

ZALOŽBA
Z R C

Intervjuji in polemike

Jože Toporišič

Zbirka   Linguistica et philologica 25
Urednica zbirke   Varja Cvetko Orešnik

Jože Toporišič
Intervjuji in polemike

© 2011, Založba ZRC, ZRC SAZU

Uredila   Mateja Jemec Tomazin

Oblikovalska zasnova   Milojka Žalik Huzjan
Grafično oblikovanje   Brane Vidmar
Prelom   Simon Atelšek

Izdajatelj   Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Zanj   Marko Snoj

Založnik   Založba ZRC, ZRC SAZU
Zanj   Oto Luthar
Glavni urednik   Vojislav Likar

Tisk   Collegium graphicum, d. o. o., Ljubljana
Naklada   350 izvodov

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za knjigo RS in Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610503897>.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6.09Toporišič J.(049.2)

TOPORIŠIČ, Jože

Intervjuji in polemike / Jože Toporišič ; uredila Mateja Jemec Tomazin. - Ljubljana :
Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. - (Zbirka Linguistica et philologica ; 25)

ISBN 978-961-254-261-0
255605504

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 2.5, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

Jože Toporišič

Intervjuji in polemike

Uredila
Mateja Jemec Tomazin

Ljubljana 2011

Vsebina

Uredniška pojasnila.....	9
Spremna beseda	11
INTERVJUJI.....	23
Rod, šolanje, jezikovna rast	25
Dr. Jože Toporišič, jezikoslovec	25
Pogovor s prof. Toporišičem ob robu 16. seminarja slovenskega jezika.....	27
Prekletstvo in sadovi jezikoslovnega dela	30
Intervju z dr. Jožetom Toporišičem.....	32
»Nekaj bolnega je v slovenstvu«	39
O avtohtonosti naroda.....	41
Šesti slovenski pravopis.....	45
Proti nenaravnosti in nasilju v jeziku (S. Škrabec).....	51
Moški v ogledalu: Dr. Jože Toporišič	54
»Je nekje v meni vera, da dobro in pravo mora zmagati«	56
»Z dolgimi koraki rezati globoke brazde ...«	67
Boj za novi pravopis.....	69
Tito in Ceaușescu se v mojih učbenikih nista objemala	69
Dr. Jože Toporišič o novem Slovenskem pravopisu, slovenskem jeziku in njegovi prihodnosti: »Bilo bi nedopustno, da bi slovenščino položili v zlato krsto evropstva«.....	77
Netoporišiči niso pogruntali kaj posebno drugega kot Toporišič	81
Glavni pisec pravopisa je jezik sam	88
Dr. Jože Toporišič, prvi mož slovenščine. To sem odkril in zapisal, vi pa se tega naučite!	91
Zgoščenka? Kaj je že to?	99
Vsak jezik ima svoj dom, in dom slovenščine je tukaj.....	106
Akademik dr. Jože Toporišič ima osemdeset let.....	111
V Ljubljani zame dolgo ni bilo mesta. To je eno bolj grenkih dejstev v mojem življenju	115
»Kar more, to mož je storiti dolžan!«	119
Povsod pel hvalo svojemu jeziku in narodu	123

POLEMIKE	129
I V pričakovanju novega slovenskega pravopisa	131
Nasprotniki kar tako.....	131
Apokaliptični jezdeci dvakrat trije.....	131
Pravi pogled na pravopis.....	134
Socialističnost.....	137
Je mar pravopis domena ozkega kroga.....	137
M. K. polemično o novem pravopisu.....	139
Slovenija ne ve, da je narodnostno mešana.....	141
Slovenija ne ve, da je narodnostno mešana.....	142
Pojasnilo k prispevku Slovanske vzajemnosti Zvonka Kovača.....	143
Napisi na vojašnicah kmalu /tudi/ v slovenščini.....	145
Gospoda in raja ob Slovenskem pravopisu.....	148
Obrazložitev sodbe »četverici«.....	150
Profesorjev ognjemet I.....	152
Profesorjev ognjemet II.....	153
Pinjinstvo.....	155
Dogradimo domači način pisanja (k predlogu Mitje Sajeta o pisavi kitajskih imen).....	155
Kako bomo pisali kitajska imena.....	159
Nihče ne zna »napisa brati«.....	161
Pinjinščina ali kako pisati kitajska imena po domače.....	164
Sinologinja se ne da.....	165
Šola.....	168
SKJ 1–4.....	168
Naša šola govornje slovenščine.....	171
Beda našega jezika v šolski rabi I.....	177
Beda našega jezika v šolski rabi II.....	181
Odgovor na vprašanje o pisanju strokovnih izrazov.....	185
Jožica Grgič ne mara pouka slovenskega jezika.....	186
Prispevki za nov nepravopis.....	188
Ob pripravah Pravil za novi slovenski pravopis.....	193
Jezikovne pomanjkljivosti.....	193
Zemljepiščeva slovenščina.....	195
»Težave« leksikonskega zapisovanja.....	197
Anketa Dela: Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi slovenski pravopis.....	199
K Urbančičevi alternativni SP.....	200
Enotna raba zemljepisnih imen.....	205
Krásnaja zvezdá ali Krásna zvezda ali Rdeča zvezda I.....	207
Krásnaja zvezdá ali Krásna zvezda ali Rdéča zvezda II.....	208
»Vrane družijo se rade«.....	209
Domačo besedo je v izrazju zamenjala angloslovenščina.....	210

II Načrt pravil za novi slovenski pravopis	215
Težave in njihove rešitve	215
Dve težavi	215
Nasprotovanja Janeza Gradišnika	216
Pripomba h končnici <i>-ega</i> za tožilnik ednine moškega in srednjega spola	222
Dvočrkje »skrivnostna« beseda	223
Zakaj v to smer, M. K.	226
M. K. ne najde in ne najde prave smeri	228
Vsi jezikovni nasveti in opozorila so bob ob steno	229
Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi SP	231
O neobstoječih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku I	232
O neobstoječih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku II	233
Res »na Ptuju« in ne več »v Ptuju«?	235
V Lozani (Lausanni) ali v Lausannu?	236
Pridevniki na <i>-ski</i> iz tujih podstav	237
Pesniški odgovori na epigrame Igorja Torkarja in Mateja Bora	239
Ob pravopisni debati	242
Splošno o slovenskem pravopisu	242
Pisava zemljepisnih imen	244
O jezikoslovnem izrazju	247
O duhovnih podstavah Načrta pravil za novi slovenski pravopis	250
S skupnimi napori k boljšemu	252
Le čevlje sodi naj čevljarček	255
Izza okroglih miz	257
Za sklep	260
III Ob Slovenskem pravopisu I, Pravila 1990	263
Posamezni nezadovoljneži	263
Zafrkljiva gospa Jolka Milič in Slovenski pravopis '90	263
Kaj se vse ljudem po glavi blodi	265
O temi in remi v slovenskih besedilih	272
Posebna polemika sobesednice	274
K tvorbi svojilnih pridevnikov na <i>-ov/-ev</i> in <i>-in</i>	275
Vilku Novaku: Ne prezrto, ampak nesprejeto dosedanje branje in umevanje	276
Dane Zajc v »Samostojni Sloveniji« in »slovenskem jeziku«	278
Normativnost	281
Ali je slovenščina ogrožena	282
Igorja Grdine prepotentnost (ali običajna spomladanska gonja)	283
»Ob zaletavanjih vame: strast je tudi slepa in razdiralna«	286
M. T. se je odločil pljuvati po »Slovenskem jeziku« in avtorju	290
Predavanje ob 75-letnici Univerze v Ljubljani	293
Zadrega tehniškega pisanja	299

IV Ob Slovenskem pravopisu 2001	305
Avtorska predstavitev pojmovanj v pravilih novega Pravopisa 2001.....	305
Odgovori na kritike rešitev v slovarskem delu novega SP.....	327
Jože Mahnič »Krajevna imena v novem Pravopisu«.....	327
Pavle Merku o Slovenskem pravopisu 2001	329
Marta Kocjan - Barle med pravopisno znanostjo in (ne)uporabnostjo.....	333
Če to ni od sile strankarstvo! /Vesna Velkovrh Bukilica/	341
K Modrovemu »Zmeraj slabši«.....	343
Odgovor dr. Ivanu Likarju	344
Viktorja Majdiča pisanje o novem Slovenskem pravopisu.....	345
Radijci o Slovenskem pravopisu 2001	351
Javni odzivi na SP 2001 (v dveh mesecih od izida).....	358
Odzivi na novi pravopis po elektronski pošti	364
Z združenimi močmi nad novi Slovenski pravopis	372
Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis.....	387
Intervju.....	407
K študentovski kritiki Slovenskega pravopisa 2001 v <i>Slavi</i>	411

Uredniška pojasnila

V rokah imate knjigo, ki profesorja Jožeta Toporišiča predstavlja natanko takšnega – tako ognjevitega in polemičnega – kakor smo ga spoznali študentje v predavalnici in občutili sodelavci pri njegovem intenzivnem večdesetletnem prizadevanju za slovenski knjižni jezik.

V prvem delu knjige so kronološko predstavljeni obsežnejši avtorizirani intervjuji. K profesorjevemu izboru smo dodali še štiri večje intervjuje po letu 2000, ki so izšli v Večeru, Dnevniku in dva v Delu (in so v spremni besedi posebej označeni), saj tako še celoviteje predstavljajo profesorjevo življenje in delo. Dodane so tudi tri obsežnejše polemike, objavljene v Jani, v Delu ter v Slovenščini v šoli. Vir, kjer je bilo besedilo objavljeno, je vedno naveden na koncu.

Profesorjevi odzivi na jezikovna nasprotovanja in pomisleke so bili vedno odgovori na konkretna vprašanja ali kritike posameznikov, ki so v besedilih Jožeta Toporišiča nekajkrat omenjeni samo z začetnico imena in celotnim priimkom, zato so bila v spremni besedi poenoteno izpisana celotna imena. Očitno zatipkane napake v izvornikih so bile popravljene, vsi drugi podatki in navedki pa so ostali nespremenjeni.

Zaradi lažjega branja so ob prvi omembi izpisana tudi citirana dela, ki so bila v izvornikih sicer zapisana samo s kraticami (npr. Slovenska krajevna imena v Italiji za SKII), prav tako so vedno s polnim imenom izpisani tudi viri, datumi pa so vedno zapisani samo z arabskimi številkami. Dobesedni navedki iz starejših slovarjev, predvsem iz Cigaretovega *Deutsch-slovenisches Wörterbuch* (torej Nemško-slovenskega slovarja) so poenoteni in v razlagi zapisani samo v slovenščini ter po sodobnih pravopisnih in pravorečnih pravilih.

Na koncu je dodano imensko kazalo. V njem so izpisana celotna imena ljudi, omenjenih v knjigi, uporabljeni psevdonimi so pri posameznikih (npr. pri Janezu Gradišniku) zapisani v oklepaju.

Za vso pomoč pri zbiranju in dopolnjevanju manjkajočega gradiva, preverjanju imen in elektronski obdelavi starih časopisnih besedil se iskreno zahvaljujem odličnim sodelavcem Dokumentacije Dela.

Mateja Jemec Tomazin

Spremna beseda

A – Intervjuji

Intervjuji so vrsta pogovorov, v katerih ena stran (večinoma posameznik) samo vprašuje, druga pa samo odgovarja. Neravnotežje pri naših intervjujih je tudi v tem, da jih lahko vprašuje tudi več, odgovarja pa samo eden in isti. V našem primeru je vpraševalcev 18, in sicer so to: 1. Janez Zadnikar, 2. Miran Košuta, 3. Marjeta Novak, 4. Karmen Kenda, 5. Milan Cilenšek, 6. Majda Suša, 7. Peter Kolšek, 8. Majda Suša, 9. nepodpisani/a, 10. Ivan Gregorič, 11. Tanja Jaklič, 12. Melita Forstnerič Hajnšek, 13. Majda Suša, 14. Tatjana Pilhar, 15. Julijana Bavčar, 16. Miha Naglič, 17. Uroš Škerl, 18. Tanja Lesničar Pučko, 19. Peter Kolšek, 20. Bogi Pretnar, 21. Glorija Marinovič in 22. Milan Markelj.

Poglejmo si jih malo:

1. Janez Zadnikar za Teleks omenja v glavnem upiranje mojim srednješolskim učbenikom Slovenski knjižni jezik 1–4. Pri tem se vprašuje, ali je novodobni študij slovenistike tako uravnan, da bodočega učitelja v zadostni meri informira za delo v šoli. Pri tem dvomi v uspešnost mojega repliciranja na negativna odzivanja učbeniškega novega nauka. Želi si ustreznega novega pravopisa, da ne bi bilo več treba popravljati novinarskih prekrškov.

2. Profesor Miran Košuta iz Trsta se za Primorski dnevnik ob 6. Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture 1980 veseli obilnega števila zamejskih Slovencev, zlasti zahodnih, na tem seminarju.

3. Marjeta Novak, slovenistka pri Delu, se zanima za novodobne učbenike za srednje šole in se boji črnih oblakov, ki da se zbirajo nad mlajšo univerzitetno slovenistiko. Njen strah pač pomirja moj prvi polemični sestavek na skupino mogočnikov pri Delu.

4. Karmen Kenda (pozneje K. Kenda Jež), takrat pač še študentka iz Novega mesta, je prispevala za novomeški Valj obširen intervju. Zanima jo, ali moč nove generacije zadošča za izvršitev hotenja. Dvomi, da bi novosti v nauku o jeziku bile nacionalistične, če se naš jezik brani prevelikega vpliva jezika drugojezičnega državnega osredja. — Naši srednješolski učitelji premalo pouka odkazujejo jeziku. — Seveda se svojega knjižnega jezika moramo tudi učiti, saj je odmaknjen od vsakdanjega besedovanja.

5. Milan Cilenšek za mariborski Večer kakor da ni najbolj zadovoljen, da je Slavistično društvo Slovenije svoje tako množično zborovanje priredilo v Mariboru že drugič.

6. Majda Suša iz Primorskih novic se ob 150-letnici rojstva p. Stanislava Škrabca zanima za moje poglede na največjega slovenista druge polovice 19. stoletja. Govori še o moji prehojeni življenjski poti.

7. Slovenista Petra Kolška iz Delove hiše zanima, kdaj bo izšel novi Slovenski pravopis. Po skoraj 30 letih ga prav zares že težko pričakujejo.

8. Majda Suša iz Primorskih novic ob izidu dolgo pričakovanega in družbeno kar predolgo oviranega izida novega Slovenskega pravopisa: Tu je govor tudi o slovenjenju prevzetega.

9. Neimenovano novinarko Moškega sveta je kar prevzela uspešnost mojega privatnega in strokovnega dolgega življenja. Tako se pač piše o človeku, ki že čez dve leti odhaja v pokoj. — Se kar prileže trezno priznanje.

10. Ivan Gregorič v Dolenjskem listu piše v sestavku o intervjuvancu od mladosti, prek srednješolskega šolanja v Mariboru, motenega s štiriletnim izgnanstvom v Šlezijo od 1941 do 1945, nato pa o študiju slavistike v Ljubljani. Ta intervju spremlja veliko podob od rane moje mladosti naprej.

11. Tanja Jaklič za Nedelo izzivalno poizveduje o mojih pogledih na avtohtonost naroda. Predvsem pa gre tu za moje »grehe« pri obrambi svojih jezikovnih stališč, še posebej v zvezi z našima in vsemi narodnimi manjšinami in sploh tudi z našimi novodobnimi priseljenci.

13. Majdi Suši sem za Primorske novice odgovarjal o svojem sociolingvističnem spremljanju usode slovenskega jezika na državno različnih ozemljih; tudi o stiskah jezika zaradi preobilice doseljencev na področja, ki so (bila) jezikovno slovenska čez 1400 let.

16. Kot rekapitulacija vsega v mojih intervjujih so odgovori Mihi Nagliču za Gorenjski glas.

18. Tanji Lesničar Pučko od Dnevnika sem odgovarjal o svoji službi slovenskemu jeziku tam, kjer je slovenščine dom.

19. Zelo učinkovito vprašuje Peter Kolšek z Dela o relativnosti in dokončnosti ugotovitev v jezikoslovnih zadevah. Seveda je v veliki meri govor tudi o novem Slovenskem pravopisu.

20. Na pobudo Bogi Pretnar sem se za Nedelo kot »asketski osemdesetletnik« iskrivo sprehodil med spomini na rojstno hišo in načrti za nova dela, enako poznavalsko govoreč o dobrih sortah jabolk kakor o slovenščini v EU, pogledujoč na vnukinjo na sliki v svojem naročju.

21. Za Glorijo Marinovič iz 7 dni sem pokazal na dolgo vrsto svojih del, ki so pač nastala, ker sem menil, da, kar more, mož je storiti dolžan.

22. Milanu Marklju sem za Dolenjski list obnovil svojo pot od zibelke do Zoisove nagrade ob osemdesetletnici: za življenjsko delo, ki je kot pesem hvalnica slovenskemu jeziku in narodu.

*Op. ur.: Za pomoč pri ustvarjanju profesorjeve celovite podobe so bili dodani še avtorizirani obsežnejši intervjuji iz Večera (št. 12), Dnevnika (št. 14) in Dela (št. 15 in 17).

B – Polemike

Polemike obsegajo štiri velika tematska področja, naslovljena I. V pričakovanju novega slovenskega pravopisa, II. K pravilom za novi slovenski pravopis, III. Ob Slovenskem pravopisu I, Pravila, IV. Ob Slovenskem pravopisu 2001. Poglejmo po posameznih razdelkih.

I. V pričakovanju novega slovenskega pravopisa

Tematično področje obsega pet večjih tvarinskih enot, naslovljene pa so tako: Nasprotniki kar tako (2 sestavka), Socialističnost (10 sestavkov), Pinjinstvo (5 sestavkov), Šola (6 sestavkov; opb. ur.: dodan je odgovor Jožici Grgič), O pripravah za novi pravopis (10 sestavkov). Vseh sestavkov tega razdelka je torej 34.

Prvi razdelek tega poglavja je najmanj obsežen, zato pa prinaša dejansko kar lahko zavrnitev tožbe absolutnih zanikovalcev načrta za novi pravopis. V prvem sestavku so vsevedni zanikovalci Matej Bor, Tit Vidmar in Jože Javoršek, njihovi sogovorniki – videti je, da nekako izsiljeni – pa so Andrej Hieng, Janez Menart in Slavko Pregl, indirektno seveda tudi Tine Logar in zlasti Boris Urbančič. — Kot skoraj popolna nevednica v dani zadevi se jim v

2. sestavku pridružuje Zoja Skušek. Trije glavni možje in ženska se zamenjajo dokazati, da Toporišič sploh ne zna prav že slovenskega jezika, zanič pa da je tudi kot jezikoslovec. Nekateri izmed mož so sicer kar močno zadržani (Hieng, Menart, Pregl), a v kompanijo so vendarle zašli. Močno negativistična sta seveda tudi Logar in Urbančič, ki sta pa bolj molčeča samo zato, ker trojica B, V in J izreka njune misli o novih pravopisih.

Negativni odnos do novega pravopisa ima tudi še kateri izmed avtorjev naše druge skupine. Tu sta najprej prizadeta Jože Lipnik in Matjaž Kmecl, pridružuje pa se jima Boris Urbančič. Ti se spravljajo nad uredniški odbor snujočega se novega pravopisa. Prvi zlasti z mislijo, da dobrega pravopisa ne more biti, če prihaja od elitneža, kot je Jože Toporišič. To v polemiki zavrača prizadeti sam. Kmeclovo negativno kritiko novega pravopisa podpira Boris Urbančič; njune kritike pa ostro zavračata Jakob Rigler in Jože Toporišič.

Tem negativcem sega pod pazduho z dvema prispevkoma hrvaški družbenik Žarko Puhovski že z naslovoma Slovenija ne ve, da je narodnostno mešana. Seveda je to glede na naši dve narodnosti, madžarsko in italijansko, povsem krivo, saj ti manjšini uživata vso dolžno podporo tudi s strani slovenske države. Puhovskemu pa gre predvsem za to, da bi bile narodnosti tudi priseljenci v Slovenijo iz cele Jugoslavije, ki pa seveda niso manjšine, kakor sta pri nas italijanska in madžarska, ampak gre za hrvaško, srbsko, makedonsko, bosensko in kosovsko priseljsko skupnost, ki pa jih perspektivno čaka slovenska asimilacija, kakor čaka naše ljudi v tujini, če se ne vrnejo, od koder so prišli; ne morejo torej delati večjezičnih svojih novih dežel, pač pa je te priseljence mogoče le podpirati v njihovem vztrajanju pri svojem jeziku in kulturnosti.

Naslednji sestavek nekako graja Slovenijo, ki da se ni bila pridružila enotnemu zborniku Jugoslavije, ampak je ostala pri svoji samostojnosti v publiciranju del za mednarodne, zlasti svetovne, slavistične prireditve. Slovenija je tudi proti enotenju narodov Jugoslavije v imenu srbohrvaščine, kakor je to prakticirala druga Jugoslavija s tem, da je v JLA za vse Jugoslovane predpisala srbohrvaško jezikovno administracijo in vojaško poučevanje vključno s poveljevalnim srbohrvaškim jezikom. Vsaj napisi na vojašnicah JA naj bi bili glede uradnih jezikov taki, da bi bil po republikah in pokrajinah na prvem mestu jezik dotične večine (nato pa bi se zvrščali preostali uradni jeziki Jugoslavije).

Tu so takoj nato pristavili svoj piskrček t. i. pristaši čezmernega upoštevanja poimenovanj v tujih jezikih. — V slovenskem jeziku, to je bil naš odgovor, so vsa tuja poimenovanja pisno slovenjena, kakor je predvideno v naših pravopisih, v novem še posebej (ki navaja zamenjavna pravila za prek 40 jezikov). Kam vodi žaljiva nepismenost rabe srbohrvaščine na področjih manjših jezikov, je pri svoji obrazložitvi sodbe pokazala razčlemba obsodbe s strani trojice iz vodstva Slavističnega društva Slovenije z analizo besedila pri sojenju slovenski vojaški četverici.

Zaključuje se ta II. razdelek polemik z dvojnimi sestavkom Profesorjev ognjemet, v katerem Stanetu Ivancu odgovarjam na nekritično obravnavo in grajo predpisov prepisovanja tujih pisav v slovensko. Seveda so nekatere rešitve novega pravopisa lahko marsikomu sporne, vse pa se opirajo na pomoč uredniškemu odboru novega SP s strani strokovnjakov za posamezne tuje jezike, v danem primeru konkretno določil za finščino, glede katere smo se obrnili na prof. FF v Ljubljani Janeza Orešnika.

Tretji razdelek obravnava vprašanje pinjinstva pri Slovencih. Dokler se je kitajščina pisala nečrkovno, smo se za pisavo kitajskih imen zgledovali po črkah večjih kolonialnih jezikov, okrog leta 1979 pa so Kitajci izdelali svoj predlog za latinično pisavo kitajskih imen, in ta bi zahtevala kar nekaj popravkov v slovenščino že sprejetega. Samo iz nekaterih slo-

vanščin smo v pisavo sprejemali mehke šumevce, Kitajci pa so zanje pritegnili (deloma po zgledovanju na albanščino?) latinična znamenja *x*, *q* in *j* za *š*, *č* in *dž*. Ker pa slovenski knjižni jezik priznava samo en način izgovora šumevcev, torej samo *š*, *č* in *dž*, se mora pri nas z njimi zadovoljiti tudi kitajščina. Namesto nasprotja po zvenečnosti ima kitajščina nasprotje po aspiriranosti ob sicer običajnem zapisovanju npr. parov kot *t* in *d*.

Po diskusiji Mitja Saje, Jože Toporišič, Božidar Debenjak in Jana Rošker je končno dospelo v naš pravopis načelo, da pri črkovnem zapisovanju kitajskega pri nas uporabljamo samo črke in njihov izgovor kot v slovenščini. (Pri pisanju na poštnih pošiljkah v tujino pa se seveda pisno ravnamo po pinjinu.) Namesto kitajskega *rž*, pisanega z *r*, bi lahko pisali kar *r*, dvoustnični *v* pa prav lahko zapisujemo z *u*, ki se pri nas za samoglasnikom tudi lahko izgovarja dvoustnično. Tako v že podomačenih imenih že pišemo po domače *Peking*, ne *Bejing* ipd. (prim. SP 2001, str. 193–194). Namesto *dz* pa uveljavljamo pisavo *s c*.

Tudi v 4. razdelku, Šola, je 7 enot. V prvi Vili Vuk vprašuje najprej, od kod mi novo glasoslovje, ki glasove določene črke kakor npr. *u* ali *η* enostavno prišteva osnovnima oblikama *v* in *n*, pri tem pa prvemu prišteva še neobsamoglasniška *w* in *u*, ki se poleg tega lahko še premenjujeta z *u*. Tako imata tudi fonema *t* in *d* v slovenščini še varianti z obstransko odpravo zapore *t* in *d* pred *l* (*tla*, *sedlo*), pred *n* pa še favkalna *T* in *D* (*tnalo*, *dno*), pri čemer imata tudi *p* in *b* pred *m* favkalni varianti *P* in *B* (*zob me boli*, *snop mi daj*) – *obme*.

To so bile nekatere novosti novega glasoslovja, t. i. fonološkega, ki jih učitelji brez znanja fonologije niso radi sprejemali. Potem je tu še izgovor nezvenečih nezvočnikov namesto zvenečih (*brad* = *bra[t]* kakor *bra[t]*, da ne omenjamo še nasprotje *mlad moški* [*tm*] proti *od moža* [*dm*], pri čemer se prvi izglasni *d* izgovarja kot *t*, drugi (predložni, predponski) pa kot *d*.

Verjetno pa smo vsi, ki govorimo knjižno, proti temu, da bi nezložne predloge *k*, *z*, *v* izgovarjali s polglasnikom za njimi. Pri tem gredo naša narečja svoja pota, npr. štajersko in sploh vzhodno izgovor *praf*, *fsak*, *prafkar*, gorenjski in koroški *šva* namesto *šla*, ali *uidim* nam. *vidim*, česar vse se moramo za knjižni jezik šele naučiti prav izgovarjati. Na splošno je prevladalo spoznanje, da slovenski knjižni jezik pri samoglasnikih posnema gorenjščino in koroščino, zlasti seveda prvo, pri soglasnikih pa predvsem dolensjščino.

Težave so tudi pri pisanju prevzetega besedja. Kar nekaj truda je bilo treba, da se je na splošno sprejelo načelo izgovora vsega prevzetega s samo slovenskimi glasovi, torej ne npr. *uiken[d]*, ampak *vikent*, *plod[t]* in s samopisno razliko med nezvočniškimi pari (torej izgovor *viken[t]*, ne pa morda s kako na pol zvenečnostjo, kakor je hotel Jakob Šolar po svojem narečju).

Končno je tudi vprašanje, ali ne bi bilo le primernejše za slovenščino, ko bi dajali prednost domačemu izrazju pred prevzetim, torej npr. *pridevnik* namesto *adjektiv* ali *prislov* namesto *adverb*. — Na koncu še posebnosti s predlogoma *k* in *z*. Pri prvem je osnovna oblika res *k* oblikoglasna varianta pred začetnima pisnima *k* in *g* naslednje besede pa prav tako samo pisna varianta *h* (*h kovaču*, *h godu*). Poleg tega pa sta še dve zvenečnostni samoizgovorni varianti *g* in *γ* (*[g] bratu*, *[γ] godu*). Treba je bilo pravilno rešiti tudi vprašanje, kaj je osnovna varianta pri sičniškem predlogu: *s* (tako do mene) ali *z* (kakor zahtevam jaz). Prav je *z*, ki se pred nezvenečimi nezvočniki izgovorno in pisno premenjuje s *s*, ni pa zakona, po katerem bi se *s* lahko premenjeval z *z* pred samoglasnikom ali zvočnikom naslednje besede.

Kritičarka nove serije mojih učbenikov za srednje šole našteva razlike med mojim mlajšim zapisom v SP in starejšim učbenikom Slovenski jezik in sporočanje: avtor ima seveda pravico svojo teorijo kot pisec prvega in drugega vendarle zboljšati oz. do konca dognati.

Zadnji, 5. razdelek tega poglavja prinaša obravnavo pravopisnih slabosti pretežno stro-

kovnega pisanja, kakor je npr. v zemljepisnem strokovnem jeziku v atlasih in sploh v priročnikih. Tu prihaja do pritiskov od zunaj, češ da je treba rabiti čim več zemljepisnih lastnih imen tako, kakor jih zapisujejo tisti jeziki, ki pojave na svojih področjih poimenujejo. Tu je pri nas pravopiscih prevladalo spoznanje, da je veliko večbesednih zemljepisnih poimenovanj mogoče prevesti v slovenščino, kadar pa to ne gre, pa enobesedna imena (ali dele imen) samo pisno in govorno domačimo, npr. *Sahara*, *Evropa*, *Rim*, *Alpe*, nasproti *Panonska ravnina*, *Atlantski ocean*. Pokazalo se je, da je pri enih takih imenih večbesedno poimenovanje enkrat prevedeno, drugič pa ne, pri enobesednih imenih pa seveda ne moremo opustiti že podomačenih imen, in jih nadomestiti z izvorno pisavo, pišemo torej npr. *Italija* (ne *Italia*) ali *Rim* (ne *Roma*). Isto velja za podomačeno ime *Čikago* (ne *Šikago* ali *Chicago*), *Móskva* (ne *Moskvá*). Pri tem se zadeva lahko še zaplete na podlagi pomenskosti, kakor pri *Krasnaja armija*, kar podajamo z *Rdeča armada*, ne *Krasna armada*.

Novemu pravopisu se je protistavil že Delov zbor zanikovalcev kar tako. Tem se je pridružil tudi kdo, ki je bil samo za enotno rabo zemljepisnih imen, kar seveda ne gre, če se nam pri tem na misli vsi jeziki.

Na koncu tega razdelka se govori tudi o opuščanju oz. nepolnem, sicer možnem, upoštevanju slovenskega jezika v novih vedah, npr. v računalništvu. Tu so bila redna prizadevanja za upoštevanje slovenskih poimenovanj, kot pri vsem novem, nekaj časa čisto podajna, preveč naklonjena samo tujemu poimenovalcu, sčasoma pa se je tudi tukaj ugotovilo, da je marsikaj nasproti začetnemu podleganju na celi črti mogoče vendarle izraziti domače. Moj članek bi šel tudi v domačenje enobesednih izrazov, kakršna sta *hard-* in *software*, kar je sicer podomačeno v *hardver* in *softver*, jaz pa bi bil imel raje *trd(n)ina* in *mečnina*, kar pa je bilo v praksi zavrnjeno, a se seveda še zmeraj lahko sprejme, če bi se zdelo splošno potrebno (kakor me je nekdo iz Kanade presenetil z *jabolkom*, namesto da bi bil vztrajal pri *applu*).

II. Ob Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981

To poglavje ima tri razdelke: Težave in njihove rešitve (13 enot), »Pesniški« odgovori na epigrame I. Torkarja (1 enota) in M. Bora (5 enot) (skupaj 6 enot), vendar so Borove enote številnejše (namreč 3 + 6 + 4 + 2), zadnji razdelek pa prinaša mojo predstavitev Načrta pravil za novi slovenski pravopis (skupaj 8 sestavkov). Oglejmo si na kratko, za kaj vse tu gre.

Prvi razdelek, Težave in njihove rešitve. Prva dva sestavka prvega razdelka rešujeta prvič vprašanje, ali so imena zdravil občna ali lastna imena, drugič pa, ali se osnova tvorjenk tipa *transfer* podaljšuje z *j* ali ne (v neimenovalniških ali tudi v enako se glasečem tožilniku ednine). Rešitev je: medicinski izrazi so občni, torej se pišejo z malo začetnico; drugi odgovor pa je, da se take tvorjenke podaljšujejo, ker so neenezložne z *j*, saj gre tu za podstave tipa predložnosti.

Drugi razdelek obsega 4 sestavke. V prvem se zavrača Gradišnikova misel, prevzeta po Brezniku, da naj se prevzete besede pišejo po možnosti čim dalj ali sploh v tuji obliki. To je zmotno, saj vendar velik del tega besedja pišemo že po domače, ker pač nismo našli domače rešitve. Tudi naslednji sestavek vztraja pri prvotnem Gradišnikovem predlogu, še naslednji pa zagovarja variantnost knjižnega jezika v smislu pogovornostne variante k zbornosti, kar velja še zlasti za interesni govoricni sleng in žargon. Pač pa naslednja enota našega odgovora sprejema opozorilo poljske kolegice Hanne Orzechowske na t. i. navezno obliko pridevniških besed (namreč roditelj ednine v tožilniški vlogi), ki se v mojem dotodanjem oblikoslovnem pisanju ni upoštevala v primerni pozornosti, ampak se je samo tolerirala. V naslednjem sestavku zavračam Bogdana Gradišnika tezo, da bi bila pravilna

oblika besede *dvočrkje dvočrčje* (kar bi s seboj prineslo grdoglasje). Moje pisanje te besede je sprejeto v SSKJ.

V sestavkih Zakaj v to smer in M. K. ne najde in ne najde prave smeri, se prvič branim pripisovane mi podobnosti s Stalinom, zatem pa zavračam kritikovo misel, da bi si domišljjal, da sem vseveden ali da bi bil maščevalen. Drugemu kritiku pa sporočam, da je, če že pišem proti komu, prav, če zatrjevano tudi podprem z dokazom. To velja tudi za še eno oglašanje prvega kritika, ker pa kritik od svojega ne odjenja, mu še v enem sestavku odgovarjava kar dva, Jakob Rigler in jaz. To velja tudi za Jurančičevo kritiko Uvoda za sprejetje Načrta pravil za novi SP. Zatem sem spet sam za Jezikovno razsodišče pisal o neobstoynih samoglasnikih v SKJ. Pri nas sta neobstoyna samo *ə* in iz njega nastali *a* (oz. narečno tudi *i*), npr. *tla tal tlom*, *bolan*, *bolna*, (*Prešerin*) ipd. Pri tvorbi pridevnikov na *-ski* lastnih imen pa slovenski jezik ne sprejema hrvaških (in podobnih drugih) oblik kot *karlovački*, *zadarski*, ker pridevnike iz tujih lastnih imen sami tvorimo v skladu s svojimi zakonitostmi, konkretno npr. *karlovški*, *zadrski*, *beograjski* (pač pa oblika *mostarski* ostaja tudi pri nas, ker je ta *-ar-* iz priponskega obrazila *-ar* (*Mostar*).

Še v enem delu obravnavam neobstoyni samoglasnik v primerih kot *Petr*, kar knjižno zapisujemo kot *Peter Petra*. Domačim priimkom te vrste polglasnika seveda ne vrivamo. V nekaterih primerih pa se polglasnik premenjuje z *o*, npr. *bukve bukev bukovski*. Tako si lahko razlagamo tudi že omenjeno obliko *moskovski*.

Pravopisnih sestavkov je še nekaj, čeprav niso čisto samo pravopisni. Tu gre za rabo predlogov v oz. *na* (v *Celju*, *na Mostecu*). Včasih se nam taka raba zdi čisto nemogoče, a je na terenu zares živa, npr. *na Ptuj*, in je kot taka seveda sprejemljiva in za naš knjižni jezik tudi obvezna. Te problematike je še nekaj več: npr. kdaj se za mestovnost rabi predlog *pri*, zatem pa tudi predlogi za izražanje izhodišča gibanja, npr. *iz*, *z* ali *s* ipd., npr. *iz Celja*, *z Mosteca*, *s Ptuja* (pa *od/iz Lenarta k pri/v Lenartu*). Te rabe nas uči knjiga Slovenska krajevna imena.

Predzadnji sestavek tega razdelka razpravlja o domačenju tipa *Lozana*. Bolj poznana taka imena so podomačena v ustrezni spol jezika, iz katerega so *Lozana* po *Lausanne*. Kar je takó sprejeto, naj táko tudi ostane. (V Velikem družinskem atlasu sveta, DZS 1992, je to sicer domačeno z *Lausana*, narobe seveda.)

Pri zadnjem sestavku tega razdelka gre za izpeljavo pridevnikov na *-ski* iz tujih imen. Čisto poseben primer imamo v domačenju madžarskega *Szombathely* v *Sombotel*, verjetno na podlagi preprostejšega ali nekdanjega izgovora.

Še k razdelku naših »pesniških« odgovorov na pesemske kritike. Pesnika si morda nista mislila, da bi tudi jaz lahko s pomočjo domačih rimanj odgovoril na njuna.

Druga polovica tega poglavja je moj komentar k javni debati o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. Drug za drugim si sledijo moji sestavki, prvotno radijski pogovori od marca do junija 1982, natisnjeni še istega leta v sestavku Spoznanja o pravopisni debati, izšlem v knjigi Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani, naslovljene Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, junija 1982. (Teh osem sestavkov je jasno vidnih tudi iz kazala naše knjige). To so: Splošno o slovenskem pravopisu, Pisava zemljepisnih imen, O jezikoslovnem izrazju, O duhovnih podstavah Načrta pravil za novi slovenski pravopis, S skupnimi močmi k boljšemu, Le čevlje sodi naj čevljarček, Izza okroglih miz in Za sklep.

III. Ob Slovenskem pravopisu I, Pravila, 1990

Ta skupina polemik obsega dva razdelka: Posamezni nezadovoljneži (12 enot) in Sodobni položaj slovenskega jezika in tehniškega pisanja (3 enote, vendar srednja od teh z 10 sestavki).

Med posameznimi nezadovoljneži je najprej na vrsti Jolka Milič iz našega Primorja, ki bi si želela samo to, da se v pravopisu ne bi nič spremenilo, pa bi tudi ona bila zadovoljna. Seveda pa ni bilo mogoče ustreči njenim kapricam, saj se vendar vse na svoj način želi in se tudi ima pravico dognati. Vse, kar je zafrkljiva gospa Jolka v novem pravopisu zaman iskala, v njem dejansko je, seveda na mestih, kamor res spadajo: ene stvari v glasoslovje, druge v pisanje, tretje v oblikoslovje itd.

Drug tak posameznik je Stane Suhadolnik, ki je tudi nekako mnenja, da je treba jezikoslovne stvari samo pustiti, kakor jih je pojmoval starejši rod, pa bo vse v redu. Pa si pogledjmo nekatere probleme od bližje. Ni namreč slovenstvo razdeljeno samo na tradicionalne konservativce in na napadalne naprednjake, ki da so se pripravili že pred vojno, med njo in po njej, pa tudi pobijali, ampak je ves čas obstajala tudi tretja stran, ki je bila iskreno samosvoja v hotenju biti v službi narodnih in kulturnih vrednot in ki je s tega stališča želela tudi izboljšati nauk o našem jeziku, ne iz strankarskega nasprotja po načelu, če ti tako, bom pa jaz drugače. Tudi v novem velikem slovarju slovenskega knjižnega jezika bi bilo marsikaj lahko boljše, kot je, če se ne bi eni tako samovladalno vedli, ampak bi se bolj upoštevala beseda onih tretjih, ki si niso želeli samo, da bi jim drugi dajali vladati, ampak da bi stvari z našim knjižnim jezikom v ničemer prav spoznanem ne bile odtegnjene prizadevanjem novega časa.

Tretja oseba, ki bi tudi rada prej zanikovala, kakor potrjevala nova pravila slovenskega knjižnega jezika, namreč glede tega, po katerih načelih se besedje razvršča v našem nauku o sporočanju, je Erika Kržišnik. Tu velja načelo od bolj znanega k manj znanemu oz. od starejšega k novejšemu. Kadar se to načelo krši, pa gre tudi za napako ali za stilno zaznamovanost. Pri tem je jasno, da je stavek seveda lahko tudi poved, podredje je pa po definiciji vsaj dvostavčno, medtem ko se v priredju dano in novo ugotavlja za vsako enoto priredja posebej.

Pri tvorbi svojilnih pridevnikov gre prvič za načelo, kdaj se uporablja *-ev* namesto *-ov* (pri tem je važna glasovnost, ne črkovnost). Za rabo obrazila *-in* pa je važna spolskost, ne le pripadnost *a*-jevski sklanjatvi. Oblike na *-in* (npr. *očin*) so starinske, pri tem je še posebnost, da se podstava podaljša z *j*, če se končuje na samoglasnik. Tu je podana dvojnost v oblikah tipa *Tea Tein/Tejin*, pri čemer je oblika na *-jin* bolj priporočljiva.

Pri sedaj že pokojnem Vilku Novaku sem ugovarjal njegovi misli, da bi bila *kraljeva* v Stiškem rokopisu pomenila *kraljico*, ne pa le vrstni pridevnik.

Nekdo si je neizvzvano izbral za tarčo mojo slovnico, med drugim se upira tudi pojmu poved. V naslednji enoti sem razkrinkoval neutemeljeno etiketiranje Ivana Veršiča obravnavo Slovenskega pravopisa I Pravila, medtem ko v še naslednji enoti zavračam Igorja Bratoža, ki mojo slovnico povezuje z državnimi organi. Delo je Igorja Bratoža tiskalo pač enostavno zato, ker mi je kritiziral slovnico kot pretežko za srednjo šolo. Tudi Igorju Grdini sem se pač moral zameriti, ko sem zavračal njegovo grajo teze, tedaj že pokojnega, Jakoba Riglerja, o začetkih slovenskega knjižnega jezika v 16. stoletju, češ da je Trubar za osnovo našega knjižnega jezika izbral jezik Ljubljane in ne Raščice, kakor je bil nekje Trubar sam zapisal.

In v Delu kar niso mogli odjenjati s kritiko mojega jezikoslovnega dela, in so konec leta 1994 tiskali pamflet Marka Trobevska o meni in mojem jezikoslovnem delu. Tu je šlo za to, da se doseže neraba moje druge serije učbenikov slovenščine za srednje šole, spodbujene prav z Zavoda za šolstvo. Res se je nato devetim oz. desetim možem in ženam posrečilo, da

vlada ni odobrila že drugega, od kritikov pregledanega zvezka te serije, ki so ga pa, kakor prvega, pridno ponatiskovali pri Založbi Obzorja še skoraj vsa 90. leta 20. stoletja.

S tem je odpravljen prvi del tega razdelka. Ob 75-letnici ljubljanske univerze pa me je tedanji rektor Miha Tišler povabil, naj v obletnični proslavi na Univerzi spregovorim o položaju slovenskega jezika v novih razmerah samostojnosti države. Po predstavitvi na univerzi sem besedilo dal v tisk tedanjemu Slovencu in je tam res izšlo 10. decembra 1994 na strani 34. Pred tem smo se bili l. 1991 državno osamosvojili in so se pri nas kazale nekatere prav narodne hibe in skrbi. Potem ko smo na začetku v predavanju nekako preleteli 1250 let državne odvisnosti, smo Slovenci postali spet samostojni, a so se pokazale nekatere očitne slabosti novega položaja. Najprej je bilo treba uvideti in razglasiti državnost slovenskega jezika. Potem so bila vprašanja naših slovenskih manjšin: ko se je bila naša nemška manjšina tako rekoč sama pogubila z dejanji ob nemški okupaciji velikega dela Slovenije, sta nam ostali še italijanska in madžarska na ustreznih ozemljih na Primorskem in v Prekmurju. Vodstvo italijanske je bilo sploh proti državni samostojnosti Slovenije in se je potegovalo za nekako obmejno enotno področje ne oziraje se celo na državno mejo z Italijo. Ni bilo kakega uspeha pri izravnavi pravic obeh slovenskih zamejskih manjšin v Italiji in Avstriji in na madžarskem ozemlju s pravicami, ki smo jih mi dajali našima manjšinama na Primorskem in v Prekmurju. Nekdanji pritisk jezikov državnih osredij, v katerih smo Slovenci živeli, najprej nemščine in nato srbohrvaščine, se je v novih razmerah zamenjal s pritiskom vsesvetne angleščine, na ozemljih slovenskih manjšin v zamejstvu pa je tako rekoč podivjalo potujčevanje slovenstva. Deloma se je zaradi vojn ob razpadu Jugoslavije pri nas močno povečalo število srbohrvaško govorečih beguncev. Zaradi velikega števila priseljencev se je v Sloveniji glede srbohrvaškega jezika sploh še zaostriло vprašanje državljanstva. Zapleteno je bilo tudi vprašanje (so)posedovanja naših podjetij in ustanov glede poslovalnega jezika v njih. Sploh smo se Slovenci premalo zavedali svoje državnosti, premalo smo svojo državnost podpirali tudi manifestativno. Med drugim se je pojavljal problem opuščanja slovenstva pri slovenskem znanstvenem jeziku, kjer so nekatera, zlasti tehnična področja, opuščala ali želela opuščati slovenščino kot predavalni jezik celo na slovenski univerzi, močno pa je naraslo tudi publiciranje v tujih jezikih, še zlasti zaradi sistema točkovanja za napredovanje, ko je v tujem jeziku napisano več vredno. Nekateri so, če so že nastopali v slovenskem jeziku, tudi po nepotrebnem pretirano rabili tuje izrazje namesto domačega slovenskega. Povečale so se možnosti govornega nastopanja pred javnostjo, premalo pa se je gledalo na osnovne zgradbene prvine slovenščine.

V evropskem parlamentu in v meddržavnem sporočanju je (bilo) sicer mogoče uporabljati tudi slovenščino, vendar v bistvu le toliko, da se je vzdrževal videz enakopravnosti slovenščine z velikimi jeziki Evrope. V evropskem parlamentu in v mednarodnem sporočanju je slovenščine komaj kaj. Zaradi negativnosti v uveljavljanju neoporečne knjižne slovenščine sem opozarjal na izpodjedanje slovenske kulturnosti in znanstvenosti, ki so jo naši predniki v več rodovih vendarle znali uveljaviti v dostojnejši, zlasti tudi govorni obliki.

Drugi podrazdelek ima sicer res le tri sestavke, sta pa dva kar obsežna. Drugi izmed obsežnejših ima naslov Zadrega tehniškega pisanja. Ima kar 10 podenot, nastal pa je na podlagi vposlanega gradiva dilem, ki jih je moral reševati Strojniški vestnik. Dileme so: velika proti mala začetnica, domača ali izvirna pisava, eno- ali večbesedno poimenovanje, (ne)obstočnost (pol)glasnika, pridevniški ali pa roditeljski samostalniški prilastek, pridevniki na *-ov/-ev* oz. to dvoje proti pridevniku na *-ski/-lji*, pisanje skupaj ali narazen, (ne)daljšanje podstave *z, j*, in na koncu zaključek.

IV. del polemik ima naslov **Ob Slovenskem pravopisu 2001.**

Tematski skupini tega dela sta: Pojmovanja v pravilih novega SP in Odgovori na kritike rešitev v slovarskem delu novega SP 2001.

Čisto na začetku Pojmovanj v Pravilih SP 2001 je samopredstavitev novega v tem, šestem Slovenskem pravopisu. V tem sestavku je najprej govor Splošno o slovenskem pravopisu, zlasti v SP 1962 in v SSKJ, ki je izšel v petih zvezkih v letih 1970, 1975, 1979, 1985 in 1991.

Novi SP obravnava najprej besedne vrste (tudi povedkovnik in členek v širšem pojmovanju); v primeri s SSKJ je posebnost novega pravopisa veliko število lastnih imen s posebnimi oznakami za vrste, npr. oseb. i., zem. i., stvar. i. itn. (na notranji strani mehkega ovitka pa je shema slovarskega sestavka). Sklanjatev obsega po 4 tipe za vsak izmed troje spolov. Kadar glasovna vrednost črkovja odstopa od normale, npr. *Riad*, imamo zabeležen posebni izgovor v pokončnem oglatem oklepaju, konkretno tukaj [ija], Richelieu [rišelje] itn., posebej se zapisuje izgovor črke *l*, ko se izgovarja kot *ʎ*, vendar ne tudi pri deležnikih na *l*, npr. *nosil* (pri iztočnici *nositi*). Novi pravopis je prvi, ki pri nas onaglašuje tudi tonemsko, seveda po načinu SSKJ, ne pa da bi dajal informacije samo o mestu naglasa, kolikosti naglašene in kakovosti pri *é* oz. *ê* ter *ó* in *ô*. Daje tudi oblikoslovje, pregibanje in vrste nepregibalnega (npr. *jáz* m z s os. zaim.), *káj* s vpraš. zaim. nečloveškosti; nadalje so podane zvrstne in stilne oznake in ločila v slovarskih sestavkih, nekaj se pove o izrazju, kjer le gre, na koncu pa ima ta sestavek tudi Summary, ki v angleškem jeziku predstavlja osnovni pregled pravopisnih pravil.

Temu samoprikazu sledi nato 8 sestavkov z očitki rešitvam od Jože Mahnič, Pavleta Merkúja, Marte Kocjan, Vesne Velkovrh Bukilice, Janka Modra, dr. Ivana Likarja, Viktorja Majdiča in radijcev.

Joža Mahnič nas marsičesa krivi, ne da bi se bil poprej seznanil s knjigo Slovenska krajevna imena iz l. 1985. Tudi Pavle Merkú omenja in očita stvari, ki se nikakor ne spodobijo odraslemu jezikoslovcu, Marta Kocjan si je našla enako pretiran naslov svojega pisanja (Med znanostjo in neuporabnostjo). Pri tej naši kritičarki je več volje kakor moči, čim se oddalji od očitnih spregledov in napak na podlagi različne obravnave istovrstnega. Se jè trudila, a prereditko z dobrim namenom, pač v hotenju, da bi se ujemala z Bajtovo mislijo, da vodstvo komisije za izdelavo slovarskega dela novega pravopisa ni dobro opravilo zaupane mu naloge. Ugotovljene pomanjkljivosti pripisuje uredniškemu odboru namesto zadevnemu redaktorju. — Pisanje Vesne Velkovrh Bukilice je čisto diletantsko obsojevalno, ne da bi bila nova pravila sploh poskušala obvladati. Janko Moder ob danih primerih graja novi SP, vendar je prezrl dejstvo, da je zapisovalec oznak v novem SP imel očitno zgled v SP 1962. Ivan Likar piše o spolu imena *Karitas*, ki v novem pravopisu sledi pravilu, da so v slovenski knjižni jezik prevzete besede načeloma moškega spola, če se ravno ne končujejo na nenaglašeni *-a* in če niso ženske osebe oz. bitja. Kljub temu se skuša mimo tega uveljaviti ženski spol omenjene besede, kar ima za neprijetno posledico ničto sklanjatev te besede, s tem pa zahtevo po pridevniškem prilastku, ki končno razkriva različno sklonskost in spolskost.

Skupinskim polemikam se branilec novega pravopisa odziva v celih kosih. Prva taka polemika je odgovor na kritiko radijcev, ki so zastavili kar 17 vprašanj. Pri 1. ne gre za varianto fonema *l*, ampak za oblikoglasno premeno fonema *l* s fonemom *v*, konkretno z njegovo varianto *ʎ*. Pri 2. gre za mesto naglasa pri števnih 11–19. Večina Slovencev tu naglašuje zadnji zlog pri vseh enotah, torej poleg *enájst* tudi *dvanájst* itn. Po SSKJ pa se tak naglas sicer ujema z novim pravopisom pri enoti *enájst*, od *dvanájst* in *dvanájst*, tj. ima varianti z

naglasom na prvem in zadnjem zlogu priponskega obrazila *-najst*. V uredništvu novega SP smo se odločili samo za eno obliko, na *-nájst*, radijci pa jo verjetno samo dopuščajo, če sploh, na prvo mesto pa stavijo naglas na zlog pred *-najst*, čeprav bi jih *dvanajestica* lahko poučila, da se da razlagati iz *dvánajst*, ne pa iz *dvánajst*.

Pri 3. (Naselbinske dvojice z nestabilnim naglasom v besedni družini) kot npr. *Bégunje*, vendar *begúnjski* itd. smo v novem SP odpravili z *Begúnje*, a se temu radijci morda upravičeno upirajo, saj nas nekateri drugi primeri ne podpirajo, jih pa seveda tudi mi spoštujemo, npr. *Ízrael* proti *izraélski*. Da so to vprašanje pobudili, pa moramo biti radijcem hvaležni. Oboji smo pač mnenja tudi, da so se naši avstrijski Slovenci pridružili osrednji slovenski obliki *vas* namesto koroško-štajerski obliki *ves*, s čimer pa se zahodni Merku ne strinja, saj sam uveljavlja obliko *ves*, kar gotovo imajo rajši naši zunanji sosedje, ki na vsem zamejstvu sicer forsirajo narečno pred knjižnim slovenskim.

V 4. gre za naglaševanje tipa *Álfonz* proti *Álfonz*: naglas na prvem zlogu je najbrž res po nemščini. *Kosovéla* sicer ni v našem slovarju, torej obvelja onaglasitev *Kosovél* po SP 1962. Zaradi tega *Stefan* kot vztrajanje pri nemškem zapisu imena pač ostaja izjema, mi pa v knjižnem jeziku vendarle pišemo po domače Miklošič in ne tako, kot se je Miklošič sam večinoma podpisoval (z Miklosich). Po Škrabcu si imena velikih ljudi pri nas zaslužijo lepo domačo pisavo. (Zgled *Prešeren*.)

V 5. je naštetih še več primerov z neobičajnim možnostnim naglaševanjem, za zgled naj bo *Búrma*, *Búrmanec*, *búrmanski*. Res pa je, da imamo v *Ízrael – Izraélec, izraélski*.

Taka in podobna problematika se obdeluje tudi v nadaljnjih točkah te kritike radijcev, štev. 6–11. Zdi se, da je radijska praksa glede teh stvari kdaj nekako določnejša od naših svetovalcev za izgovor tujih jezikov. Tu bi seveda bilo kar koristno, ko bi se bila naša urednica tujebesednega o tem in onem dogovorila z radijci. Včasih pa si tudi radijci želijo preveč česa, npr. zapisanega izgovora podiztočnic, če je izgovor podan že pri iztočnici.

Za zelo obširno pisanje pri Javnih odzivi na SP 2001 (v dveh mesecih od izida). Oglasili so se po vrsti Zorka Bradač, Matej Leskovar, Peter Kolšek, (večkrat), Marijan Zlobec, Jože Zadavec, Vili Vuk, Jurij Paljk, Drago Senica, neimenovani Boštjan Žekš kot predsednik SAZU, Lucija Čok (kot ministrica), Lado Deržič kot brežiški župan, Črtomir Špacapan kot novogoriški župan, Mari Osredkar kot gvardijan frančiškanskega samostana v Novi Gorici, da imenujemo najvažnejše. Negativno zlasti Drago Bajt, in Marko Stabej (trikrat). Vsi so bili deležni tudi naših odgovorov.

Naslednjo skupino tvorijo Odzivi na novi pravopis po elektronski pošti. Oglasili so se: Igor Kramberger, Peter Weiss, Tadeja Knific, Lucija Čok, Mojca Luštrek, Peter Štrukelj in zlasti Simon Lenarčič (ta k iztočnicam, oblikoglasju, lastnim imenom, dvojnicam, oznakam, feminativom in k neenotnosti med Pravili in Slovarjem). Sledili so Alenka Trop, Anže Pernè, Marjan Poljanec, Milan Šuštar, Maksimiljan Gulič, Matija Lozej, Marjan Koželj, Miran Špelič, Mišo Vukadinovič, Zdravko Kobe in Jože Volfand. — Vsem se po potrebi odgovarja in ta del odgovorov sem zaključil z besedami: »Veseli smo zanimanja za novi SP in se vsem dopisovalcem za pripombe zahvaljujemo. Kaj bo po našem mnenju mogoče upoštevati v novi izdaji tega priročnika, smo skušali nakazati v odgovorih.«

Nov zalet je dala kritikom novega SP Ada Vidovič Muha leta 2002 v 38. zborniku SSJLK, na straneh 205–270. Poleg organizatorice Ade Vidovič Muhe so se v tej kritiki, kakor razberemo iz mojega sestavka Z združenimi močmi nad novi Slovenski pravopis. Tu so nastopili še: Janez Dular, Jerica Snoj, Vojko Gorjanc, Nataša Logar, Andreja Žele, Tina

Verovnik, Marta Kocjan Barle in Špela Arhar. Vsem sem se tudi odzival v Slavistični reviji 2003, na straneh 159–176, najobširnejše seveda Adi Vidovič Muhi.

Temu je še v isti številki SR sledila antipolemika, ki jo jaz tukaj obravnavam pod naslovom Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis (SR 52 (2004)), str. 209–227. Nastopili so: Ada Vidovič Muha, Jerica Snoj, Vojko Gorjanc, Nataša Logar, Andreja Žele, Marta Kocjan Barle od prvotnih kritikov, pridružili pa so se jim še Hotimir Tivadar, Peter Jurgec, Erika Kržišnik, Andrej Ermenc Skubic.

Temu sledi intervju z menoj kot neke vrste uvod h kritiki študentov (moje besedilo naslovljeno K študentovski kritiki pravopisa 2001 v Slavi, na kar jaz odgovarjam s tem naslovom v Slavi 2002/03, str. 65–78. Študente sta pri tem vodili njihovi mentorici Ada Vidovič Muha in Erika Kržišnik. Obravnavanih tem je veliko. Kogar to zanima, si lahko prebere v mojem odgovoru na kritike študentov.

INTERVJUJI

ROD, ŠOLANJE, JEZIKOVNA RAST

Dr. Jože Toporišič, jezikoslovec

Rojen 11. 10. 1926 na Mostecu pri Brežicah; 1947 matura na klasični gimnaziji v Mariboru; 1941–1945 po gestapovskih izseljenskih taboriščih Šlezije in Poljske; mladinske delovne akcije (Šamac–Sarajevo, Beograd, Ljubljana); 1952 diploma Filozofske fakultete v Ljubljani (slovenistika, rusistika), nato eno leto pri vojaki in eno leto profesorski pripravnik v Novem mestu (gimnazija); od 1954 pri prof. Franu Petretu na Filozofski fakulteti v Zagrebu lektor slovenskega jezika (dodatna dejavnost v sekcijah za slovstveno teorijo in jezikoslovje pri Hrvatskem filološkem društvu); 1962/63 specializacija na univerzi v Hamburgu; od 1965 na Filozofski fakulteti v Ljubljani: znanstveni in višji znanstveni sodelavec, od 1971 izredni profesor slovenskega knjižnega jezika (od 1977 redni); ustanovil stolico slovenskega knjižnega jezika in stilistike (njen šef od ustanovitve).

Gostovanja na tujih univerzah: 1968 čikaška univerza (5 mesecev), 1973 regensburška univerza (poletni semester), 1976/77 graška univerza, 1979 celovška visoka šola za izobraževalne znanosti (poletni semester); krajša gostovanja na univerzah v: Moskvi, Berlinu (vzhodnem), Leipzigu, Varšavi, Gradcu.

Počastitve: odlikovanje graške univerze (1977), nagrada Sklada Borisa Kidriča (1978), predsedništvo Zveze slavističnih društev Jugoslavije (1975–79); glavni in odgovorni urednik Jezika in slovstva (1965–1970, 5 letnikov); Slavistična revija (1970 do 1996); članstvo v dveh mednarodnih jezikoslovnih društvih in treh komisijah Mednarodnega slavističnega komiteja. Okrog 300 publiciranih del.

Vaša obširna slovnica slovenskega jezika je že več let v splošni izobraževalni rabi, še zmeraj pa je občutiti, da se ji upirajo tako učitelji kot učenci. Zakaj?

Ta slovnica je v resnici izšla pred dobrima dvema letoma in pol in ni nikoli v »splošni izobraževalni rabi«, če s tem nenatančnim izrazom morda merite na naše šole. Tem tudi namenjena ni bila, kvečjemu univerzi. Kako bi se ji torej mogli upirati tako učitelji kot učenci, mi torej ni jasno: saj je ne uporabljajo. Tudi moj Slovenski knjižni jezik 1–4 (1965–1967, 1970) ni bil nikoli v taki splošni rabi, saj je bil omejen le na gimnazije (druge srednje šole so ga zavrnilo z »objektivnimi« izgovori, v resnici pa zato, da je bilo od učencev treba čim manj zahtevati, učiteljem pa se ne pripravljati). Če pa upoštevate še, da je od gimnazijskega časa, odmerjenega slovenščini, namenjena jeziku in sporočanju le ena tretjina ur in da le slaba petina gimnazijskih učiteljev resno – če – uči tudi jezik, sporočanje, stilistiko, zgodovino jezika, potem vaše trditve spet niso razumljive. Profesorji (večina) se upirajo torej pouku jezika sploh, ne mojim učbenikom (kako bi to popravili, sem nedavno povedal v Naših razgledih: s posebnimi učitelji za jezik in s posebnimi za književnost). Vedeti še morate, da pedagoške gimnazije že peto leto ne uporabljajo več mojih učbenikov po zaslugi nekoga, ki vse svoje življenje ne le ni napisal praktično nič znanstvenega, ampak tudi ne pedagoškega ali metodičnega. Šele zadnje leto so začeli moje učbenike predpisovati, prej pa so leta bili učenci brez vsega. – O učencih pa bi rekel, da se novi slovnici sploh ne upirajo, vendar jim

v ogromni večini učitelji sploh ne dajo, da bi prišli do nje. Zdaj je menda jasno, da bi me bili morali vprašati, zakaj so naši učenci po srednji šoli v veliki meri tako rekoč nepismeni (čeprav manjšo pismenost ugotavljajo tudi drugod po svetu, prinaša jo nova doba). Komaj po lastni krivdi; v nasprotju z večino njihovih učiteljev seveda.

Ali ima jezikovni del študija na ljubljanski slavistiki v razmerju s slovstvom zadosti učnih ur; ali se učitelji – in vi posebej – poslavljate od diplomantov z zadoščenjem temeljito opravljenega (jezikovnega) dela?

Prva polovica vprašanja je v redu: V štiriletnem študiju slavistike odpadejo na knjižni jezik od 20 tedenskih ur le 4 (samo v 2. letniku še ena več). To je malo, premalo. Nesorazmerje pa ni nasproti literarni zgodovini (ta je tudi bolj enotno vodena) kolikor nasproti t. i. »pomožnim« predmetom, ki odnesejo večino časa. Na fakulteti hočemo vsega po malo pri vsakem študentu, namesto da bi hoteli nečesa zadosti pri razne vrste študentih; krivo za to je deloma izročilo, deloma pa izkrivljeni interesi drugih predmetov. — Drugi del vprašanja: Diplomanti so taki in taki. Če bi se na slavistiko vpisovali v normalni razvrstitvi slabi, srednji in dobri, bi bili tudi uspehi diplomantov razvrščeni po Gaussovi krivulji. Zase bi že rekel, da kot učitelj pošteno opravljam svoje delo in da se od določenega dela diplomantov res poslavljam z zadoščenjem.

Vaši javni nastopi so zmeraj ostri, polemični, včasih kot da ne bi imeli nobenega potrpljenja z nasprotniki: ali je ta vaša metoda tudi uspešna?

Enostransko pretiravate! Javno nastopam tudi s knjigami (doslej jih je 10) in razpravami (vsaj 10²), in v tem ni ne ostrine v vašem smislu (tj. napadalnosti) ne polemičnosti in eno samo ljubo potrpljenje. To moje delo (in tudi notranje recenzije učbenikov za jezik in sporočanje) pa je širši javnosti kaj malo znano. Pišem seveda tudi kritike in polemike, kjer pa spet nikoli ne manjka argumentov in kazanja prave poti. Ne gre za nepotrpljenje – gre za vztrajno opozarjanje na neodpravljene pomanjkljivosti in napake, ko se prizadeti delajo, kakor da kritika ni bila izvršena. S pogostnostjo nastopanja se napaka in slabo nikakor ne sprevrčata v pravilnost in dobro. O uspešnosti moje kritičnosti naj sodijo drugi, je pa kritika eno važnih orodij in orožij v vsakem javnem delovanju, ne le v jezikoslovnem. Gotovo ne mislite, da se z odpravo kritike in polemike in s potrpljenjem z nasprotniki (kateri so moji javni nasprotniki?) odpravljajo slabosti, ki kritiko in polemiko izzovejo in ki jih ne trpim zaradi tega, ker so škodljivi!

Pogosto se ukvarjate z napakami, ki jih delamo pri vsakdanji jezikovni rabi. Toda dajte nam vendar Pravopis, pa boste imeli precej manj dela!

Da bi obravnaval napake vsakdanje rabe jezika, za to sem bil naprošen na radiu in pri Naših razgledih. To je ena pot, da bi se stanje zboljšalo, ni pa edina. (Enako zdravniki zdravijo bolezni.) Druga pot je: preštudirati slovnico, jo obvladati, pa sporočanje, pravopis itd. (Pri zdravnikih je to zdravstvena vzgoja.) Res bi bilo veliko manj dela, ko bi imeli nov pravopis, a so se naši drugorazredni akademiki zarotili zoper njega, ko so že kolegialno solidarnostno enkrat glasovali proti njemu, ne da bi ga tudi preštudirali, nato pa so še družbene organizacije potisnili v vročo kašo, ki so jo zakuhali. (Berite Slavistično revijo 1979/1, kjer je objavljeno vse to »akademsko« argumentiranje.) Sicer pa slišim, da je vodilna družbena zveza odločila v prid novega pravopisa, a ga akademija kljub temu drži na ledu. — Morda bi bilo res še najbolj prav, ko bi se v teh razmerah izdal pravopisni svetovalec mimo te nepokretne akademije.

»Nam« pomeni tudi (in še zlasti) novinarjem, saj nas dobro mikastite v svojih spisih. Kakšni in kateri so naši poglobitveni grehi?

Novinarjev (slabih) nič posebej ne mikastim, saj sem pisal tudi o jezikovno slabih naravoslovcih, zemljepiscih, zdravstvenikih, jezikoslovcih in še o kom. Če pa že hočete: novinarji imajo večinoma slab izgovor (posebno zanič so nekateri voditelji dnevnika); tudi kateri napovedovalec je bolj tako, zlasti ta in oni starejši, pa razni dopisniki. Pri pisanem jeziku sem marsikaj zabeležil v Naših razgledih (ločila, nepotrebne tujke, podleganje tujejezični predlogi pri prevajanju ipd.). Hujše napake so še v sporočanju o važnih dogodkih, kot je bil npr. nedavni kongres slavistov na Bledu, kjer ni bilo prave ažurnosti pri televiziji, pa mrtva slika, če sploh, v Delu očitna cenzura pasusa o pravopisu, premalo vsejugoslovanskosti (šlo je za kongres slavistov iz vse Jugoslavije). Pa kaj hočemo, lahko bi bili še bolj molčali.

Teleks (Sodobniki), št. 44, 2. 11. 1979, str. 14.

Vprašuje Janez Zadnikar.

* * *

Pogovor s prof. Toporišičem ob robu 16. seminarja slovenskega jezika

Zanimanje za slovenistiko narašča

Na letošnjem tečaju je prisotnih mnogo koroških, tržaških, goriških in beneških Slovencev

LJUBLJANA – O 16. seminarju slovenskega jezika, literature in kulture, ki poteka te dni na Filozofski fakulteti v Ljubljani v organizaciji njene pedagoško-znanstvene enote za slovanske jezike in književnosti, smo programsko že poročali. Zdaj je na vrsti problemska tangenta, ki smo jo v luči globljih pogledov na jezikoslovno, literarno in kulturno ozadje seminarja, pa še predvsem stroke same, ki jo srečanje tudi predstavlja, skušali začrtati s predsednikom pripravljalnega seminarskega odbora prof. dr. Jožetom Toporišičem.

Prof. Toporišič, kako in iz katerih nagibov je seminar pravzaprav nastal?

Seminar je nastal na podlagi izkušenj, ki smo si jih pridobivali s podobno pobudo, ki je zajemala vse jugoslovanske jezike. Ta splošnojugoslovanski seminar je bil v petdesetih letih prvič organiziran tudi tu v Sloveniji. Vendar je v njegovem okviru slovenščina prišla neka-ko prekratko. Večinoma je bil lociran na hrvaškem teritoriju, tako da ta tvarna, materialna podstava slovenskega jezika in družbe, ki ga govori, ni mogla priti do izraza. Razen tega je bilo skoraj nemogoče, da bi se slovenščine naučil na primer v Splitu, Zadru ali Zagrebu, kjer je bil seminar organiziran. Potrebno je bilo seminar prenesti v Slovenijo. Pozneje so enako kot mi Slovenci storili najprej še Makedonci, nato pa tudi Hrvati in Srbi, tako da imamo sedaj poleg splošnojugoslovanskega seminarja še posebne seminarje za vsakega izmed teh jezikov.

Smotri, značilnosti seminarja, so v grobih obrisih tisti izpred šestnajstih let.

Da, toda rekel bi, da je ta seminar večno mlad, deloma zaradi tega, ker se pojavljajo zmeraj novi ljudje, in sicer iz najrazličnejših krajev, z druge strani pa zato, ker se vedno znova obnavlja obravnavana problematika. Osnovni cilj ostaja pri tem zmeraj isti: naučiti tiste, ki slovenščine ne znajo, vendarle nekaj slovenščine tako, da lahko berejo slovenska besedila, zato, da se v slovenščini lahko sporazumevajo in da na višji stopnji lahko doživljajo tudi stilističnost slovenskih besedil. Zato imamo uravnane posebne lektorate v vseh teh smereh. Predavanja, ki jih imamo na teh seminarjih, pa odražajo stanje naše vsakokratne znanosti, od jezikoslovne na eni strani, do literarnozgodovinske, umetnostne ter tako imenovane kulturne. Vsako leto seveda seminar dobi svojo posebno podobo z ozirom na težišče tematičnih področij, ki so na vrsti. Letos se je nekako podalo samo po sebi, da je težišče dela in jezikoslovne obravnave na Kopitarju, ker poteka 200-letnica njegovega rojstva, drugič pa smo se odločili, da obravnavamo na seminarju zanemarjeno problematiko slovenskega jezikoslovja, to je tako imenovano pomenoslovje. Pri literarni zgodovini je letos na vrsti poezija, s kulturološkega področja pa bodo prikazane stvarne podstave našega življenja iz najstarejših dob do približno 19. stoletja.

Seminar, ste dejali, odraža stanje vaše vsakokratne znanosti. Kakšno je to stanje? Ali narašča zanimanje za slovenistiko?

S slovenistiko je sorazmerno težko prodreti, ker je to le jezik malega naroda in je torej malo ljudi, ki bi ga obvladali in bi se ga želeli naučiti. Vendar se je po vojni sčasoma posrečilo poživiti slavistične interese posebno v Evropi. Če grem zemljepisno, potem je tu najprej Moskva, kjer imajo svojega profesorja in je slovenščina tudi glavni študijski predmet. Slovenistika je utrjena potem na Poljskem, v Varšavi in v Krakovu. Z njimi si vedno izmenjujemo tudi lektorje. Deloma se v zadnjem času pojavlja slovenščina tudi na šlezjskih univerzah in na Češkoslovaškem, kjer obstaja lektorat v Pragi. V Vzhodni Nemčiji se nam je pred kratkim posrečilo vzpostaviti lektorat v Leipzigu. Podobno je bilo do nedavnega v Zahodni Nemčiji, točneje v Münchnu. Slovenščino gojijo nadalje v Regensburgu in v Frankfurtu. V Italiji je tega kar precej: deloma v Trstu, Vidmu, mislim, da tudi v Padovi, Rimu in Neaplju. V Franciji imamo sicer lektorat in profesorje v Parizu, toda širše ne moremo prodreti. Določeno zanimanje se kaže tudi v Angliji, kjer imamo v Nottinghamu lektorja že nekaj let. Deloma je slovenščina prodrla tudi v Romuniji, medtem ko na Nizozemskem in v Belgiji nimamo ničesar, čeprav tamkajšnji študentje prihajajo na naše seminarje.

Kaj pa v svetu?

No, če preskočim Ocean, potem predstavljajo tu slovenistično tradicijo naši ljudje na tamkajšnjih univerzah. Tako na kolumbijski univerzi, v New Yorku, na pensilvanijski univerzi, deloma v New Havenu, v najnovjšem času pa tudi v Evanstonu pri Chicagu in v Kansasu (lektorat). Upajmo, da se bodo te pobude nadaljevale in da bodo dobile tudi stalnejšo obliko. Z Južno Ameriko in drugimi kontinenti za enkrat nimamo trdnejših vezi, razen z Avstralijo, kjer sami gojijo pouk slovenščine.

Od tod pa peljejo niti slovenistike v njeno naravno zaledje ...

Seveda, središče slovenistike je Ljubljana in to od ustanovitve univerze leta 1919. Prej

smo imeli tako žarišče v neki obliki na graški univerzi. Od tam so tudi prišli naši profesorji po prvi svetovni vojni. V najnovejšem času se slovenistika deloma v znanstvenem smislu goji še na pedagoških akademijah v Ljubljani in Mariboru. S čim se ukvarjamo? Ob splošni ugotovitvi, da se v Ljubljani slovenistika močno utrjuje, se še zlasti krepi področje slovenskega knjižnega jezika. Zgodovinska slovnica in dialektologija sta utrpeli, imata pa stalne oblike že od ustanovitve slovenske univerze. V Jugoslaviji se krepi slovenistično središče v Zagrebu, to že od konca 19. stoletja, ko je deloval tam prof. Ilešič, pozneje pa prof. Petrè. Tudi jaz sam sem preživel 10 let tam. Zagreb ima nekake svoje izpostave slovenistike v Zadru in na Reki. V Novem Sadu pa deluje prof. Pogačnik, medtem ko se nam je tudi v Sarajevu posrečilo dobiti slovenista. Beograd je naša šibka točka. V Črni gori nimamo skoraj ničesar, v Makedoniji pa poučuje predavateljica slovensko literaturo in slovenski jezik.

Poglejmo za trenutek podatke: poleg udeležencev iz neevropskih držav - Argentina (1), Avstralija (3), Kitajska (1), Japonska (3) - je tu važna prisotnost Poljske (13), predvsem pa Avstrije (18) in Italije (28). Med njimi je kar precej koroških Slovencev in 17 tržaških, goriških, oziroma beneških Slovencev. Zamejsko vprašanje vam je torej posebno pri srcu ...

Tu kaže naš seminar svoj dvojni obraz: na eni strani daje informacije in bogati tiste, ki se študijsko zanimajo za slovenski jezik, literaturo in kulturo. To so večinoma univerzitetni ljudje, študentje ali pa predstavniki znanstvenih inštitucij. Druga vzporedna funkcija, ki bi jo kazalo osamosvojiti, je ta, da vpeljuje v slovenščini naše zamejce. Iz Koroške prihaja univerzitetna mladina, čeprav ne študira slavistike, da se tu nekako utrdi in spoznava slovensko življenje. Poseben problem so ravno beneški Slovenci, ki so v svojem narodnem obstoju še zlasti ogroženi. Nekateri so se pred leti tu slovenščine šele učili, zdaj pa že imajo svoje tečaje, tako da govorijo tu pri nas brez posebnih težav, vsaj vsakdanji, pogovorni jezik. Vživljajo se v naše narodno in kulturno telo in tako odkrivajo svojo identiteto.

Na seminarju je včeraj v okviru rednih predavanj podal svoje misli prof. Bogo Grafenauer na temo »Kulturni pomen samostanov v slovenskem prostoru v starejšem obdobju«, jutri je na vrsti ekskurzija, ki bo udeležence popeljala na Dolenjsko, medtem ko se bo v ponedeljek seminar nadaljeval s predavanjem Zmage Kumer o »Obsegu pojma ljudska pesem«.

Primorski dnevnik, 5. 7. 1980.

Vprašuje Miran Košuta.

Prekletstvo in sadovi jezikoslovnega dela

»Sodim med ljudi, ki ne morejo mirovati,« pravi o sebi Jože Toporišič – Danes je zanimanje za jezikoslovje bolj živo kot kdaj prej

Kljub precej naglemu razvoju slovenskega jezikoslovja v zadnjih desetletjih ostajajo nekatere vprašanja na tem področju neobdelana, in sicer zaradi pomanjkanja strokovnjakov in drugih objektivnih omejitev. Letošnjo pomlad nam bo Državna založba Slovenije za to vedo postregla s knjigo »Nova slovenska skladnja«.

Avtor, eden naših najvidnejših jezikoslovcev, Jože Toporišič, je delo označil kot »nadaljevanje strukturalne, deloma tvorbene oziroma t. i. odvisnostne slovnice, ki jo je izoblikoval francoski jezikoslovec (prevajalec Župančiča), Tesnière, in jo nadalje goji Martinet. V veliki meri se namreč ukvarja s tem, kako besedilo nastaja s stališča ustvarjalca in ne več klasično, analitično – s stališča bralca. V Novi slovenski skladnji je skladnja postavljena kot osrednji nauk o jeziku, ki mu je podrejeno oblikoslovje in iz skladnje navzven usmerjeno besedotvorje. Tudi besednovrstna teorija raste iz skladnje, kar je značilno za odvisnostno slovnico, ki vse stvari določa glede na njihovo vlogo.«

Ob tolikšnih novih teorijah in spremembah v jezikoslovju se v pogovoru z jezikoslovcem kot neizogibno pojavlja vprašanje: Ali smo bili pred desetletji na Slovenskem res v tolikšnem zaostanku, da so bili potrebni tako koreniti posegi? Se je jezik tako naglo spreminjal?

Jezik se ni toliko spreminjal, pač pa se je intelektualiziral z razvojem strok. Jedro je ostalo nespremenjeno, zaostala pa je bila zavest o jeziku, saj je ostala pri kategorijah tradicionalne latinske slovnice. Skladnja na primer se ni dovolj razvijala v Breznikovi smeri. Tradicionalna slovnica ni toliko upoštevala tvorca v jeziku, pač pa že zgotovljeno besedilo. Že po tradiciji je bilo pri nas malo zanimanja za jezikoslovno teorijo. V zvezi s tem je ostalo veliko strokovnih stvari neobdelanih in nepoimenovanih. Stroka pa stoji in pade s strokovnim izrazjem. Danes mora biti izrazje enoumno in mora zajeti celotnost stroke. Izbirati in jemati moramo izrazje od drugod ali biti v skladu z našim izročilom besedotvorni.

Na kakšni ravni je torej danes slovensko jezikoslovje v primerjavi s to vedo pri drugih, predvsem slovanskih narodih?

Teoretičnega jezikoslovja nam še vedno primanjkuje. V proučevanju knjižnega jezika smo na približno enaki višini, toda za veliko področij manjkajo raziskovalci. Strokovnjaki za pomenoslovje so preveč zasedeni z delom pri slovarjih, morali bi jim dati več možnosti za teoretično delo, ki bi pomagalo praktičnemu. Manjka nam tudi zgodovina slovenskega knjižnega jezika ali zgodovina slovenskega jezikoslovja, od 16. stoletja naše jezikoslovne misli, ko smo se z Bohoričem na tem področju zapisali v svetovno dogajanje.

V kakšni smeri menite, da delujejo naši najmlajši jezikoslovci? Ali gre za sklenjeno nadaljevanje?

Moderna smer močno proučuje jezik kot formalni sestav s pomenskim ustreznikom in določeno funkcijo v ustreznih razmerah, skratka, zelo znanstveno. Povsod lahko govorimo o

poskusih prebiti se iz tradicionalizma. Tudi v svetovnih razmerah ni druge poti – v starih teoretičnih okvirih ni mogoče nadaljevati.

Na Slovenskem so jezikoslovci precej neenotni. Koliko mislite, da to škoduje uveljavljanju novih norm?

Na eni strani imamo tvorno generacijo, ki spremlja sodobno jezikoslovno misel, na drugi strani pa tiste, ki so obstali na teoriji druge polovice 19. stoletja (diahrono zgodovinsko jezikoslovje). Toda tudi pri starejših je opaziti premik v modernejši smeri, v smeri strukturalnega jezikoslovja. Nekateri se opirajo predvsem na intuitivno znanje in večinoma nimajo formalnih metod za obravnavo jezika. Opirajo se tudi na ustne in pisne spretnosti, zavzemajo se za ohranjanje starega, ne pa za inovacijo, premalo posluha imajo za dodatne izrazne možnosti, ki jih zahtevajo nove izražalne potrebe. Imajo gotovo prav, ko branijo, kar ima jezik dobrega, zavirajo pa razvoj, ko zavračajo vse novo prevzeto.

**Poleg že omenjene Nove slovenske skladnje je v tisku italijanski prevod vašega učbenika *Zakaj ne po slovensko*, nedavno so izšla slovenska zvrstna besedila, pri katerih imate kot urednik in sooblikovalec »levji«
delež, pri Slovenski Matici bo letos z vašim esejem in v vašem izboru izšlo delo *Anton Breznik: Jezikoslovne razprave*, gotovo pa je trenutno najbolj aktualen Načrt pravil za novi slovenski pravopis, kjer ste sodelovali kot soavtor. O Načrtu v zadnjem času poteka javna razprava. Kakšni so njeni dosedanji uspehi?**

Kazalo bi upoštevati nekatere konkretne pobude, na primer naj bi pravopis postal tudi stilistično bogat, naj ne bi bil pusto slovničen, ampak naj bi opozarjal tudi na bogastvo besednih zvez. Pri variantah naj bi označeval, katero bolj priporočamo in podobno. Ob razpravah so se pojasnili problemi pretiranega purizma, pokazalo se je, da je veliko ljudi za srednjo pot in da je mogoče najti primerne rešitve. Nekateri očitajo, da se v Načrtu v celoti prepuščamo jezikovni praksi, kar ni res, nismo samo zapisovalci tega, kar je, nekatere stvari tudi zavračamo v imenu jezikovne norme. Pobude za razširitev razprave sproti prihajajo. Tako predlaga Znanstveni inštitut na Filozofski fakulteti, naj bi se o tem izrekle vse vede. Radio in televizija naj bi zavzela svoje stališče. Večinoma prevzemajo pobudo interesne skupnosti. Zaželeno bi bila tudi razprava na SAZU, v Društvu novinarjev in na SZDL, saj je bila pobudnik izdaje.

**Kako osebno združujete tolikšno »produkcijo«
s tehtnostjo znanstvenega dela?**

Ustvarjalna svoboda je tudi v tem, da človek dela takrat, ko je za to posebej razpoložen in zato dela v izbruhih. Vmes so skrita leta in tudi desetletja zbiranja. Hkrati človeka silijo v delo tudi potrebe na nekem področju. Mislim, da delam znanstveno, in potem tista področja, ki jih imam znanstveno obdelana, obravnavam tudi poljudno. Poljudna obravnava nalaga velike naloge teoriji in oboje se oplaja. Nadarjenost je pač različna, so namreč opusi, ki so neprimerno večji od mojega, pri pisateljih je podobno. Menim tudi, da bi človek v tolikšnem času – treh desetletjih – moral pokazati tak opus. Povedati moram, da so bile ugodne tudi možnosti za objavo in to človeka spodbuja k ustvarjanju. Morda je tudi v mojem značaju, da se ustvarjalno odzivam. Pogosto pride pobuda od zunaj. Človek si naloži bremena, ki jih mora potem prinesiti na cilj. Toda ustvarjalnost prinaša svoj blagoslov in prekletstvo. Proforski poklic je mogoče opravljati brez tolikšne tvornosti, pač sodim med ljudi, ki ne morejo mirovati.

Delo, 11. 3. 1982, str. 9.

Vprašuje Marjeta Novak.

Intervju z dr. Jožetom Toporišičem

Je važno, kaj mladina tu piše?

Valj pri svoji rasti iz Mladega vala (prejšnje glasilo OK ZSMS Novo mesto) vse bolj prehaja od poročanja k razglabljanju, torej nekako proč od osrednje skupine publicističnih oblik sporočanja. Kako ocenjujete zvrstno ustreznost naših prispevkov?

Pri zvrstnosti prispevkov nisem opazil nič takega, kar bi lahko kritiziral, so različni, nastopa sorazmerno veliko avtorjev, ti pa so za pisanje različno usposobljeni; ta različnost mi je kar ugajala. Rekel bi samo, da so nekateri članki predolgi, tj. glede t. i. ekstenzije bi morali biti precej bolj gospodarni. Upoštevati je treba modernega bralca, ta nima takega potrpljenja, zlasti še, ker se k takim listom a priori pristopa s stališča, da tako ali tako ni zelo važno, kaj mladina tu piše. Vprašanje je, ali mladina sama sebe tako rada bere, da prenese tudi take predolge članke.

Tudi sem proti zapravljanju prostora s slikami. Meni je to ceneno sredstvo za to, da se izpolnijo strani, in sploh za kričečnost. Tako je zapravljena prva stran, ki zlasti učinkuje. Pri najboljši volji ne vem, kako bi s fotografijo toliko pridobil, razen kolikor hoče biti avtor ugankarski, kot npr. pri sliki z odlikovanji: Nisem vedel, ali je ta moški, ki ima toliko odlikovanj, s sliko res povzdignjen, ali pa jo je razumeti tako, da se samo prsi, češ jaz imam ta odlikovanja, nimam pa nikakršnega obraza. Kaj je hotel avtor s tem povedati, morda vi bolj veste, vsekakor pa je zato porabil preveč prostora.

Kaj bi lahko očitali Valju s stališča norme slovenskega knjižnega jezika? Gre pri tem za kršitve norme, specifične za jezikovno zavest mladih? Kako ocenjujete to jezikovno zavest?

Nekatere stvari so specifične, to vidim tudi pri Tribuni, ki jo dobivam. Mladi se premalo zavedajo, da vse, kar se napiše, tudi ostane in za naprej priča o določeni jezikovni in sploh kulturni stopnji tistega časa, seveda tudi pisca, ki je kaj napisal. Premalo so si v svesti dejstva, kako težko je v resnici doseči določeno kulturno stopnjo ali pa iz besedil vsaj odpraviti vse tisto, kar brez potrebe moti. Mladina misli tudi na tem področju, da je tako rekoč ves svet njen, da zmore več, kakor dejansko zmore. Tu gre za nesorazmerje med voljo in prepričanjem o moči in močjo samo. S tega stališča sem v obravnavani številki Valja marsikaj podčrtal, torej napake in manj ugodne rešitve. Po drugi strani pa mladi pristajate na apriorne tradicionalizme, ki sami po sebi niso nobena dragocenost, niti odlika takega pisanja. Tako npr. mehanično uveljavljate »pravilo«, da imej vsak naslov narekovaje spodaj in zgoraj, kar dela berilo samo nelepo, saj je dovolj jasno, da gre za naslove že brez narekovajev. To se dokaj dosledno vleče skozi ves časopis – kot da se je nekdo postavil na stališče, da bo sicer delal druge napake, nihče pa mu ne bo mogel očitati, da ni bil dosleden v tej preproščini, s čimer se nekako hoče odkupiti za grehe, ki jih pač gotovo ima.

Deloma se normativni prekrški tičejo pisave, deloma pa izbire besed tam, kjer imamo dvojnice. Jaz bi večkrat uporabil slovensko besedo namesto prevzete, npr. komuniciranje – sporočanje, ekonomski – gospodarski, socialen – gmotno zapostavljen ali tak, ki se tiče družbe (ali preprosto: družben). Včasih se človek približa meji, ko je tako slovenjenje še smiselno, vsekakor pa bi uporabil slovenski izraz, če obstaja.

To in ono je tudi pojmovno neustrezno. V članku o jeziku je zveza *se organizira varnostno službo* imenovana trpnik/dejansko pa gre za brezosebno izražanje. Pri stvarih, ki so nekako na obrobju jezikovne ali stilne norme, mora biti lektor zelo trden v teoriji. Zlasti za učitelja velja: Če me že učiš, me uči prav; druga stvar je, če si bom to zapomnil ali ne. Skladenjske napake so redke, razen če bi sem jemali Uršo Plut, imamo pa jih pri ločilih.

En tip besedenja pa je izrazito zvrstno določen. To bi skoraj imenoval abstraktno besedičenje, da ne rečem čvekanje. V takem primeru avtor o nečem govori, kot bralec pa ves čas vidiš le nekako meglo pred očmi; pravzaprav nikdar ne zagledaš prav stvari, o kateri je govor. Tipičen primer za to je članek *Ogrožena je partija in socialistična država*. Napisal ga je človek, ki gre po tako imenovani »funkcionarski liniji«: je pravzaprav že uničen, mrtev, kar se jezika tiče. Nikakor ne more stvari zagrabit realno, temveč se odeva z neko baročno besednostjo in nedoločnostjo, resnično kakor kakšen baročni pridigar. Pri tem se dela tudi veliko slovničnih napak, kot npr. »sodi, da je ČSSR eden izmed redkih trenutkov ...«; kako da take ohlapnosti ne začuti bodisi pisec bodisi lektor bodisi ... Bralec jo gotovo in neha brati oz. bere zaman ali nejevoljen. Ali je naša kulturna jezikovna raven tako nizka, da dopušča tako napako, da tudi lektorjevo oz. korektorjevo oko, kolikor je šlo preko tega, gre preko tega, ne da bi reagiralo? V tem funkcionskem članku se vidi (nekaj vednosti imam o teh mladih funkcionarjih preko svojih sinov, ki sta bila še pred nedavnim na gimnaziji: videti je bilo, kako so se ločili od »svojega ljudstva«, od razredne skupnosti; odhajali so na posebne priložnostne sestanke, uvedli nov način življenja, vedenja), da je to v končni liniji tudi beg od jezikovne resnice v nepovednost, ki jo pravzaprav tu grajamo. S tem se seveda tudi usodno manjša učinkovitost takih besedil.

Kaj menite o jeziku, ki upošteva redukcijo in pokrajinske variante jezika (seveda precej nedosledno), ki se je, sicer uporabljen kot stilno sredstvo že mnogo prej, uveljavil predvsem skozi poezijo punka in postaja pri »punkovski« generaciji tudi pisno občevalno sredstvo?

To se pojavlja v vseh jezikih, take knjige imamo tudi že pri nas, bili so taki filmi, to prinaša neko bogastvo v slovenske izražalne možnosti. Tudi s tem nova doba izraža samo sebe. Zborni jezik popušča nižjim zvrstem, recimo pogovornemu jeziku, do neke mere. Če se tak jezik uporablja v nekaterih umetnostnih delih, pravzaprav nimam nič proti. Umetnostni jezik lahko uporablja vse zvrsti (tako npr. Bogdana Herman piše v ljubljanskem pogovornem jeziku). Da bi v tem jeziku pisali strokovno delo, pa tako ali tako ne pride v poštev.

Vprašanje je seveda, ali je manj ugledna zvrst izbira ali pa je govorec v katero ujet, ker druge ne zna. Mislim pa, da se mu v glavnem zdi, da knjižni jezik za to, kar in kakor ima povedati, ni primeren. V praktičnem sporazumevanju je zborni jezik tako ali tako spodrinjen, zdaj so ti mladi napravili samo še tak korak naprej, da so šli še v pisnost. Zato, ker se tudi sicer nosijo na poseben način, hočejo še tu biti posebni in to je inovacija. Tako so pisali prej tisti, ki se knjižnega jezika niso naučili in sploh niso vedeli, da so norme. To je zdaj vprašanje, ali se teh norm ne zavedajo ali pa jih hote kršijo.

Kot zadnje nas glede na Vaše mesto v sodobnem slovenskem jezikoslovju zanima vaše pojmovanje (filozofija) jezika. Vprašanje ni brez aluzije na probleme s skupnimi jedri, z vlogo Jezikovnega rzsodišča in glede na očitke o slovenskem nacionalizmu, ki jih moramo zdaj poslušati že dobro leto.

Slovenci smo poseben narod. Ta narod so izoblikovale, kot je rekel Cankar, razmere, v katerih smo živeli od globokega srednjega veka sem. In smo tak narod, ki ima tudi svoj, poseben

jezik, jasno nakazan že ob koncu prvega tisočletja. Ta jezik se nam je v trinajstem in štirinajstem stoletju razvil do današnje narečne podobe, v šestnajstem stoletju postal izrazit knjižni, se razmejil proti srbohrvaščini, zlasti proti tako imenovanemu glagolsko-cirilskemu pisnemu tipu, medtem ko so nam kajkavci nekako bližji.

Ne slovenski narod ne slovenski jezik nista začasen provizorij, temveč nepreklicno stalno dejstvo; tako je sedaj in bo tako tudi v bodoče. Ne vidim nobenega razloga, da bi se ti pogoji spremenili, pri tem se verjetno opiram na svoj naravno dani občutek (pa tudi filozofsko je bil vidno izražen), da to, kar je, ima pravico do obstajanja in da tega obstajanja kulturnim ljudem nikakor ni treba še utemeljevati. Slovenci smo žal to vedno znova prisiljeni delati, kar je svojevrstno spričevalo kulturnosti tistih, katerim se moramo utemeljevati. Tudi Prešeren je rekel, da naj stvari, ki so, čakajo sodnega dne, in naj se takrat presodi, kaj je bilo vredno, da je obstajalo.

Ker je naš narod karakteriziran s številčno »nemnožnostjo«, kot bi rekel Prešeren (Samo milijon nas je, itd.), je njegova eksistenca v marsičem otežena, tudi s tem, da ni imel svoje državnosti, da smo bili zmeraj del druge države. Tako državno središče ni v naši sredi, in zato smo jezikovno zmerom od koga odvisni, tudi besedilno. V stari Avstriji so v ustavni dobi zakone delali na Dunaju, v nemškem jeziku, in mi smo morali to prevajati v slovenščino. Zdaj se delajo v glavnem v Beogradu. Absolutno gledano imamo tudi šibkejšo gospodarsko moč, in tudi svoj jezik moramo braniti pred dejstvom težnostnega delovanja, po katerem večje in težje priteguje tisto, kar je manjše in lažje. V tem smislu vidim popolno zakonitost obrambe slovenskega jezika pred negativnimi vplivi drugih jezikov, bodisi da kvarijo slovenski jezikovni ustroj (lahko ga bogatijo, če je to potrebno) bodisi da zmanjšujejo njegovo funkcijsko področje. V tem smislu sem za prisotnost slovenskega jezika tudi v vojski (vemo, da je v teritorialni obrambi pošasten, v vojski ga pa sploh ni). Konkretno si mislim, da naj bi se tisti, ki pride k nam, naučil naš jezik, tako kakor se jaz naučim drugega, če grem drugam. To se pravi, da ima jezik tudi ekspanzivno moč na tiste, ki pridejo v njegovo delovalno območje. Ne morem priznati načela, da tistemu, ki pride na področje slovenskega jezika, ni treba imeti skrbi z njim že zato, ker je ta jezik majhen.

Iz tega sledi podleganje tipičnim slabostim, ki jih imajo dostikrat naši politični govorniki, živeči v Srbiji, v Beogradu, ali pa imajo veliko stika s srbohrvaškim jezikom in sprejemajo v svojo slovenščino prvine srbohrvaške jezikovne norme. Npr. srednji spol samostalnikov kot finale. O srbohrvaškem vplivu govorim zato, ker so nekateri novinarji poskušali uporabljati finale kot samostalnik srednjega spola, čeprav ima slovenščina merilo, po katerem je vse prevzeto, kar se ne končuje na -a (in ni žensko), moškega spola. Tudi *neke dežele, je zagostilo* ipd. sta prevzeti iz srbohrvaškega jezika. Ali pa teoretski namesto teoretični: imamo *teorija*, ne rečemo pa *teorijski*, torej se ravnajmo po jeziku, iz katerega smo to prevzeli (theoreticus je latinsko, theoretisch je nemško – torej teoretično).

Kdaj popustiti v normi? Tu sem bil zmerom za individualno načelo. Če je kaj v slovnici, slovarju, pravopisu narobe predpisano, potem jim v tem ne bom sledil. Najbolj enostavno je, da se čemu takemu izogneš, pa poveš kaj podobnega: če pa ste jezikovno dovolj trdni in teoretično osveščeni, pa lahko po krivici prepovedano tudi rabite (saj to lahko opravičite). Nisem za to, da bi izvrševali slab zakon ne glede na posledice, čeprav je tu vprašanje zakonitosti zelo važno. Imamo primere, ki so v slovnici, slovarju, pravopisu narobe rešeni. Zakaj naj bi bilo tudi tako obvezno, ko pa dobim, sprašujoč normalne, jezikovno pristojne ljudi, obvestilo, da je kaj takega tudi zanje narobe. Kadar je uzakonjeno dvoje, bi izbiral tisto, kar je bolj sistemsko, kar je bolj v skladu s preostalimi takimi sredstvi.

Kako je s srbohrvaško leksiko, mladi se čedalje manj zavedamo njene tujosti?

Del besed srbohrvaškega izvora prehaja v sleng – *gužva* na primer, pa *stara koka*. To je do neke mere upravičeno, tako kakor če uporabljamo angleške slengizme, vendar le, če tudi ostane v slengu. Srbohrvaški slengizmi so do neke mere nevarni: ko izgubijo to slengovsko obarvanost, izpodrivajo domača sredstva. Tako je *gužva* izpodrinila slovensko *gnečo*, imeli smo še eno izposojenko iz nemščine, *drenj*. Kaj pravzaprav imamo od tega, da smo *gužvo* sprejeli, *gnečo* (od *gnesti se*) pa zavrgli? *Gužva* je bila prvotno slengovsko obarvana, pomenila nam je nekaj bolj kremenitega (po načelu »isto, samo različito«), s pogostno rabo pa se ta »kremenitost« izgubi, in danes imamo *gužvo*, namesto da bi rekli – je bila velika stiska, *gneča*, se stiskajo, se *gnetejo* itd. Prevzemanje v perspektivi po mojem slabi individualnost slovenskega jezika.

Kaj pa bolj neopazna sredstva, predvsem skladenjske zveze?

Stojim na stališču, da naj ne motimo jezikovnega ustroja slovenskega jezika z uvajanjem nepotrebne tekmištvaja s prevzemanjem, vprašanje je samo, ali je to res prevzeto, nepotrebno ali ni. Glagol *čudim se čemu* je slovenski, imamo pa tudi podoben izraz *preseneča me kaj*, torej tudi iz slovenskega jezika analogni pritisk, da skuša biti *čudi me*, seveda ob pomoči srbohrvaščine. Mene to tako zelo ne moti. Dejstvo je, da je pri prehodnih glagolih zmeraj več tožilniške rabe. Kadar je kaj očitno prevzeto, kot iz srbohrvaščine raba pogojnika tipa »svake bi večeri dolazio«, sem proti temu in smo to tudi pri jezikovnem razsodišču že obsojali, saj lepo po slovensko to povemo prihajal je vsak večer. Mi nimamo grajane rabe pogojnika in ga tudi ni treba uvajati. Noben jezik nima vsega. Uporabljajmo, kar imamo, saj ne moremo s celega sveta navleči v svoj jezik vsega, kot je rekel Prešeren – od Skjapetrov do šamanov. Mladim samobitnost v jeziku verjetno ni dovolj v svesti: srbohrvaška beseda jih zgrabi kot slengizem, kot imenitnost, ker je takoj opazna. Slovenec reče npr. *gospod*, slengovsko se reče »tak gospodin je prišel« ... Podoben primer iz moje stilistike je npr. »je stopil na govornico«; govornica pa je pri nas 'ženska, ki govori' po srbohrvaško pa 'govorniški pult ali podij'. Gre za besedna prekrivanja – izrazna podoba besede je ista, pomenskost je pa različna.

Ne vidim, kaj bi mi imeli od takega prevzemanja. V preteklosti pa smo upravičeno vzeli od Hrvatov slovnico, ki je sami nismo imeli (Nemci so imeli Sprachlehre), in nam je to v veliki meri pomagalo. Za obrambo slovenskih individualnih jezikovnih sredstev zmeraj tiči tudi politična misel. Prevzeta beseda ni nič nevarna, dokler tisti, od katerega je prišla, ne izvaja političnih ali kakšnih drugih sklepov iz tega. Tako smo od Nemcev mirno dolgo prevzemali besede, toda v trenutku, ko so Nemci začeli izjavljati, da Slovenci brez nemških besed sploh ne bi mogli govoriti (ampak bi samo tako rekoč »lajali«), je bila reakcija taka, da so začeli zavračati tudi tisto iz nemščine, kar bi sicer rabili; rajši so si to sposodili od koga drugega. To so v 19. stoletju tudi delali, ker je prevzemanje postalo politična stvar, prevzeto je postalo argument za negativnostno označevanje slovenstva in argument proti slovenski samobitnosti sploh, in to je žalilo – kakor to imenujem – slovenski narodni ponos. Torej so vse prevzeto zavračali. Kot veste, je predaleč šel Levstik, ki je preganjal celo *fanta*, pa *peljati*. In ista stvar je pravzaprav, ko začutim, da kdo iz prevzemanja izvaja neustrezne posledice, češ – šta bi vi bili, da nas nema. V tistem trenutku bom iz ponosa reagiral morda včasih celo proti svojemu interesu in preganjal tudi smiselno prevzeto (taka beseda je danes recimo *zahteva*, za katero eni pravijo, da nam izpodriva *terjati*).

Kaj menite o jezikovni vzgoji v našem šolstvu (ki nas je opismenila in pripravila na tako ustvarjanje)?

Jezikovna vzgoja na splošno ni taka, da bi človeka, ki se sam ne trudi, napravila pismenega. Je tudi vprašanje, ali je to sploh kje mogoče. Zmerom mora tudi učenec pokazati voljo, da bi se česa naučil. Znanje mu ne more biti vsajeno s tem, da pouku samo prisostvuje. Poleg tega imamo v šoli premalo ur za jezik. Lahko primerjamo, koliko ur imajo Nemci, koliko jih je bilo v stari Jugoslaviji, koliko ur slovenščine imajo celo v Avstriji in Italiji, čeprav so tam za slovenski jezik še oteženi pogoji (pod pritiskom italijanščine oz. nemščine ali madžarščine, pri nas smo pod pritiskom srbohrvaščine, za sedaj hvala bogu le še ne tako močnim, kot je pritisk drugih jezikov na slovenščino zunaj republike Slovenije).

Spremenil se je tudi tip civilizacije. Človek več ne tiči toliko v knjigi, prej mu je marsikaj jezikovnega znanja prišlo iz branja literature, vednost o jeziku je nekako kar zlezla v človeka – do neke mere seveda. Brez pouka po mojem ni dobrega rezultata. Ko sem bil med vojno izseljen v Nemčijo, so se naši ljudje v neposrednem govornem stiku z Nemci naučili jezika, ampak težjih strukturnih stvari nikdar ne. Jaz, ki sem se tam nemščine učil tudi kot sistema (v pregnanstvo sem šel kot dijak mariborske klasične gimnazije), sem potem dobro govoril, oni pa (razen otrok do določene starosti) ne. Torej tudi z branjem ne dosežeš vsega, mora biti izrecen pouk jezika, tega pa imamo mi premalo.

V osnovni šoli imamo kar dobre učbenike, vprašanje je, koliko učitelji z njimi delajo, ko pa imajo še čitanko; kakšno je dejansko razmerje med poukom jezika in branjem (uživanjem) besedil. Zavzemal sem se za razmerje pol in pol, v začetku bi moralo biti verjetno jezika celo več in gotovo je tako, ko otroke učijo pisati in brati.

Naši srednješolski učitelji (izjeme so seveda tudi med njimi) ne učijo slovenščine in to je v Sloveniji vsem znano, nihče pa zaradi tega ničesar ne ukrene. Jaz sem svoj čas že opozarjal na Zavodu za šolstvo, zakaj tega ne kontrolirajo. Odgovor je bil, da za to nimajo nobene moči. In zakaj ravnatelj ne zagotovi spoštovanja predpisa o poučevanju jezika? Ravnatelj se verjetno noče zameriti učitelju. Zaradi vsega tega in drugega sem predlagal na seji Zavoda za šolstvo (in sem dobil tudi nekaj pristašev za to svojo misel), da bi v srednji šoli ločili pouk jezika in slovstva. Tako bi prišel v razred profesor, ki bi imel tudi na urniku zapisano slovenski jezik, ne slovstvo. Jaz bi napravil celo tako, da profesor za jezik ne bi učil tudi slovenske literature. S tem ni rečeno, da bi se postavil jez med jezikom in literaturo. Tisti, ki govori o jeziku, govori tudi o jeziku literarnih del, saj imamo zdaj razvito pojmovanje zvrstnosti. Profesor za jezik ne bi govoril samo o Prešernovem jeziku, ampak bi poučeval tudi, kako piše navaden človek (to je praktično sporazumevanje), kako je treba napisati strokovni sestavek, tudi politični ipd. Če bi bilo razmerje pol in pol, da bi imeli za slovenščino štiri ure, dve za jezik, dve za slovstveno vedo, bi bilo zelo dobro. Učitelj za literaturo pa bi vzpostavljajl most z jezikom s tem, da bi posebej natančno obdelal tiste jezikovne stvari, ki so umetnostno učinkovite.

Včasih sem mislil, da je v tem dopuščanju nepoučevanja jezika tudi neka »sabotaža«, in to prav od visoko gori: češ, manj ko se ta jezik goji v šoli, boljše bo za nekoga. Samo kdo bi bil ta interesent, ki bi od tega imel dobiček? Po mojem Slovenci ne. V Rusiji, Angliji, Franciji pač ni tega, da profesor ne bi izvrševal tistega, za kar dobiva plačo. Tako je verjetno tudi po naših tovarnah: če si brusilec, boš brusil, če imaš pol zaposlitve za to, pol za drugo, moraš delati eno in drugo. Ker pa je res, da je en profesor bolj jezikoslovec, drug pa literarni zgodovinar, bi vodil tako politiko, da bi tisti, ki ima več smisla za eno, pač to učil; tako bi bil

volk sit in koza cela, tj. učila bi se jezik in slovstvo, in sicer v zadovoljstvo in korist učitelja, učenca in družbe.

Druga važna zadeva je, da učencev ne navadijo uporabljati učbenikov. Sam sem bil avtor učbenikov, v katerih je obdelano veliko problematike: o jezikovni strukturi, o stilistiki, o zgodovini slovenskega jezika, o stvareh, ki ustvarjajo nazor o jeziku in človeka vzgajajo sociolingvistično tudi na podlagi zgledov iz preteklosti. Prikazani so vsi spori za slovenski knjižni jezik, izbire poti, kakor so jih opravili recimo v 19. stoletju Vraz, Prešeren, novooblikarji, pozneje Škrabčevu prizadevanje za govorni in naravni jezik. Tega učitelji vse prepogosto enostavno niso dali učencem, niso jih navajali na učbenike (da bi jim npr. dali morda vsaj za domačo nalogo, kako je bilo s slovenskim jezikom npr. v drugi polovici 19. stoletja, kako je Cankar reševal te dileme ipd.).

In še ena stvar – čas je bil nedavno še, kako bi rekel, prosperiteten, vse se je zlahka dosegalo, torej se je mislilo, da se tudi kulturne stvari zlahka dosežejo, da se je naučiti jezika malenkost, da je malenkost, če hočete, zgraditi tudi socializem ali pa komunizem, da je prava malenkost, če si sposojaš denar, kolikor hočeš, da lahko »fino« živiš, kultura pa pride sama od sebe preprosto zato, ker imaš dovolj prostega časa. V resnici pa je jezikovno kultiviranje velika bitka. Verjetno je sploh največji dosežek človeka, da je ustvaril jezik. Obvladanje jezika zahteva veliko vaje in osebnega prizadevanja. Ne enega ne drugega danes pravzaprav ni (zdaj, ko so ure pouka v šoli še bolj zmanjšali, je stanje naravnost brezupno). Ne vidim drugega, kakor da se vrnemo spet k osebni pobudnosti, ker mi šola ne pomaga dovolj, saj ima potem natrpan program. Zato si kot posameznik izprašam vest in si rečem: Moraš sam kaj storiti za svojo jezikovno kultiviranost in za kultiviranost slovenskega jezika. Smo v istem položaju kot v Prešernovem času, ko celo ni bilo slovenske šole, in se potem posamezniki s svojo vnetostjo, pobudnostjo, za svoj lastni denar in morebiti celo na škodo svoje kariere zavzemajo za slovensko stvar.

V javnosti bi bilo treba dvigniti ugled jezikoslovca, ki ga nalašč črnijo. Govorijo, da ni treba uporabljati nobenih drugih priročnikov kot pravopis, kamor greš zmerom gledat samo posameznost, nikdar pa naj se ti ne zgradi sistem. Naš jezikovni nauk je bil prej nesistemski (skoraj si ne upam reči nestrukturalen) in v smislu zaostalega pojmovanja jezika in jezikoslovja se organizira odpor proti izboljšavi pouka, ki ga samo po sebi prinaša sedanje jezikoslovje. Pri napadih name s strani Dela (prišel je s strani »položajnikov«), smo imeli zahtevo, da se vrnimo k Levstiku, k Popotovanju, tam da je vse potrebno zapisano. Saj je bil Levstik v redu za tisti čas, ampak tudi on gotovo nima vsega tistega, kar je potrebno, da bi bili bolj pismeni, da bi reševali nekatere važne dileme, sociolingvistične, psiholingvistične. (Levstik je sicer zelo zaslužen za uveljavljanje slovenščine, zavzemal je stališče do nešteti vprašani slovenskega jezika, žal včasih tudi napačno.)

Verjetno je tu tudi vprašanje odmaknjenosti knjižnega jezika od vsakdanjega občevalnega?

Dejstvo je, da je knjižni jezik odmaknjen od vsakdanje občevalne govorice, bolj kot recimo srbski, beograjski, ne velja pa to za Zagreb, kjer imajo v glavnem kajkavsko narečje in je za njih zborni jezik zelo oddaljen. Če dobimo nekaj besedil z jezikovnimi nenavadnostmi (tudi Kosovelu nič ne zamerim novosti Integralov ipd., čeprav je zdaj Kosovel nekako obsojen zaradi tega, ker je bil konstruktivist, s tem pač »opravičujejo« tridesetletno zaporo njegovih konstruktivističnih del); ali če kdo piše t. i. letristično literaturo, so s tem ustvarjeni slovenski besedilni vzorci, ki jih drugi jeziki tudi imajo. To je izrazito stilno barvanje, in dokler je tako,

ne vem, kako in zakaj bi se temu lahko uprli. Če si besedila najdejo trg, se to uredi s stilom, včasih tudi z obrabo (pesniki in bralci se naveličajo tega). Nered, neustaljenost sčasoma tudi postane breme.

Nekateri so tudi menili, da bo učenec, študent naravno govoril, če ne bo govoril zbornega jezika (in da pouk le-tega lahko zanemarimo). To se mi zdi narobe, moramo doseči spretnost tudi v zbornem jeziku, čeprav to ni jezik, ki ga uporabljamo v vsakdanjem govoru; ga pa na drugih področjih rabe.

Doma sem ob Sotli: kdor se pri nas poroči na Hrvaško, postane Hrvat, kdor pride k nam, postane Slovenec. V mešanih zakonih tam prav tako ni problemov. S tega stališča branim slovenščino proti pritisku t. i. svetovnega jezika znanosti, grško-rimskih korenov itd., če imam slovensko izrazje, in tudi proti pritisku angleškega jezika, ker so to civilizacijsko močni jeziki.

Srbohrvaški jezik ni tako civilizacijsko močan, k nam prihaja po logiki državnega središča, tudi prek ljudi s srbohrvaškega ozemlja. Podobno je bilo, ko smo imeli celo deželo prepreženo z Nemci: ti so se kot pripadniki »velikega« jezika težko sprijaznili s tem, da bi se morali naučiti slovensko. Meni se to zdi edino logično.

Iz tega izhaja moje odobravanje ali neodobravanje tem, ki jih obravnavamo na Jezikovnem razsodišču.

Mislim, da Slovenec po tradiciji ne prenaša oz. tudi mentalno notranje ne sprejema kolonizatorja ali tako imenovanega kulturonosca. Slovenec stoji na stališču, da je posebna enota v združbi narodov, enakorodna, in s tem enači svoje pravice s pravicami drugih mimo načela kvantitativnosti. Prešeren je to jasno izrazil, ko je one imenoval »bahače, četvero bolj množnih Slave rodov«. Rodim se kot Slovenec, živim in šolam se kot Slovenec in bom kot Slovenec tudi umrl. Imam jezik, ki ni nič slabši od drugih. Živim iz svojih lastnih moči, od trdega dela, ne dobivam subvencij, kvečjemu koga drugega subvencioniram. Zakaj bi torej jaz spreminjal svojo identiteto? Iz tega izhajajo pravzaprav vse moje jezikovnoobrambne reakcije. Delovanje pri Jezikovnem razsodišču ima še to prednost, da skuša učinkovati preko javnih občil, ki sicer zelo rada dajejo prostor jezikovnim koticarjem, ne pa taki organizirani akciji, v tem primeru celo akciji političnega telesa (kako nemarno tiskajo naše razsodbe, če jih sploh). Zamišljeno je bilo, da bi šle razsodbe v stotisočih izvodih med Slovence. S tem bi jezikoslovje pridobilo še eno delovalno možnost: po eni strani jo ima prek šole, kakršna že je, po drugi prek časopisja, morda radia, medtem ko je televizija ves čas proti temu, da bi bila na razpolago tudi slovenskemu jezikoslovju in konkretni brigi za jezik.

Da bi to bil nacionalizem? Jaz ga ne vidim. Saj ne ustanovljamo Slovenije, kaj vem kje, v kakem srbohrvaškem kraju, ampak jo imamo ustavno in zgodovinsko. Če bi bil v tujini, bi si ustvaril še »privatno« Slovenijo, v družinskem krogu, v krogu sonarodnjakov bi vzdrževal svoje narodne in jezikovne tradicije, nikakor pa ne bi skušal jemati narodne samobitnosti okolju, v katerega bi se vselil. Torej – naj ostane vsak pri tistem, kar ima, saj ima vsak od naših narodov svoj kos zemlje, vsak je gospodar svojega tam, kjer mu je zgodovina dala njegovo mesto. Priznavamo načelo nedotakljivosti meja in nevmešavanje v notranje zadeve drugih. Uporabljajmo ta načela tudi tedaj, ko gre za jezikovne stvari.

Valj (Novo mesto), 6. 2. 1984, str. 4–5.

Vprašuje Karmen Kenda.

»Nekaj bolnega je v slovenstvu«

Po besedah predsednika Slavističnega društva Slovenije dr. Jožeta Toporišiča je strokovna raven nekaterih učbenikov slovenskega jezika pod vsako kritiko. Strokovno zborovanje slavistov leta 1989 v Portorožu?

Poročali smo, da je bilo minuli teden – od četrтка do sobote – v Mariboru strokovno zborovanje slovenskih slavistov, vsakoletno strokovno srečanje učiteljev in profesorjev slovenskega jezika in vseh drugih, ki se ukvarjajo s slovenščino. Šeststo slavistov iz vse Slovenije in iz zamejstva je poslušalo predavanja najvidnejših slavistov, podrobneje pa spregovorilo tudi o učbenikih, o tekmovanju za Cankarjevo priznanje idr. Slavisti so sprejeli tudi sklepe v zvezi z dogodki, ki v javnosti zadevajo slovenščino (sklepe smo objavili v posebnem poročilu).

Po končanem zborovanju smo zaprosili predsednika Slavističnega društva Slovenije dr. Jožeta Toporišiča, da nam oceni minulo zborovanje. Takole je povedal:

»Počastili smo spomin velikega človeka Rudolfa Maistra, drugi namen našega zborovanja pa je bil seznaniti slaviste s tem, kar se novega dogaja v jezikoslovju. Nastopila sta dva referenta iz Ljubljane – morda s premalo posluha za praktično uporabnost tega, kar sta razodevala.

Zatem se je razpravljanje prevesilo v prikazovanje zadreg, ki jih imamo sedaj z učbeniki v zvezi z usmerjenim izobraževanjem in deloma tudi z osnovno šolo. Sodim, da se je pokazalo, da je strokovni nivo nekaterih učbenikov pod vsako kritiko, da razširja veliko nevednosti, napačnih informacij. V zvezi s tem je v Mariboru zasedal upravni odbor SDS in sklenil izdati posebno sporočilo o zborovanju.

Spregovorili smo tudi o tekmovanju za Cankarjevo priznanje. Ugotovili smo, da nimamo pravega naslovnika, ki bi nas bil obvezen financirati. Letos pa je organizacija tekmovanja izjemno uspela Mariji Končini v Celju.

Menim, da smo doživeli samo en neprijeten incident, ko nas niso hoteli sprejeti v program odkritja spominske plošče Stanku Majcnu. Ko je bilo že vse končano, smo smeli položiti cvetje pod njegov napis. Navsezadnje pa smo prav slavisti v nekem smislu čuvarji tega, kar je Stanko Majcen kot literat zapustil.«

Ali boste in kaj boste naredili za zvečanje števila ur slovenskega jezika?

Kaj lahko storimo? Pravzaprav smo popolnoma nemočni: mi lahko objavimo le ustrezní sklep skupnosti, potem pošljemo sklep zavodu za šolstvo, pa na komite za izobraževanje – ta pa nam navadno v danih okoliščinah odgovorita, da pravzaprav ni mogoče ničesar uskladiti. Mi smo pod nivojem – to se vidi iz števila: imamo najmanj ur materinščine v Evropi, v Jugoslaviji in nasploh v socialističnih državah. To se pravi, da je tu nekaj bolnega v slovenstvu, ki ne vidi vrednote, kakršno predstavlja jezik.

Menim, da je problem tudi v prevelikih razredih, torej ne more učitelj ali profesor napraviti učenca ali dijaka za govoreči subjekt, temveč je ta samo učeči se subjekt, ki izpolnjuje

teste, ki momlja nekaj, ko ga kaj vprašamo, ne pa ki bi bil sposoben ubesedovati svojo misel, svoje hotenje, svoje želje itd.

Na zborovanju smo pripravili tudi sekcijo za splošne slaviste. Toda moje mnenje je, da naj bi vse potekalo v plenumu, saj je šola neka celovitost od univerze navzdol.

Dr. Jože Toporišič: »Slavistično društvo Slovenije nima pravega naslovnika, ki bi bil obvezen financirati tekmovanje za Cankarjevo priznanje. Tako vse breme sloni na slavistih entuziastih – ti pa morajo prosjačiti in prosjačiti, da zbero denar za izvedbo tekmovanja.«

Sodim, da še nikoli ni bila udeležba tako številna kot letos: prišlo je čez šeststo ljudi. Kaj menite o tem?

Mislím, da je to posledica programa, verjetno pa tudi vedoželjnosti naših slavistov. Navsezadnje so naša strokovna zborovanja edina možnost stalnega izobraževanja.

Dvakrat – leta 1981 in 1983 – smo že bili na ekskurziji v Slovenskih goricah. Zakaj ste sedaj ovrgli prvotni predlog o obisku Ruš, Duha na Ostrem vrhu, Osankarice, Skomarja?

Jaz, kot veste, sem se strinjal s tistim prvim. Potem pa je prevladal predlog Mariborčanov, da naj bi tudi drugi ljudje spoznali Slovenske gorice: eni so jih namreč videli, drugi ne.

Ali že veste, kje bo prihodnje zborovanje ter komu in čemu bo posvečeno?

Poskušamo, da bi bilo strokovno zborovanje prihodnje leto na drugi strani Slovenije – v Portorožu. Tedaj bi natančno analizirali učbenike, ki jih imamo – to bi bilo pravzaprav glavno. Menim, da moramo predvsem to reč spraviti na neko dostojno stopnjo, kakor je bila na primer za časa nižje gimnazije. Sočasno bi seveda spet našli neko jezikovno problematiko, vezano na krajevnost. V Mariboru smo namreč poleg Maistra in Majcna obdelali tudi lokalno dialektologijo. V Portorožu bi pač obravnavali istrske govore, pa morda tudi dvojezičnost – se pravi tiste probleme v jeziku, ki zadevajo družbo.

Predsednik slovenskih slavistov je na koncu izrekel najtoplejšo zahvalo članom Slavističnega društva Maribor, ki so vzorno pripravili zborovanje, nadalje mariborski Pedagoški fakulteti, ki je slavistom brezplačno ponudila gostoljubje, javnim občilom, ki so zborovanje spremljala, in vsem drugim, ki so vsak po svoje prispevali, da je zborovanje potekalo brez vsakršnih zastojev.

Večer, 24. 10. 1988, str. 4.

Vprašuje Milan Cilenšek.

O avtohtonosti naroda

Domovinske pravice za svoj materni jezik si ne pridobiš kar s priselitvijo

O avtohtonosti naroda, o njegovi ogroženosti zaradi priseljenstva, o zakonitostih teh procesov smo se pogovarjali z univerzitetnim profesorjem slavistike, dr. Jožetom Toporišičem

Avtohtoni prebivalci na avstrijskem Koroškem so Slovenci. Germanizacija je seveda opravila svoje. Bi danes lahko še govorili o samo njihovi avtohtonosti v tem prostoru?

Kar zadeva prebivalce na avstrijskem Koroškem, je danes tam avtohtono prebivalstvo tako slovensko kot tudi nemško. Gotovo imajo danes na Koroškem domovinsko pravico oboji, čeprav Nemci pridobljeno pozneje kot Slovenci. Slovenci so današnjo Koroško poselili že v 6. in 7. stoletju. Sprva je obstajala med obema ljudstvom neka trdna meja, vendar se je ta meja, ker so oboji živeli v okviru nemške države, ves čas pomikala proti jugu in vzhodu. Se pravi, da je šel ta proces v korist nemškega jezika in nemškega ljudstva. Če gledamo daljše razdobje, ugotovimo, da je bil ta potek počasen. Od časa do časa pa se je določena količina nemškega prebivalstva v stiku s Slovenci krepila še s tako imenovano kolonizacijo, tedaj so nemško govoreči »napadali« slovenstvo ne samo na fronti, torej na meji med nemškim in slovenskim jezikovnim območjem, temveč tudi z vseljevanjem na določena notranja območja slovenskega jezika. Glede na količinsko razmerje enega in drugega ljudstva po vseljevanjih je šel nato proces v korist tistega, ki je na določenem območju številčno (pozneje pa tudi gospodarsko) prevladoval. V krajih, kjer so imeli večino Nemci, v korist Nemcev, kjer je prevladoval slovenski živelj, pa v njihovo korist. Tako so, denimo Slovenci, dobili premoč na južnem Koroškem in so poslovenili med njimi naseljene Nemce. Iz tega, kar sem povedal, se vidi, kako pomemben dejavnik je pri tem, ali bo prvotni jezik tu še nadalje obstajal ali pa bo izginil, količina priseljenega prebivalstva drugega jezika.

Ti procesi so pokazali ogrožajoče dejstvo priseljenstva. Ali obstaja kako časovno obdobje ali morda katere druge kategorije, po katerih si priseljenška populacija pridobi domovinsko pravico?

Nemštvo je bilo na Koroškem podpirano, torej dobrodošlo ali tudi zaželeno, ker je na Koroškem šlo za območje v okviru nemške države. Nemško govoreči so uživali določene bonitete, imeli so oporo v tako imenovanih višjih slojih prebivalstva, najprej po gradovih in ob njih, nato tudi v mestih. In koliko časa je treba, da se pridobi domovinska jezikovna pravica? Rekel bi, da nekaj stoletij. Domovinske jezikovne pravice ali avtohtonosti, če hočete, pa ne morete pridobiti enostavno s priselitvijo; s tem se pridobi le gostovalni status jezika. Glede na povedano, sem mnenja, da je pri priseljevanju na sedanje slovensko jezikovno območje v Jugoslaviji slovenski jezik, to je slovensko govoreči človek, v določeni prednosti, in da si to prednost mora organizirano, zavestno, ohranjati. Zato ne smemo dopustiti pridobitve domovinske pravice priseljenemu drugojezičnemu življu. Uvesti je treba švicarsko načelo: slovenski jezik ima tako in tako zemljepisno območje, tu je ta jezik doma. In ker gre pri nas Slovencih za majhno količino (nekaj drugega bi bilo, ko bi nas bilo veliko), moramo ostati na stališču, da je naravna pot vsakega, ki se preseli na območje slovenskega jezika, njegova

prilagoditev, asimilacija. Mislim, da je to pravilna rešitev. Švica ima štiri jezikovna območja: nemško, italijansko, francosko in ladinsko, in kdor meje teh jezikovnih območij prestopi, mora vedeti, da ima njegovo gibanje na drugojezičnem območju čisto določene obveznosti in da predvideva določen način njegovega vedenja: jezikovno prilagoditev priselitvenemu področju, asimiliranje.

Toda asimilacija pomeni navsezadnje izgubo lastne nacionalne identitete.

Ne. Gre za enostavno dejstvo: Prešeren bi rekel, da »vsrkajo vase« te moči zemlje in skupnosti, h kateri si prišel, ko si zapustil svojo. Pridobi si novo identiteto. Pri nas ima vsaka jezikovno-narodna skupnost tudi svoje domovinsko območje, na primer srbska in hrvaška itd., toda ne na območju slovenskega jezika. Če imamo na primer 30 tisoč Slovencev v Zagrebu, si tam vendarle ne morejo pridobiti slovenske domovinske pravice. Kdor se preseli, sicer do neke mere še ohranja izročilo slovenskega maternega jezika, toda po mojem, je popolnoma naraven pojav, da se prilagodi priselitvenemu območju, vključno njegovemu jeziku. Sam imam v Zagrebu sestrično, ki je preprosto Hrvatica in nič drugega, čeprav je bila njena mati Slovenka: s samim dejstvom, da so se njeni starši iz Brežic preselili v Zagreb, je bila stvar rešena. Meja med obema jezikovnima in narodnima ploskvama, v tem primeru slovensko in hrvaško, mora biti za zmeraj ohranjena. Kdor mejo prestopa, in to se godi – sam sem iz takega kraja (Dobova) – mora vedeti, da je s tem podvržen vplivni moči in naravni težnji tega območja, da se doseže neka enotnost v jeziku in seveda tudi kulturi.

In vendar je najbrž želja vsakega priseljenca, da bi lahko ohranjal tudi izročilo svojih očetov in dedov.

Seveda lahko ohranja tudi to izročilo, vendar ga dejansko trajno ne more, ker se je znašel v za njegov jezik in narodnost nenaravnih umetnih razmerah. To se pravi v pogojih, ki ne podpirajo njegove identitete. To se je zgodilo z našimi Slovenci v Ameriki, to se zgodi povsod. To velja tudi za pripadnike velike jezikovne in narodne skupnosti, kakršna je na primer italijanska. Najbrž veste, da Italijani, ki so se preselili v Ameriko, govorijo angleško; dodatno, če se jim to zdi pomembno, pa dalje gojijo še svoje italijanstvo. Enako je na primer s Poljaki ali Ukrajinci. Mislim, da je treba – še zlasti, ko gre za majhne jezikovne skupnosti – postaviti načelo, da se priseljenci morajo prilagoditi novemu vselitvenemu življenjskemu okolju. Za avtohtono prebivalstvo in jezikovno skupnost je to obrambni mehanizem. Sicer nas enostavno pobere: tako kot nas je že skoraj povsem v Avstriji s stalnim dotokom in pritiskom nemškega prebivalstva na slovensko, česar mi ne moremo v ničemer vračati. Jugoslavija je 1918 (1945) nastala za varovanje naravnih narodnih in jezikovnih pravic, za ohranitev narodne in jezikovne identitete Slovencev in Hrvatov v skupnosti s Srbi (in drugimi), in sicer na etničnih območjih. V tem smislu seveda tudi popolnoma podpiram avtonomnost italijanskega jezika na njegovem etničnem območju tudi pri nas v Sloveniji (in na Hrvaškem), s katerega je bil po vojni v nekem smislu v precejšnji meri celo izpodrinjen. Nekaj povsem drugega pa je, če kam pridem kot priseljenc, naj bo zunaj Slovenije v Jugoslaviji ali kje drugje v Evropi ali na svetu sploh, pa bi hotel tam slovenskemu jeziku pridobiti domovinsko pravico. To je iluzorno. Nenaravno.

Kakšen odstotek priseljenstva določen narod lahko prenese na svojem ozemlju, ne da bi bila ogrožena njegova samobitnost?

Na splošno je rečeno, kolikor jaz vem, da je deset odstotkov tista magična meja. Se pravi, da

bi Slovenci, če nas je milijon osemsto tisoč, prenesli 180 tisoč priseljenih (pač v eni generaciji). Jaz sicer natančno ne vem, koliko je že teh priseljencev, vendar jih je menda že nekaj čez. Na vsak način pa po vseh objektivnih zakonitostih postajajo določeno breme te družbe, to pa zlasti, če so ideološko preparirani in se ne prilagajajo svojemu novemu življenjskemu območju.

Mislim, da je v Izoli ta odstotek precej višji. Tako bi lahko vsaj sklepala po priimkih, ko sem vpisovala svojega otroka v prvi razred.

Priimek sam o tem ne more odločati. Pri nas Slovincih je npr. kar veliko nemških priimkov in tudi priimki na -ič niso relevantni: tudi sam sem na -ič. Celo imenska podstava pred -ič, npr. Jovan – sama ne more o tem odločati. Če seveda priseljenstvo prekorači določen obseg, je to vsekakor nezaželenost, nevarnost s stališča obstanka prvotne narodne identitete na tem območju. Vendar mislim, da gre v Izoli za poseben primer: tu je bilo, vsaj v mestu, prvotno italijansko prebivalstvo izpodrinjeno in je nastal neki vakuum. Morda je za to kriva tudi napačna gospodarska (ne le narodnostna) politika, ki je pospeševala take dejavnosti, za katere sami nismo imeli dovolj primernih delavcev, in to je povzročilo potrebo po »uvozu« delovne sile. Prav lahko je, da to tudi ni bilo naključje, temveč namerno dejanje, to pa bi jaz imenoval sabotaza našega naroda: tako lahko »neopazno« usmerjam ne le industrijo, ampak predvsem dotok prebivalstva, tj. skušam ali pa ravno ne skušam ohraniti avtohtonost na določenih mestih. Pri tem je nadvse važna še stanovanjska politika ... Kdo je tu, na našem Obmorju, mešal karte, tega jaz ne vem, verjetno je pa znano. Ali je bila to želja, da bi postali obmorska velesila? Ali je bilo tu zaradi napačne politike, ki so jo vodili do tistega prebivalstva, ki je bilo tu avtonomno, ustvarjen prebivalski primanjkljaj? Vsekakor smo »adut«, ki bi nam pomagal, ko se potegujemo za pravice Slovencev v Italiji, dali iz rok. S tisoč in še nekaj Italijani, ki so ostali tu, nimamo več prave moči in ne moremo več optimalno zastopati interesov svojega ljudstva v Italiji tako, kot bi bilo treba in bi lahko. Prav tako smo si verjetno zapravili določene prednosti, ki bi za nas izhajale iz močnejše zastopanosti avtohtonega italijanskega življa pri nas.

Bi lahko primerjali današnji položaj Slovencev v Jugoslaviji s preteklimi obdobji v zgodovini? Je danes slovenstvo bolj ogroženo?

Če vodstvo zapusti svoje ljudstvo, če vodilne strukture niso več eksponent tega ljudstva, si ljudstvo mora vladati samo. Slovenci smo bili v preteklih stoletjih dejansko skoraj ves čas brez oblastvenega vodstva. Razen v ustavni dobi od 19. stoletja sem nismo nikoli imeli ustreznega zastopstva v političnih predstavniških telesih. In je bilo naše slovenstvo tako rekoč proti volji (ali vsaj mimo nje) vladajočih slojev, določene politike, kakor se je vodila vsaj od sredine 19. stoletja, začenši z Marijo Terezijo in Jožefom II., vzpostavljeno samo od sebe. Ne glede na državni okvir, si je slovenstvo postavilo program delovanja, svojo kulturno, prosvetno in v določenem smislu tudi gospodarsko in narodno politiko. Brez tako imenovanega vodstva se ljudstvo ozave, postane subjekt, v njem se vedno znova najdejo glave, zveste pravim interesom tega ljudstva. Konkretno bi za čas od 18. stoletja sem opozoril na Pohlina. Ali pa se zgodijo tako čudovite stvari, kakor je pristanek barona Zoisa v slovenskih vrstah. Ta je s svojo materialno in duhovno podstavo slovenstvo duhovno postavil na noge: pripeljal npr. slovensko besedo na ljubljanski oder (in to v časih, ko je bila Ljubljana pravzaprav nemško gnezdo), pa odločilno vodil Vodnika, ki je ustvaril naš prvi časopis, pa podpiral Linharta, Kumerdeja, zlasti pa Kopitarja itn. In

če pogledamo v predmarčno dobo 19. stoletja: tudi Prešeren ni bil v nikakršnem interesu Avstrije, pa se je pojavil in postavil program slovenstva kot zvestobe tistemu, kot kar smo bili rojeni.

Vi torej ne dopuščate pesimizma?

Jaz ne dopuščam pesimizma. To je zadnje, vodi v smrt. Tisti, ki odpadejo od slovenskega naroda, na te ne moremo več računati in ti ne uresničujejo več naših interesov. Ko, denimo, Dežman v 19. stoletju preneha biti Slovenec, izgubi tudi vsakršno pravico govoriti v imenu slovenstva.

Toda ekonomski odnosi so se izredno spremenili, in tako je najbrž težko primerjati položaj Slovencev v preteklosti z današnjim.

Kolikor jaz vidim, je produkt slovenske delavnosti in v njej izkazane sposobnosti zelo merljiv v primeri s produktom večinske Jugoslavije. Tu smo v očitni prednosti in v tem smislu bi pravzaprav imeli potencialno neprimerno večjo moč za uveljavljanje svoje jezikovne in narodne individualnosti, kot smo jo imeli v 19. stoletju. Seveda, če smo sami sebi zvesti, gospodarji v lastni hiši – ne pa sluga, kar smo »radi«. Za mesto pod soncem se je treba preprosto bojevati. In tistim, ki odpadejo, ki ne zastopajo več naših interesov, reči: niste več naši. V stari Jugoslaviji je bilo tak primer liberalstvo, ki ni igralo na slovensko karto, temveč na jugoslovansko, ker doma v volilstvu ni imelo nobene prave opore. Se pravi, da je slovenski narod v njem v bistvu doživel določeno izdajo, zato se je liberalstvo naslanjalo na tiste, med drugim tudi na komunistično partijo, ki so v danem trenutku (obdobju) poudarjali program slovenstva. Mislim, da je nepokvarjenemu človeku težko reči, naj se odreče tistemu, kar preprosto narodno in jezikovno je.

Kakšne možnosti pa bi imelo slovenstvo v določeni diktaturi?

Pod diktaturo ne morete storiti drugega, kot da se v njej upirate z vsemi sredstvi, ki se zdijo smiselna, dokler ni ogrožena sama fizična eksistenca branečega se subjekta. Neke možnosti se zmeraj najdejo, da se diktaturi upreš. Predaja pa je usodna. Diktaturo ste primorski Slovenci doživeli pod fašizmom in ljudje so se ji upirali v okviru skrajnih možnosti, kolikor se je pač dalo. Edina javna opora sta bili, kolikor je meni znano, Mohorjeva družba in Cerkev – dokler je bila, mogla biti. Diktator sega po zadnjem sredstvu in skuša vse nasprotujoče uničiti, k sreči je tako, da doživi ravno nasproten odziv in tako povzroči svoj lastni propad ali vsaj veliko škodo. Mora pa, kakor rečeno, vsaka narodna skupnost računati tudi z odpadniki, z izdajalci, s tistimi, ki se dajo plačati in jim je pravzaprav edino geslo v življenju, da dobro živijo, in sicer tudi za ceno izdaje svojega naroda.

Toda pritiski jugoslavizacije so občutni ...

Med NOB so bile za slovenstvo dovolj brezupne razmere: v ljubljanski provinci sicer neka oblika vegetiranja, na Štajerskem popolno zatrtje (jaz sam sem bil žrtev take politike in štiri leta v izgnanstvu), na Koroškem in Gorenjskem enako, kako je bilo na Primorskem, sami bolje veste, kakor jaz, tudi v Prekmurju je bilo hudo. Ko je bila mera polna, je prišlo do odpora, kjer se je le dalo. Skozi vse pore se je kazal. V stisko priveden subjekt – ko nima nobene druge izbire, ko se srečuje s samo negacijo, zanikanjem samega sebe, se nujno

upre. Toda jaz menim in upam, da sedaj nismo v položaju drugonarodne in drugojezične diktature – treba pa je naše narodne in jezikovne dobrine ves čas odločno braniti. Poleg tega je dejstvo, da si človek težko zares prisvoji drug jezik, zlasti za umetnostno in intimno rabo, da zelo težko spremeni svoj kulturni krog (sebe si npr. zelo težko predstavljam, da bi z užitkom plesal, razen v folklorni skupini, kakšno srbsko kolo ali v ritmiki makedonskih ali albanskih bobnov), da to dejstvo že samo po sebi tudi prinaša neko trdnost narodnih, kulturnih in jezikovnih skupnosti, kakršna je slovenska, še zlasti, če je tako uzaveščena, kakor je naša slovenska.

Primorske novice, 21. 4. 1989, str. 6.
Vprašuje Majda Suša.

* * *

Šesti slovenski pravopis

Al' prav se piše ...

Vse kaže, da bomo končno le dobili novi slovenski pravopis. Pravopisna komisija pri ZRC SAZU je po mnogih letih in po mnogih motnjah delo končala, gradivo imata zdaj v rokah recenzenta. Če se ne bo znova zataknilo – in najbrž ni razloga, da bi se – bijejo sedanjemu pravopisnemu »brezvladju« zadnje ure. Člani pravopisne komisije so se v teh letih menjavali, prof. dr. Jože Toporišič pa je bil zraven od začetka. A to je le eden od razlogov, da smo se obrnili nanj z naslednjimi vprašanji.

Sedemnajst let je že minilo od tistega dne, ko je bilo pri inštitutu SAZU ustanovljeno tedanje troglavo predsedstvo Komisije za pravopis, pravorečje in gramatiko – ustanova torej, ki je imela za nalogo pripraviti tudi novi slovenski pravopis. Zdaj, po mnogih urah »zasedanj« in po številnih motnjah (o nekaterih je bila javnost obveščena), je delo končano, gradivo je v rokah recenzentov. Profesor Toporišič, vi ste pri nastajanju novega pravopisa sodelovali od začetka; najbrž ugotovim prav, če rečem, da ste bili osrednja osebnost tega nastajanja. Lahko na kratko obudite spomin na najbolj »napete« trenutke in dogodke v teh sedemnajstih letih, na tiste pač, ki so bili za usodo pravopisa odločilni?

Res tudi sam mislim (in to se dobro vidi iz moje tiskane in javno, na radiu, govorjene besede), da sem za novi slovenski pravopis veliko, največ prispeval prav jaz v teh dolgih sedemnajstih letih (ki pomenijo skoraj polovico vrhunske ustvarjalne dobe pri človeku). Pri tej dolgotrajni razpravljanju v komisijah s preveč člani gre v veliki meri tudi prav za zapravljanje ustvarjalnih zmogljivosti (kar je naš tipikum) – koliko bolj smotno bi bile te moči uporabljene za raziskovanje še neznanega, ne pa toliko za pojasnjevanje prav spoznanega ljudem, ki so maloverni iz malovednosti ali kar iz slepe privrženosti le tistemu, česar so se naučili kot janezki. K sreči se je številno članstvo obeh pravopisnih komisij kmalu osulo na četverico, peterico, ki je nato

(skoraj samo moje) pisne predloge za besedilo pravopisa in kasneje spet za posamezna mesta v njem reševala po dolgem in počez.

Napeta« so bila zlasti obdobja čakanja: najprej po že opravljeni prvi recenziji rokopisa pravil l. 1976/77, ko je vsa stvar šla še na porecnzijo in nato na politične forume, komisija pa je bila razpuščena. Tako je nastala štiriletna zagata; iz katere sva s sedaj že pokojnim sopredsednikom prve pravopisne komisije, Jakobom Riglerjem (tretji sopredsednik, Anton Bajec, je bil tedaj že bolan in je zaradi dogodkov ob porecnziji odstopil), drezala v naše debele vesti s postopnim objavljanjem inkriminiranega besedila Načrta pravil, čemur je nato sledila odločna intervencija s strani Socialistične zveze, tako da je prvi del novega pravopisa l. 1981 (v veliko premajhni nakladi) končno le zagledal beli dan (pod naslovom Načrt pravil za novi slovenski pravopis). Ko je bil tako z natisom preprečen zaton rokopisa, se je začel boj za in proti po društvih, zlasti v časopisju, kjer smo v Delu doživeli tudi koncentriran napad šesterece na dejanskega očeta novega pravopisa (ta spopad ob novem pravopisu je bil nato celo prikazan v Jesihovi drami). Skoraj na vse kritične odzive na Načrt pravil za novi slovenski pravopis sem deloma sproti (tu skupaj z Riglerjem), še bolj pa v naslednjih letih preko radia odgovarjal (in to deloma tudi natisnil), in odgovoril bi bil na prav vse očitke, ko mi nekako pred dvema letoma na radiu nenadoma ne bi bili prestrigli besede, ravno sredi razpravljanja o Dularjevih pripombah k Načrtu.

Ko je l. 1983 začela delati t. i. revizijska pravopisna komisija, je bila zame in za Riglerja, ki je bil pri obrambi Načrta moja glasna opora – drugi člani pravopisne komisije so se v tem obdobju spremenili v glasne ali tihe odpadnike – huda pokora, da sva bila ponižana na navadna člana komisije, njen predsednik pa je sprva postal zgodovinar, zatem pesnik slavist in končno slavist jezikoslovec. Zlasti pod prvim predsednikom se je cela stvar premikala zelo počasi (pa še te in one drugovrstne apriorne težave so bile), pod drugim in tretjim predsednikom pa je vse potekalo zmeraj bolj normalno.

Ko smo letos konec januarja pregledani rokopis pravil za novi pravopis oddali v odobritveni postopek na SAZU, prave napetosti ni bilo več, in kolikor slišim, se bo o rokopisu po treh mesecih recenzije dokončno odločalo še pred temi prazniki. Seveda človeku ni vseeno, kako se bo nato odločalo glede natisa Pravil in kako glede tega, kdo bo in v katerem svojstvu določen za izdelavo slovarskega dela novega pravopisa.

Na katerih mestih je bil zadnji pravopis iz leta 1962 najbolj potreben sprememb? Pravzaprav hočem vprašati tole: ali je bil novi pravopis potreben tudi zaradi vsega tistega, kar prinaša moderna informacijska doba, namreč veliko gostoto informacij z zelo različnimi in oddaljenimi izvori?

Vsak pravopis, torej tudi slovenski, na svoj način neprestano dozoreva. To nam razločno kaže tudi naših dosedanjih pet (1899, 1920, 1935, 1950, 1962). Z ene strani se prek zmeraj bolj zapletenih in raznovrstnih besedil razvija že jezik sam, z druge pa napreduje tudi jezikoslovje in vedno pristnejše vzpostavlja enakost pravopisnega stanja v dobrih besedilih ter njegove uzaveščenosti v pravopisu. Jezikoslovje poleg tega vsakokrat predlaga tudi smotrno, tj. jeziku in besedilu ustrezajoče, odpravo nedoslednosti bodisi jezikovne rabe bodisi pravopisnega predpisa. Pri tem se skuša rešiti tudi nepotrebne balasta, čeprav je ta »poznavalcem« pravopisa in »zdrilanim« uporabnikom lahko zelo pri srcu, pa so zato proti vsakemu napredku na tem področju, kolikor bi ta prizadel njihove ustaljene navade in (z muko) pridobljeno kakovost njihovega znanja. Da bi se novega novi rodovi pišo-čih lažje naučili kakor starega, tega je tem in takim malo mar. A da je svoje znanje treba

bogatiti in svežiti brez prestanka, je danes menda le že jasno vsakemu odgovornemu človeku. Urejenega in premišljenega sistema se tudi lažje in hitreje naučimo ter ga dalj časa ohranimo kakor neurejenega in ne dovolj izčiščenega. Kar se tiče moderne informacijske dobe: to pravila za novi pravopis res upoštevajo prvič z naravo svojih določitev (te so t. i. formalne narave, kolikor le gre), drugič pa npr. z velikim obsegom obvestil o vseh pravopisnih zadevah ter o ravnanju pri prevzemanju v slovenska besedila pisavno drugojezičnega (preglednice pisav za skoraj 50 jezikov, kjer so nam krepko segli pod roko jezikoslovci in poznavalci s Filozofske fakultete, deloma pa tudi od drugod).

Kakšna je pravzaprav razlika med pravopisom in slovnico - glede na to, da znani Načrt pravil za novi slovenski pravopis iz leta 1981 vsebuje tudi poglavja iz slovnice (glasoslovje, oblikoslovje, besedotvorje)? Kakšna je v tem smislu tradicija slovenskega pravopisa?

Pravopis ima svoje težišče na t. i. izrazni strani jezika: z ene strani torej rešuje vsa vprašanja zapisovanja (jezika in besedila), z druge pa tudi branja zapisane besede. Glede oblikoslovja je pravopis obvestilno izčrpen le v svojem slovarskem delu, in sicer toliko, kolikor z zapisom osnovnih oblik besede nakazuje pregibnostne vzorce, sklanjatve, spregatve, tvorbo glagolskih oblik (vse hkrati z naglasom); to velja tudi za vezljivostno skladnjo besednih vrst (npr. ali je prav *bogat* z ali *bogat na*, ali *oživeti koga* ali *oživiti koga* ipd.).

Slovnica v ožjem pomenu je predvsem oblikoslovje, tj. nauk o besednih vrstah in vseh njihovih oblikah, tipologija pregibnostnih vzorcev (npr. koliko sklanjatev ali spregatev je, koliko naglasnih tipov); tudi kot kaj se rabijo v stavku, kar pa je v bistvu že skladnja, saj je ta tudi že nauk o besednih zvezah, ne le o značilnostih stavka (stavčni členi, tipologija stavkov) ali o značilnostih povedi (eno- in večstavčne npr.). V širšem smislu spada v slovnico še sistemski nauk o tvorjenju in razčlenjevanju besed (*majhna luč* > *lučka* oz. *lučka* = *lučka* = *luč-ka* = 'luč + majhna'), pa tudi nauk o besedi (od tega je odvisno npr. pisanje skupaj ali narazen), nazadnje tudi nauk o zapisovanju oblikoslovnih in skladenjskih pojavov (npr. velika začetnica, ločila). (V bistvu pa slovnica to zadnje obravnava raztreseno po ustrezni problematiki slovnice v ožjem pomenu.)

Tako pri pravopisu kakor pri slovnici torej prihaja do delnega prekrivanja v obravnavi snovi, ne pa tudi v obsegu obravnavanega. — Ne samo pravopisno problematiko so obravnavali tudi doslej vsi naši pravopisi, saj poleg pravopisa v ožjem pomenu skušajo biti še nekak skrajšan priročnik za jezik sploh, kolikor je tudi pisni problem (in da glede splošnih stvari ni treba takoj iskati pomoči v slovnici, pravorečju, stilistiki ipd.).

In kaj to pomeni z vidika uporabnosti? Se bo uporabnik znašel, zlasti če vemo, da je terminologija v Načrtu enaka tisti v Slovenski slovnici iz leta 1976, ki seveda velja za znanstveno slovnico?

Že zgoraj sem deloma nakazal uporabnost nepravopisnih delov pravopisa. Sčasoma bo seveda treba tudi nam za vsako ravnino jezika posebnega priročnika. V pravopisu, kakršen je sedaj, je dosežen dogovor za večino splošnih stvari na vseh jezikovnih ravninah, na podlagi tega pa bo, ko bodo pravila izpeljana še v slovarju, mogoče sorazmerno hitro dobiti priročnike za vsako od omenjenih jezikovnih ravnin posebej – mislim seveda predvsem na pravorečje in stilistiko. Znajti se v pravilih pravopisa ne bo težko: prvič ima uvodoma splošno vsebinsko kazalo, na koncu pa prav podrobno, tako da je že iz njega mogoče razbrati sestav vseh obravnavanih vprašanj, drugič pa je zaporedje obravnavane tvarine tudi logično, tj. naj-

prej so na vrsti pravopisna vprašanja, nato pravorečna, druga (oblikoslovna, besedotvorna in stilnozvrstna) pa si slede v pravkar napovedanem zaporedju .

Izrazja (terminologije) je dejansko precej novega, če pri tem mislimo na starejše ljudi, ki so imeli opraviti le s t. i. Bajčevo slovnico (in še starejši samo z Breznikovo), medtem ko se mlajši rodovi z novostmi seznanjajo po šolah že od l. 1965 sem. Novi izrazi so poleg tega praktično le za pojme, ki v pravopisu doslej niso bili obravnavani ali pa so se rabili v več pomenih oz. smo imeli izrazijsko preobilje in pomensko nedoločnost (npr. naglas – poudarek, končnica – obrazilo, stavek – poved): naglas se nanaša na besedo, poudarek na stavek, končnica je sklonilo ali osebilo, obrazilo pa morfem za novo obliko ali besedo, v povedi je lahko tudi več stavkov ipd. Pri vsem tem bo odlično pomagal slovarček tega besedja, dodan na zahtevo kritike Načrta: k njemu se bomo zatekali v primerih, ko nam pomen izraza ne bo (čisto) znan.

V omenjenem Načrtu je obsežno poglavje o prevzemanju neslovenskih poimenovanj. Gotovo je to – zlasti za novinarje – najbolj vznemirljiv del novega pravopisa. Ali je mogoče reči, da v njem obstaja težnja po Vukovem principu podomačenja tujih lastnih imen? Na primer tale drobec: ali je za tradicijo slovenskega pravopisa običajno, da bi Tagespost postalo Tagespošta – kakor je to predlagano v Načrtu?

Prevzemanje iz drugih jezikov v slovenščino je tu res prvič tako izčrpno obravnavano. Skoraj tako natančno sta bili v starem pravopisu obdelani le latinščina in grščina, zlasti prva: saj se je pri njiju govorilo tako o zamenjavanju črk v besedah, prevzetih v slovenščino, kakor o prilagajanju morfemov, o sklanjanju, deloma tudi o tvorbi novih besed ipd. – V resnici pa v naš jezik ni veliko sprejetega le iz latinščine (in preko te še iz grščine), ampak tudi iz francoščine, angleščine, italijanščine in seveda nemščine, da ne govorimo o prevzetem iz slovanskih jezikov; vendar so se dosedanja naši pravopisi na to drugo bolj malo ozirali.

Sedaj imamo o prevzemanju sestavno teorijo: v *izgovoru* se vse v slovenski jezik takoj domači (*charter* = [čárter]), tudi **pisno** se poleg latinskega domačijo predvsem občna imena ([čárter] → *čárter*), od lastnih pa izvorno latinično pisana le nekatera, npr. imena držav (*Italija*), nekaterih prestolnic (*Praga*), večjih rek (*Ren*), otokov/otočij (*Baleari*), redko oseb (*Luter*, *Petrarka*). Podomačene besede v okviru občnega besedja imenujemo sposojenke, nepodomačene tujke (*finiš – capricio*) – od obojega pa je treba ločiti v slovenskem jeziku samo citirano besedo (besedno zvezo), npr. *Herr* ali *monsieur* (tega Verbinc žal ne loči, in meša prevzete in citatne besede), in citatnega sploh nikakor ne prilagajamo slovenščini ne v pisavi ne v izgovoru. Pri večbesednih lastnoimenskih poimenovanjih, in redko tudi pri zloženkah pa je treba misliti tudi na prevod: *East River*, *Bodensee* → *Vzhodna reka*, *Bodensko jezero*. Kar iz drugih pisav npr. iz cirilske, grške, hebrejske, arabske, indijske ipd., prepisujemo v našo latinico (tj. slovenico), pa navadno hkrati podomačujemo (prim. *Turgenev* → *Turgenjev*), vendar s črkami nakazano t. i. razločevalno glasovnost tudi ohranjamo (*Tynjanov – Puškin*). Če stvari vidimo tako, se torej tu nikakor ne uveljavlja »Vukovo načelo«, saj razen latinskih skoraj vsa druga latinično pisana imena pišemo (s prej navedenimi izjemami) izvorno, npr. *Sienkiewicz*, *Shakespeare*, *Goethe*, *Bordeaux*, *Trombetti* itd. — Pri v vašem vprašanju nastopajoči *Tagespošti* gre za staro podomačitev (ki se ji pa novinarji v zadnjem času menda odrekate, ko imate vsa taka imena, če niso ravno na nenaglašeni -a, kar za moškega spola). Torej ni v pravilih za novi pravopis nobene nevarnosti, da bi komu priporočali pisati npr. morda *Njuzvik* nam. *News Week* ali *Vašingtonpošta* nam. *Washington Post*.

Najbrž je nekatere stvari v teh sedemnajstih letih povozil tudi čas, kakor se reče. S »tozdom«, katerega pisava je v začetku 70. let povzročala precej problemov, zdaj skoraj ne bo več težav. Tudi dovolj razvpit primer z Maršalom (Titom) se je razrešil sam po sebi. Je tega še veliko? In sploh, kako pravopis odseva sedanja družbenopolitična dogajanja?

Primer *tózd* (za 'temeljna organizacija združenega dela') v Načrtu ni bil družbeni aktualizem, temveč le dobrodošel zgled za to, kako besede *tudi* nastajajo, pa katere glasovne in slovnične lastnosti pri tem dobivajo: načeloma ozki naglašeni *o* (in *e*: *Vékš*) ter moški spol (če se ne končujejo na nenaglašeni *-a*). Za to je ravno tako dober zgled *Tómos* ali pa *Kós* (= KOS), pa *Unéscó* itd. na eni ter *SZDL*, *LDS* ali *SLO* na drugi strani. Te vrste vprašanj je torej dovolj ne glede na tozde. — V tem smislu je živa tudi problematika t. i. nadomestnih lastnih imen za prava: čeprav se je *Maršal* (= Josip Broz - Tito) umaknil iz javnega osredja, *Otok* (= Velika Britanija) obstaja še naprej. — Neaktualnega v ponazarjalnem gradivu za sicer trdne kategorije v pravilih za novi pravopis ni veliko, in to se še najlažje zamenja. Sicer pa je pravopis v kategorialnosti obravnavanih primerov nekaj, kar presega »sedanja družbenopolitična dogajanja«: tako mora upoštevati tudi le še zgodovinsko izkazano, vendar prisotno v ustrezne vrste besedilih.

V Slavistični reviji smo lahko leta 1979 brali o »političnih« zapletih v zvezi z nastajanjem novega pravopisa. Za kaj je pravzaprav šlo; prepričan sem, da mnogi bralci o tem komaj kaj vedo, vi, profesor Toporišič, pa skoraj vse.

K temu sem nekaj rekel že v zvezi z Vašim prvim vprašanjem. Zadeve ob Načrtu pravil so bile leta 1977 spolitizirane zaradi patriarhalnega, tutorskega ter ozkega revolucionarno ideološkega odnosa od pravopiscev še starejših čuvarjev »resnice«. Ker določene sile pri nas na strokovnem področju niso imele nobene realne šanse za zmagovito odkrito soočenje, so svojo oblastizeljnost in gospodovalnost skušale uresničiti s pomočjo politične intrige in človeške difamacije nasprotnika. Vsa čast našim vodilnim političnim ljudem tedanjega časa, da temu niso nasedli: so pa v znak dobre volje do uglednih protestnikov zatem obglavili pravopisno komisijo, s tem pa skoraj za desetletje zavrlji izdajo novega pravopisa. Ko tega nesrečnega ovajanja ne bi bilo, bi sedaj pripravljali že naslednjo izdajo tega pravopisa.

Sploh pa, ali je o novem pravopisu mogoče soditi na osnovi Načrta? Ali je prišlo v teh osmih letih do pomembnih sprememb? In če je, ali lahko na kratko označite bistvene odmike od Načrta?

V letih po 1981 v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis ni prišlo do nobenih pomembnih sprememb, tj. do sprememb osnovnih teoremov. Spremenjena je deloma zgradba besedila (npr. vse preglednice so sedaj na koncu), dodan je slovarček novejših izrazov, v glavnem se je zelo gledalo na slog (da bi bilo besedilo lažje berljivo), deloma so bili popestrjeni ponazarjalni primeri, dodali smo obravnavo še nekaterih pisav, tudi preostale pa skoraj vse podali v preglednicah. Še največjo spremembo je doživelo (v smislu razširitve) poglavje o zvrstnem in stilnem vrednotenju besed in oblik; nekako obsekano pa je sedaj poglavje o socialnih zvrsteh slovenskega jezika, kjer je moj »splošni pogovorni« jezik preimenovan v »knjižni pogovorni«, hkrati pa mu je zmanjšano število značilnih razlik nasproti zbornemu knjižnemu. — Zase moram reči, da sem v komisiji pri kakšnem poimenovanju pristal tudi na slabše, če je bila zanj večina članov, samo da je stvar šla naprej in ne v napačno smer. S pomočjo mlajšega kolega pa se je v Pravilih posrečilo uveljaviti razumnost npr. v možnem

pisanju vsega, kar je zloženo, tudi skupaj (tu so ovira določitve v SSKJ, kolikor so glede tega v tem in onem samo rezultat znanja in volje, kakršna sta pač pri tistih, ki so o tem dokončno odločali, bila).

Dobrodošli pa so drobni popravki zlasti glede poimenovalne enotnosti celote, pa zaradi opozoril na spreglede ali na možno tudi neustrezno razumevanje kakšne formulacije, kar je vodilo k natančnejši ali enoumni določitvi, ustreznih mest. — Stvar obsežnejše kritike v znanstvenem glasilu je seveda, da vsaj za prihodnost ugotovi vse primere, kjer se je boljše iz Načrta 1981 moralo umakniti ne tako dobremu (večkrat tudi le na podlagi poimenovalne zamene).

Slovenci smo se zaradi pravopisa sprli že zdavnaj prej, preden smo leta 1899 sploh dobili prvi pravi pravopis. Kaj menite, se nam »abecedna vojna«, če malo poenostavim, obeta tudi ob izidu novega pravopisa? Ali pa bomo Slovenci zdaj obremenjeni z drugačnimi bojnimi opravili, ob katerih bo pravopis komaj opazno bojišče?

Nove pravopisne vojne verjetno ne bo, saj se je marsikaj novega v tem času že prijelo ali pa so ljudje novo vsaj že večkrat videli napisano (ali slišali govorjeno). Seveda pa vsem nikoli ni mogoče ustreči. Glede tega sem se odločil, da se bom na kritične odzive po potrebi sproti oglašal kar sam: l. 1982 sem to delal skupaj s pokojnim J. Riglerjem, ki pa so mu že pojemale moči, imel pa je morda tudi že ozire v zvezi z olajšanjem svojega življenja in z zunanjo povzdigo svojega položaja.

Nisem pa marsikomu prav prišlo »krvavenje« na kaki drugi fronti, nemara ravno strokovni pravopisni.

Za konec pa povejte še to, kdaj pričakujete, da bomo Slovenci in Slovenke lahko pred spanjem listali po novem pravopisu. Ali pa je morda na vidiku še kakšen zaplet?

Sedaj objektivno ni nobene ovire, da *Slovenski pravopis, 1 Pravila* ne bi šel v tisk, in sicer s takojšnjo normativno veljavo svojih določil. Tako bi še letos, tj. za devetdesetletnico našega prvega pravega pravopisa, imeli v rokah prvi del tega prepotrebnega priročnika. Drugi njegov del, Slovar, pa bi morali začeti pripravljati takoj po dokončnem sprejemu Pravil na SAZU. Kako hitro bo slovarski del gotov, je močno odvisno od tega, kdo bo predsednik pravopisne komisije in ali bo komisija sestavljena iz delavnih članov z dovolj življenjske moči, znanja in izkušenj pri takem delu – pa hkrati brez »kibicev«, ki tako delo le ovirajo ali pa mu vsaj komaj kaj koristijo (še največ s svojo odsotnostjo s številnih za tako delo potrebnih sej.)

Delo, 7. 6. 1989, str. 28.

Vprašuje Peter Kolšek.

Proti nenaravnosti in nasilju v jeziku (S. Škrabec)

Letos mineva 150. obletnica rojstva slovenskega jezikoslovca Stanislava Škrabca, po rodu sicer Dolenjca iz Hrovače pri Ribnici, ki pa je poglobitni del svojega bogatega ustvarjalnega življenja preživel v frančiškanskem samostanu na Kostanjevici pri Novi Gorici. Tako ni nič čudnega, da je pobuda za obeležitev njegove obletnice rojstva prispela prav od njegovih današnjih goriških sobratov.

Tako bodo letos v maju prvič potekali Škrabčevi dnevi, znanstveno srečanje, posvečeno njegovemu delu. O njegovem jezikoslovnem delu in razmerah v slovenskem jeziku v času, ko je živel, smo se pogovarjali s prof. dr. Jožetom Toporiščem, slovenskim jezikoslovcem, hkrati pa tudi predsednikom častnega odbora letošnjih Škrabčevih dni.

NAJVEČJI SLOVENIST OB KONCU 19. STOLETJA.

Letos praznujemo 150. obletnico rojstva slovenskega jezikoslovca Stanislava Škrabca. Njegovo ime je, razen jezikoslovcem, Slovencev bolj malo znano. Kako bi njegovo delo umestili med druga, vsaj nekatera bolj znana jezikoslovna imena, kot sta bila na primer Kopitar in Miklošič?

Gotovo ima Škrabec med slovenskimi jezikoslovci v drugi polovici 19. stoletja odlično mesto. Prva polovica tega stoletja gre po imenitnosti seveda Kopitarju, pa Metelku, ki je Kopitarja slavistično v marsikaterem oziru izpopolnil, čeprav ni nikoli tako kot Kopitar dosegel svetovnega slovesa. Na nekoliko nižji ravni, bolj za vsak dan, je v drugi polovici 19. stoletja jezikoslovju služil Fran Levstik, ki je z vnašanjem stare cerkvene slovanščine v slovenski knjižni jezik povzročil v slovenskem jeziku precej zmede. Povsem znanstveno pa je slovenistiko gojil prav Škrabec. Sam ga tako štejem za največjega slovenista druge polovice 19. stoletja. To mesto mu torej nedvomno pripada.

In če ga primerjamo s Franom Miklošičem?

Seveda je največji jezikoslovec 19. stoletja na Dunaju živeči Fran Miklošič, ki je svetovni sloves slovenskega jezikoslovja ali, morda bolje, jezikoslovja Slovencev nadaljeval, ukvarjal pa se je predvsem s primerjalno slovnico slovanskih jezikov, v katero je bila poleg stare cerkvene slovanščine v veliki meri zajeta tudi slovenščina. Za razliko od Miklošiča pa je bil Stanislav Škrabec bolj samorasel človek. Ukvarjal se je predvsem s slovenščino in seveda s tistimi pojavi v slovanskih jezikih, ki slovenščino pomagajo pojasnjevati. Tako da je, če je šlo za reševanje slovenske problematike, znal upoštevati tudi hrvaščino, pa tudi staro cerkveno slovanščino, ruščino itd. Bil je odličen znanstvenik, slovničar, zlasti pomemben na področju glasoslovja in pravopisa, pa tudi oblikoslovja in skladnje. Iz tega jezikoslovja slovenskega knjižnega jezika je nekako na začetku 20. stoletja zrasel Breznik, ki Škrabčevo smer nadaljuje deloma kot dedič, kot samostojni mislec pa dalje razvija. Se pravi, da se Breznik podobno kot Škrabec (razen pri naglasu) ukvarja s čisto slovenistiko in ne toliko s primerjalnim jezikoslovjem, kot denimo Miklošič, kar je v veliki meri počelo celo 19. stoletje.

V svojih predavanjih na univerzi ste velikokrat navajali prav Stanislava Škrabca. Ste ga vi začeli ponovno proučevati, raziskovati, ali ste ga celo znova odkrili ali pa je preprosto del slovenskega jezikovnega izročila?

Del slovenskega jezikoslovnega izročila je Škrabec toliko, kolikor smo na univerzi upoštevali Breznika, ki je bil, kakor sem že rekel, nadaljevalec Škrabčevega dela. Upoštevali ga je navsezadnje moralo tudi zgodovinsko jezikoslovje, saj je Škrabec obravnaval nekatera važna dejstva iz zgodovine slovenskega jezika, ne samo knjižnega. Bil je tudi narečjeslovec; zlasti je obširno razpravljal o nekaterih pojavih v prekmurskem narečju, in to s slovitimi profesorji, Madžari, pa z Avgustom Pavlom. Ramovš je Škrabca posebej omenjal glede knjižnega jezika, zlasti njegove razprave o glasu in naglasu v izgovoru in pisavi. Na tem jezikoslovnem področju je Škrabec pomemben zlasti zato, ker je zagovarjal naravno govorjenje, torej naravno glasovje slovenskega jezika, posebej ko je šlo za izgovor črke *l*, za naravno glasovno podobo slovenskih besed.

Imate v mislih elkanje?

Da. Škrabec je elkanju, ki je bilo takrat uvedeno in za kar ima v marsičem zaslugo tudi Levstik, odločno nasprotoval. Zagovarjal je ljudski jezik in njegov naravni razvoj, medtem ko so se slovenski meščani hoteli od tega svojega ljudstva – ker da govori kmečko – ločiti in torej uvesti češki, po Škrabcu nemški izgovor črke *l* v položaju kot *tkal tkalca*. Na drugi strani so Škrabca v veliki meri upoštevali ali vsaj dobivali ideje pri njem, ker je zavračal slovanjenje, se pravi množično prevzemanje besed iz drugih slovanskih jezikov, pa ne samo besed; tudi oblik in skladenskih značilnosti, npr. tudi v besednem redu. Škrabec je več čas spremljal objavljana slovenska besedila in te pojave nasilja nad jezikom grajal. Seveda tudi napačne jezikoslovne teorije k temu.

Ga tako visoko cenite torej zaradi njegovega odnosa do jezika, zaradi jezikovnih načel?

Da, pa tudi zaradi visoke kakovosti njegovih jezikoslovnih dosežkov, o katerih bi lahko veliko govorila: glede naglasa, slovnice itd., knjižnega in zgodovinsko izpričanega starejšega našega jezika.

So Levstikove jezikovne zablode torej povezane s to teorijo?

Teorija je Kopitarjeva, nekateri jo pripisujejo Zoisu, tudi Miklošič, Kopitarjev učenec, še naprej govori o panonščini kot jeziku, ki naj bi bil podstava ciril-metodovskega jezika.

ŠKRABEC IN STARA CERKVENA SLOVANŠČINA

Toda vrniva se k stari cerkveni slovanščini. Kakšen je bil navsezadnje Škrabčev odnos do njenega vpliva na slovenščino?

Glede stare cerkvene slovanščine je bil Škrabec mnenja, da 'naj le ima svoje pravice, toda zato slovenščini ne smemo jemati njenih'. Takrat je namreč vladala teorija, da je slovenščina potomka stare cerkvene slovanščine oziroma da je slovenščina dalje razviti tisti jezik, v katerem sta pisala Ciril in Metod v 9. stoletju. To naj bi bil torej jezik panonskih Slovencev, širše gledano: karantanskih, v katerega sta Ciril in Metod prevedla svoje knjige, in mi naj bi bili dediči tega ciril-metodovskega izročila.

Tako je Miklošič v svoji primerjalni slovnici najprej navajal oblike iz stare cerkvene slovanščine, imenovane 'staroslovanščina', takoj za njimi pa novoslovenske. Levstik se je seveda za to idejo navdušil, ker pa jezikoslovno ni bil šolan, je s svojim jezikoslovjem slovenskemu knjižnemu jeziku naredil precej škode. Slovenske naravne oblike je namreč izpodrinjal iz knjižnega jezika in jih, kot so takrat rekli, starinil, to se pravi prestavljal na tip starocerkvene slovanščine.

Nam to početje lahko ponazorite s primerom?

Na primer roditelj množine od besede *ljudje* je bil po starem *ludьѣ* in Levstik je imel za pravilno to staro obliko *ljudij*, ne pa *ljudi*, kakor jo zares govorimo. Proti temu je bil takrat na Slovenskem Škrabec, pa tudi Miklošič tega ni odobral. Slednji je vedel, da je to starejša oblika iz 9. stoletja (spomeniki so ohranjeni šele s konca 10. stoletja, 11., 12. do 13. stoletja) in da se kaj takega z jezikom ne sme delati. Miklošič je bil mnenja, da je 'jezik prevelik božji dar, da bi smeli po njem onegaviti'. Te jezikovne zablode so, kakor rečeno, slovenski realistični jezik 19. stoletja kvarile, protiutež pa jim je bil s svojim nasprotovanjem prav Stanislav Škrabec.

JEZIKOVNO JUGOSLOVANSTVO

Je bil Jurčič žrtev teh zablod?

Deloma. Pri njem gre še za neki drug pojav. Jurčič je namreč v določeni dobi močno srbohrvatil. Ob svojem obisku v Beogradu ali Zagrebu se je navzel jugoslovanstva, ki se je takrat rojevalo sicer v smislu politike, vendar so nekateri hoteli vpeljati tudi neko jezikovno jugoslovanstvo (s čimer se nadaljuje ilirsko izročilo). Slovenci naj bi tako postopoma opustili svoj jezik, najprej za tako imenovane višje vloge: leposlovje pa znanstveni jezik, filozofijo, politiko in bi slovenščina obstajala le še za preprosto ljudstvo. Vemo, da je takšne namere zavrnil že Prešeren, v drugi polovici 19. stoletja pa zelo dosledno tudi Škrabec, ki je bil trdno vrasel v slovensko ljudstvo in je živel med ljudmi. Enako kmalu za njim Cankar proti Ilesiču, pa pozneje še drugi proti jugoslovenarstvu v prvi in jugoslovanarstvu v drugi Jugoslaviji.

Ker je prav veliko jezikovnih zablod za časa Škrabčevega življenja povezanih prav s staro cerkveno slovanščino, me zanima, kakšno je danes mnenje slovenskega jezikoslovja o njenem vplivu na slovenski knjižni jezik?

Določen vpliv je seveda imela, pa pravzaprav ni bil ravno dobrodošel. Upoštevanje stare cerkvene slovanščine, pa tudi starejših oblik slovenskega jezika, je slovenskemu jeziku prineslo veliko težav. Navedel bi samo primer pri končnici *-om* za orodnik v ednini in *-om* v dajalniku množine: *bratom*. Že Trubar je imel denimo tudi *stricom*. V jeziku ljudstva je bila v obeh primerih končnica izenačena in ljudje tudi danes tako govorijo. V knjižnem jeziku se je seveda v zadnjem primeru pod vplivom stare cerkvene slovanščine uveljavila in obdržala končnica *-em*. To seveda pri pisanju še danes povzroča ljudem težave. Tako je imel Škrabec še kako prav, ko je rekel, da naj ta ima svoje pravice, da pa je zdaj minilo tisočletje in se po tistem ne moremo več ravnati.

Primorske novice, 4. 2. 1994, str. 28.

Vprašuje Majda Suša.

Moški v ogledalu: Dr. Jože Toporišič

Ob torkih spremljam rast svojega vnuka

V Sloveniji je verjetno samo eden, ki najbolje obvlada pravila slovenskega jezika. Mu gredo vse zasluge, da znamo ta pravila tudi drugi. Njegovo ime je postalo sinonim za slovensko slovnico in slovar (saj ste kdaj slišali: »To piše v Toporišiču, na strani ...«). Jože Toporišič se je rodil leta 1926 na Mostecu pri Brežicah (torej je »že zelo star«, pravi sam zase). Klasično gimnazijo je obiskoval v Mariboru ter v letih med 1947 in 1952 študiral ljubljansko slavistiko. V tistem času je na progi Šamac–Sarajevo dobil tifus in skoraj umrl (to ironizira z izjavo: tako bi bili Slovenci rešeni Toporišiča). Sledi: eno leto vojske, eno leto profesorstva na srednji šoli v Novem mestu ter enajst let lektorstva v Zagrebu. Od tega je bil leto dni v Hamburgu kot Humboldtov štipendist. Od leta 1963 predava na Filozofski fakulteti, nameščen pa je od leta 1965. Od takrat je kot univerzitetni profesor gostoval po vsem svetu: od Chicaga, Regensburga, Gradca, Celovca, Moskve, posamezna predavanja pa je imel še drugod. Je član več komisij in mnogih komisij mednarodnega slavističnega komiteja. Njegovo ime se v medijih skoraj po pravilu uporablja v zvezi s slovničnimi in jezikovnodružbenostnimi vprašanji. Izdati namerava še kar nekaj knjig, za zdaj je njihovo število petnajst. Mi smo ga povabili kot gosta v ogledalu.

Katere so vaše glavne pripombe glede uporabe slovenščine v naših medijih?

Po televiziji me pri (novih) voditeljih poročil moti nepravilno poudarjanje, pri časopisih pa pri Delu neki odpor proti temu, kako smo se dogovorili za slovenski pravopis, da bi bilo prav pisati. Drugih dnevnikov ne poznam, ker berem samo Delo. Za Razglede se še spomnim, da včasih vrivajo v slovensko besedilo preveč citatnih besed iz drugih jezikov. Na splošno pa mislim, da imajo novinarji še kar v redu jezik (v primerjavi zlasti s strokovnjaki).

Kaj še nameravate urediti na slavističnem področju?

Za javno delovanje se zdaj trudim, da bi se obnovili učbeniki za srednje štiriletne šole. Druga glavna moja zadeva je pravopis, katerega slovarski del zdaj izdelujemo, na SAZU, in sem tudi vodja tega projekta. Javni interes je pravzaprav še tudi, da bi uredil svoje nasledstvo na Filozofski fakulteti in pri Slavistični reviji. Poleg tega bi želel še pisati zgodovino slovenskega knjižnega jezika in izdati dve, tri knjige svojih spisov (tudi kritik ali polemik iz jezikoslovja).

Ali za sebe lahko trdite, da vedno vse slovnično pravilno zapišete?

Mislim, da se zelo trudim in da delam v bistvu prav malo napak, če sploh katero. Če je kdaj kaj narobe, je to spodrsrljaj, v tisku pa še tiskovne napake. Mislim, da sem v tem pogledu kar dober.

Na kaj ste pozorni, ko se s kom pogovarjate?

Ker sem v takem času živel, sem bil večinoma pozoren na ideološkost sobesednika, in odvisno od tega sem se potem sproščal v tematiki in presojanju stvari. Drugače me seveda prevzame tudi

prijaznost, dobro razpoloženje do sogovornika. Znam pa zlasti pri izpiti zmeraj nekako prek zunanjsčine, prijetne ali neprijetne, zagledati, ali je v tistem bogastvo duha ali njegova lepota.

Po čem slovite med svojimi študenti?

Mislím, da me imajo študentje za precej strogega. Ko so še pisali karakteristike, mislim, da so mi priznavali tudi pravičnost, strogost pa v tem smislu, da sem bil zelo vesel, kadar sem videl urejene misli pri študentih; me je pa zanašalo v jezo ali žalost, če ni bilo ustreznega odziva na tisto, kar se je pred tem študentom nudilo v predavanjih in na vajah.

Kaj najraje počnete doma, kadar ste neobremenjeni s svojim delom?

Jaz imam komaj kaj prostega časa. To se imenuje deloholičnost in se stopnjuje. Ena moja napaka, s katero čas zgubljam (se mi pa zdi, da se pri tem duhovno spočijem), je reševanje križank. V zadnjih časih nam je enkrat na teden glavno spremljanje rasti našega vnuka. Konec tedna se zmeraj prestavljam v Bohinj ali pa tja, kjer sem rojen, to je na Mostec pri Čateških Toplicah, in tam gospodarim: vrtnarim, sadjarim, kosim. Meni se zdi, da je hobi v nekem smislu tudi, kadar se lotevam kakšnih novih tem.

Katere so tiste stvari, brez katerih si ne bi mogli predstavljati svojega dela in življenja?

Pri življenju se mi je zdelo, da sem bil že zaradi telesne konstitucije bolj duhovno usmerjen. Učiteljski poklic na univerzi se mi je zdel od vsega najbolj pomemben. In pa stik s tem, kar se imenuje domovinstvo. Imel sem ponudbe, da bi ostal v tujini, vendar sem čutil, da je doma vse polno stvari, na katere je človek pripet. Meni se kar zdi, da sem za jezikoslovje poklican in da imam tu določeno vlogo. Zmeraj sem dal veliko tudi na družinski in širši krog rodovine.

V katere prostore najraje zahajate?

Žena bi dejala, da v kuhinjo. Rad delam v takem prostoru, kjer še kdo zraven kaj počne. Zvečer sem včasih še delal, zdaj pa po osmi uri gledam televizijo. Rad se udeležujem tako imenovanih višjih interesnih združb, kakor je pri nas Lingvistični krožek na Filozofski fakulteti. Že skoraj dvajset let hodim v t. i. pravopisno združbo (njeni prvotni člani so mi že skoraj vsi odmrli).

Kaj vas spravi v slabo voljo?

V slabo voljo me spravijo zlasti zli nameni določenega govorjenja, potvarjanje ali podtikanje stališč, ki jih človek nima. Meni so pripisovali zlasti impulziven značaj, koleričnost ali pa da sem v družbi »nemogoč«, vendar sem bil ves čas kar precej v družbi (v Zagrebu, po svetu, doma).

Kakšen je vaš stil oblačenja?

Jaz mislim, da je klasičen. Zmeraj s kravato, v enakih oblekah, na vikendu pa bolj zanemarjen, sproščen in neobrit. Kakšen modernist nisem.

Moški svet, 15. 4. 1994, str. 4–5.

Vprašuje nepodpisana.

»Je nekje v meni vera, da dobro in pravo mora zmagati«

Prof. dr. Jože Toporišič je osrednji raziskovalec slovenščine v drugi polovici našega stoletja. Njegovo obsežno delo predstavlja gotovo najtemeljitejši opis delovanja sodobnega slovenskega knjižnega jezika. Oprt na sodobne tokove v svetovnem jezikoslovju in upoštevajoč ustrezno domače jezikoslovno izročilo, je raziskoval slovenščino v vsej njeni slovnični sestavi: od glasoslovja, oblikoslovja do skladnje pa še besedotvorje, pomenoslovje in stilistiko, posvečal pa se je tudi zgodovini knjižne slovenščine in raziskovanju zgodovine slovenskega jezikoslovja. Pri tem je prihajal do drugačne, nove »slike« jezikovnega ustroja (sintetizirane v Slovenski slovnici – 1976, 1984), zato je npr. preuredil besednovrstno sistematiko, vendar tako, da je dosegel sistemsko poenotenje in preglednost. Preglednost v pogledu na strukturne odnose v jeziku so prinesli tudi npr. drugačna umestitev prilastka v hierarhiji stavčnih členov, razločevanje pojmov poved in stavek itd. itd. Vsak natančnejši pogled na raziskovani predmet prinese novo, natančnejšo podobo, ki jo je pač treba definirati oz. poimenovati. Od tod tudi številna nova poimenovanja: poved, upovedovanje, preteklik, deležje, medpona, krnitev itd. S tem je jasnil pogled na jezik oz. ostril njegovo »rentgensko« sliko, seveda tistemu, ki jo je hotel gledati in se poglobiti vanjo, obenem pa je pomembno prispeval k funkcijskemu pogledu na jezik oz. k ozaveščanju o zvrstni (socialni in funkcijski) razslojenosti jezika.

Pri uveljavljanju svojih spoznanj je pogosto naletel na nasprotovanje tradicionalno usmerjenih jezikoslovcev, še večkrat pa t. i. jezikoslovnih laikov, ki so, ne da bi dojeli bistvo njegovega jezikoslovnega dela, s polemikami v javnosti (zlasti nestrokovni) ustvarjali vtis o negativnosti tega dela, ki je kljub profesorjevi polemični spretnosti ostal v javnosti do danes in žal zamegljuje pogled na resnično vrednost in pomen njegovega dela.

Prof. dr. Jože Toporišič je nedavno praznoval 70-letnico. Želimo mu trdnega zdravja in svežega duha, da bi uresničil še marsikakšen delovni načrt.

Zgodnja mladost je navadno vpisana v človekov spomin s posebno močjo. Bi za začetek orisali svojo mladost, ki ste jo preživeli na rodnem Mostecu pri Brežicah?

Rodil sem se 11. oktobra 1926 (na dan trgatve, kakor mi je povedal od mene nekaj let starejši bratranec Ernest) kmetu Jožetu Toporišiču in njegovi ženi Jožefi (tako se je podpisovala), roj. Žabkar. Mojega prihoda na svet se je veselil tudi moj stari oče Janez Toporišič, ki je živel kot preužitkar v nekdanj samo njegovi in njegove žene Ane (rojene Škvarč) hiši na Mostecu št. 15. Stari oče se je bil priženil na Anino posestvo in je z Obreža, kjer je bil doma, prinesel še svoje (pač manjše) posestvo; bil je hkrati tudi lastnik velikega njivskega kompleksa, imenovanega Frajmožna, v Dobovi (danes je tam kar celo naselje vključno z dobovskim železniškim postajnim poslopjem in delom tirov). Stari oče se je pečal tudi z rasno rejo konjev rjavcev (»fuksov«); za te je dobival veliko priznanj (célo tablo teh kolajn je snel z naše stene nemški vojak, ki nas je 23. oktobra 1941 selil iz hiše v izgnanstvo v Šlezijo). Se je nekako gospodil in tudi v zvezi s tem precej zadolžil, tako da je njegov starejši sin Janže – moj oče je bil drugi sin – to nedolgo pred prvo svetovno vojno poplačal s prodajo posestva na Obrežu. Stric Janže – bil je slikarsko nadarjen (portretist) – je malo pred koncem vojne pri Gorici padel in tako je prišla dedna vrsta na mojega očeta. Od svoje posesti je stari oče dal velik del svojim štirim hčeram za doto.

Sina Jožeta je bil stari oče določil za študenta, vendar oče z vasi ni maral iti na klasično gimnazijo v Maribor, kar mu je stari oče zamerjal. Imel je namreč dokument o eni štipendiji za gimnazijca iz Toporišičeve rodbine; ustanovil jo je njegov stric Jože Toporišič (1823–1893), nazadnje župnik v Šent Lovrencu na Pohorju. Ta štipendija je odločila o moji življenjski poti med razumnike.

Moj oče je bil med prvo svetovno vojno na ruski fronti takoj na začetku hudo ranjen v nogo. Iz ruskega ujetništva se je vrnil po oktobrski revoluciji in prinesel s seboj dragoceno uro, ki smo jo zares občudovali, saj je z enim navijanjem šla kar cel teden. — Imel sem jo še jaz kot profesorski pripravnik v Novem mestu, vendar mi jo je tam urar ob majhni zunanji okvari (navijalo) »popravil« tako, da se je prav kmalu za zmeraj ustavila.

Kot otrok se skoraj kot prvega spomnim, da sem si zlomil nogo; morda še prej pa je bil neki beg z mamo, ki me je imela še v naročju, k njenim, Žabkarjevim, kamor sem vse otroštvo rad zahajal. Tudi mlada družina mojega očeta (štiri dekleta in dva fanta, rojeni od 1919 do 1931) je zašla v dolgove, vendar je moja energična mati – sicer izučena za šiviljo, vaška lepota, ki jo je oče zase pridobil tudi z igranjem citer pred oknom sobice, v kateri je doma šivala – z odločno akcijo imovinske razmere pravno stabilizirala in tako ustvarila možnost za gospodarsko zdravitev kmetije. Pri tem ji je pomagal brežiški odvetnik Zdolšek, odločno pričevalno podporo je tedaj imela v sosedu iz hiše nasproti naši.

Topli trenutki iz mladosti se mi v družini vežejo na zimske večere, ko smo v »štibelcu« trije mlajši otroci z očetom (kuhinja je bila še črna in pozimi prehladna) kuhali skromno »rihto« za večerjo, »dekleta«, vključno z materjo, pa so šla v vas, ene sem, druge tja, nato pa se z glasnim »Odprte!« (= odprite) vračale domov, in smo se zbrali ob veliki mizi v »hiši«. O praznikih je bilo pa sploh lepo, in še kdaj. Na pašo z brodom čez Savo nisem hodil rad, čeprav sem tudi moral. Neko zadoščenje sem imel potem v šoli v Dobovi v prvem razredu in nato v tretjem in četrtem, ko so učiteljice znale zbuditi moje ambicije. Sam sem bil zmeraj zelo radoveden in nekako prezgodaj odrasel. Iz očeta sem, ko sva se vozila s konjem na »Hrvat-sko«, kjer smo imeli velik vinograd, ali v mlin v Rigonce na Sotli, vlekel informacije na svoje neskončne »Kaj pa potem?« in »Zakaj pa?«. Ker sem spal z očetom v »hiši«, mi je tudi tam odgovarjal na nepresušna vprašanja, tako da se spomnim materinega vzdihla iz »štibelca«, kjer je le hotela že zaspati: »Jože, da se ti le ljubi!« Očitno je šlo tudi za zgodbe iz njegovega življenja: vojaški rok je služil v Pulju pri mornarici, ne pa le za spoznavanje stvari in stanj.

Tvorno smo živeli zaradi dolgov prav skromno, najsi je šlo za hrano, obleko ali obutalo. V maskare sem šel le enkrat, oblečen v dekletce, pa nikoli več; na pol rad pa sem se poleti kopal v potoku Gabrnici in potem v Savi. Igrali smo se – in tudi sam – z gradnjo jezua na Gabrnici in postavljanjem mlinčkov, pa nam je voda zmeraj vse podrla; pa okrog vaške cerkvice svetega Fabjana in Sebastijana smo se radi lovili in šli razne igre. Ob velikih povodnjih sem se izpostavljal hudemu tveganju z vožnjo po globoki vodi, čeprav nisem bil plavalec.

Po osnovnem izobraževanju vas je pot vodila v Maribor na klasično gimnazijo. Najbrž se je vaša poklicna odločitev oblikovala tam. Je bila odločitev za slavistiko rezultat posebno močnega klica ali pa se vam je kazala možna še kakšna druga poklicna pot?

Kako je prišlo do mojega odhoda na klasično gimnazijo, sem že nakazal. Pobuda za to je bila materina, menda tudi zaradi moje drobne rasti, posebno v primeri s štiri leta mlajšim bratom Tonetom. Tega je mama namesto mene, prvorojenca, še kot otroka določila za gospodarja. Oče nam je umrl 1939 za vodenico, star 56 let. — Po gimnaziji naj bi bil jaz šel v bogoslovje, pa sem se že v 2. razredu gimnazije odločil, da duhovnik ne bom, ampak zemljepisec; v 3.

razredu pa sem se odlikoval v slovenščini in francoščini. Sledila je štiriletna prekinitev šolanja zaradi izgnanstva; na t. i. partizanski gimnaziji po vrnitvi iz pregnanstva pa sem bil zlasti dober matematik. Po rednem osmem razredu in maturi na klasični gimnaziji sem se l. 1947 odločil za študij slovenistike in rusistike. (Študirati nemščino po štiriletnem taboriščenju se mi je zdelo nekako nesposodno, skoraj izdajalsko.) V Mariboru sem torej živel pet let.

Šolanje na gimnaziji je prekinila vojna, ki ste jo preživeli v taborišču. Kako se spominjate tega obdobja svojega življenja?

V taboriščih je bilo najhujše stradanje, čeprav nas je skoraj leto in pol na začetku najhujšega reševala mama, ki je delala najprej v sladkorni tovarni, nato pa v velikem parnem mlinu. Višji mlinar mi je po njenem posredovanju posojal kupe knjig, zlasti Walterja Scotta. Da sem se v nemščini kar dobro usposobil, mi je pomagal zlasti nemško-slovenski slovar, ki mi ga je iz Maribora poslala stara teta Marica, sicer učiteljica za prizadete. (Njen oče, mamin stric, Jože Žabkar, pa mi je v Mariboru v marsičem bil, še zlasti po očetovi smrti, nekak nadomestni oče.)

V prvem taborišču (vseh je bilo sedem) sem bil več kot eno leto pisar v taboriščni zdravstveni ambulanti; od januarja 1943 smo bili na Poljskem v taborišču v Lodžu kot možni preseljenci za Zamošč na jugovzhodu Poljske. Da sem se izognil vpoklicu, sem poleti 1943 pobegnil na Mostec k sestri Pepci, ki je ostala doma, ker je delala v podjetju, pomembnem za vojno, je pa bila preseljena v hišico z enim samim prostorom. Tam sta občasno prenočevala tudi moja dva bratranca, ki sta kot begunca iz taborišča postala partizana. Sam sem se na poziv matere iz Šlezije, kamor so bili vrnjeni s Poljskega, vrnil v taborišče na vasi avgusta 1943. Poslali so nas v taborišče v velikem mestu Breslau, kjer sem bil skoraj leto in pol samostojni plačilni knjigovodja v veliki tovarni (sedaj Wrocław). Po premestitvi taborišča iz Breslawa ob približevanju Rusov januarja 1945 sem bil pisarniška moč v manjšem mestecu Snežnega pogorja na meji med Šlezijo in Češko. V zadnjem taborišču kar visoko v hribih, kamor smo se spet premaknili pred Rusi, smo dočakali osvoboditev s strani Rusov. V tistih dneh pred prihodom Rusov sem eno noč od večera do jutra »čuval« družino Gerharda Hauptmana, kot možni tolmač oz. posredovalec med rusko in nemško govorečimi. Tesnobno harmonično vzdušje te družine, živeče v vili v gorski samoti, se mi je zelo živo vtisnilo v spomin.

Na ljubljanski slavistiki ste po končani vojni in maturi (1947) prejeli znanje od takratnih profesorjev Ramovša, Nahtigala, Ocvirka, Slodnjaka, Boršnikove ... Kakšne spomine imate nanje?

Na ljubljansko slavistiko sem leta 1947 prišel z zamudo iz Bosne, kjer sem po dveh mesecih težkega dela na progi Šamac–Sarajevo zbolel za tifusom in skoraj umrl v bolnišnici v Žepči. V študij sem se hitro vživel in bil odličen študent. Zanimal sem se tako za jezikoslovje kakor za književnost, proti koncu celo bolj za drugo. Profesorje imam v lepem spominu, še zlasti pa jezikoslovne knjige Nahtigala in Ramovša. Ocvirk je imel spodbudna predavanja iz svetovne literature in literarne teorije (na izpitu sem po njegovih besedah pokazal »diamantno znanje«, kar me je močno potrjevalo), Bajec pa bolj preproste ure iz knjižnega jezika. Sam sem veliko študiral iz priručnikov v nemščini v Nuku. Slodnjak, ki se je po Kidričevi smrti končno prebil na univerzo v Ljubljani – na univerzi je pred tem učil v Zagrebu – je bil predvsem naduševalec za slovenske slovstvene reči, Boršnikova pa trda gradivska delavka, zato pa organizatorica dobrih seminarjev. Diplomiral sem pri njej, potem ko sva s Slodnjakom imela v seminarju šesturno veliko »predstavo« v zvezi z literarnimi nazori Levstika in Janežiča. Pozneje (1954) sem s Slodnjakovo pomočjo prišel na zagrebško slovenistiko k slovenistu

Franu Petretu, vendar kot lektor. Slodnjak mi je leta 1959 na ljubljanski Filozofski fakulteti ustanovil asistentsko mesto za jezik, a me potem, ko so ga zrušili na univerzi, oddelek za slavistiko ni maral sprejeti. Tako sem ostal v Zagrebu še šest let.

Se je vaš strukturalistični jezikoslovni nazor, če se tako izrazim, oblikoval morda že v notranjem polemičnem dialogu z vašimi učitelji ali pa šele v stiku z zagrebškim jezikovnim krožkom, ko ste bili v Zagrebu lektor za slovenski jezik? Svoja jezikoslovna obzorja ste širili še na izpopolnjevanjih v Ameriki in Nemčiji v stiku s pomembnimi svetovnimi jezikoslovci, vendar pri svojem delu niste zanemarili domačega jezikoslovnega izročila. Z vaših predavanj se spomnim izredno spoštljivega odnosa do dela npr. Breznika, zlasti pa še do dela Stanislava Škrabca ...

V Ljubljani sem se kot študent opredelil bolj za slovstvene vede (diplomska naloga o Finžgarjevih dramah) in se potem v Zagrebu (po enoletnem – 1953/54 – stažu v Novem mestu) vključil v literarnoteoretično sekcijo Hrvaškega filološkega društva (Z. Škreb, F. Petrè, A. Flaker, pozneje še I. Frangeš, V. Vratović, S. Petrović). Kot tak sem v Ljubljani prijavil tudi disertacijo o Finžgarjevih pripovednih delih, jo oddal jeseni 1962, preden sem za eno leto kot humboldtovec odšel v Hamburg, in jo 1963 obranil. Že na tem področju sem bil precej inovativen, vendar sem glede leta 1964 pri Slovenski matici natisnjene disertacije publicistično ostal neocenjen. Pri jezikoslovcih sem se navdušil za Nahtigalov Ruski jezik in za Ramovševo Kratko zgodovino slovenskega jezika. Nekaj strukturalizma je bilo v Ramovševi obravnavi slovenskega vokalizma (v splošnih obrisih po Janu Baudouinu de Courtenayju, kakor sem pozneje ugotovil v razpravi o slovenskem narečjeslovju, napisanem za Vasmerja v Berlinu). Tudi pri Nahtigalu je marsikaj strukturalističnega, celostnega. V jezikoslovno strukturalistično smer zrelega obdobja pa sem se usmeril v glavnem v Zagrebu (P. Guberina, zlasti pa mladi jezikoslovni krog, ki je študiral Trubeckojevu fonologijo, ameriške revije, pa tudi našega Mikuša – obe njuni knjigi sem temu krogu predstavil prav jaz). Mikušu je knjigo o sintagmatiki objavil F. Ramovš leta 1952, doktorski naslov pa si je Mikuš pridobil pri Guberini, ker ga Ljubljana ni sprejemala. V Zagrebu sem imel stik tudi s S. Ivšičem, zlasti po posredovanju njegovega učenca Lászla Bulcsuja. Iz Zagreba me je po zaslugi mojega lektorskega dela na poletni šoli v Splitu, Zadru in Zagrebu leta 1959 na poljsko akademijo znanosti povabil Z. Stieber (6 tednov). V Hamburgu sem bil humboldtovec pri prof. O. von Essnu na Inštitutu za fonetiko hamburške univerze 1962/63, precej tudi po zaslugi M. Vasmerja. Na čikaško univerzo me je leta 1968 za pet mesecev v rusistični tim povabil njegov vodja E. Stankiewicz, Jakobsonov učenec.

Vsi ti ljudje so nadgrajevali to, kar so prejeli od svojih učiteljev, t. i. mladogramatične šole, zlasti seveda v glasoslovju (fonetika in fonologija), vključno z naglasom. Nato so se načela fonologije prenašala še na druge ravnine jezikovne zgradbe (oblikoslovje, npr. morfematika) in naprej vse do pomenoslovja. Besediloslovja se je strukturalizem manj dotikal, čeprav je s tvorbeno-pretvorbena teorijo dajal pobudo tudi za to. V to smer je prek okvira povedi pri nas šel že tudi Breznik, zlasti v razpravi o besednem redu in v naglasoslovju. V našem lastnem izročilu se je strukturalizem kazal še zlasti pri Škrabcu (in nato Brezniku), vendar ju v Zagrebu s te strani še nisem poznal. V narečjeslovju je bil pri nas strukturalist A. Isačenko konec 30. let.

Pri nas je bil strukturalizem od v jezikoslovju tedaj odločujočih neradostno sprejeman, ves čas zelo realen, brez pretiravanja npr. v zanemarjanju pomenske strani jezikoslovnih znamenj. Škrabca in Breznika sem pozneje v publikacijah in predavanjih navajal zlasti v podporo tez moderne jezikoslovja. O obeh sem tudi pisal in zadnja leta tudi izdajal njuna dela, še posebej Škrabčeva.

Nov, strukturalistični zorni kot opazovanja jezika je pokazal novo sliko, nova razmerja v jeziku v novih koordinatah. Bi jo predstavili v glavnih obrisih?

Strukturalizem je uvedel zlasti t. i. emiko, tj. nauk o pomensko razločevalni vlogi posameznih prvin jezikovne zgradbe bodisi na izrazni (glasoslovje) ali pomenonosni strani (oblikoslovje, skladnja, tudi besedje). Tako se je izčistila glasovna paradigmatika (fonemov je omejeno število, glasov neomejeno, precej fonemov pa ima po več pojavnih oblik). T. i. morfonemi so glasovi kot enote morfemov; npr. morfonem *k* (otrok) ima poleg te glavne variante še druge: *c* (otroci), *č* (otročč), *š* (otročki) ipd. Sam morfem je najmanjši del besede z določljivim pomenom: *hiš-* 'stavba za prebivanje človeka', *-ic-* 'majhen', *-a* 'končnica'. Seveda so za marsikaj od tega tudi pri nas vedeli že pred strukturalizmom, npr. za pomenskorazločevalno vlogo zvenečnosti (*sad – zad*) že v 17. stoletju; morfematika je po zaslugi Dobrovskega izrazita pri Metelku, sistemnost je značilna za Škrabca (vštrični glasovi, npr. *i/u*, *e/o* ipd.). Breznik je bil inovativen pri proučevanju besednega reda, glagolske vezljivosti, besedotvorja. Toda tega niso delali sistemno, temveč v bolj osamljenih in manjših kompleksih določenih jezikovnih ravnin. V strukturalizmu se pa vse dela v sestavu in z upoštevanjem prav vseh v pošteveh prihajajočih parametrov.

Lahko bi se reklo, da ste pogled na jezik na neki način odčarali, tudi kar se tiče vašega novega pojmovanja nosilca oz. tvorca sodobnega knjižnega jezika, pa tudi s poudarjanjem zvrstne (socialne in funkcijske) razčlenjenosti slovenščine ...

Da je nosilec knjižnega jezika izobraženi človek, ne kar kmet, na to je pri nas opozarjal že B. Vodušek, čeprav je seveda tudi on vedel, da govornica izobraženca mora biti v določenem realnem razmerju do t. i. ljudske govornice določenega področja in časa, pri nas kranjskega dolensko-gorenjskega v sedanjem času. Jezik izobražencev ima v primeri s kmečkim večji obseg besedja in bolj zapleteno skladenjsko zgradbo stavkov in povedi, tudi veliko večjo stopnjo abstraktnosti, še posebej v izrazju. Tudi obseg njegovih besedil je zelo povečan, in enako funkcijska zvrstnost. Ko je Kopitar poudarjal jezik podeželja pred jezikom mesta, je mislil prav na naslonjenost izrazne, oblikoslovne, skladenjske in besedijske strani jezika na trdno naravno podlago te strani jezika v podeželskem prebivalstvu, ki ni bilo tako po nepotrebnem inficirano z iz nemščine prevzetimi besedami in skladnjo, kakor je bila tedanja mestna slovenščina, ki se praktično tudi ni gojila v zahtevnejših oblikah šolanja. Funkcijsko različnost besedil je pri nas opazil že Kopitar, prav raziskoval pa Breznik. V umetnostni zvrsti so bila spoznanja vsaj enako stara. Jaz sem končno vzpostavil sistematiko teh zvrsti (tudi poimenovanje je moje) in jo utrdil v slovenskih zvrstnih besedilih (dve knjigi), tudi s pomočjo svojih pomočnikov.

Če pogledamo bibliografijo vaših del, skorajda obstrmimo nad izjemno količino knjig, razprav, polemik, ocen itd. Vse to delo gotovo pomeni dvig slovenskega jezikoslovja na višjo raven. Katera svoja dela oz. dognanja bi postavili na častno poličko, če bi delali inventuro? Ali drugače vprašano: katera vaša dela oz. dognanja, spoznanja so po vašem mnenju poglobila ali na novo osvetlila in razširila razumevanje ustroja in delovanja slovenščine?

Ker se število mojih objav bliža že tisoči enoti, ta vaša želja zahteva preveč, da bi ji bilo mogoče ustreči na tako omejenem prostoru. Skoraj ni jezikovne ravnine, kjer ne bi bil jaz kaj prispeval (pa tudi v zgodovini jezika in jezikoslovja), bodisi v svojih kar številnih knjigah bodisi v še neprimerno večjem številu razprav, nakar pridejo še članki, drobnejši zapisi in cel kup neobjavljenih jezikovnih pogovorov. Komaj kaj pa sem imel opraviti z etimologijami in tudi z lastno-

imenskostjo, kolikor ne zadeva pravopisne problematike. Celó kot slovaroslovec sem dejaven in kot narečjeslovec, pa tudi kot zgodovinar slovenskega jezikoslovja; sem tudi sociolingvist in pragmatik (za zadnje prim. moje pisanje o sporočanju). Mislim, da tudi moje učbeniške knjige zaslužijo častno mesto na jezikoslovni knjižni polici (drugo je njihova usoda v šoli, tako zelo odvisna od politike in učiteljske volje ali nevolje, da bi po njih res vsi učili).

Ob tem, da ste raziskovali jezik na vseh ravneh – od glasoslovja do skladnje, pa vaša doktorska disertacija (Pripovedna dela F. S. Finžgarja) kaže, da vas je že v začetku pritegovala tudi literatura oz. stilistika ...

O literarnoteoretskem in interpretativnem svojem delu sem nekaj povedal že prej. V disertaciji sem se res podal tudi na področje stilistike besedila, zlasti umetnostnega pripovednega, v učbenikih za srednjo šolo iz 60. let pa sem dal tudi kar številne zglede interpretacij umetnostnih del, skoraj od začetka našega knjižnega jezika v 16. stoletju do konca 60. let 20. stoletja. Iz disertacije se mi je podal tudi interes za sistemsko obravnavo stilistike prvin jezikovne zgradbe od glasovne prav do skladenjske ravnine, manj pa stilistike besedja, kolikor tu nimamo na misli dela za novi slovenski pravopis.

Kaj vas najbolj pritegne pri literarnem delu? Katera so vaša najljubša literarna dela oz. avtorji?

Poklicno delo mi pušča bolj malo časa za uživanje leposlovnih del. Premalo, bi rekel. Več bi lahko povedal, kako je bilo s tem, ko sem bil mlajši. Že na srednji šoli v Mariboru nas je dr. Stupanova opozarjala na nujno branje. Po enih božičnih počitnicah sem jo razveselil s prebrano knjigo Selme Lagerlöf. Še prej v Breslauu me je prevzel Shakespearjev Hamlet v gledališki uprizoritvi, o Scottu pa je bil govor že prej, iz tistega časa bi dodal še šlezjske pisce in Heinricha von Kleista. Za prof. Ocvirka sem kot študent prebral sto del svetovne literature, zlasti kot rusist pa sem užival ob delih ruskih klasikov od Puškina in Lermontova do Dostojevskega, Gončarova, Leskova – in ob vseh, ki so živeli v tem obdobju in še naprej do vključno simbolizma. Socialističnih literarnih 'umetnin' razen Šolohovega Tihega Dona nisem maral. Od našega slovstva me je navduševalo zlasti pesništvo, poleg Prešerna in Jenka, zlasti slovenska moderna (Župančič, Murn, Kette). Skušal sem slediti tudi povojni poeziji, kot študent pa sem zelo rad zahajal tudi v slovensko dramo.

Na splošno so me poleg tako imenovanega romantičnega v naših življenjih močno zanimale tudi ideološke strani. V tem me je izoblikoval zlasti Dostojevski v uporništvo nasproti totalitarnim režimom, na lastni koži živo občutenih v dveh variantah. Vse življenje sem bil samoten, hodeč skozi neprijazni čas, ki je bil delež naše generacije iz 20. let tega stoletja.

Ko ste postali univerzitetni profesor, ste dobili tako rekoč idealnega naslovnika za prenašanje svojih dognanj: bodočega profesorja. Poleg tega ste zanj oz. njegovega učenca pisali tudi srednješolske učbenike. Na ta način ste svoje poglobljene poglede na strukturo našega jezika prenesli na vse stopnje šolanja. Po mnenju nekaterih naj bi bili »krivi« za to, da naj bi današnji učenec vedel veliko o jeziku, da pa ga ne zna dobro rabiti, ali drugače povedano: ve kaj, ne ve pa čemu. Nasploh se zdi, da bi vas nekateri radi naredili za dežurnega krivca skoraj za vse slabo, kar Slovenci delamo s svojim jezikom. V tem je seveda svojevrsten paradoks ...

Ker nimam – in nisem nikoli imel – za seboj nobene stranke, je res pravi čudež, da sem v Sloveniji dosegel to, kar sem. Po vrnitvi iz 11-letnega hrvaškega zdomstva 1965. leta še

šest let nisem mogel postati član slavističnega oddelka zaradi »moralnopolitičnih« zadržkov, čeprav sem na ljubljanski slavistiki smel predavati honorarno že od jeseni 1963. leta. Mojih uspehov se torej niso veselili ne na levi ne na desni; razen malega Kidriča nisem v domovini prejel nobenih priznanj, še zlasti ne iz šolskih krogov, za katere sem veliko in velikokrat delal (zavod za šolstvo, učni načrti).

Moj opus pa je vendarle nekako pritiskal na vest slovenske znanstvene srenje in tako sem kot 45-letnik postal tudi univerzitetni učitelj v Ljubljani, eden izmed mnogih, verjetno že večstotih v Sloveniji. To svoje napredovanje (veliko počasnejše kot pri mojih študijskih vrstnikih, ki so bili ideološko času primernejši) sem skušal upravičevati tudi z veliko publicistično dejavnostjo in drugače: slovenščina v javnosti, uredništva, predsedstva (slavistov Jugoslavije, Slovenije), ciklična semestralna predavanja (in posamezna) na neslovenskih univerzah – daljša gostovanja v Chicagu, Regensburgu, Gradcu (dvakrat), Moskvi, Celovcu (trikrat).

Ni pa res, da bi bil jaz proučeval samo strukturne prvine in ravnine jezika; ves čas sem se trudil tudi za sporočanje, ki ni drugega kot nauk o tvorjenju besedil in o spoznavanju njihovih (besedilnih) strukturnih značilnosti. Tako sem tudi predaval na univerzi v Ljubljani.

Od začetka 80. let nisem več prisoten, razen z eno knjigo iz leta 1994, v naših osnovnih in srednjih šolah: avtorji učbenikov za osnovne šole so poleg individualca F. Žagarja avtorski kolektivi, enako je z učbeniki za srednjo šolo že od začetka 80. let. Tisti, ki vpijejo proti meni in me dolžijo grehov, ki so dejansko posledica usmerjenega izobraževanja, naj se obrnejo na resnične krivce; morali pa bi biti bolj določni, kakor so v obsojanju mene, ko gre za grehe, ne pa ostajati le pri splošnih pripombah. Kričači naj bi si raje izprašali vest, koliko so tudi sami prispevali k odurni podobi, s katero pitajo glede stanja v naši šoli slovensko javnost, pripisujoč krivdo za to meni. Naj se vendar tudi zavedo, da živimo v času, ko pozornost vseh nas, zlasti pa mladine, bolj kot tiskana besedila pritegujejo drugi sredniki (radio, televizija, diskete, kasete).

Si lahko predstavljate učenje jezika brez učenja njegove slovnice in uporabe ustrezne jezikoslovne terminologije, kot jo zagovarjajo razlagalci »hedonistične naravnosti sodobnega sveta«, npr. Branko Gradišnik in Marko Trobevšek v nedavnem TV-omizju?

Jezika ne morem poznati, če se ne učim slovnice. (Maternega pa seveda v določeni obliki obvladamo tudi brez učil.) Strokovno izrazje je v vsaki stroki nujno in se na vseh področjih silno množi, ne le v jezikoslovju, kjer bi naša profesorska skupnost rada ostala kar pri starem izpred skoraj sto let. Uživalsko naravnost sodobnega sveta bo treba pač malo krotiti, če bomo hoteli vedeti kaj natančnega, tudi kar se tiče jezika. Zakaj pa omenjena omiznika sama ne pripravita takih učbenikov, da bi tekmovali s tistimi, ki jih onadva zavračata. (Sicer pa mislim, da sta za razsojanje o teh stvareh dokaj nepristojna.)

Verjetno bi bilo za slabo stanje, če je res tako, potrebno postaviti vprašanje, kako (ne)razvito jezikovno didaktiko imamo, kako načrtno jo (oz. je ne) razvijamo? Pa še: ali imamo dovolj ustreznih jezikovnih priročnikov za splošnega (ne specialistično šolanega) uporabnika jezika. In seveda še: kdo naj jih piše?

Ni takega slabega stanja, kakor ga prikazuje ta srednješolski profesor; kaj je hotel omenjeni pisatelj, je pa meni sploh nejasno. Didaktiko je treba tudi za pouk jezika in sporočanja, toda saj je tudi pred našo dobo nismo imeli ne vem kakšne. Že pred več kot dvajsetimi leti sem

skušal na slavistiko dobiti didaktičarko Berto Golob, pa seveda družbenopolitično ni bila primerna; pozneje sem nagovoril didaktičarko, ki je še sedaj tam, pa je z jezikoslovne strani ušla na slovstveno. Ko bi vsak na slavistiki storil za didaktiko vsaj toliko kot jaz, ne bi bilo tega jamranja. Ali bi se potem dogajali čudeži pri pouku slovenščine na srednjih šolah, pa seveda tudi dvomim.

Kolikor jaz vem, so srednješolski profesorji zavrnili tudi Breznikovo slovnico, le deloma nato sprejemali čitankarsko, ki so jo ti proti Breznikovi uvajali že na začetku 30. let in tako slovensko šolsko jezikoslovje čisto poplitvili. Sedaj imamo preprostih priročnikov za učenje tudi jezika še preveč, vprašanje pa je, kakšna je njihova kvaliteta: o tej pa moji kritični gorečniki molčijo, kolikor je zelo pavšalno, nekonkretno ne hvaličijo.

Najbrž se lahko tudi vprašamo, ali imamo razvita vsa področja, ki so potrebna za učinkovito učenje rabe jezika. Mislim na psiholingvistični in socialni vidik sporazumevanja oz. rabe jezika. In še: do katere mere je sploh možno razložiti mehanizme rojevanja misli v besedni (in nebesedni) izraz?

Rabo jezika že sedaj imamo v šolskih priročnikih, in sicer glede na posamezne ravnine jezikovne zgradbe: pravopis, pravorečje, oblikoslovje, skladnjo, besedoslovje. In tudi rabo v besedilih v t. i. sporočanju. Socialni vidik jezika je pri meni dovolj poudarjen v zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Vendar se je treba tega tudi zares naučiti! Duševnostni dejavniki so upoštevanji pri sporočanju v teoriji besedilotvorja, pa tudi v nauku o zvrstnosti in stilistiki. Seveda pa vsega tega nimamo tako razvitega, kakor je pri velikih jezikovnih skupnostih, in tudi nikoli ne bomo imeli. Če kritiki jezikovnih priročnikov znajo to bolje kakor njihovi avtorji, naj stopijo – povem še enkrat – na plan. Če so res tako potentni, kakor so v svojih kritikah, bo vse drlo za njimi, vključno z onimi, ki nas prepričujejo, da je slovenščina najmanj priljubljeni (ali blizu tako) med vsemi predmeti. Opomnil bi še, da so eni znali zmeraj boljše pisati od drugih, in sicer tudi pisatelji in pesniki – in po mojem bo tako tudi v bodoče.

Vaše delo je bilo ves čas tarča napadov, verjetno zato, ker ste delali relativno velike premike v pogledih na jezik, pa zato, ker je jezik tako del posameznikove osebnosti, da vsako drugačno gledanje čuti človek kot poseganje v njegovo nedotakljivo intimo. Zato so najbrž javne razprave o jeziku pogosto bolj oprte na čustva kot razum. Verjetno bi bilo precej relevantno parafrazirano vprašanje z zadnjega TV omizja o jeziku: Je težak jezik ali smo težki Slovenci, ko se pogovarjamo in dogovarjamo o jeziku? Tovrstno vprašanje je najbrž posebej aktualno pri pripravi dogovorov, kakršen je npr. pravopis, izid katerega potem kasni ...

Vsak jezik je po svoje težak in njegovo dobro obvladanje, če se ga niste naučili kot materne, zahteva velik, enkratni napor. Kar poglejte, kako trdo teče priučena angleščina večini javno nastopajočih vojakov v Bosni. Torej: slovenščina ni nič težja od drugih jezikov, če jo hočemo obvladati spodobno. Si pa Slovenci od nekdaj domišljamo, da znamo svoj jezik dobro ne le govoriti, ampak tudi poučevati, vsekakor pa bolje od tistih, ki nam jezikovne priročnike pišejo. Tudi jezikoslovci radi takó mislijo o svojih bolj plodovitih tovariših. Samo poglejte vojne ob izidih slovenskih pravopisov, vseeno je, ali ga napiše Peter (Levec, Breznik-Ramovš) ali Pavel (Ramovš, Bajec, Toporišič). In enako je bilo že davno prej, npr. ob Metelku, ali še prej ob Pohlínu. Črnilo se ob takih primerih pretaka v potokih.

Za to, da so s slovenskim pravopisom po letu 1962 težave, pa je kriva prav »podružbljena« skrb za ta priročnik, ki je storila vse, kar se je le dalo, da pravopis ne bi izšel. Sedaj pravila vendarle že imamo, slovarski del se pa dela in pravopis bo za stoletnico našega prvega tudi izšel.

Ko sva ravno pri pravopisu: Sta kakšne rešitve v obstoječih pravopisnih pravilih razvoj jezika oz. raba že prerasla? Na koliko časa bi bilo treba pravopis glede na razvoj oz. spremembe v jeziku pretresti in uskladiti?

Raba ni ničesar pravopisnega prerasla. Prilagojeni novim razmeram po osamosvojitvi pa so zgledi za posamezne kategorije (v izdaji leta 1994). Pravopis so sicer izdajali v naslednjih presledkih: 1899, 1920, 1935, 1950, 1962, torej povprečno vsakih 15 let.

Veliko se govori o ogroženosti slovenščine. Se vam zdi današnja ogroženost spričo izredne komunikacijske in informacijske prepletenosti sodobnega sveta lahko usodnejša, kot je bila ogroženost slovenščine v preteklosti? Kdo oz. kaj po vašem mnenju najbolj ogroža naš jezik?

Slovenščina je kot jezik neštevilne jezikovne skupnosti načeloma zmeraj ogrožena. Trenutno jo najbolj ogroža naša lastna nemarnost, od tujih jezikov pa gotovo najbolj angleščina. Ponekod jo Slovenci sami opuščamo celo v izobraževanju (prim. gimnaziji v Mariboru in Ljubljani z neslovenskim učnim jezikom, tudi nekatere stroke v znanosti bi se ji bile kar pripravljene odreči). Prava sramota pa so napisi v angleščini, nekaj tudi v drugih jezikih (npr. italijanščini), v javnem sporočanju, zlasti na ulici.

Slišati je celo mnenje o nerazvitosti slovenščine ... (B. Vodušek v znamenitem eseju o jeziku, danes B. Gradišnik v svojih mnenjih).

Slovenščina ni nerazvita, tudi ne, in to še zlasti, v svoji zgradbi, saj dobro služi tako praktičnim potrebam kakor tudi umetnosti, publicistiki in strokovnosti. Vsi jeziki pa so postavljeni pred neprestano nalogo, da spreminjajočim se pojavom človeškega in drugega obstajanja nahajajo primerna poimenovanja. Pri tem si tudi medsebojno pomagajo. Če Slovani nimamo tako velikih možnosti npr. za tvorjenje zloženek, pa imamo namesto germanskih neprvih delov zloženek te vrste pridevnike. Za to in ono pa razširimo uporabnost danih besedotvornih vrst, npr. sestavljanja (*pòdoficír* po zgledu *prámáti*).

Kot življenje je tudi jezik v stalnem gibanju; zahteva normiranje, toda vsega se normirati ne da: marsikaj je prepuščeno izbiri, ki jo narekujejo vsebina, namen in okoliščine sporočanja. Pri tem je eno občutljivejših vprašanj prehajanje oz. uporaba izrazja ene jezikovne zvrsti v drugo. Kakšen pogovorni »fajn« v reklamnem (knjižnem besedilu) že vzbudi – v tem primeru najbrž nepotrebno – negodovanje ...

To se tiče stilistike. Kjer je isto stvar mogoče izraziti na več načinov, vsakemu izmed njih jezikoslovje ugotavlja stilno in zvrstno vrednost, pišoči pa te oznake upošteva ali ne. Bolje je, da jih. Pisatelji se pri tem ravnajo po občutku, in večinoma jih ta ne pušča na cedilu. *Fajn* je beseda, ki ji zborni jezik ne priznava nevtralnosti, poleg tega jo bremeni še očitna nemškost, in takemu smo se izogibali že v 16. stoletju, saj so nam Nemci kaj radi očitali, da brez nemščine sploh ne bi mogli govoriti intelektualno, pa o marsičem tudi sicer ne. Normirati, tj. določiti se v normi dá vse, in to nalogo jezikoslovje tudi pri nas zmeraj uspešneje opravlja.

K dvigu jezikovne kulture gotovo lahko prispeva učinkovitejše in ustrežnejše poučevanje materinščine v šolah. Kako ocenjujete prizadevanja za prenovu pouka slovenščine v osnovni in srednji šoli, ki je usmerjena k rabi jezika. Kako bi se dalo oz. bi bilo potrebno še dvigniti jezikovno kulturo in jezikovni čut? Ali bi pri tem lahko kaj storila država s posameznimi institucijami?

Pri tej prenovi nisem nič udeležen. Mislim, da sta jo zasnovala dva uslužbenca na ministrstvu za šolstvo, vsaj kar se tiče slovenistike (prim. objavo v Jeziku in slovstvu). Za vse zamisli oblastnikov pa se zmeraj dobijo tudi uresničevalci. Malo pred to najnovejšo, kurikularno, prenovu je bila dokončana (z začetki takoj na začetku 90. let) ena manj družbeno razvpita in oblastveno protežirana. Napravili smo revizijo učnih načrtov od osnovne do konca srednje šole, izdali učne načrte in tudi sezname znanj za maturo. Pišejo se tudi učbeniki, ki uresničujejo nove učne načrte, vendar so vse to »kurikularci« sedaj precej omrtvili. Lep primer za to je moj učbenik Slovenski jezik in sporočanje 2, ki so ga ustavili: nedavno je sicer izšel, ker pa dva recenzenta, sedanjí minister kulture in ena profesorica s Celjskega, svojega mnenja o njem nista izrekla, medtem ko so se trije o njem izrekli pozitivno, torej učbenik ni bil odobren niti kot priročnik. Zavod za šolstvo je v tem primeru (po čigavem nalogu?) postopal zelo samovoljno in ne v skladu z zakonom.

Tiste, ki se v množičnih medijih oglašajo z razmišljanji o problematiki slovenščine, bi v glavnem pogojno lahko razdelili na nekoliko puristično naravnane jezikovarstvenike in na nekako anarhično usmerjene »jezikovne liberalce«. Ker je jezik organizem, ki se razvija (oz. ga razvijamo uporabniki), ga je treba najbrž pustiti, da raste, ker pa je obenem »kulturna rastlina«, gotovo rabi tudi posebno skrb. Kakšna naj bi bila pri tem vloga jezikoslovca?

Jezikoslovci vendarle jezik najbolj poznajo in so tudi doslej že vedno opozarjali na to, da ga posamezniki in skupine potiskajo (tudi) na nedobre poti, škodljive in tudi pogubne. Te zdrave jezikoslovne ideje so si vendarle znale pridobiti privržence, ki so jezik usmerjali v smislu jezikoslovnih objektivnih spoznanj. Celó za Prešerna je I. Prijatelj zapisal, da nam morda ne bi bil pel v slovenščini, ko nam Kopitar s svojo slovnico 1808/9 ne bi bil prikazal naše slovenske stvari v vsej slovstveni in drugi zgodovini od 16. stoletja naprej in ko nam jezika glasovno in oblikoslovno ne bi bil uredil. Besedotvorje in skladnjo nam je prispeval Metelko, slovar končno Pleteršnik. Vmes so pa zmeraj bile motnje in zablode; in zaradi kakega slabega člana v zgradbi nam še zmeraj kaj zaškripa.

Jaz sem bil zmeraj za zmerni purizem, ker je jezikom malih jezikovnih skupnosti potreben. Pretiravanje pa v nobeno stran ni dobro. Kotičkarji žal dostikrat sami sejejo med ljudi svoje ne zmeraj primerne nazore o jeziku.

Kako bi ocenili stanje v našem današnjem jezikoslovju?

O tem ne bi sedaj govoril. To, kar se je povojno storilo na področju knjižnega jezika, bo imelo še dolgo življenjsko dobo: prenovljena slovnica, slovar, pravopis, besedilna tipologija. Nova doba bo nadaljevala naše delo na področju sporočanja. Ne s splošnim zanikanjem doseženega, temveč s strpnim nadgrajevanjem tistega, kar je bilo dobro opravljenega pred njo.

Kako bi komentirali mnenje publicista Marka Crnkoviča, da so slovničarji zbegani: »Stvari so jim ušle izpod kontrole, ker je danes veliko slovenščine, pa še prepočasni so ... Karkoli rečemo, je prav, če se le tega držimo. Karkoli rečejo slovničarji, je narobe – če nas ne slišijo?«

Le kaj bi jih zbegalo! Pa menda ne Crnkovič. Jezikoslovje je trdna, eksaktna zadeva, vsako besedičenje in prevračanje besed mu je tuje. So pa jezikoslovci in tako imenovani jezikoslovci.

Kdo bi bili po vaši sodbi najprodnornejši raziskovalci slovenskega jezika in kakšno mesto pripisujete svojemu delu v kontekstu njihovega?

Govorim predvsem za knjižni jezik: Bohorič, Pohlin, Kopitar, Metelko, Miklošič, Škrabec, Pleteršnik, Breznik, Nahtigal, Ramovš. To so bili orli, ki so letali zelo visoko, orličev, ki so jih nadletavali – kakor bi rekel Župančič – sicer pa na njih počivali, je bilo veliko več. Kje sem tu jaz, bodo nekoč pravično presodili drugi. Zgodovina je pravična: prej ali slej se najde jezikoslovec (Kopitar, Škrabec, Ramovš), ki stvari postavlja na njihova prava mesta. Če ne in kolikor ne za življenja teh velikanov, pa po njihovi smrti. Njihovo veličino izpričuje živost njihovih del.

Vaše delo je izjemno obsežno in raznovrstno. Človek se pravzaprav čudi, kako ste vse to zmogli. Gotovo je bila potrebna posebna delovna disciplina. Ob vaši skoraj pregovorni polemičnosti pa se malo čudim tudi vaši neodzivnosti na nekatere napade na vas. Je »koža čez in čez podplat postala«?

Napisal sem veliko, nekateri drugi (Kopitar, Miklošič) pa še veliko več. Bojevati pa se splača s pravim nasprotnikom, takim, ki sam kaj zna in ve in tudi kritiko piše z odgovornostjo do predmeta in nravnosti. Pri svojih sedemdesetih sploh moram ravnati prav gospodarno s svojimi močmi in časom. Ramovš je obžaloval, da je Škrabec potratil toliko svojih moči in časa v bojih z ne vrednimi njegove pozornosti. — Saj je tudi v takem pisanju odličnika kaj zrnja, veliko pa je nekoristnega zavračanja očitnih zmot. Čas pa teče in na koncu tisto zadnje, sintetično, ostane nepovedano.

Ob kvaliteti in količini opravljenega dela je skoraj nerazumljivo, da (še) niste bili izvoljeni za rednega člana SAZU.

Volijo ljudje. Marsikoga zmotijo prišepetovalci.

Med študenti ste veljali za veliko strokovno in izredno delavno avtoriteto. Pri vas zlepa ni odpadlo predavanje ali vaje. Ustrezno delo ste terjali tudi od študentov. Kakšen je vaš pogled na vaše opravljeno pedagoško delo? (Ne smeva pozabiti, da ste ga začeli v Novem mestu kot profesor na gimnaziji ...)

Imam dober občutek in sem hvaležen premnogim – od Novega mesta prek Zagreba do Ljubljane in zunaj po Evropi in Ameriki –, da so me poslušali; in bogatili s pobudami za nadaljnje delo kar 40 let. Ves čas sem se zatekal tudi k domačim na Mostec in k svoji lastni družini v Ljubljani. Pa v mednarodno in naše lastno veliko občestvo jezikoslovja. In na Gorenjskem sem si v vasi, v katero je med zadnjo vojno zaneslo mojo sestro, zgradbil svoj Tuskul, da sem se lahko – v miru in nemiru – predajal slovenističnemu delu, ki me je vabilo z vseh strani. Je nekje v meni tudi vera, da dobro in pravo mora zmagati, čeprav nas zmeraj spremljajo tudi temne sile, ki sem jih spoznal med prvimi v svojem življenju. Tudi čutim, da sem, šibek kakor sem, vendarle poklican, da pomagam k zmagi dobrega, pravega in resničnega. In mislim, da zares tudi sem – in še bom, če le Bog da.

Rast, 1996, str. 590–603.

Vprašuje Ivan Gregorčič.

»Z dolgimi koraki rezati globoke brazde ...«

Še dolgo bom jezil ljudi

A govorili, pisali in predvsem očitali so mu marsikaj: »... da vztraja pri svojih stališčih za vsako ceno, tudi ko ima nasprotnik tehtne argumente.«

To bi bila smrt za vsakega strokovnjaka. Zmeraj sem se rad poučil o čem in vedno sem imenoval tiste, ki so mi pomagali rasti – Kopitar, Bohorič, Pohlin, Ramovš, Nahtigal ... To so podtikanja ... malih ljudi. Včasih sem si rekel discipliniran anarhist, ki si nikdar ni dal zapreti poti v novo, individualist, ki je discipliniran v iskanju in skuša vse izravnovati s tem, kar v svetu uspeva. Povsod sem se razgledoval z odprtimi očmi in dobil občutek, da sem na ravni časa. Kaj so imeli proti meni? Recimo par spodrseljajev, ne, kaj malenkostnega, da je bil nekdo vojvoda in ne knez, kot sem zapisal. Rekli so mi, naj napišem tako, kot so dotlej, in bo mir. Pa bi nastala stara mlaka s starimi žabami, ki kvakajo staro pesem. Imam dober spomin, srečo, da lahko veliko stvari opravi v kratkem času (za njim je že okoli tisoč različnih objav, op. p.). Seveda so bili še bolj plodoviti, se pa vprašam, kakšne opuse imajo moji kritiki; večinoma capljajo za velikimi, popravijo tu nekaj, tam nekaj in je. Nekdo pa mora stopati z dolgimi koraki in rezati globoke brazde.

»... da je pozoren na govor vsakogar, s katerim se pogovarja, toda ne prisvaja si pravice popravljanja, to zmeraj stori na javnih zborovanjih.«

Je že tako, da strokovnjak registrira spodrseljaje, »kot zdravniki, ki po pomoti prerežejo živec,« večkrat pomislim na medicino. Pravim, da je največji greh, če spoznanega ne priznaš zaradi določene ideološke drže, in proti temu sem zmeraj ostro nastopal. Ko so me pritegnili v jezikovno razsodišče pod okriljem takratne Socialistične zveze, sem privolil, ker sem energijo političnega telesa lahko izrabil v dobro slovenskega jezika. Vse sem tudi popisal v poglavju »kako pride Jože Toporišič v politiko«. Nastopal pa sem tudi v različnih glasilih, od visoko znanstvenih do poljudnih, če ne že kar populističnih – »vse v dobro jezika« – a ostal kljub vsemu brez kakršne koli organizacije, ki bi me nosila in postavljala v ospredje družbe. Med drugim sem takrat opozoril, da naša ustava nima nikjer zapisanega uradnega jezika. In s tem se jim najbrž nisem priljubil.

»... da je bil strog, dosleden, natančen, tudi piker.«

Študent me je pridobil z znanjem, če je le zasijalo skozi vse koprene, o pikrosti pa sploh ne vem, kaj bi rekel. Nekateri so se mi smilili – recimo tisti, »ki so se kazali kot intelektualne reve, v resnici pa so bili samo leni«. Trema sem skušal odpraviti z začetnim pogovorom. Jasno, pri študentih. Trideset let predavanj, vaj in izpitov na ljubljanski fakulteti je za menoj. Čprav so med mojimi šolskimi leti vsi mislili, da pojdem na matematiko. Tudi v jeziku odkrivamo čudoviti red, ki marsikomu ni dostopen, saj zahteva neko vrsto abstrakcijske zmožnosti. Tudi tu razčlenjujemo in potem spet vse zložimo.

»... da ko nič ne dela, verjetno kadi pipo miru in zbira moči za nove cilje.«

Ha, so se zmotili; nikoli »nič-ne-delam«. Ko sem utrujen, rešujem križanke, uganke. In še to

bolj poredko. Obdelujem vrt na Gorenjskem, kjer je najina hiška, sirarca, tja uhajam ob koncu tedna, prekopavam, okopavam, kosim in vzdržujem še domači sadovnjak na Štajerskem. In hodim naokoli, da bom lahko še dolgo jezil ljudi. Novi slovenski pravopis obljubljam za prihodnje leto (»veste, koliko sej je že za nami ...«), ko se bom spet pojavil na najrazličnejših seminarjih. Z referatom, seveda!

Nedelo, 26. 9. 1999, str. 13.

Vprašuje Tanja Jaklič.

BOJ ZA NOVI PRAVOPIS

Tito in Ceaușescu se v mojih učbenikih nista objemala

Pogovor s prvim slovenskim jezikoslovcem, akademikom Jožetom Toporiščem, ob izidu njegovega jezikoslovnega testamenta – četrte izdaje Slovenske slovnice

»Nekdo pa mora stopati z dolgimi koraki in rezati globoke brazde.« S to vašo povedjo so v reklamnem letaku pospremili četrto izdajo vaše Slovenske slovnice pri Založbi Obzorja. Od leta 1976, ko je vaša slovnica izšla prvič, do danes ste prehodili pot trdega in neizprosnega uveljavljanja vaših jezikoslovnih načel. Doslej ste izdali kakih tisoč naslovov in kot kaže, sodeč po vaši čilosti in plodovitosti pri štirinsedemdesetih letih, ste dobro preživeli vse napade?

Napadi, pravite? Saj jih ni bilo toliko. Začetek mojega slovničarstva sega v Zagreb, ko mi je slovit profesor Guberina predlagal, da bi opisal glasoslovje slovenskega knjižnega jezika. Bil je vodja fonetičnega inštituta in tako sem v drobni knjižici prvič sistematično obdelal ta del slovenske slovnice, primerjajoč slovenščino s srbohrvaščino in drugimi jeziki. V Zagrebu sem 1962. dobil eminentno znanstveno Humboldtovo štipendijo, tako da sem z njo eno leto študiral in raziskoval na univerzi v Hamburgu.

Profesor Mihelič z mariborske klasične gimnazije, moj profesor slovenščine, je zaslužen, da sem se odločil za študij slavistike. Na Bledu 1962., na zborovanju slovenskih slavistov, je dejal, da bi po pravopisu '62 potrebovali še gimnazijske učbenike za slovenski jezik. Po vrnitvi iz Nemčije sem se te naloge res lotil. Ko je bila prva knjiga dogotovljena, je profesor Stupan, pred tem profesor na mariborski realki, kasneje pa funkcionar pri republiški vladi v Ljubljani, predlagal, da bi te moje učbenike slovenskega jezika prenesli na Štajersko, v Maribor. Tam je bil direktor Založbe Obzorja Jože Košar, moj profesor v 8. razredu klasične gimnazije. S tem se je začelo izhajanje mojih slovnice pri Obzorjih. Prve so izšle v štirih zvezkih, med letoma 1965 in 1970. Košar je konec 60. let podprl tudi Slavistično revijo, ki je bila pred tem v daljši krizi. Rešili smo jo prejšnje generacije urednikov, ki je revijo pasivizirala in že leta in leta ni izhajala. Košar me je tudi napotil k pisanju prave sodobne slovnice slovenskega jezika; ta naj bi se ne ozirala na to, koliko zmorejo dijaki. Leta 1976, za svojo petdesetletnico, sem jo izdal, Slovensko slovnico. Obsežnejša je bila kakor tako imenovana 'čitankarska' ali Bajčeva (največje zasluge zanjo je imel Jakob Šolar, ki zaradi političnih zaдрžkov sploh ni bil imenovan kot avtor).

Po izidu prve izdaje Slovenske slovnice, se spomnim, je nastopil pri nas neki hujši režim, tako da mi je (in družini) prišlo prav kratko potovanje v Pariz.

Prvo širšo, vsejugoslovansko »slavo« vam je prineslo avtorstvo gesla v Enciklopediji Jugoslavije 'Slovenski jezik' v šestdesetih letih.

Čestitali so mi za tisti enciklopedijski sestavek. Po Franu Ramovšu sem povzel razvoj slo-

venskega jezika od praslovanščine naprej. Miroslav Krleža, urednik enciklopedije, se je čudil, kako da Slovenci ne bi imeli kakega starejšega jezikoslovca, ki bi to pisal. V uredništvu so bili odpori proti prikazovanju sorodnosti slovenščine, zlasti štajersčine, s kajkavščino, nekateri so si želeli, da bi se tem pasusom, ki nas vežejo s kajkavci, odpovedali, a je Krleža odločil, da naj ostane tako, kot sem se jaz odločil.

Odziv na vašo prvo slovnico '76 in na drugo izdajo '84 praktično ni bil nikakršen, nobene strokovne kritike niste doživeli. Najbrž gre nezainteresiranost pripisati štiridesetletni zamudi v raziskavah jezika pri nas. Slovenistika v Ljubljani je bila zagledana samo v literaturo, jezikoslovni študij knjižnega jezika je bil dolga leta z univerze odsoten. Je bil kriv neodmevnosti vašega dela premoderni strukturalistični pristop ali tudi zamera, ker ste v zgodovino slovenskega slovničarstva vstopili s kritiko slovnice štirih avtorjev (Bajca, Kolariča, Rupla, Šolarja), ki se je nekaterim zdela kot jezikoslovno sveto pismo in zakon?

Še zmeraj ni strokovnih ocen te slovnice. Res ni bilo nobenih javnih ocen, bilo je predvsem presenečenje nad vseobsežnostjo. Ob moji kritiki slovnice 1956 je Jakob Šolar o meni pisal Bajcu: "Ta človek ima tako obzorje, kot ga nismo imeli mi vsi skupaj". Kasneje se je vlekel malo nazaj s to izjavo, a zame je bila velika spodbuda. Tedaj sem delal na zagrebški univerzi, v vsestransko bolj odprtih razmerah.

S četrto izdajo letos pa sem hotel podati vse, kar sem v pol stoletja spoznal o slovenskem jeziku in kar so odkrili moji veliki jezikoslovni predhodniki, kot so bili Bohorič, Kopitar, Ramovš, Nahtigal, Škrabec.

Name je močno vplivalo tudi neslovensko jezikoslovje, še posebej strukturalizem v Evropi in Ameriki. Bil sem tudi v zvezi s slovitim profesorjem, ruskim Nemcem Vasmerjem. Za mojo stilistiko je bil Riffaterre pomemben in posredno Bally.

V Ljubljani sem imel težave: niso me želeli tiskati, ker se je stara slovnica z menoj rušila. Breznik je svoj čas sicer spremljal dogajanje v jeziku, zlasti v besedotvorju, naglasu in skladnji je bil napreden. Drugi pa so bili bolj 'čitankarji', čeprav so imeli doktorate in so študirali tudi v Parizu. Šolar, Bajec, Rupel, Kolarič, Sovre so bili, kar se slovenščine tiče, vendarle samo srednješolski profesorji.

Ste v tistih razmerah 1954. torej morali v Zagreb?

V Ljubljani sem bil sicer najodličnejši študent, a vladalo je načelo tako imenovane vodilne vloge komunistov tudi med študenti. Z menoj je tekmoval en tak, a je kasneje omagal. Sam sem se težko prilagodil tem razmeram. Med vojno sem kot izseljenec v Šleziji doživljal hude pritiske, po 45. letu pa tudi pri nas ni bilo dosti drugače. Ko smo se iz Šlezije kot izgnanci vračali domov, so nas čudno gledali. Imel sem črno piko, ker sem ob odvzemih hodil po oblastnih ustanovah in dokazoval, da nimamo nizozemskih donosov, da bi lahko toliko oddajali, kot so zahtevali. Tudi v vojski v Beogradu me je to stalo oficirske vojaške vzgoje. Bil sem pač zmeraj svoje glave.

V Zagreb sem moral iti, ker zame v Ljubljani ni bilo mesta. Anton Slodnjak mi je pomagal in me spravil tja k profesorju Petretu na univerzo. Prvotno sem bil bolj literarnozgodovinsko usmerjen – doktoriral sem iz Finžgarja, ki ga tedaj sicer niso priznavali za klasika. Sreča je bila, da sem s Petretovo spodbudo prišel v zagrebški literarnoteoretični krog (Flaker, Škreb, Frangeš, in seveda Petre). Bili smo interpretatorji literature, ne v ideološkem smislu, ampak v literarnoestetskem, umetnostnem. Relativno veliko svobodo smo imeli v Zagrebu.

Bila je velika univerza z daljšo tradicijo, dopuščali so nam, da smo delali tako, kot se je tedaj literaturo obravnavalo po evropskih univerzah.

V Zagrebu, sem se kot lektor slovenščine izrazil usmeril v moderno jezikoslovje. Najbolj je name vplival sloviti Trubeckoj, član praškega jezikoslovnega krožka, sicer dunajski univerzitetni profesor. Kasneje sem se seznanil tudi z nekaterimi tezami Jakobsona. Poljski akademik in dialektolog Stieber me je 1959. povabil v Varšavo na akademijo znanosti za osem tednov, kjer sem predaval Isačenka in Ramovša. Mene so torej bolj vzgojili Neslovenci. Kolikor nisem dobil pri Ramovšu in Nahtigalu, so prispevali tuji jezikoslovci. Tudi v Regensburgu sem bil študijsko in v Gradcu pa v Čikagu. Tam sem bil v ekipi, ki je za Pentagon delala raziskavo o tem, kje kaj in kako govorijo. Stankiewicz je bil šef čikaške slavistike tedaj in precej sem mu pomagal. Tudi sam sem ob tistem delu jezikoslovno rasel. Čutil sem resnično ideološko svobodo. Trikrat sem bil v ZDA, kasneje tudi zaradi sociolingvistike.

Akademik Jože Toporišič: »Sedaj imamo spor za pisavo cerkvenih izrazov, božji, na primer. Senat teološke fakultete je zahteval, da bi se božji pisalo z veliko, ko gre za svojino. Kam pa pridemo, če bomo v strokah hodili vsak svojo pot. Potem pa si lahko svoja pravila pisanja postavi tudi Večer. Ne more vsak imeti svoje norme.«

NAPADALI SO ME RDEČI IN ČRNI KLERIKALCI

Je vaš pozen prihod na ljubljansko slovenistiko v svojstvu profesorja jezika povezan s političnimi čistkami na ljubljanski literarni zgodovini? 1959. so dr. Antona Slodnjaka 'odžagali'?

Slodnjak je pripravil mesto zame na slovenistiki, a ga po njegovi »upokojitvi« niso hoteli razpisati. Potem sem čakal do 1965. leta. Drugače bi bil šest let prej na ljubljanski Filozofski fakulteti. Sicer pa sem leta čakanja na Ljubljano dobro izkoristil. Pri nas me niso objavljali. A Ljubljano sem obšel z objavami na Danskem, v Nemčiji, na Hrvaškem. Doma so me vseskozi postrani gledali zaradi moje samosvojosti. V Zagrebu sem lahko bil učitelj lektor, v Ljubljani pa sem imel od 1965. deset let samo status znanstvenega sodelavca fakultete, na slovenistiki pa sem predaval le honorarno. Šele sredi sedemdesetih let sem postal član oddelka za slovan-ske jezike. Ko je Bajec odstopil, deloma tudi zaradi Slodnjaka in zaradi tega, ker ni mogel postati redni profesor, so ga v Ljubljani skušali nadomestiti z Ignacem Kamenikom. Odklonil je. Mene pa kljub doktoratu niso imeli za drugega kot za honorarca. Šele ko sem de facto za eno leto bil profesor v Gradcu (predaval sem primerjalno jezikoslovje), so me končno izvolili v naziv izrednega profesorja.

Kasneje sem imel nekega zaščitnika v političnih krogih, a nikoli nisem zvedel, koga. Ko sta me s svojo družino v Delu napadala Josip Vidmar in Matej Bor in sem jim tudi zelo ostro odgovoril, me je očitno nekdo zagovarjal, češ zakaj znanosti ne dovoljevati tudi eksperimentalne svobode. Ta je moral biti 'hudo pameten', kot pravijo Kranjci, da je videl, kaj jaz v resnici delam. Napadali so me tako imenovani rdeči klerikalci. Bili pa so še drugi, črni klerikalci, ki niso nič boljši, in so me ravno tako napadali. Po mnenju teh drugih je slovenščina najbolj varna, če z njo slovnično, jezikoslovno upravljajo duhovniki. Čeprav zgodovina ne govori v prid temu, saj ni bil duhovnik niti Bohorič, niti Kumerdej, niti Kopitar, pa tudi univerzitetniki sploh ne.

Vašo zadnjo slovnico imajo za vaš testament. Kaj zapuščate naslednikom, če jih sploh imate – nekateri vam očitajo, da ste premalo poskrbeli za nasledstvo?

Pa saj jih je nekaj, M. Križaj, T. Korošec na FDV, A. Vidovič Muha na FF, F. Žagar na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Seveda pa je bil tudi pobeg mojega nadarjenega učenca, Velemirja Gjurina. Žal ni doktoriral. Moje načelo je bilo, da ne dajem 'knjigovezniških' doktoratov, takih, kjer zvežeš par člankov v doktorsko tezo.

Po plodovitih in prodornih predavateljih navadno nastane oseka. Generacija po Ramovšu, Nahtigalu in Grafenauerju tudi nikoli ni dosegla svojih velikih predhodnikov, ustanoviteljev slovenske univerze. Za našo generacijo ostaja najbrž nekaj podobnega. A so nas tudi kar odgnali, in je tako za nami zazijalo še bolj. Po dvajsetih letih od 1976 do '96, sem že izgubil status na Filozofski fakulteti. Sicer sem 1991 postal član Akademije.

Spomnim se tiste skupščine SAZU pred petimi leti, ko so vam menda trije glasovi umanjali za izvolitev v rednega člana akademije. Po tistem ste izjavili, da 'niste doživeli porazov z nasprotnim argumentiranjem, pač pa večkrat s preglasovanjem'. Čuden in redek zaplet je bil to, najbrž pa je na subjektivno odločitev vplivala tudi medijska gonja ob vaši novi seriji učbenikov za srednje šole?

Ideološko primernejši so deset let pred menoj brez težav postajali akademiki. Samosvoje politično orientirani so morali biti potrpežljivi. Zame kot svobodnjaka bi s Cankarjem lahko rekli: 'Ta pa še liberalcec ni'. Ne rdeč ne črn nisem bil, a od študentov sem dobival zmeraj zelo dobre karakteristike.

Ali drži, da za vami noben jezikoslovec ne bo mogel več obdelati vsega sam, da bo slovnica spet lahko le kolektivno delo? Jezikoslovcev, ki bi se spoznali na vse, menda ni več. Igor Grdina, vaš neizprosni kritik, vas ironično imenuje 'jezikoslovec vodnik'.

Igor je bolj moj zmerjavec kot kritik. Meni so vodniki ustvarjalci tipov slovnice. Prvi je bil Bohorič, sledil je Pohlin, tretji tip je Kopitarjev, potem pa je prišlo slovničarstvo v roke srednješolskih profesorjev, kot so Janežič, Breznik, Bajec. Pravo znanstveno slovnico je skušal ustvariti Lendovšek iz Beljaka, pridobil je Škrabca, Oblaka in Murka, a ni uspelo. Drugih tipov slovenskih slovnice ni bilo, do moje strukturalne.

Vaša terminologija je bila deležna še največ pomislekov, recimo izrazi kot 'tvarje, osebovnost, združbenostni, poimenjanje, ostrokovljeni'. Ob vsem spoštovanju do poudarjene skrbi za podomačenje tujih izrazov smo zlasti študentje, pa tudi učitelji in učenci, imeli pogosto težave s pomnjenjem in razumevanjem teh vaših silnih novih skovank. Celo Tomo Korošec kot recenzent vaše slovnice omenja vaše 'praviloma sprejemljivo izrazje'. Se vam zdi to slovenjenje vsega smiselno?

Relativno mlad sem se naučil nemščino. Po vojni mi je bila dostopna vsa nemško pisana literatura, pet let sem sedel v knjižnici in študiral vse mogoče nemške knjige. Osnovo sem imel v latinščini, ki sta me jo učila v Mariboru profesorja Klasinc in Košar. Pa osnove grščine sem spoznal, francoščine sem se učil, poljščine, rusko pa naučil. Praktično vse slovanske jezike lahko berem. Prvo leto v Zagrebu sem zbolel, staknil sem bil tifus v brigadi na progi Šamac–Sarajevo in k meni v bolnišnico so hodile mlade dame delat izpite. Ena od študentk mi je prinesla angleško knjigo in tako sem se začel učiti še angleško. Pred tem sem imel vedno občutek, da stoji nekdo za mano, ki ve več. Neznanje angleščine me je zelo oviralo. Le madžarski svet je do danes ostal zaprt zame.

Katera vaša terminološka inovacija, novotvorba, je bila sprejeta z največ odpora, se spominjate? Poved?

Čudni predsodki so krivi tem odporom. Poved sem si moral izmisliti (je pa že v Pleteršniku), ker sam stavek ni zadoščal. Tudi Angleži imajo 'sentence' in 'clause' (poved – stavek). Toliko stvari sem moral na novo poimenovati, največkrat s kalkiranjem. Pogledal sem, iz katerih sestavin izraz sestoji v angleščini, nemščini, poljščini, francoščini. Vsi moji izrazi so v redu. Brez natančne terminologije ni mogoče gojiti nobene znanosti. Namesto besede šal npr. pač ne moremo govoriti 'to je tisto iz volne, kar si oviješ okoli vratu'.

Ostrih javnih kritik je bil deležen vaš srednješolski učbenik Slovenski jezik in sporočanje na začetku devetdesetih, ki so ga označili za strokovno oporečnega in didaktično prezahtevnega tudi v strokovnem svetu za šolstvo. Kljub nekaterim medijskim napadom iz učiteljskih in mladoakademijskih vrst (l. Grdina, recimo) vsa zadnja desetletja niste imeli pravega nasprotnika, ki bi vam bil strokovno kos. Kaj pravite?

Grdina ni ovrigel nobene moje jezikoslovne teze, sicer je pa literarni zgodovinar in zgodovinar. Ne vem, kaj ga rinete v ospredje. Od začetka sem doživljal odpor kot strukturalist z ene strani, češ da je ta nekaj buržoaznega. Najbolj me je napadal lektor za češčino Urbančič, sicer ugledna partizanska oseba, ki je skušal celo voditi katedro za slovenski jezik na Filozofski fakulteti. Drugi pri slovenskem pravopisu je bil Jurančič.

Imel sem kolega posebne nadarjenosti in jezikoslovne usmerjenosti, to je bil Jakob Rigger. Le da je velik prežgodaj umrl, 1985. leta. Skupaj sva vodila Slavistično revijo. Imeli so naju za Cirila in Metoda, ki 'menda nikogar ne pustiva zraven'. Drugega sopotnika nimam. Morda je danes neko tiho odzivanje med menoj in dr. Janezom Orešnikom, splošnim jezikoslovcem.

VEDNO SEM BIL NEVTRALEN

Že na prvi pogled je v vaši slovnici' precej razlik med prvo in zadnjo izdajo, med drugim v izbiri primerov. Recimo: pri sklanjatvah večbesednih poimenovanj imate v prvi izdaji še Titovo Užice in Josipa Broza Tita, pa v besedotvorju primere, kot je TOZD, SZDL, ZIS. Se izdajam poznajo družbenopolitični prelomi? Zlasti seveda dejstvo, da je slovenski jezik postal državni jezik.

Nikakor. Jezik živi svoje življenje, čeprav vsaka doba in ideološki ustroj nekaj zapusti, zapusti tudi v jeziku. Svobodna slovenščina, ideološko nevezana, je bila od nekdaj v mojih slovnica. Tito in Ceausescu se nista v mojih učbenikih nikoli objemala. Srečo sem imel morda, da je moj nekdanji profesor slovenščine z mariborske klasične služboval na zavodu za šolstvo in mi glede ponazarjalnih zgledov od samih začetkov zagotovil ideološko svobodo pri pisanju učbenikov. V njih sem obravnaval tudi teme, ki gradijo narodno zavest.

Proti mojim učbenikom Slovenski knjižni jezik glede tega niso oblasti nikdar protestirale. Tudi Kristusovo rojstvo sem spravil v učbenik. Nihče ni od mene ničesar zahteval. Vedno sem bil nevtralen. Tudi po prevratu nisem šel v nobeno stranko. Vabili so me socialisti, ker sem bil pri Socialistični zvezi, in socialdemokrati. Z Janšo smo pred leti sestavljali tiste resolucije za služenje vojske. V eni fazi sem bil za slovenščino v javnosti zelo angažiran v okviru SZDL.

Slovenščine v javnosti pa žal France Bučar ni hotel sprejeti pod streho nove skupščine.

BOŽJI Z VELIKO ALI BOŽJI Z MALO

Deluje pa parlamentarna skupina za jezik, v kateri ste tudi vi. Se vam zdi prava rešitev ustanovitev urada za jezik?

Žal odprtosti nasproti družbi in medijem parlamentarna skupina za slovenščino pod vodstvom Brede Pogorelec ni nikoli prav zmogla. Zato kake prodorne akcije za varstvo slovenščine ni bilo. Morda pa je tako bilo predsednici naloženo? Dularjev osnutek jezikovnega zakona je prišel vsaj do državnega sveta. Izraz jezikovni urad mi ni preveč všeč. Sam bi bil bolj za prostovoljsko združenje odgovornih ljudi, torej za ustanovo na temelju prostovoljnosti, če bi se junaki našli. Kmecl je v Jezikovnem razsodišču nekoč zbral ljudi z raznovrstnejšimi razgledi. Dva človeka na uradu sta malo. V naši parlamentarni skupini sem vedno zagovarjal mnenje, da je nekaj treba narediti. Glede tega sem govoril tudi s Školčem, vendar se ni dal prepričati, da sploh karkoli v zvezi z varovanjem jezika potrebujemo. Seveda pa zakon o zaščiti jezika potrebujemo, Francozi, Nemci, Poljaki imajo te vrste določilo, vsi se tako jezikovno branijo sedaj pred navalom angleščine. Samo Angleži so odprti, a oni imajo posebno mešan jezikovni sistem, izgubili so vse sklone, člene, spole. Slovenščina je enovit jezik, zlahka vključuje prevzete besede, tudi zelo usposobljen jezik glede zaimkov in veznikov je.

Kopitar je rekel, da se je že v petdesetih letih 16. stoletja razvila slovenščina do take mere, kot se mnogi jeziki po stoletjih niso. V to skrivno in dobro delujoče jedro slovenskega knjižnega jezika nisem nikoli hotel posegati s tujimi elementi.

Dirigiranje od zunaj v jeziku ni dobro. Jezikoslovje naj se samo upravlja. Sedaj imamo spor za pisavo nekaterih cerkvenih izrazov, Božji, na primer. Senat teološke fakultete je zahteval, da se božji piše z veliko, ko gre za svojino. Kam pa pridemo, če bomo v strokah hodili vsak svojo pot. Potem pa si lahko svoja pravila pisanja postavi tudi Večer. Ne more vsak imeti svoje norme.

Mislite, da je pravilno s sankcijami nastopati proti jeziko(slo)vnim kršiteljem?

Sem za sankcije. Treba je imeti slabo vest, če delaš prekrške. Če prehitavamo čez polno črto, grešimo, imamo posledice, in v jeziku je prav tako. Ban Natlačen je 1937. leta zapovedal tedaj novi pravopis za šole in upravno rabo. Zakaj se podobno ne zapove danes?

Vaši generaciji je uspela načrtovana sveta trojica slovenskega jezikoslovja: slovar, slovnica in pravopis. S pravopisom je bilo še največ zapletov. Ta, ki ga zdaj pripravljate, bo komaj tretji po drugi svetovni vojni, ki ga bo izdala SAZU. Leta 1971 ste ga začeli snovati z Riglerjem in Bajcem, med letoma 1973 in '76 ste v razširjeni skupini pripravili že osnutek pravil za tisk, a je po neverjetnih in nesmiselnih peripetijah lahko izšel šele 1981., končna izdaja prvega dela pravopisa pa se je zavlekla v leto 1990. Kdo vam je te ovire vsiljeval in komu ni bilo do izida? Lahko danes iz časovne distance in kot predsednik komisije za slovarski del pravopisa pri SAZU poveste kaj več?

Bile so številne blokade. Za izdelavo slovarskega dela so krive tudi tako imenovane delovne uzance. Očitno nekateri uživajo pri nas bonitete.

Komu ni ustrezalo, da bi imeli moderni pravopis?

Enim ni ustrezalo iz ideoloških razlogov in so hoteli pravopis od mlajših avtorjev, na drugi strani pa je bila konservativna stran, ki je pravopis iz leta 1962 imela za vrhunec in za nekaj,

po čemer se ne da več nič narediti. Bilo je tako kot z otroki, ko pravijo, saj ni lep, je pa moj. Zdaj recenzijsko berem zadnji dve črki tega slovarja. Spor je tudi, kdo bo to založil. Denar, ki ga bodo služili, bo velik, saj gre za naklado 25 tisoč primerkov. SAZU in DZS, ki je izdala prvi del, se ne moreta dogovoriti.

Slovenščina velja v šoli za najbolj nepriljubljen predmet. Nekateri so pred leti celo vašim slovničarskim reformam naprtili to nepriljubljenost.

To so si neke dame izmislile. Bila je to neka 'afežejevska' akcija, o meni so govorili kot o generalu brez vojske. Mnogi učitelji, npr Berta Golob, so znali krasno pridobiti učence tudi za knjižno slovenščino. Vse je odvisno od učiteljev in učiteljic in sicer od tega, ali se bo naučil(a) tisto, kar naj bi predaval(a). Tisto je bil le poceni izgovor neuspešnih učiteljic. Pred našim letnikom 47/48 na fakulteti sploh niso imeli knjižnega jezika. Bajec je začel komaj malo jezikovno razgibavati. Od tod upiranje nepoučenih o novostih.

Zdaj je moderno govoriti 'napravimo slovenščino prijazno'. Samo, ali se bomo omejili na sto besed, na čisto preprosto stavčno zgradbo? In bomo govorili kot kateri od politikov, npr. Franc Zagožen, vsake četrt ure eno besedo. Očitno posnema Kreiskega.

Pri slovenski maturi nič več ne sodelujete?

Mene je nekdanji minister Gaber imenoval v maturitetno komisijo. A ker so bili še stari učbeniki in je bilo treba prenoviti učni načrt, sem sam zato predlagal Janeza Dularja. A začeli so mešati učne načrte in kataloge znanja. Pozneje so moje učbenike Slovenski jezik in sporočanje spodnašali, a vsako leto so jih prodali 10 tisoč. Potem so spremenili učni načrt in jih odstranili s seznama učnih pripomočkov.

Pa sem v njih obravnaval tudi državni jezik. Teh vsebin zdaj v srednji šoli manjka, kjer se nacionalni ponos formira.

Bili ste tudi hud nasprotnik mednarodne mature pri nas?

Z Velemirjem Gjurinom sva se v okviru Slavističnega društva proti njej bojevala in spraševala, kam bodo šli ti mednarodni maturanti, na stotine jih je, delat. Kam pa jih bomo vse poslali in kje se bodo zaposlili? Nisva dobila odgovora. Očitno je šlo za partijski sklep. Vse je bilo zablokirano. Tistim, ki so sposobni, so tuje univerze tako zmeraj odprte, četudi nimajo mednarodne mature.

Človek je tudi družbeno bitje, živi s svojimi ustanovami in ljudmi. Sam sem se tujstva naužil. Štiri leta sem moral govoriti nemško, desetletje sem svoj posel opravljal v hrvaščini. Veliko energije jemlje. Seveda pa je, če imaš univerzitetni položaj, nujno obvladovanje nekaj jezikov. In če si jezikoslovec, je sploh treba znati veliko jezikov, da se lahko ogleduje okoli.

Ves čas se bojujete, da morajo biti vsa redna predavanja na slovenski univerzi v slovenščini. Kaj pa prihod tujih predavateljev in objave v tujih jezikih?

Napačna je ministrska odločitev, da raziskovalci dobivajo več točk, če objavljajo v tujini oziroma v tujem jeziku. Ko je vendar vsa naša zgodovina zorela v tem smislu, da bomo končno lahko svoj jezik uporabljali v vseh položajih, tako kot Nemci, Angleži, Francozi. Končno smo to dosegli, zdaj pa to mečejo stran. Zelo nepatriotično.

NI VELIKO ODLIČNO PISMENIH V SVETU

Kakšen pa se vam zdi jezik v medijih danes?

V časopisju, elitnem, v redu, sicer slab, zlasti v govorni kulturi.

Menite, da je s funkcionalno nepismenostjo Slovencev res tako kritično, kot nas prepričujejo na temelju nekih evropskih metodologij?

V svetu nasploh ni veliko odlično pismenih ljudi. To je deloma posledica tega, da se sedaj veliko manj bere. Prej je bilo manj ljudi, ki bi bili svojo nepismenost lahko kazali, saj ni bilo toliko možnosti za to kot zdaj. Drugače pa meni in takim ne morete reči, da smo funkcionalno nepismeni. V učbenikih sem učil, kako napisati spis, pismo, razpravo, kako javno nastopati. V naši šoli je za to veliko premalo časa. Judje so to rešili s tako imenovano židovsko šolo, v tej razdelijo učence na pare in vsakemu paru dajo določeno temo: eden zastopa eno stran, drugi nasprotno. Tako se učijo soočenja, utemeljevanja, s tem trenirajo govorništvo.

Nadarjenost ljudi je različna, to poznam tudi iz enoletne učiteljske prakse na novomeški gimnaziji in sploh. Dolgoletna učiteljska praksa je bila, da si dal prebrati spis dveh dobrih. Delaj tudi ti tako, piše v Svetem pismu. In ne greši več.

Napačna je tudi odločitev, da so odstranili besedila iz literature. Marsikdo zna skoraj celega Prešerna na pamet, oblikuje mu nazor svobodnosti, ljubezni, družbenosti. Zdaj pa ne smejo vzeti pesmi kot ponazoritev nečesa. Na preprostih primerih je mogoče vzeti teorijo. Nekoč smo se še učili deklamirati besedila, jih obnoviti. Kaj pa bom danes deklamiral? Pitagorov izrek, navodilo za vlivanje železa? Prav zato sem se zavzemal za interpretacije umetnostih besedil. Ta credo sem prinesel iz ZDA 1968. leta: vse, kar se tiče jezika, je tudi predmet jezikoslovja.

TRADICIJA TOPORIŠIČEVSTVA IN ŠTAJERSTVA

V vaši biografiji sem zasledila, da ste obiskovali klasično gimnazijo v Mariboru. Kako da iz brežiškega okolja niste šli v Celje ali Ljubljano?

Maribor je bil zame najbližji, zaradi sorodstvenih vezi. Pri Lovrencu je bil župnik mojega starega očeta stric Jože Toporišič (1823–1892), ki je bil Slomškov duhovnik. Končal je teologijo v Labodu, bil je zelo dober gospodar, pisec kronike in obnovitelj cerkve pri Lovrencu, ustanovil štipendijo v dijaškem semenišču za našo družino. Moj ujec Zmago Porekar, bančni uradnik, mi je pomagal, da sem to družinsko štipendijo lahko nastopil, četudi so jo zapravili kot vojno posojilo. Ta tradicija toporišičevstva in štajerstva je bila močna. Pred vojno sem tri leta bil na gimnaziji, štiri leta v Nemčiji, se vrnil nazaj v Maribor in nadaljeval z vsemi tistimi, ki so nekateri že imeli po "šest razredov iz stare Jugoslavije", eni še kar v zrelih letih.

Težki časi so bili tedaj po vojni, kip generala Maistra so v Mariboru predstavljali na veliko, razlaščene tovarne so zasedali v Melju, spomnim se, da sem eno noč tudi sam dežural v eni od njih. Pa čistili smo porušeno Mlinsko ulico.

Kljub temu ponosnemu štajerstvu, kot pravite, pa so vam v neljubljanskih okoljih zamerali, da za normo knjižnega, zbornega jezika priznavate izobražensko ljubljansčino.

Očitali so vam nekritično malikovanje centralne slovenščine (čeprav vse govori v prid temu – od vokalizma do naglaševanja). Zoprna je za Neljubljančane zlasti popolna prevlada ljubljanske v nacionalnih elektronskih medijih. Je to normalno stanje stvari po vaše?

To, kar slišite na televiziji, ni ljubljansčina. Je kultivirana govorica mestnega prebivalstva. Ljubljanski vokalizem je gorenjski, konzonantizem dolenski, kar je dobra kombinacija dveh osrednjih slovenskih narečij. Kranjci so ta slovenski knjižni jezik ustanovili, ga gojili skoraj dvesto let, preden so se pojavili Prekmurci in drugi. Potem se ni dalo nič več narediti. Nekaj se je vzelo iz štajersčine, koroščine, drugače pa je tako kot pri Francozih, Italijanah – knjižni jezik, ravna se po središču. Za italijanščino tudi velja 'lingua romana, bocca toscana' (toskanščina, kakor jo govorijo v Rimu). Pri Rusih in Poljakih je prav tako, pa pri Francozih ipd.

Večer, 28. 10. 2000, str. 36–37.

Vprašuje Melita Forstnerič Hajnšek.

* * *

Dr. Jože Toporišič o novem Slovenskem pravopisu, slovenskem jeziku in njegovi prihodnosti: »Bilo bi nedopustno, da bi slovenščino položili v zlato krsto evropstva.«

Prejšnji teden je izšel Slovenski pravopis. Nanj smo Slovenci iz različnih razlogov, tudi ideoloških, čakali skoraj štirideset let. Pobudo zanj je že leta 1971 dal prof. dr. Jože Toporišič, osebnost, ki je s svojim znanstvenim delom nedvomno zapustila neizbrisljiv pečat v razvoju slovenskega knjižnega jezika v zadnjih štirih desetletjih. V svojih prizadevanjih je vztrajal do konca, seveda ob pomoči številnih sodelavcev, ki enako kot on v prizadevanju za določitev nove knjižne norme, ustrezne sedanjim razmeram v jeziku, niso omagali. Z njim smo se pogovarjali o pomenu novega pravopisa, slovenskem knjižnem jeziku nasploh in njegovi prihodnosti v svetu.

Z izidom Slovenskega pravopisa se je zaokrožilo pomembno obdobje vašega jezikoslovnega znanstvenega raziskovanja. Kako se v tem slavnostnem trenutku počutite?

Zadovoljen sem. Tudi zato, ker je bila prav moja generacija nekako središče tega jezikoslovnega dogajanja. Se pravi, da je slovenski jezik opisala glede besedja, in smo tako Slovenci dobili petzvezkovni Slovar slovenskega knjižnega jezika, lani je izšla moja Slovenska slovnica, obsežno znanstveno delo, zdaj pa še Slovenski pravopis, kar je bilo, tudi družbeno, najtežje. Od izida zadnjega je minilo skoraj štirideset let, se pravi, da prihaja zdajšnji med Slovence z najmanj petindvajsetletno zamudo, saj je v navadi, da novi pravopis sledi prejšnjemu nekako po petnajstih letih. Hkrati sem srečen, da sem ostal živ in da lahko vse troje proslavljam,

pri čemer se iz srca zahvaljujem vsem, ki so pripomogli k uresničitvi tega trojega in so nase pogosto prevzemali tudi zelo težka bremena.

Z njim smo Slovenci spet določili knjižno normo, ki ustreza sedanjim razmeram v jeziku. Pravzaprav zelo velik dogodek za narod. Mislite, da se ga Slovenci zavedamo?

Zagotovo so med uporabniki teh priročnikov (tudi slovnice in slovarja) različni interesi. Tako so jim nekateri bolj naklonjeni, drugi manj. Zlasti starejši rod se temu, česar se je vsa ta leta naučil in pisal, težko odpove, in tako nerad sprejema nove stvari. Povsem drugače je z mlajšo generacijo, ki je bila drugače šolana in je glede tega neobremenjena; ta se tudi zaveda, da brez nenehnega učenja in osveževanja znanja današnja strokovnost preprosto ne obstaja. Brez nenehnega osveževanja svoje vednosti bi zaostajali za razvojem jezika in znanosti o njem, torej v vsem tistem, kar ta dva nudita povprečnemu uporabniku slovenskega knjižnega jezika.

Ali uporaba sedanjega pravopisa v primerjavi s pravopisom iz leta 1962 zahteva več znanja?

Po mojem ne. Seveda je odvisno od tega, kako in koliko kdo o našem knjižnem jeziku že ve. Gre za strokovno bogatitev znanja, ki ga imamo o slovenskem knjižnem jeziku. Sicer pa vsak od nas govori svojo varianto knjižnega jezika. Odvisna je od tega, kako in kje se ga je naučil, na katerem področju je delal ipd.; teoretično pa uporaba novega pravopisa ni nič težja, kakor je bila uporaba pravopisa l. 1962 ali 1950. Novi pravopis ima zelo razločno in smiselno zgradbo. Najprej govori o naši latinici, o tem, katere črke imamo in katera načela veljajo za njihovo uporabo. Potem je prikazana pravopisna problematika, pa glasoslovje, ker je treba našo knjižno besedo ne le pisati, ampak tudi brati in govoriti, med drugim tudi primerno naglaševati. Sledita še poglavji o oblikoslovju in besedotvorju, pa še o prevzemanju besed iz drugih, čez 40 jezikov. To je del s pravili, njim sledi slovar. Ta se od Slovarja slovenskega jezika razlikuje v tem, da se z besedami ukvarja predvsem s pomenskega vidika, medtem ko pravopisni slovar zanima predvsem slovnična stran besede: kako se ta piše, izgovarja, kako se veže z drugimi besedami v stavek. Kakor Slovar slovenskega knjižnega jezika pa besedam določa tudi stilno in zvrstno vrednost.

Iz otroštva se spominjam, da je pravopis leta 1962 dvignil precej prahu s pripono -vec (npr. *bravec*, namesto dotedanjšega *bralec*) in z eno ali dvema za tiste čase zelo nespodobnima besedama. Mislite, da se utegne kdo tudi ob novem pravopisu zaradi nespodobnega besedja ali česa drugega spotikati?

Ne vem. Težko rečem. Seveda so v njem tudi t. i. 'grde besede', kar je slovaropisno povsem zakonito, kakor je menil že naš Kopitar pred skoraj 200 leti. Tudi take besede so del resničnosti. Pravopisna beseda zanima zlasti s stališča, kako se piše, izgovarja, sklanja, povezuje ... Z drugimi besedami: pravopis nam svetuje, kdaj je kaj od besedja primerno. Za to imamo vrste označevanja, tako stilnega kot tudi zvrstnega. Vse, kar je npr. privzdignjeno, torej teži od nevtralne rabe navzgor, kar je slabšalno, pa običajno navzdol, mar ne? Besedje in oblike so ali nevtralne, t. i. neopazne, ali pa so čustveni del slovenske jezikovne resničnosti tega trenutka. Glede tega kdo ve kakšnih presenečenj novi pravopis po mojem ne prinaša. Zagotovo ne takih stvari, ki ne bi vzdržale argumentacije. Da bi kdo od pravopisnikov, denimo, po svoji všečnosti hotel kaj imeti drugačno, kakor v jeziku je.

Po izidu pravopisa me kolegi sprašujejo, 'kako si Izoljanka'. Po prejšnjem pravopisu sem bila Izolčanka, domačini govorijo Izolanka. Kako ste novo rabo utemeljevali?

Načeloma smo se glede tega ravnali po leksikonu Slovenska krajevna imena Cankarjeve založbe. Po njem bi bili lahko *Izolčanka* ali *Izoljanka*. Podatke za Izolo je za to knjigo dajala Duša Krnel - Umek. Če je za moško obliko prebivalca več oblik, za žensko v novem pravopisu navajamo samo prvo, drugo pa si lahko bralec sam napravi, če mu bolj ugaja.

Če imamo pred seboj podobo današnjega sveta, se nehote vprašamo, kaj se bo dogajalo z jeziki maloštevilnih narodov. Kaj pravite na to, da ste morda velik del svojega ustvarjalnega življenja posvetili nečemu, kar čez dvesto let ne bo več obstajalo?

Vedno sem zagovarjal in zagovarjam še danes misel, da imamo Slovenci pravico biti subjekt, ne glede na to, v katerem družbenem ali državnem sistemu živimo. Pri tem sem se opiral na Škrabčevo misel, pa ne le nanjo, pač pa preprosto na narodni in jezikovni ponos. Dobro veste, da so se v 16. stoletju Trubar, Dalmatin, Bohorič, Krelj izdvojili iz politične in jezikovne brezobličnosti znotraj tedanje mnogojezikovne avstrijske države. To individualnost smo zatem Slovenci negovali skozi stoletja, se iztrgali iz nemškega okvira in italijanskih pritiskov (zadnji so najprej veljali za Beneško Slovenijo in Rezijo, po prvi svetovni vojni pa skoraj za ves naš zahod, na svoj način pa to velja tudi za čas po drugi svetovni vojni). Jedro slovenstva smo leta 1918 vendar rešili v Kraljevino SHS, ki se je pozneje preimenovala v Jugoslavijo, tako da smo bili njen zakoniti sestavni del, enakopraven Srbom in Hrvatom. To individualnost smo branili in obranili tudi med drugo vojno in pozneje v novi državi. Danes smo samostojni in imamo svojo neodvisno državo. To svojo državnost pa bi vsekakor morali zavarovati tudi tedaj, ko (če) pridemo v Evropo, kot neko posebno enoto evropske resničnosti in v tem okviru vztrajati. Vselej sem trdil, da ima vsak jezik svoje jezikovno področje, svojo domovino, in pri tem, da se v Sloveniji govori slovensko, moramo Slovenci vztrajati tudi v omenjenih okoliščinah.

Zelo prijetno je bilo slišati ob vašem zadnjem intervjuju pred izidom pravopisa na državni televiziji, da bi morali svojemu knjižnemu jeziku ohraniti eleganco in slovenščino varovati, da bi ostala tu za vedno.

Zame bi bilo nekaj nedopustnega, da bi tako dobrino, kakor je slovenski knjižni jezik, danes polno razvit, živ in tvoren, kot državni jezik položili v zlato krsto evropstva, da bi torej prenehal opravljati vse naloge, kot jih opravlja in bi jih še bolj in bolje moral opravljati sedaj. Ne smemo se vrniti tja, od koder smo pobegnili, v jezikovno odvisnost od jezikovno številčnejših. Da se to ne bo zgodilo, morajo vodilni sloji, pa znanstveniki in tehniki s katerega koli področja, ker smo majhna jezikovna skupnost, obvladati še kateri svetovni jezik. Toda tako je bilo pri nas zmeraj in zmeraj bo. To velja tudi za veliko večje jezikovne skupnosti. Nikakor pa npr. ne bi smeli proglašati Primorske za dvojezično in siliti ljudi v dvojezičnost. Tu je Slovenija, tu se govori slovensko. Če kdo pride na obisk, mu lahko naredimo uslugo in govorimo v njegovem jeziku; če ostane tu in živi z nami, pa naj se nauči našega jezika, kakor se naši ljudje v tujini nauče jezikov svojega prebivanja in delovanja.

Mene sedanje razmere, kot jih vidim skozi trenutno slovensko trgovsko vnemo, ravno ne opogumljajo.

Res je. Slovenci si med drugim nikakor ne bi smeli dovoliti, da bi zaradi dobičkonosnih ozirov slabili slovensko podobo mest in jo nadomeščali z angleško, kar je danes zelo pogost

pojav (javni napisi). To je kvarjenje podobe. Ko bi le vedeli, kako je važno, kakšna je dežela jezikovno videti od zunaj. Mar ne opazimo, kako si prizadevajo Avstrijci in Italijani, da bi pri njih na ozemljih, ki so tudi slovenska, ne bilo napisov v slovenščini povsod, kjer živijo Slovenci. Zdi se, da se ne zavedamo, da z napisi ustvarjamo vizualno podobo svoje jezikovne in politične individualnosti. Precej tujcev, ki so že bili pri nas po letu 1991, me je opozorilo na potujčeno podobo naših ulic. Zagotovo je tudi prevelik prodor angleščine v slengovsko govorico.

Mnogo tega prihaja k nam z računalniki.

Že, že, a računalnikarji so se glede jezika popravili in angleške besede, ki se uporabljajo v računalniškem jeziku, v slovarju po večini poslovenili.

Nove terminologije v slovenščini zadevajo besedotvorje. Na tem področju je med ljudmi pogosto slišati precej očitkov, bolj posmehovanj.

Vse, kar je novo, ni napačno. Človek namreč govori iz potrebe, da bi svoje stališče, vidik ali pa počutje, če hočete, primerno izrazil. Pa napravi novo besedo. Kdo drug se bo kmalu oglasil, da je tako početje napačno in se besedotvorcu tudi posmehoval. To pomeni zavi-ranje jezikovne ustvarjalnosti in potenciala, ki ga slovenski jezik nedvomno besedotvorno ima.

Mnogi vam očitajo, čeprav ne ravno s to besedo, jezikovno despotstvo.

Ne gre za despotstvo. Despot je edino jezik in njegova narava. Jezik narekuje, kako in kaj v resnici je. In to je treba spoštovati. Mislim, da se v vseh treh jezikovnih priročnikih (slovarju, slovnici in pravopisu) jasno odraža.

Slovenski pravopis 2001 je šesti slovenski pravopis; prvi je bil (1899) Levčev, drugi (1920) Breznikov; tretji (1935) Breznik-Ramovšev, četrti (1950) Ramovšev in peti (1962) Bajčev. Od tretjega naprej so sicer slovenski pravopisi skupinsko delo in so povezani s Slovensko akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani. Pri 6. pravopisu se je delu za slovar novega pravopisa močno pridružil Znanstvenoraziskovalni center, v okviru katerega sedaj deluje Inštitut za slovenski jezik. Povprečno izide slovenski pravopis vsakih 15 let, le peti je izšel že po 12 letih za svojim predhodnikom, šesti pa šele po 39 letih. OD SP 1935 naprej je obsegovno ves čas naraščal tako v svojem delu Pravil kakor v delu Slovarja. Slovar novega SP obsega čez 130 tisoč besed oz. besednih zvez (iztočničnih in podiztočničnih) v več kot 90 tisoč slovarskih sestavkih. Besedje in besedne zveze za iztočnice so za pravopisni slovar izbirali in odbirali iz fondov Inštituta za slovenski jezik, lastnoimensko pa iz domačih in tujih slovarjev in enciklopedij.

Primorske novice, 7. val, 2001, str. 18.

Vprašuje Majda Suša.

Netoporišiči niso pogruntali kaj posebno drugega kot Toporišič

»Počakajta trenutek, samo rek'lc oblečem in si nataknem očala. Da bom lep na sliki, vesta.« S temi besedami je naju z Matejem sprejel akademik dr. Jože Toporišič. Posedli smo se po njegovi dnevni sobi, obloženi z grmadami knjig, avtor mnogih med njimi pa je prav najin sogovornik. Pravi, da je doslej izdal okrog 1000 pisnih enot, te dni pa bo v soavtorstvu z drugimi strokovnjaki za slovenski jezik izšla še ena – nova izdaja Slovenskega pravopisa. Sam jo ob Slovenski slovnici šteje za svoj testament, je pa tudi neke vrste rojstnodnevno darilo, kajti dr. Toporišič je pred dnevi, natančneje, 11. oktobra, dopolnil 75 let.

Po nekaj manj kot 40 letih je tik pred izidom novi Slovenski pravopis, tokrat šesta izdaja. Pomembno, celo najpomembnejšo vlogo pri njegovem nastajanju ste odigrali prvi, saj ste vodili komisijo za njegov slovarski del, izdatno pa ste soustvarjali tudi prvi, pravopisni del. Kako bi ocenili ta projekt?

Naši pravopisi so izhajali približno na 15 let razmika. Ko se je leta 1971 bližalo teh petnajst let, sem Slavističnemu društvu predlagal, da bi začeli pripravljati njegovo novo izdajo. Takrat je namreč Slovenska akademija znanosti in umetnosti (v nadaljevanju: Akademija, op. p.) omahovala, ali naj pravopis še izdaja ali ne, ker je pri SP 1962 nastal spor glede pisave bralec/bravec. Ko sem to predlagal Slavističnemu društvu, se je zganila tudi Akademija in leta 1972 ustanovila Komisijo za pravorečje, pravopis in gramatiko. Člani smo bili slovničar Anton Bajec, jezikoslovec Jakob Rigler in jaz. Do leta 1973 smo pripravili osnutek pravil, katerega glavni pisec sem bil. Istega leta so pravopisno komisijo razširili še z nekaj člani in ta je do leta 1976 izdelala Načrt pravil za novi slovenski pravopis ter prestala recenzijo na Akademiji, nato pa je iz ideoloških razlogov prišlo do kontumaca. Očitali so nam, da je iz osnutka premalo razvidno, da smo v socialistični državi, čeprav je bil samo Tito poimenovan na dvajset načinov, kot je kasneje preštel Jakob Rigler.

Po štirih letih so ta kontumac po posredovanju Socialistične zveze odpravili. Pri tej smo imeli Svet za slovenščino, sam sem bil član Jezikovnega razsodišča, in dal sem pobudo, naj pri Akademiji vendarle podrezajo. In 1981. je izšel Načrt pravil za novi slovenski pravopis. Sledila je javna razprava o njem, leta 1982 pa je bila imenovana komisija za pregled pripomb in pripravo dokončnega besedila pravil. Zanimivo je, da jo je vodil zgodovinar.

Midva z Jakobom Riglerjem nisva bila več na predsedniškem mestu komisije. Rigler je kmalu umrl, drugi član, Bogo Grafenauer, je zbolel, zamenjeval ga je Janez Menart, na koncu je komisiji predsedoval Franc Jakopin. Leta 1990 je naposled izšla knjiga Slovenski pravopis I, Pravila, ki je bila nato izdana še petkrat. V tem času se je namreč zgodila preustrojitev našega družbenega sistema, zato je bilo treba leta 1994 Pravila prilagoditi novim družbenim razmeram.

Akademija je leta 1991 imenovala tudi precej številen uredniški odbor za slovarski del pravopisa. Koliko ljudi je sodelovalo pri njegovem nastajanju? Večina, z izjemo dr. Janeza Dularja, menda ni zdržala do konca, Dular pa je zaradi ministrske funkcije vmes pavziral. Zakaj tolikšen osip vaših sodelavcev?

Komisija za pripravo slovarskega dela je bila sprva imenovana v dokaj široki sestavi. Precej

članov take širše komisije se večinoma kmalu utruji, ostane pa vodilno jedro treh ali štirih ljudi, in to projekt uresniči. Jaz sem bil predsednik uredniškega odbora in celotne komisije za izdelavo slovarskega dela. Zelo prizadeven je bil še Janez Dular, kolikor ni ministroval. Dejavna je bila tudi Milena Hajnšek - Holz, medtem ko sta Franc Jakopin in Janko Moder po nekaj letih odstopila. Mi trije prvoimenovani smo nato projekt vodili do konca. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša je dal redaktorje in pripravljaj seznam besed, ki naj bi bile obravnavane v slovarskem delu. Obdelava besed in besednih zvez slovarja je bila končana leta 2000, sledila so razna pogajanja med ZRC in SAZU glede lastništva drugega dela. Doseženo je bilo soglasje, da sta lastnika oba, tudi izdajatelja, ZRC pa založnik. Knjigo tiska in jo bo distribuiral Mladinska knjiga.

PRAVOPIS NI ZA NEPISMENE

Zakaj je potem bil tak problem, ko sem vas prosila za intervju, češ da vi o pravopisu ne bi smeli govoriti javno, dokler vam tega ne dovoli ZRC?

Tak je bil dogovor med nami, a v to se ne bi podrobneje vmešaval. Zdaj pa je dovoljenje tu: lahko dam intervju vsakomur, ki me zanj prosi. Za ZRC je novi pravopis kar donosen posel; pravopis je namreč knjiga, ki jo mora imeti marsikdo na pisalni mizi, od študentov, slavistov do zaposlenih v najrazličnejših ustanovah, sploh nekdo, ki se oglašja v javnosti.

Stari pravopis ima 1054 strani, novi jih bo imel 1824. Po napovedih bo precej razširjen predvsem njegov pravopisni del. Katere so še druge razlike med obema izdajama?

Tudi slovarski del je veliko bogatejši kot v Slovenskem pravopisu 1962. Če gledate slovenske pravopise, sta bila tako pravopisni kot slovarski del z vsako izdajo obsežnejša. Velik skok v zgodovini slovenskih pravopisov je bil leta 1950, ko se je zlasti močno okreplil slovarski del. Izdaja 1962 je bila približno enako obsežna, zdaj je pa obseg znova precej večji. Pravila so tako narasla zato, ker je v njih vse obdelano veliko natančneje in z več strani. V naš jezik namreč nenehno prihajajo besede iz drugih jezikov in za vse te jezike je bilo treba izdelati skupaj 40 tabel, kako se prevzete besede pišejo in izgovarjajo. Tudi jezikoslovje se je medtem okrepilo, postalo bolj teoretično, kar je prineslo natančnejše opazovanje jezika. Posledica tega so natančnejši in obširnejši prikazi obravnavanega.

Pa mislite, da bo novi pravopis zaradi vsega naštetega še tako praktičen in razumljiv za bralca, kot je bil dosedanji?

Celo bolj bo razumljiv.

Čeprav bo v njem tak »špeh« pravil ...

...To ni »špeh«, temveč pregledna zadeva o zapleteni stvari. V knjigi je namreč tudi obširno stvarno kazalo, ki bralca vodi natančno na zeleno stran pravil; seveda pa je za uporabo pravopisa potrebna vsaj osnovnošolska izobrazba, torej obvladanje tako imenovanega metajezika: tj. da veš, kaj je na primer samostalnik, pridevnik, stavek, poved, klicaj, sploh ločila.

Toda bralec mora imeti čas, da pravopis prelista. Če vzamemo za primer tajnico, ki se med pisanjem dopisa znajde pred jezikovno zagato, nima pa veliko časa — kako naj si pomaga?

Nečesa se je pač treba naučiti. Tudi če berete angleško, morate sprejeti dejstvo, da je tam

izgovor v veliki meri zelo nepredvidljiv. Če znate latinsko ali francosko, je malo lažje. Pravopis seveda ni za nepismene.

Pa ne bi mogli ostati pri starem pravopisu? So se jezik in jezikovna pravila od leta 1962 res toliko spremenila, da potrebujemo povsem novo knjigo?

Tudi doslej se je pravopis z vsako izdajo močno spreminjal. Zakaj bi moralo biti zdaj drugače? In še v tako dinamičnem času smo – zakaj bi zdaj menili, da ni treba ničesar več spreminjati? Poskuse reformiranja pisanja imajo na primer tudi Nemci.

So tudi narodi, ki ne spreminjajo pravopisnih pravil ...

Mislim, da nekateri sploh nimajo pravopisov, pač pa kar slovarje. Toda kot veste, se je Akademija v pravopisu leta 1962 odločila za pisanje tipa bravec/bravca, kar je bilo potem preklicano, in že Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) je uvedel nazaj to, kar je bilo v rabi sto let dotlej: bralec/bralca. To je bilo treba uveljaviti tudi v novem pravopisu, kar je le ena od nujnih sprememb, saj ne more biti, da bi Slovenska akademija znanosti in umetnosti preklicevala lasten pravopis.

RABLJENIH PRAVOPISOV ŽAL NI

Tik pred izidom prvega dela novega pravopisa, torej Pravil, ste dejali, da je to, kako hitro bo gotov še njegov slovarski del, močno odvisno od tega, kdo bo predsednik pravopisne komisije in ali bo ta sestavljena iz delovnih članov z dovolj življenjske moči, znanja in izkušenj pri takem delu – pa hkrati brez »kibicev«, ki delo le ovirajo ... Kako je bilo s tem?

Težava je bila v številu redaktorjev. Pričakoval sem, da bodo vsi tisti, ki so izdelovali SSKJ, zdaj delali tudi pri pravopisnem slovarju. Toda to se ni zgodilo, saj je bilo njihovo število omejeno na polovico. Morda se sliši grdo, a ljudje imamo tudi različne delovne navade in učinkovitost. V zapisnikih komisije je veliko opozoril, da bi lahko redaktor na dan obdelal več enot, kot jih je, zlasti na začetku. Tako smo od števila deset enot na dan na redaktorja prišli na dvajset. V tem je bila težava. Morda je pa srečna okoliščina to, da so bili redaktorji generacijsko enotnejši in bili sposobni gledati na problematiko besedja s stališča pravopisnega slovarja.

In kakšna je bila povprečna starost delovne ekipe?

Ja, to so bili naši učenci s fakultete. Glede na to, da sem že kar star, moram reči, da o njihovi starosti nimam čisto prave predstave. So tam pri 40 letih, nekateri pa tudi mlajši.

Koliko pa je pri novem pravopisu sodelovala vaša kolegica s fakultete dr. Breda Pogorelec?

Pravzaprav bolj malo; na začetku, ko smo sprejemali načela obravnave besedja v slovarju.

So bili med vama kakšni nesporazumi?

Ne, to niso nesporazumi: poglede na nekatera vprašanja imava pač različne.

»Delavci pri slovarju imajo privilegij, da ustvarjajo nekaj, kar bo verjetno na knjižni polici ali mizi vsakega izobraženca,« ste dejali pred časom. Kdo vse bo oziroma kdo vse bi moral biti po vašem kupec Slovenskega pravopisa?

To bi zdaj že lahko povedala založba, kdo vse ga naroča. Jaz pa pravim, da bi ga moral kupiti

vsak, ki piše v slovenščini, nekako od srednješolcev pri maturi do tistih, ki opravljajo zelo zapletene naloge v raznih poklicih. Predstavljam si, da bo v vsakem uradu stal tudi novi Slovenski pravopis, kakor je stal stari, saj daje odgovor na najrazličnejše vrste vprašanj.

Koliko izvodov bo izšlo za začetek?

Napovedali so, da 20.000.

Pa mislite, da bo novi pravopis ob ceni 23.100 tolarjev, kolikor bo stal v redni prodaji, našel vse te skupine kupcev, ki ste jih našteali prej?

Gotovo jih bo. Zaželeno bi seveda bilo, da bi bila cena nižja in bi lahko knjigo kupil vsak. Toda to je draga stvar. Tudi avtomobili imajo različne cene – z njimi se lahko vozite že zelo poceni, na primer za 600.000 tolarjev, če so rabljeni. Rabljenih pravopisov pa žal ni. Čisto zastoj ta knjiga tudi ne more biti, kajti če je preveč poceni, ni nič vredna. Projekt pač veliko stane; založnik z izdajo veliko tvega, najbrž pa želi imeti tudi prihodek. Država uredniškega odbora ni plačevala. Mi, recimo Toporišič, Dular, Hajnškova in še kdo, za svoje delo nismo dobivali skoraj nič.

Torej ste delali brezplačno?

Ja, praktično. Nekaj naj bi dobili po izidu; zaposleni na inštitutu pa so seveda delali med delovnim časom in verjetno je en redaktor v desetih letih stal državo pač 20 milijonov tolarjev.

NOBENO DELO NI STOODSTOTNO POPOLNO

Ko sva prej omenjala ceno novega pravopisa - kako naj si tako drago knjigo kupijo denimo srednješolci?

Ja, starši, starši plačujejo take stvari za svoje otroke (in zase). Toda običaj je, da prej ali slej izide tudi manjši pravopis za srednjo šolo, kot je bil prej Bunčev.

Kdo in kdaj naj bi ga izdal?

To bo verjetno kar zapleteno. Jaz bi zagovarjal načelo, da bi ga izdala ista založba, kot je izdala Bunčevega. To je Založba Obzorja. Kako pa bo, je stvar denarja. Menim, da je nekaj morale treba tudi pri vzdrževanju založb. Če je Založba Obzorja živela od nekaterih učbenikov in Bunčevega pravopisa, naj bi si na neki način pomagala pri življenju tudi s tem malim pravopisom.

Pa bi ZRC Založbi Obzorja prepustil izdajo srednješolskega pravopisa, saj bi to pomenilo, da bo prodal manj svojih velikih pravopisov?

Njegov dobiček bi bil s tem seveda manjši. Zdaj je pač tako, da se rentabilne izdaje kopičijo pri določenih založbah. Učbenikov so se polastili ljudje, ki so Založbi Obzorja in verjetno tudi drugim vzeli zaslužek, saj učbeniki in priročniki te vrste prinesejo največ prihodka. Na leto se namreč tiskajo v dvajset tisoč izvodih; to so velikanske naklade. Ker sem tudi malo socialističen, se mi zdi, da nima smisla, da gre vse na en kup in se dobiček od tega kanalizira le k tistemu, ki je bil spretnjši. Trg pač deluje, toda ta založnik ni nič vlagal, vlagala je država.

Tudi sami ste pisali učbenike. Enemu od njih, za slovenski jezik v prvem letniku srednje šole, ki ste ga izdali leta 1994, so starši očitali preobsežnost in prezahtevnost, tudi to, da so posamezna poglavja dobesedno prepisana iz vaše Slovenske slovnice.

Kje pa, nič ni prepisano iz te. Več stvari je tudi iz moje Enciklopedije slovenskega jezika in iz pravopisa 1990, katerega pisec sem prav tako večinoma jaz.

Nekateri vaši kolegi so mu očitali tudi strokovno oporečnost ...

Ne, to se je eden spraval nadme, ker sem ga bil zavrnil, ko je hotel ovreči teze o začetkih slovenskega knjižnega jezika, ki jih je v knjigi obdelal Jakob Rigler. Že takrat mi je grozil, kaj bo, če mu bom oporekal. Ta človek kar naprej zganja to. Jaz si pač ne morem izmisliti nobenih glagolskih oblik, ki jih ni, lahko pa iz mase prislovov ločim tiste, ki so res prislovi in imajo vprašalnice kam, kje, zakaj, od tistih, ki so členki ali povedkovniki.

Torej ni bilo argumentov, s katerimi bi vaši nasprotniki dokazali, da nimate prav?

Česa hudega sploh ni bilo. Sicer pa nobeno delo ni stoddostno popolno. Veste, omenjeno knjigo so pregledali recenzenti, a ti niso opazili od mojega »prijatelja«¹ grajanih napak. Včasih je tudi vprašanje, ali res preveriš vsak podatek v ustreznih priročnikih, če je kaka stvar že obdelana. Toda kar je bilo slabosti, sem jih v naslednjih izdajah popravil.

Nekateri slavisti so kritizirali tudi Pravila, torej prvi del novega pravopisa, ki je izšel leta 1990. Očitali so jim, da so preveč znanstvena, zapletena in raztresena na vse konce in kraje.

Ne, niso. Nič ni raztreseno, knjiga je popoln sistem, vse gre lepo po vrsti. Je spremna beseda, potem je tako imenovana vsebina in na koncu še natančni sistemsko in stvarno kazalo. Drži pa eno: nekateri mislijo, da bi moral biti Slovenski pravopis v posvečenih rokah, kakor so bile na primer Breznikove ali morda še Škrabčeve. Tudi Pohlin je bil duhovnik. Na drugi strani pa so civilni slovničarji, torej neklerični ljudje, kakor je bil Bohorič, ki je slovensko slovnico sploh začel, in kakor sta bila Pleteršnik in Ramovš.

JEZIKOVNA REVŠČINA V PARLAMENTU

Pričakujete ob izidu novega pravopisa buren odziv?

Ja, verjetno. To je običaj že od prvega Slovenskega pravopisa. Slovensko znamo vsi, vsak sicer iz svojega narečja. Prepričani smo, da smo narod slovničarjev, da se dobro spoznamo na slovnico in pravopis. Pri jeziku je podobno kot v medicini: vsak ima svoje telo in določene predstave o tem in onem. Na drugi strani je pa glede jezika stroka, ki kaže, kako je treba gojiti neko skupno občilo za vse v Sloveniji, potrebno za javno, uradno sporočanje, na primer tudi v parlamentu. Toda tam prepogosto slišimo pravo jezikovno revščino (poslanci radi govorijo, kakor so navajeni iz pokrajinskega pogovornega jezika). In še: stara navada je železna srajca, zato je odpor ob vsaki novosti pričakovan. Nekateri prav hudi nergači pa se žal nikdar ne spremenijo.

Je pri nas dosti nergačev?

Je, nekateri so kar trmast; na primer neki literarni učenjak, ki je menda napisal že sto knjig, a pri pisanju ves čas uporablja kategorijo bravec, bravski, kar je bilo že zdavnaj preklicano,

in tudi v SSKJ je pisano bralec. Ta se pač noče spreobrniti. Tak moj stari nasprotnik je Janez Gradišnik. Tudi on meni, da se to, kar uči moderno jezikoslovje, njega ne tiče. Zanj je nekaka alfa in omega pravopis iz leta 1962 in pri tem ostaja, se pa zaradi tega nima smisla razburjati. Nekajkrat sva se sporekla za kakšno stvar. Še najbolj se je zdelo, da se bo prilagodil glede tega nesrečnega bravca, ko sva bila oba jezikovna razsodnika. Zdi se mi, da mi je celo rekel, da bo začel tudi on pisati bralec, a se to ni zgodilo. Take ljudi včasih imenujem zavestne kršilce pravopisne norme.

Imate torej pred kritikami trdo kožo?

Da, življenje me je precej trdo držalo vse od izseljenstva med zadnjo veliko vojno. Je pa naravna stvar, da se zmeraj najde kakšen kritik tega ali onega. Pravopisi so kot snahe, ki tašči nikdar ne ugajajo. Kar koli snaha stori in kakor koli stopi, ni prav, če je tašča navajena drugače. Pri onih drugih se pojavijo tudi predsodki. Problem je poleg tega tudi to, da Janez zna to, česar se je naučil kot Janezek, vendar je zdaj čas, ko bi se tudi Janez moral vse življenje učiti. V takih primerih sem se kot predavatelj in raziskovalec včasih vprašal, ali naj odneham in naj ne širim več novih spoznanj. Res pa je tudi to, da je vsak reformator prepričan, da je prava vera ravno njegova.

Tudi na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani sta bili opazni dve struji; po dvema letnikoma ste slovenski knjižni jezik predavali vi, drugima dvema pa prof. Pogorelčeva ...

Kolikor vidim, netoporišiči niso pogruntali kaj posebno drugega kot Toporišič, na primer da ne bi bilo toliko in toliko zvočnikov ali sklanjatev ... Pogorelčeva je bolj splošna, je bolj ustna, besedna. Nastopa s splošnejšimi teorijami, ki pa jih ni bila nikoli prisiljena spremeniti v dejstvo, ki bi se imenovalo slovnica Brede Pogorelec ali kako drugače. Zemlja je od tistih, ki so in ki jo obdelujejo. In tudi jezikoslovje je od tistih, ki se z rezultati svojega raziskovanja predajajo sodbi ljudi. To sem pa jaz zmeraj tvegaj.

NIMAM S KOM TEKMOVATI

Kam bi se uvrstili kot jezikoslovec? Nekateri vam pravijo zagnani slovničar, mediji vas označujejo za najbolj razvpitega slovničarja. Kaj bi rekli sami zase, da ste?

No, rekel bi, da drugih slovničarjev pri nas sedaj celo ni, da nimam s kom tekrovati. Jaz pravzaprav ustvarjam tudi iz poznavanja tega, kar so pozitivnega naredili moji predhodniki. Potem skušam, primerno jezikoslovni teoriji določenega časa, tisto ohraniti in vednost razširiti na nove pojave. Moji predhodniki so Bohorič, Škrabec, Metelko, Miklošič, Ramovš ...

Vzgojen sem bil v smislu Ramovšve zgodovinske slovnice, ker sem pa tudi rusist, še Nahtigala. Ker sem bil izseljen v Nemčijo, sem se zelo dobro naučil tudi nemško in si razširil pot. V Zagrebu sem se kasneje naučil še angleško; pred tem sem imel namreč zmeraj občutek, da nekdo stoji za mojim hrbtom in ve še nekatere stvari iz angleškega sveta. Tudi francosko sem bil sposoben brati. Prej, ko je bil Rigler še živ, sem diskutiral z njim. Zdaj je eden takih, s katerim bi bilo mogoče govoriti na taki ravni in v tem smislu, da je zadaj poznavanje tega, kar je v jezikoslovju pomembno in kar se dogaja tudi v Evropi, Janez

Orešnik, vendar nimava tako tesnih stikov. On je bolj splošni jezikoslovec. S kom pa naj bi danes konkuriral v slovnici? No, imenujte ga! Kdo je še napisal kaj takega, kot sem jaz? Imamo le še pisce srednješolskih in drugih učbenikov; v njih velikokrat le prekrščujejo poimenovanja za posamezne pojme.

Na fakulteti še predavate?

Ne, od leta 1998 ne več. Potem ko sem se leta 1996 upokojil, so nas nekako odstavili. Tudi literarni zgodovinarji so odšli, in midva z Bredo Pogorelec.

V vseh teh letih ste izšolali vsaj osem generacij študentov. Je kateri od njih primeren za vašega naslednika?

Imel sem dostojnega naslednika, Velemirja Gjurina, ki pa potem ni napravil disertacije. Tudi Tomo Korošec, ki danes predava na Fakulteti za družbene vede, je bil moj asistent. Dela sicer samostojno, a sem vesel, da sem ga z inštituta spravil na univerzo. Ada Vidovič - Muha je prav tako moja nekdanja študentka, pa tudi F. Žagar in še ta in oni.

Zakaj, menite, pri nas domala vsak, ki ni končal študija slavistike, potrebuje lektorja?

Na zahodu je pismenost zelo pomembna, zato oseba, ki ne bi znala pravopisa, ne more biti tajnica. Pri nas žal ni tako, saj na srednjih šolah dolga leta jezika marsikje sploh niso učili. Profesorji so bili prepogosto le literarni zgodovinarji, kajti lažje je pripovedovati o Desetem bratu kot biti natančen pri slovnici. Sporočanja v šoli pred izidom mojih učbenikov skoraj ni bilo. Nekaj ga je bilo v osnovni šoli, v srednji pa ne. Slovenščina se kot jezik na nižji gimnaziji prej sploh ni poučevala, z mojimi učbeniki Slovenski knjižni jezik pa je to postalo obvezno.

Je za skromno jezikovno znanje nekaterih kriva zapletenost, težavnost slovenskega jezika ali kaj drugega?

Prav vsak jezik ima svoje težave, drži pa tudi to, da so nekoč ljudje več brali in so besede posrkali z branjem ter se na ta način učili. Toda elitnih ljudi, ki so pisali, je bilo manj, kot jih je danes, in je tista nepismenost ostala skrita. Zdaj pa smo se bolj prisiljeni izražati tudi pisno, zato jezikovno neznanje leze na dan v besedilih. Povečanje števila učencev v razredih se prav tako maščuje; bralca napisanega je vzela tudi televizija, zato je upad te kulture precej splošen tudi v Evropi. Danes je namreč veliko možnosti za tiskanje in objavljanje, zato nepismenost postaja očitnejša. V tujini imajo ponekod vse fakultete tudi jezikovne predmete, medtem ko pri nas skoraj noben študij celo na Filozofski fakulteti nima predavanj iz jezika; tako manjka znanja slovenščine. Vse, kar je neznano, pa je potem seveda potencialni sovražnik. Tako je tudi s slovnico.

Pravite, da ponekod na zahodu tajnice sploh ne dobijo službe, če nimajo ustreznega jezikovnega znanja. Kaj pa pri nas?

Mi nimamo izobrazbene noblese. Imeli smo pač preprostejše družbene razmere, zato ni dosti takega elitnega izročila. Če bi hoteli uvesti red, bi bilo to težko. Tako na primer ni »šans«, da bi se pri nas tajnice uglednih ustanov naučile pravopisa. Zato iščejo pomoč lektorjev, kjer kaj dajo na jezikovno kulturo.

Vaša Slovenska slovnica in zdaj še novi pravopis sta vaš testament, ste dejali sami. Toda najbrž ne gre verjeti, da po približno 1000 objavljenih enotah, kolikor ste jih izdali doslej, ne snujete še kakšnega pomembnega pisanja?

Dobil sem ponudbo, da bi izdal še svoje razprave o oblikoslovju; doslej imam štiri knjige takih svojih del. Rad bi napisal tudi zgodovino slovenskega knjižnega jezika, za kar imam kar nekaj osnov, saj sem o tem med drugim preštudiral tudi vse važne slovnice. V svojih učbenikih sem kontinuirano interpretiral tudi besedila od Brižinskih spomenikov sem. Zdaj bi to rad povezal v knjigo o zgodovini slovenskega knjižnega jezika.

Dnevnik, 3.11. 2001, str. 20–22.

Vprašuje Tatjana Pihlar.

* * *

Glavni pisec pravopisa je jezik sam

*Izšel je šesti slovenski pravopis. Komaj kdo bo oporekal misli, da smo za razvijanje slovenskega knjižnega jezika poklicani in odgovorni vsi, ki z njim živimo. Ko beseda nanese na oblikovanje pravil, ki naj bi nam lajšala odločanje v njem, pa večina Slovencev najprej pomisli na **Jožeta Toporišiča**.*

Prvo pobudo za novi pravopis je dal že na začetku sedemdesetih let, imel vodilno vlogo pri oblikovanju načrta pravil zanj in bil vodja komisije za izdelavo slovarskega dela. Slovenskemu pravopisu 2001 je vtisnil svoj osebni pečat. Veseli ga, da so njegovi soustvarjalci jeziku ustregli in priznali tisto, kar v njem dejansko je.

Po zanimanju, ki ga je bil novi pravopis deležen še pred izidom, lahko sklepamo, da se Slovenci s svojim jezikom zelo identificiramo. Je to dober znak ali pa okoliščina, ki jezikoslovcem otežuje delo?

Ne, to zadnje sploh ne, ker je bilo odločanje, ali se kaj prizna kot normativno, opravljeno že veliko prej, v Slovenskem pravopisu 1 Pravila leta 1990. Slovenci so bili zmeraj radovedni, kakšen bo novi pravopis. To je naravno zanimanje in skoraj ob izidu vsakega je tudi izbruhnila pravopisna vojna. Vsakdo, ki slovensko govori in piše, se namreč čuti pristojnega za presojanje pravopisa in po svoji všeči predlaga to in ono. Vendar pravila najbolj določa jezikovna zgradba – in to je bistvena značilnost novega pravopisa. Pravopisci smo samo njegovi najnatančnejši opazovalci, spoznavalci in opisovalci te zgradbe.

Se vam zdi novi pravopis dober kompromis?

Ni kompromis. Govori se res, da je slovenski knjižni jezik stvar dogovora, v resnici pa so ga v 16. stoletju v Ljubljani ustanovili Kranjci. Trubar je za osnovo vzel govorico Ljubljane, ki je bila privzdignjena nad narečje že s pridigami v cerkvi; zlasti v Ljubljani je bil dolga leta pridigar v slovenščini. Potem so se mu pridruževale pokrajine. Še najmanj se je knjižnemu jeziku treba prilagajati meščanom in bolj izobraženim, ker nekako živijo od pisane besede. Ljudje z nekaterih narečnih območij zlasti na vzhodu ali zahodu pa imajo z njim večje težave.

V mislih sem imela skoraj štiri desetletja od izida prejšnjega pravopisa, ki so prinesla zelo velike spremembe v jeziku. Prav gotovo je bilo treba s kompromisi kdaj preseči razhajanje mnenj.

Jezik se ves čas razvija. Ivan Prijatelj, literarni zgodovinar in jezikovni ideolog, je rekel, da je jezik večni mladenič. V rokih po 10 ali 15 let so slovenski pravopisi zmeraj prinašali kaj novega. Vendar pa se jezik ne razvija tako zelo, kot domnevate s svojim vprašanjem. Družba se je v stoletju, kar izdajamo pravopise, zelo spremenila, medtem ko se jezikovna struktura ni.

Povprečni uporabnik pravopisa, ki išče besedo za novo pojavno obliko, pričakuje, da bo v pravopisnem slovarju našel podatek, ali je beseda ustrezna, prav tvorjena ...

Vprašajmo se, kdo take besede dela oz. rabi? V določeni meri so to novinarji, zlasti pa strokovnjaki. Na tem področju je večinoma tako, da besede iz drugih jezikov lahko kar prevzamemo – npr. *atom, operirati, tenis, servirati*. Besedne zveze, npr. zemljepisnih imen, lahko tudi prevedemo. Je pa tudi možnost, da tuje besede pri prevzemanju prilagodimo značilnostim slovenskega jezika. Za to smo poklicani in odgovarjamo vsi, ki jezik uporabljamo in z njim živimo.

Zakaj smo morali na sodoben priročnik čakati tako dolgo in smo imeli na razpolago le pravopis iz leta 1962, za marsikoga pa je normativno vlogo prevzel Slovar slovenskega knjižnega jezika?

Razlog so bile družbene okoliščine. Sam sem že na začetku 70. let predlagal, da bi se začele priprave za novo izdajo. Leta 1976 so bila pri pravopisni komisiji SAZU pravila izdelana in v drugem razredu Akademije sprejeta. Pa je prišlo do politične blokade, češ da zgledi ne ustrezajo socialistični stvarnosti. Po štirih letih mi je prek Jezikovnega razsodišča pri SZDL le uspelo doseči, da je Akademija privolila v natis tega načrta pravil. Leta 1981 je nato sledilo široko razpravljanje o njem, nakar je bila imenovana komisija, ki naj bi te pripombe obravnavala in pripravila dokončno besedilo. Pregledovanje *Načrta* je trajalo 9 let, do leta 1990, ko je prvi del pravopisa, tj. *Pravila*, izšel.

Predstavljam si, da bo povprečni uporabnik pravopisa iskal informacijo predvsem v slovarskem delu. Je v njem pri besedni iztočnici jasno označeno, ali je raba dovoljena?

Od uporabnika pravopisa se zahteva vsaj osnovno slovnično znanje, seveda pa si mora prej ogledati pravila o rabi pravopisnega slovarja. Posamezne oblike besed imajo raznovrstne oznake: puščica preusmerja na bolj priporočljivo rabo, krožec pomeni napako, polni krožec pa hudo napako. Poseben izgovor črk je zapisan v oglatem oklepaju; pri slovenskih besedah je zapisan izgovor samo za *l*, ki se izgovarja kot *dvoustnični v*, npr. v besedah *volk, poln*, v oblikah za vršilce dejanja: *bralec (bralca)*; tako še pri *bralka, bralski, bralstvo* itd.

Vzemimo, da ga zanima sklanjanje samostalnika gospa.

Ker je ta samostalnik izjema, so zanj navedene vse sklonske končnice. Pri besedah, ki v osnovnih slovarskih oblikah nimajo posebnosti, pa preostale oblike spoznava iz slovnice. Tam, kjer se delajo napake, npr. pri besedi *stric* (svojilni pridevnik *stričev*, ne *stricov*; orodnik *s stricem*), so navedene tudi te oblike. Zapisano je vse, kar ni tako zelo pogosto in samo po sebi umevno.

Kaj se vam zdi največja novost v primerjavi s pravopisno normo, ki jo je utemeljeval pravopis iz leta 1962?

Pravopis iz leta 1962 ima veliko manj besed. V glavnem nima ne pomenov niti ne izrazitejših stilnih in zvrstnih oznak. Velika novost novega pravopisa je, da so npr. pri samostalnikih določene števnost, živost, človeškost, natančno zaznamujemo vezljivost besed.

Že *SSKJ* je postavil načelo, da se vse besede, ki jih je slovenščina prevzela iz drugih jezikov ali iz narečij, izgovarjajo s slovenskimi glasovi. Besedo *vikend* zdaj tudi pišemo po domačem izgovoru, medtem ko je prejšnji pravopis imel zapis *weekend* in tak izgovor *w-ja* kot v angleščini. Večina prevzetega občnega besedja se zdaj v pisavi podomači. V slovensko besedilo pa včasih zaidejo še besede, ki niso del slovenskega jezika, to so citatne besede, in te se zapišejo in izgovarjajo tako kot v jeziku, iz katerega so prišle. Pri tipu *München* predvideva *SP* 1962 izgovor *ü-ja* po nemški normi, medtem ko ga danes izgovorimo z *i*. Novi pravopis je sprejel tudi načelo, da se besede, kot je *avtocesta*, iz dveh samostalnikov, pišejo skupaj. Sam nimam nobenega predsodka proti taki strukturi obogatitvi slovenskega jezika.

Pri izgovoru besed imamo v pravopisu zdaj prvič tudi tonemski naglas; zapis tonemskih naglasnih tipov (akut in cirkumfleks, nizki in visoki ton) je enostavnejši kakor v *SSKJ*. Tonemsko naglaševanje poznajo le osrednja slovenska narečja, namreč na Gorenjskem, Dolenjskem, Koroškem in v Beneški Sloveniji.

In sklanjanje tujih imen?

Slovenščina ga brez težav obvladuje. Malo bolj zapleteno je pri imenih, ki se končujejo na nemi soglasnik. Tako se pri imenih kakor *Manet* zatakne pri orodniku ednine. Novi pravopis daje prednost zapisu končnice po izgovorjavi, zapišemo z *Manetem* in z *Manetom*, izgovorimo pa samo z *Manejem*.

Toda ljudje pravopisnim pravilom zamerijo, če imajo preveč možnosti, ker se morajo potem sami kritično odločiti. Natanko to pričakujejo od priročnika.

Tudi slovarji angleščine kdaj navajajo dvojnice za angleško in ameriško izgovorjavo. Pri nas je bilo v preteklosti dvojnic res preveč. Kakšna pa lahko ostane, saj veste, da je navada železna srajca. O marsičem se je odločalo (seveda že v *Pravilih*) kompromisno.

Pri katerem sklopu pravopisnih pravil pričakujete največ strokovne polemčnosti ali laičnega čudenja? Pri čem bo najbolj završalo?

To bomo šele videli. Pravopisci pa smo prepričani, da lahko zagovarjamo vse svoje rešitve. Tu sicer so neki kompromisi, ker dopuščajo dvojnice. Učbeniki slovenščine v šolah pa so bili že doslej večinoma prilagojeni priporočenim normam.

Se vam zdi, da bi utegnil slovarski del pravopisa kmalu zastareti?

Zakaj bi zastarel, saj so se besede dodajale do tik pred zdajci. V njem je veliko besedja, ki ga ni ne v starem pravopisu ne v *SSKJ*: slovar prinaša veliko lastnoimenskega, pri imenih na *-ica* imamo zapisan tudi pridevnik ženskega spola (*Anica, Aničin*), ker se *c* premenjuje s *č*. Novi pravopis ne zanemarija poimenovanj za ženske, tako da besedam za delujoče redoma sledi še ženska oblika. Enako velja za pripadnike narodov. Pri slovenskih krajevnih imenih so navedena tista, v katerih je občina, pošta ali župnija, in kraji imenitnikov, npr. Prešernova Vrba.

Sicer pa naj povem, da nove besede ne rastejo tako hitro, kot si predstavljate. V normalnih okoliščinah bi nov pravopis dobili čez 12 do 15 let.

V enem lanskih intervjujev ste dejali, da je novi pravopis teoretičnojezikoslovni portret generacije, ki se z vami tudi poslavlja. Kakšne naj bi bile po vašem mnenju značilnosti in obzorje strokovne ekipe, ki se bo s pravopisnimi vprašanji ukvarjala odslej?

Mislil sem na povojni rod slavistov oz. sploh jezikoslovcev, ki so študirali v 40. in 50 letih. Poleg mene gresta v to generacijo še Jakob Rigler, Breda Pogorelec, malo starejši je pokojni Stane Suhadolnik. Naši pravopisni očetje so bili Anton Bajec, Jakob Šolar, France Tomšič, naši sinovi in hčere pa so predvsem uredniki slovarskega dela sedanjega pravopisa. Glavno odgovornost nosi moja generacija, ki je ustvarila teorijo in izdala temeljna jezikoslovna dela zanjo. Zmeraj je bilo tako, da so bili starejši, preizkušeni v življenju in v stroki, glavni nosilci pravopisov. Najstarejši odhajajo, starajo se in dozorevajo pa tudi mladi. Gotovo bodo znali nositi tudi breme pravopisja.

Sicer pa mislim, da se na področju strukturnih spoznanj ne more veliko spremeniti. Veliko pa se še lahko naredi pri proučevanju jezikovne rabe, etimologije besed. Na podlagi gradiva, zbranega v novem pravopisu, se lahko hitro izdelala več jezikovnih priročnikov.

Delo Književni listi, 28. 11. 2001, str. 14.
Sprasuje Julijana Bavčar.

* * *

Dr. Jože Toporišič, prvi mož slovenščine. To sem odkril in zapisal, vi pa se tega naučite!

Izid novega Slovenskega pravopisa je gotovo ena največjih vseslovenskih pridobitev v letu 2001. Debela in težka knjiga, 1800 strani, na prvih 300 so Pravila, na naslednjih 1500 pravopisni slovar z več kot 130.000 besedami. Gre za skupinski podvig cele vrste strokovnjakov pod vodstvom enega samega, ki je v teh rečeh že dolgo največja avtoriteta: akademika prof. dr. Jožeta Toporišiča. On je tisti, ki je tradicionalno opisno slovnico (Antona Breznika) preoblikoval v moderno strukturalno slovnico, ta pa je tisti temelj, na katerem stoji moderni pravopis. Pri tem je naletel na sitne odpore in obrekovanja. Vztrajal je, polemiziral in – zmagal.

Ko sem odhajal k njemu na pogovor, sem se ga kar malo bal; toliko hudega sem o njem že slišal in prebral. Na vratih ljubljanskega stanovanja pa me je pričakal preprost in odločen, a prijazen mož. Petinsedemdeset jih šteje, kaže jih vsaj deset manj. Bil je v najboljši obleki, pravkar so ga slikali za slovensko izdajo revije Playboy. Še eno potrdilo, da ima pravopisno drevo globoke korenine ter visoko in široko krošnjo. Na moja vprašanja je odgovarjal potrpežljivo in dobre volje, v zavesti, da sodi tudi to k promociji nove knjige. Na koncu sem odkril, da je prvak med slovenskimi jezikoslovci zadnje tretjine 20. stoletja, v letu 1926 na Mostecu pri Brežicah rojeni Štajerec, ki že več kot pol stoletja živi in dela v Ljubljani, občasno tudi Gorenjec. Rad zahaja na Nemški Rovt na Bohinjskem, kjer si je omislil svoj drugi dom.

Ko človek začne govoriti, je to velika reč. Najprej govori narečno, knjižnega jezika se nauči šele pozneje, največ v šolah. Pri tem se morajo eni potruditi bolj, drugi manj. So med slovenskimi narečji katera, ki so slovenskemu knjižnemu jeziku bližja od drugih?

Tako je gotovo to osrednje narečje, ki se govori v Ljubljani in okoli nje, malo na gorenjsko in

malo na dolensko stran. Že vaš rojak Kopitar je ugotovil, da je bilo to prvotno dolensko narečje, le da v njem niso tako močno zavijali kot Dolenjci onega časa in danes. Gorenjščina je prekrila prvotno dolensko in jo spremenila. V tem jeziku se je pridigalo, v njem je pridigal tudi Primož Trubar in tega je spravil na papir v knjigi. To je storil s pomočjo nemške pisave, ko jo je poenostavil. Kopitar je ta jezik še utrdil. In tako je nanese, da se tisti, ki že od začetka govorijo to osrednje slovensko narečje, najlažje naučijo tudi slovenskega knjižnega jezika. Ti že v narečju ne rečejo *set*, temveč *sit*. Pač pa morajo tudi Gorenjci popravljati nekatere svoje posebnosti. Gorenjci so v osrednje narečje prinesli to, da se ne reče *must*, temveč *most*. Ostal je tudi še kakšen *u* iz dolenske podstave; ko rečejo *gun* ali *uni* namesto *oni*. Gorenjščina je torej *u* nadomestila z ozkim *ó*, Kopitar pa je to še znanstveno potrdil. Po drugi strani Gorenjci še vedno rečete *ogniše*, Dolenjci pa namesto *š* uporabljajo *šč*: *ognjišče*. Gorenjci so prek ljubljansčine v slovenski knjižni jezik prispevali vokalizem, samoglasnike, Dolenjci pa soglasnike. Gorenjci rečete *kobiva*, *piva*, *noge* so vam *noje*, *bog* je *boh* ... Odločilno pri vsem skupaj pa je bilo to, da se je ta jezik uporabljal v cerkvi in je tako počasi osvojil vso Slovenijo. Druga narečja so prispevala le kaj malega: Gorenjci govorite z *bratom* (tako je tudi pri Kopitarju), Štajerci pa »pravilno«: z *bratom*.

Vi ste doma pri Brežicah. Kako pa tam govorite?

Mi rečemo kot Dolenjci *must*, ne *most*, vendar pravimo tudi *teta*, kot Gorenjci, in ne *tjeta* – kot Dolenjci. Jaz sem govor Mosteca, svoje rojstne vasi, proslavil po svetu. Naše narečje je torej za usvojitev knjižnega jezika še kar ugodno, Prekmurci se, denimo, SKJ naučijo veliko težje kot mi. Ali kot vi ...

Kot Gorenjci, ja, jaz sem pa iz Žirov, z gorenjskega juga, kjer ne govorimo gorenjsko, temveč rovtarsko ...

Ja, vi ste glede narečja spet malo drugačni.

Dan po izidu SP je na najbolj vidnem mestu v Delu, na prvi strani desno zgoraj Peter Kolšek podpisal uvodnik s pomenljivim naslovom: Evangelij po Toporišiču. Se vam je to zdelo dobro?

Ja, Kolšek je bil moj študent. Sicer pa je to metafora. Evangelij uči npravna načela: Pojdi in ne greši več! Pravopis pa načela oziroma pravila naravnega, dobrega pisanja: Piši brez napak, prav tako tudi govori!

Zakaj »po Toporišiču«?

Tudi prejšnje pravopise so poimenovali po glavnih urednikih: Levčev (1899), Breznikov (1920), Breznik-Ramovšev (1935), Ramovš-Zupančičev (1950), Bajčev (1962). Zdaj pa smo dobili šesti pravopis, kakor sem ga oblikoval zlasti jaz, Jože Toporišič.

Pravopis je torej v jeziku to, kar je v Cerkvi Sveto pismo ali v državi njena ustava ...

Ustava opredeljuje pravice in dolžnosti državljana, pravopis pa opisuje tako rekoč vse besede in za vsako vse pove: kako se piše, izgovarja, naglašuje, pregiba, povezuje z drugimi v stavek. Le besednih pomenov je v njem bolj malo. In tako kot so besedila v evangeliju tudi jezikovno poučna, so za izražanje pomembna besedila iz slovenske literature. V tej je največ najboljših zgledov rabe pravopisnih pravil.

Pravopis po eni strani podaja normo. Ko je ta knjižnojezikovno enkrat sprejeta, po svoje vpliva na jezik, ker ga »normira«. Po drugi se jezik razvija sam po sebi in gre dostikrat čez že sprejeta pravila. Kako se pravopisci soočate s to neposlušnostjo jezika samega?

Pravopis pravzaprav samo opaza, kaj je za kateri jezik v določenem času najbolj značilno in to zapiše. Slabo je, če pravopisec skuša uveljaviti le svoj prav, tako kot je bilo pogosto v drugi polovici 19. stoletja, ko so forsirali staro cerkveno slovanščino in klicali iz drugih slovanskih jezikov tudi besedje, ki slovenskemu ni bilo potrebno. Jezik se razvija, vendar ne tako zelo kot družba. V socialističnih časih je bilo vse polno poimenovanj, značilnih za takratni sistem. Struktura jezika pa je ostajala ista. Samoglasnikov imamo v SP 2001 ravno toliko kot 1962, besede so še vedno istih spolov, moškega, ženskega, srednjega. Pridevniki se slej ko prej stopnjujejo enako. Opazili pa smo nekatere nove značilnosti besed. To, na primer, da nekaj ni le enega od naštetih treh spolov, temveč je poleg tega tudi živo ali neživo. Tako rečemo: *vidim psa* nasproti *vidim stol*. *Psa, stol*. To je ena od razlik. Druga je v pojmu človeškega. *Zaljubiti se* velja samo za človeka, *vzljubiti* je mogoče tudi kaj abstraktnega. Žival se ne more zaljubiti; če bi kdo tako rekel, bi veljalo le v prenesenem smislu. Poskusov človečenja živali ne sprejemamo, za živali imamo druge izraze. Kar je tradicionalni slovnici prislov, sta za nas poleg prislova še dve novi besedni vrsti, ki se sramežljivo nakazujeta že v SSKJ. Tam je vse, kar se ne pregiba in ni veznik, predlog ali medmet, imenovano prislov. Zdaj pa ločimo še povedkovnik (beseda, ki je možna samo ob pomožnem glagolu) in členek. Beseda *saj*, na primer: »A si bil tam in naredil, kar pravijo?« »Ja, saj,« se lahko glasi odgovor. *Saj* tu pomeni: »Ravno to je slabo, da sem to naredil.« V takem členku je torej skrit cel stavek.

Je vaš pravopis težak?

Ne, ni. Se pa obrača na različno izobražene ljudi. Kogar zanima posamezna beseda, jo brez težav najde po zaporedju slovenske abecede. Pravila so dostikrat težja, a pregledna in hitro najdljiva, če znamo uporabljati kazala.

Na katerih področjih pa se najbolj čuti pritisk na naš jezik, od kod največ sprememb. Eni omenjajo »vdor« angleških besed; drugi z računalništvom povezano izrazje ...

Saj celo Nemci uporabljajo besedo *job*. Včasih se je reklo, da je kdo brez dela, zdaj pa išče *job*. Pa ta *ful*. Ravno včeraj sem slišal eno močno: *Sn ful dansala*. Posebno mladi so dovtetni za te reči. Pa razni zaslužkarji. Ti menijo, da je angleška beseda močnejša od naše. Svoja podjetja poimenujejo z angleško besedo, kakor da bi bilo kaka slovita ameriška firma. Me prav zanima, če zato zaslužijo kaj več. Če imaš manjšo firmo v Ljubljani, od nje verjetno kupujemo predvsem Slovenci. Zaradi angleškega imena firme še ne bo navala kupcev iz tujine. Po svoje ga lomijo politiki. Peterle nam je prinesel napačno vezavo glagola zadevati: »Kar zadeva lepote ...« To je narobe. Pravilno je: Kar zadeva lepoto. Rodilnik uporablja pod vplivom zveze: »Kar se tiče lepote.« Že dolgo ga v tej napačni rabi sklona posnemajo premnogi, da ne rečem skoraj vsi poslanci. Ste to opazili? »Kar zadeva te stvari ...« Pravilno je »to stvar«, ne pa, da rabijo rodilnik namesto tožilnika. V računalništvu se tudi ne znajdejo takoj, kako bi kateri strokovni izraz poslovenili. Počasi pa gre.

Mislite na internet, medmrežje, svetovni splet ...

Ja, pa še na druge izraze: *input, output, hardware, software* ... Jaz sem predlagal *trdina* pa *mečina*, a ni šlo.

Vaše načelo je torej: kolikor se da, po slovensko?

Da.

Kaj pa, če to ne gre?

Kadar ni nič bolj pametnega, pristanemo pri slovenski različici izvirnika: *hardver, softver*. Kako neki bi poslovenili *atom, ion, anion, natrij*? Te besede uporablja vse človeštvo, zakaj jih ne bi mi? V šoli zdaj uporabljamo *plus* in *minus*, mi smo govorili še *in* pa *manj*. *Input* in *output* so prevedli z *vhod* in *izhod*. To je tako kot pri mlinu za stare babe, na eni strani jo daš noter, na drugi pride ven mladenka. Trubar je imel v svojem času podobne težave z latinskimi in nemškimi besedami, samoglasnikom je rekel *štimovci ... Viža* pride iz nemške *die Weise*. (na razvojni stopnji z *i* namesto sedanjega *ei*), kar pomeni način, zdaj pa imamo domače *viže*, se pravi domače popevke.

Za Gorenjski glas pišem podlistek o Tavčarju in ko ga prebiram, vidim, kako veliko ima hrvatizmov ...

To je posledica panslavizma, ko se jim je zdelo, da so hrvaške in češke besede boljše od naših. Celo naglaševali so po njihovem zgledu, *Novak* so naglaševali na prvem zlogu. Temu sta se uprla Cankar in Finžgar.

Kako bo pa v prihodnje? Globalizacija svet in ljudi uniformira, bo tako tudi z jeziki?

Ne, to velja bolj za civilizacijo kot za kulturo. Kdo pa bo naučil poldrugo milijardo Kitajcev angleščine! Jaz mislim, da se to ne bo nikdar zgodilo. Imperialni jeziki so že velikokrat propadli. Latinščina, deniva. Vrh tega je kvarno siliti ljudi v enojezikovne vzorce.

Največja posebnost Slovencev je slej ko prej slovenščina. Naša dežela je lepa, tu bi lahko živela čisto druga ljudstva, ki bi govorila v drugih jezikih ...

Saj tudi so, že pred nami. In zdaj spet prihajajo, z jugovzhoda. V Jugoslaviji so namenoma ustvarjali središča drugače govorečih priseljencev. Jesenice, denimo. A to po mojem ni dobro.

Enokulturnost je boljša od večkulturnosti. To je v Evropi tradicija. Zavračali smo Turke, v času protireformacije so ločevali katolike in protestante, na Kranjskem smo Slovenci preglasili Nemce. Vsak jezik ima svojo domovino, svoje področje in tam naj tudi ostane. Prišleke pa je treba integrirati, jih sprejeti v našo kulturo in naučiti po naše govoriti. Tako mislim, tako sem govoril že v Jugoslaviji, ko so me delno tudi poslušali.

Kako pa bomo zavarovali svoj jezik. Zgolj z jezikovnimi priročniki in normativi, kakršen je pravopis; ali bo na ravni zakonov morala kaj storiti tudi država?

Slovnice in slovarji so bili zmeraj samo priporočila, kako naj ljudje govorijo in pišejo. Jezikoslovci so predpisovali jezikovno rabo v cerkvah in ustanovah, pozneje je tudi pri nas nastala ambicija, da bi jezikovna enota postala tudi državna. Konec 19. stoletja je izšel prvi pravopis, obvezen za šole in urade. Naša država rabe slovnice, slovarja in pravopisa ne predpisuje, vendar mislim, da bi morala zaradi interesov slovenščine določene stvari v rabi jezika prepovedati. In uvesti sankcije. Jezik v šolah mora biti enoten, javna beseda tudi. To je naša tradicija. Župan Ivan Hribar je dosegel, da je slovenščina prišla v ulične napise, v uradih je slovenščina zmagala v Kraljevini SHS, v vojski šele 1991. V Sloveniji se govori slovensko. To je načelo. Manjšine imajo svoje pravice, vendar se status manjšine ne dobi v desetih letih,

temveč v 400 ali več letih. Drugi se morajo našemu okolju prilagoditi, pa naj so prišli po nuji ali zaradi tega, ker jim je pri nas bolje kakor doma.

Pravopis je izšel 15. novembra 2001. Kakšni so odzivi javnosti?

Izjemni. To se vidi že v tem, kako hitro so pokupili prvih deset tisoč izvodov v nekaj tednih! Kaj takega se še ni zgodilo. Se pa kot zmeraj najde kdo, ki malo ponerga. Slovenist Marko Stabej, denimo, ugotavlja, da manjka neka kratica ... *SMS* ali nekaj takega ... Kaj že to pomeni?

Short message service, servis kratkih sporočil. To je iz mobilne telefonije, ko na ekrančku telefona spričo pomanjkanja prostora sporočila ne izpišeš s celimi besedami, ampak v nekakšnih šifrah ...

Arabci so svoj čas pisali samo soglasnike, toda potem se je moral bralec tembolj namučiti z razbiranjem. *SMS* bi jaz poslovenil prav tako kot smo *UNO*: Organizacijo združenih narodov, v *OZN*. *SMS* je torej *SKS*. Če pa to ne gre, potem velja načelo, ki ga uporablja že *SSKJ*: da tuje besede pišemo po naši izgovorjavi, ne *weekend*, temveč *vikend*.

Nekateri vam očitajo ženske oblike imen, vzporednih moškim (»feminative priimkov«)?

Očitek se nanaša le na lastna imena. Že doslej smo imeli občne pare kot *učitelj* in *učiteljica*, *Franc* in *Franca*. Če se kateri gospodar piše *Žabkar*, potem je gospodinja *Žabkarica*. Saj nihče ne reče, da je *Žabkarjeva*. To je veljalo za gospodinje domačije. *Žabkarica* je bila le ena sama, drugo so bile *Žabkarjeva* dekleta ali dekle! Zdaj pa nam eni podtikajo, da hočemo predpisati, da bi se reklo *doktorica Žabkarica*. To so ti, ki nekako prezirajo kmečke ljudi. Saj tudi v mestu, po blokkih, *Bezlakevi* ženi pravijo *Bezlakejka*. In tako govorijo šolarji, dijaki, študenti v žargonu. V *SP* so zapisani priimkovni feminativi pri 500 najpogostejših slovenskih priimkih. Menil sem, da smo to starodavno rabo dolžni zabeležiti tudi v pravopisnem slovarju. Prežih ima *Radmanco*, moja mama je bila *Toporiška*, vaša bi bila *Naglička* in ne *Nagličeva*. To drugo bi bilo meščansko.

Če bi bil predsednik vlade poročen in bi bila to kaka markantna dama, potem bi ji ljudstvo slej ko prej reklo Drnovškovka?

V žargonu gotovo. Tudi učenci rečejo za učiteljico: Danes je pa ta *Bezlakejka* tako sitna! Saj ne rečejo: *tovarišica Bezlakej* ali *gospa Bezlakeja*!

Kapitalne knjige, o(b) kateri se pogovarjava, se bo gotovo kmalu prijelo ime Toporišičev pravopis. Marsikdo, ki ne pozna zgodovine in načina nastajanja tega dela, najbrž misli, da je to predvsem vaš osebni podvig. Pogled v kolofon pa pokaže, da je pod vašim vodstvom delal »cel štab« strokovnih ljudi ...

Res so v knjigi vsi zapisani! Jaz sem samo tisti, ki si je trideset let zanjo največ prizadeval, bil v vseh komisijah, ustvaril njeno teorijo. Pravopisno teorijo iz leta 1962 sem spreminjal le toliko, kolikor je jezik sam to zahteval. Sprva sem delal še skupaj z Antonom Bajcem in Jakobom Riglerjem, pozneje sem sam postal tisti arbiter, ki je razsojal, kaj naj obvelja v novem načrtu pravil, kadar je bilo več različnih predlogov. Seveda sem sprejemal predloge sodelavcev, kadar so bili boljši od mojih. Nazadnje sem bil predsednik pravopisne komisije *SAZU* in uredniškega odbora slovarja in kot tak sem napisan na naslovnem listu pod naslovom Slovenski pravopis. Tak je bil predlog založbe, ne moja zahteva ali želja. Navsezadnje sem bil jaz tisti, ki se je trideset let izpostavljal in bojeval, da je delo končno izšlo.

Izid je za vas gotovo tudi veliko osebno in moralno zadoščenje?

Je. Poglejte, tam na polici je cela vrsta mojih knjig ali tistih, pri katerih sem sodeloval. V njih je opisan slovenski knjižni jezik moderne dobe, zlasti v treh: slovarju, slovnici in pravopisu. To je moje delo in prispevek moje generacije. Generacija pred nami tega ni dosegla, pač pa ena pred njo.

Je bilo zaradi tega treba celih 40 let?

Ne. Petnajst let bi bilo normalno. Prvi trije – Bajec, Rigler in jaz – smo bili pripravljene že leta 1976, potem pa je prišlo do zapleta in raznih ideoloških spletk, ki so izid ustavile. Pri Slovencih brez nevoščljivosti ne gre. Tudi sicer zahtevajo te stvari svoj čas. Enajst let sem bil na univerzi v Zagrebu; ko sem učil, sem opazil, da je jezikoslovni nauk na nekaterih mestih šibak. In potem sem šel lepo po vrsti: z glasoslovjem, oblikoslovjem, skladnjo, besedotvorjem ... S slovnico sem opravil sam, za slovar in pravopis je bilo treba več časa in veliko sodelavcev.

Zdaj je to narejeno, zdaj naj se rabi. Da ljudje tako knjigo res rabijo, ker je bilo prejšnje precej ali močno zastarelo, se vidi tudi po odzivu, po uspešni prodaji.

Ko sem prej uporabil besedo zadoščenje, sem mislil tudi na silna obrekovanja po različnih medijih, ki ste jih bili deležni pred leti, ob začetni drugi seriji učbenikov za srednje šole, češ da je vse skupaj preveč komplicirano. Vi pa ste vztrajali!

Govore in obrekovanja tvorijo tisti, ki se strokovno ne razvijajo. Mlademu človeku lahko razložiš staro, napol veljavno teorijo ali pa novo. Zakaj mu ne bi raje nove! Mlad človek, ki se še uči, jo bo brez težav sprejel. Protestira tisti, ki se je učil še po starem, potem pa razvoju svoje stroke ni več sledil. Tak si želi, da bi vse ostalo po starem, dokler je on še za katedrom. Novih pogledov v pravopisu jim vrh tega nisem vsiljeval sam, to ni volja enega; vsi teoremi so šli skozi rešeto komisij in bili komisijsko sprejeti na najvišji ravni. Grdobije ob učbenikih so rodili zaslužkarski interesi, ki nastajajo ob vprašanju, kdo naj piše učbenike. Sam sem najprej napisal štiri učbenike: Slovenski knjižni jezik 1–4 (1965–1970).

Saj se jih spominjam, sam sem v tistih letih hodil v gimnazijo ...

No, potem je prišlo usmerjeno izobraževanje in so jih na hitro ukinili. Konservativna miselnost pri učiteljstvu je dobila priložnost, da se jih odkriža. Z dijaki je pa tako: če kdo gre na gimnazijo, ta ne more biti kdor koli, to je zahtevna šola. Za to vrsto ljudi sem pisal tiste učbenike. Nekateri so jih veliko in s pridom uporabljali, drugi so se jih izogibali. Jezika se ne moreš naučiti samo iz besedil. V sedanjih novih učbenikih ni skoraj nič slovnice, skoraj sama besedila, pa vprašanja učencu, kaj je avtor z njimi hotel. Namesto da bi mu to kar povedali. Učitelj mu mora povedati, kaj je samostalnik. Samostalniki so besede, ki imajo kot razločevalno lastnost spol in sklanjatev. Kako naj to učenec sam pogrunta iz nekkih besedil, ko pa je človeštvo rabilo 2000 let, da je prišlo do tega slovnicega pojmovnega sveta, v katerem živimo danes. Ti novi učbeniki naj bi temeljili na nekakšnem kolektivnem ustvarjanju in na »sporazumevanju«? Vendar se tudi midva zdaj ne sporazumevava, temveč eden drugemu nekaj sporočava. Vi me sprašujete, kaj jaz mislim o tem in onem. Pesniki in drugi umetniki pa se sploh ne sporazumevajo. Oni vidijo svet in ljudi čisto po svoje in to sporočajo. To je sporočanje, ne sporazumevanje. Sporazumeš se lahko o ceni, ko za kaj barantaš, malo z rokami in mimiko, malo z jezikom. Mar se je Homer sporazumeval, ko je pisal Iliado? Ali pa Pitagora, ko je zapisal svoj izrek? Einstein, ko je objavil

relativnostno teorijo? Tu ni šlo za nobeno sporazumevanje, temveč za to: To sem odkril in zapisal, vi pa se tega naučite!

Zadnjič sem za mnenje o vaših delih vprašal znanko, ki je slavistka. Pa je rekla, da so to visoka znanstvena dela, ki jim kot takim ni kaj očitati. Ne more pa biti vaša slovnica sama po sebi učbenik za vse vrste šol. To je strokovni fundament, trdna podlaga, na kateri lahko nastanejo različni, bolj ali manj enostavni učbeniki, primerni za različne vrste šol ...

Saj taki so bili tudi moji učbeniki, pa so jih zavrgli! Poleg tega dolgo sodelujem z didaktikom Francem Žagarjem, ki je pisal učbenike za pouk slovenščine v osnovnih šolah po moji slovnici. In letos je izšla že deseta izdaja preprostejše slovnice, ki sem jo pregledal in dopolnil.

Prej ste uporabili besedo »povedkovnik«. Očitali so vam tudi te nove strokovne izraze.

Ja, res so se razburjali, zlasti Matej Bor, zdaj pa te besede že vsi uporabljajo in so tudi v SSKJ. Vzemiva besedo *poved* – za razliko od stavka. *Stavek* je to, kar se zbira okoli enega glagola, ima torej en sam povedek. Tak stavek je lahko samostojna enota ali pa le del večje samostojne enote, sestojече iz dveh ali več stavkov. In tako enoto iz enega ali več stavkov, ki ima na koncu piko, vprašaj ali klicaj, sem jaz imenoval poved. Tako je tudi v drugih jezikih. V angleščini poznamo *sentence* in *clause*. Prvo je poved, drugo stavek. To, da v slovenskem knjižnem jeziku tega razločevanja še nismo imeli, ni kazalo na nič drugega kot na njegovo absolutno zaostalost. Vpeljal sem tudi pojem morfema kot delčka besede, ki ima svoj pomen. V besedi mamica pomeni *mam* mati, *-ic-* pomeni ljubkovalnost (odnos do nje), *-a* pa je slovnična opredelitev, imenovalnik. Če boste pozorni, boste v pravopisu pri vsaki besedi v okroglem oklepaju našli tudi oznako tonemskega naglasa. Poslušajte tile dve besedi: *mast*, *kralj*. *Mast* se izgovarja visoko, *kralj* nižje. *Mast* je vroča, *Kralj* je rekel. Slišite razliko? Zakaj bi ta zanimiva lastnost slovenskega jezika ne bila dostopna uporabnikom; igralcem, denimo. Te tonemske posebnosti sta obdelovala že Gorenjca Vodnik in Valjavec, nato pa Škrabec in Pleteršnik. Morda kdo poreče, da poslušam, kako trava raste. Jaz mu odvrnem, da so take tančine posebnost elitnih knjižnih jezikov.

So nasprotovanja in obrekovanja, ki ste jih bili deležni, vplivala tudi na dejstvo, da so vas med slovenske akademike sprejeli pozneje, kot bi vas morali?

Po mojem sta bili v ozadju političnost in zavist. Škodila mi je tudi moja nestranskarost. Po novem imamo dve glavni stranki, ki dostikrat družno nastopita proti komu, ki ni ne eno ne drugo, pa se potem znajde v navzkrižnem ognju. Spet smo priča nenehni bitki za duše. Ko župnik v Hlapih po volilni zmagi pregleduje šolsko knjižnico, pride do Cankarja in reče: Ta pa še socialist ni! Kaj je torej? Če tega ne vemo, je lahko nevarno. Saj lahko, da je dober, ampak ni naš! Jaz sem bil čez deset let v Zagrebu, hodil po svetu in bil mednarodno priznan, dobival sem vabila in štipendije, na akademskih ustanovah v tujini delal kot gostujoči profesor ...

Vztrajal sem pri svojem. Po Gregorčiču je človek dolžan storiti tisto, kar zmore, ne pa da je ohranjevalen za vsako ceno, zato da bo tudi v njegovem primeru obveljal nauk tega ali onega. Stvar mora zmagati, ne pa teorija o njej!

In prav to se je zdaj zgodilo! Imate ta občutek?

No, malo že, ampak si ne delam utvar, eni so nepoboljšljivi. Jaz sem, kot rečeno, vztrajal pri svojem, hkrati pa sem učljiv. Od Stanislava Škrabca sem se naučil, da mora biti človek odprt za odkrivanje. Če je kdo objavil teorijo, ki je ne moreš ovreči, pomeni, da je boljša od tvoje! Z njo je on tvojo ovrgel. S tem se nekateri ne morejo sprijazniti. Še naprej svetničijo npr. Breznika. Toda

to je tako, kot če kdo govori, kako so imeli včasih zlat denar, zdaj pa le papirnatega. To ni življenjsko, taki so zmožni samo nagajati, drugim vse greniti, nič pa novega ne ustvarijo. Škrabec je bil jasen: Jaz sem to dokazal, vi pa ne ovrgli, torej je vaša moralna dolžnost, da to sprejmete. Moja pa tudi: če vi kaj izboljšate, moram tudi jaz to sprejeti. To je bilo Škrabčevo načelo.

Ko sva že pri Škrabcu in starejših pravopiscih: se spominjate našega gorenjskega rojaka in vašega starejšega kolega Jakoba Šolarja? Kakšen je bil njegov delež v zgodovini slovenskega pravopisa?

Njegov prispevek so bile čitanke, ki jih je pomagal sestavljati v tridesetih letih. Prenovil je tudi slovnico 1956, zlasti glagol. Velikih jezikoslovnih del pa ni zapustil. Zelo je bil udeležen pri Ramovševem pravopisu (1950), za pravopis 1962 je obdelal zlasti glasoslovje. Bajec je dal ta njegov prispevek meni v recenzijo. Danes vidim: kolikor je moje pripombe upošteval, je bilo dobro, kolikor jih ni, pa slabše, kot če bi jih bil. Bil je tudi dober vzgojitelj (v Škofovih zavodih). Dejstvo pa je tudi, da iz njegove in Breznikove šole ni izšel noben vrhunski jezikoslovec. No, navsezadnje so tudi mene vzgajali bolj v Zagrebu kot v Ljubljani. Šolar je sodeloval pri SSKJ, a je bil ob to službo in je umrl pred izidom prvega zvezka slovarja. Šolar se je v Parizu, kjer se je specializiral iz fonetike, vendar je fonetiko knjižnega jezika napisal France Bezlaj. Maks Miklavčič, tudi vaš gorenjski rojak in škofijski arhivar, mi je za Šolarja rekel: »Veste, to je bil tak gospod: najbolj je držalo tisto, kar je rekel najprej. Potem pa je začel stvari gnesti, a iz tega ni bilo nikoli nič.« Moral je imeti zaslombo v kolektivu, sam od sebe ni prispeval nič izrednega. Pravi znanstvenik je bil pa Breznik. Šolarju je treba priznati agilnost, vsestransko angažiranost. On ni bil samo slavist, bil je tudi duhovnik in ideolog modernega katolicizma med obema svetovnjima vojnama. Zakaj so ga zaprli, ne vem natančno. Ko se je bližala njegova 70-letnica, mi je rekel Bajec: »Šolar jih bo imel 70, a si o njem nihče ne upa nič napisati. Napišite vi kot urednik Jezika in slovstva!« Pa sem napisal in nato še sestavek o njem za Slovenski biografski leksikon, skupaj s Francetom Koblarjem, ki je bil tudi iz Železnikov.

Ko sem si ogledoval kolofon vašega pravopisa, se mi je zdelo imenitno, ko sem videl med sedmimi uredniki tudi ime moje sošolke iz žirovske osnovne šole ...

Kdo pa je to?

Ljudmila Bokal. Drugih gorenjskih rojakov med vašimi sodelavci ne najdem. Pa še ona je bolj z gorenjskega juga, narečno midva sploh nisva Gorenjca ...

Ja, ste pač z rovtarskega jezikovnega območja. Vaša sošolka je zelo prizadevna, vendar malo konservativna ...

Je res, da tudi vi zahajate na Gorenjsko?

O, res, res, na Nemškem Rovtu, kjer je bila *Pr' Kajž* poročena moja sestra Veronika, sem kupil staro sirarco, jo obnovil in tam je zdaj moj drugi dom, tja grem rad in mi dobro dene.

Gospod profesor, najlepša hvala za vašo potrpežljivost ter poučne in dragocene odgovore.

Gorenjski glas, 14. 12. 2001, str. 16–17.

Vprašuje Miha Naglič.

Zgoščenka? Kaj je že to?

Dr. Jože Toporišič je začel govoriti ob enajstih in prenehal več kakor dve uri kasneje. Vmes se je ustavljal zgolj toliko, da je prisluhnil prvemu delu vprašanja, za drugega je že vedel, kako se bo glasil. Pri sedeminsedemdesetih vè celotno slovensko jezikoslovno teorijo na pamet. Njegova ustna razlaga jezikovnih pojavov je ravno toliko zapletena kakor tista, ki je zapisana v njegovih »biblijah«, Slovenski slovnici, Pravopisu, zborniku Družbenost slovenskega jezika in nekaj metrih drugih.

Čeprav zveni v naši deželi izraz »po Toporišiču« malodane kot »po božji zapovedi«, meni, da večji del svoje kariere ni imel posebne moči, saj ni bil nikoli član nobene jezikoslovne družbe, s katero bi si lahko izrazito pomagal. Čeprav mu je uspelo v učbenikih uveljaviti mnogo svojih spoznanj, se zdi, da je bil dostikrat na nasprotnem bregu. Z obžalovanjem ugotavlja, da jezik ni pereča tema, ker bi se zdela strokovnjakom tako pomembna za narod, temveč zato, ker je primeren poligon za uveljavljanje lastnih interesov. Polemičnost se Jožeta Toporišča drži še danes.

Profesor, pred tremi leti ste se podpisali pod četrto izdajo svoje Slovenske slovnice. Sami ste za slovenski jezik opredelili fonologijo, intonologijo, pravopis, besedotvorje, oblikoslovje, skladnjo, sociolingvistiko ... Slišali pa smo tudi mnenja, da naslednje slovnice verjetno ne bo mogel več napisati en sam človek, ker postajajo spoznanja jezikoslovne znanosti preveč kompleksna.

Jaz pa mislim, da bi jo lahko. Za slovnico je predvsem pomembno, da avtor obvlada poleg svojih tudi ugotovitve drugih. Torej, če je nekdo seznanjen z vsemi področji določene stroke, lahko napiše tudi celoten medicinski priročnik, na podlagi lastnih spoznanj in spoznanj drugih raziskovalcev. Sicer pa so vse doslejšnje slovenske slovnice nastajale tako, niti ena ni rezultat kolektivnega dela. Različni avtorji bi se morali med seboj kar naprej pogajati, kaj je pravilno, tako pa en sam prevzema odgovornost za svoj prav.

Je med proučevalci drugih, velikih svetovnih jezikov še kdo, ki je sam obdelal celotni jezikovni narodni zaklad?

Vedno je kdo vodja, tisti, ki je za vse odgovoren. V angleščini je takšen avtor R. Quirk, na Češkem Havranek, na Poljskem Doroszewski, tudi Rusi imajo individualno slovnico. No, Čehi so v zadnjem času napisali večzvezkovno slovnico in tam je en avtor napravil glasoslovje, drugi oblikoslovje in tako dalje. Podobno slovnico imajo zdaj tudi Hrvati.

Vendar v znanosti ni tako, da bi šla védnost v vedno večje globine, da jih en sam človek ne bi mogel več obvladovati. Določene stvari so dokončne. Fonemi, recimo, se preštejejo, variante se opišejo. Tehnika lahko sicer prinese nove vidike, drugače pa je to izčrpljivo, izčrpano. Fonemov je devetindvajset in nič več. Zabeležil sem še njihove variante, ki jih prej niso poznali, recimo posebni 'm' kot v besedi »simfonija«, ali varianto 'b' v glasovni zvezi 'bm' (»ob meni«), kjer ta ni eksploziven, ne gre ob ustnicah, temveč ob mehkem nebu in skozi nos ... O tem ni kaj dosti več reči. Napisal sem razpravo o oblikoslovnih naglasnih tipih; so štirje: nepremični in nato premični na osnovi, končniški in mešani. Tako lahko na primer povemo, da je bil najprej premični naglas nepremičen (»*potòk – potóka*«), pa smo ga pred končnico nič premaknili na levo in je nastalo »*potók – potóka*«. Ampak to je vse, več ni kaj odkriti.

Morda bo kdo odkril kakšno novo tehniko. Za nas je bilo v fonologiji na primer odkritje, da se glas lahko »vidi«, če krivuljo tresljajev zraka iz ust razčleni sonograf. Pri tem smo obdelali govor nekako štirih do petih govornikov. Nekdo, ki bi hotel statistično ustrezno obdelavo, bi jih moral obdelati tisoč. To se še lahko naredi. Vendar sam mislim, da lahko najdemo tudi tipičnega govorca, ki ga potrdijo poznavalci, in s tistim dosežete bistveno. Potem postavimo teorijo in z dokazi preverjamo, ali je ustrezna. Poskusimo lahko na primer sliko zvoka vstaviti v ustrezen aparat in na drugem koncu bi morali dobiti takšen zvok, kot je bil izvorni.

Pač pa lahko kdo poskuša izčrpati, opisati vse besede glede na te kriterije, če ima zadosti velik inventar. Če bi kdo poskušal zbrati vse besede, jih sam ne bi mogel. Zdaj poskušajo s čitalniki: na eni strani ga nahraniš s knjigo, pa dobiš posamezne besede, to je tako kot v mlinu, kjer dobimo moko iz pšenice. Vendar so bile najbolj pogoste besede že tako ali tako opisane, od Bohoriča, Pohlina, Murka in Janežiča naprej. Lahko se opiramo na tisto, kar je bilo pozitivnega že v preteklosti. Pri uglednih jezikoslovcih, kot je na primer Škrabec, si potrjujemo teorije, za katere se nam sprva zdi, da smo jih sami odkrili. Tako sem sam na primer odkril dolžino in kračino naglašene samoglasnika, ki se povezujeta s tonemskim akutskim in cirkumfleksiranim naglaševanjem. Akutirani samoglasnik je v izgovoru dolg, cirkumfleksirani pa kratek. Potem sem videl, da imajo nekaj podobnega tudi Čehi.

Je za takšno raziskovanje treba upoštevati tudi različna narečja?

Vsa znanost želi dokončno spoznanje. Vendar morate imeti občutek za kvantiteto. Če greste na Štajersko, boste sicer dobro opravili v Celju, ker imajo same dolžine, višje, pri Prlekijah in v Prekmurju pa pravijo: »màti« in »zèmlja«, kratko in odsekano, kar morate biti sposobni prepoznati. Seveda so to podrobnosti, a so zelo resne. Po Dolenjskem, Gorenjskem in na Koroškem imajo pretežno tonemsko naglaševanje. Tako so dobile tonem tudi prevzete besede, še Londonu smo ga dali, ker osrednji Slovenec brez tega ne more. Sicer slišimo ugovore, da Štajerci govorijo drugače, a oni niso »pogruntali« knjižnega jezika. Zrasel je pač v osrednji Sloveniji in izkazalo se je, da je še najbolje, če pri tem ostane. Prekmurci so imeli dve stoletji svoj knjižni jezik, pa se je potem vseeno izkazalo, da je bolje priključiti se osrednjemu knjižnemu jeziku.

Če se vrneva k tonemskim naglasnim tipom: nekaj tega se je treba tudi naučiti na pamet, biti namerno pozoren na nizke in visoke tone. Mene je moral opozoriti kolega Lazslo, s katerim sem sodeloval v Zagrebu. Rekel je: Poslušajte, tudi v vašem govoru je »nekaj«. In sem postal pozoren. Potem sem potrditev tonemskosti dobil še pri Pleteršniku, veliko teh naglasnih lastnosti pa je vzročno podanih že z indoevropsčino.

Torej tonemska naglasna teorija velja tudi za druge jezike?

Za nekatere. Kitajci, na primer, imajo še več tonemov, mislim, da štiri. V Indokini pa še več. Ko sem raziskoval v Nemčiji, sem spoznal jezikoslovca iz tistega konca in nekaj spoznanj je bilo prav neverjetnih. Nemci teh razlik sploh niso bili sposobni slišati, Švedci in Norvežani pa že, ker imajo tonemski tip naglaševanja. Od njih sem tudi prevzel izraz »tonem«.

V svojem jezikoslovju ste uvedli strukturalističen pristop, ki je bil tedaj deležen mnogih kritik. Zakaj?

V Ljubljani strukturalizma pač ni bilo, jaz pa sem se z njim seznanil v Zagrebu. Prej so name vplivali Bohorič, Kopitar, pa Metelko, pozneje Škrabec in profesor Ramovš, strukturalizem pa sem spoznal pri Trubeckoju in Jakobsonu. Strukturalizem meni, da so v jeziku elementi

na različnih ravneh med seboj povezani na podoben način, da lahko strukture, ki veljajo za glasoslovje, prepoznamo tudi v oblikoslovju, skladnji itd.

Ukvarjal sem se z oblikoslovjem, na podlagi česar je potem nastal pravopis. Uvedel sem dve novi besedni vrsti, povedkovnik in členek, ki pa sem ju odkril še na višji ravni, na podlagi skladnje. Tudi tej sem določil lastnosti: samostalnik je v skladnji osebek, torej vršilec dejanja, prizadeti ali pa dopolnilo pomožnega glagola kot v primeru 'Janez je *junak*'. Glagol je v skladnji povedek itd. Uvedel sem sistem podčrtovanja, ki ste ga uporabljali v šoli: osebek je trden in mu pripada strnjena črta, predmet ima dve črti, tisto, kar je globinsko povedkovnik, pa je črtkano, ker že ni več predmet, ampak je v stavku povedkovo določilo. Glagol je dogodek, je nekaj dinamičnega in je podčrtan z vijugo. Prislovna določila so nepregibna, kot nekakšne okamenine besednih vrst, in se mi je zdelo, da bi jih lahko ponazoril s črticami, ki ležijo postrani. Odkril sem tudi polstavek, v katerem ni osebne glagolske oblike. Seveda, spremembe niso bile vsem všeč. Odvisno je od tega, ali ste dovolj bistri, da prepoznate razliko. SSKJ na primer še vedno govori o prislovu, čeprav gre za členek. Videti je treba stvari in njihov rang. Ne smemo biti obremenjeni z ideologijo. Tako je zgrešil Regen, ko je opazoval murnčke: poslušal je njihovo petje in jim odgovarjal s tistim tonom, ki ga je sam slišal. Mislil je, da se bo lahko z njimi pogovarjal, vendar se niso murnčki niti zganili. Regen ni vedel, da te živalice slišijo povsem drugo frekvenčno območje kakor človek. Spoznati je treba, kaj je res relevantno. Lahko gremo v zgodovino in ugotovimo, da je civilizacijski krog enoten in da si sposojamo iz angleščine, Angleži iz latinščine, Rimljani od Grkov, Grki od Indijcev ... Potem se ugotovi, da smo vsi Indoevropejci, da so tako govorili že v Indiji in v Pamirju, in da ni v jezikih ničesar čudnega. Vedno znova pa se odpirajo določeni problemi in v jezikoslovju ne bo nikdar končnosti.

Strukturalizem je bil kasneje sicer splošno sprejet. Z njim je omogočeno tudi manj izobraženim, manj šolanim ljudem, da prej razumejo jezikovne zakonitosti, seveda pa si morajo določene definicije tudi zapomniti. Tako sem na primer zelo enostavno določil tipična distribucijska pravila za tvorjenje zloga: na sredini je samoglasnik, nato sta na obeh straneh, če je možno, zvočnika, še bolj na levo in desno pa sta nezvočnika. Lahko pa je namesto samoglasnika kar zvočnik. Štajerci ne pravijo »*tarta*«, temveč »*trrrta*«. To imajo tudi Hrvati in Čehi. Seveda je teh pravil precej in se dajo tudi poenostaviti, predvsem zaradi šolarjev. Strukturalizem je prinesel vsa ta nova spoznanja in nič ni bilo ovrženo. So pa bila nekatera prizadevanja, recimo pri ameriških distribucionalistih, da se ne bi upošteval pomen. Da bi se uganilo, kaj je določena stvar. Indijancu ponudite pet poimenovanj nekega predmeta in ga sprašujete: Je to lisica? Pa reče, ne. Je to zajec? Ne. No in počasi bi ugotovila, da je ris. Ampak tako ne gre. Res so jezikoslovci tri tisoč let uganjevali, kaj je kaj, potem pa so vzpostavili teorijo jezika in ta je delovala.

Zakaj, menite, prihaja okrog jezikovnih vprašanj redno do ostrih polemik, v javnosti so videti celo kot »spori« med akademiki, raziskovalci? Je jezik tako pomemben za skupnost ali tako zelo primeren za eksponiranje posameznikov?

Veste, nekateri zamudijo vlak. Nekdo drug nekaj odkrije in potem bi radi vsi bili zraven ali pa ugovarjajo, se ne uklonijo novi teoriji, je ne sprejmejo. Skušajo ohranяти stara spoznanja.

Verjetno bi bilo dobro pogledati, kaj je boljše za ljudi?

Ne za ljudi! Ljudje se jezika naučijo, tudi najbolj zapletenih struktur, ne da bi vedeli, kaj znajo in kaj imajo. Drugače je morda za učbenike. Sam sem s pomočjo F. Žagarja v učbenike poskušal spraviti modernejši pogled na jezik. Temu pa so nasprotovali tisoči srednješolskih profesorjev, češ da je moja teorija pretežka za učence, resnica pa je v tem, da so bili šolani še po starem sistemu.

Potem je tu nevoščljivost. Trideset let sem vztrajal, da potrebujemo nov pravopis. Začel sem že leta 1972, vendar so me omejevale razne komisije. Eni so na primer trdili, da iz mojega predloga pravopisa ni razvidno, da živimo v socialistični državi. Potem je Rigler nalašč preštel, kolikokrat se pojavi Tito, in je ugotovil, da se v različnih oblikah pojavlja na kar dvajset mestih, tudi samo kot *maršal* itd. Obtožbe smo torej skušali ovreči, a smo vseeno doživeli denunciacijo. Že leta 1976 bi lahko pravopis natisnili, pa nam je bilo to onemogočeno za pet let. V naslednji komisiji naju z Riglerjem sploh ni bilo več. Nadalje je težava v hierarhiji. Od komisije za SSKJ sem se moral posloviti tudi zato, ker je tam eden od članov postal zelo nervozen vsakokrat, ko sem se oglasil. Vendar je bil starejši in mu nisem smel nič reči.

Morda je kdaj res videti, kot da je Toporišič nekakšen diktator, a v resnici nisem imel nobene moči, saj me ni bilo nikjer, z nobeno družbo si nisem pomagal, samo s svojo lastno pametjo in s tem, da so me vabili na tuje univerze, kjer sem predaval in raziskoval, kar je težilo vest nekaterih, da so potem, leta 1965, rekli, no, pa naj pride v Ljubljano.

V pravopisnih komisijah so me včasih silili k priznavanju slabšega, dokler nisem popustil. Včasih je bolje popustiti, četudi ni vse tako, kot je treba, in četudi ti lahko kdo kaj očita. V pravopisu na primer zdaj ni osnovnega sklanjatvenega vzorca besede *lipa*, čeprav sem ga jaz imel v načrtu. Komisija je sklenila, da ljudje znajo sklanjati lipo in da torej ni treba tega posebej zapisovati. Tako, vidite, vas kolektivno delo prisili v nekaj, kar sicer ni škodljivo, vendar bi bilo bolje, če bi bilo drugače. Res pa je, da tega ni veliko.

Koliko je vse to, o čemer govoriva, usmerjeno v korist uporabnikov jezika? Včasih se zdi, da je dogajanje v komisijah za slovenski jezik nekaj odmaknjenega, kar nima zveze s pragmatičnostjo.

Veste, v komisijah se ne dogaja skoraj nič. Če pogledate poročilo, vedno piše, da je bil referent Jože Toporišič. Teze se pripravijo doma, pripravi se poskusno besedilo, potem pa pridejo člani komisije in to obravnavajo. No, saj večinoma pristanejo na objektivne teze. Komisije same ne delujejo tako, da bi se usedle in razmišljale. Lahko vas kvečjemu popravijo, če ste v svoji teoriji povsem zgrešili.

Kaj pa menite o teoriji jezikovnega elitizma, ki pravi, da akademska sfera mistificira jezik, ga dela nedostopnega, s čimer se med ljudmi delata občutek negotovosti in nizka samopodoba? Ljudstvo, ki zase misli, da ne pozna jezika, ima manj volje za komunikacijo, dogovarjanje, tvorjenje prevratniških mnenj.

S tem se ne morem strinjati. Knjigo napišete zato, da bi jo ljudje brali, ne da bi se skrivali. Noben pravi jezikoslovec noče zapletati stvari. Hoče jih napraviti funkcionalne bolj ali manj za vse. Res pa je, da je marsikaj, kar jezikoslovci delajo, preprosti pameti nedostopno. Ampak priročniki, kot je pravopis, pri katerih ni drugega, kot da si je treba zapomniti vzorec »*lipa – lipe*«, katerega spola je in kako se rabi, so vsakemu lahko dostopni.

Vsaka stroka ima ambicijo približati se ljudem. Oni dan sem kupil knjigo Računalništvo za butce, ali nekaj takega ...

Za telebane.

Tako je. Vidite, tudi računalnikarji želijo svojo vednost približati širokim krogom. Mislim, da je celo njihova dolžnost, da izdajo slovar računalniških izrazov. V pravopisu in SSKJ pač nismo mogli vsega zajeti.

Imate pregled nad tem, v kolikem času po uvedbi določene spremembe, teorije ali priporočila o tem, kakšen naj bi jezik bil, ta res zaživi med uporabniki?

V resnici je tako, da je jezik že od prejšnje teorije živel med ljudmi in se spreminjal. Naučite se ga in ga spravite v naslednji priročnik.

Torej veljajo priročniki za nazaj?

Seveda, za naprej si tako ali tako ne morete besed izmišljati.

No, vi ste si kakšno.

Morda kakšno. Kaj smo napravili? Filozofija je bila prej modroslovje. Lahko torej aktiviramo kakšno starejše poimenovanje, ki je nekoč že bilo v knjigah. Zloženke lahko izražamo s stalno besedno zvezo. Imamo besedo 'geografija', pa pride modri Slovenec in pravi, »*gea*« je zemlja, »*graphein*« pomeni pisati in dobimo zemljepis. Pri historiografiji nismo napravili zloženke zgodovinopisje, temveč izpeljanko zgodovina. Sam sem za antropologijo predlagal izraz človekoslovje. Prepričan sem, da bi uporabnik prej razumel, za katero vedo gre. Večina Slovencev še zdaj ne zna starogrško in če ste realist, verjetno tudi ne verjamete, da se bodo naučili.

Medicincem sem predlagal, naj *bolezen colitis chronica* imenujejo kronični kolitis. In so moj predlog kar lepo sprejeli. Podobno sem jim predlagal izraz za določeno vrsto ognjoka, ki ima jedro pod kožo, na površini pa ima vsebnik, kjer se nabira gnoj. V angleščini je ta pojav imenovan 'gumb', ne sicer navadni gumb, temveč takšen, kakršne imamo na suknjičih, ki imajo glavico in dolg vrat. In sem rekel, fantje, to naj bo 'gumbni ognjok'. To se je morda tudi prijelo. Bolnik dostikrat ne ve, kaj pomeni določen izraz, pa ne bi bilo slabo, če bi.

Za potrebe jezikoslovja sem si moral po zgledu Angležev, ki ločijo *sentence* in *clause*, izmisliti tudi 'poved', ker je tako poimenovanje za *sentence* bolj primerno kot 'stavek'. Glagol je bil sprva 'časna beseda', ker je v nemščini *das Zeitwort*. Vendar je bilo tako poimenovanje nerodno in smo prevzeli iz ruščine 'glagol'. Čeprav se beseda 'glagolo' pojavlja že prej. Moja teorija je, pa mi nihče ne verjame, da beseda izhaja iz angleške *to call*, klicati. Predstavljam si irskega meniha, ki je prišel pokristijanjevati Slovence, pa je vpil »Gla-gol-ite... za menoj te besede!« Tako lahko, če jih nimamo, pa smo pametni, prevzamemo besede tudi od drugod. Takšnim, ki smo jih prevzeli pred kratkim, moramo seveda dodati opis v pravopisu.

Pa tudi v SSKJ. Sta si pravopis in SSKJ v opisovanju besed konkurenčna?

Ne. Oni so dolžni povedati natančen pomen, mi pa smo čisto na koncu gesla, za vsemi oklepaji, opisali samo besede, za katere ni gotovo, da jih vsi poznajo. Za nas je dovolj 'miza', SSKJ pa mora povedati, da je to »kos pohištva iz ravne ploskve in navadno štirih nog«. Če je geslo 'Bush', pa že moramo tudi v pravopisu povedati, da je to ameriški predsednik, ker ima mandat samo štiri leta oziroma največ osem.

Vaš kolega profesor Tomo Korošec je pripovedoval, da je jezik proučeval tako, da je šel z diktafonom, skritim pod plaščem, v gostilno za šank in je snemal pивske pogovore. Se sami prištevate med jezikovne empirike ali teoretike?

Pravzaprav sem empirik. Zanima me, ali moje izsledke okolje potrdi. To okolje pa je zmeraj omejeno – preverjam na primer pri prijateljih, če so le kompetentni. Škrabec je pisal, da ni treba vprašati nekoga na vasi, kaj je 'amper', ali mu ta beseda ugaja ali ne, če je prava ali ne.

Če bi tisti moral odgovoriti, bi verjetno rekel »morda ...« Vprašati je torej treba primerneга človeka, tistega, ki razpolaga z dobrim jezikovnim čutom in ima primerno besedje. Te potem uporabimo kot zgled. Prav v vseh primerih pa tudi tega ni treba. Primera »*lipa je že zelena*« mi ni treba iskati zapisanega ali se doma tako dolgo pogovarjati z ljudmi, da bo kdo izrekel ta stavek. Profesor fonetike v Hamburgu mi je rekel: Sto let lahko čakam, da bo nekdo nekaj takšnega rekel. Lahko pa ga enostavno vprašam: Poznaš to besedno zvezo? In bo rekel, ja, poznam, pa bo potrjeno. Lahko se zanesem tudi na lastno znanje. Naši lastni možgani so sposobni pomniti stotisoče takšnih enot. Cele Slovenije tako ali tako ne moremo preveriti. Če bi mi nekdo ponudil stavek *Riba je veselo odplavala nazaj v vodo*, si upam trditi, da tako rečejo tisti, ki ribo ujamejo, pa jim ni toliko do nje. Recimo, da mu je žena noče speči, sam pa se ne potrudim. Ni mi treba iskati potrditve, čeprav imajo zdaj na SAZU-ju v Novi besedi zbranih sto milijonov besed in bi bilo pravzaprav udobno: vse je prešteto, samo vtipkati vam je treba besedo ali zvezo besed in vam program pove, kolikokrat se je doslej to rabilo, v kateri vrsti besedil oziroma v kakšnem sotvarju (kontekstu). Sam se pa vsej tej statistiki malo čudim. Zdi se mi podobno, kot bi poslal na neki travnik geodeta in mu naročil, naj poda natančno poročilo o tem, koliko je na njem krtin, na kakšni razdalji so od oglišč, kako visoke so, kakšen je njihov sestav, k čemur naj pritegne ustrezne strokovnjake za zemljo ... To nima smisla. Kaj naj bi s tem počel? Se mi zdi, da bi bilo najboljše vzeti brano in vse tisto nazaj zravnati.

Vendar je strojna obdelava jezika po svoje tudi koristna. Računalnike bi bilo dobro naučiti prepoznavati pomen in tudi tvoriti nova besedila.

Se strinjam. Recimo, za gluhoneme razvijajo tako imenovani *visible speech*; na podlagi slik, ki jih izriše fonogram, lahko nekdo bere akustično podobo besedila. Pomagajo lahko tudi slepim.

V fonologiji smo tudi šele z napravami lahko odkrili, zakaj se v praslovanščini pred *i* in *e* soglasniki *k*, *g* in *h* po prvi palatalizaciji, mehčanju z jezikom, spremenijo v *č*, *ž* in *š*. Na fotografiji smo videli, da sta to visokofrekvenčna, svetla samoglasnika in *k*, *g*, *h* so se jima približali. Po drugi palatalizaciji so se ti potem spremenili v *c*, *z* in *s*. Podobno smo lahko razložili nastanek *ü* in *ö*. Prej smo vedeli samo, kje v ustih se to dogaja, kam gre jezik in kako stojijo ustnice, zdaj pa vemo tudi, zakaj se to dogaja.

Zakaj je Kopitar trdil, da se je slovenščina že v 16. stoletju razvila do stopnje, ki je nekateri jeziki niso dosegli niti po več stoletjih? Kaj pomeni »razvit« jezik? Da je v njem mogoče ujeti vse odtenke?

Kopitar je s tem hotel povedati, da je slovenščina dosegla funkcijsko zasičenost in da v tej obliki lahko opravlja vse vloge, ki se pred ljudstvo v danem obdobju postavljajo. Da je zmorna opisati tisti hip, umovalni in tvorni. Določeni jeziki pa se še razvijajo.

Zato se mi tudi ne zdi primerno, da bi prevzemali dosti tujih besed, ker menim, da imamo svojih za večino potreb povsem dovolj. Ne strinjam se s tistimi, ki trdijo, da še nobena beseda nikomur ni škodila. Lahko je škodila, zlasti narodno-ideološko. Vnešen je bil stilistični nemir. Mislim, da je treba biti previden. Iz angleščine oziroma ameriške na primer prevzemamo intonacijo. Pravimo »*jaaa*«, kot bi rekli »*yeah*«, ali pa uporabljamo medmet »*uau!*« Zadnji se bo kar prijel in ga bo treba dati tudi v slovar.

Sam se nagibam k zmernemu purizmu v smislu Kopitarja: nepotrebno prevzeto se zavrača, ker ustvarja težavo. Tako je menil tudi Cankar, zlasti za srbohrvaščino.

V Mariboru so v okviru srbskega kulturnega društva pravkar odprli fakultativni oddelek za učenje srbskega jezika, cirilice, srbske književnosti, glasbe ... Nekateri bi rekli, da je že skrajni čas, da priznamo status tudi tej manjšini. Sami pa ste nekoč tudi za Srbe in Hrvate v Sloveniji rekli, da se statusa manjšine ne dobi v desetih, temveč v vsaj štiristo letih.

Tako je. Tudi Evropska unija skupnostim, ki so se na tuje priselile po drugi svetovni vojni, ne priznava manjšinskega statusa. To lahko priznamo Italijanom, Madžarom, ne pa beguncem in poljubnim selivcem. V Evropi te skupnosti nimajo posebnih pravic, njihova najbolj pomembna pa je ta, da se lahko naučijo jezika in tako postanejo Angleži, Nemci, Francozi, ne glede na barvo polti oziroma nacionalno poreklo.

Še nekaj o tujih besedah: po mojem bi lahko prevedli tudi moderne izraze, kot sta *dance* ali pa *striptease*. Striptizeta npr. bi lahko bila slačilka. Se vam zdi smešno? Morda bi se prijelo, se socializiralo, včasih je vredno poskusiti. Tako sem si »izmislil« besedo preteklik po zgledu na prihodnjik. Beseda preteklik se je prijela, pa je bila sprva morda nenavadna. Pa *sotvarje* namesto kontekst ...

Vaša najbolj znamenita je verjetno zgoščenska.

Ne, ta pa ni moja. Vem, da vsi tako mislijo, vendar je proti tej zmoti protestiral že Hladnik v Delu, češ, Toporišič se z računalniki sploh ne ukvarja. Kar drži. »Izmislil« si samo izraz, ki ga potrebujem. Ne vem, kdo si je izmislil zgoščenko. Morda Janez Gradišnik, če je izraz potreboval. Kaj je že to, tista plošča, cede? Jaz bi prej rekel, da so na njej podatki strnjeni, ker so kompaktni, ne zgoščeni.

Mora biti jezik, ki hoče opisovati vedno bolj zapleteni svet, tudi vedno bolj zapleten?

Vsak jezik je natančno toliko zapleten, kolikor mora biti, da lahko služi potrebam in okoliščinam, v katerih živi. Slovenščina je za opisovanje našega sveta primerna, s tem da jo ves čas tudi bogatimo. Če nekdo iznajde *najlon*, mi pa ne vemo, kako je nastal, oziroma nimamo nobene ideje, kako bi ga drugače poimenovali, naj ostane *najlon*. Nimamo kaj. Enako velja za *perlon*. Za tega si jaz ves čas predstavljam, da je nekaj dragocenega, ker je *perla* biser. Pa verjetno ni.

Jezik mora biti odprt sistem, vendar ne tako, da bi ga drugi s svojim besedjem dušili ali v njem povzročali nered. Kar pa se tiče strukture jezika, verjetno ne bomo nikoli izvedeli, če je jezik resnično najbolj gospodaren, ali bi lahko z nekoliko drugačnim izražanjem porabili tudi manj energije. Preveč je položajev, ki bi jih morali preveriti, da bi lahko določili njegovo gospodarno obvestilnost. Lahko ugotovimo samo, da včasih sploh nima smisla česa povedati. Če vam recimo zdajle povem, da je tole miza, bo obvestilnost jezika enaka nič, ker vi to že tako ali tako veste. (*smeh*)

Delo Sobotna priloga, 8. 11. 2003, str. 16–17.

Vprašuje Uroš Škerl.

Vsak jezik ima svoj dom, in dom slovenščine je tukaj

Akademik Jože Toporišič je verjetno naš najbolj znan jezikoslovec: njegova reforma slovnice je dolgo burila duhove, enako tudi novi slovenski pravopis, ki je izšel pred tremi leti. Upokojeni univerzitetni profesor je izredno ploden avtor, izdal je čez tisoč besedil in živahno spremlja vse, kar se dogaja na jezikovnem področju. V pogovoru se je dotaknil številnih aktualnih vprašanj o položaju slovenščine v novih družbenih okoliščinah in o tem, kako jezik raste in se spreminja.

Naj začneva ta pogovor z aktualnostjo: koroški glavar Haider je slovenski zakon o rabi slovenščine te dni označil za diskriminatornega in imperialnega. Kaj menite o tem?

No, ta je pa dobra, da bi bili mi imperialni in ne oni, ki se širijo na našem jezikovnem območju! Še posebej je smešno, ker sem tudi sam sodeloval pri pisanju tega zakona, a so ga potem zaradi ugovorov z vseh mogočih strani zelo omilili, ne glede na naše argumentiranje. Mislim, da gre pri naših avstrijskih Korošcih za tisto večno neizpolnjeno obveznost iz meddržavne pogodbe, po kateri bi morali varovati slovenščino, česar pa niso nikoli ustrezno uresničili. Nasprotno, nad Slovenci izvajajo genocid, in potem vsake toliko naredijo kaj, kar prenese pozornost na kaj drugega, po načelu: najboljša obramba je napad.

Spominjam se, da sem v času uresničevanja te pogodbe o zaščiti manjšine leta 1976 predaval na univerzi v Gradcu in lahko od blizu opazoval, kako se ni dalo nič narediti: enostavno so dopustili »ljudovlado«, ki je povsem nekaznovano podirala dvojezične table in smešila z zakonom sprejete obveznosti. Enako je tudi na italijanski strani: mi dajemo italijanski manjšini vse pravice, naše obmorje je vse poitalijanjeno, slovenska manjšina v Italiji pa se bori za par javnih napisov, avtohtonost priznavajo le Slovencem na Krasu, v Trstu sploh ne, čeprav vedo, da jih je bilo tam nekoč zelo veliko in še zmeraj so v beneški in goriški Sloveniji, v Rezijski in Kanalski dolini – skratka, resnični mali imperialisti so oni, ne mi.

In slovenska država, kaj bi morala narediti?

Ves čas bi morala zahtevati uresničevanje pogodbenih določil in stvar internacionalizirati. V prejšnji državi za to ni bilo interesa, ker so Srbi že po prvi svetovni vojni dobili veliko ozemlja z madžarsko manjšino, po drugi svetovni vojni pa so tudi Hrvati več dobili kot izgubili, vso Istro in preostale otoke. V našem primeru pa mislim, da se nič ne premakne tudi zato, ker je onstran meja morda zavarovan kapital, ki je odtekel zlasti v Italijo, in to veže oblastnikom roke. Če ne bi bilo tako, bi bilo seveda povsem logično, da bi mi zahtevali za naše manjšine enake pravice, kakršne mi priznavamo njihovim. Sicer pa drži, da imajo v Evropi manjšine na splošno manj pravic, kakor jih mi dajemo obema našima manjšinama.

Zdaj sva pa že pri zelo večplastnem vprašanju asimilacije na eni ter ohranjanja identitete manjšin in priseljencev ...

Mislim, da se morajo vsi prišleki naučiti jezika države, v katero pridejo, zasebno pa seveda lahko gojijo svoje materinščine. Vsak jezik ima svoj dom, in dom slovenščine je tukaj, to

sem zagovarjal že v drugi Jugoslaviji – kdor pride sem, naj se nauči slovensko, tako kot se naši izseljenci naučijo jezika držav, v katere se priselijo. Ta problem je obstajal že v Kopitarjevem času, ko se Nemci pri nas niso hoteli naučiti slovensko, v skladu z nazorom nekega Angleža, ki je spoznal: kolonializator naj nikdar ne govori jezika svojih podložnikov oziroma tistih, ki si jih kolonializiral! Oni naj se naučijo tvojega jezika ali pa naj ostanejo na preprosti družbeni in kulturni stopnji, na kakršni so. Če so te kolonializirali, si se torej moral naučiti jezika kolonializatorjev, tako rekoč si moral peti njihovo pesem, ali pa si ostal zunaj, raja. To je bil velik problem postkolonialne Afrike, ki ni imela zadosti obsežnega izobraženega sloja.

Položaj v kolonializmu je bil v tem smislu zelo nedvoumen, v današnjih sodobnih multikulturnih družbah je vse skupaj veliko bolj zapleteno, saj gre pogosto za soobstoj številnih kultur, jezikov itn.

Zato sem jaz proti multikulturalnosti in multijezičnosti, najbolj mir je, če je vsak na svojem področju. Ko so Slovenci odhajali v Ameriko, so se pač naučili angleško. Je pa res, da so se mi blizu Chicaga nekoč izseljenci hvalili: tu je prava Slovenija, vidite, vsi govorimo slovensko. Pa sem jim odgovoril: kaj bo tu Slovenija, Slovenija je tam, kjer so njena zemlja, ljudje, družine, zgodovina, knjižnice, gledališče, šolske in druge ustanove!

No, še en dogodek te dni buri duhove, namreč zavračanje ravnatelja tolminske knjižnice, da bi agenciji za regionalni razvoj poslal zahtevek v angleščini ...

... sem zasledil, da, to je pa zdaj druga plat. V Evropi nam ves čas dopovedujejo, da je od nas odvisno, v kolikšni meri bomo ohranjali jezik, in neka prevajalka je pred časom povedala, da se naši predstavniki v EU pri svojih nastopih vse premalo poslužujejo slovenščine. Ta položaj je natančno tak, kakršen je bil prej v odnosu do Beograda, tudi tam smo imeli vso pravico govoriti slovensko, a jo je le malokdo izkoristil. V tem je težava, izkoristiti ne znamo niti tistega, kar nam je omogočeno, in se ne znamo boriti za svoje pravice. Po mojem mnenju je tudi zapis *euro* namesto *evro* precedens: tu so močni preizkušali odpor manjših. To je edini razlog za ta *u*, saj sta si *u* in *v* podobna v številnih jezikih in zanesljivo ne bi bilo tudi pri Evropejcih nobenih težav, če bi mi ohranili slovenski zapis.

Nekje sem zasledila vaše besede, da je pri nastajanju pravopisa, ki je izšel leta 2001 in katerega glavni nosilec ste vi, težave povzročala tudi politika. Tako na prvi pogled si človek kar težko predstavlja, kaj bi lahko imela politika s tako strokovnimi rečmi, kot so »al prav se piše kaša ali kasha«.

V sedemdesetih letih, ko so se začele priprave na ta pravopis, ki je končno izšel pred tremi leti, so nam očitali, češ da smo v zgledih premalo omenjali Tita (četudi je sodelavec Rigler potem naštel dvajset teh omemb); pa da se v pravopisu premalo odraža naša družbena ureditev. V devetdesetih letih, ko smo pripravljali novo izdajo Slovenskega pravopisa – Pravila, pa smo upoštevali, da je načrt za slovnična pravila nastajal v Jugoslaviji, zato so bili zgledi taki, da so odražali tedanje družbene značilnosti, znamenitosti in tako dalje. Pri ponazarjanju sklanjatev smo na primer navajali tudi zglede iz Jugoslavije, govor je bil o tedanjih družbenih strukturah in podobno, in to je bilo v spremenjenih razmerah po letu 1991 treba zamenjati s kakšnimi rečmi, ki so nam bližje. Besedilo je bilo torej treba »desocializirati«, »dekomunirati«.

No, v slovarju novega SP so še vedno tudi imena nekaterih ljudi iz prejšnjega režima, prav veliko pa jih tudi v prvem ni bilo (zdi se mi, da priimka Kardelj ni bilo v njem), pa četudi je le treba vedeti, da nas je na neki način vendarle tudi rešil, ko je v spremembah jugoslovanske ustave leta 1974 določil, da naj ima tudi Slovenija svoje oborožene sile, tiste, ki so se potem izkazale ob osamosvojitvi. Že takrat so mi povedali, da je v teritorialni obrambi, »kdor je znal«, res poveljeval v slovenščini. Tudi to je bilo zelo pomembno za naše osamosvajanje.

Ko ste ravno omenili poveljevalni jezik, ali ga zdaj torej imamo?

Imamo, kakšen je, pa ne vem. Veste, deloma so že v stari Avstriji nekaterim našim enotam poveljevali v slovenščini: Tomo Korošec je nedavno izdal knjigo o celi vrsti učbenikov v slovenščini, ki so takrat obstajali za potrebe poveljnikov slovenskim vojakom. Že takrat pa so se tudi norčevali iz slovanskih jezikovnih zagat: denimo na povelje »Aufs Pferd« so vsi skočili na konje, le en vojak je ostal na tleh, češ, kaj naj pa jaz, ki imam kobilo? Sicer pa se ve, da so pred propadom Avstro-Ogrske Slovenci že tudi v dunajskem parlamentu zahtevali pravico za javno rabo slovenščine. Tudi gospodarstvo in politika sta se začela osamosvajati, Krek je ustanovil banko, postavil sredi Ljubljane hotel Union. Vse to je bilo glede na to, da nikoli nismo bili samostojen politični subjekt, zelo pomembno.

Večkrat je slišati, da smo Slovenci slabi govorci, da imamo tremo pred javnimi nastopi, še posebej v primerjavi z južnimi brati. Bi to pripisali nekakšni domnevni slovenski psihološki introvertiranosti ali pa ravno dejstvu, ki ste ga omenili, da namreč nikoli nismo bili politični subjekt in tudi nismo premgli samozavesti nacije?

Po mojem mnenju gre glede javnega govornega nastopanja Slovencev za predsodek, deloma smo premalo temperamentni, manj dinamični kot na primer Srbi, dejstvo pa je, da imajo Srbi, ker so se veliko selili, tudi zaradi pregona Turkov, bolj enotno govorico kot mi. Pri nas zares velja, kakor je rekel Trubar, da skoraj vsaka vas govori po svoje. Zato moramo, ko govorimo knjižno, bolj paziti na naglase, pri Srbih je to bolj naravno, ker so bolj blizu knjižni normi. Pri nas je bilo treba v knjižnem izražanju marsikaj spremeniti: tako se je v narečju reklo *moust*, a je že Trubar zapisal *most*, *lūč* kot *luč* in tako naprej. Deloma smo se narečjem odrekli že v cerkvi, da bi bili bolj razumljivi za vse, tudi Trubar je pridigal v bolj čisti slovenščini.

Mislim, da se morajo prišleki naučiti jezika države, v katero pridejo, zasebno pa seveda lahko gojijo svoje materinščine.

Te velike narečne razlike so torej posledica dejstva, da so se Slovenci bolj malo selili, da so bili bolj sedentarni?

Da, tako je.

Novi slovenski pravopis je nastajal triintrideset let, vi pa ste nekje omenili, da bi bilo dobro, če bi dobili prenovljenega vsakih petnajst let. Se torej nov glede na izkušnjo dolgega nastajanja prejšnjega že pripravlja?

Če pogledava zgodovino: prvi, Levčev slovenski pravopis je iz leta 1899, drugi, Breznikov, je izšel leta 1920 – to za tisti čas niti ni bilo tako slabo. Potem je sledil oni iz leta 1935,

ki sta ga napisala Breznik in Ramovš, četrti, Ramovšev, je izšel leta 1950, peti, Bajčev, pa leta 1962. Pri naslednjem, lotili smo se ga v 70. letih, pa so že nastopile velikanske družbene ovire, deloma iz slavističnih logov, bili pa so tudi pomisleki glede ideološke pravovernosti naše ekipe, in šele po letu 1981, potem ko je tekst pet let ležal na Akademiji, se je spet premaknilo.

In kaj je bilo poleg vprašanja Tita tako sporno?

Pravzaprav ne kaj dosti, denimo pisava besede *Bog* z veliko začetnico, ki sem jo utemeljeval tudi po poljskem zgledu, to je sedaj problem, in dilema, kako to pisati v zvezah, kot so *bog si ga vedi*, *bog ve*, *hudič ve* ...

... a ta tudi ve?

(*Smeh.*) Tudi ta je zelo zvit. No, pri tem zadnjem pravopisu pa nas je spet 'prineslo okrog' vodstvo Inštituta za slovenski jezik, ko je brez naše vednosti razveljavilo naš komisijski sklep, da je treba *Svetega duha* pisati le z eno veliko začetnico, razen v primeru, če se *Sveti* izpusti, potem dobi *Duh* veliko začetnico.

Ob izidu pravopisa je bilo slišati tudi kritike, denimo glede tujk, kot so pank, rok, hepiend ...

V slovenščini je velikansko število prevzetih besed, ki so že podomačene, zakaj naj bi bila torej angleščina izjema? Za dvainštirideset jezikov smo izdelali model, kako se njihovi glasovi ali pa pisava, kadar so drugačni od naših, prenašajo v slovenščino. Če teh tujih besed namreč ne ponašimo, delujejo kot tujek. V športu so recimo dolgo pisali *goal* ali pa *corner*, kar je vnašalo le zmedo pri izgovoru. Škrabec je zagovarjal celo tezo, da bi morali sloveniti tudi priimke, s čimer se jaz nisem strinjal, razen v primerih, kot so *Rim*, *Dunaj*, imena visokih dostojanstvenikov, na primer *Franc Jožef*, *Janez Pavel*.

Koliko časa mora neka beseda odmevati v prostoru, preden jo udomačimo v pisavi?

Po mojem je to mogoče storiti takoj, ko se začne pojavljati, obstaja pa tudi teorija, da se mora nekaj časa dobiti. V tem primeru pa tvegamo nastanek barbarizmov: tako mi je eden izmed mojih sodelavcev rekel, da si je kupil »renolta«, ker je pač francoska izgovarjava malo znana. Usoda vseh besed, ki so se odlepile od matice, je, da si jih ljudje po svoje prilagodijo, proti temu se ne da nič. Zakaj ne bi napovedovalci na radiu in televiziji mogli biti v večji meri ljudje iz Ljubljane in kranjskih mestnih območij, ki so bližja knjižni normi?

O, to pa odločno protestiram! To je diktatura centra, ki tistim, ki nismo od tu, prodaja ljubljansščino za normativno slovenščino!

To vendar ni ljudska ljubljansščina, saj te sploh več ne znamo. Meni gre za kultivirano govorico, tudi Prešeren in Čop nista govorila v svojem narečju, »sva šva«, ampak sta uporabljala nadnarečno, privzdignjeno govorico. Ljubljana je pač naše središče, družbeno, politično in kulturno, in to narekuje tudi knjižni jezik. Tudi v Franciji se knjižni jezik ravna po govorici Pariza, v Angliji Londona, v Nemčiji Lutra ...

... to pa ne drži, v Marseillesu tudi uradno govorijo zelo drugače ...

... no, knjižni jezik Francozov ali Nemcev je vendar enoten. Škrabec je nekoč rekel Prekmurcem, ki se niso pridružili osrednjemu knjižnemu jeziku: dalj časa boste vztrajali pri pokrajinskosti, prej boste izginili. Tako so se tudi Nemci pridružili Lutrovemu tipu jezika, predvsem tisti na vzhodu, ki so mejili na Slovane. Italijani pa so naredili kompromis: lingua toscana in bocca romana, norma je toskanščina, način izgovorjave rimski.

Škrabec je nekoč rekel Prekmurcem, ki se niso bili pridružili osrednjemu knjižnemu jeziku: dalj časa boste vztrajali pri pokrajinskosti, prej boste izginili.

Kdaj pa bomo dočakali manjšo, žepno izdajo pravopisa?

No, to je problem denarja in maloštevilnega naroda, je pa res, da smo imeli take načrte. Trenutno se glede tega nekaj giblje.

Se vam zdi, da sicer jezikovna raven nazaduje ali napreduje, denimo pri poslancih, novinarjih itn.?

Novinarji ste po mojem še najbolj pismeni, ker se pač dnevno izpostavljate kritikovim očem in ušesom z vsako malenkostjo, z vsako vejico ali napako. Kar pa zadeva bogastvo jezika in besedišče, slovenščina seveda ne premore tako izdelane frazeologije, kakršno ima denimo poljščina, ki je imela drugačen družbeni položaj kot slovenščina, pa tudi boljšo družbeno slojevitost kot mi.

Kako pa je z izumljanjem novih besed, kdo naj bi jih izumljal? Je ta proces pri nas dovolj živ?

Vsekakor morajo to početi strokovnjaki za posamezna področja, ti najbolj vedo, kaj vse jezik potrebuje in zmore. Če je beseda posrečeno izumljena in jo ljudje dovolj uporabljajo, potem enostavno dobi ustrezno težo. Večkrat zadošča že prevod tujk, ki jih Slovenci večinoma ne razumejo, na primer narečjeslovje za dialektologijo, besediloslovje za tekstologijo. Besede se širijo iz znanstvenih in izobraženih slojev navzdol.

Kaj pa nasprotno? Tudi mladina izumlja besede, ki jih nato povzemamo vsi ...

Tu gre v veliki meri za pretiravanja, na primer za redukcijo v računalniški ali telefonski komunikaciji, ki jezik tudi siromaši.

Dnevnik, 20. 11. 2004, str. 30–31.

Vprašuje Tanja Lesničar Pučko.

Akademik dr. Jože Toporišič ima osemdeset let

Moje ugotovitve so precej dokončne

Znani jezikoslovec o svojih zagrebških letih, o »zavrženosti s strani ljubljanske slavistike«, o tem, kar je v jezikoslovju postoril, in o tistem, kar morda še bo.

Prav danes ima na ljubljanski Univerzi slavnostno predavanje o Stanislavu Škrabcu, svojem velikem vzorniku, prihodnji ponedeljek pa mu bodo v brežiški knjižnici (rojen je bil v bližnjem Mostecu) posvetili »kot«, v katerem bodo na ogled njegova številna dela. Na vprašanje, kaj počne, kadar se ne ukvarja z jezikoslovjem, je dejal, da hodi na lingvistični krožek, da bi izvedel, »kaj se novega dogaja«, kasneje pa smo izvedeli, da po malem tudi sadjari.

Prebral sem vaš prispevek za letošnje slavistično zborovanje v Zagrebu, v katerem pripovedujete o enajstih letih svojega »zagrebovanja«, od 1954 do 1965. Ena od zanimivosti je ta, da ste tja odšli kot mlad literarni zgodovinar, vrnili pa ste se kot jezikoslovec z mednarodnimi objavami. Kdaj in kako se je zgodil ta preobrat?

Oboje je teklo nekaj časa vzporedno. A najprej je treba reči, da sem na zagrebški slavistiki pristal na mestu jezikoslovnega lektorja, čeprav je bil načrt drugačen, kajti na ljubljanski sem dve leti pred tem diplomiral z literarnozgodovinsko temo. Vendar v Ljubljani nisem prišel v poštev zaradi ideoloških razlogov.

Kakšni so bili ti razlogi?

Bil sem samosvoj človek. Ko so me povabili v partijo, sem članstvo zavrnil, čeprav sem bil kasneje celo oddelčni mladinski funkcionar.

V prispevku pravite, da ste imeli spor s Slodnjakom, in to zaradi Levstikovega Popotovanja?

Res, odkril sem, da je nekaj podobnega kot Levstik že leto prej napisal Anton Janežič za Slovenski glasnik, da Levstik torej ni bil povsem izviren. Slodnjak je bil močno presenečen. Prav tako sem ugotovil, da nekatere navedbe v njegovem romanu o Levstiku *Pogine naj pes* ne držijo. On je dejal, da je to pač roman, jaz pa, da morajo dejstva vseeno ostati dejstva. Bil sem študent tretjega letnika ... Zapustil sem Slodnjaka in odšel k Marji Boršnik, pri kateri sem leta 1952 diplomiral.

Kljub temu je bil Slodnjak tisti, ki vas je v šolskem letu 1953/54, ko ste bili profesorski pripravnik v Novem mestu, predlagal za strokovno mesto v Zagrebu. Očitno vam ni zameril?

Ni, celo kariero mi je omogočil, čeprav ne v Ljubljani: tudi pri njem je bilo že vse zasedeno. Ko sem odhajal v Zagreb, sem mislil, da bom prišel na katedro za literarno zgodovino, a je bilo, kot rečeno, mesto le za jezikoslovca. Tako sem se za ljubi kruhek pač vdal. Ampak potem sem jezikoslovje kmalu vzljubil, ugotovil sem, da omogoča večjo eksaktnost kot ukvarjanje z literaturo.

Kljub temu ste leta 1963 doktorirali iz literarnozgodovinske teme, iz Finžgarjevega pri-povedništva. In spet pri Marji Boršnik.

V Zagrebu sem bil, taka je bila volja tedaj najuglednejšega slovenskega profesorja na hrvaški slavistiki Frana Petreta, vključen v literarnoteoretski krog. Izdali smo knjigo Uvod v književnost, članke o slovenski literaturi pa sem objavljaj tudi v strokovnih revijah. Literarne zgodovine torej nisem povsem opustil, zato sem tudi kar iz Zagreba prijavil doktorat pri ljubljanski profesorici. Finžgar seveda tedaj ni bil najbolj všečen avtor; čeprav je imel ugled, za tisti čas nekako ni bil najbolj »pravi«. Kljub temu je Slovenska matica leta 1964 mojo disertacijo objavila, sam pa sem že ob njeni obrambi dobil dvojni naslov: doktor jezikoslovja in literarnih ved, kar pa je bilo na intervencijo slavistike spremenjeno v dr. filologije.

A večino časa ste v petdesetih letih vendarle preživali ob jezikoslovju?

Zagotovo. Pridružil sem se *Lingvističkemu krugu zagrebačkemu*, tako se je reklo, bili smo sami mladi, med nas se je širil in nas tudi pridobil strukturalizem. Poleg tega so me spodbujali tudi zagrebški profesorji in me povezali z znamenitim fonetikom Petrom Guberino, ki je izdajal serijo knjig o posameznih jezikih, eno, za slovenski jezik, sem zanj pripravil tudi sam. Hvalil me je, Fran Petrè pa predlagal, naj se prijavim za Humboldtovo štipendijo. In sem se, jo gladko dobil in potem leta 1962/63 v Hamburgu na fonetičnem inštitutu eksperimentalno raziskoval, kar sem začel v sodelovanju z Guberino, zlasti tonematiko.

S strukturalizmom ste se torej temeljito spoznali že v Zagrebu, ne šele v Nemčiji? Je bil Zagreb v tem pogledu daleč pred Ljubljano?

Seveda, Ljubljana je tedaj metodološko precej zaostajala: Biti strukturalist v Zagrebu ni bil problem, v Ljubljani pa ni in ni šlo. Govorili so, da je vse izmišljeno, kaj bosta Jakobson pa Trubeckoj! Ramovš in Nahtigal sta imela sicer dobro jezikoslovje, a Ramovš je umrl že 1952. Bajec je bil seveda tradicionalist.

Zapisi ste, da ste doživljali »nekakšno zavrženost s strani ljubljanske slavistike«. Za kaj je šlo?

Nikoli nisem natančno izvedel, zmeraj je bila zadaj neka moč, ki je o tem odločala. Vsekakor sem si želel v Ljubljano, zlasti potem, ko sem se poročil z Ljubljančanko. Slodnjak je leta 1958, ko je bil še predstojnik slavistike, sicer nameraval razpisati mesto zame, a drugi na oddelku tega niso želeli. Naslednje leto je moral Slodnjak z univerze. Mislil sem, da bom lahko prišel v Ljubljano, ko se bom vrnil iz Nemčije, a tudi to ni šlo. Počakati sem moral do leta 1965. Mimogrede: spominjam se nekega monsignorja Debevca, ki je Finžgarju ob odhodu iz Ljubljane dejal, da se iz nje zelo lahko odide, nazaj pa se pride težko. Jaz sem čakal enajst let.

Ker ste bili mladi, prodorni in morda za tiste čase preveč ambiciozni?

V Ljubljani me tako in tako niso radi objavljali, ker sem kritiziral tedanjo slovnico Bajca, Rupla in Kolariča. Zato sem objavljaj na Danskem, v Nemčiji in drugod, zveze sem dobival tudi na poletnih tečajih v Zagrebu.

Ampak vaše učbeniške knjige Slovenski knjižni jezik 1 do 4 so začele izhajati takoj, ko ste se zasedrali v Ljubljani, prva že leta 1965. Material zanje ste imeli očitno že pripravljen?

V Zagrebu sem isto stvar predaval šestkrat na teden, seveda hrvaškim študentom, tako sem

skoraj vse vedel na pamet, dodal sem še poglavje o sporočanju. Na tedanjem zavodu za šolstvo so mi rekli, naj kar pišem, da bodo program že prilagodili vsebini knjig za posamezne letnike.

Srednje šole so novo »Toporišičevo slovnico« pričakale različno. Nekateri učitelji tudi z zavračanjem.

Seveda, nekateri bi se morali česa še priučiti, to pa je bil zanje prehud napor, Joža Mahnič je bil med največjimi nasprotniki. A počasi se je stvar le prijela, bilo je menda kar osem ponatisov. Kasneje so me iz šole izpodrinili drugi avtorji.

Ampak s temi učbeniki ste postali, vsaj za širšo laično javnost, tako rekoč sinonim za slovensko slovnico. »Slovnica«, to je »Toporišič«!

No, pomembnejše od teh učbenikov so seveda moje jezikoslovne razprave, ki dajejo uvid v vse jezikovne ravnine. Vseh sestavkov, s knjigami vred, je zdaj že preko tisoč dvesto.

Vas je potem, ko ste že temeljito stopili v jezikoslovje, kdaj še zamikala literarna zgodovina?

Zanimala me je skozi stilistiko. Sicer pa sem tudi disertacijo o Finžgarjevem pripovednem opusu zasnoval strukturalistično, to je bila tedaj metodološko zelo moderna knjiga.

Zdaj že deset let ne predavate več, kar pa seveda ne pomeni, da ste izpregli tudi kot jezikoslovni znanstvenik.

Nekakšna moja šola je bilo tudi izdelovanje pravopisa. V skupini so bili dejavni ljudje, s katerimi sem strokovno zelo intenzivno živel. Poleg tega sem se začel, sicer na pobudo drugih, ukvarjati tudi z našim jezikoslovnim izročilom, z Miklošičem, Škrabcem, Pleteršnikom, Kopitarjem, Ramovšem.

Slovenski pravopis, ki je izšel leta 2001, je bil deležen kar precejšnje strokovne kritike. Ste jo preživeli?

Vsem sem odgovoril, ponavljati nima smisla. Eno je moja pravopisna teorija, ki je bila temelj tega načrta, drugo pa dejstvo, da je bilo težko nadzorovati vseh sedem redaktorjev. So me pa na ZRC omejevali v tem smislu, da mi proti koncu niso dajali več vpogleda v mojo recenzijo sestavkov. Bil sem nepreviden in si svojih pripomb nisem posnel, tako da nisem vedel, koliko so jih redaktorji upoštevali in koliko ne.

Kako si razlagate takšno omejevanje, z naglico?

Ne, mislim, da je šlo za nagajanje oziroma za vzpostavljanje take situacije, v kateri sem za določene napake kot vodja projekta pač kriv, nimam pa možnosti ugotoviti, kako je do njih prišlo in kdo je zanje v resnici kriv. Na primer: *Istanbul* se je znašel nad našim *Carigradom*, kar je zagotovo narobe, ampak jaz zdaj ne morem priti do izvora tega.

Tudi pravopisa v skrajšani obliki še zmeraj ni.

Žal zoper to ne morem nič. Svojo tržno roko čez pravopis ima ZRC.

Kako pa ocenjujete sedanje delovanje fakultetne slovenistike, mislim seveda na jezikoslovni del? Je ponudba študentom dovolj celovita?

Verjetno predavajo vse, kar je razvila moja generacija, vprašanje je le, kakšna je kvaliteta. A

gre za mlade ljudi, ki se še razvijajo. Ko sem bil sam mlad, sem veliko energije vložil tudi v skupno pripravo Slovarja slovenskega knjižnega jezika. To je bilo sodelovanje naše generacije s starejšo, medtem ko sem bil pri ustvarjanju moderne slovnice sam.

Imate občutek, da se vaše delo ustrezno nadaljuje, ali je prišlo do določene diskontinuitete?

Moje ugotovitve so precej končne, zagotovo pa zadeve zdaj skušajo osvetljevati tudi z drugih zornih kotov. Pri frazeologiji vsekakor imam naslednico, pri glasoslovju, oblikoslovju in besedotvorju kaj bistvenega ni mogoče dodati. Morda bo kaj koristnega nastalo na področju slovaropisja, mislim na bogat korpus živega besedja, ki nastaja v okviru ZRC in drugje. Žal so ti korpusi tehnično zlahka dostopni samo inštitutskim jezikoslovcem, zunanjim uporabnikom pa težje.

Kaj pa dialektologija?

Bojim se, da bodo narečja izginila, preden bodo v celoti popisana. Razveseljivo je, da so se pojavili nekateri novi narečni strokovnjaki na Koroškem, ki natančno popisujejo ljudski jezik in so že zasenčili tovrstno dogajanje na naši strani. Pri nas je zbranega ogromno gradiva, a ni nikogar, ki bi napravil sintezo današnjega stanja in znanja.

Kaj pa zakon o jeziku? Pri njem niste veliko sodelovali.

Nisem, skupina okrog zdaj pokojne Brede Pogorelec ga je pripravljala po svoje. A kakšnih bistvenih pripomb nimam. Druga stvar je, koliko se zakon v resnici izvaja. Dogajanje okrog univerzitetne angleščine govori o nasprotnem.

Vi ste seveda proti temu, da bi bila predavanja na določenih programih v angleščini?

Zmeraj sem bil na stališču, da se mora tisti, ki pride sèm, prilagoditi slovenščini in ne nasprotno. Kakor je moje stališče tudi to, da ne smemo izpodrivati slovenskih izrazov s prevzetimi.

Profesor, nedvomno ste najpomembnejša slovenska jezikoslovna avtoriteta po Franu Ramovšu. In to seveda ni nekaj, kar je treba povedati samo zaradi vaše osemdesetletnice.

Če odštejem dialektologijo, bo kar držalo. Res pa je, da se je dogajalo nekaj, kar imenujem »prekrščevalstvo«. S tem hočem reči, da se je jezikoslovje sicer gibalo v mojih koordinatah, a so kakšno stvar raje drugače poimenovali. Na primer: kar sem jaz poimenoval sporočanje, se zdaj imenuje sporazumevanje. Ampak če nekdo napiše pesem ali roman: ali se sporazumeva ali sporoča svoj svet? Mislim, da slednje.

Toliko ste postorili, kaj vam je še ostalo?

Rad bi obdelal še slovensko stilistiko, skupaj z interpretacijami besedil. Če bom dovolj dolgo živel, pride morda na vrsto še zgodovina našega jezikoslovja. In morda tudi dialektologija. Vse za slavo slovenščine, ki naj traja, kakor bi rekel Škrabec, »v večnost in še prek nje«.

Delo, 9. 10. 2006, str. 9.

Vprašuje Peter Kolšek.

V Ljubljani zame dolgo ni bilo mesta. To je eno bolj grenkih dejstev v mojem življenju.

Asketski osemdesetletnik, letošnji dobitnik Zoisove nagrade za življenjsko delo, akademik Jože Toporišič, se iskriivo sprehodi med spomini na rojstno hišo in načrti za nova dela. O slovenščini v EU in o dobrih sortah jabolk pripoveduje enako poznavalsko.

Po desetih letih (sicer zelo dejavnega) pokoja je te dni akademik Jože Toporišič spet pod svetlobo žarometov. Ne zato, ker bi bil izdal novo šolsko knjigo ali predstavil še kakšna nova, zahtevna jezikovna pravila naši materinščini. Celó ne zgolj zato, ker je čil in mladosten praznoval osemdeset let, kar so zaznamovali različni dogodki – kot na primer oblikovanje njegovega kota v brežiški knjižnici, ki je blizu njegovega rojstnega kraja, sicer pa je Jože Toporišič že vrsto let tudi častni občan Brežic –, ampak zaradi še svežega priznanja, Zoisove nagrade za življenjsko delo, ki je najvišja nagrada v slovenski znanosti. In kot taka, vsaj za zdaj, vrhunec med nagradami jezikoslovca, čigar pomen za slovenščino poznavalci enačijo z delom Frana Ramovša. Pogovor, ki je pred vami, je komajda del tega, kar je sobesednik iskriivo stresel iz spomina.

Kaj menite o tem, da so srednješolci pri maturi manj uspešni pri slovenščini kot pri matematiki?

Očitno je matematika lažja. Težko bi rekel, ker že nekaj časa nimam več zveze s srednjimi šolami. Sicer pa slišim, da te trditve ne držijo več.

Kako pa ste vi nekoč, kot dijak, doživljali pouk slovenščine?

Hodil sem na klasično gimnazijo v Mariboru in že v tretjem letniku, rekli bi v današnjem sedmem razredu – bilo je leta 1940/41 – sem vedel, da bom študiral slovenščino. Za to je bil »kriv« moj profesor slovenščine Stane Mihelič. Veliko je dal na pripovedovanje brez prekinitve, na deklamacije, slovnica pa nam ni delala težav, saj smo imeli podlago zanjo že v latinščini, grščini, tudi francoščini.

Bili ste gotovo odličnjak?

Res je, vendar sem v prvem razredu gimnazije dobil negativno oceno prav pri slovenščini! Pisali smo spis, v katerem me je zmedlo *Prvič v mestu/Prvič v mesto*, mene, ki sem prihajal iz vasi blizu Brežic in sem na to drugače gledal kot rojeni Mariborčani ... In dobil sem celo opomin, kar sem profesorju zelo zameril. Šolanje mi je omogočila listina, s katero je leta 1822 rojeni sorodnik Jože Toporišič s svojo zapuščino zagotovil šolanje enega otroka iz generacije po svojem očetu oziroma materi. Postal naj bi duhovnik. Na začetku sem tudi stanoval v semenišču.

Je bila vaša družina velika?

Bilo nas je šest otrok. Ko je davica umorila šestletno Ivanko, smo jo zelo pogrešali. Tudi oče mi je umrl, ko sem bil komaj v drugem razredu takratne gimnazije. Sicer pa smo na Mostecu pri Brežicah, kjer sem rojen, živeli na večjem posestvu, četudi ne tako velikem, kot je bilo najprej

dedkovo. Redil je konje in zanje dobil veliko priznanj. Rad je rekel, da ima parcelo pod vsakim oblakom. Imel pa je tudi pet hčera in dote so posest razdelile. Mi smo živeli na posesti stare mame Ane Škvarč, v trdni hiši, ki je imela še zlasti za tedanje čase dokaj redko klet.

Se še vračate domov? Je iz otroštva še ostal klic po druženju z naravo?

Še se vračam, toda odkar je umrl moj brat in je ostala le svakinja, naš rod tam izumira. Poskušamo vsaj to in ono obdržati. Jaz skrbim za sadovnjak, nekaj imamo tudi na vikendu v Bohinju, tako da so moja jabolka kar znana med kolegi.

Je še kje najti stare kmečke sorte, kot so bili carjeviči, mošanjčki, bobovci?

Kapar je veliko tega uničil, tako da smo morali nasade obnoviti. Mošanjčki počasi propadajo, bobovce pa imam. Poskusil sem tudi hrvaške sorte, a jabolka so debela, pa ničokusna. Brat je pred smrtjo zasadil češnje in višnje. Oče pa oreh, ki na tistem mestu nikakor ni hotel uspevati. Pozneje smo ga sadili drugje. In tudi sam sem enega posadil, v spomin na brata, tako da je zdaj orehov doma kar dosti.

Torej bo v prazničnem decembru gotovo veliko domačih potic?

Bodo, bodo, ampak jaz bom bolj skromen pri teh užitkih. Že od mladega imam različne težave s prebavili, posledice nekaterih povojnih bolezni, tako da sem se navadil dietne hrane. Ko se je pridružil še holesterol, sem se sploh odpovedal maščobi. Na solato me je navadil šele zdravilec iz Doba, in dobro mi je svetoval. Ampak jem jo brez olja, le z limoninim sokom pokapano.

Nič priljubljenega praženega krompirja torej?

Samo, ko ga sam naredim.

Tako asketsko prehranjevanje je nedvomno tudi razlog za tako vitko postavo in svežo zunanost, ki niti od daleč ne izdaja osmih križev?

Upajmo!

Študij vas je najprej peljal v literarno zgodovino, potem šele ste se tako strastno zapisali med jezikoslovce. Ste tudi sami kdaj pisali literaturo? Denimo pesmi v srednji šoli?

Nikoli. Nobene literature. Svakinja Reza doma pa piše pesmi, take občutene, kmečke. Samo Borovih napadov sem se branil tudi z rimano besedo.

Vam svakinja prinese katero v lekturo?

Kdaj že kaj pogledam, kak »in« odpravim, da lepše teče, ampak ona pravi, to ni nič. Doma ima Prešerna, Gregorčiča, to sta njena vzornika.

Vaša metodičnost pri vsem, česar se lotevate, tudi pri slovenščini, spominja že skoraj na matematiko!

No, saj v Mariboru so najprej mislili, da bom matematik.

Kako pa vas je zaznamovalo življenje med vojno, v pregnanstvu v Nemčiji?

Petnajst let sem imel, ko so nas izselili, in še dobro, da sem bil šolan: Nemcem se je

zdelo škoda, da bi me uporabili le kot fizičnega delavca, pa sem v prvem taborišču delal v ambulanti in pozneje v Breslauu kot knjigovodja v veliki tovarni. Spomnim se, da sem nekoč, proti koncu, eno noč »varoval« celo Gerharda Hauptmanna. Veliko sem bral, nemško, kot študent celo Waltzlovo enciklopedijo. Moj profesor na fakulteti v Ljubljani, Anton Ocvirk, se je temu zelo čudil, da imam briljantno znanje, nisem se ga nič bal, čeprav je bil strah in trepet študentov. Za slovenščino sem imel tudi Slodnjaka. Prišla sva navzkriž, ko sem odkril, da Levstik ni prvi kazal tiste poti do dobre literature, ampak je bil to že Janežič. Pa mi je prav Slodnjak omogočil, da sem kot diplomirani slovenist po letu dni učiteljevanja v Novem mestu odšel na univerzo v Zagreb, kot lektor za slovenščino. No, ko ste me že spraševali, ali sem kdaj napisal kaj literarnega – tu sem v učbenikih, ki sem jih pripravljaj, prilagodil marsikatero besedilo, da je ustrezno ponazarjalo posamezne besedilne vrste.

Še obiskujete Zagreb? Se je tudi vam zdel bolj svetovljansko mesto od Ljubljane?

Bil je res bolj svetovljanski, bolj odprt, na univerzi je bilo več prepaha, medtem ko so bile tedanje razmere v Ljubljani veliko bolj zapete, vladalo je pravo socialistično čistunstvo. V Zagrebu so bili zanimivi časi, v univerzitetnem klubu so se zbirali tudi z drugih fakultet, ob večerih smo resno razpravljali o literarni teoriji. Toda tistih deset let sem imel domotožje po Ljubljani; dejstvo, da tako dolgo zame v Ljubljani ni bilo mesta na fakulteti, je eno najbolj grenkih v mojem življenju. Celó bolj kot to, da sem pozneje, že na vrhuncu kariere, kar šest let čakal na imenovanje za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti. V Zagreb že dolgo ne hodim več.

Študirali ste tudi rusistiko - kaj je bilo tisto, zaradi česar ste vzljubili ruščino?

Ruska literatura. Lermontov, Puškin, Ševčenko – sicer Ukrajinec –, Nekrasov. Pa seveda Tolstoj in zlasti Dostojevski, ki je že govoril o likvidacijah.

Jih še prebirate?

Ob tako obsežnem strokovnem delu, za menoj je približno 1200 enot, redko ostaja čas za literarno branje. In ga še nekaj časa ne bo, če želim uresničiti še nekaj načrtov.

Kakšna pa se vašemu ušesu zdi današnja slovenščina v medijih? Marsikatera beseda je poenostavljena v bolj »moderno« ...

Pri novinarjih je slovenščina kar v redu, če samo pomislim, koliko besedil morajo tvoriti. So pa tudi razvade. Kratek čas sem poučeval na nekdanji fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo, potem pa sem za naslednika dobil Toma Korošca. Iz tistih časov izvira tudi »mala« Kidričeva nagrada, ki sem jo dobil.

Vas skrbi vdor tujih besed, ki prihaja predvsem z računalniškimi izrazi?

Računalnika ne uporabljam, čeprav ima svoje prednosti – prehitro se spreminjajo celo novosti. Pišem na roko in potem pretipkam. Zdaj, ko tudi za to pisalni stroj ni več dober, mi besedilo v računalnik prenese kdo drug, veliko mi je pomagala žena. Mojo zadnjo knjigo, 667 strani *Besedjeslovne razprave*, ki je izšla letos, je leto dni prenašal v računalnik srednješolski profesor slovenščine. Sicer pa nam, upokojenim članom SAZU, ta ustanova zagotavlja kar nekaj denarja za stroške, ki jih imamo s svojim delom.

Kako pa ste brez računalnika lahko delovali pri tako zapletenem projektu in s tako obsežno ekipo, kot je bil zadnji slovenski pravopis?

Tajnice so prijazno skrbele za to. Tudi svojega prostora na SAZU nisem imel med nastajanjem pravopisa, ampak smo se sestajali kar v sejni sobi.

Ali tudi sami kdaj iz potrebe pogledate v Slovenski pravopis?

Seveda, saj drugače ne gre! Ni mogoče obdržati v glavi vsega, kar je povezano s tamkaj zapisanimi 130.000 besedami, od katerih ima vsaka svojo monografijo o pisavi, naglasu, glasu in slovničnih lastnostih. Pa tudi v Slovar slovenskega knjižnega jezika rad pogledam. V zgodovini jezikoslovja sem pisal tudi o vseh dosedanjih slovenskih pravopisih.

Se vam zdi, da je slovenščina z vstopom v Evropsko unijo pridobila kaj pomena? Očitno se je uči vse več tujcev! Ali pa se moramo bati zanjo?

Mali jeziki se morajo velikih ves čas otresati – včasih smo se morali nemškega, potem srbohrvaškega, pa panslovanščine ... zdaj pač angleščine. Nekoč smo germanske izraze spodbijali s slovanskimi, a vsega ni mogoče kar zamenjati. Že Kopitar je vedel, da na primer naša beseda *hiša* sicer prihaja iz nemške besede *hus*, toda zato ne moremo svoje besede kar izbrisati. Tudi za knjižno hrvaščino si je želel, da bi bila bliže slovenščini, in ne srbščini. Kar zadeva slovenščino v Evropski uniji, pa se moramo zavedati, da je sicer formalno enakopravna z drugimi evropskimi jeziki, nikoli pa pri uporabi ne bo dosegla velikih, nikoli v Bruslju ne bo pravi poslovalni jezik. Tujci se je zdaj učijo zlasti iz ekonomskih motivov.

Slovenščina je nedvomno tesno povezana z osamosvajanjem Slovenije in Slovencev, če se samo spomnimo zloglasnih »skupnih jeder«!

Sem z vsem bistvom Slovenec. Zato sem se v okviru javne rabe slovenščine na čelu komisije zavzemal, naj bo samo slovenščina v Sloveniji uradni jezik, kar je bilo končno primerno sprejeto celo za napise na vojašnicah: najprej slovensko ime – v Makedoniji pa makedonsko in tako naprej – nato šele v drugih takratnih jugoslovanskih jezikih. Iz tega so izhajale tudi zahteve, naj slovenski fantje vojsko služijo v Sloveniji. Spomnim se, kako je na sejo pri SZDL prišel general Dolničar in mi kot vodji komisije svetoval, naj do 80 odstotkov slovenskih vojakov služi doma, kar je bilo pozneje tudi osnova za teritorialno obrambo in za obrambo našega osamosvajanja. Sploh sem zagovarjal stališče, da je bila Jugoslavija ustanovljena za varovanje narodnih entitet njenih narodov, če bomo torej te entitete uničili s skupnim jezikom, tudi ne bo več temeljnega razloga za obstoj države. Položaj slovenščine je bil tak, kot sem si zanj prizadeval, sprejet tudi v ustavi leta 1974.

Govorila sva o jabolkih – in jabolko ne pade daleč od drevesa. Velja to tudi za vaše otroke?

Po svoje. Starejši sin, Andrej je študiral sociologijo in filozofijo, zdaj ima jezikovno šolo Panteon, mlajši Tomaž pa primerjalno književnost in anglistiko in je bil nekaj časa umetniški vodja Mladinskega gledališča, zdaj pa je njegov dramaturg. Oba se torej ukvarjata z jezikom.

Nedelo, 3. 12. 2006, str. 22–23.

Vprašuje Bogi Pretnar.

»Kar more, to mož je storiti dolžan!«

Na obisku pri dr. Jožetu Toporišiču, znanstveniku, ki celostno obvladuje vsa raziskovalna področja slovenskega jezika.

Veliko nagrad v življenju ni dobil, a je pomembno zaznamoval slovensko jezikoslovje 20. stoletja. Varovati je treba, kar je slovenski jezik pridobil, je njegovo načelo, in hkrati iskati najboljše, kar je možno. Akademik dr. Jože Toporišič je dopolnil osemdeset let, pred dnevi ga je država nagradila z najvišjim odlikovanjem za znanstvenike, Zoisovo nagrado za življenjsko delo.

Za pogovor je oblekel belo srajco, ko omenim, da prihaja tudi fotoreporter, prekineva pogovor, ker je treba po suknjič. »Bi si zavezal tudi kravato?« Najbrž ni potrebno, odgovarjam, pa se ne zdi, da sem ga prepričala. »V njej se tako dobro počuti,« pravi gospa Toporišič.

Pripoveduje o rojstnem Mostecu pri Brežicah (»Pravilna izreka materinščine mi ni bila dana v zibelko.«), o šolanju na klasični gimnaziji v Mariboru, štiriletnem izgnanstvu v Šlezijo med drugo svetovno vojno, študiju slovenistike in rusistike na ljubljanski Filozofski fakulteti, desetletnem službovanju v Zagrebu, kjer je bil lektor slovenskega jezika in kjer je izdal prvo knjižico. O času, ko je bil Humboldtov štipendist v Hamburgu, o času, ko ga v Sloveniji niso radi objavljali, o času pred tridesetimi leti, ko je izšla njegova znamenita Slovenska slovnica, ki je tedanjim dijakom in študentom dodobra zakomplicirala šolske dni.

Pravo težaško delo je izvleči iz dr. Jožeta Toporišiča kaj več od tistega, kar se veže na njegovo strokovno delo. Ta trenutek je pri konjih, s katerimi je kot mladenič oral na domačem posestvu, že naslednji pa ga je treba spet vleči proč od cirkumfleksov, sociolingvističnih teorij, intonologije, tvorbene strukturalne slovnice, podrobnosti iz slovenskega pravopisa in slovarja ... V jeziku »skoz in skoz«.

Kar nekaj ljudi je reklo »Joj!«, ko sem povedala, da sva dogovorjena za intervju. Kaj mislite zakaj?

Da sem bil strog profesor, so trdili mnogi, a spet jih ni malo, ki pravijo, da to sploh ni res. Kdor je znal, sem mu bil velik prijatelj, slabi študentje pa so morali priti še enkrat na izpit.

Ne, ne. »Joj« so rekli tudi tisti, ki jih niste nikoli učili. Vem, da je veljal vaši slovnici.

Prejšnja je bila preprosta, z malo podatki, sam sem napisal tvorbeno strukturalno slovnico in uvedel načelo funkcijskosti. Srednješolci, sem si rekel, so odprte glave in treba je to izkoristiti, ne le površno govoriti o jeziku.

Kako preživljate dneve po osemdesetletnici in nedavni Zoisovi nagradi?

Že vse od 11. oktobra, ko sta Slavistično društvo in Društvo univerzitetnih profesorjev v Mariboru za moj jubilej izdala knjigo *Jezikovna predanost*, je kar živahno. A se bo dalo prenesti, saj bo kmalu konec. Moja dela so navsezadnje moje sledi.

Praznovali pa ste tudi v frančiškanskem samostanu na Kostanjevici.

Tudi. Tam so mi naredili 'fešto', kot pravijo. Zaradi jezikoslovca patra Stanislava Škrabca, zagovornika tradicije v slovenskem knjižnem jeziku in utemeljitelja slovenskega pravorečja.

Škrabčev opus sem začel pripravljati in podrobneje raziskovati pred trinajstimi leti. V štirih knjigah sem uredil njegova jezikoslovna dela; najprej platnične jezikoslovne članke in razprave, ki jih je objavljaval v reviji *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, katere urednik je bil. Slučajno je nekaj teh revij imela tudi moja teta po mamini strani. Bila je pobožna, samska, za denar, ki ga je dobila na dninah, si je kupovala Cvetje. Organiziral sem tudi pet simpozijev o Škrabčevem delu in tako so se mi frančiškani in Novogoričani želeli oddolžiti za moje delo. Lepo je bilo.

Vam je bil všeč blaženi mir samostanske knjižnice?

Imajo dragocene teološke knjige, ki so jih frančiškanom vrnilo Italijani po drugi svetovni vojni, veliko pa jih je tudi izginilo. Več informacij sem našel v drugih knjižnicah, tako da v samostanski nisem bil veliko. Mi je pa v veselje, da je novogoriška občina vložila denar v projekt vrniti Škrabca Slovincem, in rad grem tja.

So se vas spomnili tudi nekdanji sodelavci, študentje?

Sodelavci bolj malo, ker sem se že pred desetimi leti upokojil; takrat se je na katedri za slovenski knjižni jezik in stilistiko menjala cela generacija. Odšel je Zdravec, odšel Paternu ... A sem bil zelo zaposlen na Inštitutu za slovenski jezik, pripravljali smo slovar za Slovenski pravopis, ki je potem izšel leta 2001. No, še mnogo drugih stvari sem delal, glava je za zdaj še bistra.

Pri osemdesetih ima človek dobro opravičilo za pozabljanje.

Kakšna imena moram zdaj že kontrolirati pri pisanju, tu in tam pogledati v kakšno enciklopedijo. Bi se pa lahko še zmeraj pomeril z jezikoslovci današnje dobe. Nastopam na simpozijih, vodil sem jezikovno politiko in tako pač človek ostaja pri polni zavesti. Se pa najbrž v govoru že kaj pozna, beseda tu in tam zastane.

Nimate nič skupnega s stereotipom o raztresenih profesorjih?

Očala že kdaj iščem, v stroki pa raztresenosti ne sme biti. Znanje je treba postaviti v trdno zgradbo in potem človek ves čas ve, kje je.

Danes se zelo poudarja zdrav način življenja. Vi se najbrž ob svojem obsežnem opusu niste imeli časa rekreirati, pa vam človek nikakor ne bi prisodil osmih križev.

Že pri petdesetih me je hotel 'prevreči' holesterol, od takrat moram jemati tablete in upoštevati dieto. Zmeraj je bil velik problem, kako se držati diete, ko sem predaval na Slovaškem, Češkem, v Nemčiji, Ameriki ... To je krajšalo moja bivanja v tujini. Deset let sem bil lektor slovenščine na zagrebški Filozofski fakulteti. Ko sem predaval v Gradcu, sem se tja vozil vsak konec tedna, ko sem bil doma, pa sem se spravil 'na normalo'. Imel sem možnost hoditi na rojstni Mostec pri Brežicah na bratovo kmetijo in je bilo zmeraj živahno. Pa na Gorenjskem imamo počitniško hišo, ki je predelana stara stavba. Finžgar jo je leta 1896 pomagal sezidati za sirarco, sirarno, in še zdaj imam v drvarnici nekdanji hišni podboj. To mi je pomagalo: da sem se v petek dvignil in šel drugam. Urejal sem sadovnjak, tudi vrtnaril.

Še znate delati na zemlji?

Znam. Že kot študent sem spomladi na bratovem posestvu celo oral s konji, to sem prav rad delal. Pa spravljal seno. Le z motiko si nisem bil ravno domač.

PRIPADAL JE SVOJI GENERACIJI

Zanimivo, to s počitniško hišo v Finžgarjevi sirarci. Doktorat iz filoloških znanosti ste napravili prav iz pripovednih del Frana Saleškega Finžgarja.

V njegovi knjigi *Leta mojega popotovanja* sem našel tudi zapis o tej sirarci in da so mu ljudje v zahvalo prinesli celo kolo sira.

Ampak Finžgar v letih, ko ste si ga izbrali za doktorsko disertacijo, pri nas ni bil najbolj v čisljih.

Zelo sem bil navdušen nad Krekom, ki je menil, da je treba izobrazbeno in kulturno raven Slovencev dvigniti, materialno podpreti slovenstvo, razvijati podeželje. Finžgar je bil tisti, ki se je zelo zavzemal za te cilje, pisal je za preprostejšega bralca. V ljudski igri *Naša kri* je grajal značajске slabosti, življenjske prakse slovenskega prebivalstva. Zdelo se mi je, da si zasluži večjo pozornost.

Ste bili v partiji?

Nisem bil, a sem bil očitno dovolj cenjen, da sem lahko nemoteno delal.

Deset let ste že v pokoju. Ste si želeli oditi kot predavatelj na Filozofski fakulteti ali so vam prijazno namignili, da je že čas.

Pravzaprav so na oddelku kar celo generacijo odžagali, češ, dovolj je. Ali je bil kdo zadaj, ne vem. Eni so pač samo izvrševalci volje višjih.

Ampak sem imel potem lepo nalogo s pripravljanjem slovarja Slovenskega pravopisa. Saj veste, priprave nanj so se začele že v sedemdesetih letih in vztrajal sem, da novi pravopis pripada naši generaciji. Bilo je nekaj kritik, a eno je moja pravopisna teorija, ki je bila temelj projekta, drugo pa delo redaktorjev, ki jih ne moreš kontrolirati za čisto vsako besedo.

Takrat se je govorilo, da so jo mnogi pobrisali iz delovne skupine, ker je bilo z vami težko delati.

Pobegnil ni nihče, kvečjemu bi sam rad koga zamenjal, ker je bolj statiral, pa se je potem vsak prilagodil mojemu tempu dela. Bilo je nekaj ugovorov mojim teoremom, a nisem dopustil, da bi delali drugače, kot je bilo v teoriji, uvodu k pravopisu, komisijsko dogovorjeno.

Danes sem imela v rokah vašo slovnico. 924 strani. Je normalno, da je takšno delo delo enega samega človeka? Bi se preveč prepirali, če bi vas bilo več?

Prepirali ne, pogajali pa gotovo. Metodološko sem bil toliko pred drugimi, da mi jih ni bilo treba upoštevati. Uveljavil sem poglede sodobnega jezikoslovja in to je zadostovalo. Sicer pa so vse doslejšnje slovenske slovnice nastajale tako, nobena ni sad kolektivnega dela.

NAKOLENČNIK, RAZPOČNICA, VRŽENČEK

Mnogi vam pripisujejo izumiteljstvo nenavadnih besed – nakolenčnik za prenosni računalnik, razpočnica za žemljo, vrženček za žeton ...

To je navadno podtikanje, nobene teh besed nisem izumil, pripisujejo mi tudi zgoščenko, ki enako ni moj izum.

Katere besede in besedne zveze so vaše in vam najljubše?

Zvrst, preteklik, polstavek, narečjeslovje, samostalniška beseda, pridevniška beseda, povedkovnik ... Spominjam se, da so eni grmeli 'kaj pa je to polstavek?!' O polstavku govorimo takrat, ko povedek nima osebne glagolske oblike. Potem sem izdal knjigo *Enciklopedija slovenskega jezika*, kjer so vsi ti pojmi natančno določeni.

Kadarkoli sprašujemo o kakšnem jezikovnem pravilu, je rečeno: »Po Toporišiču je tako ...« In potem sploh ni več debate.

Sem pač tvorec toliko in toliko besedil, teoremov, opisov jezika ... Tudi Škrabec je dejal, da se je treba tega, kar so jezikoslovci ugotovili, držati. Knjižni jezik je dragocenost in nekdo mu mora kazati 'daljo in nebeško stran'.

Danes se govori o »deževanju« novih besed. Kaj z njimi storiti?

Ko pridejo novi predmeti in nima nihče domisleka, kako bi se jim reklo po slovensko, ostanemo pri prevzetem poimenovanju, to velja od Kopitarja naprej. Na začetku lahko prevzeto besedo pišemo v obliki jezika, iz katerega prihaja, pozneje pa jo prilagodimo slovenski jezikovni strukturi. Ne smemo biti puristi, je govoril že Kopitar, ki je bil na začetku 19. stoletja proti nepotrebnemu nemčenju, enako Breznik kasneje proti nepotrebnemu slovanjenju. Zmeraj bomo prevzemali od drugod. Kako neki bi lahko poslovenili denimo ion, anion, kation! Ni pa treba ustvarjati nepotrebne konkurence slovenskim izrazom. Vendarle je treba ostati zvest svojemu lastnemu jeziku.

Kaj napovedujete naši dvojini?

Mislim, da se zanjo ni bati.

Slovenski poslanci v Bruslju radi govorijo v angleščini, pa bi lahko govorili tudi slovensko.

Bi lahko, saj imajo usposobljene prevajalce in zanemarjajo lastno prevajalsko službo. Meni se ne zdi, da so ravno elegantni, če tolčejo po angleško. Bolje, da bi dognano govorili v svojem jeziku, prevedel bi pa tisti, ki je za to usposobljen.

Kmalu pride evro in na našem denarju bo pisalo euro.

V Slavističnem društvu smo bili proti, a nas ni nihče upošteval, vlada pa je lahkomišelnost pristala na euro, čeprav Slovenci živimo v Evropi in ne v Europi.

Ste vi doma popravljali svoje otroke, če so uporabljali slengovske ali tuje izraze?

Za to je skrbela žena. Izhaja iz sokolske družine, v kateri niso nikoli uporabljali grdih besed in tudi ona jih ni dopuščala.

Čez tri leta vaju čaka zlata poroka. Če pomislimo na vaših več kot 1200 znanstvenih razprav in strokovnih sestavkov, na nekaj metrov knjig – potem je jasno, da pretirano veliko časa nista preživela skupaj.

Velikokrat je bila prikrajšana, vem. Ko pišeš, si sam, to drži. Takrat žena malo 'jamra', ker nihče z njo ne govori. Rotar pa je dejal, da sem toliko napisal ravno zato, ker sem imel družino. V resnici pa je bilo nekako prosto po Gregorčiču 'ne to, kar mora, temveč kar more, mož je storiti dolžan'. Jaz sem pač imel ta potencial in ves čas me je veselilo, da bi razodeval poglede na jezik in se ljudem dajal v sodbo.

Mene ste v pogovoru nekajkrat opozorili na napačen naglas. Popravljate tudi ženo?

Ne, nje pa ne, ker jo imam za vir informacij, kako govorijo Kranjci.

7 dni, 14. 12. 2006, str. 14–16.

Vprašuje Glorija Marinovič.

* * *

Povsod pel hvalo svojemu jeziku in narodu

Akademik prof. dr. Jože Toporišič je oktobra lani dopolnil osemdeset let nadvse plodnega in ustvarjalnega življenja, v katerem se je z izredno delavnostjo, predanostjo znanstvenemu delu in prepričanostjo vase uvrstil med naša največja imena na področju jezikoslovja. Postal je pojem za sodobna jezikoslovna prizadevanja in lahko rečemo, da ga ni jezikoslovnega področja, na katerega ne bi bil posegel in pomembneje prispeval svoj delež, pa naj gre za fonetiko, fonologijo, akcentologijo ali dialektologijo, sociolingvistiko in stilistiko, raziskovanje sodobnega knjižnega jezika, oblikoslovje, besedotvorje, skladnjo, pravopis, pravorečje in zgodovino slovenskega knjižnega jezika. V slovenski slovnici in knjižnem jeziku je opravil delo, kot ga pred njim ni še nihče, o čemer zgovorno priča njegova osebna bibliografija, ki obsega več kot 1200 enot, med katerimi je vsaj 70 avtorskih in uredniških monografskih del. Kot ni bil pri svojem delu vedno deležen splošnega razumevanja in podpore, so mu zelo skopo odmerjali tudi nagrade in priznanja. Vendar njegovega prispevka ni mogoče prezreti in tako so mu konec lanskega leta podelili najvišje slovensko priznanje za življenjsko znanstveno delo, Zoisovo nagrado.

Zibelka vam je stekla na Mostecu pri Brežicah. Kaj ste kot kmečki otrok dobili za popotnico v življenje? Kako in kdaj se je v vas oblikovala odločitev, da se poklicno posvetite slovenščini?

Od Mosteca in iz dobovskega župnijskega in šolskega okolja sem prejel zlasti dragoceno moščansko narečje s skrajnega jugovzhoda štajerske narečne skupine. Samo z brodom čez Savo pa se že začenja področje dolenjščine, ki jo je z nekaterimi popravki svoje govornice na Raščici (vpliv pridigarskega jezika v mestu Ljubljana) Trubar povzdignil v slovenski knjižni jezik. Skoraj dvanajst let sem vsrkaval to svoje narečno bogastvo, v osnovni šoli v Dobovi

pa s sedmimi leti začel spoznavati tudi slovenski knjižni jezik. V tretjem razredu sem že dosegel podprvenstvo (prva je bila součenka) v gladkem branju besedil iz začetnice. Tudi učiteljica v četrtem razredu mi je budila samozavest; spomnim se zlasti njene pripombe: »Ja, a tudi ti, Toporišič, ne znaš tega,« kar me je potrjevalo v misli, da name nekaj da. Učiteljičino zaupanje in pričakovanje »vrhunskih dosežkov« pri slovenščini od mene mi je bilo v veliko spodbudo pri učenju. Mostec mi je dal tudi samostojno, rahlo liberalno versko držo, pa tudi delavnost, ki se je bila pri nas utelesila v materini stalni besedni zvezi, kar v pregovoru: Česar se oči bojijo, to roke storijo.

Na klasični gimnaziji smo poleg knjižne slovenščine v mariborski varianti imeli še francoščino in latinščino, v tretjem razredu pa še staro grščino. Nemščino sem se naučil, ko smo bili od oktobra 1941 do začetka maja 1945, torej skoraj štiri leta, odseljeni v Šlezijo. Ker sem leta 1945 po vrnitvi iz Nemčije (15. junija) imel samo prve tri razrede predvojne klasične gimnazije, a sem se odločil, da jo bom nadaljeval, sem v enem letu moral opraviti kar štiri zamujene gimnazijske razrede, da sem se nato lahko vpisal v 8. razred klasične gimnazije in nato leta 1947 na njej tudi maturiral.

Doktorat na temo Nazorska in oblikovna struktura Finžgarjeve proze kaže, da ste znanstveno pot začeli kot literarni zgodovinar. Danes ste bolj znani kot jezikoslovec. Kaj je botrovalo preusmeritvi v jezikoslovje?

Za študij slovenščine na univerzi sem se odločil deloma že v drugem razredu gimnazije, v tej nameri pa potrdil v tretjem razredu, ko nas je slovenščino imel prof. Stane Mihelič. Po diplomi na slavistiki (A-slovenščina, B-ruščina) me je prof. Mihelič kot mladega jezikoslovca z zagrebške univerze leta 1962 nekako nagovoril za pisca učbenikov za pouk v srednjih šolah, kar sem potem tudi res uresničil s štirimi knjigami Slovenski knjižni jezik (1965–1967, 1970).

Po diplomi na slavistiki leta 1952 sem bil eno leto najprej vojak, še eno leto profesorski pripravnik na gimnaziji v Novem mestu, nato pa me je Slodnjakovo pismo v Novo mesto leta 1954 preusmerilo na univerzo v Zagreb, kjer pa nisem postal asistent za literaturo, ampak lektor za slovenščino. Prof. Petre me je pritegnil v literarnoteoretično sekcijo hrvaškega filološkega društva, kjer sem postal tudi soavtor knjige *Uvod v književnost*. V smislu teh interesov sem se odločil tudi za disertacijsko nalogo iz Finžgarjevega opusa (knjigo je izdala Slovenska matica v Ljubljani leta 1964 z naslovom *Pripovedna dela F. S. Finžgarja*), za diplomsko delo pa sem si bil pri prof. Marji Boršnik izbral temo Finžgarjeve drame.

Kot književnostni teoretik sem pa že leta 1960 v Zagrebu naletel na delno omejevalne posege v mojo svobodo neoviranega lastnega umovanja (ob primeru pojmovanja larpurlarizma), in to mi je dalo spodbudo, da sem opustil svojo literarnozgodovinsko oz. -teoretično prizadevanje in se po disertaciji leta 1963 posvetil docela jezikoslovju, saj mi je bilo to vendar kruh na zagrebški Filozofski fakulteti. Če pogledamo na mojo bibliografijo zagrebških let, kar hitro ugotovimo, da sem že pred prihodom v Ljubljano leta 1965, če izvezememo disertacijo, imel več jezikoslovnih razprav kakor literarnoteoretičnih ali literarnozgodovinskih.

Med bivanjem in službovanjem v Zagrebu ste se seznanili s strukturalizmom, ki je močno vplival na vaše znanstveno delo. V kakšen položaj vas je takšna usmerjenost postavila? Ali je bil to eden od razlogov, da dolgo niste dobili mesta na ljubljanski fakulteti?

Kot literaturoved bi bil leta 1959 gotovo pomenil nekako konkurenco kolegom v Ljubljani, kamor me je tedaj vabil prof. Slodnjak, vendar od Slodnjaka zame sistemizirano mesto na

ljubljski univerzi končno ni bilo razpisano po volji slavističnega kolektiva na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Starejšim slavističnim jezikoslovcem sem se tudi res zdel preveč inovatorski, čeprav je bil v ozadju vendarle glavni razlog, da sem moral ostati v Zagrebu še šest let z ene strani ideološki zadržek, z druge pa tudi neke vrste varovanje interesov kandidatkinje za učiteljsko mesto pri knjižnem jeziku. Ko je bila zadrega glede vztrajanja pri prvenstvu njihove kolegice le prevelika, so me sicer vzeli za znanstvenega (in pozneje višjega znanstvenega) sodelavca ljubljanske Filozofske fakultete ob hkratni honorarni zaposlitvi kot slovenističnega predavatelja za knjižni jezik; pa še sam sem se dal vnaprej habilitirati za docenta in nato še za izrednega profesorja. Poleg tega sem bil leta 1959 gost poljske akademije znanosti v Varšavi, za seboj sem imel enoletno izpopolnjevanje v fonetiki na hamburški univerzi kot Humboldtov štipendist, pa tudi že dve knjižni izdaji (1961 in 1964) sem imel, tako da so me res že kar morali postaviti za izrednega profesorja na slavističnem oddelku v Ljubljani. Pred tem sem se še zaman potegoval za mesto na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, pa tudi na politični fakulteti sem jih vsaj vznemiril s prijavo za razpisano mesto, čeprav mi na vlogo niti odgovorili niso.

Čeprav ste poglavitno delo opravili v številnih jezikoslovnih znanstvenih delih, pa ste s svojimi jezikoslovnimi nazori najbolj opazno posegli v širšo javnost z učbeniki za srednje šole. Odzivi na »Toporišičevo slovnico« so bili različni, tudi odklonilni. Je bilo težko vzdržati pritiske?

Seveda se je pričakovalo, da bi srednješolske učbenike za slovenščino pisal kak družbeno ustrežnejši slovenist, kakor sem bil jaz. Slovenistično kolegico so mi najprej ponudili za sodelavko pri Slovenskem knjižnem jeziku od 1 do 4, a sem to pomoč zavrnil. Končno se je po desetih letih našla rešitev v kolektivnem avtorstvu več srednješolskih profesorjev in dveh asistentov s katedre za slovenistiko, ki so nato moje učbenike po več kot desetih letih rabe izrinili iz srednjih šol s svojimi, po mojem mnenju veliko manj primernimi, seveda z očitno družbeno podporo, ki se je razodevala tudi v vsakršni odsotnosti kritike novih učbenikov. Meni se z mlino na veter res ni zdelo vredno bojevati. Srednješolski profesorji pa bi bili storili veliko bolje, ko bi se bili z jezikoslovnimi novostmi »Toporišičeve slovnice« seznanili in jih sprejeli.

Zgodba se je na neki način ponovila tudi s Slovenskim pravopisom leta 2001 oziroma vašo pravopisno teorijo. Kako je bilo tokrat?

Predlagal sem, da se pripravi nova izdaja Slovenskega pravopisa v okviru Slavističnega društva, ko je minilo že več kot deset let po izidu SP 1962. Končno je res bila s strani SAZU, ki se je pred tem odrekla obveznosti za skrb pri izdajanju Slovenskega pravopisa, imenovana tričlanska komisija na Inštitutu za slovenski jezik (A. Bajec, J. Rigler, J. Toporišič), ki naj bi oskrbela tudi besedilo za novo izdajo pravopisa, tega prepotrebnega priročnika. Že do moje gostovalne profesure na regensburški univerzi leta 1973 smo imeli izdelan načrt pravil za novo izdajo pravopisa, in bila je imenovana širša komisija za pregled tega našega izdelka. Pisec gradiva za seje pravopisne komisije sem bil jaz, vendar je ideološka nezaželenost našega uspeha bila odločilna, zato se je z natisom rokopisa pravil odlašalo. Pravzaprav ga je iz akademskega zapora odrešila SZDL s svojim posegom, tako da je tekst vendarle izšel leta 1981 kot Načrt pravil za novi slovenski pravopis. Nato so se ob Načrtu pravil 1981 pod zaporednim vodstvom B. Grafenauerja (zgodovinarja), J. Menarta (pesnika) in F. Jakopina (jezikoslovca) prav kratko menda tudi J. Modra (prevajalca), vlekla razpravljanja o pravilih

do leta 1990, ko je izšel Slovenski pravopis, 1 Pravila (nato še v štirih v prav neznatni meri izboljševanih ponatisih). Nato je bilo imenovano novo pravopisno telo za izdelavo slovarskega dela novega pravopisa. Vodja komisije sem postal jaz, delo urednikov pa se je vlekló vse do leta 2001, ko je končno izšel celotni pravopis. Seveda se je tudi po izidu tega, šestega, Slovenskega pravopisa začelo ustaljeno nenaklonjeno javno ocenjevanje (in moje polemiziranje z negativnimi kvalifikacijami tega velikega dela). S polemičnimi odgovori na neupravičeno grajo dela smo menda vendarle dosegli neko tiho sprejetje novih dejstev v slovenskem pravopisu, tako da so sedaj edini očitki temu delu le nemočno jadikovanje o naslednji izdaji, ki naj bi bila popolnejša v zajetu besedja in bolj prijazna do uporabnikov. Vse besede, ki se jih kritiki spomnijo, nikoli ne bodo zajete v pravopisni slovar, nauk pravopisa pa bi bil že sedaj prijazen tudi do nezadovoljnejšev, ko bi se hoteli česa tudi še naučiti.

Kaj je z novoskovanimi izrazi, ki ste jih vpeljali oziroma vam jih pripisujejo kot neka-kšne »Toporišičeve besedne izume«? Ali je vaša Enciklopedija slovenskega jezika nastala tudi kot odgovor na take očitke?

Pri mojih strokovnih izrazih ne gre za nobene »izume«, ampak za ustrezna poimenovanja pravilno razumljenih jezikovnih dejstev. Marsikatero dotlejšnjo izrazno dvojnico sem samo uporabnostno omejil za določeno vlogo, npr. naglas proti poudarek: prvi izraz pomeni večjo izrazitost zloga v besedi, drugi večjo izraznost besede v stavku oz. povedi. Iz jezikoslovne rabe starine sem oživil marsikateri izraz, npr. deležje, da sem lahko ločil deležnik in t. i. pri-slovni deležnik. Tako sem vzel iz Pleteršnika tudi izraz poved, da sem lahko opisal stavek kot besede, zbrane okrog povedka, in poved kot samostojni del besedila, najsi bo stavek, stavki ali polstavek. Izrazom kakor sedanjik, prihodnjik ipd. sem pridružil še enoto preteklik (tudi predpreteklik) ipd. Pred menoj je bilo v jezikoslovnem izrazju veliko nedoločenih dvoumij, npr. tudi med končnico in obrazilom ipd. Sam sem se tudi odločil, da dajem iz izraznih dvojic domače – prevzeto prednost prvemu.

Kako vidite prihodnost slovenskega jezika? Ali je možnost, da slovenščina v nekaj deset-letjih izgine, kot so že izginili nekateri jeziki in kot menda ta čas pospešeno izginjajo številni drugi jeziki?

Slovenščina ne bo izginila, ne tako naglo, kakor se menda bojite zanjo, sploh pa se moramo truditi, da bi dočkala celo sodni dan, čeprav je Škrabec menil, da se to pač ne bo zgodilo: češ da so izginili jeziki kralji, pa bi naša slovenščina ne, po Škrabcu sicer eden najlepših jezikov. Zato tudi obžalujem, da sedaj slovenščini jemljejo vloge, ki si jih je bila v dolgi zgodovini vendarle že pridobila, npr. v objavah v nekaterih znanostih. Marsikateri znanstvenik pa si tudi želi prisvojiti (večinoma jecljavo) obliko govornjene angleščine tudi za naša univerzitetna predavanja.

Ne bodimo pesimisti glede svojega jezika! Res pa je, da ga moramo uporabljati v vseh vlogah, ki jih opravljajo jeziki z veliko večjim številom govorcev, kakor jih ima slovenščina. Slovenščino je treba braniti pred nepotrebnim prevzemanjem iz tujih jezikov, kakor je menil že Kopitar, prav tako pa si ohranjati slovenskega človeka in zemljo, na kateri živi (prim. naše agencije za odtujevanje nepremičnin slovenstva v tuje roke).

Kaj počne prof. Jože Toporišič, ko se ne ukvarja z jezikom, če se sploh kdaj ne?

Bolj malo mi res ostaja časa za druge reči poleg jezikoslovnega raziskovanja in objavljanja vsega, kar se pri tem odkrije. Z ženo sva si ustvarila družino in se sedaj veseliva še rasti in

napredovanja žal le dveh vnukov, enega na pol mladega možaka in drugega prijazne deklice veselega srca. Pa na Gorenjskem (Nemški Rovt) imamo hiš(k)o in skrbimo zanjo in za tisto malo sadnega drevja ter za zelenjavni vrt. In domov na Mostec se vozim, posebno spomladi in jeseni, da oskrbujem dosti velik sadovnjak na prostranem dvorišču, vzdržujem stike s svojimi sorodniki, se spominjam mrtvih domačih in iz vasi ter opažam naglo zmanjševanje števila tistih, ki jih poznam od mladih nog.

Na višku svoje poklicne kariere in življenjske moči sem tudi veliko odhajal v tujino, po trikrat celo v Rusijo in Ameriko in povsod pel hvalo svojemu jeziku in narodu, ki si je ta jezik razvil od naselitve v 6. stoletju do časov mojih let. Sedaj se mi je nabralo že 80 let, pa še vidim potrebo, da bi v knjige zbral še druga svoja dela o slovenščini in jih tako napravil lažje dostopna, kot so mnoga še raztresena po revijah in drugih glasilih, nekatera govorjena pa tudi samo še na papirju v zbirki mojih tipkopisov.

Dolenjski list, 1. 2. 2007, str. 23.

Vprašuje Milan Markelj.

POLEMIKE

I V PRIČAKOVANJU NOVEGA SLOVENSKEGA PRAVOPISA

NASPROTNIKI KAR TAKO

Apokaliptični jezdec dvakrat trije

Književni listi (Delo, 19. 3. 1982) so na str. 4 in 5 prinesli v priredbi novinarjev Janeza Zandnikarja in Tita Vidmarja pogovor »šestero književnikov« (Bora, Hienga, Javorška, Menarta, Pregla in Vidmarja) – pogovor o čem? Glede tega si, vidim, sami niso bili čisto na jasnem, saj so križem kražem dajali izjave o slovenskem jeziku, jezikoslovju in jezikoslovcih, o leposlovju in o grdem govorjenju mladine, o slovenski akademiji in socialistični zvezi, in še o čem – skratka niso se mogli prav osrediniti; ali pa so z drugim le kamuflirali tisto, zaradi česar so se bili sešli: zaradi obsodbe Toporišiča.

Kar se mene tiče, se mi ti možakarji – izjema sta Menart in Pregl – pri razpravljanju o slovenskem jezikoslovju in jeziku naravnost smilijo. Vsem bi jim mirno dopuščal, da si svoj dolgi čas izpolnjujejo, s čimer pač vejo in znajo (malo hud sem pa, da delajo to tudi na moj račun: sem namreč naročnik Dela, v katerega Književnih listih nekateri teh mož pridno domujejo, svojujejo). Zakaj se namreč končno tudi ne bi zabavali z lovom na čarovnice v slovenskem jezikoslovju, če jih to veseli? Vendar mislim, da ne bi ravnal prav, ko bi te jezik(osl)ovne vseboljevedneže/nevedneže in njuna časopisna animatorja ter še oba zunanja prišepetovalca (imenoval ju je Vidmar: Tine Logar in Boris Urbančič) pustil v samovšečju misli naivnih ljudi, da se tisti, ki molčijo, z njimi strinjajo. Dokazati njim seveda ni mogoče ničesar, in v tem smislu je moj trud zaman; kako neki: bogovi so že od nekdanj popolni in se od svojih kreatur ne morejo ničesar naučiti; in tudi ne v ničemer popraviti; saj so vendar že na stopnji absolutne popolnosti (ki bo nam smrtnikom dostopna šele v neskončnosti).

Kot je znano, pa bogovi le imajo šibko točko: moti jih, če jih ljudje ne častijo ali če celo dvomijo o njih. To jih seveda ne navdaja z radostjo, prej jih dela otožne, pa žalostne, pa ... na koncu pa vsekakor tudi besne. In ker so si dali gromke glasove, grmijo in bliskajo in treskajo, da bi gomazeče človečke, tam doli nekje po neblagoslovljenih močvarah, spomnili, da vendar še zmeraj so, da imajo moč: da palec v areni lahko dvignejo ali pa povesijo, z vsemi posledicami, ki iz tega sledijo. Skratka: ljudi strašijo. Saj je vendar prava nesramnost, da ti mali človečki bogov ne le ne častijo, ampak se tudi tega njihovega veličastja ne bojijo, kakor bi se spodobilo. Nekateri se kdaj pa kdaj celo dvignejo proti njim v neodpustnem odporu (obrambi)!

Vendar vstran s podobami in k 'čednim' realnostim tega sveta. B-H-J-P-V torej sodijo najprej Toporišiču. Obtožujejo ga:

VIDMAR: Ne zna slovenščine. – TOP.: Oba sva se je naučila od slovenske matere; ali od dežnikarske v Ljubljani ali od kmečke daleč tam na vasi, to niti ni tako važno v času, ko smo tako demokratični, a ne?

BOR: Uvedel in napravil je besede *poved*, *ničti*, *medpona*, *primernejšost* (popolnejši spisek si oglejte pri Urbančiču). – TOP.: Glede besede *poved* glej Pleteršnika; s čim so »kritični lingvisti«, ki jih Bor omenja, dokazali, da ni mogoče te besede oživiti za terminološko rabo? (Boru kot bogu namreč ni treba dokazovati ničesar.) Drugi greh je pridevnik *ničti* -a -o, ki ga Bor piše nalašč samo v ženski obliki, da je učinkovitejše: Slovar slovenskega knjižnega jezika od Bora obsojeno besedo potrjuje za publicistični jezik, za jezikoslovje in za matematiko. (Bora to seveda nič ne moti.) Z zanimanjem bi Top. bral še pojasnilo, zakaj bi bile neustrezne tudi druge obsojene besede. Pa ne priti spet na dan le z okusom, ki da ga eni imate, drugi pa nimamo. Pojasnilo bo, upam, razveselilo vse tiste, ki so se zmeraj zabavali ob Borovi pesniški zadregi glede števila lobanj pri nemem človeku.

JAVORŠEK: Toporišič naj kar »brije znanstveno delovanje«, ne bi pa se smelo »mladega človeka posiljevati (ta beseda je Javoršku zelo pri srcu, kolikor vidim) z novostmi v slovnici« (pač pa verjetno lahko kje drugje). – TOP.: Kar je staro, to je pravo. Ali kot sem bral v njegovi knjigi: Mladi so stari, mi stari pa smo mladi. Le kako da tega mladina končno že enkrat ne uvidi!

HIENG: Toporišičeva krivda je, da ni napisal »slovnice, po kateri so se učile starejše generacije«, npr. on, Hieng, (in Toporišič tudi). – TOP.: Tolažim se, da z moje vrste slovnicih naukom nima težav Hiengova hčerka. Zanimivo pa bi bilo videti, kako nas bo Hieng prepričal, da njegove hčere sošolci in sošolke res ne znajo nič slovenščine, in sicer zaradi slovnice za 7. razred.

PREGL: (O Toporišiču nič ne izjavi.) – TOP.: Za kazen naj se prežene z Olimpa, mraz naj ga tare v Pontu, saj ni izpolnil vanj stavljenih pričakovanj.

MENART: »Meni se zdi pravilno, da je ta načrt pravil izšel.« – TOP.: Razveseljivo, da tudi Menart ni šel na limanice in ne trobi v počeni rog.

VID. ZAD.: »Zvedeli smo, da imajo Toporišič in pojavi njegovega kova brstiče prav v tej družbeni situaciji. Prav v taki družbenopolitični razpuščenosti se pojavljajo taki diktatorji.« – TOP.: V kateri družbeni situaciji? Smo res v družbenopolitični razpuščenosti? Ker sem jezikoslovno zrasel v zadnjih 25 letih, je bila torej ta razpuščenost ves čas? Ali je diktator tisti, ki jeziku razkriva lice, kakršno ima? Ne pa tisti, ki se oblastniško netolerantno vedejo v pogovoru o slovenskem jeziku in jezikoslovju? Sicer pa: zakaj bi se moral braniti celo pred tema dvema, ki ubogata, morata ubogati, svoje gospode.

LOGAR in URBANČIČ: Govorila sva (skozi usta drugih). – TOP.: Od kod je njuna modrost? Ne ramovševska ni, ne češka, čeprav se prvi rad sklicuje na prvega in drugi na drugo. Veliko jih je poklicanih, vendar malo izvoljenih.

Pa menjajmo ploščo. Ko B-H-J-V govorijo o učbenikih, so docela ‚zunaj‘. Restavradorji starega režima, so včasih rekli takim ljudem, ki kolo zgodovine obračajo nazaj. Želim jim obilo uspeha pri tem koristnem in naprednem početju. – Saj, kaj nam pa res brani imeti jezikovni nauk po okusu naših dedkov? Blaženi časi tisti, ko si se v šoli v dveh urah na teden naučil slovenščine! Kaj še čakamo: dajmo, skrajšajmo tudi tiste ure slovenščine, ki so še ostale v šoli! (In še tiste minutke, ki se dejansko posvečajo jezikov-

nemu pouku!) Kaj bi z njimi! Predvsem pa staro modrost vanje: v Levstikove Napake slovenskega pisanja naj se učenci in učitelji poglobljajo, tam, v tistih ekscerptih iz Metelka je vsa modrost.

In še enkrat menjava plošče: Načrt pravil za novi slovenski pravopis. B-H-J-V seveda menijo, da je zanič. Zakaj vendar?

HIENG: »/Z/ veliko vremo se forsira obravnava tujih imen, po mojem mnenju nekoliko nasilno.« – TOP: Na primer: ??? In, spoštovani pisatelj: ne tlačite v pravorečje »slabo kontrolirane rabe žargona, dialoga itd.« v našem gledališču. Kako naj bodo tudi za to odgovorna pravopisna pravila, ki jih v od Vas omenjanem času še bilo ni? Boste Vi predlagali ustrezna pravila za to, kar v njih pogrešate?

BOR: »Načrta za pravopis ne priznavam. Jezikoslovci, profesorji in drugi, ki se z jezikom ukvarjajo, imajo toliko pripomb nanj, da skoraj gotovo ne more biti osnova novega pravopisa ... To je poskus vsiljevanja popolnoma subjektivnih pogledov na slovenski jezik in slovnico.« – TOP.: Zanima me, s čim bi Bor, če bi ne bil bog, (ali pa tudi če je), lahko dokazal upravičenost teh tako številnih pripomb zoper predlagana določila Načrta? (Za poskus naj si ogleda odgovor na Urbančičev članek v Naših razgledih.) In kje npr. so subjektivni pogledi na slovenski jezik in slovnico? Le kje? – In ko Bor že tako maha okrog s staro slovnico in pravopisom, naj mu (in njegovim somišljenikom v tem vprašanju) zaupam skrivnost, da je njun pravi oče nikjer imenovani in tudi od Bora ne omenjani Jakob Šolar. Saj je bil ta mož priden in podjeten, ne rečem – in sem mu v Slovenskem biografskem leksikonu postavil nagrobnik, ker mu ga nihče drug ni hotel – toda ali je res še iz groba ven zmožen voditi naš pravopis in celó slovnico? Ko tega niti za življenja ni opravljal tako uspešno, kot mislijo naši sodniki (ne nazadnje zato, ker je imel toliko drugih ambicij, ne samo jezikoslovnih). Ali gremo res lahko molče preko vseh kritičnih prispevkov k omenjeni slovnici in pravopisu in ju spet ustoličimo? Kaj takega verjetno lahko trdijo samo tisti, ki ne poznajo stvari, o katerih govorijo. Tudi ne Toporišičevih »prijemov« v slovnici. Še zlasti tudi ne Javoršek, ki mi očita kopiranje tujih slovníc, namesto da bi rasel iz našega jezika. Kdo bo spet to dokazal? Sicer pa ... Ko gledam te apokaliptične jahačke, besne jezdece na tolsti in ne tolsti kobili, in na oslu, in na magarcu, ko se mi v vsem svojem groznem veličastju v strnjeni fronti bližajo z dvignjenimi kopji in spuščeni vizirji, se presenečen sprašujem, kaj jih dviga v valovih proti mojim strojnicam? Saj se moram braniti, da me ne poteptajo. Kaj jih žene v smrt? Slavohlepnost, in napuh, in zavist? Če jih ženejo ti, jih ni škoda. Zato, mašinka zagodi, naj odmeva povsodi naš pozdrav iz svobodnih gozdov! Requiescant in pace. – Pa še si pravim z Jeseninom: Umreti je težko, vendar tudi živeti ni lažje; mēni tu in sedaj. Ne vem, če bi to, kar sem živel, hotel še enkrat živeti, spreminjam za Kajuhom; njega so bogovi ljubili in ga mladega vzela k sebi.

Delo, 26. 3. 1982, str. 4.

Pravi pogled na pravopis

Nedavno (27. 3. t. l.) smo v Poštnem predalu 29 Dela spod peresa Zoje Skušek pod naslovom Pravi pogled na pravopis brali v glavnem o stvareh, ki jih ta Načrt prav gotovo ni zakrivil (npr. slab ali neenak položaj raznih tujih jezikov v našem šolstvu), vendar se hkrati tam ves čas prožijo puščice, ki nemilo prizadevajo prav ta Načrt.

Tako v bistvu letijo nanj besede, da so sestavljavci Načrta proti temu, da bi bil pravopis »jezikovni, prisilni jopič«, to pa zato, »ker je pravopisec nemara preplašila danes tako napadalna, četudi skoz in skoz manjšinska populistična miselnost«. Seveda to ni povedano tako, da bi lahko vsakdo razumel. Torej povejmo isto misel preprosteje: pravopisci popuščajo pred pritiskom zagovornikov ljudskih množic. Beseda *populizem* je namreč v SSKJ z oznako »politično« razložena kot »gibanje, ki poudarja pomen nižjih, zlasti kmečkih slojev za razvoj družbe, države«; in v bistvu isto je povedano pod oznako »literarno«; »smer /.../, ki zajema snov iz življenja delavskega razreda«. Mirno torej lahko rečemo, da Zoja Skušek Načrtu pravil očita upoštevanje teh slojev naše jezikovne skupnosti v zadevah slovenskega pravopisa.

Žal pri tem ni nič preveč konkretna, da bi določno videli, na kaj meri. Če je s tem mišljeno dejstvo, da Načrt predvideva izgovor v slovenščino prevzetih besed s slovenskimi glasovi, potem že moramo reči, da se nam zdi to naše hotenje vse prej kot graje vredno. Zakaj vendar naj bi se naš človek mučil z izgovorom npr. francoskih nosnikov (*miterā* namesto *miteran*), pa medzobnih angleških s-jev (*Øekar* namesto *tekari*), pa npr. z ruskimi mehčanimi soglasniki in raznimi vrstami reduciranih glasov, ko vendar z domačim izgovorom dosežemo stilno enotnost (in s tem tudi eleganco) v vseh jezikih, namesto da bi izpričevali snobovsko upoštevanje izgovornih odtenkov enega ali dveh jezikov, ki jih ravno znamo, hkrati pa bi se zadovoljevali s kakršnim koli izgovorom vseh drugih jezikov, ki imajo tudi svoje izgovorne posebnosti, pa jih mi ne znamo in se jim torej v izgovoru odrekamo? Jezika svojega ljudstva se nam vendar ni treba sramovati. To je že v 19. stoletju poudarjal Škrabec, ko se je bojeval za normalni slovenski izgovor *stay, biy, jedu* itd. namesto »nepopulističnega« *stal, bil, jedel*, kot so ga zagovarjali zastopniki tedanje slovenske gospode, ki se je na vsak način hotela razlikovati od svojega ljudstva tudi v izgovoru slovenskega jezika. To prizadevanje – smo mislili – je za vekomaj osmešil Ivan Cankar s svojim »Ena jedelj pomaranča in ena jedelj pomaranča sta dve jedelj pomaranči«, pa nam na lepem sedaj pride nasproti iz ust naše kritičarke Načrta pravil. Pri vsem tem pa se Načrt pravopisa niti ne sklicuje na te »nižje« sloje naše jezikovne skupnosti, temveč ima v mislih sploh slovenskega človeka, nosilca slovenskega knjižnega jezika, kot je bil že tolikokrat v novejšem času javno določen: to je naš srednje šolani človek osrednjega jezikovnega prostora, ki pa seveda ima prvotno govorno podstavo tudi v jeziku teh »nižjih« slojev. In temu človeku gotovo nikakor ni potrebno, da bi se bodisi odvrčal od onih »spodaj« ali pa morda potegoval za milost onih »zgoraj«.

Takó je s to stvarjo pri avtorjih Načrta pravil za novi slovenski pravopis, in samo grdo je, če kdo to imenuje »trivialni lažni populizem«, ki da »danes zares ogroža slovenščino«.

Drug, ravno tako neutemeljen očitek Načrtu pravil za novi slovenski pravopis tiči v zatrdjevanju, da je miselnost načrta »ksenofobna«. Če tak očitarec ne bi bil tako protipopulističen, bi tudi na tem mestu svoj očitek lahko povedal tako, da bi bilo povedano razumljivo tudi

širšim slojem: pravopis da se torej boji vsega, kar je tuje. Slovar slovenskega knjižnega jezika besedo *ksenofobija* razlaga celo ostreje kot mi, saj mu je to »sovražstvo, odpor do tujcev«. Kje se vendar to v Načrtu kaže? Ali spet le v tem, da predlagamo izgovor *vikend* namesto *wikend* ipd.? Pa menda vendar ne! V zvezi s tem je Zoja Skušek tudi malo konkretnejša, čeprav za povprečnega bralca Dela spet skrivnostno umaknjena v formulacijo, da danes slovenščine res ne ogrožajo »akuti Madame de Sévigné«.

Prvič Načrt pravil za novi slovenski pravopis nikjer ne govori o ogrožanju slovenskega jezika od kogar koli, ampak podaja le njegovo naravno podobo v pisavi, glasu, naglasu in obliki, pri čemer uresničuje naravno pravico tega jezika nasproti prevzetim besedam, o čemer smo že govorili. Zoja Skušek s takimi formulacijami, kot smo jih navedli, podtika Načrtu pravil nekakšen boj proti izvorni pisavi imen, prvotno pisanih latinično. Nasprotniki novih pravil ves čas, in vztrajno, ponavljajo popolnoma napačno misel, da Načrt načeloma preganja tuje pisne značilnosti, ko v poglavju Prevzemanje prvotno neslovenskih poimenovanj v slovenski knjižni jezik pri vsaki pisavi, kjer je to potrebno, obravnava tako imenovane »tipografske zamenjave«. Pri tem očitarji nikakor nočejo verjeti, da nimajo prav. Nočejo namreč prebrati tistega, kar je na str. 34 Načrta zapisano pod naslovom Načela pri obravnavi pisav. Tam čisto jasno beremo naslednje: »Do tipografskih (tiskovnih) zamenjav prihaja, kot rečeno, iz tehničnih razlogov, tj. zaradi pomanjkanja ustreznih črk v tiskarni ali na pisalnih strojih. Navadno gre za tuje črke z ločevalnim znamenjem (npr. *a*, *â*, *ö*, *ø*, *l*) ali za združitev dveh črk v eno (npr. *oe*, *ae*).« Čisto jasno je torej povedano, da tipografsko podomačujemo samo tedaj, če v tiskarni ali na pisalnem stroju ni ustreznih znakov – sicer seveda ni razloga za to. Na drugem mestu je v zvezi s tem še posebna opomba: »Če pišemo ali beremo tuja besedila (ali odlomke takih besedil v slovenskem besedilu), jih seveda pišemo ali beremo z vsemi značilnostmi ustreznega jezika.« O tem, da Načrtu ne gre za nobeno težnjo po opuščanju tujih črk pri besedah, za katere je dogovorjeno, da se pišejo po tuje, se vsakdo lahko prepriča tudi iz številnih preglednic za posamezne jezike, kjer so vsem besedam puščene vse grafične značilnosti: tako se pri francoščini z ostrivcem navajajo besede *Vézely*, *Cézanne* ali *Évian*, s krativcem *Megève*, s strešico *Angouliême* ali *Lemaître*, z dvema pikama na *e Citroën*, z malim *s* pod *c Briçonnet* in enako se pišejo še besede *z x, y* in *q: grand prix, Lyon, Bayonette, jacquerie*.

Prav gorostasen je torej očitek, da bi hodil Načrt pravil v kakšen boj proti tujim pisavam tam, kjer so pri nas upravičene tudi v slovenskem besedilu. Če pa se kaka prevzeta beseda podomači tudi pisno (in to se zlasti pri občnih imenih res pretežno dogaja), je seveda razumljivo, da do tega ne prihaja iz kakega sovražstva do tujega, temveč je to naravna težnja našega jezika, ki mu je menda vendar ne bomo morili.

In potem je še očitek, da je Načrt »nemaren«. V čem vendar? Ali je pri nas res že dopustno, in sicer prav, ko gre za izobraženca, da stvarim in ljudem kar lepimo etikete, ki jih označujejo čim bolj negativno, ni se nam pa treba nič več brigati za to, ali so te stvari in ti ljudje zares taki – v našem primeru »nemarni«? Po SSKJ *nemaren* pomeni: »neskrben, malomaren, neprizadeven, len, umazan, zanemarjen, malovreden, ničvreden«. Za boga svetega, kam nas pa to etiketiranje vodi? Tebi nič meni nič trud večje skupine kvalificiranih ljudi enostavno, brez vsakih dokazil, označiti takoj tako negativno! Kaj vendar žene Zojo Skušek k takim oznakam, ki ji nikakor ne morejo biti v čast? Gotovo je tudi Načrt pravil v čem manj popoln, kot bi bilo želeli, toda kar tako brez vsega »nemaren« vendar ni. Saj tudi tisto, kar mu Zoja Skušek še očita, ne drži: da bi namreč Načrt izdajal »plehkega samovšečnega in domačijskega duha«. Na očitek o domačijstvu smo že odgovorili, sedaj pa pogledjmo še, zakaj naj bi bil

Načrt tudi plehko samovšečen. Zoja Skušek tega nič ne dokazuje. Spet torej samo etiketira. In to res ne kaže na drugega, kot da očitariči manjka argumentov in si zato mora pomagati s takimi sredstvi, ki lahko najdejo dopadenje samo pri enakih dušah, ne pa pri tistih ljudeh, ki se za svoje besede čutijo odgovorne pred resnico.

Na koncu se pojavlja tudi očitek o »antiintelektualizmu« v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. Spet nova tujka, ki je prav tako diskvalifikatorskega zvena, saj pomeni prizadevanje proti razumništvu in razumnosti. Kakor da sestavljavci Načrta sami ne bi bili razumniki in sami ne bi spoštovali načela (raz)umnosti. Načrtu se namreč očita, da se je »nedopustno odrekel odločilni nalogi«, »da bi širil tudi kaj razsvetljenega duha sodobnega jezikoslovja, strukturalnega, generativnega, analitičnega«. Spet obtožbe, ne da bi bilo kaj dokazano. Mislimo, da ravno Načrt pravil za novi slovenski pravopis prinaša kar precej sodobnega jezikoslovnega pojmovanja, kolikor seveda pravopisni priročnik to dopušča. Resen pogled na Načrt (prim. Delo, 9. 4. t. l.) poudarja prav to njegovo prosvetljenost, ki mu jo Zoja Skušek odreka (in isto je razvidno iz izjav učiteljev slovenščine o novem jezikoslovju v Delu teden dni prej). Prav v tem Načrtu je zadostna mera tudi strukturalnega jezikoslovja: ali niso znamenja le-tega fonologija, čisto ločevanje istodobnega in raznodobnega, stilno nevtralnega od zaznamovanega, težnja po primerni gospodarnosti ob zajetju celote, objektivna merila presoje, ki izhajajo iz jezika samega, ne pa npr. iz logike ali psihologije ali enostavno iz tisočletnega slovničnega izročila, težnja po formalnem dokazovanju, videnje mnogoobraznosti jezika? Katere značilnosti, če ne teh, pa potem ima strukturalno gledanje na jezik? Kaj pa če nazadnje očitariča sploh ne ve, kaj je zares jezikoslovno strukturalno? Celó generativnost (po naše tvorbenost) je v Načrtu deloma prisotna, npr. v besedotvorju. Čeprav je seveda razumljivo, da bogve koliko tvorbene slovnice v pravopis že po naravi stvari ni mogoče spraviti. In ravno tako samovoljen je očitek Načrtu o neanalitičnosti, ko je vendar v njem izvršena razčlemba velikega dela slovenske jezikovne strukture. (Če nam danes v jezikoslovju česa manjka, to ni analitičnost, ampak sintetičnost v smislu tvorjenja sporočil!)

Gotovo je prav, če se kdo odloči za javno kritiko del, ki jih sicer sam niti približno ne bi zmogel; saj je že Stritar napisal, da brusu ni treba, da bi znal tudi kositi. Vendar je gotovo, da košnja ne bo nikoli opravljena brez kose. In gotovo je tudi, da vsi brusi niso prida.

Delo (Poštni predal 29), 12. 4. 1983, str. 18.

SOCIALISTIČNOST

Je mar pravopis domena ozkega kroga

Pod tem zevajočim naslovom je Jože Lipnik (dalje Lipnik) v Komunistu z dne 31. oktobra t. l. objavil, kaj si misli o moji kritični študiji (on jo seveda imenuje le članek) z naslovom o Urbančičevi jezikoslovni kulturi (Lipniku je, upam, stavec *jezikoslovni* spremenil v *jezikovni*, kakor na drugem mestu še *ustvarjanje v ustvarjalca*) v številki 2–3 letošnje Slavistične revije (ki sem ji sedmo leto glavni urednik za jezikoslovje in odgovorni urednik). V besedilu, ki močno spominja na enake kvalitete Urbančičev dopis Reviji, Lipnik ničesar ne dokazuje, ampak edino in samo zatrjuje ter zahteva sankcije na podlagi svojih mnenj.

Torej ne da bi povedal, zakaj je moja študija pamflet ali s čim osebno žali Urbančiča, Lipnik bralcem Komunista pribija, da enostavno je pamflet, »ki nima dosti skupnega z znanstvenostjo in s pozitivno družbeno prakso«; ne da bi pokazal na eno samo izkrivljanje in potvarjanje, Lipnik zatrjuje, da moj prispevek je »poln izkrivljanja in potvarjanja tistega, o čemer piše«. Da bi me čim bolj negativiziral, Lipnik tudi frizira moje besedilo (prim. konec daljšega citata iz moje študije), da bi bila njegova »argumentacija« krepkejša, iz sobesedila iztrgane kosce mojega besedila samovoljno komentira in jim pripisuje pomen, ki ga nimajo.

Tako podtika mnenje, da člani pravopisne komisije hočejo edini odločati o slovenskem pravopisu in se bojijo, »da bi kdo v njihovo odločanje posegel«. Kakor sem v študiji sam povedal, sem jo napisal samo zato, da bi vsakdo, ki bi se o pravopisnih problemih odločal na podlagi Urbančičevih načel (Urbančič sam je ponovno zahteval, da ob SP postane njegova knjiga predmet načelne razprave), slišal o njih še drugi zvon (prim. slov. pregovor Da se resnica prav spozna, je treba slišati oba zvona). Ker so bila pravopisna pravila predložena v obravnavo najprej ožjemu krogu in ne celotni slovenski javnosti, kakor je komisija ves čas nameravala storiti (o tem obstojijo pismena dokazila), sem res smatral za potrebno, da o Urbančičevi knjigi javno povem, v kakšnem razmerju so misli iz nje do slovenske jezikovne in jezikoslovne resničnosti. Konkretno sem mislil zlasti na ljudi na SAZU, ki po pravilniku odločajo o tem, ali se kaj obravnava kot akademijska izdaja, pa sami – razumljivo – o vsem, kar bi na odločitve lahko vplivalo, ne morejo biti predmetno zadostno obveščeni.

Z izrazom »nenavadne poti« Urbančiča je mišljeno npr. to, da v jezikovnih zadevah jezikoslovno argumentacijo večkrat zamenjuje z osebnim prepričevanjem ljudi, »ki po domnevni logiki svojega položaja« itd., kakor sem pač zapisal. Eno takih Urbančičevih nejezikoslovnih orožij je tudi sestavljanje spomenic in dopisov na razne ustanove za odstranitev tega ali onega človeka s tega ali onega položaja, lovljenje podpisov za take spomenice ipd.

O tem, ali Urbančič kot slovenist lahko izhaja brez politične podpore, nisem razmišljal, govorim le o tem, da ima njegovo pisanje prešibko in mestoma napačno jezikovno podstavo; mislim, da tudi marksistične nima (Lipnik spet ni povedal, v čem naj bi bila marksističnost Urbančičeve knjige), saj marksizem ne more biti v nasprotju z resnico, in v strokovnih zadevah ne z znanostjo.

Zmeraj sem imel za naravno, da se o jeziku lahko izraža vsakdo (tega mnenja pa ni ravno Urbančič), kakor o vseh strokovnih stvareh našega življenja in sveta; koliko je tako poseganje strokovno vredno, pa v zadnji instanci menda le presodijo ustrezni strokovnjaki, to pa ne le, ko gre za jezikoslovne zadeve, ampak npr. tudi za politična vprašanja.

Lipnik mi podtika zagovarjanje elitizma, seveda pač zato, ker naj bi bil tudi sam elitnik (skupaj z drugima članoma pravopisne komisije) in ker naj bi se bojeval proti tistim, ki to niso ali so to postali z zakasnitvijo! Jaz ne zagovarjam nobenega elitizma v tem smislu, po svojih močeh pa se potegujem za kakovost; in kakovost je povsod različne stopnje, pa naj Lipnik misli, kar hoče. V tem smislu sem se poganjal za kakovostjo sam in teženje k njej omogočal in lajšal tudi številnim drugim, vsem, ki sem jim mogel – doma in na tujem: nikoli npr. nisem zavračal tem ali nosilcev tem ne za seminarska, ne za diplomska, ne za magistrska ali doktorska dela, nikoli nisem oviral prestopov iz šole v šolo ali postavljaj predpogojev za to, saj sem prepričan, da le delo dela mojstra in da velikokrat umojstri tudi izobrazbeno zakasnele. In nikdar nisem okrog sebe zarisal (le kako naj bi to storil?) »ozk(ega) krog(a), v katerega drugi nimajo vstopa«. Široki krog strokovnosti sem, kolikor je bilo odvisno od mene, zmeraj držal povsem odprt, med drugim tudi za kritiko in polemiko, seveda tudi za tiste, »ki so do znanja prišli (še) po končanem rednem šolanju«; saj sem vendar sam zakasnelo startal že v gimnaziji (četrti razred osemletne gimnazije sem dokončal šele z osemnajstim letom), sam sem po rednem šolanju doktoriral, se trikrat habilitiral, prišel do spoznanj, o katerih se tedaj veljavnim rednim študijskim ciljem še sanjalo ni – kako bi po vsem tem mogel biti tak, kot mi očita Lipnik!

Lipnik posredno poziva, da naj se mi odvzame obojno uredništvo Slavistične revije (v tem je nekaj skromnejši od Urbančiča na ustreznem mestu). Resnica pri Slavistični reviji je ta, da si glavni in odgovorni urednik lahko privoščiti le tisto, kar je v skladu s pravili, ki za to veljajo; imajo pa vendar tudi uredniki pravico objavljati svoja dela po načelih, po katerih jih – med drugim v skladu z Zakonom o javnem obveščanju – objavljajo drugim. Urbančič ima vso možnost objaviti v Slavistični reviji odgovor na mojo kritiko njegove jeziko(slo)vne kulture. Uredništvo pa si kot zmeraj tudi v tem primeru želi stvarne razprave, ki edina lahko kaj reši. Če bi se pri tem pokazalo, da sem se v svoji sodbi kje zmotil, bom svojo zmoto v interesu stvari rad (četudi ne vesel) priznal. Tako bom tudi Lipniku rad priznal stvarno argumentacijo, če se bo v tem konkretnem primeru do nje kdaj povzpela. Mogoče mu bo k stvarnejšemu pogledu kaj pripomogel podiplomski študij na zagrebški univerzi, kjer pa se bo – žal – zelo, zelo težko utrdil v slovenistiki, v katere presojanju je sedaj tako naivno suveren, čeprav ne ve niti tega, kaj je vikanje, in ne tega, da se prva oseba množine uporablja ne za poudarjanje individualnosti, temveč ravno nasprotno. Na koncu ga prosim za zamero, da je moj delovni opus v tem sestavku tako na poti: če ga ne zmore drugače, naj bi ga poskušal vsaj dostojno obiti.

Komunist, 7. 11. 1977, str. 29.

M. K. polemično o novem pravopisu

Na najino pojasnilo v Delu 15. novembra k izjavam M. Kmecla o novem pravopisu se je oglasil v Delu 22. novembra B. Urbančič. Osnovnih trditev v najinem članku (da pravopisna komisija ni razpadla, da jo je on zapustil že 1974. leta in ne ob razpustu, o čudnih postopkih pri obravnavi te pravopisne afere itd.) ne izpodbija, vendar pa pravi, da je najina trditev, da je »iz skupine izstopil B. Urbančič, ker celotna ostala skupina ni pristala na njegova načela, ki jih je skušal uveljaviti v novem SP in ki so bila mehanično prenesena iz češkega pravopisa in nasprotna naši tradiciji ...«, »popolnoma izmišljena in znova dokazuje nezdravo klimo v delu našega jezikoslovja«. Nadalje opisuje vzroke, zakaj je prenehal hoditi na seje: ti naj bi bili v načinu vodenja sej, v grobostih, žalitvah in podcenjevanjih s strani J. Toporišiča.

Da so bile seje »včasih nekoliko burne«, to sva povedala tudi midva v omenjenem odgovoru. Tisti, ki so bolj kolerične narave, so se seveda bolj razburjali, in tudi B. Urbančič ni ravno pomirljivo vplival ter vedno varčeval z besedami. In to ne samo v domačih debatah, ampak je celo v članku, ki je izšel v Slavistični reviji (SR 1978, str. 79–95), uporabil za oznako Načrta pravil SP kar lepo zbirko podobnih oznak, kot so: »ne preveč duhovito«, »kar se upira zdravemu razumu«, »nedopustno beganje«, »nesmiselnost« ipd. Ne samo podpisana, tudi drugi člani komisije so bili mnenja, da je »oster odgovor, ki ga je včasih dobil, pravzaprav izzval sam«. Ali je po tem B. Urbančič res zapustil komisijo le zaradi podobnih stvari s Toporišičeve strani? Dejstvo je, da se čas zavrnitve njegovega predloga za pisavo krajevnih imen (izpopolnjen in razširjen na vso veliko začetnico je objavljen v SR 1978, str. 87–95), ki ga je izročil 15. aprila 1974 in smo ga nato na nekaj sejah obravnavali vzporedno s predlogom predsedstva komisije, presenetljivo ujema z datumom njegovega pisma upravniku Inštituta za slovenski jezik 15. maja 1974, citiranega v »Delu« (Toporišičev odgovor nanj je objavljen v SR 1979, str. 116–117), ter z datumom prenehanja prihajanja na seje 16. maja 1974. Da so bili spori najhujši in pretežno prav z B. Urbančičem, je razumljivo, saj se je v svojih nazorih od drugih članov komisije najbolj razlikoval in bil v zahtevah, da se upoštevajo njegova stališča (in da se vzame za SP njegov tekst), najbolj nepopustljiv, dosti bolj od Toporišiča, ki je v marsičem popustil, kot lahko vidimo iz polemike med Riglerjem in Toporišičem (objavljena v SR 1971 in 1972), ki sta tudi imela do neke mere različna stališča, pa sta vseeno lahko sodelovala in si tudi na sejah ne »brezplodno ugovarjala«. V kolikšni meri je B. Urbančič odvisen od Čehov, ali so to res samo drobne rešitve in opozorila, kot pravi on, ali pa je v resnici kaj več, se lahko vsak prepriča iz članka v SR 1978, str. 208–226, v katerem sva podrobno zavrnila njegovo kritiko prvega dela Načrta in njegovo varianto uvoda v pravopis (pisava velike začetnice), ki ne le sprejema praktično skoraj vsa načela tega dela češkega pravopisa, ampak je ponekod skoraj že kar prevod. Ali je po povedanem še mogoče verjeti Urbančiču, da sva si razloge za njegov izstop iz komisije »popolnoma izmislila«? Oziroma kot pravi na drugem mestu, da je to »prazno govorjenje«?

Nič manj grobo in neresnično ni Urbančičevo zatrjevanje, da na sejah ni bilo mogoče »resno delo« ali da seje niso bile tvorne, če je na njih bil navzoč Toporišič (bil pa je skoraj na vseh). Ali ni rokopis Načrta pravil SP, sedaj do dveh tretjin že objavljen, vendar v veliki meri nastajal ravno na sejah? In kdo lahko zanika njegovo vrednost ob vsem bogastvu obvestil, ki jih daje?

Na kratko bi se dotaknila še tistega, kar se zdi Urbančiču v Načrtu pravil SP načelno narobe, tj. znanstveno natančna in izčrpna obdelava stvari, ki so bodisi dostopne v slovnici bodisi povprečnemu iskalcu odveč, in terminologija, ki naj bi bila domala vsem Slovencem neznana. Pri tem se sklicuje tudi na druge slovenske pravopise (ki jih je komisija seveda tudi pregledala). O teh stvareh je podrobneje pisano v SR 1979, str. 107–109, tu bi omenila le, da so pravopisi pri raznih narodih zelo različni, da je pri nas po tradiciji vključeno v pravopis marsikaj, kar drugod obravnavajo v drugih priročnikih (Rusi imajo npr. celo poseben pravopisni in poseben pravorečni slovar), da pa imajo tudi ponekod drugod kar obširne uvode v pravopis (poljski iz leta 1976 ima npr. 170 strani uvoda ipd.). Glede izčrpnosti je treba reči, da se, odkar je Načrt pravil SP narejen (zdaj teče že peto leto), številni »povprečni iskalci« večkrat osebno obrnejo na podpisana z različni vprašanji in priznati morava, da marsikdaj vprašujejo stvari, ki jih v Načrtu še vedno ni, čeprav je v njem obravnavanih veliko več stvari in bolj sistematično kot v starem SP. Težiti bi morali kvečjemu k temu, da bi novi SP dajal čim več napotkov in odgovorov, ne pa da imamo izčrpnost za slabost. SP bi moral biti popoln normativni predpis. Za manj zahtevne potrebe, npr. za strojepiske, ki jih B. Urbančič, ko našteva, komu naj bo SP namenjen, navaja na prvem mestu, za osemletkarje, srednješolce ipd., se lahko pripravi skrajšana izdaja SP, kot smo jih imeli tudi do zdaj.

Nikakor tudi ni mogoče pritrčiti Urbančiču, da je terminologija iz Načrta pravil SP domala vsem Slovencem neznana. Je pa res, da je poznanje terminologije do neke mere generacijski problem. Toda vsi, ki so obiskovali gimnazije po letu 1965, to terminologijo poznajo. Zdaj jo uporabljajo tudi v osnovnih šolah in znana je iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Nekatere od izrazov, ki jih Urbančič navaja kot domala vsem Slovencem neznane, poznajo tudi tisti, ki so študirali po slovnici štirih avtorjev iz leta 1947 (npr. veliki stavek, zamolk), ali še starejših (veliki stavek je npr. že v slovnici 1940 in so se ga torej učili že tisti, ki so zdaj stari nekaj nad petdeset let). Vendar s to terminologijo ni tako hudo, kot bi kdo lahko sklepal iz Urbančičevega članka, saj gre kljub vsemu za omejeno število izrazov, in ti so uporabljeni bodisi na takih mestih, da so razumljivi sami po sebi (npr. enodelno enobesedno ime ipd.), ali pa so v glavnem razloženi, večkrat podani tudi s starejšimi oz. sploh dubletnimi izrazi v oklepaju (npr. ob *velikem stavku* je v oklepaju *perioda*). Misliva, da kadar stari izraz ne ustreza oz. označuje več stvari, nima smisla vztrajati pri njem, ampak ga je bolje zamenjati ali obdržati za eno stvar, za drugo pa vzeti drugega (npr. *tonem* poleg *intonacije*, *poved* poleg *stavka*), zlasti še, ko gre moderno jezikoslovje tudi drugod v to smer. Prav čudno je, kako je pri nas ukoreninjeno mnenje, da se v jezikoslovnih priročnikih ne sme nič spremeniti, ko istočasno vendar nihče ne misli, da bi drugih učbenikov ne smeli popravljati in dopolnjevati z novimi znanstvenimi in metodičnimi spoznanji.

Urbančičeve negativne oznake Toporišiča, dela v komisiji in Načrta pravil SP seveda niso same sebi namen, ampak gredo za tem, da bi nekatere člane komisije, zlasti Toporišiča, diskvalificirale za nadaljnje delo ob novem pravopisu, saj zadnjemu nekako zameri že to, ker »najglasneje zahteva, da pravopisna komisija nadaljuje delo«. Meniva, da je sedaj res že skrajni čas, da bi se to delo nadaljevalo, in samo normalno in moralno bi bilo, da bi se nadaljevalo, kakor je bilo začeto, tj. gotovo ne brez tistih delavcev, ki so k Načrtu pravil SP največ prispevali.

Jakob Rigler, Jože Toporišič, Ljubljana
Delo (Poštni predal 29), 6. 12. 1980, str. 29.

Slovenija ne ve, da je narodnostno mešana

Delo je v rubriki Rekli so ponatisnilo preveden odstavek iz sestavka »za Borbo« Žarka Puhovskega; Puhovski v njem zagovarja mnenje, da je SR Slovenija jezikovno mešana zato, ker v njej živi vse več priseljencev iz preostalih naših republik in pokrajin. Od njih izrecno omenja (t. i.) Bosance, Srbe, implicitno pa tudi Albance.

Zanimivo je, da Puhovski ne omenja tistih, zaradi katerih je Slovenija na določenih območjih (v delu Prekmurja in Obmorju) res narodnostno mešana, namreč madžarske in italijanske narodnosti, ki jima Slovenija posebne jezikovne in sploh kulturne pravice v največji možni meri zagotavlja, kar se že na zunaj, tj. iz javnih napisov, jasno vidi.

Puhovskemu pa ni do tega, da bi videl tisto, kar upravičeno je; on si od nas želi, da bi nehali ločevati jezikovno pripadnost tistih, ki imajo pri nas t. i. narodn(ost)ne domovinske pravice – to smo Slovenci, Madžari in Italijani (prvi v vsej SR Sloveniji, zadnji dvoji na že omenjenih področjih) –, in jezikovno pripadnost priseljencev v SR Slovenijo, pretežno iz preostalih delov Jugoslavije, a tudi od drugod. Priseljenski jezik in kultura imata vendar samo gostovalne pravice, domovinske si ne moreta pridobiti; saj vendar domovinske pravice že imata drugje, srbski v SR Srbiji in kjer še Srbi stalno živijo od nekdaj na svoji zemlji, Albanci v avtonomni pokrajini Kosovo in kjer koli živijo od nekdaj na svoji zemlji, hrvaški v SR Hrvaški itd.

Priseljenci se zmeraj in povsod prilagajajo jeziku, kulturi, sploh življenju vselitvenega področja: to se dogaja že z našimi zdomci, še bolj z izseljenci. Selitveni rod se novim razmeram prilagodi precej manj kakor rod, ki mu požene na novih tleh, saj ta drugi praktično že nima več nobenih jezikovnih težav, vsrka vase, kakor otroci staroselcev, kulturo svojega okolja, večinoma se v novi domovini umesti tudi narodno. (Njegova stara narodnojezikovna individualnost postane drugotna stvar, ali pa preneha obstajati.) To vendar nikoli ni bilo drugače, in tudi pri nas v Sloveniji ne more biti.

Glede tega naravnega toka stvari si moramo vsi v Jugoslaviji odkrito pogledati v oči in se z njim, kot najnaravnejšim, sprijazniti. Zato je samo škodljivo, če kdo želi, »da se Bosanci postavljajo nasproti Slovencem in narobe«, in sicer »zelo kmalu«. Pri tem naravnem prilaganju mestu, razmeram vselitvenega področja ne gre za nobeno »prepričanje, da je slovenska kultura superiorna«, ampak za dejstvo, da je to kultura, v katere območje je priseljenec došel, iščoč si svoj kos kruha, ne nazadnje tudi kulturnega in sploh civilizacijskega. Lahko je kultura v odselitvenem področju na sploh na višji ravni – odseljenec se ji s samim dejstvom odselitve odmakne, njegovi potomci pa so ji lahko tudi že čisto odmaknjeni, opredeljeni za drugo, prav lahko celo tudi manj razvito, a tisto, v kateri konkretno živijo, od nje prejemajo in ji po svojih močeh tudi dajejo.

Dokler teh stvari ne bomo gledali v pravi luči, si bomo probleme, ki jih je v Jugoslaviji že tako dovolj in preveč, le še množili, in sicer na področjih, kjer jih čisto nič treba ni, namesto da bi se končno že lotili reševanja stvari, ki so resnično pereče za življenje tako posameznika kakor večjih območnih skupnosti, pokrajin in republik in seveda predvsem naše državne skupnosti.

Za Upravni odbor Slavističnega društva Slovenije

Jože Toporišič, predsednik

Delo, 21. 1. 1989, str. 30.

Slovenija ne ve, da je narodnostno mešana

Žarka Puhovskega odziv (Delo, 28. januarja) na odziv Upravnega odbora Slavističnega društva Slovenije (p. t., 21. januarja) zahteva od strani UO SDS naslednje popravke oz. dopolnila:

(1) Omenjeno »pismo profesorja Jožeta Toporišiča« je pismo UO SDS; torej ni »formuliral svoje nestrinjanje s stališči« Puhovskega Toporišič: pismo je Delu prišlo od Izvršilnega odbora SDS, ki formulira nestrinjanje UO SDS.

(2) a) Izraz »sestavek« za besedilo, iz katerega je od nas kritizirani odlomek Puhovskega, je, glede na to, kar je bilo o tem povedano v Delu, čisto nevtralen, in slovenski bralec iz Dela nikakor ni mogel razbrati, da gre za Puhovskega »pogovor s kolegom Bavčarjem«, kakor nas sedaj Puhovski popravlja.

b) Puhovski nam očita »indikativno napako v interpretaciji« njegovih besed, da je tudi ta republika [tj. Slovenija] narodnostno mešana«. Trdi, da s tem ni rekel »jezikovno mešana«, in domneva, da mi vidimo »nacionalno različnost izključno kot jezikovno«. Upamo, da nam morda le ne bo pripisoval misli, da bi bili npr. Hrvati »nacionalno« nerazlični od npr. Srbov glede na to, da je obojim knjižni jezik srbohrvaški (kakor ga imenujemo mi). Indikativno pa je, da je Puhovski vendarle vedel, da smo edini slovensko govoreči narod Slovenci, sicer ne bi bil mogel reči, da bo treba v hipu, ko se bo v Sloveniji »uveljavila zavest, da je tudi ta republika narodnostno mešana«, »v slovenski skupščini prevajati v različne jezike«.

c) K pluralizmu: Ostajamo pri tem, da so manjšine (pri nas od Puhovskega prvotno ne-omenjani italijanska in madžarska) nekaj bistveno drugega kot nedavno priseljene jezikovne skupnosti (npr. srbohrvaško ali albansko govoreča). Datum doselitve je – pa še kako! – važen, v vsakem primeru pa je vsakomur očitno (in sedaj tudi merljivo) dejstvo. Menimo tudi, da je naravna zakonitost različno odzivanje na drugojezični in drugonarodn(ostn)i dotok v dano skupnost glede na to, kako velika je ta skupnost, v katero se doseljuje: manjše narodnojezikovne skupnosti so pač drugačne od večjih ali velikih. Od Puhovskega bi bilo zanimivo dobiti mnenje, ali tudi »npr. Nemci« mislijo, da so narodnostno mešani zaradi političnih in gospodarskih priseljencev po 2. svetovni vojni. Kakšne obveznosti pa smo pri nas prevzeli glede priseljencev (ne pa le prejeli od njih »koristi«), bi najlepše pokazala npr. sorazmernostna statistika dodeljenih stanovanj priseljencem in stanovanja potrebnim domačim prebivalcem.

d) Enake pravice za vse priznavamo tudi mi: toda ali je enakosti med prebivalci določene republike lahko ustrezno s tem, da se doseljeni ne vključujejo naravno v prebivalstvo vselitvene enote, ampak se njihova neenakost ohranja preko normalnega, tj. npr. za rod, ki je zrasel že v novem okolju? Za primerjavo lahko vzamemo prebivalstvo Zagreba, ki je v ne neznatni meri tudi slovenskega izvora; še na misel nam ne pride, da bi zaradi ljudi slovenskega (tudi na pol slovenskega) porekla proglašali Zagreb za »nacionalno mešano območje«, in v tem smislu tudi ne npr. Harmico (in obratno ne Dobovo).

e) Kakšen »upravitelj« naj bi bil Toporišič, bo Puhovski morda še pojasnil. Da pa izraza narodno (»nacionalno«) in narodnostno uporabljamo v skladu z našimi ustavnimi poimenovanji, bi smelo biti tudi Puhovskemu jasno. Nihče ni zahteval, da naj se naši »narodnostno mešani območji« »nasilno razglasita za enonacionalni«. Tudi ju nihče ne želi asimilirati. Torej bi morda le ločili t. i. narodnost od disperzno živečih priseljencev, mar ne?

f) Slovenci se »znotraj jugoslovanskih relacij« nikakor nimamo za manjšino (res pa za majhen, a samostojen del jugoslovanskega prebivalstva s precej jasnim proizvodnim in trgovalnim potencialom). Priseljenci so res povsod določen problem (tudi znotrajjezikovni in znotrajnarodni), in tega se vsi prav dobro zavedajo. Mislimo, da je prav, če se ve, kaj priseljenec dejansko lahko pričakuje na vselitvenem območju in česa ne, ne pa da imamo to za nekaj, o čemer je najbolje molčati. Da se »selitveni rod' mora prilagoditi« novemu okolju – tako ali drugače – pa menda ni ravno grešno naše spoznanje: mora se, ker mu tako kaže. Mi ne operiramo s pojmi, kakor Puhovskega »mladoletniške bande 'doseljencev'«. Po naši misli se »povsod prisoten, vsaj imanenten spopad« med priseljenci in starim prebivalstvom najuspešneje rešuje prav na od nas predlagani način, da ne bi bilo treba tistega, »kar bo povedano v slovenski skupščini, prevajati v različne jezike« ali si implicitno želeli, da »Mustafa Bešić o sebi [ne bi več pravil], da je slovenski hokejist«, da se ne bi »moral, denimo, v skupščini občine Kranj spraševati, koliko prostora je za Srbe ali za tako imenovane Bosance« (Albance Puhovski seveda pozablja); da ne bi bili za pluralizem, ker bi ta bil »vzrok, da se Bosanci postavljajo nasproti Slovincem in narobe«.

g) Res mislimo, da za vse priseljence načeloma velja, da se prilagodijo vselitvenemu področju. Druga stvar je seveda, če je priseljevanje prignano tako daleč, da se prvotno prebivalstvo med priseljenci izgubi, ali če ga okoliščine silijo, da njegovi člani (kakor pri nas na Koroškem v Avstriji) množijo »bolj množne Germanije (pri nas seveda Slavije) rodovi«, kakor je to spoznal že France Prešeren.

Za UO SDS

Jože Toporišič

Delo Sobotna priloga, 4. 2. 1989, str. 1.

***

Pojasnilo k prispevku Slovanske vzajemnosti Zvonka Kovača

V Naših razgledih 37 (1988), št. 20, 21. 10., str. 616 (meni sicer neznan) Zvonko Kovač* v sestavku Slovanske vzajemnosti – Deseti mednarodni slavistični kongres v Sofiji poroča o neudeležbi Slovencev na tem, jubilejnem, kongresu na način, ki zasluži dopolnitev oz. pojasnilo. Na misli mi je Kovačeva poved »Ko že govorimo o jugoslovanskih udeležencih, moramo povedati, da so Slovenci odpovedali in da se nam ni posrečilo izdati skupnega zbornika del, kar je storila večina.«

Ker je članek objavljen v »NR po domovini« in še po čem, vidim, da njegov pisec ni Slovenec, ampak morebiti Hrvat, kar pa za povprečnega bralca Naših razgledov nikakor ni lahko razvidno in lahko vodi k neljubim nesporazumom in sklepom*.

Prvi nesporazum bi bil ta, da smo Slovenci »odpovedali« (sh. »zakazali«), tj. ne storili vsega tistega, kar smo ob večini prejšnjih slavističnih kongresov vendarle storili. Tistemu »odpovedali« ustreza dejstvo, da se Slavističnemu društvu Slovenije, katerega predsednik je podpisani, ni posrečilo dobiti denarja za kritje potnih in prebivalnih stroškov na tem kongre-

su, zaprosenega pri Izobraževalni skupnosti Slovenije že pod zimo lanskega leta. Od te ustanove (pod katero pač spadamo univerzitetni učitelji »udeleženci« kongresa) smo sicer ažurno dobili nakazan denar za kotizacijo in obljubo, da se glede preostalih sredstev iz naše prošnje sklepa v l. 1988, kar smo vsi razumeli tako, da nas ima izobraževalna skupnost v resni evidenci (še posebno tudi zato, ker je za dodeljevanje takih sredstev vodilna oseba predsedniku Slavističnega društva na novoletnem sprejemu lektorjev slovenščine na tujih univerzah – organiziral ga je predsednik Komiteja za vzgojo in izobraževanje pri IS Slovenije – zagotovila, da naša Izobraževalna toliko vendarle še zmore, da bo poslala nekaj slavistov na svetovni slavistični kongres). O naši prošnji pa se je na Izobraževalni sklepalo šele oktobra 1988, tj. v času, ko je bil sofijski kongres že davno za »nami« (in nam odobrila smešno nizka sredstva v primeri z zaprosenimi). (Zgodba financiranja naše udeležbe na kongresu ima še dramatični finiš neposredno pred začetkom kongresa, ki pa ni – kljub posredovanju podpredsednika IS Slovenije – prinesel ničesar.)

Druga stvar je stavek »se nam ni posrečilo izdati skupnega zbornika, kar je storila večina.« Tudi sam sem to mesto najprej razumel, kakor da takega zbornika nismo izdali slovenski slavisti, kar seveda ne bi bilo res, saj smo – tako kot ob prejšnjih priložnostih – tak zbornik v resnici izdali, namreč kot 2. zvezek Slavistične revije 1988, in sicer tudi s posebnim naslovnim posvetilom v slovenščini in angleščini (Zbornik referatov za X. mednarodni kongres v Sofiji/Contributions to the Xth International Congress of Slavists in Sofia) s prispevki J. Toporišiča, A. Vidovič - Muhe, F. Zdravca, A. Skaze in H. Glušič. (Odpovedali so udeležbo od organizatorjev kongresa sprejeti referenti B. Paternu, F. Bernik, F. Jakopin, medtem ko B. Pogorelec svojega referata ni tiskala.) S »skupni zbornik« torej Z. Kovač meri na jugoslovanski skupni zbornik za kongres. Sam – v skladu z izročilom pri nas – ne vidim nobene potrebe po njem, saj smo slovenski slavisti vsaj od 1958. leta naprej (torej tudi že v l. 1963, 1968, 1973, 1978, 1983) sami izdajali take zbornike, večinoma s tudi na zunaj razvidno namenjenostjo. Pri nas v Jugoslaviji imamo namreč tri južnoslovanske jezike (srbohrvaškega v dveh variantah), in je kar prav, da pri tej individualnosti ostajamo tudi na mednarodnih kongresih (če bomo seveda sploh še dobivali sredstva, da bi se jih udeleževali vsaj ob duhovni prisotnosti v obliki posebnih zbornikov, kakor je bilo l. 1988, ko se jih že tudi telesno ne moremo več spričo vedenja institucije, kakršno imamo – in si jo pač tudi zaslužimo).

Samo bežno naj se dotaknem še mesta, ki mu je »I. Frangeš /.../ edini aktivni član mednarodnega odbora slavistov«, namreč iz Jugoslavije. Posledica politike prejšnjega predsednika SD Slovenije je, da je slovenski predstavnik v tem odboru sicer že spet slovstveni zgodovinar (prav bi bilo, da bi bil kdaj tudi jezikoslovec), tj. F. Zdravec, za katerega pa bi težko rekli, da ni »aktiven«, naj bo kot član »mednarodnega odbora«, še manj pa seveda kot nadvse živ in ploden raziskovalec naše slovstvene preteklosti.

*Da bi se NR izognili podobnim ugibanjem ali dvoumnostim, so že leta 1984 uvedli rubriko Avtorji v tej številki; v njej je predstavljen tudi Zvonko Kovač.

Naši razgledi (Po domovini), 4. 11. 1988, str. 651.

Napisi na vojašnicah kmalu /tudi/ v slovenščini

24. decembra preteklega leta sem se odzval na dotlejšnje pisanje o strokovnem izrazu *stražnica* kot ustrezniku za srbohrvaški izraz *karaula*. Po tistem je bilo v Delu (drugih glasil te vrste ne spremljam) objavljenih že nekaj prispevkov na isto temo. Tako sta že v Delu 24. decembra 1988 nastopila Žarko Žbogar iz Pirana in Silva Rozman iz Ljubljane, 7. januarja 1989 Janez Prešeren iz Kranja, 14. januarja Tomaž Švagelj iz Ljubljane in Marijan Kranjc, »polkovnik JLA«, od ravno tam, 21. januarja pa še Vladimir F. Snój iz Pulja.

Ena teh besedil so deloma še odmev na Sobanovo »zadnjično« intonacijo ob doslednem uvajanju tudi slovenskih napisov na vojaških objektih, bodisi da se izrazu *stražnica* za »karavla« upirajo ali pa ga sprejemajo. Na to plat zadeve sem, po mojem zadostno, odgovoril že 24. decembra, tako da se mi je tokrat odzvati le na novo argumentacijo proti izrazu *stražnica* oz. zanj.

Žarku Žbogarju, ki se zavzema za *karavlo*, ker da »smo jo Slovenci že zdavnaj vzeli za svojo« in »smo med NOB v Sloveniji poznali kurirske karavle«, bi rekel, da bi si glede tega »zdavnaj« ustrežnejše podatke lahko dobil iz zadnjih štirih števil preteklega leta tednika 7D, kjer je Velemir Gjurin podal zgodovino prodiranja te besede v slovenska besedila in preko teh v jezik in normativna določila. – Toda ne glede na to in ne glede na »kurirske karavle« se prevzetim besedam določene vrste in zvena ter prizvoka iz določenih razlogov v slovenščini slabo piše: treba se je samo spomniti, da je Krelj že v 16. stoletju dajal prednost domači besedi pred nepotrebno prevzeto, to pa zato, ker take besede prizadevajo to, kar se imenuje slovenska jezikovna samozadostnost, tj. možnost, da se, kolikor se le da, ostane neodvisen od radodarnih jezikov tistih, ki so jih zgodovinske okoliščine v primeru z drugimi, manj srečnimi jeziki postavile v – za te jezike ne zmeraj koristen – prednostni položaj. Zavračanje **brez potrebe prevzete**ga (na kar je opozoril že Kopitar), opiranje na samega sebe, je torej pri Slovencih že več kot 400-leten pojav, in ne vem, zakaj bi se moralo ustaviti pred *karavlo*. To ravnanje z nepotrebno prevzetim imenovati »vsiljevanje«, »dlakocepstvo« je – milo rečeno – zavajanje.

Popolnoma zlobno denunciantsko pa je Žbogarjevo asociiranje slovenskega prizadevanja za jezikovno samobitnost tudi v besedju (kolikor to seveda gre) s Paveličem nemilega spomina in fašističnega praktika (ob katerem se tudi naš Žarko Žbogar kar ves pogrezne v drekanje). Ali tako početje ni najočitnejše znamenje, da komu zmanjkuje pravih argumentov, pa začne ljudi in dejanja spravljati v zvezo s surovimi, vulgarnimi poimenovanji, na katera se že nagonsko odzivamo negativno (od poimenovanj za nizkotno prim. še njegov izraz »posiljevanje«). Saj da bi Žarko Žbogar lahko dokazal, da je izraz *stražnica* »ponesrečena Slovenska skovanka«, pač tudi sam ne verjame.

Tudi **Silva Rozman** operira z izrazom, ki po zaslugi nekaterih skuša postati psovka za vsakogar, ki mu je slovenskost jezikovnih dejstev v slovenskem jeziku nadvse pomembna, tj. z izrazom purist. In takoj za tem sledi napad na »spoštovane slaviste«, ki da so »štirideset let mirno požirali napise na vojašnicah v Sloveniji«. Ob tem bi Silvo Rozman samo rad opozoril na dejstvo, da je skoraj že pred desetletjem na za Slovenijo žaljive srbohrvaške napise na vojašnicah po Sloveniji (na pobudo Matjaža Kmecla) opozorilo Jezikovno razsodišče prav pri RK SZDL Slovenije (prim. Jezikovno razsodišče 1980–1982, Trst–Celovec, 1984, sesto-vek Tujega nočemo, svojega ne damo, str. 168–170). Tam je izrecno omenjena prav Kasarna

Ljube Šercera (sicer napis, ki mu tudi najnovejša akcija s štirijezičnimi napisi na vojaških objektih ni mogla do živega, o čemer se ni težko prepričati). — Tudi Silva Rozman ne strpi brez impliciranja endehajevstva (*krugoval* ob našem izrazu *razpočnica*) in še česa negativnostnega (slovenjenje prav vsega prevzetega) in nizkega, od česar nas še dalje napeljuje s tremi pikami na koncu svojega sestavka. Komur je do tega – le za njo!

Pravo razpravo je prispeval **Janez Prešeren**. Proti besedi stražnica je že zato, ker so nekoč manj »svetovljanske Slovenke« s stražniki včasih strašile otroke, pa ker mu je stražnica »postojanka stražnikov«, stražnik sam pa »policaj, miličnik«.

Janez Prešeren seveda ve, da danes miličnikom pač ne moremo reči kar stražniki in postaji ljudske milice (ali policijski postaji) ne stražnica – s tem pa dejansko priznava, da je pri nas izraz stražnica na razpolago tudi za kaj drugega (če se za to dogovorimo), ne pa da bi bil, kakor je sedaj v SSKJ, samo manj pogostna varianta za stražarnico, tj. po Janezu Prešermu mesto, kjer »prebiva straža (vsi stražarji)«. Zaradi pravkar povedanega predlaga za karavlo izraze *mejačnica*, *mejašnica*, pa tudi *mejnica* in *obmejnica*, za graničarja pa menda *mejača* ali *mejaša* (in glede na tudi predlagana izraza *mejnica* in *obmejnica* pač še *mejnik* in *obmejnik*).

V zvezi s tem naj pripomnim, da se je tudi v »skupini slavistov, ki se tako rekoč uradno ukvarja s slovenščino za to področje« (kakor Prešeren imenuje člane delovne skupine za jezik v družbi), pojavil predlog, da bi karavlo imenovali z *mejašnico/mejačnico* – vendar je prevladalo mnenje, da se izkoristi funkcijsko nezasedeni izraz *stražnica*, in sicer v pomenu »stražna vojaška ustanova države na meji«. Ne gre torej samo za stavbo, ampak tudi za službeno namembnost, opravljano s strani posebnih enot vojske, t. i. mejnih straž in njihovih članov, stražarjev (graničarjev). (Prim. že Vodnikovo zvezo »od straže hrovaške«). Po naših predstavah je taka stražnica z več funkcijskimi prostori, katerih eden (ali več) je lahko *stražar(ni)ca*, namenjena stražarjem. Iz izraza *straža* izpeljujem še drugo v zvezi s tem, nemara *stražišče* (mesto, kjer se straži), *stražno področje*, *stražna hišica* in kar je še takega.

Izraza *mejašnica* ali *mejačnica*, kot rečeno, sama od sebe zahtevata še izraza *mejaš* oz. *mejač* za pojem »obmejni stražnik« (graničar). Tu pa so mnenja, da sta ta dva izraza motena z drugimi pomeni oz. tudi z opazno označenostjo. Prim. SSKJ: *mejač*: 1. *redko* lastnik zemljišča, parcele, ki ima s kom isto skupno mejo; *mejaš*; 2. *nekdaj* nižji uslužbenec, izvrševalec odločb finančne straže; *mejaš*: 1. lastnik zemljišča, parcele, ki ima s kom isto, skupno mejo; 2. *knjižno redko* prebivalec države, ozemlja, ki ima s kako državo, ozemljem isto, skupno mejo; sosed; 3. *knjižno redko* obmejni prebivalec / *nekdaj* kmet vojak ob avstrijsko-turški meji, *zgodovinsko*, v *fevdalizmu* lastnik, zakupnik vinograda /...

S tem pa smo odgovorili tudi že **Tomažu Švaglju**, ki »delovno skupino za jezik v družbi pri RK SZDL« sprašuje po »tehtnih razlogih« za njeno odločitev, da bodi karavla po naše stražnica. Pri tem dobrem uporabniku SSKJ smo sicer prav neveseli njegovega implicitnega podtikanja, da mi ne bi vedeli, kako se karavla piše v srbohrvaščini. Preenostavna je tudi njegova misel, da pri po njegovi misli »popolnoma ustaljeni slovenski besedi«, kakršna je njemu karavla, ne bi bilo mogoče ničesar več ukreniti: saj se ustaljena slabost vendar sme odpraviti. Napačno je torej tudi njegovo izenačevanje strokovnega izraza karavla z besedami kot šotor, žep, baker, kalup, tulipan, ko pa je pri teh očitno, da zanje nimamo sprejemljivih besed, s katerimi bi jih bilo mogoče zamenjati, saj možne ne pridejo v poštev, ker imajo isto doživljajno oz. asociacijsko vrednost, zaradi katere zavračamo prevzeto karavlo (prim. morebitne (korenske) tekmice iz nemščine, ki se med našim ljudstvom še uporabljajo: *celt(na)*, *taš(ka)*, *kufer*, *módel*, *tulpa* /ta manj priporočljiva tudi knjižna/). In končno: da bi bila beseda

stražnica »okorna, papirnata in skoraj nikomur razumljiva«, bi moral Tomaž Švagelj šele dokazati, ne pa le tako korajžno zatrjevati.

Naj se oglasim še k dvojni besedi polkovnika **Marijana Kranjca** v isti Sobotni prilogi (str. 18 in 29); pravzaprav pa le k 2. odstavku njegovega P. S., ker se v glavnini Kranjčevega odziva navajajo stvari, za katere je prav in koristno, da jih slovenska javnost, zlasti tista, ki ob izrazu stražnica res dela le zdraho, zve. (Kakšne malenkosti z datumi pač nimajo večjega javnega pomena.)

S tem je z moje strani zadeva karavla – stražnica opravljena, in se k njej ne bom več vračal, dokler se proti strokovnemu izrazu stražnica ne pokažejo kaki novi argumenti. (Mislim, da je s tem mojim sestavkom dan odgovor tudi **Vladimirju F. Snoju** iz Pulja.)

Odgovoriti pa moram na že omenjeni pripis polkovnika Marijana Kranjca. V omenjenem drugem odstavku se namreč dotika čisto druge stvari, tj. dokumenta, ki ga Svet za slovenščino v javnosti (preko ene svojih delovnih skupin, vodi jo V. Gjurin) pripravlja v zvezi z rabo slovenščine v JLA tudi pri pouku in poveljevanju (o čemer je slovenska javnost nekaj zvedela iz Dela 28. decembra preteklega leta v poročilu o seji Sveta za slovenščino v javnosti, ki je bila dan poprej). Po mojem mnenju bi bilo z javnim razpravljanjem o tem primerneje počakati toliko, da zadevni dokument dobi svojo dokončno podobo, a ker je o tem vendarle že govor, naj nekoliko jasneje povem, za kaj gre.

Pretežni del slovenske javnosti (izjeme so zmeraj in povsod) se zavzema za naravne pravice slovenskega jezika, tj. da svojo sporočanje vlogo opravlja prav na vseh področjih, torej tudi v naši vojski (tako polno funkcijsko zasičenost ima pri nas že zdaj srbohrvaščina). Ta polnofunkcijskost se slovenskemu jeziku v naši vojski jemlje, s tem pa se ta vojska prav po nepotrebnem precej odtuja, ker se v omenjenih dveh vlogah (v praksi pa še v več) slovenščina, naš materni jezik, ne priznava. V tem nepriznavanju slovenščine vidimo Slovenci nadaljevanje izkustveno škodljivega izročila stare jugoslovanske vojske, ki je bilo sicer med NOB upravičeno prekinjeno. Z zopetno uvedbo slovenščine kot jezika vojaškega pouka in poveljevanja (ta jezik je, spet izkustveno, veliko pripomogel k občudovanja vrednim uspehom slovenske partizanske vojske med NOB, in sicer v neverjetno težkih okoliščinah) bi bilo veliko doseženo prav tudi za JLA samo: Večina enot z moštvom iz SR Slovenije bi bila stacionirana v domačem okolju, dislocirane enojezične enote pretežno na nedaljših področjih, zlasti na Hrvaškem (le majhen del, namreč v specialnih enotah določenega značaja, bi bil seveda še vedno v večjezičnih enotah); s tem bi se s časom normaliziralo vprašanje častniškega kadra v JLA s slovenščino kot maternim jezikom; v največji možni meri bi bile izkoriščene prednosti natančnega poznavanja terena morebitnih vojaških operacij; omogočen bi bil še tesnejši stik vojske s prebivalstvom; ne nazadnje bi to pomenilo tudi precejšen prihranek, da ne govorimo o delovnih mestih in stanovanjskih možnostih za naš starešinski kader, in sicer tudi v okviru ustreznega vojaškega šolstva, tudi višjega, na Slovenskem.

Tu torej nikakor ne gre za mnenje »pomankljivo izobraženih obramboslovcev in publicistov«, tudi ne za kako željo po »republiških in pokrajinskih armadah«, ampak za potrebo pa najustreznejši organiziranosti tako važne državne skupne stvari, kakor je v vsaki državi ravno tudi vojska. Da tu nikakor ne gre za »zametek načrtovane bratomorne vojne, nam dokazuje ravno naša uspešna NOB, kjer so se »homogene enote«, npr. ravno slovenske (v tem okviru pa tudi še drugojezične, npr. italijanske) zmagovito bojevale za določene enotne cilje: za osvoboditev in novo Jugoslavijo, v kateri naj ne bi bilo narodne neenakopravnosti, ampak narodna in narodnostna svoboda. Do bratomorne vojne je prihajalo zaradi *različnih ideoloških ciljev* v okviru posameznih jugoslovanskih narodov (in tudi katere narodnosti).

Po mojem – in ne samo mojem – je za enotno jugoslovansko voljo zelo slabo izhodišče miselnost, da posameznim jugoslovanskim narodom in narodnostim (oz. posameznim članom enega in drugega) ni mogoče zaupati obrambe lastnih interesov, če v jezikovno in področno mešanih enotah ne bodo drug od drugega nadzorovani. Predvsem nam je treba rednih, ne abstraktnih, nepovednih, mitičnih, skupnih interesov, da se bomo zanje vsi do zadnjega bojevali iz svoje volje, toliko bolj v jezikovno enovitih enotah, v katerih se bo posameznik počutil doma tudi kulturno-civilizacijsko, ne pa kot iztržek iz svoje naravne skupnosti, postavljen v neki utvarni svet jugoslovanske vsesplošnosti, in v veliki večini še v nedomačem zemljepisnem okolju. Ko bo sleherni izmed nas, tudi sleherni narod (in narodnost), osvojil zavest, da smo prišli skupaj (ali se – narodnosti – našli skupaj) iz čisto določenih večstranskih konkretnih interesov in danosti, ki jih je vredno z vsemi močmi tudi braniti – potem ne bo več smiselno, da bi naravno druženje ljudi pri obrambi teh interesov strašili z »Vietnamom, Kampučijo«, pa tudi ne s »krvavimi spopadi« med »homogeniziranimi enotami domorodcev, enorodcev in enojezičnikov«. Ničesar od tega si pri nas ne želimo, in v nobenem pogledu k temu ne vodijo od nas predlagane preureditve služenja vojaškega roka in uporabe jezikov (konkretno pa slovenskega) v JLA (ki se – mimogrede – tudi že skoraj pol stoletja ni srečala s »sovražnikom«). Prav nasprotno: Slovenci kot eden izmed ustanoviteljev tako stare kakor nove Jugoslavije s svojimi predlogi za delno preureditev teh zahtev želimo našo celotno vojaško obrambo le okrepiti. Po našem mnenju je namreč vojska samo izvršilni organ ljudskega predstavnštva tudi v narodn(ostn)em pogledu, zato tudi »predlogov o organizaciji JLA« – v smislu tu obravnavane problematike – ne moremo (še manj pa, da bi to morali) prepustiti le »strokovnjakom za to področje«. O političnih odločitvah glede vojske ima pravico in dolžnost razmišljati in soodločati tudi sleherni civilist.

Jože Toporišič, predsednik Sveta za slovenščino v javnosti pri RK SZDL Slovenije
Delo Sobotna priloga, 18. 2. 1989, str. 29.

***

Gospoda in raja ob Slovenskem pravopisu

Potem ko je uredniški odbor Slovenskega pravopisa argumentirano zavrnil pisanje g. Ivana Veršiča ter veljavnost grdih atribucij na svoj naslov upravičeno preusmeril na pisca (I. Veršiča) samega in na urednico Delove strani (naš odgovor na Peršičevo pisanje je dobrih v svoji miznici 10 in več dni, tako da je izšel šele 12. 2. t. l.), se je s svojo besedo nemudoma (16. 2. t. m., str. 9) javil Miloš Oprešnik, meni sicer neznan, toda menda ugledna osebnost polminule dobe, z ironičnim pisanjem, naslovljenim Kaj zamerim teti Helenci. To Oprešnikovo besedovanje je eno samo sprevrčanje dejstev in zavajanje bralcev, česar obojega se očitno ne morejo rešiti bivši (in de facto še sedanji) absolutni ideološki obvladovalci nas, neumne in pokvarjene slovenske raje, h kateri pa poleg mene spada ogromna večina slovenskega ljudstva, ki ni sprejemalo (in še vedno ne sprejema) pollaščne vodilne vloge določene »zavedne« skupine ljudi iz neke velike revolucije in vseh tistih, ki so jih tako pridno, tako nadmojstrsko posnemali v deželah z realnim in drugače imenovanim istovrstnim socializmom v Evropi in preostalem svetu, ki jim je bil šel na limanice.

V čem konkretno pa se to kaže pri Milošu Oprešniku in njemu podobnih?

1. V preziranju resnicoljubnosti in resnice: Odgovor na Veršičevo persiflažo SP 1990 je bil namreč na podlagi moje besedilne predloge na redni seji uredniškega odbora SP (F. Jakopin, J. Moder, J. Dular in moja vsega zaničevanja vredna malenkost) obravnavan, spreminjan, dopolnjen in odobren, tako da res izraža mnenje celotnega odbora in ne le J. Toporišiča, kakor bralcem Dela dopoveduje naš Miloš.

2. V obdolževanju drugih za nelepo lastno početje: Laž je tudi njegovo zatrjevanje, da bi bili mi koga v odgovoru zmerjali.

3. V moralno nedopustnem etiketiranju svojih nasprotnikov: prim. Oprešnikove izraze kot *zmerjati*, *ekvilibristika*, (*spor*) *zaradi oslove sence*; implicitno tudi cikanje na mojo pretirano slovenskost, ki da zbuja pozornost z besedovanjem o nepomembnem, pri tem pa se ne briga za vojno v Bosni in Hercegovini ali za pobijanja v Somaliji – ko pa je vso to polemiko zavestno sprožila urednica dotične Delove strani, ki je objavila očitno zabavljanje na račun SP 1990.

4. V prikrievanju družbeno škodljivih ciljev, za katere se v resnici z vsemi sredstvi potegujejo (namreč: za vladanje in bonitete, ki iz njega izhajajo) ljudje, ki zastopajo t. i. družbene interese. Oprešniku namreč nikakor ne gre za pravopisno problematiko (»Marija Antonjeta«) ali za dilemo »Jozhe – Jožec«: on hoče le smešiti človeka, ki ni nikoli pristopil ne k Marijini ne k združbi ljudi z znanstvenim svetovnim nazorom in le-temu ustreznimi osrečevalnimi težnjami ljudstev po vsej zemeljski obli – temveč je skušal biti le glas ubogega slovenskega ljudstva, kakor bi rekel Trubar. Seveda na področju (jezikoslovnem v najširšem smislu te besede), ki se je zanj šolal in zanj vse življenje trošil svoje skromne moči. In takega človeka je seveda treba napadati, če ga že uničiti (še) ni (bilo) mogoče.

5. V neodgovornem laičnem vtikanju v strokovne stvari (*Marie Antoinette*): Za izgovor francoskega dvočrkja *oi* smo uredniki SP 1990 navedli zvezo *oa* po SP 1962: *M. Ant[oa]netta*. Da francoski *oi* podajamo z *oa* v pisavi, nas iz SP 1962 uči tudi beseda *buržoazija*. O izgovoru francoskega *oi* tudi kot *ua* v našem pisanju ni bil govor, je pa tak izgovor pod »tudi« zapisan v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, kar je nato najti tudi v SP 1990 (str. 162), kjer se za francosko *Loire* podaja slovenska pisna ustreznica *Loara* (kakor za Boileau), le da je za drugega podan tudi možni izgovor z *ua*, torej [boalo] ali [bualo]. Sklep o dopustitvi dvojnega izgovora francoskega dvočrkja *oi* (torej kot [oa] ali [ua]) je bil sprejet tudi ob mojem soglasju, zato mi po Milošovem mnenju ni treba hoditi v samoto, da bi o tem šele razmišljal.

Ostaja še Oprešnikovo vprašanje, »kaj menita slavno 'utrjeno izročilo' in z njim gospod Toporišič o izgovoru nosnika (nazala) na začetku imena *Antoinette*, ga upoštevati ali ne?«. Glede »slavnega utrjenega izročila« je že v odgovoru uredniškega odbora iz SP 1962 navedena oblika [antoanetaj]: torej se francoski nosnik v slovenščino prenaša (ne morda samo na začetku besede) kot ustni samoglasnik + *n* (pred *p*, *b*, *m*, kot *m*), in tega mnenja je tudi Toporišič. Iz istega pravopisa glede tega prim. še *fin de siècle* [fendəsièkl]. O tem se je mogoče poučiti tudi iz SP 1990: *Raimbot* [rembó], *refrain* [refrén], *ampère* [ampêr], *Embrun* [ambrén], *enjambent* [anžambma], *Rimboud* [rembó], *dessin* [desén], *parfum* [parfém/parfum], *Lebrun* [lebrén], pa še kateri primer.

Sicer pa: Gospoda Miloša Oprešnika se tako in tako ne prime nobena argumentacija. Argumentacije si želi le neumna raja – medtem ko gospodje priznavajo le voljo in moč. Moram reči: v tem primeru (in ne samo v tem) z odločno podporo urednice te strani Dela (in ne samo te). Morda pa tudi moja zoprnika, gospod Miloš in ga. urednica, ne vesta kaj delata? Tedaj naj se ju bog usmili in jima odpusti, kakor je za svoje zoprnike prosil že Kristus.

Obrazložitev sodbe »četverici«

V soboto, 13. avgusta t. l. smo se v Sobotni prilogi Dela (str. 23) lahko seznanili z obrazložitvijo sodbe I. Borštnerju, J. Janši, D. Tasiču in F. Zavrlu.

Zakaj konkretno so bili ti štirje možje dejansko obsojeni, bralec iz tega mnogobesednega sporočila ne more zvedeti, povedano mu je le toliko, da se je to godilo zaradi nekega besedila, ki da ga je zastavnik Borštner, ker je menil, da gre proti osnovnim pravicam in interesom slovenskega naroda (ker ga pač v tem smislu ne veže s prisego prevzeta dolžnost golega izvrševanja povelj), preko novinarskega kroga Mladine (Tasič, Zavrl, Janša) hotel spraviti v zavest političnega slovenstva od navadnega bralca Mladine pa vse do političnih vrhov.

Ta obrazložitev sodbe je kulturna sramota za del jugoslovanskega sodstva, hkrati pa primitivna žalitev slovenskega knjižnega jezika in s tem slehernega Slovenca, ki mu je kultivirani knjižni jezik simbol narodne celovitosti, predstavnik kulturnosti naroda, dosežek v več kot 400-letnem razvoju nepretrganega izročila.

Kot društvo, katerega naloga je ne le raziskovanje tega jezika in besedil v njem ter vseh okoliščin, ki eno ali drugo določajo, ampak tudi obramba doseženega v družbenem, duhovnostnem in stilnem pogledu, v globino svoje človečnosti prizadeti najostreje protestiramo proti barbarskemu ravnanju s slovensko knjižno besedo v besedilu obrazložitve sodbe.

Za besedilo obrazložitve sodbe so značilni nenehni prekrški najbolj grobe vrste z vseh ravnin jezikovne zgradbe in sporočanja. Za tiste(ga), ki je (so) to besedilo dal(i) naprej, slovenski pravopis kot nauk o stavi ločil sploh ne obstaja: manjka vse polno vejic (precej tudi po logiki srbohrvaškega pravopisa) ali pa so odvečne; ločila višje pismenosti (podpičje, pomišljaj, vezaj in oklepaj) so rabljena zmedeno ali sploh ne. *Končnice* in *obrazila* besed so na več mestih srbokroatizirana ali napačna (*Borštnera* nam. *Borštnerja*; *publicista* nam. *publicist*, *notranjepolitičke* nam. *notranjepolitične*; *tehniški* nam. *tehnično*; *kakšna* nam. *kakršna*; *defilovalo* nam. *defiliralo*; *s čemer* nam. *s čimer*; *s čem* nam. *s čim*; *notranjoarmadne* nam. *notranjearmadne*; *na nivou* nam. *na nivoju*; *specijalne* nam. *specialne*; *prethodno* nam. *predhodno*).

Večkrat se ne upošteva vezljivosti besedja: *sredstva zveze* nam. *sredstva za zvezo*; *uredništvo »Mladina«* nam. *uredništvo Mladine*; *da bodo našli načina* nam. *način*; *gre za posebno zaupnimi vojaškimi podatki* nam. *zaupne vojaške podatke*; *je proti njemu ... prizadejano veliko krivic* nam. *mu je bilo prizadejano*; *pri značajnih dokumentov* nam. *dokumentih*; *prepoznal po drugimi detajli* nam. *drugih detajlih*; *odvzet mu je edini zeleni flomaster* nam. *odvzet mu je bil*; *sodišče smatra ugotovljenim* nam. *za ugotovljeno*; itd., itn. Tudi besedje je v veliki meri neslovensko: *izurjen v seznanju* nam. (?); *informira ljudstvo iz »Mladine«* nam. *ljudi*; *preriniti skozi časopis* nam. *spraviti v časopis*; *nima podčrtanih odstavkov* nam. *ni podčrtnih odstavkov*; *kakšna zgradba je tudi predmetni dokument* nam. *tako gradivo je tudi predmetni dokument*; *nima nikakršnega značaja* nam. *je brez pomena*; *ni potrebno ceniti okoliščine* nam. *presojeti/upoštevati*; *mu je bilo nakazano na točko 5* nam. *je bil opozorjen*; *mu ne bi poklonili polno vero* nam. *mu ne bi povsem verjeli*; itd. Pri tem niso upoštevane stilistično slabše variante, kakor so npr. *ocena* nam. *presoja*; *poedini* nam. *posamezni*; *se ni spravljal v zvezo okoli te stvari* nam. *s to stvarjo*; ipd.

Kakšno podobo ima taka pisna slovnična neurejenost v obrazložitvi sodbe, zares vidimo iz strnjenih odlomkov, kakor je npr. tale: *»Zato je povsem razvidno za kakšen dokument gre – vsebini izjašnjeval in od koga je istega prejel. Pri takem stanju stvari je sodišče prišlo do logične in edino mogoče zaključke – da je tekom marca 1988 Janša od Zavrla sprejel v prostorih Mikro Ade fotokopijo dela povelja komandanta LJA O (sp. 9), Zavrl ga je prosil, da o tej vsebini da svoje mišljenje toda tudi skozi časopis in članke, kar je Janša tudi razumel, da se je Zavrl obrnil nanj zato, ker je Janša končal Fakulteto SLO in mu je to področje dobro znano in pisal je članke iz te – vojaške problematike.«*

Narobe ali slabo je v tem odlomku vsaj naslednje: Pri ločilih manjka vejica pred »za kateri« in pred »toda«, pred »Zavrl ga je« pa bi jo bilo treba nadomestiti z močnejšim ločilom; prvi pomišljaj je sploh nejasen (ker na tem mestu besedilo sploh ni razumljivo), drugega bi bilo bolje zamenjati z dvopičjem, tretjega pa z vejico. Kratično poimenovanje bi se moralo glasiti *LAO*, saj v slovenščini ni črke *lj*; brez potrebe se piše »Fakulteto SLO« z veliko začetnico (ne glede na to, da taka fakulteta v Sloveniji sploh ne obstaja). Oblikoslovna napaka je »do ... edino mogoče zaključke«; namesto »tekom marca« bi bilo prav »marca«. Oblikoglasna napaka je »izjašnjeval« (prim. *pojasnjeval*). Skladenjsko je napačno: raba zaimka »isti« nam. osebnega zaimka (*»od koga je istega sprejel«* nam. »ga je ...«); besedni red: »in mu je to področje znano in pisal je članke iz te ... problematike« nam. »... in je pisal ...« (ali ob druge vrste priredju: »znano, pisal pa je tudi članke«). Nejasno je, na kaj se nanaša stavek »kar je Janša tudi razumel«; prav tako je dvoumno, na kaj se nanašata zvezi s kazalnim zaimkom »to področje« (namreč fakultete SLO ali česa drugega?) in »o tej vsebini« (namreč o vsebini fotokopije ali česa drugega?). Besedno je napačno »je sprejel ... fotokopijo« in »je istega sprejel« nam. »prejel«, enako »mišljenje« nam. »mnenje«. S tem smo se dotaknili tudi že stilističnosti in predmetne razlage določenih pasusov celo tega kratkega odlomka (česar pa je sploh polno v vsej obrazložitvi sodbe). Kako naj se npr. Janša – ali njegov branilec – brani pred očitki, ki so nejasno ali dvoumno izraženi, kakor npr. trditev senata, da je nekaj »tudi razumel«, ko pa ni jasno, kaj naj bi bil razumel?!

Takih posebno slabo in nejasno izraženih mest je v obrazložitvi sodbe toliko, da kot celota za nikogar ni obvladljiva in zato tudi ne more biti uporaben pravni dokument. Takó zapleteno in nerazumljivo izražanje je lahko, tudi le nadomestek za stvarno argumentiranje, in ne toliko posledica ubesedovalne nemoči, v obeh primerih pa zelo otežuje stvarno protiargumentiranje oz. ga sploh onemogoči. S tem pa obtožencu jemlje možnost uspešne obrambe.

Besedilo obrazložitve sodbe, kakršno je, po našem mnenju jemlje ugled ustanovi, ki z njim stopa pred ljudstvo, v imenu katerega izreka sodbo. Sicer pa je za Slavistično društvo Slovenije sodba vojaškega sodišča s takimi jezikovnimi in sporočevalnimi prestopki, o kakršnih je bil tu govor (in so tudi sicer bili upravičeno očitani sodišču, zlasti neraba slovenščine kot razpravnega jezika v Sloveniji), sploh neveljavna.

Predsednik SDS, red. univ. prof. dr. J. Toporišič

Tajnik SDS univ. asist. mag. V. Gjurin

Podpredsednica SDS prof. M. Kocjan - Barle

Delo Sobotna priloga, 28. 8. 1988, str. 25.

Profesorjev ognjemet I

Delov urednik za zunanjo politiko, sicer menda, kakor jaz, tudi profesorska duša, Stane Ivanc, me je na častni zadnji strani sobotnega Dela postavil pod svoj humoreskni drobnogled in me z njegove perspektive ljudem predstavil, kakor me pač je: primerno izbrani besedilni vrsti, ki se mu je zdela najboljša za dosego njegovih ciljev.

Seveda sem z njegovo pozornostjo moji neznatnosti nadvse zadovoljen, saj me ta njegova umetnina dela nesmrtnega: in kaj še hočem več kakor biti tema umetnostne novinarske žilice – pa še z zunanjepolitičnega področja. Razume se, da mi še na kraj pameti ne hodi, da bi se skušal z njim pomeriti bodisi v isti besedilni vrsti, bodisi v izbranem tonu, bodisi v eleganci stila, in zlasti nikakor v superiorni razsodniški njegovi drži glede jezikoslov(n/sk) ih stvari, ki jih je – iz meni sicer nepoznanega razloga, pa bo že še prišlo za menoj – v zvezi z menoj zganila Delova hiša, nekako za desetletnico podobnega svojega početja z mojo malenkostjo. Prav obup pa me prevzema, ko pomislim, s kom sem se meril pred desetimi leti in s kom se moram mahati sedaj: prej Vidmar, Bor, Javoršek, Hieng – zdaj Suhadolnik, Novakova, Ivanc! Pa kaj hočemo, vse propada: »Vera peša, vera peša,« je momljal predse duhovni upravitelj, ko se je po proščenju sprehodil okrog svoje romarske cerkve in videl, da ni nič več tako, kakor je bilo še pred nedavnim, ko je moral stopati nadvse previdno, da ni zadel na kaka pričevanja človeških nuj v bližini božjega hrama.

Vendar hitro k stvari, da mi Urednik Lorenzi spet ne bo zapovedal: Aut – aut: ali boš skrajšal ali pa objave ne bo. Torej: (1) Veseli me, da je celo S. Ivanc uvidel, da se tudi Japonci in Kitajci ne znajo samo prijazno smehljati in klanjati, ampak da poznajo tudi drugačne prijeme v ravnanju z ljudmi – pač glede na to, kaj si po njihovem mnenju zaslužijo. — (2) O dežnikarskem in kmečkem poreklu bojnikov je bil pri meni govor le v zvezi z očitkom, da jaz slovenščine ne bi znal: in sem v svoji revii pomislil, da znanje slovenščine najinih mater glede na omenjeni njun družbeni stan ni moglo biti preveč vsaksebi. — Precej podobno je bilo z uganko o številu lobanj pri enem človeku. — (3) S svojimi »članki« nikoli nisem pritiskal v Delo, tako naiven spet nisem. Smo sicer nanj naročeni, novinarjev pa v glavnem res ne ločim, dokler nimam z njimi neposrednega opravka: saj vsi že 40 in več let pišejo eno in isto in enako. Kdo je ta in kdo oni, torej zame ne more biti posebno važno. — (4) Pesnik Zajc je sam izjavil, da njemu in njegovima poboma *poved* nikakor ni jasna: da pa bi bili *mi* učitelji skopi še pri pouku vedoželjnih (če smo že skromni glede plačila za svoje delo), je pa tudi zadnje, kar se lahko od nas zahteva. — (5) Bog ne daj, da bi se hotel primerjati z njima, toda Prešernu in Cankarju tudi ni bilo mogoče dopovedati – pa se jih je veliko trudilo –, »da je z njim(a) nekaj narobe«. In če kaj velja za ta vélike, bi morda kdaj le veljalo tudi za nezatne, kakršen je Toporišič. Sicer pa tudi svojim oponentom rad pomagam pri razčiščevanju pojmov. Če kdaj s katerim za kaj časa vendarle potrpi, se pri njegovi nezmanjšani prizadevnosti za mojo karakterizacijo končno vendarle oglasim – to pa menda tudi ni tako hudo. — (6) Z argumenti je, kakor je: meni niso potrebni družbeno avtoritativni. Dokler bom še mogel, se bom pač trudil, svoje mnenje utemeljevati. Na vas, Stane et consortes, pa je, da jih ovržete. — (7) Lahko si mislim, kako je S. Ivanc trpel za časa mojega predsednikovanja Svetu za slovenščino v javnosti: toda moj »podložnik«, tj. predsednik Jezikovnega razsodišča, seveda ni postal po

moji volji, tako da so njegove muke zakrivali tisti, ki so naju »funkcionirali«, njega prej kot mene. — (8) Jaz pač moram prenašati več žensk – saj jih moramo vsi –, od družine in službe do kake druge združbe. Čas pa je neusmiljen tiran. Kako lepo je bilo (bi bilo), ko se ljudem ne bi (oz. ni) nikamor mudilo! — (9) Prevajalci so me k sebi povabili in nato govorili, kakor pač vejo in znajo; posebno glasna je bila neka Zoja – o čemer je več brati v najini polemiki v Delu spomladi l. 1982. — *Z lancio* pa je tako: eni so za roditelja/množine dvojine *lanč*, jaz pa sem – po vzorovanju pri romunščini – za obliko *lanci* (izgovor [lanč].) — (10) Glede zagat s Finko prim. SP 1990, str. 148: zadevni mož je J. Orešnik, če vam to kaj pove. Veseli pa me, da se je tudi dotični novak pri svoji obveščeniosti glede finskosti lahko opiral na svojo tonarodno soprogo. — (11) Tisto z Vukom in Kopitarjem je drugače: drugi je prvemu svetoval, naj gredo Srbi v pisavi za latinci: *agirati*, *agent* – *akt* = *sladak*, *sladna* – *slatka*. (Tu bi bilo torej treba S. I. za »ta slad/tke«.) — (12) Tisto o pisanju učbenikov sem priporočil ne le Tržačanki, ampak tudi Kranjčanu: Gospa in gospod – od besed k dejanjem! — (13) O Novakovih je bil že govor: enkrat za večkrat. — (14) Prepričani bodite, da tudi sam komaj čakam, da bi hvalil še koga živega (ne le v notranjih ustanovnih sporočilih). Sicer pa so od mene hvaljeni – po Ivančevo: mrtvi – za strokovnjaka še kar naprej živi, in to kako! In pač bodo, ko ne Ivanca ne Toporišiča – to dogo se razume že samo po sebi – več ne bo: vsaj upati je tako.

Delo Sobotna priloga, 11. 4. 1992, str. 30.

***

Profesorjev ognjemet II

V Sobotni prilogi Dela (18. aprila) se je meni sicer neznani Peter Starič iz Ljubljane odzval na moj odgovor Stanetu Ivancu (p. t, 11. aprila), in sicer v zvezi z mojim odgovorom na vprašanje o primernosti neke določitve v SP 1990 glede »pisave finskih imen«. S. Ivanc ni bil navedel, za kaj konkretno je šlo, jaz sam pa se tega tudi ne spominjam več.

Moj greh v odgovoru S. Ivancu naj bi bil, po P. Stariču, v tem, da sem se tam pri prevajalcih glede finščine skliceval na J. Orešnika in v odzivu na Ivanca navedel stran 148 SP 1990. P. Starič mi očita, da nisem »povedal, ali sta imela gospod Orešnik in njegova soproga Finka prav ali ne«, in me poziva, naj »napiše(m), kaj (sem) imel v mislih, ko se m(i) je zapisalo, da bi moglo ime »dotičnega novaka J. Orešnika marsikaj povedati«.

1. Če bi P. Starič slučajno imel SP 1990, bi na njegovi 148. str. sam lahko ugotovil, da je pri meni mišljen »J. Orešnik, dr., red. univ. prof., dopisni član SAZU«, in sicer kot »svetovalec /.../ za germanske in finsko pisavo«. Jaz finsko ne znam, zato »novaku« nisem mogel odgovoriti, ali je njegova pripomba upravičena ali ne, drugače, kakor sem. J. Orešnik pa se je glede finščine lahko opiral na svojo finsko soprogo (morda pa finščino celo govori, gotovo pa pozna iz literature). S tem sem hotel povedati le, da so podatki o finščini v SP 1990 pač zanesljivi. Kaj bi bilo v preglednici finske pisave v SP 1990 (str. 157) narobe, torej tudi še danes ne vem. — Beseda »novak« se nanaša na avtorja dotične pripombe pri prevajalcih: jaz ga namreč v finskih zadevah dotlej nisem še srečal – torej novak. (Je pa v tem tudi besedna

igra.) Ker je mož še živ, se stvar še vedno lahko razčisti; moj fakultetni kolega, J. Orešnik – o tem sem prepričan –, nam bo pri tem rade volje pomagal.

2. V vsem življenju mi nikoli niti na misel ni hodilo, da bi bil nezmožljiv. Te skromnosti pri znanstveniku – mednje se pa res prištevam – sem se lahko naučil že pri našem očetu Stanislavu Škrabcu, uči pa me tudi obširno prikazovana zgodovina slovenskega jezikoslovja (gl. ustrežno mojo knjigo iz l. 1987). Torej je P. Starič tu, ko govori o nezmožljivosti, ki naj bi si jo jaz pripisoval, vse prej kot fer. Če je kaj izobražen, toliko slabše zanj.

3. Na vprašanje, »ali m(i) je kateri od še živečih slovenistov enak ali, če (me) – bog ne daj – morda celo prekaša«, si bo moral odgovoriti sam (oz. vprašati tistega, ki mu morda daje informacije o meni in o drugih v slovenistiki). V takih primerih v pravljičah pomaga zrcalce, saj veste: Zrcalce, zrcalce, povej: Kdo je največji v deželici tej?

4. Tisto namigovanje na »pokojnega vrtnarja Janeza«, ki je »zaradi živcev /.../ moral študij opustiti«, pa je res vredno P. Stariča kot produkta preteklih (in spet vračajočih se?) let: nevšečne postreliti (športno: »odstreliti«), da bodo »mladi petelini« peli. Kako so peli, smo takrat ne »odstreljeni« dolgo dolgo, 40 let in čez, poslušali in prav dobro slišali. »Lovci, ki ima(te) izkušnje« – vaš trenutek, se zdi, spet prihaja: odgovornost za ubijanje vam bo tokrat odvezemal Peter Starič, če že ne kaka Kristusinja.

***Delo Sobotna priloga**, 25. 4. 1992, str. 30.*

PINJINSTVO

Dogradimo domači način pisanja (k predlogu Mitje Sajeta o pisavi kitajskih imen)

Spodbudo za ta dopis mi je dal obširni članek, kako bomo pisali kitajska imena (Delo, 13. jan. 1974), ki ga je objavil Mitja Saje. Članek ima nadnaslov Novo na področju transkripcije, podnaslov pa se glasi Uvajanje standardnega fonetičnega zapisa pinyin v mednarodno rabo. Po tem predlogu bi se veliko kitajskih glasov pri nas pisalo drugače, kot se je (bolj ali manj dosledno) do zdaj. Ker se kot član tako imenovane pravopisne komisije (ki je pripravljala novo izdajo Slovenskega pravopisa, dokler je B. Kreft prek predsedstva SAZU ni samovoljno ukinitil), in sicer kot glavni referent za taka vprašanja, zanimam tudi za probleme v zvezi s kitajsko pisavo, ko jo prenašamo v slovenščino, imam o Sajejevem predlogu seveda svoje mnenje (to je načeloma tudi mnenje omenjene delovne združbe), ki verjetno ne bo nezanimivo tudi za bralce Dela, na katere se obrača Saje. Posebej še, ker na enem mestu Saje – seveda le mimogrede – omenja tudi težave, »ki nastajajo pri uvajanju transkripcije pinyin in ki nanje opozarjajo predvsem slavisti«.

Sicer ne vem, s katerim slavistom razen z menoj (v več kot dvehurnem razpravljanju) je Saje o tem še govoril, povedal pa bi rad, da slavisti, ki so izdelali predlog za pravila v novem slovenskem pravopisu, na problem gledajo s širšega stališča: ne le s stališča slovenščina proti kitajščina, ampak s stališča slovenščina proti preostali jeziki sploh. Predlanskim je v Slavistični reviji v Riglerjevi in moji objavi slovensko strokovno občinstvo bilo seznanjeno s predlogom za prenašanje latiničnih evropskih pisav v slovensko, letos pa ista avtorja namerava to dokončati, tako da bomo potem imeli smernice za prenašanje neslovenskih pisav v slovensko, in sicer kar za preko 40 pisav. Tu bosta obravnavani najprej obe grški pisavi (staro- in novogrška), nato pa vse cirilične: od srbohrvaške preko makedonske in bolgarske do ruske, beloruske in ukrajinske. Kot nekak tretji del so nato na vrsti azijske pisave, najprej bližnjevzhodne (turška, izraelska, arabska), nato pa še iranska, indijska, indonezijska, vietnamska, kitajska in japonska. V četrtem delu sta obravnavani dve afriški pisavi: svahilijska in havška. Tako bo za najnujnejše poskrbljeno.

Kot se vidi, tudi na kitajščino nismo pozabili. Zanj, kot za skoraj vse neevropske pisave, nam je bil svetovalec univerzitetni lektor za vzhodne jezike, prof. Vlado Jagodic. Pri tem smo upoštevali naše slovensko izročilo pisanja besed iz kitajščine, kar se zlasti kaže v pisavi sičnikov in šumevcev, tj. glasov *c š ž č* ..., drsnikov *v in j* ter glasovnih parov po zvonečnosti, npr. *t* in *d* ter podobno.

M. Saje se je – kot rečeno – pred objavo svojega članka res oglasil pri meni, vendar ga slovensko izročilo v bistvu ni nič zanimalo, ves je bil prevzet od kitajškega predloga iz 1. 1958, letos posebej aktualiziranega, in od zavesti, da so ga naši novinarji pač sklenili uvesti k nam, to pa ne glede na težave, pred katere bomo postavljeni pri branju. Glavno je pač, da bo pišočim lažje, da bodo namreč lahko mehanično prepisovali iz ustreznih predlog. To nekako ustreza uveljavljenemu načelu, da Slovenci zahtevamo večjo pismenost od beročega kot od pišočega – pri čemer pa pozabljamo, da je beročih vendarle nekaj sto tisoč, pišočih pa v primeri z njimi komaj peščica.

Glede na to sem Sajetu nasvetoval, naj poda primerjalno preglednico tujih latiničnih prireditvev za kitajščino, povedal pa sem mu tudi rešitve za slovensko, kolikor to in ono – zlasti v praksi – še ni dokončno uveljavljeno. Saje je imel v preglednici, objavljeni v Delu, dovolj prostora, da bi bil objavil še slovenski prepis, vendar prav tega ni storil (hotel storiti?). Bil bi pa precej podoben novemu kitajskemu, t. i. pinjinskemu, od katerega bi se ločil v pisavi šumevcev (ti bi bili v slovenskem predlogu obravnavani bolj enotno, s po eno črko, le *dz*, *dž* (morda še *dž*) z dvema, medtem ko so v kitajskem predlogu mehki šumevci podani enočrkovno, trdi pa dvočrkovno). Poleg tega bi se po naše pisala zvočnika *j* in *v* (ne *z* ipsilonom in dvojnimi *w*), mehki šumevci pa bi se pisali (v glavnem po zgledu na srbohrvaško latinico) z ostrivcem namesto *s* strešico (namesto mehkega *dž* bi lahko pisali kar srbohrvaški prečrtani *đ*), medtem ko se mehki *ć*, *š* in *đ* v kitajskem predlogu pišejo s črkami *q*, *x* in *z*. Kitajski glas *rž* bi se pri nas pisal še naprej kot *ž* (*Ženmin Žibao*), saj Kitajci nimajo drugega *ž*, tj. zvenečega šumevskega trajnika, kakor nimajo ustreznega *z*. Lahko pa bi ostali tudi pri pinjinskem *r*.

Po tem predlogu za novi pravopis bi torej Slovenec lahko brez napak in tako rekoč brez vsakega truda bral zapise kitajskih lastnih imen in eventualno prevzetih občnih v slovenskem besedilu, medtem ko se bo moral, če bo hotel obvladati od Sajeta predlagane novosti, pošteno truditi. Saj si bo po novem predlogu moral zapomniti, posebno, tj. za naše razmere nenavadno glasovno vrednost sedmih črk za soglasnike (*j = đ*, *q = ć*, *r = rž*, *w = v*, *x = š*, *y = j*, *z = dz*) in treh dvočrkij (*ch = č*, *sh = š*, *zh = dž*), če ne upoštevamo dvočrkja *ng* in – po Sajetovem – še 13 dvo- oz. večglasnikov, namreč *ai*, *ei*, *ao*, *ou*, *ia*, *iao*, *ie*, *iou*, *ua*, *uo*, *uai*, *uei*, *üe*, za katere Saje sploh ni povedal, kako naj bi jih izgovarjali. To da vsega skupaj okrog 23 glasov in glasovnih zvez, katerih črkovnega zapisa nikakor ne bo mogoče razvozlavati po kakšnem preprostem navodilu, temveč si jih bo treba – v Sajetovem prikazu – enostavno zapomniti (za dvo- in večglasnike se pa Saje sploh ne mení).

Postavlja se vprašanje, zakaj bolj zapleteno, če lahko enostavneje.

Saje med drugim navaja angleškega Shakespearija in francoska imena, ki da jih veliko ljudi pri nas še sedaj ne zna izgovarjati (in bo tako tudi vnaprej, bi pristavili).

To je res; toda ali je smiselno težave še večati, če jih v slovenskem pisanju imamo že tako dovolj. Ali ni morda v tem kar precej boja za prestiž, namreč v smislu: če se mučite z izgovarjavo angleških in francoskih imen, se pa mučite še s kitajskimi, saj je tudi kitajščina velik (ali celo svetovni) jezik. Podobno napačno je reagiral ob zadnjem pravopisu tudi Anton Sovre v zvezi z grško-rimskimi imeni; če pišemo druga – tako je rezoniral – slepo po pisnih navadah teh jezikov, zakaj potem ne še grško-latinska. In vendar so nam bliže, če jih pišemo tako, da jih zna vsakdo brati, če le zna slovensko. — Pa tudi sicer Sajetova primerjava nekoli-ko šepa: francoščina, zlasti pa angleščina v novejšem času, nam je vendar precej bolj domača kot kitajščina, ki jo zna, kolikor jo pač, pri nas res komaj peščica ljudi.

Nič kaj bolj ne držijo tudi drugi Sajetovi argumenti za takó radikalno spremembo pisanja kitajskih imen. Tako npr., »da bodo Kitajci po preteku prehodnega obdobja treh let tudi od svojih inozemskih partnerjev zahtevali, da bodo svoje poslovno dopisovanje in pošto, namenjeno na Kitajsko, naslavljali izključno v transkripciji pinyin«.

Ta zahteva se namreč prav nič ne tiče našega pisanja imen. Gotovo je namreč, da kitajskega latiničnega besedila ne bomo pisali v slovenski latinici (prim. pri Sajetu »poslovno dopisovanje«), ampak v kitajski, pač v pinjinu, če bodo Kitajci tako zahtevali. Tako ravnamo z vsemi jeziki in pisavami, in tudi če pišem v Rim, na ovojnico zapišem Roma, za Prago Praha, za Pariz pa Paris (s -s na koncu).

Tu gre za staro nerazločevanje tujejezičnega besedila in v slovenskem besedilu rabljenih imen iz tujih jezikov. Tako mirno lahko rečem, da je slovensko orientalistično društvo, na

katerega avtoriteto se sklicuje Saje, v nekem (tj. posredovalnem, informativnem) smislu res pristojno za sodbo o pisavi kitajščine, tj. kitajskih besedil, da pa ne more merodajno priporočati, kako naj mi tuja imena pišemo v slovenskem besedilu. To je v pristojnosti slovenskega jezika in tistih, ki imajo z njim strokovno in praktično opraviti, strokovno npr. ravno slavisti, ki so pri Sajetu tako mimogrede odpravljeni. Saj bi nam potem to društvo lahko tudi prepovedalo ali odsvetovalo sklanjanje teh imen po pravih slovenskega jezika, še bolj pa nam lahko prepove slovenski izgovor in nam predpiše kitajskega (in drugih nekaj tisoč jezikov sveta, če imamo društva tudi za druge skupine jezikov).

Ko smo že pri tem, »/k/ako bomo pravilno izgovarjali«, kakor se izraža Saje v enem mednaslovu svojega članka, pa povejmo nekaj še o našem izgovoru kitajskih imen.

Odgovor je, da sploh ne bomo izgovarjali pravilno, kot ve tudi Saje, ki pravi, da »tudi če bi sestavili najboljši možen posnetek izgovorjave z domačimi črkami, ga Kitajec ne bi razumel, če bi mu kak laik prebral tak tekst«. Recimo, da smo razumeli, kar je Saje hotel s tem povedati. Moral pa bi povedati tudi to, da isto velja tudi za pisavo v pinjinu, saj Kitajec tudi v pinjinu zapisanega prav tako ne bi razumel, ko bi mu ga prebral kak laik (mišljeno je verjetno kitajščine nevešč človek). Kako bomo torej izgovarjali kitajska imena v slovenskem besedilu? Nikakor ne tako, kot zapisuje Saje, npr. samo nezveneče nezvočniške pare, ki bi se ločili le po pridihu, ampak bomo brali po pisavi črke tipa *t* kot *t*, tipa *d* pa kot *d*, prve torej nezveneče, druge pa zveneče, tj. tako, kot se je Sajetu zapisalo pri parih *c – dz* in *č – dž*. (Saje za prve predvideva samo izgovor s pridihom, za druge pa dopušča tudi zveneči izgovor). Nobene druge poti ni. Celo več: tudi mehke in trde šumevce Slovenec izgovarja enako, ne trdo ne mehko, in *r* bo bral kot *ž* (ali *r*, če bi se tako dogovorili), namesto ustničnostnega *ʃ* bo pred samoglasnikom bral zobno-ustničnega, in namesto mehkonebnega *n* bo bral *ng* (oz. *nk* v glasovno ustreznem okolju), nikakor pa ne (kot angleški) *ŋ*. Vse to je edino realno in v skladu s tem, kako izgovarjamo enake besede tudi iz drugih jezikov. (Navadna tehnična pomota pri Sajetu je pač, če implicitno trdi, da bi bila glasova *j* in *ʃ* v kitajščini nezveneča.) Namesto polglasnika (razen če bi bil neobstoje) bi brali kar *e*.

Po vsem torej menim, da je kolikor toliko realna izgovorna oblika besede vsaj toliko važna, kot je, kakor pravi Saje, »točn/a/ vizualn/a/ predstav/a/ tujega imena, ki jo lahko pri-merjamo z verodostojnimi tujimi viri in uporabljamo v dopisovanju«.

Napačno bi bilo namreč tudi misliti, da iz slovenske pisave, kakor jo predlagamo, ni ravne poti k pinjinu. Treba je samo uporabiti preglednico in že dobimo za pisemske ovitke (in uradno dopisovanje) potrebno pinjinsko podobo. Za to niso potrebni, kot meni Saje, »ljudje, ki bi morali poznati kitajske in druge transkripcije, da bi lahko določeno besedo pravilno zapisali v domačem sistemu«. Tudi če dobimo zapise v različnih prepisih izvirne kitajske pisave, na podlagi take preglednice ni prav nič težko ugotoviti, za kateri prepis gre: apostrof ob črki nam odkriva Wade-Gilesov prepis, črka *c* pinjin, in kjer ni ne enega ne drugega, gre za yalski prepis. Tudi znaki za mehki *š* nam takoj odkrijejo vse tri prepise (*hs*, *sy*, *x*).

Pretirano je tudi reči, da je pri nas doslej »vsak pisal kitajska imena bolj kot ne po svoje«. Marsikaj skupnega je bilo, ne prezrimo tega, in to skupno je treba vnaprej še krepiti, posebej tudi glede na pinjin, ne pa prehajati na čisto nov in za bralca pretežek sistem. Vedeti je namreč treba še, da so poleg kitajščine tudi druge latinične pisave (ali prepisi) sicer negrško-latinično pisanih jezikov in da nikakor ni gospodarno in praktično obvladljivo, da bi se jih povprečno slovenski beroči vseh mogel naučiti.

Naš predlog še enkrat; dogradimo domači način pisanja, da bo polnofunkcionalen, s pametjo nadaljujmo izročilo in nikar v za naše potrebe nefunkcionalne novotarije, ki prav pridejo le udobnemu piscu, zelo neprav pa bralcu.

Kakor se iz preglednice lepo vidi, predlagam za *i* in *u* v dvo- in večglasnikih nezložni izgovor in zato pisavo *j* in *v*. Po zgledu na *Hua* bi morda za predsamoglasniški *u* v dvoglasniku lahko ostali tudi pri tej pisavi in izgovoru. Problem je še zveza *iu*, kjer bi bilo treba določiti, kateri del je jedrni, kateri pa spremljevalni. Tu bi res lahko odločilno pomagal sinolog.

Posebno vprašanje seveda je, koliko se bomo navadili npr. na *Deng* ipd. v primeri z navajenim *Teng*. Toda to je že drugo vprašanje.

Delo Sobotna priloga, 10. 2. 1979, str. 27.

S prispevkom prof. dr. Jožeta Toporišiča, ki je odgovor na članek Mitje Sajeta »Kako bomo pisali kitajska imena«, objavljen v Sobotni prilogi Dela, končujemo jezikoslovno razpravo o pisanju kitajskih imen v našem časniku.

Ne bi se spuščali v utemeljenost jezikoslovnih argumentov, ki jih navajata Mitja Saje in dr. Jože Toporišič. Ob tej priložnosti bi navedli le praktične razloge, ki so nas prisilili, da tudi v našem časniku uvedemo transkripcijo pinyin, ki so jo na Kitajskem uradno uzakonili, Združeni narodi pa priporočili v občo rabo.

Časopisi so pri vsakdanjem delu odvisni predvsem od agencijskih poročil, vse tiskovne agencije, vključno Tanjug, pa že dober mesec uporabljajo transkripcijo pinyin in za lažji »prehod« v oklepajih navajajo tudi transkripcijo, ki so jo prej uporabljale: to naj novinarjem omogoča, da v pinyin transkripcij pisana imena identificirajo z imeni, pisanimi v eni od prej uporabljenih transkripcij.

Ker pri tem z novinarskega stališča ne gre za to, da bi posamezna imena znali pravilno izgovarjati, marveč za to, da bi imeli zanesljivo vizualno predstavo o vsebinski identiteti osebnosti ali pojma, napisanega v transkripciji pinyin, menimo, da je zadnji čas, da uveljavimo pinyin kot edino transkripcijo, dokler še traja »prilagajevalni rok«, ki so ga svojim naročnikom naklonile tiskovne agencije. Sicer bi se utegnilo zgoditi, da že pri krojenju informacij iz kitajskega jezikovnega prostora nikomur od tistih, ki jo krojijo za dnevno uporabo, ne bo več jasno, »kdo je kdo« in »kaj je kaj«

Ne moremo pa se strinjati s trditvijo, da zahtevamo od bralcev večjo razgledanost kot od piscev, češ, pisci so poklicani, da pinyin transkripcijo sproti presajajo v »slovenščino«. Ob upoštevanju narave vsakodnevnega dela v novinarskih hišah bi bil celo verziran sinolog postavljen pred težko izvedljivo nalogo, kaj šele pišoči novinar, ki o kitajskem jeziku po pravilu nima pojma. (Celo uglednim jezikoslovcem se zgodi, da govore o »izraelski« in ne o hebrejski pisavi.) Zato se nam zdi, da obliki ne bi smeli žrtvovati vsebine. To pa bi se gotovo zgodilo, če bi, neuki v fonetiki, kot smo po večini novinarji, poskušali ob vprašanju, ki za usodo lepe in pravilne slovenščine po naši presoji ni življenjsko pomembno, kljubovati vsem virom, na katere smo vsak dan navezani.

V ponedeljski številki Dela torej prehajamo na pisanje kitajskih imen v transkripciji pinyin in v oklepajih v prej uporabljani transkripciji. Izjema bodo le nekatera imena, ki so se v slovenščini udomačila kot pojem, tako kot so se na primer uveljavili Pariz, Dunaj, Praga ali Rim.

V »slovenski transkripciji« bi torej tako pisali udomačena krajevna imena: Šanghaj, Peking, Kanton, Hongkong ipd.

Uredništvo

Delo, 13. januarja, 10. februarja, 3., 10. in 17. marca 1979.

Kako bomo pisali kitajska imena

Upravičeno se mi je zdelo čudno, ko so v uredništvu Dela pred kratkim v Sobotnem spet odprli razpravo o pisavi kitajskih imen, in sicer z Dularjevim nekaj tednov v uredništvu zadrževanim protestom zoper »demokratičnost«, ki je debato o tej pisavi prekinila, še preden se je prav začela: tako je bila namreč odprta pot Božidarju Debenjaku, da post festum z zelo visokostnega okrca tistega, ki se je potegoval za preudarno dograditev našega doslejšnjega pisanja kitajskih imen (in eventualnih drugih prevzetih besed).

S suvereno gesto ne-vem-koga Božidar Debenjak prizadevanje za našim ljudem razumljivo pisavo kitajskih imen (in izposojenk) takoj uvodoma kvalificira kot novo črkarsko pravdo, nato pa mi kot avtorju prispevka o domači pisavi kitajskih besed očita – ob nečisti pritegnitvi drugih problemskih območij – že kar v uvodnem odstavku »cehovstvo, boj za prestiž v stroki in gluhot/o/ za vse argumente onstran strokovnega plota« (kar je tudi zelo lep izraz). Po tem udarcu s kladivom, ki mora vsakega, ne le mene, ki imam očitno trdo bučo, omamiti, me Božidar Debenjak tako rekoč že mrtvega kinča še s pridevki namigovalstva, prenašalca spora s strani Dela v Naše razglede (pri tem seveda »pozablja«, da mi v Delu odgovoriti ni bilo mogoče, ker je uredništvo debato proglasilo za zaključeno), političnega podtonarstva (mislim, da spada podtikanje političnih podtonov pravopisnim problemom sedaj že v slovensko narodno karakteristiko – menda mi ni treba povedati sloviten primerov zadnjega časa), sovražnega odnosa do jezikovnega koticarstva (kakor da bi pri njem res bilo vse čisto zlato in kritika torej nepotrebna), visokostnega očitkarstva pišočim Slovencem in seveda bednega jezikoslovnega učiteljstva, ki ga lahko utiša tako rekoč že kar Proteusov člankar, saj se »denimo na botaniko spozna/m/, ko zajec na boben« (Debenjakove besede). V resnici pa je šlo pri Proteusu za isto kot pri Delu: ko so mi jih napeli – med drugim: da ne vem, kaj je obrazilo, še zlasti ne, če gre za latinsko, da oni pač včasih pišejo tako, včasih drugače in da tistega »včasih« ni treba določiti ipd. (na vse to mislim odgovoriti v bližnjem jezikovnem pogovoru) – ko so mi jih torej dobro napeli, da še dolgo ne bom pozabljen, so z uredniško pripombo prav tako zaključili razpravljanje, računajoč pač na primitivno misel, da je zadnja beseda tudi »ta prava«.

Ubogi jaz, po vsem tem, še zlasti pa po Debenjakovem nastopu, saj on je filozof, človek, ki govori modre besede že iz definicije svojega poklica. — Seveda sem z Božidarjem tudi jaz prepričan, da je »v tako začrtanem polemičnem okviru«, kot si ga je izbral, »težko razpravljati o stvari«. — Božidar Debenjak vendarle poskuša z naukom, da demokratičnost ni vedno dobra. A glede tega pri nas menda na splošno mislimo drugače: raznih vozlov ni dobro kar nedemokratično presekovati, sicer bo postalo normalno, da se bo v tem smislu sekalo kar povprek.

In sedaj k Debenjakovim »argumentom«.

1. O Viljemu *Šekspirju*, Miroslavu *Šilerju* ipd. nisem nikjer razmišljal ne jaz ne pravopis: to so Debenjakovi homunkulusi, ki jih nato s svojim »razornim« umskim mečem z lahkoto »sfašira«. Dober tek! Ne vem samo, ali je taka metoda za preudarnega človeka res prepričljiva. (Podobno argumentirajo npr. naši prevajalci ali naravoslovno-zdravstveni delavci, češ vseh prevzetih besed in strokovnih izrazov ni mogoče prevesti v slovenščino, zatrju-

jejo. Toda saj tega vendar nihče nikoli ni zahteval. Zakaj potem taka argumentacija: Da se ni treba dogovoriti za tiste primere, kjer se na tem področju konkretno da marsikaj napraviti.)

2. Sledi ravno tako z imaginacijo vzpostavljena Debenjakova misel, da bi bila slovenska pisava le »prenos prenosa«, tako rekoč na isti liniji »bivših kolonialistov«. To enostavno ni res. V resnici predlagamo pisavo, ki bi ustrezala kitajskim fonemom, tj. glasovom s pomensko razločevalno vlogo. In za tem so šle tudi t. i. kolonialistične pisave, saj se je nanje zelo močno naslonil tudi pinjin (pinjin = fonetični zapis). Pri tem praktično nič razločevalnega ne gre v izgubo. Pa kaj bi to še naprej razlagal, gluhim in slepim, ko je itak že drugače sklenjeno (in jaz v svoji nepoučenosti takrat tega nisem vedel – to je dejansko ves moj greh). Da bi bilo to fonetično kitajsko pisavo Slovincem mogoče ustrezno brati – kdo se pa za to pri nas zanima, če izvzamemo neživljenjske pravopisce!

3. Podomačena pisava ponižuje, trdi nadalje B. Debenjak: primer *Joupantchitch* ipd. za naše *Župančič*. To bi se reklo, da so pri nas ponižani *Petrarka, Luter, Kalvin, Ren, Sena, Kordiljeri, Varšava, Praga, Pariz* itd., da kakih grških in latinskih imen (lastnih in občnih) sploh ne omenjam (*Evrupid, Horac* – kako sta mogla tako nizko!). Res je ravno nasprotno. Taka imena so nam bližje. In če se ohranja izvorna pisava: *Bajec* postane v okolju, kjer pišejo *Joupantchitch*, v izgovoru *Bažek, Župančič* bo *Zipasik* (in Debenjak bi bil *Dbadžak* (oba hkrati deloma skozi nos), *Božidar* pa *Bosidar* nemara kar ustrezno).

4. »Striktno spoštujemo spremembe, s katerimi narodi neevropskega sveta izražajo svojo samostojnost in se osvobajajo kolonialne dediščine«, docira dalje B. Debenjak. To je res tehtno, vendar proti temu, da bi se reklo *Tajska, Bangladeš, Namibija* in vse do imena *Sese Seko* komisija ni nikdar bila, in seveda tudi jaz ne. Pri pravopisni komisiji smo bili za take stvari celo v Evropi in zato podpiramo pisavo *Skopje*, pa *Bitola*, pa *Gevgelija*. Zakaj je B. Debenjaku potrebno, da slika hudiča bolj črnega, kot je?

5. »Latinični zapis jezika, ki si ga izbere kak narod sam, velja tudi za nas,« uči naš učitelj šomaštre. Po našem je to apriorna latinična dedukcija, ki pa ni pametna, če povzroča nepotrebne težave. To sem v svojem prispevku v Delu tudi zapisal. Meni se namreč zdi važno, da ljudje zapisano znajo tudi prebrati. Debenjaku in Delu se to očitno ne zdi čisto nič važno. Tudi to je seveda stališče. Pisati tako, da znaš brati, seveda v nobenem primeru ni naše »kolonialistično« izživljanje, pa še ob nepravem času. Da bi bili v primeru, ko bi pisali tako, da bi napisano znali tudi brati, »nujno v dvomih«, seveda – kot povedano – ni res. Le zakaj naj bi B. Debenjak to svojo (in sploh katero) trditev tudi dokazoval, ko pa je važno samo trditi (in oponentu z zatiskanjem ust tega ne dati ovreči). V Delu sem pokazal, da je zmeraj mogoča tudi rešitev, ki enoumno vodi iz enega zapisa v drugega (in narobe). Saj vendar prepisujemo tudi ruska in druga cirilično pisana imena, pa se nam zaradi tega doslej ni še nič hudega zgodilo. (Ne rečem, pa, da je moj predlog popoln, želim le povedati, da je tak prepis mogoč.)

6. Seveda ni daleč dan, ko bomo – na veliko veselje vesoljne Slovenije – imeli prepisane na Slovincem nenavaden način še znamenja preostalih nelatiničnih pisav. To bo lušno! Celó življenje boš lahko študiral, da boš znal brati lastna imena v Delu. Upam, da bo kdo odprl ustrezno pisarno za informacije, ali pa jih bomo dobivali na pošti. Tako pisanje je namreč zelo priročno.

7. Za konec: Ne gre nam za reformo pinjina, gre nam za to, da bi kitajska imena (in eventualna občna) v slovenskem besedilu zapisana znali kolikor toliko spodobno brati. Pri tem ravno mi upoštevamo »zgodovino, kulturno zgodovino, antropologijo, itd. itn.«, kot piše B. Debenjak – seveda tudi naše narodne in jezikovne skupnosti, ne le tujih. Nikamor drugam to ne vodi kot k lažjemu branju in izgovoru. Slovenščini ni nič lažje, ko smo ji naložili še

težko breme pinjina, ko jo po zaslugi novinarjev in teh ali onih strokovnjakov že tako težijo iz drugih pisav razni *outi*, *outsiderji* in *businessi* itd. To se vendar reče: lažje nosiš, če je breme še težje. Da bi nas Kitajci hoteli kaznovati s težavami svoje latinične pisave, ne verjamem, in da bi jim bilo kaj dosti pomagano pri reševanju številnih težav, s katerimi se srečujejo, če bomo v slovenskih besedilih pisali njihova imena tako, da jih ne bomo znali brati, pa tudi ne verjamem. — Od kod B. Debenjaku misel, da hočemo s tem profanirati (za nas že večstoletni) boj za slovenščino, ve samo on, sicer pa moram priznati, da so mi njegovi govorni nastopi – profano povedano – komaj kdaj jasni in utemeljeni (razlagam si to z njegovo bujno lasatostjo). Sicer pa Boridaryu Debenyaku * relim wse naybolyxe.

* V izgovoru, ki nam je bil predvajan v televizijskem dnevniku od sinologa, se to ime glasi PORITAR TEPENJAKH.

P. S.:
Kdor ne zna voščila brati,
sem obrne naj oči:
Spodaj gajica leži,
ko ji naši ojkopati (domobolni)
so potrli vse kosti.

Delo Sobotna priloga, 31. 3. 1979, str. 33.

* * *

Nihče ne zna »napisa brati«

K razpravi o pinjinu sta se v Delu 7. marca prijavila še dva razpravljavca, M. Saje (ki ga poznamo kot botra pinjina pri nas in kot učitelja kitajščine na naši filozofski fakulteti) in A. Mrevlje (na katerega se bomo iz očitnih razlogov komaj kaj ozirali). Njuni pisanji – najbolj ga odlikuje dolžina, je v prvi vrsti naperjeno proti podpisanemu, vendar tudi proti pravopisni komisiji v razpustu pri SAZU, ki je izdelala načrt, po katerem bi v slovenščini zapisovali kitajska imena in občne besede (pri tem je izhajala iz treh neslovenskih latiničnih načinov pisanja kitajskih imen – angleškega, ameriškega in t. i. pinjinskega kitajskega, hkrati pa upoštevala slovenski način zapisovanja glasov).

Oba pisca se trudita ovreči moje (in Dularjeve) argumente iz prispevkov v sobotnem Delu 14 dni poprej. Ker za zavrnitev nimata ravno argumentov – sta pa trdno odločena nasprotovati rezonu – seveda nujno posegata po nečistih prijemih. Oglejmo si jih.

Najprej sta vso težo svoje »kritike« objavljениh predlogov za zapis iz kitajščine v slovensko besedilo prevzetih besed prenesla na elaborat pravopisne komisije, ki poskuša z eno samo tabelo rešiti problem vseh treh pisav; pri tem se v glavnem delata na pol slepa za komentar k tej tabeli in za čisto pinjinsko tabelo, oboje objavljeno v isti številki Slavistične revije.

Tovariša! Debata gre o slovenskih in pisnih ustreznikih za pinjinsko pisavo, zato ostanimo pri stvari. Vajina naloga je torej samo, da ugotovita, kje so slabosti v SR 1979 na str. 150 objavljene preglednice (in če to zmoreta, lahko predlagata še izboljšave). Zlasti tudi tov. Sajetu bi pri tem svetovali skrajno določnost, tako rekoč izstop iz megle splošnosti. Mi bi mislili tako: če pinjin »ima to prednost, da daje enostaven in hkrati precizen zapis in zmanjšuje število pomot in nesporazumov na najmanjšo možno mero«, potem morate vendar samo s prstom pokazati na primere, kje konkretno prihaja do takih pomot in nesporazumov pri našem na pinjino slonečem predlogu, pa bo stvar opravljena. Opravljena v tem smislu, da bomo svoj predlog popravili, ne pa vrgli iz banje z vodo tudi otroka (za kar se trudita naša tovariša, ne da bi seveda dokazala, da je vodo sploh treba zamenjati). – In potem izjava, kot je vaša o naši tabeli za zamenjavo črk, tj. da »zaradi vztrajanja pri pretvarjanju posameznih črk izgubi(mo) vsak stik. z osnovno logiko kitajskega jezika« itd. Take stvari je treba prej dobro premisliti, preden jo zapišete. Po našem mnenju je latinica fonološka (tudi v smislu morfonemike) pisava, in iskati v njej rešitev za zlogovnost vodi v težave, ki jih sami za prvo silo zaokrožate na 400 enot, kar je za evropske pojme (ko pisave obsegajo 20 do 30 različnih pisnih znamenj) kar krepko čez mero. Če kaj trdite, morate tako svojo trditev tudi dokazati (in ponazoriti); tako je med strokovnjaki, ki jih tako poudarjate (pri čemer pa meni npr. ni vsak že kar strokovnjak, če zna določeni jezik pisati ali celo tudi brati). Ali vaša izjava, da »tabela, ki jo je objavila Slavistična revija (1979, str. 146–147) ne daje nobene strokovne precizne osnove za pretvarjanje, kot je bil namen sestavljalcev tabele«. Ali ne bi bilo to stvar pravično formulirati tako, da bi bil upoštevan tudi komentar k tej preglednici in še čisto pinjinska preglednica, ki je natisnjena v isti številki samo štiri strani dalje! (Naj ob tej priliki povem tudi vsem znano dejstvo, da je komisiji pri obravnavi prepisov kitajske pisave pomagal vaš kolega s fakultete, univ. lektor V. Jagodic.

Res je pinjinska preglednica na podlagi vaše v Delu objavljene (ki se ni nič ozirala na izgovor) – to je v Slavistični reviji tudi implicitno povedano. Dobro znamenje za vas je, da omenjate nepopolnost svojega predloga (upam, da ste se tega zavedali že, ko ste o tem pisali prvič v Delu, pa ste nam to nekako pozabili povedati). Če pa hkrati mislite, da bomo Slovenci kdaj koli obvladali »razlago vseh (nekaj več kot 400) zlogov, ki jih vsebuje kitajski jezik«, potem se temu primerno stopnjuje občudovanje vaše mladostniške podjetnosti! Saj vendar že zdaj ne znamo brati toliko pinjinskih črk (ne bom jih ponovno našteval), vi pa nam obetate še nova presenečenja (pri čemer bomo verno sledili zadevni kitajski komisiji, ki na teh problemih, kot veste, še zmeraj dela – že desetletja). In to naj delamo spričo dejstva, da ta težava popolnoma odpade, če iz kitajščine v slovenski jezik in besedilo prevzete besede pišemo po svoje tako, da vsak pinjinski znak dobi svoj slovenski ustreznik. (Da si bodo najini bralci stvar lažje predstavljali: v bistvu trdite, da cirilice ni mogoče prestaviti v latinico. Moj bog!) Kanček racionalizma ne more tako zelo škodovati, da človek ne bi poskusil.

To bi vam svetoval tudi glede preostalega, kar vas v tej zvezi še muči, kot vidim iz sestavka v Delu. Tako bi menil, da ne bi bilo treba tako zelo mahati z velikim svetom in bežati od domačega, ki nas vse rodi in redi. Jaz osebno vendarle mislim, »da je treba domači jezik zavarovati pred tujimi vplivi«, in sicer zmeraj takrat, ko so ti vplivi nepotrebni, nefunkcionalni. Kakor gotovo ne veste, je na tem krivoverskem stališču zmeraj bil pravi Slovenec,

posebno jasno pa je bilo to stališče formulirano od Kopitarja in Prešerna (spomnite se samo Prešernovega »ne bodimo šalobarde /.../ moskvičanov«). Tudi sicer se malo bolj ozirajte na resničnost, v kateri živite. Pravite, da Slovenci »lastne transkripcije nismo nikoli imeli«. Kaj pa če smo pred famoznim decembrom 1979 (ko ste z Delom zmagovito uveljavili pinjin, ne da bi bili izpolnili svojo napoved o posvetovanju s širšo srenjo o tem vprašanju), če smo – pravim – vendarle že prej pisali npr. *Ču En-Laj, Šanghaj, Kvemoj* itd. (in si tudi precej natančno predstavljali, kaj da je prvo, drugo, tretje)? – Prav pošastna je vaša misel, da naj bi kitajskih prevzetih besed v slovenščini ne sklanjali, da jim pač ne bi spreminjali »pomena«! Torej bomo pisali in govorili nemara tako: Pri Chou En-Laj, ki je bil sodelavec Mao Ze-Dong, me najbolj preseneča to, da /.../ To pa res ne gre v sklop »odprtih /.../ še veliko resničnih vprašanj, ki se jih je treba konstruktivno lotiti v širšem strokovnem krogu«, kot tako lepo pravite. Kaj ko bi v SP pogledali zaradi vprašanja, »kako naj se lotevamo že udomačenih imen«, kakršnih eno je Peking? Še bolj natančno se o tem poučite iz novega predloga za pravopis.

In potem tisti vaš »pravilni« izgovor kitajskih imen. V vsakem primeru jih bomo Slovenci izgovarjali samo po slovensko, ko so del slovenskega besedila, in to kljub temu, da bo tako še povečano število homonimov, te nujno lahko pomnožite še s štiri, kolikor je v kitajščini različnih naglasov, ki vsi lahko razločujejo pomen (če je moja številka glede števila naglasov prevelika ali premajhna, imate vso pravico, da me popravite, ne bom nič hud). Ali vam res to ne gre v glavo, da ne bomo nikoli prav brali po kitajsko? In če bi se hoteli še prinaučiti razlike med pojmom citatna beseda in prevzeta beseda, tudi ne bi škodilo (kot sicer tudi Verbincu ne). Itd. Eno je kitajščina, drugo slovenščina. O slovenščini odločajo Slovenci, ne Kitajci, in ljudje, večči slovenščine, ne kitajščine (da ne omenjam še ustreznih strokovnjakov z obeh strani).

Zato tudi jezikovno raziščiče pri SZDL ni storilo ničesar prek svoje pristojnosti, ko je odločilo, da naj se v slovenska besedila prevzeta kitajska imena pišejo tako, da jih bomo znali brati.

Sicer pa želim slovenskim »strokovnjakom za kitajsko družbo, kulturo in jezik« – da bi se nam le namnožili! – veliko uspeha pri uresničevanju ustreznih zadev. Moja pobožna želja bi seveda bila, da bi svoje delo razvijali tudi ob misli, da so del našega, slovenskega, narodnega, kulturnega in jezikovnega telesa. To je del naših zmeraj jasno razodevanih »ideoloških nazorov«, bi rekel za konec še k P. S. tov A. Mrevljeta. Ves čas jih dokazujemo; A. Mrevlje ta »problem« zaradi nas mirno lahko »načne(jo) kje drugje.«

Delo, 21. 3. 1981, str. 30.

Pinjinščina ali kako pisati kitajska imena po domače

V Naših razgledih (št. 23 (886), 9. 12. 1988, str. 719–720) je tiskan prvi (izmed več napovedanih) sestavek o Kitajski, od uredništva NRazgl. imenovan »teoretični spis«. Ob njem bi razgledniško javnost rad seznanil s težavami pisanja kitajskih imen (in še česa) v slovenskem besedilu.

Od pred nekaj leti, ko je Delo prešlo z dotlej v glavnem domače pisave kitajskih imen (prim. Slovenski pravopis 1962, str. 53–54) na pinjinsko – novinarji na RTV Ljubljana, kolikor slišim, pa menda ne – se slovenski bralci »kitajskih« besedil brez potrebe mučimo s težavno pisno obliko kitajskih lastnih imen (in katerega občnega), slovensko knjižno normo pa pinjinovci (oni bi rekli: pinyinovci) prizadevajo tudi na oblikoslovnem in besedotvornem področju. Verjetno ni malo slovensko pišočih, še zlasti pa beročih, ki bi vse to rajši imeli zapisovano po domače, seveda pa tako tudi izgovarjano, k pinjinu pa bi se zatekali le v svojih dopisih na celinsko Kitajsko (saj na Tajvanu z njo ne bi daleč prišli).

Res bi za domače potrebe pisali vse iz kitajščine v slovensko besedilo prevzeto po domače in temu primerno potem tudi enotno izgovarjali. Za ta namen se moramo samo dogovoriti o naslednjem:

Od srbohrvaščine si sposodimo le črko *ć* (t. i. mehki *č*), nato pa si zapomnimo, da zaznamujeta isto glasovno značilnost tudi *š* in *dž*. Pinjinsko črko *z* prepisujemo kot *dz*, in že obvladamo domačo pisavo vseh nezvočnikov, tj. pinjinsko: *c z ch zh shj q x* domače: *c dz ĉ dž š dž ć š*. Ponazorjeno z besedami ali njihovimi deli (vzetimi iz tega članka): *-ce -ze- Cheng Zhong- Shang Jin Qin Xin/-ce -dze- Ceng Džong- Šang Džin Ćin Sin*.

Tako po domače, tj. z razločevanjem takih dvojic po zvonečnosti, kjer obstajajo, pišemo in beremo tudi preostale kitajske nezvočnike, npr. *t* in *d*: *Tian-, Di, Han* ipd.

Seveda imajo Kitajci tudi zvočnike, in sicer kakor mi Slovenci v parih *m – n, r – l, j – v*, poleg tega pa imajo še mehkonobni *ŋ* (tj. glas, ki ga mi izgovarjamo namesto navadnega *n* pred *k, g* ali *h*: *Anka, Angela, Anhovo*), ki pa je v kitajščini poseben fonem, ne le položajna varianta, kakor je pri nas.

Pišejo pa se ti zvočniki v pinjinu takole: nosniki *m – n – ng* (tj. kakor v angleščini), npr. v besedi *Guomindang*; jezičnika *r* in *l* ravno tako, napr. *Ren – Liao* (vendar se *r* lahko izgovarja tudi šumevsko; pri nas spominja na to značilnost knjižni že nasproti ribniškemu *vre*); bolj zapleteno pa se pišeta drsnika *j* in *v*. Pred samoglasnikom na začetku besede ali njenega dela se fonema *j* in *v* pišeta kot *y* in *w* (*Yi – Wa; pinyin*), sicer pa prvi z *i*, drugi z *u* ob samoglasniku (*Xian, Aini – Guandong, Guizhou*), vendar drugi – kolikor vidim iz primerov v NRazgl. tudi z *o* za *a* (*Mao*), a tak *-o* mi izgovarjamo kar kot *o*.

Po domače to pišemo po vrsti tako:

pinjin: *m n ng r l y w i u ao*

domače: *m n ng r lj v j v ao*.

Ponazorjeno z besedami: *Guomindang Ren Liao Yi Wa Xian/Dai Guandong/Guizhou Mao/Gvomindang Ren Ljao Ji Va Šjan/Daj Gvandong/GvidžovMao*. Če namesto *gv* ipd. raje govorimo *gu*, tako tudi pišemo, npr. *Guomindang*. Seveda dvočrkje *ng* tudi izgovarjamo, kakor ga pišemo, tj. kot dva glasova.

Samoglasnike izgovarjamo po domače na podlagi pinjinskega zapisa, npr.: pinjinsko *Guandong, Shilin, Ven* = domače *Gv/uandong, Šilin, Ven*, (tudi *Yunnan – Junnan*). Naglašena *e* in *o* sta pri nas (kakor načeloma pri vseh iz neslovenskih jezikov prevzetih besedah) ozka.

Na začetku smo omenili nekatere oblikoslovne in besedotvorne napake pisca našega članka. Tako množino besede *Miao* piše *Miaoji*, prav pa bi bilo *Miai* (prim. *Mao Maa Mau ...*). V besedotvorju: izglasje podstave na *g* se pred obrazilom *-ski* premenjuje po slovenskih glasoslovnih zakonih, torej je narobe npr. *zhuangski*, prav pa *zhuanski*, ali če hočemo ohraniti *g*, potem *zhuangovski* (prim. *roški < Rog, frankovski < Franki*). Seveda bi tak člankar že moral vedeti, da so pridevniki na *-ski* vrstni in da se pišejo z malo začetnico (*med Huijskimi skupinami*). Prav tudi ni, seveda, *australo-aziatsko*, temveč *avstralo-*, namesto *-aziatsko* pa je veliko bolje *-azijsko*. (Manj tujčevanja!) In spodrsljaji kot *takorekoč* in *stotisoč* kličejo po lektorju tudi pri takih »teoretičnih spisih«, kakršen je ta in se nam za njim napovedujejo še drugi.

Predlagana domača pisava je zelo enostavna, enoumna (z lahkoto jo preobrnemo spet na pinjinsko, če npr. naslavljam pismo za na Kitajsko), berljiva tudi za navadnega slovenskega bralca, kakršen sem glede kitajščine tudi podpisani. Pri sicer redkih občnih imenih, ki zaidejo iz kitajščine tudi k nam, tudi naš pisec piše po slovensko (npr. pijačo »čang«); seveda bi tako moral pisati tudi *pinjin*. V podomačenih občnoimenskih besedah iz kitajščine seveda, kakor v onih iz srbohrvaščine ali madžarščine (prim. *čevapčiči, džuveč, Madžar*) pišemo samo trde šumevce, torej ne ločimo mehkih in trdih, pa tudi fonem v pišemo le s črko *v*.

Naši razgledi (po svetu), 23. 12. 1988, str. 754.

* * *

Sinologinja se ne da

(K prispevku Jane Rošker Kitajska uglajenost in slovenska samovšečnost, NR št. 3, str. 91)

Zaradi veliko nujnejših opravkov v teh težkih časih sem prezrl odgovor Jane Rošker (NRazgl 38 (1989), št. 3 (890), str. 91) na moj drugi sestavek o pinjinščini (p. t. 38 (1989), št. 2). Sinologinja se je tokrat oglasila pod naslovom *Kitajska uglajenost in slovenska samovšečnost*, in tokrat nasproti meni res ni tako zmerjava s prilastki, kakor je bila v prvo, vsekakor pa je še zmeraj prav dolga, nedoločna in – nadvse resolutna posebno v svojih sklepih o mojih umstvenih naporih v zvezi s pinjinščino. Na teh njenih poteh jo kar pustimo tavati, o kolikor toliko določnih njenih stvareh pa naslednje.

Njena misel: »J/e vsakršno iskanje pravil pisanja kitajskih imen po načelih slovenskega pravopisa /.../ popolnoma odvečno« (3. odst.). — Ravno ni, saj domača pisava prvič omogoča lahko branje, drugič pa Slovencem moramo dati določeno predstavo o glasovnosti latiničnih črkovnih znamenj celinske kitajščine, kakor jo lahko čim boljše uresničimo v slovenskem knjižnem jeziku. Menil bi tudi, da si bo kolegica prej ali slej morala prisvojiti še spoznanje razlike med prevzetostjo in citatnostjo kake besede, da ji bo v podobnih primerih

vsaj nekolikanj lažje med nami Slovenci, ko že mora bivati med nami in se z nami mučiti. Pri nas – tudi glede na sporni *Mao* – enostavno je izročilo pisanja iz kitajščine prevzetega v domači črkovni podobi; da pa to ni osamljen primer se zlahka prepričamo, če pogledamo, kako pišemo npr. tudi prevzeto iz latinščine; pa potem grščine, hebrejščine, arabščine, iranščine, indijščine in japonščine. In če ob taki pisavi za kitajščino in japonščino dopuščamo še njihovo lastno latinično (pri obeh jezikih pravzaprav po dve) pisavo, je bolj kot dovolj ustrezno tudi sinologom, ki »niso samo jezikoslovci v ožjem smislu besede« (ko bi le bili vsaj v tem v zadostni meri, bi nam bilo za reševanje zadevnega veliko lažje). — Domača pisava kitajskega prevzetega nima čisto nič opraviti z *Bodlerjem* ali *Šekspirjem*, s katerima naša sogovornica straši naše razglednike.

K J. Rošker misli, da »bi se /.../ morali tudi vsi romanisti, germanisti in anglisti Slovenije pred objavo kakršnih koli strokovnih člankov na vsak način posvetovati tudi s tovarišem Toporišičem«, bi rekel samo to, da J. Rošker tu krepko razodeva svojo (razumljivo) mladostno nepremišljenost, ki pa nikakor nima mesta v pisanju (tudi v polemiki ne) o strokovnih stvareh. Romanisti, germanisti etc. etc. naj torej nikar ne letajo z vsem, kar pišejo, k meni, pametno pa bi po mojem vsekakor bilo npr., ko bi si tudi romanist itd. zapomnil, da Slovenci v slovenskih besedilih pišemo npr. *Pariz* in *Rim* (ne pa *Paris* ali *Roma*) – in tako še veliko drugega, kakor se je lahko prepričati celo tudi iz Načrta pravil za novi slovenski pravopis. Da ne govorimo o »kitajskih /.../ občih (prav občnih) imenih v slovenščini« (prav tako 3. odst.): Ali je naša draga sobesednica pozabila na »slovensko samovšečnost« pri pisanju besed, kakor so npr. iz francoščine *refren*, *detajl*, *šovinist* ali *bajonet* in *garsonjera* itd.; pa na iz italijanščine prevzete *bersaljer*, *gondoljer*, da ne omenjam *kjantija*; iz angleščine prevzete *čarter*, *golman*, *džuboks*, *džip* in *vikend*; ali celo na iz nemščine prevzete besede kot *šipa*, *fen* ali (*na*) *šajbo* (*vreči*), da ne omenjam *hiše* ali *drenj* in *jamrati*. Zato torej tudi iz kitajščine prevzeti *pinjin* in še drugo tako občnoimensko, kar smo morebiti tudi že prevzeli ali pa šele bomo.

V 4. odstavku in dalje J. Rošker razpravlja o konkretnostih moje »teorije o kitajščini«, in sicer z očitnim namenom, da upraviči »mnenje sinologov, da je Toporišičev osnutek domače pisave kitajskih imen netočen in neuporaben«. — Jaz seveda (o, sinologi!) nimam nobene teorije o kitajščini, imam pa svoje misli k temu, kako je kitajska lastna (sploh pa občna) imena mogoče (in treba) pisati po domače. (Da to ni samo moje mnenje, le mimogrede.)

Pri razpravljanju o konkretnostih se J. Rošker kar lepo mešata dve jezikovni ravnini: oblikoslovna in izrazna pisna. Pa bodimo zato vsaj mi bolj disciplinirani, in obravnavajmo najprej prvo, nato drugo. O *Mau* sem jaz govoril samo v zvezi z znanim imenom *Mao Cetung*; mačke (tudi pri nas jim za silo lahko rečemo podobno kakor na Kitajskem *mjau*) me sicer tudi zanimajo v določenem smislu, vendar ne na tem mestu, kjer sva midva z J. Rošker. Torej: naš *Mao* je gotovo moškega spola, in take besede se v slovenščini sklanjajo *Mao Maa* itd. (kakor sem bil že povedal in Jana tega ni ovrgla) in nič drugače, to pa ne glede na Toporišiča. T. i. nesklonljivost pa take besede pri nas ohranjajo v zvezi celotnega imena osebe, torej *Mao Cetung Mao Cetunga* itd. (kakor *U Nu U Nuja* itd.). Če pa bomo kdaj posegli še po kitajski mački, o kateri nam poroča J. Rošker, tj. po *mao*, pa se bomo zaradi slovenščine lahko neovirano veselili njene ženskosti in jo torej sklanjali *mao mao* itd. (3-krat po 6-krat), kakor se dogaja tudi z angleško *lady*, pa z našo *Fanči* in celo z *mami*.

Pripomnimo pa naj še, da pri osebnih lastnih imenih ne gledamo na njih pomen: ko slišimo npr. ime *Ocvirk*, se nam ne pcede koj sline, ob *Milostu* ali *Noču* se tudi delamo, kakor da niso nič posebnega in bog vari, da bi ob *Skazi* mislili, da bi kaj kazil! Kar pa se tiče priimka *Ma*, ki nam ga Jana tudi ponuja v primeri z *Mao*, je to slovenski jezik tudi že rešil davno pred

Toporiščem: roditelj prvega je *Maja*, drugega pa *Maa*, pri *Ma* ženskega spola pa bo roditelj površinsko kar enak imenovalniku.

Sedaj pa še h glasovni strani zapisov »kitajskih« besed, kjer smo se vsi Slovenci, kolikor vidim in vem – ne samo Toporišč – pripravljani od sinologov čim bolj dati poučiti. Tu bi rekel najprej tole. Če sta *mao* in *miao* (5. odst.) res po en zlog, kakor trdi J. Rošker, potem sta to enozložni besedi: torej nam povejte, razodenite, o sinologu, kje je naglas v teh enotah, da »Toporišičevo prepričanje« o nenaglašenosti *o*-ja pade: ali je prav *máo* ali *maó* (ali *máó*) – *to nam jasno povejte – pa bomo vedeli in si rešili duše svoje. Istega Vas prosimo glede izgovora Xian (in Shilin): kajti namreč nič ne dvomimo, da »največji jezikoslovci in strokovnjaki, ki so dobrega seznanjeni z ustrojem kitajščine same«, tudi »po večletnem raziskovalnem delu« ne bi bili svojim latiničnim bralcem razodeli, kaj glasovno ustreza tej pisavi. Pri tem kar uporabite oglate oklepaje za podajanje glasovnosti, konkretno: če je /šjan/, kakor meni Toporišč, ali torej zaradi dvožložnosti /šian/?*

In še k primeru tipa *Šilin/Šelin* (6. odst.) ali kako: Tu je Jani Rošker – upajmo – krepko ponagajal tiskarski skrat, ko ji je (seveda po našem mnenju) »samoglasnik« spremenil v »samostalnik«, pa tudi sicer se menda mešata poimenovanji »nezvočnik« in »samoglasnik«, tako da morda niti uredniki Naših razgledov niso uganili, za kaj tu pravzaprav gre. Po domače bi se omenjeno namreč povedalo (če smo mesto vendarle prav razumeli) tako: Pri *Šilin* je prvi *i* (ker je za črkami za šumevce in sičnike) nem, zaznamuje pa »podaljšani predhodni samoglasnik« (verjetno soglasnik); tak *e* je prav tako nem, označuje pa »kratkost predhodnega nezvočnika, ki se na ta način tudi fonološko razlikuje od istega nezvočnika s končnico -i«, kakor nas uči sama J. Rošker. Ker pa kolegica tudi sama vidi, da pri nas »nimamo ustreznih meril razlikovanja tistih glasov, ki jih v slovenskem jeziku ni« (stilistično malo zahtevno), bi jaz pri vsej svoji nepoučenosti glede kitajščine rekel, da je potem (tj. ker ne gre za stik dveh morfemov, kjer v slovenščini pri določenih tvorjenkah tudi poznamo dolge soglasnike prim. *izzvati*), vendarle še najboljše ostati kar pri izgovoru po črki, kakor to delamo pri izgovoru dvočrkja *ng* (prim. *Ming*).

To so vsi »argumenti« tokrat menda »kitajsko uglajene« (novi mejkap naše »dunajsko šarmantne« sogovornice v njenem prejšnjem sestavku) Jane Rošker. Za konec bi ji rad dopovedal le še to, da sem pri svojem »kitajskem« podpisu ostal na tleh svojega jezika, in torej nisem še tako daleč s svojim znanjem kitajskih morfemov (*mačka* je šele moj prvi), da bi v svojem imenu upošteval zložnost kitajščine, tako da sem ostal kar pri razmerju glas – črka: J+o+ž+e T+o+p+o+r+i+š+i+č, ne Jo-že To-po-ri-šič.

P. S.: Tona imamo v slovenščini le dva, v mojem primeru pa se pojavlja le eden izmed njih (akut), če že moramo razkazovati tudi te vrste svojega znanja. In kaj še so štirje toni kitajščine nasproti šestim vietnamščine!

Naši razgledi, 10. 3. 1989, str. 155.

Uredništvo NR meni, da je polemika o pinjину med prof. dr. Jožetom Toporiščem in dr. Jano Rošker ter Sašem Hadžijem prišla do stopnje, ko presega publicistične okvire uredniškega koncepta, zato jo končujemo. Nadaljevala naj bi se v ustreznih strokovnih revijah. Uredništvo NR.

SKJ 1–4

Učitelji iz prejšnjih dob

Tovariš profesor, za začetek bi vas prosil, če poveste, kaj je spodbudilo vašo slovnico SKJ 1-4 in v kakšnih okoliščinah, strokovnih seveda, je nastajala?

Na univerzi sem bil za knjižni jezik vzgojen ob slovnici treh avtorjev. Ta slovnica pa je bila, bi rekel, ne posebno dobro nadomestilo prejšnje, sorazmerno dobre in znanstveno zanesljive Breznikove slovnice. Vzgojen v duhu slovnice treh avtorjev sem potem l. 1954 odšel v Zagreb za lektorja, kjer sem bil enajst let, in tam sem hitro videl, da pri študentih ne dobim slovenskemu knjižnemu jeziku ustreznega odziva, če uporabljam znanje in informacije iz te slovnice. Opažal sem, da mi študentje v tem in onem narobe odgovarjajo. Strogo sem jih učil po tedanji slovnici, videl sem pa, da tisto, kar je prihajalo od njih nazaj, ni ustrezalo temu, kar slovenski knjižni jezik je. Tu je šlo predvsem za glasoslovje, v veliki meri za oblikoslovje, deloma pa tudi za skladnjo. Ko je leta 1956 izšla druga izdaja te slovnice treh avtorjev, sem postal zelo kritičen: skrbno sem jo bral in takrat je nastala moja velika recenzija te slovnice, ki pa ni nikoli cela izšla. Takratni urednik Jezika in slovstva dr. A. Bajec mi je sporočil, da bi s to oceno nehote vzel ugled slovenskemu slovničarstvu, priporočal pa mi je, da bi začel javno obdelovati posamezne probleme iz slovenskega jezika.

To sem tudi začel delati leta 1958; ker sem se pa v Zagrebu zaradi svojega lektorskega dela vedno bolj poglobljal v jezik in začel preučevati stilistiko, je bilo treba uvajati nova razlikovanja. V Zagrebu sem bil razen tega vključen v jezikoslovno okolje, ki je bilo bolj razvito kot takrat ljubljansko, bolj je bilo odprto v svet. S tem se mi je odprl pogled v teoretično jezikoslovje.

Zagrebsko jezikoslovno okolje je torej zelo določno vplivalo na vaše delo. Ali mislite, da bi lahko bili svojo sedanjost pot razvili v Ljubljani, če bi bili ostali tu?

Verjetno bi bil dalj časa vztrajal pri tistem, kar je bilo tu dano, najbrž tudi zaradi tega, ker bi bil tu nujno pod kakšnim profesorjem, kot se reče, medtem ko sem bil v Zagrebu popolnoma svoboden in sem začel iskati stik s takratnim naprednim jezikoslovjem prek literature. Ta stik sem tudi našel. Spoznal sem se s Trubeckojem, v Zagrebu sem odkril naprednega slovenskega jezikoslovca Mikuša, ki v Ljubljani prav zaradi strukturalnih pogledov na jezik ni mogel dobiti doktorata. Doktorat je opravil v Zagrebu pri svetovno znanem profesorju P. Guberini.

Kako pa so slovenski jezikoslovni krogi reagirali na vaše pisanje, ki je tudi izražalo strukturalne poglede na jezik?

Pisal sem različna dela in imel zaradi svojega kritičnega tona v Sloveniji malo težav z objavljanjem, na primer niso mi hoteli tiskati v Slavistični reviji. Potem sem šel preprosto v svet, s tem da sem objavljaj na Hrvaškem, potem na Danskem in v Nemčiji, tako da sem nekako prodril v znanstveni svet zunaj – prej kot doma v Sloveniji. Zunaj sem navezal tudi stike in kmalu dobil nekaj priznanj v obliki vabil za predavanja, na primer na Poljskem.

Vaša slovnica je najbrž nastala v tem obdobju. Ali se je s tem, da je izšla v Sloveniji, slovenska jezikoslovna sredina že sprijaznila z vašimi pogledi na jezik?

Pobuda zanjo je prišla iz Slovenije, ko so razpisali učbenike za gimnazije. Prvo knjigo sem napisal leta 1964 in naslednje leto je že izšla.

MRTVILO MED PROFESORJI

Vaša slovnica je v bistvu učbenik za srednje šole. Med učitelji slovenskega jezika pa je povzročila pravi preplah, tako da je malokdo uporabljal vašo knjigo pri pouku. Kaj mislite vi osebno, kje je vzrok za tak odpor do novosti, ki je bila pri nas nujna, če naj se prištejemo med napredne tudi na področju jezikoslovja.

Mislím, da je vzrok za zaprtost nasproti modernemu jezikoslovju pravzaprav že dan tu na univerzi in da se ljudje že na univerzi prepovijajo z nekakšnim odporom do tega, kar se imenuje moderno jezikoslovje. Profesor na srednji šoli je bil zato slabo pripravljen na to, kar so prinesli moji učbeniki, in ni mogel predavati. Zanimivo pa je, da je stvari, ki so v moji slovnici, zahteval učni načrt, v njem je bilo vse to predvideno, ko pa je izšlo formulirano v knjigi, bi se bil moral profesor sam začeti učiti.

Da se profesor ni začel učiti, je deloma vzrok tudi v tem, ker so nekateri prepričani, da je srednješolski profesor poklican za obravnavo literature, da je skoraj svečenik med umetnikom in dijakom. Knjižni jezik so zapostavljali, z njim vred pa besedila zunaj umetnostnih, ki jih je veliko več, tu so časopisna, strokovna, pa ne samo pisana, temveč tudi govorjena.

Potem mislim, da je nastala težava tudi zaradi tega, ker je zavod za šolstvo zanemaril strokovno izpopolnjevanje slavistov, pravzaprav ni bilo nobene prave akcije za to, da bi se profesor slovenskega knjižnega jezika posodobil v svojem znanju. V zadnjem času seveda prihaja do sprememb. Je pa tudi res, da je večina naših profesorjev ženskega spola, da so vse matere in gospodinje, tako da jim ostane malo časa za študij. Saj pravijo, da družina, kjer je mati prosvetna delavka, nima služkinje, kjer pa je inženirka, jo ima. Ker ni časa, se snov pozablja, profesor prihaja vedno bolj osiromašen pred dijaka, ki je pa intelektualno zmeraj bolj razvit.

Pa se vam zdi dopustno, da profesor slovenščine nekje obstoji, če ga ne spodbuja k delu zavod za šolstvo? Najbrž bi moral najti toliko časa, da bi sledil strokovni literaturi.

Brez dvoma gre za neke vrste materializacijo ali izgubo duhovnih interesov. To se opaža tudi v tem, da zelo težko dobimo naročnike za znanstveno-strokovno Slavistično revijo, prav tako so šole odjavljale Jezik in slovstvo, profesorji pa revije tudi niso imeli. Torej je nasploh neko mrtvilo in mislim, da moralnega opravičila za to ni, ker pedagog, profesor s tem ostaja to samo po imenu. Pri profesorjih je tudi premalo tvornosti, da bi svoje znanje objavljali. Zdi se mi, da tudi naši nadzorniki ali svetovalci, kot jih imenujejo, ki že leta in leta obiskujejo šole, premalo publicirajo, premalo dajejo svoja opazanja na ogled. Častna izjema je bil prof. Janez Sivec. Večina svetovalcev je pa popolnoma nema, nekaj nergajo proti temu, kar imamo in proti profesorjem, ki jih preučujejo. Če bi zmogli v resnici kaj pozitivnega, bi se to moralo odražati v njihovi pisani besedi.

Nekateri očitki so govorili, da se v vaši slovnici ni mogoče znati, ker je razdeljena v štiri knjige, posamezne slovnične sestavine se pa nadaljujejo iz knjige v knjigo. Ali je tak očitek možen?

V tem, da so štiri knjige, ne vidim ničesar hudega. Tako je pravzaprav pri vseh predmetih, vsa-

kokrat je v knjigi snov, ki jo zahteva učni načrt za posamezni razred. To torej ni noben razlog, temveč izgovor, ki pride prav. Prvo knjigo rabijo v prvem razredu, in ne vem, kakšna nejasnost bi tu lahko nastala. Občutek nepreglednosti se pojavlja pri učiteljih zato, ker ne obvladajo določenih tematičnih področij in so zdaj na neznanem terenu. Mislim, da se bo marsikaj popravilo zdaj, ko se modernejši nauk uvaja že na osnovne šole. S tem v zvezi so že bila prizadevanja, da bi izobrazili inštruktorje, ki naj bi nove poglede na jezik prenesli na učitelje, v smislu sodobnega jezikoslovja je že izdelan učni načrt za osnovno šolo, prav tako pripravljajo učni načrt za srednje šole.

KOTIČKARIJ

Kako pa slovenska javnost, tista zunaj šol, sledi jezikovnemu nauku?

V naši javnosti bi bilo treba še bolj uveljaviti spoštovanje jezikovnega nauka. Gre za nekatere vprašanja v zvezi s pravopisom, ki so postala očitno akutna. Mislim, da se v slovenski javnosti preveč uveljavljajo tako imenovani jezikoslovci, ki to niso po svoji izobrazbi, to so večinoma navdušenci za slovenski jezik, ki pa niso dovolj opremljeni s sodobnim gledanjem na jezik. Tu mislim na primer Gradišnika. Zelo dobro bi bilo, če bi ohranili to svoje navdušenje za slovenski jezik, ki je do neke mere upravičeno usmerjeno v obrambo nekaterih stvari, ki so ogrožene, morali pa bi modernizirati svojo teoretično podstavo. Slovenska občila pa dajejo premalo glasu tako imenovanim poklicnim jezikoslovcem, njihov glas se premalo sliši. Imam občutek, da poklicnega jezikoslovca ne sprejmejo radi v časnik, raje imajo ljubitelja. Mislim pa, da ima nekaj prednosti človek, ki dvajset let študira samo jezik, pred tistim, ki se s problemi slovenskega jezika ukvarja mimogrede.

Mislim, da bi moralo nastati nekakšno pomirjenje med ljubitelji slovenskega jezika in poklicnimi jezikoslovci raziskovalci, da ne bi tu prihajalo brez potrebe do sporov in da ne bi drug drugemu jemali ugleda. Žal ni oblik, v katerih bi se ljubitelj in jezikoslovec soočila, verjetno bi bilo dobro organizirati pogovor o osnovah naše jezikoslovne politike, naših jezikoslovnih nazorov in našega nadaljnjega ravnanja. Glavni problem so torej zdaj razlike v jezikoslovnih nazorih med tako imenovanimi zastopniki javnega mnenja ali koticarji, kot jih jaz imenujem, in jezikoslovci. Pred kratkim je Gradišnik napisal v Tedenski tribuni, da ne pripravljamo novega Pravopisa, v resnici ga pa pripravljamo; da je stari skoraj popolnoma v redu, samo kakšno stvar bi bilo treba spremeniti, pri tem pa prezre, da je po letu 1962, ko je izšel Pravopis, izšlo o njem dosti kritičnih pripomb in študij. Vse to narekuje spremembo, saj ni mogoče kar tako preprosto reči, da bi še bilo zmeraj mogoče vztrajati pri starem. Veliko bi bilo doseženo, če bi v javnosti nastopali bolj enotno.

Kaj mislite, če ob koncu še enkrat pomisliva na vašo slovnico in sploh na spremembe, ki bodo nastale v slovenskih jezikovnih nazorih v naslednjih letih, ko bodo pričeli s fakultete prihajati sodobno šolani profesorji, ali se slovenskemu jezikoslovju piše kakšna prihodnost?

Odpor proti novostim se za zdaj pojavlja samo v tako imenovanih humanitarnih disciplinah, tako da je glavna ovira za modernizacijo pouka pravzaprav profesor, ne dijak, dijak je odprt, bister, je za nove stvari, mi mu pa ne moremo nuditi ustreznega učitelja, ker imamo učitelje iz prejšnjih dob. Tako je glavni problem reforma učitelja.

7 *D*, 1. 2. 1973, str 6–7.

Vprašuje Vili Vuk.

Naša šola govornjene slovenščine

Izobraževanje slovensko knjižno govorečega bi moralo biti – tako kot vsako drugo izobraževanje – stalno, permanentno, kot pravimo s prevzetim izrazom. Obsegati bi moralo vse naše šolstvo, tako rekoč od osnovne šole do univerze in akademije, in celo preko tega: začeti bi se moralo že v otroškem vrtcu na eni strani, na drugi pa ne bi smelo biti zanemarjeno niti v šolanju, ki ga je moderni človek deležen tudi še po t. i. diplomi take ali drugačne stopnje, tj. v dodatnem poklicnem šolanju. Posebno za čas po drugi svetovni vojni pa ne smemo pozabiti še na eno zelo važno šolo govornjene besede: to je na govorno šolo javnih občil, kot sta zlasti radio in televizija, ki nas dan na dan »bombardirata« z govornjeno besedo in nas tako samodejno šolata tudi govorno.

Izgovora slovenskega knjižnega jezika nas začne torej učiti že osnovna šola (koliko se to godi že v vrtcu, sedaj pustimo ob strani). V osnovni šoli se vodi v marsičem odločilna bitka za kvaliteto knjižne govornjene besede. Ko sem preteklo zimo in pomlad predaval učiteljem slovenskega jezika tako rekoč po širni Sloveniji, sem videl, da je precej učiteljev v dilemi, ki ima kvarne posledice za šolo govornjene knjižne slovenščine. Premnogi učitelji se namreč sprašujejo, ali je sploh prav, da učence silimo govoriti knjižno, ko pa jim s tem omejujemo svobodo, neovirano izpovednost in tudi ubeseditveno ustvarjalnost. Češ: če otroci govorijo narečno, bolj ali manj lepo in zaokroženo povedo, kar imajo povedati, če pa govorijo knjižno, je veliko slabše. Torej raje narečno dobro kot knjižno slabše.

Po mojem tako ravnanje ni pravilno. V osnovnih šolah učimo ne le, da se bo učenec izražal uspešno, ampak da se bo uspešno izražal v knjižnem jeziku, tj. v jeziku, ki ga uporabljamo za sporočanje v vsej Sloveniji in ne le – kot ravno narečje – samo na omejenem področju. Učitelji naj bi torej v osnovni šoli gojili slovensko knjižno pravorečje, poleg tega pa bi lahko imeli posebne ure, ko bi gojili tudi izražanje v narečju oz. v tako imenovanem vsakdanjem občevalnem jeziku območja, na katerem je šola. Ta občevalni jezik šolarja se sploh premalo – kolikor vendar – upošteva pri učenju knjižnega izgovora. Ponekod se učitelji celo delajo, kot da ga ni, dostikrat – če so z drugega narečnega področja – ga sploh ne poznajo, ampak vedo kvečjemu za kakšno njegovo izredno značilnost. Toda celo v primeru, ko so učitelji z istega govornega področja kot njihovi učenci, večinoma nimajo uzaveščenega sistemskega razmerja med vsakdanjim občevalnim jezikom določenega območja in knjižnim jezikom. Zaradi tega občevalnega jezika ne znajo izkoristiti pri poučevanju knjižnega izgovora in s tem zametujejo najkoristnejšo metodo učenja. Knjižni izgovor učijo torej učenca – če sploh – kot izgovor kakega tujega jezika neodvisno od učenčevega občevalnega jezika, zato so rezultati njihovega truda dostikrat zelo skromni, saj je knjižni izgovor njihovih učencev rad nenaraven.

Da ne bo samo splošno, naj to misel ponazorim. Sam prihajam s področja, kjer se v narečju govorijo trije različni e-ji, poleg ozkega in širokega, ki ju imamo tudi v knjižnem izgovoru, še t. i. nevtralni, kakor ga poznajo npr. Srbohrvati. Ker učitelji očitno celim generacijam učencev niso nič govorili o vrstah e-jev v knjižnem jeziku in o njihovem razmerju do teh narečnih treh, se je pri nas ustvarila t. i. knjižna norma v tem smislu, da se namesto ozkega in širokega *e* rabi kot t. i. knjižni že omenjeni nevtralni *e*: tako se je namesto normalnega

izgovora besed kot *štéti* in *têta* govorilo *šteti*, *teta*, in analogno nato še *voda* in *nos* namesto pravega *vôda*, *nôs*. Seveda je tak izumetničen izgovor vse prej kot lep in smiseln.

Mislím, da je še sedaj v zelo veliki meri v nas prisotna misel, da je za knjižni izgovor značilna predvsem nenavadnost izgovora, nekaj, kar je malo v zvezi z resničnim občevalnim jezikom slovenskega človeka, ampak je pridvignjeno v neke odrske višine, na katerih pa veje, kot pogosto vidim v gledališču, duh slovenščini tujih izgovornih šol in intonacijskih vzorcev deklamiranja. To ima skrajno negativne posledice za našo govorno besedo, te negativne posledice pa lahko opazujemo potem prav povsod, namesto da bi uživali v pristnem.

Vrnimo se spet h govornemu izobraževanju knjižne slovenščine v osnovni šoli. Veliko slabih posledic za knjižni izgovor slovenskega jezika ima tudi prizadevanje, da bi učitelj bil preprost za vsako ceno. Tako se konkretno učitelj prerad zadovolji, da mu otroci v prvih šolah le ne mešajo črk, npr. da *a* ne zamenjujejo z *o*, premalo pa se trudi, da bi otroci to črko brali kot dva glasova, enkrat kot ozki, drugič kot široki *o*, široki *o* pa spet enkrat dolgo, drugič kratko, kakor je pač v navadnem občevalnem jeziku oz. v knjižni normi. Pri črki *e* pride še to, da se lahko bere tudi kot polglasnik, na kar bi bilo spet treba stalno paziti. Tudi pri soglasnikih je veliko škodljive preproščine: tako otroci izgovarjajo črko *l* ali *v* v določeni fazi učenja le s po enim glasom, namesto s tolikimi, kot je treba, t. i. nezvočnike – to je glasove tipa *t – d* – pa prav tako le po črki. Tako imenovano črkovno branje se posebno očitno kaže pri nezložnih predlogih *z* in *k* (in tudi *v*), kar potem moramo poslušati vse življenje, žal npr. tudi v našem radiu in na televiziji celo pri nekaterih stalnih vodjih določenih oddaj ali pri nekaterih novinarjih, npr. športnih, ki bi se zaradi narave svoje službe vendarle morali govorno malo kultivirati.

Pozneje, ko otroci že znajo brati, se v šolah preveč gleda le na t. i. gladko branje, premalo pa na doživljeno, pri katerem se uporabljajo tipične stavčne intonacije in primerna členitev s premori in jakostnim poudarjanjem, kar bi vse moralo zamenjati nesmiselno gladko lajanje.

Na splošno mislim, da se v naši osnovni šoli (in še bolj pozneje v drugih) premalo stori, da bi bili učenci v materinščini izgovorno dovolj šolani. Za to je več razlogov. Eden je npr. prepričanje, da se nam – kot rojenim Slovincem – vendarle ni treba učiti še materinščine (čeprav to sicer delajo po vsem svetu); takega mnenja niso pogosto le starši otrok, ampak v nekem smislu tudi šolske oblasti, od najnižjih do najvišjih, tako rekoč univerzitetnih in akademijskih.

Drugi vzrok za premajhno govorno izobraženost knjižno govorečih je nezadostna zavzetost učečih za to vrsto izobraževanja in vzgoje. To pomeni, da govorní knjižni besedi pri pouku ali ne posvečajo dovolj pozornosti ali pa so pri tem ne dovolj spretni in ne dovolj sodobni. Če učitelj osnovne šole ne posveča dovolj pozornosti govorní knjižni besedi, je to lahko posledica take njegove vzgoje: to pomeni, da ga šole niso izobraževale ali izobrazile v tem smislu in tudi ne usposobile za učenje drugih. Tak učitelj bi se torej moral spopolniti sam, saj je jasno, da uspešno lahko učim le v primeru, če snov sam zelo dobro obvladam. Da bi izgovorno izobraževanje učencev zanemarjal tudi učitelj, ki sam dobro obvlada govorno knjižno besedo v teoriji, praksi in posredovalni metodičnosti, seveda ni misliti. Nespretnost pri poučevanju govorne slovenščine bi učitelju morale odpravljati specializirane pedagoške in metodološke službe (tako bi se potem v večji meri uporabljali pri pouku tudi moderni pripomočki, kot so gramofonski in magnetofonski posnetki govornih vaj).

Moramo pa tudi priznati, da je slovensko teoretično in uporabno jezikoslovje storilo doslej še premalo za učitelja slovenskega knjižnega izgovora. Naša veda o narečjih bi končno že morala narečja proučevati ne samo v primerjavi s praslovanščino ali praslovenščino, ampak tudi v razmerju do glasovne in sploh govorne podobe knjižnega jezika. Učitelj slovenskega knjižnega jezika se upravičeno lahko jezi na slovenskega dialektologa, ki mu je doslej le izjemoma podal svoje izsledke tudi z vidika praktične uporabnosti pri učenju knjižne slovenščine. Taka dialektologija bi seveda zahtevala veliko več raziskovalnega napora, kot ga sedanja t. i. jatovska. — Tudi sama znanost o knjižnem jeziku se še ni dovolj rešila vezanosti na t. i. znanstveno ali strokovno samozadostnost, ki dostikrat vodi le k tipologijam, premalo pa prikazuje knjižni izgovor v luči t. i. generativnih (po naše bi se reklo porojevalnih) pravil. Taka porojevalna pravila po vsej verjetnosti odsevajo način pomnenja jezikovnih dejstev in v veliki meri olajšujejo oz. sploh omogočajo obvladanje norm katere koli ravnine jezika, torej tudi izgovorne. Malo abstraktno smo s tem hoteli povedati to, da mora tudi t. i. opisno jezikoslovje našemu učitelju še v večji meri pokazati, kako konkretno lahko najlažje nauči učenca vsega tistega, kar odlikuje ustrezen knjižni izgovor. Torej ne učenje kopice primerov na pamet, temveč učenje modelov za to, kako si množice takih dejstev zapomnim.

V osnovni šoli pravilno zastavljeno učenje govorne podobe slovenskega knjižnega jezika bi morala nato nadgrajevati srednja šola najrazličnejših tipov. Tu pa je pravzaprav v mnogem slabše kot v osnovni šoli. Deloma to izhaja iz napačnega mnenja, da nas v materinščini dokončno izobrazijo že osemletka (ali celo njeni prvi štirje razredi). Tako gledanje najdemo že pri velikem številu slavistov samih, zato ni nič čudnega, če se še veliko izraziteje kaže pri drugih srednješolskih učiteljih, zlasti tudi tehničnih in drugih uporabnostnih ved, in seveda pri tistih, ki odločajo o številu tedenskih ur za materinščino (zlasti slabo je to na nekaterih poklicnih šolah).

Če na splošno primerjamo to, kaj izgovora knjižnega jezika nauči slovenskega šolarja osnovna šola in kaj srednja, z žalostjo lahko ugotavljamo, da slovenska osnovna šola kljub obravnavanim pomanjkljivostim stori vendarle veliko, srednja pa komaj kaj. (Seveda se tu govori o povprečju, izjeme so zmeraj na obeh straneh.) Razlogov za to je več, glavni pa je, mislim, da učitelj srednje šole dolga leta jezikoslovno ni bil izobraževan za učitelja slovenskega knjižnega jezika, ampak le za potencialnega znanstvenega raziskovalca slovenskih narečij in zgodovinske slovnice. V šoli se je tak diplomiranec nato srečal z učnim načrtom, za katerega uresničitev enostavno ni imel ustrezne izobrazbe. Posledica: zanemaritev jezikovnega pouka oz. njegova formalizacija (t. i. popravljanje napak ob šolskih nalogah), oz. poučevanje na podlagi priučenega.

Nekaterim – mnogim – profesorjem slovenščine ta predmet pomeni predvsem ali samo literarno zgodovino, zato se že na univerzi jezikoslovno premalo izobrazijo. Kako tak učitelj nato goji slovenski knjižni jezik, je jasno. (Lepo to kažejo maturitetna vprašanja, ki so načeloma nespecialna, osnovnošolska.) Pouk jezika in s tem knjižnega izgovora se v srednji šoli zanemarija tudi zato, ker je prišlo do razkoraka med znanostjo in pedagoško zavestjo o njej. Tudi jezikoslovje se naglo razvija, tako da se od učitelja zahteva neprestano izpopolnjevanje. Potrebno bi bilo dopolnilno izobraževanje, ki bi se tudi preverjalo. Tega pa je premalo, preveč računamo na to, da se bo učenec ali dijak ali študent sam izobraževal, da npr. zavodu za šolstvo zanj ni treba skrbeti tako, kot skrbi za učitelje tujih jezikov. To je žalostno, toda resnično, in bi se moralo nujno popraviti.

Izobraževanje v govorjeni slovenščini je v srednji šoli še zlasti važno, ker je to zadnja šola slovenščine za večino slovensko govorečih. Srednje šole so, kot vemo, zelo različne, od gimnazije na eni do poklicne na drugi strani. Gimnazija se od preostalih šol loči po tem, da ne daje poklicne izobrazbe, temveč učenca le usposablja za višjo ali visoko šolo, ki spet dajeja poklicno izobrazbo. Praktično to pomeni, da bo maturant gimnazije svoje šolanje neposredno po maturi nadaljeval na višji ali visoki šoli in bo torej še dalj časa v neposrednem izobraževalnem postopku, ki bi lahko marsikaj prispeval k omikanju njegovo knjižne besede. Absolventi drugih srednjih šol pa gredo po maturi ali kako se že imenuje zadnji izpit, v službo, zanje je t. i. šolsko izobraževanje, torej tudi govorno, končano: česar so se jezikovno naučili dotlej, s tistim naj bi potem izhajali vse življenje. Gimnazija se od preostalega srednjega šolstva poleg tega loči še po tem, da daje t. i. splošno izobrazbo, primerno za kakršno koli poznejšo specializacijo (deloma specializirana je le t. i. pedagoška gimnazija), medtem ko preostalo srednje šolstvo daje specializirano izobrazbo, torej nekaj takega kot na višji stopnji visoke šole in fakultete.

In kaj sledi iz povedanega?

Tako imenovane končne srednje šole (višje in visoke pustimo sedaj ob strani), bi morale učenca tudi jezikovno končno izobraziti. To praktično pomeni, da bi morale učenca jezikovno – in v tej zvezi tudi govorno – izobraževati in izobraziti še bolj kakor gimnazije. To pa je mogoče le, če ima učitelj srednje tehnične ali poklicne šole za to več časa kakor učitelj gimnazije. V resnici je, žal, ravno narobe: za slovenščino je na negimnazijski srednji šoli v povprečju predvidenih manj ur kakor na gimnaziji (a že tam premalo), v nekaterih razredih na nekaterih šolah tedensko tudi le po dve uri, kar je že skoraj toliko kot samo nominalno ali nič. To torej pomeni, da večina naše srednješolske mladine (to je tri do štiri petine mladih ljudi) odhaja iz šole v življenje jezikovno premalo izobrazena.

In vendar bi morali biti prav ti mladi ljudje, ki s šol odhajajo v neposredno proizvodnjo, v ustvarjanje neposrednih vrednosti (najsij bodo materialne ali ne), jezikovno izobrazbeno privilegirani, ne pa podprivilegirani, kot se lepo reče namesto zapostavljeni. Absolvent šole, ki daje poklic, postane po maturi samoupravljalavec z vsemi ustreznimi pravicami in dolžnostmi, med katerimi gotovo ni na zadnjem mestu pravica in dolžnost javnega nastopanja, prek katerega vendar v odločilni meri uveljavlja svoje samoupravljalstvo. — Koliko je še tu treba storiti tako v učnih načrtih kot v njihovi konkretni pedagoški uresničitvi, da bo naša srednja šola resnično ustrezala trenutku in času, v katerem živimo!

Te spremembe bi si morali srednješolski profesorji v nekem smislu sami izboriti s tem, da bi svojemu učencu res nudili prvovrsten in funkcionalen pouk. Na splošno mu je namreč treba dvigniti raven, ga deloma prenesti na nova tematična področja, ga metodološko posodobiti, ne pa v njem še enkrat eklektično (prebirljivo) po svojem lastnem prav capljati po stezicah, ki jih je učenec hodil že v osnovni šoli in se jih v precejšnji meri tudi že naveličal, četudi dostikrat ne docela spoznanih. Jaz ne verjamem, da bi naš mladi sodržavljan zavračal kakovost, tudi jezikovno in jezikoslovno, gotovo pa je, da bo zavračal tako imenovano kakovost, nedomiselnost, neživljenjskost, duhovno pohlevnost, po možnosti še kombinirano s strokovno vzvišenostjo ali pa neodločnostjo jezikovnega učitelja. Prepričani smo, da se resnična strokovnost ne zaodeva niti z vzvišenostjo niti z neprizadevno medlostjo, ampak da prijazna, vabljliva in koristna prihaja človeku naproti; neprijazna, celo naduta, je le navidezna strokovnost, naš Cankar bi rekel – tuja učenost.

Kar za srednje šole, ki dajejo poklic, velja tudi za višje in visoke, vključno s fakultetami:

vse bi morale svojemu diplomantu omikati tudi besedo, zlasti tudi govornje, in sicer tudi v neposrednem poučevanju, ne le z zgledom v predavateljstvu. Tako neposredno šolanje v slovenskem knjižnem jeziku bi med drugim nevtraliziralo tudi negativne vplive, izhajajoče iz dejstva, da je specializirano izobraževanje dostikrat drugojezično, neslovensko, tj. da naš inženir, zdravnik, pravnik, profesor marsikaj spoznava iz neslovenske strokovne oz. znanstvene knjige ali besedila, ker slovenskih pač ni. (Isto velja tudi, čeprav v manjši meri, še za njegovega srednješolskega ustreznika, tj. za tehnika, medicinski kader, učitelja, diplomanta poklicne šole.)

Sedaj pa si oglejmo še nekaj stvari govornega (in sploh jezikovnega) izobraževanja v tistih šolah, ki dajejo ljudem, ki naj bi bodisi sami govorno izobraževali druge ali pa naj bi tako rekoč živeli od svoje govornje besede. To so šole, iz katerih prihajajo z ene strani predmetni učitelji in profesorji slovenščine, pa npr. še lektorji govornje (in pisane) besede, z druge pa slovenski gledališki igralci, pevci, radijski in televizijski napovedovalci, novinarji in vodje oddaj.

To je zelo zapletena problematika. Vendar pa je vnaprej jasno, da je ta pouk v prvi vrsti odvisen od tistih, ki ga izvajajo. Ti namreč odločajo ne le o tem, kako bodo kak učni program izvajali, ampak lahko vplivajo – in so celo dolžni vplivati – tudi na svoj učni program. (V tem smislu je slovenskemu jeziku marsikje treba sploh izboljšati ali celo šele vzpostaviti kak status.) Ljudi na teh vodilnih mestih je v okviru tako majhnega jezika, kot je naš slovenski, tako malo, da je pregled nad njimi sorazmerno lahek. To so – preprosto povedano – učitelji slovenskega jezika na univerzi, na obeh pedagoških akademijah, na akademiji za gledališče, radio, film in televizijo, na fakultetnem oddelku za novinarstvo – vse to so javne ustanove –, na koncu pa je še notranja radijsko-televizijska šola za napovedovalce in druge v teh dveh občilih govorno nastopajoče.

Neposredno nadzorovanje oz. merjenje opravljenega uka na teh ustanovah v sedanjih razmerah praktično ne prihaja v poštev, pač pa posredno na podlagi tega, kar ti učitelji pišejo ali javno zagovarjajo govorno, tj. predstavljajo svoj nauk v presojo in eventualno uporabo širši javnosti. Ker pa je očitno, da se tudi učitelji delijo na take, ki objavljajo, in take, ki ne objavljajo (zadnje tudi iz varnostnih razlogov), njihovo šolsko modrost lahko do neke mere posnemamo tudi iz javnega nastopanja njihovih učencev (vendar je to merilo presoje še težje, ker je pri tem treba upoštevati dejstvo, da učenci učiteljev nauk sprejemajo tudi nepopolno, deloma pa uveljavljajo tudi svoje lastne poglede na jezik).

Če pogledamo nameščanje kadra na teh ustanovah – pri precejšnjem številu teh učiteljev (vendar nikoli na radiu in televiziji) sem bil tudi sam udeležen vsaj pri reelekcijah, hitro opazimo, da pri nameščanju tega učnega osebja dostikrat ni potrebne izbire. To pomeni, da imamo premalo že vnaprej specializiranih ljudi za določena področja, v našem primeru za slovensko govornje besedo. Nameščamo torej enostavno prijavljene, če jih je več, pa najboljšega med njimi in mu nekako z izvolitvijo nalagamo dolžnost, da se za bodoče ali dejansko že opravljano delo specializira nekako sam. (Delo ga k temu res tudi samo sili do neke mere.) Zadnje čase gremo bolj v smer, da takega učitelja, kolikor gre za javne šole, nekako silimo v institucionaliziran, torej voden in kontroliran, specialni tretjestopenjski študij na univerzi (žal se je pri nas uveljavilo mnenje, da je organizirani študij samo za mlajše ljudi, starejši pa da naj se izpopolnjujejo sami).

Z dodatnimi šolanjem bomo torej sčasoma dobili specializiran kader za učne naloge, ki pa morajo biti opravljene že sedaj, torej nujno z manjšo usposobljenostjo in manjšimi rezul-

tati pri učencih. Ti specializirani učitelji se bodo po našem mnenju znali izogibati nestrokovnim učnim postopkom in sploh predmetni nestrokovnosti, ki poleg tega ne vodijo praktično k ničemur (tako je npr. ponazarjanje posameznih samoglasnikov z gibi rok in telesa, nauk, ki so ga bili deležni nekateri letniki naših gledaliških igralcev). Specializirani učitelj govorene besede bo znal svojega učenca voditi tudi tvorno, ne pa ga samo potrjevati v tem, kar učenec sam v sebi odkrije izraznih možnosti. Tak učitelj bo svojega učenca dosledno vodil k odkrivanju govornega vedenja našega, slovenskega človeka, ki naj bi ga igralec (pa tudi napovedovalec) poustvarjal, in ga ne bo zavajal k mehničnemu posnemanju čigavega drugega govornega vedenja ali kar h govornemu izmišljanju. Tudi bo znal upoštevati sinhronijo vseh govornih značilnosti danega časa, zato ne bo mešal izraznih značilnosti različnih dob, kolikor ni prav v tem cilj govornih uresničitev.

Iz naših zadnjih stavkov se že po naklonskih in časovnih oblikah vidi, da bo marsikaj šele treba storiti in da se za sedaj moramo z marsičim zadovoljiti, ker je zasedba učiteljskih mest pač taka, kakršna je. Zato pa bi bilo pri nadaljnjih namestitvah treba zelo paziti na to, da ne bi izbirali slabše, kot je objektivno mogoče.

In nikar se ne postavljajmo na stališče, da v danem položaju za izboljšanje ni mogoče storiti marsičesa tudi ob opisani zasedbi učiteljskih mest. Mislim čisto konkretno na izgovore, ki jih nekateri obešajo na nasprotje med teorijo in prakso oz. med teoretikom in praktikom. Jaz si težko predstavljam jezikoslovnega teoretika, torej tudi teoretika o slovenskem govornem jeziku, ki svoje teorije ne bi opiral pretežno na prakso, na dejansko govorno rabo (iz česa pa naj bi sicer teorija rasla?), pač pa je zelo pogosto to, da se praksa ne opira na nobeno teorijo in se torej obnaša tako, kot pravi latinski pregovor: brez teorije tava sama, ne ve kam. Teoretično nepodkovani učitelj nima objektivnega merila pri izbiri dveh interpretacijskih možnosti, saj objektivno ne ve, katera je boljša; pri nas se žal drži navadno tiste, ki jo je prvo spoznal, dostikrat še v osnovni šoli, in ki jo vzdržuje konservativni, strokovno nesodobni »strokovnjak«, če je kaj pogumen sam, še rajši pa prek svojih somišljenikov na ustreznih mestih. Od tod večinoma škodljiv arhaizem v oficialni govoreni besedi našega radia, televizije, gledališča, kar je pač posledica takega šolanja. Tako arhaiziranje se na drugi strani nadomešča z izvornim izgovorom prevzetega besedja, da naenkrat več ne veš, ali poslušáš slovensko ali angleško govorečega. To omenjam zaradi tega, da bi opozoril na neustrezno, škodljivo, a globoko zakoreninjeno konservativnost precejšnjega dela javno govorene slovenske knjižne besede, po vrhu obarvane z deklarativnim svetovljanstvom v nekaterih izgovornih ekscesih. V bistvu pa gre pri tem za navadno nazadnjaštvo, ki naj bi bilo na tem področju menda le še tolerirano. — Resničnemu strokovnjaku je tako ravnanje nujno tuje, zato bo storil vse, da se odpravi. Le v tem primeru bo namreč naša lepa slovenska beseda res tudi zasijala v svoji prepričljivi govornosti, sproščeni naravni lepoti in učinkovitosti.

Vzgoja in izobraževanje, št. 6, 1975, str. 42–44.

Beda našega jezika v šolski rabi I

Pod naslovom Beda našega jezika v šolski rabi in podnaslovom Kakšne učbenike za slovenščino uporabljajo v naših osemletkah – in pod čudovitimi vmesnimi naslovi – je Rado Bordon, »ki se vse življenje ukvarja predvsem s slovenskim jezikom«, objavil brez primere surov napad na osnovnošolska učbenika za 7. in 8. razred, ki ju sedaj izdaja mariborska založba Obzorja in ne več Mladinska knjiga, pri kateri je Bordon ponovno v službi (vmes je bil pri Mohorjevi v Celju).

V interesu resnične slovenske kulturnosti je, da se ta napad, ki drugače ne zasluži, da bi se ob njem pomudili tudi za sekundo, vendarle pretrese pred slovensko javnostjo, ker bi jo sicer lahko zavajal; čeprav sem seveda prepričan, da ta naša javnost nikakor ni taka, da bi ji bilo mogoče tvesti kar koli, ona pa bi to nekritično sprejemala. Oglejmo si torej po vrsti Bordonove argumente za njegov prav zares ne sveti srd. Da to delam ravno jaz, je razlog seveda v tem: sem eden glavnih ciljev Bordonovega pisanja v tem sobotnem Delu. Pri tem svojem odgovoru se bom, kot zmeraj, držal npravnega zakonika znanstvenika, ki ga označujejo naslednji postulat: prvenstvo spoznavanja, intelektualna poštenost, medsebojno spoštovanje, objektivnost, svoboda mišljenja (torej odpoved dogmatizmu), odpoved zavračanju informacij, ki so na razpolago, simetrično (neenostransko) utemeljevanje, jasnost izražanja in preverljivost povedanega.

S teh stališč je treba najprej najostreje obsoditi Bordonovo zlorabljanje navedbe vira za kratko besedilce, govoreče o smučarskih skokih in namenjeno razlagi vloge glagola v stavku. Česa vsega krivi Bordon ob tem avtorja učbenika in njegove recenzente! Analogno »dober« jurist lahko najhujšega obsodi tudi vsakega, ki bi samo omenil staro Jugoslavijo, saj je znano, da smo v njej imeli nerešeno narodno vprašanje, pa diktaturo, pa polne ječe političnih zapornikov itd. Tako obtoževanje pa je vendar skrajno krivično, »kritik« Bordon! Čemu patetično vzklikati: »Ali v vsej slovenski športni publicistiki in vsej lepi književnosti nimamo niti enega odlomka, ob katerem bi bilo mogoče prav tako ali še boljše razložiti vlogo glagola v stavku? Ne, treba je pobrsati prav po Slovincu iz leta 1934.«

Takih odlomkov je res veliko, toda končno se je za enega le treba odločiti; proti vsakemu pa je Bordonom mogoče ugovarjati npr. po naslednji logiki: zakaj je s športnega področja ali leposlovnega, ne pa s strokovnega ali kulturniškega ali praktičnosporočevalnega, in zakaj iz sedanjosti (preteklosti in ne preteklosti). Kako je avtor učbenika prišel do l. 1934, lahko sam pove, ni pa nič hudega, če tudi »sodobni učbenik slovenskega jezika« poseže po kakem besedilu iz pretekle dobe (tako preteklost v učbenikih izpričuje tudi veliko leposlovnih piscev). Stvar ni v tem, ali je kaj preteklo ali ne, ampak ali je dobro ali ne. In besedila kakega jezika že imajo to dobro lastnost, da ne zastarijo tako kmalu, kakor se postaramo mi, pa naj se tudi čutimo še tako mladostne.

Pisec učbenika je segal po besedilih z zanimivimi vsebinami in s področij, ki so mladini blizu; in med temi je gotovo tudi športno področje ali dogodek, ki je takrat iz male Dravske banovine, kakor se je trenutno imenovala Slovenija, odmeval po širnem svetu. To je vse, nič zahrbtnih nakan ni za tem. (Spominjam se, da sem se kot recenzent za hip ustavil ob tem Slovincu 1934 in ga hotel prečrtati, toda potem bi zvenelo besedilo kot sodobno, in v našem

času, ko skačejo menda nad 160 metrov daleč, tisti skok čez 90 metrov nikakor ne bi bil rekorden – in sem pustil, kot je postavil avtor.) — Na splošno lahko rečemo, da so ponazarjalni primeri v učbeniku izredno živi in kakovostni, raznovrstni, prav prilagojeni obzorju in interesom učencev te starosti (dosti besedil so sploh prispevali učenci). To bo ugotovil zlahka vsak, ki stvari ne presoja z vnaprejšnjim odklonilnim stališčem, kakor se temu lepo reče. Kdo bo v takem učbeniku lahko natančno preračunal odstotke, koliko sme biti besedila tega ali onega umetnostnega ali neumetnostnega ubesedovalca?! In ali prav iz Bordonove razčlembе tega avtorstva ni razvidno, da so lepo zastopani tako živi kot le v svojih delih še živeči avtorji? Takih natančnih razmerij ne bo mogoče nikoli uresničiti niti v berilih, kjer se na to gleda upravičeno, saj je včasih kaka pesem glede na merilo predolga, druga pa prekratka in jih pač ne kaže prukrustovsko sekati in natezati glede na velikost njenega tvorca.

Nič bolj utemeljena tudi niso mesta Bordonovega besedila, obravnavajoča druge »spodrsrljaje« učbenika. Za primer si oglejmo Bordonov vmesni naslov *Domobranci in partizani* so se bojevali z Nemci. V učbeniku v resnici tega stavka ni, skombiniral ga je Bordon; v učbeniku sta namesto tega dva stavka, in sicer v vaji, ki naj odpravi nejasnost izražanja. Tako tam piše dobesedno: »Popravi povedi, da ne bodo več dvoumne: *»Domobranci so se bojevali z Nemci. — Partizani so se bojevali z Nemci.«* Kot se vidi tudi iz drugih primerov iste vaje, je treba nejasno izražanje, ki ga (v tem primeru) dopušča glagol *boriti se z* zamenjati z jasnim, in to je gotovo: *Domobranci so se bojevali z Nemci. — Partizani so bojevali proti Nemcem.* »Kritik« Bordon, ali nimate pravih argumentov za svojo odklonilno sodbo o teh učbenikih?

Še hujše so Bordonove nadaljnje malverzacije s partizani. — Najprej ugotavlja, da so v knjigi samo dvakrat omenjeni, enkrat v že obravnavanem primeru, drugič v »nazornem odlomku Vitomila Zupana«. Bordon je iz tega odlomka zlonamerno in proti smislu celote izpisal samo stavek *»Partizani ležijo, dremljejo, spijo, gledajo v nebo in se pridušeno pogovarjajo ...«* (tri pike na koncu dodal Bordon.) Nato pa patetično pribija: *»To je vse, kar ve učbenik slovenščine povedati o partizanih in domobranci.«* Odlomek pa se v resnici glasi takole:

»Vroč, jasen dan. Travniki, ki se vlečejo čez hribčke v dolino, so posuti z belimi marjetami. Zelena preproga, pobrizgana z apnom. Opoldansko zvonjenje v daljavi. Počitek po celonočnem pohodu. Puške, naslonjene ob debla, puške v travi. Nahrbtniki. Zaboji s strelivom. Oprtniki s tovorom, sneti z mul. Kotli. Ročne strojnice na dveh nogah, strmeče z razširjeno cevjo v dolino ... Minomet. Mule, konji. Partizani ležijo, dremljejo, spijo, gledajo v nebo ali se pridušeno pogovarjajo. Na obronkih hriba je razločiti stražo.«

To je vendar tako lepo povedano; šolarju prav pričara živo in manično polnost partizanskega trenutka po celonočnem pohodu. Kaj je vendar tu narobe, »kritic« Bordon?!

Ko bi bil Bordon objektivni in bi si hotel razčistiti vprašanje partizanov pri Žagarju, bi moral objektivneje povedati tudi, kako so zajeti še v učbeniku za 7. razred. Tam so partizani vidno navedeni na dveh mestih, na str. 59 in 105. Iz teh besedil se vsakdo lahko prepriča, da se v njih partizani razodevajo kot resnični ljudje, borci za prave človečanske vrednote, ponosni in srečni, ker zmagujejo življenje, pa brez idealiziranosti, ki stvari dela neresnične, brezkrvne. Saj vendar vsi hočemo, da bi partizane videli prav take, tako rekoč posnemljive, da se bomo čutili eno z njimi, hodili po njihovih stopinjah, ravnali njim enako. In to v vseh teh besedilih je, npr. v sestavku s str. 59, naslovljenem V obroču:

»Bilo je zgodnje jutro. Nemci so prihajali od treh strani. Partizani so bili naenkrat obkolljeni. Začeli so se boriti. Kljub resnemu položaju so ohranili razsodnost. Vedeli so, da morajo najti šibko točko v obroču in se prebiti.

In res – po enournem boju je bil obroč prebit in partizani so se umaknili. Ko so bili na varnem, so premišljali, kdo jih je izdal. Izdajalec mora biti odkrit in kaznovan. Izdaja se v vojnem času navadno kaznuje s smrtjo.«

Iz tega besedila je Bordon izpustil, kar mu za »lepi« namen ni ustrezalo, tako da je ostalo le: »*Partizani so bili naenkrat obkoljeni. Po enournem boju je bil obroč prebit in partizani so se umaknili ...*« Vse drugo je Bordon navlekel od drugod, da besedilo smeši. Kakšna pošastna juristovska metoda: »Dajte mi besedo, eno samo, ki jo je izrekel ta in ta, in jaz vam ga bom obsodil na smrt!« so včasih rekli in nakazali, kako zelo so juristi »sposobni«. — Sploh je tudi laž, da je o partizanih v tem priročniku samo sedem stavkov. In zakaj si Bordon iz iste knjige ni prepisal še stavkov, kot so (s str. 105) naslednji: *Partizani so drzno jurišali do sovražnikovih položajev. Zjutraj so partizani vkorakali v Ljubljano. Ljubljančani so jih zasuli s cvetjem.* Ali kaj iz besedila, kjer partizanski borec pripoveduje, kako se je on bojeval za osvoboditev Ljubljane. — Odgovor na vprašanje je ta, da potem Bordon ne bi mogel črniti avtorja in knjige, kakor jih lahko z izbirnim izpisovanjem. Toda ali ni glavno merilo resničnost, pa pravičnost, pa splošna korist itd? Kar nas je raslo po vojni, mislimo, da je, in Bordon naj to upošteva vsaj malo, vsaj ko nastopa v javnosti.

In k mestu Sisek, ki Bordonu zbuja asociacije z dojko, za katere bralci Dela pač že vejo, kje »ležijo« (Bordonov podnaslov »kje leži industrijsko mesto Sisek«). Pustite, Bordon, »stare/ga/ dobroga/ Pleteršnik/a/«, saj on besede Sisek, za katero ste si iz njega izpisali še sopomenke *cizek* ali *ciza*, *cuza* ali *cuzek*, *sesec* ali *sesek* ali *sis*a, vendar ne piše z veliko začetnico, da bi jo bilo mogoče zamenjati s Siskom. Poleg tega bi bilo za ta vaš *sisek* tudi v najoptimalnejšem primeru nemogoče rabiti oznako »industrijsko mesto« (v učbeniku »industrijsko mesto Sisek«). *Sisek* je podomačeno, že od turških časov sem, če ne veste, kakor rečemo tudi *Karlovec*, *Reka*, *Dunaj*, *Oglej*, *Varšava*, *Praga* itd., pa se zaradi tega svet nič ne podre ne pred vojno in ne po njej. *Beograd* zaradi tega ni nič ogrožen z *Belgrad*, saj se v knjigi sami pojavlja *Beograd* (naši stari nekateri še govorijo *Beli grad Belega grada*), sicer pa je *Belgrad* samo starejša oblika *Beograda*, če tudi tega ne veste.

In potem tisto mahanje neposredno po meni ob izrazih *pastavek*, *polstavek*, *poved*, *krajšava*, *dvočrkje*, *(pred)preteklik*.

Poglejmo po vrsti:

Pastavek je »nepravi stavek«, kot je Bordon ugotovil ob Bajcu, ki je napisal »tudi Besedotvorje«, vendar ne tudi »slabši stavek«, kot bi bilo mogoče sklepati po Bajčevem Besedotvorju v Bordonovem pojmovanju. Ne vem, na podlagi česa je upravičeno dvomiti o živosti predpone *pa-* ali o upravičenosti takih sestavljenk. Zakaj naj bi bile besede, ki jih Bordon navaja iz moje slovnice (*paslika*, *pastožec*, *palisit*) kakorkoli oporečne? Navadne so, seveda v strokovnem jeziku, kakor je tudi *pastavek* strokovni izraz. Tudi Bajec jih ima v svojem Besedotvorju (IV, str. 18). Če mislite, da so Bajčevi primeri (*paberek*, *paglavec*, *pazder*, *parobek*, *pastorek*, *patoka*), ki jih navajate, navadnejši, potem vedite, da komaj potrjujejo Bajčevo misel, da *pa-* pomeni »nekaj poznejšega, zato slabšega ali nepravlega« (citirano po Bordonu). Kaj »poznejšega« pomenijo *paglavec*, *pazder*, *parobek*, *pastorek*, *patoka* (za zadnje bi moral pogledati v kak priročnik, kaj sploh pomeni)? Prvo enostavno pomeni samo žabjega mladiča ali mladostnega nepridiprava, *pazder* zdrobljeno lesnino lanu, *parobek* štor ali panj, *pastorek* nepravi sin ali kaj, *patoka* ne vem kaj. Poznejšost se ne čuti več niti pri *paberek* (pri nas zato pravijo *paperek*). In Bajčeva misel, da bi bilo kaj slabše ali nepravdo zato, ker je poznejše: kaj bi bili potem mi v primeri z Adamom in Evo, da ostanem v nekem tematskem krogu!

Čista Bordonova potvorba je tudi trditev, da se beseda *poved* v kazalu moje slovnice

obravnavajo kot samostalnik moškega spola. Vsak, ki to slovnico ima, se lahko prepriča, da je tam polkrepko natisnjena samo beseda *pastavčen* (ne *pastavčni poved*, kot izrecno trdi Bordon), beseda *poved* pa je natisnjena svetlo. Vsi pridevniki so kot geselske besede pisani le v imenovalniku ednine moškega spola (prim. npr. *publicističen*, (polkrepko) in zraven svetlo beseda, iz česar bo Bordon spet lahko sklepal, da mi je beseda *beseda* moškega spola). Ali niso to skrajno nizki udarci, »kritik« Bordon?!

Ali pa Bordonovo »logično« razmišljanje o »polstavku«, ki da ni stavek. *Polstavek* je stavek v tistem smislu, kot je polizdelek vendarle izdelek. Beseda *polstavek* je slovnični izraz iz novejšega češkega jezikoslovja, natančno definiran in zelo uporaben. Dobro bi bilo, da bi si ga zapomnil tudi »oki«, če hoče pomagati svoji šolariki oz. se pred njo delati vsevedneža: Česar se Janez ne naučil (pogosto so za to objektivni razlogi), se mora pač Janez – to je danes splošno priznano načelo (če nočeš biti preveč za časom in njegovo vednostjo).

Izraz *pastavek* torej ni nobena »znanstvena« novotvorba, skovanka in »spakedranka«, kot jo imenuje Bordon, ampak le nova beseda, napravljena po živem besedotvornem vzorcu, imenujoča poseben pojav jezikovnega ustroja in torej v vsem primerna tudi za osnovnošolski učbenik. Navaditi se je je treba, kakor smo se navadili *tozda* in *dogovarjanja* in *združenega dela* in *združevanja dela* ipd. V jeziku kar naprej nastaja novo in tega ni mogoče preprečiti, še zlasti ne z neargumentiranim nerganjem in zabavljanjem, kakršno je Bordonovo. To bi morali vedeti tudi Bordonovi »mnogi prosvetni delavci«, ki se eni strokovno izpričano premalo razvijajo.

Tudi Bordonovo razpravljanje o *krajšavi*, *kratici* itd. je neutemeljeno, saj skoraj vsak glagolski samostalnik poleg dejanja lahko pomeni tudi kaj metonimičnega; to ve vsak besedotvorec (za primer npr. *električna napeljava* – stvar, ne dejanje). Tega primera se v svoji slovnici nisem spomnil, zato tam pripone *-ava* pri izpeljankah, ki ne pomenijo dejanja, ni in ne primerov zanjo. In: treba se je pač naučiti ločiti kratice, krajšave in okrajšave, strokovno spet lahko dogovorno, potem pa bo to prišlo tudi v SP in SSKJ.

Bordonov izmislek je, da je meni soglasniška skupina dvočrkje; dvočrkje mi je zveza dveh črk, ki zaznamujeta en sam glas (to je zadeva pisave), soglasniška skupina pa je glasovni pojav (kdor lahko loči glas od črke, bo vedel, kaj trdim). Dvočrkje je prevod (kalk) besede *digram*. Kaj je z njo narobe?

In na koncu še k *pretekliku*, zaradi katerega me ima Bordon za »jezikoslovnega in slovničarskega modreca«. *Preteklik* mi pomeni obliko, ki izraža, pretekli čas, kakor je sedanjik oblika, ki izraža sedanji čas. To je čisto redno napravljen samostalnik iz pridevniške besede z obrazilom *-ik*, glasovje pa ima edino mogoče, namesto »zmehčane, zlahka izgovorljive soglasniške skupine« ima pač manj mehko (če je mehko sama pa dobrina nasproti trdosti), vendar prav tako lahko izgovorljivo, namreč *kl* nam. *nj* (prim. *klica*, *kloniti*, *vzklik*, *rekla*, tudi beseda *klika* jo ima). Tudi glasovna zveza *klik* ni nič tako enkratnega v slovenskem jeziku, kot misli Bordon (prim. *vzklik*, *vzklikati* – ev. tudi *vzklikovati*). In če je le kaj verjeti Bordonovim besedam, je ta glasovna zveza njega samega ob »popevčici«, ki se začenja s štirikratnim *klik* (»Klik, klik, klik, klik«), vendarle vodila celo k nežnosti (»kraj mene nežen lik«).

Če sem po pomoti spustil kateri Bordonov domislek nekomentiran, sem na opozorilo pripravljen to popraviti, tj. nadoknaditi. Da Bordonovim argumentom ni težko ugovarjati (čeprav ste »patoglavce«), mislim, da se iz vsega tega vidi. Da, sam sem pravkar odkril Bordonovo ironiziranje misli, da se v stavku besede zbirajo okrog osebne glagolske oblike skoraj tako, pravi Bordon, »tako lepo kot ptičke na veji«. Da, dragi »kritik«, to lahko povem tudi bolj učeno, čeprav ne verjamem, da boste potem kaj bolj zadovoljni. Besede in besedne zveze

se zbirajo okrog osebne glagolske oblike po načelu glagolske valence in prostega družjenja (o glagolski valenci glej v omenjeni slovnici pri glagolski frazi, str. 472–473), prostega družjenja pa ni treba posebej razlagati, če vem, kaj je prostost.

In kakor da Bordonu ni dovolj žrtev (avtor priročnikov in recenzenti in svetovalci, zavod za šolstvo in druge instance), si na koncu svoje Bede privoščiči še udeležence televizijske oddaje o slovenščini v javni rabi, ki da so »odžebali« (izjema je bil po njegovem Štefan Kališnik, sicer tudi nam kar simpatični možak) »vnaprej pripravljene dolgočasne molitvice«. Kolikor vem, tudi to ni res, saj je večina nastopajočih govorila prosto (tudi jaz med njimi). Če pa si npr. zastopnik SZDL Slovenije, tov. Mitja Rotovnik, ob svojih zelo raznotematskih nastopih pred slovensko javnostjo pripravi načrt svojega besedila o problemih slovenščine v javnosti, ga prav lahko razumem, obenem pa smo mu hvaležni za to, da si pri vseh številnih obveznostih jemlje čas tudi za to, da argumentirano razodeva svojo skrb za slovenščino v javni rabi. To je gotovo vse kaj drugega, kakor je do skrajnosti neodgovorno Bordonovo zabavljanje in zbujanje suma v ljudi, ki desetletja izpričano zares služijo slovenščini po naših šolskih ustanovah in raziskovalnih inštitucijah. Bordonu bi res priporočali, da bi si tudi sam začel za svoje javne nastope delati kake zapiske, da ne bo tako nepripravljen in ljudem krivičen (objektivna je le pripomba zastran SSSR, ki je le citatna kratica, in popravek državnega imena), kot je bilo – upam – dokazano. Sicer lahko upravičeno dvomim, da bo njegovo vtičkanje v zadeve slovenskega jezika komu kaj koristilo, marsikateremu in stvari sami pa bi po krivici lahko škodovalo, če nanj ne bomo odgovarjali. Tudi za ta vidik Bordonovega pisanja bi bilo treba imeti posluš, o katerem on toliko govori, če ga že on nima.

Delo, 18. 11. 1978, str. 22.

* * *

Beda našega jezika v šolski rabi II

Rado Bordon v Delu z dne 26. nov. t. l. še kar nadaljuje svojo Bedo, tokrat v obliki odgovora na moj odgovor. Pri tem je za spoznanje manj oster v svoji besedi, kot je bil prvič (sicer pa ima tudi svoj prvi nastop za »hudomušen, nikakor zloben ali zlonameren«, kar da sem jaz prezrl). (Upajmo, da bo novi pomen besede hudomušen zapisan v naslednji izdaji Slovarja slovenskega knjižnega jezika.)

Nič novega ne pove Bordon v svojem novem dolgem pisanju. Namesto da bi skušal ovreči moje oznake njegovega pisanja, še naprej piše o slovenskem jezikovnem priročniku, kot da gre za leposlovnega, ali kulturno-političnega, ali družboslovnega, ali ... In vendar imajo šolarji, v imenu katerih se bojuje (v resnici pa le za skrajno konservativno miselnost nekaterih njihovih staršev in učiteljev), to v posebnih učbenikih. O tem bi Bordona lahko poučil Zavod za šolstvo SRS, če sam noče pogledati v torbo svoje šolarke. Če kdo noče razumeti, mu tudi sapientia, omenjena na koncu drugega Bordonovega pisanja, ne more pomagati, ker enostavno ne more »zraven«.

Ker Bordon računa na insapiencijo (po domače: nemodrost) vsaj dela bralcev Dela, jim

ponuja celo rešto imen besednih umetnikov, iz katerih bi kazalo črpati primere za slovnične zglede v bodoče. Seveda: število takih imen se da še povečati, če polistamo po VII. zvezku Matičine zgodovine slovenskega slovstva (avtor Viktor Smolej), nato pa preidemo na knjižni prikaz slovenskega leposlovja za leta 1945 do 1965 (za kar se imamo zahvaliti B. Paternuju, J. Koruzi, M. Kmeclu, H. Glušičevi itd.), nato dalje posežemo še po J. Pogačniku in F. Zadravcu in tako naprej in tako nazaj. Za nazaj na preostale zvezke Matičine zgodovine oz. na J. Pogačnika, in F. Zadravca pa vse do še koga. Bogastvo, ni kaj reči. Omenil bi spet le, da to učenci veliko naravneje spoznavajo pri ustreznem učbeniku. Seveda pa je strokovno nevzdržno po Bordonovo omejevati izbor besedil le na leposlovje. V jezikovnem priročniku se imajo polno pravico pojavljati tudi besedila drugih funkcijskih zvrsti: praktičnosporazumevalne, strokovne vseh vrst, publicistične. Kaj ko bi Bordon le nehal vsiljevati svoje »usluge« še jezikoslovcem, če jih je bil prisiljen nehati dajati literarnim zgodovinarjem.

Bordon pa bi ne bil Bordon, če se za svoj »prav« ne bi bojeval (bil, boril, vojskoval) tudi še naprej z že preizkušenimi hudomušnimi in nikakor ne zlonamernimi metodami. Tako npr. lahko z zelo učinkovitim etiketiranjem (kar zamenjuje argumentacijo) rečeš npr. komu, da je vzorni primerek kake živalske vrste, pa naj potem prizadeti dokaže, da ni. Tako čisto nedokazano Bordon piše, da »sta učbenika slovenščine za 7. in 8. razred osnovne šole« v vse preveč pogledih nezadostna; nezadostna ne samo v znanstvenem pogledu, ampak – kakor to drugače tudi biti ne more – nezadostna prav tako v pedagoškem in metodičnem pogledu«. Pri tem celo uporablja mojo oznako Slovenske slovnice izpred mnogih let. Moja kritika slovnice štirih avtorjev (glavnega, Šolarja, namreč zamolčujejo) pa se od Bordonove Žagarjevih učbenikov loči po tem, da sem svojo sodbo v kritiki dokazal in da ta kritika ni bila s strani prizadetih nikoli ovržena, medtem ko Bordon ni dokazal ničesar ne za metodiko ne za stroko, ampak samo zatrjuje: v svojem prvem nastopu je o metodi sicer samo dvomil, češ da ni strokovnjak, sedaj je gotov, da je slaba. Res pa je, da je drugačna, kot so je naši učitelji vajeni. Sicer pa spet ne vem, zakaj ne bi tudi metodično šli naprej.

Ali druga metoda: Bordon sam mi je pripisal patoglavost (verjetno je tisti pato- treba enačiti s prvim delom, besed tipa patologija), sedaj pa trdi, da jaz njemu pravim tako. Take stvari res spadajo pod nravni zakonik, kakor spada tja to, da spoznano imenujemo s pravim imenom: jaz sem to glede slovenske slovnice 1956 in 1964 ter glede Slovenskega pravopisa 1962 upravičeno storil. — In potem tisto grdo podtikanje Bordonovo (pač avtorju in meni), da se narodno sama zaničujeva. Kaj če bi Bordon le prebral katerega izmed naslovov s tega področja izpod mojega peresa! Potem mi pač ne bi bilo mogoče odrekati »patriotizma in domoljubnosti«. Konkretno pa nisem prepričan, da bi bili za vzgajanje v patriotizmu in domoljubnosti posebno primerni prav slovnični zgledi (nemara po načelu: *Trubar* – samostalnik, *partizanski* – pridevnik, *partizaniti* – glagol, *stritarjansko* – prislov, *Prešeren -rna* – primer za izpad polglasnika, *Lokar -ja* – primer za daljšanje osnove *z, j*, *Bordon* – primer za naglas na *-on* (prim. še *potegon* ipd), itd. itn. To se sicer da delati, vendar samo do razumne meje; pred očmi je treba imeti celoto jezikovne zgradbe in z njo ubesedenega slovenskega sveta, ne samo en njegov del.

Naj se še enkrat dotaknem tistega Slovenca, ki ga je Bordon izkoristil za napad na nova učbenika. Žagar je besedilo, kot sem zvedel, vzel iz Pionirskega lista ali Pionirja, ki oba izhajata v novi Jugoslaviji. Jaz sam čisto nič ne mislim, da Slovenec ne bi bil zastarel (to je Bordonovo podtikanje), zapisal sem samo, da je tisto besedilo iz njega popolnoma v redu, samo to; povedal sem tudi, zakaj ga nisem prečrtal. Napadati me v zvezi s tem kot »glavnega recenzenta« je spet »hudomušno«. »Glavni« recenzent sem bil samo za strokov-

ni del učbenika (in niti za eno strokovno stvar Bordon – in ljudje za njim – ni dokazal, da bi bila napačna), dr. Janez Rotar pa je bil pritegnjen med recenzente prav zaradi družbenopolitične presoje, pa se je vendarle pripetilo, da je prezrl tega nesrečnega Slovenca, s katerim sedaj Bordon tako besno maha, kot da ima končno v rokah sam smrtonosni tomahavk, od katerega naj bi padlo nekaj glav prosvetarjev. — Stvar je seveda taka, da bi bilo bolje, ko bi Žagar ne bil tako skrupulozen in ne bi bil šel gledat, od kod tu pa tam prepisuje že navedeni list za mladino. Po tem, kar Bordon zahteva za leposlovne navedke – navedena želi imeti celo dela, iz katerih je kaj vzeto – pa je svojo dolžnost kljub temu opravil še ne dovolj vestno, saj bi si bil lahko izpisal še številko in stran časopisa, če avtor ni naveden. Da avtor Žagar ni bil tako skrupulozen pri odlomku iz Kocbeka, gotovo ni moja zasluga. Morda se je takrat ravno kaj dogajalo, kar ga je nagnilo k temu, da je izpustil njegovo ime, pa vendar uporabil njegovo besedilo.

Jaz res ne vem, ali v Žagarjevih učbenikih ni toliko patriotizma in narodnostne vzgoje, kot je je Bordon s svoje »najmanj za tri dolžinske metre« dolge knjižne police, s slovniciami in z jezikovnimi učbeniki založene, napaberkoval npr. za Francijo. Zanj Bordon namreč navaja Devico Orleansko, neštete Ludvike, revolucijo (samo eno), Napoleona, odporniško gibanje in »celo de Gaulla«. — Saj je vendar tudi pri Žagarju naša revolucija še več kot odporniško gibanje, in Tito je za nas (in mednarodno) več kot de Gaulle. Devico Orleanske žal nimamo, z ljudmi tipa Napoleon pa se jaz osebno ne bi preveč postavljaj, ker pač nimam simpatij za nobene vrste imperializem in sem bolj za revolucijo kot za dinastično diktaturo, ki je povezana z Napoleonom. Moj bog, saj imamo tudi v naši zgodovini France in Jožefe in Franc Jožefe, ki bi jih lahko postavili (*mutatis mutandis*) ob »neštete Ludvike« iz Francije, toda ali je res to tisto, kar naj bi vpijala mladinska srca, da bi bila patriotična! Ali nismo mi ponosni bolj na plebejce, kot sta npr. Prešeren in Cankar, pa Levstik, pa Župančič itd. *Quo vadis, Bordone!*

Ja, npr. v Trst, h Kacinu in Jevnikarju. Bojim se, zelo se bojim – in z menoj morda le še kdo – dragi Bordon, da pri teh dveh ne znanost ne stroka ne metodika nimata kaj iskati, namreč v njihju slovnica (ocena Kacinovega jezikovnega priročnika beri v Jeziku in slovstvu iz nepredavnih časov). Pri Jevnikarju pa bi težko našli še kakšnih vrlin, ki jih sami pogrešamo, nemara domoljubnih ali – bog ne daj – celo partizanskih. (Še pomnite, tovariši?!). Zakaj bi torej v znanstvenem priročniku navajal ta dva gospoda?

Bordona očitno moti bibliografija na koncu vsakega poglavja moje slovnice: to pri nas pri slovnica knjižnega jezika doslej res ni bilo v navadi, je pa za znanstveno slovnico nujno, saj zainteresiranega vodi k podrobnejšim obravnavam, deloma tudi k drugačnim, kot so značilne za slovnico. Mislim, da bi mi za to literaturo lahko bili hvaležni. Popolna seveda nikdar ni, zlasti ne v prvo. Iz malo prej povedanega pa sledi, da mi te literature nikakor ne bo mogoče obogatiti s priročnikoma A. Kacina in M. Jevnikarja, kakor tudi bi si to Bordon želel.

Druga stvar, s katero Bordon še operira, je t. i. lepota v jeziku, zakaj menda le s tega stališča zavrača moje izrazje kot pastavek, polstavek, dvočrkje, preteklik. Naj ponovim še enkrat, da gre za strokovne izraze, kjer nam je predvsem za ustreznost, lepota – no, o tej se da govoriti – in Bordon to tudi res počne. Govori o »lepotnem okusu«, čeprav je z okusom tako, kot so povedali že Rimljani: *De gustibus non est disputandum*, tj. vsak ima svojega. Bordon si »duhovito« izmišlja besede kot oteklik, zateklik, poleglik, poteklik, dvočrkje, dvostrkje, nogobol, rokobol itd. (o ljubi moj Bordonik); res skrajno duhovito in marsikomu dopadljivo. S tem naj bi bila dokazana nemogočnost besede preteklik. Pa ni. Zakaj?

V slovničnem izrazju je namreč priponsko obrazilo *-ik* čisto navadno, eno najplodnejših: pridevnik, samostalnik, števnik, soglasnik, nedoločnik, namenilnik, sedanjik, prihodnjik – sami *-iki*. Pred *-ik* je pripona pridevniške besede (*n, nj*, v primeru preteklik pa *l*), to je vse. Če bi zdravstveniki in gospodarstveniki že imeli toliko strokovnih besed na *-ik*, kot jih ima slovensko jezikoslovje, bi jim gotovo lahko pridodejali še katero, četudi na *-lik*, če bi tak izraz potrebovali (prim. npr. *prihodek* po zgledu *dohodek*). Kar se pa tiče Bordonovega *žolčebola*, je slovenskemu jezikoslovju že skoraj dve stoletji znano, da besede lahko zlagamo le v določenih mejah; nikdar nisem trdil kaj drugega niti ne besed tvoril preko teh okvirov.

In potem očitek, da kot jezikoslovec odrekam besedo o jeziku nejezikoslovcem. Vsakdo ima lahko svoje mnenje o jeziku in ga, če uredništvo Dela tako hoče, v Delu lahko objavi. Tako seveda imam o svojem telesu mnenje tudi jaz, pa tega svojega mnenja nikakor nočem enačiti z zdravniško ekspertizo ali celo z medicinsko vedo. Tako mislim tudi, da politiki in politologi o politiki več vedo kot jaz, čeprav imam tudi o politiki neke svoje predstave. Tako pač je, in verjetno ne bomo nikoli za vse eno in drugo, strokovnjaki in nestrokovnjaki. Razlika med strokovnjakom in nestrokovnjakom se mi torej zdi zadosti očitna. Celo to lahko rečem: strokovnjak o svojem področju prav mora več vedeti od nestrokovnjaka, sicer ne bi bil strokovnjak. Značilno za pravega strokovnjaka se mi tudi zdi, da se nenehno uči, množi svoja spoznanja. Zame je tudi pisanje, ki ga je zganil Bordon, poučno v tem smislu, kako je mogoče pozornost bralstva velikega slovenskega časnika prenesti na docela nepomembne strani obravnavanega pojava, v našem primeru učbenikov slovenščine za 7. in 8. razred osemletke in netradicionalnega sodobnega slovenskega jezikoslovja. Nekomu se to vendar zdi koristno. Dvomim pa, da koristi stvari, tj. učbenikoma, slovenskemu jeziku in jezikoslovju.

In še enega sem se naučil, dokončno naučil od Bordona: s »hudomušnimi« nestrokovnjaki o strokovnih ali celo znanstvenih zadevah ne bom več razpravljaj. Če imajo javnosti kaj povedati, naj pridejo s svojo besedo na dan tisti, ki stojijo za takimi razpravljavci, kot je Rado Bordon. Zmeraj pa bom z veseljem in rad odgovarjal vsakemu, ki se težav slovenskega jezika in jezikoslovja loteva iz resnične skrbi in želje, da bi prišel do resnice ali vsaj dal pobudo za to, da bi jo iskali. V smeri, ki jo nakazuje Bordon, pravim še enkrat, vsega tega ni. In ni je pri tistih, ki hočejo biti samo ohranjevalni, ki jim je vsak napredek nedobrodošel.

Samo pripomba še o Draga Hama izjavi iz Mladinske knjige, da Bordon pri njih ni več v službi. Mislim sem, da je v nekem smislu vendarle še, če je že po datumu, ki ga Ham navaja za prenehanje njegove službe pri Mladinski, prav on, tj. Rado Bordon vodil tiskovno konferenco ob izidu Vincenotove francosko pisane »ne preveč strukturalistične slovnice« slovenskega jezika, izdane pri Mladinski založbi.

Delo, 7. 12. 1978, str 34–35.

Odgovor na vprašanje o pisanju strokovnih izrazov

Z vprašanjem dregate, ne bom ravno rekel, v sršenje gnezdo, gotovo pa v boleče mesto našega strokovnega pisnega izražanja, ki – kot sem se prepričal tudi pri zdravstvu – sicer ni posebno teoretično podprto glede pisanja v slovenščini. Tako je moj prvi poseg na naravoslovno jezikovno področje Proteusa ostal brez odziva (meni samí od sebe niso rekli ne bev ne mev), zato pa so še kar z naklonjenostjo prisluhnili mojemu drugemu oglašanju, namreč ugovoru zoper besedo *predator* namesto *ptica roparica*. Poskusimo torej še enkrat, saj beseda ni konj.

Po mojem mnenju naravoslovni tovariši z veliko začetnico močno pretiravajo in prav tako s kurzivom in latinskim pravopisom. Glede obojega bi rekel nekako s Škrabcem: »Stari latinski jezik le imej svoje pravice, toda našemu zato ne jemljimo njegovih.« Kaj to pomeni? Pomeni, da o tem, kako besede obravnavamo v slovenščini, tj. v slovenskem besedilu, odloča slovenska jezikovna norma, ne latinska. Torej bi bilo primerno pisati besedo *Entandophragma* namesto v kurzivu navadno, namesto z veliko začetnico z malo, namesto s črkama *ph* za glas *f* kar s črko *f*, torej *entandofragma* (prim. diafragma) namesto *Entandophragma*. In po tem vzorcu čisto navadno še *triplohiton skleroksilon* ter *ceiba pentandra*. Z veliko začetnico in po latinsko (in res samo po potrebi tudi še v kurzivu) naj bi pisali (in sicer samo v oklepaju ob našem ali podomačenem poimenovanju) le v primerih, ko bi hoteli rastlino znanstveno identificirati (npr. zato, da bi kdo lahko šel gledat v kako tako enciklopedijo), po domače pa bi pisali v vseh drugih primerih, tj. sredi odprtega slovenskega besedila, in sicer ne glede na to, ali imamo za tuje poimenovanje posebno domačo vzporednico drugega izvora ali pa ga nimamo in zato uporabljamo le prevzeto ime. Včasih bi katero sestavino takega poimenovanja tudi prevedli, lahko tudi celotno poimenovanje; postavimo v istem članku *Monodora tenuifolia* z *nežnolistna monodora* ali *Piptadeniastrum africanus* z *afriški piptadeniastrum* ali *E angolese* z *angolski E*, ali *E cylindrucum* s *cilindrični E*.

Pri takem reševanju je treba natančneje določiti le našo nedoločno besedo včasih, ki dopušča neenako ravnanje v enakih primerih. Ta včasih je razumeti tako, da prevajamo ne-lastnoimenske sestavine poimenovanj latinskega in grškega izvora, seveda pa tudi drugih jezikov, ki so bolj znani, med te gotovo sodijo t. i. svetovni jeziki (v tem smislu sem pred približno desetimi leti priporočil ravnati našim zdravstvenikom, pred kakimi petimi leti pa sem protestiral proti zemljepiscu, ki je v Velikem atlasu sveta, kot se imenuje, pustil neprevedena taka zemljepisna lastna imena, npr. *Sibirskaja neizmennost* namesto Sibirsko nižavje ipd.).

Rekel sem – Dixi, et salvavi animam meam – Povedal sem, kako bi bilo prav in lepše, ne da bi strokovnost (ali znanstvenost) spisa količkaj trpela, gotovo pa bi manj trpel slovenski jezik in tisti z njim, ki ga zna, spoštuje in ljubi, ne nazadnje pa brez vsakega nasilja uveljavlja v svoji vedi, npr. v jezikoslovju, ki ni nič manj zapletena, kakor so naravoslovne. Za konec tega odstavka naj rečem le še, da včasih sejalecovo zrno pade tudi na plodna tla. Zaradi tega pravzaprav tudi seje. Bomo videli.

Proteus, 40 (1977/78), št. 1, str. 24–25.

Jožica Grgič ne mara pouka slovenskega jezika

1. V Jani (46, 15. 11. t. l., str. 5) je Jožica Grgič (dalje J. G.) objavila celostranski sestavek Jezik naš vsakdanji, z nadnaslovom Imate radi slovenščino? (besedilo diči tudi karikatura razrednega nereda). Domnevam, da je študirala novinarstvo ali morda staro pedagoško akademjo (slovenščino je namreč dve leti imela tudi na univerzi) – J. G. je slovenščino, in nekoč celo slovnico, imela rada, sedaj pa oznanja vero, da učenci »najmanj /.../ marajo slovenščino«, zlasti moj učbenik Slovenski jezik in sporočanje (dalje SJS) pa je »kot nalašč /.../, da zasovražiš materni jezik«. Ko je bila še majhna, je bilo torej vse drugače, razen če ga seveda ni lomil profesor. Sedaj pa je tak joj in prejoj. — To je introitus, intonacija, in deloma t. i. vodilni motiv celega njenega sestavka.

2. Temu prvemu odstavku sledijo trije, v katerih za svojo škandalizacijo mojega učbenika navaja argumente prosto po pisanju t. i. Gabrijele Drevak iz Književnih listov Dela (27. 10. t. l.). Na te »argumente« G. D. sem napisal odgovor za KL Dela (uredništvu Jane jih prilagam v upanju, da jih bo J. G. pozorno prebrala, kakor mojega grajanega učbenika prav zagotovo ni, saj sicer o njem ne bi mogla govoriti tako sramotno in sramotilno; če Jana želi, nimam nič proti, da moj odgovor G. D. tudi sama objavi, saj se en njegov del v celoti nanaša tudi na 3. do 5. odstavek pisanja J. G.).

3. V nadaljevanju sledita od J. G. iz knjige iztrgana dva odstavka – brez navedbe strani, kje sta v učbeniku, pač za to, da se bralcem ne bi bilo treba truditi, da bi se o čem sami prepričali. (Naj torej jaz povem, da je prvi s str. 210, drugi s str. 207.) — Sam bi J. G. rad povedal; da je skoraj vse besede teh dveh odstavkov najti v SSKJ. Izjema je najprej zloženka **družbenoduševnost**, ki je napravljena enako kot v SSKJ izkazani **družbenomoralen** ali **družbenopolitičen**; **sporočanski** je pridevnik na *-ski* od sporočanje, **dogovornost** pa samostalnik iz pridevnika dogovoren (sicer je pa povedano, da je to konvencija). In še **meddejnost**: v SSKJ je dejnost (predpona *med-* ima običajni pomen, prim. podobno mednarodnost ipd. v SSKJ), sicer pa je to sopomenka za besedo interakcija (ta je tudi v SSKJ).

Smisel drugega od J. G. citiranega odstavka iz SJS je, da se s pogovori (pa seveda tudi s pisanjem, kakršno je to pri J. G.) razširjajo intuitivne vednosti, govornice, mnenja, stališča, stereotipi, predsodki, namigovanje, čvekanje itd., poleg česa bolj pozitivnega, kakor npr. norme ali pravila.

4. V drugi polovici sestavka J. G. sledi najprej trditev, da stavki v SJS učencu (v resnici imamo opraviti z dijaki) »ne bodo povedali NIČESAR«. Pa bi že drugi primer, naveden iz moje slovnice, veliko povedal tudi avtorici J. G. sami.

5. Sledi mnenje, da ljudem na Zavodu za šolstvo ni jasno, kaj so cilji pouka jezika na šoli. Zatrjuje tudi, da bi dijak »lahko več o jeziku zvedel, če bi v tistem času bral literature«. (Po tem njenem načelu se verjetno kar polovica naših srednješolskih profesorjev zares tudi ravna, posledica tega pa je, da se tako bojijo mature, ki bi/bo uvedla objektivno merjenje znanja, in sicer tudi jezik(osl)ovnega (tega pa se, kot smo nedavno videli iz časopisja, boji tudi neki zgodovinar s filozofske fakultete).

6. Na tem mestu pri J. G. sledi intermeco, spet po Gabrijele Drevak, češ da bodo naši šolarji, če se bodo učili po SJS, na koncu znali bolje angleško kot slovensko – kar je res hitra in gladka pot, kako se dobro naučiš angleščine, saj naši učenci, tj. dijaki, slovensko kar gladko govorijo.

7. J. G. nato nadaljuje z neresnico – prosto po Gabrijeli Drevak –, da so v učbeniku »celi odstavki iz slovnice za študente«. (Iz mojega odgovora gospe G. D. se vidi, da to ni res, kolikor pa je iz slovnice zares vzeto, se je treba vprašati, ali je ustrezno ali ne. Ali človek celo od samega sebe ne bi smel ničesar vzeti?!)

8. Na koncu se je J. G. v nori negotovosti, ali so recenzenti učbenik res odobrili, obrnila na dva, univerzitetna, izmed njih. Prvi je svoj Nihil obstat podal tudi pisno (on še je v resnici – sicer po zelo zelo dolgem času – zares potrudil z recenzijo), drugi pa da je dal izjavo, ki ni v skladu z resnico, če je res menil, da »ni/sem/ upošteval nobene /njegov/ih pripomb«. Da pisec besedila ne more sprejeti prav vseh recenzentskih pripomb, je menda jasno. — Po mojem skromnem mnenju pa učbenik le ima tudi namen, obogatiti »učenčev spomin« (in sicer glede marsičesa, npr. tudi zgodovine knjižnega jezika). To je menda še marsikomu drugemu jasno. — Prav učbeniško »razvijanje sposobnosti govorjenja in pisanja« pa je, kakor ugotavlja tudi prvi recenzent, dokaj težaven posel, in sam vidi, da je to tako njemu kakor drugemu recenzentu prizadevalo dovolj težav, kar mu prav rad potrdim. Kolikor vidim, imajo prav glede razvijanja itd. primernih sposobnosti govorjenja in pisanja – sodeč po njihovem pisanju v zvezi z mojim učbenikom – naravnost grozovit primanjkljaj vsi, ki so se doslej v SJS dovolj nekritično zagnjali: Igor Grdina, Gabrijela Drevak in Jožica Grgič (enako sodbo pa bom moral izreči tudi o pisanju Marka Trobevška in v bistvu tudi Marte Kocjan - Barle).

J. G. apostrofira tudi preostale tri recenzente, tj. recenzentke, ki učijo (ena od njih pa je učila) v srednji šoli; naj povem, da so se po mojem kar potrudile in knjigo (v rokopisu) natančno prebrale brez zlih namenov, kakor je tudi edino pravilno, če hočemo v čemer koli biti pravičen sodnik. Za pozitivne predloge glede izboljšave prvotnega besedila sem jim tudi prav hvaležen.

9. Iz pravkar povedanega se tudi vidi, da J. G. govori neresnico, ko na koncu piše, da »avtor (tj. jaz) ni upošteval pripomb recenzentov«.

Jaz bi se take potvare, kakor je tale pri J. G., seveda sramoval. Na njeno drugo vprašanje s konca sestavka Jezik naš vsakdanji pa rad odgovorim, kolikor se mene tiče. Učbenike za slovenski jezik sem voljan pisati še z začetkov 60. let, ko sem bil na zagrebški univerzi, ker se je to tam razumelo kot družbeno zelo pomembno in odgovorno delo. Svoje znanje sem po vrnitvi iz enajstletnega pregnanstva na Hrvaško prav rad delal dostopno vedoželjnim, torej tudi slovenski mladini, ki mi je (kakor sprva hrvaška akademska) zares pri srcu in resnično najboljšega vredna. Prav nikoli je nisem tudi podcenjeval. Tako je delal tudi Breznik in pred njim deloma celo Škrabec; oba sta namreč čutila dolžnost, da svoja spoznanja posredujeja čim širšim krogom in se zanje pri njih tudi aktivno potegujeta. — In sta tudi onadva, zlasti pa Škrabec, znala polemizirati, saj sta menila, da je veliko nasprotnikov dobrega.

P. S. Če bo imela J. G. tudi v nadaljnjem težave z razumevanjem jezikoslovnega, pa lahko pokuka v SSKJ in tudi v mojo Enciklopedijo slovenskega jezika, da ne bo taka revica. Glede učnih ciljev pouka slovenščine pa naj se konkretno pozanima na Zavodu za šolstvo, pa bo dobila tako zaželeno informacije glede ciljev pouka slovenskega jezika (in književnosti), in sicer v obliki kar več drobnih knjižic. Vsi, ki so matere in očetje tistih besedil, bodo prav veseli, če jim bo s svojo kritiko odprla oči, da bodo videli, kaj so zares pravi cilji pouka slovenskega jezika v našem šolstvu (konkretno tudi v srednjih šolah).

Po vsem povedanem se sprašujem, kakšna bi bila karikatura, ki bi prikazala moralni nered v duševnosti J. G.

Prispevki za nov nepravopis

Razgledi 21, 11. 11. 1994, str. 20–21 – so prinesli sestavek Marte Kocjan Barle (dalje MKB) naslovljen *Prispevki za nov nepravopis*. V njem se je kritičarka lotila pravopisnega dela mojega priročnika *Slovenski jezik in sporočanje 1994* (dalje SJS) in mene osebno. — Kolikor vidim, je MKB na področju pisanja učbenikov za starostno čiščenje slovenističnega terena, nekak njen soborec pri tem pa je Drago Bajt (prim. Delo KL, 2. 12.)

Kaj naj rečem k temu njenemu pisanju?

1. Na začetku vsakega tvarinskega dela podaja idealno uresničitev delnih tvarin, o katerih nato našteva pogoške v mojem SJS. V kritiki MKB mojega SJS ni omenjena nobena njegova pozitivna lastnost, in to je ténor vsega njenega pisanja: mrazilna temperatura, ki je prav primerna za pravopisnega tekmeča, kar se ji – moram reči, zame presenetljivo – kot človek, ki si že 20 let prizadevam za novi slovenski pravopis, moram zdeti, odkar je na podlagi SP 1 1990 in svojih lektorskih izkušenj pri DZS (sedaj je pri Mladinski knjigi »urednica leksikografskih izdaj«) napisala kar dve knjižici o slovenskem pravopisu, namreč *Abeceda pravopisa* (na 150 + 72 = 222 straneh). V primeri s tem obsegom je pravopisni razdelek v mojem SJS na samo 36 straneh pravi nič. Pa si pogledjmo njene utemeljitve tega tako negativnega stališča do omenjenih 36 str. v SJS.

2. MKB očita SJS, da pisavoslovje obravnava kot del pravopisa, medtem ko sta v SP 1 1991 to dve posebni veji vednosti o jeziku. Naj povem, da sem ti dve stvari v novem SP (v nasprotju z dotedanjim SP) ločil prav jaz, zaradi tradicije v šolskih knjigah pa sem v SJS oboje pustil v istem poglavju (deloma tudi iz gospodarnih razlogov, da o pisavi nisem imel tako neobsežnega poglavja, kakršno bi bilo za pisavoslovje). MKB *Nauka o pisnih znamenjih* v svojem pravopisnem priročniku sploh nima, jaz pa sem pisavoslovje le vstavil v pravopis po dotlejšnjem izročilu (v *Slovenskem jeziku 1 /1982/* je en del pravopisa celo kar v poglavju *Glavoslovje*, drugi pa v *Oblikoslovju*). — MKB tudi piše: »V/ SJS ni omenjeno deljenje«, kar seveda ni res, saj takoj nato sama sebe preklicuje, ko opozarja na kazalo na prejšnji (126.) strani (pa tudi na str. 161 je deljenje očitno vključeno v pravopisni del). Ali ne bi bilo od MKB prav, ko bi bila povedala, da je omemba deljenja kot del pravopisa na str. 127 le izpadla (kar je sicer obžalovati), ne pa da ta izpad ponuja kot poslastico za kritički introitus?!

3. Takoj nato MKB obširno razpravlja o pomišljaju oz. o dveh pomišljajih – to pa ne samo v SJS, ampak tudi v več pravopisih, da lahko zbuja vtis velike zmede. Moram povedati, da sem kot član (ne kot predsednik! – to je pri končni izdaji SP 1990 bil F. Jakopin, ki se je podal željam obeh tehničnih izdajateljev S. Suhadolnika in J. Modra) revizijske komisije in tehnični soizdajatelj SP bil proti temu, da se med tiskom – tj. po komisijsko že opravljeni reviziji – v *Pravila* uvede t. i. daljši pomišljaj, nakar sta navedena uporabo navadnega pomišljaja širila tudi na funkcijsko področje vezaja. To motnjo s pomišljajem so torej povzročili preostali trije za natis SP 1 skrbeči tehnični izdajatelji SP 1990. Ko se je moj rang v »pravopisni komisiji« izboljšal (postal sem predsednik Komisije za slovarski del SP) – tj. po izidu SP 1990 –, sem dosegel, da se je omenjena motnja, nastala med tiskanjem SP 1990, odpravila, tako da se daljši pomišljaj lahko rabi le za posebne vloge, npr. za ločevanje besedilno nepo-

vezanih povedi, če je v povedih samih že navadni pomišljaj. (To se je zgodilo ob soglasju članov te komisije, F. Jakopina in J. Modra.)

Iz nepreglednega primerjanja rešitev tega problema v delih SP 1981, 1990, 1994 izhaja trditev MKB, da je po SJS (131) treba pisati Šmarje – Sap (tj. s pomišljajem): to ni res, tam piše Šmarje - Sap (z nestičnim vezajem, ne s pomišljajem), pač pa res Josip Murn-Aleksandrov s stičnim vezajem, kakor je že dolgo v rabi. In spet ni res, da se na str. 157 SJS za to ime zahteva nestični pomišljaj, ampak se tam dovoljuje tudi nestični vezaj. Tu ne gre torej za nobeno »mučenje /dijakov/«, ampak za opozarjanje na drugo možnost pisanja takih enot, s strani MKB pa za potvarjanje dejstev.

4. MKB s skakanjem od *Načrta* na SP 1 itd. k SP 1, 2. izdaja in SJS spretno ustvarja videz zmede, da si omogoči nepravilno posplošitev o »n/otranji nekoherentnosti *Pravil* /mišljen je SP 1/ in preziranje vsakdanjih pravopisnih vprašanj«. (Referent za ločila pri zapisovanju desetink in stotink pri denarnih in podobnih enotah je bil pri SP 1 J. Moder, in spremembam smo v SP pač sledili. Če v bankah sedaj zahtevajo pisano z ,00, še ni rečeno, da se tip , - ne uporablja več v kakih drugih primerih.

5. MKB opozarja tudi na težave pri stavi ločil na koncu večjih naštevalnih enot. Moti jo že zaznamovanje različnih kategorij rabe ločil, češ da »strokovnjaki« pri takih enotah »skoparijo z vzročno-posledičnimi povezavami in razlagami. In prav tega se bo dijak naučil iz učbenika za slovenski jezik.« — Kako naj bi različne rabe ločil v pravopisu vzročno-posledično argumentirali, nam mora MKB vendarle vsaj malo konkretizirati, kategorije različnih rab pa je treba spravljati v »predalčke«. V SJS pa niti ni toliko predalčkanja z 1, 2, 3 ... ali a), b), c) ... kakor meni MKB. Ni ga npr. pri *Veliki začetnici* (131–134); le pri neobveznih (za učence) predložnih imenih (133) so a), b), c). Pač pa je zaznamovanje z a), b), c) pri *Mali začetnici* (134–135) vendar obrobni napisi ustrezne kategorije načeloma tudi ubesedujejo, če obravnavana kategorija ni očitno že iz iste pisave na začetku ustreznega »predalčka«.

6. MKB npr. tudi »ne ve, kaj bi s koncem odstavka, ki ima dve ločili – piko in podpičje (153: »Tu, tam, povsod so bili ljudje.;)«. Kritičarka se tukaj prav grozno spreneveda in kakšen spregled spreminja v kaos. Povedi *Tu, tam* ... je na začetku zapisala narekovaj, na koncu pa ne, vso zadevo je postavila v oklepaj, da je dobila 4 različna ločila, namreč .:). (Ni tudi povedala, da je ta poved v SJS tiskana ležeče in da je zadnja izmed 4 naštetih, ki imajo vsaka svoja ločila, torej tudi tista, ki se ob njo spotika; pomišljaj pa je znamenje za konec odstavka, ki je za a), b), c) in č) nakazan s *Pišejo jo.*) Ali ne bi bilo tu treba biti tankovestnejši in reči, da je stava dvojnih ločil načeloma taka in taka, da pa je kje tudi kakšna nedoslednost?

7. Ni mi jasno, kaj MKB hoče povedati s primerom *Goetheja – Tea/Teja*. Prvo se piše samo tako, drugo pa na prvi ali drugi način, kakor si je pač kdo to ime dal (ali so mu ga dali) zapisati. Kaj je tu moja kaprica?

8. MKB navaja: »Dijak bo zaman iskal pravilo, kdaj piše piko 'za kraticami' (149).« – Res, ker glede na *U.S.A.* to tudi ni potrebno. (Priznam pa, da bi bilo tu bolje zapisati (o)krajšava. SP 1962 (str. 1037 in dalje) pa ne loči simbolov, okrajšav, kratic.

9. MKB meni, da bi morali biti avtorji zgledov zmeraj zapisani. To bi bilo mogoče, ni pa nujno (npr. iz časopisja in podobno). Da bi si jaz lastil besedilo *Pesnik* (151–152) pa enostavno ni res, če je to ugankarsko mesto pri MKB tako razumeti. (Za pesem *Pesnik* sam ne vem, od kod sem jo vzel.)

10. Resnično žal pa mi je, da so se mi zapisale *Skalne gore* in *relativna teorija*. Res, lepo bi bilo, ko bi avtorja na kak spodrsljaj še kdo opozoril.

11. Izrazje, ki ga po MKB v SJS ne bi smel uporabljati, je vse tako, da je na ustreznem mestu v besedilu brez vsega razumljivo. Vzemimo izraz *ločevala* (avtorica ni navedla, na kateri strani se pojavlja, namreč na str. 127): Ko naštevam vrste pisnih znamenj, pridejo na vrsto tudi »ločevala ("oz. . . , ipd.)« – torej je povsem jasno, za kaj gre. Da bi pisec učbenika nikoli ne »prehiteval druge splošnejše rabljene jezikoslovne knjige«, je prezahtevno (in tudi krivično) terjati. Kadar se kdo loteva nove tvarine, bo nujno prisiljen ta in oni izraz uporabiti prvi, in sicer tudi v učbeniku.

12. Imena vseh pisav se težko poenotijo: če bo MKB uveljavila tudi turčico, jo bom tudi jaz moral sprejeti, sedaj pa še ni tako. Glede *sloven(j)ice* pa: uvedel sem jo namesto *gajice* po zgledu na *bohoričico*, v tem poimenovanju je *j* iz strahu pred branjem po latinščini (če bi se glasilo *slovenica*). Nasprotno pa se meni *ogrīca* ali *lahica* v pomenu slovenskih pisav te vrste dobro slišita (vsekakor bolje od *turčice* za turško pisavo).

13. *Zidani most* je res zapisan, kakor da ne bi šlo za ime naselbine. (Čelo to mesto kaže napraviti tudi preglednejše.)

14. Glede drugega drobiža na tem mestu pri MKB: *Vika Tomšetova* in *Čikago* – meni se že zdi, da je *Čikago* kar precej znan kraj. (Slovenci smo tam imeli celo manjše »slovensko« področje, mesto pa je znano tudi iz filmov o gangsterjih.)

15. MKB meni, da je v SJS premalo razlag, npr. za naglasna znamenja: so namreč kar prikazana: »ostrivec (‘)« itd., potem pa je povedano, da »/o/strivec zaznamuje dolžino /.../«. – Ali je tu res treba reči (po 8 razredih OŠ!), da je ostrivec na desno nagnjena črtica nad črko za samoglasnik oz. za [polglasniški ɛr]? Če pa v SJS opis podan, npr. za vezaj (da se loči od obeh pomišljajev, ki sta daljši črtici (torej - proti - oz. —), pa je to za MKB »strokovnjakarsko preciozno«, ali pa nepotrebno (npr. za odstavek). Željam tako zahtevne gospe, kakor je tu MKB, bi celo več pravih možakov – kaj šele takih, kot sem jaz – komaj moglo ustreči! Ali ni to neodgovorno šikaniranje? Takega je v drugem stolpcu na prvi strani kritike še več: kaj je (str. 140) narobe pri pisanju *t. i.*, kjer MKB pravi, da je pisano *t. i.*? In glede zahteve za pravilo, da pike za naslovi, podpisi ne pišemo? Ali res ne gre to predaleč?

16. MKB ni zadovoljna z nekaterimi jezikovnimi značilnostmi učilnega in ponazarjalnega dela učbenika. Za prvo navaja oblike za 3. os. mn. *gredo, žive* (se bo popravilo, če ni citirano), pa še kake druge posebnosti v glasovnem inventarju delov besed, npr. *sedaj* namesto *zdaj*, *Rona – Rodan*. Ker pri tem (in na mnogih mestih) načeloma ne navaja strani, se nihče ne more sam prepričati, v kateri zvezi je tako in drugače. V SP 1962 je *Rodan = Rona*, za *sedaj* pa je predlagano *zdaj* (enako to zadnje v SSKJ); vendar s tem nikakor ni rečeno, da bi bilo treba *sedaj* kar preganjati, podpira ga *tedaj*). Tudi kritičarkino mrgodenje ob primerih stvarnih lastnih imen kot *Kurja nožica* ni upravičeno (morda se bo tudi sama spomnila kakega prav podobnega naslova – torej tu ne gre za nikakršen humor, še manj za »humor«, kot se boji ona). Ipd. naprej.

17. Če se že sprašuje, kakšna bi bila razlika med »*Delo 4. 11. 1982*« in »*Delo, 4. 11. 1982*«, naj ji skrivnost razkrijem: prvo je po pomenu »*V Delu 4. 11. 1982*«, drugo pa »*V Delu, in sicer 4. 11. 1982*«. (Pri meni v SJS je tu namesto primera *V Delu* v resnici primer *Trbovlje, (dne) 11. X. 1976* proti *Vrnili se je v Trbovlje 11. 10. 1976*. — Je pač tako, da se določene »enake/iste« stvari dajo izgovoriti na dva načina, temu različnemu govorjenju pa lahko sledi tudi pisanje: »*Prinesi mi predpasnik s črnimi pikami*« ali pa »*Prinesi mi predpasnik, s črnimi pikami*« (= »tistega s črnimi ...«). Če ob tem MKB omenja še mojo ESJ, bi bilo lepo, ko bi navedla še ustrežno stran. In če za SP navaja str. 94, moram povedati, da je tam govor o neobstoju samoglasniku, ne o vejici, njo tako zelo mučeči.

18. MKB ugovarja enemu naslov v iz SJS (namreč: *Kaj obsega pravopis*), češ da bi moralo biti to zajeto z naslovom *Kaj je pravopis*. — Obakrat se pride do istega odgovora, še zlasti, če že na levi strani knjige iz kazala prav razločno vidimo, kaj pravopis prinaša: torej je pravopis nauk o tistem. Prav to pa se vidi tudi še iz Vsebine na str. 5.

19. Priznam, da je nerodno, če »dijak izve, kako se pišejo imena nebesnih teles« »pod naslovom *Zapletena večbesedna imena*« (zakaj ni bralcu povedano, kje v SJS to piše?). V resnici to izve v okviru »zemljepisnih in stvarnih imen«, in sicer v razdelku tega poglavja z zgoraj omenjenim naslovom. — Hvala za opozorilo, rešitev pa bo, da damo besedo *večbesedna* v oklepaj.

20. Čista izmišljotina je mnenje MKB, da so »/m/odri polkrepki deli besedila prej enakomerno kot smiselno razporejeni«. S tem je načeloma tako: določeno poglavje se obvestilno povsem smiselno lahko bere že tako, da se prebere le polkrepko tiskano (polkrepki tisk dobro služi tudi ponavljanju), za dijaka obvezna količina obvestila pa se dobi iz delov besedila, tiskanih z večjimi črkami; in zaokroži in poglobi se lahko s tistimi, kar je tiskano z manjšimi črkami (in še na temnejši podlagi, kar pa ni obvezno, temveč služi diferenciranemu interesu dijaka). Za primer na str. 132 o Zemljepisnih in stvarnih lastnih imenih: »Tudi zemljepisna in stvarna imena so individualna imena teh danosti; lahko so eno- ali večbesedna /.../ Pri obeh vrstah pišemo z veliko začetnico načeloma le prvo besedo. /.../ Posebnost so naselbinska zemljepisna imena /.../«

21. »Zakaj so posebnosti modro rastrirane«, MKB tudi noče biti jasno. Na str. 223 v SJS to pove opomba: »Drobni tisk ni obvezno učno gradivo.«

22. Pri obravnavi vaj ima MKB vse polno dobrih načel, pa malo konkretnega. Tako se ji zdi, da opozarjanje na čustvenostno (tudi poudarjalno) zaznamovanost s klicajem zaznamovanega ni potrebno – pa v resnici je. Koliko klicajev sem kot recenzent učbenikov za OŠ svoj čas prečrtal prav zaradi napačne rabe v primerih kot *Podčrtaj povedke naslednjih stavkov!* ipd.!

23. Tudi stara besedila so za vaje primerna, zakaj ne? Človek naj vendar ne živi samo od sedanjosti! Župančičeva besedila so glede rabe ločil zelo odlična in so me navedla na marsikatero pravilo, ki ga v starem SP ni. In kako bi jaz mogel podcenjevati dijaka? Določene napake pa kljub temu dela, in ga je treba pred njimi varovati. Kaj pa če bi pri *martinu čedermacu* bilo tako, MKB, da se ta zveza (v vaji 3, str. 143) ne pojavlja, ampak je *martin* sam, *čedermac* pa na drugem mestu sam. Ta vaja pa je usmerjena na splošno rabo velike začetnice (prim. tudi *eksceľenca* ali *vaš*) in takoj naslednja vaja v zvezi s tem postavlja težje vprašanje, namreč: Kdaj se spremni stavek premega govora piše z veliko začetnico?

24. Nikakor ni mogoče vztrajati pri misli, da katere vaje ne bi bilo mogoče tudi skonstruirati. Pri kritiziranju takega pa si MKB ne bi smela pomagati z izpuščanjem ali druženjem česa. Proti temu drugemu MKB greši pri že omenjenem *martinu čedermacu*, proti prvemu pa npr., ko iz stavka »Popoldne gremo domov z Mariborčanom ...« izpušča »domov«. Tudi še marsikaj sobesedilnega je MKB tu izpustila, da je kritika udarnejša. S tistimi »Joški« pa je tako, da je *Joško* vendarle tudi lastno ime, in sicer prav tudi pisan s *š* (celo Nemci imajo tako moško ime: *Joschka*). In tako podobno je tudi z *angleži* ipd. Vaja je prav zaradi tega, da se ugame, ali gre za *angleže* ali za *Angleže*. Da pa gre v danem primeru za študentovsko družbo, ki se z vlakom pelje v Maribor, je v vaji izrecno tudi povedano, sicer pa to hitro postane jasno, še zlasti dijakom (ki pa jih *jaz* tudi tokrat prav nič ne podcenjujem, prim. zvezo »slovenisti, angleži in francozi«).

In na podlagi takih splošnosti in kakšne objektivne drobnosti kritičarka na koncu izreka

obsodbo tega učbeniškega dela. Pri tem se ji zbuja asociacije s *Slovenskim knjižnim jezikom* »izpred skoraj tridesetih let«, ki da je imel, kakor sedaj vidimo, tudi le negativne lastnosti! Ker sem jih v pravopisnem delu prenesel tudi v novi SP 1990, mora tudi ta biti povsem zanič (posebej v primeri z njeno *Abecedo pravopisa*)! In MKB kliče na plan »mlajše jezikoslovce s fakultete, ki molče opazujejo svojega učitelja, in ne ponudijo (posameznik ali skupaj) različice učbenika, ter navsezadnje tudi sposobnejše in zainteresirane profesorje, ki nikakor ne najdejo ne časa ne poguma za lastni učbenik«. Pri tem pa MKB pozablja, da so take učbenike vsi od nje apostrofirani že uresničili od l. 1980 (in že tudi od prej) sem – čez deset je bilo teh avtorjev, pa rezultat ni bil ravno ne vem kakšen! – prim. moje kritike dela teh učbenikov, namreč SJ I in II. MKB pa po moji vednosti kaj takega ob teh učbenikih ni poskusila. Seveda pa še velja tisti srbski pregovor: Dva loša ubiše Miloša = 'Miloša dva slaba sta ubila' (Miloša Obilića seveda, ki je na Kosovem polju umoril poveljnika turških čet, tedanjega turškega sultana).

P. S.: Za seznam errat iz SJS pa lepa hvala.

Razgledi, 21. 12. 1994, str. 21–22.

OB PRIPRAVAH PRAVIL ZA NOVI SLOVENSKI PRAVOPIS

Jezikovne pomanjkljivosti

Pisave zemljepisnih imen v Velikem atlasu sveta

V roke mi je prišel reklamni list za Veliki atlas sveta, ki ga pripravlja Mladinska knjiga. »Pripravljen je po kartografskih osnovah, ki sta jih izdelala Geographical Projects, London in Kartografski inštitut Bertelsmann. Slovensko izdajo je pripravil dr. Jakob Medved s sodelavci.«

Na drugem mestu reklamnega lista beremo še naslednje: »Doslej Slovenci še nismo imeli enotnih kriterijev o pisanju geografskih imen naselij, mest, gora, rek in večjih pokrajin. V novem atlasu so v skladu s priporočili mednarodne svetovne komisije za geografska imena, vsa imena držav, ki uporabljajo latinico, ter japonska, kitajska in arabska imena pisana v izvornem jeziku pa so pisana v naši obliki. Kjer koli je bilo tehnično mogoče, je za večja mesta, gorovja, otoke in zalive v oklepaju napisano tudi doslej ustaljeno slovensko ime. Ker tudi druge države pripravljajo atlase po načelih mednarodne geografske komisije za geografska imena, je slovenski veliki atlas v svetu eden najbolj sodobnih.«

Kaj ne ustreza?

Kot jezikoslovec se seveda ne morem spuščati v obravnavo kartografskih in grafičnih lastnosti napovedanega atlasa, ki bo pač prireditelj angleške izdaje, zdi se mi pa neogibno spregovoriti o njegovi slovenski jezikoslovni prireditvi.

Na prospektnem listu, ki prikazuje skoraj vse kopno in morja naše Zemlje, so načelno poslovenjena imena celin, polotokov, otokov, obal in rtov, nato oceanov, morij, zalivov, prelivov, ustij, jezer in rek; poleg tega pa še imena za pojave, t. i. navpične morfologije tal, kot so na kopnem gore, planote, nižine, puščave, v morju pa kotline, kotanje, travniki, jarki, podmorske gore, hrbti, pobočja, pragovi, prelomi, plitvine in morda še kaj drugega. Da so občnoimenske sestavine lastnih imen večinoma lepo poslovenjene, se mi zdi edino pravilno: prim: *Kapverdski otoki, Arabski polotok, Libijska puščava, Obala slonove kosti, Planota Mato Grosso, Perujsko-čilski jarek, Rt Dobre nade, Wilsonova ali kapska kotlina, Ceylonski prag, Grahamova zemlja, Zona Clarionovih prelomov, Murrayevo pobočje, Skalno gorovje, Grajansko višavje* ipd.

Vendar je na zemljevidu nekaj rešitev, ki atlasu gotovo ne bodo v korist. Poglejmo po vrsti:

1. Zdi se mi docela nedopustno, da imamo na afriški zahodni obali poleg *Zlate obale* in *Obale slonove kosti* neposlovenjeno *Grain Coast* (*Žitna obala*), na *Grenlandiji* pa celo samo neposlovenjeno *Kong Frederik den VI's Kyst*, zadnje ime je za Slovenca docela neizgovorljivo zaradi vrstilnega števnikar v imenu (saj Slovenec ne more vedeti, kako se v tem jeziku reče »šesti«), poleg tega pa nepotrebno, saj bi bilo veliko primerneje pisati *Obala kralja Frederika VI*.

2. Poleg lepo poslovenjenih *Brooksovih gor* ali vsaj *Gore Ogilvie* (zlasti pa *Skalnatega gorovja*) v Severni Ameriki imamo na isti celini le *Allegheny MTS*, namesto *Alleghenjske gore*. (Podobno še večkrat MT namesto GORA.)

3. Enako je s puščavami: lepo poslovenjene so npr. *Libijska puščava*, *Nubijska puščava*, *Puščava Ordoš*, *Velika Viktorijina puščava*, nekam sumljivo pa je že pisana *Sah ara*, docela neposlovenjene pa so npr. *Rub al Khâli* na Arabskem polotoku, *Peski Kara-kum* vzhodno od Kaspijskega morja, *Gibson Desert* v Avstraliji.

4. Kolikor vidim, večkrat ni slovenjena beseda *Land* v pomenu dežela ali zemlja. Na Grenlandiji berem *Kong Christian den IX's Land* (*Dežela kralja Kristijana IX.*), v Avstraliji *Arnhem Land* (*Arnhemska/Arnhemova dežela*).

5. Na Kitajskem je primerno poslovenjena *Rečna kotlina*, v Ameriki *Koloradska planota* ali *Velika planota* – v Avstraliji pa piše samo *Nullarbor Plain* (*Nullarborska nižina/ravnina*).

6. Kakor imamo poslovenjeno *Severnoevropsko nižavje*, je treba posloveniti poimenovanje za nebesno stran tudi v imenih *Sierra Madre Oriental* (*Vzhodna Sierra Madre*) in *Sierra Madre Occ.* (kar se sploh ne da prebrati, *Zahodna S. M.*).

7. Rti so v celoti poslovenjeni bolj redko (*Severni rt*, *Rt Dobre nade*), večinoma pa ne (*Rt Blanc* ali *Rt Vert* v Afriki, *Rt Elizaveti*). Prav bi bilo, ko bi se v vseh teh primerih slovenile vse občnoimenske sestavine naziva, torej *Zeleni rt*, *Beli rt*, *Deviški rt*, *Rt Rog*. Za slovenski jezik pa je popolnoma nesprejemljivo poimenovanje *Rt Elizaveti*; tisti *-i* na koncu je namreč ruska končnica za rodilnik ednine samostalnikov ženskega spola na *-a* (pravilno pisano bi pri dosledno transliteraciji bilo pisano z *-y*); mi rečemo *Rt Elizavete*, ker pa tak goli rodilnik slovenska slovnica odsvetuje, je bolje pisati *Elizavetin rt* (pridevnik iz samostalnika namesto rodilnik samostalnika); narobe pa je tudi, pisati v tej besedi *z* namesto ruskega *s*, če gre za poimenovanje po ruskem imenu, sicer pa bi bilo prav *Elizabetin*.

8. Neenotno so pisana imena otokov: tako prav *O. Kokos*, narobe *Wake o.* ali *Marcus o.* V takih primerih mora v slovenskem knjižnem jeziku stati lastnoimenska sestavina imena za občnoimensko, torej *Otok Wake*, *Otok Marcus*.

9. Prav čudno so pisane nekatere reke. Tako je naše ime *Donava* pisano le v oklepaju pod menda boljšim romunskim *Dunarea* (s strešico nad prvim *a*), namesto *Visla* je pisano *Wisla* (kar pa tudi ni poljska pisava, ker bi sicer moral biti *l* s črtico počez, tj. *ł*). Reka *Dnjeper* je pisana *Dnepr*, afriški *Senegal* pa z ostrivcema na obeh *e*-jih. V nekaterih drugih primerih bi bila imena velikih rek lahko podomačena: po primeru *Ren*, *Evfrat*, *Temza*, *Amazonka*, *Kolorado* torej tudi *Pad* (ne *Po*), *Loara* (ne *Loire*), *Maranjon* (ne *Maranón*), *Misisipi* (z enim *s*), *Misuri* (ne *Missouri*), *Jukon* (z *j* namesto z *y*).

10. Tako kot pišemo po domače *Madagaskar* (s *k*, ne s *c*), bi morali pisati tudi *Cejlon*, z *j* ne z *y* ipd. Po zgledu *Havaji* (z navadnim, ne dvojnim *v*) je pisati tudi *Mentavajski hrbet*. Lepo fonetično so pisani *Maršalovi otoki*. Izgovornih pravopisnih znamenj ne prepisujemo na slepo kot v primeru *Sénégal*, kjer sta ostrivca na *e*-jih potrebna francosko govorečim, da *e*-jev ne izgovarjajo polglasniško, nam pa ne.

11. Pridevnik od imena *Drake* je *Drakov*, ne *Drakejev*, kakor je napisan *Drakejev preliv*.

France namesto Francija?

Koliko pripomb (ki pa morda niti niso zajele vsega oporečnega) se je nabralo ob enem samem zemljevidu! Prav bi bilo, ko bi se bili (morda se še zmeraj lahko) pred natisom atlasa o teh zadevah zemljepisci pogovorili s slovenisti, da bi se bili odločili za rešitve, ki bi v čim večji meri ustrezale tudi strukturi slovenskega jezika in slovenski doslejšnji tradiciji. Če pa je do takega sestanka prišlo, kdo so bili tisti slovenisti, ki so privolili v rešitve, ki smo jih tukaj grajali? Ali ne vidijo, da se tudi na ta način utesnjuje funkcijsko področje slovenskega

knjižnega jezika? In kaj bo potem v atlasu samem! Prospekt v stilno zelo nejasnem pasusu pravi, da so »vsa imena držav, ki uporabljajo latinico, pisana v izvirnem jeziku«. Ali bomo na zemljevidih res brali *France* namesto *Francija* (ali ob njem), *Great Britain*, *Deutschland*, *España* ipd. slovenska imena pa v oklepaju le, »kjer koli (bo to) tehnično mogoče«? (Sedaj imamo za to primer *Dunarea* (*Donava*.) Ne bodimo vendar tako sodobni, da bomo pri tem svoj materni jezik deklasirali za slugo že kar iz tehničnih razlogov.

Delo, 16. 12. 1971, str. 18.

* * *

Zemljepiščeva slovenščina

Mladinska knjiga pripravlja zanimivo izdajo Velikega atlasa sveta. Dr. Jože Toporišič, profesor na katedri za Slovenski knjižni jezik in stilistiko pri ljubljanski filozofski fakulteti, je avtorjem slovenske izdaje Velikega atlasa sveta očital vrsto jezikovnih napak. Ta kritika je bila v našem listu objavljena sredi decembra. Konec decembra smo objavili odgovor dr. Jakoba Medveda, urednika atlasa. Ta odgovor avtorja kritike ni zadovoljil, zato se je znova oglasil s prispevkom, ki ga objavljamo danes.

Na moj sestavek Pisava zemljepisnih imen v Velikem atlasu sveta (izšel je v Delu 11. 11. 1971 z glavnim naslovom in vmesnimi naslovi od uredništva, Delu pa je bil predložen v objavo 23. 11. 1971), je v rekordnem času sledil odgovor urednika tega atlasa, dr. Jakoba Medveda (Slovenščina in zemljepis, Delo 16. 12. 1971). V njem dr. J. Medved skoraj v celoti brani svojo jezikovno prireditev kritiziranega zemljevida, saj sprejema menda le moje pripombe pod številkami 8, 10 in 11, tj.: da je v slovenskem knjižnem jeziku pravilno *Otok Wake*, in ne *Wake otok*; da naj se piše *Cejlon*, in ne *Ceylon*, in podobno še *Mentavajski* in ne *Mentawajski*; da so izgovorna znamenja na imenu reke *Sénégal* nepotrebna in da je prav *Drakov*, ne pa *Drakejev*. — Za preostalih 7 točk, v katerih sem imel kritične pripombe k jezikovni ureditvi zemljevida, pa J. Medved, ne da bi jih sploh obravnaval, zelo superiorno pripominja, da so »odsev pomanjkljive informacije o konceptu sodobnega atlasa«. (Te pomanjkljive informacije imam seveda jaz, da ne bi kdo kaj napačnega mislil.)

Ker gre za zelo važno stvar, moram še enkrat poudariti, da ne morem priznati koristne sodobnosti dejstvom, ki sem jih kritiziral v preostalih sedmih točkah: tako ne Medvedove mu neslovenjenju imen za obale (prim.: *Grain Coast*, *Kong Frederik der VI's Kyst* – točka 1), imen za gore in pogorja, kot je npr. *Allegheny MTS* (točka 2) ali puščave (prim.: *Gibson desert*, *Peski Kara-Kum* – točka 3), neslovenjenju imen za pokrajine ali dežele (prim.: *Kong Christian den IX's Land* – točka 4), nadalje planote (nižine) ravnine (prim.: *Nullarbor Plain* – točka 5), neslovenjenju sestavin poimenovanja za nebesne strani (prim.: *Sierra Madre Oriental*, *Sierra Madre Occ.* – točka 6); neslovenjenju imen za rte, še zlasti pa ne jezikovnemu barbarizmu, kot je *Rt Elizaveti* (točka 7); prav tako ne morem videti primernega pojmovanja »koncepta sodobnega atlasa« odtujeni ali na pol odtujeni pisavi rek, kot so po zaslugi »avtorja slovenske izdaje atlasa« imena *Wisla*, *Dnepr*, *Sénégal* (točka 9).

»Avtor slovenske izdaje atlasa« bi v mnogih navedenih točkah moral priznati vsaj svojo

nepotrebno nedoslednost – upa pa si iti celo v napad zoper jezikoslovje s tem, da jezikoslovno očitno napačne primere (*Elizaveti, Wisla*) enostavno jemlje iz pristojnosti jezikoslovne presoje in jih spravlja v zvezo s svojim »konceptom sodobnega atlasa«.

Dr. Jakob Medved sam pravi, da kritizirani zemljevid spada med »karte, na katerih prevladujejo druga (udomačena) uradna imena«. Že s tega stališča je torej neprimerno, da niso poslovenjene še od nas kritizirane stvari. Zaradi neslovenjenja mestoma prihaja prav do neizgovornosti (prim.: *Frederik den VI's Kyst, Allegheny MTS, Sierra Madre Occ.*). Kljub vsemu sklicevanju na »priporočilo mednarodne komisije za zemljepisna imena« (kje bi ga človek lahko našel natisnjenega?) ponovno pravim, da bi zlasti v takih primerih neprimerno laže pogrešali (kot ga imenuje dr. J. Medved) »prvo (izvirno) uradno pisno ime«, kot pa »druugo (udomačeno) uradno ime«. (Mimogrede naj pripomnim na neprimernost poimenovanja *udomačen* namesto *podomačen*.)

Primer reke Donave

Na kritiziranem zemljevidu me je motilo tudi zapostavljanje slovenskega poimenovanja reke *Donave* (ki je v oklepaju pod *Dunărea*). J. Medvedu se tudi tako pisanje zdi v redu, meni pa še zlasti na takih zemljevidih, kot je obravnavani, ne; tu docela zadostuje samo podomačeno ime, kakor je na njem samo podomačeno, pisano *Pireneji, Alpe, Severnoevropska nižina* ali *Skandinavija*. Še zlasti pa zavračam Medvedove kriterije za pisavo »imen, držav, morij, podmorskih oblik in večjih zalivov, ki leže v teritorialnem pasu posamezne države« in kjer naj bi se na zemljevidih najprej navajalo prvo uradno ime, v oklepaju pa slovensko. Torej bo pisalo vendarle tudi *Deutschland* (Nemčija), *France* (Francija).

Sploh se mi zdi uporaba dveh poimenovanj še večkrat oporečna. Le čemu naj bi npr. ponovno uvajali zmedo v pisavo imen, kot sta *Bitola* ali *Skopje*, kjer se brez vsega lahko odločimo za poimenovanje, ki sta hkrati makedonski.

Dr. J. Medvedu se menda zdi zelo pomembno in koristno, da na »nemških zemljepisnih kartah, ki so izdelane po teh mednarodnih kriterijih v Nemčiji ne piše več *Marburg, Laibach, Slovenien* itd. temveč *Maribor, Ljubljana, Slovenija*«. Po isti logiki bi torej morali tudi mi zavreči npr. *Dunaj, Rim, Bavarsko, Benetke* itd. in pisati *Wien, Roma, Bayern, Venezia* ... Tako se bo po Medvedovem širilo funkcijsko območje slovenskega jezika!

Nikakor tudi ni rešeno vprašanje, kako naj pišemo zemljepisna imena s področij, kjer se podajajo neangleška (nefrancoska, neportugalska itd.) azijska in afriška imena s črkovnimi znamenji angleške (francoske, neportugalske ...) abecede. Mislim, da tu moramo uporabljati slovensko abecedo in torej tuje glasove teh imen zapisovati s slovenskimi pravopisnimi znamenji. Kaj nam če *Kilimanjaro* namesto že podomačenega *Kilimandžaro*!?

To, kar zagovarja (in na zemljevidu tudi uveljavlja) dr. J. Medved, je v velikem nasprotju s pravili Slovenskega pravopisa 1962, kjer je prav predpisano, da »samo v domači, dostikrat prevedeni obliki, pišemo: 1. imena držav, pokrajin in otokov, 2. občne pojme v sestavljeni zemljepisni obliki, 3. imena večinoma vseh večjih rek, 4. imena skoraj vseh gorovij, 5. imena nekaterih bolj znanih krajev in 6. imena zemljepisnih pojmov (kot so ocean, otok, zemlja, gora, morje).«

Malo ustrezna načela

Dr. J. Medved si je svojo kritiko teh naših pravopisnih načel (prim. njegov članek O načelih za pisavo tujih geografskih imen; *Geografski obzornik XVI/1969*, šte. 2, str. 14–17) olajšal tako, da je obravnaval le najšibkejšo 5. točko (češ zakaj *Neapelj*, toda *Salzburg*;

od drugega pa *Ognjena zemlja* proti *Tajvan* oz. *Tevtoburški les* proti *Schwarzwald* (med zadnjima dvema je za jezikoslovca bistvena razlika, ker je v *Teutoburger Wald* prva sestavina pridevnik, v *Schwarzwald* pa del zloženke) in potem na podlagi te nedoslednosti zavrgel naše dotlejšnje dokaj utrjeno izročilo, z dodatno utemeljitvijo, da se v tej nedoslednosti in slovenskem izročilu sploh kaže vpliv nemškega in srbohrvaškega izročila. Za srbohrvaški vpliv dobesedno piše, da »je napravil veliko škodo«, saj je z njim »polagoma prodiral tudi vpliv fonetičnega pravopisa (piši, kakor govoriš), ki se je zlasti uveljavil pri ruskih imenih (*Kijev, Jevgenij, Dnjeper*) in pri številnih imenih v nekdanjem kolonialnem svetu«. To se pravi: vstran z domačim izročilom, ker so v njem vplivi nemškega in srbohrvaškega, zato pa uvedba mednarodnih kriterijev (reci : angleško-francoski vpliv), ker tako zahtevajo – parafraziram Medvedove besede iz članka v Geografskem obzorniku – vedno večje zблиževanje in gospodarsko sodelovanje med posameznimi državami sveta, načelo nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav in pravega internacionalizma. — Kdo bi si bil mislil, da so naša podomačena zemljepisna imena tako močen sovražnik zgornjih pozitivnih načel! A to ni vse: s tem se povečuje tudi praktična vrednost osvojenega topografskega znanja.

Dr. J. Medved je prepričan, da z »osvojitvijo« teh načel odpadejo tudi vse dileme, ki izvirajo iz dosedanjih pravil o pisanju tujih geografskih imen. Preprosto: tuje (angleške) zemljevide bomo v glavnem kar prepisovali (oziroma jih tiskali z malce popravljenimi angleškimi klišeji); da bomo vedeli, za kaj pri imenih gre, bomo uporabljali »dokaj obširen slovar osnovnih terminov v različnih jezikih«, za pravilno izgovorjavo se bomo brigali le pri šolskih atlasih (»v kolikor jih bomo sploh dobili«): na to, kako bomo vse to sklanjali, kako izpeljevali pridevnike, pa naj mislijo drugi.

Mislim, da so Medvedova nova načela za pisavo zemljepisnih imen slovenskemu jeziku malo ustrezna in da bi bilo edino prav, vrniti se k zaničevanemu doslejšnjemu domačemu (nekoliko izboljšanemu) izročilu!

Delo, 7. 1. 1972, str. 6.

* * *

»Težave« leksikonskega zapisovanja

V Književnih listih (8. 10. 1981) je Ksenija Dolinar objavila »nekaj opazk« o problemu, ki ga je načelo jezikovno razsodišče« s tem, da je grajalo zapisovanje »naglasov in izgovora besed v leksikonu Literatura« Cankarjeve založbe. Jezikovno razsodišče, katerega član sem tudi podpisani, je bilo mnenja, da ni upravičenega razloga za zanemarjanje našega domačega zaznamovanja naglasnega mesta in izgovora prevzetih besed. Sistem, ki ga zagovarja Ksenija Dolinar (pač »ob sodelovanju domačih strokovnjakov, od jezikoslovcev do tistih, ki obravnavano gradivo uporabljajo ali se srečujejo z njim pri vsakdanjem delu«), namreč za slovenski knjižni jezik v dveh ozirih ni ustrezen, in nasprotnega tudi Ksenija Dolinar ni zmoгла dokazati. Prvič za slovenščino ni dovolj, če zapisujemo samo mesto

naglasa, ne pa tudi kolikosti in (pri črkah *e* in *o*) tudi kakovosti naglašene samoglasnika. Zaradi tega se leksikonski zapis tipa *ak'cent* bere lahko *akc'ent*, *akc'ent*, *akc'ent* in *akc'ent*, kar nikakor ne more biti ne prav ne dobro tistemu, ki mu je kaj do slovenskega izgovora (in jezika). Druga nezadostnost izbranega sistema je, da v slovenščino prevzete besede obravnava, kakor da bi bile citatne, tj. izgovorno del drugega jezika, ne pa slovenskega knjižnega. Za primer *enjambement* je podan z [ãžãbmã] (za Ksenijo Dolinar posebej: vsi *a*-ji imajo v tem rokopisu, kakor že prej v rokopisu jezikovnega razsodišča, zgoraj vijugico, ki zaznamuje nosni izgovor, naglasno mesto pa zaznamovano z vejico), ne pa z [anžamb' ma], kakor to v slovenskem knjižnem jeziku dejansko izgovarjamo. V slovenskem leksikonu nas ne zanima toliko prvotni, kakor naš slovenski izgovor, in do tega še zdaleč ne vodi tako preprosta pretvarjalna preglednica na ovitku leksikona, ki sem jo res predlagal jaz, kjer pa so podani le najbolj tipični slovenski ustrezniki za »poslovenjeni izgovor« deloma popravljene »mednarodne« fonetične transkripcije (poleg tega v tej preglednici leksikonu pridno ponatiskujejo tudi očitne tiskarske napake). Ker Ksenija Dolinar sama razširja debato na vse leksikone, naj ponazorimo neustreznost mednarodne transkripcije za našo resnično jezikovno prakso vsaj še s katerim primerom: znano ime *Churchill* je v leksikonu 1973 podano s [č'ə:čil], dejanska oblika pri nas pa je [čêrčil], kakor za *Chicago* ni [šika'gou], ampak [čikágo], in za Chomutov ne [x'əmutof], ampak [hómutoŋ]; itd., itn. Z drugimi besedami: če so jezikovni svetovalci leksikonov že uvideli, da glasov *č*, *ž*, *š* nima smisla Slovincem prepisovati »mednarodno« s *t z f* naj se vendar usmilijo še pri zapisovanju nosnikov, pa dvoglasniških *j* in *v*, da ne bodo pisali izgovora npr. besede *Byron* z [bair'n], ampak lepo razumljivo in naše [bájron], in tako naj pišejo izgovor npr. tudi *Brauchitsch* enostavno [brauħič], da ljudje ne bodo brali bái-rən, brã-u-cič. Ksenije Dolinar »preprostejši bralec« bi namreč tako še lažje »hitro osvojil« izgovor, seveda če ne mislimo, da je zanj tako in tako vseeno, kako bo končno izgovarjal.

Tako je splošno znano, da je eno biti dosleden in enoten, kar tako poudarja Ksenija Dolinar, drugo pa, ali je kaj, kar smo si izbrali, tudi dobro in prav. Po povedanem izbrani način zapisovanja glasov v leksikonih ni dober in bi ga kazalo korigirati. Pri tem naj bi bolj iskali pomoči pri strokovnjakih za slovenski knjižni jezik. Ne vem, zakaj prvo besedo o zadevah slovenskega knjižnega jezika dajati neslovenistom, še posebej v primerih, ko se s tem ruši slovensko jezikovno izročilo in siromaši naš jezik. Kolikor so razlogi za leksikonsko poenostavljanje »kar dovolj utemeljeni«, kakor samozavestno meni Ksenija Dolinar, po povedanem morda lahko vsak sam presodi. Iz vsega tudi jasno izhaja, kdo koga zavaja.

Delo Književni listi, 30. 10. 1981, str. 4.

Anketa Dela: Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi slovenski pravopis

V Sobotni prilogi 7. novembra je Delo objavilo anketo o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. Anketiranci so morali odgovarjati bolj na pamet, kolikor so se pač spominjali delne objave v Slavistični reviji, ker knjižica še ni prišla iz skladišča DZS. Razveseljivo je, da je večina anketirancev Načrt sprejela kar s simpatijo. Da se bodo pojavili nekateri pomisleki, je bilo treba pričakovati. Gotovo jih bo v nadaljnji razpravi še več in verjetno se bodo med seboj tudi močno razlikovali. V primernem času bi kazalo nanje tudi odgovoriti. V tem trenutku pa se je treba odzvati na eno mesto v povsem odklonilnem odgovoru, ki ga je v anketi dal J. Jurančič, tiče se t. i. ideološke neustreznosti Načrta. Ozadje tega je sicer podrobno opisano v Slavistični reviji 1979 (str. 81–132), kjer so objavljeni tudi ustrezni dokumenti, toda ker je Slavistična revija težko dostopna, si le malo ljudi lahko ustvari svoje mnenje o takratnem sporu in njegovih posledicah, med katerimi je trenutno najbolj vidna petletna zamuda pri izidu Načrta.

Že v recenziji Načrta l. 1976, na katero se sklicuje J. Jurančič, je on Načrtu očital, da je »poln reakcionarne preteklosti, spominja se Luegerja, pozablja pa Tita, omenja Führerja in večkrat Franca Jožefa, ne pozna pa besed *socializem, Marx, Lenin, komunizem*, ne najde priložnosti, da bi omenil našo državo, skratka hoče biti, zavestno, apolitičen«. V odgovoru na to recenzijo so bile te trditve ovržene med drugim z naslednjimi podatki: Imena v zvezi s Titom se pojavijo v Načrtu petnajstkrat, in sicer na str. 8, 9, 10 (2 x), 13, 14 (2 x), 18, 105, 169 (6 x) (v sedANJI objavi Načrta je to na str. 16, 17 (3 x), 19, 20, 21, 25, 101, 158 (3 x), 159 (3 x); *Marx* se najde na strani 52 in 53 (58, 60); druge našete besede se prav tako večkrat uporabljajo v raznih oblikah in zvezah, med drugim smo našli priložnost tudi za omembo naše države: *SFRJ* oz. *Jugoslavija* je na str. 7, 9, 13 in 14, 85 (15, 16, 19, 21, 87) in *SRS* oz. *Slovenija* na str. 7, 9, 13 in 14, 85 (15, 16, 19, 87), kot sestavni del daljšega naslova pa še na številnih drugih mestih.

In po vsem tem se v anketi Dela spet bere: »Izbira imen in primerov v konceptu ne ustreza več našemu času, ki ga ne zanimajo več veliki papeži in verski gorečniki in ne Luegerji z napačno stvarno razlago. Slovensko ljudstvo ima svoje junake, heroje, požrtvovalne može in žene, o njih pa v konceptu ni sledu.«

Odprimo vendar Načrt na kateri koli strani, kjer se obravnavajo take stvari. Npr. kar na začetku poglavja o rabi črk; tu so v razdelku Same velike črke (str. 15) naslednji zgledi (navajamo prav vse): *SFRJ, SRS, SZDL, ZKJ, OZN, SAZU, FF, CO₂, H₂O; AVNOJ, UNESCO, NaMa, LASER, TOZD – Avnoj, Unesco, Nama, laser, tozd; AVNOJ AVNOJ-a AVNOJA, TAM TAM-a TAMA, SKOJ SKOJ-a SKOJA, AFŽ, AFŽ-ja, BBC BBC-ja, ZSSR ZSSR-a; Unesca, Unrre, INA INE INI, UNESCO; UNESCA UNESCU*. – Ali pa poglavje o imenih oseb na str. 17, kjer se navajajo *France Prešeren, Lucijan Marija Škerjanc, Zofka Kveder - Jelovškova, Valjahun, Svetopolk, Samo, Tito, Koseski, Prežihov Voranc, Josip Broz-Tito, Franc Rozman-Stane, Jovan Vesel-Koseski, Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, Dušan Silni, Ljudevit Posavski, Janez Bleiweis pl. Trsteniški, Ivan Klodič vitez Sabladoski*. Ali niso vse to »naši junaki, hero-

ji, požrtvovalni možje in žene«, o katerih da v »konceptu ni sledu«? (Preostala imena v tem razdelku so še: *Erika Kovač-Gabršček*; *Breda Tekavec*, roj. *Požar*; *Preskar Borisa Jelko*; *Pipan*, dr. *Marko*; *Urbančič*, *Ivan*; *Trdoglav*; *Pepelka*; *Zlatolaska*; *Aleksander Veliki*; *Friderik s Praznim žepom*; *Devica Orleanska*; *Stane Suhadolc*, vulgo *Kovačev*; *Orlovo pero*; *Velika noga*. Vsa so tipsko potrebna in glede na naše družbenopolitične razmere nevtralna.) — In zakaj obravnava Načrt imena »papežev in verskih gorečnežev«? Samo zato, ker je to ena od redkih kategorij imen, ki se pišejo po domače, ne po tuje, kot se normalno pišejo tuja imena. Zato je v Načrtu tudi *Franc Jožef*, ob njem pa še sloviti možje, ki se pač pišejo po naše, npr. *Homer*, *Horac*, *Neron*, *Ezop*, *Petrarka*. Ni pa v njem *Luegerja*, ob katerem se J. Jurančič tako pohujšuje (*Lueger* pa je bil npr. tudi priimek našega *Erazma Predjamskega*).

Upajmo, da se bo s tem ponovnim pojasnilom končno že nehalo govoriti o družbenopolitični vprašljivosti navedkov v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis in da bo sedaj javna razprava lahko šla v pozitivno smer: skušala naj bi odkriti kake resnične pomanjkljivosti Načrta, predlagala naj bi boljše rešitve ali spopolnitve že obravnavanega in nas pripeljala k na vse strani utemeljenemu dogovoru, ki se ga bodo nato tudi zvesto držali, dokler nas jezik sam ne bo spet silil k spremembam. Da pa bi bilo mogoče jezik ali misel o njem razvojno zaustaviti, tega menda vendar ne mislijo niti še tako vneti poveličevalci minulih časov.

Delo, 21. 11. 1981, str. 26–27.

* * *

K Urbančičevi alternativni SP

(Obravnava lastnih imen v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis in pri Urbančiču)

V Naših razgledih (31, 3 (722), 12. 2. 1982, str. 78–79) je Boris Urbančič objavil članek o možni oblikoslovni in besedotvorni obravnavi osebnih imen v pravopisu. To je njegov odgovor na reševanje ustrezne problematike v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis (DZS, 1981), v katerem so lastna imena obravnavana skupaj z občnimi, hkrati pa vse domače in tuje. Urbančič meni, da Načrt ravna narobe: saj da so lastna imena posebej obravnavana v obeh naših povojnih pravopisih (1950, 1962) pač zato, ker se pri »sklanjatvi lastnih in še posebno tujih osebnih (in geografskih) imen ter izpeljank iz njih srečujemo s takšno množico pravopisnih, oblikoslovnih in besedotvornih posebnosti, da jih je nemogoče obravnavati skupaj z drugimi samostalniki in pridevniki«. Taka obravnava osebnih imen v Načrtu se mu torej zdi »korak nazaj v primeri s prejšnjima pravopisoma«. Seveda tudi Urbančič ne sprejema obravnave iz hvaljenih SP 1950 oz. 1962, ampak predlaga drugačno, tako, da bi bilo iskanje v njej najprimernejše.

Poglejmo, ali ima Urbančič v svojem nasprotovanju Načrtu prav. Medtem ko so v Načrtu lastna imena res obravnavana skupaj z drugimi besedami, ker posebne pozornosti ne zaslužijo (saj so vsa del slovenskega besedišča in besedil), Urbančič pod posebnim naslovom (Osebna imena) prinaša kar 7 poglavij s številnimi odstavki pravil, vsega skupaj

12 + 28 + 5 + 12 + 18 + 2 odstavka, tj. 77 odstavkov pravil samo za osebna lastna imena (pri čemer je pri nekaterih odstavkih dejansko še po več delnih pravil). Če bo Urbančič hotel obdelati na ta način tudi vrste lastnih imen, bi rabil še 77 odstavkov za zemljepisna (Urbančič seveda pravi geografska) lastna imena, pa novih 77 za stvarna lastna imena, in nato vsaj še toliko za prevzete besede s statusom tujk, in končno bo treba verjetno le nekaj reči tudi o domačih občnih imenih. Sedaj to seštejte: $77 + 77 + 77 + 77 + X = 308 + X$ odstavkov pravil. Ne vem, če se bo iskalcu med njimi res tako lahko znajti, kot meni avtor take obravnave teh vprašanj. Kajti tudi če bi bilo teh pravil malo manj (odvisno od tega, kar bi Urbančič spustil ali pa pozabil povedati), jih bo še zmeraj na stotine. Kaj to pomeni, ve vsak, ki ve, da človek ni pomnilniški računalnik, temveč nekaj, kar zna sistemsko misliti na podlagi hierarhičnega binarizma.

Sestavljavci načrta smo seveda menili, da je tak velikanski trud pri obravnavanju lastnih imen povsem nepotreben, če izhajamo iz podmene, da se lastna in občna imena v oblikoslovlju in besedotvorju (pa tudi v pravopisu) v bistvu ne ločijo; tisto malo, v čemer pa so vendarle različna, naj se sproti pove na ustreznih mestih.

In res: v vseh (dosedanjih) 77 Urbančičevih odstavkih pravil o problemih (osebnih) lastnih imen je komaj kaj značilno samo za lastna, ne pa tudi za občna imena, to pa tako za naša domača kot za prevzeta imena, najsi bodo podomačena ali ne. Ker se ne spleča trošiti toliko energije, časa in prostora, da bi to dokazovali za ves Urbančičev članek, bo zadostovalo, če se omejimo na njegovo prvo poglavje, naslovljeno Domača imena za moške, v katerem imamo vsega skupaj 12 odstavkov, razporejenih brez vsake členitve čisto linerano, na videz torej preprosto, zato pa za iskalca kdaj tudi dvoumno: prim. kar prvih 6 odstavkov, kjer bo redko kateri iskalec vedel, da je prvi odstavek (imena na soglasnik) hierarhično nad preostalimi petimi (imena s polglasnikom v zadnjem zlogu, na. *-r*, na *-ic*, druga na *-c*, pridevniki kot priimki); o zelo lahkem zmotnem branju zaradi tega pozneje več (prim. imena, ki so prvotno bila pridevniki).

Kaj je pri teh imenih takega, da ne morejo biti obravnavana skupaj z občnimi? Teoretično nič. O tem se najlažje prepričamo iz spodnje preglednice, ki v po dveh stolpcih navaja lastna oz. občna imena, domača in tuja (zadnja so v srednjih dveh stolpcih). Primeri so razvrščeni po Urbančičevih 12 kategorijah – primeri v oklepaju so ali starinski (*pevic*), ali neknjižni (*slugata*), ali sicer domači, pa pisani po tuje (*Kette*) ali na pol citatni (*poeta*).

Lastna imena		Občna imena	
Domača	Tuja	Tuja	Domača
1. <i>Bevk -a</i>	<i>Beust -a</i>	<i>boy -a</i>	<i>fant -a</i>
2. <i>Kmetec -tca</i>	<i>Gubec -bca</i>	<i>hektoliter -tra</i>	<i>pisec -sca</i>
	<i>Solingen -a</i>		<i>jazbec -a</i>
3. <i>Komar -ja</i>	<i>Herder -ja</i>	<i>lider -ja</i>	<i>kolar -ja</i>
	<i>Shakespeare -r(j)a</i>	<i>semafor -(j)a</i>	<i>okvir -(j)a</i>
4. <i>Primic -mca</i>			<i>(pevic -vca)</i>
	<i>Lobkovic -a</i>		
5. <i>Drejc -a</i>	<i>Horac -a</i>		<i>vetrc -a</i>
6. <i>Majhen -hna</i>			<i>duhoven -vna</i>
7. <i>Vojvoda -e/-a</i>	<i>Masleša -e/-a</i>	<i>(poeta -e)</i>	<i>vojvoda -e/-a</i>

Lastna imena		Občna imena	
Domača	Tuja	Tuja	Domača
8. <i>France -ta</i>	<i>Stipe -ta</i>		<i>fante -ta</i>
<i>Sonce -a</i>	<i>Pijade -a/-e</i>	<i>kamikaze -a</i>	
(<i>Ketteja</i>)	<i>Goethe -ja</i>		
<i>Kne -ja</i>	<i>René -ja</i>	<i>rele -ja</i>	<i>enobé -ja</i>
<i>Seme -na</i>			
9. <i>Kosi -ja</i>	<i>Loti -ja</i>	<i>taksi -ja</i>	<i>oči -ja</i>
<i>Smerdu -ja</i>	<i>Salacrou -ja</i>	<i>gnu -ja</i>	
	<i>Ceauescu -a/-ja</i>		
10. <i>Marko -a</i>	<i>Tasso -a</i>	<i>avto -a</i>	<i>sinko -a</i>
11. <i>Marko -ta</i>			<i>sinko -ta</i>
(<i>Miha -ta</i>)			(<i>sluga -ta</i>)
(<i>Franci -ta</i>)			(<i>oči -ta</i>)
12. <i>pesmi</i>	<i>drame</i>	<i>gnu</i>	<i>pes</i>
<i>Franceta</i>	<i>Maksima</i>	<i>soседа</i>	<i>soседа</i>
<i>Prešerna</i>	<i>Gorkega</i>	<i>mehanika</i>	<i>kovača</i>

Torej?

Slovenska občna imena se načeloma resnično pregibajo tako kot lastna, domača pa ravno tako kot tuja. Razlike so minimalne: tako tuja občna imena ne poznajo podaljšave osnove s *t* (ni torej tipa *finale -a*) in sprevržna imena tipa *Grad -a* nimajo posebnih končnic ustreznih občnih: Urbančič navaja nasprotje za rod. ed. *Grad -a* proti *grada -a/-ú*, moral bi pa te navajati tudi za množinske sklone. Iz naše preglednice se tudi vidi, da nelastna imena nimajo končnice *-u* (*Ceauescu*). In če je razlik med občnimi in lastnimi imeni tako malo (praktično nič), zakaj potem razvijati celo samo za osebna lastna imena kar 77 pravil? Zaradi preprostosti? Zaradi lažjega iskanja? Odgovor pač ni potreben.

Toliko glede tega, ali je v SP potrebno posebno poglavje o lastnih imenih.

V Urbančičevem sestavku na sploh pa je tudi vse polno napak in nedoslednosti (ki si jih še zlasti pravopis komaj lahko privoščiti). Tudi za to si oglejmo le njegova Domača lastna imena za moške; najboljše spet kar po njegovih 12 odstavkih:

1. Imena na soglasnik: Pri Urbančiču manjkajo podaljšave z *n*: *Francelj -na* (kot *nagelj -na*); v smislu njegovega 11. odstavka bi jih bilo treba označiti s pogovorno, ker noče priznati razlike med zbornim in pogovornim v okviru knjižnega jezika. Tudi pri ustreznih tujih imenih pri Urbančiču manjkajo podaljšave z *n*, tj. tip *Kato -na*.

2. Imena s polglasnikom v zadnjem zlogu: Manjkajo primeri, ko polglasnik ne izpade (tip *Jazbec -a*, *Pavlek -a*).

3. Imena na *-r* Urbančičevo pravilo dopušča tudi tip *Bor -ja* (razen če njegovih besed, ki pač skušajo biti preproste in vsem razumljive, ne razumemo kar sami tako, kot zahteva stvar, tj. da se podaljšujejo osnove na *samoglasnik + r*, pred katerim je še kak drug samoglasnik). V »zapletenem strokovnem« izražanju so to »dvozdložne osnove«. Urbančičevo pravilo dopušča razen tega tudi podaljšave tipa *Peter -ja*, kolikor se spet sami ne opozorite bodisi na enozložnost te osnove bodisi na pravilo, da se osnove s polglasnikom v zadnjem zlogu ne podaljšujejo z *j*. Hkrati Urbančič pozablja povedati, da se v im. enozložni samostalnik na *-r*, vendarle podaljšujejo z *j*, če so sprevržni iz ustreznih občnih imen (kakor npr. *Car -ja*).

4. Priimki na *-ic*: Urbančič brez posebne potrebe loči dvo- in trozložne osnove (kaj pa če bi bile še večzložne), pa mora vendarle pri enih in drugih ugotoviti, da se ta *i* včasih izgublja, včasih pa ne. Poleg tega bi Urbančič tak *i* v nekaterih primerih izgovarjal polglasniško (kdaj?). Kaj komu koristijo taka pravila? Ne bi bilo morda bolje tak *i* normirati po zgledu na primere s polglasnikom pred *c* (glej zgoraj *pevec -vca* proti *jazbec -a*), pri čemer bi postali pozorni tudi na *-ic*, ki ni tega, tj. polglasniškega izvora (prim. *Matic*).

5. Orodnik pri imenih na *-c*, ki nimajo pred tem *i*: Tu Urbančič naenkrat v posebnem odstavku obravnava premeno *-om z -em* v or. ednine. Sicer je to že prej omenjal tudi v 4. odstavku, ne v prvih treh odstavkih, kjer imamo v nasprotju z *Bevkom* itd. proti z *Nočem, Japljem, Cankarjem*. Ta problem Urbančiču nagaja tudi še naprej: v 7. odstavku omenja z *Mihom, – Matijem*, v 8. ni navedel besed kot s *Soncem, Zdravjem*, v 9. pa s *Francijem*, zato pa v 10. prepoveduje s *Sašem*, dovoljuje pa s *Franjem* (poleg s *Franjom*). — Ali ne bi bilo vendarle bolje, ko bi izhajali iz splošnega pravila: za *c j č ž š* in imamo namesto *-om* končnico *-em* (za eventualno variatno *-om* v tipu s *Sašom* bi se morali šele dogovoriti, pa v bistvu ni smiselna). In ker po Urbančiču oblikoslovje spada v slovnico (pri tem pa so tudi od njega obravnavani štirje skloni: im., rod., tož., in or. vendarle tudi oblikoslovna dejstva), uporabniki njegovega pravopisa ne bodo zvedeli, kako je glede premene *o z e* množinskih in dvojnih sklonih: ali je torej *Cankarjev, Cankarjem, Cankarjema* ali pa *Cankarjov* itd. Take stvari bodo zvedeli pri Urbančiču pri eventualnih takih imenih, ki imajo samo množinske končnice, npr. *Radenci*.

6. »Pridevniki kot priimki se sklanjajo samostalniško«: Ne glede na to, da bodo *Majhni, Medeni, Mrzeli, Prešerni* in *Veseli* verjetno protestirali proti temu, da bi jih po Urbančičevi formulaciji imeli za pridevnike, in ne za samostalnike, je pravilo še zelo nepopolno, saj se bo nosilec takih imen (in kak zagaman jezikoslovec, ki samo čaka, da bi naredil kako zdravo) spomnil, da bi bilo potem prav sklanjati tudi *Koseski -a* ali vsaj *Kose-ski-ja*. Urbančič ga bo potem opozoril, da je treba upoštevati prvi odstavek pravil, kjer je govor o imenih na soglasnik. Če boste kljub temu sitnarili s tipom *Matičetov -ega* (ki je prvotno pridevnik, se končuje na soglasnik, a se ne sklanja samostalniško), bo Urbančič ... Poleg tega ne vemo, kam s tipom *Premrou*, ki se v pisavi končuje na samoglasnik, v govoru pa na soglasnik, a se sklanja samostalniško.

7. Imena na *-a*: *Miha* ima rod. samo na *-e* (tiskovna pomota?), *Kozina* na *-e* in *-a*, imena na *-ca, -ča, -ša* in *-ža* pa samo na *-e* (pač zato, ker »imajo samo žensko sklanjatev«). S čim je vse to utemeljeno? Kaj bi utemeljevali! Če pa ni pravila, zakaj potem tipologija, ko razen tega oblikoslovje spada v slovnico! In: ali res ni mogoče reči *Dal sem Sašu*? Ali pa je to tuje ime? Težav ločevanja domačega in tujega se Urbančič niti približno ne zaveda: *Braco* je po njem domače, *Laco* tuje. In ob tako nezanesljivih merilih ločevanja uvaja celo različno sklanjanje: z *Bracom* proti z *Lacom/Lacem*.

8. Imena na *-e*: Urbančič sicer pozna tipa *Tone -ta* in *Sonce -a* ne pa podaljšave z *n* (*Seme -na*: ime junaka Finžgarjevega romana iz modernega sveta); implicitno trdi, kot da tip *Tone-ta* ne bi bil pod vplivom občnih imen (namreč *oče -ta*). Brez potrebe tu omenja tožilnik enak roditelju, čeprav za vsa imena moškega spola velja načelo, da je končnica tožilnika enaka roditeljski (izjema so samostalniki druge moške sklanjatve – po Urbančičevo ženske –, kjer se živost kaže le v ustreznem pridevniku ali imenu: našega vojvodo/brata vojvodo).

9. Imena na *-i* in *-u*: Urbančič navaja novost, da bi se pridevniki na *-ski, -ški* (ali jih na *-čki, -cki* pri nas ni?) sklanjali ali s prvotnimi, pridevniškimi končnicami (*Pleterski -ga*) ali pa s samostalniškimi (*Pleterski -ja*), vendar psevdonimi samo s prvimi. Že razlika med pravimi in psevdonimnimi imeni je umetna, poleg tega tudi docela nepotrebna. — Urbančičevo

pravilo o imenih na *-i* in *-u* tudi ne upošteva domačih imen tipa *Daneu* ali *Zeï*, pa *Premrou* (ali pa jih ima za tuja?), ki se sicer končujejo na *-u* in *-i*, izgovarjajo na *v* in *j* in imajo torej rodilnike tipa *Daneua*, *Zeia*, ne pa morda *Daneuja* po Urbančičevem pravilu. Tu se določno vidi, da je treba ločiti med pisno in govorno podobo koncev besed (toda izgovor po Urbančiču ne gre v pravopis!).

10. Imena na *-o*: Tu smo že zgoraj opozorili, da ni razloga za to, da bi za *c j č ž š* in *dž* forsirali končnico *-om* namesto *-em*, če je v im. bodisi končnica *-o* (*Božo*) ali *-a* (*Saša*). Če so že v 19. stoletju uveljavili pravilo, da se za temi soglasniki piše namesto *o*-ja *e*, zakaj bi to pravilo kršili pri nekaterih lastnih imenih? Samo zato, da bomo imeli razlog vztrajati pri nevzdržni teoriji? Oblike *z -om* so kvečjemu pogovorne, ne pa zborne. Tu nam je res treba preprostega uravnalnega pravila in doslednosti, sicer nam bo jezik poln nepotrebnih pravil.

11. Urbančič trdi, da so oblike kot *Mihata* ali *Francita* tako neknjižne kot *Markota*. Ker sam nič ne dokazuje, nam tega ne bi bilo treba zavračati. Na to, da je tip na *-ota* nekaj drugega, se da sklepati tudi po tem, da ima kaka beseda na *-o* to podaljšavo obvezno (prim. *bimbotata*). Ker Urbančič ne sprejema določila, da je pogovorni jezik manj stroga varianta zbornega jezika, seveda ne vidi razlike med *Markota* in *Francita*. V tej zvezi je prav hudo pretirana njegova trditev, da »bi se obstoječi sistem knjižnega jezika sesul«, če bi v okviru knjižnega jezika ločili zorno in pogovorno obliko, čeprav je ta razlika npr. za glasoslovje uvedena že v SP 1935, omenja pa se tudi v poznejših normativnih priročnikih (Ruplovo Pravorečje, tradicionalna slovnica); s pridom se oznaka pog. (čeprav ne zmeraj jasno) uporablja tudi v SSKJ.

12. Nič novega ne potrebnega.

Za konec naj komentiramo še Urbančičeve Opombe (mimogrede smo se jih dotikali že zgoraj), Urbančič ima samosvoj način upoštevanja dotedanjih ugotovitev: če mu ugajajo, jih molče prevzema, pridno pa opozarja na domnevne napake istih virov, tokrat zlasti Načrta, ne da bi bil pri tem posebno tankovest. Tako on dovoljuje *Primic Primca* in *Primica*, Načrt pa da samo drugo; pri tem je pa »pozabil« navesti, da Načrt govori o izpadanju *i*-ja le, če je neobstoječ. Ali ko za obliko *Molièrja* trdi, da je »praksa ne upravičuje«. Ista praksa bi upravičevala premnogo napako, pa se Urbančič sam ne sklicuje nanjo in jo torej molče popravlja. Kaj pa če obliko *Molièrja* podpira analogija s *Shakespearja*, *Schillerja*, *Kollarja*, *Mostarja*, *Brodarja*? Zakaj ne bi smeli tu našemu človeku in knjižnojezikovnemu sistemu pomagati, breme olajšati? Kako to, da smo tu naenkrat tako strogi čuvarji starega, četudi manj ustreznega?!

Iz povedanega se zelo jasno vidi, da Boris Urbančič s svojim člankom ni niti malo dokazal, da bi bila ta njegova obširnost in nesistemsost (ki se ne straši stotine podatkov) stvari zares lahko v korist ali da bi bila iskalno ali pomnitveno posebno primerna za preproste bralce, o katerih Urbančič tako rad govori. O zanesljivosti Urbančičevih pripomb pa smo se tudi lahko prepričali: njegova pravila so kot sito, skozi katero se mu odteče ves tanki sok jezika, na njem ostanejo le bolj grobe stvari (pa še te velikokrat ne).

Naši razgledi, 26. 3. 1982, str. 164.

Enotna raba zemljepisnih imen

Pod tem prvim naslovom je v sobotni izdaji Dela (17. 3. t. l.) Ivan Gams poročal o sestanku, ki je bil na začetku marca v Sarajevu, tikal pa se je standardizacije zemljepisnih imen. V članku se je Gams, podobno kot na sestanku samem, večkrat negativno izrazil o stališčih, ki jih ima do pisave geografskih imen Načrt pravil za novi slovenski pravopis. V zvezi s tem na nekem mestu podaja mnenje »načelnika Vojnogeografskega inštituta iz Beograda dr. Miroslava Peterce, ki je imel tudi uvodni referat«, češ da je predlog za novi slovenski pravopis (v resnici se imenuje Načrt pravil za novi slovenski pravopis) »korak nazaj« glede obravnave zemljepisnih imen. Gams nam razlaga, da je Peterca pri tem mislil to, da je v Načrtu »pri tujih naselbinskih imenih v oglatem oklepaju zapisan slovenski izgovor, na str. 35 pa je povedano, da je ta izgovor ... tudi podlaga za pisno domačenje«.

V diskusijskem nastopu sem že v Sarajevu zavrnil to misel, ki se podtika Načrtu pravil za novi slovenski pravopis in jo je Peterca pač povzel po nekaterih slovenskih zemljepiscih. Rekel sem, da smo se pri pisavi zemljepisnih imen približali Hrvatom, Srbom itd. s tem, da smo pri naselbinskih imenih sprejeli pisavo z veliko vseh neprvih sestavin z izjemo samostalnikov *vas*, *mesto*, *trg* in *selo* in neprvih predlogov; nismo pa sprejeli tudi pisave vse z veliko administrativnih pojavov, kot npr. *Socialistična Federativna Republika Jugoslavija*. Drugič: Sestavljavci pravopisnih pravil niso imeli nikoli ničesar proti temu, da bi se v zvezi z dekolonizacijo uporabljala imena dekoloniziranih narodov in ljudstev. Za primer sem navajal imena *Bitola* ali *Skopje* doma ali *Bangladeš* na tujem.

Ločimo pa se, sem dejal kot tretje, od stališč, ki jih večinsko zagovarjajo zlasti naši slovenski geografi v tem, da bi videli kaj nenaravnega v t. i. eksonimih, tj. naših poimenovanjih zemljepisnih danosti na neslovenskih tleh. Moje stališče je, da naj bo eksonimov toliko, kolikor jih uporabniki zaradi teh in teh razlogov svoje zgodovine pač ustvarijo, bodisi da so že nastali ali pa še bodo. Mi imamo npr. *Benetke*, *Rim*, *Pariz*, *Bruselj*, *Ženevo*, *Prago*, *Varšavo*, *Budimpešto*, *Bukarešto*, *Kijev* ipd., nimamo pa več svojega imena za *Beograd* (razen izgovorno seveda), pač pa za *Reko*, *Pulj*, *Karlovec*, *Sisek*. Takih naših imen imamo še več na stiku našega (sedanjega ali nekdanjega) narodnostnega ozemlja v Avstriji, Italiji in tudi na Madžarskem. V Avstriji npr. *Gradec* ali *Lipnico*, pa *Beljak*, v Italiji *Videm* (ali *Viden*, kot hočejo v novem času), *Čedad* itd., na Madžarskem *Monošter* (in še kaj, vse do imen, ki so še danes (tudi) na našem ozemlju (*Celovec*, *Gorica*, *Trst* itd.). — Zame so ta in taka imena izpolnjena z vsebino, ki je ne nameravam zgubiti s tem, da bom pisal *Venezia* (ali *Venezia/Benetke*) ipd. Nikogar niti najmanj ne ogrožam, če govorim o tem, da bi šel rad v *Benetke*, *Rim*, *Celovec*, na *Dunaj*, v *Gradec* ali *Prago* ali celo v *Kijev*, doma v Jugoslaviji pa na *Reko*, v *Karlovec* ali *Pulj* in še kam. Seveda tudi drugim dopuščam, da v skladu s svojim jezikovnim izročilom pridejo bodisi v *Kopar* ali v *Ljubljano*, ali pa celo v *Marburg* ali *Laibach*: saj tudi kateri Anglež lahko zaide v *Belgrade*, *Rome* ali *Moscow* itd., pa se svet ne podre, kvečjemu bolj domače se pri tem počutimo.

Res smo lahko veseli, če se »geografi v sekciji za geografska imena pri Geografskem društvu Slovenije v glavnem ne zavzemajo za odpravo povsem domačih imen tipa *Dunaj* ali *Rim*«, kakor pravi predsednik te sekcije Gams, toda prvič velja to le »v glavnem«, kar pomeni, da se eni zavzemajo celo za to – in to je po mojem popolnoma napačno – drugič pa: kaj

pomeni izraz »povsem domača imena«? In če Gams dalje trdi, da se omenjeni »v glavnem ne ogrevajo za večje spremembe pravopisnih pravil o rabi tujih zemljepisnih imen z apelativom (npr. *Beringov preliv*, *Skalno gorovje*)«, je to spet lepo, vendar je tu spet tisti nesrečni »v glavnem« zraven, ki govori za to, da so nekateri vendarle za pisavo tipa *Sibirskaja nizmenost*, namesto *Sibirsko nižavje*, kakor je uveljavljena na kartah Velikega atlasa sveta, in spet ni jasno, za katere spremembe te prakse se pa vendarle ogrevajo.

Že na sarajevskem posvetovanju sem ponovno povedal, da je vprašanje naslavljanja poštnih pošiljk posebna zadeva, ki nikakor ni težka: tj. pisma pošiljam npr., v *Paris*, ne v *Pariz*, v *Genève*, ne v *Ženevo* ipd. In isto je z napisnimi tablami: Nič nimam proti temu, da na njej piše *Reka/Rijeka*, ne vem pa, zakaj naj bi Slovincem kazali pot samo v *Rijeko*. Zato bi na Gamsovo mnenje, da »ne vidi mnogo preko domačega plota, kdor trdi, da je število eksonimov ogledalo bogastva kakega jezika« – ne vem sicer, kdo bi bil kaj takega trdil – odgovoril, da se v slovenskih eksonimih kaže duhovna prisotnost našega slovenskega človeka v teh krajih, ki jih seveda nikakor ni ogrožal, zasedal ali celo izkoriščal. Kdor tega ne uvidi, gleda samo preko domačega plota, ne briga pa ga domače.

In še h Gamsovi misli, da se je »več /.../ azijskih in afriških narodov odločilo za sistem pinjin«. Očitek o neupoštevanju pinjina v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis smo v Sarajevu prav tako slišali iz ust Peterce. Že v Sarajevu sem v zvezi s tem pojasnil, da v resnici že Načrt pravil za novi slovenski pravopis ne gre mimo pinjina in tudi ne daje nikake prednosti kolonialnim prepisom izvirne kitajske pisave, kakor se je tudi trdilo v Sarajevu. Načrtu pravil gre za slovenščini ustrezno pisanje kitajskih lastnih (in občnih) imen, in sicer ne glede na to, iz katerega prepisa jih jemljemo. Saj tam vendar jasno piše, da »ANGL. Pomeni angleški, PIN. Pa pinjinski prepis« (81), medtem ko so »primeri brez oznake /.../ skupni vsem prepisom«. Isto že v Slavistični reviji 1979, str. 146; tam na str. 149 piše, da je »Komisija izdelala predlog, v katerem sta združena yalski in angleški Wade–Gilesov zapis kitajskih glasov s pinjinskim«, poleg tega pa je (str. 150) podana še preglednica slovenskih ustreznikov pinjina (objavil sem jo tudi v Delu pred uvedbo pinjina, ko sem se odzval na pisanje Sajeta, ki se je bil pred tem zavzemal za uvedbo pinjina).

V Sarajevu je bil dan tudi odgovor na očitek, da Načrt še l. 1981 ne upošteva pinjina. Ga upošteva, seveda pa kot izhodišče za določitev slovenske pisave, v izdanem Načrtu pa pinjinska preglednica iz Dela oz. Slavistične revije ni sprejeta zaradi naslednjega (prim. Načrt, str. 2) »Na pobudo SZDL je SAZU decembra 1980 sklenila, da se Načrt pravil objavi v obliki, v kakršni je bil oddan v recenzijo (maja 1976), oziroma s tistimi popravki, ki so bili dogovorjeni z recenzenti in sprejeti v II. razredu SAZU« (kar je bilo končano pred sredo l. 1977).

Moje mnenje glede pisave kitajskih imen je seveda ves čas, da je pinjinska pisava za Slovence pretežka, da se jo torej komaj lahko naučijo brati in da tudi vodi k temu, da bomo s časom dobili še več zapletenih latiničnih pisav, kakor hitro bi se res odločili imeti svojo latinico tudi narodi in ljudstva, ki doslej svojo besedo pišejo nelatinično (omenimo samo obe semitski pisavi (arabsko in hebrejsko), pa perzijsko, etiopsko, korejsko, japonsko (katera je tudi v Sovjetski zvezi ipd.), zato sem za slovenski pravopis predlagal podomačeno pisavo za vse jezike, ki ne pišejo latinično.

Oglasil bi se še h Gamsovi kritični misli glede Načrta pravil za novi slovenski pravopis, ki jo je že večkrat ponovil, tokrat v Delu v naslednji obliki: »Slovinci, ki nam zgodovina ni dodelila možnosti kolonizatorjev, nimamo veliko eksonimov, ki so bili eden glavnih razlogov za mednarodno standardizacijo. Tudi nismo osvojili načela: piši, kot govoriš. Toda v času, ko se svet bori proti eksonimom in za ohranitev izvirnih domačih imen, je v predlogu za novi slovenski pravopis (1981) pri tujih naselbinskih imenih v oglatem oklepaju zapisan slovenski

izgovor, na str. 35 pa povedano, da je ta izgovor ... tudi podlaga za pisno domačenje. Da je predlog v tem pogledu korak nazaj v primerjavi s prejšnjim /.../« itd. (pasus o Peterci).

Ali Načrt pravil za novi slovenski pravopis, potuhnjen, kot je, res predvideva podomačeno pisavo vsega zemljepisnega, kakor mu pripisuje to mesto Gamsovega članka? — Nikakor. Prvič so v Načrtu zemljepisna lastna imena obdelana natanko tako kot osebna ali stvarna lastna imena in celo kot občna imena. Opomba, ki jo Gams navaja iztrgano iz sobesedila, se seveda nanaša na morebitno podomačitev pisave prevzetih besed, saj je vendar v Načrtu jasno povedano, da lastna imena iz latiničnih pisav podomačujemo samo v omejenem obsegu, kakor je namreč prikazano na str. 30 do 31 Načrta. Nobenemu izmed sestavljavcev Načrta še na misel ni hodilo, da bi bil hotel uveljaviti načelo 'piši, kot govoriš', ki poleg tega za slovenski jezik ni nikoli veljalo in s katerim sedaj plaši Gams (in morda še kdo, ki je enako zaljubljen v nedomače). O tem se lahko vsakdo prepriča, če pogleda v preglednice primerov za posamezne pisave. Pri francoski imamo npr. podomačeno pisavo pri imenih *Versaj*, *Ženeva*, *Bretanja*, *Sena*, *Rona*, *Ardeni*, *Sorbona*, kar je vse v okviru določil s str. 30–31: uveljavljena imena krajev (*Versaj*, *Ženeva*), rek (*Sena*, *Rona*), pokrajin (*Bretanja*), gorovij (*Ardeni*), stvarno lastno ime (*Sorbona*), kolikor ne štejemo sem tudi *Versaja* v posebnem pomenu. V nepregledničnem delu se od lastnih imen pojavlja podomačeno še *Kalvin* (osebno ime), poleg nekaterih takih, kot smo jih že omenili (npr. *Bruselj*). Samo kdor sanja o tem, da je treba čim več domačega opustiti, lahko pride do sklepa, da hočemo kaj prekrščevati na podlagi načela »piši, kot govoriš«, seveda le, če si naša besedila primerno prikroji (glej zgoraj).

Za konec naj povem le še to: Skrajni čas je že, da tudi v pravopisnim zadevah pred javnostjo nastopamo kot odrasli, trezni ljudje, ki se zavedajo, da lahko kaj pridobijo le z močjo argumentov (ne slepih zatrjevanj), upoštevaje domače izročilo, ki je bilo vedno pametno odprto tudi pobudam iz sveta, ne pa s samovšečnim apodiktičnim zatrjevanjem in krivim tolmačenjem ali posploševanjem stvari na podlagi kakšne nepopolnosti v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. Dober namen je mogoče doseči le s temu ustreznimi sredstvi. Podtikanje stališč gotovo ne sodi mednje.

Delo, 2. 6. 1984, str. 22–23.

* * *

Krásnaja zvezdá ali Krásna zvézda ali Rdeča zvézda I

Med stvarmi, glede katerih ima S. Torkar čisto prav, da se zanje poteguje (prim. Delo, 31. 1., str. 22), namreč da ne bi zametovali slovenskih izrazov, kot sta *odposlanec* ali *Gruzinec* (*gruzinski*) za rusko *deputat*, in ne vemo čigavo *Gruzijec* (*gruzijski*), se mu je zamešala tudi *Krasna zvezda*, ki jo je namesto *Krásnaja zvezdá* predlagalo Jezikovno razsodišče zaradi tega, da se dá potem slovensko ustrezno sklanjati in naglaševati, pa tudi zaradi pomenskih motenj. Predlagali smo torej tip *Berem v Krasni zvezdi* ne pa *Berem v Krasnaji zvezdi* ipd.

Da nam S. Torkar lahko oporeka, našo razsodbo pojmuje tako, da ji potem lahko ugovarja: za nepoučene (in pozabljive) kar prepričljivo. V razsodbi namreč ne piše, »da citata

Krásnaja zvezdá ni mogoče uporabljati v slovenščini, ker da ga ne smemo sklanjati«, kakor navaja S. Torkar, ampak da je sklanjanje Krasnaje zvezdé nedopustno, in sicer prvič zato, ker besede ženskega spola z naglasom na koncu tak naglas prenašajo za en zlog v levo (to smo ponazorili z *Móskva* in *Bogóta*), pa tudi rusko obliko pridevnika (-*aja* namesto -*a*) smo zavrnili zaradi zglédov kot *Krupska* nam. *Krupskaja*, *Carsko sélo* nam. *Carskoe seló*, *Dostojevskij* nam. *Dosto(j)evskij* ipd. Seveda pa nismo nič govorili o tem, da ne bi bilo mogoče takih imen uporabljati z vrstnim določilom spredaj, saj imamo v pravopisu obravnavan primer kot *Pickwick Papers* ipd. že dovolj dolgo.

Podtikanje napačnega stališča Razsodišču je tudi S. Torkarja poved »ali bomo po logiki razsodišča tudi naslov glasila *KPI 'L' Unita'* prevajali v *Enotnost?*«. Zakaj neki?! Za prevajanje revije *Krasnaja zvezda* smo vendar navedli poseben razlog, tega pa pri *L' Unità* (ne pri *L' Uniti*) ni, torej je tudi prevajamo ne, ampak jo sklanjamo po 3. (ničti) ženski sklanjatvi, kakor še marsikaj. V razsodbi prav pravimo, da se imena časopisov ne prevajajo, in za primer tega smo navedli *Süddeutsche Zeitung*, ki da ga ne moremo prevajati v *Južnonemški časopis*.

Iz navedenih razlogov lahko »L' Unità«, da se izrazimo s S. Torkarjem, »mirmo ostane še naprej«, s *Krasnaja zvezda* pa je tako, kot smo razsodili. Kdor jo bo hotel uporabljati kot »citat«, kakor se izraža S. Torkar (v resnici gre za citatno besedno zvezo), bo imel poleg možnosti, ki mu jo dovoljuje S. Torkar (tip v časopisu '*Krasnaja Zvezda*'), še možnost sklanjanja po 3. ženski sklanjatvi. Potem bomo lahko brali tudi zveze kot v *Krasnaja zvezda*, kakor beremo v *L' Unità*. Nam se to sicer zdi skrajno imenitno, še bolj kot v časopisu *Krásnaja zvezdá*, ne pa ravno lepo in potrebno seveda.

Opomba S. Torkarja na račun Jezikovnega razsodišča torej »ne vzdrži kritike«. Seveda pa nas veseli, da je tudi S. Torkar mnenja, da je »obstoj (Jezikovnega razsodišča) vsekakor upravičen«, kot pravi. Veseli smo hkrati dejstva, da ima glede *odposlanca* in *Gruzinca* prav, saj resnično ne gre, da bi na podlagi mnenja kakega »znanega (purističnega) jezikoslovca in prevajalca« kar tako zametovali utrjene in same po sebi dobre stvari slovenskega knjižnojezikovnega izročila.

Delo, 5. 5. 1984, str. 23.

* * *

Krásnaja zvezdá ali Krásna zvézda ali Rdéča zvézda II

Z metodo, ki smo jo že obžalovali, Silvo Torkar izkorišča lapsus Jezikovnega razsodišča (*Krasna zvezda* namesto *Rdeča zvezda*), da bi dokazal svoje mnenje, po katerem prevzetega stvarnega lastnega imena, ko gre za naslov časopisa, nikakor ne bi bilo mogoče prevesti – tudi tedaj ne, ko bi, kakor piše v naši razsodbi, edino tako dobili najnormalnejšo obliko v oblikoslovnem, naglasnem, skladijenjskem in stilističnem pogledu. Povejmo še enkrat: Jezikovno razsodišče je označilo rodilniško obliko *Krásnaje zvezdé*, ki jo je izrekel radijski novinar, kot neprimerno, in sicer zaradi pridevniškega končaja (-*aja* namesto -*a*), potem zaradi naglasa samostalnika (*zvezdé* namesto *zvézde*) in zaradi pomenske motnje (prav ta je povzro-

čila lapsus Jezikovnega razsodišča v odgovoru na prvo, Torkarjevo ugovarjanje razsodbi) še prevod besede *krasna* (*Rdeča zvezda*). Za to je šlo v razsodbi.

Torkar priznava težave v sklanjanju oblike *Krasnaja zvezda*, meni pa, da se jim »lahko izognemo z uporabo ustreznega določila spredaj«. Po tem načelu bi se torej citatno ime časopisa podaljšalo npr. z besedo *časopis* (tako da bi imeli *časopis Krásnaja zvézda časopisa Krásnaja zvezdá* itd.). Nam se to zdi okorno, saj lastnega imena vendar ne moremo krasiti s »stalnim pridevkom«, posebno primerno pa tudi ni, če ga premenjujemo (da bi enkrat rekli npr. časopis, drugič morda glasilo, tretjič ne vemo kaj še), saj nam v besedilu pri uporabi lastnih imen velikokrat ne gre za drugo kot za ločevanje.

Da jezik nima rad takega »predjezdeca« ob lastnem imenu, nam kažejo podobni domači primeri, npr. imena tipa *Pod skalco*, ki jih je sicer seveda tudi mogoče rabiti nepremenjena, če prednje postavimo vrstno poimenovanje (*Bil sem v gostilni Pod skalco*), vendarle Slovenski pravopis 1962 upravičeno (po ljudskih ustih) navaja tudi tipa »*bil sem pod Skalco*« in »*bil sem v Podskalci*«. Enako načelo velja za vsa predložna imena: *Ta ulica se imenuje Na bregu*, oz. *Stanujem v ulici Na bregu* (za ta tip se zavzema Torkar), pa vendar tudi *Stanujem na Bregu*.

Jezik marsikaj pove lahko na več načinov, ne samo na enega. To velja tudi za naš primer. Jezikovno razsodišče je v svoji razsodbi povedalo, katera varianta je najboljša. Z razlogom pri svojem mnenju tudi ostaja. V jeziku se vse posamezne stvari rešujejo tudi glede na celoto. – Silvu Torkarju seveda dolgujemo zahvalo, ker nam je s svojim nepremakljivim »že prvič sem imel prav« dal priložnost, da smo spregovorili še o nekaterih vprašanih, ki so povezana z uporabo oblikoslovno težjih besednih zvez.

Delo, 23. 6. 1984, str. 14.

* * *

»Vrane družijo se rade«

V Delu od 23. februarja tega leta smo v Sobotni prilogi (str. 19) izpod peres Zvonka Simiča in Slobodana Kovačevića brali sestavek o morebitni poletni olimpijadi v Beogradu. Članek – izšel je pod nadnaslovom *Iz jugoslovanskega tiska* – je pisan na videz zelo stvarno. Vse se zdi pretehtano in utemeljeno, na vse strani pravično, nič ni še predodločeno. Le končuje se nekako nedemokratično razglašeno z naslednjo povedjo: »Odločitev mora biti trezna, namig, nemara odločilen, pa kaže pričakovati tudi od najvišjih družbenih forumov.« Torej kakor da odločanje o olimpijadi le ni tako zelo v naših, ljudskih rokah.

Ko opaziš kaj takega, nehote postaneš previden in začneš še enkrat brati. Oko se ti ustavi na predlogu za značko, zamisli »kiparja Nebojše Mitrića«, ki se bere kot *Beograd*, če hočete tudi *Beooooograd*, kar zveni kot skandiranje. Ni ravno posebno duhovito – tak medmetno podaljšani *oooo* sredi imena. In ker se v sestavku toliko govori o donosnosti te morebitne prireditve v Beogradu (govor je o množici zelencev), se ti oko nehote ustavi pri edinem konkretnem izračunu v vsem prispevku: kako so se namreč o načrtovanih olimpijskih poletnih igrah

izrazili Beograjčani. Odgovori so bili naslednji: »1. odločno nasprotujem – 16 odstotkov, 2. nasprotujem – 38 odstotkov, 3. se strinjam – 38 odstotkov, 5. nimam nikakršnega mnenja o tem – 22 odstotkov.« To anketo časnikarja začeta komentirati takole: »V omenjenem centru so bili presenečeni spričo visokega odstotka za /./«

Verjetno še bolj je bil presenečen pisec teh vrstic, ko je – po prvem občudovanju somernosti glasov za 'za' in 'proti' – potem vendarle ugotovil, da je bilo vseh anketirancev 122 odstotkov: 16 + 38 + 38 + 8 + 22. In se je vprašal, od kod se je vzelo nadsthoodstotnih 22 odstotkov, ki so gotovo zlata rezerva za bodočo večino tistih, ki bodo za olimpijado.

In kaj ima to opraviti z druženjem vran?

Včasih so že osnovnošolci računsko pravilno odgovarjali na vprašanje, koliko vran od petih obsedi na smreki, ko puška počí in ena izmed vran pade (mislim, da je to uganko slovenskim osnovnošolčkom zastavil rajnki Josip Stritar). Naivneži, ki pa so – izpričano – znali dobro seštevati in odštevati, so odgovarjali s štiri; bolj prebrisani pa so se jim zaradi tega – seveda na skrivnem – posmihali. Morda bosta tudi naša novinarja uganila zakaj.

7 D, 28. 3. 1985, str. 48.

* * *

Domačo besedo je v izrazju zamenjala angloslovenščina ***Pri slovenjenju ne damo dovolj nase ali pa smo premalo odločni***

Vsak jezik ima poleg besed, ki jih uporabljamo za praktično sporazumevanje o stvareh in zadevah vsakdanjega življenja, tudi več ali manj t. i. strokovnih izrazov ali – kratko – izrazja (terminologije). Torej poleg besed kot *sem/si/je ...* ali *in, na, človek, hiša, kupiti, počasi* itd. tudi besede kot *glagol, zračna pentlja, klekljanje, jedkanica, dvotiren, smerni kazalec, artilerija, bit¹, bit²* ipd. (Poleg tega poznamo še slengovske in žargonske izraze, kakor sta npr. *pogniti* (= pasti) ali *žmigavec* (= smerni kazalec). Nestrokovne besede pozna tako rekoč vsakdo, ki govori določen jezik, v našem primeru slovenski (govori seveda od določene dobe naprej), strokovne pa pozna le tisti, ki se za predmetnost določene stroke posebej zanima oz. tako ali drugače prihaja z njo v stik. Takó besedo *glagol* spoznajo že vsi učenci osnovne šole, pomeni pa jim besede (in oblike) kot *delati, delat, delal, delan – delam, delaj* ipd. Izraz *zračna pentlja* ali *klekljanje* natančno ločijo predvsem ženske, ki pletejo (npr. jopice) ali »izdelujejo čipke iz sukanca, navitega na kleklje, tj. na majhne lesene tuljave za ročno delanje čipk.« Kaj je *jedkanica*, najbolje vedo slikarji in vsi tisti, ki jim pri izdelavi te vrste slik pomagajo ali jih prodajajo ali v galerijah hranijo, medtem ko so besedo *dvotiren* najprej poznali železničarji, *smerni kazalec* pa izdelovalci avtomobilov; *artilnerija* je pomensko najbolj določna vojakom enega rodu, vanjo neposvečeni jo zamenjujemo kar s *topničarstvom*; *bit* je posebna beseda bodisi filozofom (»kar opredeljuje kaj, da je«) bodisi sporočanjeslovcu (»najmanjši, nedeljivi del obvestila v dvojničnem sestavu«). Itd.

Prekrivanje strokovne in vsakdanje rabe

Že iz naših primerov vidimo, da se strokovno izrazje (v nadaljnjem nam bo to, kot nakazano, kar izrazje) v svoji glasovni ali pisni podobi deloma prekriva s praktičnosporazumevalnim besedjem. Tako je npr. že beseda *človek* naravoslovcem tudi strokovni izraz za vrsto bitja, ki ima najbližjega sorodnika v živali. Tudi beseda *hiša* je gradbeniku strokovni izraz, zlasti s prilastkom (npr. *panonska/alpska hiša*); trgovcem in družboslovcem je strokovni izraz tudi glagol *kupiti* ali *zamenjati*.

Na splošno lahko rečemo, da praktičnosporazumevalne besede nenehno dobivajo strokovne pomene, strokovne besede pa tudi praktičnosporazumevalne. Lep primer za nasprotje med praktičnosporazumevalno (ali vsakdanjo) in strokovno rabo je beseda *baterija*. V vsakdanu pomeni »električno žepno svetilko« (prim. *Po kamniti poti si je svetil z baterijo*), strokovno pa je to ali »osnovna vojaška enota v topništvu«, ali »zaporedno ali vzporedno vezani akumulatorski ali galvanski člen«, ali »več naprav skupaj, ki tvorijo funkcionalno celoto«.

Lepa imena tudi za neprevedljivo

Navadno besedje in (strokovno) izrazje se torej v veliki meri stikata, in sicer prekrivno: stvari, s katerimi se najprej ukvarjajo (in jih torej tudi poimenujejo) strokovnjaki, prehajajo v vsakdanje življenje v obliki izdelkov in naprav, z njimi pa seveda tudi njihova imena. Spomnimo se npr. izrazov kot *avto*, *radio*, *najlon*, *kombajn* in ne vem katerih še. Strokovne izraze »delajo« tisti, ki iznajdevali nove stvari ali pojme, ali ko že na odkritem odkrivajo še neopaženo. Kdor je tehnično najbolj ustvarjal, daje novoodkritim stvarjem največ imen, kdor tehnično ni nič ustvarjal, ta imena prerad le prevzema od drugih – tako ali drugače seveda.

Lep primer za to nam je že Trubar. Tarnal je ob obilici latinskih strokovnih izrazov z verskega, zlasti pa bogoslovnega področja, ki jim ni nahajal slovenskih ustreznic. Pa so se vendar počasi našla imena za vse tisto, kar se je Trubarju v določenem trenutku zdelo neprevedljivo. Eno prvih izrazij poleg versko-bogoslovnega je tudi jezikoslovno. Z njim se je prav tako srečal tudi že Trubar, ko je npr. govoril o *štimovcih* ali o *debelem* izgovoru črke *l* v nekaterih primerih: danes prvo imenujemo *samoglasnik* (nemški morfem *štim-(a)* smo zamenjali s slovenskim *glas-*), *debeli l* pa nam je kar še ostal vsaj kot žargonski (ali poljudni) izraz. — Že bolj izveden v rečeh izrazja je bil Krelj, ko je npr. pisal, da moramo »gledati, da se latinski puhštabi namesto naših slovanskih (Krelj pravi kar slovenskih), koliker je mogoče v glihi moči postavijo, inu ta ortographia derži, katero našiga jezika idioma inu natura potrebuje, nekar kakor hoče vsaki v svoji vasi ali mestu imeti«. Navedimo vsaj še njegov stavek, naj se človek »črkom ne pusti irati«, tj. naj se ne damo motiti s strani črk.

Kakor vsi vemo, je razvoj takega izrazja nato šel v smeri k slovensko-slovanskemu, tako da smo namesto *puhštabov* uveljavili že tedaj obstoječi izraz *črke*, pa tudi grško-rimsko *ortographio* smo bodisi podomahčili v *ortografijo* ali pa poslovanili v *pravopis*; namesto besede *idioma* pa rabimo tudi opis »posebnost govora« ali pa jo zamenjujemo kar z »govor« (prim. SP 1962), namesto *natura* seveda pravimo *narava* (kakor tudi namesto pozneje prevzete prvotno ruske *prirode*). Posebna značilnost našega izrazja je, da smo nemške izraze skoraj v celoti zavrgli (ostali so nam le kot žargonizmi ali citati, kakor npr. *lajtmotiv/Leitmotiv*, *rajh*, ipd. poleg že omenjenega).

Tuji izrazi namesto izvirne misli

Tudi latinsko-grške izraze slovenimo bodisi tako, da jih pisno (in izgovorno podomačimo) ali pa jih skušamo nadomestiti tudi v pomenskih delih (prim. že obravnavana *ortografija* oz. *pravopis*). Kadar imamo na razpolago domači izraz, iz latinščine prevzetega v jezikoslovju uporabljamo le za t. i. »mednarodno« identifikacijo, sicer pa take izraze rabimo le, če zanje nimamo domačih (seveda domače še zmeraj lahko tudi delamo). S tujim izrazjem se sedaj v glavnem »dičijo« starejši strokovni pisci, ker so ga pač bolj vajeni, sicer pa predvsem taki pisci, ki se postavljajo bolj s tujim izrazjem kakor z izvirno mislijo in lastnim odkritjem. Taki potem govorijo o *vokalnih*, *konzonantizmu*, *verbalnih sintagmah* ipd., namesto da bi o *samoglasnikih*, *soglasnikih* ali *glagolskih zvezah* res kaj novega povedali ali novo povedali bolj po slovensko.

Sam se tudi v strogo znanstvenih besedilih, torej ne le v poljudnoznanstvenih ali celo nižjih učbeniških, trudim rabiti domače slovenske (ali poslovenjene slovanske) strokovne izraze. S tem na eni strani lajšam razumevanje tudi nestrokovnjaku (ali strokovnjaku nižje stopnje), hkrati pa prispevam k večji enotnosti ter samobitnosti našega slovenskega jezika, saj bi se sicer utopili v poplavi tujega izrazja. Stranski učinek takega, razumljivejšega izrazja je tudi ta, da opozarja na sumljivo vrednost besedil, prepojenih z »mednarodnim« izrazjem, ob katerem se naslovnikova (tj. bralčeva ali poslušalčeva) energija v veliki meri troši za prevajanje posameznih izrazov v ustrezno pojmovnost, zmanjkuje pa mu nato energije za pojmovanje sovisnosti in torej obvestilnosti po tuje pojmovanih pojmov in stvari.

V kolikšni meri bomo slovenili?

Na splošno je sicer danes pač prevladalo mnenje, da morajo stroke pri svojem izrazju gledati tudi na njegovo slovenskost, ne le na njegovo pojmovno izčiščenost in neprekrivno določeno enega izraza z drugim. To slovenskost izrazja dosegamo na različne načine: a) s podomačenjem glasovne in pisne podobe tujega poimenovanja (npr. *avto* iz *Auto*); b) s prevodom celega tujega izraza (*zaimek* za *pronomen*, *antidelec* za *antipartikula*, *npravstvo* za *etika*) ali le dela besede, najsi bo predmetnopomenski (*antidelec*) ali slovnični (*evoluirati*) ali še katere vrste (*materi-j-a* za *materia*); c) z zamenjavo z domačim (ali podomačenim) izrazom (*mišičevje* nam. *muskulatura*, *glagol* ali *beseda* nam. *verbum* itd.).

Pri izrazju praktično nikoli ne dosežemo stoddotne slovenitve pomenskih delov besed (t. i. morfemov). Tudi lep primer za to je npr. besedna družina *atom*. Ta je glede na grščino, če ne upoštevamo sklonila *atomos*, iz dveh delov: iz *a-* v pomenu 'ne' in iz *tom-* v pomenu 'deljiv'. V samostalniški rabi je grški *he átomos* latinski *atomus* in naš *atom* s pomenom najmanjši, kemično nedeljivi delec snovi«.

Pri izrazju je torej načelne važnosti le odgovor na to, ali bomo slovenili, ker drugega nam po povedanem (pač ne preostaja), ampak le, v kolikšni meri bomo slovenili. Sam sem se odločil – in to mojo odločitev potrjuje tudi zgodovina slovenskega jezikoslovnega izrazja – za načelo slovenjenja v čim večji meri, in sicer tako kar se tiče izrazne strani jezika (tj. izgovora in pisave) kakor tudi glede pomenskih delov besed oz. celih besed. Primer za to so nam lahko stvarna kazala k mojima deloma, kot sta Slovenska slovnica (1976 oz. 1984) ali Nova slovenska skladnja (1982), kjer pomenske dele načeloma slovenim tako glede korenskih morfemov (prim. *besed(je)* za *leks(ika)* kakor tudi glede obkorenskih (prim. *ne(moralen)* za *a(moralen)*, *proti(materija)* za *anti(materija)*, *(atom)ski* za *(atom)aren* oz. sploh celih besed (*substantivizirati* = *posamostaliti*, *tekstologija* = *besediloslovje*).

Spet na začetku

V bistvu z istimi problemi kot slovenska izrazja (terminologije) sploh se v zadnjem času srečujemo v zvezi s poimenovanji iz elektronske industrije iz za njo stoječih ved, posebej iz računalništva. Rečeno mi je namreč bilo – sam nimam računalnika in ga tudi ne uporabljam – da se z računalništvom širi čudna angloslovenščina, kakor naj nam jo ponazorijo izrazi kot *input*, *output*, *loudati*, *deletati* (v bolj podomačeni obliki *avtput*, *lovdati*, *delitati*) ipd. Posebno tisti, ki si tak računalnik priskrbijo kot neračunalničarji, so v velikih težavah, kako naj se izražajo, ko pa nimajo na razpolago ustreznega slovenskega izrazja ne v splošnih slovarjih, zahtevnejši posebni računalniški slovarčki pa menda tudi niso idealni, kolikor sploh obstojijo (pa tudi za razpravni jezik računalniških priročnikov, prim. npr. za jezik *basic*, bi težko rekli, da je tako skrben, kot bi moral biti ali bi tudi že lahko bil).

Smo torej v položaju, v kakršnem sta se na začetku našega knjižnega jezika znašla Trubar in Krelj, ko sta naenkrat morala uporabljati t. i. metajezik, tj. jezik (izraze) o jeziku (spomnimo se besed kot *štimovci*, *orthographia*, *idioma*, *proprietas linguae*). Slišim, da eni kar »dvigajo roke«, češ: vse, kar je prav, toliko naenkrat pa ne zmoremo.

Naenkrat morda res ne, postopoma pa gotovo. Če vzamete glasila, ki se ukvarjajo tudi z računalništvom, npr. časopis *Bit* ali *Moj mikro*, potolaženi ugotovite, da se stvari vendar »gibljejo« tako, kakor se v bistvu morajo in so se v vseh strokah (ali bi se bile lahko) tudi

doslej: tuje izraze slovenijo, kolikor (v danem trenutku) le morejo. Tako za angleška *in-* ter *output* beremo *vhod* in *izhod* (če bi bili hoteli biti bližji prvotnemu izrazu, bi to lahko imenovali tudi *vstavek* in *izstavek*), namesto besede *memory* 'spomin' beremo lepo besedo *pomnilnik*: besede na *-alnik* ali *-ilnik* nam zaznamujejo delujoče naprave, torej je pomnilnik del računalnika, ki vanj shranjene stvari pomni, medtem ko sposobnost možganov, da nam spet uzavešča stvari, ki smo jih vanje shranili, imenujemo spomin. Marsikaj že imamo primerno poslovenjenega, drugo pa si (v določenem obsegu, o katerem je bil govor spredaj) lahko še priredimo v tem smislu. Omenimo nekaj takih stvari.

Music namesto glasba

Imena računalniških jezikov: tako kakor namesto *English* ali *Deutsch* po slovensko rečemo angleščina ali nemščina, recimo še namesto *pascal* in *basic* kar *paskal* in *bazik* (prim. *laser*). Umetni jeziki naj nam bodo moškega spola – nasproti naravnim, ki njih imena tvorimo po vzorcu slovenščina. Namesto *microsoft basic* recimo kar *mikromehki bazik* (saj so tudi angleško govoreči svoji besedi *soft* v zvezi z računalništvom dodelili poseben pomen). Potem bomo seveda tudi namesto *software* lahko rekli kar *mečina* in namesto *hardware* kar *trd(n)-ina*. Če se komu ti predlogi zdijo drzni, naj pomisli na to, da smo v jezikoslovju *substantiv* (kar bi v bistvu pomenilo *obstojniki*) prevedli s *samostalnik*, *adjektiv* (v bistvu *priložni*) pa s *pridevnik*, ker nam je samostalnik *priložni* neroden (zaradi 4. sklanjatve), posamostaljeni *priložnik* pa bi nam pomenilo nekaj čisto drugega.

Ne se strašiti prevajanja (tudi ne kalkovnega, tj. morfemsko dobesebnega). Vsakega Slovenca (izjema so seveda tujejezični eksaltiranci) zaboli srce, če najde npr. v *Mojem mikru* (nov. 1984) : »*Teach: Directed Numbers, Music, Morse Code, Division, Statistics, Curve Fitting*«, namesto da bi bral ustrezno slovensko: *uk* (ali učenje): *usmerjene* (ali *vodene*) *številke*, (ali *številca*), *glasba*, *morzejeva abeceda*, *deljenje*, *statistika*, *zavojna ustreznost* (ali kar že je ta *curve fitting*). — Za bóga svetega, ali se to, kar počno taki »angleži«, ne pravi, kakor da bi naš vajenec s *hamerjem* (= kladivom) ali s *cvikcangami* (= ščipalkami) obdeloval *gusajzen* (= lito železo), ali pa bi vozniki nadobudnik pritiskal na *bremze* (= zavore) ali dajal v *rikverc* (= vzvratno)

ipd.?! Ali mi res ne moremo reči, da se igre imenujejo *domači račun*, *motorniški stroški*, *čarovniški grad*, *samomorilni/samomorilski tek*, *eksplodirajoči atomi*, *poker*, *Otelo*, *vesoljski vdor*, *Le-mansov turbo*, *NLP*, *galaksijski* (ali *svetijski*) *napadalci*, *viteški grad* – ne pa *Home Accounts*, *Motoring Cost*, *Wizards Castle*, *Suicide Run*, *Exploding Atoms*, *Poker*, *Othello*, *Cosmic Invasion*, *LeMans Turbo*, *UFO*, *Galactic Attackers*, *Knight Castle*? Dajte no! Tako kot rečemo *nabor znakov* (bolje: *znamenj*), *grafika* (morda bolje *zapis* ali *zapisovanje*), *zvok*, *zunanji polnilnik* ali *vmesnik*, lahko rečemo tudi *pisavnih znakov* (bolje *znamenj*) namesto *grafičnih*, *možnost določanja* nam. *definiranja*, *vzporedni tiskalnik* nam. *paralelni*, *sestavni video* (ali celo *vidnik*) namesto *composite video*, *12-palčni* nam. *12-inčni*, *kazalnik* nam. *monitor*. Pogosto nam že pisci sami predlagajo dobre slovenitve, npr. *papir za risalnik* (namesto *rola*, ki bi jo lahko imenovali *navojnik*, tj. *navojni papir*). Namesto *tekst* mirno lahko rečemo lepo slovensko *besedilo*; *baza podatkov* so lahko *osnovni/podstavni podatki*; *grafični prikaz* kar *zapisni*, kakor že sami predlagamo *skrate* za tuje *sprites*. Zakaj bi rabili *matriko*, če imamo domačo *matico* (ali pa bi šla tudi že *matrica*?), zakaj *perforiran* nam. *preluknjan*?

Več odločnosti!

Pod vplivom angleščine kot računalniškega jezika tudi splošnih pravil slovenskega jezika, zlasti pravopisa ali stilistike, ne smemo zanemarjati. Zakaj se tudi pri računalništvu ne bi držali trdnega pravila, da se v slovenščini večzložne osnove moškega spola z izglasnim osnovnim *-r* podaljšujejo z *-j-*: torej je prav Sinclairjeva novost, ne trdo in na srbohrvaščino (ali vzhodnoslovensko) spominjajoče *Sinclairiova*. Če je računalnik *commodore* (izgovor *komodor*), je njegov roditelj *commodorja*, svojilni pridevnik pa *commodorjev* (ne *commodorejev*). Sicer pa: zakaj ne kar *komodor*, ali *spekter* nam. *spectrum* (možno slovensko tudi *spektrum*)? Kdo me bo rešil tega mojega dvoma? Ali, če je tip *macintosh*, se pridevnik prav glasi le *macintoshov*, ne *macintoshov*, saj za govorjenimi *c, j, č, ž, š* in *dž* pišemo končnice *-ev, -em(a)* in obrazilo *-ev, ne -ov, -om(a)*. Tudi *kakovosten* je boljše kot *kvaliteten* (za *softver* pa smo že zgodaj predlagali domačo besedo *mečina*, ki v vsem ustreza besedi *software*). Pogumno prevajajmo dosledno, kakor smo v istem članku Mojega mikra prevedli s *Hitro Silvo* ali z *vesele palčice* pač *Quick Silvia* in v oklepaju izrecno navedene *joystick*. Tako bi bili lahko tudi *Quickshot* prevedli s *hitrim strelom* ali čim podobnim. Takega bi se našlo še več, npr. *hajfioprema* namesto *hi-fi oprema*, kakor za NOB rabimo *enobe* namesto *en o be*. Nujno je treba najti ustreznike za vse ukaze računalniku in še marsikaj, sicer bomo lomili tujščino kot najbolj zanemarjeni obrtniki svoj čas.

Iz povedanega se lepo vidi, da smo glede marsičesa preneodločni pri slovenjenju in domačenju, da ne damo dovolj nase, da smo preslabi upravljalci in nadaljnji razvijalci jezika, ki so nam ga skozi tisočletno dobo ohranjali naši predniki in ga v štiristo letih gojili tudi v knjižni zvrsti (in še prej nekaj stoletij v predknjižnem izročilu). Vstran z napačno skromnostjo ali celo s sramovanjem zaradi lastnega jezika! Z beraške klopi se preselimo za mizo gospodarjev, kakor se spodobi. Slovenski človek si je prav v tem jeziku, na vse strani živem in gibčnem in prilagodljivem, zgradil spomenik, ki je trdnjši od bronca in ki mu rja ne more do živega. Očistimo ga peg, ki ga po nepotrebnem kazijo, in s takim, krepkim in lepim in svobodnim ter še zmeraj mladim, se ponosno in samozavestno srečujemo z vse novimi in novimi nalogami, ki jih pred nas postavljajo novi časi. Naši predhodniki so pri tem z nami in prav nič ne dvomim, da bodo tudi zanamci znali ceniti to, kar jim bomo vrednega zapustili tudi na jezikovnem področju.

II NAČRT PRAVIL ZA NOVI SLOVENSKI PRAVOPIS

TEŽAVE IN NJIHOVE REŠITVE

Dve težavi

Velika začetnica pri imenih zdravil

Po naši misli ni nobenega razloga, da bi zdravila pisali z veliko začetnico in tako kršili čisto jasen predpis SP 1962. V teh primerih gre vendar za navadna občna imena. Zato jih Slovenski knjižni jezik 1 tudi obravnava na mestu, kjer govori o rabi velike začetnice. Ob eventualni novi izdaji pa bi po zgledu na SP 1962 res kazalo tudi v Skj 1 opozoriti, da se zdravila pišejo z malo začetnico. (Upam, da zdravniki, ki zdravila radi pišejo z veliko, tega ne počno tudi pri takih zdravilih, kot so *kamilice* ali *lipov čaj*.)

Pisanje zdravil z veliko začetnico sem sam obsodil že v članku O jeziku Medicinskih razgledov (Medic. razgl. 4/1967, str. 475–481), kjer grajam veliko začetnico zdravila *Largac-til* (str. 479). Ker tam govorim tudi o več drugih problemih zdravstvene besede, boste morda ta članek želeli prebrati. Naletel je na zelo širok odmev zdravstvenih delavcev (prim. Medic. razgl. 5/1968), moj odgovor na to pa se bo bral (ali se že bere) v Medic. razgl. 6/1969.

JiS 14 (1969), št. 3, ovitek str. č.

O transferju oz. transferu

Odgovor na vprašanje, ali je prav *transferja* ali *transfera*, ni čisto preprost. Verbinc ima obliko *transferja* pač po SP 1962, ta pa se je odločil za tip *-r -rja* verjetno na podlagi zunanje podobe te besede z besedami kot *montêr*, tj. na podlagi dejstva, da se končuje na *-er*. Verjetno je bila za odločitev tip *-r -rja* odločilna tudi neenezložnost besede (staro pravilo je namreč bilo, da se enozložne osnove – razen izjemoma – ne podaljšujejo z *-j-* (prim. Levec¹ in Jakopin²), pri večzložnih pa tako podaljševanje ni nič posebnega. V Slovenskem knjižnem jeziku 1 sem v zvezi s tem opozoril, kot pravilno navajate, na dejstvo, da se z *-j-* ne podaljšujejo tiste besede na *-r*, ki so napravljene iz glagola tako, da se – preprosto povedano – izpusti vse, kar je za glagolskim korenem: *odgovoriti* > *odgovor*, *umoriti* > *umor* ipd. Pri besedi *transfer* se nekako še čuti, da je izpeljana iz glagola *transferirati* (= prenesti). Če glagolu *transferirati* odvzete vse, kar sledi korenju, dobite samostalnik *transfer*, kakor iz *prenesti* dobite *prenos*. Ker je torej *transfer* izpeljanka iz glagola, se rodilnik res lahko glasi *transfera*, tj. tako, kot piše Pečjak.

Vse se torej zdi, da ima Pečjak bolj prav kot SP 1962. Če se bo v bodoče pravopis bolj

¹ SP 1899, str. 178, § 166–167.

² JiS 1963–1964, str. 53–57.

ravnal po jezikoslovnih načelih kot po občutku sestavljalcev ali po opotekavi praksi, ki nas včasih sili k škodljivi kompromisnosti, bo verjetno tudi sam dal prednost vzorcu *-r -ra* v vseh takih primerih. Kolikor pa bi se iz naše zavesti izgubila zveza med *sever* in *požar* (v pomenu nebesna stran in ogenj), brž ko sta postali lastno ime (prim. *Sever -rja*, *Požar -rja*). Prav pri izpeljankah iz glagola *ferre* se je to zgodilo tudi besedi *Lucifer*, ker njegov pomen ni več 'nosilec ognja' temveč kar 'hudič'. Nima pa smisla umetno ohranjati tip *-r -r* pri tujih izrazih, kot so *eksterijer -rja* in *Shakespeare -rja*, saj govorimo tudi o *Schiller -rja*.

Kar se tiče naglasa, pa ima SP 1962 prav. Naglas *tránsfer* je precej pod vplivom srbohrvaščine. Priporočam *transfêr*, namesto tega pa je bolje rabiti *prenos*.

JiS 14 (1969), št. 4, ovitek str. č.

* * *

Nasprotovanje Janeza Gradišnika

Vsiljen stik z Ioannesom Gradišnikom ali tuje proti domačemu

Janez Gradišnik, ki se sedaj v Tedenski tribuni podpisuje z J. Likar, me je spet počastil s svojo pozornostjo: v 48. številki tega časopisa (28. nov. 1970) me je v svojih JEZIKOVNIH MALO-MARNOSTIH dal pod svoj vroči »jezikoslovni« likalnik (gl. članek *Stik ali stik?* na 23. strani).

Ta počastitev (kajti velika čast je že samo biti imenovan pred tako mnogoštevilnim občinstvom, kot ga ima – slišim – Tedenska tribuna) sem si zaslužil s svojim stališčem, da naj se glasovi besed tujega izvora, kadar so v splošni rabi, pišejo v slovenskem knjižnem jeziku tako kot glasovi domačih besed: torej npr. glasovi *c č š dž h k j e* ipd. s črkami *c č š dž h k j e* ipd. To po mojem najbolj ustreza našemu jeziku, je v skladu z večstoletnim izročilom, dela našo pisavo gospodarno, lahko priučljivo, demokratično – obenem pa preprečuje barbarski izgovor po tuji črki.

Proti tem nazorom se Gradišnik bojuje z naslednjimi »argumenti«:

1. odreka mi čut za lepo;
2. dolži me nevšečnosti, ki jih prirejam slovenskemu očesu;
3. očita mi samo približno podajanje tuje izgovorjave s slovenskimi črkami;
4. nekako dopoveduje, da ni važno, ali Slovenci tujke izgovarjamo tako, da se zgledujemo po tujem izgovoru ali po tuji črki;
5. svojemu občinstvu razlaga težave, ki jih imajo Srbi, ko hočejo tuja lastna imena pisati z latinico;
6. je v strahu za estetsko ugodje Francozov in Angležev ob naših kušetih, sprejih in stikih;
7. boji se, da bodo naše ljube dame npr. v trgovini namesto stika za ustnice dobile »električni ipd.« stik;
8. boji se, da bo besedotvorna naša moč upadla, če jo bo nehala spodbujati eksotična prapovpisna podoba besed tujega izvora.

1. argument: Estetski čut torej ima tisti, ki piše *baby beef, speedway, corner, goal, goalman, cliché, cognac, magyarski, cross-country, puck, aequator, adressierati, affectatio, allusio, cymbalum* ali *kymbalon, epiphora, aera, phantasia, charter, marxismus, scabies, sujet, steri-*

lisation, structura – nima ga pa tisti, ki to piše po domače, tj. kot *bebibif, spidvej, korner, gol, golman, kliše, konjak, madžarski, kros, pak, ekvator, adresirati, afektacija, aluzija, čimbale, epifora, era, fantazija, čarter, marksizem, skabies, siže, sterilizacija, struktura*.* Brez estetskega čuta torej nisem le jaz (to se razume samo po sebi), ampak praktično vsi tisti, ki še mnogo tisoč drugih takih besed (gl. npr. Verbinčev Slovar tujk) pišejo po slovenskem pravopisu, in ne po grškem, latinskem, italijanskem, francoskem, španskem, angleškem, nemškem ipd.

2. argument: Bralci Tedenske tribune, kateri način se vam zdi nevšečen ali tudi smešen?

3. argument: Seveda naše črke podajajo tujo izgovarjavo »samo približno«. Toda saj nam sploh ne gre za tujo izgovarjavo, ampak za izgovarjavo teh besed z glasovi našega jezika. Tuje glasove zamenjujem z enakimi ali najbližjimi iz slovenskega knjižnega jezika. Upam, da Janez Gradišnik ve, kaj bi pomenilo, ko bi zahtevali od Slovencev, naj v svojih tujkah izgovarja vse odtenke tuje izgovarjave. Jaz mu sicer verjamem, ko pravi, da obvlada marsikak jezik, zares pa mu ne verjamem, da bi celo on sam lahko zadel vse odtenke. In kako bi jih mi, ki se v znanju jezikov ne moremo kosati z njim? Upajmo torej, da J. Gradišnik, alias J. Likar, večine Slovencev vendar ne bo silil govoriti glasovnih odtenkov vseh najvažnejših evropskih jezikov, da naš barbarski izgovor ne bo več »samo približen«. Naj Janez Gradišnik svojim bralcem pove, kako take (tj. tuje) besede izgovarjajo npr. Francozi ali Angleži ali Italijani.

4. argument: Meni se zdi, da se z izgovorom *vikend* vendarle veliko bolj približujemo »naravni govorni obliki« takih besed v jezikih, iz katerih so prevzete, kot pa z izgovorom *weekend*. Da o kakšnem *džusu* in *juiceu* rajši ne govorim. Poleg tega se pa jaz sploh ne sklicujem na tujce v smislu, kot mi podtika J. Gradišnik: da bi jim morda ustregli ali bi nemara celo slovenščino bližali tujim jezikom. Trdim pa, da bo tudi Anglež prej razumel, za kaj gre, če bo iz slovenskih ust slišal *vikend* ali *džus* in ne pa *weekend* ali *juice*.

5. argument: Janez Gradišnik spravlja debato na napačni tir, ko opozarja na srbske težave. Jaz nikjer nisem zapisal, da bi bilo treba pisno sloveniti lastna imena. Nikjer! Ali J. Gradišnik – Likar teh težav morda ne omenja zaradi tega, ker mu za obrambo tujčenja v naši pisavi manjka pravih argumentov?

6. argument: Tu prihaja na dan Gradišnikova skrb za počutje Francozov in Angležev ob naših slovenitvah. Kaj nam bodo rekli ti veliki in stari kulturni narodi! — Naj rečejo, kar hočejo. Sicer pa tako nič ne rečejo. Upravičeni pa bi bili kaj reči Slovenci, ko bi besede tujega izvora res morali pisati po pravopisnih pravilih vseh jezikov tega sveta, kakor bi rad Gradišnik!

7. argument: Gradišnik kot da ne ve, da imamo že doslej precej homonimov, tj. besed, ki se enako izgovarjajo (ali pišejo), pa različno pomenijo, ne da bi bilo zaradi tega prišlo do neljubih nevšečnosti, kakršnih se v zvezi s *stiki* boji Gradišnik. Rad bi spoznal tistega človeka, ki bi mislil, da je dama v trgovini ali torbici iskala *električni* ali celo *kratki stik*, ne pa tistega za ustnice. Tudi še nisem slišal, da bi npr. zdravniki imeli kakšne težave z besedama *kila*, ki pomenita ena telesno poškodbo, druga pa 1000 gramov. In naši otroci z lahkoto ločijo celo troje *vile*: tiste za gnoj, tiste za gospode in tiste za otroške in romantične duše. Ali J. Gradišnik po vsem tem morda vendarle ne podcenjuje intelektualnih sposobnosti današnjih Slovencev?

8. argument: Kako naivno je misliti, da bi Slovence besedotvorno spodbujala tuja pisna oblika besed! Saj jih vendar ne pišemo samo, ampak tudi govorimo. In zamenjujemo z domačimi tudi v primerih, ko že imajo slovensko pisno podobo, drugih pa ne. Tujke spodrivamo z domačimi besedami zato, ker so večini razumljivejše ipd., da jezik ekonomiziramo, ne pa zato, ker jih težko pišemo.

Nazori, ki jih Janez Gradišnik zagovarja v tem svojem sestavku, so napačni, da bolj biti ne morejo. Namesto da bi jezikovni kotichek bralce vodil na pravo pot, jih speljuje na krivo. Ali ni tak sestavek, kot je obravnavani, priča, da se je Likarju tudi glava preveč razgrela, tako da je prišlo do kratkega *sticka*? Ali ima naša kultura res tak ugled, da ga lahko brez čuta odgovornosti krnimo z diletantskim in zabavljanjem trdnim jezikoslovnim nazorom? Ali ni že skrajni čas, da uredništva založniške hiše Delo vendarle trezno presodijo merila, po katerih dajejo v svojih publikacijah prostor za obravnavanje jezikovnih vprašanj?

*Opomba k 1. sklopu:

Spisek takih besed se da poljubno daljšati: *Bursch(e)* – *burš*, *bourgeois* – *buržuj*, *burhous* – *burovž*, *bushel* – *bušel*, *budget* – *budžet*, *baionette* – *bajonet*, *à jour(en)* – *ažuren*, *avance* – *avans*, *antiquar(ius)* – *antikvar*, *affaire* – *afera*, *axioma* – *aksiom*, *acceptierati* – *akceptirati*, *africata* – *afrikata*, *advocat(us)* – *advokat*.

TT, 10. 12. 1970, str. 13.

Kar je J. Likar (= Janez Gradišnik)

Kar je J. Likar (= Janez Gradišnik) v 48. številki TT-ja napovedal, je v 49. tudi storil: v članku Mir v besedju obravnava tri stavke (prvotno si je izbral le prva dva) iz mojega poročila pravopisno-pravorečni komisiji Slovenske akademije znanosti in umetnosti nekako iz l. 1965 ali 1966, ki pa so bili objavljeni šele l. 1969 v članku Nekaj stališč k odprtim pravorečnim problemom (Jezik in slovstvo, str. 184–190, podnaslov Pisava tujk je na strani 186–187).

V tistih stavkih trdim prvič to, da po tujem pravopisu pisane tujke ne morejo imeti besedotvorne spodbujevalne vloge (J. Gradišnik je zamenjal besedi *faktor* in *činitelj* z *dejavnikom*, čeprav sta se obe že pisali navadno, *rugby* pa kljub tuji pisavi besedno še ni bil poslovenjen), in drugič, da je take besede bolje pisno sloveniti (razloge za to sem bolj obširneje podal v svojem prvem odgovoru Gradišnikovemu načelu, ki je »edino prav, da tujkam puščamo čim dalj njihovo tujo pisno obliko«, tudi bolj prav ko bi jih pisali po tujih pravopisih. Na ta način bi namreč bilo več možnosti, da bi jim našli ali ustvarili slovenske vzporednice. Slovenski knjižni jezik bi imel tako zelo velik odstotek besedja v pogojnem, nestanovitnem stažu. Na ta začasni status premnogih besed sem mislil, ko sem zapisal, da je (mišljeno je »ustaljenemu«) besednemu zakladu knjižnega jezika treba dati že mir, pa najsi gre za besedo tujega ali domačega izvora (to drugo je J. Gradišnik v svojem prvem članku zamolčal). To pomeni: ustaljene tujke ni treba spodrivati z izmišljeno domačo in domači ni treba spodmikati tal s tujko. Prvo dela večkrat tudi J. Gradišnik (npr. z obregovanjem ob splošno sprejeto besedo *radio*), drugo pa premnogi politiki, gospodarstveniki, strokovnjaki in večinoma za njimi še novinarji in drugi. Tam, kjer imamo dvojnice, pa jaz zmeraj svetujem dobre domače besede in se po tem tudi v svojem pisanju ravnam. To moje stališče ni nobena skrivnost dokaj številnim sodelavcem Jezika in slovstva, za katerega jezik sem odgovarjal pet let, pa tudi v slovenski javnosti sem o tujkah že ponovno govoril v tem smislu. Da se bodo bralci TT-ja o tem lahko sami prepričali, navajam: *Praktična stilistika*, Jezik in slovstvo (dalje JiS) 1966, str. 88 (podnaslov *Tujke*); isto je v Slovenskem

knjižnem jeziku (1966, str. 188; *Breznik in njegova dediščina*, Jezikovni pogovori 2, 1967, 68–74; *Mesto tujk in tujih lastnih imen v glasovnem pravopisnem in sklanjativnem sistemu slovenščine* (prav tam, str. 142–148); *O slovenskem pravopisu* (prav tam str. 161 do 166); *O jeziku Medicinskih razgledov*, Medicinski razgledi 4/1967, str. 475–481; *O našem zdravstvenem jeziku* (prav tam, 1968, str. 429–442); *Končnica -ega v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono* (JiS 1967, 2/3-2/4; prim. še *Zakaj zatajujemo svoj materni jezik?*, JiS 1969, str. 6/4). V teh delih so moja stališča na mestu in vlogi tujk v našem knjižnem jeziku čisto natančno in popolno določena. Kdor koli bo ta dela prebral, bo razumel upravičenost dejstva, da moram Gradišnikovo prizadevanje v teh dveh člankih, zlasti pa v poslednjem, da bi me bralcem TT-ja prikazal kot človeka, ki je tako rekoč proti domači besedi in bi jo s pasivizacijo besedotvornih sil slovensko govorečih rad spodrinil s tujo – da moram torej to Gradišnikovo prizadevanje označiti kot popolno (in še absurdno) dezinformacijo, da ne rečem kleveto. Jaz resnično mislim, da je tako Gradišnikovo ravnanje kot zloraba zaupanja, ki ga v normalnih okoliščinah imajo do pišočih tako tistih, ki časopis izdelajo, kakor tistih, ki ga berejo. Nekatera npravstvena načela menda vendar še so tudi pri javnem pisanju in jih – mislim – posebno tudi razumniki priznavamo! Ali pa se motim, J. Likar?

Gotovo je, da v naši javni besedi uporabljamo preveč tujk, torej tudi take, za katere imamo slovenske vzporednice (jaz sem napisal »še žive« pa bi bil »še« lahko spustil, kakor sem ga v drugih prej navedenih spisih o isti temi). Še več bi se nas moralo truditi, da bi pišoče in govoreče pridobili za to, da svoje domače besede ne bi zanemarjali ali celo namerno zame-tovali. Nisem pa niti malo prepričan, da k temu cilju vodi pot, po kateri nas v obravnavanih dveh člankih vodi J. Likar – Janez Gradišnik.

TT, 17.12. 1970, str. 9.

Z J. G. med premnogim drugim nisva istega mnenja

Z J. G. med premnogim drugim nisva istega mnenja o tem, kako bi bilo v slovenskem knjižnem jeziku najbolje pisati besede, ki pridejo k nam iz drugih jezikov, tako imenovane tujke. On bi jih pisal čim dalj (vedno?) po tujem pravopisu, jaz pa čim prej po domače. G. sedaj tujo pisavo zagovarja le še s tem, da je očesu všečnejša, domača pa nevšečna ali tudi smešna. Jaz pravim, da v s. k. j. že pišemo po domače na tisoče besed tujega izvora, pa se nam ne zdijo nevšečne ali smešne, prej nasprotno. Z listo besed, ki bi jih po G. načelu tudi morali pisati po izvornem pravopisu, kažem na neprimernost tega pravopisnega načela za s. k. j. In če pišemo po domače večino tujk, pišemo tudi take, kot so *bebibif*, *spidvej*, *tonik*, *voter*, *kontejner*, *kombajn* ipd., o katerih G. sedaj pravi, da so »tuje našemu načinu oblikovanja in pisanja besed«. Vendar bo G. šele moral dokazati, da s. k. j. ne pozna take vrste sestavljenih besed (če to pomeni G. »Oblikovanje«) in da ni res, da je večina tujk v s. k. j. poslovenjena. Za osnovno naj vzame kar Verbinčev slovar tujk. O *tonikvotru* jaz sicer še nisem pisal, toda če bo pijača pri nas ostala, kot sta *kokta* in *konjak* (pardon – *cocta* in *cognac*), se bo pač morala zadovoljiti s slovensko pisno podobo.

G. mi ob problemu tuji in domači zapis in izgovor tujk očita, da se skušam izmakniti in da obračam stvari sebi v prid. Ravno nasprotno. Jaz trdim, da je bolje, če je beseda, kolikor to

dopušča glasovje s. k. j., čim bližje izgovoru teh besed v izvornem jeziku (moja formulacija »stik z naravno govorno obliko takih besed«), in da bo ta bližina večja, če našemu človeku besedo takoj primerno podomačimo, ne pa jo z izgovorom po črki oddaljimo. G. je na to odgovoril, češ kaj pa pomaga, če je beseda pisno podomačena, ko pa naš črkopis ne podaja vseh odtenkov tujega izgovora. Sedaj G. nemoško piše, da ni trdil, da bi moral naš človek izgovarjati »vse odtenke tuje izgovorjave«; vendar v G. *Stik ali stick* berem: »(P)ri mnogih tujih besedah moremo s svojim črkopisom izgovarjavo podati samo približno«. Ali to ne pomeni, da bi bila zaželena ne samo približna pisava in s tem tudi izgovarjava? G. prenaša debato spet na napačni tir s pripombo, da Angleži, Francozi, Italijani itd. tujke res izgovarjajo po svoje, da pa jih pišejo po izvornem pravopisu. Kdaj sem jaz trdil kaj nasprotnega? — Opozoril sem tudi na G. zavajanje bralcev TT z opozarjanjem na srbske »težave« z latinično identifikacijo fonetično pisanih lastnih imen; sedaj pravi, da je bilo s tem mišljeno le to, kako težko je tudi Slovencem ugotoviti izvorno pisavo po domače pisanih tujk. — Čemu pa nam je to znanje potrebno? Kakor ni potrebno pri *magyarski, adressierati, aequator*, ni čisto nič potrebno niti pri *kontejner, bebibif, kombajn* itd.

In G. ugotovitev, da ne ve »za kulturne narod, ki bi tujke pisal tako, kot bi hotel T., v izgovorni obliki«! – Hrvati, Srbi, Makedonci, Bolgari, Rusi, Ukrajinci itd. (nisem šel gledat še za druge) so torej zaradi pisave tujk po pravilih, ki veljajo za njihove navadne besede, nekulturni narodi! Kakšna počastitev s strani zakotne kulturtregerske superiornosti! Ali take izjave niso žaljive za vse te narode ne glede na to, če je G. prepričan o njihovi objektivnosti?

G. zavrača mnenje, da bi bila neljuba posledica tuje pisave izgovor po črki. Tudi izobraženci tujke včasih izgovarjajo po črki (*bungallow*), še pogosteje seveda »manj izobraženi Slovenci«. Toda čemu vendar naj se za zapis besede troši preveč energije? Zakaj bi uporabniku s. k. j. delali pravopis težji, kot je treba. Zakaj ne bi Slovenec že po pisavi zvedel, kako se kak tuj »zlomke« (G. izraz) izgovarja, in sicer takoj, ne »prej,ali slej«?

In še G. načelo: če se Slovenec mora zanimati, kako se izgovarja *Shakespeare*, naj se zanima še, kako se izgovarjajo *container, speedway* ipd. Logika te misli: kdor že nosi breme, naj nosi tudi pošteno breme. Vprašam spet, čemu? Iz všečnostnih razlogov? Slovencu pisavo raje olajšamo, kolikor največ gre, prihranjeno energijo pa naj uporabi za obvladovanje stilistike, besedja, skladnje, lepega izražanja. Ker mi je obseg odgovora od uredništva TT strogo omejen, moram nehati, čeprav bi bilo zelo potrebno prikazati vsaj še neverjetno sofistikato in potvarjanje v G. obravnanju mojih prvotnih argumentov 4 in 7.

TT, 2. št., 15. 1. 1971, str. 9.

Nepopoljšljivi Janez Gradišnik

Ob sobotah pri nas navadno kupimo Slovenca, da vidimo, kaj, zlasti jeziko(slo)vnega, pišejo zunaj Dela, na katerega smo sicer naročeni že desetletja. Tako je bilo tudi 2. julija letos.

In ko sem listal Sobotno branje, sem se ustavil tudi ob, kakor se je pokazalo, katastrofičnem Gradišnikovem sestavku *Kaj vse moramo poslušati!* (S SB, str. 33). Katastrofična je intonacija tega sestavka, kakor jo imamo v naslednji povedi. »Današnja slovenska govornica je namreč brezmejno zanemarjena, lahko bi rekli že kar razpuščena, in nikjer ni opaziti resne volje, da bi se to brezupno stanje popravilo.«

In s čim podpira to splošno sodbo Janez Gradišnik?

Najprej z neupoštevanjem »premičnega naglasa« pri podpredsedniku našega državnega zbora, ki da govori *prédloga, rázloga* (po mojem se strešica na *a* vendarle še ne piše).

Drugo podporo uvodoma navedeni sodbi Gradišniku nudi beseda *multipractic*, za katero predlaga zameno, namreč sekljalnik. Razen že omenjene strešice na *a* (tj. *â*), za katero pa bo zdaj gotovo kriv stavec, in še razen ne čisto zadetega pomena nove besede je do tu z Gradišnikovimi ugovori zoper tako slovenščino vse v redu.

Temu pa sledi tretja točka Gradišnikovega ugovarjanja, namreč zaganjanje v Jožeta Toporišiča, ki je po logiki dotlejšnega in temu sledečega Gradišnikovega besedila pravi krivec vsega tega. In v čem je krivda Jožeta Toporišiča: (1) Ta da knjižni jezik deli na zbornega in pogovornega, pri čemer se Gradišniku zdi »že kar zabavno«, da je Toporišiču splošni pogovorni jezik »posledica nepopolne uresničitve zborne norme«. In nato: (2) »V tem jeziku je res veliko dovoljeno, Toporišič navaja zglede kakor *sno nesl, prosil, vzdignil; je bla; pri men; tolko, kolko* in dosti drugih.« Tako da govorijo ne samo politiki, ampak tudi resni znanstveniki (neresni pa potemtakem čisto zorno). (3) Nato se Gradišnik spravi še nad Toporišičev izraz *sleng*, ki bi se po njegovem moral zamenjati z *žargon*, in ta jezikovni pojav Gradišnik obsoja ne le pri mladini, ki sleng ustvarja in govori, ampak tudi pri pisateljih, ki »to revščino prenašajo v svoje spise in jih (po našem: *jim*) dajejo malo daljše trajanje«.

Jože Toporišič je za pisanje Janeza Gradišnika o jeziku – sicer je v marsičem koristno – že zapisal, da pri preganjanju Janezu Gradišniku jezikovno neljubega uporablja tudi »nečiste prijeme«. In nekaj takega se mu v tem sestavku prav gotovo spet dogaja v zvezi z zaletavanjem v Toporišiča (čeprav je ta celo med »podpisniki (protesta) državnemu zboru z dne 13. 1. t. l.«).

Povejmo določeno, v čem je nelepota Gradišnikovega početja:

1. O pogovornem jeziku v zvezi s knjižnim ni govora samo v Toporišičevi slovnici, kakor je Gradišnika lahko razumeti, ampak tudi v Breznik-Ramovševem Slovenskem pravopisu 1950 (str. 54) in Bajčevem 1962 (str. 27–28) – tudi v Slovenski slovnici treh avtorjev (in četrtega zamolčanega) je govor o zbornosti, prim. še Pravila 1990 (in v naslednjih dveh izdajah).

Da so ta določila »že kar zabavna«, se spoštovani bralci Slovenca lahko sami prepričajo iz naslednjih relevantnih navedkov iz teh del: (1) Breznik-Ramovš: »Pogovorne (konverzacijske) oblike uvaja kratica *pog.*; posebej so označene pogovorne kratke oblike nedoločnika /.../. V pogovornih oblikah je – če ni že posebej – označen tudi izgovor polglasnika in dvoglasniškega *u*.« (2) M. Rupel: »Strogo je treba razločevati zorno izreko od vsakdanjega govora izobražencev v bežni konverzaciji, od tako imenovanega *razgovorne* ali *pogovorne* (konverzacijskega) jezika. V navadnem pogovoru govoré izobraženci ne v narečju, marveč v neki preprosti neprisiljeni obliki zborne izreke.« ... »Če pa naj bi igra, zlasti tako imenovana konverzacijska drama, podala vsakdanji neprisiljeni pogovor, bodo smeli igralci seči po pogovornem jeziku/./« (3) Ramovšev SP 1950: »Nekaj drugega je pogovorni (konverzacijski) jezik, vsakdanji govor in pogovor knjižno izobraženih ljudi: /.../ Značilne pa so zanj /.../ vse tiste glasovne spremembe, ki jih povzroča neskrbna govorica /.../« Izrecno navedeni obliki sta opisni deležnik m. spola ednine in kratki nedoločnik. (4) Slovenska slovnica 1956: »Pravilno izreko knjižnega jezika določa pravorečje. Vsak omikan narod ima svoj zborni govor.« (5) »Bajčev« SP 1962: »Pogovorni jezik je neposrednejši in manj izbran kakor knjižni jezik /.../. Rabi se v manjši družbi in prostoru /.../; je bolj ali manj krajevno barvan, ne da bi bil narečen /.../; ni poseben jezik, marveč je le

v zasebno rabo prenesen zborni govor. /.../ Pogovornega jezika torej ne smemo razvijati v nasprotje z zbornim ali ne glede nanj.«

2. Če bi Jože Toporišič iz svoje slovnice za deležnik na *-l* izpisoval pogovorne oblike, bi dobil naslednje: *smo delal, prosil, nesel*; poleg *smo vzdignl* se govori vendar tudi *vzdignli*. (Pri Gradišniku le: *nesl, nosil, vzdignl*.)

3. Glede razlike med slengom in žargonom si bo Janez Gradišnik moral prebrati razpravo Velemirja Gjurina *Interesne govorice sleng, žargon, argo* v Slavistični reviji 1974, 65–91. Da pa se ne bi preveč mučil (poleg tega pa še razburjal in pohujševal!), si najnujnejšo razliko med slengom in žargonom (po njegovem menda slangom in jargonom) lahko zagotovi kar v Slovarju slovenskega knjižnega jezika pri ustreznih in podobnih iztočnicah.

Ker sem tudi sam že ponovno ugovarjal knjižnojezikovni premajhni kultiviranosti slovensko govorjene javne besede, bodisi politične bodisi cerkvene – in sicer od najvišjih vrhov navzdol – (isto pa seveda velja tudi za strokovno besedovanje) – se sprašujem, kaj neki bi utegnilo nagniti Janeza Gradišnika, da se je – po tolikih letih mirovanja nasproti meni – spet tako grobo zakadil vame. Pa vendar ne imenovanje državnega zbora moje ničvrednosti v telo, ki naj bi bedelo nad določenimi družbenimi stvarmi naše slovenščine?!

Jaz se sej (doslej menda le ene) na splošno ne bom mogel udeleževati, saj mojega predloga za tako telo tedanji predsednik državnega zbora pred leti sploh ni upošteval, ne bi se pa mogel odtegniti kaki seji novega telesa, ko bi resnično reševalo kako važno družbeno jezikovno vprašanje.

Pa naj bo razlog za Gradišnikovo zaganjanje vame tak ali drugačen, lepo to pač ni; tudi k stvari pravega in dobrega v slovenskem jeziku nič ne prispeva, kvečjemu k – strankarstvu. Od nekdanj sem se bal takih »jezikoslovcev« tako z leve kakor z desne, poleg tega še nestrpnih ljubiteljev, s katerimi se je tudi neumno otepati. — Torej s tem tudi končujem to svoje izsiljeno »sodelovanje« v Slovincu.

Slovenec SB, 9. 1. 1991, str. 28.

* * *

Pripomba h končnici *-ega* za tožilnik ednine moškega in srednjega spola

V 3. številki letošnjega JiS podaja avtorica članka Rodilnik pridevnikov in zaimkov kot formalni eksponent pri navezavi (Hanna Orzechowska iz Varšave) med drugim pregled registriranja in razlog tega pojava v slovenskih slovnica (Janežiča, Breznika, štirih avtorjev in Toporišiča). Glede slednjega pripominja (str. 60, op. 5), da »tega pojava sploh ne omenja, čeprav so v samem avtorskem besedilu priročnika primeri navezujočega roditeljskega precej številni«, in res navaja kot prvi primer iz SKJ 2, str. 152, potrditev za to. (Spole pozna slovenski jezik tri: moškega, ženskega in srednjega.)

Glede tega pojava (kjer pa ne gre za roditeljski, ampak za tožilniški, enak roditeljski) želim avtoričin pregled dopolniti z opozorilom na kratki zapis v JiS 1968, str. 2/3–2/4, ki ima naslov »Končnica *-ega* v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono«; tam je namreč povedano nekaj tistega, kar se Orzechowski zdi, da so slovenski jezikoslovci doslej zamudili povedati. Tako tam piše, da se avtorju ne zdi, da bi bila za ta pojav kakor koli zaslužna maskulinizacija samostalnikov srednjega spola, že zato ne, ker se take roditeljske oblike namesto imenovalniških za tožilnik rabijo tudi v narečjih, kjer maskulinizacij sploh ni. Dalje pa je tam zapisano: »Od kod pa potem to? Po mojem mnenju je izvor roditeljskega tožilnika pri zaimkih, ki imajo izenačen roditeljski in tožilniški ednine, enako pa tudi obliko moškega in srednjega spola. Tak primer imamo najprej pri osebnih zaimkih: *ón - óno*, vendar rod. in tož. oba le *njêga* (klitično *ga*). Tako je tudi v dvojini in množini: *njih* (poleg *nje* za tožilnik) – *njiju, njih, ju*. Od osebnih zaimkov se je raba prenesla na zaimke: *človek, ki ga vidiš – delo, ki ga opravljaš. /.../* Iz takih zvez je raba prešla na zaimke *kateri* in potem dalje na vse pridevniške zaimke in pridevnik sam. Prim.: *Kateri kruh želite? – Belega. Čigav kruh jê? – Mojega.*« Dalje se tam bere: »Jaz torej oblike *-ega* (ki nikakor ni ozko narečna, temveč precej splošna) tudi slovstvenim zgodovinarjem ne bi zamerjal ne pri oziralnih zaimkih ne pri pridevnikih sploh. Zanimivo je, da je prišlo do enakega pojava med zaimkom *kdo* in *kaj*; saj veste, da se pogovorno rabi namesto *kaj si rekel* kar *koga si rekel*, ta oblika pa potem prodre celo v imenovalnik: *Koga pa je blo, de ste tko kričal*. Oblika na *-ega* je nekako izrazitejša, bolj individualizira predmet, na katerega se nanaša.«

Ta razlaga tožilniškega *-ega* je skoraj identična z razlago Ozrechowske v 6. odstavku na str. 62.

JiS, 1971/72, str. 116–117.

* * *

Dvočrkje »skrivnostna« beseda

Dne 28. decembra preteklega leta je pod zgornjim naslovom izšlo na 8. strani Ljubljanskega dnevnika precej obširno razpravljanje Bogdana Gradišnika. Ljubljanskega dnevnika pri nas ne beremo, zato je minilo kar nekaj dni, da je vest o novem »jezikoslovnem« prispevku v naših dnevnikih glasilih v zadevi Toporišič prišla do mojih ušes. Naj se na tem mestu kolegom zahvalim za prijazno opozorilo in dostavljeno besedilo: brez njihove pomoči res ne bi bil zvedel za nadaljevanje vojne proti meni v naših javnih sredstvih – od Dela prek Pavlihe, TV žehnika (že drugič) itd. pa do Ljubljanskega dnevnika. Res sem ganjen ob tolikšni pozornosti naših občil. Mislim, da je pred kakimi dvajsetimi leti bil predmet enako prijazne (le da še vehementnejše) pozornosti naš zelo ugledni literarni zgodovinar, ki se je nato pred ihto nevidno umaknil na tujo univerzo; jaz ga v tem nikakor ne nameravam posnemati, bog ve, da ne.

In sedaj h Gradišnikovemu pisanju.

1. V prvem delu svojega članka Gradišnik obrekuje moj nastop v dveh številkah Dela novembra in decembra lanskega leta. Zakaj pravim, da me obrekuje? Zato, ker me preprosto enači z Bordonom: češ da sva »na dolgo in široko ponavljala iste reči, vedno znova razglabljala in dokazovala ter se zasipala z dvomljivimi komplimentii«. Mislim namreč, da ni prav, če Gradišnik vidi le boj (ali pretepanje ali ravsanje), noče pa videti tega, da je Bordon bil napadalec, jaz pa njegova žrtev. Mislim torej, da ni vseeno, ali kdo koga ali kaj brezrazložno napade ali pa se ta kdo (ali kaj) krivičnih očitkov brani. Ton mojega prvega odgovora je bil zelo umirjen in bil sem prepričan, da se bo z mojim odgovorom zadeva v Delu končala. Toda uredništvu Dela je bilo očitno do špetira, in tako sem – še bolj nerad – moral odgovarjati drugič. Pri stopnji naše kulturnosti je to nujno, kajti sicer se poreče, da tisti, ki molči, na napad ne more odgovarjati s pravimi argumenti. Torej enačimo napadalca z žrtvijo že na podlagi tega, da se tudi žrtev bojuje.

Napadalec v Delu je bilo še več. Ker pa je bilo njihovo pisanje orkestrirana reprodukcija iz Bordonovega prvega članka, na te napade nisem odgovarjal (kakor tudi ne na članek, ki se je postavil na mojo stran). Da pri teh napadih ni bilo vse čisto, ampak je po mojem šlo za organiziranost, se vidi tudi po prispevku, ki je bil podpisan z imenom uglednega slovenskega zgodovinarja, ki ga pa le-ta ni napisal. Saj bi res bilo čudno, ko bi tak ugleden univerzitetni učitelj svoja stališča argumentiral na tak način.

2. Druga stvar, ki v Gradišnikovem pisanju zasluži komentar, je tudi v Delu ponovno pribijana misel o izvedencih večje ali manjše stopnje, kjer se želi poudariti, da »bolj izveden v slovnici slovenskega jezika« ni treba, da bi ime(l) vselej prav«.

Seveda to misel rad podpišem, saj je celo razvoj znanosti na sploh mogoče pojmovati tudi tako, da gre za neprestano popravljanje napak na nedognanosti tistega, kar je v znanostih veljalo do trenutka popravljanja. Tudi znanstvena dela niso brez pomanjkljivosti, to je res. Take stvari najdemo – da ostanem pri jezikoslovju – pri Miklošiču, Oblaku, Škrabcu, Štreklju, Brezniku, Ramovšu, Naghitgalu itd. Celo Newtonovi zakoni so v določenih pogledih pomanjkljivosti s stališča teorije relativnosti. Moramo se pač sprijazniti z dejstvom, da je vse spoznavanje nujno le delno, da bo popolnost dosežena v neskončnosti, seveda le v tem smislu, da ni več mogoče spoznavati, če ni več tistega, ki naj bi spoznaval.

3. In tretja stvar v Gradišnikovem pisanju, ki naj se je dotaknem, je, ali je v konkretnem primeru jezikovno znanje jezikoslovca tako, da ni v skladu z jezikoslovnimi spoznanji oziroma jezikovnimi danostmi. Konkretno. Ali je prav *dvočrkje* (Toporišič) ali *dvočrčje* (Gradišnik).

Kako besede delamo, sem precej natančno prikazal tudi v svoji slovnici. Besedotvornost sem celo algoritmiral, to je, podal kot postopek šestih operacij, katerih posledica je, da na koncu iz večbesedne skladenjsko-pomenske enote dobimo eno besedo. Primer: 1. *majhna streha*, 2. *-ica*, 3. *streha*, 4. *streh-*, 5. *streh-ica*, 6. *streš-ica*. Gradišnik mi torej glede tega ni mogel povedati nič novega, in sicer tudi v točki 6. tega algoritma ne, tj. v točki, ki velevala, da je treba novi besedi popraviti šiv in postaviti naglas. Tu Gradišnik meni, da je poprava šiva brezizjemna, da bi torej iz *dv-* + *-o-* + *-črk-* + *-je* nujno moralo priti do oblike *dvočrčje*.

Ne, jezik ni tak tiran. Zakaj ne? Del nove besede, namreč *-črč-*, bi se preveč oddaljil od prvotna oblike *-črk-*, in naš jezik v takih primerih dopušča izjemno obravnavanje. Zakaj

je tvorec besede *dvočrkje* odstopil od železnega glasoslovnega zakona (s katerim so tako radi operirali jezikoslovci druge polovice 19. stoletja)? Razen zaradi že omenjene odtujitve korena *-črk-* še zaradi neblagglasnosti zveze *-črč-*. Torej dvočrkje kot dvoglasje. To je vse, nič skrivnostnega ni pri tem. Dvočrkje torej, ne glede na naročje in podnožje (Gradišnik je pozabil še na tipa *površje* in *osrčje*).

Da tako izjemno nepokoravanje sicer splošnim zakonitostim v naši slovenščini (in v jezikih nasploh) ni nič nenavadnega, naj potrdi še nekaj primerov:

- Pri glagolih na *-im* v nedoločniku namesto končaja *-eti* za *čžšj* nastopa *-ati* (*kričim, ležim, vršim, smejim se – kričati, ležati, vršati, smejati se*), vendar se poleg *vršati* lahko reče tudi *vršeti*. Tako je, jaz, ki to ugotavljam, te »nepravilnosti« nistem zakrivil.
- Glagoli na *-im -eti* v deležniku na *-n* (in glagolniku) mehčajo konca korena (*hrepenim hrepeneti – hrepenenje*) toda v nekaterih (in celo zelo pogostih glagolih) se to vendarle dogaja (prim. *trpim trpeti – trpljenje – enako še življenje ipd.*). Logicistični Levstik je neutrudno rinil v knjižni jezik *trpenije in živienije*, vendar so *žive* »nepravilne« oblike zmagale nad mrtvimi »pravilnimi«. Glagol *doživeti* je izjemen še po tem, da ima tudi deležnik na *-t* (*doživet*), čeprav je »nepravilen«. In *želeti* ima »nepravilno« mehčanje v obliki *zaželjen* (po zgledu na *želja*). Je tako, nič ne pomaga; in nič hudega ni, če je tako.
- Deležnik na *-č* se dela samo od nedovršnih glagolov (*sedeč, pojoč*), en sam primer pa dovršnika *reči*, namreč *rekoč*. Kdo bo metal kamenje vanj?
- Dovršniki z navadnim *o* v korenu ta *o* v nedovršniku zamenjujejo z *a* (*odgovoriti – odgovarjati, poroditi – porajati, donositi – donašati*). Ne glede na to pa govorimo *ogrožati* (dov. *ogroziti*); *ogražati* je predvsem puristična zahteva. Torej spet nepravilna »pravilnost«.
- Končnica za 2. os. ednine glagolov je *-š*, en sam glagol ima končnico *-i* (*si*). Spet je tako in ne drugače.

»Strokovna« žilica mi ponuja še novih in novih primerov, toda strokovnjak se mora zadrževati. Jezik je pač našel možnost tudi za obstajanje nemnožičnega, posebnega, enkratnega. Kaj bi se zaradi tega jezili! Navedem naj samo še »nepravilno« obliko na *-eč* namesto »pravilne« na *-oč* pri glagolih tipa *sopsti – sopoč* (ne *sopeč*), kar bi bilo neblagglasno ali kaj. Pustimo logiki in železni doslednosti, kar je nujnega, jeziku pa, kar je njegovega.

In za sklep: Ali se ne bi mogli sprijazniti tudi z dejstvom, da je Toporišič pač med zadnjimi, ki jih je treba preganjati (četudi samo s smešenjem ali zbujanjem dvoma v strokovnost), pregnati bodisi v zvezi s prizadevanji za večjo kulturo našega pisanja, bodisi ko gre za slovenščino v javni rabi, bodisi ko gre za dobrobit našega jezika in jezikoslovja. Da ni sedaj že dvomesečni lov na Toporišiča v naših občilih le lov na čarovnice, torej odvrčanje pozornosti od tistega, kar pozornost v zadevah našega jezika in jezikoslovja prav zares zasluži? Kaj se vam zdi, Bogdan Gradišnik? — Pa brez zamere.

Dnevnik, 11. 1. 1979, str. 2.

Zakaj v to smer, M. K.

Mojega treznega, utemeljevalnega odgovora o dejanski rabi slovničnega izrazja v mojih delih Matjaž Kmecl v svojem ponovnem polemičnem nastopu z ničimer ni ovrgel in tudi ne skuša ovreči. Sicer sem se pa tako zavezal, da o tem z njim ne bom več razpravljal. Moram pa vendarle spet spregovoriti, ker se mi je sedaj, potem ko je vesoljni Sloveniji razodel, kako se je zavzemal za to, da bi jaz dobil nagrado (Prežihovo pri založbi Obzorja, da bo jasno), ki je nisem dobil – vloga tega pasusa mi ni povsem jasna – po tem se je torej lotil neposrednega blatenja moje osebe, pa praktično ne kot polemika z M. K., ampak kot privatne osebe, kot učitelja in kot jezikoslovca sploh. Cankar bi rekel (in je res rekel ob taki priliki): če jajce nima dlake, jo ima potem morda putka, ki ga je znesla, in če ta ne, potem brez dvoma petelin, ki je – no, saj se ve. Ni zlodí, da se tega J. T. ne bi dalo »dokrajčiti«.

Torej me najprej prilikuje – s pomočjo Javorškove metonimije – samemu Jožefu Stalinu. Kdo bi si bil mislil, da je tako majhne stvari mogoče primerjati s tako zelo velikimi. — Ker pa sem že primerjan, naj povem, da imava s slovitim Gruzijcem komaj kaj skupnega. Pač: Najprej bi bil tu najin patron, vendar po vsej verjetnosti to nista najini zaslugi, ampak krivda najinih mater (ali še očetov). Že tu pa se pravzaprav vsaka podobnost med nama tudi neha: niti brk si – v nasprotju z našim Matjažem (kje je tudi brada?) – nisem omislil: ne zato, da bi potenciral svojo opaznost, in ne zato, da bi se morda za njimi skrival.

Tudi značajskih skupnih potez (pri teh moj kritik vztraja) ne morem odkriti med nama, in mislim, da jih tudi pokojni ni (ki sem mu sicer kar hvaležen, da so me njegovi vojaki 1945 rešili v daljni Šleziji štiriletnega gestapovskega taborišča). Tega Gruzijcu pravzaprav nisem z ničimer vrnil (če odštejemo ruske študente, ki sem jim bil doslej mentor v Ljubljani in Moskvi), saj se je zadnja, druga, vez med nama pretrgala, ko sem še kot osmošolec, 1947, v marksističnem krožku prebiral njegovo znamenito Zgodovino VKP (b), ki je bila po splošnem tedanjem prepričanju zelo priporočljivo branje. Da nisem krenil za njim ne svetovnonazorsko, ne politično, ne narodnostno, ne jezikoslovno (da, bil je tudi vodilni »jezikoslovec«), dovolj očitno priča moja doslej samotno prehojena dolga pot: ves čas sem hotel biti samo polnopraven član naše družbene, narodne in državne skupnosti, v katero sem bil postavljen in doslej v tem bolj ali manj brez ukrivljanja hrbta uspel, dajajoč v največji možni meri skupnosti tisto, za kar menim, da je najboljše v meni. Skoraj sem prepričan, da tudi poslej ne bo mogoče (ali celo nujno) kako drugače (delal bom naprej tudi v zadnje čase zame očitno utesnjenih možnostih publiciranja in nastopanja). Rekel bi še, da je za pospeševanje kulta osebnosti potrebna organizacija, in jaz sem – kot rečeno – samohodec, čeprav v duhovni družbi ljudi, ki jih dovolj pogosto v svojih delih in delovanju tudi navajam, ne na zadnjem mestu tudi svoje študente in ljudi, ki jim pomagam znanstveno naprej. Primer, ki ga Kmecl navaja (da me je neka avtorica v Slavistični reviji, ki sem ji jaz že dolga leta odgovorni urednik, grozno pogosto citirala in menda zato prišla s svojim prispevkom na prvo mesto številke), si jaz razlagam tako, da se kolegica – v tistem času znanstvenica, kot sta s svojim podpisom pod oceno magistrskega dela potrdila tudi Janez Orešnik in Janez Stanonik, oba profesorja germanistike – nikakor ni hotela dičiti s tujim perjem, pač ker je za dosego magistrskega naslova

imela svojega in pravega dovolj. Zavedala se je namreč, da se znanstvena razprava loči od poljubnega (ali celo leposlovnega) pisanja po tem, da zastavlja in rešuje še nerešena vprašanja in da se to iz razprave tudi mora videti. Prizadeti kolegici, anglistki, sem postal mentor na priporočilo Borisa Paternuja, da je potem na podlagi kontrastivne razprave, katere del je objavljen in sedaj predmet Matjaževih težav – skoraj sem prepričan, da na podlagi prijaznega »prišepeta« uslužnega (jezikoslovnega?) tovariša njegovega in mojega – postala magister in tako (kot menda odlična strokovnjakinja in učiteljica) lahko še nadalje brez vsake milostnosti s strani tega ali onega ostala profesorica angleščine na PA v Ljubljani. (Žal, da so se naši slavisti iz iste ustanove zadovoljili kar z naslovom profesorja.) — To bi bil torej prvi moj greh.

Drugi je po Kmeclu moja »vsevednost« ali morebiti vseboljševodnost, zlasti tudi v zadevah slovstvene vede. Res sem postal njen doktor (podpisan je že bil papir, da sem si s tistim delom, – nikdar ga naši slovstveniki niso ocenili, čeprav je bilo že 1964 objavljeno in torej predloženo tudi v javno presojo – kar lepo število naših doktorjev poznam, ki objave nikakor ne tvegajo (vendar M. K. ni med njimi), a so potem neki menili, da kaj takega še ni bilo, zato sem na koncu postal doktor filogije, kar je oznaka za človeka, ki mu je beseda (naj bo leposlovná ali druge vrste) pri srcu; nisem pa nikoli mislil, da mi iz naslova samega (potem so ga tako in tako razvrednotili, ker so ga dobivali tudi ljudje, ki so predložili samo jezikoslovne naloge – mimogrede povedano – še zmeraj neobjavljene) pritičejo kaki posebni prilastki; še manj pa menim, da bi bil v teh zadevah še danes kaj posebnega. Za to in ono s tega zapuščenega področja pa še imam oko in čut, in če tega kdo ne more ovreči, naj se dolži nemoralne vzvišenosti. Vse naše znanje je strašno omejeno; tega se strokovnjak zaveda tem bolj, čim več ve. Dopuščajmo torej, da tudi nepoklicnež lahko kako stvar bolje pozna od poklicneža, saj je celo zrno, ki ga slepa kura najde, vendar le zrno.

Tretji moj greh pa da bi bila osebna maščevalnost: orožje za to trditev naj bi mu baje dal jaz sam. Vendar spet ni bilo tako, kot Kmecl zatrjuje. Njegovo slovstveno teorijo smo pri nas kupili zaradi gimnazijcev, in sem jo vse do letos poleti poznal predvsem le iz komentarjev svojih sinov dijakov, ko so v njej iskali natančnih informacij. Sam sem jo vzel bolj v roke, ko sem pisal o Jenkovi rimi, in ob tej priliki so se zadevne strani te teorije zares precej pordečile – zaradi moje slabe uredniške navade, da vse, kar se mi zdi narobe ali slabše, popravljam. Ker je knjiga namenjena šoli, sem že menil, da bi bilo prav, če bi se v tem in onem (zlasti izrazno) zboljšala. Videl sem pa (po besedah človeka z zavoda za šolstvo, ki je imel s knjigo opraviti že pred natisom in ki sem ga opozoril na potrebo jezikovne lekture besedila), da ne bo druge poti kot javne. Kmeclovo oblastniško kričanje nad mano – njegovo upiranje moji nori misli, da bi se doseglo pri pouku v šoli več, če bi jezikovne ure bile tudi v urniku ločene od slovstvenih – mi je dalo samo zadnjo pobudo za to, da sem se odločil nastopiti javno, in sicer na mestu, ko je v pogovorih o jeziku šla beseda o slabostih strokovnega izrazja in jezika sploh. Mislil sem, da bo kaj pozitivnega odmeva, pa sem se zmotil: rogovi, ki so se mi sem pa tja kazali pri njem že prej (do podobnega vpitja s strani njihovega nosilca je prišlo, ko sem menil, da ne morem podpreti od njega podpisane napačne ocene učnega načrta za slovenski jezik usmerjeno izobraževanje), ti rogovi so med tem zrasli in hočejo bosti.

In tile rogeljčki sedaj bodejo že v mojo splošno strokovnost, neoporečnost in družbeno koristnost, že imenujejo moje »izrojevanje«, in so seveda klicani h krvavi rihti »tisti, ki imajo s takimi reči »opraviti«; naj me torej oni počistijo«, da njihovega dela ne treba opravljati njemu, Kmeclu. — Takole na krožnik položen mrtvoglav ves pohleven in hvaležen vzklikam z nemim

pogledom le: O gospod, saj nisem vreden, da stopim pod tvojo streho, da bi bil tako rekoč použit (tj. »počiščen«) od tistih »tistih«, ki imajo s takimi opraviti. Pa če je volja tvoja taka – bodi. Amen.

P. S. Romanu Savniku (iz iste številke Naših razgledov: Ničesar niste ovrgli od tistega, kar sem grajal. Oba pa lahko obžalujeva, da za Vaše pomembno delo ni našel večje podpore pri tistih, ki bi lahko tako, kot je bilo grajano, odpravili (jaz bi za tisti del že bil pripravljen storiti, ko bi me bil kdo vprašal). Dobrodošel nasledek najinega nastopa v Naših razgledih pa bi npr. bil, če bi se pri novi izdaji Krajevnega leksikona (enkrat bo do nje prišlo) to in ono vendarle popravilo in izboljšalo. — Vaš »pisatelj« Jože Toporišič (ker že vztrajate pri tem, da sem pisatelj, ne pisec strokovnih knjig, razprav in člankov).

Naši razgledi, 1979, 28. 12., str. 713.

* * *

M. K. ne najde in ne najde prave smeri

V zadnjem zapisu Matjaž Kmecl spet ne govori o stvari, ampak se ponovno zateka k njenemu stvaritelju, ki da se v kočljivem (?) trenutku proglašja za žrtev, da bi vsaj usmiljenje dosegel, če že drugega ne more. Kakor da sem v kočljivem položaju: ali bi od takega nasprotnika pričakoval milost? Vse, kar sem govoril, jè takó, na teh področjih ni mogoče nič delati kaj takega ali drugačnega, to ali to. In potem tisto nemoško K. zvrčanje s sebe na drugega: on je priklical v polemiko Stalinovo senco (jaz sem ta njegov domislek le ironiziral), on je prvi govoril o »počiščenju moje osebe«, sedaj nekaj zavija, kot da bi jaz menil, da on vodi tiste »tiste« itd. In mi zameri, da sem mu tudi v Stični kot menih v molitvenem mlinčku ponavljal svoje »argumente«, ki sem mu jih vse po vrsti ovrigel v dosedanji polemiki, ki ni nič drugega – z moje strani – kot tehtanje resničnosti njegovih oznak mene, mojega jezikoslovnega dela in jezikoslovnega kotička, ki sem ga lansko leto imel v Naših razgledih.

Zato moram še enkrat povedati: pri zadevi med nama ne gre za osebno zamero, ampak za načelno stvar v strokovnem izrazju in pisanju sploh (če pa kdo ne more ločiti povoda od vzroka, mu pri tej starosti pač ni pomoči); ni res, da jaz v svoji pisni praksi ne bi dajal prednosti neprevzetim, tj. domačim strokovnim izrazom; torej sam sledim načelom svoje kritike, ne pa da bi eno priporočal drugim, sam pa delal drugo; nisem mnenja, da jezikoslovec, kakršen sem jaz, sme pisati, kakor hoče, trdil sem le, da s pregreški ni mogoče ovreči načela, proti kateremu ti pregreški gredo; še zmeraj ne vidim, da bi bil Kmecl s čimer koli dokazal moje »zamenjavanje zasebnosti in strokovnosti« (in kaj to sploh tu pomeni?). — In h grehom predpredzadnjega Kmeclovega pisanja bi rekel, da je »kajpada« treba pričakovati, da se boš ne samo zmočil, če – kakor Kmecl – »čez Savco v vas hodiš, pa plavat ne znaš«, ali v Kmeclovi ubeseditvi: to je treba »že vnaprej vzeti v zakup«. Da je M. K. v tej »polemiki« pokazal »poseben okus in značaj«, je pa res; če sta kakor koli pozitivna, bi mu lahko bilo vsaj malo mar. Samo človek s takim okusom in značajem si sme dovoliti govoriti o »polresnicah« pri meni. Namesto da celotnemu jezikoslovnemu kotičku Naših razgledov očita »malo koristn(ost) za slovensko jezikoslovje«, bi bilo bolje, da bi kako jezikoslovno stvar (nemara celo to moje enoletno pisanje) v miru pre-

bral in skušal tudi kaj razumeti. — Na koncu ne vem, zakaj naj bi se branil njegovega očitka o »ne prav rahločutn(em) prestižn(em) uveljavljanj(u)«, ko pri M. K. spet z ničimer ni podprto. Kajti v resnici je tako, da na določenih področjih res ne vidim, s kom naj bi tekmoval, celo pogovoriti se nimam z nikomer o premnogem, s čimer se ukvarjam. In ista nedoločnost odlikuje M. K. »diskvalificiranje za vsako ceno« koga, čemu? Da ne misli pri tem na moje recenzije ali intervjuje, kjer analiziram stvari, kot so, čeprav marsikomu ne ugajajo. Spremenimo najprej stvari same, in spremenila se bo potem tudi moja sodba o njih.

Odgovoriti pa moram na K. nove očitke glede slovenskega pravopisa, učnih načrtov in slovenščine v javni rabi. Kdo se v prvem primeru ni dogovarjal in pogovarjal? Ta pravopis (pravila) je sedaj praktično natisnjen v Slavistični reviji: kaj je tam narobe, kaj zasluži tako obtoževanje ali etiko, M. K., odgovōri, razodeni vedoželjnim ljudem! — In z učnimi načrti je bilo tako: ravno ob njih si name vpil oblastniško, ko si jih obsodil, ne da bi jih poznal. Sedaj so vendarle sprejeti za usmerjeno izobraževanje (vsaj kot nepotrjen ali potrjen predlog). (Pri prvih za gimnazijo pa sva bila oba povožena, ker se je začelo misliti na usmerjeno izobraževanje.) In kaj imam jaz s slovenščino v javni rabi na vesti? Kolikor so mi dali, sem bil pri njej aktiven, v Portorožu lani pa sem bil svečenik za ves dan (drugi dan sem moral kot mentor letnika na že zdavnaj prej določen poučni izlet.) Ali je moj greh to, da sem mnenja, ki sem ga javno izrekel? Kdo je ovrgel osnovno misel tistega pisanja, da se za kulturo v izražanju mora zavzeti tudi sleherni od nas, ne le te in one združbe, saj vendar ni kulturne celote, če je ne tvorijo kulturni posamezniki. — In očitek o mojem kvarnem vplivu na jezikoslovje: Učinkovitost celotne vede se meri po tvornem delu v predavalnici, v javnosti, v publiciranju – knjižnem in revijalnem. Kdo bo (javno) pritrtil M. K., da je ta učinkovitost manjša v zadnjem času, ko sem jaz uresničeval svojo grešnost? Morda na tihem kateri tistih prišepetovalcev, ki mi je enega, čeprav neidentificiranega, sam omenil (sedaj pa to meni šteje za greh) – gotovo pa mu tega ne morejo potrditi številne razprave, članki, nekaj knjig, ki so šli skozi moje roke, pa tudi ne, menim, moji tretjestopenjci in doktorji in sodelavci Slavistične revije. — Sicer pa je pri M. K. – kot vidim – vsaka beseda odveč.

Naši razgledi, 1980, 8. 2., str. 31.

* * *

Vsi jezikovni nasveti in opozorila so bob ob steno

V Sobotni prilogi Dela 31. oktobra 1980 se je M. Kmecl dotaknil tudi vprašanj okrog novega Slovenskega pravopisa. Vendar na ta vprašanja Dela odgovarja večinoma z »menda«. Res je, da M. Kmecl pošteno prizna, da govori o stvareh, ki jih docela ne pozna in da pravi, da ga »udeleženci« lahko pošteno primejo za besedo. Res je tudi, da na načelna vprašanja o pravopisu gleda dovolj strokovno in realistično. Toda tisti podatki, ki jih navaja pod »menda« niso posebno točni ali pa so zelo nejasno formulirani, tako da neinformiranega bralca zavajajo. Zato misliva, da bi jih bilo treba na kratko pojasniti, ker bi sicer nekateri Kmeclovi odgovori v Delu, ki je naše najbolj množično občilo, lahko ustvarili napačen vtis o delu skupine jezikoslovcev, ki je pripravila Načrt pravil za novi slovenski pravopis.

M. Kmecl pravi: »... SAZU je sklicala delovno skupino, ki je delovala najprej v ožji sestavi, potem v širši, na koncu je prišlo še do sporov ... (skupina je razpadla). In to v trenutku, ki je zelo pomemben, pred javno razpravo. In ker je pri tem prišlo še do sporov, menda tudi užaljenosti na vseh koncih in krajih – ker je šla vsa stvar tudi že v politično arbitražo, je ostala nedorečena; ta trenutek pač spi.«

Vsak bo iz tega sklepal, da je prišlo do sporov v skupini in da je skupina zaradi tega razpadla. V resnici pa skupina sploh ni razpadla, ampak je SAZU z neutemeljeno argumentacijo razpustila predsedstvo komisije za pravopis, pravorečje in gramatiko, ki je vodila tudi dela za pravopis. Iz skupine je sicer izstopil B. Urbančič, ker celotna ostala skupina ni pristala na njegova načela, ki jih je hotel uveljaviti v novem SP in ki so bila mehanično prenesena iz češkega pravopisa in nasprotna naši tradiciji (prim. o tem v Slavistični reviji 1978, 208–226). Vendar B. Urbančič iz skupine ni odstopil na koncu, ampak že leta 1974. Ob koncu je odstopil kot član predsedstva Komisije za pravopis, pravorečje in gramatiko le akad. A. Bajec, vendar šele po tistem, ko so se začeli napadi na pravopisno komisijo (in na A. Bajca tudi kot na bivšega člana stare pravopisne komisije iz leta 1962), in ne zaradi sporov v komisiji, čeprav so bile debate ob izmenjavi mnenj v komisiji včasih nekoliko burne, kar pa vedno ni slabo.

Tudi podatek, da smo z ene strani menda skušali uveljaviti načelo diskontinuitete do starega pravopisa in hoteli iti za vsako ceno v revolucionarno spreminjanje, ne drži. Tudi če so bili kdaj v pretresu kaki bolj revolucionarni predlogi, ki bi se težko vključili v našo tradicijo, se je s pametno argumentacijo ter podrobnejšim pretresom takih vprašanj v komisiji dalo to urediti in v izdelanem Načrtu takih stvari ni, o čemer se lahko vsak prepriča v objavljenih delih v Slavistični reviji v letih 1977, 1979 (in 1980, ki je še v tisku).

In končno še podatki v Delu, da sta dva izmed avtorjev načrt pravopisnih pravil objavila na svojo pest v Slavistični reviji. Ta dva avtorja sta v resnici glavna avtorja načrta, v Slavistični reviji pa sta objavila Komentar k Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. V njem so podane utemeljitve vseh predvidenih novosti (tudi metodoloških) in tudi historiat izdelave Načrta. Posamezni deli Načrta so v Komentarju le citirani (objava obsega več kot deset avtorskih pol komentirajočega teksta, med tem ko je citatov iz Načrta manj). Iz Komentarja so na osnovi dokumentov razvidni tudi očitki, ki so bili naperjeni proti Načrtu, in odgovori na te očitke; npr. od političnih, da v Načrtu med zgledi ni omenjena naša država, v resnici pa je Slovenija omenjena štirikrat, Jugoslavija štirikrat, če niti ne upoštevamo raznih naslovov, v katerih se tudi pojavi državno ime; dalje, da se v Načrtu ne pojavi Titovo ime, v resnici pa je v raznih oblikah omenjeno petnajstkrat, ipd.; od strokovnih očitkov pa npr., da Slovenci kljub temu, da tega ne dela le ves ostali svet, ampak celo Nemci, ne smemo zamenjavati nemškega ostrega β z dvojnimi *ss*, kar dopušča Načrt, ali da se nikakor ne sme dovoliti oblika *Frankfurt na Majni* itd. Ta objava pa je bila tudi edini način, da se spravijo podatki v javnost in tako tudi ohranijo za zgodovino, kajti postopki pri obravnavanju te pravopisne afere so prav zaskrbljujoči, saj se nihče noče informirati niti po objavljenih dokumentih, kaj šele da bi kaj vprašal ali na kak sestanek, kjer se to obravnava, povabil drugo od prizadetih strani, tj. člane pravopisne komisije, oz. če se izgovarjajo na to, da je komisija razpuščena, pa ljudi, ki so načrt delali, naredili in ki so pri teh stvareh prizadeti.

Jakob Rigler, Jože Toporišč

Delo, 15. 11. 1980, str. 30.

Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi SP

Jurančičeve družbenopolitične obtožbe (v anketi Dela) Načrta pravil za novi SP sva 21. novembra ovrgla z navedbo nekaterih dejstev. V sobotnem Delu 5. decembra pa J. Jurančič (med mnogimi insinuacijami, na katere seveda ne odgovarjava) svoje trditve ponavlja s podarkom, »da oceane, sodobnih terminov in imen, ki se sedaj košatijo v Načrtu, v rokopisu 1976 ni bilo« in, da »so povsod možne naknadne montaže«.

To ni res. Preglejmo dejstva. Prvi tipkopis Načrta je po nekaj več kot 30 sejah predsedstva komisije za pravopis, pravorečje in gramatiko (A. Bajec, J. Rigler, J. Toporišič) formuliral J. Toporišič 1. 1973. Po tej fazi dela je bil odbor razširjen z novimi člani. Ta prvi tipkopis je bil razmnožen v 9 izvodih; med 18. 6. in 17. 9. 1973 so jih (v dveh delih) dobili: A. Bajec, J. Rigler, J. Toporišič, J. Moder, B. Pogorelec, S. Suhadolnik, B. Urbančič in predsedstvo SAZU, original pa je bil vložen v arhiv Inštituta za slovenski jezik (kot priloga zapisnika 16. seje razširjenega odbora). Že v tem prvem tipkopisu lahko beremo (čeprav je »ocean« sodobnih zgledov sorazmerno manjši, ker je osnutek za več kot polovico krajši od končnega Načrta) take zglede, za katere J. Jurančič trdi, da jih tudi v izvodu, ki je bil en dan v recenzijo, ni bilo, kot npr. ime naše države, *Tito, Marx, Avnoj, Skoj, Zveza komunistov Jugoslavije, marksist, Pohorski bataljon, oktobrska revolucija* itd. Pravopisna komisija je nato na sejah ta prvi tipkopis spreminjala in dopolnjevala. Med delom je bil delovni izvod prvega tipkopisa zaradi varnosti (da se ne bi izgubil ali bil uničen) kseroksiran in ta kopija dana 15. 5. 1975 v arhiv Inštituta za slovenski jezik.

Ko je bil delovni izvod prvega tipkopisa v celoti pregledan in dopolnjen, ga je Toporišič 1976 pretipkal (do 10. 2.). Ta drugi tipkopis je bil razmnožen v 8 izvodih. Do 4. 3. 1976 so jih dobili: Bajec, Rigler, Toporišič, Moder, Pogorelec, Suhadolnik, Urbančič; en izvod pa je bil dan v arhiv Inštituta za slovenski jezik. Nato se je začela revizija tega drugega tipkopisa. Urbančič, ki se sej pravopisne komisije ni več udeleževal, je pošiljal pismene pripombe (24 strani med 4. 3. in 8. 4. 1976). Do 10. 5. 1976 je bil del poglavja o podomačevanju pisav, ki je bil precej predelan, na novo razmnožen. Popravke smo sproti vnašali v original drugega tipkopisa. Med 10. in 13. 5. 1976 je bil original drugega tipkopisa kseroksiran v dveh izvodih; enega je dobil upravnik Inštituta za slov. jezik akad. B. Kreft, drugega Toporišič, original pa akad. B. Čop, ki je bil od 2. razreda SAZU določen za recenzenta Načrta. Po tem času smo v poglavju o podomačevanju tujih pisav še kontrolirali pravilnost navedkov in 27. 5. je bil prečrtan (B. Čop je pred tem vrnil original) tudi *Lueger* (ker ni bil primeren za ponazoritev zapisa glasu *ü*). Dne 28. 5. 1976 je dobil original J. Jurančič, ki je med tem postal drugi recenzent, 21. 6. ga je vrnil, za končno formulacijo ocene pa ga je želel še enkrat in ga imel od 9. do 26. 7. 1976. Od tedaj je ta original v trezorju Inštituta za slov. jezik. Po sklepu predsedstva SAZU je bil original še enkrat kseroksiran in kopija poslana 15. 11. 1976 akad. J. Vidmarju (ki jo je dal v pregled tudi J. Javoršku). Ta kopija je popolnoma identična z originalom, kot ga je imel za končno formulacijo ocene v rokah J. Jurančič. Tudi prvi recenzent Načrta akad. B. Čop je v dopisu 2. razr. SAZU 16. 3. 1977 potrdil, da je šlo ves čas od oddaje Načrta v recenzijo za isti tipkopis.

Po tem času so bili v originalni recenzijski tipkopis z rdečim flomastrom (v kseroksnih kopijah se to pozna po debelejšem profilu) vneseni popravki, za katere smo se dogovorili s SAZU v recenzijemskem postopku (nekaj malega preformulacij, izločene ali zamenjane štiri

besede – vse je natančno razvidno tudi iz opisa v SR 1979, str. 81 do 132). Nato je bilo (mimo pravopisne komisije) za Marksistični center pri CK ZKS narejenih kar 50 kseroksnih kopij; ta jih je razposlal v oceno raznim ustanovam in posameznikom.

Spremembe, ki so bile narejene za objavo v Slavistični reviji in so ostale tudi v sedanji knjižni izdaji, so v tej izdaji (na zahtevo SAZU) v opombi k spremni besedi natančno našteje, zlasti vse zamenjave zgledov (tako npr. tudi to, da sva podpisana, ko sva že po recenziji opazila napako, zamenjala zgled *Vrabci, ščinkavci in sinice se na jesen selijo* z zgledom *Lastovke, škorci in štorclje se na jesen selijo*). Tudi spremembe, ki so nastale za knjižno izdajo (prim. Načrt, str. 6–7), so take narave, da jih ni mogoče šteti v kategorijo političnih oz. idejnih poimenovanj ali imeti za posodabljanje zgledov.

Iz originalov in kopij iz vsega časa dela za Načrt, ki so v arhivih in pri raznih posameznikih (J. Vidmar ima npr. identično kopijo tiskopisa, kot ga je imel v rokah J. Jurančič. B. Kreft celo malenkost starejšo, B. Urbančič še starejšo itd.), pa tudi iz seznama sprememb v tiskanem Načrtu se da videti celoten potek dela in se zato lahko jasno ugotovi, kaj je resnica in kaj ni. S tem zaključujeva polemiko z J. Jurančičem o politični (ne)primernosti Načrta pravil za novi SP in o »naknadnih montažah«.

Če so po vsem povedanem še dvomi o resničnosti najinih gornjih trditvev, predlagava za razsodnika Marksistični center pri CK ZKS, pred katerim naj ena in druga stran dokazeta svoje trditve.

Morda se zdijo te stvari malenkostne. Tudi nama se zdijo. Toda treba je povedati, da prav zaradi teh malenkosti stoji delo za novi pravopis že več kot pet let.

Jože Toporišič, Jakob Rigler
Delo, 19. 12. 1981, str. 27.

* * *

O neobstoynih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku I

K razpravljanju o neobstoynih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku se je oglasil tudi B. Urbančič (*Delo*, 19. 5. str. 1). Na kratko povedano: Urbančič ni za to, da bi se »pri imenih iz slovanskih jezikov glede neobstoynih samoglasnikov v slovenskem jeziku držali načela, da jih obravnavamo tako kot v jezikih, iz katerih prihajajo /.../«, kakor Urbančič citira mesto iz objave Jezikovnega razsodišča, je toliko pre naredil, da se njegov boj proti Jezikovnemu razsodišču zdi kolikor toliko prepričljiv; tam, kjer je on navedel tri pike, v izjavi stoji nadvse važna omejitev, tj. da se omenjenega načela držimo le, »če pri tem ni kršeno katero naših pravil«. Če bi bil citiral celo to poved, ne pa skopljeno, bi bilo namreč vse njegovo pisanje na račun Jezikoslovnega razsodišča (dotika pa se še nekaterih, drugih stvari, ki z izjavo Jezikovnega razsodišča nimajo nobene zveze) postalo brezpredmetno. Z ničimer ni namreč dokazal, da glede neobstoynih samoglasnikov ne bi mogli slediti slovanskim jezikom, kolikor iste zakonitosti veljajo tudi za slovenski knjižni jezik.

Da bi omajal omenjeno načelo, Urbančič navaja zapletenejšo problematiko neobstoynih

samoglasnikov iz slovaškega jezika (ki se ga v naši izjavi tudi nismo dotikali, čeprav načeloma seveda tudi zanj velja naše načelo), apodiktično pribija, da lahko priznamo samo neobstoje. Kateri glas pa je to? Slovenščina ima neobstoječi polglasnik, iz slovanskih jezikov poleg srbohrvaškega *a* ipd., ko vendar nimamo nobenih težav ne z domačimi neobstoječimi samoglasniki (sedaj imamo nenaglašeni in naglašeni polglasnik (*pěs psà, pôsel pôsla*), nenaglašeni *i* (*Primic Primca*), nenaglašeni in naglašeni *o* (*blagor blagra*) – torej samo *u*-ja in *e*-ja ne, in tako je bilo več ali manj v našem knjižnem jeziku že od 16. stol., saj najdemo že v prvi naši slovnici (letos slavimo njeno štiristoletnico), tj. v Bohoričevih Zimskih uricah, že vse te neobstoječe samoglasnike (*tempel -pla, steběr -bra, sin sna* (današnji *sen*), *cerkev -kve, misel -sli, težak -žkiga*).

Neargumentirano ponavljanje neustreznega pri Borisu Urbančiču za razsodnega bralca ne more pomeniti pravega argumenta.

Isto velja tudi za njegov boj proti domačim oblikam *Karlovec* ali *Sisek*. Da nima prav, ko trdi, da je prav le *Karlovac*, se vidi že po tem, ker pogovorno in narečno to mesto imenujemo kar *Karlovc*, in to, kar je izpadlo, prav gotovo ni *a*, ampak polglasnik. Strašenje z *Monakom in Solnogradom* in podobnim, kot počne Urbančič v zvezi s tem, tudi ne kaže drugega kot na pomanjkanje prave argumentacije.

Na enako trhljih nogah je Urbančičeva misel, da bi se tudi v pridevnikih na *-ski* iz takih imen držali kar srbohrvaškega jezika, ne pa jih tvorili po svojem besedotvornem vzorcu. Slovenski pravopis 1935 je pač po zaslugi Ramovša med popravki prinesel tudi naslednjega: *beogradski* (to obliko je zagovarjal Breznik) – prav *beograjski*, torej po slovenskem besedotvornem vzorcu. Tako po domače govorimo tudi *istrski, karlovški, zadrski, zagrebški* itd., ne pa po srbohrvaškem *istarski, karlovački, zaderski, zagrebački* itd. Načeloma seveda, ker kakšna izjema se zmeraj najde, že zato, da potrjuje splošno pravilo. Seveda pa tudi mi za Hrvati in Srbi in drugimi govorimo *mostarsk*, ker je *-ar-* del besedne osnove brez neobstoječega samoglasnika.

Zakaj vendar mešati jasne stvari, se izgubljeni v delnosti in izgubljeni pregled nad celoto? Zakaj zapleteno, če je lahko enostavno, ne da bi pri tem kaj izgubilo vrednost, seveda v okviru našega jezika. S Škrabcem bi rekli: Srbohrvaščina le imej svoje pravice, toda zaradi tega ne jemljimo pravic rodni slovenščini: tudi pri prevzetih poimenovanjih ne in pri neobstoječih samoglasnikih.

Delo, 16. 6. 1984, str. 14.

* * *

O neobstoječih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku II

K odgovoru Jezikovnega razsodišča na njegovo polemiko v zvezi z razsodbo o neobstoječih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku se je v Delu 30. junija spet oglasil B. Urbančič, zatrjujoč še dalje, da *a* v prevzetih lastnih imenih, kot je *Špiljak*, nikakor ne more biti neobstoječi. Ker za to svoje mnenje Urbančič ne navaja novih argumentov, stare pa smo ovrgli, k temu nimamo več kaj reči; tudi se ne bi podrobneje ukvarjali s tonom njegovega pisanja, saj se tako lepo sam označuje z mesti, kot so npr. naslednja: »S polemiko je hotelo razsodišče bralce zavesti, mene pa postaviti v dvomljivo luč. Oboje je nepošteno.« »Ko že mojemu

zaključku ni moglo oporekati, si je (jezikovno razsodišče) hladilo jezo s podtikanjem, izkripljanjem, zavajanjem in žalitvami na moj račun«, »nepremišljeno pravilo, ki je bilo očitno kar mimogrede formulirano.« » Mogoče bo razsodišče hotelo nadaljevati polemiko, če misli, da mu je to zaradi prestiža potrebno«; itd. Razsodišču se res ni treba zatekati k čemu takemu, povedati pa mora z vso jasnostjo še enkrat, da ostaja pri svoji razsodbi, edino in izključno le zato, ker je pravilna.

Pri neobstoynih samoglasnikih iz slovanskih jezikov se je v slovenskem knjižnem jeziku najbolje ravnati po teh jezikih samih, »če seveda ni kršeno katero naših pravil«, kakor smo rekli že v razsodbi in kar je Urbančič v svoji polemiki prezrl. Eno takih naših pravil bi bilo kršeno npr., če bi šli za Rusi v primerih kot *Lev Leva*, ker slovenski (knjižni) jezik izginotja neobstoynega samoglasnika v taki soglasniški okolici ne pozna: tak neobstoyni samoglasnik pri nas postane obstoyn, zato pišemo in govorimo *Lev Leva*. Ali pa mi v podomačenih besedah neobstoyni samoglasnik dobimo, četudi ga tuje ime ne pozna, kakor npr. *Dneper* (rus. *Dnepr*), v polcitatni rabi pa pisno ostajamo pri izvorni obliki, npr. pri češkem *Petr* ali ruskem *Pětr*, kakor imamo narečne oblike tipa *Kmecl*. To so torej pravila, za katera smo v svoji razsodbi (Urbančič to besedo rad piše med narekovaji) menili, da ne smejo biti kršena. Še drugo tako pravilo je, da mi neobstoynega samoglasnika ne pišemo pred *r*, ko se pojavlja sredi besede (*minister – ministrstvo*), v knjižni srbohrvaščini pa se tak samoglasnik piše (*ministar = ministarstvo*). Zaradi tega primera se seveda zavzemamo za *Zadar – zadrski, Karlovec = karlovški* ipd. Po zgledu *Istra – istrski* (hrvaško *Istra = istarski*). So seveda popolnoma pravilne tudi oblike *Skadar – skadrski, Bakar – bakrski* itd., ki bi jih Urbančič ne tvoril rad iz samostalnika prevzetega imena, ampak bi jih tudi prevzemal iz srbohrvaščine. Da je pridevnike na *-ski* prav delati po pravilih slovenščine, smo skušali ponazoriti tudi s primeri kot *beograjski, zagrebški, karlovški* itd., nadaljevali pa bi lahko tudi v *vojvodinski* namesto *vojvodanski* ipd.

Da tudi neobstoyni samoglasnik *o* pri nas ni tako velika izjema, kot se zdi našemu polemiku, nam dokazujejo še primeri kot *Litva litovski, bukve – bukovski/bukovnik*, Tudi *Moskva – moskovski*. Iz pogovornega jezika naj navedemo *šou* za zbornu *šel*, in dalje potem *šla ...* Sicer pa je za nas važno le načelo, da nam tak *o* ni nič težko obravnavati kot neobstoyni samoglasnik. Pri tem ni nič hudega, če »so v ruščini in slovaščini vsakdanji tudi primer, kjer *-ok* v sklanjativu tudi ostane in torej tisti, ki teh jezikov ne pozna, ne bi mogel vedeti, kako naj sklanja«. Naš odgovor je seveda: če ne krši kakega našega pravila, naj sklanja mirno tako, kot se tako ime sklanja v ustreznih dveh jezikih, saj vendar ne moremo mi določati, ali je kak *o* v *-ok* obstoyn ali ne: *o* v *Vostok* je obstoyn (torej rod. *Vostoka*), v kakem *Gorodok* pa bi bil neobstoyn, če bi Rusi rodilnik tvorili kot *Gorodka* (kar je zelo verjetno, ker pripona *-k* ustreza naši manjšalni priponi *-ek*). In kdor pravi pogovorno *Kragujevca* z *u* seveda, je tako besedo že podomačil, naj nam to ugaja ali ne.

V tem je vse toporišičevstvo omenjene razsodbe: po mnenju razsodiščevstva trdnih dejstev ni mogoče spraviti s tega sveta kar z zanikanjem ali etikiranjem.

Delo, 21. 7. 1984, str. 22.

Res »na Ptuju« in ne več »v Ptuju«?

Razsodbi Jezikovnega razsodišča, da naj bi se pri predlogih za cilj, nahajanje in izhodišče pri zemljepisnih (krajevnih) imenih držali krajevne rabe, npr. v *Ljubljano* – v *Ljubljani* – iz *Ljubljane* proti *na Bled* – *na Bledu* – z *Bleda* (Delo, 19. 3. t. 1.), se Boris Urbančič (Delo, 18. 5. t. 1.) upira ne glede konkretnega primera, ko se proti širše slovenski v zadnjem času skuša uveljaviti domačinska raba (torej namesto v *Ptuj* – v *Ptjuju* – iz *Ptjuja* raje *na Ptuj* – *na Ptjuju* – s *Ptjuja*), ampak načeloma tudi sicer, razen pri tistih imenih, pri katerih po Urbančiču »Slovenci zaradi pogoste rabe niso v zadregi in vsi govorijo in pišejo npr. *na Bled*, *na Bledu*, z *Bleda*«, in še pri tistih »krajevn(ih) imen(ih)«, ki imajo tudi kot občna imena ob sebi predlog *na*, npr. *Vrh* /.../.« Da bi glede tega hodili gledat v »Krajevni leksikon Slovenije (štiri knjige)«, se Urbančiču zdi »prezahtevno, skratka neuresničljivo«. Urbančič je torej mnenja, da nam v primerih tipa *Vrh* ... »jezikovni čut že sam veleva govoriti in pisati *na Vrh(u)*, s *Hriba* itd.«

Če bi bili malce zlobni, bi na to zadnje lahko odvrnili, da je bil torej Prešeren rojen *na Vrbi*, Cankar pa v *Vrhniku*, saj si še lažje predstavljamo *na vrbi* kakor v *vrbi*, glede *Vrhnike* pa tudi velja načelo, da so ti predlogi predvsem tipa *v* – *iz* (ko pa ne gre, da bi sitnarili s štirimi knjigami Krajevnega leksikona). Pa šalo vstran.

Kdor je iz kraja, ob katerem se rabi predložna dvojica *na* – *z/s*, občuti kot nasilje rabo dvojice *v* – *iz*, ki je pri imenih sicer pogostejša kakor *na* – *z/s*. Tako beremo npr. napačno *Mostec*, v *Mostecu*, iz *Mosteca*, in domačini so užaljeni, ko vendar vsi tam vedo, da je prav *na Mostecu*, in so si na občini ali kje delo le olajšali s tem, da so pač pri vseh takih krajih pisali le predlog *v*. Na drugem koncu Slovenije bi bilo prav tako nepotrebno nasilje nad jezikom, ko bi kdo govoril, da gre v *Nemški Rovt*, v *Ravne*, v *Bistrico* ipd. namesto pravilnega *na Nemški Rovt* itd. Jezikovno razsodišče torej tudi po Urbančičevem ugovoru ostaja pri svoji razsodbi. Pri tem ga veseli, da bo prav v kratkem odpadla tudi težava s štirimi knjigami Krajevnega leksikona Slovenije, saj Cankarjeva založba pripravlja priročnik, v katerem se bo vse tako z lahkoto našlo v eni sami knjižici. Pa ko bi tega priročnika tudi ne bilo, bi si v praktičnem življenju kljub temu znali pomagati. Saj nam vendar ni treba vedeti za predložne dvojice (trojice) prav vseh krajev v Sloveniji, ampak le za tiste, s katerimi imamo res kaj opraviti. In da si teh ne bi mogli zapomniti, to je pa le preveliko podcenjevanje vseh nas. Za pisce zemljepisnih (in nekaterih zgodovinskih) del pa po našem tudi ne bo »neuresničljivo«, da v dvomnih primerih vendarle ne bi posegli tudi po Krajevnem leksikonu, čeprav je štirizvezkoven.

In na koncu še o spreminjanju tistega, »kar se je ustalilo v dolgotrajni jezikovni praksi«. Nič ni stalnega na svetu, je že zdavnaj pel znani hrvaški pesnik, in še veliko prej je rekel znani Grk, da vse teče. Torej mora že po teh spoznanjih tudi načelo stalnosti biti podvrženo počasnemu spreminjanju, če so za to razlogi. Čehi (pravzaprav praški strukturalisti) so zato v 30. letih tega stoletja to dialektiko stalnosti izrazili v besedni zvezi »prožna stanovitnost«. V primeru *Ptjuja* to pomeni, da se bomo sčasoma Neptujčani sprijaznili s predlogom *na* – *z/s* in tako to zadevo stabilizirali tudi v razmerju do naravne pravice krajanov, po kateri oni na podlagi svoje jezikovne rabe prvi odločajo o tem, ali se reče *na Ptjuju* ali pa v *Ptjuju*. Primer

Ptuja nas po dialektiki uči, ne, da »bi bilo danes napaka, kar je bilo po občutku velike večine Slovencev še včeraj prav«, ampak da bi bilo družbeno in duševnostno primerneje, ko bi vsi mi upoštevali, da je bilo dosedanje po življenjski praksi za zadevo pristojnih to, kar naj bi bilo danes prav, prav tudi že včeraj, da pa je večina ta prav utišala in torej uveljavljala svoj prav, s tem pa ustvarila občutek pravnosti ... Glede »jezikovnega čuta jezikovno izobraženih Slovencev« jezikovno razsodišče seveda tudi ni mnenja, da je »tako negotov«, kakor že leta zatrjuje Boris Urbančič, in zato upravičeno dvomimo, da njegovi nosilci »živijo v večnem strahu pred napakami v izražanju«. Toda to je očitno že druga tema (kako je v resnici s strahom pred napakami vedo zelo dobro lektorji, ki pogosto povsem nemogoča besedila usposablajo za »javni nastop«). Poleg tega Ptujčani tega gotovo niso zakrivili s svojim bivanjem na *Ptiju*.

Delo Sobotna priloga, 1. 6. 1985, str. 16.

* * *

V Lozani (Lausanni) ali v Lausannu?

Na razsodbo jezikovnega razsodišča z zgornjim naslovom se je 18. maja odzval »predsednik Podkomisije za geografska imena in terminologijo pri zvezi geografskih društev« (Slovenije/Jugoslavije?), Ivan Gams. Predsedniku ne ustreza mnenje JR, da bi bilo dobro, ko bi naša javnost ime v naslovu omenjenega švicarskega mesta obravnavala kot ime nekega drugega, seveda še bolj znanega, švicarskega mesta, namreč *Ženeve*. Menili smo, da bi taka pisava še najbolj ustrezala nam »navadnim« ljudem, npr. razsodnikom ali tudi znanstveno nadvse uglednemu dopisniku, ki je sprožil obravnavano razsodbo, nikakor pa si seveda nismo upali predstavljati, da bi bili v tem smislu navadni ljudje pisci naših »sedanjih zemljepisnih učbenikov in atlasov za osnovno šolo«.

Ivan Gams si je razsodbo JR o sprejetju imena tega švicarskega mesta med podomačena »tolmačil kot poziv na nov val podomačenja tujih zemljepisnih imen«, pri čemer se zaskrbljeno vprašuje, »komu in čemu v prid?«. Taka podomačitev po njegovem namreč ni slaba le zaradi tega, ker »le malokdo od starejših še ve, da so nekdaj pri nas pisali tudi Lozana, navadno v berilu za ožji krog bralcev« – kako je v osnovnošolskih učbenikih za zemljepis (in tudi za zgodovino) pa je tudi že bilo povedano – ampak še bolj zato, ker nas k izvirmi pisavi obvezujejo sklepi »Podkomisije za topominiko in terminologijo Zveze geografskih društev Jugoslavije«, ki se sama sklicuje na »priporočila, ki so bila sprejeta na dosedanjih štirih konferencah Organizacije združenih narodov o teh vprašanjih. Ta priporočila pa se zavzemajo za uporabo izvirnih imen.«

Od kod je Ivanu Gamsu prišla misel na novi val podomačevanja zemljepisnih imen, nam seveda ne more biti znano, domnevamo lahko le, da mu je tako alarmiranje Delove časopisne javnosti pred grozečim valom še kako dobrodošel »argument«, če pravih razlogov za svoje mnenje nima. Jezikovnemu razsodišču je namreč kategorija podomačevanih tujih imen zakonita na podlagi dosedanjega slovenskega pravopisja (v danih okvirih seveda), zato je glede

na okoliščine, ki so povsem razvidne iz obravnavane razsodbe, prišlo do naravnega sklepa, da je tu podomačena pisava prav ustrezna. Jezikovno razsodišče je tudi mnenja, da smo pri razsojanju o zadevah našega, slovenskega jezika, še zmeraj avtonomni, kakor smo bili doslej, ne glede na to, kaj bodo kje še sklenili, ne oziraje se na zadeve slovenskega jezika. V zvezi s »priporočili« in »sklepi« pri Ivanu Gamsu omenjenih nadteles, pri katerih slovenski jezikoslovci doslej niso imeli svoje besede (saj npr. med sestavljavce sarajevskih sklepov »niso« bili sprejeti), pa bi opozorili na odgovor jezikoslovca na mnenja »geografov, kartografov in drugih uporabnikov«, ki je objavljen kot referat na istem posvetovanju v Sarajevu, kakor ga omenja Ivan Gams. Eno so priporočila in sklepi, drugo je njihova utemeljenost v vsakem konkretnem primeru. Saj je vendar znano, da se lahko tudi na podlagi dogovorjenega ali sklenjenega o čem temeljito ali celo usodno motimo.

Delo Sobotna priloga, 1. 6. 1985, str. 16.

* * *

Pridevniki na *-ski* iz tujih podstav

K razsodbi Jezikovnega razsodišča o pridevnikih na *-ski* iz tujih podstav sta se v Delu oglasila Vilko Novak (28. 3., str. 7, v Pismih bralcev) in Peter Kuhar (31. 3., str. 22, v Poštnem predalu 29). Oba dopisa sta pisana nekako jezljivo, sta nam pa seveda kljub temu priči skrbi za slovenski (knjižni) jezik. Uvodoma naj povemo, da je Jezikovno razsodišče obravnavalo samo obrazila *-ski* na tujo podstavo in se je glede tega priključilo dosedanji knjižni pisni normi (sombathejski kakor *bonski*, *marsejski*, *seviljski*, *bolonjski* in še bi lahko naštevali).

Naši dopisniki pa so najprej zganili tudi vprašanje podomačene pisave celotne podstavne besede same, tj. ali naj se piše *szombathej-* ali *sombotel-* oz. *sombotelj-* + *-ski*.

Glede tega se je dopisnik Jezikovnemu razsodišču M. R. odločil za običajno knjižno obliko (*szombathejski*), naslonjeno na madžarsko pisavo ustreznega mesta (*Szombathely*), medtem ko se V. Novak poteguje za v celoti podomačno pisavo, tj. za *sombotelski* (varianto *somboteljski* pa da je zavrgel vsaj že pred desetimi leti). Seveda pa ni dobra njegova utemeljitev oblike *sombotelski*: začetnega *sz-* namreč v slovenščini ne moremo zamenjati s *s* že zaradi tega, »ker večina to izgovarja š«, saj to velja tudi za ime samo, ki pa bi ga Novak pisal še naprej po madžarsko, kakor tudi preostali del besede, tj. *Szombathely*. Za podomačitev pisave *szombathejski* v *sombotelski* je treba druge argumentacije. Tudi ni pravi argument, če V. Novak meni, da pri nas tako tudi drugi pišejo. »Pravopisna norma vendar ne more temeljiti na poljubnem dogovoru nekaj ljudi, ampak mora gledati na splošnejša načela.«

Tako načelo se zdi P. Kuharju, da bi po domače pisali imena »krajev v Železni županiji, kjer Slovenci živijo,« kakor tudi »zlasti /.../ druga mesta, kot Szombathely /.../ Körmend« pa »tudi nekatera večja središča v drugih županijah z narodnostno mešanim prebivalstvom: Pécs /.../, Surd /.../, Nagykanizsa /.../, Szeged /.../, Mohacs /.../, Sopron /.../, itd.« češ da sta zadnja dva »za ohranitev slovenskega Prekmurja toliko kot Celovec ali Gorica za vso

Slovenijo. »Šele če bi ta imena pisali po domače, tj. *Sombotel* ali *Sombotelj*, *Kermedin* ali *Kermedin*, *Pečuj* ali *Peč*, *Velika Kaniža*, *Segedin*, *Mohač*, *Šurd*, *Sopron* ali *Šopron*, bi bile podstave v pridevnih na *-ski* lahko tudi podomačene, tj. pisali bi potem *sombotel(j)ski*, *kerme(n)dinski*, *mohaški*, *šurdski* itd.

Jezikovno razsodišče se ni torej nič skrivalo, kakor ga obtožuje P. Kuhar, za »pridevniško obliko szombathejski« in se tudi ni »opredeljevalo za uporabo madžarske oblike namesto slovenske«. Jezikovnemu razsodišču je šlo samo za opozorilo na normalno obliko pridevnika na *-ski* iz imena *Szombathely*, kakor ga je pisala novinarka M. N. V tem ni nobene »protislovenske izjave« Jezikovnega razsodišča, kakor tudi ni nobene »tipično ljubljansko-rasistične« note v stališču M. R., ki pravilno meni, katera je slovenskemu knjižnemu jeziku ustrezajoča oblika pridevnika na *-ski* ob dani podstavi. In sedaj h Kuharjevi misli, da bi pisali podomačeno omenjena madžarska imena. Jezikovno razsodišče nima nič proti temu, saj v tem sledi načelu Slovenskega pravopisa (tudi Načrta pravil za novi slovenski pravopis), da naj se uveljavljena podomačena pisava imen ohranja še naprej. Pri tem ne dela nobene razlike med *Dunajem*, *Rimom* ali *Budimpešto*, kakor tudi ne med *Gradcem*, *Čedadom* in (če je res taka raba) *Somboteljem* (pisava z *lj* se nam zdi primernejša, saj priča o času, ko se je madžarski *ly* izgovarjal še kot mehki *l* in ne kot *j*, kakor je sedaj), pa seveda tudi med *Celovcem*, *Gorico* in *Monoštrom*, da ne govorimo o kakem razločevanju med *Sinčo vasjo*, *Doberdobom* in *Zgornjim Senikom*. Jezikovno razsodišče torej nič ne daje »blagoslova« pisavi imen, ki je uveljavila madžarska l. 1941, ko je ob »okupaciji znova zbrisala vse slovenske dvojnice do Mure«, kakor piše P. Kuhar.

Delo, 26. 5. 1984, str. 22.

PESNIŠKI ODGOVORI NA EPIGRAME IGORJA TORKARJA IN MATEJA BORA

Polemik – anemik?

Kako naj mlad bom še »priteklik«,
v jezikoslovju sem čez dvajset let!
Da nisi ti zdaj lajav »steklik«,
ko v Delu »vljudno« trosiš seme zmed:
da bob ni bob in pop ne pop,
učiš Slovence, Igor Torkar,
resnici koplješ topli grob!
Pa brez zamere. – Kdo?? – Tvoj Top.
P. S. na rob: Drgač se mende voreng pob.

Delo Književni listi, 1. 3. 1979, str. 14.

Kakogrami po maniri M. V. Bora

Bor?

Še Bor?
Ne več:
Le Pavšič,
Z rimo avšič –
Le topi meč.

Bor jezikoslovec

A tut jezikoslovec?!
Pa mende vendar ne!...
Ja, če že če:
Jezik-oslovc

Jesihoslovec

Prej pevec, zdaj gramatopat,
pred časo-, zdaj jezikokrad.

Opomba: Bor zastopa mnenje, da so bili Etruščani Slovenci, njihov jezik torej naš jezik (gl. etruščanske napise in Borove pripise). Nadaljevanje v istem briljantinskem slogu: Verjetno iz Kočevja; in so v slovenščini tako nastalo vrzel (lat. Vacuum) izpolnili nemški kolonisti, imenovani Kočevjarji, prvotno gotovo Gočevci, iz god-čev-ci ali – kar je isto – godčev-ci (*ci* kot *otroci*), ki pa so nato kot *Goti* – prvotno ime jim, razumljivo, ni ugajalo – odšli na vzhod širit prostor in obzorje; od tod zanje tudi ime vzhodni Gotje (rime za prvo silo: *trojje, zmotje, brezpotje, zaplotje, zakotje*).

Delo, 18. 8. 1980, str. 15.

Pikrice na Bora

Borepišič

Srečko pel je bore,
ta in oni vzore, gore,
sanje »nore«...
In naš Bore? Kar pač zmore.

Pavšek

Kaj še dela naš zagnanček?
V Radolci kuha žgančke,
Preži na aeroplančke,
kot lev bori se za – zaspančke.

Vrapci

Glej no, glej ga vrapca,
kak jo z roke papca:
Bor pozna da Škrabca?!!
Komaj, komaj; misel ROMAJ...
Vraga!!!
Možovu pač pomaga
srenjica predraga!

Bog

Še bog?
Ne več –
Zdaj bor,
da, pavšič,
življenja davšič
in jemavšič.
Ker ni nas še pomoru, hvaležni torej v zboru:
hozana, slava boru!

Sapienti sat

Ve se, kdo odneha, kdo se dalje peha.

Delo Književni listi, 18. 9. 1980, str 15 in 16.

Poborčici

Raz-Bor

Prej vsaj uporen,
zdaj ves le boren,
sporen, odložen:
iz poetske te nebiti
prihajajo k nam kriki,
da drugi so, ne on, zabiti,
da drugi so, ne on, le biki.

Oné

Torkar, Fakin:
Borov oproda,
Bore neroda;
Niti fakin,
Ampak le – hin.

Delo Književni listi, 15. 5. 1986, str. 8.

Borčice

Prešerne

Sme dokaj jih, ker so pač Bôrove, biti borôvih:
Duh njih kaže dovolj, kak so jim ata trdán.

Uboren teče vir ti Hipokrene
in v kakogramih tvojih duhá ni:
zatorej nimajo nobene cene,
zato so p'šice tvoje brez osti.

Se bore para, norček, Venetov preobjel,
Napihnjen ves, ubožček, jih bruhati začel.

Protipuristična

Vrv je žnura,
kokoš kura,
narava pa natura.
Brezdelje? – Sinekura.
Rine je seveda gura,
zlom – fraktura,
naglica pa húra.

Delo Književni listi, 24. 7. 1986, str. 3.

OB PRAVOPISNI DEBATI

(Ob Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981)

1. Splošno o slovenskem pravopisu

V osmih razdelkih nameravam spregovoriti o nekaterih vprašanih, ki se zbuja ob izidu Načrta pravil za novi slovenski pravopis. Izšel je s skoraj šestletno zamudo pod konec leta 1981 in je sedaj že tri mesece dosegljiv tudi v knjigarnah (izdala pa ga je Državna založba Slovenije). Veliko primerkov Načrta je bilo po zaslugi Socialistične zveze, ki se je bila konec leta 1980 zavzela za natis Načrta, poslano v presojo raznim ustanovam in posameznikom širom po Sloveniji in deloma tudi v svet, zlasti na slavistične katedre, kjer gojijo tudi slovenščino ali vsaj slovanske jezike. Sestavljavci tega Načrta smo namreč menili, da je o pravopisnih pravilih bolje razpravljati pred njihovim dokončnim sprejetjem, ne potem, ko so že natisnjena v normativnem, tj. predpisovalnem in zato obvezujočem priročniku, in se tako rekoč ne da nič več spremeniti, ali pa le na komaj zakonit način, kakor se je bilo zgodilo s pravopisom 1962, ko je bilo eno njegovo določilo za rabo v šolah in na akademiji znanosti preklicano in kar je povzročilo skoroda politično diferenciacijo med Slovenci v znamenju *bralec* : *bravec*.

Torej sedaj lahko mirno vsi povedo, kaj si mislijo o Načrtu pravil v celoti in posameznostih, kaj se komu zdi dobro, kaj slabo, kaj bi bilo mogoče napraviti boljše ali pa je ostalo neupoštevano oz. ne bi bilo treba, da bi se v pravopisu sploh obravnavalo. Slovence so nas včasih imenovali jezikoslovni narod, ni zloidi, da nekaj te žilice še danes ne bi bilo v nas. In kot kažejo nekateri odmevi na določitve Načrta, je res tako.

Ker gre za 210 strani besedila, je seveda razumljivo, da tu ne bomo mogli obravnavati vsega, ampak le nekatere stvari, seveda tiste, ki zbuja največ pozornosti bodisi v razpravljanih, ki jim organizacijski okvir dajejo naša društva, bodisi v pisnih ocenah pravopisa (doslej jih ni bilo) ali v pisanju, ki se dotika ali celo bistveno zadeva ta naš Načrt (doslej en tak zapis v Naših razgledih, kjer je izšel tudi naš odgovor).

Naj za uvod ta Načrt pravil predstavim v glavnih potezah.

Načrt pravil za novi slovenski pravopis obsega – kot smo tega vajeni – poleg pravopisa tudi pravorečje; tj. uči z ene strani, kako se govorjena ali mišljena beseda zapisuje, obenem pa tudi, kako se zapisana ali mišljena beseda izgovarja. Beseda nam tu seveda ne pomeni le besed, ampak tudi besedno zvezo, stavek, poved in odstavek, pa tudi le del besed, kot je npr. zlog, ali končnica, ali obrazilo, ali tudi posamezni glas itd.

To sta osnovni dve poglavji v novih pravilih: zdi se nam namreč naravno, da človek sega po istem priročniku tako takrat, ko je zaradi česa v dvomih, kako bi to zapisal, kakor takrat, ko ne ve, kakšno glasovno podobo bi dal besedi, stavku, itd., bodisi da jo bere ali jo ima na misli. Oboje, črka in glas – če stvar poimenujemo poenostavljeno – tudi spada k t. i. izrazni podobi jezika, eno je pretvorljivo v drugo, eno zamenljivo z drugim; zato naj bi bilo – in po tradiciji tudi je – v enem priročniku. Seveda si za oboje lahko zamislimo tudi posebni knjigi, torej eno za pravopis in eno za pravorečje, toda to bi lahko storili šele pozneje, ko bi se dokončno dogovorili za celoto. Saj bi bilo iz temelja napačno, če bi eno obravnavali, ne oziraje se na drugo, ko sta vendar pravopis in pravorečje kot list papirja ali kakor novec: zmeraj

imata dve strani, ki sta med seboj sopogojeni v tem smislu, da sta neločljivi (čeprav si seveda enkrat lahko podrobneje ogledujem eno in drugič drugo stran).

Ker ima naš pravopis, kot vsak drug, v načrtu tudi slovarski del, morajo biti v njegovem uvodu omenjene tudi nekatere oblikoslovne in besedotvorne zadeve. Prve zato, ker se v slovenščini iz imenovalniške oblike ne dajo zmeraj napovedati tudi vse neimenovalniške, namreč rodilnik, dajalnik itd. V slovarskem delu se npr. pri samostalnikih praviloma navajata imenovalniška in rodilniška oblika, pri krajevnih imenih je potrebno navesti še mestnik, da vemo, ali se reče v ali *na Bledu*, v ali *na Ptujju*: orodnik je treba upoštevati zaradi variantnih končnic *-om* oz. *-em*, iz stilnih razlogov se omenja tudi dajalnik (prim. starinsko pesniško *k očeti*), in to so že skoraj vsi skloni. Zaradi teh in podobnih potreb v Načrtu navajamo v preglednicah kar vse sklanjatve, tako da se uporabnik Načrta (in pozneje pravopisa) lahko pouči iz enega vira o vseh sklonih.

Iz podobnih razlogov obravnava slovenski pravopis že od nekdaj tudi izbrana priponska obrazila, ki povzročajo kakršne koli težave bodisi pri pisavi bodisi pri sami tvorbi pridevnikov. Omenimo naj tu le pridevnike na *-ski*, *-ški*, *-čki*, kjer se tako izrazito kaže samobitnost slovenskega jezika nasproti drugim slovanskim jezikom, hkrati s tem pa za vse nas predstavlja tudi precej trd oreh, saj se pred takim *-ski* zamenjujejo glasovi, da je veselje, hočemo reči, da je joj. In se torej moramo kar lepo potruditi, če hočemo zadeti pravo, še zlasti, če gre za iz drugih jezikov prevzete besede. Napačna pisava v teh primerih ni posebno redka.

In tako gre to dalje: v pravopisnem uvodu potrebujemo nekaj besed o stilni vrednosti besed, da potem človek pri rabi besede ve, katera je navadna, neopazna, katera pa v čem že koli imenitna, posebna, tj. npr. čustveno obarvana, starinska, slengovska, žargonska, ne nazadnje tudi sploh slabša ali celo napačna – za knjižni jezik, zborni ali pogovorni, nedopustna. — Tako po čisto navadni poti pridemo še do spoznanja, da je tudi o vrstah jezika (tako imenovanih zvrsteh) potrebnih nekaj besed, saj moramo ločiti knjižno od neknjižnega, v okviru knjižnega pa zborni, tj. strožjo obliko, od pogovorne, kjer smo manj formalni, pa še zmeraj knjižni (to nam posebno prav pride, če knjižni jezik govorimo besedilno nepripravljeno, to je, če predmetno resničnost neposredno prenašamo v govor). Prav tako moramo pri neknjižnem ozko narečno, kot se govori npr. v Cerknem ali na Mostecu, ločiti od širšega pokrajinskega, značilnega npr. za Gorenjsko nasproti Dolenjski ali Primorski ipd.

Danes, ko je zborni jezik sorazmerno že močno uzaveščen v najširših slojih našega prebivalstva, se tudi naši tvorcil besedil že upajo svojo besedo barvati tudi z jezikovnozvrstnimi prvinami, in sicer ne le v šaljih besedilih – kar je pri nas v navadi že desetletja – ampak tudi v esejistično pisanih novinarskih in seveda, tudi v leposlovnih besedilih ene vrste. Nekaterim se to zdi neprimerno, češ da razkriva razpad jezika, drugi pa v tem že vidijo tudi posebno učinkovalno moč naše slovenske besede, ki bi se ji bilo škoda odreči in ravno tako škoda bi bilo, če o tem ne bi bilo nič povedano v takem priročniku, kot je naš.

Vsak jezik je hkrati preprost in zelo zapleten sestav znamenj za prenašanje obvestil v obliki sporočil. Preprost s stališča otroka, ki se ga kot maternega tako rekoč mimogrede nauči do popolnosti za izražanje svojih potreb, hkrati pa zapleten za kogar koli, ki si ga ni pridobil kot maternega, ampak se ga mora zavestno šele naučiti. Kar pomislimo na težave, ki smo jih morali prebroditi, če smo hoteli kateri koli tuji jezik obvladati do te mere, da nam tisti, ki so v takem jeziku tako rekoč rojeni, nimajo česa preveč očitati. Torej je jezik zelo zapleten in le z zavestnim naporom, vztrajnim in prizadevnim, priučljiv. Jezik se kot otroci od matere, tj. od življenjskega okolja naših prvih let, naučimo govoriti in ga potem brez posebnih težav tudi naprej govorimo, bogateč pač le besedje in bolj zapletene besedne in stavčne zveze.

Pisanega jezika pa se praktično vsi naučimo umetno, ne toliko z mehaničnim posnemanjem svojega govornega okolja, kolikor z zavestnim prizadevanjem in naporom, in to v letih, ko naši možgani in vsa naša duhovnost in telesnost že niso več tako gibki, kot so bili, ko smo si jezik privzeli kot govorni pojav. Na bistveno razliko med govorjeno in pisano besedo pradi pozabljamo, čeprav je že skoraj pred sto leti nanjo sistematično opozarjal znani veliki jezikoslovec Baudouin de Courtenay (ki je med drugim raziskoval tudi naša severozahodna narečja, posebno rezijansko in beneškoslovenska).

In je tudi res: govoriti perfektno (tj. brez napak) se svoj materni jezik nauči vsak izmed nas (telesno prizadeti ene vrste so tu seveda izvzeti), odstotek tistih, ki ga obvladajo tudi pisno ali bralno, pa je veliko veliko manjši. Pri tem niti ne upoštevamo dejstva, da se govoriti v mladosti lahko naučimo ene socialne zvrsti, npr. narečja ali pokrajinski (pogovorni) jezik, nato pa se moramo izražati govorno v knjižnem jeziku, kar spet prinese določeno mero težav (nekateri te naloge niti približno dobro ne zmorejo vse življenje). Kaj je šele s pisnim jezikom!

Mislím, da se Slovenci pravkar povedanega premalo zavedamo, tj. si prehitro rečemo, da smo se govoriti vendar že naučili v zibki, pisati pa že v osnovni šoli, in da so temu našemu naivnemu prepričanju primerno preprosta tudi ustrezna pravila za pisanje ali govorjenje knjižne besede. Nekateri pri nas to ljudem tudi dopadljivo dopovedujejo, in potem tudi poskušajo zapleteni sestav slovenske pisane in brane (ter prosto govorjene) knjižne besede zreducirati na preprosto, magično formulo, nekako mizico pogrní se v tem smislu, da bom lahko vse, kar je potrebno za dobro pisanje in branje ter govorjenje, tako rekoč zlahka pričaral s hokus-pokusom. Od takega zavajanja ljudi glede težavnosti nalog, ki jih morajo obvladati, je le korak do obdolžitvev o namernem oteževanju jezikovnih pravil, o namernem povečevanju nepismenosti med nami z zapletenimi ali obširnimi pravili.

Nič ni bolj narobe od podcenjevanja te pisno-govorne problematike: zavedimo se vendar, da je oboje zelo zahtevna naloga. Za uspešno opravljanje te ubesedovalne in bralne naloge se resni narodi usposabljaajo vse življenje, še zlasti v vseh vrstah šol, ne tako kot pri nas, ko v osnovni šoli na hitro in uspešno opismenimo otroka, nato pa ne skrbimo prav, da bi si tam pridobljeno znanje v nadaljnjem šolanju ne le ohranjal, ampak tudi primerno razširjal. Vsaka končna šola, tudi univerza, naj bi človeka usposobila za ustrezno govorno in pisno obvladanje tistih tematičnih področij, v okviru katerih se bo bolj ali manj odvijalo vse njegovo nadaljnje življenje. Pa predlagajte slovenščino kot obvezni predmet na naših končnih visokih šolah – kako grobo vas bodo zavrnili isti ljudje, ki jim sicer lektorji morajo temeljito popravljati besedila, da so sploh čemu podobna.

Toliko za splošni uvod. V nadaljevanju o podrobnejših vprašanjih: o človekovi izobrazbi primerni pismenosti in govorni omikanosti.

2. Pisava zemljepisnih imen

V tem svojem, drugem, razdelku o novem slovenskem pravopisu naj se ustavim ob pisavi zemljepisnih lastnih imen. Vsak dan se srečujemo z njimi, z domačimi in tujimi, bodisi da jih pišemo (zlasti v časopisju in strokovnih delih) bodisi da jih beremo in poslušamo. Tu je nič koliko problemov in težav že po naravi stvari, zato je toliko bolj potrebno, da teh vprašanj ne bi oteževali še z nepotrebnim kompliciranjem.

Vzemimo najprej naša domača večbesedna zemljepisna imena. V starem pravopisu se je njihova pisava sicer ravnala po načelu, da se neprve sestavine imen pišejo z malo ali pa z veliko začetnico glede na to, ali so občna ali lastna imena. Tako smo pisali v imenu *Mali log*

besedo *log* z malo, v imenu *Mali Obrež* pa *Obrež* z veliko začetnico, saj je *log* prvotno občno ime, *Obrež* pa samo lastno. Vendar je pri nas veliko imen, pri katerih ni tako zelo jasno, ali gre za eno ali za drugo. Tako je npr. *Bistrica*: nekaterim se je zdelo, da je *bistrica* lahko tudi le 'bistra voda', a pisali smo vse *Bistrice* v lastnih imenih z veliko začetnico, npr. Slovenska *Bistrica*, Ilirska *Bistrica*, Bohinjska *Bistrica*, pač zato, ker je ljudem *Bistrica* že sama na sebi lastno ime (saj govorijo npr. *Grem na Bistrico*, ne *Grem v Bohinjsko Bistrico*, če je jasno, za katero *Bistrico* gre). Tako ime je npr. tudi *Gorica*.

Težave SP 1962 pa niso tičale le v našem jeziku samem, ampak so izhajale še iz jezikoslovske šibkosti, ki si dostikrat ne ve prav pomagati v primerih, ko je praksa pisanja imen neenotna. Tu so se jezikoslovci SP 1962 zatekli k spominsko obremenjevalnim rešitvam, ki si jih praktično nihče ne more zapomniti in se je zato neprestano prisiljen zatekati k pravopisu (ki pa seveda tudi ni zmeraj in vsem pri roki). Kar predstavljajte si, da si morate zapomniti več kot 40 neprvih sestavin krajevnih imen, ki se zmeraj pišejo z malo začetnico, npr. *boršt*, *brod*, *cerkev*, *cesta*, *čelo*, *dob*, *dveri*, *dvor*, *gora*, *gorca* itd., nato pa drugo skupino imen, npr. *Log*, *Gaber*, *Loka*, *Gorica*, *Gradišče*, *Draga*, *Brdo*, *Blato*, *Dobrava*, *Trn*, *Otok*, *Gorica*, *Lom*, *Slatina*, ki se pišejo z veliko, če imajo za prilastek pridevnike *Stari*, *Novi*, *Gornji*, *Gorenji*, *Zgornji*, *Dolnji*, *Dolenji*, *Spodnji*, *Srednji*, *Veliki*, *Mali*, *Notranji* ali *Vnanji*, ali pa »svojljni«
pridevnik bližnjega kraja, npr. *Blejski*, *Kanalski*, *Rogaški*. Po tem pravilu ste pisali *Golo brdo* z malo začetnico besede *brdo*, *Dolenje Brdo* pa z veliko. Pa to ni vse: če ste hoteli tako res prav pisati, ste morali vedeti, ali so poleg krajev s temi pridevniki v teh imenih še drugi ravno taki, le da z drugačnim tovrstnim pridevnikom, npr. *Mali Gaber* poleg *Velikega Gabra*, *Notranje Gorice* poleg *Vnanjih Goric*, sicer vam jih ni bilo treba pisati z veliko, tako da ste osamljen *Mali gaber* lahko pisali z malim ali velikim *g* v besedi *gaber*.

Saj vem, da ste se izgubili v tem mrgolenju pravil in enot in da po vsem tem res ne veste, kaj se pravzaprav hoče in zakaj. Zakaj tako zapleteno in spominsko obremenjevalno, praktično nezapomniljivo? Tako se seveda ne vprašujejo tisti, ki zlasti zadnje čase tako hvalijo stari pravopis! Saj so se možje pri SP 1962 trudili, a prave rešitve tudi tu niso našli. Za novi pravopis se predlaga poenostavitev: vse sestavine imen naselbin se pišejo z veliko, izvzete so le besede *vas*, *mesto*, *trg* in *selo* ter predlogi, če so neprvi. Ta rešitev je bila najdena na skupnih sestankih zemljepiscev in jezikoslovcev in z njo je odpravljen zelo velik del težav pri pisanju zemljepisnih imen. Poleg tega to zelo podobno pišejo tudi v preostali Jugoslaviji.

Sedaj pa prihajajo nekateri zemljepisci še s predlogi, da bi se pisala s samimi velikimi začetnicami tudi taka večbesedna zemljepisna imena, kot so *Ptujsko polje* ali *Ljubljansko barje*, morda tudi *Šmarna gora*. Zakaj bi bilo to dobro tako pisati, ne vemo, ko naj bi se istočasno imena kot *Blejsko jezero* (ali tudi *Šmarna gora*?) še naprej pisala le z veliko začetnico prve besede. Ali bi tudi ime naše države v vseh štirih sestavinah pisali z velikimi začetnicami? Za take spremembe ni nobenega pametnega razloga, in kdo bi jih torej mogel sprejeti!

Druga nezdrava težnja naših zemljepiscev prihaja na dan v njihovih predlogih, da naj se čim bolj omejijo naša imena za tuje zemljepisne danosti, naj si že gre za kraje, vode, gorovja itd. Res ne morem razumeti, zakaj bi se Slovenci morali odreči svojim imenom, kot so *Rim*, *Dunaj*, *Benetke*, *Videm*, *Oglej*, *Reka*, *Pulj*, *Pariz*, *Budimpešta*, *Varšava*, *Krakov*, *Praga* itd. Prav isto kot za zgoraj naštete kraje velja za reke, kot npr. *Donava*, *Adiža*, *Ren*, *Sena*, *Temza*, *Misisipi*, *Amazonka* ipd., ali za gorovja, kot so *Ardeni*, *Vogezi*, *Kordiljere* ipd. Zakaj bi se Slovenci neprestano odrekli tem in takim imenom, ki pričajo o našem posebnem odnosu do njih, vzpostavljenem v določenem trenutku naše zgodovine? In če bodo naši stiki s čim takim tesni kdaj pozneje, zakaj bi se odrekli prehodu na domačo pisavo, tudi v bodoče?

Prepričan sem, da se prizadeti, npr. Italijani, nič ne bojijo, da bi bile zaradi naših imen, kot so *Rim, Benetke, Oglej, Videm, Adiža, Pad* ipd., v čemer koli prizadete njihove koristi in pravice.

In prav isto velja tudi za naša imena, če jih oni imenujejo po svoje. Ali si v takih primerih ne natikamo plašnic, ki nas brez potrebe samo ovirajo. (Važno pa bi npr. bilo, ko bi v celi Jugoslaviji bolj uzavestili naša imena v zamejstvu, kot so *Celovec, Beljak, Borovlje, Gradec, Gorica, Videm* ipd., da ne bodo hodili v *Klagenfurt* ali *Gorzio, Villach* itd.)

Tudi smo slišali, da naj bi mi drugim jugoslovanskim jezikom in njihovim uporabnikom prepovedovali uporabljati domača poimenovanja za naše kraje in drugo, če jih imajo. Koga, ki normalno reagira, pa more motiti, če Hrvati in drugi, ki govorijo srbohrvaško, imenujejo naš *Koper* po svoje *Kopar*, ko pa je tudi njihov *Sisak* za nas prav lahko *Sisek*. V razpravah o novem slovenskem pravopisu smo celo slišali, da bi Hrvatom in Srbom vsiljevali naš *Tržaški zaliv* namesto njihovega *Trščanski zaljev*, mi pa naj bi zato namesto (po)domačenega *Pomoravje* (napravljenega po zgledu *Porabje* ipd.) uporabljali njihovo *Pomoravlje*; in namesto *zadrski* naj bi mi rabili *zadarski*, da oni ne bi enako rabili njihovemu jeziku ustrezno *koparski*. To je vendar mešanje jezikov, ki ne vodi k ničemur dobremu. Prevzemamo sicer tuja lastna imena v imenovalniku, sklone, pridevnike in druge člane te besedne družine pa delamo po pravih slovenskega jezika, že v SP 1935 so hoteli (verjetno Breznik) uporabljati pridevnik *beogradski* namesto slovenskega *beograjski*, a so to potem izrecno popravili, češ slovensko je prav *beograjski* (zaslugo za to ima verjetno Ramovš). Tako bomo prav gotovo vsi, ki smo še Slovenci, tudi zanaprej govorili *zagrebški* in ne *zagrebački*, kakor se z vso pravico izražajo Hrvati v skladu s pravili svojega jezika? Za nas bo ostala tudi *reška riviera*, ne *rečka* ali *riječka*, kot bi radi – ne vem zakaj – nekateri. V zvezi s temi problemi bi danes Škrabec gotovo takole razsodil: Srbohrvaščina le imej svoje pravice, toda zaradi tega slovenščini ne jemljimo njenih. Saj bodo potem mimogrede začeli tudi sklanjati po tuje, kot nekateri dejansko že počno, ko npr. namesto iz Gorskega Kotarja govorijo iz *Gorskog(a) Kotara* ali vsaj iz *Gorskega Kotara*.

Imamo lep jezik, kakor imamo lep in zanimiv košček zemeljske površine; zakaj bi ga delali za večnega slugo drugim? Kolikokrat sem že povedal, da je za vse besedje, ki je postalo del slovenskega jezika, pristojen slovenski jezik, ne jezik dajalec. Na svoji zemlji smo mi gospodarji, nas uči znana partizanska pesem, in sami gospodarimo tudi s svojim jezikom: z odgovornostjo do prednikov, ki so nam ga ohranjali in ohranili skozi dolga stoletja težkega tisočletja naše samobitnosti, in z odgovornostjo do tistih, ki bodo slovensko govorili tudi vnaprej. Kdor nima oslombe v samem sebi, se sklicuje na druge, na ne vem kakšne mednarodne dogovore in obveznosti ipd.; pozablja pa pri tem, da načelo samoupravljanja in nevezanosti velja tudi za jezike, da drugi jeziki ne morejo od naše slovenščine zahtevati nič takega, kar tej ni v korist, kar ji jemlje prvine s tisočletnim razvojem pridobljene individualitete.

V razpravljanju o novem slovenskem pravopisu, zlasti v zvezi z zemljepisjem, se v preveliki meri obravnavajo problemi, ki dejansko niso problemi, ker jih je jezik sam pravilno rešil, ustrezno pa jih je zabeležilo tudi naše jezikoslovje. Želeti bi npr. bilo, da bi si kdo natančneje ogledal večbesedna zemljepisna lastna imena, ki jih v slovenščino prevzemamo prevedena (o tem imamo primerno obširno besedilo tudi v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis). Načeloma prevajamo vse sestavine takih imen, kolikor imajo občnoimenski status, včasih torej cela imena. Taka imena so imena jezer, gorovij, pokrajin, ravnin, morij, otokov ipd. Tudi tu so se namreč pri zemljepiscih že pojavili poizkusi (npr. v Velikem atlasu sveta), da bi se taka imena prevzemala kar neprevedena: tako smo potem tudi res brali *Sibir-*

skaja nizmennost namesto *Sibirsko nižavje* ali *Viktorijina puščava* ipd. Upajmo, da zemljepisci sprejemajo tradicionalno rešitev s prevajanjem, pomagalo pa bi nam, če bi predložili tipologijo takih imen.

Za konec naj opozorim še na poizkuse nepotrebnega spreminjanja zemljepisnih imen v našem zamejstvu, zlasti na zahodu. Tu opažamo škodljiv beg od knjižnih oblik k narečnim (npr. od polglasnika k *a*-ju, od *e*-ja k *ie*-ju, ko gre za *jat* ipd.). Naši predniki so izpričali svojo zavest naši pripadnosti k eni narodni skupnosti tudi s tem, da so svoja imena v veliki meri zapisovali po načelih slovenskega knjižnega jezika, ne pa natančno tako, kot se ravno kje izgovarjajo. To so sicer zapletena vprašanja (in zlasti v enobesednih imenih ni pametno vztrajati preveč pri knjižnem ali narečnem izgovoru ali pisanju), toda prava smer je bila že zdavnaj nakazana. Tam, kjer je na razpolago več variant istega imena za isto zemljepisno danost, naj bi se s preudarkom odločali za najprimernejše. Tak odprt problem je deloma še v oblikoslovju, kjer nekateri hočejo brez potrebe sklanjati po narečni normi namesto po knjižni: tipični primer so severovzhodna imena na *-ci*. Pokrajinska individualnost gre lahko v škodo skupnih, vseslovenskih interesov in ciljev naše jezikovne in narodne skupnosti.

3. O jezikoslovnem izrazju

Načrtu pravil za novi slovenski pravopis se mestoma očita, da je napisan v jeziku, ki ni dostopen prav vsakemu bralcu. V tej kritiki je seveda vsebovana misel, da je stari pravopis besedilno prilagojen obzorju jezikoslovno tudi najpreprostejšega Slovenca, ki se zateka po nasvet v tako knjigo. Poglejmo, kako je s temi stvarmi zares.

Najprej nam mora biti jasno, da je tudi pravopis strokovno delo; za stroko pa je značilno posebno izrazje, t. i. strokovne besede. Strokovnih besed se samo do neke mere naučimo iz materine govorice, tj. iz jezika, ki se uporablja v vsakdanjem govorjenju; večino strokovnega izrazja si pridobimo šele tedaj, ko se ukvarjamo s stvarmi, ki jih ne počne tako rekoč vsakdo in vsak dan. Od nekdanj smo ljudje deloma strokovno različno usmerjeni, in sicer že po spolu, zlasti pa po nagnjenjih. Ženske se npr. bolj razumejo na kuho ali na pletenje, ali v starih časih tudi na obdelavo lanu in vsega kar je v zvezi z njim, moški se je več ukvarjal s poljem in vinogradom ali s sečnjo in spraviлом lesa ipd., in vsak izmed njiju si je tako pridobil poimenovanja za stvari, ki drugemu niso bila tako znana, če sploh. Razlike se še povečajo, če gre eden v poklic npr. zidarske, drugi pa živilske stroke. Ta dva potem kaj hitro ugotovita, da se o stvareh svojega poklica lažje pogovarjata s sebi enakimi, težje pa s tistimi, ki opravljajo drugačen poklic kot ona dva. Jezik poklicnih skupin, imenujemo ga strokovni jezik, je torej že po svoji naravi deloma zazrt v svoj predmetni svet; zato imajo tisti, ki niso iz tega sveta, nujno določene težave z njim. Če hočejo razumeti strokovno besedilo, se morajo naučiti strokovnega izrazja, nič ne pomaga.

Tako strokovno izrazje ima tudi jezikoslovje. Ko v vsakdanjih govornih položajih govorimo o jeziku, ga označujemo z besedami, kot so naslednje: *glas*, *črka*, *pika*, *beseda*, komaj še *stavek* ali *poudariti*. Zato je treba že v osnovni šoli, če hočemo o jeziku sploh govoriti, namesto nekaterih teh besed uporabljati bolj natančne: tako *glas* postane ali *samoglasnik* ali *soglasnik*, med besedami začnemo ločiti npr. *samostalnike* in *glagole*, *besedica* postane *veznik* ali *predlog*. Takoj skraja imamo težave tudi z besedo *stavek*, saj moramo učence že v prvem razredu osnovne šole naučiti, kdaj za njim pišemo piko in kdaj vejico: piko, če je samostojen ali končen, vejico, če je nekončen. Torej se *stavek* tu že rabi v dveh pomenih, in za prvega mi predlagamo izraz *poved*. Kar hitro tudi ugotovimo, da ne moremo naštevati

tudi cele kače imen iste vrste, npr. *pika, klicaj, vprašaj, tri pike, pomišljaj, vejica, podpičje, dvopičje* itd., ampak da moramo namesto vsega tega uporabiti splošnejši izraz, in ta je *ločilo*.

S tem je že podano bistvo vsakega strokovnega izrazja: na najnižji ravni ima množico poimenovanj (*pika, klicaj, vprašaj* itd.), na višjih ravneh pa je teh poimenovanj zmeraj manj (npr. *ločilo* namesto *pika, klicaj* itd.). Pravimo, da je izrazje od spodaj navzgor zmeraj splošnejše, tj. imenuje zmeraj več posameznih pojavov z istim izrazom, hkrati s tem pa je tudi zmeraj bolj abstraktno, najbolj seveda v znanostih.

Tu bi rad opozoril na precej razširjeno zmoto pri nekaterih naših znanstvenikih: ti namreč mislijo, da se znanstvenost kaže v tem, da se strokovna imena za splošnejše in abstraktnejše stvari (ali pa celo sploh za strokovna, zlasti znanstvena pojmovanja) morajo jemati ne iz slovenščine, ampak iz t. i. mednarodne govorice, opirajoče se v tradicionalnih strokah predvsem na latinščino in grščino, v mlajših pa zlasti tudi na angleščino (ali pa da je vse tako treba vsaj pisati po tuje). Po tej logiki pa se po mojem mnenju stvari samo odtujujejo izobrazbeno preprostejšemu ali drugačnemu bralcu in danemu jeziku. Tako počno pod vplivom Tineta Logarja naši dialektologi, ko namesto slovenskega izrazja rabijo mednarodno. In potem namesto npr. *naglašeni samoglasniki* pišejo *akcentuirani vokalizem*. Ali pa: *konzonant v se govori v poziciji pred vokali, pred konzonanti in pred pavzo pa u*, namesto da bi preprosto rekli: *v se govori pred samoglasniki, u pa pred soglasniki in pred premorom* (v resnici je mišljen le položaj na koncu besede, ne nujno pred premorom). Podobno se *zemljepisci* raje imenujejo *geografi*? Ali ni domače izrazje veliko bolj razumljivo vsakomur, in torej tudi bolj demokratično? Čemu npr. zametovati celo besedo *položaj* in jo nadomeščati s *pozicijo*? Ali namesto enostavno *vat* pisati *watt*? Načrt pravil za novi slovenski pravopis načeloma uporablja domače strokovne izraze in je tudi v tem po misli sestavljavec na pravi poti. Sledeč načelu, da ni treba umetno večati razlike in razdalje med vsakdanjo govorico in strokovnim jezikom, uporablja med drugim tudi izraz *poved*, zaradi katere se nekateri, sicer zelo maloštevilni, zato pa toliko glasnejši (dejansko poznam dva ali tri, npr. Urbančiča in Bora) tako razburjajo. S pojmom za *poved* se otroci srečajo že v prvem razredu osnovne šole, ko jih tovarišice učijo postavljati piko in iti z glasom navzdol, kot se žargonsko izražamo. Če ne bi imeli pojma *poved*, bi piko postavljali ne le v primerih kot *Odšel je na Primorsko*, ampak tudi v primeru, kot je naslednji: *Odšel je na Primorsko, ker je bilo tam važno posvetovanje, ki se ga je nujno moral udeležiti*. (*Pika*, v zadnjem primeru upravičeno, ker je tu konec te tristavčne *povedi*). Pojem za *poved* je torej upravičen, zakaj bi se potem upirali tudi besedi za ta pojem?

To besedo, namreč *poved*, ima Pleteršnik, naš doslejšnji največji slovaropisec, v svojem Nemško-slovenskem slovarju, in sicer tudi s pomenom (namreč *die Aussage*), ki ga rabimo za slovnico in pravopis. In sedaj eni pravijo, da beseda *poved* ni primerno poimenovanje (zakaj da ne bi bilo, pa seveda nikakor ne morejo dokazati). Kako vendar ne bi bila primerna! Ali zato, ker je bila, preden je postala sodobnemu jezikoslovju neobhodno potreben strokovni izraz, komaj rabljena? Saj za strokovno izrazje po pravici ves čas jemljemo besede tudi iz mrtvih jezikov, kakršna sta latinščina in stara grščina. Od tu imamo npr. *atom, elektron, pozitron, nevtron, nevtrin, mezon, reaktor* itd. Včasih so taki izrazi zvočno dokaj čudni in tudi sicer nerodni, npr. dolgi, kakor recimo *otorinolaringolog* ali *ginekolog*, pa *poliomielitis, dezoksiribonukleinski, dolihokefalen* ipd., pa se zaradi tega nihče posebej ne razburja, čeprav ravno jaz dostikrat priporočam, da bi se marsikaj takega dalo povedati lepše in bolj po slovensko (npr. namesto *colitis chronica* kar *kronični kolitis*). V primerih z zgoraj naštetimi strokovnimi izrazi je izraz *poved*, ki se v Načrtu pravil tudi rabi, vendar skrajno lep (da o njegovi

funkcijski primernosti sploh ne govorimo). Ali naj bi morda *poved* po vzorcu »namesto soglasniki reci konzonantizem« zamenjali s t. i. mednarodno iz latinščine, namreč *enunciacijo*, ali s francosko *énoncé*, ali z angleško *sentence/utterance* (da za kritike novega slovnicega izrazja seveda sploh ne pride v poštev kak slovanski izraz, npr. poljski *wypowiedzenie*, češko *vypoved*, nam je seveda jasno). Torej, zakaj vihar v kozarcu vode zaradi *povedi*? In enako za druge take stvari?!

Vse stroke se v času po drugi svetovni vojni še zlasti hitro in burno razvijajo in povsod se neznansko večja tudi število strokovnih izrazov. Jezikoslovje ne more biti pri tem nobena izjema, tudi slovensko jezikoslovje ne, in tudi ne izrazje v slovenskem pravopisu. Težave z novim izrazjem si delajo nekateri sami, ker se nočejo ničesar novega naučiti. Kar zamislimo si npr. zdravniški ali tehniški priročnik, ki bi hotel še danes ostati pri samo tistem izrazju (in pojmovanju), ki so ga spoznali naši šestdeset-, sedemdeset- in osemdesetletniki, deloma še pred prvo vojno, v glavnem pa med obema vojnama, ko so obiskovali šole in univerzo!

Slišali smo npr. tudi očitek, da je za našega človeka pretežek izraz *odprtostna stopnja*, na podlagi česar glasove delimo na samoglasnike, zvočnike in nezvočnike. Ali da si ne bi tudi najpreprostejši bralec pravopisa mogel predstavljati, kaj bi bila *jezikovna ploskev* ali npr. *govorna cev*. In to spričo dejstva, da se vse tako konkretno z zgledi in ustreznimi preglednicami. Pri položaju jezikovne ploskve govorimo npr. o visokih, sredinskih in nizkih samoglasnikih, konkretno sta prva *i, u*, drugo *e-ji* in *o-ji* in tretje *a*. Ali ni v teh kritikah le bolj iskanje dlake v jajcu in hoteno sprenevedanje, ne pa želja po opozorilu na resnično manjšo ustreznost, ki bi zlasti nerodno hodila preprostejšemu bralcu. In pri vsem tem nasprotniki Načrta pravil iz celotnega besedila 210 strani navajajo le peščico takih izrazov, ki jim ne uga-jajo, niti besedice pa nimajo za vse drugo besedilo, ki je brez teh njihovih domnevnih napak ali slabosti. Hkrati pa iz tega izvajajo že usoden sklep, da ta Načrt pravil ne more biti osnova za novi pravopis. Ali je od njih sedaj naenkrat tako hvaljeni, prej pa od mnogih tako kritizirani, stari pravopis res tako dognan (izjema naj bi bilo tisto, kar je kritiziral Urbančič, tj. pisava *bravec* in stilistične 'puristične' oznake)? Ali npr. res poslednji slovenski uporabnik Pravopisa 1962 ve, kaj bere, ko v njem bere naslednje o samoglasnikih (str. 14): »Samoglasniki so čisti zveni ob različno oblikovanem odzvočnem prostoru. To jim daje različno glasovno osnovo.« Ali če beremo (str. 19), da »zvočniki družijo samoglasniško prvino čistega zvena s soglasniško prvino šuma«, v Načrtu pa je isto povedano z besedami, da so »samoglasniki glasovi največje, zvočniki pa srednje odprtostne stopnje«. (Pri čemer 'odprtostno stopnjo' pozna tudi SP 1962, ko npr. za dolgi naglašeni *a* (str. 17) pravi, da »ima med samoglasniki najbolj odprt odzvočni prostor«. Ali opis posameznih glasov: v SP 1962, str. 17: »Glas *a* je izrazito nizek samoglasnik s sorazmerno največjim razmikom čeljusti (tu imamo spet tudi v SP 1962 odprtostno stopnjo?) ustnice niso zaokrožene, jezik pa je zravnčan po spodnji čeljusti. V zbornem govoru imamo samo čisti *a* (brez ejevske ali ojevske barve).« V Načrtu, pri katerem sta sodelovala – ne pozablajmo tega tako sistematično – tudi dva zelo vidna avtorja pravopisa 1962, namreč profesor Anton Bajec in Janko Moder, pa je isti samoglasnik enostavno označen kot nizek in srednji, in to tudi popolnoma zadošča.

Kot se iz vsega vidi, je Načrt pravil za novi slovenski pravopis tudi glede strokovnega izrazja na pravi poti. Kritiki, ki ga skušajo »zaklati« s sklicevanjem na enostavnejše ali boljše izražanje v starem pravopisu, s tem v resnici samo zavajajo slovensko občinstvo. Pač v pre-pričanju, da o njihovi besedi nihče ne bo podvomil in torej njihovih trditev ne bo preverjal. V tem pa je hkrati vsa šibkost njihovih tako imenovanih »argumentov« proti Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.

4. O duhovnih podstavah Načrta pravil za novi slovenski pravopis

Nedavno (27. 3. t. l.) smo v Poštnem predalu 29 Dela spod peresa Zoje Skušek pod naslovom Pravi pogled na pravopis brali v glavnem o stvareh, ki jih ta Načrt prav gotovo ni zakrivil (npr. slab ali neenak položaj raznih tujih jezikov v našem šolstvu), vendar se hkrati tam ves čas prožijo puščice, ki nemilo prizadevajo prav ta Načrt.

Tako v bistvu letijo nanj besede, da so sestavljavci Načrta proti temu, da bi bil pravopis »jezikovni 'prisilni jopič'«, to pa zato, »ker je pravopisce nemara preplašila danes tako napadalna, četudi skoz in skoz manjšinska populistična miselnost«. Seveda to ni povedano tako, da bi lahko vsakdo razumel. Torej povejmo isto misel preprosteje: pravopisci popuščajo pred pritiskom zagovornikov ljudskih množic. Beseda *populizem* je namreč v SSKJ z oznako »politično« razložena kot »gibanje, ki poudarja pomen nižjih, zlasti kmečkih slojev za razvoj družbe, države«; in v bistvu isto je povedano pod oznako »literarno«: »smer /.../ ki zajema snov iz življenja delavskega razreda«. Mirno torej lahko rečemo, da Zoja Skušek Načrtu pravil očita upoštevanje teh slojev naše jezikovne skupnosti v zadevah slovenskega pravopisa.

Žal pri tem ni nič preveč konkretna, da bi določno videli, na kaj meri. Če je s tem mišljeno dejstvo, da Načrt predvideva izgovor v slovenščino prevzetih besed s slovenskimi glasovi, potem že moramo reči, da se nam zdi to naše hotenje vse prej kot graje vredno. Zakaj vendar naj bi se naš človek mučil z izgovorom npr. francoskih nosnikov (*miterã* namesto *miteran*), pa medzobnih angleških *s*-jev) namesto *tekri* (pa npr. z ruskimi mehčanimi soglasniki in raznimi vrstami reduciranih glasov, ko vendar z domačim izgovorom dosežemo stilno enotnost (in s tem tudi eleganco) v vseh jezikih, namesto da bi izpričevali snobovsko upoštevanje izgovornih odtenkov enega ali dveh jezikov, ki jih ravno znamo, hkrati pa bi se zadovoljevali s kakršnim koli izgovorom vseh drugih jezikov, ki imajo tudi svoje izgovorne posebnosti, pa jih mi ne znamo in se jim torej v izgovoru odrekamo? Jezika svojega ljudstva se nam vendar ni treba sramovati. To je že v 19. stoletju poudarjal Škrabec, ko se je bojeval za normalni slovenski izgovor *staj, biy, jedaj* itd. namesto »nepopulističnega« *stajl, bil, jedel*, kot so ga zagovarjali zastopniki tedanje slovenske gospode, ki se je na vsak način hotela razlikovati od svojega ljudstva tudi v izgovoru slovenskega jezika. To prizadevanje – smo mislili – je za vekomaj osmešil Ivan Cankar s svojim »Ena jedelj pomaranča in ena jedelj pomaranča sta dve jedelj pomaranči«, pa nam na lepem sedaj pride nasproti iz ust naše kritičarke Načrta pravil. Pri vsem tem pa se Načrt pravopisa niti ne sklicuje na te »nižje« sloje naše jezikovne skupnosti, temveč ima v mislih sploh slovenskega človeka, nosilca slovenskega knjižnega jezika, kot je bil že tolikokrat v novejšem času javno določen: to je naš srednje šolani človek osrednjega jezikovnega prostora, ki pa seveda ima prvotno govorno podstavo tudi v jeziku teh »nižjih« slojev. In temu človeku gotovo nikakor ni potrebno, da bi se bodisi odvrčal od onih »spodaj« ali pa morda potegoval za milost onih »zgoraj«.

Tako je s to stvarjo pri avtorjih Načrta pravil za novi slovenski pravopis, in samo grdo je, če kdo to imenuje »trivialni lažni populizem«, ki da »danes zares ogroža slovenščino«.

Drug, ravno tako neutemeljen očitek Načrtu pravil za novi slovenski pravopis tiči v za-trjevanju, da je miselnost načrta »ksenofobna«. Če tak očitek ne bi bil tako protipopulističen, bi tudi na tem mestu svoj očitek lahko povedali tako, da bi bilo povedano razumljivo tudi širšim slojem: pravopis, da se torej boji vsega, kar je tuje. Slovar slovenskega knjižnega jezika besedo ksenofobija razlaga celo ostreje kot mi, saj mu je to »sovraštvo, odpor do tujcev«. Kje se vendar to v Načrtu kaže? Ali spet le v tem, da predlagamo izgovor *vikend* namesto *wikend* ipd.? Pa menda vendar ne! V zvezi s tem je Zoja Skušek tudi malo konkretnejša, čeprav za

povprečnega bralca Dela spet skrivnostno umaknjena v formulacijo, da danes slovenščine res ne ogrožajo »akuti Madame de Sévigné«.

Prvič Načrt pravil za novi slovenski pravopis nikjer ne govori o ogrožanju slovenskega jezika od kogar koli, ampak podaja le njegovo naravno podobo v pisavi, glasu, naglasu in obliki, o čemer smo že govorili. Zoja Skušek s takimi formulacijami, kot smo jih navedli, podtika Načrtu pravil nekakšen boj proti izvirmi pisavi imen, prvotno pisanih latinično. Nasprotniki novih pravil ves čas, in vztrajno, ponavljajo popolnoma napačno misel, da Načrt načeloma preganja tuje pisne značilnosti, ko v poglavju Prezvezmanje prvotno neslovenskih poimenovanj v slovenski knjižni jezik pri vsaki pisavi, kjer je to potrebno, obravnava tako imenovane »tipografske zamenjave«. Pri tem očitarji nikakor nočejo verjeti, da nimajo prav. Nočejo namreč prebrati tistega, kar je na str. 34 Načrta zapisano pod naslovom Načela pri obravnavi pisav. Tam čisto jasno beremo naslednje: »Do tipografskih (tiskovnih) zamenjav prihaja, kot rečeno, iz tehničnih razlogov, tj. zaradi pomanjkanja ustreznih črk v tiskarni ali na pisalnih strojih. Navadno gre za tuje črke z ločevalnim znamenjem (npr. *ā, â, ò*) ali za združitev dveh črk v eno (npr. *oe, ae*).« Čisto jasno je torej povedano, da tipografsko podomačujemo samo tedaj, če v tiskarni ali na pisalnem stroju ni ustreznih znakov – sicer seveda ni razloga za to. Na drugem mestu je v zvezi s tem še posebna opomba: »Če pišemo ali beremo tuja besedila (ali odlomke takih besedil v slovenskem besedilu), jih seveda pišemo ali beremo z vsemi značilnostmi ustreznega jezika.« O tem, da Načrtu ne gre za nobeno težnjo po opuščanju tujih črk pri besedah, za katere je dogovorjeno, da se pišejo po tuje, se vsakdo lahko prepriča tudi iz številnih preglednic, za posamezne jezike, kjer so vsem besedam puščene vse grafične značilnosti: tako so pri francoščini z ostrivcem navajajo besede *Vézely, Cézanne* ali *Évian*, s kraticem *Megève*, s strešico *Angouliême* ali *Lemaître*, z dvema pikama na *e Citroën*, z malim *s* pod *c Briçonnet*, in enako se pišejo še besede z *x, y* in *q*: *grand prix, Lyon Bayonette, jacquerie*.

Prav gorostasen je torej očitek, da bi hodil Načrt pravil v kakšen boj proti tujim pisavam tam, kjer so pri nas upravičene tudi v slovenskem besedilu. Če pa se kaka prevzeta beseda podomači tudi pisno (in to se zlasti pri občnih imenih res pretežno dogaja), je seveda razumljivo, da do tega ne prihaja iz kakega sovraštva do tujega, temveč je to naravna težnja našega jezika, ki mu je menda vendar ne bomo morili.

In potem je še očitek, da je Načrt pravil »nemaren«. V čem vendar? Ali je pri nas res že dopustno, in sicer prav, ko gre za izobrazence, da stvarem in ljudem kar lepimo etikete, ki jih označujejo čim bolj negativno, ni se nam pa treba nič več brigati za to, ali so te stvari in ti ljudje zares taki – v našem primeru »nemarni«? — Po SSKJ *nemaren* pomeni: »neskrben, malomaren, neprizadeven, len, umazan, zanemarjen, malovreden, ničvreden«. Za boga svetega, kam nas pa to etiketiranje vodi? Tebi nič meni nič trud večje skupine kvalificiranih ljudi enostavno, brez vseh dokazil, označiti takoj tako negativno! Kaj vendar žene Zojo Skušek k takim oznakam, ki ji nikakor ne morejo biti v čast? Gotovo je tudi Načrt pravil v čem manj popoln, kot bi bilo želeti, toda kar tako brez vsega »nemaren« vendar ni. Saj tudi tisto, kar mu Zoja Skušek tam še očita, ne drži: da bi namreč Načrt izdajal »plehkoga samovšečnega in domačijskega duha«. Na očitek o domačijstvu smo že odgovorili, sedaj pa pogledjmo še, zakaj naj bi bil Načrt tudi plehko samovšečen. Zoja Skušek tega nič ne dokazuje. Spet torej samo etiketira. In to res ne kaže na drugega, kot da očitarici manjka argumentov in si zato mora pomagati s takimi sredstvi, ki lahko najdejo dopadenje samo pri enakih dušah, ne pa pri tistih ljudeh, ki se za svoje besede čutijo odgovorne pred resnico.

Na koncu se pojavlja tudi očitek o »antiintelektualizmu« v Načrtu pravil za novi sloven-

ski pravopis. Spet nova tujka, ki je prav tako diskvalifikatorskega zvena, saj pomeni prizadevanje proti razumništvu in razumnosti. Kakor da sestavljavci Načrta sami ne bi bili razumniki in sami ne bi spoštovali načela (raz)umnosti. Načrtu se namreč očita, da se je »nedopustno odrekal odločilni nalogi«, »da bi širil tudi kaj razsvetljenega duha sodobnega jezikoslovja, strukturalnega, generativnega, analitičnega«.

Spet obtožbe, ne da bi bilo kaj dokazano. Mislimo, da ravno Načrt pravil za novi slovenski pravopis prinaša kar precej sodobnega jezikoslovnega pojmovanja, kolikor seveda pravopisni priročnik to dopušča. Resen pogled na Načrt (prim. Delo, 9. 4. t. l.) poudarja prav to njegovo prosvetljenost, ki mu jo Zoja Skušek odreka (in isto je razvidno iz izjav učiteljev slovenščine o novem jezikoslovju v Delu teden dni prej). Prav v tem Načrtu je zadostna mera tudi strukturalnega jezikoslovja: ali niso znamenja le-tega fonologija, čisto ločevanje istodobnega od raznodobnega, stilno nevtralnega od zaznamovanega, težnja po primerni go-spodarnosti ob zajetju celote, objektivna merila presoje, ki izhajajo iz jezika samega, ne pa npr. iz logike ali psihologije ali enostavno iz tisočletnega slovničnega izročila, težnja po formalnem dokazovanju, videnje mnogoobraznosti jezika? Katere značilnosti, če ne teh, pa potem ima strukturalno gledanje na jezik? Kaj pa če nazadnje očitarka sploh ne ve, kaj je zares jezikoslovno strukturalno? Celo generativnost (po naše tvorbenost) je v Načrtu deloma prisotna, npr. v besedotvorju. Čeprav je seveda razumljivo, da bogve koliko tvorbene slov-nice v pravopis že po naravi stvari ni mogoče spraviti. In ravno tako samovoljen je očitek Načrtu o neanalitičnosti, ko je vendar v njem izvršena razčlemba velikega dela slovenske jezikovne strukture. (Če nam danes v jezikoslovju česa manjka, to ni analitičnost, ampak sintetičnost v smislu tvorjenja sporočil!)

Gotovo je prav, če se kdo odloči za javno kritiko del, ki jih sicer sam niti približno ne bi zmo-gel; saj je že Stritar zapisal, da brusu ni treba, da bi znal tudi kositi. Vendar je gotovo, da košnja ne bo nikoli opravljena brez kose. In gotovo je tudi, da vsi brusi niso prida.

5. S skupnimi napori k boljšemu

Na pravopisni fronti je bilo v preteklem mesecu največje (ne pa tudi najvidnejše) dogajanje obravnava Načrta pravil za novi slovenski pravopis, ki jo je pripravila Filozofska fakulteta v Ljubljani v okviru svojega Znanstvenega inštituta. K javni razpravi so bili povabljeni vsi oddelki te visoke šole, tako da je bilo pričakovati veliko raznovrstnost pripomb, saj je Filo-zofska fakulteta že skoraj nekaj svet v malem: na njej se preučujejo ne le jeziki in literature vseh vrst, s katerimi se tako ali drugače stika naša slovenščina, in torej tudi njen pravopis, ampak imamo močno zastopane tudi druge znanstvene in strokovne veje, npr. filozofijo, družboslovje, psihologijo, zgodovino (tudi umetnostno), pa še zemljepis in pedagogiko.

V resnici pa je bil odziv na povabilo k razpravi manj raznostrokoven, saj so manjkali družboslovci (kolikor se niso čutili zastopane s filozofi), pa psihologi, zgodovinarji, pedago-gi in zemljepisci. Ker pa so zadnji novemu pravopisu posvetili poseben sestanek (tega smo se že dotaknili), moramo pravzaprav obžalovati najprej dejstvo, da niso k Načrtu pravil za novi slovenski pravopis rekli svoje npr. psihologi, zlasti pa tudi ne zgodovinarji, na katerih torišče spada npr. v pravopisu odprto vprašanje pisanja z veliko začetnico enkratnih zgodovinskih dogodkov, kakršnih eden je narodnoosvobodilni »kočevski zbor«, za katerega Načrt pravil predvideva obojno pisanje: z malo začetnico ob misli na primerljiva dogajanja tipa *vižmarski tabor*, *ljubljski kongres*, *tridesetletna vojna*, *marčna revolucija*, z veliko začetnico pa ob misli, da gre vendarle za poimenovanje enkratnega dogodka, kar taka poimenovanja vsaj približuje lastnoimenskemu statusu, če jih že ne postavlja vanj. Ker gre tu za važne stvari,

bi bilo prav, če bi zgodovinarji sestavili kako tipologijo enkratnih zgodovinskih dogodkov, podprto s čim večjim številom ponazarjalnih primerov, da bi se nato ob tem lahko zavzelo razsodno in čim širše sprejemljivo stališče. Za enkrat nam pač ostaja vtis, da imajo zgodovinski dogodki svojo individualnost in istovetnost dovolj zavarovano s svojo natančno zasidranostjo na časovni premici in v danih zemljepisnih koordinatah in da torej ne težijo, vsaj pri nas ne, k veliki začetnici. Prepričan sem, da tudi samo nekaterim izmed teh zgodovinskih dogodkov ni treba dajati velike začetnice le zato, da bi jim bil izkazan poseben pomen za nas; saj so take stvari v svojem bistvu vendarle zmeraj le subjektivne in samo na določeno državno pripadnost vezane; zadeve slovenskega knjižnega jezika pa naj bi se enotno reševale tudi z ozirom na naše zamejce v še treh drugih državah in ne nazadnje tudi z ozirom na naše izseljence.

Zanimivo bi vsekakor bilo slišati tudi mnenje psihologov o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, vendar je tu vprašanje, ali se sploh kateri izmed njih ukvarja tudi s takimi problemi. Živa problematika je npr. pisanje z veliko začetnico osebnih (tudi svojilnih) zaimkov za ogovorjeno osebo (*vi, vidva, ti, tvoj, vaš* itd.). Gotovo ima tudi svojo zanimivo dušeslovno podstavo naš slovenski odnos do tujega v našem jeziku in do tujih jezikov sploh, ali pa priučljivostna stopnja določenih (ali vseh) pravopisnih pravil glede na različnost v izobrazbi udeležencev sporočanja v slovenščini. Pa še problemi dvojezičnosti ipd., da omenimo samo še razkazovanje slovenske »posebne nadarjenosti« za govorjenje drugih jezikov. Obstaja dejstvo, da so ta vprašanja zelo važna in bo treba nanje enkrat najti strokovni odgovor. Naj se nam torej misel na psiholingvistiko ne izgubi spet med skrbmi za mnoge druge potrebe v našem jezikoslovju. Gotovo so zanimiv psihološki problem tudi naši spori ob vsakem pravopisu, ki je v bistvu predpis.

Pa se sedaj obrnimo k pripombam, ki so jih na Načrt pravil za novi slovenski pravopis naslovili zastopniki posameznih fakultetnih smeri. — Na splošno zanje lahko rečemo, da so želele izboljšati predloženi Načrt in ga torej niso hotele že vnaprej odklanjati bodisi na sploh ali v katerem njegovem delu. V bistvu so bile torej graditvene, ne razdiralne, četudi včasih izrečene na način, ki objektivnosti škoduje. Nekako nestrpni toni so namreč mestoma zazveneli iz ust klasikov ali filozofa: kot da bi rasli iz občutka nadmočnosti nad domačim slovenskim jezikoslovjem, kakor se razodeva v Načrtu pravil. Tem tonom se je s slovenistične strani deloma bližala samo načelna splošnost, ki se ni znala zaodeti s prepričljivim potrjevanjem v navajanju ustreznih pomanjkljivosti Načrta ali celo z rešitvami, ki bi težave Načrta morda boljše razreševale.

Glede na to se zdi, da bi bilo treba še enkrat povedati nekaj sicer znanih stvari, na katere pa razpravljavci kot da pozabljajo. Tako na primer predvsem na dejstvo, da je Načrt pravil moral biti natisnjen tak, kot je bil pripravljen za tisk 1. 1976, tj. pred šestimi leti, in se torej ni mogel okoristiti s čim, kar je postalo aktualno šele po tem času (to velja tudi za kritične odzive na že pred tem objavljene dele Načrta kakor tudi na nadaljnje raziskovalno delo na tem področju sestavljavcev Načrta pravil samih – saj med tem dolgim časom tudi ti niso mirovali). Koristne pripombe k Načrtu iz te šestletne dobe bi se seveda upoštevale v končni redakciji pravil in nato v pravopisnem slovarskem delu.

Nadalje bi se bilo koristno zavedati dejstva, da so pri obravnavi problematike s področja posameznih tujih jezikov sodelovali zastopniki ustreznih jezikoslovnih interesov s Filozofske fakultete v Ljubljani (in v tistem času pri nas bivajoči specialisti iz drugih dežel), in da so le-ti – njihova imena so objavljena v Komentarju k Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, Slavistična revija 1977, številka 2–3, in 1979, številka 1 – svojo odgovornost pri tem sode-

lovanju pojmovali različno. Za primer naj na primer povemo, da na delo, ki ga je pri tem za germanske jezike opravil profesor Janez Orešnik, ni nikakršnih utemeljenih ugovorov in pripomb. Tu se je v polni meri izkazalo sodelovanje slovenistov z drugimi jezikoslovji na naši fakulteti. V bistvu to velja tudi za razdelke o slovanskih jezikih, čeprav smo na omenjenem sestanku na fakulteti doživeli neko zaletavanje v določila za češki jezik (pri katerem nam je pomagal znani češki jezikoslovec A. Stich). Jaz sploh mislim, da bi morala biti ena izmed dolžnosti vseh neslovenističnih jezikoslovnih vej pri nas, da bi se bolj brigale za razmerje ustreznih jezikov do slovenščine (doslej je v tem smislu še največ storilo jezikoslovje obeh klasičnih jezikov). Nekaj tega smo prav ob tem Načrtu pravil že dosegli; trudimo se za to še naprej, in sicer ne le strpno, ampak naravnost zavestno dobrohotno in dobrovoljno – saj gre vendar za našo skupno stvar. Pri tem enega nikar ne izgubljam spred oči: slovenistika je pristojna za reševanje vse problematike t. i. prevzetih besed, najsi bodo v statusu tujke ali sposojenke, samo citatne besede (in besedne zveze ter povedi in celi odstavki) v slovenskem besedilu so še nadalje v pristojnosti dajajočih jezikov in torej tudi ustreznih jezikoslovij. Prav tako je v pristojnosti neslovenskih jezikov obravnavanje prevzetih prvin iz slovenskega jezika, kakor pravilno razumeta to problematiko naša germanista, ki sta obdelala slovnične lastnosti iz slovenščine prevzetih lastnih imen v nemških besedilih. Če pa se *prevzetega* ne bomo naučili ločiti od *citatnega* (tj. citiranega iz drugega jezika ali iz drugojezičnega besedila), bo seveda tudi vnaprej v naših pogovorih nujno, a brez potrebe, neprijetno škripalo in zato tudi bolelo. Z drugimi besedami: debata o zadevah slovenskega pravopisa se mora vršiti na ravni določene kultiviranosti v slovenskem jeziku in jezikoslovju, ne le na ravni omikanosti v ustreznih tujih jezikih in jezikoslovjih.

V bistvu velja isto tudi za slovenistične prispevke k debati. Ti naj bi izhajali iz čim boljše informiranosti o tem, kar na pravopisnem področju že imamo in kar je mogoče (še) spopolniti in dognati. Pri tem ne moremo ostajati pri teoretični splošnosti, ampak zmeraj skušajmo le-to konkretizirati in preizkusiti ob reševanju ustreznih odprtih vprašanj slovenskega pravopisa. Eno so deklaracije, drugo so družbena in dušeslovna dejstva s področja slovenske pisane besede, kakor je tu in sedaj. Zlasti slovenist ne sme ničesar le zatrjevati, ampak mora svoja stališča zmeraj tudi realno utemeljevati; pri utemeljevanju bo res zmeraj najbolj trdno stal, če bo stvari presojal predvsem z ozirom na jezikovni ustroj in funkcijsko zvrst, pri tem pa ne bo preveč zanemarjal zavesti, ki jo ima o teh ustrojih in funkcijskih značilnostih navadni kultivirani praktik slovenske pisane (in govorjene) besede. Ta praktik je seveda mnogoobrazen, zlasti tudi starostno: te težave do neke mere lahko prebrodimo z dvojničnim reševanjem, tako da tradicionalistu (in konservativcu) v glavnem pustimo njegovo, obenem pa ne oviramo novodobnega funkcionalizma in naravne zasidranosti v današnji čas in njegov predmetni in duhovni svet, iz katerega se zarisuje nas vseh, zlasti pa prihodnost. Tam, kjer pa je staro določilo samo breme preteklosti in podpora jezikovnemu vedenjskemu čudaštvu, tam pa mirno preidimo k enotnim, brezvariantnim rešitvam, ki nas osvobajajo navlake (vse drugo pa pustimo stilističnemu označevanju in le- temu ustrezni rabi).

Še ena misel se mi je okrepila ob diskusijskih prispevkih k Načrtu pravil na Filozofski fakulteti: Prav je, da ima vsakdo pravico povedati svoje mnenje o predlaganih pravilih za novi slovenski pravopis: vsak sam odgovarja zase, pa naj bo mnenje tako ali tako. Ni pa prav, če se vsa stvar naravna tako, da se argument ne more srečati s protiargumentom: če – konkretno – ožjemu krogu avtorjev Načrta pravil za novi slovenski pravopis ni bila dana realna možnost, da bi na pripombe tudi odgovorili. Mislim, da za obravnavani govorni dogodek na Filozofski fakulteti, ki je trajal kake tri ure in več, ni mogoče reči, da bi bil dvogovoren,

diskusijski, če je namreč bilo ocenjevalcem dano govoriti desetkrat toliko časa kot tistim, katerih delo je bilo predmet ocenjevanja. Neka neenakopravnost je bila tudi v tem, da vodstvo razprave glavnim avtorjem Načrta pravil ni pred sestankom izročilo vposlanih pisanih prispevkov posameznih diskutantov, da bi nanje lahko našlo primerne odgovore (če bi bil seveda čas za to); iz tega razloga tudi glavni avtorji Načrta pravil za novi slovenski pravopis ne bodo mogli sodelovati pri nameravani publikaciji obravnavajoči Načrt, Znanstvenega inštituta na Filozofski fakulteti; nanjo bi lahko odgovorili, ko bo izšla.

Kar smo pravkar grajali, ni v korist stvari. Gotovo pa ji služijo realna opozorila na pomanjkljivost in možnosti spopolnitve, brez katerih tudi na Filozofski fakulteti tisti večer ni bilo, in za kar ji gre naša iskrena hvala.

6. Le čevlje sodi naj čevljarček

Kot je znano, je tako menil naš največji ne le pesnik, ampak Slovenec sploh, dr. France Prešeren, v sonetu *Apel* podoba na ogled postavi. Seveda je namesto besede *čevljar* postavil metonimično *kopitar*, in sicer celo z veliko začetnico (da je povsem jasno merila na Jerneja Kopitarja), s čimer je v eni besedi označeval določeno privatno osebo in njegovo jezikoslovstvo.

Za splošno, v duhovnih in duševnih zadevah ne prenatanko zavest je torej »čisto jasno«, da je v tej pesmi *Kopitar* (pisan z veliko začetnico) »mož kopitni, smolec, čevljarček, nap'čen očitár« (v zadevah umetnosti), če ne tudi »zijalo neumno«. Tem izrazom stojijo nasproti »Apel, umetni, obraznik imenitni«. Kaj hočemo še več: popolna premoč umetnika nad strokovnjakom obrtnikom. Ta vtis se okrepi še bolj, če upoštevamo dejstvo, da čisto na začetku pesmi stoji »Apel« (ki se nato variira z »umetni in obraznik imenitni«), medtem ko do *Kopitarja* čisto na koncu vodijo izrazi, ki smo jih že navedli in ki gotovo ne označujejo kakih imenitnosti. Torej na začetku *Apel* = umetnik = Prešeren, na koncu *Kopitar* = strokovnjak. Daleč je, bi rekli, od umetnika do strokovnjaka, neskončno daleč.

Zdi se, da taka misel ni le davek dobi, v kateri je nastala, in njeni najvidnejši, umetnostni formaciji, namreč romantiki, ampak da v tej ali oni meri obstaja še v današnji čas, pri tem bolj, pri drugem manj, večinoma pa verjetno v obratnem sorazmerju s tem, koliko je kdo v resnici umetnika ali strokovnjaka (najvišja stopnja strokovnjaka pa je znanstvenik).

Tako si, da bomo konkretni, v današnji dobi nekateri (samo nekateri) jemljejo pravico, da sodijo zviška tudi o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. Nekateri umetniki ga zavračajo s t. i. umetnostnega stališča (lepotnega). Na podlagi apriornega mnenja, da npr. beseda *poved* ni lepa, skušajo zrušiti celotno stavbo Načrta. S Prešernovo primero bi se to reklo: ker so nekateri jermenčki na obuvalu nelepi, naj se zavrže vsa podoba, in sicer toliko prej, ker je vendar ni naslikal umetnik formata, kot je bil *Apel*, ampak – no, saj se ve, kdo. Absurdnost takega ravnanja je tako očitna (*Apel* je namreč upošteval *čevljarčkov*o kritiko *čevljev*), da si »nap'čni očitarij« hočeš nočeš morajo pomagati s čim drugim, če naj bi bili njihovi argumenti vsaj malo videti trdni. Torej se morajo zatekati k temu, s čimer dejansko razpolagajo, npr. k družbenopolitičnemu ugledu (prim. denunciacije te vrste), ali k ugledu, ki ga imajo na nejezikoslovnih duhovnih področjih, npr. umetnostnih, kritiških; ali, če so že jezikoslovci, pa ne slovenistični, skušajo pomembnost svojih izjav o slovenističnih problemih podpreti z ugledom, ki ga – lahko po pravici – uživajo na svojih strokovnih področjih, npr. v grško-latinškem jezikoslovju ipd. Ali, če so vendarle nekaki slovenisti, iščejo opore za svoje negativne izjave o Načrtu v zaščitništvu pravic našega najpreprostejšega (tako rekoč osnovnošolskega) uporabnika pravopisa ali v zatekanju k drugim slovanskim jezikoslovjem ipd. Prav isto je, če nekateri skušajo svojo avtoriteto na področju prevajanja v slovenščino izkoristiti za presojo

jezikoslovnega dosežka, kakor se kaže v Načrtu pravil, pa za negativni svoj odnos nimajo konkretnih jezikoslovnih ali uporabniških argumentov.

Prav pa bi bilo, če ne bi nikoli zamenjevali funkcijskih vlog, ki jih vsak človek opravlja po več. Ne bi torej smeli prodajati, kot lepo pravi srbohrvaški pregovor, »roga za svečo«, ali slovensko »mačka v vrečici«; to se pravi, hvaliti mačka, ker smo ga skrili v lepo vrečo, ko pa bo navsezadnje miši moral loviti le maček, ne vreča! Menda vendar!

Pa se vrnimo spet k Prešernovemu sonetu o Apelu. Zgodovinsko gledano Prešernu ni stal nasproti obrtniček, ampak znanstvenik evropskega ugleda, Jernej Kopitar, človek enakega ranga na svojem področju, jezikoslovnem, kot je bil Prešeren na pesniškem (na to enakost sem opozoril v Kopitarjevem letu in prav takrat je začel svojo akcijo proti modernemu jezikoslovlju neki psevdonimni pesnik). Ko danes nekateri obsojajo Načrt pravil za novi slovenski pravopis, pa to dejansko počnejo kot čevljarčki, kot uporabniki jezika na svojih funkcijskih področjih, sodijo pa znanstvenikom, ki so svoji stroki posvetili vse življenje. Zato tudi teh lahkomišelnih očitanj znanstveniku ni prav nič težko primerno kaznovati, tj. jim dokazati, da nimajo prav, da se motijo, da njihovi očitki ne vzdržijo kritike, znanstvene seveda. Te nevarnosti se očitarki tudi zavedajo, in se ji skušajo izogniti z vnaprejšnjim diskvalificiranjem jezikoslovja, da jim ne bi stopalo na prste. Moderno jezikoslovje, ki se gotovo uveljavlja tudi v našem Načrtu pravil, zato v najboljšem primeru dopuščajo kot kabinetno znanost, odločno pa protestirajo proti temu, da bi ta znanost služila tudi konkretnemu trenutku in potrebi pri najširših udeležencih v knjižnojezikovnem sporočanju. Za navadnega uporabnika knjižnega jezika naj obvelja staro, tisto, kar je očitarem, ki se niso razvijali s svojim časom, dobro znano. In to »dobro, staro, lepo« itd., kakor ga imenujejo, naj bi obveljalo tudi za mlade ljudi, za tiste, ki imajo oči, da z njimi tudi vidijo, ne le gledajo, in ušesa, da z njimi tudi slišijo, ne le poslušajo. Tem resnici in stvarnosti odprtih očem skušajo nadeti starinske naočnike in še plašnice povrh, da bi videle le tisto, kar je bilo dano videti očem njihovih očetov (ali morda celo dedov). Proti temu se novi bojujemo z vso odločnostjo, proti tej doktrini, ki na videz varuje nemočne, ki pa ni za nič drugega tu, kot da zavaruje svet in koristi tistih, ki ravno niso novi (če to lepo imenujemo).

Pri tem pa niso, kot bi morda mislili, na drugi strani, tj. med nenovimi, le nekateri besedni umetniki ali vsaj prevajalci, ampak tudi nekateri slavisti (vse do povojnih časov na fakulteti praktično niso bili šolani v zadevah knjižnega jezika, vključno s pravopisom). Pri teh »strokovnjakih« opazamo nekaj agnosticizem, ki se razodeva v misli, da stvari niso spoznatne, ampak nam bodo ostale (kot npr. marsikaj v teologiji) za vekomaj razumsko nedostopne. Misel, ki tiči za tem, je v bistvu nihilistična: Ignoramus et ignorabimus, po slovensko: Tega ne vemo in tudi ne bomo nikoli vedeli. Sklep iz tega: Ostanimo pri čim višji stopnji nepoučenosti tudi v zadevah slovenskega pravopisa (zato pa bo lahko krajši!)! Mislim, da je to narobe; da se ne smemo strašiti zmeraj širših obzorij, ki nam jih nudijo razgledne točke, do katerih smo se povzpeli: čim višje je razgledišče, tem več sveta zajamemo z notnim pogledom; hkrati pa v zvezi s tem posameznosti tega sveta dobivajo zmeraj ustrežnejše mesto. Torej ne: natančnejša določitev je nasilna, diktatorska, svobodo omejujoča, ampak: natančnejše poznanje me rešuje napačnega ravnanja, me usposablja za zavestnega uporabnika splošnega in posebnega, me rešuje nasilja samovolje, ki se le prerada koti v zaplotniški perspektivi, me osvobaja nesmiselnih vezi, ki so jih jeziku napletli pritlični praktiki in enaki jim predpisovalci, me spodbuja k lastnemu nadaljnjemu iskanju in rešitvam starega in novega. Kakor vidimo v moderni znanosti, rešitve rastejo iz upoštevanja in usklajevanja problematike makro- in

mikrosveta, ne pa iz zapiranja oči pred dejstvi bodisi atoma (ali življenjske celice) bodisi neizmernega svetovja, v katerega obojem smo zajeti.

Danes bi nekateri preprostost opisa stvari radi dosegli na podlagi omejenosti upoštevane predmetnosti, ne na podlagi razgledov po čim večji vseobsežnosti. Tako početje je že vnaprej obsojeno na neuspeh (pa ne samo v zadevah jezika in jezikoslovja). Vsaka izbrana rešitev mora upoštevati celotno področje, katerega del je, drugače bo prej ali slej začelo škripati in se rušiti. Tudi v jeziku in jezikovnih priročnikih ne smemo biti demagogi in t. i. preprostemu, povprečnemu uporabniku pravopisa pihati na dušo s tem, da mu obetamo preprosta pravila, ki si jih bo hitro in lahko zapomnil (za eno in drugo primerjaj pisanje o pravopisnih zadevah v Naših razgledih zadnjega časa izpod peresa nasprotnika Načrta pravil), namesto da bi uporabniku pravopisa končno že razkrili resnico, da gre pri tem za zelo zapleteno zadevo samo na sebi, tako da ji mora posvetiti veliko energije vsak, ki jo hoče res kolikor toliko obvladati. Kaj pa pomaga človeku, če mu dopovedujete, da je mogoče Atlantski ocean tudi preplavati, ko pa bo gotovo utonil, če bo verjel vašim besedam in se podal v veliko lužo neprimerno opremljen. Prav isto se mu bo zgodilo v pravopisu, če se bo ravnal po takem površnem in nikamor vodečem spoznanju.

Naj to malo ponazorimo. Če pravopisec (in sploh strokovnjak ali znanstvenik) pogosto uporablja izraze, kot so *včasih*, *večinoma*, *pogosto*, *redko* ipd. (takih izrazov je npr. vse polno v omenjenih prispevkih v Naših razgledih), potem to ne pomeni nič drugega, kot da z njimi le navidezno rešujem preproste duše, kajti uporabniku pravopisnih (in drugih) pravil take besede bore malo pomagajo: saj vendar ne veš, ali je tisti včasih ali pogosto aktualen na danem mestu tvojega besedila ali ni. Spustimo se torej tudi v pravopisnih zadevah na realna tla in recimo bobu bob, torej: Pravopis ni lahka zadeva, ampak težka; obvladal ga boš ne igraje, ampak če se boš zares potrudil; uspešno ga boš učil druge, če ga boš sam najbolje znal; pravopisne zadeve prav spoznava jezikoslovni strokovnjak iz ustrezne pisne prakse in iz teoretičnih premis, ne pa ljubitelj in samo praktik. In (z veliko začetnico): Zavrzi vendar svojo misel, da so strokovnjaki tisti, ki ti želijo škodovati, s tabo manipulirati, te imeti za objekt svojega ravnanja. Nasploh je res: ravno strokovnjaki ti lahko edini pomagajo iz težav. To velja tudi za strokovne težave, in to velja tudi za jezikoslovce.

Jezikoslovje je kot veda ravno tako avtonomno kot katera druga, npr. biologija ali medicina ali matematika. Tudi jezikoslovje se (kakor npr. tudi umetnost) samo najbolje upravlja, ker samo najbolje ve, za kaj v bistvu gre. Samo se tudi najbolj zaveda svojih obveznosti do drugih ved in do jezikovne prakse, vključno z družbenimi in duševnimi implikacijami, zato tudi zasluži zaupanje, kakršno izkazujemo drugim vedam in umetnosti. Vsako tutoriziranje, vsako varuštvo s strani drugih ved ali življenjskih praktik (tudi umetnostne in politične) je stvari samo v škodo. Tega bi se morali na sploh veliko bolj zavedati, kot se, če stvari in sebi dobro hočemo. Če tega ne bomo storili, bodo stvari namesto pristojnih reševali nepristojni. S kakšnim uspehom se to dogaja, za to imamo dovolj primerov, in sicer ne samo v jezikoslovju.

7. Izza okroglih miz

Načrt pravil za novi slovenski pravopis je sedaj že več kot pet mesecev v javni obravnavi. Kakor da je na pravopisni fronti zavlado zatišje, pred dokončnimi odločitvami. Ni bilo več kakih vehementnih oporekanj ali celo rušilnih prizadevanj in načelnih zanikovanj (deloma je tu izvzeta le okrogla miza Dela, objavljena v Književnih listih 23. aprila t. l.). Ta okrogla miza je ob dveh seniorskih nasprotovalcih novega pravopisa, Borisu Urbančiču in Janku Liški, prinesla še besedo šestih mlajših in mladih besednikov, ki so uspešno sami

spodsekavali nekritično »kritično« zel obeh nasprotovalcev. Ta dva sta poleg tega nastopala z že obrabljenimi argumenti, kakršni so: absolutna poljudnost do ravni osnovne šole in najpreprostejše tipkarice; pa nekaj novega izrazja; in deloma strukturalna teoretična podstava Načrta pravil – no ja, v glavnem – tisto, kar je bilo Delo že enkrat (dober mesec prej, natančno: 19. marca t. l.) prineslo izza omizja literarnih uglednikov. Ti so svoje izjave opirali le na avtoriteto svojih literarnih in morda še bolj drugih zaslug in okusa, kakor so si ga izoblikovali pri svoji glavni zaposlitvi. Tudi sedaj ni manjkalo nizkih udarcev proti kolektivu, ki je Načrt pravil izdelal: tak nizki udarec je npr., če se celotno delo za Načrt pripisuje le enemu avtorju (po starem načelu: Divide et impera, tj. Najprej jih razdeli, nato pa jim boš lahko zapovedoval).

Druga Delova okrogla miza o zadevah slovenskega jezika, zlasti pa pravopisa, je zanimiva morda zlasti po tem, ker je mlajši rod jasno pokazal, da se ne le ne da manipulirati od starejših, ampak da misli s svojo glavo, ki se jasno zaveda lastne odgovornosti za zadeve slovenskega pravopisa, hkrati pa je sposoben svoje mnenje ves čas realno utemeljevati z argumenti, ki niso apriorni, ampak družbeno preverljivi in zato tudi vsakemu razumljivi. Takega priznanja sicer gotovo ni tu treba izrekati svetniku SAZU dr. Jakobu Riglerju, ki je bil za nova pravila, ko so nastajala, odgovoren že vodstveno (opomnim naj, da je Rigler tudi edini izmed avtorjev Načrta pravil za novi slovenski pravopis sodeloval pri Delovi okrogli mizi). Vesel opozarjam na imeni magistra slovenistike prof. Janeza Dularja, in prof. Velemirja Gjurina, univerzitetnika, ki sta si s praktičnim poukom jezika na univerzi že nabrala realnih izkušenj in zgradila razveseljivo teoretično podstavo svojemu besedovanju tudi o pravopisnih zadevah. (Enako bi tu lahko navedel tudi sicer samostojni nastop k tej okrogli mizi povabljeni magistrice slovenistike, prof. Ade Vidovič - Muhe, ki je med drugim opozorila na zavajanje debate na stranski tir.) Še zlasti pa nas je potrdila v svojem srednješolska profesorica Dragica Kapko - Bakić; ta je za mizo zelo realno govorila o tem, kako se prenovljeni jezikoslovni in jezikovni nauk uspešno prevzema v šoli, kjer pa so glavni problemi vse kje drugje kot v zadevah, ki jih prinaša Načrt pravil za novi slovenski pravopis: npr. v zanemarjanju bogatenja besed v osnovnošolskih učbenikih, v zanemarjanju govornih besed zaradi prenatrpanosti učnih programov, v slabi jezikovni kulturi učiteljev, kar ni nepovezano z odpravo izpita iz slovenskega jezika pri profesorskih izpitih, itd.

Nekaka vmesna stališča med to stremečo mlajšo četverico in že omenjeno starejšo dvojico sta zastopala preostala dva udeleženca Delove okrogle mize, profesor PA Viktor Majdič in profesor France Novak z naše akademije znanosti in umetnosti.

Profesor Majdič je posvetil precej pozornosti lektorstvu, ki večkrat tudi neustrezno posega v avtorsko besedilo, in bi si bilo v zvezi s tem želeti slovarski del pravopisa tak, da bi z jasnimi oznakami vodil uporabnika besed in besednih zvez mimo čeri, ob katere sedaj pogosto buta čolnič pišočega. Nekako neskladna s tem pa je Majdičeva misel o predvidenem obsegu slovarskega dela novega slovarja, češ da je preširoko zasnovan, ker da imamo sedaj že slovar slovenskega knjižnega jezika (v resnici ga bomo imeli gotovega okrog 1. 1990).

Prvič tega slovarja nima vsak, in ga tudi ne bo imel vsak, ki sega po pravopisu. Po zamisli avtorskega kolektiva Načrta pravil za novi slovenski pravopis ta slovar ne more biti samo seznam pravopisno vprašljivih, težkih ali težjih besed in besednih zvez (ali glasov in naglasov v njih), ampak mora prinesiti tudi vse tisto besedje, ki se dejansko rabi.

V novi obravnavi pogovornega jezika je torej odpravljeno površinsko enačenje zbornega s knjižnim tako, da je knjižno nadpomenka, skupna oznaka za zborni, bolj zahtevno, in pogovorno, manj zahtevno varianto, kažočo se zlasti v glasovni (in deloma naglasni) izpol-

njenosti, obenem pa tudi v deloma svobodnejši izbiri besed in v skladnji, ki je izrazito občevalnega tipa, tj. ima v veliki meri značilnosti vsakdanjega sporazumevanja knjižnojezikovno izobraženih ljudi določene stopnje (nekako srednješolske, najsi bo formalne ali individualno pridobljene).

Ta knjižni pogovorni jezik se tudi v Načrtu imenuje splošni: z mislijo na grški pojem kojné, tj. da teži za tem (in ima za uresničitev te svoje težnje objektivno tudi največ možnosti), da bi postal skupen vsem knjižno občujočim v slovenščini, in sicer prvenstveno v govoru (deloma pa se tudi že piše). Seveda se neprestano razvija, toda neprestano se razvija tudi zborni jezik, in kakor za tega tudi zanj ni »povsem določenih pravil«, ampak so v nekem smislu le okvirna. Razlika med zbornim in pogovornim jezikom torej ni v tem, da bi se eden razvijal, drugi pa morda ne, ampak v tem, da se pogovornega, ker se skoraj ne piše in nič ne poučuje (do nedavnega je bilo tako), manj zavedamo, kot zbornega, in zato v njem tudi bolj omahujemo (sicer se nam pa tudi v zorno govorico dostikrat vrivajo nezborne, večkrat tudi narečne prvine, ne le pogovorne). Seveda pa ima svojo normo tudi splošni pogovorni jezik, in sicer dokaj trdno, kot je opozoril že v 50. letih Božo Vodušek, za vso Slovenijo.

V Načrtu pravil za novi slovenski pravopis je podan diferencialni oris te podzvrsti knjižnega jezika nasproti zborni, prav kot je rečeno že v SP 1962, in samo veseli bomo, ko bo prof. Majdič kje objavil še nadaljnje njegove značilnosti (kakor je nekatere omenil že prej prof. Jaka Müller, ki se je nedavno v Naših razgledih tako krepko, prepričljivo in moško prijavil k debati o živih in resničnih problemih našega sodobnega knjižnega jezika – in o razpravljaljavih o njem).

Na koncu naj se ustavim še ob pravorečju kot sestavini informacij o knjižnem jeziku v takem priročniku, kot je načrtovani pravopis. Eni bi radi kar posebno knjigo za te stvari (sledeč Urbančičevi misli, da pravorečje ne spada v pravopis). Seveda bi bili veseli take knjige tudi mi, podala pa naj bi nam ne le slovensko glasovje in naglaševanje, ampak tudi celotno stavčno fonetiko, in sicer skupaj s teorijo o členitvi po aktualnosti, ki v veliki meri vodi naše stavčno poudarjanje in s tem bistveno določa intonacijsko podobo govorjene besede, sorazmerno dokaj dobro zakodirane tudi z našo slovensko rabo ločil. Sam sem nekoč (1961) izdal osnutek takega dela v, žal, hrvaško pisani knjižici o izgovoru slovenskega jezika, z gramofonskimi ploščami, ki so vso pravorečno teorijo tudi konkretno govorno ponazarjale. Tisto delce bi gotovo kazalo sedanjemu času, potrebam in možnostim primerno razširiti, če bi bila konkretna pobuda za to. Toda ...

Toda tudi v slovenski pravopis spada del tega: saj ne moremo besed zapisovati, ne da bi povedali, kako se izgovarjajo (isto velja za besedne zveze in stavke ter povedi). Ali se ne sprenevedamo, ko si nekako želimo, da tega v slovenskem pravopisu ne bi bilo več? Komu pa tudi škoduje, če zve npr., kakšne slušne pojave zaznamujejo ločila? In kako se naglašuje, naj bo jakostno ali tonemsko? Prav v priročnike takega tipa, kot je načrtovani pravopis, spadajo tudi preglednice, ki iščočemu za vsak glas posebej povedo, kako se zapiše, in za vsako črko posebej, kako se izgovarja. Kaj bi torej govorili proti temu? Samo zato, ker doslej tega ni bilo v pravopisu? To vendar prispeva k večji berljivosti in torej uporabnosti za tiste, ki pravopisa ne berejo kot šolani v sistemskem obvladovanju stvari (kar pa ima v Načrtu tudi svoje mesto), ampak preprosto kot ljudje, ki v pravopisu iščejo konkretne delne informacije o določeni jezikovni težavi.

Nazadnje še o splošnih vtisih o pravopisni debati.

8. Za sklep

Skoraj štirje meseci so minili, kar imamo pogovore o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, katerega izdaja je postala mogoča šele na intervencijo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije. Hkrati se s tem mesecem izteka tudi polletna doba za javno razpravljanje o Načrtu. Marsikaj tega je v pisani, pretežno pa tiskani besedi spravljeno in na razpolago treznemu razmisleku, veliko javnega govornega razpravljanja pa je ostalo samo v našem spominu, ker ni bilo poskrbljeno za to, da bi se bilo govorjeno tudi snemalo na magnetofonski trak; nekaj tega je vendarle ohranjeno v zapisih posameznika iz avtorskega kolektiva, ki je pripravljen Načrt in nato – v zmanjšanem sestavu – skrbel tudi za njegov natis, nekaj pa so eni in isti ljudje imeli priložnost tako povedati kot tudi zapisati, tako da tudi ni povsem izgubljeno.

Kakšen je bil odziv na poziv k javni debati o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis? Javnih govornih razprav in obravnav je bilo kar precej, začele pa so se februarja meseca, ko so bile v enem tednu kar tri: najprej v društvu slovenskih pisateljev in slovenskega penkluba, nato v društvu prevajalcev in še pri ljubljanski podružnici Slavističnega društva Slovenije (sredi marca pa nato še v okviru geografskega društva). Nato je bilo takih sestankov še nekaj. Debate so se začele tako, da je kdo – prvič Janko Moder, ki je tudi eden sestavljalcev Načrta, sodeloval pa je tudi pri starih povojnih pravopisih – Načrt splošno predstavil, nakar so nastopali s svojimi debatnimi prispevki vsi tisti, ki so menili, da se imajo k Načrtu za kaj oglasiti k besedi. Pri prevajalcih je imel uvodno besedo avtor teh vrstic, pri slavistih je vodil magister Janez Dular, pravopisne novosti pa je predstavil spet avtor tega sestavka, medtem ko so zemljepisci začeli kar z lastnimi kritičnimi prispevki, in so avtorji Načrta, zbrani tudi tokrat (kakor že prej pri slavistih) v večjem številu, na pripombe odgovarjali.

Sploh prvi je na teh razpravah nastopil profesor in prevajalec France Vodnik (udeležil se je prvih dveh sestankov), in sicer v pritrtilnem smislu tako glede novosti kakor glede obsega, s čimer je intoniral celotno debato (udeleževal se je je tudi Josip Vidmar) v stavbi društva slovenskih pisateljev. Zatem se je tisti prvi večer razvilo še razpravljanje, ki je precej raslo iz apriorno nenaklonjenega odnosa do tega Načrta, iz tistega namreč, ki je bil pred tem dosegel, da je moral Načrt pravil za novi slovenski pravopis, čeprav pripravljen za tisk, čakati nenatisnjen pet let v ledeni miznici slovenske akademije znanosti in umetnosti, v okviru katere je bil nastajal in tudi dobil strokovno aprobacijo. Na ugovore iz arzenala petletne čakalne dobe (znani so iz Komentarjev k Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, ki je izhajal z vso ustrežno dokumentacijo v Slavistični reviji) niso uspešno odgovarjali le trije avtorji Načrta, ampak v precejšnji meri tudi drugi, prisotni pisatelji, zlasti vidno npr. Janez Menart, ki je pozneje v Delu objavil svojo zamisel rešitve iz nekaterih, zlasti pristojnostnih dilem, v katerih se je znašel Načrt in s tem pravopis. V debato pri slovenskih pisateljih se je mešala tudi problematika delovanja jezikovnega razsodišča, katerega vodja in hkratni predsednik odseka slovenščine v javni rabi pri Socialistični zvezi Slovenije, prof. dr. Matjaž Kmecl, je bil v precejšnji meri pripomogel k izidu Načrta.

Ta prvi javni razgovor se je končal v spoznanju, da je pravopis važna narodna zadeva in da je težavnost njegove problematike premo sorazmerna njegovemu pomenu, ki se med drugim kaže tudi v tem, koliko pišoči in javno govoreči skušajo in želijo sodelovati tudi pri reševanju odprtih problemov, če ne drugače, vsaj s kritiko, po možnosti pa tudi s predlogi za boljše rešitve. Splošni vtis je bil za Načrt ugoden, in komur to ni ugajalo, je moral misliti na kak drug način, da bi ga lahko spodkopal (to se je pozneje zgodilo v prvi Delovi okrogli mizi, ki so jo sklicali Književni listi).

Razpravljanje pri prevajalcih je dobilo deloma neprijetno noto zaradi nesporazuma o

jezikoslovnih kompetencah nad pisavo in izgovorom besed, ki so v slovenski jezik prišle iz drugih jezikov (ta debata se je deloma napovedovala v zvezi z javnim pisanjem o obravnavi slovenskih pravopisnih zadev v enciklopedijskih izdajah Cankarjeve založbe). Pri prevajalcih je premalo razumevanja za dejstvo, da o tem odloča vsakokratni sprejemajoči jezik, v našem primeru torej slovenščina (in slovenistika), kakor recipročno prvine iz slovenščine v kakem drugem jeziku (tega je žal veliko manj) pridejo v kompetenco teh drugih jezikov in jezikoslovij. Poleg tega je v obravnavi od drugod prevzetega vnesel že na začetku tega stoletja dilemo Anton Breznik z zahodnoevropskim, zlasti angleškim, načelom, da se od drugod prevzeto (v resnici v praksi to pomeni le iz katerega drugega zahodnoevropskega jezika) ohranja v nespremenjeni pisavi (in eventualno tudi izgovoru), pri Brezniku iz purističnih razlogov, pri njegovih posnemovalcih pa deloma kar tako brez razloga. Resnica je, da se ogromna večina od drugod prevzetega občnoimenskega besedja pri nas obravnava pisno domače, z nebitvenimi odstopanji v imenovalniku tudi oblikoslovno, sploh pa skladenjsko, v veliki meri pa tudi glasovno. Načelna izjema je le pisava latinično pisanih lastnih imen, ki se v slovenščini le deloma pisno podomačujejo (popolna izjema v tem so le latinska), vendar pri neosebni imenih v večji meri, kakor je v splošni zavesti. Prav iz tega se je Načrtu rodil očitek populizma, češ da načeloma hoče vse ali preveč domačiti, kar da nas med drugim vodi (skrivni vzor da je srbohrvaščina) tudi k fonetični pisavi lastnih imen, kakršnih eno je npr. »Šekspir«, in celo k domačenju rojstnih imen tipa *Janez* namesto *John*. To so sicer absurdni očitki Načrtu, toda nekaterim ugaja učinkovitost bolj kot realna argumentiranost. (O populizmu je bilo več pisanja tudi v javnosti, spregovorili pa smo o njem tudi tu).

Med prevajalci je začel rasti tudi nesporazum glede zamenjave tiskovnih znamenj, ki jih naše tiskarne nimajo, kar se je nadaljevalo na sestanku z zemljepisci in slavisti še prej. Na splošno se je pokazalo, da imajo prevajalci (in vsi kasnejši očitarji) premalo izdelano zavest o optimalnem razmerju tujih in domačega jezika, v katerega prevajajo, in se zato preveč nagibajo k mehničnemu (in zanje udobnemu) načelu o ohranjanju izvirne podobe prevzetega, in sicer ne glede na to, kakšne (nepotrebne) težave to prinaša našemu bralcu, ki je v obvladanju tujih pisav in izgovora vendar precej povprečen in niti malo elitniški. Z nekako nejevoljo je bila sprejeta tudi kritična nota na račun Breznikovega pravopisovanja, ki ga je na realnejša tla jezikovne resničnosti in jezikoslovne utemeljenosti spravljalo po referentovem mnenju delo s Franom Ramovšem pri SP 1935.

V okviru slavističnega društva v Ljubljani se je precej razpravljalo o tistem, kar se je pozneje še enkrat obravnavalo večkrat, npr. na razpravi, ki jo je organizirala Filozofska fakulteta aprila, ali za drugo okroglo mizo Dela, deloma pa so se ponavljali argumenti iz debate pri prevajalcih (ker je tudi Dularjeva uvodna beseda k temu v bistvu natisnjena v Naših razgledih, je tako večina argumentov vendar tudi razvidna). Deloma močno neprijazne, celo grozilne tone je v debato pri SD vnesla beseda zastopnika FSPN, ko se je naravnost strastno zavzemala za pinjinsko pisavo kitajskega, in sicer ne glede na težave, ki jih imamo zaradi te pisave pri branju (to pisavo poznamo iz Dela, nekako od konca 1979. leta sem), a Načrt pravil glede kitajske pisave so nastala pred pinjinskim »izbruhom«, izhajalo pa se je pri tem s stališča, da se vse nelatinične pisave prepisujejo v gajično latinico, da torej ne uporabljamo posrednih drugih prepisov v latinične pisave (po mojem je nepotreben tudi ovinek preko kitajske latinice, saj ta pretežno reflektira zahodnoevropske latinične pisave, gre pa mimo lahko berljive slovanske). To se je potem preneslo tudi v debato pri zemljepiscih.

Iz obeh teh debat naj posvetimo posebno pozornost načelu spoštovanja t. i. mednarodnih dogovorov o pisanju zemljepisnih imen (o tem smo nedavno v Delu imeli prispevek iz te de-

bate). Na splošno gre za to, da naj bi se zemljepisna in osebna imena (zlasti tudi iz političnih razlogov) enostavno prevzemala iz ustreznih jezikov takšna, kot so, se temu primerno pisala in morda celo govorila, npr. *Roma, Wien, Rijeka* namesto *Rim, Dunaj, Reka* ipd. Slovenski pravopis tu upravičeno zagovarja: 1. rabo domačih imen (*Rim, Dunaj, Reka, Celovec*), kolikor ne gre za poštno naslavljanje, 2. v marsičem podomačeno pisavo (*Ren, Donava, Pariz, Varšava*), 3. prevajanje npr. imen voda, puščav ipd. (*Ženevsko jezero, Velikonočni otoki, Viktorijina puščava, Sibirsko nižavje* ipd.). Posebni so problemi pri kartografiranju in uradni rabi na dvojezičnih področjih.

Tu nismo podrobneje obravnavali katastrofičnega nastopa nekaterih naših književnikov v *Književnih listih* (19. 3.), ki je odlično poslužil Bulatoviču za obračunavanje s Slovenci, ki kaj dajo na svoj jezik, in tudi ne z Načrtom tekmovalnega pisanja Borisa Urbančiča v *Naših razgledih* (na prvi sestavek je dobil odgovor na istem mestu), tudi nismo omenjali dobro obiskanih slavističnih posvetovanj v Novem mestu in Mariboru, in le deloma smo se dotaknili razprave v umetnostni sekciji za slovenščino pri SZDL, sploh pa ne sestanka glavnega avtorja Načrta s slovenskimi družboslovci in nato še s filmarji. Po svoje so bili vsi ti sestanki zelo zanimivi in kar graditeljski, obravnavali pa so težjo problematiko, v precejšnji meri povezano z avtorskim odločanjem, ki pa bi se mu nekateri kar odrekli na račun preprostosti (tako tudi nekateri novinarji, kot se vidi iz jezikovnih večerov v hiši Dela zadnjih dveh mesecev). Odziv pri novinarjih na vse te sestanke je bil v javnosti v glavnem pozitiven, nimam pa nad vsem pregleda, tako da sem gotovo ob kako pikro tudi s te strani. Sliko bi zaokrožila še Dularjeva ocena Načrta v *Naših razgledih* in Müllerjevo pisanje ravno tam o slovenski jezikoslovni preproščini, ki bi rada mimo jezikoslovja k idealnim rešitvam, pa se na koncu pokaže, da je jezikoslovna pot sicer težja, kot bi mi vsi radi, da pa druge dejansko ni in se moramo vsi bolj potruditi.

Za sklep torej lahko ugotovimo, da je Načrt pravil za novi slovenski pravopis obstal, da pa bo gotovo noveliran v posameznostih tudi na podlagi pripomb iz javne razprave, kolikor res prispevajo k njegovi spopolnitvi in izboljšanju. Hkrati je bila ta razprava veliko merjenje med na svoj način avantgardnim ali vsaj posodobljenim slovenskim jezikoslovjem in med ohranjevalno obrambnostjo, najsi izhaja iz zakrnelega jezikoslovstva, iz gojiteljstva, iz skrbi za lepo in naše, ali tudi iz varuškega odnosa naše slovenske oblastniške duhovnosti. — Debatata se je tako končala; da bi le kmalu sedaj zaživel tudi še slovarski del pravopisa.

P. S.: Radijski pogovori od marca do junija 1982, natisnjeno v *Spoznavanja in pripombe* javne razprave o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, jun. 1982.

III OB SLOVENSKEM PRAVOPISU I, PRAVILA 1990

POSAMEZNI NEZADOVOLJNEŽI

Zafrkljiva gospa Jolka Milič in Slovenski pravopis '90

V Književnih listih (Delo, 24. 5. 1990, str. 14–15) se znana naša primorska gorečnica tudi za lepo, naravno in pravilno slovenščino (že v 60. letih sem ji nekaj tiskal v Jeziku in slovstvu) dokaj nemilo spotika ob sredi aprila izšli Slovenski pravopis I, Pravila, in sicer sredi kramljanja o Celovškem zvonu in karanja katolika Alojza Rebule na koncu tega pisanja.

Ker se z (menda italijansko obarvano) igrivostjo naše kramljavke nikakor ne upam meriti, se moram odreči, tudi njeni sočni intoniranosti razpravljanja o resnih stvareh, kakršne pač vendarle so tudi pravopisne, pa najsi bodo le slovenske. Torej pri meni odpadejo zelo učinkovite (za določen duhovni profil bralcev časopisa) oznake, kakor jih svojim negodnikom deli Jolka Milič: *zelnata ali kapusova glava* 'jezikoslovec'; *pajaci* 'pravopisci'; *slušno neobčutljivi jezikoslovci*; *In se poboljšajte. Še je čas!*; *pristanemo na skovanke, ki so čisto skregane s pametjo in z logiko*; FAKS 'filozofska fakulteta' v primeri s SAZU. Imenitnost jo pač obvezuje!

Jolka Milič »famoznim PRAVILOM«, za katere je »riskirala 260 konvertibilnih dinarjev«, koj skraja očita, da so »prekomplicirana, preveč znanstvena reč, pa še raztresena na vse konce in kraje«. To intonacijo svojega razpravljanja o SP 90 nato podpre s svojimi težavami, da bi kljub »večdnevnomu in kot paradajz koncentriranemu branju besedila SP 90 našla odgovor, »kako sklanjamo tuja imena in včasih samostalnike /kakor da imena niso samostalniki!/, ki se končujejo na nemi e«.

Ja, »moja ljuba Jolka«: Sklanjati se učimo v oblikoslovju (SP 90 na str. 91–111). Ker nam gre za sklanjatev moškega spola, pogledamo na ustrezno mesto (str. 93) in tam že za rodilnik ednine (torej zelo na hitro) zvemo vse, kar nas tako muči. Namreč, da »nemi samoglasnik, ki ne odloča o izgovoru pred njim stoječega soglasnika ali soglasniškega sklopa« izginja. In ponazorjeno je to s primeri: *Wilde Wilda*, *Corneille Corneilla*, *Laforgue Laforgua*, proti *Walace Walllancea*«, ki mu sledi pripomba »e za c namreč varuje izgovor črke c kot s«. Naj dodamo: po *Wilde Wilda* gre seveda J. Milič primer: *Gide Gida*, pa tudi *style styla*. Na splošno bi rekel tudi Jolki Milič, da v SP ni nobene razmetanosti, saj je vse o pravopisu povedano v delu o pravopisu, oblikoslovje je obravnavano v tako naslovljenem poglavju in enako tudi besedotvorje itn.

Sicer pa ima J. Milič prav, ko se jezi na nedisciplino glede obravnavanja nemega e pri naših piscih in prevajalcih širom Slovenije. Gražani se namreč ne držijo nobenega pravila, a brez krivde SP 90, ki – mimogrede povedano – tu v primeri s SP 62 ni ničesar spreminjal.

V istem poglavju SP 90 so rešena tudi pri samostalnikih moškega spola (prim. str. 94, Daljšanje osnove), s katerimi ima J. Milič tu prav tako opraviti. Rimski (*Marcus*) *Aurelius*

osnovo podaljšuje z *j* že v imenovalniku, če izgubi končnico *-us*, latinsko vrednost črk pa po slovenskem izgovoru zapišemo z našo pisavo, tako da dobimo *Mark Avrelij* (oz. *Marcus Avrelius*).

Pri imenu *Hemingway* je govorjeni *j* osnove zapisan že v angleščini (z *y*), zato je prava oblika orodnika ednine *s Hemingwayem* (ne *ayjem*: tako bi pisali, ko bi *ay* zapisoval glas (e), kakor v *Courtenay*). Pri sklanjanju končajeve posameznih oblik, od osnove seveda ne ločimo z vezajem, torej je prav *Camusa* ne *Camus-ja* (pisavi *Camusja* pa se je SP 90, bila je v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981 predvidena le kot varianta, odpovedal, čeprav jo pozna tudi od drugod). Za te primere velja naslednje pravilo: za nemim soglasnikom (soglasniškim sklopom) osnov na govorjeni samoglasnik pisno ne daljšamo z *j*.

Svojlilne pridevnike na *-ov* iz lastnih imen delamo iz roditeljske podstave samostalnika, torej je iz *Marxa* pridevnik *Marxov*, iz *Petrarka* *Petrarke* pa *Petrarkov*. Po *Dachau* je roditeljski prav *Dachaua*, pri pridevnikih na *-ski* pa zadnji soglasnik podstave pišemo vedno po slovensko, torej dobimo pridevnik *dachavski* (prim. že SP 62 *Pistoia pistojski*, za kopico drugih podobnih primerov). Za pisavo *Mesadjerom* ni v slovenskem pravopisu nobene osnove, zato tukaj ni treba nič »prizanesljivo zamižati« (pač pa tako, nepravilno, pišejo srbohrvaški *đ* v slovenski izdaji Enciklopedije Jugoslavije).

Jolka Milič se zelo huduje zaradi pravopisovega *bajaca*, izgovora *čao* za *ciao* pa še zaradi *čičerona*. SP 90 s prvim samo ponazarja izgovor dvojnega italijanskega *zz* kot *c* (in to drži), nič pa ne govori o njegovi stilni vrednosti. Ta beseda pa je že v SSKJ: *bajaco* in *bajazzo*. (Da bi šlo pri »dolgem *j*« – Slovenci kratkega nimamo – za »slovenski kiks«, je seveda neresno. — Izgovor *čao* za *ciao* naši poznavalci italijanščine potrjujejo z navajanjem drugih pesmic kakor so *Modugneve* (pa tudi v italijanskih filmih jaz slišim tak izgovor, pač zaradi kosmatih svojih ušes). Sam premalo zahajam v Trst, da bi se prepričal, kako to besedo izgovarjajo ondotni »frajerji«: o izgovoru za slovenščino pa menda odločajo širši krogi pri nas. — Oblika *čičerone* naj bi bila po J. Milič znak slovenske »poslušnosti, ponižnosti, pridnosti, ubogljivosti«, celo več, našega »kapitulanstva«. Pri tem pa že SSKJ piše pri tej besedi, da se rabi »zlasti v italijanskem okolju«. Bodimo razločni: obliko *cicerone* kot slovensko navaja le SSKJ. SP 90 pa *čičerone*. Da bi za ta pomen (tj. zbujanje vzdušja italijanskega) bil primeren *ciceron*, pa močno dvomim, saj ta beseda pač nima italijanskega prizvoka, in je potem že boljši kar naš *vodnik*. Kaj ko bi pri takih stvareh bili stilistično širokosrčnejši!

Strokovnjaku pa se zdi povsem nedopustno, da Jolka Milič tako samozavestno (in nasproti tvorcu besede hkrati surovo) napada besedo *triestinščina* (imenuje jo *spaček*, *hibridna novotvorba ali zločesti tumor*). Kaj ko bi sprejeli v znanosti potrebno razločevanje med tržaščino 'tržaško slovenščino' in triestinščino ter tergestinščino kot romanskim različnim jezikom Trsta sedanosti in preteklosti, kakor to smiselno ločuje Mitja Skubic, ki je o tem res že pisal v *Linguistici* (ne *Lingvistiki*). On tudi nima nič težav pri razločevanju stare romanske in nove italijanske istrščine/istranščine.

Ja, česa vsega ne počno naši publicisti s slovenščino. Pa ali ni prav nemarno komu (seveda pravopiscu) podtikati (četudi le začasno) *Franzeta Kafka* (boljše *Kafko*)? Pod naslovčkom Komu se neki meša ... Jolka Milič vendar sama ugotavlja, da sem v zvezi z Alojzjem Rebulo podpisani čisto nedolžen. Kar SP 90 tu predlaga, je, da naj se končnica za orodnik ednine samostalnikov moškega spola (1. sklanjatve) z osnovo na govorjeni *c* (sem spada nemško pisani *Franz*) po izgovoru tudi piše *-em*, torej kakor *s Francem* tudi *s Franzem* (in oboje kakor *s stricem*). Da tukaj s samim črkovnim znamenjem ne pridemo daleč, nam pove lahko že *Franco*, kjer imamo zaradi izgovora [franko] ta orodnik *s Francem*, ne pa

morda po črki s Francem in nato izgovorom (frankom). Torej je prav primerno, da ločimo: Govoril sem s *Francem* in *Francom* (drugo je izgovorom [frankom]), pa s Francem in Franzem (drugi je nemško pisan), seveda pa nikakor ne tudi z *Alojzom*, ker je tu črka z glas *z* in nima z glasom *c* (za katerim *o* zamenjujemo z *e*) prav nič opraviti.

Ker se Jolka Milič še namerava oglašati, ji vsaj za naprej želimo več sreče pri spotikanju ob stvari, ki bi se jim lahko v svoje dobro izognila. Njene skrbi za lepo slovenščino pa smo seveda prav veseli.

Rom pom pom. (Prim. Naslov sestavka J. Milič: *Dindandon* – jezikovni pogovori in Celovski zvon.)

Delo Književni listi, 7. 6. 1990, str. 14.

* * *

Kaj se vse ljudem po glavi blodi

Ali Stane Suhadolnik ob Slovarju slovenskega knjižnega jezika o Toporišču

Naši razgledi so 21. feb. prinesli ugledni zadnjestranski intervju s slovaroslovcem in v tem smislu tudi slovarnikom Stanetom Suhadolnikom (str. 108, 98, 99), po Biografijah in bibliografijah znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti (1976, 125) »strokovnim svétnikom (Leksikološke sekcije)«. V tem intervjuju naj bi se o »SSKJ povedalo kaj pametnega s strani njegovih izdelovalcev; med tem drugim pa je kar veliko tistega, ki zadeva moj delež pri tem slovarju, bodisi da sem pri delu za SSKJ sodeloval neposredno ali le s kritično mislijo o njem. Pri tem S. Suhadolnik izreka mnoge stvari, ki v resnici niso take, kakor jih sedaj vidi ta nekdanji tajnik Inštituta za slovenski jezik, oz. (po Š. Kališniku, ki ga je spraševal) »človek, ki je vseskozi zraven /bolj prav bi bilo reči 'povsod zraven' / in ki o zadevah največ ve«.

Za kaj vse gre pri Suhadolnikovem »portretu« moje osebnosti?

Pojdimo kar po vrsti od začetka do konca, začnimo pa z njegovo povedjo s str. 108: »Ob slovarju se je ves čas bil /napačni naglas je pač zasluga stavcev/ bolj ali manj prikriti ideološki boj z vsemi posledicami. M. Klopčič, pa tudi J. Vidmar /.../ sta bila pametna moža in sta računala z dejstvom, da so bili pri slovarju od vsega začetka sami drugače misleči, zato sta na tihem sprejemala naše načelo objektivnosti«. — Mislim, da povedano v bistvenem ni res. Božo Vodušek npr. ali jaz, v bistvu pa tudi Jakob Rigler ali Rudolf Kolarič, smo bili zunaj obeh taborov (ker ideoloških oponentov Suhadolnik ne imenuje neposredno, jih tudi jaz ne bom). Imenovana neideološka trojica, četverica, je bila v službi samo znanstvenega interesa, nič ideološkega v smislu družbenostne volje po vladanju ljudem, temveč le volje, biti zvest ideološko neoviranim spoznanjem in nato spoznano resnico moško in odkrito uveljavljati, zagovarjati in braniti. Midva z Voduškom sva iz slovarske družčine, kakor jo ideološko opredeljuje Suhadolnik, razmeroma zgodaj odšla, prvi res izločen (nekoč se mi je mimogrede razodel o svoji prizadetosti zaradi tega: »Saj vidite, kaj so naredil z menoj«!), jaz pa sem iz nje odšel kar sam, ker nisem mogel prenašati teoretične vkopanosti članov glavnega uredniškega

odbora z njegovim vnetim tajnikom (S. S.) vred v okostenele jezikoslovne predstave svojega lastnega izročila (pa v bistvu ne kakovostnega Škrabčevega ali breznikovskega). Tega ne govorim glede slovaropisnega dela slovarja kot takega, ki tedaj niti še ni bil trdno formiran, temveč glede tistega, kar sem pri slovarju oz. za slovar delal jaz, tj. kot član – ne kot vodja »komisije za pravopis, pravorečje in oblikoslovje«. Rigler je na Akademiji bil v službi in je znal bolj potrpeti v okoliščinah, kakor sem jih zgoraj nakazal, verjetno pa so slovarniki tudi uvideli, da neko bolj vidno in znanstveno tvorno osebo le morajo imeti v svojem krogu, in so se pač tudi oni nasproti Riglerju – kadar jim ni prekipelo, in so prišli s svojim srditim srcem na dan – vedli malo drugače kakor nasproti meni. (V I. knjigi SSKJ, str. V, slovarniki meni priznavajo samo: »začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil dr. Jože TOPORIŠIČ, habil. doc.«; kakor da ne bi bil prav jaz vodil tudi ustreznih del še za oblikoslovje (o tem govori celo Suhadolnik v svojem intervjuju), o mojem delu na oblikoslovju pri SSKJ pa pričajo tudi moje objave, ki bodo še navedene.)

Ideološka ožina Suhadolnika utesnjuje tudi pri obravnavi pravopisne vojne 1. 1962 in 1963, ko (98) pravi: »Pravopis so združeno naskočili skoraj vsi, do tedaj celo nasprotujoči si jezikoslovci, tudi Akademija je sestavljavce mirne duše pustila na cedilu.« Tudi tukaj bi bilo treba videti poleg »klerikalizma« in »obračun/ovalcev/« z njim še tretjo, neideološko stran, kamor je prav gotovo sodil Stanko Kotnik, ki se je prvi odločno uprl pisavi tipa bravec, čeprav jo je zagovarjal njemu nad vse dragi profesor Bajec (res, da v malo ali preveč pokroviteljskem tonu), in tudi moje pisanje v Jeziku in slovstvu (dalje JiS) 1963 o glasoslovnih slabostih teorije pravopisnega uvoda nikakor ni obarvano ideološko v smislu Suhadolnikove dileme, temveč je šlo za to, da se je na SP 1962 gledalo drugače, kakor so to videli pravopisci (mimogrede: že sem povedal in tudi objavil oceno tega dela SP 1962, ki mi ga je Bajec poslal na Mostec, še pred natisom – pa tega Suhadolnik pač noče videti /kakor cele moje knjige o slovenskem jezikoslovju ne vidi v Enciklopediji Slovenije pisec o slovenskem jezikoslovju/). Tudi ko sem (ob prevzemu ustreznega dela uvoda SP 1962 v Slovensko slovnico 1964) pisal o pravopisni problematiki SP 1962, ni šlo za nobeno politiko, ampak tudi tokrat le za to, da je iz uvoda v SP 1962 premočno udarjal zadah tradicionalne slovnice s koreninami v Janežičevi iz daljnega leta 1863.

Da je pri nas ves čas po vojni šlo za troje: za ideološka nasprotnika, ki se že med vojno in pred njo nista ravno marala in sta se tudi v povojnem času dalje merila vsaj na nekaterih, tudi duhovnih, področjih – in za tretje, ki jim je šlo le za slovensko stvar, za dobro slovenskega jezika in za, kot bi rekel Vodušek, »preureditev našega nazora o jeziku«, kar so konservativci le s težavo in le deloma sprejemali v manjši meri, kakor bi bilo za naš knjižni jezik prav – to v bistvu vendarle nekako vidi tudi Suhadolnik, ko piše (108): »V resnici je šlo za zamenjavo jezikoslovnih generacij, na pohodu je bil strukturalizem s svojimi nosilci, vse pa se je ujemalo z nameranim obračunom s 'klerikalizmom' na Inštitutu.« Različna gledanja na jezik, recimo strukturalna, so nekateri uveljavljali: deloma že Vodušek pred vojno in po njej, zlasti tudi v pojmovanju zvrstnosti in normativnosti (ko sem Voduška nekoč vprašal, iz katerih korenin njegovo jezikoslovje raste, mi je odgovoril, da le iz lastnih), J. Toporišič v glasoslovju (kmalu po 1962 še v pravopisu) in oblikoslovju slovenskega knjižnega jezika, pa celo v narečjeslovju /zadnje se vidi tudi v moji veliki razpravi o slovenski dialektologiji pri Vasmerju v Berlinu, o kateri Enciklopedija Slovenije, čeprav je ta moja razprava sedaj objavljena tudi prevedena v knjigi, nič noče vedeti/, J. Rigler predvsem v zgodovinski slovnici, deloma v narečjeslovju, po mojem odhodu iz pravopisne komisije na Akademiji pa še v glasoslovju, pravopisu in oblikoslovju knjižnega jezika.

Suhadolnik moj delež pri pripravah teoretičnih osnov SSKJ na hitro odpravi s precej nedoločnosti, ko (98) piše: »Tudi nadaljnjih del so se nekateri /s fakultete/ udeležili, vendar smo se z J. Toporiščem kmalu razšli zaradi njegovih zahtev po večjih spremembah pravopisa in oblikoslovja v slovarju./.« (V resnici tudi glasoslovja, ki je v SSKJ zelo skromno in v soglasnikih povsem nedoločno, za kar je Rigler javno obdolžil člane pravorečne komisije, ki mu ni dala slediti sodobnim spoznanjem o teh zadevah). Ta moja udeleženosť pri »nadaljnjih delih« za slovar se časovno ne da zajeti z besedami »kmalu smo se razšli«, kajti tisti »kmalu« (je po nekem mojem dopisu s konca 1965) trajal takrat že drugo leto, in sicer z izrecno omembo, da delam v komisiji za pravopis, pravorečje in oblikoslovje – sicer pa o tem, in še o kateri Suhadolnikovi kvantifikaciji na Inštitutu obstaja čisto določena dokumentacija, ki Suhadolniku gotovo ne bodo preprečili dostopa do nje, kakor ga je on meni (ko sem 1. 1969 skušal priti do dokumentacije o dvojnem naglasu), sileč »dobrega človeka B. Krefta«, da mi je kot upravnik inštituta pisal pismo, ki mu ga ne bi bilo treba pisati.

Kaj smo takrat v tisti komisiji (člana sta bila še F. Tomšič in A. Bajec – njen zapisnikar pa S. Suhadolnik, šele po določenem času se je njenih sej kot gost udeleževal J. Rigler, ki naj bi bil v SSKJ skrbel za tonemski naglas) napravili, je meni povsem jasno: normirali smo vso problematiko za pravopis, pravorečje in oblikoslovje bodočega slovarja (pri zadnjem je nerešena ostala besednovrstnost), docela obdelan pa je bil tudi oblikoslovni naglas, in še naglas zloženek, kjer je bilo zelo težko vprašanje o eno- oz. dvonaglasnosti (mojo teorijo o tem so oni poskušali spodbiti s pritegnitvijo F. Jakopina k obravnavi o teh vprašanjih, pa je nekako prestopil na mojo stran, na kateri je že pred tem bil Rigler – v takih primerih so »oni« /pozneje pri pripravi SP/ znali oditi k J. Vidmarju in nato zmagoslavno prihajali v komisijo z njegovimi – beri: od njega odobrenimi njihovimi – rešitvami). To o dvonaglasnosti Suhadolnik v intervjuju omenja v zvezi s spremembo nasproti Poskusnemu snopiču SSKJ takole: »Najočitnejša redakcijska sprememba je bila v doslednem zapisovanju dvojnega naglasa.« (V resnici ga »oni« v poskusnem snopiču slovarja sploh niso imeli.) Naj povem, da sem že 1. 1964 poleti za uredniški odbor SSKJ podal tudi kritiko naglaševanja v SP 1962 in ob tej priliki ugotovil znamenite samo štiri naglasne tipe v knjižnem jeziku (nasproti brezštevilnim v SP 1962), seveda v oblikospreminjevalni problematiki. L. 1965 mi je tedanji urednik F. Bezlaj to razpravo tudi natisnil v Jeziku in slovstvu (str. 56 do 79). S. Suhadolnik mi je objavo skušal prepovedati, češ da so mi raziskavo plačali in torej do objave ne bi imel pravice, s čimer pa se Bajec ni strinjal.

Ko sem 1. 1966 (za pet letnikov) postal glavni in odgovorni urednik JiS-a, sem v njem za slovaropisje odprl posebno rubriko (Akademijin slovar slovenskega jezika): v njej smo objavljali ustrezno gradivo vsi tisti, ki smo delali za slovar, tudi Suhadolnik in Rigler. Deloma v tej rubriki deloma zunaj nje sem jaz v zvezi s SSKJ objavil naslednje stvari (ki tudi pričajo o tem, da sem delal tudi za oblikoslovje SSKJ): oceno pravopisnega dela SP 1962, kakor ga je za SS 1964 po SP 1962 prenesel R. Kolarič. (V zvezi s tem imam zanimiv dopis R. Kolariča, ki osvetljuje medsebojne odnose med slovničarji in čitankarji šentviškimi: takrat sem se edini /na Bajčevo pobudo/ upal pisati o »Jacquesu« za sedemdesetletnico, pa tudi za Slovenski biografski leksikon mu nihče od ljubečih ga jacquistov ni maral napisati sestavka, ampak sem ga spet moral jaz (s Koblarjevo pomočjo za slovstvenozgodovinski del). 1966 sem v JiS-u objavil Naglasne in oblikoslovne tipe v akademijem slovarju slovenskega knjižnega jezika (štev. 11, 155–160) (iz naslova se vidi, da smo res obravnavali tudi oblikoslovje). Istega leta sem objavil še Pogovorni nedoločnik (201–203), 1967. Nekaj strani iz slovenske slovnice (Jezikovni pogovori 2/1967, 107/172, kjer je med drugim tudi

sestavek Besede z dvema naglasoma). L. 1969 sem iz svojega dela za SSKJ objavil še Nekaj stališč k odprtim pravopisnim in pravorečnim problemom (JiS 14, str. 184–190), pa o eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij (r. t., 249–280). — Konkretno vse to je po Suhadolnikovo »smo se hitro razšli«.

Po mojem izstopu iz tiste komisije so Riglerja »komisijci« enkrat poslali k meni na fakulteto s predlogom, da bi se v komisijo vrnil, a sem odklonil, ker mi je bilo dovolj Tomiščevih izbruhov nervoznosti (bal sem se, da bi ga kap) in zlasti Suhadolnikovih resnic v zapisnikih o poteku sej in na njih razvijane argumentacije za posamezna stališča (proti temu sem se pozneje, pri SP, zavaroval tako, da je en primerek zapisnikov moral dati tudi meni). Da se nisem odločil za vrnitev v komisijo, sem storil toliko lažje, ker je Rigler, ki me je v komisiji zamenjal, v njej v glavnem uveljavljal večino mojih stališč o teh vprašanih, kolikor ga seveda konservativni sočlani pri čem niso kar utišali in, uveljavili svojo (npr. o izgovoru nezvočnikov na koncu besede), to pa z uporabo formulacij, iz katerih je izhajalo, da se je tudi na tem področju svet ustavil in torej ni bilo treba upoštevati nič novega (kakor tudi v naši tedanji družbi sploh ne, saj smo vendar bili na špici vsakršnega človeškega napredka): boljših od najboljših pa – kot znano – na tem svetu ni.

Ker sem o SSKJ največ pisal jaz, seveda tudi name leti naslednja Suhadolnikova misel (99): »Celovita nepristranska strokovna kritika o (SSKJ) še ni napisana.« Glede celovitosti v tem smislu, da bi kdo lahko natančno pregledal in ocenil vse, kar je v SSKJ napisano – o tem seveda ne gre dvomiti. »Celovitost« moje kritike slovarja pa je zaobsežena npr. v tem, da sem po vrsti obravnaval – zmeraj v znanstvenih in strokovnih glasilih, ne po kakih dnevnikih ali štirinajstdnevnikih, kjer se s časom vse zgubi – praktično vseh vrst problematiko SSKJ. O tem najbolje pričajo naslovi mojih objavljenih del, ki jim je tvarina kritika SSKJ. Naj jih naštejemo: Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Slavistična revija /dalje SR/ 19/1971, 55–75, 222–229; v nekem smislu tudi Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (SR 20/1972, 285–318; Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika (SR 21/1973, 217–262); Sestavljenke in izpeljanke iz predložne/proklitične zveze (SR 21/ 1973, 105–112); Glasoslovje /in Kratko oblikoslovje/ slovenskega knjižnega jezika (Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Informativni zbornik /dalje SSJLK IZ/ 12/1974, 9–8–54); Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika (JiS 20/ 1974/75, 33–39); Slovenske zaimenske besede (r. t., 295–305); Esej o slovenskih besednih vrstah (r. t., 117–129). Da ne omenjam še: Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika (SR 22/1974, 245–262); Nekaj o osebnih zaimkih (JiS 24/1978/79, 230–231); Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa (JiS 25/1979/80, 201–205).

Končno sem se lotil ocene še dveh slovaropisnih tem SSKJ. Najprej sem kritično obravnaval zvrstnost slovenskega jezika in š tem v zvezi t. i. kvalifikatorje v SSKJ: Poimenovala in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika (SR 25/1977, 387–406). (Ker je sedaj Suhadolnik odkril, da so se slovarniki precej zgledovali po slovaškem slovarju sodobnega knjižnega jezika, glede teh kvalifikatorjev mirno lahko rečem, da so jih naši slovarniki skoraj dobesedno prepisali iz tega slovarja (češkega glede tega sedaj nisem konzultiral), s tem da so nekatere tam jasne kategorije kar krepko spremašali.) Nato sem se lotil še slovarskega pomenoslovja v SSKJ: O strukturalnem določanju besednih pomenov (Ob glagolu *biti*) (Linguistica 20/1980, 151–167) – tudi tu so naši slovarniki kar buljili v slovaški slovar (kar po potrebi lahko natančneje razložim) – in še Stukturalno pomenoslovje besed (SSJLK ZP 17/1981, 95–112). Marsikaj od tega je sedaj objavljeno še v mojih štirih knjigah tematsko urejenih

izbranih razprav in člankov, tako da lahko dostopno – če smem reči – res čaka »nepristranske ocene«; niti nimam pretrdne vere, da je Suhadolnik kaj od tega res preštudiral, kajti v tem primeru si ne bi mogel o meni privoščiti takega besedovanja, kakor ga v tem intervjuju vodi.

Za to obravnavano problematiko je v zvezi z mojim odnosom do SSKJ važno omeniti še naslednje: Z dovoljenjem vodstva Filozofske fakultete sem v študijskem letu 1973/74 v svojo predavalnico povabil »vesoljno« slovarniško ekipo, tako da smo si po vrsti – vsak od nastopajočih je imel za svojo besedo na razpolago dve šolski uri – lahko ogledali, kaj zmorejo na slovaropisnem področju. Zvrstili so se Stane Suhadolnik, Joža Meze, France Novak (tega so pozneje od slovarja odgnali k zgodovinskim slovarjem), Ivanka Kozlevčar - Černelič, Anton Bajec, Ada Vidovič - Muha, Jakob Rigler in Janko Jurančič. Za primero naj povem, da mi gospodje slovarniki niso dali nikoli nastopiti pred slovarskimi delavci, čeprav bi se naravnost spodobilo.

Pri Suhadolniku je nejasno še eno mesto: tam, kjer piše, da so oni (tj. pri SSKJ) »vedeli, kaj je knjižni jezik in kakšna je njegova zborna oblika, posamezni jezikoslovci pa so pojme pomešali in nam ponujali pogovorni jezik za normativni knjižni model«. Kdo so bili ti zablodeli jezikoslovci, in kdo izvaja »zdajšnji neovirani pritisk neosrednjih govorcev na knjižni jezik« (o tem Suhadolnik ob A. Vidovič - Muhi na str. 99)? Moji nazori o normativnosti so povsem razvidni iz mojih objav – kje so objavljena stališča Suhadolnikovih »mi« (prim. »smo vedeli«, pa jaz npr. ne vem. Glede mojih del prim. poleg že omenjenih Pojmovanj in poimenovanj ... (SR 1977) še: Problemi norme in kodifikacije v slovenskem; knjižnem jeziku (Budišin-Bautzeh 1979, 60–66), pa Družbena pogojenost norme in predpisa v slovenskem knjižnem jeziku (SSJLK ZP 15/1979, 3–44); marsikaj o tem pa je povedanega tudi v Komentarju k Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, ki sva ga z J. Riglerjem pisala v SR (I 1977–VI 1980), da ne omenjam še svoje posebne zgodovinske študije k temu, tj. Norma in predpis v Kopitarjevi slovnici (SR 29 (1981), 123–148), ali še prastarega iz 60. let (Jeziškovi pogovori 1967): Zvrsti slovenskega jezika (107–113), Kaj je v knjižnem jeziku prav (114–121), Pravorečni problemi slovenskega knjižnega jezika (121–128).

Doslej obravnavana izrecna in neizrecna (in hkrati neargumentirana) zaletavanja S. Suhadolnika vame dosežejo svoj višek, ko ga spraševalec opozori na moje v Zdravstvenem vestniku (1991, 10. šte.) podano mnenje o »teoretični skromnosti« slovarja in njegovem »starčevskem konservatizmu«. Tu Suhadolnik začne kar z napadom name, češ da sem izjavil, da me bo »težko primerno naslediti«. Ker Suhadolnik ne navaja strani, na kateri se ta izjava v mojem 6-stranskem intervjuju bere, ga bo pač redko kdo lahko kontroliral. Po dolgem iskanju sem pri Pleteršniku najprej našel le oznako zaim., nato pa nadalje že ne več naslednjih Pleteršnikovih: *I vpraš.*, *II nedol.*, *III ozir.* (pri *kdor* pa takoj ozir. zaim.), temveč da je (SSKJ) iz tega zakuhal joto v smislu pomenskih enot, zaznamovanih le z 1., 2., 3., 4., pri čemer se pod 1. bere o vprašanju, pod 2. o nasprotni trditvi, pod 3. o nedoločnosti/poljubnosti, pod 4. pa kar o ustrezniku za *kdo*. To seveda niti malo ni samo lepotno v smislu ugajanja. In če pogledamo k vzporednemu *kaj*, vidimo teoretično grdobno zgornje rešitve SSKJ: *kaj* zaim. 1. vprašanje, 2. vprašanje (pri *kdo* je na tem mestu nasprotna trditev, ki bi morala biti upoštevana tudi tu: *kaj*: npr. *Kaj* bi govorili kar naprej eno in isto!), za pri *kdo*. 3. imajo naši slovarniki sicer *kaj*, vendar kot samostojno iztočnico, na vzhodno 4. pri *kdo* pa so pri *kaj* pozabili (prim. npr. za moščansko: *Ka* je res, je res). In takih »lepot« najdeš v slovarju, kolikor hočeš. Človek bi res lahko z Njim vzkliknil: O Bog, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo!

Za kategorijo živosti (videti soseda/konja – videti film) Suhadolnik vendarle prizna, da ni »prikazana sistematično«. To, kar v SSKJ glede tega najdemo, pa je, da je včasih le razber-

ljiva iz ponazorila, ne pa zaznamovana z ustrežno slovnično oznako (kakor so jo slovarniki lahko videli v slovaškem slovarju, pa je – prilagojene za naše razmere – niso hoteli prevzeti). Razumljivo je, da bo potem Suhadolnik v pravopisni komisiji pritiskal (po njegovem: »ustvarjal napetost«), da te oznake v njem ne bi bilo! Zanimivo bi bilo videti tudi, kdaj je oznaka za živost »redundantna« (moj slovenilni predlog za to besedo: preobilnostna).

Po tej smešilni predpripravi pa sledi Suhadolnikova bomba: Toporišič ne govori resnice, kar je samo drug izraz za »Toporišič laže«: prim. »Toporišičeva trditev pa (naj se ustavim samo ob eni), da nismo spoznali t. i. povedkovnika, je več kot neresnica./.« Glede tega priznava le, da ga »niso enobesedno poimenovali«.

Poučeni s primerom o Suhadolnikovem navajanju mojih besed o nadomeščanju oseb – ki so ne samo delavne, podjetne in znanstveno sistematične, ampak ki svoje delo obilno prezentirajo tudi v tisku, pogledjmo, kaj jaz res o tem pravim v intervjuju v Zdravstvenem vestniku. Spet imamo težave, najti to mesto: v intervjuju ga jaz nisem našel. (O povedkovniku sem sicer napisal tu že omenjeni članek Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa – JiS 25/1979/80, 201–205.)

A pogledjmo, kako je s povedkovnikom v SSKJ, za preizkus pa vzemimo naslednje: *groza*, *kos*, *lahko*, *rad*, *sram*, *tiho*, *všeč*. Ko bi SSKJ to besedno vrsto res priznaval, bi zanjo imel tudi oznako, kakor jo ima za članek (seveda izključno v smislu »teorije« Slovenske slovnice 1956, ne pa v večini primerov, ko res gre za členke kot besedno vrsto – in kar bi bili lahko prepisali iz svojega slovaškega zgleda): *groza* – obdelana je kot samostalnik ž. spola z oznako »v povedno-prislovni rabi«, torej je to samostalnik v omenjeni rabi; *kos* ima oznako prisl/ov/, in sicer »v povedni rabi v zvezi biti kos«, *lahko* je označen ko »prislov od lahek«, sicer pa da lahko nastopa tudi še v »vezniški rabi«, pa tudi v medmetni – torej, kolikor sem gledal, sploh ne tudi v »povedni rabi«, *rad* -a -o sploh nima besedno-vrstne oznake, ampak le »v prislovni rabi«, *sram* je v SSKJ seveda le samostalnik »v povedno-prislovni rabi«, *tiho* jim je prislov »v povedni rabi«, *všeč* jim je prislov »v povedni rabi«. Spomnil sem se še povedkovnika *bot*: v SSKJ je to le kar prislov, brez dodatka »v povedni rabi«. — In spričo vsega tega me Suhadolnik obmetava z oznako »več kot neresnica«. (Sicer se pa Modru in Gradišniku godi še huje.)

To – in množico takega – v SSKJ jaz imenujem zelo prizanesljivo »teoretična skromnost« in »starčevski konservatizem«, čeprav ne gre za nič drugega kot za jezikoslovno nemoč – da se tako svetopisemsko kakor po Prešernovo izrazim – tako č(r)ede kot njenih pastirjev.

V zvezi s povedkovnikom Suhadolnik pravi, da ga niso »enobesedno poimenovali« »po načelu /.../, naj leksikograf sam ne ustvarja besed«. Kakšna hipokrizija in zavajanje! Slovarniki so za svoje potrebe – upravičeno! – (v glavnem s prevodi iz slovaščine) »ustvarili« slovaropisne izraze kot glava, geslo/geselski članek, podgeslo, zaglavje, kazalka, vodilka, iztržek itd. (gl. SSKJ, str. XII–XIX). — In sploh: Kdo pa sme »ustvarjati« nove besede? Vsakdo, ki jih potrebuje, vendar: tehnik svoje, zdravnik svoje, osebe najstarejšega poklica svoje – no, in seveda tudi slovničar ali slovaropisec svoje. Saj je po Goetheju bog (ein Gott) človeku dal besedo, da pove, kaj ga muči. Seveda jaz kot slovničar ne bom delal strokovnih izrazov npr. najstarejšim »poklicnicam«, slovaropisec ne hitrostnim drsalcem itd., in tkalski tehnik ne medicinskim, ampak le za svoje področje, itd. Jezikoslovec pa seveda ima pravico in dolžnost o vsem takem »ustvarjanem« imeti svojo sodbo, priti ob njih do določenega spoznanja in potem svoje spoznanje oz. sodbo ljudem tudi »oznanjati«. Hudo je, če so pobeljeni grobovi, še huje, če strokovnjak o njih molči, čeprav jih je spoznal – vsaj po Stanislavu (Škrabcu), s katerim si Suhadolnik na žalost tako malo deli (jezikoslovnega).

Suhadolnik se kar ne more in ne more odtrgati od Toporišiča. Ko ga spraševalec v zvezi s SSKJ pobara o Modru in Gradišniku, spet plane po ubogem Toporišiču: »Kakor Toporišič, ga tudi tadva ves čas odklanjata.« Ali je zame – Moder in Gradnišnik se bosta, upam, znala braniti sama – res mogoče reči, da bi SSKJ odklanjal? To bi bil pravi nesmisel: človek v takih primerih odklanja le negativno v čem, ne pa kar tistega kot celote. Da jaz res le to počnem, se vidi iz odgovora: na ustrezno vprašanje v intervjuju (n. m., srednji stolpec): SSKJ »je pomemben predvsem kot knjiga pomenov slovenskih besed in besednih zvez, kot informator naglasnosti in glasovnosti za prav vsako besedo (občno seveda), kot stilistični svetovalec«. Še pred tem govorim o njem kot o »zakladnici jezik(osl)ovnega gradiva, kot spominu mnovega jezikovnega, iz katerega jemljemo posamezno pri gradnji besedil«. Opozarjam tudi na pomembnost izrazijske (terminološke) sestavine slovarja. — Tákole precej daleč od zavračanja!

Štefan Kališnik (v Razgledih. 20. 3. 1992, str. 167) je Suhadolnika – raje kot koga drugega, ki bi bil precej bolj poklican, soditi o tem – povprašal tudi glede Slovenskega pravopisa. (Kako lepo bi bilo za Naše razglede npr., ko bi se bili kdaj glede tega obrnili z intervjujskimi vprašanji na naju s (pokojnim) Riglerjem, pa so se naju v burnih dogodkih leta 1981 in 1982 izogibali kot družbenih okužencev.) Suhadolnik – seveda – ni nič odgovoril na spraševalčevo vprašanje »Zakaj je po vašem mnenju prihajalo do zapletov pri izidu Pravil slovenskega pravopisa«. (Resnični naslov tega dela se glasi: Načrt pravil za novi slovenski pravopis (1981) oz. Slovenski pravopis, I., Pravila (1990).) Tu je Stane stisnil rep, bi rekel »le vilain Toporichitch« (in morda bi kaj rekla tudi po Suhadolniku »samovoljni« »lažnjivi Moder« ter celo »nekoč potvarjalni« in »črno-belonormativni« Gradišnik). Suhadolnik pa seveda koj oživi, ko je Toporišiča po njegovem mogoče spet kako pritisniti.

Omenja mojo akcijo z začetka 70. let, da bi novo izdajo pravopisa – ker ga ni SAZU – pripravili v okviru Slavističnega društva Slovenije (to je bilo »topogledno« aktivno že pri SP 1935). Suhadolnik mi takoj implicitno podtakne, da bi bil v tem primeru ta pravopis »določal posameznik«. Dokumenti glede tega kažejo, da sem jaz tedaj – in zmeraj – imel v mislih komisijo (prim. v Jeziku in slovstvu za tiste čase), in so se zanjo ljudje tudi izjavljali, med njimi pač tudi Janez Menart. Samo da bi ta komisija bila pravopis izdelala brez tutorstva manj pristojnih recenzentov. Kakor hitro pa je SAZU dala vedeti, da bo za pravopis še naprej sama skrbela, in je za to konkretno tudi kaj ukrenila, sem tudi jaz takoj nehal z ono spodbuhalno akcijo in se s tem podal na več kot dvajsetletni »dolgi pohod«, ki mi je vzel veliko predragocene energije v najlepših moških ustvarjalnih letih (slovenski narod in Suhadolnika posebej bi bil v tem času onesrečil vsaj še s kakimi tremi, štirimi jezikoslovnimi knjigami!).

In Suhadolnik še docira o tem, kakšen naj bo slovenski pravopis in namiguje na »napetosti tudi v sedanji komisiji za pravopis«. Le določno, Suhadolnik, in moj odgovor ne bo umanjkal.

K Suhadolnikovi misli »Pravopis bodi stvar dogovora in ne golih strokovnih ugotovitev« naj pripomnim, da naj bo stvar obojega, le da pri »strokovnih ugotovitvah« ne bi rabil prilastka »golih«, ampak bi ga izpustil, »ugotovitev« pa zamenjal s »spoznanj«. Pri tem pa je treba še vedeti, da ima tudi pravopisna stran jezika svojo dinamiko in da je knjižnemu jeziku le v korist, če mu teoretična misel v kolizijskih primerih prakse in teorije nakaže rešilno pot, npr. pri pisavi vsega, kar je ena beseda, skupaj, in podobno, kjer naš Suhadolnik rine v ospredje samo pisno izročilo in prakso, ki pa pri takih vprašanjih ni drugo kot slepec na cesti: lahko gre pravo pot, še lažje pa se znajde v jarku (po latinskem pregovoru Praxis sine theoria sicut caecus est in via: upam, da sem napisal prav (čeprav nisem bil v šentviški, ampak na mariborski klasični gimnaziji, in me ni učil Breznik, ampak drugi, tudi doktorji).

Še glede nečesa se s Suhadolnikom, ki mu proti koncu intervjuja kar premočno narašča potenca, ne strinjam: da bi bila komisija za kulturo slovenskega jezika pri ZRC. Če bo skušal »avtoritativno gojiti zborni jezik« z ljudmi, ki jih pozna od dela za slovar, naj si poprej podrobno pretehta njihove kvalifikacije za tako delo (in seveda besedilno prakso). Pri tej zadevi ne gre samo za Jezikovno razsodišče: gre za telo, ki naj bi bilo širše, s širšimi nalogami – kakor nedavno tega Svet za slovenščino v javni rabi – in ki bi zavzemalo stališča ne samo o jezikovnokulturnih zadevah (kakor jih tudi Jezikovno razsodišče ni samo o teh). Tako telo naj bi ne bilo ustanovno ozko vezano, ampak naj bi bilo medustanovno (streho za sestanke pa mu zaradi mene lahko daje tudi ZRC ali FF, če tega ne želi Skupščina, za kar se potegujem jaz). Za jezikovno kulturo bo v veliki meri poskrbljeno s slovarskim delom Slovenskega pravopisa, ki je v zamisli, in v že uresničujoči se stvarnosti (ter v že izdanem delu s pravili) priručnik prav za jezikovno kulturo. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša bi storil prav, ko bi vse svoje delavce od SSKJ določil za delo na slovarju Slovenskega pravopisa – skupaj z vodjo leksikološke sekcije, ki bi to delo vodila, kakor je vodila izdelavo slovarja – seveda po načelih glavnega uredniškega odbora, kakor ga je imel tudi SSKJ.

V zvezi s tem sem enakega mnenja s Stanetom Suhadolnikom glede perečnosti enozvezkovnika. Odložimo za tri, štiri leta izdelovanje tega slovarja slovenskega jezika, saj sedaj vsa slovenska javnost pričakuje prav pravopisni slovar, medtem ko ima za pomensko in frazeološko stran na razpolago pravkar dokončani SSKJ. Šele za tem bi se lotili izdelave enozvezkovnika, ki se bo v premnogem lahko oprl na obravnavo slovenskega besednega gradiva, kakor smo se zanj odločili pri pravopisnem slovarju, med drugim tudi v označevanju stilne vrednosti, oblikoslovnih značilnosti, pravopisa, izgovora itd.; iz svojega ga bo lahko dopolnjeval s pomensko-stjo obravnavanega besedja in besednih zvez, po možnosti tudi stalnih (tj. frazeoloških).

Naši razgledi, 20. 3. 1992, str. 164–165.

* * *

O temi in remi v slovenskih besedilih

V svojem poročilu o »knjig(i) slovenske germanistike Jasne Makovec - Černe«, »doktorski disertaciji, ki jo je avtorica (1991) zagovarjala »v Zagrebu«, me Erika Kržišnik v Književnih listih Dela (21. 5. t. l., str. 14) negativno apostrofira – implicitno pa celotno slovenistiko, kolikor obravnava zadevno problematiko, – ko iz Enciklopedije slovenskega jezika navaja moje pojmovanje strokovnega izraza »členitev po aktualnosti«.

Poročevalka namreč mojo »definicijo« tega pojava, češ da je to »delitev stavka oz. posredne zveze stavkov (= stavčja) na izhodišče (temo), prehod (tranzicijo) in jedro (remo)«, takoj komentira s »kar pomeni, da se pojav opazuje na ravni enostavčne in podredno zložene povedi«.

Že ta njen komentar je napačen. Definicija iz ESJ namreč iz členitve po aktualnosti ne izključuje prirednih povedi, tj. zvez dveh ali več enakovrednih stavkov (ali stavčij) iste povedi. E. Kržišnik očitno še zmeraj ne loči stavka in povedi: prvo je angleško clause, drugo sentence. Definicija iz ESJ pove le, da se členitev po aktualnosti opravlja za vsako v njej

omenjeno enoto posebej, torej tako za enostavno kot za podredno zloženo poved po enkrat, za priredno zloženo pa tolikokrat, kolikor je v njej prirednih stavčnih delov, najsi bodo neodvisni enostavni ali pa stavčja. Za primer: (a) *Danes dežuje*, (b) *Pravim, da danes dežuje*, (c) *Danes dežuje, včeraj pa je bil prekrasen dan*.

E. Kržišnik po svoje od nas kritizirano besedilo nadaljuje z ravno tako nevzdržnim primerjanjem naše teorije členitve po aktualnosti s teorijo J. Makovec-Černe, ko pravi: »In ravno v tem je pristop J. Makovec-Černe bistveno drugačen. Kot opazovalno točko vzame celotno (koherentno) besedilo, ki ga z vidika tematsko-rematske ureditve deli na *izreke oz. izrečeno (Ausserung)*. Opazuje torej, kako je s temo oz. temami in remami organizirano celotno besedilo, kako se v njem tema razvija (*tematska progresija*) in kakšne vrste informacije prinaša/jo/rema/e/ (novo ali le specializirano itd.)«. E. Kržišnik bi kot asistentka na ljubljanski slovenistiki lahko vedela, da tudi slovensko jezikoslovje tega vprašanja ne rešuje samo v okviru ene povedi, ampak da se pri tem od Breznika (1908: Besedni red v govoru. Dom in svet) najprej opira na »celotno (koherentno) besedilo«. Prim. moja izdajo Breznikovih jezikoslovnih spisov (Jezikoslovne razprave, 1982, 233–253), konkretno str. 237 in 245–246. kjer Breznik to problematiko – pač med prvimi v Evropi – obravnava v »samostojn/em/ odstavk/u/ iz J. Trdine, naslovljenem Rajska ptica. Odstavek ima 6 povedi, od katerih so prve tri enostavne, 4. in 5. priredni dvo-stavčni, šesta pa priredna (njen prvi del je prosti stavek, drugi pa stavčje, sestoječe iz glavnega stavka in dveh njegovih odvisnikov. Za nejeverne Tomaže bodi ta odstavek naveden:

Bil je imeniten grof. Ta grof je šel v Gorjance na lov. Velika družba prijateljev in lovcev ga je spremljala. Grof ugleda medveda in skoči za njim. Medved šine v goščavo, grof za njim. Medveda izmanjka in grof vidi, da se nahaja v neznanem kraju, po katerem še nikoli ni hodil!

Breznik besedni red seveda (slovnici primerno) podobno obravnava tudi v svoji Slovenski slovnici od l. 1916 naprej. Podobno je slovenski besedni red obravnavan tudi v Slovenski slovnici A. Bajca, R. Kolariča, M. Rupla (in J. Šolarja) 1956 (str. 328–329; v izdaji 1964 na str. 346–347), pa seveda tudi v mojem Slovenskem knjižnem jeziku 4 (1970), 172–173 (ob odlomku iz Finžgarjeve povesti iz vojnih časov). O členitvi po aktualnosti na podlagi sovisnega besedila sem razpravljal že pred tem v Slavistični reviji (1967, 251–274: Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku), konkretno na str. 253–256. Ta razprava je ponatisnjena v moji knjigi Nova slovenska skladnja, 1982, 161–181. Iz nje sem zadevno o členitvi po aktualnosti prevzel tudi v svojo Slovensko slovnico (1976, 1984, 1991), zelo razširjeno pa to prikazal v Novi slovenski skladnji (287–295) pod naslovom Določitev povedi po aktualnosti (tokrat ob zgoraj navedenem Breznikovem besedilnem primeru iz Trdine); Prim. še Toma Korošca v Slovenskem jeziku 3 (1985, 31–34). O členitvi po aktualnosti je pisala tudi Hermina Jug-Kranjec.

V vseh tu od nas navedenih delih se *via facti* govori tudi o »tematski progresiji«, katere obravnavo pri J. Makovec - Černe E. Kržišnik tako poudarja. Kaj je glede členitve po aktualnosti razprava J. Makovec - Černe nam Slovincem zares prinesla novega, bi bilo prav lepo, ko bi nam bila E. Kržišnik vsaj nakazala, če že ni mogla/hotela določno povedati.

P. S. Nismo vedeli, da imajo v Zagrebu (kjer je J. Makovec - Černe branila svojo disertacijo) take poznavalce členitve po aktualnosti slovenskih besedil in ustrezne naše teorije k temu, da je bilo pri omenjenem doktoratu treba prezreti v Ljubljani dostopno topogledno znanje.

Delo Književni listi, 11. 6. 1992, str. 14.

Posebna polemika sobesednice

Na mojo zavrnitev mnenja, da slovensko jezikoslovje besednega reda ne bi obravnavalo zunaj okvira enostavne in podredno zložene povedi (Delo KL, 11. jun. t. l.), mi avtorica krive sodbe, univ. asist. mag. E. Kržišnik, v ironično intoniranem sestavku v Delu KL (18. 6., str. 15) odgovarja, ne da bi mi v resnici kaj ovrgla.

Jaz sem v kritiki njenega mnenja o doslejšnji omejenosti reševanja členitve po aktualnosti v slovenistiki jasno povedal, da se je ta problematika reševala (1) tudi v priredjih in (2) tudi v nadpovednih, konkretno odstavčnih, besedilnih enotah. — Ne enega ne drugega polemikarka ni ovrgla. Namesto da bi bila svoje prvotno zmotno mnenje glede tega vzela na znanje (ali se celo korigirala), mi sedaj najprej izpisuje natančni naslov in mesto izida od mene omenjenega članka H. Jug Kranjec, zatem pa in extenso navaja še tri prispevke B. Pogorelec, v katerih naj bi bila obravnavana ista problematika (v resnici je v vseh teh treh člankih le mimogrede omenjena – kje natančno na po našem šteju 23 straneh, pa naj sama ugame, kakor sem moral zaradi preveritve njene trditve to storiti jaz).

Od mene navedeno nadpovedno besedilo iz Breznika naši polemikarki, kakor vidimo iz njenega odgovora, ne more predstavljati »celotnega (koherentnega) besedila«. Tega seveda tudi sam glede omenjenega odstavka nisem trdil: povedal sem le, da vprašanje členitve po aktualnosti rešujemo tudi v besedilnih enotah, ki presegajo poved. Zaradi tega je njeno mnenje (da pri obravnavi členitve po aktualnosti ostajamo v okviru enostavne povedi oz. podredja) zame prav zares »negativno apostrofiralo« doseganje slovenistično jezikoslovje od Breznika 1908 naprej. — Da je od Breznika obravnavani odstavek Trdinove pripovedi docela koherenten (po naše: sovisen) in tudi popolnjen, je tudi nadvse jasno.

V drugem odstavku E. Kržišnik iz moje Enciklopedije slovenskega jezika citira mesta o členitvi po aktualnosti, ki naj bi bila nejasna v ločevanju pojmov stavek in poved. — Kaj mi je *stavek*, *glagolski stavek*, *neglagolski stavek*, kaj *stavčje* in kaj *poved*, je jasno povedano pri ustreznih iztočnicah Enciklopedije; enako enoumno je to razločevanje pri iztočnicah *členitev po aktualnosti* in *izhodišče*; le v iztočnici *jedro* se mi je beseda stavek enkrat res nemarno zapisala preveč: prav (bolje) je torej, da je jedro »tisti del enostavne (ali podredno zložene) povedi /.../, ki o nečem pove kaj novega« (tri pike so za po nepotrebnem zapisano »ali stavka«). Ta nepotrebni *stavek* se mi je zapisal morda v zvezi s preurejanjem besedila zaradi oklepaja, morda pa tudi glede na to, kar pod 3. pomenom navajam pri iztočnici *stavek*, namreč, da je to enim »poved«, npr. tradicionalni slovenski slovnici. — Izvajati iz tega misel, da meni ni jasno, kaj je stavek, kaj poved, je torej prav čudno, da se blago izrazim.

V tretjem in četrtem odstavku polemikarka svoje besedovanje zapleta z reševanjem dileme, ki je tu dejansko ni, tj. ali gre pri povedi v zvezi s členitvijo po aktualnosti za t. i. govor ali jezik. Menda bomo vendar priznali, da tisti odstavek o lovu na Gorjancih ne more biti jezik, ampak je le rezultat govora, tj. besedilo. — Kaj je Kržišnikovi »tekst«, kaj »tekstem«, bo bralcem Dela KL lahko še bolj podrobno razložila, meni je povsem jasno, da je tudi poved del besedila (kolikor v določenih okoliščinah, dobro znanim strokovnjakom, že kar sama ni tudi besedilo).

Izrazu za poved (ang. sentence) ima smisel postavljati nasproti izraz *izrek* (prim. Renata

Zadavec v rokopisni magistrski nalogi pri O. Kunst Gnamuš) po našem le v okviru pragmatike, tj. kot nosilke tiste pomenskosti, ki ne izhaja le iz pomenske podstave (= propozicije) in ustreznega njenega inačenja (= modifikacije), ampak tudi iz sotvarja (= konteksta, okoliščin). To se navadno na prav lahek način ponazarja s povedjo kot *Zapri okno*, kar ne pomeni samo, da je izražena želja/zapoved, da se stori nekaj čisto določnega s tem gradbenim pohoštvnim elementom, ampak tudi to, da si tega dejanja kdo želi zaradi tega, ker je morda prišlo do prepaha, ali mu je zaradi odprtega okna postalo prevroče ali prehladno, ali pa celo namerava početi kaj takega, kar ni za vsaka ušesa ali oči, itd.

S tem jaz ta dvogovor tudi končujem (če ne bo kaj prav izjemnega v polemičarkinem morebitnem odgovoru), želeč sobesednici veliko uspehov v »jezikoslovni delavnici«; jaz je nimam, in se tudi v polemikah z jezikom in jezikoslovjem ubijam kar sam.

Delo Književni listi, 2. 7. 1992, str. 14.

* * *

K tvorbi svojilnih pridevnikov na *-ov/-ev* in *-in*

Znano je, da priponsko obrazilo *-ov* (in njegovo varianto *-ev*) pristavljamo podstavi ustrezne besede v roditeljski obliki: *Klémén Klemén-a* → *Klemén-ov -a -o*, *Jérnej Jerněj-a* → *Jerněj-ev -a -o*, *deklè, deklèt-a* → *deklèt-ov -a -o*. Enako delamo s priponskim obrazilom *-in*: *máti máter-e* → *máter-in*, *Ánka Ánk-e* → *Ánk-in -a -o*, *Júno Junón-e* → *Junón-in -a -o*.

Priponsko obrazilo *-ov/-ev* se dodaja moškim in srednjim podstavam, *-in* pa ženskim: *človek, jelen, tele – mati*.

V pisavi naših občil pa prihaja do več napak. Najznačilnejša je npr., da se priponsko obrazilo *-in* dodaja samostalniškim podstavam moške *a*-jevske sklanjatve, tj. samostalnikom, kakor je npr. *Jánša Jánš-e* → *Janš-in -a -o*. To je sedaj tvorba po srbohrvaščini, in zato v slovenskem knjižnem jeziku prepovedana; prav je torej: *Janša, Trdina, Bratina, Sluga, Muha – Janšev, Trdinov, Bratinov, Slugov, Muhov*. V SP 1990 imamo tvorbo pridevnikov na *-ov/-ev* oziroma *-in* obdelano na str. 117 do 119, kjer je tovrstni primer *vojvoda – vojvodov*, za srednji spol *dekletov, teletov, Delov*.

Svojilne pridevnike na *-in* poznajo torej samo ženske podstave (SP 1990, str. 118 do 119), npr. *mama mam-e mam-in*, *Sapfo Sapf-e* → *Sapf-in*, *Livia Livi-e* → *Livij-in* (prim. rod. *pet Livij*) – tako tudi za *-i*, *-y* v imenovalniku ednine (*Mary* → *Mary-in*). Žal to ni posplošeno na vse druge primere z žensko podstavo, tako da imamo sedaj varianto *Tea Tee* → *Tein/Tejin*, *boa, boe* → *boin/bojin*, saj bi se tudi tu kazalo ravnati po roditeljski množinski obliki, kjer se v podstavi pokaže *-j-*: *Tea, pet Tej* oziroma *boa, pet boj* in bi torej bilo bolje ostati pri pisavi *Tejin in bojin*, pri sedanjem predpisu v SP 1990 pa vendar dajati prednost obliki na *-jin*. To bi potem veljalo tudi za tip *Minu*: torej prej *Minujin* kot *Minuin*.

Druga stvar: Nekatera glasila v glavnem ne sprejemajo določila, da se svojilno obrazilo *-ev* piše za vsemi govorjenimi šumevci (*č ž š . . .*) in za govorjenima *j* in *c* ne glede na to, kako se ti šumevci itd. pišejo, npr. glas *š*: *Toš, Bush, Lelouche, Frisch, Janoš, Janusz* ipd. (enako

drugi zgoraj omenjeni šumevci ter *j* in *c*). Ker vsa ta imena vendar tudi izgovarjamo, se tudi držimo premenilnega obrazila *-ev*, in torej pišimo *Tošev -a -o*; tako še *Bushev, Lelouchev, Frischev, Janosev, Januszew* itd. Pri tem tudi tukaj pri pisnih variantah *-ov* in *-ev* dajajmo prednost pisanju z *-ev*, da Slovencem *o*-jev ne bo treba brati kot *e*.

Sestavil Jože Toporišič, prediskutirano na seji Komisije za sestavo slovarskega dela Slovenskega pravopisa pri SAZU

Večer, 20. 10. 1992, str. 18.

Delo, 23. 10. 1992, str. 6.

* * *

Vilku Novaku: Ne prezrto, ampak nesprejeto dosedanje branje in umevanje

V Književnih listih Dela (20. 2. t. 1., str. 30) ima Vilko Novak dve pripombi k mojemu deležu pri izdaji Stiškega rokopisa. Ne da bi bralcu prav povedal, za kaj pri meni v tej izdaji gre, se je takoj kritično zapičil v dve podrobnosti moje obravnave teh besedil, glede katerih misli, da ima on in ne jaz prav.

Jaz v besedilu Stiškega rokopisa, ki ga naslavljam Češčena bodi, besedne zveze *kralewa mati* prevajam kot *kraljéva máti* in ne (kot bi po I. Grafenauerju) še nadalje prevajal kritik, namreč *kraljica, mati*. Kritik se ob *kraljéva mati* sprašuje: »/K/akšna kraljeva mati, katerega kralja?!« Marsikdo med nami pa seveda ve, da je bila Marija Kristusova mati in enačenje *Kristus* in *kralj* je tudi precej znano, mar ne? Npr. že v napisu na križu: *INRI = Jesus Nazarenus Rex Judorum* »Jezus Nazareški Kralj Judovski«. *Kraljevi* poleg tega pomeni tudi 'kraljevski', ki pa ne izraža svojine, ampak vrsto. Izraz *kraljeva* bi torej bil nekako v smislu Goethejeve misli, da bi »matere vzgojene otroke rodile, ko bi samé táke bile« (moja licentia poetica v naglasu bile).

Meni se tudi zdi malo verjetno, da bi bili Slovenci zvezo »kralewa mati te mylosti« lahko razumeli kot »kraljica, mati«, seveda pa nič ne dvomim, da je *kralewa* bila 'kraljica' Čehom, in morda tudi stiškem duhovniku, ki je iz latinske ustreznice tega besedila bral besedo *regina* »kraljica«. Našemu branju in njegovemu utemeljevanju torej ne pride nič do živega sklicevanje na »historične slovarje češkega jezika (od Gebauerja naprej)«, saj nismo nikoli gojili misli, da v Stiškem rokopisu zapisana *kralewa* Čehom ne bi zaznamovala kraljice.

K besedi *kralewa* se kritik vrača še na drugem mestu svojega prispevka, češ da je Grafenauer (Dom in svet 1916, 243) »pravilno pojasnil: *kralewa = kraljica*, č. *králová* – (v sodobni češčini: *královna*, prim. F. Bradač, Češkoslovenski slovar, 1929, V. N.) in dodal, da je tudi v pozdravu Ulricha v. Lichtenstein 'gralwa Venus' treba razumeti gralwa kot kraljica (navadno prevajajo tudi to mesto kot: *kraljéva*, V. N.)«

Prvič h Grafenauerju: tudi mi smo pogledali v češki slovar (Slovník staročeský, 1916) in tam poleg oblike *králová* našli tudi *králevá*, poleg *královna* pa tudi *králevna*. In drugič: tudi *gralwo Venus* torej naši ljudje berejo po smislu *kraljéva*. Za nas Slovence *kraljéva* pač

ni samostalnik (če je pred drugim samostalnikom, še zlasti ne), ampak pridevnik. Sicer pa bi spomnil na zvezo *Sin božji* in *Bog Sin*, kar je menda oboje v redu. (Diskutanti k temu meni dobrodošli.)

Konkretna kritikova misel je še proti slovenskemu pridevniku »kraljévi -a -o«, češ da v 15. stol. pač še ni bil v rabi. Da oblika *kraléwa* obstoji že v 15. stol., bo treba priznati, ker je v Stiškem rokopisu zapisana in so jo – po našem – tako tudi razumeli. Dokazati obstoj pridevnika *kraljévi* iz drugih slovenskih rokopisov te dobe pa seveda ni mogoče, ker jih iz prve polovice 15. stol. tako rekoč ni, pa tudi ne v preostalih dveh starih češčenamarijah. Že iz 16. stol. pa pridevnik *kraljévi* imamo potrjen, npr. pri Trubarju 1557: *is kraléwiga Duora*, pa *ta kraléui*. Ali pa pri Dalmatinu (1584): *Krajlevi dul*, pa *Krajleviga Semena*, *ti krajlevi Syn* – torej kot določni vrstni pridevnik in to poleg oblik na *-ski*: *Krajleufki stol*, *eniga Krajleufkiga fynu*, *Ta Krajleufki je rekèl k'njemu*. Vrstni pridevnik na *-évi* oz. *-évski* pa ima nasprotje v svojilnem pridevniku na *-ov/-ev*: *Krajlov stol*, *Krajlou ozha*, *Krajleu Set*.

Druga stvar, ki kritika pri mojem branju besedila Češčena bodi moti, je zveza »*tuge abne otroczy te ewe*« (kakor to piše kritik pač po zaslugi tiskarskega škrate, torej *abne* za *fabne*). Na podlagi »lat. izvornika: *Exules filii Hevae*« bi kritik to mesto »prej bral dolensjsko 'tuje' = tvoje, kar bi besedni zvezi dalo pomen«, po Grafenauerju kritik malo pozneje »na tujem (po)zabljeni, kar bi prav dobro odgovarjalo lat. izrazu *exul*.

In zakaj jaz tega iz Grafenauerja nisem sprejel (ne prezrl, da bi bil potem lahko prepisal, kakor kritik menda namiguje z nekoliko dvoumno rabo glagola prezreti)? Zato, ker takó besede skladensjsko in oblikovno ne gredo prav skupaj: *otroci* bi v češčini imeli kategorijo živosti in bi torej zveza kakor v slovenščini morala imeti *-i*-jevski končnici, tj. *tuji* (= tvojji) *zabni otroci*. (Te oblikoslovno-skladensjske posebnosti mojemu kritiku očitno ne delajo nobenih težav.) Sicer pa kritik *tuge* enkrat podaja kot *tuje* 'tvoje', drugič z 'na tujem', kar je dovolj različno in torej kaže na resnične zadrege s tem mestom besedila. Težava z besedo *tuge* je bila zame tudi v tem, da naj bi ta svojilni zaimek za drugo osebo ednine imel dve osnovi, tj. *tuj-* in *> tv-*, in to v istem besedilu: *tuge sabne – fadu twega*. To meni ni najbolj verjetno, saj npr. pri Trubarju, ki je res rabil *tuj* za 'tvoj', npr. v Novem testamentu 1557, dosledno beremo le eno osnovo, tj. *tuj-*: *Tui Cent*, *kar ie tuie*, *tuiga Gospudi*, *f tuio mislo*, *f teim tuiem*, *utuim*, *f tuiemi*. V obeh drugih češčenamarijah iz predprotestantskega izročila imamo osnovo *tvoj-* (*sad twoyga teleffa* – Celovski/Rateški rokopis s konca 14. stol., oz. *Sfadt twoyga telleffa*) – Starogorski rokopis s konca 15. stol. (O raznih oblikah osnov svojilnih zaimkov je celo razpravo napisal Stanislav Škrabec: *Cvetje z vertov sv. Frančiška*, 2 (1881), štev. 8 do 12.)

Beseda *zabiti* za naše *pozabiti* je za 16. stol. dovolj obilno potrjena, je pa menda spredaj izgubila *v-* (izgovorno *w-*) iz *u-* (kakor ga imamo npr. v *ustopiti*, *umanjka-ti*), kar bi besedi *zaben* po mojem dalo pomen 'nezaben', tj. tak, ki se ne more pozabiti, ker je ves čas prisoten v človekovi zavesti. Torej sem bral *tuge (ne)zabne otroci Evini*: koren *tég-/tqg-* imamo ohranjen v *otožen* s te vrste pomenom, tudi v *tožiti* 'jadikovati', pa seveda v ohranjenih *toga* in *tuga* (prim. še srbohrvaško *tužan*). *Togo* in *tugo* navaja npr. Pleteršnik. Miklošič v svojem Etimološkem slovarju 1886 (str. 350, torej pod *teng-*) navaja tudi pomene 'težek/nadležen biti', pa tudi 'trpeti' in na str. 350 za češčino navaja ustreznico *touha* poleg *tuha* s pomenom 'Bangigkeit', kar z našim Cigaletom 1860 lahko podamo s *plahota*, *bridkost*, tudi *težava*, *tesnota*, *tesnoba*, *nemir*, *strah*, *skrb*.

To je vse, kar k temu lahko povem: kritik pa si lahko misli, da sem se prav na podlagi upoštevanja takega, kot sem tu deloma nakazal, odločil, kakor sem se. Mislim, da sem glede

na to stanje svoje jezikoslovne zavesti pri razlagi tega mesta naravnost, moral iti v drugo smer kakor Grafenauer.

Pravzaprav je še tretja stvar, ki je v moji »jezikoslovni obravnavi« Stiškega rokopisa zaustavila budno kritikovo oko, tj. moja potrditev zaimka *jaz* v obliki *ja/je* v vzhodni slovenščini. Tukaj je v kritikovo besedilo menda spet krepko posegel tiskarski škrtat (manjkajo npr. vejice, besedo *najdbe* je menda treba brati *najde*, in še kaj), tako da je kritikovo besedilo na tem mestu – ne po moji zaslugi – v bistvu nerazberljivo. V zvezi s tem kritik omenja svoj rokopis Slovarja stare knjižne prekmurščine (pri SAZU), ki pa meni ni bil nič v rokah (bog ve, če bi mi ga tudi lahko pokazali, ko bi se bil zanj tudi zanimal – poleg tega sem Stiški rokopis obravnaval v vojnih dneh tu na Gorenjskem, tako da je bilo kar težko hoditi po knjižnicah, tudi če si bil – kakor jaz prav v dejanskih vojnih dneh – v Ljubljani). Me pa seveda veseli, da se tudi v kritikovem slovarju najdejo potrditve za *ja/je* (seveda v primerni prekmurski glasovni preobleki) za splošnejše slovenski *jaz*. Tudi mi je drago slišati, da v Prekmurju živi/je živela oblika *svetica* za *svetnica*.

Preden zaključim, naj povem, da sem se po objavi Novakovega kritičnega prispevka k v bistvu prvi pošteni izdaji Stiškega rokopisa res podal v Inštitut slovenskega jezika Frana Ramovša, kjer mi je mag. Majda Merše zelo prijazno postregla z izpisi iz našega slovstva protestantske dobe: da mi ne bi kdo očital, da sem sam tako priden, da bi si bil iz besedil nabral obvestila o besedah, ki je tu o njih govor.

Na koncu naj tudi jaz povem, da z dano izdajo Stiškega rokopisa gotovo še ni izrečena zadnja beseda o njem, še zlasti ne glede na to, da se je bilo treba pri izdajatelju nekako kar precej potegovati za več prostora, kakor ga je bil razpravnemu delu izdaje Stiškega rokopisa sicer prvotno namenil. Če bo Stiški rokopis kdo »poglobljeno in novo« obravnaval – v tem se seveda skriva kritikov namig na našo nepoglobljenost in nenovost –, mu seveda želim veliko sreče, tudi v bohemističnem trudu. Kolikor je bilo tega meni potrebno za pojasnjevanje vprašanj, ki so se mi zastavljala tudi ob upoštevanju dela predhodnikov ob tem besedilu – kar nekaj jih v razpravi tudi navajam – pa sem si ustrezno znal tudi sam poiskati iz splošno dostopnih priročnikov.

Delo Književni listi, 27. 2. 1992, str. 4.

* * *

Dane Zajc v »Samostojni Sloveniji« in »slovenskem jeziku«

V času poletnih kislih kumaric preteklega leta (Delo, 7. 8., str. 7) je v bojni rog zatrobil pesnik Zajc in – kakor general Adžić, tj. brez argumentov, ki bi zdržali kakršno koli stvarno presojo – pozval na sveto vojno proti naši slovnici, goneči ga k nekultiviranemu izražanju: »Kolnem tudi zaradi naših slovniciarjev.« Kdo so ti slovniciarji, možakar tudi pove: to je Jože Toporišič. In kako, da se je pesnik spustil tako nizko, da si da opraviti celo s tako zaničevanja vrednimi ljudmi, kakor smo v očeh našega pesništva že tradicionalno slovniciarji?

Kolikor vidim, je pesniški jezikoslovni politik to storil iz treh razlogov. Prvič zaradi politike: znanja slovenščine – če sem prav razumel – že zato ne moremo zahtevati od »neslo-

venskih priseljencev«, ker bi pri tem morali znati tudi našo slovnico, ki pa se je po Zajčevem »ne da naučiti in najbrž tudi ne učiti«. Drugič zaradi krutega dejstva, da »povprečni Slovenec s končano srednjo šolo ne zna postavljati vejic«. (Upam, da naš jezikovni politik ni med temi nesrečniki, gotovo pa si bo s to svojo mislijo tudi med pisatelji nabral kaj glasov za ponovno izvolitev na vodilno mesto v organizaciji.) Tretji Zajčev razlog pa je tudi družbenopolitičen, saj se pesnik oglašča kot skrbni očka »svojih otrok« (dveh, da ne bo kdo pomislil na množino): »Dvakrat sem se s svojima otrokoma v različnih časih ubadal s šolsko slovnico in obakrat nismo prišli daleč. Ne otroka, ne jaz. Včasih sem pobesnel, včasih sem se smejal,« nam sporoča.

Ker je ena težav, ki je Zajca besnila (in ga po vsem videzu še), razlika med stavkom in povedjo, naj mu uganko razrešim jaz ob primeru iz njegovega Velikega črnega bika (prim. Slovenska zvrstna besedila, 1981 – sicer pa sem to njegovo pesem interpretiral v Slovenskem knjižnem jeziku 4, 1970, 43–46). Ta pesem sestoji pretežno iz samih enostavnih povedi, kakršna je npr. *Veliki črni bik rjove v jutro*: ima eno osebno glagolsko obliko (*rjove*), ta pa na levi zahteva vršilca dejanja (*veliki črni bik*), na desni pa dopušča okoliščino (*v jutro*). Zdaj pa pogledjmo dvostavčno poved: *Je slast poslušati, kako ti vrača odmev tvoj zamolkli klic?* — Je torej res težko ločiti stavek od povedi, če nisi zaklel, da se ne boš ničesar takega naučil?!

In še, kje bi bila po »Toporišičevi« teoriji meja povedi? — Tam, gospod jezikovni politik Zajc, kjer stavite končno piko, vprašaj ali klicaj (ali tri pike zaradi nedokončane misli), naslednjo besedo pa spet obvezno pišete z veliko začetnico. (Pesniki imajo tu tudi stilistične pravice, seveda!) To o končni piki morajo znati (in res tudi znajo) že otroci 1. razreda osnovne šole, tako da prav dobro pišejo: »Očka kolne tudi zaradi naših slovniciarjev.« Ali: »Očka v tem jeziku piše in govori, zmerja, ljubkuje in kolne.« Ali iz Zajčevega Velikega črnega bika: v 1. njeni kritici imamo naslednje štiri povedi stavke (= povedi iz po enega stavka):

Prazni so pašniki.
 Prazne so gore.
 Prazne so grape.
 Prazne kot odmev tvojega klica.

Če ne bi hoteli biti tako pomembni, če bi se hoteli malo pritišati, pa bi iz teh 4 povedi lahko napravili le eno, to pa tako, da bi prve tri pike zamenjali z vejico ali s podpičjem, zadnje tri stavke pa bi potem morali pisati z malo začetnico:

A: Prazni so pašniki,
 prazne so gore,
 prazne so grape,
 prazne kot odmev tvojega klica.

B: Prazni so pašniki;
 prazne so gore;
 prazne so grape;
 prazne kot odmev tvojega klica.

Da bi to razumel, je vsakomur dano; kdor noče, mu pa pomagati ni mogoče. In tako kakor o stavku in povedi naš pesnik razgrinja svoje »misli« in »argumente« naprej in nazaj, vse brez hladne pameti, vse samo iz meni za izobraženca nerazumljive zlobne strastnosti. Tako

nikakor ne vidi (res ne more?), da je dvojina v nekaterih slovničnih delih pisana za množino samo zaradi tega, ker sta pri imenskih besedah roditelj in mestnik dvojine vzeta iz množine: *od dveh/treh fantov, o dveh/treh dekletih*. In kaj se pri tem blodi po glavi našemu kritiku? Da dvojino stavimo na tretje mesto zato, ker »naj bi bila vzeta z rezervo, kot nekaj, kar bo kmalu zgubilo svoj namen in pomen«, in ker menda za nas velja štetje 1, 3, 2! Saj to vendar ni inteligentno, to je iskanje »napak« in zlih namenov tam, kjer jih ni, samo da bi se lahko kaj grdega reklo o človeku, ki si ga je kdo izbral za sovražnika. Ali je to taka morala?!

In tu pri Zajcu prihaja na dan nekaj neznansko grdega, ko meni očita »kardeljjanstvo«: »kardeljansko obsedenost po večnem revolucionarnem preimenovanju stvari in pojmov, v pohlepu po uničevanju tradicije, dušitvi misli in duše« oz. »slovnična pravila, ki so bila v rabi pred kardeljansko blaznostjo«. Ne vem, ali je naš pesnik kdaj klečal v kardeljanskem krdelu – zase lahko rečem, da nikoli in nikdar, ne za daljši ne za krajši čas, ne za skorjo kruha in ne za kariero, kakor je marsikateri sedanjih velikih demokratov. Proti zgrešenim Kardeljčevim in bivšega režima idejam o jeziku in narodnosti in narodu sem davno pred pisatelji s tiskano besedo odkrito nastopal doma in v tujini vse do Amerike (prim. moja lani neposredno pred vojno izšlo knjigo Družbenost slovenskega jezika), zato se z gnusom odvrčam od tega zajčevskega blebetanja o jeziku in slovničarjih, resnično z gnusom tudi od vseh njegovih nedoločnosti, ki niso drugega kot pomanjkanje pravih argumentov proti spoznanjem o jeziku, kakor se razodevajo v novejših jezikoslovnih smereh in s tem tudi v mojih delih, ki jih Zajc tako besno in hkrati nemočno naskakuje. Tu ne gre za noben »konservativni marksizem«, ne za »revolucionarne posege v jezik«, za nobene »samozvano napisane zakone«, ampak za stvari, kakršne pač so, ne pa za voluntaristično videnje iz ideologije, kakršna je marksistična in slepa pesniška à la Zajc. Sam sem res, že dolgo, le »služabnik« tega jezika (napisal sem vsaj 15 knjig itd.). Je Zajc sploh prebral katero mojih jezikoslovnih del? Šele, ko jih bo prebral – ali le eno, katero koli izmed njih – šele tedaj bi mi na podlagi česa konkretnega lahko očital, da sem »brez posluha in brez talenta za besede, s katerimi se ukvarja/m/«. Kakšna nadutost tiči za temi njegovimi besedami, da tako lahko govori o človeku, kakršen sem tudi v svojih jezikoslovnih delih.

Mene je že veliko ljudi poskušalo »detronizirati«, »moč jezika« pa seveda ne, saj mu jo jaz sam v vsakem oziru odkrivam in krepim ter drugim uzaveščam. Če me bo sedaj detroniziral »slovenski parlament« – le kaj se skriva za temi besedami? –, pa bo slabo znamenje za vse zares pokončne ljudi, ne le za takega, kakor sem jaz, ki je vendar pokončen obstal tako pod Hitlerjem (4 leta izseljenškega taborišča, nikoli vojščak tega histerika) kakor pod Stalinom (če z drugim nekoliko tipsko označim naše poveljne razmere). — Sicer se pa jaz – tudi na Zajčevem mestu – ne bi rad ponašal s tistimi, ki bi jih pognal – rad pognal – čez senčno črto smrti, pa čeprav tudi le intelektualne.

P. S. Ta odgovor Zajcu sem napisal avgusta lanskega leta, a sem njegovo objavo zadržal, saj pisanje, kakor je Zajčevo, vendar ni bilo vredno trenutka slovenskega naroda, ko se je bil nedavno pognal v odločilno tveganje za svobodo (tudi v obliki mojega sina). Ker pa Dane Zajc ne odneha s svojo zlobno akcijo zoper mene, naj se to natisne sedaj.

Delo, 29. 3. 1992, str. 6.

Normativnost

Neutemeljeno etiketiranje

V Delovih Pismih bralcev (26. januarja 1993) je izšlo zabavljanje Ivana Veršiča na račun Slovenskega pravopisa 1990. K njegovemu pisanju le tole: (1) Slovenski pravopis 1990 ne predvideva pisave *šorpion*, ampak bo ostal pri tradicionalnem *škorpijonu* (SP 1962, Slovar slovenskega knjižnega jezika IV) in pač pri puški *vinčestrki* (SSKJ V). (2) Priimkov iz hrvaščine (in srbščine) naš pravopis pisno ne podomačuje (tako da je pisava *Tudžman* zagotovljena), in enako ravna z angleškimi priimki (*Major*) – torej sta *Tudžman* in *Mejdžer* samo Veršičevo podtikanje. In zakaj se jima ni treba »bati«, da bi ju pisali po slovensko? Ker nista kakega starodavnega kraljevskega ali podobno imenitnega rodu. (3) Pač pa bo *Marie Antoinette* v pravopisu po starem izročilu (SP 1962 pod *Anton* pač *Marija Antoinetta*). Drugo njeno ime se seveda ne bo izgovarjalo po predlogu I. Veršiča »Antuvaneta«, ampak samo po utrjenem izročilu [antoaneta], za kar spet primerjaj SP 1962 na navedenem mestu.

Ostane torej še *Savdska Arabija*. Zakaj jo pišem z -v- in zakaj ne z -u-? Zato ker imena držav pisno (in še kako) načeloma podomačujemo: prim. npr. *Madžarska*, *Francija*, *Španija*.

Slovenski pravopis 1990 je nastal na podlagi Načrta pravil za novi slovenski pravopis (1981); ob njem se je v strokovni in najširši kulturni javnosti razvilo doslej najtemeljitejše razpravljanje o kakem slovenskem pravopisu.

Prilastki, s katerimi I. Veršič obklada novi Slovenski pravopis (»zmešnjave, nečednosti, neokusnosti, nedoslednosti – nevzdržnost, dezintelektualizacija 2-krat, vulgarizacija 2-krat, prelom z izročilom – vreči v obcestni jarek«), spričo od nas podane argumentacije za dejanske odločitve glede pisanja prevzetih besed v slovenščini torej ne morejo zadevati ne uredniškega odbora pravopisa ne njegove izdajateljice, temveč upravičeno »krasijo« plašč Ivana Veršiča in urednico ustrezne strani Dela, ker je objavila to Veršičevo zabavljanje.

Jože Toporišič, za uredniški odbor SP 1990

Delo, 12. 2. 1993, str. 10.

Ali je slovenščina ogrožena

V Sobotni prilogi Dela se me meni neznani I. Bratož loteva na način, ki me sili, da se na njegovo besedovanje vendarle odzovem, čeprav me ta gospod »prav lepo prosi«, »naj nanj raje ne odgovarjam.«

(1) Vprašujem ga, zakaj vendar sem mu »med varuhi tukajšnjega jezika« (to bo pač: slovenščine) »najbolj škandalozna figura«. (Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika ima škandalozen dva pomena: »ki vzbuja ogorčenje, zgražanje« in »zelo slab, nekvaliteten«.)

(2) V čem je moj »avtoritativni vladarski slog«? Mar napadani nima pravice do obrambe? Seveda I. Bratož lahko etiketira, kakor hoče in kogar hoče, če se počuti »kompetentnega« za reševanje česa; toda navadni Zemljani se vendarle še zmeraj vprašujemo o utemeljenosti vsakega početja.

(3) Kje naj se v slovnici sicer obravnavajo oblike oziralega zaimka *kar*, če ne v oblikoslovju? Pa poglejte v SP 1962 ali v SSKJ: vendar tudi tu morate vedeti, da sta *čemer* in *čimer* obliki zaimka *kar* (ne *čemer* ne *čimer* namreč – razumljivo – ne v SP ne v SSKJ nista iztočnici).

(4) Kaj neki poreče I. Bratož na mojo ugotovitev, da »Slovenska slovnica Jožeta Toporišiča« nima nič opraviti z »ustreznimi državnimi organi« pri nas in je torej res »škandalozno«, da I. Bratož zavestno laže vesoljni Sloveniji, ko piše, da »tako slovnico ustrezni državni organi predpisujejo komaj godnim mladim ljudem, ki se še ne znajo braniti«.

(5) Ne vem sicer, če se tovariša Ceaușescu in Broz še/ali spet objemata, toda v srednješolski učbenik sporočanja ju vsekakor nisem spravil jaz, ampak »prof. dr. Breda Pogorelec, ki /na isti strani Dela – in še na naslednji/ prijazno odgovarja na nekaj kramljajoče zastavljениh vprašanj«; pomočnica pri tem ji je bila Marija Kolar iz Maribora.

(6) Igor Bratož ne – drugi so, ki bi mi lahko odgovorili na vprašanje, zakaj me Delo tako rado »časti« z umazanijami, ki jih čečkajo ljudje, ki z moralo pač nimajo problemov, kadar gre za napade na ljudi, ki ne trobijo v odrešilni enorog zadnjih že skoraj 50 let na Slovenskem.

Delo Sobotna priloga, 10. 4. 1993, str. 34.

Igorja Grdine prepotentnost (ali običajna spomladanska gonja)

Univerzitetno mladi (literarni) zgodovinar Igor Grdina ml., kakor vidim iz Književnih listov Dela (3. 3. t. 1., str. 14), mi nikakor ne more odpustiti, da sem v Slavistični reviji branil delo (in spomin) pokojnega Jakoba Riglerja o začetkih slovenskega knjižnega jezika.

Kako bi mi tudi odpustil, saj me je vendar – ko sem mu na fakulteti povedal, da bom proti njegovi objavi v 1. številki Slavistične revije 1993, s katero si menda utira pot v docenturo za našo staro književnost, žal sicer zelo zelo nerad, moral nastopiti pač jaz – pred tem dejanjem najresneje posvaril, češ da bom potem že videl (da, npr. vraga, pa res ni rekel). (Sicer me pa mož tudi v svojem zadnjem nastopu proti meni svari pred ponovnim ugovarjanjem njegovemu besedovanju, sicer k sreči v latinščini (*Quousque etc.*) in še angleščini (*I shall go ...*). Da bi pred takimi grožnjami stisnil rep med noge, je za moja leta in življenjsko pot, ki jo imam za seboj, pač nedopustna misel mladeniča – in tako sem se znašel v običajni spomladanski gonji Dela proti meni (naj spomnim na lanskoletno, pa ko je izšla moja Enciklopedija slovenskega jezika, pa pred dobrimi desetimi leti, ko so me na straneh tega časopisa s svojo pozornostjo častili Vidmar, Bor, Javoršek, da ne omenjam manjših junakov itd. in njihovih novinarskih pomagačev pri Književnih listih. Pa: takrat sem se bojeval tako rekoč proti duhovnim kraljem (sicer ozlovoljenim v tropu zbranim) slovenske duhovne srenje, danes pa se moram otepati z navadnimi novinarčki in strokovno nekompetentnimi Igorji in Zorki, ki mi res prav krivično jemljejo odmerek časa, ki ne more biti več kaj velik. Sicer pa je v 40 letih mojega neopredeljevanja za strankarsrvo – in izrazitega nastopanja proti tako rdečemu kakor črnemu klerikalizmu – moja koža prav lahko podplat čez in čez postala, da me tudi Igor Grdina ne more preveč prizadeti s svojo obilno besedo.

Kaj mi torej Igor Grdina očita (s kolikor le mogoče grdim rezoniranjem in etiketiranjem, močno spominjajočim na Javorška, ko je bil na višku svojega natolcevanja o slovenskem razumništvu – ki pa mi je malo pred svojo smrtjo nekako povrnil svojo naklonjenost, ko me je nagovarjal, da bi za naše velike može knjižno prikazal – o groza – samega Frana Miklošiča)? Očita mi Igor Grdina ne prav veliko; če odštejemo njegov prepričljivi gnev na moje profesorsko mesto na ljubljanski univerzi (bil pa sem – jezikoslovno zrastel na univerzi v Zagrebu – kot gostujoči tudi še na drugih, npr. v Chicagu, Regensburgu, Gradcu, Celovcu, Moskvi – da ne omenjam posameznih svojih predavanj na takih in podobnih ustanovah v Evropi in Ameriki); in še v moje dopisništvo na SAZU se dobrohotno zaganja kot čuvaj njenega ugleda, ki ga kvarim pač edinole jaz, ali jaz v prvi vrsti in predvsem.

Najprej me imenuje jezikoslovca vodnika – ironično seveda, češ da sem si ta vzdevek nadel v Enciklopediji slovenskega jezika. Na od njega navedenem mestu v Enciklopediji jezikoslovce vodnike imenujem tudi Toporišiča (enako še pri naglasoslovju). Podobno na tistem mestu dvakrat navajam tudi Riglerja in enkrat Logarja. — Ali je mogoče, da Igor Grdina mojih slovnic (tudi v ESJ je zapopadena) še ni videl, če jih že razumeti ne more, kakor gotovo ne naglasoslovja, ki mi ga torej tudi oporeka.

Drugi moj greh je, da latinski *dux* prevajam s knezom, ne z vojvodo: v naših slovarjih latinščine (Bradač) pomena vojvode pri iztočnici *dux* ni, so le: »1. vodnik, voditelj, upravi-

telj, glavar. 2. vojskovodja, poveljnik (...). 3. knez, vladar.« Za novo izdajo Uric v slovenščini pa bodo latinisti sedaj gotovo dodali še pomen vojvoda, pa morda tudi herceg, če ne celo hercog, tako da bo bodoči Toporišič glede tega bolj varno hodil po latinskih poteh, kakor je sedanjí.

In kako je s ponujanjem in naprošanjem v zvezi s prevodom Zimskih uric, kar našega Igorja Grdino zanima v zvezi z resničnostjo izjav? — Obojno je resnica: Slovenski matici in Mladinski knjigi sem priporočal, da bi s slovenskim prevodom počastili 400-letnico izida Zimskih uric in tako to delo vendarle napravili dostopno slovenskim ljudem, ki še latinščine ne učijo tako, kakor bi želeli naši latinisti (preizdana v latinski obleki je bila tedaj pri Trofeníku). Matica je moj predlog zavrnila, Mladinska je sprva predlagala celo izdajo v latinščini in slovenščini, pa je od tega odstopila, in sprva tudi Založba Obzorja ni bila za to, da delo izide ob sloviti obletnici (1584, 1984). Kako je bilo s prevajalci tega dela, sem v KL že pojasnil, in sem se prevajanja, ko so se Obzorja za izdajo odločila, lotil pač jaz sam (ker neki znani starejši latinist, ki je izbiral latinske napise v Ljubljani, tudi ni želel prevajati tega dela oz. zaradi bolezni tudi ni posebno mogel).

Kar odleglo mi je, ko sem sedaj zvedel nekaj o »i longa« (v svoji naivnosti domnevam, da je to 'dolgi i'), pa o rabi oklepajev, in črtic in lokov, o čemer da se je mogoče poučiti »že iz tako splošnega priročnika, kakor je Jakova Stipšiča knjiga Pomočne povijesne znanosti u teoriji in praksi – od druge izdaje naprej«. Če bi jaz se kdaj imel opraviiti s čim starim v našem slovstvu, ga bom vnaprej – če se bom kdaj izdajal za »ekdotika« – upošteval, sicer se pa sprašujem: Kakšna škoda je konkretno nastala z mojim ravnanjem z longo itd.

Glede Riglerja še zmeraj menim, da ga je Igor Grdina na omenjenem mestu (in spet v Delu) obravnaval krivično, da ne govorimo o nedostojnem stilu tega njegovega besedovanja: eno je lepljenje etiket kot »Riglerjevih idej na noben način ni mogoče znanstveno dokazati« /naš kritik kar naprej poudarja (svojo) znanstvenost, tako da je to upravičeno sumljivo nenaivnim dušicam/, »veliki jezikoslovec« (pazite na ironične narekovaje), »mu lahko nasedajo zgolj ljudje, ki sta jim poznavanje slovenskega 16. stoletja in logika španska vas«, »Riglerjevi podvigi«, »z nizkotno insinucijo«, »Riglerjeve domislice ne prenesejo resnega znanstvenega pretresa«. (V pisanju v Slavistični reviji l. 1993 ima Igor Grdina tega še neprimerno več – in moj odgovor na to tudi – tako da bi človek tudi za Riglerja menil, kaj vendar so mislili na Akademiji, ko so ga na smrtni postelji vendarle izbrali za dopisnega.) — Kaj bi k takemu Grdinovemu govorjenju o Riglerju kot »/ne/resnično velikem jezikoslovcu/« ali kot »izjemno /ne/uglednem in /ne/zaslužnem« delavcu v svoji stroki rekli častilci Riglerjevega spomina v zborniku, ki sva ga z V. Gjurinom pripravila v njegov spomin v Slavistični reviji (37, 1989, 383 str.), kaj bi reklo teh 31 jezikoslovcev iz Evrope in Amerike, ki so – ob abstinenci nekaterih naših – v zborniku radi sodelovali, zame ni dvoma. Nekoč je bilo za take, kakor je Grdina v svojem govorjenju o Riglerju (jaz itak ne štejem), rečeno, naj jim bog odpusti, saj ne vedo, kaj delajo.

Res je, upiral sem se – opozorjen od literarnozgodovinskega glavnega urednika Slavistične revije Borisa Paternuja na tisti Grdinov prispevek – objavi takega besedovanja že na prvih 25 straneh (v smislu 30 vrst 1 stran), ker zaradi tona in zaradi piščeve logoreičnosti, dejansko ni primerno za znanstveni časopis. Ali je za 16. stol. itd. kak strokovnjak odgovorni Slavistične revije, če jaz, ki sem o 16. stol. v naši literaturi vendar popisal nekaj strani, nika-kor nisem, me prav veseli, mislim si pa, da je on pri morebitnem branju onega Grdinovega sestavka moral omagati še prej kakor jaz, sicer ne bi bil Slavistični reviji – toliko ga gotovo poznam – z objavo tistega Grdinovega prispevka naredil tolikšne usluge, kakor ji jo je: To

bo ostalo ne glede na gotoko minuskulo (s tem sem mislil na pisanje črke *s*, pa na *i* brez pike, in še na kaj), ki sem jo res brez potrebe tako poimenoval. Ko bi bil vendar tudi jaz z lahkoto prebral v Zgodovini slovenskega slovstva I. 1956, str. 172, da gre za »karolinško minuskulo«. Tisto moje o svetnikih pa drži: svetniška imenujemo taka imena, pa naj jih (svetnike) protestanti priznavajo ali ne (*Tomaž, Fabjan, Sebastjan*).

In z *besedo bogastvo* v starih časih je tako, da je pred njo svaril še Trubar, videlo pa se bo še, če bo Grdina v zvezi s tem kaj argumentiral, ne le teološko (?), ampak tudi zgodovinsko. Nam je tu v zavesti Prešernovo *bogstvo* nam. *božanstvo*, se pa da kaj takega navesti tudi iz naše starejše literature. Če tega Grdina sam ne bo našel, mu bomo to – po potrebi – rade volje povedali mi.

In tudi s Kreljevo pisavo je tako, kakor pišem, če se moje besedilo seveda hoče razumeti in če se pozna zgodovina naše pisave: res nas je on naučil v pisavi ločevati zveneče in nezveneče trajne sičnike in šumevce, pa *u* in *v*, pa da vemo za polglasnik, pa da ne pišemo več *must* in *deil* (v nekaterih primerih, v drugih pa *del*), pa da je predlog dobro ločiti od besede, na katero se nanaša s presledkom (za I. Grdino: pri kraljevski »minornosti« gre za apostrof za predlogom), pa da je treba ločiti *l* in *lj* in pač še kaj. To, na kaj jaz s tistim mestom, ki ga Igor Grdina citira, mislim, da je lahko zvedeti iz moje razprave Bohoričica 16. stoletja (Obdobja 6/1986/, 271–305), čeprav Grdina misli, da ni omembe oz. upoštevanja vredna. Bilo bi torej bolj prav, da bi se tam poučil o tem, ne pa da bralstvo Dela zavaja k misli, kakor da jaz nemara menim, da so že v 16. stol. pisali gajico.

Kaj bi bilo napačno z »mojo« definicijo verza, tudi ne vem. Jaz sem tako definicijo, kakor jo imam v ESJ, že bral pri precej uglednejših ljudeh, kakor je Grdina. Ali Grdina res ne vidi, da je najosnovnejša vidna značilnost verza ravno neizraba celotne širine pisnega zrcala, pa naj bo eno – ali večstolpčno pisanje. Morda bo Grdina kdaj spoznal tudi dejstvo, da stvari najlažje določamo v njihovem mirovanju, tj. verze, ko so napisani. Seveda pa jih je mogoče določati tudi akustično, kot slušne enote, in nič nimam proti temu, če to stori Grdina, ko bo on izdal kakšno tako delo, kakor je moja Enciklopedija, delo s tako rekoč »milijoni« podatkov, po katerem pa on tukaj brska samo z vidika, ali bi v njem našel kakšno šibko mesto. (Taka mesta se vedno najdejo, in povsod.) Morda pa se bo le kdaj našel kdo, ki bi tudi o bistvu te enciklopedije kaj povedal. Seveda je za tako dejanje treba več kreposti.

In kako je s tistim *čedajski*? Zakaj bi jaz moral opustiti tradicionalno imenovanje tistega rokopisa s prilastkom *čedadski*? Naj si Igor Grdina ogleda omenjeno Zgodovino slovenskega slovstva I iz l. 1956 na str. 178, pa bo moj greh našel zapisan pri Linu Legiši in Francetu Tomšiču, ki sta Grdini, gotovo veliko manj neuka, kakor sem po njegovi besedni driskavici jaz. In da je Ramovševo pisanje kljub vsemu v pretežni meri tako, da ga lahko uvrstimo med mladogramatično, si upam še naprej trditi: predvsem raznočasje, skoraj samo zgodovinskost, železni zakoni (+ nalika in – starost), premalo celotnosti (kar poskusite sestaviti kak samoglasniški sestav iz Ramovševih narečnih opisov), preveč posameznostno (Konzonantizem), primerjalnost, narečjeslovje, malo smisla za knjižni jezik ali za pisno podobo, za besedilo, za besedotvorje, za funkcijske zvrsti, za sporočanje, kar sedanji »samozvanci« vse že počnejo, vključno s skladnjo.

Na koncu bi rekel, da je »teža« Grdinovih znanstvenih oporekanj skoraj brez izjeme nična: iz mušic dela slone in se izgublja v prezirljivosti do del in opusov, ki so vendar rezultat vseživljenjskega truda, pa naj gre za Riglerja ali za mene »siromaka«. Kje pa vendar v tem času on vidi večja dela od teh, ki jih tako graja in zaničuje, pri nas namreč? Rekel bi, da se v znanosti, po poti, ki jo v besedovanju o Riglerju ali meni hodi Igor Grdina, ne pride daleč,

zato mu svetujem, da se reši te svoje mladostne (relativno seveda) objestnosti, ki ni drugo kot herostratska volja, s to razliko, da se spomeniki, nad katere se spravlja, ne dajo tako hitro požgati, kakor si Grdina misli. Pa naj ga pri tem navdajajo še tako dobrohotne misli o ljudeh, ki so mu tako pri srcu.

P. S.: Da se v pripisu Grdina (z debelimi črkami) spravlja nad – če prav razumem – Gradišnica, Modra, Simonitija, Z. Kumer in na mojo ničevost s tem, da nas miselno družijo s »fermanom ad hoc organiziranih domorodnih in rodoljubnih brivcev, frizerjev ter lasuljarjev« – v naglici je pozabil ali pa je nasproti njim le galanten –, je res ne vredno človeka sploh, kaj šele naj-bi-razumnika. Kako si podpisnikom spomenice o nezavidljivem statusu slovenščine v novih razmerah drzne pripisovati »nevzdržno neurejenost zgornjih nadstropij«, kako bedno je iskati pomoči svoji revji v klicanju zakona nad naše glave: večina podpisnikov izjave o jeziku je menda res že v pokoju, pa s tem vendar ni rečeno, da ne bi zmogli – pa še ob pomoči nekaterih mlajših! – spremeniti mnenja o negativnem družbenem položaju našega jezika v državi Sloveniji. Ali Grdina res ne ve, da starost ni sramota, mladost pa ne zasluga. Saj bo tudi on enkrat star ali starejši – če seveda bo to dočkal.

Delo Književni listi, 10. 3. 1994, str. 6.

* * *

»Ob zaletavanjih vame: strast je tudi slepa in razdiralna«

Zelo zelo nerad izgubljam čas za odziv na grdilno kampanjo, ki jo spet enkrat vodijo Književni listi Dela proti meni. V resnici to zmerjanje doslej treh piscev (kdo bi bila tvorka drugega, si sploh ne morem misliti) – v resnici torej to zmerjanje in ščuvanje sploh ne zasluži odgovora. Mislim tudi, da je za Delo dopuščanje takega tona javnega besedovanja tudi povsem nedopustno – saj sicer gotovo v vseh svojih tematsko-problemskih rubrikah pač hoče biti resen list v službi družbenega obveščanja, ne pa služiti sprevržnim strastem.

Ker pa smo Slovenci v veliki meri že desetletja grdo manipulirani in uspešno pretvarjani v brezoblični projekt vsakršnega izkoriščanja, je vendarle moja dolžnost, da se še enkrat spustim v boj s svojimi zanikovalci – ne glede na to, da se dobro zavedam dejstva, da se v boju z nesnago, kakor je opozoril že Prešeren, prav lahko tudi sam onečediš. A blato se trdno drži obrekovalcev, ne more pa prikriti in onečediti resnice in tistega, ki se zanjo zavzema. V konkretnem primeru gre za človeka s 40-letnim stažem jezikoslovca na univerzah v Zagrebu, Ljubljani, Chicagu, Regensburgu, Gradcu, Celovcu – celo Moskvi in ki ga Igor Grdina (dalje I. G.) časti z atributi, kakor so naslednji (iz sinopsisa njegovega pisanja in prvega odstavka): »zagnan slovničar razglašene slave«, »samozvani jezikoslovec vodnik v podalpski republiki«, človek, ki ima nasprotnika za »sovražnika, za uničevanje le-tega pa so dovoljena vsa sredstva: najprej diskvalifikacija, nato likvidacije, tudi fizična, če treba ...« (tri pike so I. G., ne moje).

Takemu človeku, kakršnega se I. G. razodeva v teh in še veliko hujših besedah, bi bilo treba v resnici le – pomagati; kot družbeno škodljivi pojav, pa ga je treba tudi razkrinkati – še

zlasti, če to pričakujejo tudi tisti, ki so s strani teh in novinarskih nadlegovalcev vznemirjani pri svojem delu za uspevanje našega šolstva. — Oglejmo si torej, kaj mi I. G. očita predmetnega, in odgovorimo na očitavanja – na zmerjanja se človek najbolje odzove z molkom, saj takega junaka njegove lastne besede označujejo najbolje.

1. I. G. se spotika ob mojo misel, da bi bile tudi živali družbena bitja. — So, saj so razvile tudi svoje »govorice« za sporočanje, nekatere živalske združbe celo zelo zapletene, čebele npr. Ko bi I. G. prebral (in bralcem Dela dal prebrati) še drugo poved istega mojega odstavka, ki ga navaja v nasprotovanje moji misli, bi takoj videli, čemu služi prva. Glasi se namreč: »Da v svojih združbah lahko živijo, morajo med seboj vzdrževati stik, usklajevati svojo dejavnost.« (Metoda I. G.: Iztrgaj poved iz sobesedila in jo razlagaj, kakor ti ustreza. Po zgledu na tisto slavno sodniško: Daj mi eno samo besedo, ki jo je od tebe obtoženi izgovoril, pa ga obsodim na smrt. Zmeraj se namreč dajo prirediti okoliščine, v katerih je bilo kaj rečeno /t. i. sotvarje/, tako, da se navedeni cilj doseže.)

2. I. G. trdi, da odlomek, ki ga navajam v zvezi z Brižinskimi spomeniki, ni »praslovanško«. Kar na dan z besedo, kaj je v njem takega, da ne bi moglo biti praslovanško! — Sicer pa moram povedati, da je BS II prevedel v praslovanščino že A. Isačenko (v svoji izdaji Brižinskih spomenikov, 1943, str. 73), jaz sem ga le malo prilagodil in onaglasil.

3. I. G. zatrjuje, da za Ramovša menim, da naj bi si bil »domnevne željene primere tudi izmišljal«. Ko bo moj »kritik« povedal, kje to trdim, bo o tem zlahka kaj povedati. (To se vendar ne tiče mojega SJS.)

4. Za I. G. je »špaska stvar«, da sem sodeloval pri izdaji Ramovšega zbornika v letošnji Slavistični reviji. Res sem odgovoren za to, da sem kot glavni urednik SR za jezikoslovje (B. Paternu pa v istem svojstvu za literarne vede) poskrbel za to, da je zbornik vendarle izšel vsaj v Slavistični reviji, saj kolegica, ki je Ramovšev simpozij l. 1990 vodila, tega pač ni in ni storila. In pri redaktorskem pregledu na našo prošnjo za izdajo v SR znova poslanih avtorskih del z onega simpozija sem v prispevku univ. prof. dr. P. Herrityja z univerze v Nottinghamu res prešel od I. G. kritizirano letnico 1910/11. (Celo Homer je kdaj zakinkal ob besedi, pa ne bi mi vsi jezikoslovni uredniki, in še odgovorni povrh.) Ni pa to prav nič povezano z izgubljanjem dvojine v slovenščini, ki tudi I. G. tako žalosti: »v letu 1810/11« namreč pomeni v času enega leta, tj. 365 dni (prim. šolsko leto 1993/94). — Pač pa bi bilo zelo lepo od I. G., ko bi bil vso to stvar prikazal tako, da nepoučeni nikakor ne bi mogli pomisliti, da bi *bil* tisto zapisal jaz in ne profesor iz Nottinghama. (Sicer pa je tudi to zastranitev I. G. od teme o SJS.)

5. Zaradi pravkar obravnavanega mesta v profesorjevem pisanju se svet ne bo podrl (kakor tudi je vse tako neprijetno) – skrajno neodgovorno pa bi bilo v zvezi s tem Slavistično revijo z Igorjem Grdino imeti za »organ, ki pod krinko znanstvenosti objavlja tako ignorant-ske izjave«. (Tudi ta točka ni v zvezi z mojim SJS.)

6. I. G. se spotika ob poved, v kateri je pri meni rečeno, da cirilico »(m)nogi pripisujejo Klimentu Ohridskem«, kakor tudi ob poved »Vpeljal jo je car Samuel že v 10. stoletju«. – Glede prvega se moja trditev opira na F. Tomšiča, ki v Zgodovini slovenskega slovstva I (SM 1956, stran 155) piše: »Namesto težke glagolice so začeli v 10. stoletju pisati tudi s cirilico, imenovano pomotoma po Cirilu. To pismo /.../ je najbrž priredil Metodov učenec Kliment Ohridski.« Podobno je o tem sodil že v svoji starocerkvenoslovenski slovnici (1943, str. 11): »N/e/kateri /cirilico/ pripisujejo sv. Klementu.« Jaz pa pišem: »Mnogi jo pripisujejo Klimentu Ohridskem.« In pri J. Hamu v stesl. slovnici (1947, str. 14): »In kdo je cirilico sestavil? /E/ni mislijo na samega carja Simeona, drugi se sklicujejo na sicer dovolj nezanesljivo grško legendo o Klimentu Ohridskem.« Pri Hamu (n. d. 13) tudi beremo, da »je bila za

časa Simeona Velikega (893–927) na /cirilico/ oprta književna tvornost t. i. preslavske šole«. (Od kod imam jaz v zvezi s cirilico carja Samuila, sedaj ne vem, imel pa sem to mesto že v Slovenskem knjižnem jeziku I (str. 19), ki so ga recenzirali A. Bajec, F. Jakopin in J. Sever, pa niso nič ugovarjali.)

7. I. G. mi očita tudi pomanjkljivo poznanje Svetega pisma, ker da pri Makabejcih govorim samo o eni knjigi namesto o dveh. — *Mea culpa*.

8. I. G. nasprotuje mojemu izražanju iz istega poglavja SJS, da bi bil Kocelj »vzljubil staro cerkveno slovanščino«, češ da je vzljubil v resnici le knjige v tem jeziku, »ne pa jezika«. V že omenjeni ZSS I (str. 153) res beremo, da je Kocelj »močno vzljubil slovanske knjige, da bi se jih naučil, in mu (Konstantinu) dal petdeset učencev, da bi se učili«. Iz tega se je torej pri meni, po metonimiji, namesto »knjig« zapisal »stsl. jezik«. Da pa je Kocelju prav jezik moral ugajati, smemo sklepati po dejstvu, da so tedaj trije slovanski knezi cesarja Mihaela prosili za duhovnike, ki bi obvladali prav jezik, razumljiv ljudstvom, ki so jim vladali. Ne vem, ali bi se bil Kocelj naučil res knjig, ne jezika. — Glede razlike jezik – besedilo gl. moj SJS, na prvih straneh.

I. G. se upira mnenju, da v BS ne bi bilo prevzetih besed (pri meni piše »posebno iz nemščine«). To zavrača z opozorilom na »krajšave *sce* in *sco*« iz latinščine. Torej pravi I. G.: »G. dr. Toporišič očitno ne pozna dobro Brižinskih spomenikov!./« — Kaj pa, če *sce* in *sco* v BS III (prav ob njih govorim v svoji kritiki akademske izdaje BS) niso prevzete, ampak citatne besede? BS I in II za ta pojem poznata le koren svet – 'sanctus'. Da ti obliki v slovenščino nista bili prevzeti, se vidi iz Vondrakove izdaje BS (1896, str. 44), kjer za *sco* piše, da je *o* na koncu latinska končnica, *fc* pa latinsko-nemška, kot prevzete besede pa da so bile prvotno s slovenskimi končnicami, ki so se ujemale z ustreznimi samostalniki v spolu, sklonu (tako v III 12, 13, 14 in 27: »Tu so nedvomno bile prvotno pripisane slovanske končnice, pa zaradi neobičajnosti pri latinskih besedah spraskane.« (O čemer v izdaji SAZU nič ne beremo (sam pa v njem kritiziram misel, da bi bila slovenska osnova teh in izpisanih oblik *sankt*).

9. I. G. je hud, ker pri zadnji izdaji BS Toporišiču »ni pogodu niti mednarodna fonetična transkripcija«. — Res mi ni, saj je naša tradicionalna lažje berljiva, ne da bi bila slabša. (Pripomba uredništva: primer, ki ga navaja avtor, je izpisati z znaki, ki jih v našem tisku ni.) (Sicer pa gre tudi v tej točki za zastranitev glede na SJS.)

10. Čudno skrivnostno se I. G. izraža, ko glede mojih besed, da v zadnji izdaji BS on »n/i želel upoštevati neke /moje/ razprave pri pregledu raziskav Brižinskih spomenikov«, pravi, češ da se o nasprotnem »lahko prepriča/m/ na SAZU, kjer hranijo prvotno verzijo /njegov/ega prispevka«. — Le kako naj bi jaz za to verzijo njegovega rokopisa na Akademiji vedel? In če je I. G. od mene pogrešan prispevek pri razboru literature o BS želel upoštevati, ga za ta morebitni namen lahko le hvalim, pa one druge (koga? katere?) grajam, sam I. G. pa naj bi bil toliko junaka, da bi bil vsaj na straneh Dela povedal, kako je s tem. I. G. na str. 160 nove izdaje BS pri obravnavi zbornika, ki sem ga jaz uredil kot vodja simpozija o srednjem veku v naši književnosti (tega I. G. seveda ne pove), iz njega navaja le prispevke V. Cvetko-Orešnik in E. Dogramadžieve (in nato celo Brede Pogorelec »dodatek« iz 1. 1974), ničesar pa ne o prispevkih J. Toporišiča (ta je prikazal prvo slovensko izdajo teh spomenikov), in če že tega ne, vsaj preostalih, ki so pisali o BS (to so A. Vidovič-Muha, Vera Petračkova, T. Priestly, M. Orožen, G. Giesemann, V. Grmič – saj tako obupno zanič menda vendar niso v očeh ljudi, ki dotlej o BS tako rekoč spregovorili niso. (Tudi to je zastranitev od mojega SJS! Poleg tega bi tu bil upravičen jaz besede I. G., ki jih naslavlja name: »Najprej bomo lagali. Dokler nam ljudje verjeli ne bodo.«, obrniti tako, da bi letele nanj.)

11. Res pa sem zamenjal zemljepisni položaj Apaške kotline in zgornjega konca Slovenskih goric. (Hvala za opozorilo.) Pri poteku jezikovne meje na danes avstrijskem Koroškem pa meni gre le za obrisnost; ko bi imel v knjigi več prostora, bi bil lahko prepisal vse kraje, ki jih glede tega na prvi strani Kratke zgodovine omenja Ramovš. Obljubim pa, da bom pogledal, če (in koliko) je pri nasvetovanem mi Grafenauerju drugače.

12. I. G. sprašuje, kaj neki bi pomenil »cerkveni promet«. — Treba je upoštevati sobesedilo, spoštovani moj kritik: Kot vzrok za dialektizacijo slovenskega jezika tam omenjam, da »med Slovenci ni bilo zadostnega kulturnega, političnega, trgovskega in cerkvenega prometa, ker so bili priklenjeni in okvir številnih posvetnih in cerkvenih upravnih enot, ki so imele središče zunaj slovenskega ozemlja«. Je še nejasno, za kaj gre?

13. I. G. misli, da beseda *bogastvu* iz Rateškega rokopisa (pred to besedo v očenašu je svaril še Trubar) nikakor ne bi mogla pomeniti 'božanstvo'. Sam na 40. str. SJS o tem pišem: »*Bogastvu* v pomenu 'kraljestvo' kaže na časovno daljni nastanek tega besedila, kolikor tu ne gre za 'bogastvo', tj. 'božanstvo' (prim. pri Prešernu 'bogstvo').« Pri meni gre torej le za alternativno domnevo stvari, ki prihaja od G. Kreka. Besedi bogstvo ustreza rusko *božestvo* (kar imamo tudi mi v /eno/boštvo, ki pa bi se lahko mešala z /u/boštvo). *Bogastvo* za 'bogstvo' bi izvajali iz *bogestvo*, kakor je *božanstvo* iz *boženstvo*. (Tudi to je zastranitev I. G., da nabere več točk.)

14. In spet zastranitev I. G. na 10. marec, str. 6. v Delu 1994, kjer da sem »namigoval na to, da mi /on/ res prav kritično jemlje odmerek časa, ki da ne more biti več kaj velik«. — To mu resnično lahko povem še enkrat. Čeprav bi spet s Škrabcem rekel, da je tudi polemika vendarle tudi za kaj dobra.

15. Spet zastranitev I. G. v zvezi z najinim sporom. V nemili stik z I. G. sem dospel, ko sem zaradi njegovega grdega pisanja o pokojnega J. Riglerja tezi o začetkih slovenskega knjižnega jezika na tisto njegovo pisanje odgovoril v SR. I. G. se je na mojo polemiko o dani zadevi odzval v tonu, zaradi katerega so uredniki Slavistične revije natis njegovega odgovora na mojo obrambo Riglerjeve jezikoslovne časti zavrnil, mu pa seveda zagotovili vso podporo za natis, če bo besedilo njegovega odgovora nesramotilno. Ta ponudba I. G. še zmeraj »stoji«. Na seji uredniškega odbora revije ob zavrnitvi natisa besedila I. G. ni bilo nikogar, ki bi bil natis tistega Grdinovega besedovanja zagovarjal. Če bi kateri urednikov sedaj res trdil drugače, kakor je menda razbrati iz Grdinovih besed v Delu, je to pač sprememba stališča, kar je dandanes prav moderno.

16. Kako bi jaz bil kriv »za nezavidljivo stanje v zadevah slovenskega jezika«, bo I. G. moral določno povedati, da bo mogoče kaj odgovoriti.

17. Na podlagi tega, kar je I. G. res mogoče priznati kot objektivni očitek mojemu SJS (Makabejci, Samuil, Slovenske gorice/Apače), takega besedila, kakor je moj Slovenski jezik in sporočanje pač ni mogoče objektivno imenovati »znanstveno neustrezen in zavajajoč učbenik«, kakor to dela I. G., pozivajoč pri koncu svojega pisanja tako rekoč na linčanje tega dela (»bi ga bilo treba vreči v javnosti« – načelo mitingarstva, kjer ljudstvo »dogaja« zgodovino).

18. I. G. si v pripisu pripravlja nadaljnje nastope proti meni. Smili se mu Založba Obzorja itd. — Moje mnenje je, da ji zaradi mojih del pač ni treba nič zardevati, in tudi drugim založbam, ki so tiskale moje res številne – knjige, tudi ne.

Delo Književni listi, 17. 11. 1994, str. 14.

M. T. se je odločil pljuvati po »Slovenskem jeziku« in avtorju

Marko Trobevšek je v KL Dela (3. 11. t. 1., str. 14) nadaljeval organizirano kampanjo proti mojemu učbeniku Slovenski jezik in sporočanje (dalje SJS) za 1. razred štiriletnih srednjih šol s »pamfletom«; čeprav, kakor pravi v sinopsisu svojega članka, »nihče ne pljuva rad«, vendar on očitno spada med tiste, ki jih je Cankar imenoval s Komarjem: Ta kaj takega le stori, če je treba (kakor znano, je ta Cankarjev »junak« zbiral podpise proti svojemu součitelju Jermanu).

1. Marko Trobevšek (dalje M. T.) naprej pljune po jezikoslovcih sploh, ki da »ne vedo, da je tudi književni jezik živ organizem« (prosto po Ivanu Prijatelju), nato pa že krepkeje po Kopitarju (o moj bog, ko bi M. T. vedel, kaj počne!), ki da je menda tudi menil, »da je jezik orodje in da je to dovolj«.

Vse besedovanje M. T. je tako prispodobno, da človek ne ve, ali je »vsekano ali vbodeno«, kakor bi rekel Finžgar. Podton pisanja M. T. pa je panični strah pred maturo, nadzirano od zunaj, ki se naenkrat ubesedi z besedami »še tak dober prevajalec, govornik ali pisatelj bi verjetno padel pri gimnazijskem preizkusu znanja«.

Kar oddahneš se torej, ko v besedilu M. T. končno najdeš mesto v povednem naklonu: »/S/lovnica /je/ nepomembna in zoprna«, čeprav sicer »lahko pomaga pri učenju tujih jezikov in napredovanju v lastnem«. (Kako da to zmore kot nepomembna?) »Da pa je uporabna,« nadaljuje M. T., »mora biti enostavna in ne preobširna,« kar da SJS seveda ni. — Kdaj bi slovnica na gimnazijski stopnji bila enostavna, bo nato M. T. skušal pokazati v nadaljevanju svojega pisanja (in si bomo to sproti ogledovali), glede obsega SJS pa sem tudi že javno povedal, da vsa snov v SJS ni obvezna (obvezno je samo tisto, kar je tiskano z večjimi črkami, pa še potem od narečij le eno) – in to je povedano tudi v SJS. Da pa SJS seveda ni samo slovnica, kakor meni naš kritik, pove že njen naslov (Slovenski jezik in sporočanje) in povedo tudi celo na ovitku podani naslovi njenih poglavij: v SJS je namreč govor najprej o jeziku in besedilu, zatem o izvoru in zgodovini slovenskega jezika (z obravnavo najstarejših besedil), o njegovih zvrsteh (ki so tudi besedilno ponazorjene), o njegovi izrazni strani, tj. o glasovnih in pisnih značilnostih slovenščine, na koncu pa je še poglavje o sporočanju, kjer učim, kako besedilo nastaja in kake značilnosti ima na sploh, posebej pa še v enem tipu, tj. pri t. i. opisovanju oz. orisovanju (vse spet ponazorjeno tudi z besedilnimi primeri in obsežnimi vajami). Po veljavnem načrtu za te učbenike se bo torej M. T. slovnice v njih lahko razveselil šele v 3. knjigi (oz. kakor se on izraža, v tretjem takem »delcu«), ki bo prineslo obravnavo oblikoslovja in skladnje.

2. V konkretnem se nato M. T. najprej zažene v slovensko izrazje SJS, češ da so »latinski termini v večini primerov uporabnejši od novih prevodov (so uveljavljeni, mednarodno razumljivi, že sami signalizirajo, da gre za strokovno določene – umetne prvine ...)«. Kot primer tega navaja moje izraze *sotvarje*, *besedovanje*, *tvarina* in *utvarinjenje* iz SJS, ne pove pa, da bi se to mednarodno lepo reklo *kontekst*, *diskurz*, *tema* in *tematiziranje*. — Jaz v strokovnem izrazju samo nadaljujem slovensko jezikoslovno izročilo, zato se trudim, kār se dá, povedati po domače, slovensko. Da je *kontekst* vsaj dvopomenski, medtem ko *sotvarje* ni, saj se kontekst rad zameša s *kotekstom* (za kar jaz uporabljam sobesedilo), bo pač držalo; da je diskurz v sporočanju pri nas dovolj slabo pomensko znan, mi bo tudi treba pritrčiti; mislim tudi, da ima *besediloslovje* (= tekstologija) tako obetavno prihodnost, da se ga je splačalo prevesti; in

zakaj ne tudi *teme s tvarino* in *tematiziranja z utvarinjenje*? — Kdor hoče, seveda še naprej lahko uporablja t. i. mednarodne izraze (tudi za *besedilo* = tekst), toda zakaj bi se zaradi tega slovenskemu jeziku ne dali izrazijsko razvijati tudi na področjih novih vednostnih oz. znanstvenih vej? In da tudi od mene predlagani izrazi sami od sebe opozarjajo na svoj posebni, izrazijski, status, pa tudi drži in glede tega torej ne zaostajajo za mednarodnimi (če kdo že misli, da strokovni izraz mora biti »umeten«, kar pa je seveda napačno). Saj vendar še zmeraj ostaja dovolj mednarodnih izrazov, ki jih celo jaz ne morem prevesti! Da pa na drugi strani *poved* moramo ločiti od *stavka*, je sedaj pač že precej jasno marsikomu (prim. angl. *sentence* – *clause*); da je *povedkovnik predikativ*, se tudi že precej splošno svetlika tudi jezikoslovnim nergačem; in izraz *zborni (jezik)*, ki se M. T. tudi zdi čuden, pozna že Škrabec.

3. M. T. moti tudi »predalčkanje«, kakor on imenuje podajanje razločevalnih kategorij pri določeni tvarini, in sicer »v zvrstnosti, glasoslovju, sporočanju in pravopisu«. — V strokah je to pač neizogibno, če kako tvarino hočemo obdelati, zajeti primerno in tudi za spomin nazorno. Ni pa predalčkanje samo v stroki, saj se tudi naši ubogi otročki morajo naučiti, da so štirje letni časi (pa še, kateri so), da ima teden 7 dni (in spet predalčkanje), da so ljudje ali moški ali ženske, potem pa kar po parih: fantje – dekleta, možje – žene itd. Tudi abeceda je predalčkanje, pa še kako koristno, in kaj še vse; v biologiji npr. so v enem predalčku ptiči, v drugem plazilci, v tretjem insekti itd., itn. Svojo teorijo o nepomembnosti predalčkanja M. T. opira na po njegovem nepotrebnih nauk o stičnosti ločil, kakor da leve in desne stičnosti ni treba razločevati (pa se dela pri pisanju, tipkanju in stavljenju ravno v tem toliko napak!); poleg tega je M. T. na srečo pozabil omeniti še »nesmiselnost« ločevanja glede na nestičnost nekaterih ločil (npr. pomišljaja, ki pa je lahko tudi stičen, in sicer levo in desno). — Kako superioren je vendar M. T.

4. (Kot prehod k nadaljnjemu se na tem mestu spet pojavi prastrah M. T. pred nadzirano maturo:) Nato pa sledi trditev, da so »predalčki« »arbitrarno posplošene kategorije«. — Ali torej npr. besedne vrste res niso resnična dejstva, ali pa končna in nekončna ločila, ali samoglasniki in soglasniki, pa stavčni členi in njihovi podčrtovalni simboli, ali jakostno in tonemsko naglaševanje? In da bi »predalčkanje« blokiral razumevanje abstraktnega pojma? Ali npr. ločevanje med glasovi (npr. [v] in [ʋ – dvoglasni u] in fonemi (/v/) ne razvija razumevanja »abstraktnega pojma« fonema?

5. Sledi apodiktična zahteva: »V šoli pa se, prosim lepo, res ne bomo ničesar učili na pamet!./« — Ali se res ne bomo naučili, da je npr. vodik enovalenten, in da je + znamenje za seštevanje in : v matematiki znamenje za deljenje? Ali iz »praktičnega« življenja: da se igralec kart mora na pamet naučiti ločevati srce, karo, križ in pik? In tudi pravil za vožnjo z avtomobilom (in še prej s kolesom) ne bomo znali na pamet? — Sicer pa je v danem primeru v SJS govor o tem, da nekatere kategorije s kratkim naglašnim samoglasnikom lahko napovemo za veliko količino primerov, za druge pa takega pravila ni, temveč si vsako tako enoto moramo posebej zapomniti (če M. T. glede takih stvari pozna kako skrivno vednost, mu bo veliko ljudi na svetu zelo hvaležno).

6. Spet refleks prastrahu pred nadzorovano maturo pri M. T. (ki se je pa tisti, ki bi po SJS poučeval ali pa se iz tega učbenika učil, ne bi prav nič bal, pri maturi namreč ne bi imel prav nobenih težav). Po tem sledi mnenje, da se za jezikovni pouk ne bi smela uporabljati umetnostna besedila oz. deli besedil. — Dragi M. T.: tudi deli besedila morajo imeti obe besedilni značilnosti, sovisnost (koherenco) in popolnjenost (kompletiranost); sestojijo pa prav tako iz povedi, te iz stavkov, ti iz besed določenih besednih vrst itd., itn. — Naravnost smešno pa je, da mi M. T. očita neinformiranost o večpomenskosti besed (prim. v moji En-

ciklopediji slovenskega jezika iztočnico *večpomenka*, in že v SKJ 2 /1966/ večpomenskost besede *dekle*). Prav tako smešno se mi zdi, da »pojmov preprosto ni mogoče definirati« (sam sicer pri besedi ločim: 1. njeno pisno ali govorno izrazno podobo, 2. pomen in 3. njen odnosnik (referent)).

7. Veseli me, ko mi M. T. posveča toliko pozornost, da je opazil mojo odsotnost na predavanju »gospoda Beaugranda« »pri lingvističnem krožku na FF«. Zakaj me tam ni bilo, trenutno ne vem; gotovo pa sem bil nujno zadržan, ker sem sicer tam tako rekoč kuhan in pečen, tako da me v tem poseka verjetno le kolega J. Orešnik; da pa tudi jaz vem za skrivnost najmanjših enot na različnih jezikovnih ravneh, naj se vendar enkrat tudi s tem pohvalim (čeprav se sam nikoli ne podpisujem z dr., kakor me slovenskemu ljudstvu identificira M. T.). Torej: a je lahko črka <a>, glas [a] oz. fonem /a/, morfem |a| (prim. lip-a), beseda 'a' (veznik) in pastavčna poved »A!«.

8. Kar se tiče pasusa o pragmatiki, sem sam precej nedolžen tudi v očeh M. T., ne pa spet toliko, da bi ji za M. T. odrekal pozitivne lastnosti, ki jih ima za razsvetljevanje besedila v danem sotvarju (okolščinah glede na tvorca besedila, njegovega naslovnika, časa, prostora in drugih okolščin besedovanja sploh). Veseli me, da nam M. T. sporoča svojo seznanjenost s pragmatičnimi deli v angleščini. (Mi bi mu za pragmatiko v branje priporočili npr. še S. Levinsona, G. Leecha, T. A. van Dijka, in za besediloslovje npr. še T. A. van Dijka, C. J. Brumfita/K. Johnsona, G. Browna/B. Yula – ki imajo vsi tudi obilno literaturo –, da ne omenjam še domačih navdušenk za pragmatiko, ki tako pridno segajo po teh in takih delih.)

9. Glede pasusa, kjer si M. T. v učbeniku za slovenščino želi razširitve jezikovne tvarine na Eskime, afriške plemenske jezike, zgodovino jezika sploh, razvoj pisave, na »blazno zanimivo razbiranje starih pisav« itd. itn., se bojim, da bi bil učbenik potem zares preobširen, čeprav je vse omenjeno ne pretežko prepisati iz tuje literature (nekaj tega tudi mi obravnavamo pri družbenosti jezika). Hkrati si pa mislim, da iz dolgega seznama njegovih deziderat to in ono le obravnavajo kateri predmeti v srednji šoli, vključujoč tudi tvarine, kot so »povezava med mišljenjem in jezikom«, »o živalskih komunikacijskih sposobnostih, o umetnih jezikih in njihovi zgodovinski usodi, o principih računalniških jezikov, o posebnih tipih jezikov (kreolščina, »pidgin« itd.) ...!«. — Ja, M. T. – ali to vendarle ne gre predaleč, hkrati pa tako zavračanje vsega, kar se našim dijakom (ne »prvošolčkom«!) sedaj v šoli nudi!?

10. Dokazati bi bilo treba, M. T., da nič v SJS »ni neposredno namenjeno razširjanju jezikovnih sposobnosti«. Sporočanje, ki ga pogojno nikalno omenjate, služi razširjanju besedovalne sposobnosti, nauk o jeziku pa učencu večja in uzavešča inventar enot, ki jih potem lahko uporablja za sporočanje (po Vaše: komuniciranje).

11. Prav zanimivo je slišati hvalo srednješolskega profesorja naših (doslej le dveh?) gimnazij, ki jim je namesto slovenščine poučevalni jezik angleščina, češ da »/t/am za slovnico, pravopis in podobne obskurantizme komaj vejo ..., slovensko pa znajo, in to precej dobro«.

Zakaj, M. T., o zakaj, »ministru Gregorju« ne predlagate, da bi v Sloveniji v vseh srednjih šolah odpravili slovenščino kot učni jezik, če je posledica tega tako blagodejna celo za znanje slovenščine! Kakšni slepci smo vendar, in so bili naši predniki, ki so se stoletje bojevali za slovenske srednje šole! Saj gotovo tudi nemščina kot tuji učni jezik v naših šolah ni mogla drugače vplivati na tedanje znanje slovenščine! (Me pa vseeno zanima, kako ti učenci »s programom mednarodne mature« obvladajo razna strokovna izrazja v slovenščini!)

12. M. T. se upira tudi nauku o zvrstnostni razčlenjenosti slovenskega jezika. — Kdo pameten lahko ugovarja temu, da je sodobnemu človeku potrebna vednost o socialnih, funk-

cjijskih, časovnih, prenosniških, mernostnih (vezana – nevezana beseda) zvrsteh? M. T. utemeljiti tega svojega zavračanja seveda ne zna in tudi ne more. S samo »intuicijo« tega ni mogoče obvladati. Rešitev s »To je itak tako« velja za vse znanosti in vednosti, če se dokopljejo do ustreznih stopnje in kakovosti spoznanja, da pa je za določene stvari potrebno tudi uzaveščenje, o tem ni treba dvomiti.

13. Jaz nimam nič proti temu, da bi praktiki pisali učbenike. To so v resnici že delali, spomnimo se na Dularjevo (J. Bibič, J. Dular, V. Kušljan, A. Okorn, Z. Zorko – J. Čar, J. Dular, I. Zrimšek – J. Dular, R. Kirn, V. Mrdavšič – J. Dular, R. Kirn v letih 1977–1980) in nato Pogorelčeve (J. Dular, R. Kirn, B. Pogorelec, I. Zrimšek, T. Logar; R. Kirn, I. Zrimšek, M. Kolar, B. Pogorelec – J. Dular, R. Kirn, M. Kolar, B. Pogorelec – J. Dular, T. Korošec – J. Dular, T. Korošec) skupino praktikov in praktičark, prvič torej 9 in drugič 10 mož in žená. Rezultati so znani in tudi kritika teh rezultatov. (Da zadeva ni še bolj uspela, kakor je, so seveda krivi nepraktiki med temi možmi in ženami: T. Logar, Z. Zorko, J. Čar, J. Dular oz. J. Dular, B. Pogorelec, T. Logar in T. Korošec, če Trobevška prav razumemo.)

14. Naj še omenim, da so si bili sintagmo »demokratični centralizem« izmislili naši najnaprednejši ljudje zadnjih 50 let v Sloveniji in Jugoslaviji (od katerih se je, kolikor vidim, M. T. pridno učil), besedna zveza »dober slovniciar« pa je veliko starejša in je prav gotovo ne bo doletela usoda »demokratičnega centralizma«. To bi lahko postalo jasno tudi takim, kot je M. T., toda to upati je seveda nesmiselno, zakaj kdor česa razumeti noče, ne bo »razumel«, tudi ko bi po naključju razumel.

»Avtor obravnavanega delca« z »neškodljivo posvetovalno vlogo«

P. S.: M. T. mi bo moral oprostiti, če na njegovo nadaljnje zabavljanje ne bom več odgovarjal. So nekatere stvari, ki so gnusne.

Delo Književni listi, 8. 12. 1994, str. 6–7.

* * *

Predavanje ob 75-letnici Univerze v Ljubljani

Sodobni položaj slovenskega jezika

Slovenci po več kot tisoč letih prvič živimo v svoji državi, kakor so pred skoraj 1250 leti živeli naši predniki v Karantaniji.

Z državno samostojnostjo Slovenije se je uresničil sen mnogih rodov razumniškega in političnega izobraženstva dokaj velike združbe ljudi, ki so govorili poseben, tako imenovan slovenski jezik. Okrog njega kot svojega simbola smo se končno tudi zbrali v narodno in državno enoto v zadnjih 450 letih, tj. od izida prvih dveh Trubarjevih knjig leta 1550 sem. Trubar nas je začel družiti ob pojmu »ta naš slovenski jezik«, kar je tedaj pomenilo, kakor je poudarjal Škrabec, »naš slovanski« jezik, ne npr. »hrvaški slovanski« ali »češki oziroma moravski slovanski« jezik. Dežele »našega slovanskega jezika« so bile tedaj celo deli ene višje upravne enote, tako imenovane Notranje Avstrije: ta v nekem smislu predstavlja prvo

zedinjeno Slovenijo novega veka, seveda z nemščino kot uradnim jezikom in z deli pripadnikov »našega slovanskega jezika« na »Avstrijskem Ogrskem« (Prekmurje in Porabje) ter z dvema skupinama (beneško in istrsko) v Beneški republiki, hkrati pa z delom prebivalstva (v vzhodni polovici Istre dol do pod Reko), ki je govoril »hrvaško«, ne »našo« slovanščino. Seveda so bili v omenjenih treh deželah »našega slovanskega jezika« pri Trstu tudi romanski prebivalci, Furlani in Italijani, povsod drugod pa tudi Nemci, na severu Koroške in Štajerske v mejaškem stiku dveh etnij, drugod kot razpršeno živeči priseljenci ali kot drugojezični strnjeno živeči preseljenci (zlasti npr. na Kočevskem).

V sedanji slovenski državi pa se niso mogli združiti vsi Slovenci: politične danosti so pustile za mejami Republike Slovenije nekoč večji del koroškega prebivalstva, velik del primorskega in del skrajnega severovzhodnega (Porabje). — Idealno se kot del samostojne Slovenije čutijo eno z nami tudi naši še slovensko čuteči izseljenci iz druge polovice 19. stoletja in iz časov do 1918, pa izpod fašistične oblasti na tuje pobegli primorski Slovenci ter politična in ekonomska emigracija po drugi svetovni vojni. — Seveda nikakor ne smemo pozabiti na eno desetino prebivalstva Slovenije, ki se je sem priselila v zadnjih 30 letih iz neslovenskega dela nekdanje Jugoslavije.

France Prešeren je pred skoraj 160 leti izrekel naš politični in kulturni program z besedami Tja bomo našli pot, kjer si Slave sinovi prosti vol'jo vero in postave.

Blagor te svobode zdaj imamo: sami si določamo »postave« in se odločamo za »vero« po lastni volji; zlasti v strankarskih modelih življenja, dokaj nestanovitno in spreminjavo, tudi ne zmeraj – ali celo večinsko ne – posebno moralno, kar hitro pripravljeno na koristnostne kompromise tudi s slabšim, kakor bi bilo za našo državno, zlasti pa narodno skupnost prav.

Ne najboljši odnos imamo v svoji državi do vsedravnega jezika, tj. do knjižne slovenščine. To se je kazalo že v tako imenovani pisateljski ustavi, saj slovenskega jezika sploh ni imela za uradni vsedravní jezik. Na to sem opozoril v svojem tedanjem jezikovnem kotičku v 7 D, in po tistem – ne vem, ali tudi zaradi tistega – je bil slovenski jezik vendarle razglašen za uradni jezik RS. Tako imamo zdaj v okviru Splošnih določb ustave RS 11. člen, ki pravi: »Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska skupnost, sta uradna jezika tudi italijanščina, ali madžarščina.« (Je to v okviru celih občin ali samo v krajih, kjer živita avtohtoni manjšini, in ali zadošča že en sam avtohtoni prebivalec v občini ali kraju, da zanju velja določilo o dvojnem uradnem jeziku?) V okviru ustavnega poglavja o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah pa je tudi 62. člen, ki se glasi takole: »Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določa zakon.«

To je pa tudi skoraj vse o jeziku v naši ustavi. Kaj take določitve glede jezika pomenijo za Slovenca v Sloveniji »na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska skupnost«? Npr. tudi to, da je v 64. členu ustave RS: »Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno.« To določilo lahko jemlje slovenskemu človeku pravico do nemotenega izobraževanja v maternem slovenskem jeziku, saj mu zakon lahko nalaga dvojezično izobraževanje v OŠ (na Lendavskem).

Človeka prav zanima, kako je z ustreznimi ustavnimi in zakonskimi določili to urejeno za območja, kjer v Italiji, Avstriji in na Madžarskem živijo Slovenci kot skupnost, ki jo je gotovo lahko primerjati z našima »narodnima skupnostma«.

Že iz doslej povédanega se vidi, da Slovenci svoj jezik (in deloma tudi njegovega nosilca) premalo cenimo. Pokažimo, v čem se to kaže.

1. V ne povsem primernih, tu že omenjenih ustavnih določilih, ker slovenskega človeka v RS postavljajo v drugačen položaj, kakor ustrežna določila Italije, Avstrije, Madžarske postavljajo svojega glavnega, nosilnega državljana nasproti slovenski manjšini. Primerjajmo še 5. člen naše ustave: v njem je za manjšino v RS rečeno, da ustava »(v)aruje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti«, medtem ko za »avtohtone slovenske manjšine v sosednjih državah« le »skrbi«. Med »varovati« in »zagotavljati« na eni strani in »skrbeti« pa je velikanska razlika.

2. Primerjajmo tudi izraz »narodna skupnost«, ko gre za Italijane ali Madžare, in izraz »manjšina«, ko gre za isti pojav pri naših zamejskih Slovencih. Za slednje se z ustanovitvijo samostojne države Slovenije ni nič spremenilo, saj so še naprej žrtve silne asimilacije (tudi prek mešanih zakonov), podprte z dolgoletno nepretrgano ekspanzionistično ideologijo in politiko držav, v katerih naši zamejci živijo.

3. Tudi za »slovenske izseljence in zdomce« je v ustavi rečeno, da »država« zanje »skrbi« ter »pospešuje njihove stike z domovino«. Sprašujem se, ali je naša država glede tega lahko kaj uradnega dosegla (če je sploh kaj poskušala), da bi tudi države našega izseljenstva in zdomstva »varovale« oziroma vsaj »skrbele« za ta del svojih državljanov (oziroma naših ljudi, bivajočih v njihovih državah kot zdomci). Po mojem je to nekaj drugega, kakor če za stike z našimi izseljenci skrbi npr. Slovenska izseljenska matica ali Svetovni slovenski kongres ali če npr. Komisija za pospeševanje slovenščine na neslovenskih univerzah skrbi za lektorate na tujih univerzah in kar je še podobnega.

4. Nekako vsenaroden je tudi naš dokaj nemarni odnos do kulture slovenskega knjižnega jezika, še zlasti do njegove govorne norme. Tu se po dokončni pravi državni osamosvojitvi odločno premalo trudimo za ohranitev tiste ravni govorne kulture, ki so nam jo zgradili narodno in jezikovno zavedni Slovenci od začetka 19. stol. naprej. Kako to, da uresničevanja te norme od svojih uslužbencev ne zahtevajo in ne dosežejo vodilni ljudje pri našem radiu in (zlasti) televiziji? V bistvu isto velja tudi za vodstvo celotnega našega šolskega in znanstvenega sistema. Zakaj se to ne bi določilo tudi zakonsko, ne pa da se tu pušča anarhična svoboda po načelu »Delaj (tj. govori), kakor hočeš«.

Prav vesel sem zato, da se je univerza ob 75-letnici svojega obstoja odločila dati s tem predavanjem vsem nam vedeti, da ji je negovanje slovenskega jezika in skrb za njegovo usodo pri srcu in da se hkrati zaveda določene nevarnosti za naš jezik tudi v najvišjih znanstvenih ustanovah. Prepričan sem, da je med univerzitetniki dovolj gorečnikov, ki skrbijo ne le za lepo besedo znanstvenih besedil (svojih in drugih) v glasilih, ki jih urejajo, ampak tudi za primeren razvoj in polnost slovenskega izrazja na najrazličnejših strokovnih področjih, v prvi vrsti tudi znanstvenih, in da se to izrazje trudijo zajeti v posebne terminološke priročnike. — Pri nas je še dilema glede jezika naših razprav: rekel bi, da smo dolžni pisati najprej slovensko, nekatere stvari pa poleg tega lahko objavljamo tudi v tujih jezikih.

Iz pravkar povedanega je že mogoče sklepati, da sem nasproten tudi misli o slovenski univerzi v Kopru, če naj bi bila poleg tega tudi dvojezična. Pravo mesto za zahodno slovensko univerzo bi bila Nova Gorica. Enako v bistvu nasprotujem tudi temu, kar naši sociologi na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani prirejajo kot neko mednarodno univerzo le v tujih jezikih. Seveda bi se upr tudi tujemu učnemu jeziku na naših univerzah sploh, pa naj gre za do- ali podiplomski študij.

5. Slovenski jezik se je leta 1918 rešil pritiska nemščine kot jezika osrednja mnogo-narodne države. Tedaj nam je s pridružitvijo Jugoslaviji tako rekoč na mah bilo dano, za kar smo si prej prizadevali s tolikim trudom, pa veliko manj uspešno: slovensko šolstvo od osnovne šole do univerze, slovenski uradni jezik, slovenski napisi na javnih stavbah, slovenska samouprava v okviru Dravske banovine in vse navzdol; ne pa tudi navzgor do osrednja nove državne tvorbe, kjer je vladala srbščina tako v predstavniških kakor v vladnih telesih. In ne v vojski, tem simbolu prave državne samostojnosti. Vse to smo dobili šele s slovensko državno samostojnostjo zadnjih let. Ta je pomenila tudi pretrganje dotoka ljudi na naše ozemlje iz neslovenskih delov nekdanje večnarodne države. Dotok je bil potencialno in že dejansko zelo nevaren, saj je slovenstvo od znotraj preprezal z ljudmi, ki so po naravi stvari bili privrženi drugim narodnim idealom in jezikovno-kulturnim izročilom, ter so se za lojalnost slovenstvu morali – ali bi se bili morali – močno potruditi, še zlasti v razmerah, kakršne so bile v drugi Jugoslaviji. (Podobno je bilo z nemškim prebivalstvom pri nas v stari Avstriji.)

O teh priseljencih sem svoj čas veliko pisal in prednje tudi postavil načelno spoznanje, da njihova usoda pri nas ne more biti drugačna, kakor je usoda naših izseljencev po Evropi, Ameriki in Avstraliji. To je: čaka jih asimilacija večinski množici prebivalstva določene države, v času dveh ali treh rodov. Pri tem večinskega prebivalstva naše države seveda ne moti, če priseljenci ob prizadevanju za patriotizem države, v katero so se priselili, ohranjajo, dokler se jim to zdi smiselno, spomin na svoje prvotno domovinstvo. Ne morejo pa biti nekake tipalke ali kristalizacijska jedra kake prihodnje neslovenske države ali Slovenije kot večjezične države.

6. Danes se mi zdi, da smo po državni osamosvojitvi vendarle znova v nevarnosti, da postanemo spet kolonizirani: seveda ne naenkrat, temveč postopoma, času primerno. Za to se lahko izrabita že omenjeni dve naši »narodni skupnosti«, in pri italijanski to vidimo že prav očitno, saj se je ta skupnost po svojih predstavnikih javno distancirala že ob nastanku naše države in se potegovala (ter se še poteguje) za pravico prostega (tudi prebivalstvenega) prometa po celotnem nekdanj jugoslovanskem ozemlju, na katerem je bila avtohtona. Zahteva torej širši življenjski prostor, kakor ga ima v naši (ali sosednji hrvaški) državi, in tudi neke vrste upravno združitev z delom današnje Italije, v katerem sicer živijo tudi Slovenci, vendar kot »manjšina« z nezavidljivimi jezikovno-narodnostnimi pravicami. Italijanska manjšina torej tu deluje kot tvar, ki razjeda varovalno zamejenost slovenstva v lastni državi (kar sicer imajo po pravici tudi Italijani v Italiji) in skuša odpreti vrata prilivu italijanskega življa: sprva pač le na območja, ki so pri nas razglašena za dvojezična, nato pa po možnosti še v širše zaledje, ki so ga Italijanom kot nagrado za udeležbo v prvi svetovni vojni na zahodnoevropski strani podarili Angleži, Francozi in Američani.

Je pa še nekaj, kar nas Slovence narodno in jezikovno – to morda še bolj – potencialno močno ogroža, tj. neka kupljivost, ki je v nas tudi še (ali spet) očitna. Tu mislim na neljubo dejstvo iskanja italijanskega državljanstva naših ljudi na zahodni meji, četudi samo kot drugega. (Tudi naš sever je deloma že v razvidu za nekaj podobnega.) To »primorsko« dejstvo je bilo za mnoge med nami grenko spoznanje, saj je prišlo po času, za katerega smo menili, da so še živi spomini na surovo izkušnjo Slovencev pod Italijo sploh, in sicer tistih, ki so se v 60. letih 19. stol. sami odločili za Italijo (Beneški Slovenci, Rezijani), kakor onih, s katerimi so si zahodne države plačale pomoč Italijanov v vojni proti Avstriji in Nemčiji (širša Primorska).

7. Ali je naša država dejansko že kaj storila za utrditev slovenstva na naših mejah (pa npr. tudi na naši deželi sploh v zvezi z ohranitvijo kmečkega stanu)? Mislim, da stori pre malo, če tega ne more, ker so se ji gmotna sredstva izmuznila v zasebne roke ali celo v tujino, je greh tistih, ki so to storili ali zakrivali, toliko večji, če zaradi tega lažje ostajamo plen tistih, iz katerih »objema« smo se v bistvu ne tako davno iztrgali.

Pa ta nevarnost za našo narodno bit ne obstaja samo (kot nakazano) na našem zahodu, ampak tudi na našem severu, če je res – o tem se malo piše –, da nemštvo tako mogočno prodira v Maribor v naši gospodarski strukturi. Tu bi bilo treba tudi za tako imenovani uradovalni/poslovni jezik, posebno z ljudmi zakonsko zavarovati interes slovenskega jezika v podjetjih in ustanovah (tudi bančnih), ki so v slovensko-tuji ali v povsem tuji lasti. Naša slovenistična, še bolj pa državna dolžnost bi bila, da bi si tudi o tem ustvarili jasno sliko in v interesu slovenskega jezika in ljudstva stvari primerno zakonsko uredili.

8. V nekem drugem smislu slovenščino spodjeda angleščina. To je svetovni jezik v pravem pomenu besede. Pri nas se že dolga desetletja daje prednost temu megajeziku, ki se nam sicer zdi, ker ni naš zemljepisno stični jezik, manj nevaren, če ne celo nenevaren. Angleščina je hkrati svetovni jezik najmoderneje civilizacijske, tehnične, gospodarske, znanstvene, zabavne in sploh prostočasne družbe, kakor jo predstavljajo za nas, še zlasti po drugi svetovni vojni, posebno Američani, nenazadnje tudi s svojo vojaško močjo. In na vseh teh področjih modernega življenja angleščina prodira v vse jezike zahodne, v veliki meri pa tudi vzhodne civilizacije (npr. japonske in celo kitajske).

Pri nas čezmerno prodira angleščina v vse zvrsti slovenskega jezika (knjižno, neknjižno, sleng, žargon) in tudi v vse funkcijske zvrsti, od praktičnosporazumevalnega jezika prek publicističnega in zlasti strokovnega (prim. elektronska industrija) vse do umetnostnega (prim. angleška besedilna mesta v nekaterih modernih pesmih). Zdaj je v Sloveniji posebno opazno vdiranje angleških prvin v sleng (npr. Je ful OK.) in v izrazje nekaterih strok. Zlasti pa celo proti izrecni zakonski prepovedi v RS – imena delovnih organizacij in imena naših industrijskih izdelkov (kjer pa to in ono – zlasti v kozmetiki – prispeva tudi francoščina in deloma pač tudi italijanščina, za zdaj pa – v glavnem – še ne nemščina). Kako naj se naš jezik tega ubrani? Za določene stvari prav gotovo z zakonskim predpisom, čeprav se Slovenci o tem tako uspešno le pripravimo. Angleščina, ta »megajezik« se skuša uveljaviti celo neposredno na cesti (spomnimo naj npr. na novoletne želje v angleščini (Happy new year) pred leti po Sloveniji in v reklamah). K nam prodira tudi prek večbesednih stvarnih lastnih imen, ki jih puščamo neprevedena, čeprav se vsa lahko prevajajo (tip University of Chicago – Chicaška/Čikaška univerza), kakor imamo že pri zemljepisnih lastnih imenih (Victoria Desert – Viktorijina puščava). — Boleče točke so tudi programi mednarodnih prireditev pri nas (posebno še svetovnih), ki dostikrat sploh nič ne upoštevajo slovenščine, tudi ne v javnem oglašanju.

9. Naslednja razvada so tako imenovani mednarodni strokovni izrazi latinsko-grškega izvora, kadar imamo zanje tudi domače ustreznice ali pa si take brez težav lahko napravimo. Tako npr. stalni pisec Razgledov na nekem mestu v malo več kot polovici enega odstavka uporablja zelo veliko takih prevzetih besed. Poglejmo si to, nepotrebno prevzetim besedam pa sproti pripišimo slovenske ustreznike: »A to še ni nič, ker važen je tudi način, kako (TVS) to dela: kot s čimerkoli drugim, težko primerljiv **instrument** (SREDSTVO) družbene moči mora opravičiti tudi svojo pomembnost, in to lahko stori le s profesionalno (POKLICNO) etiko (NRAVNOSTJO). Od TVS pač pričakujemo visoke

standarde (RAVEN, ZAHTEVKE), ker hočemo, da je pomembna – ona namreč spretnjeje kakor katerakoli instanca (PRISTOJNO MESTO) postavlja kriterije (MERILA), jo formira (OBLIKUJE). V tem smislu je kulturna (OMIKOVNA) vloga naše TV kljub vsemu! – nična. Cela država kar odmeva od besed pomembnosti kulture (OMIKE), ki da nas s svojim skromnim »vplivom« plemeniti, pri tem pa praktično (PRAV) nihče ne vidi, kako nas **ne-kultura** (NEOMIKA) z neprimerljivo večjim vplivom še bolj **degradira** (SPRAVLJA NA NIŽJO STOPNJO).

10. Glede pretirane (tj. nepotrebne) rabe prevzetih besed je treba tudi reči, da jih nekateri imajo za dokazovanje večje znanstvenosti (oziroma publicistične globine) svojega besedovanja, ali pa jih tvorci, pisci in govorniki uporabljajo zato, ker so premalo vpeti v naravni razvoj slovenskega jezika, in prihajajo v naš slovenski sporočanjejski krog kot nekaki padalci iz tuje literature ali iz tujih znanstvenih okolij (kakor je npr. bilo z nekaterimi prvimi profesorji naše univerze, ki so v Ljubljano prišli z nemških univerz).

Seveda je tudi razlika med posameznimi vedami. Zlasti v družbenih vedah pa se je treba zavzemati za čim bolj slovensko izrazje, da se tako olajša prehod, določenih enot izrazja med praktičnosporazumevalno besedje. Tam, kjer izraba (ali tvorba) domačih besed za strokovne izraze ni mogoča, pač ostajamo pri prevzetem (prim. v geometriji izrazi kot trikotnik, četrkotnik, romb, kvadrat, trapez).

Za konec: Slovenci smo svojo jezikovno individualnost razvili in jo prav primer- no kultivirali za znanost, publicistiko, umetnost in tudi za tako imenovani izobraženski salon v razmeroma težavnih okoliščinah. Sposobni smo bili to storiti zaradi tega, ker so naši vodniki skozi stoletja (Trubar, Pohlin, Zois, Vodnik, Kopitar, Prešeren, Levstik, Škrabec – pa politiki 19. in začetka 20. stol.) to hoteli in si za to odločno in ustvarjalno prizadevali.

V tem pozitivnem, nedvomljivskem prizadevanju moramo vztrajati. Zavedati se moramo, da se nam manj ustrezno, slabo, bolno zmeraj lahko razvije v ogrožajoče in smrtno nevarno (prim. npr. vpisovanje 'naših' učencev Obmorja v šole za italijansko manjšino ter obiskovanje srednjih šol v Italiji – in tudi že v Avstriji).

Glejmo torej, da bomo med tistimi, ki so slovenstvo ohranjali, ga razvijali in razvili v uspešno skupnost na višini časa, ne pa da bi bili med narodnimi in jezikovnimi dvomljivci ali celo odpadniki (npr. opuščanje slovenščine kot predavalnega jezika na univerzi), ki jih je tako prepričljivo že v 30. letih našega stoletja evidentiral in razkrinkal Josip Vidmar v svoji sicer drobni knjižici *Kulturni problem slovenstva*.

In da končam s Prešernovimi besedami: Narodno-jezikovnega »dvomljivca pri Prešernu: strahljivca v celem našem naj ne bo števili«.

Slovenec, , 10. 12. 1994, str. 34.

Zadregre tehniškega pisanja

Naprošen sem bil za mnenje o pravopisnih rešitvah dvobesednih poimenovanj, sestojecih iz samostalniškega občnoimenskega jedra (npr. *peč*, *števec*, *mikroskop*, *tuljava*) in vrstnega določila v obliki pridevnika na *-ov/-ev*, npr. *Martinova peč*, *Červenkovov števec*, *Müllerjev mikroskop*, oz. roditeljskega (*tuljava Rogovskega*). Vsa taka določila imajo v svoji pridevniški prvini za podstavo lastna imena, ali pa se le-ta v roditeljskem pojavljajo za samostalniškim jedrom. Ponekod se namesto dvobesednega strokovnega izraza rabi tudi enobesedni, kakor npr. *Röntgenov aparat* – *rentgen*, namesto pridevnika na *-ski*, npr. *rentgenski aparat*. V presojo mi je bilo poslano okrog 50 takih poimenovanj in njihovih variant. Vprašanj, ki se pri strokovnjaku ob tem zastavljajo, je skoraj 10 vrst:

1. velika ali mala začetnica (*Martinova peč* – *martinova peč*);
2. izvorna ali podomačena pisava (*Röntgenov* – *Rentgenov* – *rentgenski*);
3. več- ali enobesednost (*rentgenski aparat* – *rentgen*);
4. obstojnost polglasnika oz. kakega drugega samoglasnika (*Dieslov* ali *Dieselov motor*);
5. pridevniška ali roditeljska določila (*Barlowo kolo* – *kolo Barlowa*);
6. to ali ono pridevniško obrazilo (*Červenkovov števec* – *Červenkoljev števec*);
7. pisanje skupaj ali narazen (*Van der Vaalova vez*, *Geiger-Müllerjev števec*);
8. priponsko obrazilo *-ov* ali *-ev* (*Hertzov* ali *Hertzov oscilator*, *Carnotov* ali *Carnotev stroj*);
9. daljšanje osnove oz. podstave z *j* (*Faradayjeva kletka* – *Faradayeva kletka*, *Bohorov magnetofon* – *Müllerjeva prizma*, *Quinckejeva* – *Quinekova cev*).

Vprašanj preveč za kratek in preprost odgovor na eni strani. Poskusimo pa po posameznih kategorijah.

1. Velika – mala začetnica. V teoriji je jasno, da so vsa taka pridevniška določila vrstna, tj. da označujejo vrsto, ne pa da bi izražala svojino odkritelja ali iznajditelja določene stvari. Torej gre za vrstne pridevnike, le da uporabljajo ista obrazila kakor svojilni pridevniki. Vse, kar označuje vrsto, pa se piše z malo začetnico. Prav bi torej bilo samo *peltonova turbina*, ne pa tudi *Peltonova t*. Ker pa je naše pisno in pravopisno izročilo, kakršno pač je, tj. da se taka poimenovanja pišejo večinoma z veliko začetnico, je mogoče priti do sporazuma med teorijo in prakso tako, da se te vrste poimenovanja lahko pišejo z malo ali veliko začetnico, torej: *peltonova* ali *Peltonova turbina*. Tako pisavo predvideva Načrt pravil za novi slovenski pravopis (v revidirani obliki), in sicer tudi na podlagi pripomb, ki so bile glede tega izražene v javni razpravi. — Teoretično podprta pisava omogoča koristno razločevanje: eno je *peltonova turbina* (turbina določene vrste), drugo *Peltonova turbina* (turbina, ki jo je izdelal Pelton). Podobni primeri so npr. *ahilova peta* (ranljivo mesto) ali *ahilova kita* (organ) proti *Ahilova junaštva*. Ali *marijini laski* (rastlina) – *Marijini laski* (laski te in te Marije).

Seveda pa je tu duševnostna ovira: naša pretežna dosedanja navada – ta železna srajca. Neradi jo odložimo, četudi bi se v drugi boljše počutili – če ne mi, pa tisti, ki se vsakokrat morajo učiti te posebne rabe velike začetnice, temelječe na površinskem dejstvu, priponskega obrazila *-ov*, ki naj bi bilo le svojilnega, ne pa tudi vrstnega pomena.

2. Podomačena in izvorna pisava strokovnega izraza s pridevnikom na *-ov/-ev* iz lastnega imena. — Če take pridevnike pišemo z veliko začetnico, je seveda skoraj nujno, da njihovim podstavam ohranimo nepodomačeno obliko: *Röntgenov aparat*, *Dieslov motor*, *Faradayeva kletka*, *Leclanchéjev element*, *Quinckejeva cev*, *Müllerjev mikroskop*, itn. Ko bi jih pa pisali z malo začetnico, bi jih kot vrstne pridevnike lahko pisali tudi podomačeno, tj. le s tistimi črkami, ki zaznamujejo glasove knjižne slovenščine: teh pa je vsega skupaj – kakor vemo – le 25. Pisali bi torej take vrstne pridevnike, kadar bi se odločili za podomačenje, brez samoglasnikov z ločevalnimi znamenji (*ö, ü, é* kot *ə, i, e*: *rentgenov aparat*, *milerjev mikroskop*, *leklanšejev element*); tudi ne bi pisali dvočrkij za enojne glasove: *ch* bi torej razvezovali kot *h*, *č* ali *k*, npr. *blohova cev*, *čarpijevo kladivo*, *mikelsonov interferometer*; *ck* bi podajali s *k* (*kumer-gerkjeva plošča*), *tz* s *c*; dvojne črke bi zamenjavali z enojnimi (*kuntova cev*, *kvinkejeva cev*, *milerjev mikroskop*); *qu* bi razvezovali, kadar označuje dva glasova, s *kv* (*kvinkejeva cev*), *e* pa po izgovoru s *k* (*nikolova prizma*), pred sprednjimi samoglasniki pa s *s* ali *č*, če so taki primeri iz francoskih ali italijanskih imen. Neme soglasnike bi izpuščali (*veneltov valj*, *morova tehtnica*), dvojni *w* pa seveda zamenjevali z enojnim (*vagnerjevo kladivce*, *vilsonova cev*, *barlovo kolo*).

To se na prvi pogled zdi zapleteno, vendar je v resnici preprosto, da bolj biti ne more: saj se ves čas držimo le svojega izgovora teh besed oz. imen, iz katerih so izpeljane. Zvezo z izvornim imenom v takih primerih vzpostavljamo z dodatnim pomnjenjem, kako se piše ustrezno ime; nekako po vzorcu, »da se *morova tehtnica* tako imenuje po *Mohru*, kakor je *marksizem* prvotno *nauk Marxa*.« Večinoma pa tako »etimologiziranje«, tj. iskanje »korena«, niti ni potrebno, saj vse te stvari spoznavamo tudi, ko jih le slišimo, tj. jih ne vidimo napisane.

3. Eno- in večbesedno poimenovanje. V presojo predloženo gradivo kaže rešitev s priponko oziroma t. i. sprevrženo izpeljavo: *Peltonova turbina/turbina Peltona* → *Pelton(ov)ka*, *Röntgenov aparat/aparat Röntgena* → *rentgen*. (V obeh primerih se glasovje lahko piše po domače, toda to je posebno vprašanje.) Tako se *enota Macha* spremeni v *mach* oz. *mah*, *enota Ohma* pa v *ohm/om*.

Poenobesedenje omejuje okoliščina, ko bi od istega odkritelja ali iznajditelja imeli več takih enot, npr. ko bi ob *o(h)m* »enota upora« imeli še kakšen nov pretvornik, ki bi ga potem morali narediti na drug način, nemara v obliki *o(h)movnik*. Potrebna sta nam torej oba izpeljavna načina: s sprevrženjem (*Röntgen* → *rentgen*) in s priponsko izpeljavo (*p/Peltonova turbina* → *peltonka*); včasih pa bo še treba ostati pri dvobesednem poimenovanju. Izpeljanka s spolom obrazila (npr. *-ka* je ženskega spola) kaže na spol podstave: *kaplanka* je turbina, *o(h)movnik* bi bil predvsem aparat ipd.; vendar to ni nujno zmeraj tako, saj nas npr. nič ne moti, da je enota upora *o(h)m*, torej moškega spola, enota napetosti *volt* ipd.

4. Obstojnost polglasnika. — V slovenščini je neobstojni samoglasnik načeloma polglasnik, npr. *Diesel -sla*; tak samoglasnik, je pred *j* zamenjan z *i* (*ladja – ladij*), pod določnimi pogoji, tj. v mešanem in končniškem naglasnem tipu, pa z *á*, npr. *ovca – ovác*, *tla – tál*; končno je pred istozložnim *v*, tj. izgovorjenim dvoustnično, polglasnik zamenjan z *o* (*Litva – litovski*, *bukve – bukovski*).

Kadar zlogu z neobstojnimi samoglasnikom spremenimo glasovno okolje, tj. kadar soglasniku za neobstojnimi samoglasnikom sledi samoglasnik, se neobstojni samoglasnik izgubi, kakor pri že omenjenem primeru *Diesel Diesla*; prim. npr. še *Wankel -kla*, če le njegovo izginotje ne bi imelo za posledico težko izgovorljivega soglasniškega sklopa (zato *rentgen*

rentgena, ne rentgna). Oblike kot *Dieselov*, *Wankelov* so torej napačne. — Iz starejše naše zgodovine prim. *Luter Lutra* proti *Herder Herderja*, ker *Herdrja* za nas ni bilo sprejemljivo. (Po mojem bi bilo po primeru *Herderja*, treba uravnati tudi *Heideggerja*, za kar pa danes večkrat beremo *Heidegggra*.)

Iz angleščine polglasnikov ne prevzemamo, zato je prav *Thomson Thomsona*, ne *Thom-sna*, kar sicer tudi slišim zlasti po radiu in televiziji. Torej tudi ne »govorimo« *Newton Newtona*, ampak *Newton Newtona*, in tako bi bila tudi ustrezna enota *njuton njutona*. Ista pravila kakor za angleščino veljajo tudi za nordijske jezike. Tako je tudi v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.

Druga stvar je seveda, če bi pri podomačenju imeli opraviti s soglasniškim sklopom, ki za knjižno slovenščino ne bi bil sprejemljiv, npr. na nezvočnik in zvočnik na koncu besede, nemara *Petr: tako enoto bi po pravilih slovenskega knjižnega jezika morali spremeniti v *peter*. Take »nemogoče« sklope namreč trpimo le pri družinskih lastnih imenih (npr. *Kmecl*), za občno besedje pa niso primerni. Tako smo npr. rusko besedo *smotr* pravilno podomačili v *smoter*. — Če je v tem pogledu še kaj narobe napravljenega, naj bi se počasi odpravilo (če pa ne gre drugače, pustilo med izjemami), ne bi pa po napačnem vzorcu »vplivali« še naprej nove take oblike.

5. Pridevniško oz. roditeljsko določilo (= prilastek) samostalniške odnosnice: *Kaplana nova turbina* → *kolo Barlowa*. — V slovenščini goli, tj. enobesedni roditeljnik v teh primerih ni dovoljen, saj ga zlahka zamenjamo s pridevnikom: torej namesto *peč Martina* napravimo *m/Martinova peč*, kakor imamo npr. še namesto *ruda železa* ali *karbonat kalcija železna ruda* in *kalcijev karbonat*.

Tako je tudi res napravljena večina takih poimenovanj. Razlike pa so pri pridevniku na *-ov* tedaj, če se podstavna beseda že sama končuje na *-ov*. Tako me vprašujejo, ali naj se uporablja *kolo Barlowa* ali *Barlowovo kolo*. Iz tega, kar je bilo povedano doslej, seveda izhaja, da je prav le *Barlowovo kolo*. To velja tudi za primere, ko je tak *-ov* pripona, kakor v primeru *Čerenkov*: prav je torej *Čerenkovov števec* (pred kratkim sem v tem smislu v 7 D zagovarjal tudi pridevnik *Jehovov* namesto *Jehov*). Pravilno je torej reči npr. še *Turgenjevovi romani*, ne *romani Turgenjeva* (kjer pa sicer gre za pravo lastnino). Oblike tipa *Čerenkovljev* so sploh napačne; prej bi bile mogoče oblike tipa *Čerenkovlji*, vendar danes taka tvorba ni več živa (da je bila nekoč, nam pričata npr. *Ruperč vrh* iz *Rupertji vrh in *Slovenj(i) Gradec* ipd).

Ostanejo še pridevniki po imenih na *-ski* oz. *-sky*. Tu je treba ločiti, ali tak končaj pomeni isto kot naš *-ski* ali pa ne. V primeru *tuljava Rogovskega* gotovo gre za našemu enak *-ski*, torej je prav, kakor je zgoraj zapisano. Pri samostalnikih s priponskim obrazilom *-ski* pridevniki na *-ov/-ev* pri nas niso običajni, vsaj v knjižnem jeziku ne, zato je neprimerno *Rogovskijeva cev*. (Sam iz ljudskega jezika poznam tvorbo na *-ov*: *Strmeckov* k imenu *Strmecki*. Za naše vrste zvez bi torej *r/Rogovskova cev* ne bilo nemogoče, čeprav to danes ni kaj znano.) Poznamo pa možnost prestave roditeljskega določila na levo od odnosnice, tako da dobimo normalno obliko s pridevniškim prilastkom na levi: pri prestavi roditelnika na levo nastane namreč pridevnik ničte sklanjatve, na zunaj enak roditeljniku samostalniške besede: prim. pri zaimkih »*pogledi nje, dela njih*« → »*nje pogledi, njih dela*«, kar se je šele po določenem času čisto normaliziralo s pridevniškimi priponami, ki omogočajo sklanjatev z glasovnimi končnicami (njeni pogledi, njihova dela). Oblike kot *r/Rogovskijeva tuljava* so sicer napravljene po nekdanjem ljudskem tipu *Koseski – Koseskitov*, nekaj časa rabljenem tudi v našem knjižnem jeziku, le da so ene z *j* moderno poknjžene. Niso pa dobre, saj implicirajo tudi

ustrezne rodilniške oblike imen s podaljškom *j*, tj. sklanjatev *Rogovski Rogovskija*. Dokler sklanjamo *Rogovski Rogovskega*, je pridevnik tipa *Rogovskijev* napravljen slabo. Ostane nam torej možnost *Rogovskega tuljava*, ki je sedaj sicer tudi malo manj v rabi, a bi se na ta tip gotovo hitro navadili (šlo bi, kakor nakazano, tudi še *rogovskega tuljava*).

Oblike na *-ijev* so kdaj res tudi v rabi, npr. *Olszewskijeva cev*, čeprav je možak, po katerem je cev poimenovana, menda očitno Poljak. Če *-ski/-sky* ni slovanski, pa so pridevniki na *-jev*. seveda navadni, npr. *McClosky – McCloskyja/McCloskyjev*. Vendar tudi nekatera taka imena poslovenimo, in potem jih obravnavamo po domače, kakor npr. *Kreisky Kreiskega* ali *Chomsky Chomskega*. S pridevniki iz tako podomačenih imen pa imamo spet znane težave.

6. Pridevniki s priponskim obrazilom -ov ali -ev, ali -ski. Pridevniki na *-ov* prvotno izražajo razmerje do posameznika, medtem ko priponsko obrazilo *-ski* izraža razmerje do (vsaj pomensko) množinske zastopanosti posameznika, npr. *p/Peltonova turbina – slovenski kozolec*. Pridevniki na *-ov/-ev* se bolj vežejo na ime, na *-ski* pa tudi na iz takega imena po sprevrženju nastalo občno ime (*rentgenski aparat*). Od Diesla (ime iznajditelja) pelje pot k *dieslu/dizlu* (ime predmeta, poimenovanega po iznajditelju) in od tega k pridevniku *dieselski/dizelski*. Podobna pot bi vodila od *peltonove turbine* k **peltonovski*, ko si tu ne bi bili izbrali poti preko *pélton* k *peltonki*. Oblike kot *peltonova turbina* nam pritrjujejo poimenovanja kot *martinova peč*, iz česar res imamo *martinovko*.

Osebnostnim nimam nič proti takim enobesednicam, res pa je, da tako poimenovanje rado izgubi del svoje pomenske predvidljivosti oz. razvidnosti. Pač zaradi tega, ker take nevarnosti ni, se poenobeseditve dogajajo za pojem 'turbina', saj taki izrazi stopajo v znano pomensko kategorijo (*peltonka, franciska, kaplanka*). Kjer tega ni, pa se ostaja pri zvezi pridevnika in samostalnika, npr. *n/Nernsova palička* ipd. V jezikoslovju imamo tako priponsko obrazilo npr. za pisave: *latinica, gotica, metelčica, gajica*. Po tem vzorcu lahko delamo samostalnike tudi iz pridevniške podstave, tako da dobimo npr. *laščica* ali *ogrščica* za *laško* oz. *ogrsko pisavo*; slovenska bi se po tem vzorcu imenovala *slovenščica*, saj res ni prava *gajica*, zlasti ne *gajica* v l. 1835 predloženi obliki. Prim. še končaj *-ina* za jezike: *slovenščina, grščina, angleščina* itd.

7. Pisanje izimenskega pridevnika skupaj ali narazen. — Tukaj v razmislek predloženo gradivo postavlja dvojne vprašanji: ali pišemo vezaj med sestavinama, ki sta v svoji podstavi v priredni zvezi (*Geiger-Müllerjev števec*) ali pa skupaj oz. narazen, kadar gre za ime s t. i. predimonom (kakor bi ga imenoval jaz), npr. z nemškim *von*, nizozemskim *van* ipd. (*Van der Waalsova vez*).

Pisava tipa *Geiger-Müllerjev števec* je povsem pravilna. Domač tak primer iz jezikoslovja je *Breznik-Ramovšev pravopis*; v 19. stoletju so poznali *Janežič-Sketovo* slovnico. Tako pišemo tudi primere, kadar so prvotno v prirednem odnosu imena, tj. kadar ima kdo več imen ali priimkov, npr. *Johann Sebastian, Rainer Maria, Lucijan Marija, Franc Jožef*, kar nam dá pridevnike *Johann-Sebastianov, Rainer-Marijev, Lucijan-Marijev, Franc-Jožefov*. Za take priimke prim. npr. *Knez Podgoršek → Knez-Podgorškov*. Druga stvar je s tako imenovanimi predimeni. Pridevnikov iz njih ne pišemo skupaj, pišemo pa brez vezajev (torej tudi predimena pišemo ločeno od imena): *Van der Waalsova vez*, ne *Van-der-Waalsova vez* ali *VanderWaalsova vez*. V Načrtu pravil za novi slovenski pravopis je primer za to kategorijo podan z *Van de Veldejev*. Rabljeno kot vrstni pridevnik pa bi se to vendar lahko pisalo skupaj v *Vanderwaalsov*.

8. Priponsko obrazilo -ov ali njegova varianta -ev. — Kakor je znano, je osnovno priponsko obrazilo -ov: pišemo ga za vsemi soglasniki na koncu podstave razen za tistimi, ki se pišejo s piko ali strešico, tj. ne za glasovi *j, č, š, ž* in *dž*: tu se *o* v -ov preglassi v *e*. Tako nastane dvojnost *očetov* proti *Blažev*. Prava posebnost pa je zlitnik *c* na koncu podstave: pred našim obrazilom ga zamenjujemo s *č*, le-temu pa potem seveda dodajamo obliko -ev (ne -ov) našega priponskega obrazila, npr. *stric* – *stričev*. S tega vidika so v predloženem gradivu pravilno tvorjene oblike *p/Peltonov, b/Blochov, c/Curtisov, n/Nicolov* itd., pa seveda tudi *v/Venturijev* ali *m/Müllerjev*. V doposlanem gradivu nam manjkajo primeri s podstavo na šumevce: pridevniki iz *Lavrič, Moguš, Križ, Nadž* bi bili seveda *l/Lavričev, m/Mogušev, k/Križev, n/Nadžev* ne-vem-kaj, če so kaj takega iznašli, da bi bilo po njih imenovano. Iz *Starc* bi bil pridevnik seveda *s/Starčev*.

Pri tem ne smemo pozabiti, da ni pomembno, kako se ti glasovi pišejo: glas *j* npr. razen s črko *j* pišemo tudi z *i* ali *y*, v zvezi z *l* ali *g* pa tudi kot *l* ali *n*: *Goia, Faraday Murillo, Badoglio, Segno* ipd. Za vsemi govorjenimi *j* se piše le pripona -ev, torej *Goiev, Faradayev, Murillev, Badoglijev, Segnev*. Naš priimek *Križ* sem videl pisan tudi že kot *Krisch* v obeh primerih je pridevnik le na -ev, torej *Križev, Krischew* (tudi z malo začetnico vse to, ko gre za vrstni pomen v imenih tu obravnavanega). — Tu je napačno dodajati še kak *j*, kakor v gradivu pri imenu *Faraday*, kjer pišejo pridevnik *Faradayjev*. Tak *j* pa bi seveda bilo treba dodati, če bi *y* skupaj npr. z *a* zaznamoval le glas *e*, kakor vzemimo v primeru (izmišljenem) *Cablay* (izgovor [kablé]). Tu bi bil pridevnik na -ov/-ev res tipa *Cablayjev*. Enako bi bil *j* potreben pri imenih tipa *Moi*, če bi *oi* zaznamovala dvoglasnik [oa]: pridevnik bi bil *Moijev*. — V presojo ponujeni pridevnik *Galilejev* iz imena Galilei je seveda nepravilen v primeru, da se končni *i* tega imena izgovarja kot samoglasnik, torej [galilei], pravilen je le tip *Galileijev*. (Če se je seveda kaj že zelo podomačilo, bi se lahko tudi trpelo, čeprav ne čisto po pravilih napravljenost – vendar je pri tem treba biti skrajno previden.) Razlika med *Galileijev* in *Galilejev* bi se pokazala kot koristna, ko bi ob *Galilei* obstajal še *Galileo* (vendar za zadnje nekateri pišejo tudi kar *Galileov*).

Ostanejo še primeri, ko je na koncu podstave glas *c* (*stric* – *stričev, Ahac* – *Ahačev*). Tu nas ne smejo motiti primeri kot *Primic* – *Primicov*, kar sicer najdemo pri Prešernu, a ni pravilno napravljenost. Taka v presojo predložena imena so *Graetz* – *Helmholtz* in še katero. Pravilne tvorbe so le na -ev, v izgovoru torej [grečev, helmholčev]. Vendar so v rabi predvsem le oblike kot *Graetzov*. Pisno primerna oblika za te primere je *Graečev, Helmhölvčev*. Izhod v sili bi bila pisava *Graetzjev*, vendar z izgovorom [grečev].

In še pridevniki na nemi soglasnik npr. *Carnot* izgovor [karnó]. Ker sklanjam *Carnota* (izgovor [karnoja]) ... *Carnotem*, rod. mn. *Carnotev*, je pravilni pridevnik le *Carnotev*. Tu *e* v končnici (*Carnotem-ev*) oz. obrazilu (*Carnotev*) že sam nakazuje nemost pred njim stoječega samoglasnika.

9. Daljšanje osnove z -j-. Za slovenščino velja pravilo, da se »v globini« nobena osnova oz. podstava ne more končevati na samoglasnik, ampak mora biti »zaprt« s soglasnikom. Glede na to se praviloma vse prevzete osnove oz. podstave na samoglasnik podaljšujejo z *j*: *Venturi* – *Venturijev, Charpy* – *Charpyjev, Cornu* – *Cornujev, Leclanché* – *Leclanchéjev, Lummer-Gehrcke, Lummer-Gehrckev*. Od tega je izjema le tip *Mao*, FAO kjer se je zaradi napačnega izgovora (*mao* namesto *mau*) uveljavil tudi napačni pridevnik na -ov, namreč *Maov* namesto *Maoov* (slovenski jezik si je pravo rešitev za take primere našel v primeru *kakao*, poenostavljeno v *kakav*, pridevnik *kakavov*). Tu se knjižni jezik žal ni odločil samemu

sebi primerno (tj. pravopisci in pišoči se niso odločili za pravo). Primeri kot *stoa*, *Samoa* z roditeljskim *stoe*, *Samoe* nam vendar kažejo možnost zeva v slovenščini, tudi pri izpeljankah: *samoanski*. Vsekakor je tu slovenski knjižni jezik v neki stiski. — Seveda je pravilno tudi osnove na *r*, če so večzložne, podaljševati z *j*: Geigerjev. Sam se zavzemam tudi za tip Shakespearejev in Molièrjev.

10. Pri kraju smo. Nič na tem svetu ni čisto lahko; tudi v jeziku ne. Je pa večinoma takó ali drugače rešljivo. Reševati pa moramo stvari seveda tako, da te rešitve jeziku (ne njegovemu posameznemu uporabniku, po možnosti polnemu predsodkov) ustrezajo čim bolj.

Jože Toporišič.

Strojniški vestnik, Ljubljana, 39 (1997), str. 22–24.

IV OB SLOVENSKEM PRAVOPISU 2001

Avtorska predstavitev pojmovanj v pravilih novega Pravopisa 2001

Novi, šesti Slovenski pravopis

V celotnem novem Slovenskem pravopisu 2001 so Pravila razširjena še z II. delom Spremne besede (4 str.) in s Slovaropisnimi pravili (20 str.), močno povečan pa je tudi seznam krajšav in slovarskih oznak (sedaj 4 str.). Glede na te razširitve sta renovirani tudi Stvarno in Razčlenjeno kazalo. Celotno število strani predсловarskega dela je 302, slovarja pa je čez 1500 str. V slovarju, dvostolpčnem je v 92591 slovarskih sestavkih obravnavanih 131454 iztočniških oz. podiztočniških besed oz. besednih zvez.

In the entire New Slovene Orthography 2001, the rules have been expanded with part II of the foreword (4 pages) and with lexicographical rules (20 pages). The list of abbreviations and dictionary markings is also greatly enlarged (now 4 pages). Taking into consideration the above additions, the material and the analytical tables of contents are also enlarged. The total number of pages of the pre-dictionary work is 302, while the dictionary covers more than 1500 pages. In the dictionary, double columned, 92591 dictionary articles deal with 131454 keyword respectively subkeywords i.e. word connections.

Splošno

Šesti slovenski pravopis v knjižni obliki (1899, 1920, 1935 (1937, 1938), 1950, 1962) izhaja skoraj 40 let po svojem predhodniku in skoraj 30 let po tem, ko sem v Slavističnem društvu Slovenije l. 1971 predlagal, da bi začeli pripravljati 6. izdajo.

Kakor že vsi prejšnji pravopisi sestoji iz dveh delov: iz t. i. pravil in slovarja.

V SP 1962 so pravila naslovljena Uvod (11–91), pred tem so Navodila za uporabo 5–8 in Seznam kratic v Slovenskem pravopisu (9–10); Slovar obsega str. 93–1034. Obojemu pa sledi Dodatek (1035–1049), z deli Kratice in znamenja (1037–1044), Korekturna znamenja (1045–1047) in Popravki (1049) ter Prošnja (1047); na koncu je Vsebina, tj. kazalo (1051–1054). V kazalu ni navedeno opozorilo (3), da pišemo »l in ne v, kakor je po utrjeni tradiciji določil že Ramovš-Župančičev Slovenski pravopis leta 1950«. V slovarju pa to ni uveljavljeno, tako da tam še vedno preberemo slovarski sestavek naslednje vrste: *brávec -vca m, brávcév -a -o, brávka -e ž, brávkín -a -o, brávskí -a -o: -i krožki, bravstvo -a s*. V SSKJ v Uvodu v poglavju Pravopis (XXIII–XXVIII) v § 172 glede pisave *bralec ~ bravec* beremo: »Pisava samostalnikov na *-alec, -ilec* se ravna v skladu z okrožnico SAZU z dne 15. IX. 1963 in z okrožnico Sekretariata za šolstvo SRS z dne 13. XII. 1963, v glavnem po Slovenskem pravopisu 1950. Podatkov o rabi dvojine v času redakcije slovar ne daje.«

O Slovenskem pravopisu 1, Pravila (dalje SP1 P) je bilo v naši javnosti že dovolj govora. Tu je treba povedati najprej to, da je SP1 P v petih izdajah in v tej šesti doživel nekaj korektur, zlasti v zvezi s spremenjenimi družbenimi in političnimi razmerami v 90. letih, poleg tega pa je narasel v dvojem: 4. izdaji je bilo dodano stvarno kazalo, nato vključeno tudi

v 5. izdajo in sedaj v 6., spopolnjeno glede na poglavje Slovaropisna pravila (str. 211–231), ki ga v prejšnjih izdajah ni bilo.

Sedaj pa si oglejmo slovarski del 6., novega SP, in sicer v primerjavi zlasti s Slovenskim pravopisom 1962.

V SP 1962 so slovaropisna pravila podana v razdelku Navodila za uporabo na začetku knjige (str. 5–8) v 4 točkah: 1. obseg slovarja 27.500 iztočničnih sestavkov /v SP 1962 imenovanih *geslo*/ z več kot 100.000 besedami; 2. pravorečni del »je v načelih obdelan v uvodu, v slovarju pa je vsaka beseda zapisana s poudarkom« /= z naglasnim znamenjem/; podana pa je tudi dolžina ali kračina, širina ali ožina samoglasnika, in to v osnovni obliki besede (**dêbel** [-eɥ] -éla, -o), v spregalni in sklanjalni obliki (**bráti** bêrem, bêr -ite! berôč -a -e, brál -a -o, bránje); (**brát** bráta m, mn. bráti in brátje). Intonacija ni zaznamovana. Nakazan je tudi izgovor črke *l* pred soglasnikom in na koncu besede (**bôlha** -é /.../, **spôlzek** -zka -o = spólzel [eɥ] -a -o /.../, **spôlzkost** -i ž > [-ɥz-] /.../ **solzice** solzic bot. šmarnice [-ɥz-]« proti **dôl** [dôl] prisl. /.../ dol [dóu]. »Pri tujih imenih in pri tujkah z nefonetično pisno obliko sta izgovor in poudarek dodana neakcentuiranemu geslu«: **weekend** [ɥikend] -a m *víkend*. Izgovor je zapisan samo z domačimi črkovnimi znamenji po nekoliko poenostavljenem fonetičnem ključu. Tako se imena v splošni rabi tudi največkrat izgovarjajo.

V SP 1962 beremo dalje: »Pravorečni del SP je zelo sproščen: vanj je zajetih kar največ akcentskih dvojnic, utemeljenih bodisi v zgodovinskem razvoju ali v knjižni rabi.« In na str. 5–6 »3. Pravopisni del /.../ v slovarju /.../ daje pisno obliko besede. Ker segajo naloge našega SP čez meje golega pravopisa, je več poudarka na duhu jezika in na vzgoji dobrega sloga. Zato je kar največ besed podanih v njihovem živem in naravnem okolju, v zvezah in frazah; mrtve, zgolj slovarske besede pa so precej izločene.« Nadalje: str. 6 »Pomenski odenki besed so ponekod razen z zvezami nakazani še z navedbo stroke. Leksikonske razlage so redke.« Nekaj zgledov: **čáčka** -e ž, **čáčkast** -a -o: ~a pisava; **čád** -a m gost dim, mrč, **čígra** -e zool. \ptič\; **hematologíja** -e ž med. nauk o krvi; **Heróstrat(os)** -ta m Grk, *ki je iz slavohlepja zazgal Artemidin tempelj v Efezu*; **herostrát** -a m *uničevavec kulturnih vrednot*.

Posebej je opozorjeno na morebitno zastarelost (10 zastar.); ali samo literarno (lit.) ali papirnato (nimajo oznake), rabo besed. Omenjeni so »splošni, razumljivi in rabljeni sinonimi«, nato »izrazito ljudske izposojenke imajo stilistično opozorilo (*), da sodijo predvsem v pogovorni jezik in v realistično pripoved«. Povedano je tudi: »v kurzivi je po en ali več izrazov z istim pomenom« in še: »Na koncu SP je dodanih nekaj kratic in korektumih znamenj«.

Besedne vrste

Označevanje besednih vrst v SP 1962 in v SSKJ 1970 in dalje

Obe deli samostalnice zaznamujeta s simboli za spol, torej z *m*, *ž*, *s*, npr. *brevir -ja* m, *breskev -kve* ž, *breme -ena* s. Za druge besedne vrste pa je njihovo zaznamovanje v obeh delih precej različno; zato ga prikazujem protistavno:

SP 1962

bréj -a -e

dvá dvé ž in s glav. štev.

drúgi -a -o vrst štev.

dvój -a -e

dvójen -jna -o

brenčáti -ím nedov.

SSKJ 1970

bréj -a -e prid.

dvá -é -é štev.

drúgi -a -o štev.

dvój -a -e štev.

dvójen -jna -o prid.

brenčá ti -ím nedov.

brénkniti -nem
rodíti -ím
prisl.
všěč prisl. v povedni rabi z dajalnikom
da vez nasl.(onka)
ali /ali/ ali vez. a) ločni
lé prisl.
le čl. /... le-ta – ta (brez tale)
áh, ahá medm.

mú medm.
bístahor medm.
brez predil. z rod.
bélo- v sestavi belobrad,
belo-modro-rdeča zastava
brez- v sestavi/.../ brezglav
nad- predp.
avto- v sestavi avtocišterna, avtocesta

brénkniti -em dov.
rodíti -ím dov. in nedov.
dôbro prisl. od dober
všěč prisl.
a vez. nasl.(onka)
áli in ali vez
lé in le vez.
le členek /.../ edinole, semle
áh medm
ahà tudi ahá medm.
mú medm.
bístahor medm.
brez predl. z rod.
bélo...prvi del zloženek
belo-modro-rdeča zastava
brez- v sestavi /.../ brezglav
nad ... ali nàd ... predpona v sestavljankeh
avto ... prvi del zloženek avtocišterna,
avtocesta in avto cesta

Posebno lastnoimensko besedje

SSKJ ima iste besedne vrste kakor SP 1962, tj. v SP 1962 m, ž, s, sam., prid., z(zaimek), štev., glag. (te krajšave nima), vez., predl., čl., medm., tj. SSKJ z modifikacijo z. → zaim., pri glagolu nedov., dov. oz. oboje, prid. pri pridevniku in množilnem števniku in s poimenovanjem členska kot oblikoslovnega morfema, tudi piše ga kot v SP *le*, ponazarja pa s tipom *edinole, semle* (manjka pridevniški *tale* oz. *le-ta*). Za SP1962 prim. še *kóli* členek, *li* je samo vprašalnica. Povedkovnik je tako v SP 1962 kakor v SSKJ prislov, posebnost pa je v SSKJ neskl. pril., nesklonljivi prilastek, v resnici prvi del zloženke ali sklopa (*bantam* kategorija), ki ga ne gre zamenjevati z neskl. prid. (**seksi**: ~ dekle, ~ noge).

Slovenski pravopis 2001 za knjižni jezik loči 9 besednih vrst: samostalniško, pridevniško in prislovno besedo (to že tradicionalno imenovano kar prislov), glagol in povedkovnik – kar so predmetnopomenske besede – ter veznik, predlog, členek in medmet, kar so slovnične besede (tudi pri teh bi bilo mogoče govoriti o vezniški, predložni, členkovni in predmetni besedi oz. bes. zvezi). Za vsako teh besednih vrst navedimo po eno osnovno enobesedno enoto: 1. samostalnik (*hiša*), 2. pridevnik (*ljubezniv*), 3. prislov (*domá*), 4. glagol (*delati*), 5. povedkovnik (*všěč*), 6. veznik (*in* oz. *da*), 7. predlog (*pred*), 8. členek (*samo*), 9. medmet (*hej*), ob njih pa so zaimenski ustrezniki (*ón, óna, óno*), *tak, tam, (onegaviti), také, kákšen -šna -o, kateri -a -o; po mojem, križ božji, pri moji veri ježeš na*. Pridevniška beseda ima še števnikiški podrazred (*ên éna -o prvi -a -e, dvój -a -e*, dvojen -jna, -o) in še deležniškega (*uvél -a -o, zaželèn -éna -o*); tudi prislovne besede ter zaimki imajo te zaimenske ustreznike (*tri-krat, nobénkrat*).

Sklanjatve

sklanjatve je SS 1956 poznala le štiri: moško in dve ženski pa srednjo: I *lipa (gospá, mati)*, II *kost (britev)*, III *rak*, IV *mesto*. SP 1962 ima vsaj še dve: moško ajevsko (*vojvoda -e*) in ničto: y neskl. (*beseda se konča z y*), poleg tega vsaj še eno žensko, ničto (*Nives* neskl., tipa *mami*

neskl. nima). Kot zunajzakonski otroci so še sprevržni samostalniki iz pridevniških besed, za vsak spol po eden (*dežurni -ega, globôko -ega, *dežurna -e*). Tako dobimo sistem sklanjatev za vsak spol po štiri:

	m	ž	s
I.	<i>rak raka</i>	<i>lípa -e</i>	<i>mésto -a</i>
II.	<i>sluga -e</i>	<i>nít níti</i>	
III.	<i>y --</i>	<i>Nives --</i>	
IV.	<i>dežurni -ega</i>	<i>dežurna -e</i>	<i>dobro -ega</i>

SSKJ bi bil mogel prinesiti še 2. in 3. srednjo sklanjatev, a ju ni: druge ne zato, ker osebna zaimkoma za 1. in 2. os. ni priznaval spolskosti (tako tudi ne SP 62), ta pa bi mu prinesla *a*-jevsko sklanjatev (prim. Aškerc, pesem Anka: *Jaz (sonce) sem bilo pred teboj na sveti*), ničta srednja pa se da razbrati iz števnikov: *Tri* je bilo zmeraj več kot *dve*; (v starejšem jezikoslovlju tudi *ozko e, o*).

Samostalniških sklanjatev je v novem pravopisu 3 x 4: prve so najbolj navadne, druge nekoliko manj, tretje so ničte (neskl.) in četrte izpridevniške.

Novi pravopis ostaja pri SP 1962 glede obravnave nadomestnih osnov osebnih zaimkov, tj. v istem sestavku obravnava tako edninske kakor dvojninske in množinske oblike, SSKJ pa ima tri iztočnice **jáz, mí** mé mé, **mídvá** médvé /.../ Isto velja za nadomestno osnovo *ljudje* k edninskemu *človek*.

Podiztočnice

SP 1962 ima slovarske sestavke po načelu besednih družin. To velja tako za občnoimenske kakor za lastnoimenske besede. Prim. za prvo: **bíster** -tra -o; *bístrc, bístrost, bístrina*; in za drugo: **Bístra**, *bístrški, Bístràn*; **Bréžice**, *brežiški, Bréžičani*. Pri občnoimenskem je uiztočnjena izpeljanka *bistríti*, pa tudi lastnoimenska *Bístrica*. Prim. še **hòd, hòden, hodíti, hodúlje**.

Za novi SP sem prvotno predlagal tak model s podiztočnicami tudi *jaz*, vendar sem bil zavrnjen, pač zato, ker so podiztočnice v SSKJ prav redke: pri pridevniku *bíster* le prislov na -o (*bístro*, brez podatka o tonemskosti), vse drugo pa je iztočnično: **bístrc, bístrênje, bístrica, bístrína, bístrítev, bístríti** (*bistríti se*), **bístrost, bístrôta** (prid. **bel** ima še podiztočnico *béli -a -o* z oznako sam.). Seveda pa so z iztočniškim statusom tudi vse zloženke s prvo pridevniško sestavino npr. **bístrovíden, bístrovídnost**.

Načrt pravil za novi slovenski pravopis (NPNSP) pozna same iztočnične sestavke.

Kot predsednik Komisije za slovarski del novega SP sem potem uveljavil naslednje slovarske sestavke s podiztočnicami:

1. pri moških samostalnikih bitij so to: a) feminativi (npr. **Avár, Avárka, čaròvnik, čaròvnica, lèv, levínja, Bráčič psp. Bráčička, Ívan, Ivána; b) svojilni pridevniki: *Bráčičev, vóvodov, jelénov, Mícín, Báríca > Báríčin*;**
2. pri zemljepisnih imenih so to pridevniki na *-ski*, imena za moškega in žensko in svojilni pridevniki zadnjih dveh na *-ev* in *-čin*;
3. pri pridevnikih so podiztočnice sprevržne posamostaljenke (**bél** – *béli, béla, bélo*) in samostalnik na *-ost* (*bélost*), zadnje so v SSKJ iztočnice. Posebnost SP 2001 je še mala podiztočnica, tj. določna oblika nedoločnih pridevnikov, npr. *béli -a -o* (*é*) ~ *kruh, -a*

- moka, -o vino. Sprevržnost velja za pridevniško besedo sploh, npr. za svojiine zaimke: mōja -e ž., mōje -ega;
4. pri glagolu so podiztočnice povratni glagoli iz nepovratnih (*preurediti* → *preurediti se* glagoli s poponskimi obrazili (*lomiti* → *lomiti ga*). Tudi pri glagolu so male podiztočnice (**dati** – *dati koga/kaj*); kaj za, komu/čemu;
  5. pri prislovu so podiztočnice redke *zakaj* prisl. → *zakáj -a m*: Vsak ~ ima svoj zato.

Zapisovanje izgovora

V SP 1962 so izgovor težko predvidljivega ali nepredvidljivega sicer podajali v kurzivnem oglatem oklepaju (str. 7).³ Na podlagi moje kritike je bil že v SSKJ ta kurzivni oklepaj zamenjan s pokončnim, s tem pa tudi zapis izgovora, npr. SP 1962: *weekend* [uikend], *wehrmacht* [vêrmaht] → SSKJ *wartburg* [va], prav tako je izginil zapis izgovora končnega zvonečega nezvočnika, pa tudi predsamoglasniškega *u* (*walkie-talkie* in *voki toki* [vóki-tóki]. Nefonetični zapis izgovora pa je ponekod še ostal: SP 62 *yankee* [jénki], SSKJ *Wánklov -a -o* [van], *wengenski -a -o* [vengøn] namesto pravilnega [jenki] [varjk], [venġan]. In še *whig* [hu uíg/úig] SP 1962, SSKJ *whig -a* [vig]. V SSKJ I, XXV je govor o zapisovanju nepredvidljivega izgovora črke *l* kot [ɥ]; tipi so: **bólha** -e [ɥh], **dolgorilec** -lca [ɥġ ɥc]. V SP 2001 je sprejet tip <lc> = [ɥc], tip <vr-> je poenostavljen v [ɥr], izglasni -*l* pa se zapisuje kot [-ɥ]. Zapis polglasnika v SSKJ kakor v besedi *tema* je iz [təm] poenostavljen v [tə]. Neobstojni *e* za polglasnik se ne izpisuje v oglatem oklepaju, če v rodilniški ali pridevniški ženski obliki izginja, ker je jasno, za kateri glas gre, zapisuje pa se, če se neobstojni *e* pojavi v množinski rodilniški obliki, npr. *Dravljje -velj* [və]. Tudi obstojni polglasnik se zapisuje: *jezdec -a* [də] ali *tema -e* [tə] oz. *temen -mna -o* [tə].

Iz SSKJ je prevzet tudi tip *dolgorilec -lca*, namreč [ɥġ ɥc], le brez vezaja, ker nam vezaj zaznamuje priredno razmerje. Da se zvoneči nezvočnik na koncu besede premenjuje z nezvonečim, je v oglatem oklepaju nakazano z ločajem za njim, torej [vig-], ne [vig]. Če je sicer izgovorna težava na dveh ločenih mestih besede, se izpiše izgovor cele netvorjene besede (**Shakespeare** = [šékspir], sicer pa cele osnove take tvorjenke shakespeareolog, = [šekspir]; SSKJ: chartist [čar-], v SP 2001 sicer samo **čárter**, toda **dickensovski** [dik] v SSKJ [dik-]).

Če ima normalna črka kakršno koli ločevalno znamenje nad ali pod seboj ali tudi ob sebi, se v iztočnici naša naglasna znamenja ne pišejo, ampak le v oglatem oklepaju (§ 12, 18); **Němcova** [němcova], **Mohács** [móhač], **Gdąnsk**, [gdansk], **Śląsk**[šlónsk], **Hel'pa** [hél-pa]. Tudi na neslovenskih črkah in na dvoglasnikih na iztočnici slovenskih naglasnikov ne pišemo: **Bystrica** [bístrica], **Ångstrom** [ánġstrem], **Aargau** [árgav-], **Aix-Ies-Bains** [éks-le-bén], Austin [óstin].

Če je iztočnica z vezaji pretrgana vrsta črk ali pa je iz več besed, se po tem ravnamo tudi v zapisu izgovora: prim. *Aix-les-Bains* in *še Walter von der Vogehveide* [váltér fon der fógel-vájde]; kakor hitro se pri večbesedni iztočnici kateri njeni enoti naglas ne more zapisati, se vsi naglasi zapišejo v oglatem oklepaju. V SP 1962 na iztočnicah, ki se drugače izgovarjajo, kakor se pišejo, nikoli ne stavijo naglasov, četudi se ta samoglasnik piše in izgovarja tako kakor v slovenščini, npr. **Weber** [vébər], **Wilson** [Wilson], **Calderon de la Barca** [kalderón dela bárka], **Cannes** [kán], **Canossa** [kanósa], **Carinthia** [karintia], pač pa **Lóndon**.

³ V kurzivnem oglatem oklepaju // je naveden izgovor včasih za celo besedo, včasih le za njen del. Kadar je takoj ob geslu /tj. iztočnici/ (zlasti pri tujih imenih), velja s poudarkom vred za vso skupino izvedenk, če ni pri njih posebej zapisan.

Značilnost novega Slovenskega pravopisa je določitev, da imajo samostalniki na *-lec*, ko izražajo vršilca dejanja (človek, žival) praktično vsi brez izjeme izgovor [-tləc ʏc(a)], ženski ustrezniki teh poimenovanj pa -lk(a) [ʏk]a, pridevniki iz njih na *-ski* seveda [ʏs] in skupna imena, npr. *bralstvo* [ʏs]. Izgovor tega *l* je (po SP 1962) SSKJ reševal tako, da je za vsak tak primer skušal ugotoviti dejanski izgovor (SP 1962 pa je kar *pisal, bravec, bravka, bravski, bravstvo*).

Izgovor črke l

V enem stolpcu Odzadnjega slovarja slovenskega knjižnega jezika je 83 enot na *-alka*. Izgovora na *ʏk* ne pozna nobena enota s podstavo *-al(en)* (lat. *-alis*): *kanibal, fevdal-, real-, ilegal-, portugal(ski), inicial-, provincial-, radial-, filial-, serial-, trivial-, tercial-*, skupaj 16 primerov ali 19 %. Izgovora *ʏk* nimajo še: *naricalka* (ženska pesem), *vračalka* (tipka), *izločalka* (organ), *padalka* (ženska, *padalec* pa ima tudi *ʏc*), ožigalka (mehurček), *dvodihalka* (riba), *nihalka* (naprava), *navijalka* (za lase), *zijalka* (ni v OS) in *odtekalka*, skupaj 10 enot ali 12 %. Razen izjemoma (*narical(j)ka* in *padalka*) ne gre za vršilce: pri *naricalka* gre za vpliv dvojnice *naricaljka*, pri *padalka* pa moški ustreznik ima tudi *ʏc*, torej bi ga lahko imela tudi *padalka*.

Naslednja skupina so primeri s samo *ʏk*: *piščalka* (predmet), *gledalka, pomagalka, požigalka, drgalka* (organ), *bajalka, izdajalka, sejalka, ubijalka, preganjalka, ogrinjalka* (oblačilo): skupaj 11 primerov, od tega 8 vršilk, tri nevršilke (13 %).

Sledi precej velika skupina z *ʏk* in/tudi *lk* Oznaka *in* stoji pred naslednjimi enotami: *zazibalka, strgalka* (priprava), *gugalka* (naprava), *trgalka, jahalka, pihalka, delodajalka, posojilodajalka, stanodajalka, zakonodajalka, krvodajalka, izvajalka, proizvajalka, navijalka, soustvarjalka, skakalka*, tj. 19 %. Oznako *tudi* imajo: *napadalka, vlagalka, zažigalka, razlagalka, dajalka, podajalka, prodajalka, preprodajalka, sprehajalka, prihajalka, prevajalka, osvajalka, zavijalka, previjalka, ustvarjalka*, tj. 18 %. Pri *in* sta samo dve nevršilki.

Sledi *lk* tudi *ʏk*: *zibalka* (zibelka), *gugalnica, obračalka* (mišica), *spuščalka* (naprava), *sedalka* (zadnjična mišica), *potegalka* (mreža), *igalka* (rastlina), *dvigalka* (naprava), *vžigalka, drgalka* (ni v OSSJ), *brizgalka* (naprava), *vbrizgalka* (priprava), *dihalka* (škrga), *puhalka* (priprava), *sijalka* (žarnica), *ovijalka* (rastlina), tj. 15 primerov, 18 %. Niti eno od tega ni vršilka.

Torej je pač upravičeno, da je SP 2001 določil: tipi *vršilec, vršilka, vršilski, vršilstvo* imajo *ʏ*, vršilniki pa *l*, izjemno kdaj tudi eno oz. drugo.

Tonemski naglas

SP 2001 kot prvi slovenski pravopis prinaša tudi obvestila o tonemskem naglasu vsake naglasne enote. SP 1962 je imel o »intonaciji« en sam odstavek v § 28 (str. 28): »Slovenščina je /.../ v dolgih zlogih ohranila razloček med padajočo [â] in rastočo [á] intonacijo: lēp /.../;*⁴ vrána /.../: kratko poudarjeni zlogi so zmeraj padajoči brät /.../: ker veliko narečij ne loči več obeh intonacij, za zborni izgovor nista ukazani in v našem besednjaku zato nista zaznamovani.« Tonemskost je v enaki meri zanemarjala tudi t. i. čitankarska slovnica, in sicer celo v nekako razširjeni obliki iz 1. 1956 ter nato v po pravopisu 1962 razširjeni obliki 1964. Pri nas je pisec tega sestavka J. Toporišič tonemskost knjižnega jezika uveljavljal v knjižici Slovenski jezik, Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama (Zagreb 1961, 136 str.); v Piranu l. 1962 je nato na slavističnem zborovanju želel, da bi se tonemskost upoštevala v novem slovarju, sedanjem SSKJ, kar se je nato po Riglerjevem trudu⁵ tudi odlično izpeljalo.

⁴ Res je tako, brez pike pod e, pisano v SP 1962.

⁵ Onaglasil je prve štiri knjige, začeto peto je nato dokončal Vlado Nartnik.

Rigler je vpeljal zaznamovalno novost za zloge, ki so lahko akutirani ali cirkumflektirani, namreč črtico nad samoglasnikom oz. zložnim *r*, npr. *nositi*; rod. ed. *vodě*; bržkone po Ramovševih Dialektih 1935 pa je prevzel tudi (dvojni brevis) za cirkumfleks na kračini (poznaga/tudi SP 1962, *steza*), ker je moral akut na polglasniku zaznamovati z brevisom (npr. *stěza* [tə] za horjulsko narečje; (oblika tēma).

Rigler je včasih tudi zapleteno zaznamoval oblikoslovne naglasne tonemske tipe. Za SP 2001 sem se odločil za dvoje: da razvežem tip *ā* v *á/â*, pregospodarni zapis tonemskih tipov pa tudi v celoti izpišem vsakega posebej. Glavni tipi razvezave so naslednji:

	Rigler	Toporišič
kupíti in kúpiti -im	(ī ú)	(i/î/ú ú)
grênek in grenák grênka -o in -ó	(é â é)	(é; â é ô)
bêdro -a stil. -ésa	(é, ê)	(é; é ê)

Sicer se SP 2001 načeloma drži Riglerjevega tonemskega onaglaševanja, le tip *môstnina* nasproti *dobrina* sva z Dularjem zanemarila in piševa oboje le z akutom. Vse glede na SSKJ novo besedje v SP 2001 je onaglasil V. Nartnik. Posebna odlika pri tonemskem naglasu je zaznamovanje tonemskosti pri lastnih imenih. Predhodnega je v tem pogledu prav malo, v glavnem v Slovensko-srbohrvatskem slovarju od A do O, kjer je onaglaševal A. Breznik (A. Gröbming, I. Lesica, A. Breznik) 1950, 496 str.

V SSKJ je lastnoimenskega zelo malo, pri črki A naslednje: *Âbraham*, *~ov*, *Âdamov*, *Ahílov*, *Amêrika*, *Ávgijev* – torej 5 enot, če sem vse našel, le ena z akutom. Posredno še *aleksandrínski*, *aljehínka*, *alójzijski*, *anglêški*, *ântejevski*, *apokalípsa*, *apólonski*, *arâbec*, *argentínski*, *aristótelski*, *arkâdijski*, *âvgsburški*, *âzijski* (akuta na predpredzadnjem mestu). V SP 2001 je lastnoimenskega zelo veliko, verjetno kar po 10 na eno stran tipkopisa. Večinoma je taka enota cirkumflektirana (izpeljave iz nje seveda tudi), če pa akutirana, so pri izpeljankah možne tudi metatonije.

Katere enote v SP 2001 so akutirane: *Aachen* (á), *Ábel* (á; â), *Abesinija* (i) *abesínski*, *Ábu Bêkr* (â é; â ê), *Ádler* (â; â), *Albánija* (á), *Alásia* (â; á), *Aleksánder* (á). Tako rekoč velika večina besed nedomačega lastnoimenskega je cirkumflektirana, akutirane (ali tudi akutirane) pri A so zgoraj navedene. Tudi citatne besedne zveze so samo cirkumflektirane: *ad libitum*, *ad hoc*, *ad infínitum*, *ad informandum*, *ad oculos*, *à bas*, *ab ovo*, *a capella*, *ad acta*, *ad oculos*. Domnevamo lahko upravičeno, da bi se tako izgovarjale/naglaševale še večbesedne zveze, npr. *cum grano salis*.

Oblikoslovje

V oblikoslovju je v SP 2001 več stvari novih.

Samostalniške besede

Pri samostalniku v moškem spolu ločimo še živost, pri samostalniku moškega in ženskega spola sploh pa še človeškost: Videl sem *človeka*, *medveda*: *novi stolp*; *človek*, *mati*, *dekle*, *Bog*, *bog* so člov. (*človeško*), vse drugo pa ne (po prvih se sprašujemo s *kdo*, po vsem drugem pa s *kaj*). Človeškost velja tudi za vse poseobljeno. Spolskost je uveljavljena tudi pri zaimkih: *kdo* je m in člov. z impliciranim živ. pri samostalnikih m. spola, *kaj* je s in s tem –živ. in –člov, *katera* ž, člov. Neštavno z glavnimi števnikmi je snovno, skupno ali pojmovno, se pa lahko

sprevrže v števno: *bláto* snov., *borovje* skup., *boniteta* poj. Števno je vse preostalo. Tako je znana pravilna raba števnikov: glavni pri števnem, ločilni pri neštevnem: *trije fantje, orli, krompir-ji – troje blato, borovje, troja boniteta*. Seveda s sprevrženjem je to tudi števno: *uživati tri bonitete* ali pa *poizkusiti tri debele borovnice, proti troje debele borovnice. Možgani, škarje in vrata* (množinski samostalniki) so seveda le *troji, troje, troja*. Za primer: **borovnica** -e ž. tri ~e; mn. snov. jesti borovnice.

Omenim naj še, da imajo tudi samostalniki potrjeno in izpostavljeno vezljivost, konkretno vezavo, npr. *strah /.../ ~ pred boleznijo*, vendar žal ne dosledno (manjka npr. *beg pred samim seboj*), je pa pri *bojazen*, na 3. mestu ~ *pred prihodnostjo*. Določene težave so z latinškimi in grškimi imenovalniki. Moja odločitev za SP 2001 je naslednja: *Aristotel* -a m /.../ im. tudi *Aristoteles*, *Káton* -óna m /.../ im. tudi *Káto*. Vsa imena oz. vse prevzeto iz latinščine ali grščine je pisno podomačeno kot važen del tudi naše slovenske kulture in duhovnosti.

V primeri s SP 1962 so torej vsa lastna (in občna) imena, četudi so prevzeta, vključena v navadno slovensko besedje, posebnosti imajo lahko samo v imenovalniku (in enakem tožilniku) ed. Pri zemljepisnih imenih je naveden tudi njihov tipični vezavni predlog, npr. v *Benetkah, na Bledu, na Borlu, pri/v Smiklavžu, pri Benediktu*. Tako je že v Slovenskih krajevnih imenih 1985. Ti predlogi z mestniško mestovno vezavo imajo svoj smernostni par v tožilniški vezavi (v *Benetke, na Bled, k Benediktu*) in za izhodnostno točko (iz *Benetk, z Borla, od Benedikta*). V SP 1962 so pri tem tudi določene težave: poleg sedmih primerov v *Benetke, iz Benetk* je že manj ustrezno *iz Benečije, v Benečiji* in še bolj neustrezno *k Bolfenku, od Bolfenka*. Upajmo, da je bila urednica lastnoimenskega pri SP 2001 glede tega doslednejša.

Katera lastna imena pa so sprejeta v novi pravopisni slovar. Pri imenih živih bitij so najbolj pogosta imena priimki in imena. Priimki so slovitih osebnosti iz velikega sveta in iz slovenskega, zlasti umetniki, znanstveniki, poleg tega je pa v njem še 500 najpogostnejših slovenskih priimkov. Znamenita lastnost so ženska poimenovanja teh 500 priimkov (seveda ne tistih novih na *-ova/-eva*); ženski ustrezniki so tudi pri vseh moških občnih poimenovanjih živega. Najpogostnejša so zemljepisna imena, sledijo imena bitij, na koncu so stvarna.

Od posebnosti pri samostalniki bodi omenjeno beleženje premene $o > e$ za $c j \check{c} \check{z} \check{s}$ in $d\check{z}$, npr. (*Babič* -a m z -em), in svojilnih pridevnikov na *-ev*, pri ženskih imenih na *-(č)in* (*Anica – Aničin*).

Pridevniške besede

Glede na vrsto ločimo lastnostne (kakovostne in merne), vrstne, svojilne in količinske (zadnje večinoma le pri števnikih). Lastnostni pridevniki se spoznajo po ničti končnici oblike za moški spol ednine, poleg tega so v veliki meri netvorjeni (ali pa tvorjenosti ne čutimo, npr. *globok, težek*), in se po možnosti stopnjujejo. Vrstni imajo v edninski moški obliki končnico *-i*, ali pa tak *-i* pridobijo v stalni besedni zvezi (*slovenski jezik, beli fižol*), individualno svojilni imajo končaje *-ov, -ev* ali *-in* in so vsi tvorjeni. Razen velikega števila lastnostnih pridevnikov so vsi drugi pridevniki tvorjeni, v najpreprostejšem primeru izpeljavno (*železen – bratov – peti*), nobena vrsta teh se ne stopnjuje, lastnostni pa imajo tudi določno obliko; to obliko poznajo tudi izdeležniški oz. deležniški *vroč, usahel, kuhan; cvetoč, narejen, ubit*. Vrste pridevnikov v slovarju nimajo oznak.

SP 2001 pri pridevnikih izhaja iz postavke, da so oni na *-i*, oz., na *-ov/-ev, -in*, določni, enako glavni in nedoločni števnik, vsi drugi pa nedoločni z dvojno obliko: nedoločno oz. določno (primerniške in presežniške oblike (lastnostnih) pridevnikov so samo določne, a tu

pridevnik ostaja tudi tedaj nedoločen: prim. *Tone je mlajši/bolj mlad od Jožeta*). V SP 2001 je določna oblika nedoločnih pridevnikov t. i. mala iztočnica. Če primerjamo SP 1962 in SP 2001, npr. iztočnice *črn*, dobimo naslednjo podobo

SP 1962	SP 2001
črn -a -o in črnó, črní -é -á, dol. črni -ega; prim. bolj črn prisl. črno in črno /.../ črni -ega, m. vrag, hudič	črn -a -o tudi črn -a -ó; bolj ~ (f;- f f o) ~ plašč /... črni -/a /-o ~ kruh /.../ črni -ega m črna -e ž /.../ črno -ega s črnost i- ž

Vidimo enakosti in razlike. V SSKJ je oglavje táko kot v SP 1962; podiztočnični niz *črn -a -o* je v SSKJ samostalniški in ponazarjanje se spolsko lahko meša, v SP 2001 pa je vsak spol posamostaljenega osamosvojen, v podiztočnici ne zmeraj trospolski kakor v SSKJ. Mala podiztočnica SP 2001 dela stalno določno obliko zveze preglednejšo, skladensko določna oblika pa je predvidljiva. Oblika *črno-* v *črno-bel* v SSKJ seveda ni članica te iztočnice, ampak bi sodila k v slovarju SSKJ neomenjenemu prirednemu delu zloženke *črno* (v SP 2001 je tako: *črno- /.../ črno-bel*). Tudi prislov je v SSKJ prišel pod pridevniško iztočnico po vplivu SP 1962, kjer pa v istem sestavku najdemo še enote *črna prst*, *črn -i*.

V SSKJ veliko tvorjenih (t. i. odnosnih) pridevnikov ne izkazuje povedkovodoločilne vloge; podobno je tudi v SP 2001, čeprav se je predsednik Komisije za novi SP zelo trudil, da bi se v slovarju izkazovalo tudi to v čim večji meri.

Velike razlike so pri (glavnih) števnikih:

SP 1962	SSKJ	SP2001
<i>dvá dvě /.../ glav. štev</i> <i>dva milijona</i> <i>po dva in dva</i>	<i>dvá -é -é</i> a) v samostalniški rabi <i>ena in ena je dve</i> b) v prilastkovi rabi <i>dva brata</i> c) v medmetni rabi <i>leva, desna, ena dve</i>	<i>dvá dvě dvě glav. štev.</i> ~ brata, roman v ~eh delih <i>dvá dvěh m</i> <i>dvé dvěh ž</i> <i>dvé dvěh s</i> <i>dvé -- s (Ena in ena je ~)</i>

Najboljši zapis sestavkovne glave je v SSKJ, le da besednovrstne oznake nima, prav tako bi pridevniška raba morala biti pri a), pri b) pa raba kot povedkovo določilo, npr. *Od črnih kmetov sta ostala na šahovski deski dva, beli pa so bili še štirje* (ta raba manjka tudi v SP 2001). Kar je v SSKJ pred c), je število, v SP 2001 pravilno obravnavano kot samostojna iztočnica. Sklep: glavni števnik so v slovenščini prvotno pridevniške besede, te se lahko sprevržno posamostalijo za vse tri spole, ko gre za vrednost 1 do 4, posebej v ničto sklanjatev srednjega spola pa se od treh spolskih oblik sprevržejo le ženske oblike (*ena, dve, tri, štiri*). Ko gre za tip *pet*, pa vse te vloge opravlja edina oblika, ta pa poleg glasovnih končnic (*devét dêvetih*) pozna tudi neglasovne (v SSKJ: *dogodki zadnjih devet/tih/ let*). SSKJ napačno izhaja iz samostalniške številke oblike tipa *trikrat tri je devet*.

Nedoločni števnik (Breznik SS 1916, str. 109): *veliko, malo, nekoliko, precej*. Za razmislek o tem vzemimo nedoločni števnik *dosti*.

SP 1962 dôsti prisl. ~ ljudi, kruha na ~ krajih z dostimi ljudmi z dosti ljudmi	SSKJ dôsti prisl. do odhoda je še ~ časa vihar je poškodoval ~ dreves	SP2001 dosti nedol. količ. štev. ~ ljudi, jablan; ~ ljudem je pomagal dôsti mer. prisl. 1. ~ delati, je ~ boljši dosti povdk. Tonetu je bilo ~ posestva
---	---	---

Tudi SP 2001 manjka dôsti -- s: iz SP 1962 bi bil zgled za to ~ kruha ('velika količina kruha'), v SSKJ *dosti sadja in zelenjave*, v SP 2001 bi bilo *Dosti časa je minilo*. Pri malo je to tudi v SP 2001 upoštevano.

Glagol

Za glagol si izberimo enoto **brodíti** bródim.

SP 1962 **brodíti** bródim, brôdi -íte! brodéč -a -e, brôdil -íla, brođenje -a in bródenje -a. SSKJ **brodíti** bródim nedov. in po preglednici v I. knjigi slovarja dobimo še *bródijo*, *brôdi broдите*, *brôdil brodila*, *brôdit*, *prebrôdit*, *prebróden* prebródena.

SP 2001 **brodíti** bródim nedov. brôdi -íte, -èč -éča; brôdil -íla, brôdit; bródenje, (brôdit). Novi SP se glede izpisovanja oblik ravna po SP 1962, SSKJ prav tako, vendar ima v slovarju dejansko izpisani le obe osnovni obliki, druge pa si je treba razbrati iz preglednice v uvodnem delu (XLVIII–XLVIX, *točiti tóčim*), kjer pa spet ni oblik za deležnik in deležje na -č, prav tako pa manjka informacija glede glagolnika oz. kratkega (pogovornega) nedoločnika. Pri SP 1962 je dvomna glagolniška oblika *brođenje*, manjka pa deležnik na -n (dobimo ga pri **zbrodíti** zbróden).

Pri glagolih nas zanima zlasti t. i. vezljivost, tj. glagolska sposobnost za odpiranje skladenjskih mest levo in desno od sebe. Kakor znano, nekaj glagolov ne odpira osebkovega mesta, npr. *deževati*. V SP 2001 se to nakazuje s sedanjiško obliko za 3. os ed., npr. *dežuje*, kakor je tudi že v SP 1962, medtem ko ima SSKJ tu navedeno obliko za 1. os. ed., tj. *dežujem*. Ta prazna osebkovna beseda je tudi v slovenščini srednjega spola (*Deževalo je*), v nemščini *es*, v angleščini *it*, v francoščini *il* (*Es regnet, It rains, Il pleut*). Seveda pa so primeri kot *stemniti se*, kjer bi bilo po našem prav tako treba izhajati iz tretjeosebne sedanjiške oblike, od te pa je prehod v vseosebno. SP 1962 ima tu **stemniti** -ím se, nato pa mešano *obraz, čelo, oko, pogled se stemni; zunaj se je zgodaj stemnilo, stemni se mi pred očmi*. V SSKJ boljše: **stemniti se** -ím se /.../ **1.** *nebo se stemni* brezoseb. *nenadoma se je stemnilo* ekspr., *pred očmi se mu je stemnilo*. .../ **2.** *knjiž. postati mrk*.

Prav bi torej bilo: **stemniti se -í se** *nenadoma se je stemnilo, pred očmi se mu je stemnilo* -im se: *nebo se stemni, tudi jaz sem se stemnil*.

V SP 2001 si oglejmo glagol *bliskati se*: **bliskati se** -a se: *Za gorami se -a*; poud. *Kolne, da se kar -a |zelo*; *bliskati se* komu -a ~ mu *pred očmi*; *os. Luč se bliska skozi veje*. Tukaj tudi že vidimo, da se v SP 2001 izpostavlja že smiselna osebkovost, sploh pa desna vezljivost, tj. vezava. Za zgled desne vezljivosti vzemimo glagol *dati*: **dáti** dám /.../ *komu/čemu ~ koga/kaj ~ bratu* knjigo na posodo /.../; *dati koga/kaj ~ denar v banko* /.../; *dati kaj za koga/kaj* poud. ~ svoj glas za kandidata itn.

V SSKJ: **dáti** dám **1.** *napraviti, da pride kaj k drugemu*: *dati komu knjigo, kos kruha, rožo* **2.** *dati svoj delež za kaj* **3.** *dati besedi nov pomen* **4.** *dati predlog na glasovanje* **5.** *plačati*

koliko si dal za avto **6.** nekatere rude dajo velik odstotek železa **7.** dati brco, klofuto **8.** dati knjigo na mizo **9.** ozke razmere mu ne dajo delovati **10.** sosed da veliko nase **11.** *ukazati, naročiti*, dalje poklicati k sebi služabnike **12.** v medmetni rabi: zakaj molčiš, bog te je dal

V SP 2001 so deležniki stanja posebne iztočnice: npr. *cvetoč, usahel, zapleten, spočit, delan*; v SSKJ je včasih enako: **delan, usahel** (prvi in zadnja dva sta podiztočnici). Natančnejšega pregleda nad tem ni, določene informacije za SSKJ se pač dobijo po njegovem odzadnjem slovarju, za SP 2001 pa bi tudi bili elektronsko izdvojljivi.

V SSKJ so vsi deležniki podiztočnice; samo če so čisto popripravljeni, so iztočnice, tako da se pri deležnikih na *-n/-t* ne ve, ali so trpni ali stanja. Pogledjmo si one na *-t*, ob *doliti*:

SP62	SSKJ	SP2001
doliti -lujem /.../, dolit -a -o	dolíti -lujem po str. XLIII k c. 2 (dolit)	doliti -lujem /.../ drugo gl. liti
dobíti -ím /.../	dobíti -ím	dobíti -ím /.../
dobljèn -êna -o	dobljèn -êna -o	dobljèn -êna -o
dvígniti -nem	dvígniti -em dvígnjen -a -o	dvígniti -em /.../ dvígnjen -a -o
délati -am -lan -a	délati -am délan	délati -am /.../ délan -a -o

Prislov

Prislovi (če od njih odštejemo členke in povedkovnike, ki jih imata tako SP 1962 kakor SSKJ za prislove) v novejšem času niso doživeli posebnih teoretičnih razmislekov. Ločimo 1. prostorske (SP 1962 in SSKJ krajevne), 2. časovne, 3. lastnostne (načinovne) in 4. vzročnostne (vzročne): npr. *doma, domov, povesod; včeraj, jutri, danes; lepo, nebeško, dovolj, moralno; nenamenoma, hote*. V SP 2001 prostorske ločimo na mestovne, smerne poti/razmeščenosti, ne pa tudi izhodišča in cilja (kakor jih po Brezniku še navajajo tudi v SSKJ, npr. *dokod, odkod*, celo pred pravilnim pisanjem narazen). Primerjajmo torej SP 1962, SSKJ in SP 2001.

Vrsta	SP 1962	SSKJ	SP2001
MEST.	<i>doma</i> prisl. (kje?)	<i>domov</i> prisl.	<i>doma</i> mestov. prostor, prisl.
SMER.	<i>domov</i> prisl.	<i>domov</i> prisl.	<i>domov</i> cilj. prostor. prisl.
POT/RAZM.	<i>povesod</i> prisl.	<i>povesod</i> prisl.	<i>povesod</i> cel. prostor.
Prisl.	<i>dokod</i> prisl. <i>do kod</i>	<i>dokod</i> in <i>do kod</i> prisl.	do kod smer. prostor. prisl. zv.
KOLIČ.	<i>daleč</i> prisl.	<i>daleč</i> prisl.	<i>daleč</i> količ. prostor. prisl.

Časovni prislovi so tipa kdaj, s *kdaj, odklej, doklej*
kdaj vpr. prisl.   *kdaj* prisl.

kdaj vpraš. prisl. zaim.

Ločili pa bi glede na čas lahko naslednje skupine

SED.	<i>danes</i> prisl. <i>letos</i>	<i>danes</i> prisl.	<i>danes</i> čas. prisl.
PRIH.	<i>drevi</i> prisl. <i>drugo leto</i>	<i>drevi</i> prisl.	<i>drevi</i> čas. prisl.
PRET.	<i>davi</i> prisl. <i>lani</i>	<i>davi</i> prisl.	<i>davi</i> čas. prisl.

Tako bi bilo dobro določiti tudi ustrezne pridevniške besede, npr. *današnji, jutrišnji, včerajšnji* ali *sedanji, prihodnji, pretekli*. In tako zatem še ustrezne samostalnice s tako podstavo: *sedanjost, prihodnost, preteklost*. V SSKJ tako pomeni: danes = pričujočega dne, sedanjega dne. Časovnost bi lepo kazali povedki: *Jutri bo* lepo vreme, *včeraj* pa je *bilo* slabo, medtem ko *danes* dopušča vse tri čase: Danes *je/še bo/je bilo* lepo vreme.

Dobnostni prislovi bi *bili istočasno, prej, pozneje*.

Teorija SP 2001 zavrača »prislovnost« povedkovnikov in členkov in jih besednovrstno osamosvaja: *všeč* (~ mi je), *prav* (bi bilo), *tiho* (sem) so povedkovniki, ena njihova vrsta pa sta še opisna deležnika na *-l* oz. *-n/-t* (je/bo/bi *pohvalil učenko; učenka /bi bila/bo pohvaljena*) oz. nedoločnik za naklonskimi in faznimi glagoli (mora *delati/oditi*, je začel *hoditi*). Privrženci SSKJ-evske teorije o prislovih sedaj o teh besedah večinoma pišejo kot o členkih in povedkovnikih v tem slovarju, večkrat pa pozabijo omeniti, da so jim v SSKJ po oznakah členki v ogromni večini nekaj čisto drugega (morfemskega), povedkovniki pa prislovi ali celo pridevniki (npr. *rad -a -o* prid.).

Povedkovnik

To so, kakor nakazano, jedrna pomenska sestavina povedkov ob pomožnikih. Najbolj trdni so tisti povedkovniki, ki so mogoči le v vlogi povedkovnih določil, kakor *všeč, prav, bot*, zatem opisni deležnik na *-l, -n, -t*, nedoločniki ob naklonskih in faznih glagolih. So lahko osebni (*tiho sem, všeč sem*) oz. neosebni (*hudo je, deževno je, groza je*), naklonsko različni: zgoraj navedeni so pripovedni, naklonska pa *treba, nujno (je)*, večinoma so nepregibni (vsi doslej navedeni), vendar tudi pregibni (deležnik, ali *rad -a -o*); dalje gl. SS 1976 oz. 2000.

Zaimek

Polnopomenske besede, v nekem smislu tudi glagoli, imajo zaimenske ustreznike, tako da ločimo samostalniške, pridevniške, prislovne in povedkovniške zaimke (ter glagol *onegaviti*). Po moji teoriji imamo od samostalniških zaimkov dve skupini: osebne in tipa *kdo – kaj* (plus posamostaljene prvotno pridevniške oblike – o teh bo govor še pri pridevniških zaimkih). Torej:

(1) <i>jaz, ti, on -a -o</i>	(2) <i>kdo – kaj</i> oz. <i>kateri m, katera ž, katero s</i>
<i>mídva, vídva, ónadva, ónidve óni dve</i>	<i>tá tá tó</i>
<i>mí, ví, oní -é -á</i>	
<i>se</i>	

Osebni zaimki (in posamostaljeni iz pridevniških vrstnih) so trospolski, tipa *kdo – kaj* pa enospolski, moškega – srednjega spola. Osebni zaimki so tudi troosebni, tipa *kdo – kaj* pa samo tretjeosebni. Osebni zaimki (in tipa *kateri*) so troštevilski, tipa *kdo – kaj* pa enoštevilski edninski. Osebni zaimki imajo nadomestne osnove (imenovalnik proti neimenovalnik), tipa *kdo – kaj* pa ne (*kaj česa* je po palatalizacijski premeni). Osebni zaimki imajo naslonske variante (npr. *méne – me, náju – naju, nàs – nas*), tipa *kdó – káj* in drugi pa naslonk nimajo. Osebne oblike imajo za edninske tožilnike še navezno obliko. Moške oblike edninskih osebnih zaimkov imajo kategorijo človeškosti, tako pa tudi zaimenski tipi *kdo – vsi drugi* so brez te značilnosti. 1. in 2. oseba zaimkov je izključno človeška oz. počlovečena, pri tretjeosebni zaimkih pa je človeškost možna, ne pa tudi edina. Med osebnimi zaimki je posebnost povratni *sébe – se*.

Vsi (samostalniški) zaimki so šestsklonski, le povratnoosebni petsklonski. Koren neosebnih vprašalnih zaimkov je *kV-*, kazalne pa imamo kar tri: *t-*, *on-*, *s-*. Iz (1) vprašalnih zaimkov *kdó – káj*, ki jih imamo za 1. razred, so tvorjeni, (2) poljubnostni *kdó – káj* s sprevrženjem, (3) oziralni s priponskim obrazilom *-r* (*kdór – kár*), s poponskim obrazilom *koli* (4) oziralno poljubnostni (*kdór kóli – kár kóli'*, prim. še *si bodi* (*kdor si bodi* – v SSKJ pisano v skupaj), iz predslonskih zvez pa (5) nedoločni (*nekdó – nekaj*) in (6) nikalni iz oziralnih (*nihče – nič nikogar – ničesar*) ter (nekako) zloženski izpoljubnostni (7) mnogostni (*marsikdo – marsikaj*), nato pa še *malo-*, *redko-*, iz oziralnih pa (8) celostni *vsakdo – vsak(ateri)*. Za preostale razrede samostalniških zaimkov pa se rabijo posamostaljeni pridevniški zaimki: (9) drugostni *drug -a -o*, (10) istostni *isti -a -o* ter (11) troji; kazalni: *tá -á -ó, tísti -a -o, óni -a -o*.

V SP 1962 oz. SSKJ so te vrste poimenovane:

SP	SSKJ
(0) <i>jáz</i> nepoimenovan; <i>ti</i> os. z.; <i>ón óna onó</i> in <i>óno</i> os. z.	zaim.
(1) <i>kdó</i> vpr. z. – <i>káj</i> vpr. z.	zaim.
(2) <i>kdó</i> ned. z. – <i>káj</i> ned. z. [káj/kaj]	nedoločeno, poljubno
(3) <i>kdór</i> in <i>kdòr</i> oz. z. – <i>kár</i> oz. z.	zaim.
(4) <i>kdór koli</i> ali <i>kdorkóli</i> – <i>kár kóli</i> ali <i>karkóli</i>	zaim.
(5) <i>nekdó nekóga</i> in <i>nekdó nekóga</i> ned. z – <i>nekaj</i> ned. z.	zaim.
(6) <i>nihče</i> in <i>nihčè</i> nedoločni zaimek za osebo – <i>nič</i> ned. z.	zaim.
(7) <i>màrsikdo – màrsikaj</i> ned. z.	zaim.
<i>málokdo -koga</i> z.	zaim.
<i>rédiokdo rédkokdó – rédkokaj</i>	zaim.
(8) <i>vsákdo</i> nedoločni zaimek	zaim.
(9) <i>drúg -a -o</i> ned. zaim.	prid.
(10) <i>ísti -a -o</i> kaz. z. <i>prav tísti, ravno tísti</i>	prid.
(11) <i>ta</i> kaz. z. <i>tísti</i> kaz. z. <i>oni</i> kaz. z.	zaim.

V SP 2001 so zaimkovne vrste in razredi seveda upoštevanji in poimenovani.

To velja tudi za drugobesednovrstne zaimke, pridevniške, prislovne, povedkovniške. Za pridevniške prim. naslednjo preglednico (naglas po SSKJ):

KAKOVOSTNI/MERNI	VRSTNI	SVOJILNI	KOLIČINSKI
(1) <i>kákšen/kólikšen</i>	<i>katéri, kolikér</i>	<i>čigáv</i>	<i>kóliko</i>
(2) <i>kákšen/kólikšen</i>	<i>káteri/kolikér</i>	(že) <i>čigáv</i>	<i>kóliko</i>
(3) <i>kàkršen/kólikršen</i>	<i>katéri</i>	<i>čigar, katérega</i>	<i>kólikor</i>
(4) <i>kàkršen kóli/kólikršen kóli</i>	<i>katéri kóli</i>	<i>čigar katérega koli</i>	<i>kólikor kóli</i>
(5) <i>nekákšen/nekákšen/nekólikšen</i>	<i>nekatéri/néki</i>	<i>nekatérega</i>	<i>nekóliko</i>
(6) <i>nikákršen</i>	<i>nobèn/nobéden</i>	<i>nikógaršnji</i>	<i>níč</i>
(7) <i>marsikak(šen)</i>	<i>màrsikatéri</i>	<i>màrsikatérega</i>	<i>màrsikoliko</i>
(8) <i>vsákršen</i>	<i>vsaktéri</i>	<i>vsákogarnjšnji</i>	<i>vsè</i>
(9) <i>drugáčen</i>	<i>drúg</i>	<i>drúgega</i>	<i>vèč, mánj</i>
(10) <i>enák, ísti</i>	<i>ístega</i>	<i>enóliko</i>	
(11) <i>ták(šen)</i>	<i>tá, tísti, óni</i>	<i>téga, tístega, ónega</i>	<i>tóliko</i>

Zgledi za prislove:

PROSTORSKI	ČASOVNI	KAKOVOSTNI	KOLIČINSKI
(1) kjé kám kód	kdáj	kakó	kóliko
(2) kjé kám kód	kdáj	kakó	kakó
(3) kjér kámor kóder	kàdar	kàkor	kólikor
(4) kjer kóli kamor kóli koder kóli	kàdar kóli	kàkor kóli	kólikor kóli
(5) nekjé nékam nekód	nékdaj	nékako, nakakó	neóliko
(6) nikjér nikámor nikóder	nikdàr	nikákor	nič
(7) màrsikjé màrsikám màrsikód	màrsikdàj	màrsikakó	precèj
(8) nàs vsèh nàs vsè povsód	vsèlej	vsèkakor	vsè
(stranéh) (strani) vsèpovsód	zméraj	vsekàkor	
(9) drugjé drugám drugód	drúgič	drugáče	nè tóliko
(10) ístotàm rávno tjà tód	rávno tedàj	enáko	práv tóliko
(11) tù sèm tód	sedàj/zdàj	takó	tóliko
tàm tjà	tedàj		
óndi	onód		

Mnogi zaimki v SP 1962 niso zaznamovani niti z *zaim.*, še posebno, če niso iztočnice.

Prislovni so besednovrstno označeni precej dosledno, pridevniški pa ne. Pri lastnostnih pridevniških zaimkih se v SP 1962 pri vprašalnem razredu ne ločita kakovostni in merni, oba sta le vpr. z.; poljubnostni je ned. z.; oziralni je brez oznake, enako oziralnopoljubnostni; isto velja za nedoločnega (pač pa je iztočnični *nékak* ned. z.; *nikákršen*, to je naš nikalni lastnostni, je brez oznake, enako mnogostni *marsikakšen*. Só, pa celostni vsákršen, drugostni *drugáčen*, istostni *enák*, pač pa imata *ták* in *tákšen* oznako kaz. z., ne pa tudi tólik in tólikšen.

Pri vrstnih pridevniških zaimkih je oznak več, niso pa vedno razločevalne: tako so z ned. z. označeni poljubnostni *kateri*, *neki*, drugostni *drug*, vprašalni *katéri* ima samo oznako nedoločni vpr. z., oziralni/oz. z.; *nekateri* zaimek in tako *še nobeden*, *marsikateri*, *vsakeri*, *vsak*, pač pa so kazalni vsi trije z oznako kaz. z., ni pa pri njih določena lastnost oddaljenosti (*ta* npr. v neposredni bližini, *tisti* nedaleč, *oni* daleč). Neosebni vprašalni svojilni *čigáv* -a -o je brez oznake (tudi njegova varianta *čigáver*), pač pa *čigar* kot rod. oz. z., roditeljski svojilni tipa *katerega* pa sploh niso navedeni.

Nedoločni števniki zaimki so obravnavani kot prisl., z oznako *mere* le vprašalni in oziralni. Še časovni prislovni zaimenski: oznako ima vprašalni (vpr. prisl.), poljubnostni je z oznako ned. prisl., oziralni vez. in prisl. Enako oziralni poljubnostni, nedoločni je samo prisl., enako nikalni, mnogostni, kazalni.

SSKJ vse zaimke poimenuje samo z *zaim.*, nekaterim pa ne priznava tega statusa. Vrste in razrede do neke mere nakazujejo njihovi pomeni.

Zanimivo bi si bilo ogledati merne prislove na *-krat*, *-ič* glede na števnike vrste (*énkrat* (*véčkrat*), *prvikrat* (*prvič*), *zadnjikrat*, *pogostokrat*) in zaimenski (*kólikokrat*). Ti prislovi odkrivajo tudi prvotno merne in vrstilne pridevniške podstave: *velikokrat* (*velik*), *poslednjikrat* (*poslednji*).

Veznik, predlog, členek in medmet so nepregibne slovnične besedne vrste, npr. *in/da*, *pri*, *le*, *óh*.

Veznik

V Pravopisu 2001 so priredni vezniki sedmeri: vezalni, stopnjevalni, ločni, protivni, vzročni, pojasnjevalni in posledični (oz. sklepalni). Novi vrsti sta stopnjevalna in pojasnjevalna. Eni so tudi dvodelni in v obeh delih dvobesedni, npr. *ne samo/le – ampak/temveč/marveč tudi*. O stilni vrednosti alternativnih sestavin obeh delov (*samo/le* oz. *ampak/temveč/marveč*) obstoji moja razprava, sicer širše zasnovana. V SP 1962 je *le* prisl., pri *ne* je navedena zveza *ne samo/le - temveč tudi* oz. *ne le - tudi*. Tudi *samo* je v SP 1962 prisl., *temveč*, *màrveč* lit. prisl. vez., *ampak* [âmpak/ampak] vez. V SSKJ je *âmpak* vez., *màrveč* vez. knjiž., *ampak*, *témveč* vez. Zveza *ne samo, ne le – temveč tudi* da je za širjenje stopnjevanja prej povedane-ga; pri tej zvezi *marveč* velja le za knjiž. in v zvezi z *ampak* je naveden enak pomen kot pri *temveč*. V drugem delu tega dvodelnega veznika (vez. zveze) je le *tudi* sam. Slovnica 1964 teh dvodelnih veznikov ne pozna. Pri pojasnjevalnih veznikih se v SP 2001 navaja enodelni dvobesedni tip *to je* okrajšano, tj., v SP 1962 tega pri *ta ta to* ni, pa tudi *to* oz. *biti* je le na str. 1043: tj. = t. j.: *to je*.

Še kaj so sploh vezniki, oz. kaj so vezniške besede. Vezniki so kratke besedice, ki izražajo vrste enakovrednosti (priredni) oz. neenakovrednosti (podredni) po dveh enot, med katerima sta. Torej so vezniki ene vrste vezniških besed, druga vrsta vezniških besed pa je tista, ki ima svoj predmetni pomen, hkrati pa je tudi vezalo med dvema enotama. Take vezniške besede so vprašalni in oziralni zaimki: ti so stavčni členi, hkrati pa povezujejo, medtem ko vezniki niso stavčni členi. Vprašalni in oziralni zaimki so torej samo v vlogi veznika: tako je tudi z *ali*, ki je členek; vsi ti so tudi v povezovalni vlogi, nekaki sovezniki. Prim. (1) vprašalni zaimki: *Ne vem, kaj hočeš*; (2) oziralni zaimki: *Pojdi, kamor hočeš*; (3) vprašalni členek: *Zanima me, ali si to storil*.

Predlog

Predlog je kratka besedica, izraža pa odvisno razmerje med dvema samostalniškima besedama oz. zvezama (podredni vezniki sicer tudi izražajo ista razmerja, vendar le med dvema stavkoma). Predlog je dvojen, pravi in nepravi: pravi je nenaglašen, nepravi pa je razvit iz prislova in je v bistvu sopredlog. Zgled: *pred, čez – vzdolž, prék*. Zgledi iz SP 1962: **pred** [pred/préd] predl. ~ vás priti /... prédse; **čez** predl. ~ cesto priti (manjka tip *čezme*) **vzdolž** 2. predl. ~ reke teče cesta //1. prisl. pretrgal ga je vzdolž; **prek** predl. iti, biti, ~ Save //prék prisl. In zgledi iz SSKJ: **pred** predl., v zvezi z enklitično obliko osebnega zaimka *préd-*; **čez** predl., v zvezi z enklitično obliko os. zaim. *čéz-*; vzdolž [už] predi vzdolž velike dvorane. Težave povzročajo izglasni zveneči nezvočniki: SP 1962 ima pri pravem predlogu zapisan izgovor z ohranjeno zvenečnostjo. Seveda bi bilo treba pisati le [pred-], kar nam z vezajem nakazuje, da se tako izgovarja tudi pred samoglasnikom oz. zvočnikom naslednje besede; tako bi morali pisati še [čez-], ne pa tudi pri *vzdolž*, ki je nepravi predlog in se glede tega ravna enako kot *mož* ali *bež*, ki tudi nimata nobenega te vrste določila. Tako bi bilo treba ravnati tudi v SSKJ, kjer pa prav opozarjajo na tožilniško vezavo z osebnim zaimkom, ki pa ni enklitičen, kakor meni SSKJ, ampak navezen: prav bi torej bilo *pred, čez* /pred V ali Z naslednje besede/, [čez] pri *vzdolž* pa je pravilen zapis [uš], ki pa nam daje pred zvenečim nezvočnikom ž, npr. *vzdolž brega*.

Seveda tudi ne velja v SP 1962 za predložno varianto *s* določilo (pred zvenečimi glasovi *z*), temveč *z*, pred nezvnečimi glasovi za nezvočnike naslednje besede *s*, saj ne obstaja no-

ben zakon, ki bi omogočal prilikovanje *s*-ja pred samoglasnikom ali zvočnikom (z iz nekdanjega *s < s̄əm* smo v slovenščini dobili po naliki predlogov *čez, brez, skoz, raz*).

Tudi zgledov bi bilo treba še za položaje pred simboli, npr. *s š, +, 3*, pa npr. tudi še *s kdo, s kdaj... se začeni* vprašalni stavki. Pravi predlogi na zvoneče nezvočnike: *brez, čez, iz, od; raz, skoz; z^l, med, nad, pod, pred* (+ tip *izmed*); ob.

Nepravi predlogi pa so npr.: *blizu, bliže, dnò, gledé, kònec, kòncem, kràj, mímno, mésto, namésto, naspróti, okóli, okróg, póleg, prék(o), rázen, srédi, tákraj, tík, vpríčo, vrhu (vrh), vštríc, zarádi, rádi, zbgò, zráven*. Vežejo se večinoma z rodilnikom vsi zgornji, z djalnikom pa *kljub, vkljub, navkljub, navzlic, nasproti* in s tožilnikom *zoper*. V novem SP so neke posebnosti pri *dno, mesto, nasproti, preko, tik, zbog, zoper*. Verjetno zaradi vpliva SSKJ.

Členek

V SP 2001 so členki pojmovani precej drugače kakor v SP 1962 ali v SSKJ: so ustrezniki stavka, katerega sestavine so razvidne iz sotvarja oz. sobesedila. Prim. *tudi, še, samo* v enostavnih povedih kot *Tudi ti si kriv za nesrečo, Še včeraj si o tem mislil drugače, Samo mi trije smo bili na predavanju* ↔ *Ti si kriv za nesrečo, so pa tudi drugi*. — Včeraj si o tem mislil drugače, danes pa že ne več. — Mi trije smo bili na predavanju, drugih ni bilo. Ustreznikov je seveda lahko več, za zadnji primer npr. *tudi prav pa bi bilo, da bi jih bilo več*.

V SP 1962 so členki, oblikoslovni morfemi; **le** čl. nasl./onski/: *le-tá, le-óni; le-sèm, le-tù*, medtem ko je naš členek v SP 1962 prisl. *lè*. Ta *le-* (kakor bi ga bili morali pisati v SP 1962) ni samo naslonka, saj sam SP 1962 navaja tudi *lés* prisl. *le-sem*, moščanski govor pa pozna tudi *lét, lèndi* iz *le-tu, le-ondi*. Prav tako t. i. prislov *lè* ni samo naglašen: je v primeru *Lè, če si upaš* ali *Pa je lè dobro*, nenaglašen pa v *Le čakaj* (očitno imamo vsaj dva, *le* in *lè*). Drugi, naglašeni, je pastavčni pozivni, prvi pa nekako dopustni, medtem ko je nenaglašeni izvzemalni, oz. po SP 1962 omejevalni. Podobno bi v SP 1962 morali biti členki še (prim. SS 1964, 280–281) *li, si, ga, jo* in t. i. navezki - *r/-ər, -j, -da, -kaj, -ti, koli*. Menda so pozabili na *..le (tale, tamle, zdajle)* (tudi v SSKJ ga ni); prvi so bolj prosti morfemi (tako iz druge skupine po svoje še *koli*): v SP 1962 so *li* vprašalnica; *si* členek v nekaterih zvezah (*lej si ga no, kdor si bodi*), *ga* členek *to so ~ lomili; jo* členek (*mahati jo*): SP 1962 v slovarju nima *-r/-er, -j, -da, -kaj, -ti*; pač pa **koli** členek, *poudarja poljubnost v pomenu oziralnega zaimka ali prislova: kdor – kdorkoli* (v slovarju: *kdòr kóli* in *kdorkóli*).

Verjetno je podobno v SSKJ: *-kaj* npr. v njem ni izkazan, pač pa **koli**: členek, za oziralnimi zaimki, prislovi ali vezniki: *kjer koli* si; star.(insko) *kar sem koli rekel; jo* tož. od **ona**:

1. dobiti jo po glavi, ne boš je zvozil **2.** pog.(ovorno) z nekaterimi glagoli izraža a) hojo: *kresati, mahati /.../ jo* **3.** krepí predmet ali smiselni osebkek: *ni je ženske, ki /.../; glej jo navihanko; ga* rod. tož. od **on** **1.** nalezel se ga je **2.** *ni ga človeka, ki /.../; jih* rod., tož. mn. od **on** **1.** stvar ... *dobiti jih po glavi* **2.** *ni jih večjih bojazljivcev, kot* ; v vzkliku *glej jih priliznjence*; **si** člen. za *poudarjanje izberi, kogar si že bodi*; t. i. oblikotvornim členkom je v SP 2001 posevečeno premalo pozornosti. – T. i. oblikoslovni členek je v SP 2001 *členica*.

Medmet

Medmeti so v SP 2001 treh vrst: razpoloženski (*ah*), posnemovalni (*mú*) in velevanjski, le-ti pa so vabni (*muc*) ali odganjalni (*šč*). Lahko so tudi besednozvezni (*križ božji*). Okrajšava za enobesedne je medm., za večbesedne pa medm. zv(eza). – In kako je s tem v SP 1962: *áh, ahá* medm. (brez ponazorila rabe v govoru); *mú* medm.: *še ~ ni rekel; muc* (ni v slovarju); *šč* (ni v slovarju). Kako pa v SSKJ: *áh* medm. za oba pomena (1. obžalovanje, naveličanost,

2. občudovanje, zadovoljnost); *mú* medm. *krava je mukala: mu, muuu; muc* m. neskl. /pri klicanju *muci, mucí, pridi sem; šc* medm., klic manjši živali, navadno mački *beži, pojdi: presneta mačka, šc*.

Komentar k obema deloma: *mu* v SP 1962 ni medmet, temveč povedkovnik; veliko medmetov ni v slovarju, so skoraj brez ponazarjanja. V SSKJ pa ne more biti isti medmet za naveličanost in za zadovoljnost. Pri *mu* jo medmetni le oni prvega ponazorila. *Muci* ni besednovrstno določeno, samo *šc* je v redu; seveda pa ni nič podrobnejših določil teh medmetov. Frazeološki *križ božji* (besednozvezni medmet) ima samo določilo ekspr., *niti ne*, da je medmet. Obširno je medmet obdelan v moji Slovenski slovnici 1976 in v naslednjih izdajah; nato pa v SP 2001.

Zvrstne in stilne oznake

Zlasti od SP 1950 naprej je (po Voduškovi kritiki slovarja tega pravopisa) bolj aktualno tudi označevanje stilne oz. zvrstne vrednosti nenevtralnih enot besednjaka.

Določene oznake so sicer znane tudi iz našega Pleteršnika. Pri njem med »Kraticami« (XII/XIII) najdemo poleg številnih strokovnih oznak (npr. arch. = architectura) – praktično vse tako je v latinščini, le imena jezikov in narečij so slovenska, npr. *polj.* = poljsko, poljski jezik; *strn.* = starovisokonemško (althochdeutsch); še 3 take oznake: *dial.* = v dialektu, v narečju ali v narečjih, *fig.* = figurativer, v prenesenem pomenu, v podobi rečeno; *pren.* = v prenesenem pomenu; prim. *fig.* Morda najlažje sem postavimo še germ. = germanizem. Tu so navedene tudi (kot bi rekli danes) okrajšave za stične jezike (češ., fr., furl., got., hs., it., madž., polj., srlat, stsl., strn., tur.) oz. narečja (bav., kor.-nem., tirol.-nem.), domača narečja in narečna področja pa so v lastnoimenskem razdelku kratic (XIII–XVI), npr. Ben., Blkr., Cirk., Dol., Fr.(am), GBrd, Gor., Goriš., Hal., Ig, Ip. (=Vip.), Ist., jvzhŠt., kajk., Kor., Kr., KrGora, Lašče, nk., Notr., ogr., ok. (npr. Mariborska ok.), Poh., Polj., Prim., Rez, Rib., Rož., SKr., SIGor., SIGradec, Svet. (ok. Kamnika, Litije), Ščav., Št., Tolm., vzhŠt. /od Maribora na vzhod/, zapŠt. /zlasti kraji ob Dravi proti kor. meji/, Zilj.

Že Cigaletov Deutsch-slowenisches Wörterbuch, 1860 (XIV) ima: od slovenskih področij Kr., U. Kr., Kt., St, Küstl., Istr, od stičnih jezikov Böhm., Mähr., Schles., Ung., russ., poln., böhm., serb., kroat., altsl., franz., ital., griech., schwed.

V Levčev SP 1899 (126) je od Pleteršnika zašlo z ene strani nav.(adno) oz. germ. = germanizem, od jezikov pa češ., hs. = hrvaško, rus., stsl. V Breznik-Ramovšu 1935 (III) najdemo: pog. pogovorna oblika. V izdaji 1937, 1938 je *pog.* izginil, najde pa se *st.* starejši.

Kar se tiče oznak je že SP 1899 močno nazadoval, še bolj SP 1935 oz. 1937, pač pa je bilo glede tega nekaj bolje v SP 1920, str. 32, kjer beremo, da se »besede, ki so zaznamovane s križem (+), ne smejo rabiti. Posebno se je ogibati besed in rečenic tujega (nemškega, francoskega in italijanskega) izvora. Pri latinskih in grških besedah so pristavljeni slovenski izrazi; kjer imamo dobre slovenske besede, se izogibajmo tudi latinskih in grških tujk!« Od oznak se navajajo za jezike angl., fr., germ. = germanska posebnost, it., madž., nem., rom. = romanska posebnost, romanskega izvora. Stilni oznaki sta *pren.* = v prenesenem pomenu in *prepr.* = preprosta raba.

Takoj na začetku besed z začetnico A imajo križec *à la* (fr.), *abonirati, adresa, adut, afera*. Tem iztočnicam je Breznik pripisal ustrezne domače besede; enako tudi skoraj vsem sicer ne prepovedanim prevzetim besedam, npr. *absolvirati, absorbirati, abstinenca, abstrakten, absurden*, skratka vsem; tudi besedi *anekdota* → *zgodbica*, le *angel* je brez zamene.

Od Voduška tako ostro kritizirani SP 1950 ima navedene oznake amer., ang., avstr.,

belg., češ., egipt., franc., germ., gršč., hrv., indoevr., ital., mak., nem., nizoz., norv., perz., portug., slov., slovan. Od drugih oznak pa ima hum., liturg., mednar., nar., nav., otr. (g.), poud., pren.(es.), zaničlj. Poleg tega še (+) nedovoljeno za knjižni jezik, * pogojno dovoljeno za knjižni jezik.

Kako pa je s SP 1962? Okrajšavne oznake (9–10) ima naslednje: dom.(ače, po domače), hum.(oristično), iron.(ično), lit.(erarno), nar.(odno), nav.(adno), otr.(oško), pren.(eseno), star.(insko), vulg.(arno), zastar.(elo). Teh oznak je 11. Poleg tega (7–8) pa še 6 grafskih: enčaj, pokončni oklepaj, kotnik (kakor bi ga bilo treba poimenovati), puščica v desno, zvezdica in pomišljaj, 3 oznake pa so nekako členkovne: *povsod tudi*, *tudi*, *vendar*, in 2 oznaki vezniški: *in*, *ali*.

In kaj vse to pomeni v novem SP:

- (1) = (enačaj): pomenska enakost besed ali dvojnica
- (2) | | (pokončnici): razlaga, ki ne pomeni sinonima
- (3) > (kotnik): izgovor v oglatem oklepaju, npr. [Evsəs-]
- (4) → (puščica): beseda ni najbolj domača
- (5) * (zvezdica): beseda je ljudska izposojenka
- (6) ° (krožec): beseda ali zveza za knjižno rabo ni dovoljena
- (7) *povsod tudi* dvojično
- (8) *tudi* obrušena predložna oblika ima isti pomen kakor neobrušena (*izmalčiti* — *zmaličiti*)
- (9) *gl tudi*: daljša oblika, podobna pisava, sorodna besedna družina
- (10) *vendar: iznajti*, *vendar znajti se*
- (11) *in*: dvojnica
- (12) *ali*: dvojnica
- (13) ~ (vijuga): nadomestek zadevne besede ali njenega dela
- (14) ( ) (okrogli oklepaj): neobvezni del besede ali besedne zveze

Te oznake – vseh je 24 – so preveč razmetane, tako da kar kličejo po nekaki sistemizaciji, manjka jim tudi skupno poimenovanje. Uporabnostno je nerodno zlasti znamenje >.

Sistemizacijo (o njej sem pisal posebej) je prinesel Uvod v Slovar slovenskega knjižnega jezika (1970). Oznake imenuje kvalifikatorji, loči pa jih 7 vrst: slovnične, pomenske, terminološke, stilno-plastne, ekspresivne, časovno-frekvenčne in posebne normativne (XIX). Med slovničnimi v SSKJ so tu izpuščene besednovrstne, omenimo le *edn.* → *ed.*; od SP 1962 prevzema *ali*, *in*, *tudi*, novi pa sta *stil.* in *elipt.* Od pomenskih prevzema *pren.*, dodaja pa *pooseb.* Od izrazijskih (teh je že od Slovensko-nemškega slovarja precej) omenimo posebno skupino *nestrok.*, *poljud.* in *strok.* (vse tri oznake so nove). Pri stilno-plastnih (v bistvu gre za socialno- in funkcijskozvrstne oz. ekspresivne) imamo:

soc.zvrst.	funkc.zvrst.	eksp.
<i>pog.</i>	<i>pesn.</i>	<i>knjiž.</i>
<i>žarg.</i>	<i>pisar.</i>	<i>vznes.</i>
<i>nar.</i>	<i>bibl.</i>	<i>otr.</i>
	<i>publ.</i>	

Od prej poznamo *pog.* (SP 1935) in *nar.* (že Plet.), *knjižno* je napačna oznaka, saj je to sploh najglavnejša socialna zvrst (v SP 2001 poimenovano *neobčevalno*), potrebno pa je še *pokra-*

jinsko pogovorno. Od interesnih govoric je le *žargon*, ni pa *slenga* in *latovščine*. Pri funkcijskih zvrsteh manjka praktičnosporazumevalna in strokovna (če nam je pesn. umetnostno), čustvenostne pa spadajo k ekspresivnim: vseh bi bilo torej enajst: ekspres., evfem., iron., knjiž., ljubk., nizk., otr., slabš., šalj., vulg. in vznes.

Med časovno-frekvenčnimi je 5 enot: 2 časovni (star. in zastar.) in tri pogostnostne (*raba narašča*, *raba peša* in *redko*); normativni sta 2 enoti (neprav. in neustalj.) (v SP 1962 sta to pač ° (kročec) in * (zvezdica), morda tudi *lj.* (ljudsko)).

V smislu naših pripomb k oznakam v SSKJ je bilo v SP1 P sprejeto naslednje skupinjene oznake: (1) socialnozvrstne – 12 vrst, (2) funkcijskozvrstne – 7 vrst, (3) splošnonormativne 7 vrst, (4) čustvenostne – 13 vrst, (5) časovne – 3 vrste, (6) pogostostne – 2 vrsti, (7) posebne – 6 vrst, skupaj 7 skupin s 50 enotami. Referent za oznake je bil S. Suhadolnik, strateški tipolog pa J. Toporišič. Delo za slovarski del SP 2001 je socialnozvrstnim oznakam dodalo še enoto *ljud.*(sko), funkcijskozvrstnim *neurad.*(no). Od tega sem sam predlagal *privzd.*(ignjeno), *knj. pog.*(ovorno), *ljud.*(sko), *neobč.*(evalno), *neknj. pog.*, *neknj. ljud.*, *pokr.* (ajjinsko pogovorno), *mestn.*(a govorica), *izobr.*(razbeno), *sleng.*(ovsko) in *latov.*(sko).

Pri funkcijskozvrstnem sta oznaki *prakt. spor.* in opomba glede *umetn.*(ostno) gl. *pesn.*(iško). Uvedena sta polni krožec za 'prepovedano', votli krožec za 'nepravilno', puščica za 'odsvetovano', ležeče za 'v knjižnem jeziku nevtralna ali navadnejša dvojnica'; ležeče v okroglem oklepaju za enakovredno domačo vzporednico prevzeti besedi; ležeče v lomljenem oklepaju za 'manj navadno domačo vzporednico' in pokončni oklepaj za 'splošno pomensko uvrstitev'.

Pri čustvenostnih oznakah so v SP 2001 naslednje oznake: *čustv.*, *ljubk.*, *slabš.*, *otr.*, *olepš.*, *omilj.*, *šalj.*, *poud.*, *vznes.*, *iron.*, *zmer.*, *nizk.*, in *kletv.* Že v SSKJ je večina tega (le da včasih v prevzeti besedi, npr. *čustv.* = ekspres., morda tudi nizko = vulgarno), novo je le *otr.*(oško), sem preneseno iz stilno-plastne skupine oznak v SSKJ, *omil.*(jeno), *poud.*, *vznes.* (sem preneseno iz stilno-plastnega v SSKJ) in *kletv.*)

Časovne oznake so v SP 2001 tri, dve (*star.* in *zastar.*) kot v SSKJ, dodana je *nov.* (novota, neologizem). Pogostnostni oznaki (v SSKJ frekvenčni) sta dve: *redk.* (v SSKJ med frekvenčnimi) in prilož. (*redko* in priložnostno), oznaki *raba narašča* in *raba peša* iz SSKJ pa sta v SP 2001 preneseni med posebne oznake. T. i. posebnih oznak je v SP 2001 šest: vezniški *ali* in *in* ter členkovna *tudi*, že omenjeni dve (*raba narašča/peša*) ter nova enota nevtr. (nevtralno). Neslovenskost jezikovnega sredstva, t. i. citatnost, je podana z okrajšavo za ustrezní jezik, npr. *angl.* za *all right* (navedeno pod Razno).

Pri zgledih za posamezne oznake je v Pravilih med pripravo slovarja prišlo do večjega števila zamenjav.

Oznake v SP 2001 se v veliki meri ravnajo po SS 1984, le da sem jaz za tip *možak* zagovarjal oznako *stopnjevano*, sprejeto pa je bilo *poudarjeno*, zdi se mi, da bi tudi *privzdig*. moralo iti med čustvenostne oznake. Redaktorji so pod *poud.* prav radi postavljali preneseno rabljeno; od pogovornega jih je bilo treba odganjati k praktičnosporazumevalnemu ali žargonskemu. Za ponazoritev njihovih dokončnih odločitev dajem pregled označenega pri črki *č* s prvih treh tipkopisnih strani; največkrat najdemo oznako *neobč.*, sledi npr. *šalj.*, *poud.*, *knj.pog.* in podobno.

Označene so lahko iztočnice in njihove podiztočnice (**čáča**, **čáček** belokr.), same iztočnice (**čáda** pokr.dol.; **čáden** neobč.), katera zveza iztočnice (**čaj** naročiti dva ~a knj.pog.), cela besedna družina z več iztočnicami (podstava **čakav-**; **čakavec** jezikosl., in tako še **čakavka**, **čakavček**, **čakavizem**, **čakavščina**). Vse čustvenostno označene enote imajo nevtralne ustreznike ali približne pomenske v pokončnem oklepaju (npr. **čajčkar** /.../ določiti šalj. |pi-

vec čaja], enote brez oznak pa imajo v pokončnem oklepaju pomenske identifikacije (npr. **čajevina** /.../ [tein], lahko pa, ko gre za prevzeto besedo, priporočljivo našo domačo ustreznico v ležečem tisku (npr. **čajka** /.../ *galéb*). Pri strokovnih izrazih je tako npr. tudi v okroglem ali lomljenem oklepaju. Podiztočnice s čustveno vrednostjo iztočnice so navadno brez nevtralne ustreznice (npr. **čemérnež** /.../ poud. |čemerer človek|, **čemérnica** /.../ poud., **čemérnežev**, **čemérnič** /.../ poud. vse brez nevtralnih ustreznikov, kakršni bi bili |čemerer ženska| |pripadajoč čemereržu|, |pripadajoč čemererici|).

Oznak in z njimi označenih enot je precej, so pa po straneh slovarja različnega števila.

O strokovnih oznakah ni bil govor kaj dosti. Menda jih je 81. Precej je oznak za slovensko pokrajinskost: belokranjsko, dolensko, gorenjsko, koroško, notranjsko, prekmursko, primorsko, rezijansko, severovzhodno, severozahodno, štajersko, vzhodno, vzhodnoštajersko, zahodno. Citatno se navaja za angl., lat., nem.

Bodi omenjeno še to, da so v SP 2001 oznake slovenjene v največji možni meri. V SSKJ so (za primer pri črki A) okrajšave nekako imenitnostno prevzete: adm.(inistracija), aer.(onavtika), agr.(onomija, agrotehnika) (lahko bi bilo kmetijsko, poljedelsko), alp.(inistika) (lahko bi bilo gorniško), anat.(omija), antr.(opologija), arheol.(ogija) (lahko bi bilo <staroslovje>), arhit.(ektura), astr.(onomija |zevezdosl.(ovje)|), avt.(omobilizem, avtomobilsko).

Ločila v slovarskih sestavkih

Modernejše slovaropisje slovenskega jezika se začneja z Wolfvima slovarjema, nemško-slovenskim Mateja Cigaleta I, II 1860 in slovensko-nemškim Maksa Pleteršnika I 1894, II 1895. Če si pri prvem ogledamo sestavek **Blume**, ugotovimo rabo vejice v običajni skladišni službi, podpičja pa so za ločitev posameznih nemških pomenov s slovenskimi prevedki: **Blüthe**, *cvet*, coll. *cvetje*; in engerer Bedeutung, Pflanzen eines angenehmen Geruches und von angenehmer Farbe, **cvetlica**, **cvetka**, gewöhnlich auch *roža*, altsl. *cvět*; eine seltene Blume. Ker so prevedki v latinici, nemški pomeni v gotici, niti ni bila potrebna vejica med nemškim in slovenskim.

Pri Pleteršniku je podobno, le da s pomišljajem za podpičjem. Novost je, da pomene razen s podpičjem loči še s pomišljajem.

V SP 1962 so s podpičjem ločene enote iste besedne družine: **cvet** /.../: ~ naroda, v ~u mladosti, to ti je ~, bot. moški ~, kem. vinski ~ /... /; **cvěten** –tnà-ó: ~i prah, listi; cvetèn in cvetán -tnà travnik je ves ~, ~na nedelja.

V SSKJ 1970: **cvět** /.../ **1.** *del rastline, značilen po lepi obliki in barvi*: cvet se odpre, osuje, ovene; rastlina razvije cvet; utrgati cvet; čebele obletavajo cvet za cvetom ... **2.** *ekspr. navadno s prilastkom izbran, najlepši, najpomembnejši del*: tam je bil zbran cvet deklet; cvet inteligence, naroda / bila je cvet deklet *najlepša med dekleti*, vznes. biti v cvetu let, življenja *mlad*.

V SSKJ se pojavlja tudi oštevilčenje večjih pomenskih skupin, različne velikosti črk, pomen je podan v ležečem tisku (osnovnem in manjšem), pojavlja se tudi poševnica; stilne in druge oznake. Tako je že pri Pleteršniku: **cvet** /.../ 1) die Blüte (als Zustand), – 2) die Blüte (als Pflanzenteil), – 3) vodni c., – 4) železni c. die Eisenblüte, – 5) die Elite, das Beste. Večje enote slovarskega sestavka ima Pleteršnik zaznamovane z velikimi črkami, npr. pri glagolu **biti** *sem*: – A) s subjektom, – B) brez subjekta, – C) werden, – D) opomnje o posameznih oblikah. (Pleteršnikovi A), B)... sta v SSKJ I, II.

Predhodnik J. Glonarja in slednik M. Pleteršnika je Anton Janežičev Slovensko-nemški slovar, 4. natis, priredil F. Hubad 1908: **cvet** (-a, -ú) *m.* Blüte, Blume; Blütezeit /.../; – lepote /.../ vinski –. Namesto vijuge se rabi pomišljaj.

Neposredni predhodnik SSKJ je J. Glonarja Slovar slovenskega jezika iz l. 1936. Po Pleteršniku ohranja številčenje pomenov, pa tudi pomišljaj pred številko, ko gre za neprvo, npr. **jezik**: 1. mišičasti ud v ustih; – 2. govor; – 3. jeziku podobne reči. Za primerjavo s SSKJ: **cvet** 1. čas cvetenja; 2. pojav sam kot del rastline; – 3. v prenesenem pomenu: vinski cvet; cvet vojske; cvet naroda; - cvetna moka (najfinejša moka); cvetni teden (teden pred veliko nočjo).

Ločaj

To poimenovanje ločila »-« je bilo uvedeno v novem Slovenskem pravopisu. V § 1210 je to ločilo samo imenovano *ločaj*, v § 1211 pa ponazorjeno, ločeč dve oblikoslovnji prvini, tj. osnovo in končnico oz. končaj in končnico: *lipa -e -i* oz. *misel -sli -i*. Če to izpišemo, dobimo: *lipa lip-e lip-i* oz. *misel mi-sli -i*.

Z ločajem se od osnove loči tudi ničta končnica, npr. *mami --*: prvi - je ločaj, drugi - pa končnica nič (pišemo jo z -ø, torej *mami -ø*, če se nam zdi potrebno).

Za krajšanje besed uporabljamo piko, kadar gre za okrajševanje, na primer *gl.* (ej), *medm.* (et), *nač.* (inovni) *prisl.* (ov), *lit.zgod.* za *literarnozgodovinski*.

Poleg spredaj nakazanega nam ločaj nakazuje še variantnost končnega soglasnika, če se ta premenjuje, npr. za *AARAU* [arav-]. Tu ločaj pove, da se navedeni soglasnik krepke oblike [arava] pred premorom oz. pred soglasnikom premenjuje z [u*], torej [arau*, arau*ski]; zveneči nezvočnik na koncu besede pa se izgovarja nezveneče, npr. *jazz* [džez-] in enako še pred nezvenečim nezvočnikom, npr. *jazzka* [džes(ka)]. Torej ni nobenega razloga za zamenjavo izraza *ločaj* z izrazom *krajšaj*. V § 1025 v novem SP izrecno piše: »znamenje okrajšanosti je pika«.

Posebnost pri okrajšavi večbesednih izrazov je pisanje vseh okrajškov s samo eno piko, tako na primer *itd.*, *itn.*, npr. nasproti *n. št.* = *našega štetja* ali *t. i.* = tako imenovani.

Jezik izrazja

Jezikoslovno izrazje je iz latinskega še pri Pleteršniku: (*m., f., n.: adj., vb.pf./impf., interj., conj., adv., praep. c. gen., num., sg., du., pl.; imper., part. praes., fut.; akuzativ*); precej poslovenjeno že v SSKJ: *m, ž, s; prid., dov. gl, l, nedov. gl., medm., vez., prisil., predl., štev.* V SP 2001 pa je tega še več (prim. krajšave in slovanske oznake, str. XII–XV). Pri tem se je SSKJ opiral na SP 1962, kjer imamo za slovnično izrazje (o)krajšave kot *m, ž, s, čl.* (enek), *daj.* (alnik), *del.* (ežnik), *dol.* (očen), *dv.* (ojina), *dvozl.* (ožen), *edn.* (ina). Tako domače izrazje je v velikem nasprotju z izrazjem npr. F. Ramovša (prim. npr. *HGSJ II.*, Konzonantizem 1924, str. 59 in 104).

Zlasti pri manj izvirnih, pa zato toliko bolj konservativnih jezikoslovcih, tako prevzeto izrazje namesto našega domačega še kar naprej lepo uspeva. V slovenski slovnici, npr. Breznikovi I. izdaje l. 1916, pa je že bilo domače, npr. na str. 120: tvornopretekli deležnik, dovršnik, soglasnik, samoglasnik, pripona, prvotna končnica, sedanjikovo deblo, sedanjik, velelnik, nedoločnik, namenilnik, itn., da ne naštevam še dalje.

Sklep

To so splošne značilnosti slovarja SP 2001 v primeri s predhodniki. Tvorci in sestavljavci tega pravopisa smo prepričani, da smo nadvse potrebno delo opravili dobro in za dalj časa. Upamo tudi, da nadaljnje izdaje ne bodo zadevale na toliko ovir, izhajajočih iz teka časa in razvoja naše družbe v njem, kakor je bilo to po Pravopisu 1962. Teoretičnih razlogov za večje

spremembe kar precej časa v večji meri ne bo; nepoboljšljivim konservativcem in »revolucionarjem« pa se ne bomo utrudili dokazovati, kdo ima v čem prav; za opozorila na dejanske neuskklajenosti bomo seveda vsakomur hvaležni.

Summary

Slovene Orthography, as is traditional, comprises two sections: rules and dictionary. The rules were first published in 1990 (and four times subsequently). Their precedent, widely publicly discussed, is the Plan of Rules for the new Slovene Orthography from 1981.

The format of the new Slovene Orthography is lexicon-like; that is, 16,5 by 23,5 cm. The dictionary carries notes regarding all types of questions which appear through the formation or acceptance of text of a speaker or writer of Slovene literary language, and for which one searches for explanations. On the expression side of the Slovene literary language, the new Slovene Orthography determines the orthographic image for native, adopted (and quoted) words, and along with this also the pronunciation image: 29 phonemes with pronunciation variants, if those exist (8 vowels, 6 sonorants, 15 non-sonorants), including both so-called dynamic and tonal accents.

The meaning-carrying side is arranged by the morphological determination of words: 9 parts of speech (nouns, adjectives, adverbs, verbs, predicatives, conjunctions, prepositions, articles, interjections), and also non-literary definite and non-definite articles. Numerals are a subgroup of adjectives, pronouns are a sub-group of nouns, adjectives, adverbs and predicatives. The morphological and shapeforming accents are also shown. The first in 4 types (fixed, movable on base, ending, mixed), the second in regard to verb types as they are revealed by the basic verb form, i.e. infinitive and present tense, for example: delati -am, meriti -im etc. all the way to dati dam.

The inflected forms which are anticipated to be more difficult are written out, for example: nositi nòsim imperfect. nòsi -ite, -èč -eča; nòsil -íla, nòsit, nòšen -a; nòšenje; (nòsit) the mixed accent type is written in its entirety, for example nòč -í, nòči...; lép -a -o and lép -a -ó; also -ši -a -e, kódo kóga, interrogative pronoun of humanness (ó; ô), etc.

Words and their forms are evaluated by style and variation: neutral words are without markings, noticeable ones have markings (Oznake za zvrsti, stil in drugo, pages 128–134) (The examples of the markings are in accordance with and updated from the dictionary section of the orthography.) Specific words have illustrated valency possibility: dati dam komu/čemu koga/kaj (-m determini- nantform shows open space for subject, other definitions are for right-sided valency). Adjectives and nouns can also have valency: láčen /.. / česa ~ kruha; strah /... / pred kom/čim ~ ~ razburkanim morjem; všéč predicative (ê) z daj. I. Darilo ji je ~; v /... / preposition. /... / z mest., mestov. prostor.: stanovati ~ bloku.

Less known meaningful key-words are semantically described between vertical brackets: Čikago /.. / |ameriško mesto|

Words with emotional meaning have the neutral correspondance or description in vertical brackets: ôči /... / ljubk. |oče|

Each key word, and also the sub-key word if required, mostly has at least one illustration of use: Nova Gorica /.. / v ~i ~i. (The illustration is rarely absent.)

Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 2001, izšlo 2002, str. 38–59.

ODGOVORI NA KRITIKE REŠITEV V SLOVARSKEM DELU NOVEGA SP

Jože Mahnič "Krajevna imena v novem Pravopisu"

V Delovih Književnih listih (24. 6. 2002, str. 5) Mahnič kar se da nenaklonjeno piše o obravnavi krajevnih imen v Slovenskem pravopisu 2001. Ker smo njegovega na pol obljubljenega popravka nekaterih mest v besedilu KL zaman pričakovali, bo zaradi objektivne obveščenosti bralcev kar prav, če Mahničeve krivične očitke ali nepolne resnice o novem pravopisu javno zavrnemo oziroma/ali dopolnimo.

Že takoj na začetku Mahnič vso zadevo intonira ideološko, ko očitajoče govori o pojavnem spreminjanju krajevnih imen (npr. *Rihemberk* → *Branik*, *Sv. Barbara* → *Barbara*) ali o poimenovanjih »po političnih mogotcih« (*Kidričevo*, *Titovo Velenje*). S tem novi SP ni nikoli povezan. V praksi tudi ne sprejema odločitev »skupine vidnih jezikoslovcev /.../ pri SAZU«, »da moramo pri sestavljenih imenih drugo besedo, čeprav je občno ime, z redkimi besedami /prav bi bilo reči: izjemami/ pisati z veliko začetnico: *Zidani Most*, *Loški Potok*, *Kranjska Gora*« (Mahnič namreč piše *Kranjska gora* in *Kamna gorica*, pa še to in ono o tej »skupini« je netočno).

»Skupina« je bila namreč le deloma s SAZU-ja, namreč zlasti Anton Bajec in Jakob Rigler; s Filozofske fakultete v Ljubljani pa so bili v njej npr. Svetozar Ilešič, Ivan Gams in pisec teh vrstic. V Načrtu pravil za novi slovenski pravopis (1981, str. 3) o tem beremo, da se je to zgodilo l. 1972, in sicer po »slavistično-geografskih posvetovanjih«, nakar je te sklepe prevzelo tudi predsedstvo komisije za pravopis, pravorečje in gramatiko pri SAZU, geografi pa so sklep upoštevali že od 3. zvezka Krajevnega leksikona Slovenije (1976). Povejmo še, da so se po teh sklepih ravnala tudi Slovenska krajevna imena (1985), ki jih Mahnič za čuda ne pozna: njihovi avtorji so Franc Jakopin, Tomo Korošec, Tine Logar, Jakob Rigler, Roman Savnik in Stane Suhadolnik, ti pa so se opirali na informatorje po občinah (čez 70 priimkov, navedenih na str. 357–358 v Slovenskih krajevnih imenih, dalje SKI).

Mahnič novemu pravopisu očita tudi »mehanično in nenaravno prenašanje sestavljenosti s krajevnega imena tudi na prebivalce in pridevnik: *Bohinjska Bela – Bohinjskobeljani*, *bohinjskobelski*« ipd. Take zloženke so Mahniču »neljudske in nasilne«, njihovo uvedbo pa pripisuje »urednikom novega pravopisa«: v resnici so bile te stvari, zaznamovane z zvezdico že v Slovenskih krajevnih imenih l. 1985; poleg tega so mu tudi »nežive in nepravilne«; »žive in pravilne« pa da so samo oblike tipa *Belčani* in *belski*. Vendar že Mahnič sam iz te negativne sodbe izvzema take tvorjenke za kraja *Kranjska gora* in *Kamna gorica*. Prvo ime obravnava že SP 1962, navajajoč obliki *Kranjskogorci* in *kranjskogorski*, v Krajevnem leksikonu Slovenije (1968) pa beremo *Kranjskogorčani* ali *Borovci* ter *kranjskogorski* ali *borovski*. Ime *Kamna gorica* ima v SKI navedene oblike *Kamnogoričan/*Kamničan*, *kamnogoriški/*kamniški* (zvezdica pred obliko pomeni, da gre za narejene knjižne oblike). V KLS I, 1968, str. 281 pa beremo oblike *Kamnogoričani* ali *Kamničani* in *kamnogoriški*. O

prebivalških imenih v SP 2001 Mahnič piše: »V novem Pravopisu je večkrat napačna tudi oblika za prebivalca določenega kraja«: *Gorjani* namesto *Gorjanci*, *Gorjušani* namesto *Gorjušci*, *Blejčani* namesto *Blejci*, *Srednjani* namesto *Srenjani*. Ali pa povedano tudi drži? SKI navajajo *Spodnjegorjanec/Gorjanec*, toda *Zgornjegorjan/Zgornjegorjanec/Gorjanec –Gorjušec – Blejec/Blejčan*. Tudi tukaj Mahnič samo izjemoma navaja oblike, ki jih potrjujejo SKI: *Gorjušec*.

Glede predlogov v oz. *na* v zvezi z imenom *Bohinjska Bistrica*. Mahnič piše, da je oblika *na Bistrici* »starejša in bolj pristna« kakor v *Bistrici*, vendar hkrati sam pravi, da je druga »danes na splošno rabljena«: torej je pravilno v SKI v in *na Bistrici*, v SP 2001 pa v in *na Bohinjski Bistrici*.

Na napako pri *Jereki*, češ da gre za kraj *pri* Bohinju namesto v Bohinju, je bilo opozorjeno že pred Mahničem (do napačnega predloga pa je prišlo po ljubljanskem enačenju Bohinjskega jezera z Bohinjem). — Glede Prešernovega rojstnega kraja *Vrba* Mahnič novemu SP očita nekoliko drugačno zaporedje enot, kakor jih po njem ima SP 1962. V resnici so razlike samo v eni izmed oblik prebivalškega imena, tj. da SKI in SP 2001 stavita obliko *Vrbnjan* na drugo mesto, namesto oblike *Vrbovci* pa imata obliko *Vrbljan*. Novi SP zadene samo ta krivda, da navaja tudi ime prebivalke k edini oz. prvi obliki imena prebivalca. So-delavec/informator za gorenjski kot (Radovljica, Jesenice) je bil v SKI jezikoslovec Dušan Čop, tudi on rojak s tega področja.

In še k enoti *Srednja vas* v Bohinju: Mahniču sta »edino pravi« obliki za prebivalca in pridevnik na *-ski Srenjan* in *srenjski*, ki da so jih uporabljali J. Mencinger, J. Jalen in J. Kozak. V SKI pa glede teh oblik beremo naslednje: **srednjevaški/*sredenjski/srenjski oz. *Srednjevaščan/Srednjan/Srenjan*. (Že spredaj smo povedali, da oblika z zvezdico zaznamuje »narejene knjižne oblike«, temu pa dodajmo še dve določili: polkrepko tiskana oblika v SKI pomeni »uradno obliko imena«, ležeče tiskana pa »narečno obliko imena«. V SP 2001 je *srednjevaški* torej uradna oblika, *sredenjski* neuradna, narečne oblike *srenjski* pa v priročniku za knjižni jezik, kar tudi novi SP je, ne navajamo. Za pridevnik na *-ski* povedano velja tudi za ime prebivalca.

Pri pisanju imen prebivalcev in pridevnikov na *-ski* iz večbesednih krajevnih imen v novem pravopisu se torej ravnamo po Slovenskih krajevnih imenih, zato ravnanje pravopiscev nikakor ni take vrste, kakor ga Mahnič ubeseduje z besedami »kakor bi se igrali pingpong in bi bilo vse možno in dopustno« (tako to niti pri pingpongu ni).

Popolnoma krivično pa je na podlagi te mahničevske vrste pisanja izvajati sklep, da gre pri obravnavi zemljepisnih poimenovanj, ki zbujajo Mahniču pozornost v novem pravopisu, za spreminjanje »po mili volji«, in da je verjetno taka samovolja uveljavljena tudi pri poime-novanjih negorenjskega kota.

Delo, 28. 10. 2002, str. 12.

Pavle Merku o Slovenskem pravopisu 2001

Novemu Slovenskemu pravopisu ob rob: PROTI ZGODOVINI?

Ta ocena je pisana zelo zviška. V svojem odgovoru na Merkujevo pismo ga seveda ne bomo obkladali s prilastki, s kakršnimi on nas, ali da bi mu: drobnjakarsko očitali že nemarno korekturo lastnega članka (tako v naslovu *Merku*), ali rabo dovršnega sedanjika (*pridem na dan*), uporabo vezaja namesto pomišljaja, neupoštevanje (ne)stičnosti nekaterih ločil, kratico NP 2001 namesto SP 2001, tudi tega ne, da naše *Brižinske* spomenike imenuje *fraisinške* (ime mesta je *Freising*), marsičesa tega ne zato, ker bi radi verjeli, da so to in še kaj (mestoma mešanje znamenj za jakostno in tonemsko naglaševanje) tudi grehi tiskarja, lektorja ali korektorja.

Kakor bo Merku videl iz nadaljnjega našega odgovora na njegovo pisanje, bi se on sam moral vprašati, ali ni »neodgovoren«, ko kaj iz novega pravopisa imenuje »izključno mistificirane oblike«, in ali ni on tisti, ki večkrat »črpa iz nebrzdane fantazije«, ali ni on »komisar«, ki slepo zagovarja samo svojo resnico in se na koncu obrača na »Parlament Republike Slovenije« (po naše Državni zbor), naj vendar zavaruje »Nadiževce in druge Slovence v Italiji /.../ pred žaljivim ravnanjem – zgodovinskim, kulturnem in jezikovnem – od strani Pravopisne komisije SAZU« (končnice *-em* namesto *-im* treh pridevnikov med vezajema so Merkujeve, ne naše). Ko nas Merku tako biča in denuncira, se tolažimo z vednostjo, da je podobno strogo karal tudi pravopisec iz 1. 1962, ko tudi ni bil zadovoljen s pisanjem pridevnikov *čedadski* in *bazoviški* ali samostalnikov *Videm*, *Sežančan*, *Hrastoveljčan* in je vzklikal: »Predstavljajte si, kako gledam na onih deset slavistov v Ljubljani, ki kako desetletje rabijo /navedene oblike/«, ali: »Ne bom se skliceval na doslednost, na znanstveno resnico, na logiko in na vse, česar nočejo ljubljanski slavisti spoštovati. Sklicujem se le na zgodovino in na dolžnost, ki jo imamo vsi Slovenci, da spoštujemo zgodovinsko pravilno slovensko obliko, ki jo rabi že okoli 40 rodov Benečanov« (P. Merku, Poslušam, Trst, 1983, 110–112.) Sedaj pa si po vrsti oglejmo očitke novemu SP, kakor si sledijo pri Merkuju.

Ajdovščina: Ta enota je Merkuju v novem SP dobro obdelana, ji je pa deloma narobe pripisal tonemski naglas.

Opčine: Tudi s tem sestavkom je zadovoljen; pri tem celo pravi: »Takah zgodovinskih korektnih primerov je še in še.«

Bazovica: Ta mu je »najhujši primer«, sam pa je vse štiri enote, tj. za kraj, pridevnik na *-ski* ter prebivalca in prebivalko, prepisal napačno: *Bazovica* (brez naglasa), *bazoviški*, *Bazovičan* in *Bazovičanka* (tonemski naglasi namesto jakostnih). Še preden pove, kaj je pri teh 4 enotah napačnega, se jezi na »neuke slovenske časnikarje«, ki so te oblike »vpeljali v osrednji slovenski tisk«, nakar je »borno slovensko časopisje v Trstu /.../ od leta 1945 sledilo ljubljanskemu evangeliju in potem je bilo lahko (?) ljubljanskim pravopisnim komisarjem uveljaviti te nezgodovinske, mistificirane, zgrešene oblike«. Med »pravopisne komisarje« moramo torej šteti avtorje Slovenskega pravopisa 1962 (če ne že 1950), tj. Bajca, Šolarja, Legišo, Rupla, Sovreta, Modra in Šmalca, ki so v SP 1962 zapisali pridevnik *bazoviški* (to obliko pa navaja tudi Enciklopedija Slovenije). Pri sestavku o *Bazovici* se je

redaktorica v SP 2001 torej oprla na SP 1962 in nato iz oblike *bazoviški* ustrezno izpeljala tudi obe prebivalski imeni. Pri tem torej ni nobenega zvijačenja. Tudi če bi se bila spomnila Merkujeve knjižice »Poslušam«, ne vem, ali bi se bila odločila zanj ali za uveljavljene »pravopisne komisarje«.

Skedenj: Merkù tu govori o »izključno nezdgovinskih/ih/, mistificiran/ih/ oblik/ah/ krajevnih imen«, hkrati pa obravnava še *Glinščico*. Merkù zanjo predlaga obliki *Ščedna* in *Klinčica*. *Glinščica* mu je »učena hiperkorektura«, za *Skedenj*, *škedenjski*, *Skedenjci* pa so »krivi« komisarji SP 1962. Merkù pri iztočnici *Ščedna* v svojih Slovenskih krajevnih imenih v Italiji (dalje SKII) bralca sam napotuje k iztočnici *Skedenj* za po njegovem »lokalno *Ščedna*«, pa spet sam pravi, da »se izgublja«. Pri *Glinščica* ima SKII kazalko na *Klinčica/Klinšca*. *Klinčica* je že v Atlasu Slovenije, prav tako pa tudi *Glinščica*, v SP 2001 identificirana kot |slovenska reka|.

Videm: Merkuju je oblika *Videm* za italijansko (bolj prav furlansko) *Udine* »idiotska hiperkorektura 19. stol.«. Če je res hiperkorektura, potem iz premisleka, da je *-n* v obliki *Viden* nastal iz končnega *-m*, ki v teh narečjih nastaja iz *-m* (prim. F. Ramovš, *Dialekti*, str. 34) za rezijanščino in širše: »Končni *-m* je prešel v *-n* /.../; ta pojav poznajo tudi goriška in beneška narečja /.../ (prvič beremo o *n* za *-m* v beneškem rokopisu izpod konca 15. stol., nato pri Alaziji da Sommaripa).« Ramovš na str. 53 *Dialektov* navaja celo obliko *Widan* (z nosnim *a*).

Vendar ima oblika *Videm* (lahko tudi iz narodnoobrambnih vidikov z *-m* na koncu) dolgo knjižno izročilo: imajo jo že Škrabec, Glaser v *Zgodovini slovenskega slovstva* (dalje ZSS), nato Kidrič, uporablja jo ZSS Gspana, Legiše, Matičetova, Merharja, Rupla in Tomšiča – vsi ti so torej podpirali ta »idiotizem«. Naj bo torej Merkù zadovoljen, da imamo v SP 2001 vendar tudi iztočnico *Viden* z oznako »pokr/ajinsko/ *Videm* (v Italiji).

Čedad: Pridevniško obliko *čedadski* poznata SP 1950 in 1962, tudi Matičina *Zgodovina slovenskega slovstva* itd., itn. Knjižno izročilo torej narekuje obliko *čedadski*, vendar SP 2001 z oznako »tudi« navaja še *čedajski* in *Čedajec* (že SP 1962 pa ima iz imena *Čedad* izpeljan samostalnik *Čedajec* v pomenu 'trta, vino', oboje prevzeto iz *Pleteršnika*); ime *Čedajka* v SP se ne navaja, ker je bilo sprejeto načelo, da se od feminativnih variant navaja samo prva. V SP 2001 je poleg *Čedadskega rokopisa* tudi iztočnica *Černjejski rokopis*.

»**K/omična, rajši tragikomična navada**« Slovenskega pravopisa: to je po Merkuju »samosvoja navada Slovenskega pravopisa«, namreč »dopuščanje dveh različnih oblik za izvedenke« (mi bi raje rekli »izpeljanke«). — Da ne gre brez dvojnic že pri iztočnicah, uvideva tudi Merkù, kakor smo že videli. Glede izpeljank z dvojnici naj ga opozorimo, da jih nahajamo v obilici tudi v Slovenskih krajevnih imenih (dalje SKI), po katerih se deloma ravna tudi sam. Za zgled iz te knjige vzemimo *Rimske Toplice* z dvema pridevnikoma na *-ski* (*rimskotopliški/topliški*) in tremi prebivalskimi imeni moškega spola (*Rimskotopličan/Topličan/Rimljan*): ali preprostejši zgled: **Lešje:** *lešji/lešjanski*, *Lešjan/Lešjančan*. Pri tem jim polkrepki tisk pomeni »uradno obliko imena«, navadni »vse knjižno sprejemljive in v kraju žive oblike«, ležeči pa »neknjižne, narečne oblike« (n. d., str. 6). V SP 2001 je prvo poimenovanje imena uradno, če je še katera oblika, je tudi knjižno sprejemljiva, narečnih, neknjižnih oblik pa v našem slovarju ni. Neprve dvojnične oblike imajo t. i. oznake, npr. *in* ali *tudi*, pa zemljepisno omejene, npr. *pokr/ajinsko/*. Torej ne drži, kar piše Merkù v naslednji povedi: »Dvojne oblike si slede brez razlage in kriterija: samo masten tisk proti navadnemu izdaja nagnjenje komisarjev k nezdgovinskim oblikam.« Po tem intermezzu se vrnimo k posameznim primerom:

Dutovlje: V SP 2001 imamo pridevnika *dutoveljski* in *dutovski* ter prebivalski imeni *Dutovljan* in *Dutovljanka*. Merkù nas »komisarje« sprša, zakaj k *dutovski* nimamo še *Dutovca* in *Dutovke*: obliko *Dutovec* je redaktorica v SKI spregledala, druge ženske oblike pa praviloma ne navajamo (to pa bi res morali povedati tudi v uvodu k slovarskemu delu SP).

Hrastovlje: Druga oblika prebivalke ni navedena iz zgoraj navedenega razloga.

Sežana: Zapis običajnih treh podiztočnic je v SP 2001 enak, kakor je v SKI.

Špeter Slovenov: Merkù ima to ime za »nepotreben kalk nekdanjega italijanskega ime-na« za ta kraj. To grajano ime (navaja ga tudi ES 1987, str. 228) pa vendar lepo priča (tudi v italijanščini) o prisotnosti »Slovanov« na tem področju. Sam *Špeter* tudi premalo pove o identifikaciji, kakor se vidi že iz Merkujevih dveh Špetrov v SKII.

Devin: Tudi po našem mnenju bi v SP 2001 morali imeti naveden kraj tega imena, čeprav v SP 2001 od manjših krajev navajamo le tiste, ki imajo občino, šolo, župnijski sedež ali pošto. Sicer je pa v SP 1962 lepo povedano, da gre za kr. i. (= krajevno ime), pridevnik *devinski* pa je tudi v ponazorilu *devinski grad, gospodje* (torej redaktorska nepazljivost v SP 2001). Za *Devinčane* v SP 1962 ima Merkù prebivalsko ime *Devinec* in *Devinčan*.

Gabrovica: Zakaj je v SP 2001 navedena ona pri Komnu (prav pisano je *Gábrovica*, ne *Gàbrovica*, kakor ima Merkù), ne pa ona pri Zgoniku (Merkù je nima, navaja le obliko *Gabrovec*, lokalno tudi *Gabrovca*, pač pa ima v oklepaju italijansko poimenovanje *Gabrovizza San Primo*), tudi nam ni znano (v Atlasu Slovenije ima prva zaznamovano cerkev, druga pa ne). *Zgonik* pa bi si bil seveda zaslužil mesto v SP 2001 (iztočničar ga ni predlagal).

Rezija: Tu nas Merkù najprej pouči, da se ne reče *na Bili*, ampak v *Bili*. Njegov in naš priljubljeni Ramovš ima v Dialektih (40) zvezo »govor na Beli, najzapadnejši rezijanski vasi«. Pisal je knjižno obliko tega imena (*Bela*, ne *Bila*), saj so tudi Rezijani Slovenci, in si njihova imena zaslužijo, kakor bi rekel Škrabec, normalno slovensko knjižno obliko kraja. Merkù daje prednost narečnim oblikam celo v primerih kot *Pušja ves*: tej svoji posebnosti so se za uradno rabo odpovedali Štajerci, Prekmurci in celo Korošci (prim. Pavle Zdovc: Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem, 1993, npr. *Dobrla vas*). Načelo naših sosedov je seveda *Divide et impera* (Deli in vladaj), naše narodno pa *Le vkup, le vkup, uboga gmajna!*

Glede imena vaščanov *Bile* pa seveda sprejemamo obvestilo o preostalih treh oblikah iz te podstave, namreč *biski, Biski, Biska* (in še *Bisko*), vendar le kot slovensko neknjižno, slovensko knjižno pa so oblike *bilski, Bilski, Bilska (Bilsko)*.

Po čudni logiki Merkù rabi pridevnik na *-ski*, namreč *rezijska imena*, čeprav v SKII navaja pridevnik *rezijanski* in ga ima za »edino dopuščeno obliko«. (Ali pa Merkù hoče razlikovati *rezijanski* 'tičoč se Rezijanov' in *rezijski* 'tičoč se Rezije'?) Od kod je v SP 2001 prišla res nepotrebna oblika *Rezijanec* za prebivalca Rezije (z obliko *Rezijan* na 1. mestu)? Ramovš ali ES oblike na *-anec* ne poznata, da se pa napraviti iz pridevniške oblike *rezijanski* po vzorcu *slovenski : Slovenec = rezijanski : Rezijanec*. Pripomnimo še, da pridevniški par *rezijanski* in *rezijski* pozna ES, zlasti v zvezi s partizanskimi odredi med drugo svetovno vojno v Reziji.

Ravanca: Merkù novi SP opozarja na v njem manjkajoči prebivalski imeni (po SKII sta to *Ravanski* in *Ravanska*). Ni pa vsakemu jasno, zakaj naj bi bil čudež, da ima SP 2001 ime kraja in pridevnik iz njega v obliki, kakor se rabita tudi v Reziji. *Ravanca* je znana iz ES, Ramovš pa res ima knjižno obliko *Ravenca* (Dialekti 40), ker je srednji *a* v narečni obliki imel za nekdanji polglasnik.

P. S.: V tem pripisu se Merkù od nas poslavlja z ironiziranjem izpeljanih oblik iz dvo-besednega krajevnega imena, kakor ga imamo tudi v primeru *Špeter Slovenov*, namreč *špeterslovenski*, *Špeterslovenčanka*. Take tvorbe so bile sistemsko uvedene v knjigi SKI, ko je šlo za uradne nazive, npr. *slovenskobistriški*, *ilirskobistriški*, *bohinjskobistriški*. V SP 1962 najdemo namreč le tip *bistriški*, *Bistričan*. Pred SKI pa so bili nekateri taki primeri podani že v SP 1962: *Škofja Loka – škojfeloški*, *Slovenj Gradec – slovenj(e)graški*, *New York – newyorški*, *Newyorčanka*, pa še *novomeški*, *novosadski*, *wallstreetski*, *novozelandski*. Te tvorbe so torej čisto zakonite in jih navaja tudi Merkù: *Sveti Jakob (Šentjakovski, Šentjakobčan(ka))*, in po tem vzorcu še *svetoivanski*, *svetoanski*. Seveda pa ima Merkù tudi tvorbe iz samo enega dela takega dvo-besednega imena, iz pridevniškega npr. *Dolenja vas (dolenski, Dolenc, Dolenka)*, ali *Dipalja vas (dipovski/diepušči, Dipaljan/Diepaljan(ica))*, ali še *Dolenje/Gorenje Barce (barski, Barčan(ka))*; (zadnji primer ima za izpeljanki s samostalniško podstavo). Marsikdaj pa tudi Merkù pri takih večbesednih imenih nima izpeljank na *-ski* ali za moškega in ženskega prebivalca, npr. ne pri naslednjih imenih: *Stare Milje*, *Gorenji/Dolenji Tarbilj*, *Nemška/Laška Tablja*, *Šent Vid*, *Sveti Rok*, *Sveti Ivan v Cele*, *Sveta Sobota* itd.

Na koncu se Merkù vprašuje, ali mora po SP 2001 Slovence v Italiji imenovati *Slovenčane*. Po SP 2001 prav gotovo ne, saj gre v primeru *Špeterslovenčan* za pripadnika (prebivalca) vasi, ne naroda. Pač pa se zdi, da je Merkuju težko pristati na misel o knjižnojezikovni zedinjeni Sloveniji (v nasprotju s Korošcem Pavlom Zdoccem), saj ne spoštuje osrednjeslovenskega dogovora med slovenisti in zemljepisci, da sestavine naselbinskih imen iz več predmetnopomenskih besed pišemo z veliko (z izjemo nezadnjih *vas*, *selo*, *trg*, *mesto*), kakor nam kažejo njegovi primeri imen vasi *Božje polje*, *Mrzla voda*, *Martinji laz*, pa seveda *ves* namesto *vas*, nadalje pisanje *Bardo* namesto *Brdo*, in iz tega dalje *Brdce*, ne *Barce* (in nato še *barski*), pa pisanje *dolenski*, *Dolenc* k *Dolenja vas*, in še marsikaj takega. V vsem tem in takem je Pavle Merkù res godrnjavi *Slovenčan* in ne navadni *Slovenec*. Sicer smo pa seveda zelo veseli in mu tudi hvaležni, da je tako ustvarjal, plodovit in uspešen. Nasproti Slovincem v Republiki Sloveniji pa mu ne bi bilo treba biti zajedljiv, saj mu pri nas vendar nihče nič hudega noče. Glede knjižnega jezika je pa tako, to tudi sam zelo dobro ve, da imajo tudi Italijani ali Nemci samo enega, in zakaj ga potem ne bi imeli tudi mi Slovenci. (Kdor pa Slovenec noče biti, pa naj bo potem tudi Vend ali Vindišar ali *Venet*.)

Naš P. S. bolj za šalo kot zares:

Ko bi bil kritik Merkù takrat, kadar govori o osrednjeslovenskem jezikoslovju, manj slabe volje, bi bil svojo oceno novega SP lahko izpeljal tako:

Lepo je, da je novi slovenski pravopis končno le izšel. Zlasti pri lastnoimenskem upošteva tudi nas zamejce. Zahodno Slovenijo veselijo tudi novosti, ki jih prinaša v primeri s SP 1962, kakor jih je doslej še vsak naš pravopis. Celo zapis tonemskega naglaševanja nam je za razumevanje našega naglaševanja, še posebej terskega in nadiškega, po svoje pa tudi rezijanskega in sploh primorskega dobrodošel, saj vse naše slovensko naglaševanje prvotno (in večinoma še sedaj) izhaja iz tonemskosti. Posebno jezikoslovci se bomo morali z njim sprijazniti, če imamo visoke raziskovalne interese pri raziskovanju slovenščine v preštevilnih njenih različkih.

Opazili pa smo tudi nekaj slabosti pri redigiranju lastnoimenskega. Izpeljanke iz imena *Bazovica* imajo podstavo *bazov-* (torej *bazovski*, *Bazovec*), ne pa podstave *bazovic-* (kar ima sicer že SP 1962). Podobno je pri sestavku *Dutovlje*, kjer SP sicer navaja obliko *dutovski*, prav pa bi bilo, da bi iz iste podstave izhajal (po zgledu SKI) tudi pri prebivalskih imenih. Veseli smo, da je pri imenu *Videm* upoštevana tudi od nas zagovarjana oblika *Viden*, čeprav ji pravopis

zaradi upoštevanja v knjižni rabi ne daje prvega ali edinega mesta v primeri z *Vidmom*; podobno je s pridevniškima dvojnicama *čedadski* oz. *čedajski* in pri ustreznih prebivalških imenih. Mi bi tudi raje, da novi pravopis ne bi šel za Slovenskimi krajevnimi imeni v primerih *Hrastovlje* in *Sežana*. Bolj bi nam tudi ustrezala sklanjatev imena *Avber -a* čeprav imajo tudi SKI zapisan rodilnik na *-ja* (že SKI pa ne potrjujejo polglasnika za pisni *e* tega imena).

Obravnava enot iz Rezijske in Beneške Slovenije v Italiji nam še kar ustreza, npr. glede oblike imen *Ravanca* in *Bila* (in nam je kar žal, da ju je Ramovš pisal knjižno vseslovensko *Bela* in *Ravenca*, in celo na *Beli* (kar pa iz izkušnje vemo, da ni prav, saj se res govori v tej zvezi predlog *v*, ne *na*)). Gotovo pa ni potrebna dvojnica *Rezijanec* k *Rezijan* (je pač treba vedeti, da se imena prebivalca ne izpeljuje iz pridevnika *rezijanski*, ampak iz samostalnika *Rezija*). Obliko *rezijanski* pa res imamo za edino primerno, vendar nam včasih uide oblika *rezijski* (kar pa se najde tudi v Enciklopediji Slovenije). Na Nadiškem nam ime središčnega naselja bolj kakor *Špeter Slovenov* ustreza *Špeter* (čeprav se potem meša z goriškim naseljem istega imena; seveda pa se tudi Italijani ne potegujejo za svoje staro poimenovanje *San Pietro degli Slavi*, saj nič kaj radi ne vidijo, da bi bilo pri njih vidno izpričano (npr. na krajevnih tablah) kaj slovenskega, če pa že, jim je ljubši (izraz) Slovan kakor Slovenec. S slovenskimi izpeljankami tipa *špeter slovenski* se počasi sprijaznjujemo, saj nekatera taka uporablja tudi avtor te kritike, niso namreč tako redka niti v SP 1962. Z naseljem *Devin* pa se bo moral sprijazniti tudi SP 2001 (ki ima sedaj *Devin* le za grad). Pri nas bo lahko izvedel, kako se imenujejo njegovi prebivalci, pridevnik *devinski* pa je že v SP 1962.

Slovencev nas je malo, zato moramo toliko bolj držati skupaj; to velja, uvidevamo, tudi za pravopis slovenskega knjižnega jezika. — Pa nikar kaj preveč zameriti, če nas je kje kam zaneslo ali se nam je kje kaj spotaknilo: ko gre za velike stvari (in taka zadeva je gotovo tudi Slovenski pravopis), je že dovolj, če jih hočemo.

Kras 2002, št. 54/55, str. 62–64.

* * *

Marta Kocjan - Barle med pravopisno znanostjo in (ne)uporabnostjo

0 V Novi reviji Forumu 2002, str. 11–25, je slovenistka Kocjan-Barletova objavila obsežno pisanje o Slovenskem pravopisu 2001. Skoraj edini cilj tega kritičnega sestavka je prikazati pravopis kot neustrezno delo slovenskega jezikoslovja. V svojem odgovoru hočemo v tem sestavku obravnavati kritičarkine očitke, kolikor zadevajo uredniški odbor in delo redaktorjev ter drugih delavcev za ta pravopis, ob strani pa puščamo vse tiste njene pripombe, ki zadevajo samostojne objave redaktorjev ali predstojnice Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ob izidu novega, šestega, slovenskega pravopisa. — Uvodoma bodi še povedano, da smo seveda zadovoljni z objektivnim poročanjem na nekaterih, redkih, mestih kritičarkinega pisanja. Hvalježni smo ji tudi za opozorila na nekatere slabosti v izvedbi teoremov novega pravopisa, še zlasti glede dela redaktorice lastnoimenskega v novem pravopisu. Pri tem je škoda in neprav,

da kritičarko resnične ali domnevne negativnosti v novem pravopisu vodijo k neupravičenemu zanikovalnemu posploševanju glede na celotni pravopis ali celotno določeno problematiko. Ta dejstva bi morala obžalovati že kritičarka sama, saj so neprijeten pravni madež na njenem strokovno gotovo nadpovprečnem duhovnem liku delavne slovenistke. Bralci se bodo v našem odgovoru na njeno kritiko še najlažje orientirali, če tvarinsko zaporedje svojega odgovora prilagodimo njenim dvanajstim (negativnostno intoniranim) mednaslovnim enotam.

1. Že takoj na začetku je kritičarki spodrsnilo pri štetju ali računanju strani v SP 1962 oz. 2001, ki tvorijo t. i. pravila: kritičarka piše, da jih je »v SP 2001 za dobrih sto strani več kot v SP 1962«, resnično razmerje med deloma pa je 302 proti 111 stranem. Kritičarki tudi ne ugaja, da je v novem SP prav jasno povedano, kdo je za kaj avtorsko odgovoren. Navajanje avtorskih deležev v novem SP je imenovane prvič zavezovalo že pri delu, hkrati pa jim varovalo avtorstvo; obenem pa tudi kritikom omogoča, da se lahko »jezijo« na konkretnega krivca, če jim kaj pri kom ne ugaja, ne pa da – tudi naša kritičarka – na splošno obsojajo oz. obdolžujejo celoten avtorski kolektiv s tem, da govorijo o »pravopiscih« sploh, ne pa o konkretnih prizadetih.

2. O konceptu pravopisa in o storilnosti pravopiscev. Avtorstvo koncepta in pravil slovarja je razvidno iz Spremnice besede (str. V–X), tako da kritiki svoje »puščice« lahko usmerjajo na konkretne osebe, in sicer prav na vseh vrst sodelavcev pri novem pravopisu. To velja tako za (i)zbiralce besedja, urednike in uredniški odbor kakor tudi za (bolj) tehnične delavce. Kar pa se tiče gospodarnosti in storilnosti je pri tem z ene strani treba upoštevati tudi in še neredno financiranje projekta.

Da bi bilo res mogoče naše delo imeti za skrček SSKJ, bi bilo treba imeti precej nečisto vest. Prav lahko miselnostna je tudi kritičarkina izjava, da bi Pravila lahko »skrčili na najnujnejše«. To bi pomenilo velikansko zmanjšanje obvestilnosti pravopisa. Saj vendar moramo imeti delo, ki odgovarja na vsa evidentirana oz. pojavljajoča se vprašanja, ki se zastavljajo našemu pravopisju in vsem knjižno pišočim ter govorečim. — In da bi se obvestilno siromašili že samo zato, da bi bila cena knjige »ne-vem-za-koliko« znižana!

3. Uvodoma je pri kritičarki nekaj sprejemanja novosti novega pravopisa, pretežno pa gre že tu za celo vrsto zadržkov: omenimo naj njeno komaj zadrževano nasprotovanje pisanju tipa *volivec* ali ravnanje s podstavami prebivaljskih imen v primeri z ravnanjem s podstavami pri pridevnikih na *-ski* iz zemljepisnih imen, npr. *Bonn*: *Bonnčan* proti *bonski*. Tukaj pri prebivaljskih imenih podstava zemljepisnega imena ostaja ohranjena, kolikor se le da, pri pridevnikih na *-ski* pa se del podstave po zadnjem (govorjenem) samoglasniku izgovorno podomačuje (prim. še: *Versailles*: *Versaillesčan* – *versajski*). Pri tem je treba paziti še na to, da je kakšna taka zadeva še bolj zapletena, npr. pri *Bordeaux*: *Bordeauxčan* proti *bordeaujski* + podomačena oblika *bordojski*, ki se rabi v posebnih primerih, npr. *bordojska brozga* (podobno še *bordojec* 'vino') – prvo je že v SP 1962. Več podomačevanja konca podstav pred obrazilom *-ski* je že v SP 1962 uveljavil J. Šolar in ga je sprejel tudi novi pravopis. Za domačenje podstav kakor pri pridevnikih na *-ski* tudi pri prebivaljskih imenih pa v SP I P ni bilo dogovora: v § 1006 so navedeni le tipi *Ljubljana Ljubljančan*, *Logatec Logatčan*, *Split Splitčan*, starejše *Spličan*, kar potem velja tudi za *New York Newyorčan*, *Hamburg Hamburčan*, *Otiški Vrh Otiškoveršan* (sicer pa za slovenska zemljepisna imena veljajo pravila Slovenskih krajevnih imen). Za prebivaljska imena torej veljajo pravila kakor za tvorbo svojilnih pridevnikov pri osebnih lastnih imenih; podobno je pri podstavah na *c*, *z* in *s*, zlasti dosledno še pri podstavah na izglasni *c*.

4. V tej točki kritičarka ugotavlja (ne)ujemanje pravopisnih Pravil in Slovarja. Že v prvih odzivih na novi SP so kritiki glede neujemanja pravil in slovarja odkrili zlato jamo v lastnoimenskem deležu slovarja. Redaktor lastnoimenskega se ni vedno in povsod dosledno ravnal po Pravilih, vendar to še ne pomeni, da kritičarka lahko generalno sodi o »kompetenosti skupine jezikoslovcев«.

To tudi ne pomeni, da lahko spregleduje oz./in potvarja resničnost. Na primer kar kmalu na začetku, ko trdi, da so v novem pravopisu »starogrška /lastna imena/ v *Pravilih* obravnavana kar pod latinično pisavo«; v resnici so prav na začetku posebnega razdelka grško-ciriličnih pisav, in sicer pod posebnim nadnaslovom, tj. Grški pisavi in pod naslovom Starogrška pisava. (Le v kazalu na str. 298 je to slabše razvidno.) Tu se je redaktorica lastnoimenskega očitno zbala očitka, ko bi bila znanega italijanskega slikarja pisala samo domače torej *Rafael*, in ne tudi izvorno, kakor je v SP 1962, tj. *Rafaello* in *Rafael* (greh torej ni le redaktorski v SP 2001, ampak del krivde za to nosi tudi SP 1962). Zapisala je tudi zvezo *Saintgermainška pogodba*, tj. s pridevniško obliko iz *Saint-Germain*, previdela pa je dvakratno *senžermensko pogodbo* v SP 1962.

Kritičarkin očitek glede našenja pisanja mesta *Džakovo* ni upravičen: pisavo z *dž* predvidevajo samo pravila za domačenje (pač zaradi Strossmayerjeve škofovske stolice), sicer pa imamo v slovarju obliko *Dakovo*, tako da Hrvati nikakor ne bi mogli misliti, da bi si mi to mesto kakor koli lastili, četudi le pisavno, če to že delamo pri imenih *Sisek* in *Reka*. *Eisenstein* je pa – sicer res nepotrebno – pisan v smislu našega nekdanjega pisanja priimka *Herzen* (npr. pri I. Prijatelju) namesto ruskega *Gercen*. Pisanje *Kamniško-Savinjske Alpe* je samo priredno-zloženski zapis za *Kamniške in Savinjske Alpe* (kakor so tudi res zapisane v Atlasu Slovenije (str. 84–85), poleg *Kamniške Alpe*, *Savinjske Alpe* še posebej. Pri priimkih na *-ic* (za *-c*) je pač tako, da je enim nosilcem tega imena ta *i* obstojen, drugim pa ne (prim še *Primic -mca* proti *Primicova Julija* pri Prešernu). — Svojlina oblika *Yeatsev* pa seveda je redaktorska napaka, saj imamo v SP 2001, § 987 izrecno zapisano, da »za *ts* pišemo samo *-ov*«. To bi seveda veljalo tudi za svojljnik imena *Barents*, ko bi ga v slovarju imeli (ter seveda tudi za pisni tip s končajem *-ds*). Čisto drugače se seveda obravnava končni *-c*, naj bo pisan s črko *c* ali z *z* (*Leibniz*) ali s *tz* (*Windischgrätz*). V govoru se tako zmeraj pošumevi, v pisanju pa samo variantno. — Rodilnik množine bomo po zgledu *Lea Lej* torej v novi izdaji pravopisa zapisali tudi pri *Goa Goj* (čeprav je redaktorica pri tej morda mislila, da dveh *Goj* tako ali tako ni).

Da bi se zaradi pravkar navedenega lahko s kritičarko reklo, da je novi pravopis primerljiv pijancu ob plotu, je pa veliko preveč rečeno. Na tako pretirano slabšanje stvari, kakor v resnici so, se vnaprej, če bo le šlo, ne bomo več ozirali.

Kritičarka je tukaj tudi skoraj zadovoljna, da veliko pišočių Slovencev Pravil novega SP ni uporabljalo, in je prepričana, da »tudi zdaj ne bo bistveno drugače«. Svojo kritiko pri tem namenja tudi Pravilom, npr. glede kitajščine, pri tem pa ne loči prav prečrkovanja pinjina in naših podomačenih lastnih kitajskih imen. (Ker je o tem tiskovno spregovorila še drugje, ji bomo glede tega podrobneje skušali odgovoriti kdaj drugič.) Tu pa se zaustavimo ob imenovalniških končniških posebnostih pri prevzetem iz latinščine ali grščine. Že uvodoma pa moramo pojasniti, da pri izvornih končnicah v imenovalniku ne gre tudi za izvorno pisane osnove teh imen, saj vse grško-rimske osnove pisno domačimo. Citatna je tu torej samo imenovalniška končnica, npr.: *Juno-ø*, *Nik-e*, *Laoookoon-ø*, *Empedokl-es* (pri zadnjem glede na osnovo *Sofoklej-ø* SP 2001 priznava tudi osnovo *Empedoklej*).

Kritičarka upravičeno opozarja na to napako, škoda je le, da ni povedala, s čim se pri B. Avbelj Starogrško-rimskih imenih glede slovenjenja ne strinja. Te vrste določitve s SP 2001

so bile že pred letom 1990 s K. Gantarjem komisijsko usklajene, vendar je (kolikor je) ponekod prišlo do napake. — Glede imenovalniške citatne oblike končnice sem za slovar novega SP našel rešitev tipa *Junona -e*, im. ed. tudi *Juno*, torej tudi *Nika -e* ali *Melpomena -e*, *Flavi -a*, vsakokrat z dodatkom im. ed. tudi *Nike* itd.

5. Tu je več kritičarkinih očitkov.

Najprej si menda želi bolj odločnega pisnega domačenja prevzetih občnih imen. Pri iztočnicah *bife* in *vikend* bi tuji zapis, ki vabi k domačemu pisanju, opustila, zadržana pa je morebiti do domače pisanih *pica* in *lasanja*. K temu vprašanju se zatem še vrne pri dvojnicah *pharm./ph. -far.(maci)a* ipd.). Se strinjamo, vendar prav sedaj v Ljubljani tujčujejo v napisih na lekarnah (menda ne zaradi silnega pritiska tujih kupcev zdravil pri nas). Saj bi tudi posebne vrste stilizacija križa tujcu povedala, za kaj gre pri napisu Lekarna. Druga stvar, ki pa kritičarki odločno ne ugaja, so predlagana slovenjenja (v lomljenih oklepajih) za posamezne stroke ali veje znanosti, npr. *človekoslovje* ob *antropologiji*. Tukaj ima kritičarka preveč vere v poznavanje grško-rimskih sestavin takih poimenovanj pri sodobnem Slovincu, domačim strokovnjakom teh vrst znanja pa se nekako pripisuje odtujenost od domačega slovenskega. Po zgledu na *zemljepisje*, *jezikoslovje* bodo naši ljudje pač tudi uganili, za katero stvar pri takih grajanih poimenovanjih gre. Morda bodo tudi jezikoslovci (in naša kritičarka) uganili, da *oznaka* pomeni *kvalifikator*, pa tudi *stranjenje* je razumljivostno pač bolj dostopno do *paginacije*.

Kot tretje kritičarka v slovarju ugotavlja odsotnost nekaterih okrajšav (glede tega naj se kar obrne na navedene iztočničarje, saj jih je večina še živih), med drugim pa si želi tudi odprave enakopisnosti. Se strinjamo, če gre npr. *š.*, *štev.*, *št.* za 'štetje, številko, število'), vendar opozarjamo na dejstvo, da homonimije v jezikih ni mogoče odpraviti (pri SP 1962 smo jo npr. hitro našli potrjeno pri *s*, ki mu zaznamuje troje: sever, sestra in sekunda). Seveda smo tudi tukaj zaman pričakovali pohvale za to, da imamo v slovarskem delu kratice, simbole in občna ter lastna imena vsa le v enem abecednem nizu in ne v treh, kakor je to v SP 1962 (str. 9–10, 95–1034 in 1037–1044). Ali da smo tudi za korekturna znamenja našli primerno mesto v Nauku o pisnih znamenjih (mimogrede: slovenska vzporednica za *korekturen* je seveda *popraven*, česar pa se redaktorica pridevnikov ni spomnila ne pri *korekturen* ne pri *popraven*). Kritičarki se je na koncu tega razdelka slabo posrečilo dokazati, da SP 2001 le nekako prepisuje SSKJ: Pri od nje obravnavani besedi *uho*: bi to pomenilo krčenje teksta iz 93 vrstic te iztočnice v SSKJ na 13 vrstic v SP 2001, npr. najprej na polovico, nato spet na polovico, pa skoraj še enkrat tako. Podobno je pri besedi *oko*, kjer bi kar dvostolpčni sestavek (tudi tu računamo po petknjižju) bilo potrebno skrócić na 5 vrstic.

6. Ta kritičarkin razdelek želi kazati uporabnika pravopisa kot mojstra v primeri s slovarnikom. To naj bi se potrjevalo najprej s tem, da je v pridevniških sestavkih premalo velike začetnice, npr. vzdevkov vladarjev. V Pravilih novi SP navaja naslednje: *Posavski, Veliki, Osmi, S praznim žepom, Orleanska* (§ 42–46, zlasti 43), kjer je tudi zapisano, da se vsi pridevki pišejo z veliko, torej tudi od kritičarke pogrešanji *Sulejman Veličastni*, ki ga poleg še nekaterih drugih kritičarka pogreša v novem SP. Pri *Materi božji* si kritičarka želi še ene velike začetnice, enako morda tudi v zvezi *koroški Slovinci* (v pravopisu pa ima zgled *Beneški Slovenec*, ker gre za pripadnika *Beneške Slovenije*, medtem ko *Koroške Slovenije* pač nimamo). Tu našo kritičarko kar nosi še k *bizantinski in frankovski državi*, pa k *Indokitajskemu polotoku, Karloški kotlini*, in tudi k *osnovni šoli* itd., seveda prav zato, ker seznanitev s Pravili novega SP toliko da ne odsvetuje. Sprejeli pa bi morda lahko *Krfsko deklaracijo* (kot neke vrste za našo tedanj

prihodnost sicer prav malo obetavnega). Kritičarka tudi ni zadovoljna s pridevniško malo iztočnico novega SP, češ da bi nekako vsi zgledi morali biti samo v moški obliki, kar seveda ni potrebno. Od vsega takega kritičarkinega tu že navedenega zaslužita priznanje le še dve opozorili: prvo je *potrkan ples*, kjer bi moral biti pridevnik za zvezo *potrkan ples*, ker gre za prvotno deležnik, posebna iztočnica. Nekaj drugega pa je *Vsemogočni*, glede katerega velja, da si je treba prebrati paragraf 47 Pravil, kjer lepo beremo: »Z veliko se pišejo tudi sopomenke (nadomestna) poimenovanja teh (tj. veroslovnih in bajeslovnih) bitij: tu je naveden tudi *Vsemogočni* (Bog). V tem kritičarkinem razdelku je še govor o svojilnih pridevnikih. Te v novem SP izpisujemo le, če so pisna posebnost, npr. *Anica – Aničin*, *Mica – Micin*, *kralj – kraljev*. Res gre mednje tudi od kritičarke pogrešani *Mirjamín*, ki pa se sicer tvori redno (tak primer imamo pri *Nives: Nivesin*). — Kritičarka nadalje pravopiscem očita izogibanje zapisovanju svojilnosti »pri slovanskih imenih na -ov«. Iz takih imen se svojilni pridevnik ne tvori, kakor nas učijo Pravila v § 970 z zgledi *drame Čehova, romani Turgenjeva* idr. Rodilnik k imenovalniku *Crusoe* bi res bil po zgledu *Poe – Poejev*, le da bi potem morali končni o naglaševati (možna rešitev pa bi tudi bila tudi *Cruso -a*, im. tudi *Crusoe*. Tip *Marlborough* gre po zgledu *Manet*, tj. z nemim soglasnikom (v tem primeru soglasniškimi sklopom) na koncu osnove. (Zakaj bi mi to »moral priznati«, saj »priznavamo«, tj. sprejemamo vse, kar je prav spoznano. — *Saro* in *Deboro* v slovarju imamo, lahko pa bi dodali še »im. ed. tudi *Sarah, Deborah*«.) Namesto od preprostejšega k bolj zapletenemu hodi kritičarka obratno pot, ko govori o zaporedju podiztočnic pri priimkovnih sestavkih. SP 2001 stanovitno izhaja iz moške oblike priimka, tej pa sledi ženska, npr. *Menaše -ja* m oz. *Mihelič -a* m /.../ *Mihelič -ž*, temu pa svojilni pridevnik kot podiztočnica: *Menašejev, Miheličev, Miheličin*. Ker pa je *Mihelič* pogost slovenski priimek (med 500 najpogostejšimi), moški obliki sledi še ljudska oblika *Mihelička* in nato še drugo, kakor zgoraj nakazano. Torej nobene zmede, zato bi lahko vrnilo milo za drago in kritičarki zabrusili, da »duh uhaja iz steklenice« njej in ne »slovaropiscem«. Nadalje bi menili, da ni treba vlačiti v pravopisni slovar vseh napak, ki se delajo ob sicer registrirani normalni iztočnici, npr. to, da nekateri besede kot *eksogamen* izgovarjajo [egzogamen], ali pa da bi prepovedovali namenilniško obliko tipa *pečt*, ko je v oglavju izpisana pravilna oblika. In če sta sopomenki enakovredni, ni treba opozarjati pri eni izmed njih na drugo in obratno (razen če pri tem gre za to, da prevzetim besedam dodajamo domače vzporednice, kolikor so na razpolago). In zakaj si v pravopisu želeli še iztočnico *udbaš* ob 7 enotah v zvezi z *UDBA* (oblika *udbaš* pa seveda ni napačna, ampak zelo verjetno slabšalna ali celo žargonska v primeri z *udbovec*). — In če pri katerem priimku ni naveden njegov predimek, kritičarka ne bi smela »širokosrčno« pisati takole: »v slovarskem deluje neuskklajeno rešeno zapisovanje predimkov«. *Van de Veldeja* v Webstru nismo našli, da bi o tem kaj rekli, pač pa predimka pri *La Fontaine* in *de Musset*.

7. Ker je kritičarka proti Pravilom (izmenoma je tu sedaj za njihovo »zjedritev in razbremenitev«), bi pravopisni slovar obogatila z množico imen, ki pa so brezproblemska, če Pravila obvladamo. Zato pa bi iz Slovarja novega SP izpustila enoti kot *Ana* ali *mamka*, čeprav je prva nadvse imenitno ime tudi pri Slovencih (ne samo svetopisemsko) in ima precej sooblik (*Anamarija, Anča, Ančka, Anka, Anica, Anja, Anita*); *mamko* (je v SP 1962) pa je tudi treba stilistično označiti. Da je kritičarki tonemskost odvečna, čeprav je tudi v slovenski knjižni normi in je prav osrednjeslovenska značilnost, je pač obžalovati, njen argument za odklanjanje tonemskosti je pa slab, češ da je »večinoma pokrajinsko vezana«. S tem odteguje več kot polovici Slovencev pravico do obveščeniosti o eni največjih značilnosti slovenščine, važni za znanost in umetnost (in pristnost, o vi radijci, televiziji in gledališčniki !!!) slo-

venske govornice. Hkrati pa je zapisovanje tonemskosti v pravopisu usluga tudi tistim javno govorečim in jezik proučujočim, ki tonemskosti v svoji materni govornici ne poznajo, saj tudi njihovo netonemsko naglaševanje v veliki meri uravnava prav tonemskost. Seveda pa je odrievanje tonemskosti od splošne prisotnosti v pravopisu tudi potuha tistim v znanosti, šolstvu, akustičnih občilih in gledališčih, ki na vodilnih mestih odrivajo naravno govornico omenjene več od polovice Slovencev v nikjer domačo govorno neizrazitost. Naj tu opozorim še na odrievanje tonemskosti pri lastnoimenskem v Slovenskih krajevnih imenih iz l. 1985. Zato toliko bolj lahko pohvalimo upoštevanje tonemskosti tudi pri lastnoimenskem našega koroškega rojaka iz Avstrije, dr. Pavla Zdovca, ki v svoji knjigi Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem (1993) tonemskost upošteva, kakor jo je ves čas v svojih delih upošteval tudi S. Škrabec in si tega zaželel tudi za Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar (in tudi Breznik je v Slovensko-srbohrvaškem slovarju iz l. 1950 tonemskost zapisoval ne le pri občnoimenskem, temveč tudi pri lastnoimenskem – škoda le, da so zapravili drugi del že natisnjene tega slovarja in ga niso dali vezati, menda zato, ker bi motil Slovenski pravopis 1950).

Na koncu tega razdelka kritičarka še pogodrnja zoper normalni nezaznamovani status moških imen na -o tipa *Srečo* ter knjižnih svojilnih pridevnikov iz njih. In še: ob kraticah *KPJ* in *KPS* si želi še polnoglasovnih izpisov. Naziva obeh naših univerz pa bi res bilo treba izkazati tudi v slovarskem delu novega SP, kakor v njem najdemo *Slovensko akademijo znanosti in umetnosti* in še marsikatero duhovno ustanovo (v § 97 Pravil sicer navajamo *Univerzo v Mariboru*).

8. Ta kritičarkin razdelek želi prikazati neravnovesnost slovarskega dela novega SP. Pri tem uporablja stopnjevalno stilizacijo namesto objektivno prikazovalne: sredstva za to so npr. vezniki (*ne le – ampak tudi* namesto *in*), ali te vrste besedne zveze (*a nobene informacije o živi obliki Rolling Stonesi* namesto *brez navedbe podomačene oblike R. S.*), ali figura, kot so *Rolling Stones /.../*, ni pa *Beatlesov* je le *bitels* in podobno. Taka stilizacija je sploh značilna za veliko mest te zanikovalne kritike, ki pač samo zaradi navidezne objektivnosti kdaj navede tudi kaj priznavalnega. Ker kritičarka ne mara teoretičnega dela novega pravopisa, tj. Pravil, kjer o prehajanju s samimi velikimi črkami pisanih kratic lahko preberemo (§ 120) tole: »Z velikimi črkami pisana kratična imena lahko prehajajo med navadna lastna in občna imena«, in je to ponazorjeno z nekaj zgledi, pa se že negativnostno spotika ob samo z veliko pisane primere *SAZU* in *NUK* (pri prvem pa celo omenja, da je predsednik *SAZU* Delovi novinarki kar prepovedal uporabo oblike *Sazu*), pa še ob *UFO*, *ufo* – vse to v eni povedi, da bi se zdelo vse skupaj čim bolj nerazumljivo. To njeno velepoved res moramo navesti, da se bo videlo, kako zelo se kritičarka trudi z nepregledno zgradbo takih povedi prav »umetniško podpirati od nje same deklarirano nevrednost v obravnavi (tukaj kratic, drugje pa česa drugega): »Ob tem ni jasno, zakaj nista v slovarju na enak način obravnavani kot kratični imeni *Nuk* (le *NUK* *NUKA*) in *SAZU* (le *SAZU* *SAZU*-ja tudi *SAZU* --), saj v rabi pogosto naletimo na takšen zapis, ki je popolnoma legitimen (četudi je oblika *Sazu* *Delovi* novinarki prepovedal sam predsednik Akademije), tako kot so tudi *Udba -e* in *Udba*, *UEFA* in *Uefa*, in kar samostojni iztočnici za *ufo* /neznani leteči predmet/ in *UFO* z usmeritvijo na *NLP*.« In tako kritičarka drobi naprej: zakaj v slovarju novega SP »*dannunzijevski* /slog/, *hugojevski* slog, *kafkovski* /nadrealizem/, *pirandelovski* /motiv/« (samostalnike v ležečem oklepaju je kritičarka izpustila), ni pa pridevniške iztočnice *vinčijevski/da vinčijevski* ali *disneyjevski*«, ali pa zakaj se *SDS* črkuje kot [sədəsə] za Slavistično društvo Slovenije, za socialdemokratsko stranko pa kot [esdees]. Takega je še več, npr. *UDV*, *OZN*, *MK*. Ali zakaj nista dvoji množin-

ski obliki imenovalnika iztočnic *Žid* in *Jud* enaki, pa zakaj *kartuzija* proti *Žička kartúzija*. In še: zakaj ni navedena edninska orodniška oblika tudi pri *Božo, Sašo, Mišo*.

Kaj na vse to lahko odgovorimo pravopisci?

Glede kratic lahko rečemo, da o takem ali drugačnem izgovoru odloča pač raba. Tudi pridevniki na *-o/-e-*jevski so verjetno izbrani po rabi (pri *da Vincijuje* od kritičarke predlagano pisanje s *č* neobičajno), pač pa bi bilo *disneyjevski* pametno sprejeti. Črkovalno branje kratic gre pri domačem bolj na polglasnik, pri tujem pa je mednarodno (prim. *LDS = SDS* z *el, de, es*), tako še v nekaterih strokah (npr. H_2O , $a^2 + b^2 = c^2$). Glede *Žid* in *Jud* se je še najbolje odrezal SP 1962, ko jima posebne množine na *-je* sploh ni pripisoval. Naglas na *u* v *Žička kartúzija* pa je verjetno lokalni naglas.

9. V tem razdelku kritičarka govori o jezikoslov(n/sk)i zapeljivosti: češ da jih mika tonemski naglas (pri tem za besedo *bélo-módro-rděča-ěča-e* (nalašč ?) napačno prepisuje te toneme v obliki nepretrgane »verige« kot *e-o-e-e-o-e-e-o-e*, kar je v SP 2001 zapisano takole: *ě-ó-ě ě-ó-ě ě-ó-ě*, tj. v treh trojčkih, čeprav ne čisto enakih, kar kritičarka ironično opisuje kot »ima vsak e ali o svoje naglasno znamenje ali dve«, medtem ko jakostni naglas te besede površno podaja z *belo-modro-rdeč -ěča -o*, tj. v iztočnici brez jakostnega naglasa, v obliki za srednji spol pa z napačno končnico *-o* namesto z *-e*. Označevanje vrst zaimkov v SP 2001 ji je »drobnjakarska delitev zaimkov« (pri tem je povsem zazrta v zlato preteklo dobo, ko ni bilo treba razločevati oziralnopoljubnostnih, mnogostnih, nikalnih, totalnih in drugostnih ter istostnih zaimkov, tj. tipov kot *kdor koli, marsikakšen, nikakršen, vsak, drugačen, enak*, ampak se je za večino teh vrst zaimkov reklo kar, da so nedoločni, če sploh kako). Jezikoslovcem nadalje pripisuje »izmislek« »množice kvalifikatorjev« (v SP 2001 so nam to oznake). Te oznake niso samo »jezikovno-zvrstne«, kakor meni kritičarka, ampak tudi stilistične: 13 je socialnozvrstnih, 8 funkcijskozvrstnih, 7 splošnonormativnih (pri teh so nam tiskarji ne vem že katerič anihilirali črno piko v § 1062), 13 čustvenostnih, 3 so časovne, 2 pogostnostni, 7 posebnih – summa summarum 53. SSKJ jih ima 41, pa še 10 kvalifikatorskih pojasnil, § 93–162. Svoj čas (1950) je ravno Božo Vodušek kritiziral SP 1950, ker jih je imel komaj kaj, in zatem jih je imel SP 1962 že 19 (če sem vse poštel).

Ni res, da bi se bili pravopisci odločili pisati jakostni naglas »na vse besede«, saj ga naslonke tudi v SP 2001 nimajo, pač pa imajo naslonke zaznamovano poudarjenost, kadar jih npr. naštevamo v nizih kot »miza, stol, in tudi« ipd. Res pa smo se SP 2001 odločili (kakor so se pred nami za SSKJ), da slovenskega naglasnega znamenja ne bomo pisali na črke, ki niso del slovenske abecede, in ne tistim, ki imajo obvezni naglas ali ločevalo v dajalnem jeziku: tem se naš naglas zapisuje v oglatem oklepaju. Iz tega sledi, da je naglas na *Linne* obvezen, če mu v oglatem oklepaju sledi zapis s slovenskih naglasom torej *Linné* [liné -êja].

Tudi glede tega, kaj in kako naj se zapisuje v oglatem oklepaju, že v SP 1962, str. 7, beremo: V kurzivnem oglatem oklepaju [] je naveden izgovor, včasih za celo besedo, včasih le za njen del.« In res vidimo: *Aachen* [áhən], *débel*[eu], kar je Rigler v SSKJ popravil toliko, da je izgovor, kakor je prav, zapisoval v pokončnem oglatem oklepaju (kakor sem v oceni SP 1962 opozarjal jaz); pri tem je Rigler odpravil tudi pomote tipa SP 1962 *bél* /.../ [beu] v SSKJ *bél* /.../ [beu] (tako še *drhál* [au], *dolžina* [už]). — Pri enotah *Córdova, Gárcia Lorca* ipd. se naglas obvezno zapisuje, torej mora biti naš zapisan v oglatem oklepaju. Zato tu v SP 2001 ni nobene zmede. — In komu ali čemu na ljubo naj bi *London* v *Londonderry* brali drugače kakor v besedi *London*? — Prav ista pravila veljajo seveda tudi za branje pri svojilnih pridevnih s podstavami kot *Molière -rja* [moljêr], pri čemer za *Moliêrjev* (in za druge

podiztočnice, ko bi tu obstajale) izgovora ne zapisujemo, sledeč SP 1962, str. 7: » Kadar je izgovor takoj ob geslu, /.../ velja s poudarkom vred za vso skupino izvedenk, če ni pri njih posebej zapisan.«

Še o (ne)stičnem vezaju. Za novi pravopis je bil sprejet moj predlog o nestičnem vezaju v dvobesedni zvezi, kadar se oba dela sklanjata, npr. *Šmarje - Sap Šmarja - Sapa*. Če pa se imenovalnik take zveze iz tujega jezika piše s stičnim vezajem, je Janez Dular za neimenovalniške oblike predlagal rešitev, da naj se piše vezaj nestično, torej *Rimski-Korsakov* pa *Rimskega - Korsakova* itd. Logika v tem je. Če je redaktorica (ne redaktorji, kakor piše kritičarka), kdaj na to pozabila (ali pozabila upoštevati pozneje sprejeto določitev o pisanju nestičnega vezaja), se to pač zgodi, da pa bi se zaradi pisnih težav z vezajem izognili zgledu, kakršen je *Mendelsohn-Bartholdy*, je enostavno kritičarkino podtikanje. — In še k pisanju – *Praček - Krasna* (s pomišljajem namesto z vezajem). V ES je pisano: *Praček - Krasna* glej *Krasna - Praček*. Pisanje s pomišljajem namesto z nestičnim vezajem v SP1 P pa je naslednja: L. 1990 sta J. Moder in S. Suhadolnik s pristankom F. Jakopina, tedaj predsednika revizijske komisije, med tiskanjem začela mešati vlogi vezaja in pomišljaja (§415, 921). Z J. Dularjem pa sva 1994 rabo vezaja in pomišljaja vrnila k starim vlogam (§ 389). Do »male znanosti« glade rabe teh dveh ločil je prišlo tako, kakor smo tu pravkar pojasnili; kako dobro smo to znanost obvladali, pa vidimo iz SP1 P 1994.

10. Ta razdelek kritike obravnava različne stvari, ki so po kritičarkinem mnenju v SP 2001 menda spregledane. Najprej so redaktoričini spregledi pravila, da so naglašeni *e*-ji in *o*-ji v prevzetem ozki (in dolgi), kolikor pri neslovanskem prvi ni pred *j* ali *r*, drugi pa pred *v*. Tukaj je kritičarka našla neustrezna zgleda *Jóyce* in *Pagetov* [*pêdžetov*] (za zadnjega smo v Webstru našli izgovor *padžit*). — Glede enote *jazz*: v SP1 P 1990 in 1994 je bil za pisani *jazz* predviden izgovor z ozkim oz. širokim *e*, kar pa je nekdo v slovarju poenostavil v [*džéz*] in potem samo to navedel v iztočnici *džéz*. Sledi kritičarkina želja, da bi imel *Graham* v 2. zlogu neobstojni *a*. Verjetno bi bilo še najbolje, da bi se ta *a* izgovarjal kar [a], kakor to nakazuje lastno ime *Grahamova zemlja* v Družinskem atlasu sveta. *Tokio* bi res lahko imel zapis izgovora [kjo] vendar podiztočnici *tokijski* ali *Tokijčan* i spet uveljavljata po oblikoglasnih zakonih, tako da je pač še najenostavnejša rešitev, da se izgovor [tokjo] v pravilih črta. — *Juan* je pač podomačena oblika tega imena tudi izgovorno, nasproti primerom *Duero* [dvero], *Gvadarama*, *Gvadalkivir*, *Gvajana*. Kar za tem kritičarka govori o kakovosti nenaglašanih *e* in *o* v slovenskem knjižnem jeziku, je čista netočnost ali nesmisel: vsi slovenski pravopisi po 2. svetovni vojni poznajo samo ene vrste nenaglašanih *e* in *o* (prim. preglednice samoglasnikov v SP 1950 55, 1962 14, SP1 P 74). Ozka *e* in *o* sta v našem knjižnem jeziku lahko le dolga in naglašena, v narečjih pa se res izgovarjata tu tako, tam drugače, včasih *e* tudi kot *i* in *o* kot *u* ali *a*.

11. Za konec naj zapišem, da je tudi pri naši kritičarki več volje kakor moči, kakor hitro se oddalji od očitnih spregledov in napak na podlagi različne obravnave istovrstnega. Se je trudila, a prereditko z dobrim namenom, pač v hotenju, da bi se ujemala z Bajtovo mislijo, da vodstvo komisije za izdelavo slovarskega dela Slovenskega pravopisa ni dobro opravilo zaupane mu naloge.

Nova revija 2002, str.11–25.

Če to ni od sile strankarstvo! /Vesna Velkoverh Bukilica/

V Tretjem dnevu (31 (2002), jan.–feb., str. 139–142) je Vesna Velkoverh Bukilica objavila o Slovenskem pravopisu 2001 sestavek z naslovom »Menjamo navade!«. Že kar uvodoma pribija: »In že dolgo ni kaka knjiga tako razburila javnosti.« Razburjanje pa naj bi povzročali: »tuji barbarizmi« (*gužva*); »tu in tam samovoljno predpisovanje naglašanja, v nasprotju z uveljavljeno ljudsko rabo«; pa Slovar slovenskega knjižnega jezika, »ki je dejansko uradno uzakonil vse mogoče pogovorne in publicistične izposojenke«, ne da bi bil vsaj »nakazal njihov izvor«.

Pri naglaševanju kritičarko moti rod. mn. besede *zakon*, tj. *zákonov* ob naglasnem tipu *zákon -óna*. Pri tem pa ima SP 2001 na prvem mestu *zákon -óna*, za oznako »tudi« pa še *zákon -a*. SSKJ je res imel samo prvo, tj. premično naglaševanje na osnovi, toda SP 1962 ima poleg *zákon -óna* še *zákon -a*. Je pa res, da se premično naglaševanje na osnovi pri samostalnikih moškega spola deloma umika iz rabe (prim. v SP 1962 *sprehod sprevod*). Za naglasno dvojnico *zákon -a* se je redaktorica odločila torej na podlagi SP 1962.

Kritičarkino napadanje mene je tu čisto neumestno (prim. SP 2001, str. IX). Toliko manj morem torej biti jaz »kriptodemiurg pa čeprav v žepnem merilu«, kakor se izraža kritičarka. Po Dudnovem Fremdwörterbuch-u je namreč *Demiurg* »gradbeni mojster sveta, stvarnik sveta«.

Gospa kritičarki bi priporočil branje moje knjige *Družbenost slovenskega jezika* iz l. 1991, da bo videla mojo službo »predpisani ideologiji«. Saj se vendar že kot taboriščnik v letih 1941 do 1945 nisem podal vladajoči nacionalnosocialistični ideologiji, niti zatem ne naši komunistični, če se že moram ideološko legitimirati. Vsekakor pa tudi ne ideologiji nesvobodnosti sploh, pa naj me pride ideološko osrečevati od koder koli. V omenjeni knjigi bo gospa ideološka uvrščevalka spoznala tudi moje razmerje do Vodnika in seveda tudi do »ilirijanščine«. Nikjer v mojih delih (tudi v učbenikih ne) ne bo našla mojega »rahljanja splošnega čuta za naravne zakonitosti jezika«; ravno ta naravni čut sem uveljavljal, kakor bi rekel Škrabec, »pri pišočih masah«.

Prava laž pa je, da so se »pravopisna pravila v zadnjih desetletjih večkrat spremenila«. Gospa seveda nima čuta za to, da bi bila pri takih izjavah resnejša. Načrt pravil za novi slovenski pravopis 1981 je odprl pravo pot k pristnejši knjižni jezikovni strukturi, SP 1990 je to po obširni diskusiji potrdil, in k temu je bil 2001. leta dodan ustrezen slovarski del novega slovenskega pravopisa. Vmes je od 1970 do 1991 izhajal *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, ki je v marsičem šel pravo pot tudi v slovenskem pravopisju in torej nikakor ne zasluži kritičarkine uvodne obsodbe.

Slovenščina niti malo ni »zapisana koncu«, ampak je s knjigami *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, *Slovenska slovnica* 1976 ali 2000 in *Slovenski pravopis* 2001 opisana in normirana, kakor še nikoli ni bila tako enotno in prodorno osvetljena in osvobodjena vsega nepotrebnega. Pospešujmo jo in branimo tudi v novih časih, kakor smo jo v avstrijskih in jugoslovanskih, ne izmišljajmo pa si sovražnikov v ljudeh, ki so ves ta čas stali na obrambnih okopih samobitnosti slovenskega (knjižnega) jezika.

Na tem mestu je gospa kritičarka vsa nesrečna tudi zaradi tega, ker sodobno jezikoslovje pri slovenskem predlogu, npr. za latinski *cum*, priznava kot osnovno varianto *z*, medtem ko mu je *s* položajna varianta pred nezvnečimi soglasniki, in torej to pišemo *z/s* in ne *s/z*, kakor

so pisali do nedavna. Z je osnovna varianta, ker se govori pred samoglasnikom ali zvočnikom, *s* pa samo v omejenem obsegu, kakor zgoraj rečeno. Predlog *z* je slovenska inovacija, pač pa so Hrvatje in dalje na vzhod ohranili *s* in imajo njegovo variante *z* samo v primerih kot *s bratom* (izgovor [zb], kolikor ne rabijo variante predloga *s* s samoglasnikom *a* za seboj, tj. *sa bratom*). — Smešno je tudi, ko kritičarka trdi, da je »raba 2. sklon /.../ dejansko že skoraj izginila iz govornega jezika (na vseh ravneh)«. Kje pa je slišala reči Slovenca npr. *iz Ljubljana, odhod vlak* (namesto *Ljubljane, vlaka*) itd.?

O »tivikanju« je pri nas pisal že Škrabec in pred njim že Kopitar, nikar da bi šlo za pojav v »zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih«. Sicer pa: kje ste »tivikanje« našli v SP 2001? Da pa ljudje tudi tako govorijo, npr. prodajalke po trgovinah, npr. *ste šla*, se pa tudi ne da zanikati. — Glede »*z radioma*« bi vam res rad svetoval, da se raje ravnajte po novem SP, ki v takih primerih načelno dovoljuje izgovor tipa *-em*, kjer pa je dovoljeno pisanje *z -om* kot variantno, zapoveduje pa se to izgovarjati le kot [em]. — In: tudi trpnik je naravna oblika slovenskega jezika, kakor je na sploh indoevropska. Prav tako menim, da bi bilo kar prav, ko bi se tudi glede *à la* ravnali po slovenskem pravopisu in ga nado-meščali npr. *s »po načinu, v slogu*«. Kaj naj bi pomenilo kritičarkino pisanje o *če*, nismo uganili (če cika na *če* kot zameno za *ali*, si je treba kar zapomniti, da je to že v SP 2001 knjižno pogovorno).

Seveda pa smo veseli kritičarkinega protesta proti zanemarjanju jezika »trgovskih in drugih napisov«, pa v avtobusih in v »uradnih dopisih«, sploh v javni rabi.

Še k podčrtnim doslej neupoštevanim opombam, ki pa nekako letijo tudi na SP 2001. Začnimo z »barbarizmom« *gužva*: SP 1962 te besede še ne navaja in prav tako ne SSKJ 1970, v SP 2001 pa je označena kot slengovska, in zanjo se predlaga nevtralna beseda *gneča* (v mojem narečju temu pravimo *stiska*); sopomenka *drenj* je v SP neknjižno pogovorna, zanjo pa se predlaga zamena *gneča* in *prerivanje*. — Glede oblike *zeléna* (k *zèlen -éna -o* [ne *zelèn -a,*] kakor piše kritičarka) je treba reči, da so jo naše matere, rojene pod konec 19. stoletja ali malo pozneje, še poznale, a že SP 1962 je ne navaja, in prav tako ne SSKJ. Tako premeno širokega o-ja pa pozna še SP 1962 v zvezi *bóžji grób* in v SP 2001 ostaja to, vendar z oznako »tudi«. Torej je SP 2001 bolj ohranjevalen kakor SSKJ.

In še o glagolu *poznavati* in glagolniku *poznavanje*. Oboje navaja SP 1962, enako je v SSKJ (6 slovarskih sestavkov), SP 2001 pa ima o tej besedni družini tri sestavke, med njimi pa ni glagola *poznavati*. Ali pa je *poznavati* itd. sposojeno, omenjena priročnika nič ne omenjata, le Pleteršnik (1895) mu je pripisal oznako *nk* (= novoknjižno); vendar ta glagol navaja že Kastelic (s preloma 17. in 18. stol.), torej tudi prevzet ni od nikoder.

Kako pa je z »iti čez most«? SP 1962 te zveze ne navaja, SSKJ pa pri prislovu *čez* navaja zvezo *tam je most, čez vozi vlak*, pri predlogu *čez* pa navaja tudi zvezo *iti čez most*; SP 2001 ima zvezo *most čez reko*. Zakaj bi torej bilo tu kaj narobe? Prislov *preko* ima v SP 2001 oznako »neobč(evalno)« in priporoča besedo *čez* (enako pri predlogu). — Pa »barbarska« *hčera!* SP 1962 te oblike ne pozna, čeprav se je v mestnem slengu morda že rabila; enako je nima SSKJ. SP 2001 jo označuje kot slengovsko z opozorilom na boljše in navadnejše, na besedo *hči*. — Še *baklja, škatlja*: teh oblik upravičeno nimajo ne SP 1962, ne SSKJ, ne SP 2001. Narečja, ki ločijo trdi in mehki *l* pred samoglasniki *a, o, u* poznajo tudi samo *škatlo* in *baklo*. Tu velja slovensko reklo: »Pusti, Anzelj, mrtle z miram!«

Tretji dan je »krščanska revija za duhovnost in kulturo«, vendar po tem pisanju gospe Bukilice nič ne kaže na pravo duhovnost in kulturo.

P. S. Tudi pivec soka in jedec piškotov pri Toporišičevih Brane Jerman (Jože Toporišič, S. P. *Pogovor z velikanom, ki rad stopi na prste (svoje in drugega)* – Tretji dan, 31. april/maj 2002, str. 122–125) bi moral vedeti, da je intervju treba dati avtorizirati. Vsekakor bi mu jaz odsvetoval ironični naslov in ga tudi spomnil na to, da kristjanom priliči ljubiti vsakogar, tudi svoje nasprotnike in celo sovražnike.

Naj še pripomnim, da me zanima, kaj o takem pisanju, kakor je v omenjenih dveh člankih, meni članica sveta revije Metka Klevišar.

Tretji dan 2002, št. 8, str. 82–84.

* * *

K Modrovemu »Zmeraj slabši«

Na vprašanje Vitala Klabusa, zakaj so vse različne zveze z *vedno* + oblika primernika »ne-spotikljive«, medtem ko sta dve (izmed podobnih) taki zvezi, namreč *zmeraj slabše* in *zmerom bliže*, obravnavani prva kot nepravilna, druga kot prepovedana, Janko Moder odgovarja takole: Najprej navaja (po svoje skrajšano in spremenjeno) redakcije teh treh besed v SP 2001, nato pa še ustrezne slovarske sestavke iz SSKJ, zatem pa ugotavlja, da ti trije prislovi v zgledih SSKJ »niso v ničemer spotikljivi«, torej tudi v zvezah *zmeraj slabši* in *zmerom bliže* ne. Meni še, da sta stavka *še zmeraj je med najboljšimi* in v SP 2001 predlagana izboljšava *še je med najboljšimi* pomensko različna (kar je res), glede *prihajati čedalje bliže* pa menimo, da je bolje povedano kot *prihajati zmerom bliže*. (Mimogrede: SSKJ daje obliki *bliže* prednost pred *bliže*.) Modrov zaključek: »Ne vem torej, zakaj v Pravopisu neenotna obravnava teh treh prislovov /morali bi reči »dveh zvez pri teh prislovih«/ in zakaj po desetih letih taka obsodba /morali bi reči »sodba«/ zvez s primernikom /spet manjka »dveh z.«/.

Morda bo Modru pomagano, če povemo svojo domnevo, od kod redaktorju teh treh prislovov (+ prislova *čedalje*) misel na njihovo deloma različno vrednost. Redaktor je po vsej priliki pogledal v SP 1962 in ugotovil naslednje: od prislovov *vedno* in *zmerom* ima SP 1962 za primernejši prislov *zmeraj*. Na *zmerom* je tako gledal že Breznik-Ramovšev SP 1935 (in pred njim tudi Levčev pravopis iz l. 1899): piše namreč *zmerom* = *zmeraj*, prislov *čedalje* pa ponazarja z zgledi rabe č. *bolj*, *več*, *manj*. Čudno pa je, da SP 1962 pri iztočnici *zmerom* daje prednost obliki *zmeraj*, pri *zmeraj* pa obliki *zmerom*, kar je čisti začarani krog. V narečjih, vsaj ne v vseh, se ne uporabljajo vsi ti prislovi, v mojem manjka npr. *vedno*, sicer pa pri nas govorijo *zmeraj*, v sosednji vasi pa *zmerom*.

Moder je zadovoljen z rešitvijo v SSKJ, ki prislovom *vedno*, *zmeraj*, *zmerom* (in tudi *čedalje*) priznava enakovrednost v rabi in enakost v pomenski in stilni obravnavi. Po našem pa ima oblika *zmeraj* prednost v nezaznamovanosti nasproti *zmerom*: tako je že v Janežičevem

slovensko-nemškem slovarju iz l. 1908, enako v SP 1935 in tudi v SP 1950 je rešitev prislova *zmerom* z »gl. *zmeraj*«.

Pri tem bi bili lahko ostali tudi v SP 2001: torej *vedno* in *zmeraj* nevtralnno, namesto *zmerom* raje *zmeraj*. *Vedno* pa ni bil *zmeraj* neobčevalna beseda, saj jo najdemo že pri Megiserju (1603) in nato pri Kastelcu (1680–1710); in celo že pri Trubarju 1550 v obliki *veden*. Zanimivo je, da ima iztočnica *vedno* v SP 1962 kazalko »gl. **veden**«, ki je pa kot iztočnica pridevnik, medtem ko je prislovna oblika *vedno* navedena kot neke vrste podiztočnica. Iz-pridevniške prislove SSKJ navadno navaja kot podiztočnice (prim. *lepo, hitro, svetlo, težko, lahko*, od katerih so nekateri tudi povedkovniki). Naslov tega Modrovega jezikovnega kotička ni ravno nevtralen.

Nedeljski dnevnik, 29. 9. 2002, str. 8–9.

* * *

Odgovor dr. Ivanu Likarju

Spoštovani gospod dr. Likar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU nam je dostavil Vaš dopis z dne 3. 3. 2002, številka 47/2002 v zvezi s slovničnim spolom imena dobrodelne organizacije *Karitas*. Že pred leti smo (tj. Komisija za sestavo slovarskega dela SP) na podoben dopis vodstva slovenskega Karitasa odgovorili, da je za slovenščino najustreznejši spol takih prevzetih besed moški. Tega smo se v novem pravopisu tudi držali in torej ime te organizacije zapisali tako: **Karitas** -a m. Enakoglasni izobrazbenostni občnoimenski pojem **karitas** pa smo tudi registrirali kot samostalnik ženskega spola: **karitas** -- iz nadrejeno sopomenko moškega spola. Podobna primera sta še **civitas** -a m in **polis** -a m (poleg izobrazbenostnega **polis** -- ž z nadrejenim **polis** -a m). Vodstvo Karitasa našega sveta žal ni sprejelo.

S spoštovanjem

Predsednik UO Komisije za sestavo slovarskega dela SP.

P. S. Niti po desetih letih se vodstvu Karitasa ni posrečilo uveljaviti ženske oblike te besede, kar ne preseneča, ker se je že pred tem v skladu z naravnim občutkom za slovenski jezik beseda *Karitas* obravnavala kot samostalnik moškega spola: besedo že pišemo po slovensko (s k ne s c), nesklonljivost ženske oblike tudi ovira slovensko skladnjo in besedotvorje (dopis Karitasa, Karitasova dejavnost). Seveda tudi mi vemo, da je beseda *caritas* prvotno latinska in se po latinsko sklanja.

Viktorja Majdiča pisanje o novem Slovenskem pravopisu

Gre za sestavek O nepriročnem priročniku (Slovenščina v šoli 17 (2002), štev. 2, str. 2–14). Majdič je o novem Slovenskem pravopisu v pripravi, tj. o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981, že pisal negativno (Na rob Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, JiS 1982/83, 190–200), sam pa sem mu odgovoril v SR (K neki kritiki Načrta pravil za novi slovenski pravopis, n. d. 33 (1985), str. 359–385). Tudi tokratna Majdičeva kritika novega SP ima komaj prikrivano težnjo razvrednotiti, kolikor le mogoče, vse teoreme novega SP, sledeč pri tem zlasti svojemu nekdanjemu mentorju Borisu Urbančiču in drugim, ki so ves čas nasprotovali pripravljavcem novega SP. — In zakaj? — Ker po njihovem, večinoma neizraženem, mnenju pripravljavci novega pravopisa ne le da niso ideološko najustreznejši (glede tega je bil direkten le Janko Jurančič), ampak da so taki tudi v teoriji našega pravopisja. Oni bi vse to opravili veliko bolje, veliko prej, z neprimerno manj stroški in seveda brez spodrsrljavev v čemer koli. Toliko na splošno o Majdičevem boju z mlini na veter, v nadaljnjem pa podrobneje o njegovih tvarinskih skupinah kritiziranega SP 2001. Majdičeva kritika obravnava naslednje: lastnoimenskost (str. 1–8), oblikoslovje (str. 8–10), nedosledno izpeljavo koncepta (10), pravopisje (10–11), t. i. vrednotenje (11–13), obseg pravopisa (13), zmotnost (13–14).

Majdičeva misel je, da v slovar Slovenskega pravopisa spada samo besedje (in besedne zveze) s sistemsko nepredvidljivimi posebnostmi, to pa tako pri občno- kakor pri lastnoimenskem. (Od njega je to misel verjetno prevzel Drago Bajt.) To misel so Majdiču nekateri spodbijali že ob okroglih mizah Dela, ko je Načrt pravil za novi slovenski pravopis imel iziti (mene k tem mizam načelno niso vabili). Majdič glede tega, kaj v pravopisni slovar spada in kaj ne, vztraja pri misli izpred skoraj 20 let: verjetno zaradi tega, ker mu daje najvažnejšo tvarino za kritiziranje. Majdičovo razpravljanje o lastnoimenskem zajema kar polovico tokratnega pisanja. Glede lastnoimenskega povejmo, da novi pravopis v dobri meri izpolnjuje davno Škrabčevo željo, da bi bila v slovensko slovarstvo (konkretno v Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar) sprejeta tudi lastna imena. V tem sicer novi pravopis samo razširja obseg lastnoimenskega v slovenskem pravopisnem slovarstvu, še zlasti v SP 1950 in 1962. Poglejmo si to v prvih treh slovenskih pravopisih, Levčevem 1899, Breznikovem 1920 in Breznik-Ramovševem 1935.

Levec je lastnoimenskega imel res malo, od A do O naslednje enote (če nisem katere prezrl): *Anglež, Ares, Argo, Atos, Bog, Dunaj, Eos, Francoz, Frančišek, Gabriel, Hrvat, Jupiter, Keops, Lah, Vlah, Lovrenc, Lavrencij, Luka, sv. Lukež, Marka/Marko, Mihael, Mozes*. V bistvu sama imenitna imena, nič glede na nenavadnost težav v pisanju in drugem. — Pri Brezniku je lastnoimenskega že več in bolj raznovrstno je: *Afričan, Afričanka, Ambrož, Ambrozij, Američan, Američanka, Ana, Anica, Ančka, Anglež, Francoz, Grintovec, Grintovci, Karel, Kranjec, Kristus-a/Krista, Lovrenc, Ludovik, Ljudevit, Marko, Marka*. — In Breznik-Ramovš samo pri črki A: *Abel -a, Abelov, Abruci -cov, Adam (ádam), Adrija, adrijanski, Jadransko morje, Afganistan, Čengić aga, Čengićagin, Ahil, Ahilov, Ajas, Ajanta, Ajdovščina, Ajshil (áj-), Akrópola, Aksakov, Aksakovljevi, Albanija, Albanec, Aleuti -tov, Alojzijevišče, Alpe ž. množ., Alzacija, Alzačan, alzaški, Alžir, Alžirija, Alžirsko, alžirski* itd. itd. Kar veliko lastnoimenskega.

Za 6. slovenski pravopis smo se odločili, da bodo od imen bitij v slovarju zlasti imenitniki, ki so v trajni oz. pogostn(ejš)i javni zavesti, upoštevali pa smo tudi znana krstna imena (pozneje je bilo dodano še 500 najpogostnejših slovenskih priimkov), npr. *Anica, Aničin, Anita, Anja, Anka* (na Ančko so (i)zbiralci tega besedja pozabili). Od nečloveških imen bitij imamo v slovarju še npr. *Pegaza* ali *Bukefala*, pa tudi *Sultan* je v našem slovarju.

Pa pustimo lastna imena bitij (na psevdonime smo tukaj čisto pozabili, vendar imamo v slovarju npr. *Aleksandrova* pa *Tita* (da nimamo *Speransa* nam Majdič za čudo ne zamerja).

In sedaj pogledimo k zemljepisnim lastnim imenom. Odločili smo se spet za »prvokategornike«. Pri nenaštem naselbinskem npr. za *London, Rim, New York, Čikago*, in pri našem enako: *Maribor, Ljubljana, Novo mesto, Vrba*, pri nekdam tudi našem npr. za *Novi Pazar*, pri manj imenitnem slovenskem pa za tiste kraje, ki imajo pošto, občino ali sedež župnije, npr. *Pišce, Cankova, Dovje, Miren, Opčine, Bila itd., Beljak, Gornji Senik*.

Za posebnosti in celotnost vsega tega pa so priročniki, iz katerih tudi naš kritik črpa svoja obvestila tudi o zemljepisnem: Majdičevega imena ne navaja nobeden teh zemljepisnih priročnikov. Žal moramo tudi za stvarna lastna imena priznati, da so v našem pravopisu le bolj imenitna, npr. *Litostroj, Tam, Mercator, Mercury, Mentor* (res lahko pa bi bil še *Mir* ipd.). To in ono lastno ime se je seveda tudi prezrlo, katero tudi med prepisovanjem izgubilo, in še in še.

Sedaj pa k pripombam našega kritika pri občno- in lastnoimenskem v našem pravopisnem slovarju.

Že na prvi strani svojega pisanja Majdič meni, da v pravopisnem slovarju nimajo kaj iskati besede *hiša, miza, misel, svinčnik, aparat, mesto, veselje – lep, domač, šolski – delati, misliti, živeti – včeraj, lani, zgoraj, končno* in še tisoče drugih ‚neproblematičnih‘ besed. Da so te Majdičeve besede nepremišljene, je že na prvi pogled očitno, pa to vendarle še eksplicirajmo: **miza** (i): tonem zaradi *mízen, híšen*; **misel**: izgovor [ɕu]; **svinčnik**: mesto naglasa, kakor že pri vseh teh enotah, števnost, poleg tega pa še neživ. in nečlov.; **aparat**: števnost, mesto naglasa (prim. *aparátúra*); **mesto**: števnost, ozki *e*, tonem *é* zaradi *městen*; **veselje**: pojml., mesto naglasa, široki *e*; – **lep**: ozki *e* in tudi zaradi mešanega naglasnega tipa (*lép -a -ó*) ter tonemskosti pa še stopnjevanje; **domàč** - áča -e (mesto naglasa, kolikost naglašene *a*, tonemskost); **šolski**: ozki *o*, izgovor črke *l*; – **delati**: mesto naglasa, tonem, ozki *e*; **misliti**: mesto naglasa, deležje in deležnik na *-eč*, deležnik na *-n*, glagolnik (*mišljenje*), tonem; **živeti -ím**: premena tematskega samoglasnika, neupadlost (*živet, živt*), naglasno mesto (*živi -íte, žível -éla*, pa še je redaktor pozabil na glagolnik – **včeraj**: ozki *e*, neupadlost izglasja (*včere, včeri*). In tako naprej pri vsaki naslednjih enot.

Tudi vse Majdičevo lastnoimensko je tako nepopolno, kakor smo nakazali za občnoimensko. Na str. 3 navaja celo vrsto imen, ki »naj bi bila med osebnimi imeni« našega pravopisnega slovarja, ki pa so že vsa v našem slovarju, kakor smo se bili primorani prepričati, in razen ene besede med prvimi enajstimi so vse tako tudi naglašene, kakor si Majdič želi, da bi bile, npr.: *Alójz, Antón* (le za *Sněžano* Majdič navaja naglas *Snežána*, kar je lahko našel v Kebrovem Leksikonu imen 1996; naša *Sněžana* ima tudi naglas iz srbohrvaščine). Tudi mi imamo v slovarju dvospolske enakozvočnice (*Saša m, Saša ž*); ime *Dagmar* se nam je zdelo pač redko (tudi tu dvospolskost navaja Keber, enako pri *Vanja*).

Glede naglasnih dvojnic priimkov tipa *Oblak* (Majdič: *Óblak* poleg *Oblák*) naj povemo, da je norma osrednje Slovenije pri takih imenih *Oblák*, medtem ko je *Óblak* malomeščanska dediščina slavizirajoče druge polovice 19. stol. In na osrednjih slovenskih narečjih temelji naše naglaševanje tudi lastnih imen sploh (naglasni kot *Fúrlan* so pač pokrajinsko in socialno

zaznamovani). Da bi vse to zvelikli v pravopisni slovar, pa ni normalno pričakovati. Tako je osrednjeslovenski naglas pač tudi *Masťnák* (čeprav sem jaz na klasični gimnaziji v Mariboru imel ravnatelja *Mášťnaka*).

Podobno velja tudi za raznovrstne zapise imen tipa *Kranjec*. Ob priimkih slovenskih jezikoslovcev naj bo povedano, da so navedeni seveda le elitnejši, da pa bi bili navedeni (kakor meni Majdič) vsi samo 75 in več let stari (str. 5), seveda ne drži, kakor sicer tudi za jezikoslovce menim, da njihova visoka starost ni sramota, prej zasluga. Mlajši od 75 let v našem pravopisnem slovarju so (bili) *Krelj, Kopitar, Oblak, Janežič*, celo *Škrabec, Rigler* (celo sam sem bil tak še skoraj celo leto 2001), starine pa *Miklošič, Pleteršnik, Kolarič, Nahtigal, Bezljaj, Logar* in *Bajec* (kolikor sem se jih na pamet spomnil).

Kritik se nikakor ne more ločiti od zemljepisnih imen. Tako na 6. str. trdi, da se imena krajev, »kakršna so npr. *Ljubljana, Radovljica, Mislinja, Celje, Kranj, Kamnik, Laško, Kresnice* in še mnoga druga«, »/p/ovsem brez potrebe navajajo« v našem pravopisnem slovarju, češ da niso »niti izgovorno, niti naglasno, niti slovnično in besedotvorno problematična«. Naš odgovor: Ker SP 2001 pri teh imenih navaja tudi pridevnike na -ski, pa prebivalce, je že zaradi tega ta imena treba navesti, saj so podstava zgoraj omenjenih tvorjenk. Poglejmo v preglednici:

<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	Č
<i>celjski</i> <i>kranjski</i> <i>ljubljski</i> <i>mislinjski</i>	<i>laški</i>	<i>radovljiški</i> <i>kresniški</i>	<i>hrastniški</i> <i>kamniški</i>
<i>Prebivalci</i>			
<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	Č
<i>Kranjčan</i> <i>Ljubljančan</i> <i>Mislinjčan</i>	<i>Hrastničan</i> <i>Kamničan</i> <i>Laščan</i>	<i>Radovljičan</i> <i>Kresničan</i>	<i>Celjan</i>

Še drugače težavna pa so nekatera teh imen zaradi glasovja in mesta naglasa: *Celje* zaradi širokega *e* in *lj*, *Kranj* zaradi *nj*, *Ljubljana* zaradi dveh *lj*, *Kamnik* in *Hrastnik* zaradi upada *i*-jev (*Kamənk, Hrastənk*). Torej?

Ali pa če vzamemo *Špeter Slovenov*: Tako se ta kraj imenuje v Atlasu Slovenije; poleg tega je to poimenovanje tudi individualizirano glede na še en Špeter tam v Beneški Sloveniji, tudi narodnostno pričevalno, čeprav zanj Merku predlaga le Špeter. — Ali da bi z malo začetnico pisanim neprvim polnopomenskim besedam (*mesto, trg, vas, selo, naselje*) pridružili še *kraj*. KRAJ se kot neprva sestavina imena v Atlasu Slovenije piše z veliko začetnico, saj tudi pomensko ni iste vrste, kakor so prej naštete vrste naselij, ki jih kot neprve v večbesednih imenih pišemo z malo začetnico. (Kvečjemu bi se dala uvrstiti sem še *selce* in *vesca* – vendar to svoj čas z zemljepisci ni bilo dogovorjeno.)

Ali še: Ker sva oba z Majdičem občasna Bohinjca, seveda dobro veva, da je *Jereka* vas pri Češnjici (v določenem smislu še pri Srednji vasi v Bohinju), zato ne bi smeli pisati, da je ta vas sredi Bohinja, če gledamo na Bohinj s stališča človeške pomembnosti njegovih naselij.

— In še glede Slovenskih krajevnih imen kot vira za oblike naših krajev, pridevnikov na *-ski* in prebivalcev teh krajev: Pravopisni redaktorici lastnoimenskega je bilo rečeno, naj se drži določil v omenjeni knjigi, od prebivalskih dvojničnih ali še več sooblikovnih imen pa izpiše po dve za moškega in eno za žensko. Narečnih oblik, v Slovenskih krajevnih imenih (SKI) pisanih ležeče, pa da naj ne jemlje, kar se je tudi zgodilo: npr. *Prosenjakovci*, *Prosenjakovčan*, *Prosenjakovčanka*; *Železna Kapla /.../*, *Železnokapelčan*, neurad. *Kapelčan*. Kolikor/Če se redaktorica teh načel kdaj ni držala, je grešila proti sklepu uredniškega odbora.

S tega stališča si oglejmo še primer *Babno Polje*: v SKI je pridevnik *babnopoljski/poljski*, *Babnopoljec/Poljec*. Redaktorica je poševnico pri imenu prebivalca nadomestila z »neurad.«, dodala pa *Babnopoljka* (pač iz podmene, da so tudi v tej vasi kake ženske prebivalke). — In še k tipu Šentrupert, Šentruper(*t*)*ski*/Šentruper*ški*, Šentrupertčan v SKI. V SP 2001 imamo Šentrupert, *šentrupertski* tudi *šentruperški*, Šentrupertčan tudi Šentruperčan. Zdi se nam, da je to povsem ustrezno, pa še »prostoroštedno«.

No, seveda, glede tega in onega ima kritik tudi prav, npr. ko upravičeno želi, da bi se moralo enotno obravnavati vse iz latinščine prevzeto, npr. *Navportus* (ne *Naup-*), *Kreina* (ne *Cre-*). Nima pa prav glede *Neviodunuma*, ker črkovne zveze tipa *i+ V* pri domačenju večinoma ohranjamo, izgovor pa je (kolikor beseda ni čisto podomačena) zapisan v oglatem oklepaju, torej [ijjo]. Ponekod kritik tudi opaza, da je neenotno obravnavana enaka problematika, v čemer se je redaktorica lastnoimenskega kdaj pregrešila. Nadalje: Gotovo bi morali imeti iztočnico *Lent* za mestni predel Maribora, kar je verjetno spregled iztočničarja, ni pa se to zgodilo zaradi zapostavljanja Maribora nasproti Ljubljani: slednja je pač malo večja in tudi pomembnejša od prvega. Podobno ima kritik večkrat prav glede v SP 2001 prezrtih imen krajev, katerih imena so se spremenila. Bila bi dolžnost lastnoimenskega iztočničarja, da bi bil te spremembe redaktorjem sporočal, in sicer tudi za nazaj. Tudi *Jedrt* bi bila lahko sprejeta, že zaradi pričevanja o živosti uvrščanja prevzetih samostalnikov tudi v *i*-jevsko žensko sklanjatev (prim. pri Trubarju npr. *andoht-i*).

Oblikoslovna problematika je predmet Majdičeve kritike že na 3. strani, zatem pa na 8.–10. Najprej govori o premičnem naglasnem tipu pri lastnoimenskem (o čemer smo že spregovorili), nato pa o daljšanju osnov *z j* pri imenih kot *Vladimir*, *Tugomer* ter pri občnoimenskem tipu *gejzir -a* in *-ja*, kjer SP 2001 zmanjšuje število primerov, ki tega daljšanja nimajo. O tem daljšanju je bilo po SP 1962 že več pisanja: F. Jakopin, JiS 1964, 53–58; J. Toporišič, JiS 1969, 414 ali 7D 1986, 23. 1., str. 48, pa tudi v SS 1976, 215 oz. 2000, 280. Majdič sicer priznava prevladovanje daljšanja *z j*, je pa pri tem za dvojnice (nekako v smislu določitev SP 1962 oz. SSKJ). Mislim, da je tukaj treba priti k enostavnejši obravnavi, nakažani v SP 2001, saj je tudi edina zapomnljiva.

Nedaljšanje *z j* v mnogih primerih zbuja občutek tujosti (srbohrvaščina) oz. nenaravnosti (kakor da tako daljšanje lahko toleriramo samo pri nekdanjih mehkih osnovah na *-r*). Če pa daljšanje prenesemo celo pri tipu *Schiller -ja*, ga pač tudi pri *Shakespeare -rja* oz. *gejzir -ja*. (Seveda pa še zmeraj obstaja lista primerov, kjer tega daljšanja ni, npr. *sever -a* v nasprotju s priimkom *Sever -ja*.) — Nadalje mislim, da je daljšanje tipa *Marko -ta* (zagovarja ga že Kopitar, pa seveda v vseh takih izglasjih osnove na samoglasnik). Zaradi zavrnitve v 19. stol. slovenski knjižni jezik niti v knjižnopogovorni varianti tega daljšanja ne prenese (prim. *Markota*, *Jakata*, *Hitita*, *Merkuta*, *Ketteta*).

Na omenjenih str. 8 do 9 Majdič vendarle daje nekaj priznanj oblikoslovju novega SP. Spet pa se marsičemu tudi upira. Npr. or. ed. ipd. v tipu *bruce*m, čeprav je to poimenovanje pač godno za knjižni žargonizem. Podobno velja za pridevniške oblike tipa bručev, Frančev.

Opozarja tudi na neupoštevanje kategorije živosti pri imenih za športne klube kot *Rudar*, *Branik*, *Medveščak*. Vendar teh društvenih imen v SP 2001 nimamo. Ali so jih geslovničarji sploh predlagali za novi SP? Navaja pa jih moja Slovenska slovnica. — Na pol pa Majdič ugovarja zaznamovanju kategorije človeškosti pri samostalniških besedah, češ da ima to bolj teoretično kakor praktično vlogo. Toda npr. zaimek *kdo* (in vse tvorjenke z njim) vendar velja le za človeka (oz. za vse človekoliko); poleg tega oznaka »člov.« nakazuje družljivost tipa *poročiti se*, *zaljubiti se*, *molčeč*, saj se npr. *konji* ne poročajo, *mačke* ne zaljublajo, *slak* ni molčeč, ženske pa čivkajo stilno zaznamovano in *hrasti* pač tudi ne godrnjajo. Torej ima oznaka člov. vendarle kar veliko funkcionalnost.

Kar je bila po Urbančičevem članku uvedena dvojnica *nitima* k *nitma*, so ljudje začu-da postali disciplinirani in močnejše rabijo samo končnico *-ma*. V SP 1994 pa je končniška varianta *-ima* nenadoma izginila. Po čigavi intervenciji, trenutno ne vem (v moji Slovenski slovnici namreč še obstaja). — Kritik si tudi želi, da bi se v pravopisnem slovarju v večji meri prepovedale napačne oblike, npr. *plečam*, *plečmi*, *z gosli*, *pod rebrami*, im. mn. *ledvica*, im. ed. *vilica*. Redaktorji B, K, L so se po našem pravilno odločili, da tega niso zapisovali, saj pri sklonskih oblikah jasno določajo nadaljnje pravilne končnice zapisi im. in rod. ed. (oz. mn.) oz. posebnosti, ki so knjižno sprejete. Redaktorica pa je res bila premalo vztrajna, da bi bila tudi za kulinarična *prsa* našla mesto v našem slovarju.

Glede krajših oblik za 3. osebo množine pri sedanjiku. Predvidljive so te oblike, če je sedanjik na *-em* oz. *-im*, zato jih v slovarju ni treba izpisovati, pač pa tiste, ki imajo naglas na korenu (nekdanj na glagolski priponi *-e-*), npr. *bêrem*, *trésem*, *nêsem*, torej *beró*, *tresó*, *nesó* ali še *vlekó*, *pasó*, *ženó*, *peró*. V SP 1962 so navedene npr. *ženó*, *peró*, *pasó*, *vlekó*, *tresó*, *pletó*, *rekó*, torej bi jih bil redaktor lahko kar prepisal od tam. Župančičevo nepričakovano obliko *bijó* pa ima SSKJ vendarle tudi zapisano z oznako stil. (Tu pomaga tonemskost: če je koren akutiran – pa hkrati ne mladoakutiran – je ta krajša oblika 3. os. mn. mogoča.) Kritik ima prav, ko pri *stó stótih* pogreša tip *stó --*. Glede variantne končnice *-je* ob *-i* v im. mn. bi bilo prav, da bi se brez razloga ne oddaljevali od zaporedja teh oblik v SSKJ. V tem smislu hoče kritik oznako *in* med oblikama *grofi* in *grofje*, pri *fantje* tudi *fanti* pa ima SSKJ *fantje* stil. *fan-ti*, dalje pa *sosedje* in *sosedi* (v SP 2001 imamo *sosedje* tudi *sosedi*). Tukaj bi bil glede oznak razsodnik morda velik besedni korpus, ko bi vanj vnašali enote iz besedil, ki to zaslužijo, ne pa zlasti iz besedil, ki obstajajo v elektronskem zapisu. Kritik opozarja tudi na neenotno krajšanje v oglatem oklepaju, pa tudi na dvojnice tipa *U-profil* : *profil U*, ki včasih umanjajo. Prav ima tudi, ko meni, da bi se po salmijaku lahko ravnal tudi *amonijak*. Dvojici *Lea – Leja* so redaktorji, upajmo, obravnavali na podlagi gradiva (krstnih/rojstnih knjig seveda ne bomo spreminjali). Glede domačenja zapisa imen avtomobilov ni preproste rešitve, ker je v rabi ni, čeprav sem nekoč predlagal, da naj bi se vsa imena avtomobilov v nestrokovni rabi pisala podomačeno po izgovoru, našem seveda. Očitno pa se podomačuje vsaj tisto, kar je mogoče po ulicah videti najpogosteje. Seveda pa so prodajalci (in še bolj proizvajalci) vozil zainteresirani bolj za izvirno pisanje, in naši trgovci (pa tudi kupci) jim glede tega prav radi strežejo.

Ni mogoče kar tako sprejeti predloga (prvotno menda Jakopinovega), da bi se vse tvorbe s tuje pisano podstavo pisno slovenile, kakor hitro dobijo domače slovensko obrazilo. Za različno reševanje te problematike (*dekartovec – shakespearevski*) je kriva pač pisna praksa (ali naša obveščenost o njej); za pridevnike tipa *newyorški* ali za svojilne pridevnike iz lastnih imen bi bilo to še bolj težko. Kritik podaja tudi teoretično razmejitvev za pisanje izrazov strani neba z veliko, če ne označujejo samo geografsko zadevnost, ampak poleg teh tudi ideološko ali politično stran (npr. *italijanski Sever*). Zadeve tipa *Cigan(ček) – cigan(ček)* so jasne tudi

SP 2001, le da so iz gospodarnih razlogov izpeljane pri podstavi kot *cigan* – *Cigan* oz. *jud* – *Jud* ali še *musliman* – *Musliman*. — Verjetno ima kritik prav, ko opozarja na pretirano uporabo velike četnice pri *Gospodov dan* v pomenu nedelja ipd. V težave te vrste smo zabredli tudi z vpeljavo velike začetnice pridevnika *božji* (kar je bilo v slovar vneseno brez soglasja uredniškega odbora Komisije za sestavo slovarskega dela novega pravopisa). Ni pa se mogoče strinjati s kritikovim mnenjem, da je pravilno rabljeni čigar nasproti *katerega* v razmerju zaznamovano – nezaznamovano; vprašanje je tudi, ali je pri vseh imenih tipov avtomobilov živost na prvem mestu. Kritik oporeka tudi oznaki »živ« pri *dekle* in neknjižnosti dvojninske oblike *starša*.

Precej ugovorov ima (str. 12) glede oznak, ki da so nekatere prekrepe, druge prešibke ali tudi odvečne oz. nepogrešljive, poleg tega pa nekatere tudi neenotne. Te pripombe bodo morali pretehtati ustrezni redaktorji.

Pri mestu naglasa je kritik tudi za tip *televízija*, nato za *kóšarka* (drugo se pripisuje M. Ruplu), ker ne upošteva teorije naglaševanja v zvezi s tonemskostjo oz. s širokim *o*-jem v podstavi besede *kòš kòša*), pa za dvojnični *dvánajst* (kar je na Koroškem in v glavnem na Gorenjskem pač vpliv nemškega tipa *fünfzehn*) in še to in ono. Pomembno pa je njegovo mnenje, da se pri zloženkah s števnikom kot njihovim prvim delom v SP 2001 večkrat zanemarja dvoglasnost. — Od kod razlika med *ês* in *Ês-dur*? Primerjava z *des* bi bila kritiku pokazala, da je *Ês*-pomota, morda celo tiskarska oz. korektorski spregled. (Dodajmo, da je še drugače naglašen *gés*, česar kritik »k sreči« ni opazil.) Seveda je tukaj izenačenje na tip *ê* nujno v vseh primerih. Glede francoske *de* [dɛ] pa kar ostanimo pri nakazani razliki. Seveda pa kritiku dajemo spet prav, ko zahteva zapisovanje po zvonečnosti v oglasem oklepaju [píndzgav-] ne s [cg]. Zadovoljni smo, ko kritik sprejema enoten izgovor [ɥ] za pisni *I*, če gre za besede, ki izražajo vršilca dejanja (in seveda vršilko, tak pridevnik na *-ski* in vršilstvo po SSKJ pa je [ɥ] pričakoval tudi pri *gasilcu*. V slednjem primeru pa gre morda le za tistega, ki ima opraviti z *gasili* (Ramovš je vendar v SP 1935 zapisal izgovor [ɥ]).

Proti koncu svojega pisanja je kritik spet pozoren na gospodarnost; pridevnik v samostalniških parih *Japonska* in *Japonsko* bi zapisal samo enkrat: tu ima pač prav, saj pri drugi obliki tudi imen prebivalcev ne izpisujemo.

Nima pa kritik prav, ko ugovarja zapisovanju polne oblike osnovnih oblik variant, kakor npr. *nós -ú* in *nós -a* (kar velja tudi za variantnost tipa *hektar -a* ali za pridevnik *sladek -dka -o* tudi *sladák sladká sladkó*). Ravno tako nima prav, ko ne bi zmeraj zapisoval določne oblike nedoločnih pridevnikov v stalnih besednih zvezah (s čimer se loči sobesedilna določnost od stalne). — Isto velja za krajšanje v zapisovanju primerov kot *povprašati* in *vprašati* v obliki (*po*) *vprašati*. Nedolžna *bolha* pa bi menda res lahko dobila podiztčnico *bolha* v pomenu avto.

Za celo stran spregledov in napak pa je kritik podal na koncu svojega prispevka. Za opozorila te vrste smo mu posebej hvaležni, prav nagraditi pa bi ga morali za seznam napak pri deljenju besed na koncu vrstic. Že večkrat sem se glede tega spraševal, ali naši tiskarji res nimajo kakega delilnega algoritma, ki bi nam prihranil taka presenečenja. Da naši korektorji takih napak ne bi bili popravljali, morda vendar tudi kritik ne misli. Očitek, da se pri »deljenju avtorji očitno norčujejo iz svojih lastnih pravil«, je torej povsem deplasiran, če ne celo zlonameren. Kar nekaj ugovorov je temu zadnjemu delu kritike le treba še dodati: Glede Dubčka se pogodimo za formulacijo, da je bil *češkoslovaški politik*. *Brník* je v SP 2001 samo kot ime ljubljanskega letališča (ne kot imena naselja). *Messner* je Avstrijec le po nekdanji Avstro-Ogrski, morda še po sodržavljanstvu in po svoji nemščini. *Mostar* je bosensko-hercegovsko mesto. *Bosenski* povsem ustreza slovenskemu jeziku: podoben primer je bil v SP

1935 pri pridevniku za *Beograd*, kjer je, pač Breznik, zahteval srbsko obliko *beogradski*, v popravkih pa sta se z Ramovšem sporazumela za domačo obliko *beograjski*. *Prevorja* ni v Slovenskih krajevnih imenih, tudi ne v Slovenskih krajevnih imenih na avstrijskem Koroškem in ne v Slovenskih krajevnih imenih v Italiji, našli smo ga pa v Odzadnjem slovarju zemljepisnih imen po Atlasu Slovenije, vendar tam ni onaglašen, kakor tudi v Atlasu Slovenije ne. Kako naj bi si bila torej urednica tu pomagala: oprla se je na osrednjeslovensko normo naglaševanja takih besed (zakaj je to ime tako imenitno, da je prišlo v SP 2001, mi pa ni znano). Oblike *Sankt Petersburg* v Webstru nismo našli. *Latini* so posledica t. i. skladišne pritegnitve pred njimi stoječe besede *nekdanji* (napaka pa so seveda kljub temu). Ni res, da bi SP 2001 BIBLIJO pisal samo z veliko začetnico: pri iztočnici z malo začetnico je tudi razložena z besedo *sveto pismo* (res pa to ni tudi iztočnica). *Pekre -ker* [ɛr] je bolje, kakor tisto, kar predlaga kritik. Pri *nikomur* je očitna bodisi tipkarska napaka ali pa hkrati spregled korektorja; ko bi bil kritik pogledal k iztočnici nihče, bi videl, da se prav taka oblika tam pre-poveduje, torej nikakor ni »groba slovnična napaka«, ki bi jo bil seveda zagrešil J. Toporišič, ki je zaimke redigiral. Število zlogov enonaglasnici ne more prinesiti večnaglasnosti. *Nedrij* je pravilna oblika, napravljena kot *Bíje Brij*, pač pa bi bilo pri *nedrij* dobro zapisati izgovor [dɛr]. Kaj naj zapišem za konec tej obravnavi Majdičevega pisanja?

Morda tole: Glede teoremov, ki jim kritik oporeka, večinoma nima prav, pač pa glede ugotavljanja drobnih napak in spregledov, pa tudi glede metodološke doslednosti pri enem, dveh redaktorjih. Kakor da se nekateri redaktorji niso dovolj zavedali, da s tako lepim delom, kakor je izdelava pravopisnega slovarja, pri čemer so bili udeleženi kar deset let, postavljajo spomenik tudi samemu sebi. Večina redaktorjev in tudi nabiralcev besedja si ga dejansko tudi je.

Slovenščina v šoli, 2002, št. 5, 44–50.

* * *

Radijci o Slovenskem pravopisu 2001

Slovenski pravopis 2001 je zbudil še zlasti razumljivo zanimanje pri naših radijcih: kar kmalu (23. 2. 2002) po izidu pravopisa so se oglasili po radiu pod vodstvom Cvetke Šeruga Prek in čez dober mesec sem od urednika oddaje, Vlada Motnikarja, prejel tudi tipkopisno besedilo te oddaje (prejeli pa smo tudi kaseto slušne oblike tega sestavka). To besedilo smo poslušali še 20. maja letos v Studiu ob sedemnajstih, predvajana pa je bila tudi udeležencem sestanka na Radiu Ljubljana dne 16. maja. Na koncu tega sestanka na radiu sva člana uredniškega odbora za slovarski del novega Slovenskega pravopisa (J. Dular in jaz) prejela še obsežen tipkopis Službe za jezik RTV Slovenija, kjer je navedenih še več stvari, ki radijcem v SP 2001 niso (preveč) po volji. (Nimamo pa celotnega posnetka s srečanja z radijci.) Omenimo še, da je C. Šeruga Prek nekoliko skrajšano varianto besedila za februarско oddajo na radiu natisnila v Forumu (2002, str. 26–30) Nove revije za marec–april.

Morda bo najbolje, da tukaj po vrsti odgovorimo na 17 točk ugovorov Službe za jezik RTV Slovenije.

1. Najprej o **variantah »fonema l«**. — Tu ne gre za variantno fonema *l*, ampak za oblikoglasno premeno fonema *l* z variantno fonema *v*, tj. z [u], ne z *u*, kakor pišejo radijci. Izgovor pisnega *pol treh s pou treh* je zelo neroden redaktorjev spodrseljaj, saj bi kot jezikoslovec moral vedeti, da je ta *pol* nastal iz *polu*, ko pa je takó pisni *l* spred nekdanjega *u* prišel v položaj na konec besede, je bilo obdobje prehajanja trdega *l* v *u* že minilo. (Pleteršnik, II, 125, piše za odpadli *u* še opuščaj: *ob pol' dvanajstih*. Glede glasovne vrednosti črke *l* v enotah *Potočka zijalka* in *Močilnik* naj povemo, da prva ne označuje vršilke, druga pa je izpeljanka iz pridevnika *močiln-*, takih *l*-ov v te vrste pridevnikih in iz njih izpeljanih tvorjenkah pa ne izgovarjamo kot *u*, ampak kot *l*. (Izgovor takih *l*-ov z *u* je svoj čas zagovarjal zlasti F. Tomšič, npr. tudi *kopaunica*, kar pa se razen pri nekaterih knjižnojezikovnih analfabetih ni uveljavilo (v SSKJ se z *u* lahko izgovarja *kuhalnica*, za kar sta se pri tedanjem predsedniku SAZU posebej zavzela A. Bajec in S. Suhadolnik in tak izgovor na ta način za nekatere stare predmete oktroirala). — Ker imamo dvojnico pri *Premrl*, bi to veljalo tudi za priimek *Zavrl; Mrzel* pa si lahko uravnamo po *Kobal*. (Sicer pa bi po SP 1962, str 1007, *zijalko* morali pisati *zijavka*.)

Drugače pa se glede izgovora črke *l* kot *u* pri radijcih veselimo, da za vršilske besede, kot so *bralec, bralca, bralka, bralski, bralstvo*, sprejemajo rešitev v SP 2001; saj je jasno, da zaradi izgovora črke *l* v takih primerih ne moremo kar naprej hoditi gledat v SSKJ, ki enkrat predpisuje izgovor z *u*, drugič z *l* in *u*, tretjimi z *l* in (in namesto z oznako *in* še tudi z oznako *tudi*). — Rigler je bil mnenja, da SSKJ glede tega lahko upošteva z anketo potrjeno zelo raznoliko stanje, da pa bi bilo za pravopis treba najti preprostejšo rešitev.

2. K **naglaševanju najstic** (npr. *petnájst, devetnájst*) – ne kar števnikov – bodi povedano, da so naglaševali *-nájst* Pleteršnik 1894 oz. 1895, Bezljaj v ESSJ, pred tem pa Kopitar (1808) in Metelko (1825). Slovensko pravorečje 1946 je to spremenilo v *pét-nájst*, SP 1950 v *štírinájst* in *štírinájst*, Ramovš pa je v Morfologiji (1952: 112) zapisal, da »nekatero oblike imajo dva akcenta, zlasti 13 in 14«. Tudi Rigler za Ribnico (ZS I: 186) navaja *ájst* in pred njim Nahtigal (SJ 1938) *dvanájst*, Janežičev S-NS (1908) ima ene enote na *-ájst*, druge na *-ájst*, npr. *petájst* proti *sedemájst*. Naglašeni *-ájst* imata tudi Dular in Toporišič.

Po gradivu za narečni atlas Slovenije naglašujejo na *-ájst* v Prekmurju in praktično skoraj vsa Štajerska, skoraj vsa Primorska ter velik, pretežni del Dolenjske. Na prvem zlogu pa naglašujejo te števnike na Koroškem (v Avstriji in Sloveniji), na Pohorju do Radelj in Sv. Primoža, pretežno tudi Gorenjska; Dolenjska pa okoli Grosuplja (ne pa npr. Rudnik), mestoma naglašujejo na obeh mestih hkrati (Stična, Muljava, Šentrupert). V glavnem ne naglašujejo na *-ajst* področja, kjer je večji vpliv nemščine.

Prav bi bilo, da bi se tudi radijci poprijeli naglaševanja na *-ájst*, saj tako naglaševanje poznajo tudi (mutatis mutandis) Hrvati, Čehi, Slovaki in v glavnem Rusi.

Glede naglasa besede **književen**: Pleteršnik je tej besedi prisodil oznako novoknjižen; za naglas na *i* govori akutiranost podstave (*knjíga*) te tvorjenke, namreč akut. Prav bi torej bilo, da bi se naglasa *književen* držali tudi pri radiu (kakor je v SP 1962 in 2001), tudi novi pravopis pa že ima *knjižévnost* in *knjižévník*, SSKJ pa seveda tudi le *knjižéven*. Tudi za *krajéven* ob *krájeven* velja glede na akutiranost besede (*kráj*) *krája* dati prednost naglaševanju na *a*. (Prim. tudi *krájina*.)

Tip *pogòj pogója* ima na dolžini širino po načelu, da se kratki naglašeni *ò* od roditeljskega dalje (razen v enakem tožilniku) premenjuje z dolgim *o*, če je *o*-ju sledeči soglasnik trajen

(ter v tipu priponskega obrazila *-òt -òta*, npr. *ropòt -òta*), deloma pa se širina uveljavlja tudi pred zapornim soglasnikom (norma v SP 2001 ostaja torej v glavnem pri SP 1962). Isto, in še bolj, velja to za *pokòj pokòja*. Kar pogledjmo v Odzadnji slovar slovenskega jezika.

3. K naselbinskim dvojnicam. — Oblika *Brník* ima v SP 2001 identifikacijo »ljubljansko letališče«, od radijcev omenjanih *Spodnji* in *Zgornji Brník* pa v novem SP ni. — Besedi *Begunje* je v SP 2001 dodana dvojnica z naglasom na *u*, ker se tako naglašujeta pridevnik in prebivalec iz te podstave. Pridevniška oblika *žički* se v zvezi *Žički samostan* najde v Leksikonu CZ. — *Zitara vas* namesto *ves* (narečna oblika) priča o zavestni priključitvi Slovencev na avstrijskem Koroškem k enotnemu poimenovanju takega za vse jezikovno slovensko (prim. P. Zdovc, Krajevna imena na avstrijskem Koroškem); ne drži pa se tega P. Merku pri zamejcih v Italiji, in piše *Pušja ves* (Venzona), ali pa npr. tudi *Čarni varh* oz. *Bardo*, kar gotovo ugaja tistim, ki bi nas tudi na silo radi delili – z znanimi nameni. — *Labín* je slovenski naglas za to istrsko mesto, prav tako *Obznána* za srbsko poimenovanje določenega besedila. (Pač pa bi bilo res prav *Póreč* nam. *Póreč*, in pri pogrešanem *Punat* se ravnajmo po Hrvatih glede obstojnosti *a*-ja.) — Še glede cirilice: tudi Hrvati so jo kdaj uporabljali, pa Bosenci; celo k nam je deloma silila, kakor nas v ES informira J. Zor.; že Krelj si jo je tudi želel imeti na Slovenskem, ko bi bilo mogoče. — *Murglje* namesto *Murgle* so čisti redaktorski ali čigav že spodrsrljaj. (V izdaji SP 2003 tudi že popravljen.)

4. Precej pripomb je na naglasno mesto imen. Tu se seveda pozna, da nimamo širšega priročnika lastnih imen, kjer bi lahko dobivali ustrezne informacije. Sam poznam naglas *Ignac* (npr. Kamenik), na drugi strani pa *Náce*; varianti *Alfónz* in *Álfonz* sta v SP 1962, le da je druga na prvem mestu; stari pravopis res naglašuje *Luciján*, govori pa se pač zlasti *Lúcijan*.

Za osrednjo normalno naglašujočo Slovenijo velja naglaševanje tipa *Kováčič*, medtem ko je naglas na prvem zlogu hrvaški, pa tudi nemški in slovenskogosposki. Če kdo za svoj priimek zahteva posebno naglaševanje, mu pač ustrezemo, norma pa je v SP 2001 zapisana (prim. še običajno *Furlán* namesto gosposkega ali kakšnega že *Fúrlan*). Pri priimku *Gróhar* redaktorica ni pogledala v SP 1962 ali pa se je zanesla na izpeljavo po *gròh gròha*. Pač pa je v SP 1962 pogledala glede naglasa imena *Timótej*; tako, z naglasom na *o*, se je to naglaševalo že v grščini. Za to, da bi se bali napačnega naglasa pri priimku *Kosovel* (v našem pravopisu po čudu odsoten), vas ni bilo treba biti strah, saj že SP 1962 naglašuje *Kosovél*. Glede uveljavitve normalne glasovnosti imena in priimka našega fizika (*Jožef Štefan*) v imenu inštituta v Ljubljani, pa tudi novi pravopis (tega priimka sicer nima) nič ne more: možje tam si glede tega ne dajo in ne dajo nič dopovedati. (Vsaj slovenski slavisti pa so bili glede takega tako korajžni, da so oficialnega *Franza Miklosicha* podomačili v *Franca Miklošiča*.) *Šukljè* je tipična kranjska naglasna oblika, *Rámšak* pa mi je znan iz Slovenj Gradca (prvi je v SP 1962 sicer *Šúklje*, drugega pa tam ni). — In še imena, ki se po starem pišejo z *er* za govorjeno polglasnik + *r*, npr. *Verč*, *Kert*. Tu si je treba dobiti obvestilo, kako se tako izgovarja. V SP 2001 ni imen kot *Červ*, *Kerč*, *Kert*, *Verč* in tudi ne *Kerčmar*, imamo pa *Kersnika* in *Kêršiča*. Večinoma nočejo biti *Črv*, *Krt* ipd.

Tu bi si ravno radijci morali prizadevati, da bi slovenske priimke dobili onaglašene in ozvočene; pa seveda npr. tudi za vse zemljepisno. Enako bi literarni zgodovinarji lahko izdali tako knjižico slovenskih literatov, še kdo pa sploh slovenskih imenitnikov. Obojim bi morda lahko pomagal imenoslovec J. Keber.

5. V tej točki radijci opozarjajo na po njihovem napačno **naglaševanje prevzetih zemljepisnih imen**. Vse *Salvadorje* hočejo naglaševati na zadnjem zlogu osnove, mi pa najdemo v VSL *Salvádór* za mesto v Braziliji, v LCZ pa je to ime neonaglašeno; in v Webstru je naglašeno na prvem zlogu, za državo in moško ime pa »tudi na koncu«. — Ni zakona, ki bi iz imena *Búrma* zahteval naglas *burmánski* in *Burmánci* (kakor hoče imeti SP 1962), enako ne za *Kánada kanádski* (v SP 1962 sicer *Kánada* in *Kanáda*), v Webstru samo z naglasom na prvem zlogu. — Naglasno posebnost *Ízrael – izraélski, Izraélec* pa ima tudi SP 2001. — *Péterburg* ima to naglasno mesto v Webstru, pa tudi nekdanje ljubkovalno rusko *Píter* govori za tak naglas. — Nobenega razloga ni za zametavanje premičnega naglasnega tipa v primerih kot *Cíceron -óna*, kar je enako našemu *jézik -ika*. Tudi *Káton* bi moral imeti iste lastnosti, torej je *Kátóna* narobe. Ta naglasni tip le upoštevajmo tudi pri *Júno -óne* (seveda je tu čisto podomačena osnova tudi v im. *Junóna*). Znani mesti *Barcelóna* in *Valéncija* pa naj se tudi izgovarjata samo s *c*. — Namesto *Veneto* govorimo *Venécija* oz. *Benečija*, po *Otrántskih vratih* pa se ravna tudi *Otránto*. (Zadnjega v SP 2001 nimamo, v Webstru je *Otránto*.) — Glede pravega naglasa pri *Carácas* imajo radijci prav, enako pri *Montevidéo* ter *Tašként*. — V SP 2001 naglasno mesto *Murmánsk* potrjuje Webster, in isto velja za *Čeljábinsk*, *Semipalátinsk* in [mont blank]. — Od preostalega v tej točki je *Bélfast* prva varianta v Webstru, *Černobíl* pa je podomačitev. Sprejemamo *Gólan* in *gólanski* (v Webstru ga ni). Boljše kot [jutah] bi bilo, ker gre za državo, *Útah*, *Sált* – pa naj bi tak ostal tudi v izgovoru, kakor *a* v [vášington]. Tudi *Ibiza* naj bi imela črko *c* in z *Majórka* *bodi* tudi podomačeno izgovorjeno. Špansko ime za *Mehiko* je v pisanju *Mejico*, glavno mesto pa ima tudi varianto v angleščini in se torej izgovarja temu primerno. Prav pa imajo radijci glede črke *x*, ki je v naši preglednici za španščino nimamo, uporablja pa se pri nekaterih imenih in tudi pri iz latinščine prevzetem predpanskem obrazilu *ex-* (prim. naše *éksmenih* ali *ékskrálj*).

6. V tej točki imajo radijci prav glede **naglasa Carniöla, Carniölus** (na naglas *Carniöla* v SP 2001 je pač vplivala beseda *Carniölia*). Od ostalega je res prav *Telémah*, *Filoktét*, *Gómóra*, *Dantón* (zadnji z naglasom na prvem zlogu v angleščini), [aké], *Guernica* (po Webstru [gêrnika]). Prav je tudi *Lizistráta* (moški tega imena pa je Lizistrat(os)), znana lepotica pri starih Grkih je pa kar kakor naša *Hélena*. Napovedovalci naj se tudi navadijo naglasa *Endimión*, in sploh naj se v glavnem ravnajo po Avbljevi, če česa še ni v slovenskih pravopisih, vendar npr. ne, če gospa namesto našega *j* včasih piše po grško *i*. *Auersperg* je pa pri nas podomačeno v *Averšperg* (zgodovinar Kos jih imenuje kar *Turjaške*), in *Méndelssohn* ima izgovor [mendəlžon] (tj. s podaljšanim *z*). — *Brueghel* se tudi po Webstru izgovarja tradicionalno [brojgəl] (mi ne moremo izgovarjati zvencečega *h* pred samoglasnikom). Strinjamo se, da naj se *Dyck* izgovarja [dêjk], in tako tudi *Éyck* kot [ejk] (zadnji primer je že v pravopisni preglednici za nizozemščino v SP 2001).

7. Pri **izgovoru kratic, ki se berejo črkovalno**, se kar odločimo za naše mednarodno črkovanje, torej naj bo tudi CNN kar *ceenén*, častna izjema pa naj bo le [bibisí] za *BBC*; podomačeno berimo tudi *STÁSI* [stazi], izgovor [far] za *PHÁRE* pa je res splošno sprejeta podomačitev.

8. Glede prevelikega **približevanja našega izgovora jeziku dajalcu pri prevzetem besedju**: Verjetno bi res lahko sprejeli izgovor [féniks] za *Phoenix*, vendar enako že ne velja več za *Sussex*, ki naj kar ostane [sasiks] in enako *Graha*,« [grêjam]; pač pa je *Andrássy* [án-

draši] (ne [óndraši] po SP 2001). Glede imena *Rushdie* smo komaj v Collinsu našli potrditev za, po naše, [ruždi]. Nimajo pa radijci prav, ko rodilniški *Coopra* spodrivajo s *Cooperja*, in tudi flamski *Gent* je staro prevzeto ime, zato ga izgovarjamo z *g*, ne s *h* na začetku.

9. Tu se radijci upirajo **izgovoru** [e+r] primerih kot *Burns, girl, Curtis*. V zgledih *Burns* se, redaktorica opira na preglednična [čêrčil] in [kêrtis], in po teh zgledih bi kazalo določiti še izgovor besedam *Turner, Melbourne* in *Hepburn*, medtem ko je *Perth* tudi že v SP 2001 [pêrt].

10. V tej točki se bomo vdali obliki [džêjms] za *Jamesa* in tudi glede *Fein* sprejemamo zvezo *z e + j* (ne dvoglasnik, kakor to imenujejo radijci, saj knjižna slovenščina dvoglasnikov nima).

11. in 12. točka govorita o prevzemanju španskih sičniških črk *z* in *s*. Glede črke *z* z glasovno vrednostjo [s] radijci upravičeno ugovarjajo zapisu [saragoza] za *Zaragoza* in primeru *Zamora* brez opozorila na izgovor [samor] čeprav ima SP 2001 v preglednici izpisano obliko [samora]. Seveda pa je upravičeno začudenje radijcev, da je za *Marquez* predviden izgovor [markez] namesto [markes] (za pravilni izgovor takih primerov je v preglednici zgled *Cruz [krus]*). *Valparaizo* se res mora izgovarjati s končajem *-so* ne *-zo*.

13. V tej točki radijci v preglednici za španščino pogrešajo izrecno opozorilo, da se španska črka *h* ne izgovarja, kadar taka beseda pri nas ni podomačena, kakor je npr. v *Havana*. Preglednični *konkvistádor* je res v neskladju s SSKJ in našim slovarskim z naglasom na *-ór* (Webster pa ima glavni naglas na *i*); res je tudi, da že v pravopisni preglednici tiskarski skrat ni lenaril in je *Guillenu* vzel *l* pred *en*, za povrh pa je redaktorica še napačno zapisala naglas reki *Paraná*, čeprav je v preglednici zapisana prava oblika (*Parána*). O prezrti črki *x* pri španščini smo svoje rekli že spredaj. — Glede naglasa pri *Šahnameh* (na *-mé*) in pisave *z* vezajem v slovarskem delu novega SP ne vemo odgovora (v VSS je ime pisano narazen: *Šahname*, morda po zgledu *Šah Jahan*). — *Bergen*: pri vseh treh preglednicah germanskih skandinavskih jezikov je v imenih kot *Bergen* končni *e* polglasni, zato je rodilnik *Bergena*, kakor v SP 1962, namesto systemskega *Bregna* napačen (morda iz spomina na kak predlog iz predodločitve za polglasniški izgovor takega *e* pri nordijcih).

14. V tej skupini sta najprej na vrsti črki *e* in *o* za »nekater«*e* nenaglašen *e* in *o* iz portugalskih besed, ki naj bi se izgovarjali kot *i* in *u*. Tu kar ostanimo pri tem, kakor je zapovedano v novem SP, pa ju vseeno obravnavamo kot končnici, ne kot dela osnove: *-e* po zgledu na *finale*, *-o* po romunskem npr. *Ceauşescu*. Torej se bo v slovarju tudi *Santos* moral ravnati po preglednici in se izgovarjati [sántuš]. (Še najlažje bi se bilo sicer mogoče sporazumeti za izgovor črke *e* z izgovorom *i*, da bi se v vseh primerih izgovarjali kot *e*.)

15. Radijci zagovarjajo široki naglašeni *e* v prevzetih besedah iz francoščine zlasti in končaju *-en*, češ da tu vpliva končaj *-èn*, kakor ga imamo pri deležnikih na *-en* (*prenesèn, zaželèn, pokošèn*) oz. samostalnikih kot (*drèn*). Pri nas ima široki *e* (kadar ne gre za moderno *idêja, šofêr*) svojo predzgodovino v naslednjem naglašenem zlogu (npr. *zemljá > zêmlja*) oz. akutiranjem zadnjem/edinem zlogu (*drèn*), v resnici pa se tu mirno lahko opre na domače pridevnike ali lastna imena iz njih z ozkim *e*, npr. *lesén, medén – Medén* ali pa na prevzeto *superén*, kar vse omogoča naravni prevzem francoskih *e*-jev te kategorije z ozkim slovenskim

-e. Torej bomo kar ostali pri [šópén, fontén, bék, džék]: tak izgovor je slovenska znamenitost, zato ne podlegajmo normam tujih jezikov, zlasti angleščine in malo manj francoščine (nemščine pa tako in tako že ne več).

16. V tej točki radijci govorijo o zapisovanju izgovora v prevzetih besedah glede tega, ali naj se zapisuje samo izgovor nenavadnega ali sploh vsega v prevzetih besedah. Radijci si (po SP 1962) želijo celih besed v oglatem oklepaju, in pri vseh enotah v slovarskih sestavkih s podiztočnicami. Zgled: *Clinton* [klinton], ne pa *Clínton* [kl]. Novi pravopis se pri tem drži načela, da se izgovor cele besede izpisuje samo, če sta v njej dve ločeni mesti z izgovornima posebnostma, npr. *Chamberlain* [čembrlejn]. Pri tem se ravnamo po SSKJ (ta radijcem ni posebno pri srcu, kakor vidim iz marsičesa, čemur se upirajo): SSKJ zapisuje pri *Wánklow*, samo prvi zlog [van] (po SP 2001 zadošča oporni soglasnik/samoglasnik ob bralno težavni črki, torej [va]). Radijcev ne moti, da SP 1962 zapisuje naglas na iztočnici pri slovenskih besedah, ki nimajo obveznosti pisanja naglasa, ne dovoljujejo pa takega zapisovanja naglasa besedam na samoglasnikih prevzetih besed, če morajo sicer njihovo posebnost zapisati v izgovornem oklepaju in torej zagovarjajo *Wagner* [vágner] namesto *Wágner* [va]. Že SSKJ piše kakor mi v novem SP naglas v oglatem oklepaju samo tedaj, če gre pri prevzeti besedi za neslovensko črko, npr. *ö* ali za črkje npr. *oe*, ali pa za besedo, ki ima v jeziku dajalcu obvezno ločevalno znamenje. Torej tudi *Körner* [kê], *Goethe* [gête], *Szabó* [sabó], *pietà* [pijetá]. Glede besede *Szabó* imajo radijci seveda prav, da nima roditelja in naprej *Szaboja*, ampak *Szaba*. Nepotrebna je tudi želja, da bi v slovarskih sestavkih zapisovali izgovor tudi pri podiztočnicah, če je izpisan že pri iztočnici. To že iz metodoloških razlogov ni potrebno oz. je kvarno, ker prinaša v sestavek sistemsko nerazglednost. V okrajšanem zapisu izgovora imena *Berlioz*, namreč [ijo], ki da nas pušča na cedilu glede tega, ali je -z nemi soglasnik, pa radijci nimajo prav: vse, kar je zunaj takega krajšavnega ogletega oklepaja, je normalno izgovorljivo, torej tudi -o. Pri nemih soglasnikih na koncu besede je v oglatem oklepaju izpisana cela beseda, kakor v SP 2001 priča ime *Manet* z zapisom izgovora [mané-êja].

17. V tej, zadnji, točki radijci navajajo še 26 enot (domnevnih) spodrseljavev in podobnega: (1) Pri glagolu *zadéti -dénem* je dovolj razvidno, da je sedanjška oblika *zadénem*, ne *zadánem*, torej zadnjega ni treba še prepovedovati. (2) Prebivalški imeni za moškega sta v SP 2001 največ dve, ženski ustreznik pa podajamo samo za 1. varianto. (3) *Overovatelj* res ni ustrezne glagolske podstave, torej zadošča *overjalec* za nedovršnost (za dovršnost pa *overitelj*, *overovatelja* je morda vsilila pogostna raba. (4) Oblike *prehramben -a -o* morda res niso potrebne ob *prehramben -bna -o*, res pa je tudi da se *mbn* druge oblike kar težko izgovarja. (5) Beseda *južnovzhoden* bi res lahko bila v slovarju, čeprav večinoma rabimo *jugovzhoden*, kar lahko izvajamo iz *jugovzhod*. (6) Pridevniki *materen je* v slovarju prej na vrsti kakor njegova določna oblika *materni*, torej bralcu sploh ni treba biti vztrajen, da bi jo v slovarju našel, saj si je menda vendar zapomnil, da so vse določne oblike nedoločnih pridevnikov podiztočnice. (7) Za *Karitas* je po našem edino primerna spolska moška oblika; žal karitasovci preveč ljubijo latinščino in tako so pri tej besedi izpodrinili že rabljeni normalni moški spol, ki omogoča sklonsko pregibnost in tudi normalni svojilni pridevnik na -ov; za kazen nesprejetja predloga pravopisne komisije morajo torej sedaj besedo *Karitas* skoraj neprestano oblagati s pridevniško besedo, da bralci uganemo, za kateri sklon gre. (8) Zloženska *narodno-zabaven* pomeni 'narodni in zabaven', seveda pa bi morala biti v slovarju tudi enota *narodnozabaven*, zloženska za pomen 'tičoč se narodne zabave'. (9) Iztočnica *magistrirati* pa je v SP 2001 (str.

838), torej ne manjka. (10) Če so glagolniki samo to, tj. samostalniško izražen glagolski pomen (obrazec 'to, da ...') se izpisujejo v zaglavju oglavja, in sicer za dvopičjem: iztočnica pa je prvotno glagolnik *le*, če ima opredmeten pomen (obrazec 'to, kar ...'); pogošeno *potovanje* najdete pri iztočnici *potovati*. (11) Pridevnika *korekcijski* in *promocijski* bi verjetno res lahko bila v slovarju: naglas je pri prvem na *e*, pri drugem na *o* pred *-cijski* (v SSKJ je brez potrebe prvi naglašen *korekcijski*, drugi pa je izpuščen). — Zakaj bi moral biti v SP 2001 *ramadan* kot 'deveti mesec islamskega koledarja' (po Webstru)? (12) Oblika *manhatnski* namesto *manhattanski* je dvojni spodrsrljaj redaktorice ali korektorja, saj pred *-ski* premenjujemo le soglasnik (soglasniški sklop) neposredno pred *-ski*, *n* pa ni tak soglasnik, ki bi premeno zahteval, saj niti ni dvojen, kakor npr. pri *Bonn*, ki ima pridevnik *bonski*. (13) *Rotovž* je ime mestne hiše v Ljubljani, Maribor pa ima menda ime *Mestna hiša*. (14) Tip podaljšane osnove *z j* pri *hektarja* in *lovorja*: razlika v oznakah, pri prvem *in*, pri drugem *tudi* je zaradi večje oz. manjše običajnosti. (15) *Sreče/olov* proti *mišselovka -e* verjetno zaradi pripadnosti besedotvornih podstav: prvič *a*-osnova, drugi *i*-osnova (za drugo prim. še *častihlepen*). (Različni redaktorici ali različna izkazanost v besedilih.) (16) Pri izpisu orodnika ednine v primerih *adagio* oz. *solfeggio* pa gre za malo presamosvoji redaktorici. (17) Vejica med stavkoma povedi *Stal sem tam, in vse videl z lastnimi očmi* pomeni, da je drugi stavek pojmovan posledično, da pa se razumeti tudi vezalno, in tedaj vejice v tej povedi pač ni. (18) *Že* večkrat je bilo povedano, da na napake v pregibanju ali oblikoglasju ne opozarjamo, kadar je kaj zelo očitno iz zapisa osnovnih oblik iztočnice: pri *kar* vendar opozarjamo na *o čemur* in *kar ne bi znal* s pripisom pravičnega v ležečem tisku *česar* pri *nikomur* nam ni ušlo v besedilo. Sicer pa so zaimki *kaj*, *kar* in *nič* v slovarju izpisani v vseh sklonih, napačno *z ničemer* pa še pojasnjeno s pravilnim *z ničimer*. (19) *Japonec* je prav zapisan pri iztočnici *Japonska*, *japonec* pa je avtomobil in *japonka* obuvalo. (Ali ni tako kritiziranje vendar že pretirano? Saj je tudi naš čas dragocen.) (20) Še zmeraj in prevečkrat se nam zapisuje svojilni pridevnik na *-in* pri moških samostalnikih 2. sklanjatve, zato ga pri vsaki taki enoti proglašamo za napako. (21) Kar nerganje je že tisto ob *črnini debel*, ko je v slovarskem sestavku vendar jasno povedano, za kaj gre. In: prepovedani *Kobilčev* ima moškospolsko podstavo, *Kobilčin* brez oznake pa ženskospolsko. (22) Pri osnovi/podstavi *konzerv-* se spomnimo na *konzervo*, pri *konserv-* pa na *konservativen*. (23) *Jean - Paul* ima od roditelja dalje obliko z nestičnim vezajem (po souredniški želji in taki določitvi); sicer ga pa nimamo v slovarju. (24) Zakaj bi bili slovenski podiztočnici *popglasba* oz. *rokkoncert* težko sprejemljivi obliki, in še zlasti slavistom? Ali pravopisniki morda niso slavisti? Vse, kar je zložensko, se v SP 2001 lahko piše skupaj (in to vendar ni težko), radijski slavisti pa kakor da so za pisanje po angleškem vzoru, namreč ene zloženske skupaj, ravno take druge pa narazen (sicer pa imata obe ti dve enoti radijskim slavistom pač ljubše pisanje tudi narazen. (25) Ker imamo v slovarju pridevnika *bosenski* in *bosanski*, si radijci k samo *bosensko-hercegovski* želijo še varianto *bosansko-hercegovski* (česar ni težko izpeljati in ni nedovoljeno, če ni v slovarju). (26) Glede angleške besede *dance*, ki je v SP 2001 ni: po Webstru pomeni 'ples'; istemu viru je *funk* [fank] vrsta modernega džeza (ali naj bi ga morda slovenili s »strašnik«?). Da včasih, npr. pri *pank*, ni identifikacije, je posledica redaktoričine komodnosti (v Webstru ima *pank* nekak pomen 'brez vrednosti ali pomembnosti' (so pa še drugi pomeni!); *zimzeleno melodijo* je v SP 2001 najti pri iztočnici *zimzelen*.

Prva objava, napisano 31. 5. 2002.

JAVNI ODZIVI NA SP 2001 (V DVEH MESECIH OD IZIDA)

Novi, šesti slovenski pravopis je bil uradno predstavljen na tiskovni konferenci 15. novembra 2001 na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti ob navzočnosti predsedstva akademije in številnih njenih članov, avtorjev pravopisa, vodstva ZRC-ja, časnikarjev in drugih vabljenih iz republike Slovenije, pa tudi iz našega zamejstva na Koroškem in Primorskem. Časnikarji so tedaj med drugim prejeli poljudnoznanstveni vodnik po predstavljenem delu, kar naj bi jim olajšalo pregled nad novim pravopisom, še zlasti nad njegovim slovarskim delom.

Zlasti oglaševanje novega pravopisa in vabljenje k naročilu nanj je že pred izidom pravopisa in pred novinarsko konferenco zbuvalo odmeve v časopisju in drugje. Časnik Delo KL je pri tem sprva zbuval tudi negativistično vzdušje s sestavkom Z. Bradač, ki pa jo je M. Leskovar že čez en teden prepričljivo zavrnil. Pozitivno vzdušje v Delu je v pričakovanju izida SP 2001 zbudil zlasti P. Kolšek (15. 11.) in ga nato vzdrževal, če ne celo stopnjeval 16. 11. in 29. 12. 2001. Pri tem je z njim harmoniral M. Zlobec 16. 11. Prav nič ni za tema dvema zaostajal J. Zadavec v Družini (25. 11.), V. Vuk pa je o novem pravopisu objektivno poročal v Večeru (16. in 17. 11.). Pozitivno je poročal tudi Novi glas iz Trsta/Gorice (J. Paljk). V Večeru je lepo karikaturu predsednika uredniškega odbora SP prispeval D. Senica (17. 11.). Pozitivna priznanja je novi SP dobil tudi od predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti že na tiskovni konferenci (objava z naslovom Pravopis – optična estetika jezika/Ljubljana, let. 11/12, šte. 6 (2001), str. 51/). Predsednika Komisije za slovarski del novega pravopisa je razveselila čestitka ministrice za šolstvo, znanost in šport L. Čok (19. 11.) in župana Občine Brežice L. Deržiča (16. 11.), kasneje še Občine Nova Gorica Č. Špacapana (11. 12.) ter gvardijana frančiškanskega samostana v Novi Gorici, v katerem je živel in deloval veliki jezikoslovec p. Stanislav Škrabec (19. 11.).

Relativno veliko pozornost so zbuvali časnikarski intervjuji o novem SP s predsednikom komisije za novi SP 11. novembra z Ladom Ambrožičem na TV Slovenija, zatem pa v časopisju najprej s Tatjano Pihlar (3. 11.) v Dnevniku, nato z Majdo Sušo v Primorskih novicah (24. 11.), pa z Julijano Bavčar v Delu (28. 11.) ter z M. Nagličem v Gorenjskem glasu (14. 12.). Nekak zaključek predsednikovega živega nastopanja v slovenski javnosti predstavlja oddaja na TV 3 (konec januarja 2002). V teh intervjujih – razen obeh televizijskih – je predsednik komisije vse avtoriziral – na zastavljena mu vprašanja pa je s svojimi odgovori seveda ustvarjal za dojemanje pravopisa nevtralno ozračje, še posebej, če ga je ta ali oni vpraševalcev kot glavnega avtorja pravil in praktično celotne teoretične podstave novega SP spravljal na tematiko, kaj je ta ali oni njegov in pravopisov »prijatelj« o obema izrazil negativnega.

Manj vidnih priznanj o novem pravopisu je bilo v tisku še precej: v Družini 2. 9., v Reviji o knjigi 39, v Delu 20. 11., v Slovenskih novicah 23. 11., v Financah 2. 12. Novinar M. Vogel je v Delu 12. 12. in 14. 12. objavil anketo o SP. Pet anketirancev (od skupaj dvanajstih) je bilo knjigi dokaj naklonjenih (A. Berger, M. Končina, B. Madžarevič, N. Gogala, J. Krašovec), drugi pa so navedli nekaj zadržkov: *J. Faganel* pogrēša priznanje naglaševanja *bólj* in *spômni* (posebno o prvem bi res kazalo še razmisliti), hkrati pa nekaterim radijskim in televizijskim govorcem očita izgovor *ulada* in *ureme* (za pisno *wlada* oz. *wreme*), čeprav je po SP (§ 643) pravilno *wlada*, *wreme* (torej z zvočnikom, ne samo s samoglasnikom). *A. Vidovič*

- *Muha* sicer o »težki slovenski pravopisni knjigi« še nima dokončnega mnenja, glede njenih drugih pripomb pa odgovarjamo takole: o virih besedja za SP 2001 govori § 1140 (torej zbirke na Inštitutu za slovenski jezik), za delno predrugačenje slogovnih in zvrstnih oznak nasproti SSKJ se je večinoma odločila že komisija za SP I (Pravila, 1990). Kaj naj bi bilo načelno narobe z osrednjo dolenjščino kot detektorjem za preverjanje tonemskosti v avtorskem kolektivu, pa se čaka, da bo očitek morda še pojasnjen. Novi pravopis je tej anketiranki vendar »pomembno delo« in »o njem ne sme biti prezgodnjih sodb«. *Eriki Kržišnik* je novi pravopis »dolgo pisanje«, glede njenih drugih pripomb pa naj povemo, da je *cagovec* mučil že SP 1962, beseda *hruška* pa je npr. v SP 2001 najprej drevo, nato sadež.

Zbirni naslov prvega dela Voglove ankete (Knjiga, za katero je prav, da z njo ne more biti nihče zadovoljen) je duhovit, vendar ga je žal mogoče razumeti (in zlorabiti) kot vsesplošno nasprotovanje novemu pravopisu (prim. J. Gradišnik). Bolj posrečen je zbirni naslov pri objavi odgovorov druge skupine anketirancev (*Živ jezik prehitveva zapisana pravila*), čeprav je v podtonu tudi ta deloma negativističen: anketiranka *K. Podbevšek* se v svojem odgovoru poteguje za široki *e* (namesto polglasnika) v tipu *mepla*, za naglaševanje *umoril* (namesto *umóril*) ter za izgovor *brendi*; po mnenju UO Komisije za slovarski del novega SP sta prva dva primera za današnjo knjižno govorico neprimerna, tretji pa nasprotuje pravilu, da je naglašeni *e* v sodobnih prevzetih besedah načeloma ozek, razen pred *r* in *j*. *D. Zabukovec* se spravlja nad značaj predsednika UO novega SP, sicer pa o novem SP brez vsake argumentacije ali realnega očitka meni, da ta »mastodont z živim jezikom in dobo računalnikov nima veliko skupnega«. Za J. Bavčar novi SP ni živ, je pa hkrati preveč liberalen; in ne »grejo« ji ženski ljudski priimki tipa *Kobalovka*, *Smrekarica* (da imajo v slovarju oznako ljud. in da z njimi nikakor ne izpodrivamo »uradnih« in drugih različic, žal ne pove), poleg tega pa se posebej vprašuje, zakaj med takimi priimki ni navedena tudi *Toporišička*. Odgovor je preprost: Toporišičev je v Sloveniji zelo malo, SP pa navaja omenjene ljudske različice samo za petsto najpogostejših slovenskih priimkov.

Ker se ugovor glede ženskih ljudskih priimkov ponovi še v marsikaterem poznejšem odmevu na novi SP (nekatero mestne gospice so zaradi teh oblik menda celo čustveno prizadete), naj njihovo upoštevanje v slovarju posebej utemeljimo: 1. znane so v vsej zgodovini knjižne slovenščine in tudi v sodobnem leposlovju (od *Smrekarice* pri Jurčiču do *Temnikarice* pri Kosmaču, vse polno jih je tudi pri Cankarju, Prežihu, Rožancu, Rebuli), in sicer nikakor ne samo v slabšalnem ali grobem izražanju; 2. ob dokajšnji odprtosti za slengizme iz mestnega okolja se nam je zdelo prav predstaviti tudi delček tistega jezikovnega bogastva, ki je danes bolj živo na podeželju, vendar ga ni mogoče kar počez imeti za narečno. (Kako živi v mestnem slengu, je ponazoril P. Kolšek v Delu.) *U. Goričan* nas kara, ker imamo v slovarju samo *trgovsko znamko*, ne pa *blagovne znamke*; se bomo poboljšali. V zvezi s pohvalo, ki jo v anketnem odgovoru izreka J. Krašovec, moramo povedati, da glede različice *Božji* (z veliko začetnico) ni zaslužena, kajti v SP je prišla zoper voljo uredniškega odbora (nihče drug pa za to sabotžo noče biti kriv).

V nadaljevanju obravnavamo javne odzive, katerih avtorji so skušali svoje razmišljanje po prvih, večinoma priznavalnih odmevih na izid SP zastaviti širše ali problemsko in teoretično poglobljeno.

J. Moder sam daljšo dobo član UO novega SP (in poprej odbora za Načrt pravil 1981 ter Slovenskega pravopisa 1 /Pravil/), je za svoj jezikovni kotic v Nedeljskem dnevniku napisal tri sestavke (23. in 30. 12. 2001 ter 6. 1. 2002). V prvem zagovarja pri moškem vzdevk *Buča* (tega primera v SP sicer ni) svojilni pridevnik na *-in*, češ da gre za izpeljavo iz samostalnika

ženskega spola. To ne drži, saj so tudi priimki tipa *Noč* in *Milost* moškega spola (in imajo svojilne pridevnike na *-ov/-ev*: *Nočev*, *Milostov*).

V drugem sestavku Moder graja SP, ker v slovarskem delu zapisuje naglase na iztočnicah tudi pri tujkah in nepodomačenih lastnih imenih (npr. *Schiller*), če ima naglašeni samoglasnik tudi pri nas tako glasovno vrednost kakor v jeziku, iz katerega smo besedo prejeli. Besede, ki bi morale dobiti naglasno znamenje na črki, ki je v slovenskem črkopisu ni (ali ki ima pri nas drugo glasovno vrednost: *Jackson* [džék]), pa imajo zapisan slovenski naglas v oglatem oklepaju, npr. *Schönberg* [šén], *Goethe* [géte]; v oglatem oklepaju je naglas zapisan tudi tedaj, kadar ima iztočnica že v jeziku dajalcu obvezno naglasno oziroma ločevalno znamenje nad samoglasnikom ali pod njim, npr. *abbé* [abé], Havránek [havránek]. Podobno je take primere reševal že SP 1962 (npr. *abbé* [abé], *Yale* [jéil]) pa tudi SSKJ (prim. *wartburg* [vá-], *yulon* [jú] nasproti *abbe* [abé], *ajour* [ažúr]). SP 2001 torej tu sledi izročilu in se ne poteguje za načelo »Zakaj preprosto, če gre lahko tudi zapleteno«.

V tretjem sestavku Moder pravopisu očita, da so skloni besed *hči* in *človek* v njem predstavljeni za nejezikoslovce zapleteno. Pravopis 1962 je imel sklanjanje besede *hči* predstavljeno preobilnostno (v štirih vrsticah in pol), beseda *mati* pa pomanjkljivo oziroma napačno, namreč samo kot *máti mátere* (kar po modelu predvideva tožilnik ednine *matero* namesto *mater* in orodnik ednine *matero* namesto *materjo*); in tudi pri grajanem izpisu sklonov za *človek* nam primerjava z SP 1962 pove, da stari slovarski zapis *človek človeka* napoveduje lahko tožilnik *človek* ali *človeka*; zapis njegove dvojine v mestniku ni trden (pri *človekih*), zapis množine samo z *ljudjé ljudi* pa ne napoveduje ustrezno nobenega od nadaljnjih štirih sklonov (ne *ljudém*, ne *ljudi*, ne *ljudéh* in ne *ljudmi*). Moder svoj tretji kotichek končuje s povedjo: »Pravopis naj pisanje olajšuje, ne otežuje.« Ob vsej nespornosti te misli se vprašujemo, ali ne bi bilo primerno o SP 2001 vendarle povedati tudi glede tega kaj pozitivnega, saj ga je navsezadnje sam dolga leta pomagal oblikovati.

Za *Janeza Gradišnika* se po njegovem pisanju v jezikovnem koticčku Družine (22. 12. 2001 in 27. 1. 2002) zdi, da novega SP ni posebno vesel, čeprav mu to in ono pozitivnost priznava. Kar dvakrat se huduje zaradi ženskih priimkovnih vzporednic in pri tem tudi on zamolči, da imajo v novem SP oznako *ljud*. Poleg tega se brez ustreznega pojasnila sklicuje na zbirna naslova iz omenjene objave Voglove ankete v Delu. Ali Gradišnik tistih anketnih odgovorov ni bral in je kar brez pridržka zaupal negativni asociativnosti uredniško pritaknjениh naslovov? Ali pa gre še za kaj drugega.

B. Nežmah je že 19. 11. 2001 v Mladini z zamolčanjem oznake *ljudsko* pri ženskih priimkovnih vzporednicah podal zgled oporečnega zabavljanja in prvi vrgel v javnost to kost za glodanje. Nezadovoljen je tudi z obsegom novega SP in ni mu všeč, kakor tudi še komu, npr. M. Stabeju, da je po volji vodstva Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša in ZRC-ja v pravopisu tako izpostavljeno ime predsednika uredniškega odbora. Katero pa naj bi bilo, saj je bilo njegovo ime na prvem mestu navedeno že pri SP I Pravila 1990, pa tudi zaradi deleža v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis in pri slovarskem delu mu oporekano mesto na čelu tega pravopisa prav pritiče. Pri konkretnih pripombah iz sestavka uvidevamo, da bi *dan mrtvih* moral biti tudi slovarska iztočnica, ne pa naveden samo med imeni praznikov v Pravilih (§ 150). Glede pripomb na račun lastnoimenskega gradiva je treba reči, da tak seznam v SP (in sploh nikjer) ne bo nikoli popoln, od sodobnih časopisov pa bi bila v naš pravopis res lahko uvrščena Nedeljski dnevnik in vsaj še Mag. Zakaj v slovarskem delu ni nekaterih osebnih lastnih imen,

kar nam Nežmah očita, bo treba pri pripravi nove izdaje SP in njegove elektronske različice dobro premisliti ter s tem ali onim dodatkom morda še koga spraviti v boljšo voljo.

S tem smo se že dotaknili osrednjega vprašanja iz prispevka **M. Forsternič - Hajnšek** (v Večeru, 24. 11. 2001) in dveh prispevkov **D. Bajta** (prvi v Večeru 24. 11. 2001 že kot odziv na prispevek M. Forsternič - Hajnšek, drugi v KL Dela 22. 1. 2002). Gre za praktično vprašanje izbire pomembnih lastnih imen in za načelno stališče, da bi v slovarju SP smela najti svoje mesto samo pravopisno težavna lastna imena. Po drugi strani je M. Forsternič - Hajnšek ugotovila, da nekaterih »pričakovanih« priimkov v slovarju novega SP ni.

Slovensko pravopisno izročilo tega stališča ne potrjuje. V slovarskem delu SP 1935 (Breznik in Ramovš) najdemo pravopisno in slovnično popolnoma neproblematična osebna imena, npr. *Ana, Ciril, Ivan, Jakob, Metod*; v SP 1950 je njihovo število občutno pomnoženo (*Alenka, Boštjan, Marta, Matej, Neža ...*), dodani pa so nekateri pravopisno neproblematični priimki, npr. *Bevk, Borštnik, Breznik, Langus*; SP 1962 je šel pri tem še bolj v širino (*Kopitar, Kos, Nahtigal* seveda pa tudi množica pravopisno ali slovnično problematičnih primerov, npr. *Kidrič, Janša, Marko*).

Bajt slovarnikom tudi očita »obilno merico splošnega neznanja« pri izbiri lastnoimenskega gradiva. »Bolj ali manj naključnost« te izbire bi moral vendarle bolj utemeljiti, ne pa kar tako zabavljati, saj so vendar tudi pravopisnim slovarnikom v leksikonih, ki jih ne manjka (med njimi je tudi Bajtov s svojo merico splošnega neznanja), dostopna lastna imena, s katerimi se ponša kritikova misel.

Radi pa priznamo, da se je nekaterim »prezrtim« res zgodila krivica; najprej je bilo namreč sklenjeno, da se živi nosilci imen v slovarju sploh ne bodo navajali, pozneje pa smo ugotovili, da bi se to v marsikaterem primeru zdelo arogantno, in tako se je začela izbira »posebej pomembnih« priimkov. Ker je bil marsikateri tako izbrani primer enak tistim 500 najpogostnejšim slovenskim priimkom, ki so v pravopisu avtomatično zajeti, se je merilo pomembnosti deloma zameglilo, tako da so bili nehote prezrti priimki kot *Kovič, Pahor, Paternu, Pirjevec, Zupan*. Sestavljavci SP 1962 sploh niso navajali neproblematičnih priimkov živih slovenskih sodobnikov (v poštevi bi prišli npr. *Melik, Ocvirk, Slodnjak, Trstenjak ...*), so pa prezrli nekaj pomembnih in celo pravopisno problematičnih pokojnikov (*Japelj, Jeglič, Miklošič, Krek, Rupnik ...*). SP 2001 seveda nima ambicije biti »tudi leksikon in enciklopedija«, toda če imen, ki so v njegov slovar sprejeta, ne bi niti malo identificirali, spet ne bi bilo prav. Nekatera so bila na razne načine identificirana že v SP 1962, npr. *Ramovš* Ramovševa Historična gramatika, *Miltiad(es)* gr. poveljnik, *Nahtigal* Nahtigalove razprave, *Kijev* (ukrajinsko mesto), *Kidrič* (nar. heroj), *Kalidasa* (indijski pesnik), *München* (nem. mesto).

Bajt se je v prispevku v KL Dela posebej dotaknil »honorarjev samih avtorjev, raziskovalcev, ki so bili za delo že enkrat plačani«. Treba je povedati, da so honorarji avtorjev, ki niso zaposleni na Inštitutu za slovenski jezik, več kot skromni, kar lahko potrdijo številni sodelavci za novi SP od leta 1972 sem. O kakem dvojnem honorarju (najprej za redno zaposlitev in nato še za izdelek, ki je nastal med opravljanjem službe) pa pri zunanjih sodelavcih ni govora. Glede tega bi že bilo treba biti natančnejši.

I. Geister (KL Dela 7. 1. 2002) je do SP več kot zadržan, njegov negativni odziv pa temelji na dejstvu, da v slovarskem delu ni našel nekaterih v »vsakdanjem jeziku vendarle manj znanih besed« (to so besede *slanišče, somorničen, poloj, mrdanja, osočim, slanuša, begavec, ozib, martinec, prodnik* – njihovo rabo je Geister ponazoril s kratkim besedilnim konstruktom). In se vprašuje, »kaj to pomeni, če neke besede ni v slovarju«. Naš odgovor:

v nobenem slovarju ni vseh besed, temveč samo tiste, ki ustrezajo določenim merilom, v našem primeru (pravopisni slovar, splošni jezikovni priročnik) predvsem merilu pravopisne oziroma slovnične težavnosti ter merilu pogostnosti v rabi in zavesti slovensko govorečih oziroma pišočin. Za zgoraj naštete »pogrešanke« gotovo drži, da so dokaj redke, ozko strokovne, kljub temu pa si tudi pri njihovi tvorbi (ali pomenski razlagi) lahko pomagamo z nekaj srednješolskega jezikovnega znanja ob upoštevanju drugih iztočnic z istimi koleni oziroma osnovami ter z obrazili: za tvorbo (ali pomensko razlago) besede *slanišče* si lahko pomagamo z iztočnicama *slan* in *-išče* (obe sta v slovarju); pri *somorničen* nam pomagata iztočnici *somornica* in *-čen* (tudi ti dve sta v slovarju); *mrđanja* je pač nekaj v zvezi z glagoloma *mrđati* in *mrđniti* (oba sta v SP, tam pa je tudi priponsko obrazilo *-anja*, resda samo s prostorskim pomenom); pri *osočniku* si uporabnik novega SP lahko pomaga z glagolom *osočiti* (je upoštevan v SP), pri *mrežica* pa z *mrežiti* in *mrežica*; glede *slanuša* spet pomaga vrsta besed s korenem *-slan-* (čez deset iztočnic v SP) in *-uša*; *begavec* pa je že sam iztočnica, in sicer s pomenom »otrok«, kar je z upoštevanjem še sedmih iztočnic s korenem *-beg-* (med temi je beseda *begav* »nemiren, begajoč«) in sobesedila že dokaj dobro napotilo do pomena »nemiren mladič, ptiček«; kaj bi utegnil pomeniti *martinec*, bo laični bralec pač skušal sklepati ob slovarski iztočnici *martineček*; *prodnik* je v slovarju predstavljen v pomenu »kamen«, ker pa Geistrov *prodnik* v besedilnem konstrukt »čemi«, bo pač šlo za kaj živega, podobnega kamnom ali živečega na prodnih tleh (v SP je pri iztočnici *proden* navedena zveza *prodni pesek*). Res pa ni v SP jasno razvidne opore za besedi *poloj* in *ozib*; pri prvem bi se bilo treba spomniti na zglede kot *liti – loj*, *biti – boj*, torej nekaj v zvezi s polivom, polivanjem (npr. ob rečnem bregu); po neposredno razlago za *ozib* bi bilo treba iti gledat v SP 1962 (tam so *ozibi* s pomenom »mezina, močvirje, trsetenina«), *poloja* pa niti tam ne bi našli.

I. Geister menda ni resno pričakoval, da mu bo slovar SP lahko nadomeščal zgodovinske, pomenskorazlagalne ali celo terminološke slovarje; da pa ta slovar zaradi od Geistra pogrešanih besed ne bi bil »povsem kos niti sedanjosti«, bo težko držalo. S svojimi težavami se je obrnil na napačni naslov; očitno potrebuje zbirko z vsemi redkimi besedami, torej z obsegom okrog 300.000 in več slovenskih besed, kolikor jih imajo zapisanih na Inštitutu za slovenski jezik (samo v knjižno objavljenem Besedišču je 178.000 takih, ki niso našle mesta v SSKJ).

M. Stabej je o novem SP vsaj trikrat govoril popolnoma negativno. Ko je bila knjiga še v tiskarni, je v okviru članka A. Tomažič (Delo 19. 9. 2001) že omenil, »da slovenski pravopis ne sledi besedilnim navadam«, hkrati pa je dodal, da nekateri »bojevniki za boljšo in čistejšo slovenščino /.../ nimajo doma niti tako najosnovnejšega jezikovnega priročnika, kot sta denimo SSKJ in pravopis, in to iz preprostega razloga – ker sta predraga«.

Nato je proti SP nastopil v intervjuju v Mladini (3. 12. 2001), spraševala pa ga je Mateja Hrastar (sama od sebe ironično preimenovana v *Hrastarico*).

Delo se Stabeju zdi epohalno »vsaj zato, ker se je nanj čakalo celo epoho«, on sam »pa se boji, da bodo pravopis preveč striktno normativno uporabljali tisti, ki imajo v rokah moč jezikovnega popravljanja« (to so pač lektorji), kar pa bi bilo slabo, ker novi SP »v bistvu ne zajema dovolj množično iz trenutnega stanja v pisnih besedilih«. Ni mu tudi jasno, kaj bi lahko prispeval »glavni urednik in zakaj je to prenehal biti kolektivni postopek«. (Vse to seveda ni res; res pa je npr. to, da so v uredniškem odboru na koncu vztrajali samo še trije namesto petih, kolikor jih je bilo, ko se je začelo pravo delo z redigiranjem in nato z vrednotenjem redigiranja.) Sledi Stabejeva izjava, da je »koncept nabiralca besedja /.../ že dolgo časa presežen in uporabne stvari /na primer/ se delajo po drugačni metodologiji«. Ni pa povedano, kaj bi bilo po

izbrani metodologiji v SP narobe. Stabej o slovarju tudi dvomi, da »bo funkcioniral pozitivno, ker je v marsičem oddaljen od trenutne jezikovne scene«. V čem je konkretno oddaljen? In spet brez konkretizacije trditev, »da so se uredniki zanašali na svoj občutek«, da jim primanjkuje »objektivizacije občutka«. Človek ima vtis, da bi bilo po Stabejevi misli vse prav rešeno, ko bi bili pravopisci pri izbiri besedja uporabljali korpus slovenskega jezika Fida s sto milijoni posnetih besed (ki pa je začel nastajati šele leta 1997, medtem ko se je redigiranje slovarja SP začelo kar šest let poprej). Od leta 1999 imajo nekaj podobnega tudi na Inštitutu za slovenski jezik pri ZRC SAZU, in kdo pravi, da iz tega korpusa ne bi bila našla poti katera beseda tudi v SP (kakor je marsikatera prišla iz nabirke besedja za enozvezkovnik po letu 1991).

Še tretjič se Stabej »boji, da so feminativni ideološka izjava« (v katerem smislu le?), tudi on pa zamolči, da pravopis te feminative (ženske priimkovne vzporednice) navaja samo za 500 najpogostejših slovenskih priimkov in da jim je zmeraj dodana ustrezna slogovna oznaka. Trdi celo, da v »krogu slavistov« glede teh feminativov »nikoli ni bilo razprave«, kar spet ni res, saj se je o njih prav na široko govorilo leta 1999 na simpoziju Slovenska lastnoimenskost (priložnostno pa že večkrat poprej), ki pa se ga mladi docent ni udeležil in se očitno tudi ni zanimal za zbornik s tega simpozija (izšel je precej pred izidom SP). V zvezi z občnoimenskimi feminativni govori o ženski vzporednici besede *pisec*; s ponujeno *pisko* ne bi bil zadovoljen, temveč bi namesto nje rabil besedo *avtorica*. Pri tem pa ni povedano, da v novem SP sploh ni besede *piska*, ki »glavnemu uredniku« (s tem izrazom je menda mišljen predsednik uredniškega odbora Komisije za sestavo slovarskega dela SP) tudi ni najbolj všeč. Ampak tako preprosto se problema feminativov vendarle ni mogoče odkrižati: kako pa bi se Stabej pomujal pri *peški* (v SP vzporednica k *pešču*), če mu *pešakinja* ne bi bila po volji – morda s *pedestrianko*?

Priostrenemu vprašanju, ali so iz slovenščine napravili »grozno kompliciran jezik« jezikoslovci, sledi malo manj jasen Stabejev odgovor, »da je bilo treba, ko je postalo nemstvo moteče, vse, kar je dišalo po nemškem, počasi iztrebiti«. Ta trditev je močno pretirana, poleg tega pa ne upošteva, da je bilo nemstvo v slovenskem knjižnem jeziku moteče že Krelju v 16. stoletju. Stabej tudi svari pred navezavo »jezik = nacionalno« in pred tem, »da se knjižna oblika povečuje«, nadaljuje pa takole: »Zaradi tega smo jezikovno nesproščeni in se nam zdi slovenščina zapletena. V primerjavi z angleščino, denimo.« Vprašujemo se najprej, zakaj ravno v primerjavi z angleščino (ne pa npr. s francoščino ali španščino), potem pa še, ali M. Stabej morda postavlja za vzorec osiromašeno substandardno angleščino iz holivudskih kriminalk in ali ni še ničesar bral o jezikovnem aspektu ostre socialne razplatenosti v anglosaškem svetu. Morda ni gledal filma *Pigmalion*? Na zadnji strani intervjuja v Mladini sledijo še premalo pretehtane Stabejeve izjave, da so se od leta 1962 »zabrisale meje med stili in zvrstmi«, da se trenutno »zdi marsikomu največji jezikovni šok jezik komunikacije na internetu«, da so uredniki novega SP prezrli besede SMS, »končno pa zaznali besedo VHS«, ne pa še DVD. In tako naprej lahko neodgovorno še o tem in onem, kar pa ne zadeva pravopisa, razen trditve, da bi (naslednji) slovenski pravopis s »1000 stran/mi/, ki bi ga recimo potrebovala in uporabljala poslovna sekretarka«, zmogli po njegovi metodologiji narediti v petih letih. Če se mu ne bo zataknilo že pri pridobivanju koncesije od ustrezne državne institucije, bo zanimivo spremljati dogajanje, še zanimiveje pa presojeti rezultate ter brati pojasnila in opravičila za pomanjkljivosti.

Novi pravopis je bil kljub delnemu negativiziranju v 10.000 izvodih po 14 dnevih že razprodan, in tiskati so začeli naslednjih 10.000.

Odzivi na novi pravopis po elektronski pošti

Dva meseca po izidu

Odzivov po e-pošti in deloma po medmrežju je kar nekaj, različne dolžine, tehtnosti in name-na. Če se je kateri dopisovalec oglasil večkrat, obravnavamo vse njegove prispevke skupaj. Ker se nekatere pripombe ponavljajo, se delnemu ponavljanju tudi v odgovorih ni bilo mo-goče popolnoma izogniti.

1. Igor Kramberger, 15. 11. in 29. 11. 2001

Obravnava stavo vejice pri datiranju, npr. *V nedeljo, 9. maja, bo /.../*. Glede tega v SP že od leta 1990 beremo, da se »redkeje piše tudi brez vejic«, vendar Krambergerju tako pisanje sploh ni všeč. Da bi bilo tukaj res kaj narobe ali slabše, nam ni mogoče ugotoviti. Upravičeno pa Krambergerja moti stični pomišljaj v tipu *Karel Destovnik–Kajuh* (iz izdaje SP 1 Pravila 1990, str. 390) namesto dotlejšnjega stičnega vezaja (iz SP 1962, § 95); ampak moti ga tudi nestični vezaj v izdaji SP 1 Pravila 1994, § 428. V komisiji za SP 1 Pravila je že bilo sklenje-no, da se nestični vezaj vpelje namesto stičnega, ker se obe sestavini (tako *Destovnik* kakor *Kajuh*) sklanjata, torej (*Karla*) *Destovnika - Kajuha*; pri neposredni pripravi tipkopisa SP za natis leta 1990 pa je prišlo do samovoljne spremembe tega določila /Suhadolnik, Moder/ in natis iz leta 1994 pomeni samo vrnitev k redno sprejetemu sklepu o nestičnem vezaju.

V drugem dopisu Krambergerjevo pisanje po nepotrebnem zahaja v ironiziranje, ven-dar bomo ta ton odmislili in odgovarjali samo na stvarne pripombe. Izraz *petit* (in nekoč priložnostno celo *manjši petit*) se res opušča, ker se velikost črk čedalje pogosteje izraža s številom pik; kljub temu pa današnjemu navadnemu bralcu izraz *petit* več pove. V slovarju bi ga bilo treba še lep čas ohraniti, čeprav bi bil v sodobnem tiskarstvu že popolnoma opuščen; vsega, kar je nekoč obstajalo kot del vsakdanjosti, danes pa ne več (npr. *sulica, monokel, goldinar, onikanje*), vendar ni mogoče kar čez noč prezreti ali zatajiti.

Pisca pa upravičeno moti razlaga oznake *neobč.* (= neobčevalno) kot »knjižno neob-čevalno«. Ustrezno bi bilo brez »knjižno«, tj. pri praktičnem sporočanju (v knjižnem ali neknjižnem jeziku) se taki izrazi ne uporabljajo, živijo samo v knjigi oziroma na papirju. V § 1060 je povedano, da takih prvin knjižnega jezika »ne uporabljamo v navadnem sporočanju, ampak živijo bolj iz izročila knjižnega jezika«. I. Krambergerju tudi ne ugaja oznaka *poj-m.* (= pojmovno, tj. abstraktno); v slovarju bi pri besedi *pojmoven* lahko zvedel, da gre za vrsto (neštevnih) samostalnikov (poleg skupnih in snovnih imen), torej za pomemben jezikovni pojav, vreden slovarskega prikaza. Upravičena pa je pripomba, da bi morale biti vse krajšave predstavljene tudi kot iztočnice; da niso, se je zgodilo mimo volje uredniškega odbora.

Za **kurziv* imamo v slovarju SP naslednje izraze: *kurziven, ležeč, poševen, nagnjen (tisk oz. črka)*. Zdi se primerno, da bi se v strokovni rabi odločili samo za pridevnik *ležeč* (s t. i. mednarodno vzporednico *kurziven*) oziroma za zvezo *ležeča pisava/ležeči tisk* (z mednaro-dno vzporednico *kurziva*).

Svetovalci za slovarski del SP niso bili tolikšnega pomena (priložnostno sodelovanje), da bi jih posebej omenjali v uvodu.

2. Peter Weiss, 18. 11. 2001

V dopisu na spletišče SlovLit M. Hladnika tudi on obravnava rabo vezaja. Upravičen naj bi bil v besedah *avdiovizualen, jugovzhod* in *knezoškof*, ker da so to »vezalne zloženke«. V SP 2001 so pisane brez vezaja, ker jih tudi pojmuje podredno, npr. kot 'vizualen z avdiospremljavo', 'vzhod juga', 'škof, ki je (tudi) knez'. Pri *otorinolarinologija* pa gre za zelo utrjeno izročilo pisanja skupaj, čeprav je prav v tem primeru res upravičeno domnevati priredno razmerje v podstavi.

Weiss tudi ne pozna razloga za nestični vezaj pri tujih dvojnih priimkih. Mogoča rešitev bi bila, da bi ves čas ohranjali citatno obliko (tj. s stičnim vezajem), medtem ko druga možnost temelji na dejstvu, da ima nesporno citatno obliko le moški imenovalnik (npr. *Rimski-Korsakov*), vse drugo pa tvorimo in pregibamo po slovenskih vzorcih, torej v obeh delih (*Rimskega - Korsakova* kakor *Josipa/ Murna - Aleksandrova* ali *Karla/ Destovnika - Kajuha*). To velja tudi za gospo *Irène Joliot - Curie* (četudi ima tvorbo in pregibanje z ničtimi morfemi); pač pa pišemo s stičnim vezajem njen posamostaljeni svojilni pridevnik v primerih tipa (*gospa Joliot-Curiejeva* (ena beseda!)).

O pisanju tipa *Anamarija* oz. *Ana Marija* se ljudje odločajo pri krstu svojih otrok (pri nas ali v tujini) in njihova izbira ima dokumentarno vrednost, zato se je moramo držati. Na dokumentarnost smo vezani tudi pri tipu (*Mojca*) *Novak Pogačnik*; SP tu omenja pisanje z vezajem na prvem mestu, zahtevati pa tega ne moremo.

Glede primera *Posotelje - posoteljski*: pridevnik ni problematičen, če se nanaša na ime pokrajine, najsi se to glasi *Posotlje* (že v SP 1962, str. 633; prim. tudi *Duplje - dupeljski, Koltlje - koteljski*) ali *Posotelje*, medtem ko bi o (ne)upravičenosti same oblike *Posotelje* res še lahko razpravljali (lajšanje soglasniškega sklopa s polglasnikom v takem položaju ni nujno).

Sicer pa je Weiss novemu SP načelno nenaklonjen, saj že uvodoma – preden mu očita kaj konkretnega – takole useka po njem: »močno dvomim, da se da ravnati po predpisih in v skladu s primeri iz te knjige«. In potem na koncu: »Zato svarim pred tem, da bi ga uporabljali (da bi se ga celo naučili).«

3. Tadeja Knific, 19. 11. 2001

Sprašuje o dopustnosti ženskih oblik pri častniških stopnjah. Že v Vojaškem slovarju (1977) najdemo k *vodnik* tudi *vodnica* ter feminativa *poročnica* in *kapitanka* (ne vemo, zakaj je umanjkala *stotnica*).

4. Lucija Čok, ministrica, 19. 11. 2001

Novi pravopis bo »z veseljem uporabljala in ga ob /.../ obiskih na slovenskih šolah podarila učencem, dijakom in študentom«.

5. Mojca Luštrek, 19. 11., 10. 12. in 14. 12. 2001

V slovarju novega SP pogaša besedo *klepetalnica* (tega simpatičnega žargonizma z računalniškega spletišča žal nismo pravočasno opazili), sumljiva pa se ji zdi oznaka *knj. pog.* pri besedi *cede* (res bi bilo ustrežnejše *žarg.*). Novi SP ji je sicer »neznansko dobrodošel«.

V naslednjem dopisu nas M. Luštrek vprašuje, kako je z zapisovanjem predvsem s stičnostjo znamenj za »odstotek« in »stopinjo«. V slovarju je pri iztočnici **odstotek** jasen primer zapisovanja s simbolom: pet (odstotk)ov <5 %>, torej nestično. Pri tvorjenkah na ...*odstoten* pa bi lahko prišlo v poštev tudi stično zapisovanje tega simbola v kombinaciji z vezajem in črkovno izpisano pripono *-en*, npr. *5%-en* (ali celo *5- do 8%-en*, kar ni isto kakor *5–8 %*) »pet

do osem odstotkov«). (Mogoče se je namreč strinjati z mnenjem M. Kocjan o načelu, da si pri raznovrstno pisanih delih tvorjenk – s števčkami in črkami, z grškimi in latiničnimi črkami, s simboli in črkami idr. – pomagamo z vezajem, npr. *5-razreden, A-vitamin, β-žarki*; vendar je taka raba stilno neproblematična samo pri tvorjenkah, ki imajo simboliško oziroma sploh »drugače« zapisano sestavino na prvem mestu. Pisnega poigravanja z besedami, ki imajo simboliške sestavine na nepravem mestu, npr. *nekaj-%-en*, ne priporočamo, ker je tvegano za napake, nesporezume in stilistične skrajnosti (pri dosledni uveljavitvi omenjenega načela npr. celo z dvema vezajema: *5%-en, 10-\$-ski*). Tega se je treba posebej zavedati pri strokovnih besedilih z zelo specializiranimi obrazci, enačbami ipd.

Pri znamenju za »stopinja« bi se morda kar držali SP: na splošno (prednostno) levo-stično (20°), vendar pri toplotnih stopinjah v strokovnih besedilih tudi desnostično (20°C); pri kotnih stopinjah je raba desnostično neugodna in pogosto celo nemogoča, ker za desno stičnost ni nikakršne grafične opore (prim. *prileteti pod kotom 45^\circ in eksplodirati*).

V tretjem dopisu M. Luštrek navaja svoje pridržke glede nekaterih rešitev v novem SP ali zunaj njega. Da je prav *bremenopis* (ne pa **bremepis*), ji pritrjujemo z iztočnico v slovarju; prav ima tudi, ko si k *evru* želi še pridevnik *evrski* (tega pa v tem slovarju še ni). Okrajšavo *gl.* bi bilo treba vnesti med splošne normativne oznake v § 1062, saj niti v skupnem seznamu krajšav (§ 3) niti v slovarju ni posebej pojasnjena njena slovaropisna raba (namreč to, da je slovarska enota s to oznako občutno manj priporočljiva od one, h kateri nas *gl.* napotuje, npr. *alineja gl. alineja*); nasprotno pa bi bilo treba tudi kot slovarsko iztočnico predstaviti oznako *vznes.*, zdaj navedeno v § 1063. V seznamu oznak nam je nekdo (kakor že večkrat pri natisu SP I Pravil) likvidiral črno piko kot oznako za prepovedano besedo ali besedno zvezo. Zakaj je pri *dudica* in *dudka* oznaka *otr.*, pri *striček* in *tetica* pa ne? Prvi dve besedi imata poleg oznake pripisano nevtralno vzporednico *duda* in zadnji dve bi morali biti obravnavani po enakem načelu, tj. z oznako *otr.* namesto *manjš.* Res bi bilo dobro, če bi bil v slovarju pri besedah kot *ministrstvo* naveden še predlog v oz. *na*, npr. *delati na ministrstvu, učiti na gimnaziji, preiskovati v ambulanti. Zveza obravnavati na odboru* je najbrž nastala metonimično iz *obravnavati na seji odbora* in bi zaslužila oznako *neurad.* ali morda *prakt. sp.* — Obliki *njih/nje* uporabljamo za tožilniško pozajmljanje samostalnikov, posebno če gre za osebna bitja; za utemeljevanje rabe kazalnega zaimka namesto osebnega je potrebna ponazoritev z daljšim sobesedilom, npr. *Dal je otrokom tudi lepa darilca; ta* (raje kakor *njih/nje* ipd.) *je bil prinesel iz Prage.*

Če nam kaj slovničnega bolj ugaja kakor kaj drugega, ni treba, da bi za nas boljše ime-novali »zlahtno«; je recimo boljše, vsečnejše, v SSKJ je za to na voljo še ustreznica izbrano. Oznaka *neobč.* v novem SP pomeni, da se izraz ne uporablja kot nezaznamovano, nevtralno sredstvo (temveč iskano, papirnato, živeče samo iz knjižnojezikovnega izročila, predvsem pisnega – prim. odgovor na pripombe I. Krambergerja). — Glede pomenskosti slovar že v uvodu (§ 1152) pove, koliko jo upošteva. Pravopisni slovar ni tekmeč Slovarja slovenskega knjižnega jezika; ti dve deli se dopolnjujeta, le redko si nasprotujeta – in tedaj se je pač treba odločiti za (praviloma boljše) novejše. Pri omahovanju med *ponavadi* (SSKJ) in *po navadi* (SP) je druga možnost bolj utemeljena, ker med *po* in *navadi* lahko vstavimo še katero besedo, npr. *po stari navadi* (kdor se kljub temu ne more odločiti, ima na voljo še sopomenski prislov *navadno*). Z besedo *posledično* ni narobe nič drugega kakor to, da je bila pri sestavljanju geslovnika prezrta (praviloma je boljša od frazeoloških zvez tipa *v posledici* (*je umrl*), *čaka ga obsodba in*) *kot posledica* (*ječa*). Pri izbiri med *primerom* in *zgledom* naj se brez jasnega sobesedila ne zahaja v skrajnost (*Vsem so ga dajali za zgled. Poišči slovarski zgled rabe*

strokovnega izraza. — Kot primer deželnega vina je omenil teran. Pri dokazovanju pravila je navedel šestnajst primerov. — Da naglaševanje *spórazum* ni pravilno, nam pove slovarski del novega SP; posebno na televiziji pa se sliši že večkrat kritizirano *Úkrajina* ali *Nórveška* (že v SP 1962 zapovedano *Ukrajína* in *Norvéška*). Besedi *anéks* in *alíneja* sta tako naglašeni tudi v novem SP; mogoče bi bilo seveda posebej prikazati njuno napačno naglaševanje in ga hkrati prepovedati ... ampak podobnih primerov je na stotine. Glede rabe glagola *posredovati* je zadeva v novem SP čisto dobro obdelana, saj imajo problematični primeri pripisano slogovno oznako in dodane nevtralne sopomenke (*sporočiti*, *dati* ipd.); pač pa bi bilo res treba zvezo *temu ni tako* predstaviti kot posebno iztočnico s črno piko, tj. prepovedati tako rabo (SP 1962 je ta germanizem že prepovedal).

6. Peter Štrukelj, 19. 11. 2001

Sprašuje po besedi *pasnica*, menda pogostni v stavbarstvu. V novem SP je ni, zaman jo je iskal tudi v SSKJ. V naših starejših slovarjih (Pleteršnik, Glonar, Janežič) je prav tako ni. Vprašati bi bilo treba še na FAGG. Menda ni iz korena *pass(er)*, *pas(irati)*, zveni pa prijazno.

7. Simon Lenarčič, 24. 11. 2001

Njegovo osemstransko pisanje »ni kritika SP kot celote, saj so vse navedene pomanjkljivosti kaplja v širnem pravopisnem morju«. Pripombe k novemu SP je podal po skupinah. Pogrešane iztočnice: S. Lenarčič upravičeno pogreša *pop* za sicer uslovarjeni *popart*, enako še *etno* (kakor imamo *tehno* poleg *tehnoglasbe*). Pogrešano izpeljanko *basbaritonist* si pač lahko vsakdo sam napravi na podlagi *basbariton* (ta je v slovarju) + priponsko obrazilo *-ist* (tudi to je v slovarju); po taki poti se da z enotami, predstavljenimi v slovarju, samostojno priti tudi do pogrešane besede *bejzbolist*. Kot izhodišče za samostojno tvorbo *otonemljati* ali *iztočničarsko* imamo uslovarjenih po več enot iz istih besednih družin, npr. *tonem*, *tonematik*, *tonemičar*, *tonemski*, *tonemskost* (prva in četrta od naštetih besed sta tudi razloženi v slovarčku na str. 207) ter *iztočnica*, *iztočničenje*, *iztočniški*. V slovarju sta *Poe* in *Poejev*, to pa je zadostno izhodišče za neproblematično nadaljnjo izpeljavo vrstnega pridevnika *poejevski* (ta je sicer izrecno predstavljen v § 987) in prek njega prislova *poejevsko*. Pri prevzeti zloženski sestavini *baby-* se različici *bebi-* oziroma *bejbi-* razumeta kot starejša oziroma mlajša vzporednica oziroma kot omahovanje med njima, pri *bezbol* sta zapisani oznaka in navadn(ejš)a oblika *bejzbol*.

Problematika tako že prehaja v oblikoglasje: S. Lenarčič se tu ustavlja pri besedi *akso-lotel -tla*, zapisani namesto slovenščini neprilagojenega *aksolotl*; oblike na soglasniški sklop *-tl* ipd. je svoj čas po Čehih zagovarjal Pohlin, vendar za redno knjižno rabo niso primerne, oziroma jih srečujemo samo kot pisne posebnosti v nekaterih priimkih (npr. *Kmecl*). Pri obliki *bahtiar* imamo zapisano gl. *bahtijari* (kakšno vrednost ima pri tem *gl.*, glej pri odgovoru na pripombo M. Luštrek).

Lastna imena: Pisec najprej pogreša nekaj prebivalskih imen, npr. *Karn*, *Karnka*, *Obri-nja*. Te (in take) besede se navadno rabijo samo v množini, kot imena ljudstev (*Karni*, *Obri/Avari*). — Pri imenu *Tezej* bi morala biti namesto oblike *Teseus* zapisana imenovalniška dvojnica *Tezeus*, saj se novi SP ravna po pravilu, da se osnove grškega ali latinskega izvora domačijo, njihovi edninski imenovalniški končnici pa se pripisuje citatna dvojnica. Omenjeni slovarski sestavek bi se tako moral glasiti: **Tezej** -a /.../ im.(enovalnik) tudi Tezeus. — *Britanskohonduražan* +res mora imeti š namesto ž (primer obravnavamo kot lapsus, ki ga je treba odpraviti). — Nam bi tudi bolj ustrezalo, če bi se bili zemljepisci namesto za

Fersko otočje odločili za *Ferersko otočje*, ker bi potem tvorili prebivalsko ime *Fererec* oziroma *Fererka* namesto manj uglasjenih *Ferec* in *Ferka*. — Dopisniku moramo dati prav, da bi bilo ime prebivalca pričakovati tudi pri krajevnem imenu *Salt Lake City*, in sicer tako po zgledu *Oklahomacityčan* kakor po *Newyorčan* ipd. — S. Lenarčič pa bi bolje zadel, če bi za prebivalca Slonokoščene obale predlagal tvorjenko *Slonokoščenoobalec* in ne *Slonokoščenoobalčan* (gre za deželo, ne za naselje). — Zakaj za pravopisni slovar ni bila predlagana iztočnica *Nuba*, ne vemo natančno (v času nastajanja geslovnika je bil ta etnonim pri nas še zelo eksotičen), množina tega imena pa bi se pravilno glasila *Nube*, ne *Nubci*, kakor predlaga dopisnik; ženska oblika bi bila *Nubinja*. Prebivalec Nubije bi bil *Nubijec*, prebivalka pa *Nubijka*. — *Izolčana* oziroma *Izoljana* ima novi SP po leksikonu Slovenska krajevna imena (obliki *Izolčan* in *Izolčanka* ima tudi Šlenc v Velikem italijansko-slovenskem slovarju); nekateri zagovarjajo obliko *Izolan*, ta pa je bolj italijanska. — Krajevno ime *Alma Ata* je prišlo v novi SP še ob preverjanju po Collinsu iz leta 1995, zdaj pa bo treba spričo novega glavnega mesta *Astana*, o katerem nas je poučil Lenarčič, dodati še prebivalski imeni *Astančan* in *Astančanka*. Zahvaljujemo se tudi za informacijo o preimenovanju mesta *Cluj* v *Cluj-Napoca* (že leta 1970?), pristavili mu bomo novi prebivalski imeni *Cluj-Napočan(ka)*. — Tudi v novi izdaji SP najbrž ne bo imen prav vseh držav na svetu (npr. *Tuvalu*, *Kiribati* ali *Aruba* s po 8200, 66.250 oziroma 62.500 prebivalci), gotovo pa bomo dodali *Vzhodni Timor*. — Slovenska roditeljska oblika od *Kvarner* je pač *Kvarnerja*, nikakor ne *Kvarnera* (saj niti *Schiller* ne ugovarja sklanjanju *Schillerja*).

Dvojnice: Verjamemo, da pridejo ugankarju prav, vendar jih samo zaradi ugankarstva ne kaže ohranjati. Torej naj bo samo *Kastilja* (brez *Kastilija*), iz nje pa *Kastiljec*, *Kastiljka* in *kastiljski*. Pri *British Honduras* že v Collinsu beremo, da je to »nekdanje ime za Belize«, samostojno državo od 1981 (imamo jo že v slovarju). — Lenarčič nima prav, ko želi zameno prilastkov *Dolnji* in *Gornji* v *Spodnji* oziroma *Zgornji* (npr. pri *Avstriji*), saj imamo v SKI veliko imen prav z *Dol(e)nji* in *Gor(e)nji*. — Pri *Čedadu* imamo poleg nevtralnega *čedadski* in *Čedadčan* zapisano »tudi« *čedajski* oziroma *Čedajec* – dvojnici smo pustili zamejcem na ljubo. – Špansko mesto *Sevilla* (izg. [sevilja]) ima pridevniško obliko *seviljski* po t. i. Solarjevem pravilu, vendar to pravilo velja samo za pridevnike na *-ski*, pri prebivalskih imenih pa ni razloga za pisno spremeno zadnjega soglasnika podstave (torej ostaja *Sevillčan*); po istem načelu imamo pridevnik *bolonjski* in samostalnik *Bolognčan*. Novi SP pri *Assisi* in *Arrezo* navaja samo sodobne oblike, dopisnik pa pogrēša še zgodovinski *Asizijec* in *aretinski*. Najbrž nista potrebni. Tudi prebivalsko ime *Bydgoszczan* je v pravopisnem slovarju upravičeno zapisano brez dvojnice, v Pravilih izpisana oblika *Bidgošč* pa bi morala biti v oglatem oklepaju in z malo začetnico, torej samo kot zapis izgovora, saj ni razloga za pisno domačenje. — Kadar gre za prebivalce, tudi ni nobenega razloga za zameno mehkega *ć* (kakor je v besedi *Bihać*) s trdim *č* (ostaja torej *Bihačan*); in kakor nismo pisno podomačili rodovine *Obrenović*, tega ne bomo storili pri množinskih *Obrenovićih*, prav tako najbrž ne pri *Bilečanu* (čeprav našemu načelu v tem primeru nekoliko nagaja naslov pesmi *Bilečanka*). Kje v Pravilih je uporabljen zapis te besede s trdim *č*, nismo mogli najti, pisec pa ustreznega mesta ni navedel (na str. 177 smo našli zapis *Nikšič*, vendar samo kot tipografsko zamenjavo). — Pridevnik h *Kirgizija* bi bil boljši *kirgizijski*; *kirgiški* gre h *Kirgiz(i)*, *Kirgizistan* pa bi bilo treba na novo vpisati (in mu dodati *kirgizistanski*, *Kirgizistanka*, *Kirgizistanec*), ker ga imamo že v atlasu iz leta 1992. — Tvorjenke *Litvanec* ni dobro zagovarjati, prav je *Litovec* (in k temu *Litovka*, *litovski*, *litovščina* – ne *litavščina*). Prav tako ni dobro *Peruanec*, *Samoanec*, saj je pri prvem podstava *Peruj-*, pri drugem pa (manj očitno) *Samoj-* (prim. *Na svetu menda ni dveh Samoj.*).

— Neupravičena je kritika pisanja *Savdska Arabija*, saj imena držav podomačujemo. — Pri kraju *Osp* je prebivalska oblika po SKI *Osapec* odpadla, ker pri moškem spolu navajamo največ dve različici (navedli smo *Ospčan* in *Osapčan*), pri ženskem pa le ustrezno prve oblike (drugače bi morali marsikdaj navajati še celo vrsto posebnosti, znanih oziroma sprejemljivih samo v krajevni in pokrajinski rabi). (Ironiziranje sestavljalcev SP pri tem vprašanju in še kje ni primerno.)

Nepopolne oznake: Ni jasno, kdo je zakrivil ugotovljeno neenotnost oznak pri žargon-skih izrazih *knap* in *knapovski*. Bomo popravili. Ne drži, da je pridevnik *efikasen* brez »kakrašnekoli oznake, ki bi odsvetovala ali pa prepovedovala njegovo rabo«: v SP ima ta beseda pripisani dve domači ustreznici – *učinkovit* in *ustrezen* (tako v vsej tej družini). Podobno sta glagolu *osporavati*, ki ima v slovarju črno piko, pripisana domača *zanikovati* in *ne priznavati* (lahko bi bilo še *spodbijati*); in prav tako je z *rakrana* – ima črno piko in vzporednici *velika slabost*, *napaka*. Bolj redka beseda *Bogorodica* ima kurzivno pripisano navadnejšo zvezo *Kristusova mati*, nima pa, kakor misli dopisnik, podstave *rodica Boga* (besede *rodica* v SP sploh ni), temveč je iz besedne zveze *tista, ki je rodila Boga*; *Bogorodnica* pa je najbrž premalo v rabi, da bi se uvrstila v slovar, in tako je pač tudi z *rodnico* in *rodnikom* (to dvojje že imajo Pleteršnik, SP 1950 in SSKJ). Besede *armija*, *opasač* in *šinjel* imajo v novem SP pripisano prva *vojska*, *armada*, drugi dve pa oznako *voj. žarg.* in domači ustreznici (*vojaški*) *pas*, (*vojaški*) *plašč*. Enako je pri *borba* pripisan *boj*, pri *smatrati* pa *imeti za*, *šteti za*; *povorka* ima oznako *pešaj.(oče)*, kakor je že v SSKJ.

Dvomni feminativ: Kritiku ne ugaja *Inka* ob moškem *Ink* in *Kurdovka* h *Kurd*. Res bi bilo bolje *Inkinja* oz. *Kurdinja* (*Inka* morda moti zaradi enakozvočnega ženskega imena). Pri *Čerkez* se je treba vrniti k SP 1962, kjer je dober feminativ *Čerkezinja*; *čerkezka* (čerkeška kapa) pa je treba pisati z malo začetnico in res s črko z.

Oznake za izvor besed, kakor jih najdemo v nekaterih angleških slovarjih, bodo pač še čakale, saj ne morejo odločilno vplivati na presojo stilne ali zvrstne vrednosti besed. (Sicer pa ni mogoče vsem ustreči: nekateri slovarju novega SP že zdaj očitajo, da je preobremenjen s podatki, ki ne spadajo v pravopisni priročnik, čeprav je jasno, da ima knjiga z naslovom Slovenski pravopis v našem jezikovnokulturnem izročilu že dolgo zasnovo in vlogo splošnega, vsestranskega jezikovnega priročnika.) H konkretnim pripombam S. Lenarčiča v zvezi s preverjanjem izvora in zapisa uslovarjenih besed naj kljub temu zapišemo nekaj pojasnil: prav ima pri ugotovitvi napake v zapisu imen *Dareos* (namesto pravilnega *Dareios* – in tudi domneva o premalo kritičnem prevzemu iz leksikona Cankarjeve založbe je pravilna) ter *Salustias* (namesto pravilnega *Salustius* – pregledovalec je prezrl tipkarsko napako), pri zasledovanju besede *agio* pa se najbrž moti, češ da ni italijanska: v Collinsu beremo pri njej oznako »iz it.« pa tudi v francoskem Littreju (1959) piše, da je »ital«.

Neenotnost med Pravili in Slovarjem: Pri obravnavi besede *Gize* (in različicah njenega zapisa) ima kritik načelno prav, vendar bi moral biti nekoliko natančnejši. Oblika *Gizeh* je v Pravilih novega SP (str. 188) zapisana za zgled nemosti izglasnega *h* in iz tega sledi naša podomačena oblika *Gize*, medtem ko je *Džize* (prav tam) navedeno kot zgled za slovenski izgovorni ustreznik arabskega *dž*, vendar z opombo, da »Namesto *dž* imajo v egiptovski arabščini *g*!...! *Gize*«. Oblika *Giza* pa najdemo v Collinsu (*El Giza*) in od tam je pri redigiranju brez uskladitve s Pravili prišla v naš Slovar. To bo treba popraviti. Podobno velja za hiperkorektni *Eremitaž* v Slovarju nasproti pravilnemu *Ermitaž* v Pravilih (str. 179), za *Pšemisl* (v Pravilih, str. 147, prim. § 174; v Slovarju samo *Přemysl*) in za *Hafez* (v Pravilih na str. 189, uslovarjeni *Hafis* je pač nemška domačitev).

Na koncu Lenarčičevih pripomb je še opozorilo na pisno dvoglasniško zvezo /ai/, ker v preglednici za japonsščino (str. 194) manjka, jo pa potrjuje iztočnica **aikido**, medtem ko imamo *bonsaj* že kar podomačeno. (Prav tako manjka dvoglasniški /ei/, gl. *kunreišiki* na str. 195, če ne gremo v dosledno podomačeno *kunrejšiki*).

8. Alenka Trop, 29. 11. 2001

Zagovarja obliko *taliban* (to navaja tudi SP 2001) in nasprotuje obliki *talib*, kakor so (z dobrim namenom, vendar prepozno) preinačili prvotno poimenovanje teh Afganistancev v dnevniku Delo. (Utemeljevanje P. Weissa v prid obliki *taliban* in dejstvo, da *talibov* ne poznajo nikjer okoli nas, nista zalegla.)

9. Anže Perne, 4. 12. 2001

Ta dijak 4. letnika Ekonomske srednje šole nam sporoča svojo kritiko jezika, kakor ga »gobjijo« zlasti na televiziji POP, deloma pač tudi na TV Slovenija. Kultura v rabi prevzetega besedja namesto obstoječega domačega je tudi po srednjih šolah na splošno slaba, nam piše. Jezik uličnih napisov pa kar vpije po državni intervenciji.

10. Marjan Poljanec, 4. 12. 2001

Meni, da *iv* besedi *Cronia* ni kar *j*, temveč ima samoglasniško vrednost. Po našem zapisu v Pravilih (str. 155) in v Slovarju ima vrednost *ij*, torej izgovor [kronija]. Za izgovor črke *i* v italijanskih besedah kot »kar *j*« pa imamo v Pravilih in v Slovarju npr. zgled *Piacenza*.

11. Milan Šuštar, 7. 12. 2001

Besedo *e-mail* nekako kar domači z *emajl*, vendar to ni sprejemljivo (gre za slengizem s hitro pojemajočim humorim učinkom zaradi enakozvočnosti z besedo s pomenom »lošč«); veliko boljša je *e-pošta* (imamo jo v slovarju). Ni mu tudi vseč nakazovanje ničte končnice z -ø, ampak tako je v jezikoslovju na splošno sprejeto. V slovarju pogreša besedo *letna* in prosi za pojasnitev njenega pomena. Po Webstru je to »čelna beseda slovarskega sestavka«, po naše **iztočnica**, tj. polkrepko natisnjeni izraz (beseda, besedna zveza, morfem) v slovarskem sestavku. To je mogoče izluščiti tudi iz našega prikaza besede *lematizacija* v slovarju. — In še glede razmerja med izdajo SP 1990 in izdajami od leta 1994 naprej: izdaja 1994 v ponazarjalnem gradivu upošteva spremenjena družbeno-zgodovinska dejstva po osamosvojitvi Slovenije, tudi stvarno kazalo je SP 1 (Pravila) dobil šele z broširano izdajo leta 1994 (od leta 1997 je to tudi v trdo vezani izdaji).

12. Maksimilijan Gulič, 13. 12. 2001

Oglasil se nam je z zanimivim vprašanjem o predponskih *u-* in *v-* pri glagolski obliki *u/vklenjen*. Glagola *ukleniti* v SSKJ ni, ni ga niti v Pleteršniku niti v SP 1962, je pa v Janežič-Hubadovem slovarju iz leta 1908 (*ukleniti* gl. *vkleniti*) in v Cigaletu iz leta 1860 (*Fesseln – ukleniti, uklepati*). Razločevanje med *u-* in *v-* je vpeljal Metelko (1825), starejši ohranjeni primeri z *u-* so po Škrabčevem mnenju redki, npr. *uiti*. Zdaj SP 2001 pri navaja pomene »dol, narobe, manj« in nekaj te pomenskosti je gotovo v *uklenjen* (zato bi tak glagol lahko izkazali kot iztočnico). Dopisnik pa pri *u-* lahko ugotovi tudi pozitivno novost novega SP, in sicer tam, kjer se za *u.*² pravi, da se pojavlja »pred vzglasnim v (*uvažati*) in pred imensko (tj.

zlasti samostalniško ali pridevniško) podstavo glagola«, npr. *unovčiti, ubesediti, uenosmeriti* (v SSKJ tega sploh ni, v SP 1962 pa samo tisto o *u-* namesto *v-* pred vzglasnim *v*).

13. Matija Lozej, 16. 12. 2001

Opozarja na besedo *zaposlenec* v novem SP (navedena je tudi v SSKJ), ki naj bi jo uveljavljal prof. I. Turk z Ekonomske fakultete, češ da je samostalniško rabljeni *zaposleni* ogrožen od množinske oblike - (*en*) *zaposleni* : (*trije*) *zaposleni*. Menimo, da ta ogroženost ni posebno huda, *zaposlenec* pa ima neko drugo prednost: iz njega lahko izpeljujemo svojilni pridevnik *zaposlenčev* in še kaj.

14. Marjan Koželj, 16. 12. 2001

V obsežnem dopisu najprej opozarja na samo »navidezno odlično kakovost papirja«, potem pa obravnava skoraj 200 strani Pravil novega SP. Ni še usvojil razlike med izrazijskimi pari kot *stavek – poved* ali *zvenečnost – zvočnik*; želel bi si tudi vsa »načela in definicije pojmov« takoj na začetku knjige in pa mednarodne fonetične transkripcije. Ne ugajata mu iztočnici *ptt* in *Bruselj*; prvo je simbol, nastal po likovni stilizaciji kratice *PTT* (Pošta, telegraf, telefon), zaradi reorganizacije podjetja pa tako in tako odмира; drugo je stara podomačenka (tako kot npr. *Pariz, Ženeva* ali *Varšava*) in je ne kaže zametavati. Tudi stava ločil na koncu naštevalnih enot ga moti, vendar pri tem ne vidi logike samostojnih vrivkov v petitu z naslovom **Pomni** (npr. v § 251–260). Predlaga pisne dvojnice *dd* ali *dd.*, *d. d.* ali *d.d.* (za slovensko pravopisno izročilo je sprejemljivo samo tretje) in sklicevanje na ustrezne številke paragrafov pri rabi nekaterih oznak v slovarskih sestavkih (to se nam ne zdi potrebno). *Glavico* bi naglaševal drugače, kakor je zapisano v SP 2001 (*glavica* je knjižnojezikovno živa samo v frazeološki zvezi s še bolj problematično *žebljico*) – Sledi še čez 70 konkretnih pripomb, večinoma nezadostno ali neustrezno utemeljenih, sprejemamo pa naslednje: simbol za »neskončno« je seveda ležeča osmica, tiskarski skrat pa nam je v § 16 podtaknil pokončno; isti grešnik je kriv za pisanje skupaj (*priročnem*) namesto narazen (*pri ročnem*), za nekaj motenj pri piki, vejici in pomišljaju (*Arabija – Turingija*); *Ajaccio* res ni dober zgled za italijanščino (saj je na Korziki) in ga kaže zamenjati npr. s *Piacenzo*; izraz *akouoakuo* je treba razvezati v zvezo *akouo akuo*; namesto *srbsko-hrvaška pisava* je bolje *srbška (oziroma hrvaška) pisava*; cirilsko črko *u* je treba zamenjati s črko *у*, *Köbenhavn* mora biti *København*.

15. Miran Špelič, 26. 12. 2001

Oglasil se nam je z upoštevanja vrednimi štirimi pripombami: (1) obliki *akouo* in *akuo* sta dve besedni enoti, ne ena (prim. odgovor M. Koželju); (2) pri *učlovečenje* bi lahko dodali zgled *učlovečenje božjega Sina* (navadnih, slovnično neproblematičnih glagolnikov ne ponazarjamo, imamo pa v novem SP *učlovečeni Bog*); (3) na str. 1593 pogreša še besedo *Trojica* (imamo pa *Sveta trojica* in iz nje je po pravilu o skrajšanih lastnih imenih napovedljiva tudi *Trojica* – prim. § 35); (4) za svetopisemskega prebivalca Korinta bi bila prava oblika *Korinčan* (zaradi starega in močnega izročila bi temu kot dvojnici – poleg *Korintčan* – radi pritegnili).

16. Mišo Vukadinović, 2. 1. 2002

Ali je katera stvar človeku *izziv* ali pa v *izziv*? Verjetno je boljša različica s predlogom (prim. *To mi je v čast, v ponos, v sramoto*).

17. Zdravko Kobe, 3. 1. 2002

Zakaj imamo obliko *udejanjiti*, hkrati pa obliko *brez j v dejansko*! Tako je že v vseh slovarjih od Pleteršnika do SSKJ, in sicer zato, ker gre v prvem primeru za pomen »spraviti kaj v dejanje«, drugi pa kaže na stanje po dejanju glagola *dejati (deti)*.

18. Jože Volfand, 14. 1. 2002

Vprašuje, zakaj v SP 2001 ni besed *lion*, *lionist* in *lionizem*, ko vendar gre za »mednarodno dobrodelno organizacijo, ki ima v Sloveniji skoraj 40 klubov, svoj distrikt in več kot tisoč članov«. Te besede kljub temu ni ne v SSKJ, ne v Enciklopediji Slovenije, ne v Leksikonu Cankarjeve založbe; našli smo jo komaj v Webstru 1996. Morda jo bo res treba spraviti v novo izdajo, čeprav vseh takih organizacij ni mogoče spraviti v pravopisni slovar.

Veseli smo zanimanja za novi SP in se vsem dopisovalcem lepo zahvaljujemo za pripombe. Kaj bo po našem mnenju mogoče upoštevati v novi izdaji tega priročnika, smo skušali nakazati v odgovorih.

* * *

Z združenimi močmi nad novi Slovenski pravopis

V zborniku 38. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (2002) so na 65 (205–270) straneh objavljena besedila okrogle mize, ki jo je »zasnovala in vodila« prof. dr. A. Vidovič Muha pod naslovom »Kaj je novega v knjižnem jeziku? – Ob izidu Slovenskega pravopisa«. Za mizo je sedlo devet oseb: poleg voditeljice še dr. J. Dular, član uredniškega odbora novega SP, J. Snój, ena izmed redaktorice novega SP, nato pa še trije s Filozofske fakultete v Ljubljani, namreč mag. V. Gorjanc, asist. N. Logar, štud. Š. Arhar, z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša še asist. dr. A. Žele, s Fakultete za družbene vede asist. T. Verovnik, z Mladinske knjige v Ljubljani pa M. Kocjan Barle. Od 9 prispevkov so razen dveh sestavkov (J. Dularja in J. Snój) vsi drugi skrajno negativistično zastavljeni že s samim uvodom. Oglejmo si jih po vrsti, kakor si sledijo v zborniku.

I.

A. VIDOVIČ MUHA pod zgoraj navedenim naslovom (207–213) že v prvem odstavku novi SP proglašaja za »precejšnjo zastranitev v načinu razmišljanja o jeziku, predvsem v razumevanju (knjižno)jezikovne norme«, in: novi pravopis da ima »podcenjevalno razmerje do aktualnega gradiva«, ker da mu je bil »onemogočen elektronski pristop«. — S čim to in tako prepričljivo utemeljiti, na to pa moramo počakati.

Pod 2 omenja »naslov Slovar Slovenskega pravopisa« (ukratičeno SSP), vendar takega naslova v SP 2001 ni. Vseboval naj bi »konzervirani jezikovni sistem« – kaj naj bi to bilo, pa nam ni jasno. Nadalje zamerja »jezikovni čut katerega izmed članov uredniškega odbora ali redaktorskega kolektiva« ter neupoštevanje »relevantnih računalniških besedilnih zbirk«. —

K temu naj pripomnimo, da so te zbirke šele s konca obdobja, ko se je besedje za pravopisni slovar (i)zbiralo.

V nadaljnjem ji je novi SP v svojem slovarskem delu »v glavnem ‘popravljen’ SSKJ«. — Seveda to ni res. SSKJ nam je služil kot glavna zbirka občnoimenskega besedja, lastnoimenskost pa si je bilo treba dobiti od drugod (od kod, je v Slovaropisnih pravilih povedano na str. 211). V zvezi s tem se mi je novi SP odprl na str. 1171: od iztočnice *porogati do Portugalska* sem iskal ustrezno v SSKJ ter ugotovil naslednje: večina iztočnic iz SP 2001 je tudi v SSKJ, ta pa se opira na Slovenski pravopis 1962 (oboje je seveda tudi razumljivo). Od stotih enot jih je 50 po SSKJ, 50 pa ne. Sam SSKJ ima 46 enot iz SP 1962, 18 pa jih je njegovih lastnih/novih, kje kak primer več ali manj. Misel, da so »gradivni viri uzakonjanja sodobne knjižnojehovne norme v pravopisnem slovarju strokovno porazni« (2.1), pa bo morala A. Vidovič Muha šele utemeljiti.

Nas pa je zanimalo, kaj vse je v novem SP na omenjeni strani umanjalo. V primeri s SSKJ smo dodali enote *porogljivost, porogljivčev, porokinja, poromanjen, poromuniti, poromuniti se, porositi, porošenost, porotničin, porozni, poroženost, port, portmone, porto..., portoznamka, portretiranka, portretirančev, portretistka, portretistika* (da o lastnoimenskih iztočnicah in podiztočnicah sploh ne govorimo). Zavrnili pa smo v novem SP naslednje enote iz SSKJ: *porokovati, poroštvovati, portativ, portepe, portič, portiera, portik, in portski* (a *portik* bi bili morali sprejeti).

Glede kritičarkinega očitka o zmanjšanju pomenske obvestilnosti v slovarskem delu novega SP pa naslednje: v uredniškem odboru novega SP je bilo sklenjeno, da se nevtralni pomeni besed oz. besednih zvez načeloma ne podajajo – tako je že v SP 1962 – (za to imamo SSKJ). Če pa je (pod)iztočnica za namembnega naslovnika pravopisa manj znana ali sploh neznana, pa smo jo osvetlili, tako kot je tudi v SP 1962, na več načinov: s približno identifikacijo, s slovensko ustreznico ob prevzeti besedi ali opisno; z navedbo stroke, v katero spada, z besedno zvezo, le skrajno izjemno z ničimer (eno takih enot (*veletovarna*) navaja V. Gorjanc). Pri SP 2001 gre za pri nas običajni tip pravopisnega slovarja, pri Pleteršniku ali SSKJ pa za slovar pomenov, zato glede tega nismo z njima prav nič tekmovali – in torej tudi ne upadli.

Kaj pa je res novega v SP 2001? To sem na internetu razložil v razmerju do SP 1962 – sedaj je to tudi že tiskano (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 12 (2002), str. 38–59), nekaj tega pa je skušala prikazati tudi J. Snov v sestavku za okroglo mizo, o kateri gre tukaj govor. — Nobenega namena tudi nismo imeli, da bi popravljali SSKJ, smo pa v SP 2001 podali jasno besednovrstnost, razvidno slovnično kategorialnost, spopolnili stilističnost, v pravopis uvedli tonemskost, in še in še.

Pod 2.3 kritičarka podaja 4 ugovore glede na: a) normativnost oznak, b) zvrstne in stilne oznake, c) novo izrazje, č) določno obliko pridevnikov v stalnih besednih zvezah.

K normativnosti oznak: Zakaj bi bili v SP 2001 proti grafskim oznakam, ko pa so taka znamenja običajna za vse dosedanje slovenske pravopise, začenši z Levčevim. Levec in Breznik sta pred nezaželenim ali slabšim slovenski knjižni jezik branila s križcem, Breznik-Ramovš z enačajem, ki jima je »kaz/al/ enakost izrazov (sinonima) ali pa pravilno slovensko izražanje«, npr. *celak = celec, brez da = slov. ne da bi /.../ čeprav*. V SP 1950 križec označuje nedovoljeno za knjižni jezik, zvezdica pogojno dovoljeno za knjižni jezik, enačaj pomensko enakost.

SP-ju 1962 zvezdica zaznamuje ljudsko izposojenko; puščica, da tisto na njeni levi ni najbolj domače ali najboljše; krožec, da tisto za knjižno rabo ni dovoljeno. SSKJ namesto

grafov uporabljaja izraza nepravilno in neustaljeno: *brez da* neprav., *bogata na kombinacijah* neustalj. (Črna pika pa mu je znamenje za začetek frazeološkega gnezda. Kdo je za SP 2001 predlagal črno piko za pojem 'prepovedano', se ne spomnim, v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981 je še ni.)

Žargon in sleng: Žargonsko in slengovsko se lahko govori v vseh štirih socialnih zvrsteh: v knjižnem zbornem in pogovornem, v pokrajinskem pogovornem ali v narečju. Slovenski pravopis skrbi za knjižno podobo slengovskih in žargonskih izrazov, zato jim upravičen predpisuje ustrezne knjižne svojilne pridevnike, končnice in medpone, torej: *gazda -e = gazdov* neknoj. ljud., *mačo -a* sleng. *mačov* (oblika svojilnega pridevnika na *-ov* je redaktorska ali korektorska pomota; narobe je tudi, da ni navedena oblika *z -em*); *brucevati brucevanje* šol. žarg. *z -e* po *bruc z -em, bručev* (enako *kruc*) šol. žarg.; *nono -a* °-*ta* pokr. prim.; *medo -ta* otr.

V zvezi s tem kritičarka še omenja enote *oči, miško, bimbo, bučko, debelko, rdečko*. Redakcija teh enot v SP 2001 se od onih v SSKJ loči le po tem, da enote *bučko* v SSKJ ni, *bimbo* pa ima v SSKJ navedeno rod. obliko *bimbota*, v SP 2001 pa *bimba*. Poleg tega ima variantna oblika *očita* črno piko (kakor jo imajo tudi svojilni pridevniki moških podstav s končnico *-a*, npr. Miha *-in*. Odzadnji slovar slovenskega knjižnega jezika navaja pri samostalnikih na *-o* rodilniško obliko *-ta* samo pri *bimbo* in *medo*, vsi drugi pa imajo obliko *-a* (npr. *bajaco, teraco, pončo*, vključno s podtipom *Makao* in *Mao*), nad 20 primerov).

Kritičarka pri 2.3.1 c) SP-ju 2001 pripisuje »potreb/o/ širiti obseg pravopisnega slovarja«. To je seveda vse kaj drugega, kakor se na prvi pogled zdi. Redaktorica je takoj prvi primer (*Dantealighierijev*) označila s krožcem, ker se tudi *Dante* rabi kot edino osebno ime kakor tudi *Alighieri* (tega drugega v SP 1962 ni), v Webstru pa beremo, da je *Dante* tudi fantovsko ime. Po zgledu na *francjožefovski* (v podstavi dve imeni) pa bi kdo lahko tvoril tudi svojilni pridevnik *Dantealighierijev* (namesto v SP 1962 predvidenega *Dantejev*). Vendar zloženske oblike svojilnega pridevnika ne bi bile nič nedopustnega. Nedopustna oblika pa bi bila *Leonardodavincijev*: v SP 1962 imajo namesto tega *Leonardov* ali *da Vincijev*. Oblika *Baudouindecourtenayjev* je čisto mogoča, redaktorica jo je zapisala, ker ima SP 1962 *Baudouinov* in *Courtenayev* (ime tega jezikoslovca pa je *Jan Ignacy Nięcislaw*, je pa tudi *Courtenay* lahko tudi fantovsko ime). Oblika *Lopedevogov* pa zasluži krogec, ker je *Lope* ime (celo ime je *Lope Felix de Vega Carpio*, v SP 1962 pa je naveden *Lope de Vegov*, kar je narobe, saj gre za tip °*Franc Prešernov*). In: *Ortegaygasetov* bi bilo čisto v redu, seveda pa ne *Ortegaygasetin*, pisateljevo ime pa je *José*.

Kritičarkina zasluga pri tem je le, da nas je opozorila na problem, ki nima enostavnih, še zlasti pa ne nepotrebnih rešitev v SP 2001. — Kritičarka pa naj si kar ogleda podobne vrste zloženskih pridevnikov na *-ski* v Slovenskih krajevnih imenih, npr. **dolenjekarteljevski* ali *ilirskobistriški, v SSKJ pa *francjožefovski*. Saj bi bili taki zloženski pridevniki možni tudi iz dvobesednih ženskih priimkov, npr. *Hočevar-Muhova* ali *Kocjan-Barletova*. Oblika °*Ortegaygasetin* pa je seveda povsem eksotična; redaktorica je verjetno hotela prepovedovati le obliko *Ortegin*.

Pri enoti č) tega razdelka kritičarka ugovarja načelu, da bi bila ženska z moškimi enakopisna imena podiztočnice. SP 2001 vse feminative stavi v podiztočnice: tako tip *ultraš m – ultrašinja* ž kakor tip *Saša -e/Saša -a m* proti *Saša -e ž*, za take moške oblike pa seveda prepoveduje oblike svojilnega zaimka na *-in* (svojilnik za ž. obliko pa tu ni zapisan, ker je čisto redno tvorjen; tudi *Anka -e* ga nima navedenega, pač pa ga ima *Anica -e* zaradi premene *c s č*: *Aničin*). Glede ljudskih feminativov priimkov naši kritičarki ne bom odgovarjal, sem pa ne-vem-že-katerič to storil v odgovorih na kritike tega onih, ki so nastopali s tem problemom

že pred našo kritičarko. Omenim naj le primer *akademik – akademikinja*, kjer bi kritičarka želela še dvojnico *akademka*, čeprav skoraj gotovo ve, da je oblika *akademikinja* zabeležena že v SP 1962. — Res narobe pa je, da v SP 2001 k primarno ženskemu poimenovanju *gospodinja* moškega poimenovanja *gospodinjec* nimamo v podiztočnici, ampak je iztočnica.

V enoti d) ima kritičarka prav, ko meni, da zveze *polagati račun o svojem delu* ni treba spodrivati s kako drugo sopomensko zvezo, pri *položiti roko nase* pa gre menda le za kalk iz nemščine (*Hand auf sich legen*). V SP 1962 je pri glagolu *položiti* veliko prepovedovanja s krožcem (v SSKJ pa seveda ni nič takega označeno z neustalj.). — Seveda je tudi pri razlagi stalnih besednih zvez (kritičarka jih sedaj ne imenuje več frazeologem, ampak frazem) treba upoštevati vid. Namesto kritičarkinega *biti s kom na bojni nogi* – ‘sprt’, *bojno polje* – ‘bojišče’ pa v SP 2001 dejansko beremo tako: za prvo [sprt], za drugo [bojišče] in oboje brez puščice. Kaj pomeni pokončni oklepaj, pa je jasno razbrati iz pravila v novem SP (§ 1062, str. 139).

Pri 2.3.2 se kritičarka najprej vprašuje, kaj bi bila razlika med knjižno pogovornim in neknjižno ljudskim: prvo je ena izmed značilnosti mestnih govoric, drugo pa je bolj vseslojno, večinoma prevzeto, a nedopustno v knjižnojezikovnem pisanju. Nato: praktičnosporazumevalno je posebna funkcijska zvrst (preostale tri pa so strokovna, publicistična in umeštnostna). Dalje: poudarjalno pomeni, da ima beseda večjo intenziteto od nezaznamovanega, tj. nevtralnega, čustvenostno pa se rabi kot splošna oznaka za tisto, kar ni izrecno/posebej določeno kot npr. ljubkovalno, slabšalno ipd. Neobčevalno je to, kar je v SSKJ »knjižno«; izobrazbeno pa je nekako tipa *Aristoteles* nasproti *Aristotel*, ali pa izrazi kot *ibidem* za »prav tam«, ali *Sapienti sat* »Pametnemu zadošča«, ko bi ga imeli v slovarju. Sicer pa je vse to mogoče razbrati v paragrafih 1059–1067 novega SP. Zgledi za neknjižno ljudsko so v knjižni jezik nesprejete prevzete besede (zlasti) iz nemščine, sicer v splošni rabi preprostejših govorcev slovenščine, nekaki barbarizmi, medtem ko so neknjižno pogovorni podobni izrazi iz mestnih naselij. Ko se bo kritičarka bolje seznanila z besediloslovjem in še s čim, ji bo tudi jasno, da je *sledje* sekvenca, *narečjeslovje* je dialektologija, kaj je *utvariniti*, pa je že sedaj sama ugotovila. Kaj vse je *tvarina*, lahko zve v SSKJ, tam se tudi kaj zve o *sekvenci* in celo o *narečjeslovju*. (Slovarček jezikoslovnih izrazov je v SP1 P nastal na izrecno željo pravopisnega kolektiva, za slovarski del pa ni bilo te želje.)

Pri zadevah pod 2.3.3 nam je pri navajanju domačih dvojnic k prevzetim strokovnim zloženkam šlo ne za »popolno zanemarjanje tradicije«, ampak za večjo razumljivost našemu naslovniku: *antropologija* npr. je pomensko manj dostopna kakor *človekoslovje* ipd. Že davno izročilo je namreč v slovenskih pravopisih, da se t. i. mednarodnemu izrazju pripisujejo domače ustreznice, npr. v Breznik-Ramovševem SP 1935, str. VI: »Tujke, lastnina knjižnega jezika, so tolmačene z domačimi izrazi ali pa so opisane; pripisani so uporabni in uporabljani slovenizmi.« Upamo, da kritičarka ne izključuje jezikoslovcev iz kroga tistih, ki pri tem lahko tvorijo novote, te pa potem upoštevajo tudi slovaropisci. Če se pogleda seznam oznak, SSKJ ga sicer nima, se vidi, da smo tudi tam sledili navedeni misli SP 1935, kakor sicer tudi SSKJ v § 52 Razlaga tujk. Nam se celo zdi, da so take slovenitve danes še bolj potrebne kakor včasih, ko je – tudi med jezikoslovci – znal osnove grščine in latinščine sorazmerno večji del izobrazencev kakor danes.

In še o mali podiztočnici pri pridevnikih. To je v SP 2001 novost: sobesedilne določnosti pridevnikov in dveh vrst števnikov (ločilnih in množilnih) slovar večinoma ne navaja, pač pa t. i. besednozvezno, lahko bi rekli frazeološko, npr. pri *zelèn -êna -o*: *zelen bor*; poud. *zelen*

študent |mlad, neizkušen| /.../ zelèni -a -o: zeleni radič; /.../ publ. zelena stranka |ekološka stranka|; ali: dvojen -jna -o /.../ dobiti dvojno plačilo proti dvojni -a -o: dvojni ulomek.

Še nikdar ni bilo to tako jasno urejeno, pa vendar tu kritičarka izraža toliko negativnega prav o predsedniku komisije za slovarski del novega SP. Ko pa že v SP 1962 na str. 8 beremo: »Pridevniki so zapisani v nedoločni obliki, tudi taki, ki se večinoma rabijo v določni.« / Seveda so tu mišljeni lastnostni pridevniki./

Novi slovenski pravopis ne označuje vrst pridevnikov (npr. kot lastnostnih, vrstnih, svojilnih ali v tem okviru še podrobneje), ampak vse zapisuje le trioblikovno, npr. zelèn -èna -o, slovenski -a -o, sestrin -a -o (in z ničtimi končnicami: bež -- --). Tip dovršen -šna -o v SP 2001 ni ponazorjen kot povedkovodoločilen; zgled za nedovršno rabo bi bil nemara *Ta glagol ni dovršen* s pomenom 'ne izraža omejenosti dejanja', ponazorjena pa je njegova mala iztočnica *dovršni -a -o z dovršni glagol*. Tako je tudi z *enosmeren*, kjer kritičarka meni: »*Za Promet je enosmeren* bi moralo biti *enosmerni*«. Naš odgovor: Ne: *enosmeren* pomeni 'dovoljujoč v eno smer'. Tudi za vrstne pridevnike, kakor je *slovenski*, bi bilo treba izkazovati povedkovodoločilno vlogo: *Ta jezik je slovenski* = 'Govorijo ga Slovenci' ali *Ta njiva je bratova* = 'pripada bratu'.

Še o kritičarkinih podčrtanih opombah.

Pripomba 1 govori o »neaktualnosti gradiva SSKJ« kot enega vira besedja za novi pravopis. Pa je skoraj vse besedje tega slovarja še zmeraj živo. (O tem prim. dalje spodaj pri N. LOGAR.)

Opomba 2: Kritičarka omenja pomoč svojih študentov pri ugotavljanju števila s črno piko, krožcem ali puščico označenih besed v slovarju novega SP. Pri tem sama nad črto nepopolno podaja, kaj ta tri znamenja v novem pravopisu pomenijo. Črna pika ne samo »prepovedano«, ampak tudi »besedo ali besedno zvezo, ki ne ustreza normi knjižnega jezika, ima pa knjižno vzporednico«, krožec ne samo »nepravilno glede na pravilno«, ampak tudi »prvino izrazne ali oblikoslovne ali skladenjske ravnine, ki ne ustreza normi/. / ob sebi /pa/ ima zmeraj pravilno dvojnico«; puščica ne samo »odsvetovano«, ampak »jezikovno prvino (besedo, obliko, naglas, zvezo)«, za katero je v knjižnem jeziku priporočljiva dvojnica«. (Pomoč študentov je omenjena še v opombi 5.)

Opomba 3: Ni res, da bi »se tonemi slovenskega knjižnega jezika določali na podlagi dolenjščine«, pač pa je J. Dular res pomerjal tonemskost v SSKJ (in večino seveda potrjeval) s svojo iz dolenjskega območja in pri tem marsikaj otonemljenega (npr. pri lastnih imenih) tudi izboljšal. Tudi V. Nartnik, ki je otonemljal v SSKJ neobstoječe besedje, je z dolenjskega narečnega območja jugozahodno od Ljubljane.

Opomba 4: Ne gre za »prvino knjižnega jezika, ki je privzdignjena dvojnica«, ampak za »prvino knjižnega jezika, ki je privzdignjena dvojnica h knjižni nevtralni prvini«.

Opomba 6: Kritičarka se vprašuje, kdo je osebek glagolske oblike »čutimo« v določitvi oznake nov. (novota, neologizem). Naš odgovor: Tisti, ki slovenski knjižni jezik govorimo in pišemo, seveda tudi tisti »s srednješolsko izobrazbo«, pa gotovo tudi uredniki in člani uredniškega odbora novega SP.

Opomba 8: V primerih kot *človekoslovje* ob *antropologija* ne gre za »podomačevanje«, ampak za vzporednice k prevzetemu, morfemsko neslovanskemu, manj ali sploh neznanemu.

Opomba 9: Uveljavljanje novote je potek, kaj bi se temu čudili.

Opomba 10: Beseda *novota* je na str. 133 SP določena kot »jezikovna prvina«, torej ve-lja za katero koli ravnino jezikovnega sestava. V slovarju je z |neologizem| pojasnjena zveza

besedna enota, pri iztočnici *neologizem* pa je samo povedano, da se namesto njega lahko uporabljata ánova beseda ali novotañ.

Opomba 11: Kritičarka na str. 212: »Le kaj je pri *dušeslovju* opustljivega? Seveda nič, saj je v zvezi »psihologija (dušeslovje)« druga beseda strokovna sopomenka prve, opustljivo pa je, kar je v okroglem oklepaju zveze »(strokovno) izrazje«.

Opomba 12: Kritičarka meni, da beseda *akindžija* ne more pomeniti tudi 'konjenik', kakor stoji v novem SP, ampak »konjenik ev. v določenem času v turškem okolju«. V Slovarju SP 2001 je *turški konjenik* med pokončnicama, to pa pomeni, da gre za »splošno pomensko uvrstitev« (str. 131). Ne nadomešča leksikonov. Pomen te besede je po A. Škaljića slovarju Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku (1965) »navalni konjanici; jurišna konjica koja je vršila upade u neprijateljsku zemlju«. Po istem viru je *spahija* »1. posjednik timara, spahiluka /.../«, lahko je tudi kristjan; 2. bolje stojeći seoski domaćin islamske vjere u Bosni i Hercegovini«. Oznake tipa »v določenem času v turškem okolju« novi pravopisni slovar nima.

In še k 13: Novi slovenski pravopis si ne lasti nobene drugačne vloge, kakor so jih imeli dosedanji naši pravopisi: ima normativno veljavo za pisne, glasovne in slovnične lastnosti besedja, obsega pa tudi njegovo stilistično vrednotenje. Prim. SP 1962, str. 5–6, točka 3: »Pravopisni del obsega v uvodu najnujnejša pravila, v slovarju pa daje pisno obliko besede. Ker segajo naloge našega SP čez meje golega pravopisa, je več poudarka na duhu jezika in na vzgoji dobrega.« Prebrati si velja še nadaljevanje te točke v SP 1962.

II

J. DULAR, Pravopisni kompromis ali kompromisni pravopis (SSJLK ZP 38/2002, 215–218) Dular je bil tudi član revizijske komisije za SP1 P. Na začetku svojega v naslovu negativnostno ocenjevalnega sestavka opozarja na značilnosti tímskega dela, ki ni zmeraj najoptimalnejše, saj v takem telesu »lahko zmaga /tudi/ glasnejš/i/, bolj nasiln/i/« ali pa se uveljavi »celo 'kravja kupčija'« – na kar vse kritiki del, ki pri tem nastajajo, docela pozablajo. Po tem uvodu pa Dular brani slovensko zasnovo pravopisa, ki ni samo pravopis in pravorečje, ampak še marsikaj; tak pravopis da dela »vtis dobrega in trdnega izročila«. Prepričljivo J. Dular zavrača očitke, da bi bil novi pravopis skrček SSKJ-ja. Teoretična podstava pravopisa da je bila objavljena, pri slovarju pa da ne gre za kakšno tekmovanje s SSKJ. Na koncu opozarja na deset slovaropisnih kategorij, pri katerih je bilo treba ustreznih rešitev še iskati: zapisovanje jakostnega naglasa pri besedah z obveznimi ločevalnimi znamenji, zapisovanje glasov v oglatem oklepaju, dognana besednovrstnost, izpisovanje oblikovnih posebnosti v oglavju, tonemskost, izpostavljanje vezljivosti, oznakovnost, identifikacija in pomenskost manj znanega, označevanje enot v besedni družini, podiztočničnost.

III

J. SNOJ, Nekatere značilnosti slovarskega sestavka novega pravopisa (n. d. str. 219–222) Gre za objektivno predstavitev dela redaktorjev pri novem SP. K temu nadórtnemu besedilu sicer nimamo večjih ugovorov, na nekatera avtoričina stališča pa se je le treba odzvati.

Pri 1 se ne strinjamo z njenim mnenjem o »avtomatičnem navajanju feminativov in svojilnih pridevnikov s preglašeno končnico«. Pri feminativih je namreč dovolj problematike, na kar kažejo tudi živahni odzivi več kritikov. Tudi glede »preglašene končnice« /prav bi bilo reči priponskega obrazila oz. izglasje besede/ svojilnih pridevnikov pa je treba reči, da nikakor ne gre za kak avtomatizem. Tiste enote, ki pri tvorbi pridevnikov na *-ov* ali *-in* nimajo nobenih težav ali posebnosti, v slovarju novega SP niso navedene, saj zanje zadošča

paragraf 956, vse druge (§§ 957–974) pa so posebnosti, ki v slovarju morajo biti navedene od primera do primera.

Tudi pri 1.2 (pojmovna imena na *-ost*) ne gre za »oblikoslovnopomenski avtomatizem«, saj je tudi za to izredno važno kategorijo veljalo še načelo zadostne pogostnosti (sploh pa bi bilo zmotno misliti, da bi oblike na *-ost* lahko imeli vsi pridevniki ali celo vse pridevniške besede. Ravno se mi je novi SP odprl na str. 318: od pridevniških besed imajo oblike na *-ost* le 4 pridevniki (*alegoričen, alieniran, aliiran in alikvoten*), 12 jih pa nima (*alergijski, Alešev, Alešovčev, atletski, alfanumeričen, algebraičen, algebrajski, algebrski, algoritemski, alifat-ski, alimentaren, alinejen*). Ali na str. 479: imamo *dobavnost, dobavitvenost, dobavljivost, dobnost, dobrost, dobesednost, dobičkaželjnost, dobičkonosnost, dobitnost* (9 primerov), nima pa teh oblik 12 primerov: *dobaviteljev, dobaviteljičin, dobaviteljski, dobavljavec, do-benski, dobermanski, dobičkarjev, dobičkaričin, dobičkarski, dobičkaželjnežev, dobičkaželjničin* in *Dobidov*. — Še zlasti nepredvidljivi pa so svojilni pridevniki pri živalskih imenih: imamo *jelenov* in *jelenji*, nimamo pa *srnjakov*; enako *srnin* in *srnji* ali *ščukin*, ne pa tudi *svinjin*, *kravin*, pač pa *svinjski* in *kravji*. Torej se vsaka slovarska enota te vrste individualno presoja. Saj vse uslovarjene besede oz. besedne zveze – imenovali bi oboje besedine – morajo ustrezati tudi načelu relativne pogostnosti.

2 Seveda so lastnosti števnost, živost, človeškost in vezljivost nekaj, kar »presega/ specialni značaj pravopisnega slovarja«. Vendar je tak tip slovarja pri nas uveljavljen. Vse te lastnosti so slovnično (in torej normativno) pomembne. Če si je urednik ustvaril modelček obravnave teh zadev, to ni mogla biti ne vem kako težka naloga: samo števno je brez oznake; če pa ima taka beseda lahko tudi neštevno rabo, se pa to pove. *Češnja* npr.: *vzeti si 3 češnje s krožnika, posekati 3 češnje*, vendar snovno *češnje jesti*; ali *krompir: olupiti 3 krompirje, z motiko posekati 3 krompirje* (stebila, grme), skup. *Krompir lepo kaže*, snov. *pridelovati, jesti krompir*.

V 2.2 (2.1 je umanjalo) je govor o vezljivosti. Treba bi bilo omeniti tudi predložno vezljivost: v SP 2001 je navedena najprej mestovna, nato ciljna: *sedeti na vrtu – iti na vrt*; ali pa *iti po cesti – iti po zdravnico* ipd. Seveda je podana le slovnična vezljivost, ponazorjena z najbolj tipičnim in enostavnim zgledom, ne tudi s »prenesenimi« udeleženci, iskanimi, eksotičnimi.

V 3 je govor o neki prekrivnosti nekaterih določevalnih prvin znotraj različnih »oznak«. Oznake same se ne prekrivajo, redaktorski pogreški pa so – kakor pri vsem človeškem – možni. Nihče ni nezmotljiv.

Točka 4 obravnava besedno/besednozvezno gradivo, ki je na razpolago na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, pri usklajevanju pa se je rabila tudi »računalniška zbirka *Nova beseda*«, ter še kaj dodatnega. — Torej ne izključno SSKJ, kakor kritiki radi zatrjujejo.

In še k podčrtnemu:

Opomba 3: Zelo prav bi bilo, ko bi bilo povedano, katere »kategorije slovenskega besedja« so »že obdelane« v SSKJ. V opombi 4 bi bilo treba povedati, da oznaka sam. SSKJ-ja v pridevniški podiztočnici ne obvezuje, da bi bile navedene samo tiste posamostaljenke, ki so dejansko obstoječe, ne pa da se stalno izpisujejo vse tri spolske oblike: *mladi -a -o* ima ponazorjene vse tri oblike, enoti *mrtvi -a -o* pa manjka ponazorilo za žensko, pri *satni -a -o* pa sta zгледа le za m. in ž. spol. Ali pa da bi se bilo kje povedalo, da so v SSKJ priredno zloženi pridevniki zgubljeni v obširnih sestavkih (npr. *črno-bela tehnika*), namesto da bi bili iztočnica, medtem ko v SP 2001 je iztočnica *črno-bel*.

K opombi 6: Seveda sta živost in človeškost slovnični lastnosti, pa tudi vezljivost: *videti*

Triglav proti videti soseda; Kdo/Kaj je ta človek (sosed, čuvaj); ali vezljivostno: *deževati dežuje* (ne *dežujem*, kakor je v SSKJ) ipd.

K opombi 9: Da je bilo pri SSKJ »izhodišče slovarja v knjižnem jeziku«. Mar je pri SP 2001 drugače, nemara tako kakor pri Pleteršniku (ki pa je tudi vsemu v slovar sprejetemu dajal knjižno podobo)? Sicer pa prim. iz SSKJ iztočnice *ravbar*, *kevder*, *ravbšic* (vse nižje pog.), *ravbarski* pa brez oznake; *žlajdre* pa SP 2001 nima, pač pa SSKJ z oznako nar.

In še k 10: Specialno gradivo za pravopisni slovar bi bilo sicer zaželeno, vendar ga tudi S. Suhadolnik ni mogel pričarati. Bil pa je prav on glavni naš iztočničar že v fazi NPNSP in potem še na začetku dela za slovar v 90. letih; in vzgojil je našo glavno iztočničarko, kakor je zapisana v SP 2001.

IV

V. GORJANC, Objektivizirani pogled na jezik in Slovenski pravopis (n. d. str. 225–228) Gorjanc je pravi zanikovalni gorečnejš novoga Slovenskega pravopisa (morda pa niti ne toliko iz svoje volje, kolikor iz trenda te okrogle mize). Takoj na začetku je neresičnost, ko meni, da slovar novega SP »temelji na gradivno zastarelem SSKJ, nedefinirani zbirki besedja /ISJ/ /.../ in na domačih in tujih slovarjih in enciklopedijah«. Gradivno novo v SP seveda tudi ni nebesedilno, saj so izpisi velikokrat vsaj besednozvezni; poleg tega se je v zaključni fazi upoštevala tudi izbesedilna elektronska zbirka besedja Nova beseda, res pa da ne tudi (komercialna) zbirka FIDA, na katero Gorjanc cilja. Besede za slovar novega SP so se zbirale tudi za načrtovani enozvezkovnik, začet tedaj kakor delo za slovarski del novega SP.

Kaj bi bilo narobe z izrazom »nabiralci besed«, pa z »iztočničarji« ali z »odobravanjem za slovar predlaganih enot«, nam ni jasno. Vse to je potrebno spričo dejstva, da ISJFR razpolaga še z blizu 400 000 potencialnimi (pod)iztočnicami. Obstajal je širši geslovník, nato ožji geslovník, na koncu pa še geslovník težkih mest, kjer se je bilo treba šele odločiti, ali naj kaj vendarle gre v slovar ali ne.

Gorjanc svoje pisanje stilizira npr. tako, kakor da ima pravopisni slovar besedno res samo »tisto, kar glede na korpusne podatke danes ni več aktualno«, potrditev te drzne trditve pa mu je le nekaj (menda 17) »neaktualnih« besed oz. besednih zvez. Tudi ko bi bilo očitano res, pa še zmeraj obstaja tudi zgodovina vsega, kar je bilo: njegov *apotr* verjetno tudi v križankah ne gostuje kaj pogosto; *ažiotaža* je v Webstru 1996 (agiotage), *bankar* (iz SSKJ) ima v slovarju novega SP pripisano boljša *bankir* in *bančnik*; *dekartelizacija* (iz SSKJ) je tudi v Webstru; od Gorjanca obširno obravnavani glagol *kotirati* prav tako najdemo v Webstru (*quote to state price, to state the current price*) ipd. Naj si Gorjanc kar sam izpiše iz Webstra vse tisto, ker ima za ne več v rabi, npr. *note* ipd.

Sami smo povedali, koliko pomenskosti prinaša naš slovar (prim. § 1152, pomenskost), nevtralnih pomenov ta slovar ne podaja (za to imamo SSKJ), pač pa novi SP načeloma označuje vse stilno zaznamovano in temu (zlasti čustvenemu ter prevzetemu) po možnosti dodaja nevtralne izraze ipd. Glede tega, kaj ima slovar novega SP v pokončnem oklepaju, se bere na koncu navedenega paragrafa: »Splošni ali približni pomen manj znanih besed ali njihove rabe je podan v pokončnih oklepajih.« Glede zveze *družba z omejeno odgovornostjo* Gorjancu ne dajemo prav, čeprav se je prej govorilo z *jamstvom* (nem. Haftung). Glede besede *principal* pa ima prav (redaktor je grajano prepisal iz SSKJ): v Webstru beremo: 1. prvi ali najvišji pa rangu, pomembnosti, vrednosti itd., šef. Naš slovar nikakor nikogar ne prepričuje, da je z normativnega vidika v besedilih ustreznejše uporabljati razlago kot poimenovanja; take negativne prisose bi kritik moral dokazati z izpisom primerno velikega števila takih primerov,

kakor je navedeni glagol *zbankrotirati* – *povzročati finančni polom* /tudi Homer je kdaj zadremal/, kritik pa bi bil pri *zbankrotiran* lahko odkril zvezo *finančno propadel*.

Kako naivno (prav pokvarjeno) je misliti, da bi se slovarniki v svoji nemoči zatekali k zamolčevanju, npr. v primerih *menedžer* ob v slovarju neizkazanem *manager* (in njegovi družini). Kaj pa če se je menilo, da se to lahko že pisavno podomači? Kako se ta pojem piše v angleščini, pa spričo »vsesplošnega« znanja angleščine res ni nobena skrivnost. Ena kritičarka pa je novemu pravopisu očitala, da ima po nepotrebnem še tip *weekend* gl. *vikend*, *buffet* gl. *bife* (za kar bi bili včasih rekli, da so okusi in zaušnice različni).

Glede tega, kako se v novem SP v omenjenem okviru podaja pomenskost, naj pove-mo: identifikacija je potrebna pri manj znanem, zlasti lastno-, vendar tudi občnoimenskem; pri vsem čustveno zaznamovanem je v pokončnicah naveden nevtralni izraz (to seveda ne pomeni, da čustvenega počez odsvetujemo); nadrejena sopomenka je podana v kurzivu (če ni enobesedna, je pa besednozvezna); pri izrazju je še neuveljavljeno podano v lomljenem oklepaju; vsemu prevzetemu je po možnosti dodan domači ustreznik, če obstaja. Kjer gre za zelo zapleteno pojmovnost, je navedeno vsaj področje, na katero taka enota spada, redko kdaj pa je redaktor(ica) to dolžnost tudi opustil(a). Iz navedenega se vidi, da je krivično misliti, da vse to normativno ni določeno.

Glede očitka pri oznakah naj povemo, da je Gorjanc večkrat čisto brez ponazorila, z druge strani pa zahteva, da bi slovarniki morali podati merila za označevanje, namesto da bi se zadovoljil s presojo podanih oznak. — Morda pa bi bilo le dobro: ko bi se Gorjanc sprijaznil s pojmom praktično sporočanje, da ne bo predenj stavil »t. i.«; koristilo bi mu tudi, ko bi ločeval *besedje* in *besedišče* ali namesto *kriterij* rabil domače *merilo*; ko bi manjkrat rabil zvezo »še posebej«, se naučil rabe dovršnih in nedovršnih sedanjkov in se sploh bolj gibal v okviru tistega, kar res pozna; še zlasti pri sodbah, kot je zaključna, češ da je slovar novega SP »pravi slovarski anahronizem«, saj bralec komaj opazi, da mu to velja za »glede tega«. Kaj je slovaropisje SP v primeri s SSKJ (po Gorjancu »ideje novega pravopisja v 60. letih 20. stoletja«), pa bi bralec prej kot iz Toporišičevega tipkopisnega gradiva ob tiskovni konferenci novega SP razbral iz istega avtorja na internetu prikazanega pisanja z naslovom *Novi, šesti Slovenski pravopis* (kar je bilo predavano že na slavističnem zborovanju v (Novi) Gorici 1. 2001, sedaj pa je natisnjeno tudi v 12. zborniku SDS z omenjenega zborovanja).

V

N. LOGAR, Računalniško izrazje v *Slovenskem pravopisu 2001* (229–233)

Avtorica obravnava 149 (pod)iztočnic z oznako rač. oz. rač. žarg. Njen sklep je ugovarjanje od založbe novega pravopisa formulirani oznaki novega slovarja, da gre pri SP 2001 za »priročnik sodobne slovenščine«, to pa zlasti »zaradi izpustitve vrste leksemov« s področja računalniškega izrazja; vendar tudi zaradi nejasnih meril za uvrščanje leksike v slovar«.

Ko sem to prebral, sem imel odprto 759. str. novega SP. Iztočnice (in podiztočnice) v desnem stolpcu te strani so naslednje:

<i>kodrolašček</i>	<i>Kogoj (-evka, -ev)</i>
<i>koeficient</i>	<i>Kogovšek (-škovka)</i>
<i>koeksistenca</i>	<i>koherenca</i>
<i>koeksistenčen</i>	<i>koherenten</i>
<i>koeksistirati</i>	<i>kohezija</i>
<i>kofaktor</i>	<i>kohezijski</i>

<i>kofe</i>	<i>koheziven (-vnost)</i>
<i>kofein</i>	<i>kohorta</i>
<i>kofeinski</i>	<i>koincidenca</i>
<i>kofetar (-ica, -jev, -ičin)</i>	<i>koincidenčen (-čni -ost)</i>
<i>kofetek</i>	<i>koincidirati</i>
<i>Kog (-ovski, -ovčan, -ovčanka)</i>	<i>koine</i>
<i>koga</i>	<i>koitirati</i>
<i>kogar</i>	<i>koitus</i>
<i>kogar koli</i>	<i>kojne</i>
<i>kogeneracija</i>	<i>kojot</i>
<i>kogeneracijski</i>	<i>Kojsko (kojščanski)</i>
<i>kognitiven</i>	

Pa ne, da je vse to besedje narobe izbrano!?

Glede računalniškega izrazja pa je vsem nam že več kot zadoščeno s slovarjem tega izrazja, ki nam ga je dala Založba Pasadena (ne vemo, ali je po kalifornijskem ali teksaškem mestu), naslovljen Leksikon računalniške informatike, Ljubljana 2002, 786 str., avtorjev D. Pahorja, M. Drobniča, V. Batagelja ... et. al., s čimer bo po našem pomaganu tudi vsem, ki za to področje iščejo sveta v novem SP.

VI

A. ŽELE, *Slovenski pravopis z vidika vezljivostne aktualizacije starih in novih glagolov* (235–240)

Po (očitno obvezni) uvodni negativnostni sodbi o SP 2001 glede na naslovno izkazano problematiko to negativno sodbo kritičarka skuša utemeljiti v 3 razdelkih z naslednjimi enako negativnostno intoniranimi »argumenti«: neupoštevanje žive in aktualne jezikovne rabe; neustrezno oz. ne dovolj povedno označevanje glagolov oz. njihovih pomenov; ne dovolj jasno in ne dovolj povedno izražanje vezavnosti v slovarskih sestavkih.

Ta kritičarka novega SP je sicer disertirala iz tvarine vezljivosti in na podlagi doktorske naloge izdala knjigo *Vezljivost v slovenskem jeziku* (2001, 303 str.), tako da bi v normalnih okoliščinah lahko bili veseli njene pozornosti novemu SP s stališča vezljivosti. Kruh si služi v isti ustanovi kakor uredniki novega pravopisnega slovarja: vabili smo jo tudi k pravopisu, a je sodelovanje zavrnila.

Pa pogledajmo, kaj nam ima povedati.

V svojem že omenjenem pristopu te kritike slovarju novega SP očita »pomanjkanje jezikovno živega in aktualnega ponazarjalnega gradiva«, iz česar naj bi izhajalo »vezljivostno nazadovanje« v primerjavi s SSKJ.

Po našem bi kritičarka morala svojim bralcem uvodoma povedati, kako je vezljivost v SP 2001 sploh zajeta, zlasti seveda glagolska. Tako bi pri glagolu glede leve vezljivosti morala ugotoviti, da jo v novem pravopisu nakazuje navedba sedanjika v 1. os. ed., medtem ko na njeno odsotnost opozarja 3. os. ed., npr. *delati* -am nasproti *deževati* -uje. (V SSKJ *dežujem*.) Pri desni vezljivosti novi SP loči vezavnost s sklonskimi neimenovalniškimi oblikami (*koga*/česa, *komu*/čemu ipd.), npr. *dati* dam »komu/čemu *koga/kaj*« oz. *hrepneti* -im »po kom/čem«. Zgledi za okoliščine pa bi lahko bili tipa *ležati* -im ~ na travi oz. »omilj. ležati

pri kom, z/s kom« [spolno občevati s kom]. Drug zglede bi lahko bil glagol *leči*¹ in še *leči*². Po našem mnenju je bistveno vezljivostno podano, ni pa imel novi SP namena, da bi zajel vso pomenskost (in na njej temelječo vezljivost) (pod)iztočnic in malih iztočnic.

Kritičarka iz svojega desetletnega proučevanja vezljivosti v točki 1 navaja veliko lepih novih primerov vezljivosti, ne pove pa (prekontrolirali smo prvih 10 primerov), da jih tudi v SSKJ ni. Nato očita, da nekaterih pomenov glagolov v SP 2001 ni, sami pa smo v Pravilih povedali, da te ambicije SP 2001 ni imel. Če pa katere nove izraze novi SP le ima (*digitalizirati*, *informatizirati*, *surfati*), pa kritičarka očita, da nimajo vseh pomenov. Nadalje meni, da slovar SP 2001 nima navedenih nekaterih »glagolov s predponami oz. predponskimi obrazil« (vendar zadnjih tudi sama ne navaja). Prekontrolirali smo posamezne predpone novega SP: kritičarkinemu *doformulirati* v SP 2001 ustreza *dokuhati*; tako še: polastniniti = *pomleti*, predefinirati = *preoblikovati*, zasfaltirati = *zmodelirati*, razhroščiti = *razušiti*, vprogramirati = *uzavestiti*, oposamezniti = *oglušeti*.

Očitno bo torej tudi kritičarka morala upoštevati pomene in zglede v predponskih sestavkih novega SP.

Samo mimogrede: pri 1.1 se kritičarka upira glagolu *glavariti* in navaja le njegov pomen 'poveljevati', v resnici pa je v SP 2001 naveden tudi pomen 'biti poglavar' (kar ima že Pleteršnik: glavar biti, in SSKJ). Od kod je kritičarka dobila pomen 'poveljevati', ni jasno. Tudi *hiševati* ima polno pravico biti v slovarju SP (je v Pleteršniku), enako *guzniti* (ni neslovensko: je v Plet. in pri Bezljaju (goza)). Pridevnik *grizljiv* (za psa, človeka) je tudi v SSKJ, prav tako *četovati* (tega pa Pleteršnik nima).

Vsega pač ne vemo, kajne; zaradi tega je tudi treba biti pri (ob)sodbah previden.

V točki 2 kritičarka novemu SP očita, da ima »neustrezno« oz. ne »dovolj povedno« označevanje glagolov oz. njihovih pomenov. Toliko da ne protestira proti temu, da ima pravopis normativne oznake (razložili smo jih na str. 130–131). Veseli nas pa, da si je zapomnila, kaj pomenijo oznake črna pika, krožec in puščica k boljšemu, le z oznako poud(arjalno) (238) ni zadovoljna. Tukaj bi ji tudi priporočili spoznanje, da je nam udeleženec tako delovalnik kakor okoliščina, npr. *kadrovati* [pridobivati koga za delo]. V resnici imamo tu v SP 2001 *kadrovati* koga ~ mlade ljudi [pridobivati jih za delo, usposabljati jih]. Zakaj nas »ljubezensko« vzgaja, tudi ne vemo (češ da *osvajati* ni kar 'pridobivati ljubezen koga'. V SP 2001 imamo: poud. *osvajati* koga ~ ženske [pridobivati si njihovo ljubezen].

V 2.2 je kritičarka videti kar zadovoljna z ločevanjem polnopomenske in pomožniške narave glagolov *biti* in *postajati* (morda tudi *postati*), rada pa bi taki oznaki tudi pri *iznašati* (poglede/predloge/pritožbe). Glagol *iznašati* pa v takih primerih pomeni 'izrekat'. V SSKJ ima (sama tega ni navedla) taka raba glagola oznako »z oslajenim pomenom z glagolskim samostalnikom«, za novi pravopis zadošča prepoved (črna pika), kjer po zgledih iz SP 1962 oz. SSKJ za prepovedano predlagamo dobre rešitve: SP 1962 namesto *iznašati predloge* priporoča *predlagati*, SSKJ pa isti glagol priporoča namesto zveze *staviti predloge*. »Prepisala sta« (kakor se izraža kritičarka) torej tu tako SSKJ kakor SP 2001, SP je pa »prepisal« iz SP 1950 (v SP 1935 tega še ni). — Primeren izraz za tako bi bil prevzem.

V 2.3 kritičarka ni zadovoljna, da ima SP 2001 oznako dvovid(ski) namesto po SSKJ *dov./nedov.* oz. *nedov./dov.* Sedanjiška oblika takih glagolov, kakor je *alfabetirati*, kaže pravo sedanjost (torej je nedovršen), poleg tega je opozorjeno na nedovršnost deležnikov na *-oč/-eč*, dovršnost pa je značilno opozitivna glede na vid, kadar je oblika pretekliška ali prihodnjiška. Pri *alfabetirati* daje SSKJ zglede samo za nedovršnost (urejati po abecedi), v SP 2001 pa je tako: *alfabetirati* kaj ~ kartotečne liste, in ta rešitev dopušča dovršnost tipa

To bom jaz alfabetiral mimogrede (= 'bom zalfabetiral'), vendar predpanske oblike ni ne v SP 2001 ne v SSKJ. Še primer z *roditi*: SP 2001 z oznako dvovid. koga/kaj ~ otroka (kar je v nesedanjiku lahko nedovršno ali dovršno, v sedanjiku (*Drevje rodi le redke sadeže*) pa nedovršno, v splošnem sedanjiku (*Drevje vsako leto dobro rodi*) pa je to dvovidsko. V SSKJ ima ta glagol oznako dov. in nedov., nato pa: 1 'spraviti iz rodil /.../' (torej dovršno), tako tudi 2 'dati sadeže, plodove'; med drugimi zgledi je pač dvovidsko *krompir v teh krajih dobro rodi*. Pomenski opisi so vsi z dovršniki, čisto jasni samo nedovršni pomeni pa niso nakazani.

V razdelku 3 kritičarka navaja več očitkov. Prvi: »Ni upoštevan vsebinski udeleženeec« (*teči maraton*), namesto da bi rekla: »večkrat ni ...«, saj sama navaja naš zglede zanj *plavati žabo/metuljčka*, kjer je glede na SSKJ novota *žabo* (namesto *kravl* v SSKJ), kar navaja tudi SP 2001. (Tega »metuljčka« sicer omenja že SP 1962.) — Sledijo očitki o »nepopolnem prepisovanju«, pa recimo o zatiranju leve vezljivosti, konkretno *Priseljenci so se amerikanizirali*, čeprav zglede iz SP 2001 pove isto: *hitro se amerikanizirati*. Podobno pri *amortizirati* novi SP izpostavlja vezljivostni kaj (tj. *dolg*), pri a) pa je zglede *Stroj se bo amortiziral v desetih letih*. Ali je pri *utiriti se* res dovolj pogost človeški udeleženeec (nemara: *Sin se je končno utiril*), da bi moral priti v pravopisni slovar? (Tudi v SSKJ tega ni.)

Malo tvegane (res sprejemljive?) so želje, da bi pri spodrivanju netožilniških oz. predložnih udeležencev kar priznali tožilniške. Marsikoga (nas pa gotovo) verjetno moti tip *dogovoriti zadevo* (za 'dogovoriti se glede zadeve'). In spet pretirano, češ da ni »predstavljena možnost brez se-ja«: *solidarizirati boj koroških Slovencev* (ima pa SP 2001 *specializirati kirurgijo*), medtem ko je *alienirati* koga morda le vsebovan v našem *alieniran*. Tip *Zgodil se je narod* je menda vendarle prevzet srbizem (se mu je pa slabo dogodilo), *kaj dogaja* pa je anglizem (what is happening), in pač prebijemo brez njega (kakor tudi brez *doktorirati zgodovino*).

Končno še očitek o drugačnem sistemu iztočnic in podiztočnic v SP 2001 nasproti uveljavljenemu v SSKJ. Kaj je v tem smislu napačnega pri SP 2001?

V SSKJ imajo podiztočnice zlasti glagoli in pridevniki, pa morda osebni zaimki (za zglede vzemimo iztočnice *roditi*, *mIad*, *jaz*). Glagol *roditi* ima v SSKJ 3 podiztočnice: *roditi se*, *rodeč -a -e* in *rôjen -êna -o*, novi pravopisni slovar pa ima podiztočnico *roditi se* in malo podiztočnico *roditi* komu kaj, pri iztočnici (v zaglavju) pa izpisane še vse glavne oblike glagola: poleg sedanjika še velelnik, deležnik ne -č, opisna deležnika na -l in -n ter namenilnik (če obstaja, pa še glagolnik pomenskega tipa *to*, *da*). Deležniki stanja pa so v SP 2001 iztočnice (*rojen*, *osivel*), če so dovolj pogosti pa potem kakor vsi pridevniki še samostalnik na -ost (npr. *o-sivelost*). — To je vendar komaj kaj slabše od rešitev v SSKJ, kjer morate posebne oblike razbirati iz nepreglednih preglednic na začetku slovarja (oz. v 1. knjigi petzvezkovnika).

Pridevnik ima v SSKJ podiztočnico prislov (*lahek*: *lahkó* /brez tonema/, nato pa še podiztočnico tipa *lahki -a -o* sam. /spet brez tonema in z zgledi samo za srednji spol/. V SP 2001 imamo najprej malo podiztočnico *lahki -a -o* in *lažji -a -e* (z besednozveznim zgledom rabe), nato podiztočniško samostalniško rabo (*lahko -ega s*, *lažje -ega s*), predložnozvezni prislov (*na lahko*) in samostalnik na -ost (*lahkost*). Prislov tipa *lahko* je iztočnica, prav tako povedkovnik *lahko* (ta je v SSKJ kar »prislov od lahek«).

In še *jaz*: V SSKJ *jáz mène* /.../ (=) /prav bi bilo (= é)/, kje pa naj bi zvedeli za tonem rodilniške oblike/, na koncu sestavka pa »prim. mi, midva, bogami«, na ustreznem mestu pri *mí* zvemo še za *mé*, pri *mídva* pa še *medve* tudi *mídve médve* itd., pri čemer je treba ponavljati veliko istih kategorij (za dvojino in množino 1. in 2. osebe manjkajo poleg tega naslonske

oblike za rod., tož., hkrati pa se navezne oblike *mé, té, sé* proglašajo za naslonske). Ali ni to prav prikazano le v SP 2001? Namreč: v istem sestavku *jáz* méne z vsemi oblikami vseh števil, oblike tipa *náme* pa so izpostavljene pri posameznih predponah, npr. *póme, pónjo* pri *po..!*; prim. še *vá.., za..!, pód.., ráz.., skóz.., čéz.., préd.., nád..* (manjka pa *ná..*).

Prav na koncu kritičarka kritizira še – le težko razumljivo – obravnavo morfemov (predložnih in zaimenskih). Kaj naj bi bilo narobe s tipom iztočnic kot *poprijeti /.../ kaj, /.../ koga* in z malimi podiztočnicami *poprijeti se za kaj oz. poprijeti za kaj*, sploh ne uvidevamo. — In še k zaimkovemu prostemu morfemu, npr. *lomiti ga* (*se* smo prav mi že v SKJ obravnavali v njegovi polifunkcionalnosti, a to tu puščamo ob strani): v SP 2001 je ta *ga* podiztočnica, lahko pa bi res bila iztočnica (enako *polomiti ga oz. polomiti jo*) in *jih*, npr. *stresati jih*, česar pa kritičarka ne pogrša.

Kritičarka na koncu svojega članka literature ne navaja, jo pa v svoji knjigi o vezljivosti (ločeno slovensko od neslovenske, v njenem izrazju »domačo« in »tujko«); pri Toporišiču bi bilo pri enoti Slovenski knjižni jezik 1–4 (kritičarka I–IV) treba izpostaviti SKJ3 ustrezno stran, gotovo pa tudi manjka članek Pomenski ustroj stavka, JiS 21 (1975/76), str. 212–222; in ko smo že pri literaturi, naj bo povedano, da naslov Kopitarjeve slovnice iz l. 1808/1809 ni Grammatik Slavischen Sprache, ampak Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.

Taka pisanja, kakor je obravnavano A. Žele, bi bilo treba na več mestih imeti za skoraj nespodobna. Še zlasti, ker A. Žele ni hotela sodelovati pri slovarju novega SP, čeprav ga je izdeloval isti inštitut, v katerem je sama imela privilegij, da se je lahko 10 let posvečala samo raziskovanju.

VII

T. VEROVNIK, Pravila v slovarju, slovar v pravilih (241–246)

Avtorica obravnava (ne)skladanje Pravil in Slovarja novega SP glede pisanja skupaj in narazen prvotno predložnih zvez, npr. *na vitez* (poleg tega je naslov sestavka neobvestilen). 12 takih enot iz novega pravopisa sooča z rešitvami, ki ji jih ponuja Fida. Iz avtoričinega prikaza vidimo, da se uredniki slovarja niso zmeraj držali Pravil. V teh pa kot da niso zajeti primeri *po tiho, na glas* in *na skrivaj*: vendar v § 571 primera z *na* sta zapisana, *po tiho* pa se da vezati s primerom *na tiho* (ali *na gosto, na redko* itd.) v istem paragrafu. Uredniki (S, L, P, B, K) so se večinoma vendarle držali Pravil, tako da so vse tri primere s *po* pisali narazen in praktično tudi one z *na* (izjema je *napol* na prvem mestu); je pa nanje pritiskal SSKJ, ki je vse tako pisal na prvem mestu skupaj, z oznako »in« pa narazen, kar je mehanično pravilo (pisanje skupaj ima zmeraj prednost pred pisanjem narazen), ki sicer gódi pisanju zloženek (*avtocesta* pred *avto cesta*), v mnogem po zadeva ob naravni čut za dvobesednost nekaterih tipov predložnih zvez. V novem SP se večina takih zvez piše narazen (npr. *na tiho, po tiho, na tihem, po tihem* proti *natihoma* /in *potihoma* v SP 1962 in v SSKJ/). Tako je kateri urednik primerom pisanja narazen po Pravilih pripisoval še pisanje skupaj, deloma tudi zaradi takšnega pravila v § 571: »Redko take zloženke pišemo tudi skupaj, npr. *na posodo* in *naposodo* (vzeti).« Ta dodatek na koncu paragrafa 571 bi kazalo opustiti in nato črtati, kar je bilo redakcijam pisanja narazen pozneje pripisano. Fida pri zvezah z *na* v 6 od 9 primerov podpira pisanje narazen, ne pa pri zvezah s *po*. Pri zvezah s *po* pisanju narazen nasprotuje, čeprav pri teh pri dveh velja pisanje narazen, saj se med zvezo predlog + X da vriniti kaka beseda: *po veliki večini, po stari nava-di*. Prav se je torej ravnati po Pravilih (z omenjenim zadržkom glede dostavka). Škoda je, da je SSKJ krenil v napačno smer pisanja skupaj (npr. *namah* in *na mah, navitez* in *na vitez*), in

to ga je potem vodilo še k pisanju tipa *kdorkoli* /.../ in *kdor koli*, čeprav je še SP 1962 v takih primerih dajal prednost pisanju narazen (*kdor koli* in *kdorkoli*) (prim. ločitev z vrinkom: *na en mah, na ves vitez, kdor že koli*). Opozoriti bi veljalo še na pare kot *na lahko* proti elativnemu *prenalahko, po tiho* – *prepotiho*.

Končno bi se to in tako uravnalo s pisanjem samo na en način, saj dvojnice v teh primerih ustrezajo predvsem tistim, ki se pri pisanju ne držijo nobenega načela, ampak se drže le izročila oz. svojega občutka.

VIII

M. KOCJAN BARLE, Normiranje polcitatnih lastnih imen v SP 2001 (247–249)

V pristopu podaja v novem SP veljavno teorijo (J. Toporišiča) prevzemanja besedja, temu pa takoj sledi za to okroglo mizo očitno obvezno negativnostno intoniranje sestavka. Človek bi rekel z Nemci: Man merkt die Absicht und wird verstimmt.

Nato najprej kritizira pravopisni sestavek o pisnem prevzemanju iz kitajščine: ne ugajajo ji pravopisni pisavni ustrezniki za pinjinske *j*, *q* in *x*, namreč *dž*, *č* in *š* (ki pa jih Slovenci seveda izgovarjamo kot *dž*, *č* in *š*); sama bi to raje pisala z *džj*, *čj* in *šj* (pač po zgledu na tiste, ki ne prenesejo hrvaške črke *đ* in jo zamenjujejo z *dj*, medtem ko pri *č* potrpijo in ne predlagajo pisanja *tj*). Slovarju novega SP pripisuje obliko imena *Deng Xiaopin*, dejansko pa imamo na str. 194 in 457 pisanje na *-ng*, za zgled pa nam tu daje še Dudnov in Anič-Siličev pravopis. — V svoji kritiki novega SP v Novi reviji Forumu novemu pravopisu očita zapis imen v pinjinu, npr. *Deng Xiaoping*, ko vendar tam (str. 193–194) ravno podajamo razliko med pinjinskim zapisom in izgovorom in med slovenskimi ustrezniki obojega. Ponazorimo to s pinjinskim *Deng Xiaoping*: Barletova bi prvo besedo pisala *Teng*, toda v tem primeru bi morali *Taivan* izgovarjati in pisati s pridišnim *t^h*. (Kitajci namreč nimajo opozicije zveneči proti nezveneči zapornik, mi pa to zapisujemo (in potem tudi izgovarjamo) kot nepridišni zapornik s črko za zvenečega, pridišnega pa s črko za nezvnečega.) Če bi za črkje *ao* sprejeli njen predlog pisave in izgovora z [av-], bi morali tako pisati tudi *Mav*, rod. pa bi se glasil *Mava*, a ostajamo pri *Mao*. Ali pa *Wuhan*: vzglasni pinjinski izgovor *w-ja* je dvoustničen, mi pa zanj predlagamo pisanje *Vuhan* (saj v kitajščini ni vzglasnega *v-*, da bi zaradi tega prihajalo do izgube fonemskega nasprotja).

Priporoča se nam tudi priročnik B. Aubelj Antična imena po slovensko (1997): za drugimi tu navaja redaktoričino pomoto *Plautus*, namesto česar bi bila redaktorica morala zapisati k iztočnici *Plavt* -a še »im. tudi *Plavtus*«; omenja nam še leksikon Antika (1998). Z določitvami za prevzemanje iz latinščine se je strinjal tudi član t. i. revizijske komisije, ki je Pravila novega SP pripravila za natis, K. Gantar. Ni nam sporočil, da bi bil v čemer koli spremenil svoje mnenje glede tega, pa tudi ko bi ga bil, bi bilo to le mnenje bivšega člana te komisije, ne pa odobritev te komisije, ki je že konec 80. let prenehala obstajati.

Iz svoje kritike v Novi reviji M. Kocjan Barle slovenskemu pravopisu ponuja tudi rešitev daljšanje osnove pri imenih *Silitoe* in *Márlborough* (ne enega ne drugega ni v novem SP), je pa *Crusoe* v § 781 s predvidenim naglasom na [-ó], kar potem velja pač tudi za omenjeni njeni imeni, ker se držimo načela, da se z *j* daljšajo samo osnove na naglašeni končni *o*, ne pa tudi na nenaglašene. Podobno premikanje naglasa zaradi oblikoslovja v knjižni slovenščini ni nič nenavadnega: *Paraná*, *Moskvá* prevzemamo kot *Parána* in *Móskva*, če jih hočemo sklanjati z glasovnimi končnicami (*Silitoe* -*ta* ali celo *Márlbourogh* *Márlbora*) pač ni priporočljivo. Za njeno pravopisu neznano *Oprah* imamo naslednjo rešitev: *Debora* -e im. tudi *Deborah*.

Za pisno dvojnico *-ev/-ov* pri svojilnih pridevnikih se je komisija za pravopis odločila že pri SP1 P, po naliki pa smo to rešitev predvideli še za končnice *-om*, *-ov*, *-om*, *-oma*, *-oma* za ustreznimi funkcijsko mehkiimi soglasniki. Očitno se je komisiji zdelo malo naravno, da bi po Brezniku in naslednikih *o* teh končnic sicer pisali, izgovarjali pa kot *e* (s pisno obliko na drugem mestu z *o* pa smo ustregli konservativcem; če bi ti kdaj pri čem vendarle popustili, pa bi se odpravil tudi pisni *o*).

Kritičarki M. Kocjan Barle pa smo seveda hvaležni za opozorila na nedoslednosti, kakor je npr. *Verrochiev* namesto *Verrochijev* (kakor imamo tudi iz *Lea Lejin*). Za SP1 P ni bilo sprejeto načelo domačenja izglasja podstave pri prebivalskih imenih po zgledu na domačenje podstav pri pridevnikih na *-ski*, zato tega domačenja tudi v SP 2001 ni – in prav je tako. Prim. že SP 1962: *Bonn* – *bonski*, žal tu (verjetno J. Šolar, ki je v SP uveljavljal domačenje pred *ski*) niso razmišljali o pisanju prebivalskih imen. Sicer pa so jih tu verjetno ovirala druga lastna imena. Pri *Bonn* prebivalskege imena niso zapisali, besedne družine *Pariz* sploh nimajo (*pariški*, *Parižan*), imajo pa pri *New Yorku* obliki *newyorški*, *Newyorčan*, pri *Moskvi* *moskovski* in *Moskovčan* in seveda *Anglija* *angleški* *Anglež*, *Angležev* (z iztočnico *Anglež*). — Jotacijo poznajo primeri z osnovo na *k g h c*, že manj na *d t s z*, podstavna izglasja na *č ž š* pa ostajajo nespremenjena, pa naj se pišejo po domače ali s tujimi črkovji.

IX

Š. ARHAR, O naboru in predstavitvi slenga v slovarju Slovenskega pravopisa (251–254)
Sestavek obravnava ne samo slengizme, ampak tudi prevzemanje v slovenščino nekaterih angleških besed s širokim naglašnim *e*.

Od 16 slengizmov, ki so jih študentje imeli za najpogostnejše, je v slovarju novega SP našla le 3 (*mega*, *frend* in *bejba*), pri še dveh (*itak* in *halo*) pa novi SP nima oznake sleng., tako da je 11 izmed omenjenih 16 enot zunaj slovarja SP 2001. Te enote so (z od nas dodanimi slovenskimi ustrezniciami v oklepaju): *fak* (jebi ga), *ful* (zelo, super prima), *kul* (čudovit/o/), *kao* (naj bi, menda), *sori* (pardon), *stari*, *šit* (sranje), *šur* (seveda, gotovo), *the best* (super, debestično), *über* (naj), *valjda* (kje neki). (Kritičarka se za pomen slengizmov ne zanima.) Iz § 1060 novega SP si je izpisala 7 slengovskih enot (*grebator*, *bejba*, *keš*, *žurka*, *nakladati*, *težačiti*, *odštekan* (*biti*)) in še 4 naključno najdene (*bajbaj*, *čao*, *frend*, *ojla*) od onih še mnogo drugih, ki jih slovar navaja. Od teh 11 se včasih ali pogosto uporablja (nad 50-krat) 7 enot, 4 pa imajo 3, 8, 19 in 25 teh dveh rab. Najpogostnejših 9 enot ima čez 50 potrditev.

Da so nabiralci oz. izbiralci slengizmov za novi SP prezrli kar 11 (13) najpogostnejših slengizmov, je pač posledica tega, da (kakor nekoč t. i. grobih germanizmov) v slovar niso sprejemali t. i. »grobih« anglicizmov, saj si do določene mere pri njih lahko pomagamo z domačimi koreni, npr.: *jeb-/fuk-*, *pizd-/pičk-*, *serj-/sra-*, *drek-*, *rit-/guz-*, ki imajo v slovarju SP 2001 večinoma oznako nizk(o).

Pravopisni slovar ne more vsebovati samo trenutno aktualnega besedja, četudi bi bilo slengovsko. V besedilih živijo tudi starejše take besede in rabe oblik skupaj z nekdanjimi uporabniki slengizmov.

Mladi kolegici so očitno pritisnili še tvarino prevzemanje iz angleščine v slovenščino ozkih oz. širokih *e*-jev (in redko *o*-jev). Naši »angleži« (tj. angleščino bolj ali manj obvladujoči) tu pač »angležijo« v slovenskem jeziku, ko izgovarjajo take *e*-je široko, nekaj drugega pa je, kako tak prevzeti *e* ali *o* iz angleščine izgovarjajo navadni slovensko govoreči, tj. od angleščine nevplivani (čeprav nekateri res tudi podleajo »angleškemu izgovoru«). Zanimivo je, da tu zagovarjalcev izvirnega izgovora prav malo, tj. nič, ne zanima, kako je s tem v

SSKJ, ki ga sicer naši kritiki tako povzdigujejo. Ozki naglašeni *e* ima že SP 1962 za *jazz*, namreč [džéz], res pa, da tudi *sléng* (to besedo so pri nas pogosto pisali *slang* in pač izgovarjali citatno). SSKJ pa se je v teh primerih odločal večinoma za ožine in širine (»sléng tudi sléng«) in enako *džéz/džéz*, pa [snék in snék], [tóples tudi tóples], pa samo *ókéj* oz. *kěš – kéj¹, kéj², džém*.

Mislimo torej, da je veliko ustrežnejše imeti to rešeno, kakor predlaga novi pravopis, tj. ozka *e* in *o*, ne pa enozložne vleči v skupino, kjer so pretežno iz nemščine prevzeti *drèk, flèk, čèp, žèp, špèh* – razen izjemoma kdaj. Dolge in široke *e*-je imamo seveda v primerih *cès, dēs, ès/ès* poleg tipa *èf èfa* ipd. (npr. *èl-, èm-*).

Da bi pa iz od avtorice grajanega v novem SP lahko sklepali, da se »priredba slenga v SP zaenkrat kaže kot neposrečena«, je vendarle preveč. Seveda pri tem ne smemo pozabiti, da oznake *sleng*. v SSKJ sploh ni.

Za zaključek: Včasih se je za tako pisanje, kakor ga tu spoznavamo izza okrogle mize A. Vidovič Muhe, reklo, da je »duh« sicer bil voljan, »meso« pa večinoma izrazito slabo. Sicer je res, da je, ko gre za véliko, dovolj že hoteti, toda volja pri tem nikakor ne bi smela biti zla.

Slavistična revija 2003, str. 159–175.

* * *

Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis

Že precej pred dobrim letom sem napisal odgovor na okroglo mizo 38. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture iz 1. 2002 in ga poslal jezikoslovni urednici Slavistične revije s prošnjo za objavo. Po dolgem času sem od tehnične urednice Slavistične revije, Nataše Logar, vendarle prejel obvestilo, da bo moj prispevek objavljen v 2. številki SR 2003, katere izid pa se je zavlekel vse do prvih dni okt. 2003. Tako dolgo sem moral, kakor sedaj vidim, na objavo čakati zato, ker se je uredništvo odločilo, da obenem z mojim odzivom na okroglo mizo objavi tudi že odgovor večine okroglo miznikov (vseh je bilo 9, med polemiki pa sta umanjala 2, tj. Tina Verovnik in Špela Arhar, morda celo zaradi tega, ker sta menili, da je za znanstveno revijo nespodobno, da bi ob kritičnem odzivu na kaj tiskala hkrati tudi odgovore na ta kritični odziv). Uredništvo se je poleg tega še potrudilo in je pridobilo še štiri nove kritične odzive na novi SP, tako da se sedaj moram odzvati kar na 11 sestavkov (če izpustim dvostranski uvajalni predsestavek odgovornega urednika, (tj. Soočenje jezikoslovnih nazorov), podpisanega sicer kot »glavni« urednik. Poleg tega so ponatisnili – uvodoma – pod I Okrogla miza, Kaj je novega v slovenskem jeziku? — Ob izidu Slovenskega pravopisa (str. 116–156), moj prispevek Z združenimi močmi nad novi Slovenski pravopis pa postavili kot prvega v Razdelku (nenaslovljenem) II (str. 159–175), tako da je kot kritika izenačen s polemikami.

Pa pojdemo po vrsti najprej k polemikam 7 avtorjev in nato še h kritikam četvero avtorjev, ki so objavljene v razdelku III.

I Ada Vidovič Muha, 177–181.

0. Voditeljici okrogle mize sem že v svojem odzivu na njene očitke novemu SP odgovoril, kolikor je šlo za konkretne stvari. Tudi sedaj pa se mi zdi nesmiselno odgovarjati na vse njene negativne kvalifikacije moje osebe, kakor so naslednje: kultiviranost javnega jezikovnega vedenja; kocbekovska /.../ osvobojenost, demokratičnost; kabinetni predpis; sistematično se odtujevati živi podrasti in jo tako razmeroma hitro iztisniti iz javne vloge; jezik ni naša avtentičnost, /ampak mora biti tako ali drugače / .../ od tega ali onega popravljen avtentičnost, 'naša' samo od tako ali drugače izbranih; konzervirani jezikovni sistem ... ipd.

1. No, konzerviranost jezikovnega sistema je tvarina njene točke 2.1. V svojem odzivu na to problematiko sem povedal, da je bila novemu SP »glavna zbirka občnoimenskega besedja« slovar SSKJ. Zmeraj je bilo in bo tako, da mlajši slovarji seveda ne morejo zanemariti kar vsega besedja iz predhodnih. Tako je – da ne hodimo predaleč nazaj – Pleteršnik jemal besedje tudi iz Cigaleta in Janežiča (prim. S-NS I, str. VI): »*Cigalejev* in *Janežičev slovar* so gimnazijci in bogoslovci, dasi takemu delu ne vajeni, s primerno natančnostjo izpisali.« Takega obširnega poročanja o nabiranju besedja, kakor ga imamo pri Pleteršniku, pa npr. ni v SSKJ (I, str. IX–X): neizpolnjena je ostala tudi njegova obljuba, da bodo »v prilogi zadnje knjige« »navedeni tudi citirani avtorji in morda tudi za slovar ekscerpirana dela«. Da v novem SP ni samo besedje iz SSKJ, sem pokazal na podlagi besedja s str. 1171 novega pravopisa. Polemičarka ni ovrгла moje trditve, da je v novem SP iz SSKJ le večina občnoimenskega besedja, saj jih je od 100 enot le 50 res po SSKJ, sam SSKJ pa ima 46 teh enot iz SP 1962, 8 pa je njegovih lastnih novih. Torej bi bilo tudi besedje SSKJ »konzervirano«. V omenjenem odseku besedja SSKJ nima nobene lastnoimenske iztočnice ali podiztočnice, SP 2001 pa jih ima 24. Če so v SP 2001 v glavnem že zapisane v ustreznih priročnikih (tudi enciklopedijah), s tem ni rečeno, da so že konzervirane, saj so tudi v priročnike prihajale take, ki so (bile) v jezikovni rabi. Naj k temu priključim v zavest še dejstvo, da so v SP 2001 kot viri besedja za slovar navedeni poleg SSKJ še: »zbirka besedja v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, specializirani leksikoni in slovarji, npr. Enciklopedija slovenskega jezika, Pravopis medicinskih izrazov, Pravni slovar in zbirka leksikonov Cankarjeve založbe«; lastnoimensko besedje pa je nabrano (in izbrano) iz enciklopedij, izdanih v slovenščini (LCZ, VSL, ES, SKI, LI).

Vse to ne more biti le konzervirano, saj besedje vendar ni kot sadje in zelenjava, ki sta – recimo – v najboljšem primeru užitna le za eno leto. (Kritiki novega SP pa se tudi niso ravno izkazali s svežimi produkti.)

2. Polemičarka nadalje (za D. Bajtom) meni, da bi bil pravopisni slovar moral prinesiti »predvsem novo, glede pravopisno-pravorečnih vprašanj aktualno gradivo«. — Tak slovenski pravopis nikoli ni bil, še zlasti ne zadnja dva pred SP 2001, saj sta načeloma prinašala splošno živo besedje slovenskega knjižnega jezika, ne pa morda samo pravopisno in/ali pravorečno aktualno gradivo. Besedje iz SP 1962 oz. SSKJ sem navajal samo zaradi tega, ker je kritičarka (in še kdo) zatrjevala, da je ves novi pravopis samo prepis iz SSKJ, tako da sem moral na konkretnem primeru ugotoviti, koliko je od kritičarke izjavljeno objektivno oz. ne.

Kritičarka je namreč trdila, da novi pravopis uporabniku ponuja v glavnem 'popravljen' SSKJ in neko »brušen/o/ slovenščin/o/ iz srede 20. stoletja«. Saj je vendar že SSKJ sam iz let 1970 do 1991. Da ne omenjam še enkrat, da novi slovenski pravopis prinaša tudi bogato lastnoimensko in morfemsko gradivo.

3. Neprav je tudi zatrjevati, da bi bil novi pravopis namesto »jezikovnega opisa (kabinetni) predpis«. Če polemikarka izjavlja, da se »SSKJ glede nabora iztočnic ni 'opiral' ne na Slovenski pravopis 1962 /str. 159/ ne na katerikoli drug slovar«, jo moramo opozoriti najprej na str. XI v SSKJ I, kjer v § 11 beremo, da so »besede, za katere ni izpisov« sicer »zelo redke«, toda: »Gradivo zanje je bilo prevzeto iz Pleteršnikovega slovarja, včasih pa tudi z listkov s podatki, ki so jih po svojem poznanju zapisali uredniki«. In v § 14 SSKJ je povedano: »Pri izdelavi geselskih člankov, zlasti pri določanju pomenov, so se uredniki v prvi vrsti opirali na zbrano listkovno gradivo, deloma pa na svoje poznanje živega jezika. V pomoč so jim bila domača in tuja leksikografska dela, med njimi Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar, Slovenski pravopis, Glonarjev Slovar slovenskega jezika in sodobni tuji slovarji srednjega obsega, od slovanskih posebno Slovník spisovného jazyka českého. Razen tega so bila potrebna še mnoga posebna ustna in pismena pozvedovanja. Za vprašanja, ki zadevajo pravopis, pravorečje, naglas in intonacijo, je bilo opravljenih več anket.« Poskusni snopič SSKJ 1964, str. 3, pa o tem: »Zavedati se namreč moramo, da ima uredniški odbor na razpolago gradivo v Pleteršniku, Glonarju, Slovenskem pravopisu, v terminoloških zbirkah in tujih slovarjih.« In vendar polemikarka piše (178): »Slovarski geslovnik (t. i. alfabetařij) je nastal na podlagi popisa /.../ nabora namensko zbranega dokumentarnega gradiva.«

Vse tako se je seveda delalo tudi pri slovarju novega SP, napisane pa so bile tudi razprave in kritike rešitev v SSKJ (in že prej tudi SP 1962).

4. Moja izjava, da smo »v pravopis uvedli tudi tonemskost« je polemikarki »zamolčevanje (tudi) normativne zasnove SSKJ /.../ brez dopolnitve v smislu popravkov tonemskosti iz SSKJ«. Samo po sebi se razume, da se v SP 2001 pri tonematiki občnobesednega opiramo na SSKJ in ne morda le na Pleteršnika, ali še prej na Škrabca in Valjavca, ali na Breznika (pri zadnjem poleg na dve glasoslovni razpravi še zlasti na njegovo otonemljenje v I. zvezku Slovensko-srbohrvatskega slovarja 1950, ki pa ga SSKJ sploh ne omenja). Sami pa smo morali otonemljati skoraj vse lastnoimensko (saj je tega v SSKJ izredno malo).

Sicer pa naj na tem mestu povem, da iz SSKJ ni razvidno, da se je J. Rigler lahko opiral na Breznikovo slovaropisno tonemskost v omenjenem slovarju I (*A-parček*) A. Gröbminga in I. Lesice. V tem slovarju ima Breznik tudi številsko tipologijo naglasnih tonemskih tipov, prinaša pa tudi kar veliko lastnoimenskega in prevzetega besedja, ki ga Pleteršnik nima.

Torej: z ničimer se ne da ovreči v SP 2001 ugotovitev, da je slovenska tonemskost besedja v pravopis uvedena (še) v SP 2001.

5. Še pripomba o zvrstnostni tipologiji SSKJ oz. o oznakah zanjo. O tem sem kar obsežno pisal že v SR 25 (1977) pod naslovom Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti (str. 387–406). V SSKJ so kot oznake (kot *kvalifikatorji*) podane na str. XVIII–XXII, in sicer naslednje: slovnične, pomenske, terminološke, stilno-plastne, ekspresivne, časovno-frekvenčne in posebne normativne. Že v našem Načrtu pravil za novi slovenski pravopis 1981 pa so oznake naslednje; socialnozvrstne, funkcijske, normativnostne, čustvenostne, časovne in pogostnostne (str. 203). Prvi dve skupim sta zvrstnostni, preostale pa pretežno stilne. Tako je tudi v SP1 1990, le da so dodane še posebne oznake.

Če primerjamo oznake v SSKJ in v SP 2001, vidimo, da gre pri stilno-plastnih oznakah SSKJ (ob sicer manjkajočem a) za to, kar so SP 2001 socialne zvrsti, npr. nar., pog., nižje pog., one pri manjkajočem a) pa so v glavnem funkcijske, gotovo pesn., pisar., publ., med

terminološkimi oznakami pa so od funkcijskih še nestrok., poljud., strok., poleg področnih, kakor sta npr. agr. ali bot., med temi pa so tudi stilne (bibl., knjiž., vznes., otr.).

V SP 2001 so socialno-zvrstne oznake privzdig. /s tem se pač nisem strinjal/, knj. pog., ljud., neobč., neknj. pog., neknj. ljud., pokr., nar., mestn., izobr., sleng., žarg. in latov. Zadnje tri oznake so iz kroga t. i. interesnih govoric, SSKJ-ju manjkata te vrste izraza za sleng in latovščino, žargon pa mu je enota »govora posameznih stanov« (prav bi bilo poklicnih skupin). SSKJ pozna oznaki pog. in nižje pog., SP 2001 pa namesto tega upravičeno knj. pog. in neknj. pog. (pa še neknj. ljudsko). Nasproti samo narečenemu v SSKJ novi pravopis poleg tega loči še pokr(ajinsko). Neknjižnemu ljudskemu v SP 2001 pa sloji nasproti oznaka mestne govorice in ljudsko (to so feminativni priimki kot *Potokarica*). Poleg tega ima SP 2001 še oznake neobčevalno, izobrazbeno in že omenjeno privzdignjeno, pri čemer prvo pomeni toliko kot SSKJ-jevo knjiž. (kar je vzeto iz SSJČ, vendar se tam to ne meša z izrazom *spisovni*, kar je pri nas knjižno), tj. tako se ne rabi v nezaznamovanem govornem občevanju. Naše izobrazbeno je značilno za ljudi, ki v svojem izražanju kažejo na določeno višjo izobrazbo; opazne prvine so lahko tudi citatne (zgleidi za to pa so *antejevski*, *alias*, *vulgo*, *Carlhesius*, lahko pa bi bili dodali še kaj takega besednozveznega kot *Poeta nascitur* ali *horror vacui*). Privzdignjeno nam pomeni iskano rabo enot iz sopomenskega snopa (*globočina* za *globino* ali *poslednji* nam. *zadnji*, da nam. *ja*, *beró* nam. *berejo*).

Podobno bi lahko primerjali ekspresivne kvalifikatorje SSKJ-ja s čustvenostnimi oznakami v SP 2001. V SSKJ je 9 oznak s področja čustvenosti enakih onim v SP 2001, oznake vulg. iz SSKJ v SP 2001 ni, ta pa ima dodatne oznake poud., kletv. in zmer., kojih v SSKJ ni. Olepševalno je npr. v *rožicah* za nevtrarno *pijan*, *vinjen*, omiljevalno pa npr. *vinjen* nasproti slabšalnemu *nažrt*. Na večjo mero določene lastnosti kaže oznaka poud., kaj je kletv. pa se splošno ve (ublaževalna oblika je kletvica); kaj je zmerjanje, je tudi jasno (prim. SSKJ V).

Polemičarka (str. 179) nadalje pravi, da »je slovensko jezikoslovje v smislu oblikovanja lastne zvrstne teorije in jezikovnosistemske stilistike uspešno zapolnilo 60-a leta prejšnjega stoletja, v polemiki z avtorji SP 1962 to teorijo dopolnjevalo in jo vgradilo v zasnovno odličen slovar«. Ob tej samohvali je treba povedati, da je jezikoslovna teorija SSKJ v veliki meri posnetek češkega slovarja (Slovník spisovného jazyka českého), pa najsi gre za zvrstnost ali še za stilnozvrstne teoreme. O tem nas prepričujejo §§§ 18–22 češkega slovarja glede Stilističnega vrednotenja (stilna karakteristika, str. X–XI1). Tu, pri Čehih, se pri vrednotenju s stališča knjižnosti – neknjižnosti v okviru knjižnosti v § 19 pojavljajo prilastki; a) hovorová (*běžna*, mluvená řeč spisovného jazyka), obecná čeština, b) knižná, c) basnická, d) publicistická, e) odborná, pri čemer je za obecnó češtino glede besedja rečeno tudi: »nelze je pokládat prostě za nespisovné«.

Od neknjižnega se pri Čehih omenjajo oznake: a) nařeční, b) oblastní, c) lidová (v SSČ pro školu i veřejnost, 1978; *lid* – nejširší vrsrvy obvatelská (pri nas v Bradaču ČSS 1967 je *lid* ljudstvo)), d) argotická pa še slangová in nespisovná. V § 20 (pri frekvence) so pri Čehih oznakovni prilastki: a) běžně užívané slova a spojeni, b) řidši, c) řidká, v § 21 pri dobnostnem oznake a) zanikající, zaniklé, b) zastaralá, c) zastarávající. V § 22 pa pri ekspresivnem najdemo naslednje: 1. citové zbarvená (expr.), 2. a) familiární, domacká, mazlivá, ve vyjadřování dětí nebo v hovoru s dětmi, b) pejorativní, c) zhrubělá, vulgární, d) eufemistická, ironická. Opozorjeno je tudi na to, da imajo besede in besedne zveze lahko tudi po več oznak.

Torej imamo vendar tudi za novi slovenski pravopis pravico in dolžnost v SSKJ od nas v razpravi kritizirano zamenjati z ustreznjšim, pa tudi od češkega vzorca se lahko oddaljimo. — Razen nekaj oznak, ki sem jih predlagal jaz za pravopisni slovar, so bile vse spremembe

oznak glede na SSKJ sprejete še v času 2. pravopisne komisije (predsedniki so ji bili B. Grafenauer, J. Menart, nazadnje F. Jakopin), razvidno pa je to iz zapisnikov te komisije, ki jih je vodila in pisala sedanja docentka I. Orel.

Odvisnost SSKJ od SSJČ je tudi pri slovničnih oznakah. Za spol samostalnikov imamo Slovenci sicer simbole m, ž, s (še v SP 1935 m., ž., s., pri Pleteršniku pa m., f., n., kar imajo Čehi s piko še danes; naši simboli m, ž, s brez pike so bili uvedeni v SP 1950). Števila so v SP 1935 okrajšana kot edn., dv., mn. (druga okrajšava je v Poskusnem snopiču /str. 85/ umanjkala). Besednovrstne oznake so v SP 1935, 1950, 1962 še redke, glagoli kot besedna vrsta v slovarju nimajo oznake, enako ne v slovarju pridevniki, pač pa ostaja oznaka prisl. (ki pa služi rudi za členke in povedkovnike). Dosledno zaznamovanje besednih vrst v naših pravopisnih slovarjih ne obstaja (imajo sicer m, ž, s, prisl., vez., predi., glav. štev., medm.), po zgledu na češki slovar se je uveljavilo v SSKJ. Enako kot Čehi ima SSKJ oznake za samostalnike, pridevnike in glagole posredne, popolnoma neprimerna pa je oznaka nesklonljivi prilastek (pri tem gre za prvi del narazen pisane zloženke).

SSKJ-jeva »predpona v sestavljenkah« pa je šepasta, saj bi bilo treba razločevati tipa »s predpono« oz. »s predponskim obrazilom«, in samo ta druga dajejo sestavljenke (res je pa, da imajo tako kot v SSKJ tudi v SSJČ).

Vse to v SSKJ je torej daleč od polemičarkine proklamirane dognanosti sistema kvalifikatorjev.

Še huje pa je, da SSKJ sploh nima oznak za npr. vrste števnikov in zaimkov (kar je sicer že v SP 1950, prim. *pet, kdo*, kar pa imajo Čehi: *čtyři* čisl. zakl. in potem dalje čisl. řad., čisl. druh.); namesto tega ima SSKJ samo oznako štev. (za glavne, vrstilne in ločilne števnike; množilni so mu pa kar prid.). Enako pri zaimkih.

6. Pa pustimo sedaj oznake in si oglejmo težo še katerega polemičarkinega očitka. Nekako nam ne dovoljuje sklicevanja na Webstra ali Škaljiča, ko zavračamo njene zmote. — SP 1962 ima pri *Baudouinu de Courtenayju* lahko svojilna zaimka *Baudouinov* in *de Courtenayev*, tj. samo iz enega ali drugega glavnega dela večbesednega priimka, toda s tem ni rečeno, da svojilni pridevnik iz obeh delov priimka ni mogoč, saj iz *Breznik-Ramovš* napravimo *Breznik-Ramovšev* in iz imena *Rainer Maria* svojilnik *Rainermarijev*. — In glede »turške« zadeve *akindžija*: jaz pač glede tega moram prej verjeti Bosancu kot naši Kraševki. — Polemičarka primorski besedi *nono* pripisuje narečnost in meni, da se mora temu primerno tudi narečno sklanjati s s (podaljšamo osnovo, torej *nonota* itn. Toda v SP 2001 je ta beseda označena kot pokr. primor., in če se taka beseda prevzame v knjižno besedilo, se mora ravnati po knjižni, ne po narečni sklanjatveni normi. — Podobno je z besedami na *-ko*, ki se pogovorno in narečno pogosto, če ne zmeraj, sklanjajo s podaljškom osnove s f. V SSKJ so take besede označene različno: *rdečko -a* je brez oznake, *srečko -a* ima oznako šaljivo, *fičko -a* pog., *stričko -a* ljubk., *tičko -a* ekspr. Torej je komu smešno očitati, če pri pogovornosti ali ekspresivnosti takih enot uporablja enako merilo in potem tudi besedama *bimbo* in *medo* pripisuje rodilniško obliko na *-a* in ne na *-ta*. — Enako mu je očitati, da ima feminative, kakor so polemičarkini *pravnica*, *zdravnica*, *delavka* za tvorjenke k moškim poimenovanjem *pravnik*, *zdravnik*, *delavec* (in sicer na podlagi izmenjavne izpeljave). Sicer so poleg tega moška poimenovanja nastala prej kakor ženska. (Pri tipu *gospodinjec* pa moramo govoriti kot o maskulativu.) — Po zgledu *starši = roditelji* je prav tudi *roditelj – roditeljica*. Pri besedi *zdravnik* je *n* priponskega obrazila posplošen, torej analogičen, iz primerov, kjer je *n* pred *ik* že v njegovi pridevniški podstavi. (Sicer pa prim. pridevnik *ozdraven* v Besedišču slovenskega jezika 1998.)

Podtikati nevednosti moji osebi glede tega, da je izrazje dobro, če je čim bolj stanovitno, in nato zaradi kalkiranja besede *arheolog* s *starinoslovec* govoriti o poraznosti, je pravo sprenevedanje. Slovensko domačo ustreznico je v SP J. Snój navedla v obliki <starinoslovec>, tej besedi kot iztočnici pa dala oznako neobč. in priporočila izraz *arheologija*. Slovenska izrazja določenih strok pač poznajo vse polno kalkiranih takih izrazijskih dvojnic: *morfologija* oblikoslovje, *teologija* bogoslovje, *nominativ* imenovalnik, *stavek* Satz, *historik* zgodovinar, *historiograf* zgodovinopisec, *konzontan* soglasnik, *geograf* zemljepisec, *duodenum* dvanajsternik, *tekstologija* besediloslovje, *Stickstoffdusik*. Sicer pa že v Pleteršniku najdemo iztočnico *starinoslovje* Archeologie, zatem pa tudi v SP 1962 *starinoslovec* raziskovalec starin (enako je v SP 1935, 1950, in celo v SSKJ najdemo *starinoslovje* knjiž. *arheologija*). V SP 2001 imamo *starinoslovec* neobč. *arheolog*.

Za katero takih dvojic se odločajo strokovnjaki določenih področij, je različno: starejše generacije, zlasti šolane na področju nemškega jezika, so dajale prednost t. i. mednarodnemu izrazju, naslednje pa so bolj upoštevale izročilo priročnikov z domačim izrazjem. V slovenskem pravopisju uporabljamo npr. zvezo *zemljepisna imena*, znanstveni zemljepisci pa imajo raje pridevnik *geografski*. Žal se je SSKJ odločil za t. i. mednarodne oznake *strok.*, in tako npr. pri *zemljepisen*, ki je v SSKJ brez oznake *geogr.*, beremo pred zvezo *zemljepisna dolžina* oznako *geogr.* V Poskusnem snopiču SSKJ na str. 5 beremo: »Terminološki kvalifikatorji so praviloma narejeni iz tujih osnov, drugi iz domačih /.../«, česar v SSKJ sicer ni več. (Še pri Pleteršniku so slovnične oznake rade latinske, npr. *adj.*, *arch.*, *astr.*, *conj.*, *chem.*, *indecl.*)

Polemičarko moti tudi moj izraz *sledje* za mednarodno *sekvenca*. Predlaga mi, naj namesto *sledja*, ki da je kalk, uporabljam Breznikov izraz *govorni odstavek*. Tu ji torej žal ne moremo ustreči, ker je govorni odstavek nekaj čisto drugega, se pa v njem pojavlja *sledje*. Beseda *sledje* tudi ni kalk: kalk nam je posnemanje morfološke zgradbe iz jezika dajalca. *Sekvenca* je iz deležnika sedanjega časa (sequens -ntis), *sledje* pa je tvorjenka iz glagolskega korena in priponskega obrazila. — V zvezi s tem se polemičarka tudi sprašuje, zakaj neki bi bila za *neologizem* potrebna »domača dvojnica« *novota*, če se »prevzeti neologizem že čisto po domače obnaša (sklanja, je besedotvorno motivirajoč ipd.)«. Zaradi tega gotovo ne, pač pa zato, ker so sestavine tvorjenke iz domačih oblikotvornih enot lažje in tudi širše razumljive kakor pri t. i. mednarodni vzporednici, saj je sorazmerno manj ljudi, ki razberejo, kaj pomenijo morfemi *ne-o-log-izem*. Besedo *nov-ota* ima tudi SSKJ z oznako knjiž. za nevtralnno *novost*; imajo tudi Pleteršnik (s pomenom Neuheit, Neuerung), ali npr. SP 1962 in še prej SP 1950, pa že SP 1935. Razširjamo ji samo pomen. Ker ima v SSKJ oznako knjiž., ji v stroki mimo lahko damo pomen 'nova beseda ah nova besedna zveza' (morebitna novinka moti zaradi pomena 'žensko bitje', prim. SSKJ).

Kar za besedo *neologizem* velja tudi za besedo *antropologija* nasproti *človekoslovje*, druga prav ustreza pomenskemu opisu v SSKJ, tj. »veda o človeku kot členu narave«. Naš Veliki slovar tujk (2002) sprejema besedno vzporednico *človekoslovje*, v malem Webstru pa imamo razlago 'veda o človeku'. S tem v zvezi mi polemičarka priporoča »od dnevne politike neodvisna jezikoslovna stališča«, kar se mi pa zdi povsem nesmiselno. Le kdaj so moja stališča o čem jezikoslovnem zavisela od politike?!

7. Pred koncem mi polemičarka še očita, da je v novem pravopisu ohranjeno pojmovanje iz SSKJ, po katerem gre v dvojicah kot *enosmeren* in *enosmerni le* za razliko med nedoločno in določno obliko istega pridevnika, določna oblika v stalni besedni zvezi s samostalnikom pa dobi lahko vrstni pomen. — Glede tega se slovensko pravopisje pač drži

Kopitarja, ki v svoji slovnici 1808/9, str. 258, piše: »Samo pri moški spolski končnici se kaže sled razlike med inkorporiranim in praediciranim pridevnikom; inkorporiranje pa mora biti tako tesno kakor npr. v francoščini *petite-maison*, tako da samostalnik in pridevnik tvorita eno celoto: *stékli pes wüthiger Hund*, *Vélikí pétik Char-Freytag*, *Vélikí Stól* (Groß-Stuhl), lastno ime gore na Gorenjskem ipd.«

Glede nedoločnih pridevnikov, ki imajo poleg nedoločne oblike še določno (npr. *mlad mladi*) v SSKJ I str. XIIJ v § 27 pod b) beremo, da so podani »pridevniki, pridevniški števniki in pridevniški zaimki z oblikami za vse tri spole, moški spol praviloma v nedoločni obliki«. Pridevniški zaimki imajo seveda zmeraj samo eno moško obliko (*tak /nikoli taki/ in kateri /nikoli kater/*: žal je SSKJ tu v zablodi), ko je za *neki* iznašel tudi nedoločno obliko (*néki* tudi *nék -a -o*), če jo že ima *vsak* (pri Kopitarju str. 298 še *vsaki*, enako ga rabi Škrabec razen v zvezi *vsak dan* (in *vsakdanji*)). SSKJ glede nedoločne in določne oblike pri števnikih seveda misli le na ločilne in množilne števnike (*dvoj – dvoji, dvojen – dvojni*), tako imenovani SSKJ-jevi sam. števniki tipa *pet petih* pa poznajo samo nedoločno ter vrstilni samo določno obliko. Glavne števnike bi SSKJ moral obravnavati najprej kot pridevniške besede, šele nato pa kot posamostaljene (torej bi ti dobili oznako sam. v istem slovarskem sestavku). Zgled: *trije gostje*, za oznako sam. *tríje tréh m, trí tréh ž, s*. Oblike števnikov, s katerimi štejemo oz. računamo, pa so samo nepregibne in ne glede na obliko srednjega spola: *Štiri deljeno z dve je bilo vedno dve. Ena je bilo zmeraj manj kot dve*.

Ker mi polemičarka čisto na koncu pripisuje »slab/ega/ duh/a«, naj ji glede besede *ljudsko* izdam, da je to pridevnik k *ljudstvo*, to pa je v SSKJ pod 2 določeno tako: 'preprosti, manj izobraženi sloji prebivalstva'.

8. Za konec naj se ustavim še ob polemičarkini misli, da se je »/s/lovensko slovarstvo, ki nam ga ponuja SP 2001 /.../ spremenilo iz jezikovnega opisa v (kabinetni) predpis«, pri čemer v opombi 3 izjavlja: »Zanemarjeno je Kopitarjevo, Miklošičevo. Levstikovo, Riglerjevo načelo o jezikoslovčevi vlogi opisovalca in ne predpisovalca dejanskega jezika, s slovarskega stališča uresničeno v Pleteršnikovem slovarju in Slovarju slovenskega knjižnega jezika.«

Najprej o kabinetnosti predpisovanja v novem SP. — To je neodgovorno podtikanje tako glede predsednika uredniškega odbora za slovarski del kakor za druge člane tega odbora in za urednike, pa tudi za nabiralce in izbiralce besed in besednih zvez. Polemičarka ni z ničimer dokazala, da bi si bili kaj izmišljali ali da za spremembe nasproti SSKJ ni bilo ustreznih raziskav, še zlasti s strani predsednika uredniškega odbora novega SP. Nihče ni ovrigel teoremov za pravopisno slovarsko obdelavo besedja in besednih zvez, kakor je utelešena v teoriji tega slovarja in v veliki meri tudi uresničena s strani urednikov in iztočničarjev. (So pa seveda tudi pogreški v izvedbi.)

Da bi bili Kopitar, Miklošič, Levstik in Rigler samo opisovalci in ne tudi predpisovalci, seveda ni res. Še najbolj je bil morda v svojem slovaropisju (vsaj, kar zadeva slovenščino) samo opisovalec Miklošič. Sicer pa je tudi Škrabec veliko uporabljal dedukcijo. Brez deduciranja na podlagi določenih teoremov ni mogoče napraviti nič sovisnega, še zlasti ne v velikem. In novemu pravopisu torej ni mogoče očitati nepovezanosti z živim jezikom; v njem ni kakega samovoljnega pripisovanja lastnosti, ki jih jezikovne prvine dejansko ne bi imele, ampak bi bile izmislje slovaropiscev. Res pa slovarji nastajajo v kabinetnem trdem delu, lahko tudi desetletja dolgem, če so duhovne razmere v družbi take, kakor so bile pri nastajanju našega novega SP.

Po vsem povedanem v zvezi s pisanjem polemičarke je menda očitno, pri kom je duh slab.

II Jerica Snoj, 185–186.

1. Varianta *-ev* za krepki *-ov* za svojilnost/pripadnost je seveda tudi za nas »s stališča slovarskega pomena nerelevantna«, toda tega pri SP 2001 tudi nobeden ni trdil. Šlo nam je za to, da se z *-ev* odvira v govoru sicer kar pogost *-ov*. Poleg lahko predvidljivih primerov, če si zapomnimo ustrezno pravilo (npr. *zmajev, stricev, bičev, košev* in *križev*), imamo tipe kot *stričev, Georgeev, Sanchez, Lasageev, Laplaceov, Boccacciev, Thackerayjev* itn. Podobno tudi pri priponskem obrazilu *-in*: *Aničin – Micin, mucin*. Dejstvo je tudi, da obstajajo na Slovenskem področja, kjer tudi za *c, j, č, ž, š* ne tvorijo oblik na *-ev*, ampak na *-ov*. Da ne omenjam še dvojnic kot *Manetom/Manetem*.

2. Če boste spet govorili o feminativih, kar povejte, katere moške oblike s popolno gotovostjo predvidevajo čisto določeno žensko priponsko obrazilo. Poleg tega novi pravopis ne navaja feminativov pri vseh ustreznih samostalniki: prim. *Mounier, kaplan, župnik, Karadžić* ali *kos kosovka* nasproti *slavček*, pa problematika kot Italijanka, Angležinja, Srbkinja. Enako je s samostalniki s priponskim obrazilom *-ost*: take primere izpušča tudi češki slovar, nam pa se je zdelo bolj važno, da zapišemo tiste, ki se dejansko dovolj pogosto rabijo. Marsikatera pridevniška beseda namreč nima tvorjenke na *-ost* ali pa je ta posebnost (*grdost* je čisto navadno, *lepost* pa ne). Itd.

3. Napačno je misliti, da je o dokončni izbiri iztočnic za pravopisni slovar odločal celotni uredniški odbor. Mislim, da sem šele od črke *m* naprej zahteval, da se odboru predložijo v sprejem tudi širši geslovniki ali pa vsaj spiski besed, pri katerih je tudi iztočničarka bila negotova, ali naj jih uvrsti ali ne. Iztočničarko novega SP si je iz razpoložljivega izbral in nato pač tudi vodil nekaj časa S. Suhadolnik. Menili smo, da je bila lojalna do njegovih načel pri izbiri besedja za slovar.

Čisto objektivnega merila za izbiro iztočnic ni, še zlasti ne pri sredstvih in osebah, ki so bili na razpolago novemu pravopisu. Ko bi bila polemičarka kaj konkretnjša, bi nam bilo lažje braniti dejansko izvršeno izbiro. Glede na to, kako je besedje novega pravopisnega slovarja obravnavano v primeri s SSKJ, pač ni mogoče implicitno podtikati podmene, da se pri novem pravopisu slovaropisno znanje ne bi bilo bogatilo, prehajalo s starejših na mlajše.

4. Slovaropisne usposobljenosti uredniški odbor redaktorjem na splošno ni odrekal, pač pa je ugotavljal, da je mera te usposobljenosti pri nekaterih redaktorjih deloma očitno višja kot pri drugih. Polemičarko bi tudi glede zavedanja glede obveznosti članov delujočega kolektiva prištevali k drugi vrsti. Seveda so tudi redaktorji lahko odločali o (ne)sprejemanju besed(nih zvez) v pravopisni slovar.

III Janez Dular, 183–184, je na tem mestu bil pravi mož.

IV Vojko Gorjanc, 187.

1. O »dveh popolnoma ločenih svetovih«. Dovolj je pameten, da bi res mislil, da ta misel zadeva novi pravopis. Korpusni nabiri besedja se bomo lahko zaupali, ko bodo pri njej upoštevana res reprezentativna besedila posameznih funkcijskih besedilnih tipov v primerni količini in obeh prenosnikih.

Z zgledi je tu Gorjanc popolnoma ničti. V nekem drugem svojem sestavku (ne vem, kje

sem ga že bral) je polemik nekoliko radodarnejši in kritiko novega SP implicitno nadaljuje s prikazom feminativnih oblik k besedi *dekan*. Zmagovito pribija, da je za v SP 2001 predvideno obliko *dekanka* samo ena potrditve v nekem korpusu, priljubljenosti pa da se veseli *dekanja*; ta je po našem posneta po *županji*, ta pa je prvotno pomenila ženo župana. Torej je za marsikoga nekaj podobnega tudi z *dekanjo* (morda bi bil Gorjanc lahko povedal še, koliko nastopa po srbohrvaščini posneta *dekanica*).

2. Če nam Gorjanc priporoča »uporabo sodobnih slovaropisnih metod, temelječih na pozitivni tradiciji slovenskega slovaropisja in soočenih z novimi pristopi, ki jih je v slovarsko delo prinesel razvoj korpusnega jezikoslovja«, seveda moramo zavrniti implicitno podtikanje, da bi bili mi v novem pravopisu zanemarili kaj pozitivnega iz slovaropisnega izročila; marsikaj smo temu izročilu tudi prispevali. Glede korpusnega jezikoslovja pa mu namesto očitavanja in načelnega deklariranja priporočamo, da bi nam podal pravo študijo o tem, kar bi bilo v bodoče pri alfabetarjih še treba upoštevati, npr. v obliki kakega Zaklada novega besedja, to pa iz soočanja s tem, kar nam doslej predpostavljajo slovarji katere koli vrste ali le zbirke besedja, kakor jo najdemo v Besedišču slovenskega jezika z najnujnejšimi oblikoslovnimi podatki. — Pri tem si bo treba rokave zasukati kar visoko pa še v roke pljuniti.

V Nataša Logar, 197.

Glede računalniškega izrazja v novem slovenskem pravopisu moram še enkrat povedati, da bi tudi v bodoče moglo biti le deloma upoštevano v takem slovarju, kakor je pravopisni. Veseli me pa še naprej, da so nam računalniško izrazje podali v kar obilni meri sedaj in že pred izidom SP drugi, česar posledica bo med drugim pač tudi ta, da se njej sami glede tega ne bo treba truditi in se bo lahko posvetila pravim jezikoslovnim vprašanjem slovenskega knjižnega jezika. Vtis imam, da ji sposobnosti za to ravno ne manjka, in morebiti bo kdaj tudi v našem pravopisnem slovarju odkrila stvari, ki potrjujejo naš prispevek k pravopisnemu slovarstvu, kakršno je pri nas pač uveljavljeno in pozitivno dalje razvijano.

Glede izrabe korpusa FIDA: za pravopisni slovar 2001 ni bil rabljen, zakaj ga ISJFR ni zakupil (če ga ni), pa mi ni znano. Žal nam kritičarka in sedaj polemičarka ni dala podatka, od kdaj je sploh bil na razpolago, edini njen podatek v zvezi s tem je 2. 5. 2002, to pa je čas že po izidu novega SP.

VI Andreja Žele, 191–192.

1. Najprej nam sporoča, kaj vse je še delala za Inštitut v času, ko je nastajala njena disertacija (in vzporedno tudi pravopisni slovar). Za to njeno dejavnost sam seveda nisem vedel. Sicer pa še nadalje mislim, da bi nam bila torej tudi pri slovarju novega SP glede vezljivosti lahko pomagala. Za to bi ji bila hvaležna tako iztočničarka kakor redaktorji, ki je (so) svoje delo glede tega kar dobro opravila (opravili).

2. Vsemu, česar si kritičarka in polemičarka želi, pa v pravopisu ne bo mogoče ustreči. Poglejmo: 1) Ni res, da SP 2001 »ne upošteva žive in aktualne jezikovne rabe«. Res pa je, da ne sprejema oz. ne ve za nekatere novosti vezave (npr. *solidarizirati boj*, kar je verjetno po angleščini, ki je v sklonski paradigmatičnosti znano osiromašena). 2) Pravopisni slovar pomenov ne podaja, če niso povezani z oblikoslovnimi kategorijami, sicer pa pomenskosti ne izčrpava, ko

v oblikoslovno najširšem pomenu ni odražena. 3) Ponazarja se glede na slovnične lastnosti, ne na »važuriranost« udeležencev. Glede novejših predpinskih tvorjenk je iztočničarka pač upoštevala tudi njihovo pogostnost, v primeru neiztočniškosti kakega predpanskega glagola pa se bo zmeraj treba posvetovati tudi s pravopisnim sestavkom zadevne predpone oz. predpanskega obrazila. 4) Oznaka ekspresivno ima v češkem slovarju (str. X in XI) tudi izraz »citove zabarvení (expresivita v širokém smyslu)«. Tudi češki přen. je pri nas zaobsežen z oznako poud., če ima to vrednost, tj. zaznamovanost. Prenesena raba je lahko tudi nezaznamovana, npr. *baba pri kozolcu* ipd. Beseda *hiševati* je, mislim, važna svetopisemska, imata jo tudi Cigale in Glonar (hausen), pa tudi SSKJ in SP 1962, prvi sicer z oznako star.

3. Pri vezljivosti nič ne dvomim, da o njej polemičarka ve več kakor naši redaktorji, vendar redaktor za glagol pri *osvajati* pravilno ne navaja vrstne oznake, torej je to nevtralna raba, za pomen *o. nove ideje* pa oznako publ. in za *o. ženske* oznako poud. (ljubezni pa je tako zelo veliko vrst). Tudi glede *iznašati* (poglede, predlog, pritožbe) sem na redaktorjevi strani (*odkrivati, prikazovati; predlagati; pritoževati se*). — Enoti *upati se/si* bi po mojem res zaslužili iztočnico: prim. ustreznice v nemščini (*hoffen, sich trauen*), in to velja tudi za *prizadevati : prizadevati se/si*, seveda pa bi bila zaradi tega velika zamera pri SP 1962 in SSKJ.

4. K polemičarkinemu koncu naj pripomnim, da me resnično veseli, da so »moje ženske« s fakultete tako dejavne, pa hkrati jezi in žalosti, če se v čem brez potrebe oddaljujejo od pravega spoznanja, morda celo komu drugemu na ljubo.

VII Marta Kocjan - Barle, 193–195.

1. Polemičarka je zelo delavna in lepo nadarjena slovenistka. Z marsičim, kar piše o kitajski pisavi v Slovenskem pravopisu, pa se le ne moremo strinjati.

Dvojice tipa *Bejdžing – Peking* so zaradi pinjina in že podomačenega. — Glede *Silitoe* in *Melborough* zaradi govorenega *o* na koncu ne vidim druge rešitve (podobno imamo drugje *Sarah* z roditeljskim *Sare*). — *Paraná -é* pa je, žal, nedopustni greh redaktorice, ki ga spričo oblike *Móskva -e* za rusko *Moskvá* ali italijanske *pietà* -- ni mogoče z ničimer upravičiti, tudi z *oná -é* ne. Redaktorica je brazilsko obliko *Paraná* dobila v VSLG, ki pa ne navaja roditeljske oblike (slovenistični sodelavki M. Bešter in M. Križaj - Ortar).

2. Glede pinjina se ne bova ujela s polemičarko. Seveda bi bilo najbolje, ko bi se glede nezvočnikov držali dosedanjega izročila, tj. da bi nam črka *b* zaznamovala tudi glas *b*, črka *p* pa glas *p*. In nato enako velja za črke *d – t, g – k*, saj se nam je aspiriranosti oz. neaspiriranosti ene vrste teh glasov težko naučiti. — Palatalizirane (mehčane) šumevce pa kar pišimo z levim krakom naše strešice, saj tako pisavo poznamo iz srbohrvaščine, ko gre za *ć*, in poljščine, ko gre še za druge take glasove. V izgovoru pa tudi srbohrvaških mehkih *č* in *dž* ne realiziramo različno, ampak te pare izgovarjamo kar s slovenskimi šumevci (pri. SP 1962, str. 54).

Mislim, da je tudi prav, če vsak pinjinski pisni *a* izgovarjamo kot naš *a*, ne v določenih položajih še kot *e* (kdo si bo pa zapomnil kar 7 enot, kjer je pinjinski pisani *a* naš *e*, tj. zveze *jian, mian, nian, plan, qian, tian* in *yan*, če sem polemičarko prav razumel).

Gotovo pa je tudi preveč zahtevati, da bi si slovenski bralci zapomnili čez 400 zlogovnikov, kolikor jih našteva polemičarka, da bi lahko kitajske zapise pravilno brali. In tako še kaj o izgovoru zveze *-ui* in *-un*.

VIII Hotimir Tivadar, Peter Jurgec, 203–220.

1. Ni res, da bi bilo normativno gradivo slovenskega knjižnega jezika »skoraj v celoti iz SSKJ«. Norma slovenskega knjižnega jezika v SP 2001 temelji na mojih razpravah in knjigah, vplival pa sem že na SP 1962. S področja glasoslovja sem med slovenske knjižne foneme uvrstil *dž*, tudi na podlagi Škrabca določil nezvenečnostno premeno izgovora zvenečih nezvočnikov pred premorom; uvrstil *j* in *v* med zvočnike. V pravopisni komisiji smo se odločili za zapisovanje samo širokih *e*-jev in *o*-jev, prvega pred *j*, drugega pred *v*: napisal sem obširno razpravo o naglasnih tipih v slovenskem knjižnem jeziku; zavrnil tuje glasoslovje v izgovoru v knjižni jezik prevzetih tujih besed. V SSKJ se namreč razdelek pravorečje začne s povedjo »Izgovor besed se ravna po pisavi, le da je treba upoštevati osnovna pravila o izgovoru *v*, zvočnikov in izglasnih zvenečih soglasnikov ter o asimilacijah soglasnikov po zvenečnosti« (§ 175, XXIII–XXIV). Tu torej SSKJ-ju *v* ni zvočnik (in morda tudi *j* ne); soglasniki mu pomenijo samo nezvočnike, pa so soglasniki vendar tudi zvočniki; SSKJ zapisuje izgovor besednih oblik kot *dolgorilca* kot [uǰ–uǰ], SP 2001 kot [uǰ uǰ]; izgovor besed kot *bridge* zapisuje kot [bridž], SP 2001 kot [bridž-], kjer vezaj na koncu nakazuje premeno po zvenečnosti; SSKJ nima teorije o variantah fonema /v/ ali /n/; ničesar ne pove o glasovni vrednosti pisanih *nj*, *lj*.

Ali še: »Zaradi lažjega prikaza gesel postavlja slovar skupaj pisano besedo na prvo mesto; razpored tovrstnega gradiva v slovarju torej nima normativne vrednosti. Prim § 117 in 118« (str. XXIII). Na navedenem mestu pa najdemo zglede *avocesta* in *avto cesta*, *dokod* in *do kod*. V SP 2001 pa je prvonavedena oblika boljša, konkretno torej *avtocesta*, *do kod* (druga enota je besedna zveza, ne beseda), °*dokod* nam je slovnična napaka. Prim. še pisanje besednih zvez s *koli*.

Sam sem podal tudi slovensko stavčno fonetiko, in sicer povezano z jakostnim oz. tonemskim naglasom, da bi pa vsa stavčna fonetika sodila v pravopis, je pa preveč.

2. Pri oblikoslovju; novi pravopis iz mase SSKJ-jevih prislovov izloča členke in povedkovnike; določa naglasne tipe (nepremični, premični, končniški, mešani); zaznamuje kategorije živosti, človeškosti, števnosti, neštevnosti itd. Prim. še: pojmi pridevniška, samostalniška beseda; ločitev deležnika in deležja; tipologija sklanjatev. — V besedotvorju so razbistreni pojmi izpeljave, sestave, zlaganja in sklapljanja. — Glede tonemskega naglaševanja prim. spredaj v mojem odzivu na polemiko Vidovič Muhe. Kar se tiče objektivnosti ugotovitev T. Srebot Rejec, prim. moj sestavek v zborniku Slavistične revije za 13. mednarodni kongres (SR 51 (2003), pos. štev. (Eksperimentalnofonetične raziskave slovenskega knjižnojezikovnega glasovja in tonemskosti, 119–140), žal z mnogimi tiskovnimi napakami).

3. O razmerju med SSKJ in SP 2001 sem bistveno podal že spredaj. — Glede anketiranja za SSKJ pa naj povem, da sem to anketiranje začel prav jaz in o njem tudi poročal (Ankete za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in kolikosti naglašene samoglasnika, JiS 14 (1969), delno ponatisnjeno v GNPSJ, 74–82); pozneje pa sem za Riglerjeve ankete o tonemih zapisoval izgovor Eve Toporišič. Seveda sem tudi sam »anketiral«, med drugim sem si za razpravo Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika izpisal celotno ustrezno gradivo iz SP 1962, in to ne glede na to, kaj o tem menita Ertl 1929 in Nebeška 1996.

H govorniki podobi knjižnega jezika. Kar avtorja govorita o ozkih nenaglašanih samoglasnikih *e* in *o*, npr. *Sárajevo*, *bábilon*), morda velja za mariborščino, črkovalno brane kratice pa so tudi prav primerno določene kot naglašene na zadnjem zlogu, npr. *vecé*. V Ple-

teršnikovem slovarju sta sicer bila tudi ozka nenaglašena *e* in *o*, npr. *máslo*, *grešiti*, vendar je to, kjer je, narečno; na podlagi dolenjščine je npr. Ramovš opozarjal tudi na gorenjski ozki prednaglasni *e*, ne vem če tudi *o*; pri *že* pa po mojem gre za oslabljeni naglas, v SP 2001 imamo sicer iztočnico *žè* [poudarjeno *žé* in *žè*]. V SSKJ pa imamo *žé* in *žè* in *že*.

4. Kritika pogrevata po Šerugi Prek naglaševanja glavnih števnikov od 12 do 19, kjer sva se v glavnem z Dularjem odločila za naglaševanje na *-nájst*, kar je starejše od dvojnice *dvá(najst)* in veliko pogostnejše. Na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša sem ob asistenci dr. Jožice Škofic ugotovil, da se naglaševanje tipa *dvánajst* omejuje na koroška in gorenjska narečja ter na glavnino Ljubljane, sicer pa je v rabi naglaševanje na *-nájst*. To najdemo tudi v Baški grapi na Primorskem. Naglaševanje na *dvá-* itd. je pač po nemškem vplivu, mu je pa SSKJ dal prednost pred naglasom na *-nájst* ob naslonitvi na SP 1962 in 1950 (ta pa ima vendar naglas *dvanájstnik*). Tako bi imeli *enájst*, *dvanájst* itd. namesto neenotnega *enájst*, *dvánajst* in *dvanájst*. Tudi ruščina ima večinoma tip *dvanádcát*, vendar *odínacát*, *četýrnacát*, srbohrvaščina ima primerno našemu *jedánaest*, *dvánaest*, *trínaest*, *četínaest*, kar je vse po umiku naglasa z *-náest*. Enako imamo pri češčini na *-áct* ostrivec: *dvanáct*, *třináct*, *patnáct*, *sedmnáct*, *devatenáct*. Prim. še bolgarsko: *edinádest*/*edinájset*, *dvanádeset* itd.

5. Glede naglasnega mesta slovenskih krajevnih imen se novi pravopis drži Slovenskih krajevnih imen (CZ 1985). — Glede naglasa (spet za Šerugo Prek) v primerih *Mačkóvci*, *Ápače*, *Varšáva*, *Préserje*, *Presérje*, *Brník*, *Bégúnje*: V SP 2001 so *Mačkóvci*, *Ápače*, samo *Préserje* (samo to je tudi v SP 1962), *Brník*, *Bégúnje* in *Begúnje*. Imen *Rámšák* oz. *Rámšak* ni v SSKJ, *Cáracas*, *Póreč* in *Dánton* niso v SP 1962, je pa *Montevideo* z napačnim naglasnim mestom. *Mačkóvci* namesto v SKI zapisanih *Mačkóvci* so novejša poknjžena oblika (vsak naglašeni *o* pred *v* je širok); pri *Ápače* ni nič narobe; *Varšáva* je tudi po poljsko. *Brník* je v SP 2001 letališče, ne vas, pri *Bégúnje* je *Begúnje* z drugimi oblikami iz te podstave izenačena oblika (prim. *begúnjski*, *Begúnjec*, *Begúnjščica*); *Rámšák* naglašujejo na Koroškem okrog Slovenj Gradca; namesto *Cáracas* je res prav *Carácas* (Webster) in namesto *Montevideo* se v resnici naglašuje *Montevideó* (že v SP 1962), *Dánton* pa ima podomačen naglas (pozna ga tudi Webster za francoski naglas na drugem zlogu osnove; oblika *Póreč* je analogna po *potok*, bolje je *Póreč* in vse iz tega izpeljano).

6. Glede naglasa moške oblike edninskega opisnega deležnika na *-l* predpinskih glagolov kot *umoríti -im* (zglede *pokósil* je bolj neroden, ker imamo tudi glagol *kósiti -im*) je tako, da smo se res odločili za premični naglas, torej *umóril -íla*. Tako je v SP 1962 in tudi še v SSKJ. Poleg predpinskih glagolov se tako naglašujejo tudi nekateri nepredpinski z dvozložnim korenem (*govoríti -im govóril -íla*), večinoma pa je v SP 1962 že tip *debelil*. Če je pred tematskim *-i-* polglasnik, seveda velja vzorec *zatèmnil -íla* (prav tako v SSKJ). — Šeruga Prek nima tu nobene pristojnosti za drugačno določanje naglaševanja na radiu. Z *govóril*, *umóril*, *zamèglil* nima nobene zveze tip *razúmel -éla* ali *nôrel*, *hótel -éla*. V prvih primerih (*pomóril* itd.) imamo opraviti s cirkumflektirano obliko po pomiku s predhodnega zloga, v drugih (*razúmel*) pa z akutirano po umiku z naslednjega zloga, tj. z glagolske pripone.

7. Tudi nauke na koncu besedilne enote 3.2 bi si bila kritika lahko prihranila že zaradi spodobnosti in ko bi bolj gledala na ugled resnega jezikoslovnega besedovanja. — Nadalje mislim, da je prav, če vse nove prevzete naglašene *e*-je in *o*-je izgovarjamo ozko, razen v

primerih, ko je tak *e* pred *j* ali *r*, *o* pa pred *v*: *džéz – afëra, fón – bôvla*. Prvi primer ima že SSKJ na prvem mestu zapisan z *é*, drugomestni *ê* pa ima oznako tudi. To drugo je boljše tudi kar izpustiti. — In: slovenski knjižni jezik ne pozna fonemskega nasprotja med /v/ in /w/, zato je samo nostalgija po SP 1962 (prim. [uòšington] ali [uòt]). (Prava snobovska duhovna revščina obeh kritikov se razkazuje v pisanju izgovora kot [vir]dZi:nija [wu:lɸ] namesto običajnega [virðžinija vùlf] ipd.)

8. Prava žalost je tudi govorjenje o manjši fonološki vlogi tonemov: prim. samo razliko kot *lipo – lípo, męsta – męsta, vodó – vodô, kosímo – kosímo, molíla – molíla* ipd. *moríla – moríla*, da ne navajam še Vodnikovega primera Ga prime za *vrát* in ga nese do *vrát*. Potrudita se malo in poglejta še k Škrabcu (Modrovo kazalo k ZD 1–4 oz. H. Majcenovič v SD, str. 542), pa k Riglerjevemu prikazu v Uvodu SSKJ, kjer si (str. LI) med drugim lahko preberete tudi poved: »Cirkumflektirane so tudi besede v zvalniški vlogi« (mišljene so v imenovalniku sicer akutirane besede). In kako drugače pristno zveni tonemskost v stavčni intonaciji (*korâk – kovâč*).

Ali še misel obeh kritikov, da tonemsko razliko »slišijo le nekateri poznavalci, ponavadi jezikoslovci«. Slišijo jo seveda tudi vsi otroci tonemskih staršev ali tovarišev na igrišču in že v vrtcu. Kako bi jo sicer lahko prenašali iz roda v rod! Vsi tonemci tudi takoj ugotovijo, da npr. kdo je tonemec, kdo drug pa ne, oz. da po svoje zavija svoj govor, ne tako, kakor govori (po Riglerju) dobra polovica slovensko govorečih, namreč tonemsko.

Kdaj že je poučenemu jasno, da je tudi slovenski tonemski govor že kodificiran. Namesto da tako filozofirata, bi se kritika vendar lahko malo »priučila« tonemskosti, četudi bi bilo to »težko«.

9. Podobno neodgovorno je tudi pisanje obeh kritikov o soglasniški problematiki. Kritika pišeta, da je v novem pravopisu »alofonom /v/ /.../ namenjenih v celoti kar 22 paragrafov« (namreč od 640 od 662). Seveda bi bilo primernejše reči, da sta jim namenjeni 2 strani. Ali pa je kaj od obravnavanega nepotrebno? Slušni problematiki je posvečena ena stran, pisni pa ena. Toliko prostora je treba tudi zato, ker je izčrpno obdelana tudi morfonemska dvoustnična premena fonema *l*.

10. Pri izgovoru črke *l* ne pred samoglasnikom v morfemskih končajih *-lec, -lka, -lski, -lstvo* (in kar je še iz tega izpeljano) kot *u* itd. smo se zavestno odločili za enoten izgovor, da je to problematiko sploh mogoče izgovomo obvladati širšim krogom, oz. tudi bolj prizadevnim, saj se to ne da naučiti, če je od primera do primera različno. V Ruplovem Slovenskem pravorečju (1946) je problematika izgovora črke *l* obdelana na str. 39–46. Komaj kdo se je tega sposoben naučiti. (Še maturante klasične gimnazije v Mariboru nas je v tem smislu na to nemožnost opozarjala profesorica slovenščine dr. Helena Stupan.)

Kako zapletena je »norma« tega, se lahko poučimo iz odzadnjega slovarja slovenskega jezika 1996, npr. za *-lec* na str. 107–113 (pri čemer morate izločiti enote, pri katerih je *-l-* del podstave in je torej končaj za njim le priponsko obrazilo *-ec*, npr. *krul-ec : bra-lec*; podobno še pri preostalih teh obrazil: *upogib-alka : prvošol-ka, napad-alski : prvošol-ski, gled-alstvo : črnošol-stvo*. Pred priponskim obrazilom z *l* je glagolska podstava s priponskim obrazilom *-a-* (*-ja-*, *-va-*, *-ová-*, *-evá-*, *-áva-*, *-éva-*). Za zgled težavnosti obvladanja si oglejmo po 10 primerov na *-alec* in *-ilec* ob glagolski podstavi (navajamo imenovalniško obliko, izgovor pa velja za vse druge oblike razen za im. ed. in njemu enak tož. ed.): *ugibalec* [tudi *uɸ*], *klicalec*

[*ȳc* in *lc*], *klečalec* [*ȳc* tudi *lc*], *mehčalec* [*lc* in *ȳc*], *puščalec* [*ȳc* in *lc*], *lučalec* [*ȳc* tudi *le*], *napadalec* [*ȳc*], *prekladalec* [*ȳc*], *skladalec* [*ȳc*], *razkladalec* [*ȳc*]; *grabilec* [tudi *ȳc*], *vabilec* [*ȳc* in *lc*], *trebilec* [*lc* in *ȳc*], *drobilec* [*ȳc* in *lc*], *škrobilec* [*lc* in *ȳc*], *trobilec* [*lc* in *ȳc*], *snubilec* [*lc* in *ȳc*], *tlačilec* [*lc* in *ȳc*], *vlačilec* [*lc* in *ȳc*], *žvečilec* [*lc* in *ȳc*]. Velika večina zgledov ima obe varianti; samo [*ȳc*] *napadalec*, *prekladalec*, *skladalec*, *razkladalec*. Drugo obliko lahko uvajata »ali tudi« »ali in« posebnost je [tudi *ȳc*]. — Škoda je, da SSKJ nima oznak živ. in člov., ki bi nam pomagali ugibati, kdaj je samo *ȳc*, kdaj *ȳc* na prvem in kdaj na drugem mestu, in podobno pa *lc*.

Podobno bi lahko izpisali tudi primere za feminativne na *-lka*. SSKJ teh feminativov skoraj nima. Od 20 moških oblik je vršilcev 17, feminativa od tega pa sta le dva. SP 2001 ni sprejel SSKJ-jevih enot *klečalec*, *lučalec*, *puščalec*, *smolilec*, *snubilec*; *mehčalec* je tudi v SP-ju snov, druge moške vršilce ima kakor SSKJ, vsem pa pripisuje feminativne in svojilne pridevnike, vršilniki pa so mu posebno iztočnice. — Če bi si ogledali enoto *bralcec*, bi dobili še enote *bralka*, *bralski*, *bralčev* in *bralstvo*; tako je (razen ko gre za *bralski*, ki ga v SSKJ ni) tudi v SSKJ, le da so vse iztočnice.

Take vrste analizo bi pričakovali od obeh kritikov, ne pa da kot hvalivca temporis acti drezata v stvari, ki jih ne poznata dovolj. Enote, ki sta jih upoštevala, bi bila lahko bralcu tudi sporočila. (Po Jakopinovem seznamu je v SSKJ enot na *-lec* 850, pač od tega na *-alec* 608, na *-ilec* 155, na *-elec* 39, preostalo pa je na druge končaje.)

Podobno bi lahko rekli tudi za določanje izgovora izglasnega *l* za samoglasnikom, npr. pri pretežno trifonemskih enotah kot *kol*, izgovor [kòu kòla] ipd.

Kar kritika govori o izgovoru črke *-l* v triglasovnih besedah, mi je čisto nerganje. Iz ozadnjega SSKJ-ja sem izpisal (upam, da vse) enote na *-al* (16), *-el* (18), *-il* (6), *-ol* (22), *-rl* (1) in *-ul* (1), skupaj 64 primerov in ugotovil, da se SP 2001 skoraj v vsem ravna po SSKJ, le da je izločil enote *ral*, *tal* in *vel -a* (tenčica), *vel -a -o*, *col^l*, *cvil -a*, *gril -a*, *škil -a*, *škril -a*, *škril -i*, *ol* (bolje bi bilo, ko bi bili v slovar SP 2001 uvrstili *tal -a -o*, *vel -a -o* in *ol -a*): zdi se, da uredniki (ali pa iztočničarka) niso preveč vneti za poezijo in ne dovolj za zgodovino ali vsaj za križanke. Vse drugo je torej povsem v redu: da smo pri *mel* in *ral* pustili samo izgovor z *-ȳ*, nejasno pa mi je, od kod je urednik dobil *còl* (z [ȳ]) in z oznako zastar. Prav je tudi, da so iz SSKJ-jevega *mel -a/-i* napravili dve iztočnici; *pòl* mlajši rod morda res izgovarja že z *ȳ* tudi v primeru *ob pol treh*, *polotok* pa ima *l* = [l] iz *poluotok* (kakor je iz *polu* nastalo tudi *pòl*). *Polotok* seveda nikakor ni sestavljenka, za kar ga imata kritika, uredniki Slavistične revije pa jima (kakor v vsem) dajejo prav. Za obliko *Havránek* že kritika menita, da je v SP 2001 nesrečen spodrsrljaj, žal pa je tudi v drugi izdaji novega pravopisa za *e* v njem predviden polglasniški izgovor (tako podomačen namreč kljub zasluženi slavi ta jezikoslovec le ni).

11. Glede preostalega še: slovenski knjižni jezik ne predvideva prilikovanja nezvonečih nezvočnikov v zvoneče pred sledečim v, npr. [jánez ve, vedž ve] ipd., pač pa npr. v Slovenskih goricah slišimo menda [jáž vé]. Pri lastnoimenskem *Camp David* pa je seveda prav [kémb déjvid], pri *Daily Herald* pa bi zapis izglasja druge besede moral za *d*-jem na koncu imeti vezaj, tj. [hèrald-]. S tega stališča bi bilo treba pregledati vse take primere.

12. Ne vem, zakaj kritika toliko razpredata o zvonečih zlitnikih: slovenščina pozna kot fonem samo šumevski zvoneči zlitnik *dž*. Tega nikoli ne izgovarjamo kot [dž], tj. kot dva glasova. Samo kot rezultat prilikovanja nezvonečih zlitnikov *c* in *č* pa imamo pri *c* nefonemski glas, tj. položajno varianto *c*-ja, tj. *dz* (Kocbek, stric gre). V primerih kot *intermezzo*

je izgovor *zz* kot *dz* citaten po italijanščini (*dz* v tej besedi ima že SP 1962, naš navadni izgovor je *s c*, torej [interméco]. Pisanje v SP-jih 1935, 1938, 1950 je kot v SP 1962, to pa je posledica teorije, da se v prevzetih besedah upošteva izgovor jezikov dajalcev, v čemer so zlasti pretiravali v SP 1962. V svoji knjižici Slovenski jezik. Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama (1961) sem *dz* in *dž* obravnaval kot položajni varianti *c*-ja oz. *č*-ja (Kocbek, odločba), pozneje pa sem za *dž* navajal tudi fonološko nasprotje tipa *čéz* – *džéz*, *čém* – *džém*, *čin* – *džín*, *číp* – *džíp*, tj. navajal sem jih v položaju pred samoglasnikom; ne vem, ali jih imamo tudi pred zvočnikom, npr. v primerih *hedžra*. Za *dz* imamo v novem pravopisu izgovor pred samoglasnikom *dzeta* (a je citatno, po naše bi bilo *zéta*, kar pa je moteče zaradi nekdanje vrste cigaret *zeta* in reke *Zeta*). Primer drugačnih rešitev sta npr. *Zevs* oz. *Cevs*, po prvem zgledu še *zelot*; tudi za *dzoön* imamo *zoön* oz. *zoo*.

13. Na koncu kritika sprašujeta še, ali slovenščina nima v vzglasju besede tudi zaporniškega glasilčnega nastavka, tj. ?. Sam glede tega nimam čisto trdnega stališča, da ga knjižna slovenščina ne pozna; ima pa ga namesto *k* rožanščina (kritika opozarjata nanj ob češčini v zvezah kot je naše *k oknu*). V mojem narečju (Mostec) tega sploh ni, pa tudi za ljubljansčino ni značilno. Povsem prepričan pa sem, da nimamo trdega nastavka na morfemski meji kakor *odorati*, *poorati*, *naočnik* in tudi ne *k oknu*.

14. K zaključku obeh kritikov: Moram zavrniti mnenje, da v pravopisu govorjeni jezik ne bi bil obravnavan samostojno. Prav tako zavračam očitek, da imamo v novem SP omejeno prikazano stavčno fonetiko oz. »omejeno zgolj na obravnavo ločil«, saj imamo v Slovarčku jezikoslovnih izrazov navedene stavčnofonetične pojave kot kadenca, antikadenca, polkadenca. Tudi ni res, da imamo Slovenci »samostojni pravorečni priročnik« le v Ruplovem Slovenskem pravorečju 1946, ko pa je 1961 izšel tudi moj že navedeni Slovenski jezik /.../, pisan sicer v hrvaščini.

15. Na splošno je treba še dodati, da le redko kritika upravičeno ugovarjata rešitvam v novem SP. To so le redke posamezne drobne stvari, tako rekoč kaplje iz morja informacij, ki jih ta pravopis prinaša.

IX Erika Kržišnik, 221–237.

1. Takoj na začetku v opombi 1 piše: »Od strokovnih ocen /SP 2001/ so verjetno najrelevantnejše izšle v zborniku predavanj 38. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (2002: 207–254).« Ali ne bi bilo lepo, ko bi si bila kritičarka svojo vednost zaokrožila še z mojim odgovorom na dotična razpravljanja (saj je eno leto ležal pri SR, ki je organizirala odgovore na ta moj odgovor).

2. V povzetku ugotavlja, da »glede frazeologije v SP 2001 ni mogoče ugotoviti meril (kot so npr. pogostnost rabe, potreba po pravopisni, pravorečni ali slovnčni obvestilnosti), ki so vodila izbiro in klasificiranje gradiva /frazeologemov/, zato sama prisotnost ali odsotnost teh enot v SP 2001 ne more biti relevantna za njihov status v knjižnem jeziku«.

Novi SP nima ambicije, da bi bil tudi frazeološki. Frazeologemi se v njem pojavljajo samo zaradi stilne zaznamovanosti katere njihovih sestavin (v § 1142 npr. je povedano samo: »Zbrano besedje je v slovarskih sestavkih prikazano s pisnega, glasovno-naglasnega, oblikoslovnega, skladdenjskega in zvrstno-stilnega stališča, pri manj znanih enotah tudi z identifi-

kacijskega, in deloma pomenskega stališča.« In: »/Z/vrstno in stilno zaznamovane besede in besedne zveze imajo pripisane nezaznamovane (tj. nevtralne) ustreznice« (§ 1143). Primerjati in presojati s frazeološkega stališča novi pravopisni slovar bodisi s SSKJ bodisi s katerim frazeološkim slovarjem je torej nesmiselno. Tudi v SP1 P 1990 in naslednjih izdajah ni nikoli bil govor o frazeologiji (prim. Modrovo Stvarno kazalo črke F, kjer ni enote o frazeologiji, medtem ko ima SSKJ tudi posebno enoto v slovarskem sestavku, imenovano frazeološko gnezdo (prim. SSKJ I (1970), XVIII, Gnezdo)).

3. Torej imamo avtoričin prispevek za vajo v pripravljanju teorije za frazeološki slovar oz. za predavanja iz te problematike. Svoj čas je v to smer razmišljal Stane Suhadolnik v kritiki J. Pavlice Frazeološkega slovarja v petih jezikih (JiS 6 (1960/61), 200–205). Ker gre pri frazeološkem slovarju za veliko stvar, se zaenkrat skupaj s kritičarko novega frazeološkega slovarja oz. prizadevanja zanj veselimo; to se je v latinščini izrazilo z besedami *In magnis voluisse sat* (po naše: Pri velikem je dovolj hoteti). Naši kritičarki pri trudu za frazeološke raziskave (ali celo za slovar), kolikor je le mogoče, želimo napredka. — Ko bo kdaj kaj obširnejšega izdala, pa ji želimo tudi primerne objektivne kritike.

X Andrej Ermenc Skubic, 239–245.

1. Skubic je napisal živ sestavek o jezikovni zvrstnosti in sociolektih. Ta sestavek odraslega mladega človeka je pisan v prvem delu z veliko vednostjo in povsem zrelo stilistiko strokovnega besedovanja. V uvodu pomerja svoje pojmovanje socialnih zvrsti ob moje pojme zvrstnosti, zatem uveljavljano tudi v SP 2001. Namesto izraza knjižni jezik uporablja standardni jezik, delitev knjižnega jezika na zbornost in pogovornost mu je vprašljiva, uvaja pa pojme kot kulturni jezik, sociolekti, obrobni in ekscenčni jeziki oz. zvrsti in še kaj.

Ne vidim razloga, zakaj naj bi zavrgli te vrste slovenska tradicionalna (mestoma lahko inovirana) pojmovanja, tj. knjižni jezik, knjižni pogovorni j., pokrajinski jeziki, narečja, mestne govornice, pokrajinske govornice, pa še interesne govornice (sleng, žargon, argo) ter družbenoplastne govornice (izobrazbeno, ljudsko, neknjižno ljudsko). Glede knjižnega pogovornega jezika naj si kar ogleda ustrezna mesta v literaturi (zlasti v pravopisih). V tem prvem delu svojega pisanja nam tudi očita, da smo prenosniški zvrsti (zapisano in govorjeno) premalo obdelali, oz. ju potisnili »v nekakšen podrazdelek socialnih zvrsti«, kar seveda ne drži. Prva naloga tudi slovenskega slovarskega pravopisja je vendar ta, da podaja pisno in izgovorno podobo svojih slovarskih enot, najsi gre za njihove segmentne pojave (črke, glasove, ločila in kar je z njimi v zvezi) ali za nadsegmentna naglasna znamenja in s tem za naglase.

2. V drugem, glavnem delu sestavka pa obravnava 200 prevzetih besed, ki si jih je paberkovalno izpisal iz SP 1950 (tam so zelo vidno zaznamovane s križcem oz. zvezdico) in ki »bi jih lahko uvrstili v Voduškov 'famiarni jezik izobražencev'«. Po njegovem jih je SP 1950 bodisi prepovedoval (križec: 42 primerkov) ali 'v skrbnem jeziku' odsvetoval (zvezdica: 143 primerkov); dodal jim je kritik še 15 primerkov, ki pa v SP 1950 niso bili tako označeni + 1 primerek te vrste, ki ga v SP 1950 ni. (Že tu pa je treba pripomniti, da križec v SP 1950 jezikovnih sredstev s to oznako ne prepoveduje, ampak jih ima za za »knjižno rabo nedovoljene«; označene z zvezdico pa niso odsvetovane, ampak je zanje rečeno, da »se jim v skrbnem jeziku izogibljimo«.) Brez Skubičevih posegov v to besedilo se to mesto glasi: »V nekaterih primerih spačenosti ali nepotrebnosti so besede zaznamovane s †, kar pomeni,

da za knjižno rabo beseda ni dovoljena, ali pa z *, kar pomeni, da se jim v skrbnem jeziku izogibljimo«. (Vse na str. 5 SP 1950.)

Za s križcem zaznamovane je torej v SP 1950 povedano, zakaj so tako zaznamovane, in dodano je še: »Ta bi bil v tem presojanju ostrejši, ta milejši, a življenje jezika gre svojo pot in se za take sodbe ne meni.« Še pred tem pa je povedano, da so »pri splošno rabljenih tujkah navadno dodani slovenski pomeni, da iz njih lahko izbiramo.« Prav bi bilo tudi povedati, da imajo s križcem ali z zvezdico zaznamovane besede (besedne zveze) v kurzivi dodane domače ustreznice, nekatere enote pa jih imajo tudi po več.

3. Ko si navedene besede ogledamo podrobneje, tudi zlahka ugotovimo, da bi jih težko imeli za »Voduškov 'famiarni jezik izobražencev'«, pač pa so res znamenje izobrazbenosti, večkrat tudi snobizma. Da se o pravkar povedanem lahko tudi sami prepričamo, si oglejmo po 10 prvih okrižčenih in ozvezdičenih besed, in sicer v SP 1950, nato pa pogledamo, kako je z njimi v SP 1962, na koncu pa še v SSKJ in v SP 2001.

3.1 V SP 50 NEDOVOLJENO

†

á la burke á la Nestroy
afiširati nabiti, nabijati, izobesiti, izobešati, objavljati
atrakcija privlačnost, vaba, zanimivost
deplasiran ne na pravem mestu, zgrešen
 neumesten
depravirati popačiti, pokvariti, skaziti
deranžirati motiti, nadlegovati,
razdreti, *zmesti*
devastirati opustošiti
dispečer razpečevalec, razpošiljavec
eksterier zunanost, videz
rešofirati se razgrevati se, razburjati se

*

anonsa oglas, naznanilo
atakirati koga napasti
bižu dragulj, dragotina
bižuterija draguljarstvo
blamirati (o)smešiti, (o)sramotiti koga
blaziran top, brezčuten
brinetka ženska rjavkastih las, rjavolaska
buke šopek
degustirati v slabo voljo spraviti, vznejevoljiti
depeša brzojavka

Dodane domače vzporednice prevzetim besedam so zapovedane oz. priporočljive. Precej oz. močno podobno se o tem sodi tudi v SP 1962, le da so v glavnem brez križca ali zvezdice. Redkeje pa je križec iz SP 1950 zamenjan s krožcem, pojavlja pa se tudi puščica:

3.2

SSKJ

á la carte po jedilniku
afiširati nabiti, nabijati, nalepiti, izobčiti, izobesiti, objavljati
atrakcija privlačnost, zanimivost
deplasiran ne na pravem mestu, zgrešen, neprimeren
depravirati popačiti, pokvariti, spriditi, skaziti
deranžirati motiti, nadlegovati
devastirati opustošiti
dispečer razpečevalec, razpošiljevavec, razdeljevavec
eksterier 1. zunanost, videz
 2. filmski posnetek v naravi
ešofirati se (ni v SP 1962)

SP 1962

anonsa oglas, naznanilo
atakirati a. koga → napasti
bižu dragotina, dragulj
 bižuterija draguljarna
blamirati b. koga (o)smešiti, (o)sramotiti
blaziran otopel, brezčuten
bonvivan lahkoživec
brinetka rjavolaska
buket vonj pri vinu
degustacija d. vina, poskušnja
depeša brzojavka

Kritikovo mnenje, da SP 1962 »nima slogovnih oznak« (str. 240, 241), ne drži, krožec imajo npr.: brez nobene škode, brez nje, brez da bi bil ugovarjal, diviti se, dejstvovati; zvezdico pa imajo npr.: ceha, cehmešter, cagav, cagavec, cajg, coprati (in vse iz tega tvorjeno), cvirnati, cviščfajfa, fleten, pobarati. Za puščico prim. *najaviti* → naznaniti, napovedati. Torej: poleg krožca (»še večje besedne in jezikovne spake in najhujše nebodijihtraba so zaznamovane z ničlo (°)«, zvezdica pa pomeni tole: »Izrazito ljudske izposojenke imajo stilistično opozorilo (*), da sodijo predvsem v pogovorni jezik in v realistično pripoved«, medtem ko puščica »pomeni, da rajši uporabljamo boljši ali bolj domač izraz, ki sledi v kurzivi«. In še: »pri tujkah /je/ manj slogovnih in pravopisnih napotkov«.

3.3 Sedaj pa še k SSKJ in SP 2001:

V SP 1950 NEDOVOLJENO

SSKJ

à la po načinu, v slogu
afiširati redko pritrđiti, izobesiti lepak
atrakcija kar privlači, zbuja pozornost,
privlačnost, zanimivost
deplasiran 2. neprimeren, neumesten, zgrešen
depravacija izprijenost, pokvarjenost
deranžirati (ni v SSKJ)
devastirati opustiti, razdejati
dispečer uslužbenec /za/ vožnje
eksterier zunanja podoba, zunanost
ešofirati se razburjati se, razvnmati se

SP 2001

à la šc. cit. po načinu, v slogu
afiširati neobč. pritrđiti, izobesiti (lepak)
atrakcija turistične -e, privlačnost, zanimivost
deplasiran neprimeren, neumesten
depravacija izprijenost, pokvarjenost
deranžirati neobč. motiti, nadlegovati
devastirati opustošiti, razdejati
dispečer razpošiljavec, razdeljevalec
eksterier dogajati se v -u, na prostem, zunanost
ešofirati se (ni v SP 2001)

V SP 1950 IZOGIBALNO

SSKJ

anonsa raba peša (mali) oglas, inserat
atakirati knjiž. naskočiti, napasti
bižu ni v SSKJ
bižuterija drobno, navadno ceneno okrasje, nakit
blamirati nav. ekspr. osramotiti, osmešiti
blaziran ekspr. čustveno otopel, izživet, naveličan
bonvivan in bonvivant [an] kdor (rad) dobro,
uživaško, brezskrbno živi, dobroživec
brinetka ženska, ki ima rjave lase, rjavolaska
buket tudi buke zastar. šopek
degustirati opravljati poskušnjo, poskušati

SP 2001

anonsa oglas
atakirati neobč. naskakovati napadati
bižu ni v SP2001
bižuterija | drobní okrasní nakít |
blamirati koga osramotiti, osmešiti
blaziran poud. | otopel, brezčuten |
bonvivan izobr. uživač, lahkoživec
brinetka mestn. rjavolaska
buket, buke
buke vinski ~ | cvetica |
degustirati poskušati
depeša | diplomatsko sporočilo |

Za objektivnega motrilca ima SP 2001 glede primernosti (ne)označevanja skoraj enako število (45) označenih enot (pa po 4 različne oznake: neobč., poud., izobr. in mestn., SSKJ pa raba peša, knjiž., ekspr., zastar). Oba priročnika imata predloge za podomačitev vseh teh enot. V SP 2001 sta brez oznake *anonsa* in *blamirati*, *buke*, *degustirati* in *depeša*; v SSKJ pa so take enote *bižuterija*, *bonvivan(t)*, *brinetka*, *degustirati* in *depeša*. Prednost SP 2001 je, da pri domačih ustreznih loči priporočeno (v kurzivi: 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9) od samo pomensko določenega (v pokončnih oklepajih: 3, 5, 10).

Redaktorji so imeli opraviti z različnim številom teh enot: A 43, B 25, K 8, L 21, P 10, S 21, brez parafe je 16, v novem SP pa ni 30 enot, vendar imajo nekatere kak drug člen iste besede družine naveden: *deprav(acija)*, *moral(en)*, *reglem(entirati)*, *inflam(en)*, *okazi(onalizem)*, skupaj 6 enot, medtem ko so tri enote (*distingvirati*, *ordinaren*, *seriozen*) tudi v SP 2001. Brez parafe so zlasti pridevniške iztočnice, morda (verjetno) zaradi tega, ker jim je pač kdo iz uredniškega odbora pripisal tvorjenko na *-ost*. Iz SSKJ so nesprejete iztočnice v SP 2001 besednovrstno: 12 glagolov (A), 11 samostalnikov (B L S) in 7 pridevnikov (L). To se je zgodilo pač upravičeno, od tega slovar novega SP še najbolj pogreša enote *kondulirati*, *meblirati*, *koncilianten*.

4. K splošno negativni sodbi v povzetku obravnave teh jezikovnokulturno zaznamovanih besed moram pripomniti, da za slovarski knjižnopogovorni jezik ne more veljati mnenje, da bi to bil disputabilna zvrst (opomnim naj samo, da kratki nedoločnik obravnava natančno v okviru knjižnega že Škrabec (prim. Moder, Majcenovič). *Neobčevalno* pa je v SP 2001 razloženo kot »prvina knjižnega jezika, kije ne uporabljamo v navadnem sporočanju, ampak živi bolj iz izročila knjižnega jezika«, medtem ko nam je izobr(azbeno) »knjižna prvina, značilna za ljudi, ki v svojem izražanju kažejo na določeno višjo izobrazbo; opazne prvine so lahko tudi citatne«.

5. Ne more se tudi trditi, da novi pravopis »gotovo ni zasnovan na aktualni jezikovni praksi«; seveda pa ne obsega vsega, kar nam odkrivajo korpusni nabori besedja (ki pa so pretežno iz zadnjega časa, ko je bilo sprejemanje besed za slovar novega pravopisa – in njihovo redigiranje – že močno pri koncu).

XI Tomo Korošec, 247–266.

0. Svoje obširno pisanje je kritik naslovil s K pravilom za skladijsko vejico v Slovenskem pravopisu 2001. Ima ga za sicer zakasneli dar, in ker pri naju ne gre ne za Trojo ne za Danajce, se nam daru ni treba bati, se ga pa tudi ne moremo posebno veseliti.

1. Besedilo se začenja z razdelkom Najprej nekaj popravkov in pripomb. »Pripomba« o besedni zvezi tipa *največji slovenski pesnik France Prešeren*: glede na (ne)obveščенost naslovnika o tem našem geniju po novem pravopisu lahko pišemo vejico pred imenskim delom, če domnevamo, da ta pesnik naslovniku ni znan (kakor ni bil znan mojemu hamburškemu avditoriju, kateremu sem govoril o Sloveniji). Kritiku ta vejica ne ugaja, ker da je pragmatična, ne skladijska raba oz. vloga vejice. Naj bo ta vloga te ali druge vrste, pisati vejico je tu mogoče, kakor je v nekaterih drugih primerih vejico sicer treba pisati, a jo iz pragmatičnih razlogov lahko izpuščamo, npr. v imenskih spiskih, pisanih stolpčno. — V povedi *Stal sem tam in vse videl z lastnimi očmi* vejica pred drugim stavkom ne manjka, saj se na drugo dejanje ne gleda s stališča posledičnosti ali nasprotja, ampak s stališča istodobnosti obeh dejanj. Poved brez vejice si lahko razlagamo kot odgovor na vprašanje *Kako pa da to veš?* — Za noben spodrsrljaj tudi ne gre v povedi *Bil je tako evropski kakor svetovni prvak*. Stopnjevalno je to glede na prilastkovo priredno vezalno zvezo *evropski in svetovni prvak*. — Tudi pri 1.3 je v novem SP vse v redu: med glavnim in odvisnim stavkom vejico pišemo (t. i. parni vejici, če je odvisnik vmesni, tj. umeščen v nadredni/predhodni stavek). (Glede izraza parna vejica

prim. Wahrig. Deutsche Rechtschreibung, 2003.) — V 1.4 *To povest je napisala Zofka Kveder, poročena Jelovšek* gre za opust vejice za pristavkom na koncu povedi.

2. V 1.5 je treba upoštevati, da imamo za izhodišče polstavek in nas zanima, ali je isto besedje mogoče prenesti levo od odnosnice. Tako je velikokrat priporočljivo, da se desno prilastkovno mesto sprosti za še kako določilo ali dopolnilo, npr.: otroci, *rojeni po drugi svetovni vojni* proti *po drugi svetovni vojni rojeni otroci beguncev in izseljencev*. — Da je odvisniška stavčna zveza *ko so slovesno podelili nagrade* globinsko pred *po slovesni podelitvi nagrad*, pa res ni treba dvomiti. (To je, mimogrede, zelo koristno vaditi tudi že s šolarji in še z dijaki in slušatelji.)

3. K razdelku 2: Veseli nas, da je Slovenski pravopis dobil tudi stvarno kazalo (pobuda in prispevek Janka Modra), saj je bilo pravopisje res že pozabilo na zasnitek takega kazala v Levčevem Slovenskem pravopisu 1899: 126: »Številke, ki stoje za besedo, kažejo na dotična pravila v tej knjigi.« To in ono sva ob pregledovanju Modrovega kazala pred natisom z Dularjem tudi spregledala. — Da bi bila pravila za pisanje vejice »izčrpna in popolna«, si menda noben pravopisec ni domišljjal, ali pa so tudi pomembno neuskklajena (vse str. 251), je pa treba pogledati in se prepričati. Tudi sam moram npr. priznati, da iz kritikovega pisanja pač nisem razbral, kaj bi bila desnosmerna oz. levosmerna vejica.

4. K nekaterim posameznostim še to in ono: V povedi *Votlina je suha in, ker je ne doseže nobena sapica, tudi topla* gre glede stave vejic za kvadraturu kroga. Breznik-Ramovševa rešitev (zgoraj) je logična (odvisnik ločen od glavnega stavka), izgovorno pa je »vejica« pred *in ker*, pred *tudi topla* pa je prav tako potrebna, da *tudi topla* ne postane repek vzročnega odvisnika. (Zgled iz moje Slovenske slovnice 2000: 644 pa se v resnici glasi na koncu »topla tudi pozimi«, ne »tudi topla«.) — V delu povedi (20) *da imata tenak posluh in da čutita* gre za priredje odvisnikov, drugi izmed stavkov pa ima še sam odvisnik. — Veseli me vendarle, če se s to smernostjo vejic na FDV pri študentih dosežajo dobri rezultati. — Menim še, da je slaba družljivost zelo koristen pojem. — K pisanju vejice pri večdelnih ločnih enotah: Če se vejica piše pred vsemi nezačetnimi *ali* teh enot, je to pač poudarjeno: *Tine ali Tone ali Peter* proti *Tine, ali Tone, ali Peter*. — Zveza *pa tudi* ima v povedi (34) pomen *in*. (O tem je bil govor že spredaj.) — Pri *preden* naj povem, da ga naša etimološka slovarja ne razlagata. Po mojem je zgled *Umor se je zgodil dva meseca, preden je* v redu: pred *preden* bi v polni ubeseditvi bil še *prej*, torej *prej, preden je*. Tudi če bi kritik tu imel prav, bi bilo treba uvajalno poved v 2.7 (»Vejico pred vezniki podredja odpravlja sedanjí pravopis prepovršno«) temeljito podkrepiti.

5. In še k razpravljanju o dostavku: Pravopisu gre za dostavek kot tak (v prejšnjih pravopisih tega pojma menda ni), ne pa za to, da bi ločili kateri stavčni člen (oz. sestavina povedi) je dostavljen(a). Razložiti, iz katerega razloga je dostavek nastal, ni obveza pravopisa, gre pač za zamujeno, nezasedeno mesto v dani skladenjski strukturi oz. za njegovo popolnitev. Res pa je, da dostavki lahko spodbujajo taka vzročnostna razmišljanja, kot zanimajo našega kritika.

6. Za konec naj pa še mi povemo, da je v kritikovi besedi tudi nekaj spregledov, npr. na str. 266, 265, 263, 257, 254, 252, 249; kje natančno in kateri so, naj pa kritik sam poišče, kakor smo si morali na več mestih pomagati z iskanjem tudi mi.

Slavistična revija 2004, 209–227.

Intervju

Pozdravljeni, profesor Toporišič. Najprej bi se vam rada zahvalila, da nam pomagate pri naši nalogi, če nimate nič proti, bi kar začela s prvim vprašanjem.

Na podlagi česa SP vsebuje normativne oznake črno piko, krožec in puščico?

Ja, na podlagi izročila, na najrazličnejše načine: začelo se je s križcem, zlasti pri A. Brezniku (l. 1920), pa tudi že pri Levcu (l. 1899) in potem v pravopisu 1950 (*: pogojno dovoljeno, +: nedovoljeno) pa 1962 (*: ljudska izposojenka, →: ni najbolj domače in najboljše, °: za knjižno rabo nedovoljeno), so bile oznake, kot jaz temu pravim, ali kvalifikatorji, ki so opozarjali na to, da so besede za knjižni jezik normativno neprimerne ali napačne ali manj primerne oz. da imajo boljše ustreznike. Od tam je torej to. V glavnem, pravzaprav, res iz pravopisa 1962. Mislim, da slovar SSKJ tega nima: ima le terminološko in frazeološko gnezdo, namesto grafov pa uporablja izraza *neprav.* in *neustalj.*

Kaj bi rekli na določene odzive glede slovarskega dela, da se živi jezik zelo hitro spreminja in zato v njem ne more biti nič prepovedanega?

Jaz sem že zdavnaj sprejel misel nekega zelo revolucionarnega človeka iz Rusije, ki je rekel, da se jezik ne spreminja tako zelo, kakor se družba. Takrat je bila tam revolucija. In jaz mislim, da se tudi res ne spreminja tako zelo. Če pomislite na jezikovno strukturo: saj sklanjamo, spregamo, besede povezujemo ravno tako kot prej, če znamo dobro jezik – slovenski knjižni pa morda še posebej. Spreminja se besedje, deloma, in sicer zlasti. Morda še pri pesnikih povezovanje besed med seboj, drugače pa se jezik spreminja zelo počasi, npr. njegova vezljivost, pa še to ne. Nekatere stvari so se v jeziku že dogodile, pa jih slovnica ni priznala in zdaj jih vlečemo kot tako rekoč nezaželeno, prepovedano, čeprav bi jih lahko tudi sprejeli, če ne bi bilo stilistične tradicije, ki vas potem, če to dopustite, proglasi, da ste nepismeni. Tako da je pri tem delna zadrega. Gotovo pa je, da ne moremo reči *brez da bi* namesto *ne da bi* in da to zasluži prepoved. /*Vse, kar nastaja, pa tudi ni za knjižni jezik.*/

Izpostavila bi nekaj primerov in vas prosila za razlago, zakaj so besede označene z določeno normativno oznako. Na str. 1220 novega SP smo pod iztočnico preko s kolegicami našle besedno zvezo vplivati na javno mnenje preko časopisja, ki pa je prepovedana, njena pravilnejša oblika je vplivati na javno mnenje po časopisju. V občilih namreč večkrat zasledimo besedno zvezo preko časopisja in ne po časopisju.

Torej, raje bi se reklo *prek*, ki pa je tudi označeno s črno piko. Drugače pa: *to so mi sporočili po kurirju* – on je bil prenosnik tega sporočila. To je pravilno na podlagi rabe. Nemci imajo *durch* in ta *prek(o)* spominja malo na *durch*. Pomeni *skozi*. In so tudi tako govorili – *skozi tega in tega mi je bilo povedano*. Torej, *po tem mi je bilo sporočeno* – je prenašalec sporočila.

Zanima nas tudi besedna zveza ti podatki so zaskrbljujoči: zakaj je ta besedna zveza prepovedana?

Zaradi stilistične tradicije. To je lansiral Gradišnik, ker nimamo glagola *zaskrbljevati*, za-

skrbljujem, torej od kod deležnik na -č; morda bi šlo tudi *zaskrbevajoče*. Kakor veste, so deležniki na -č pa tudi deležja na -č in -e pravzaprav v ljudskem jeziku v glavnem odmrli, so pa bila potem ta deležja in deležniki uspešno vpeljana zlasti v 19. stoletju, ker jih imajo tudi drugi zelo razviti jeziki, torej od grškega, nemškega, francoskega in tako naprej. *Zaskrbljujoče* je pač taka beseda, ki je sama na sebi neki osamelec in lahko bi rekli, da jo brez potrebe, ampak samo zaradi že omenjene stilistične tradicije, preganjamo ali postrani gledamo. /SSKJ V navaja tudi glagol *zaskrbljevati*./

Zakaj ni ime Aljoša predvideno tudi kot žensko ime, saj se pojavlja tudi v ženski obliki? Če bi bila ženska oblika predvidena, bi bil svojilni pridevnik Aljošin pravilen, v slovarju pa je prepovedan?

Ja, če bi šlo pri Aljoša za žensko, bi bil svojilni pridevnik na *-in* pravilen, o tem ni nobenega dvoma. *Aljoša* je bolj znan iz Dostojevskega kot moški. V SP 2001 je *Saša* tak primer, da je moški ali ženska, vendar pridevnika na *-in* ne navajamo, ker je redno tvorjen. Medtem ko mislim, da *Aljoša* (*-e ž*) ni tako pogosto ime. To je skoraj nemogoče ugotoviti, mogoče iz korpusa Fida, ki ima nekaj milijonov besed, pa ne vem, ali se *Aljoša* tudi tako pogosto pojavlja. Če bi bilo dovolj pogosto, bi bilo tam navedeno *in*. Kot veste, so taka imena usedlina meščanstva pa deloma tudi ideologije slovanofilstva, od tam, iz tega našega navdušenja, so prišli *Igorji* pa *Dušani*, češ da to, kar je slovenskega, ni ravno najboljše, da je drugo imenitnejše.

V naslednjem primeru naletimo na podobne težave v zvezi z žensko obliko. Pri samostalniku zborovodja je ženska oblika sicer predvidena, in sicer zborovodkinja, svojilni pridevnik pa je zapisan le za moško obliko. Zakaj ni poleg tudi ženske oblike?

Svojilni pridevniki se lahko delajo iz vseh samostalnikov, ki zaznamujejo moško ali žensko osebo ali pa ki je posebljena. Tako da če bi nastopala v zgodbi *lisica* ali *slamica*, bi bilo tudi *lisičin*, *slamičin*. Ker pa je to redna tvorba, svojilnih pridevnikov nismo zapisovali, če niso izjeme. Izjeme oziroma posebnosti so pa, če se osnova, pri besedotvorju podstava, končuje na *-c*, *-j*, *-č*, *-ž*, *-š*, *-dž* potem je treba *-ov* zamenjati z *-ev*. Marsikdaj pa se to ne dela, tako da namesto *stričev* (tu pride še do mehčanja *-c*, *-č*) pa rečejo kar *stricev*. Mi smo torej to zapisovali. Redne ženske oblike so tipa *mati matere – materin*; kadar pa pride do premene, so svojilni pridevniki zapisani – recimo *Marica Maričin*; če pa se sicer tudi končuje na *-ica*, pa se vendarle ne reče *-čin* temveč *-cin*, pa pridevnik spet mora biti zapisan, npr. *Mica*, to je domače ime za *Marijo*, in tu je *Micin*, tam ne smete reči *Mičin*. Če pa ni posebnosti, je tip *gospodinja gospodinjin* itd., avtomatično tvorjeno in brez izjem, torej v slovarju ni izpisan. Medtem ko za živali že imamo težave, tako da je treba že pomisliti pri tvorbi svojilnega pridevnika. Rusi so svoj čas imeli film *Na ščukino povelje*, tj. da je ščuka zapovedala. Tako bi bilo tudi *veveričin*, ko bi šlo za lastnino ene živali, vendar *veveriče gnezdo*, če gre za splošni pomen, za veverice sploh.

Pri iztočnici mnogo kot količinskem zaimku se nahaja besedna zveza mnogim sorodnikom je pomagal. Zakaj je ta oblika prepovedana in katera je pravilna oblika, to je v slovarju malce nejasno prikazano?

To je poseben primer. *Mnog mnoga mnogo* ima tri oblike, je trooblikovna oblika, torej navadna pridevniška beseda. *Mnogo* je pa nedoločni števnik; *mnogim sorodnikom* je dovoljeno, če je napravljeno iz oblik *mnog -a -o*. Brez potrebe so slovnice pri teh nedoločnih števnikih prepovedali sklanjatev z glasovnimi končnicami. Že v 16. stoletju je Trubar zapisal, da z *večimi besedami govorijo – Štajerji drugače kakor Korošci, Korošci drugače kakor Krajnci*. In to so

enkrat prepovedali, ker so si rekli, da je to vendar prislov. Prislov pa se ne da sklanjati. Se je pa pozabilo na to, da se tudi pri števniki lahko reče *pet petih* ali pa nepregibno *pet* – npr. *s pet vojaki*; sedaj je to normirano tudi že v SSKJ. Redaktor je bil tu na stališču, da ta *mnogo* pomeni mnoge vrste. *Mnogo* tudi ni najboljša slovenska beseda; *veliko ljudem je pomagal* je lepše. *Velikim ljudem je pomagal* pa tu sploh ne gre. Drugače pa: *mnogo* je podobno kot *pet* (*mnogo ljudi, mnogim ljudem* tam pa *pet ljudi, pet ljudem*). Pravzaprav se to brez potrebe prepoveduje.

Zakaj je oblika v kateri razred greš nepravilna? Kaj pa v primeru, ko na hodniku npr. srečamo sošolca in ga vprašamo v kateri razred greš, ko nas zanima, kam je namenjen?

To tako govorijo na Koroškem – *naš fant gre v drugi razred* – v pomenu *hodi*, po nemško *er geht in die zweite Klasse*. Mi pa rečemo v *kateri razred hodiš*. To je razlika med določnimi in nedoločnimi glagoli – *nesti* proti *nositi*. Če pa vprašamo, ko nas zanima, kam je namenjen, pa je *gre* prav. V prvem primeru je *kateri razred obiskuješ*, po nemško *welche Klasse besuchst du*, tu pa je *greš* ali *gehst du*, torej določni glagol *greš* ravno *sedaj*. To torej ni nič dvomno. V moji slovnici je to zapisano med stilističnimi posebnostmi, ker sem tudi na Koroškem predaval in sem tam to opazil. Ker sem pet let preživel v Nemčiji, germanizem hitro identificiram. Vi bi pa radi, da je v navadnem primeru pravilno. Kaj torej o tem piše pri nas v SP 2001 in kje?

Da je nepravilno (tj. ima krožec v sestavku *iti*).

Res je za pomen *hodi*, tj. *obiskuje*.

Samostalnik *mačo* sklanjamo *mačo, mača, maču* itd. Ta beseda je ...

Mislím, da je Rigler v SSKJ zapisal *bimbo, bimkota*, ekspresivno. Drugače se zahteva *Marko Marka*, ker je tako zborno. Ali bi rekli, da je žargonsko *mačo mačota*? Ampak to lahko postane tudi brez stilne označenosti in je kar naenkrat *mačo mača*. Težava je tudi *Boccaccio Boccaccia*: in kako je orodnik? Jaz predpisujem *ukvarjam se zBoccacciem*. Samo imenovalnik je citaten. Kaj pa ste hoteli vprašati pri *mačotu*?

Glede na to, da je *mačo* v SP označen kot slengizem in ne kot knjižni izraz, nas zanima, zakaj je oblika *mačo mačota* označena kot nepravilna, če je to slengovska oblika?

Torej je slengovska ali žargonska. Žargonske besede imajo slovnične značilnosti zbornosti, samo da se reče *vas bomo sedaj zašili*, kar pomeni, da vas bodo sedaj operirali ali pa *glavo bomo delali*. Torej pri *mačo mačota* je v SP 2001 zapisano kaj?

Da je nepravilna oblika.

Redaktor je pač menil, da je to tako kakor *Marko Marka* ali pa *sinko sinka*. Res je, da če piše, da je slengizem, ali bi se potem dopustila oblika *mačota*. Ampak potem bodo pa tudi rekli, da se z obliko *Markota* slengovsko izražamo. Tu je neka težava pri knjižnem jeziku: poleg zbornih oblik besed se uporabljajo tudi nezborne, torej pogovorne, in drugačne, če se s tem hoče posebej kaj stilistično nakazati. Recimo, da silite tisto poimenovanje v bolj zapletene okoliščine. Torej, tako bi bilo. Jaz se redakcije te besede ne spomnim, čeprav sem vse to prebiral in bral.

Ali ima oblika *mačota* torej črno piko?

Ne, ima krožec. To pomeni, da je slovnična slabost, ne ustreza zborni normi, je nepravilna. Se pravi, da je bil redaktor mnenja, da drugega izraza za to pač ne bomo našli in bi bilo to kot *dendi* ali še kaj takega. In se mora pokoravati zbornostnim zakonitostim.

Naletele smo tudi na besedno zvezo *cene odstopajo od lanskega povprečja*, pravilnejša oblika pa naj bi bila *cene se razlikujejo od lanskega povprečja*. V čem je oblika *razlikovati se* boljša od oblike *odstopati od*?

Ja, pravzaprav *se razlikujejo, se ločijo*, bi se tudi reklo. Jaz imam raje *se ločijo*, ker *razlikovati se* je od drugod prevzeto v slovenščino, *odstopajo* je pravzaprav brez potrebe, bi jaz rekel. Torej, po angleško bi se morda reklo *the prices differ in*, torej *se razlikujejo*. Torej imamo tako kot drugi. Podobna beseda je tudi *talibani*. To je množina, tako so razložili v *Delu* in zato uporabljajo obliko *talib*. Vsi okrog nas in tudi mi smo nekaj časa govorili tudi o talibanih.

Na podlagi česa bi lahko utemeljili pravilnejši samostalnik *izgovarjava* namesto *izgovorjava*.

To je zato, ker je *izgovarjava* iz glagola *izgovarjati*. Je pa govor tako močan, da izpodriva tisti *a*, ki bi bil pravilnejši. Imamo pa glagol *stopiti*, kjer za nedovršnik ne rečemo *stapati*, ker je v *stopiti* druge vrste *o*, nekdanj nosnik. Če je *stopiti* in *stopati* z istim vokalizmom, torej še *izgovoriti* in *izgovorjava*, ne pa *izgovarjava*. Predpisuje pa se *izgovarjava*. Tu je malo logicizma. Lahko bi se dopustila tudi oblika *izgovorjava*. Ker že imamo glagol *izgovarjati* in ne gre za enkratni izgovor, je boljše *izgovarjava*. Jaz sem se tudi sam tega zdaj oprijel. Ker nima smisla, da izzivate, da obračate pozornost ljudi nase, če tisto, s čimer obračate nase pozornost, ni ravno najboljše.

Zakaj je pri iztočnici *espada* pripisana oblika svojilnega pridevnika *espadin* označena kot nepravilna, pri *gazdin* iz *gazda* pa je oznaka prepovedano? Gre pravzaprav za isto napako.

Kaj pa je *espada*?

Bikoborec.

Espadov bi moralo biti. Tu je prišlo do pomote pri redaktorju.

Nas zanima, zakaj je različno označeno?

Oboje bi moralo biti označeno enako, pa redaktor ni bil dovolj pazljiv.

Torej, kako bi morati biti obe besedi označeni, kot nepravilno ali prepovedano?

Mi smo rekli, da je to srbizem. Črna pika bi morala biti. Tudi pri *espadi*. Pravijo, da tudi Homer včasih zakinka, ko pripoveduje. Malo zadrema, pa ni tako pozoren. To je spregled, bi rekel. Sicer pa sami lahko ugotovite, da je prava oznaka tu črna pika (prim. *sluga, vojvoda, knjigovodja* itd.).

Na podlagi česa so se izbirali tuji priimki? Zakaj je ime *Ortega y Gasset* bolj pomembno kot katero drugo, ki ga ni v slovarju?

V glavnem smo menili, da je pravopis namenjen zlasti tistim, ki imajo maturo, torej, ki se srečujejo s temi imenitnimi imeni, bodisi v književnosti, deloma v politiki, s kraji (npr. z *Amerika, Chicago, Los Angeles*), torej, kar se pri nas pogosto pojavlja; potem so pri nas v slovarju veliki znameniti pesniki pa tudi drugi kulturni ljudje, recimo jezikoslovci itd. Je pa kateri izpadel, ker smo najprej rekli, da imen živih ne bomo jemali v slovar, zlasti ne Slovencev. Potem se je pa reklo, da imena nekaterih živih v Pravopisu težko pogrešaš, če so tako znameniti in se veliko uporabljajo ali imajo lahko še kakšno pisno posebnost, in je bolje, da

so navedeni. In so potem nabiralci in zbiralci besedja nekatera taka imena navedli, nekaterih pa ne. Drugače pa bi imenstvo v glavnem moralo biti iz tega kroga. Pri državah je pa tako, da smo skoraj vse vzeli, deloma tudi zaradi tega, ker jih pisno in drugače podomačujemo. Morda je tam več tistega. Čeprav nekateri menijo, da bi v pravopisu morale biti prav vse države, so nekatere tako maloprebivalstvene, da imajo tudi samo 65.000 vseh prebivalcev in podobno, zato smo take opuščali. To je načelo, kaj od lastnoimenskega pride v slovar.

Zakaj se v slovarju nahaja kratica WAP, ni pa kratice SMS?

Tega so krivi tisti, ki delajo z računalniki. Jaz ne vem, kako pogosto se rabi SMS. Sam tipkam še tradicionalno. Najprej vse z roko napišem, potem to pretipkam, ko je natipkano, ponovno preberem, pregledam, potem pridejo še korekture itd. Verjetno so prezrli, če je enako pogosto, vendar jaz nisem za to pristojen, da bi rekel, ali je to enako pogosto in bi moralo priti v slovar. Če je bilo kaj protesta, ugovora zoper to, da koga/česa takega ni v slovarju novega SP, se bomo trudili, da bi čim prej prišlo vanj. Čeprav si je težko misliti, da bi se dalo na hitro kaj dosti spreminjati že pri naslednjih 10.000 primerkih (10.000 se jih je namreč že prodalo in že polovico od drugih 7000 ravno tako). Da se pa vnesti vendarle tudi kakšna nova iztočnica, tako da katero manj pomembno v tistem stolpcu zavržete. Da pa bi že zaradi treh besed, ki bi jih še vnesli v pravopis, morali vse to prelagati, to bi bilo preveč zahtevno. Kolikor se bo pa dalo, pa bomo skušali take stvari čim prej odpraviti.

Najlepša hvala za vaše sodelovanje in vaše odgovore.

Vam pa, da ste me imele za tako pomembnega, da ste me to vprašale.

Slava 1–2, 2002/03, str. 22–26.

* * *

K študentovski kritiki Slovenskega pravopisa 2001 v *Slavi*

Na začetku tega poletja (2003) se je v mojem predalu na slavistiki FF v Ljubljani znašel Debatni list *Slava*, št. 1–2 14. letnika (2000/01). V njem je pet študentovskih prispevkov s slovenistike na FF v Ljubljani, obravnavajočih pomisleke ob novem SP. Prispevki so naslovljeni tako: (1) Normativne oznake v novem slovenskem pravopisu (str. 9–17), (2) Oznake *neknjižno ljudsko*, *neknjižno pogovorno* in *ljudsko* v novem slovenskem pravopisu (24–29), (3) Vezljivost v SP 2001 (30–33), (4) Krajšave v SP 2001 (34–44) in (5) Nekatera fonološka vprašanja v novem slovenskem pravopisu (45–59). Poleg tega sta tu objavljena še dva prispevka: L. Bokal Pravopisne drobtinice (6–8) in avtoriziran Intervju z menoj (22–24). Čisto na začetku je še polstranski sestavek Pravopisni Slavi za uvod, na koncu pa Kazalo, ki pa ne evidentira Intervjuja. Oglejmo si to po vrsti.

P. J. v Uvodu pove, da imata prva dva študentovska članka po več avtoric (skupaj 12 oz. 13) in »sta nastala pod mentorstvom red. prof. dr. Ade Vidovič Muha oz. izred. prof. dr. Erike Kržišnik«, avtorji preostalih treh prispevkov pa so V. Tucovič, U. Jarnovič in P. Jurgec

(ta je pač tudi P. J.). Sestavek Milke Bokal tu ne bo obravnavan, ker ni študentski, samo po potrebi pa kdaj Intervju z menoj (z njim sta se trudili Zorka Felicijan in Irena Sotlar).

Prispevek o treh normativnih oznakah SP 2001 je zapletene zgradbe: poleg Uvoda ima še 4 obsežnejše dele: cilji in problem /sestavka/, hipoteze, metoda, interpretacija, pa še dodatka (I anketna vprašanja, II Intervju).

Ves ta sestavek o novem SP ima na žalost nekak rušitveni predznak.

1. V uvodu kritičarke startajo z negativno intonacijo D. Bajta, češ da je izdelovanje Pravil novega SP potekalo 20 let, samega sestavljanje slovarja 10 let, kar se zaključuje z novim negativumom: »Mnogi strokovnjaki se sprašujejo, če je slovar smiseln, saj naj bi bili slovarji in jezikovni priročniki smiselni le, če so širše uporabni.« In še, da slovar novega SP ni za uporabnike, ampak je »namenjen sam sebi«.

Zakaj so Pravila novega SP nastajala tako dolgo, sva s pokojnim J. Riglerjem povedala že v predobjavi večjega dela novih pravopisnih pravil v Slavistični reviji in v še kakem sestavku. Že 1. 1973 je bil izdelan osnutek pravil, čez kaka 3 leta tudi v širši komisiji pregledano in dopolnjeno celotno besedilo Načrta pravil za novi slovenski pravopis (izbežano je bilo iz hladilnega trezorja SAZU 1. 1980) in objavljeno 1981; nato široko diskusijsko obravnavano v javnosti in zatem v 2. »pravopisni komisiji«, pod vodstvom zgodovinarja Boga Grafenauerja – sam sem bil tedaj *via facti* »razsopredsedničen« in postal navadni član te komisije, Rigler ravno tako, pa je veliko abstiniral in 1985 že umrl. Predsedstvo 2. komisije se je izboljšalo že med obolelostjo B. Grafenauerja pod njegovim namestnikom Janezom Menartom, in po Grafenauerjevi smrti pod predsedstvom Franca Jakopina, vendar je SP1 P 1. 1990 izšel z mojim imenom na čelu v kolofonu in s pripombo v avtorskem predgovoru: »Poročevalec na sejah je bil J. Toporišič«, napisanem že 1. 1988. Tretji »pravopisni komisiji« (imenovani spomladi 1. 1990) za sestavo slovarskega dela sem predsedoval podpisani, in delo za slovar je trajalo tako dolgo, kolikor je, predvsem zaradi manjšega števila redaktorjev, kolikor bi bilo potrebno. Druga polovica nekdanjih redaktorjev in sodelavcev pri SSKJ se je posvetila izdaji enozvezkovnega slovarja (kakor so ga sicer 1. 1991 objavili Hrvatje za svoj jezik). Vendar je bil ta projekt enozvezkovnika opuščen in ga tudi menda sedaj še nihče ne uresničuje.

Da bi bil pravopisni slovar 2001 namenjen sam sebi, je seveda čist nesmisel, in da je dejansko širše uporaben, o tem pričata že njegovi doslednejši veliki nakladi.

Cilj tega sestavka študentk je seveda prikazati ničnost omenjenih treh oznak novega SP: puščice (ki kaže na boljše), krožca (ki opozarja na slovnično napačnost) in črne pike (ki pove, da z njo zaznamovano sredstvo ni knjižnojezikovno). Četrta, prav tako že tradicionalna oznaka v pravopisu, je dvojnica v ležečem tisku, na kar avtorice sestavka nekako pozabljajo (prim. SP 1962, str. 6: »Marsikdaj je napotilo za rabo tudi že v tem, če ima kakšna beseda ob sebi v kurzivi po enega ali več izrazov z istim pomenom«). Sicer pa še, da se mnoge kritike nanašajo na omenjene tri normativne oznake.

Kritičarke so izbrale 11 besednih parov tipa *so ga znoreli – so ga znorili* ipd., da bi v raziskavi oznake v SP 2001 bodisi »podprl/e/ in dokazal/e/, spremenil/e/ in dopolnil/e/ /... ali/ pa jih celo ovrgl/e/«. Da bi to lahko storile, so zaprosile za mnenje učence (7. r. OŠ), dijake (4. letnik), študente (2. do 4. letnik) slavistike, naključno izbrane mimoidoče – vsega 150 anketirancev. Podpisanega pa so izbrale za sogovornika. Rezultat vsega je t. i. »interpretacija« s tremi podrazdelki.

Prvi podrazdelek prinaša statistično razvrstitev normativnih oznak in nato kategorije oznakovno prizadetega: črna pika najpogosteje zaznamuje svojilne pridevnike na *-in* pri samostalnikih /po naše/ 2. moške sklanjatve, npr. *Luka, pismonoša : Lukin, pismonošin*. Krožeč

imajo napačno podaljšane osnove sam. m. spola (*Lovro -ta*), in napačno predložne vezave glagolov (*dvomiti v uspeh nam. o uspehu*). Puščica pa kaže »manj primerno rabo besede sompomskega snopa (*hoteli obratujejo* → *so odprti*) oz. tujka oz. tuja besedna zveza (*compact disc* → *laserska plošča*).

Interpretacija:

znoreti/znoriti: Skoraj vsem vprašanim se zdi primernejša raba *znoreti koga* in ne *znoriti k.*, kar ima SP 2001. Odločitve novega SP pobijajo kritičarke z navedki iz SSKJ. Vendar tu ne povejo, da ima glagol *znoreti* v SSKJ v taki zvezi oznako publ., to pa mu pomeni 'značilno za dnevni in revialni tisk ter za druge oblike javnega sporočanja'. SSKJ ima to iz SP 1962 (čisto gaje *znorila*, torej ne *znorela*), SP 1962 pa se tu naslanja na Glonarja 1936 in ta na Pleteršnika. Glagoli na *-eti*, *-im* s pridevniško podstavo pomenijo potek, na *-iti* pa dejanje. Tako je v vseh teh priročnikih; in imajo prav. Ljudje pa ta dva glagola mešajo na podlagi govornjenih oblik *znôru* – *znôru* ter enakfega sedanjika in velelnika (*znori*, *znôri*).

cene odstopajo: SP 2001 s puščico zahteva *se ločujejo*, *se razlikujejo* (prve možnosti kritičarke ne omenjajo). SSKJ ima v tej zvezi glagol *odstopati* za publ., SP 1962 pa *odstopajo*. Pleteršnik ga prevaja z *abschweifen*, *abweichen*, Glonar pa tega pomena nima. Metaforičnost v tem primeru slovenskemu knjižnemu jeziku res ni potrebna. Sicer pa rabi pravilni izraz skoraj polovica anketiranih.

obstoječi pravni red: ankete so do 50 % za to, da se rabi od SP 2001 predlagano: *sedanji veljavni red*; SP 1962: jur. *veljavni predpisi*, Plet. te zveze nima, SSKJ: jur. *veljavni predpisi*, *zakoni*; tako še Glonar (današnji, veljaven, trajen, sedanji).

oprati – umiti lase: SP 2001 daje prednost *umiti*, SSKJ žarg. *oprati*, Glonar *oprati srajco*, Plet. *oprati* tudi rano: 63 % anketirancev potrjuje rešitev v SP 2001.

izgovorjava: SP 2001 *izgovarjava*, 95 % anketirancev pa je za *izgovorjava*. SSKJ: *izgovorjava izgovarjava*, SP 1962 enako, Glonar ima *izgovarjanje*, Pleteršnik *izgovorjave* nima. Jezikoslovje podpira neanalogno, zgodovinsko upravičeno obliko. Sam sem v intervjuju bil za dvojnico, pa bi bil še bolj vesel, ko bi se sprejela *izgovarjava* pa mir.

delati na frekvenci ali s frekvenco: SP 2001 °na frekvenci *s frekvenco*, SSKJ na frekvenci *s frekvenco*, v SP 1962 te zveze ni in seveda tudi pri Pleteršniku in Glonarju ne. Anketa je bila 95-odstotno za varianto *na*, verjetno zato, ker je to povezano z zvezo *na valovni dolžini*, kar najdemo v SSKJ *biti s kom na valovni dolžini*. Pogledati bi bilo treba še v tehniški slovar, v SP 2001 je pri *valoven*: poud. *biti s kom na isti valovni dolžini*.

Seveda se tu postavlja vprašanje, kdo je, ko gre za strokovnost, v anketi vprašan. Škrabec je svoj čas menil, da je treba vpraševati tiste, ki so o zadevi informirani, ne kar ljudstvo kot tako. Končno je tudi jezikoslovcem, ki so predlagali kot boljše *frekvenco* pač tako svetoval strokovnjak z občutkom odgovornosti.

brucevanje ali brucovanje: Koren *bruc* (znan že iz Vukovega slovarja, po nasvetu Kopitarja) v slovenskih jezikovnih priročnikih najdemo v Glonarju 1936 (*brucu*), zatem pa v SP 1962 (*bruc*, z or. končnico *-em*, a s svojilnim pridevnikom na *-ov*, ne *bručev*, kakor imamo *stric* – *stričev*, SP 1950 pri korenu *bruc* še ni poznal or. ed. na *-em*). Glagol (in drugo) s korenem *bruc* se je pojavil šele v SSKJ in z morfemi *-om*, *-ov*, *-ovanje*; odpravil je torej tudi edninsko končnico *-em* v or. ednine. SP 2001 je do konca izpeljal oblike *-em* (ed. or. velja tudi za daj./or. dv., rod. dv. itd.), uvaja tudi svojilni pridevnik *bručev* in glagol *brucevati*. Tako je ta samostalnik v im. ed. z izglasnim *-c* skoraj povsem izenačen s *stric*. Pravilo za to je: za *c*, *j*, *č*, *ž*, *š* in *dž* se v pokorenskem morfemu namesto *o* rabi *e*. Tak sklonskokončniški

e je v bistvu že kar uveljavljen tudi za [-c], glagolniška oblika *brucevanje*, pa se s svojim c pred *-evanje* opira na sicer zelo redko obliko kot *sklicevanje*, *natolcevanje*, *vrcevanje* h glagolskim nedoločnikom *sklicevati*, *natolcevati*, *vrcevati*. Stvar discipline je torej, da ne vztrajamo brez potrebe pri posebnostih z o za korenskim c [c]: npr. s *Fritzem*, s *Franzem* in svojilniško dubletu *Frančev/Franzev* (tudi drugo z izgovorom [-čev-]).

Anketa nezavedajočih se anketirancev torej ne more odločati. Podobno je Kopitar 1808/09 določil obliko *dobro* namesto splošnejše knjižno rabljene oblike *dobru*.

Beseda **zaskrbljujoč -a -e** ima v SP 2001 rešitev s *skrb zbujujoč*, *vznemirljiv*; mislim, da zaradi Gradišnikovega ugovora proti tej obliki (in pač proti vsem besedam s podstavo *zaskrbi/-*). V intervjuju s študentkami mi ni bilo v zavesti dejstvo, da SSKJ navaja glagol *zaskrbljevati*, *zaskrbljati* (sicer z oznako publ.). V intervjuju sem predlagal glagol *zaskrbevati* z deležnikom na *-č zaskrbevajoč*, vendar sta tudi obliki v SSKJ sicer analogni, a normalni. Sam SSKJ namesto *zaskrbljevati* predlaga boljše *vzbujati skrb*, *vznemirjati*, enako kot pri *zaskrbljati*. Plet. podstav z *-bljal/-bljeva* pri *skrb-* ne pozna, pač pa nalikovni *zaskrbljen* nam. *zaskrben* (prim. še *oživiljen* nam. *oživen*). Anketa je skoraj s polovico vprašanih take oblike poznala iz splošno- ali knjižnopolgovornega jezika.

Motor je zatajil: Podobno je manj kot polovica vprašanih v anketi odgovorila, da glagol *zatajiti* uporablja v navedeni zvezi. SSKJ-ju je ta zveza ekspr., v SP 1962 pa je ni. SP 2001 torej za svojo določitev o neknjižnosti (črna pika) ta zveza dobiva večinsko podporo ankete.

O tem bo še govora: Novemu SP je ta roditelj napaka, v SP 1962 je navedena oblika *o tem ni govor*, medtem ko mu *o tem ni govora* pomeni 'se sploh ne govori', in nam. zveze *o tem je bilo* °*govora* predlaga *je bil govor*, *smo govorili*; v SSKJ pa sicer beremo *o tem bo še govor*, oblika *z govora* pa mu je pog. in dalje podobno kot v SP 1962. Zveza *o tem bo še govora* se lahko razume kot delni roditelj (tip *prinesi še kruha*). Anketa pri tem pač ne more odločati. Je pa stvar zapletena.

Ortega y Gasset: imenovanje je zajeto v Leksikonu Cankarjeve založbe in v Velikem svetovnem leksikonu. Tam zvemo, da je to pomembna oseba, vendar kot marsikaj s špansko govorečega področja v Sloveniji manj znana. Za slovar SP 2001 je ime predlagal pač Peter Weiss (prim. SP 2001, str. VII).

°espadin – °gazda: Ali je razlika v oznakah teh dveh besed upravičena? Znano je, da slovenski knjižni jezik svojilne pridevnike iz samostalnikov druge moške sklanjatve odklanja, če imajo priponsko obrazilo *-in*. Tako SP 1962: *gazda* (rod. *-a* in *-e*) in to pač predvideva svojilnik *gozdov*, a ni naveden, čeprav sicer pri *vojvoda -a* in *-e* je zabeležena oblika *vojvodov -a -o*, enako je pri *oproda*, pri enakem *sluga* je prav tako navedeno *slugov -a -o* (poleg tega pa še °*slugin*); *pismonoša* pa svojilnika spet nima navedenega, čeprav bi ga bil zaradi variante na *-ev* (*pismonošev*) zaslužil, kakor tudi tip *delovodja*; je pa pri *paša* tak svojilnik na *-ev* naveden (*pašev*). Novi SP pri teh samostalnikih upravičeno zavrača svojilnike na *-in*. Do neenotnosti oznak pa je morda prišlo zaradi postrožitve merila (torej ° > •) med redigiranjem. Saj smo domačili celo srbsko *Sterijino pozorje* v *Sterijevo pozorje*. Kritičarke bi se bile lahko potrudile in povedale, katera oznaka v SP 2001 prevladuje: potruditi se je moral torej podpisani in našel °*harambašin*, °*pašin*, °*slugin*, °*oprodin*, °*pismonošin*, °*delovodjin*, °*vojvodin*, °*Godinin*, °*Barbarosin*, °*Baragin*. Nekdo, ki »ni bil pazljiv« pri *espadin* je L. (iz uvoda v novem pravopisu se lahko ugane, kdo bi to lahko bil). V SSKJ sicer že imajo zaporedje *espada -e* tudi *-a*, nimajo pa svojilnega pridevnika k temu (prim. še *harambaša*, *paša*, *oproda*).

mačo -a ali **-ota** in ustrezni svojilniki: Slovensko slovniciarstvo in slovarstvo sprejema daljšanje osnove s *-t-* le pri domačem priponskem obrazilu *-e(t)-* (*fantè -éta* m ali s, *Tóne -ta*),

zavrnilo pa ga je pri drugih osnovah na samoglasnik (za kar se je bil potegoval npr. Kopitar: *sinkota*, *Šinkota* itd.). V SP 1962 in v SSKJ besede *mačo* še ni. Slengovsko ni nujno tudi v knjižnem jeziku nesprejeta varianta oblikoslovna možnost neknjižnega. V SP 2001 pa ni oznake pogov., ker loči le knj. pogovorno in neknjižno pogovorno. Ne zdi se nam najbolje, da SSKJ meje podaljševanja osnov s *-t-* razširja na primere kot *bimbo -ta* z oznako ekspr., saj je dovolj ekspresivnosti v osnovi *bimb-* ali *med-*, če dopuščamo *medo -ta* z oznako otroško. Tudi lastna imena kot *Jožko (-ta)*, *Pičo (-ta)* so le neknjižna.

mnogo: Zakaj *mnogim sorodnikom*? — Redaktor T. je imel pravilno rešitev, a jo je nekdo samovoljno skvaril, saj imamo že v SP 1962 *na mnogo krajih – na mnogih krajih* in *z mnogo ljudmi = z mnogimi ljudmi*. Takó podobno je táko reševal že Glonar 1936: *na mnogo (mnogih) mestih* le pri pridevniškem zaimku *mnog -a -o*, držec se nekako Pleteršnika, ki pozna samo pridevniško obliko korena *mnog-*, ne tudi »prislovne«. — Kdo je bil kvarilec, mi ni mogoče povedati, ker nimam dostopa do arhiva novega pravopisa.

Po vsem tem, kar maratону, si kritičarke v povzetku dovoljujejo nedostojno negativno splošnost, češ da so »rezultati ankete pokazali, da normativna določila slovarskega dela Slovenskega pravopisa 2002 /v resnici gre za leto 2001/ v večini primerov niso odsev splošne rabe«. Zakaj se kdaj ne ujemajo s študentsko anketo, smo tu jasno povedali, ne pa s splošno rabo, saj te tudi študentke ne poznajo. Jezikoslovje je nekatere širše rabljene oblike oz. besede pač zavračalo in jih še zavrača v dobro knjižnojezikovne norme oz. kulture knjižnojezikovnih besedil.

Kritičarkam želim za kdaj drugič več sreče, širše gledanje na reševanje problematike in še zlasti tudi več svobodnega duha in poguma pri zagovarjanju prav spoznanega.

2. Kot nekaj dodatek naj še odgovorim na nekaj misli intervjuvalke: Najprej na misel iz točke »da se živ jezik zelo spreminja in zato v njem ne more biti nič prepovedanega«. Tu ne gre za živi jezik sploh, ampak za knjižni jezik – in v tem se je zmeraj kaj tudi prepovedovalo, kakor smo videli že spredaj. Celó SSKJ ima v § 156 oznako *neprav.*, ki velja za »besedo, pomen ali zvezo, ki nasprotuje sistemu oziroma normi slovenskega knjižnega jezika (*brez da*), v naslednjem paragrafu pa še oznako *neustalj.* Marsikaj, kar se v knjižnem jeziku prepoveduje, ima SSKJ potisnjeno ne samo pod oznako *neustaljeno*, ampak tudi pod žargonsko ali publicistično, čeprav značilnosti publicističnosti seveda niso samo te vrste.

K *vplivati na javno mnenje preko časopisja* namesto *po časopisju* bi dodal, da SP 1962 namesto *preko* priporoča *čez, prek*, že prej Glonar *preko* gl. *prek*, in še prej Pleteršnik, ki mu je *preko* nk. (= novoknjižno), in SSKJ ima pod 5 oznako *neustalj.* za izražanje sredstva, posrednika, in temu za podpičjem sledi *po*.

K točki 5 in 6 je bilo ustrezno povedano že v intervjuju, k tipu *Micin* bi lahko dodali še *mucin, ticin* in celo *mucev*, kar je vse že v SP 2001. In samo še k SMS: te enote pač ni predlagal geslovničar, ni pa tudi bila vnesena v Delovo izdajo pravopisa.

3. Sestavek *Oznake neknjižno ljudsko, neknjižno pogovorno in ljudsko* je rezultat iskanja 13 študentk tako označenih besed v celotnem slovarju SP 2001 in od teh treh pisalk, ki so bile na tej podlagi sestavile ta kritični sestavek. S temi tremi oznakami so našle 1,3 odstotka sestavkov novega SP: od tega je 295 besed z oznako *ljudsko* (tip *Kežmanica*), 335 z oznako *neknjižno ljudsko* in 601 z oznako *neknjižno pogovorno*.

Trojica pisalk se mi zdi deloma siljena v izogibanje izrazom novega SP npr.: *kvalifikator* nam. *oznaka*, ki jo imajo v naslovu, *geslo* nam. (*pod*)*iztočnica*; kaj naj bi bil *govoreči jezik* (26), *spomenka* je pač tiskovna napaka (27), *kriterij* nam. *merilo*, *takšen* nam. *tak* (627). Tudi izražalno so pisalke mestoma prav nerodne (*iz gradiva*, *ki smo ga izpisali* – saj so sama dekleta; in še kaj), pa to se vse lahko še popravi. Ko razpravljajo (25) o oznaki neknoj. pog. oz. neknoj. ljud., npr. namesto štirih pravopisnih ponazoril za prvo (*drenj*, *punca*, *brihten*, *čem*), navajajo le dve, pri drugem pa le *britof* in *jamrati* namesto vseh iz pasusa definiranja (tj. *britof*, *hec*, *krancelj*, *dila*, *štacunajamrati*, *ratati*, *magari*).

Pri soočenju rešitev v SSKJ in SP 2001 pa skušajo bralcu sugerirati predstavo, da gre pri SP 2001 za čisto prepisovanje rešitev iz SSKJ (*britof*, *farbati*), poleg tega za *neknoj. pog.* ne obravnavajo besede, ki ponazarja predstavitev oznake *neknoj. pog.*, ampak so izbrale besedo *lušten*. Pri obravnavi oznake ljud. pa mi feminative tipa *Kežmanica* pogojno omejujejo na podeželje, čeprav jaz omenjam tudi rabo v mestu, prav v Ljubljani, npr. v večjem meščanskem bloku po l. 1945. — Sledi nezadovoljstvo pisalk (3 Nekaj nedoslednosti, 26). Naš odgovor: *restant* ima oznako neknoj. ljud. zaradi »izgube« *vzglasnega a*, oblika *arestant* pa ima oznako neknoj. pog., saj imamo zanjo tri knjižne domače ustreznike (*zapornik*, *kaznjenec*, *jetnik*). Po SP 2001 je razlika med *marela* in *parazol* upravičena, saj se *marela* rabi tudi v mestu in na deželi, *parazol* pa le v meščanskem okolju. SP 1962 besede *parazol* nima, SSKJ ji pa daje oznako star.: *sprehajala se je s svilenim parazolom*. V Pleteršniku in Hubadu (Janežiču) 1907 *parazola* ni, Cigale pa ima za *Parasol* razlago *Sonnenschirm*, in to smo Slovenci (pač ne na kmetih) poimenovali z lepo besedo *sončnik*. Seveda se danes tudi v Ljubljani bolj kot *parazol* rabi *marela*, pa ne z isto označevalno in zvrstno vrednostjo. — Sledi razpravljanje o besedah *cirkular* nk. pg. nasproti *cirkularka* (brez oznake) za 'krožna žaga'. Razlika je v spolskosti ene in druge besede, *cirkularka* za ta pomen bolje zveni pač zaradi spolske ustreznice *žaga*. Seveda bi bil(a) tako redaktor(ica) v SSKJ kot v SP 2001 boljše opravila svojo nalogo, ko bi bila po SP 1962 imela dve iztočnici: eno za okrožnico in eno za *krožno žago*.

Glede parov *pokrepati* – *pocrkati* in */ris* – *ksiht* (27): Nevtralni ustreznici sta *poginiti* in *obraz*, razlika med članoma parov pa je v robotosti: prvi član parov je krepkejši. Oznaki za člana prvega para sta že v SSKJ različni, za druga dva pa sicer enaki. Če so pisalkam člani parov »vezani na pokrajinske govornice«, zase že moram reči, da na Mostecu uporabljajo vse štiri besede. Kako je drugje, pa seveda ne vem (*pocrkati* je v SP 1962 brez oznake, *pokrepati* se jim je pa zdelo pač nevredno navedbe v slovarju). Sicer pa SP 2001 ne trdi, da bi tako moralo biti le splošno-slovensko, ampak dostavlja še »predvsem osrednjeslovensko«. Pleteršnik za *pocrkati* in *pokrepati* nima nobene omejitve, Glonar ju sploh nima, Hubad 1908 pa ima samo *pocrkati*, vendar brez kakega vrednotenja oz. označevanja. Vsi ti trije pa navajajo glagol *poginiti*.

Nadalje pisalke menijo, da bi »p/po definiciji SP /ne povedo kje/ imele take besede iz roman., in germ. jezikov oznako *neknoj. pog.*« *— Le kako npr. tudi besedi križ ali knezi*, prva iz romanščine, druga iz germanščine. Omenjajo pa besede *ringelšpil*, *štuk*, *žajfa*, in *zos*, ki so v SP 2001 *neknoj. ljud.* (tudi v SSKJ so vse *nižje pog.*, zadnja še *slabš.*).

V točki 4 Primeri (27–28) so pisalke sestavile 2 besedili (pogovora med dvema brucevanjkama). S tema besediloma se želi potrditi občutek, »da se neknoj. ljudski in neknoj. ljudski pogovorni jezik bistveno ne razlikujeta«. Pri tem pisalke udeleženki pogovora identificirajo s feminativi »pogostih slovenskih priimkov«: v prvem dvogovoru naj bi se o nečem pogovarjali *Fajfarica* in *Brajdička* (asociaciji s *fajfa* nam. *pipa* oz. s ciganskim znanim priimkom

iz vzhodne osrednje Slovenije). To je seveda podtikanje, saj gre tu za pogovor dveh študentk in ne za dve gospodinji.

Prvo besedilo za *neknj. ljud.* uporablja (po mojem štetju) 21 besed oz. besednih zvez s to oznako, drugo pa 26 enot z oznako *neknj. pog.* Neknjžne ljudske so naslednje enote; *afne guncati, ajmoht, biksati ga, dila, furati, glaž, glaževina, gvant, marela, piksna – reklc, ringelšpil, rukniti, scagan, šajtrga – šnops, solni, španga, štacuna, štamperl* (v SP 2001 *štamprl*) in *štrudelj*, tj. 15 samostalnikov, 4 glagoli in 1 pridevnik.

SP 1962 večine teh besed (15) sploh ne omenja, skoraj zato, ker jih nima za knjižne, od navedenih 6 preostalih pa mu je *biksati ga* vulg., *šolen* nima oznake (kar je verjetno spodrsljaj), medtem ko imajo *dila, glaževina, marela* in *štacuna* zvezdico, tj. (po SP 1962, str. 6) »stilistično opozorilo (*), da sodijo predvsem v pogovorni jezik in v realistično pripoved«; glede na str. 27 pa je pogovorni jezik »le v zasebno rabo prenesen zborni govor«. Neknjžnost teh besed je torej zunaj dvoma. V SSKJ je 17 teh besed zaznamovanih kot nižj. pog., s preostalimi štirimi pa je tako: besede *ajmoht* v SSKJ ni, *furati* pa nima tega pomena, oznako ekspresivno imata 2, npr. *biksati ga, solni* pa oznako star. S povedanim je torej neknjžnost teh besed(nih zvez) nedvomna, ljudskost pa prav tako. V SSKJ je *ljudskost* pomensko: 1. kar je v pozitivnem smislu značilno za preproste, manj izobražene sloje prebivalstva.

Sedaj še k neknjžnopogovornem pomenku pisalk. Neknj. pog. besede te vrste so: *blefirati, drenj, farovski, fasati jih, fejst – fuckati se* (komu), *hecati se, kolobocija, kvit, larifari, lušno, masa, naprej metati, ohcet, pasati – polumpati, požvižgati se na, roštilj, šank – šnofati, špricar, tancati, zašpecati, zažingati – zbrihtati se*.

V SP 1962 večine teh besed (namreč 18) spet ni, od preostalih osem pa imajo 4 zvezdico (*drenj, lušno, ohcet, sekirati*), dve imata krožec (*pasati, špricar*), za 1 je naveden samo boljši izraz (*kolobocija*), ena je nevtralna (*požvižgati se na kaj*). — V SSKJ je od 26 neknj. pog. besed oz. enot največ, tj. 12 enot z oznako nižj. pog., 6 s pog., 3 s pog. ekspr., 1 ekspr., 1 žarg., 1 brez oznake. Konkretno:

- a) nižje pogovorno: *fasati jih, fejst, fučkati se, hecati se, pasati, roštilj, sank, šnofati, špricar, tancati, zažingati, zbrihtati se* – 12;
- b) pogovorno: *drenj, kvit, lušno, naprej metati, ohcet, polumpati, sekirati* = 8;
- c) pogovorno, ekspresivno: *blefirati, kolobocija* – 2;
- č) brez oznake: *farovski*; ni v SSKJ v tem pomenu *masa*, žargonsko *zašpecati*,
- d) ekspresivno *požingati*.

SSKJ ima za 26 SP-jevih kot neknj. ljud. označenih besed kar 7 vrst označevanja.

Slovarju v SP 2001 je pogovorno dveh vrst: knjižnopogovorno v smislu navedka iz SP 1962, vse drugo pa je bodisi neknjžno pogovorno oz. neknjžno ljudsko. Pogovorno v obeh poimenovanjih je vezano na meščanskost in izobraženost, je pa značilnost tako podeželja kakor mesta, t. i. izobrazbeno in kulturno manj zahtevno. V SSKJ pod *pogovoren 2.* = nanašajoč se na prostejšo, navadno govorico – varianto knjižnega jezika. Definicija nižje pogovornega v SSKJ, tj. »besede, pomena ali zveze iz nižje plasti pogovornega jezika« pa je tavitološka. V slovarju besedne zveze (besede) *nižjepogovorno* ni. *Pogovorno* pa v SSKJ pomeni »beseda, pomen ali zveza iz vsakdanje govorice ljudi, ki ne govorijo narečja«, kar je seveda dovolj abstraktno in ne v skladu z definicijo v uvodu slovarja.

Po našem je lažje ločiti neknjžno ljudsko in neknjžno pogovorno kakor pa nekaj »iz

nižje plasti vsakdanje govornice ljudi, ki ne govorijo narečja«, tj. narečna nižja plast vsakdanje govornice nenarečno govorečih ljudi.

V SP 2001 je ljudsko glede na preprostejše sloje prebivalstva ali na podeželju, ali po mestih in primestjih. Zato je sklep pisalk, da te tri oznake niso natančne, ne dovolj razmejene in glede na merila presoje nejasne, enostavno ne držijo. Pisalke so se torej trudile dokazati vnaprejšnje mnenje, da je ločevanje na pogovorno in nižje pogovorno lažje v SSKJ in boljše kakor ločevanje knjižno- in neknjižno pogovornega + neknjižne ljudskosti v SP 2001. Morale bi bile izpisovati iz SP 2001 še knjižnopogovorne oblike, glasovje, besede.

4. Vladka Tucovič o »vezljivosti v SP 2001«: Po prav neokusnem uvodu, v katerem novi SP povezuje z Aškerčevim Mejnikom, kritičarka mimogrede trezno izjavlja, da v »SSKJ o vezljivosti lahko sklepamo iz ilustrativnega /zakaj ne ponazarjalnega?/ gradiva, pa še to nam ne da/je/ popolne informacije. Podobno pozneje očitek, da pri besedi *nasvet* »ni podana niti vezava s predlogom *za*« (v SSKJ *vprašati za nasvet*), pač pa *vprašati koga /.../ za nasvet*. Pri *nasvetovati* v SP 2001 pogrša nekako pomensko razlago z *dati nasvet komu*. Mislimo, da je (*na*)*svet* izpeljanka iz (*na*)*svetovati* oz. *svetiti* (prim. Bezljaj ESSJ). Uvodoma k temu meni, da /d/efinicija vezave v ESJ ne podaja vezave dveh samostalnikov, v resnici pa tam imamo zglede kot *gledanje predstave* (z iztožilniškim roditeljskim), *dajanje siromakom*, *vznožje gore*, *bojazen pred življenjem* itd.

Sledi obravnava korena *pros-* (*prošnja*, *prošiti*). Iz mojih del bi kritičarka lahko navedla misel, da se pri samostalnikih z glagolsko podstavo vezava načeloma ohranja nespremenjena, le tožilniška se zamenja z roditeljsko, posebnost pa so še primeri *bati se življenja – bojazen/strah pred življenjem* (za zadnje jaz nimam pravila, problem pa navajam). Pri *prošnja* v SP 2001 iz SSKJ pogrša zgled iz moje slovnice *prošnja do* pri glagolu *prošiti* bi bila lahko razkrila, da ima SP 1962 v nasprotju s SSKJ in SP 2001 tudi golo roditeljsko vezavo, npr. *prošiti koga kruha, pomoči, /.../ milosti*, kar nas seveda spominja na Pleteršnika (*prošiti koga kake reči, daru božjega*) ob, seveda, tožilniški vezavi ob *za: prošiti za odpuščanje*. V SP 2001 ni čemu oporekati: *prošiti koga/kaj česa* ~ prijatelja /bolje bi bilo *prijateljico/ odpuščanja* in *prošiti koga kaj za kaj*.

Sledi koren *žel-* (*želeti*, ~ *si* oz. *zaželeti* in ~ *si*). Novi SP ima *želeti komu kaj* oz. *želeti si česa* oz. *koga/kaj*. Vse je v redu (samo *otroka* bi bilo bolje zamenjati z enoumno *deklico*). Vse to imamo že v SP 1962: *želeti komu srečo*; ~ *si bogastva*; *želeti je, da prideš* (kar je enako kot *njegov prihod*). Pri Pleteršniku: *želeti česa (kaj)*; *česa (kaj) želite*.

Zatem koren *čak-*: ali *čakati koga/kaj* ali *na koga/kaj*. V SP 2001 je vse v redu. Nekje sem zapisal, da netožilniška vezavnost slabi in se prestavlja na tožilniško. Prešeren ima npr. še roditeljsko (*Če čakate slovarja, ne čakajte ga od abecedarja.*), sedaj je bolj *čakati na slovar* (in končno morda) *čakati slovar*.

Nato *tež-*: pogrša iz SSKJ znane vezave s *proti* in *v*: SP 2001 ima (*težiti za čim, po čem, k čemu* (nima pa ~ *proti*, *v*). Pleteršnik ima besedo *težnja*, potrjeno s Cig., Jan., Cigl(T), C, nk. – hs. Tudi v SP 1962 ta enota nima nič ponazoril za vezavo. V SP 2001 ~ *k/h*, ~ *po*, ~ *za*, ni pa ~ *v* in ~ *proti*, je pa pri *težnja*: ~ *e v narodnem gibanju - po*.

Pri korenu *dolg-*: v SP pogrša vezavo z *do*, kar je ponazorjeno čisto na koncu sestavka v SSKJ: ~ *do domovine*. Zakaj bi dvomili o tem, da je to v redu?

Glede *pristati na* naj povemo, da ima rešitev *pristali na* → *privoliti* v že SP 1962: ~ *na pobudo, na pogoje* → *privoliti vanje*, kar se opira na Pleteršnika: 2) *na kaj /.../* in *etwas einwilligen /.../*.

Pri *promovirati* kritičarka nekako očita novemu SP, da je zgled ~ na *ljubljski univerzi* vzet iz SSKJ. Zanima nas, koliko SSKJ-evega je najti že pred njim. Pri Pleteršniku najdemo ~ v *akademska čast*, v SP 1950 *promoviran za doktorja*, v SP 1962 je *promovirati koga v akademsko čast*, je *promoviral za doktorja* (kar je iz SP 1950), Glonarjev SSJ 1936 ima samo *promocija*, *promotor*, *promovirati*. F. Hubad 1908 se drži Pleteršnika.

Ostanejo še *diplomirati*, *magistrirati*, *doktorirati*. V SP 2001 ~/~ iz, česar v SSKJ ni, pač pa da se *promovira s čim*.

Ocena vezljivosti v SP 2001 Vladke Tucovič je torej ves čas tonirana na nekako ironizacijo ali na spregledovanje resnice. Povezovanje novega SP z Aškerčevim Mejnikom namiguje na prisvajanje, kar se popravi, če vzpostaviš poprejšnje stanje. Tak je tudi očitke, da definicija vezave v ESJ ne podaja vezavne zveze dveh samostalnikov. Prim. še zveze kritičarke kot »nas prične pestiti«, »še bolj smo v zadregi«, »ni najbolj elegantno opravljeno« ipd. Npr. še: »V SP na to vprašanje ne bomo našli odgovora« (33).

Stil razpravljanja ima kritičarka mestoma zelo zaviti; rabe časov se bo morala še doučiti. Sicer je pa še mlada, in vse se lahko še popravi. V dobro ji lahko štejemo tudi dejstvo, da v SP 2001 ne vidi samo negativnega.

5. O krajšavah v SP 2001: Urška Jarnovič (str. 34–44) v razpravljanju o tem v podčrtni opombi 1 (str. 34) najprej pove, da SP 2001 v nasprotju z dotlejšimi SP-ji (ki da so jim vseh vrst krajšave kratice) razločuje krajšavo kot nadpomenko za okrajšavo, kratico, simbol in formulo (ne navaja pa mesta, kje je to povedano). V Modrovem stvarnem kazalu novega pravopisa so za krajšavo navedeni paragrafi 3, 46, 119, 128, 129, 1020–1025, 1135, za kratico polna rešta paragrafov, pa še za kratično ime in kratično zvezo črk. Podobno je Moder zabeležil tudi okrajšavo, navaja tudi okrnjenko, skrajšanjko, simbol, krn. Modrovo stvarno kazalo se je prvič pojavilo v SP1 P leta 1994/2 (ki se je kot nekaka nagrada dajala ob nakupu enozvezkovnega SSKJ 1994 z dodatkom v naslovu »s stvarnim kazalom«).

V uredniškem odboru revidirano Modrovo stvarno kazalo smo nato vključili tudi v zadnjo izdajo SP1 P leta 1997 in nato je to šlo v SP 2001. Jarnovičeva nato pregleduje krajšavno problematiko po Slovenskih pravopisih od Levčevega 1899 do Bajčevega et al. 1962 (str. 34–37), temu pa ne sledi morda SP1 P 1990 (str. 8, 113) ali Enciklopedija slovenskega jezika 1992 (iztočnica, kratice, krajšava, okrajšana beseda, okrajšano in še kaj (npr. okrnjenka, simbol)), temveč obravnava to problematiko v Koroščevem članku iz 1. 1993 O krajšavah (SSLJK ZP, str. 15–27). Krajšava mu je vsako zmanjšanje inventarja znamenj določene besedne (besednozvezne) enote. Sicer pa so te enote:

kratice: *TOZD, OF, TAM*

kratično poimenovanje: ni nam jasno, kaj mu je *laser* (*bivša kratice*)

okrajšava: *oz.*, *npr.* /je izključno pisna krajšava/

formula: H_2O

okrajšanka: *r.*, v *Lj.*

okrnjenka: *Iča, Bogo*

okrajšana beseda: *nam.* za namesto

skrajšana beseda: v bistvu zloženka ali sestavljenka, *dvo-* ali *večzložna beseda* skrajšanka: eno- in dvo vrstično okrajšano lastno ime

Po teh ovinkih je na koncu 4. strani sedaj končno le govor o krajšavah v SP 2001. O krajšavah v SP 1962 in SP 2001 govori precej zmedeno (zlasti o drugem s komaj prikrivano

nenaklonjenostjo): tako npr. za ° kot »kotno stopinjo« v SP 1962 navaja na str. 1044), nato pa zanjo trdi, da »v SP 2001 dobiva nov pomen, tj. 'nepravilno'«, v resnici pa se kotna stopinja (na str. 8) imenuje *ničla* in »pomeni, da beseda ali besedna zveza za knjižno rabo ni dovoljena«, na str. 91 pa so tako označene enote °z *AFŽjem*, *em-drva* za 'metska drva' (in še dve drugi stvari). V SP 2001 je *ničla* zamenjana s *krožeč*.

Še k drugim avtoričinim očitkom SP 2001: Kakšen »dodatni kvalifikator« naj bi dobile kratice, saj so označene kot samostalniki, npr. *SAZŪ – ž* (tj. enako kot *mami – z*). Seveda je SP 2001 oznako *kvalifikator* podomačil v *oznaka*; naj ob tem izrazimo še svojo nejevoljo zaradi rabe besede *obnašati se*, za kar SP 2001 priporoča *vesti se*. Novemu pravopisu tudi nekako zamerja, da ne uporablja izraza skraj sanka (str. 39), ampak prvi del podr. zlož.: to smo seveda povzeli po SSKJ (prim. *belo...*¹ prvi del zložen, le da smo dodali še oznako prvi del prir. zloženke *belo-*, česar SSKJ nima.

Le kdo normalen kratice tipa *PVC* naglašuje [*póvnæcæ* ali *pévece*] – ali so številni avtorji pravil novega SP res taki revčki, da tega niso opazili?! Vse kratice so besede. Kakšno »posebno oznako« pa naj bi še dodajali kraticam kot *SBL*: označene so kot samostalniki in razvezane kot *Slovenski biografski leksikon*. Zavestno in upravičeno smo se odločili, da kratic na podlagi poimenovanj v drugih jezikih ne razvezujemo v teh jezikih, temveč samo nakažemo z uveljavljeno slovensko ustreznico, npr. *NATO* (Severnoatlantska zveza). *UNICEF* bi po avtoričinih željah imel SP 1962, str. 1044 poleg identifikacije [sklad za pomoč otrokom] še *United Nations International, Children's Emergency Found, Mednarodni fond Združenih narodov za pomoč otrokom v stiski*.

Da v novem SP prevajamo latinske okrajšave, je razumljivo, saj se uporabljajo kot tujke: *ib.* okrajš. *ibidem/prav tam oz. besedne zveze*, ne kot kratice.

Načeloma bi vse domače kratice morale imeti tudi besedno razvezavo svojih sestavin (str. 40). Saj je vendar jasno, da npr. *Združene države Amerike* ne morejo biti navedene samo kot razvezava kratice *ZDA*, ampak morajo biti najdljive tudi kot iztočnica. Če je iztočnica *Finska*, morajo biti iztočnica tudi *Združene države Amerike*. Glede *NOB* ali *KP*: nobenih časovnih oznak ne potrebujeta, saj jih imamo še vsi živo v ušesih. Tudi »mladim« niso celo neznane. *Pil* ni eno in isto, če je še enkrat razloženo s *Pionirski*, drugič pa *Pisani list* (drugo ime je celo nesmiselno). *ASNOJ* je meni znano še iz leta 1945, torej ni »naša« slovenska varianta (40), ampak je iz časov, ko centralizem jugoslovanske države še ni tako posiljeval slovenščine (drug tak primer bi bil *AMSJ* namesto *AMZJ*). Avtorica bi bralcu morala povedati, da *ZKP* ni v SP 2001. *KZ* v SP 2001 ni razvezan kot *Kazenski zakon*, ampak kot *kazenski z.* Pravo podtikanje je, da »kratice *EU / ... /* v SP 2001 ni mogoče najti« (str. 40). Poglejte na stran 551: *EU / ... /* Evropska unija. Kritičarka samo pove, da *ZEU* vendarle še ni čisto utrjena. *VW* in *H* pa bi skoraj verjetno res morala biti v novem *SP*, sta pa zato *fólksvágen* in *hónda*, je pa *BMW* od obeh vendarle imenitnejši.

Na naslednjih dveh straneh kritičarka pravopisu nekako zameri, da poleg *SAZU* ni navedena še *Sazu*; urednica te iztočnice bi ji lahko pojasnila, zakaj ni priznala navadnega zapisa glasovnega branja *TES*. Ne spleča se ji odgovarjati, zakaj nismo »poenotili enot št. in štev.«. Že SP-ju 1962 je *št.* številka, *štev.* pa število in *š.* štetje. Tako podobno je tudi v SP 2001. Menda ji ne izdamo nobene skrivnosti, da tudi kratice poznajo homonimnost (*ŠZS* ipd.), saj to velja tudi za simbole, npr. *T²*: to je *tesla* v elektroniki, temeljna obrestna mera v gospodarstvu in trdnjava v šahu. In dvojica so tudi lahko trmaste, npr. *RIP* in *R. I. P.* (druga oblika je morda celo boljša), enako še kje. To je stilna zadeva. Drugo obliko navaja že SP 1962, pa tudi Sova, kjer je urednica dobila *RIP*, ji to lahko pove.

Kar smo rekli o ZDA in Združene države Amerike, velja tudi za okrajšave: okrajšava mora biti razložena, beseda, ki je pri tem krajšana, pa tudi mora biti v slovarju. Tako je v bistvu že v SP 1962, npr. *adj.* adjektiv, pridevnik, že prej pa je obravnavan tudi *adjektiv* in nato še *pridevnik* (podiztočnica pri *prideven*: pridevnik / .../ adjektiv). Ganljivo je, da nam je kritičarka razložila nastanek kratic po Pravni praksi 1994 in 1995. To smo mi vedeli že v SS 1976, str. 123.

Nič nimamo proti, če mlajši od nas izdajo priročnik za vse krajšave. Nestrokovnjaku pa zadošča tudi obseg, kolikršnega imajo krajšave v novem pravopisu.

6. Nekatera fonološka vprašanja v SP 2001: V Slavi to problematiko obravnava Peter Jurgec. V bistvu dvojje: kolikost naglašanih samoglasnikov (in nenaglašene o-ja) in zapisovanje izgovora za slovenščino neobičajno zapisanih glasovnih podob besed.

Glede kolikosti naglašanih samoglasnikov je J. naklonjen tezam T. Srebot Rejec in nekaterih naših »anglističnih slovenistov« ter inženirskih ljudi, ki bi pri naglašanih samoglasnikih imeli radi samoglasniški sistem brez nasprotja po kolikosti. To sem zavrnil v svojem prispevku za svetovni slavistični kongres v Ljubljani. (SR, Posebna številka, 2003, 119–140.) Pri tem si res želim, da bi vsi ti oponenti mojim teoremom imeli več uspeha kakor v slovenistiki tedaj, ko bi reševali anglistično problematiko. Nesmiselno se mi tako zdi razpravljati o ozkih ponaglasnih o-jih v besedah kot *Máribor* ali *Kósovel* /pri *Kosovélu*/. Omenim naj tu le še opozorilo E. Kržišnik (str. 49), da je problematičen zapis naglasa tip *smírť*, kar je po Jurgecu [‘ə:r] oz. [ə] + [r] en fonem ali pa zlogotvorni [ɚ]. Po mojem gre za »obstojno zvezo«, kakor navaja Jurgec, kar velja npr. za dvoglasnike in to pač slovenskemu jezikoslovju na Kranjskem pomeni dolžino (Pleteršnik: *přst*, vendar tudi *přt přta* (in seveda *třd třda*). Pri Škrabcu že 1870 smārət: vārəba (JD 4, str. 49). JD 2 (1993), str. 110 vār't, vou'k, h glej naprej; str. 49 smār't, gāralo, pou'h; Rigler v SSKJ třd třda; trď.

In še opomba k Jurgčevi povedi (49): »Zakaj si uredniški odbor ni izbral primernejše in v mednarodnem prostoru uveljavljene transkripcije mednarodne fonetične abecede (IPA), ni znano«, češ da so nam jo za slovenščino »Komar, Petek in Šuštaršič« vendar sestavili menda leta 1995 in 1999. (Sam bi menil, da bi bili glede tega morali vprašati sloveniste in ne anglistov.)

Ostali smo pri domačem izročilu, ki je tudi preprostejše in lepše za pisanje, tisk in oko ter branje. Sam sem jo (mednarodno pisavo) uporabljal (zaradi discipline v seriji izdaj Inštituta za fonetiko v Zagrebu) že v knjigi Slovenski jezik. Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama leta 1961, in bi torej po njej pisali wtferai se tu fe ni tako potseni živelo. Imam jo tudi v Zakaj ne po slovensko (1. 1969), npr. na str. 37: ot'xa:jaľ z o'tfe:tom itd. Torej nismo čakali leta 1995 oz. 1999. Imamo jo tudi še v Slovanskem lingvističnem atlasu, npr. zlasti v slovenski dialektologiji, celo za tonemski izgovor, npr. ótfe za óče – pardon, č, ž, š se tu smejo uporabljati, pa j in podobno. Tako piše tudi ameriška slavistika.

Druga stvar, ki pa je bolj utemeljena, je Jurgčeva kritika upoštevanja pravila o nezvočniških sklopih, ki morajo biti glede izgovora vsi bodisi le zveneči ali pa nezveneči, ne pa morda en del zveneč, drugi pa nezveneč, npr. *stati*, postati, *post* – srkati, kosrica, kos/k – s teboj, pes reče, pa seveda izdati *zd*, npr. gizda, *gozd* bo ipd. V Pravilih (tj. v SP1 P) je res preveč spregledov glede tega poleg ustreznih zapisov: [saldzburg-], [bejzboľ], [hajt park]. Žal urednik lastnoimenskega v SP 2001 ni bil dovolj pazljiv, lahko pa se je glede tega zgledoval po SP 1962, kjer beremo vse tako, kar Jurgec graja pri SP 2001. SP 1962 res zaznamuje samo varianto [u], npr. [pou] za *pol*. SP 1962 tudi ne zaznamuje mehkonobnega *n* in redaktorica mu v tem sledi, čeprav imamo v novem SP tudi za ta *n* predviden [ŋ], npr. [kvangbin]. Komisija za Načrt pravil za novi

slovenski pravopis, in tudi ona, ki je na koncu urejala pravorečno podobo izgovora za SP 1 P in jo je vodil F. Jakopin; S. Suhadolnik pa bi bil vse najraje imel kakor SP 1962.

Mene so – z mojim soglasjem – potem vendarle postavili na prvo mesto avtorjev (prim. SP1 P str. 243: »Uredniški odbor: Jože Toporišič, Franc Jakopin /.../« in tudi v Spretni besedi (str. 6) je zapisano: »Poročevalec na sejah je bil Jože Toporišič.« Da se (že v SP) šibke variante soglasniških fonemov (razen *u*) niso zapisovale, je razlog tudi ta, da je zapisan izgovor v oklepaju veljal tudi za možno podomačitev (seveda ne, ko gre za *u*).

Morda še o sledju pisnega *iV*: tu je bila v novem pravopisu prvič podana teorija glasovne vrednosti tega tipa digramov; tudi opozorila na neodpravljanje zeva v primerih tipa *protielement*, *miniobleka* (meja med polnopomenskimi deli zloženke in prave sestavljenke. Seveda to velja tudi za tip *ILO* [ielo] (črkovalno branje).

Jurgcu naj odgovorimo še na vprašanje (str. 54), zakaj *Tokio* [ijo] in *Ian* [ijan], vendar brez *j* med samoglasnikoma v primerih kot *dioda* (J. onaglašuje *díoda*), *Dior* in [džiu-džicu]. Namesto kritika smo se mi ozrli po slovarjih: VSL ima pisavo *Tokio* in izgovor [ijo], pač po izgovoru z naslonitvijo na latinske izraze kot *formatio*. Veliki angleško-slovenski slovar ima *lan* podan z [iəŋ] (dvozdložno), zato sem pogledal še v zelo velik latinsko-nemški slovar, in videl, da se *lana* lahko nanaša na *Diana*, lahko pa da je tudi feminativ od *lanus*.

In »brezjejci«: *dioda* je elektronka z dvema elektrodama (torej zloženka). VSL ima res *Dior* – [dijor], pa jaz mislim, da je *Dior* čisto v redu, [džiu-džicu] pa najdete kot iztočnico v VSL. To se kar ujema z mojim pravilom, kdaj črkovne zveze *i + V* ne izgovarjamo kot [ijV].

Še k *diuretik* in *biuret*: Veliki latinsko-nemški slovar lat. *diurēticus* iz grškega *diourētikós* prevaja z urintreibend, VSL pa *biurét* razlaga s sečnina, tako da je urednik prvo mogoče razumel kot *diu* [diju] namesto *di*-uretikus (ali pa se tako le izgovarja), drugo pa kot *bi-uret*, pri čemer je otréd 'puščam vodo, ščim'. — Tudi v znanosti so zmeraj stvari, ki se dajo tolmačiti ali vsaj razumeti tako ali drugače, in gotovo je, da se prav znanstveno delujoči pri tem še najbolje odloča.

Za konec še k Jurgčevemu dvomu glede praktičnosti zapisovanja tonemov pri medmetih kot *pst*, *pšt*, *šč* (str. 58). Tukaj ne gre za praktičnost, ampak za to, da so tudi nezvočniški trajniki lahko nosilci kolikosti in tonemskosti. Tu opozarjam na SSKJ, kjer jih je Rigler zapisoval, jaz pa sem se glede tega z njim strinjal; saj imamo tudi pri zloženem v narečjih kolikostno nasprotje. Da trajne sičnike lahko izgovorimo višje ali nižje (in to je značilnost naših tonemov), ni nobenega dvoma. »Hvaležni« smo za pitijsko poročanje (str. 50–51) o tem, da bi jaz mogoče ne zagovarjal težnje po čim hitrejšem fonološko podomačenem prevzetem!

In samo še k [kl] v primerih kot *bog lonaj* (55). Tako se res govori in to kaže, da prvotno tu ne gre za eno besedo, ampak za dve in je tak izgovor čisto navaden (Mostec pa *buklúne*).

Omenim naj še Jurgčevo navajanje mnenj drugih, ki podpirajo njegove teze. Dostikrat samo pove, da je o čem govoril še kdo drug, ne pa, kaj je ta povedal. Tega nisem hodil nadzorovat, saj je – še zlasti zame – čas res zlato. Kaj pri kritikah novega SP s strani germanističnih in tehniških »slovenistov« zavračam, sem jasno formuliral v spredaj omenjenem pisanju za mednarodni slavistični kongres v Ljubljani. Celo leto in več pa sem tudi čakal, da so mi v Slavistični reviji natisnili odgovor na okroglo mizo A. Vidovič Muhe na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture.

Slava 1–2, 2002/03, str. 65–78.

Imensko kazalo

A

Adžić, Blagoje 278
 Ambrožič, Lado 358
 Arhar, Špela 21, 372, 386, 387
 Aškerc, Anton 308
 Aubelj, Bronislava 385

B

Bajec, Anton 46, 58, 63, 70, 71, 72, 74, 75, 81, 91, 95, 96, 98, 112, 125, 160, 168, 179, 230, 231, 249, 266, 267, 269, 273, 288, 327, 329, 347, 352
 Bajt, Drago 188, 345, 361, 388, 412
 Bally, Charles 70
 Bavčar, Julijana 91, 358, 359
 Berger, Aleš 358
 Bernik, France 144
 Bešić, Mustafa 143
 Bezljaj, France 95, 98, 267, 347, 352, 382
 Bibič, Jožica 293
 Bohorič, Adam 30, 66, 67, 70, 71, 72, 79, 85, 86, 100
 Bokal, Ljudmila 98, 411, 412
 Bordon, Rado 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 224
 Bor, Matej 71, 97, 131, 132, 133, 152, 202, 239, 240, 241, 248, 283
 Boršnik, Marja 58, 111, 112, 124
 Borštner, Ivan 150
 Bradač, Fran 276, 283, 390
 Bradač, Zorka 358
 Bratož, Igor 282
 Breznik, Anton 31, 51, 52, 59, 60, 63, 66, 70, 72, 80, 91, 92, 97, 98, 109, 122, 187, 219, 221, 222, 224, 233, 246, 261, 271, 273, 274, 302, 311, 313, 315, 321, 338, 343, 345, 351, 361, 373, 375, 386, 389, 391, 406, 407
 Brown, Gillian 292

Broz, Josip - Tito 49, 73, 282
 Brumfit, Christopher 292
 Bučar, France 73
 Bulatović, Miodrag 262
 Bunc, Stanko 84

C

Cankar, Ivan 33, 37, 53, 72, 94, 97, 104, 134, 152, 174, 183, 203, 226, 235, 250, 290, 359
 Ceaușescu, Nicolae 69, 73, 202
 Cigale, Matej 277, 321, 324, 370, 388, 396, 416
 Cilenšek, Milan 40
 Courtenay, Jan Baudouin de 59, 244, 264, 374, 391
 Crnkovič, Marko 65
 Cvetko Orešnik, Varja 288

Č

Čar, Janko 293
 Čok, Lucija 358, 365
 Čop, Bojan 231
 Čop, Dušan 328
 Čop, Matija 109

D

Dalmatin, Jurij 79, 277
 Debenjak, Božidar 159, 160, 161
 Debevc, Jože 112
 Deržič, Lado 358
 Dežman, Karel 44
 Dijk, Teun Adrianus van 292
 Dogramadžieva, Ekaterina 288
 Dolinar, Ksenija 197, 198
 Dolničar, Ivan 118
 Doroszewski, Witold 99
 Drevak, Gabrijela 186, 187

Drobnič, Matija 381

Dular, Janez 75, 81, 82, 84, 149, 258, 260,
293, 311, 340, 351, 352, 372, 376, 377,
394, 398, 406

E

Einstein, Albert 96

Ermenc Skubic, Andrej 402

F

Faganel, Jože 358

Felicijan, Zorka 412

Finžgar, Fran Saleški 61, 70, 94, 112, 120,
121, 124, 290

Flaker, Aleksander 59, 70

Forstnerič Hajnšek, Melita 11, 77

Frangeš, Ivo 59, 70, 144

G

Gaber, Slavko 75

Gams, Ivan 205, 206, 207, 236, 237, 327

Gantar, Kajetan 336, 385

Geister, Iztok 361, 362

Giesemann, Gerhard 288

Gjurin, Velemir 72, 75, 87, 145, 147, 151,
222, 258, 284

Glaser, Karel 330

Glomar, Joža 324, 325, 367, 389, 396, 413,
415, 416

Glušič, Helga 144, 182

Gogala, Nevenka 358

Golob, Berta 63, 75

Gončarov, Ivan Aleksandrovič 61

Goričan, Uroš 359

Gorjanc, Vojko 372, 373, 379, 380, 394, 395

Gradišnik, Bogdan 64, 223, 224, 225

Gradišnik, Branko 62

Gradišnik, Janez (tudi J. Likar) 86, 105,
170, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 270,
271, 286, 359, 360, 407, 414

Grafenauer, Bogo 29, 72, 81, 125, 391, 412

Grafenauer, Ivan 276, 277, 278, 289

Grdina, Igor 72, 73, 187, 283, 284, 285,
286, 287

Gregorčič, Ivan 66

Gregorčič, Simon 66, 97, 116, 123

Grgič, Jožica 186, 187

Grmič, Vekoslav 288

Gröbming, Adolf 311, 389

Gspan, Alfonz 330

Guberina, Petar 59, 69, 168

Gulič, Maksimiljan 370

H

Hadži, Sašo 167

Haider, Jörg 106

Hajnšek Holz, Milena 82

Ham, Drago 184, 287

Hauptmann, Gerhard 58, 117

Havránek, Bohuslav 99

Herman, Bogdana 33

Herrity, Peter 287

Hieng, Andrej 12, 13, 131, 132, 133, 152

Homer 96, 200, 287, 380, 410

Hrastar, Mateja 362

Hribar, Ivan 94

Hubad, Franc 324, 416, 419

I

Ilešič, Svetozar 29, 53, 327

Isačenko, Aleksander Vasiljevič 59, 287

Ivanc, Stane 13, 152, 153

Ivšič, Stjepan 59

J

Jagodic, Vlado 155, 162

Jaklič, Tanja 11, 12, 68

Jakobson, Roman 71, 100, 112

Jakopin, Franc 81, 82, 125, 144, 149, 188,
189, 215, 267, 288, 327, 340, 348, 391,
412, 422

Janežič, Anton 58, 72, 100, 111, 117, 222,
302, 347, 367, 370, 388, 416

Janša, Janez 150, 151

Jarnovič, Urška 411, 419

Javoršek, Jože 12, 132, 133, 152, 283

Jenko, Simon 227

Jerman, Brane 343

Jesenin, Sergej Aleksandrovič 133

Jesih, Milan 46

Jevnikar, Martin 183
 Johnson, Keith 292
 Jug Kranjec, Hermina 273, 274
 Jurančič, Janko 73, 199, 200, 231, 232, 269,
 345
 Jurčič, Josip 53, 359
 Jurgec, Peter 21, 397, 411, 421, 422

K

Kacin, Anton 183
 Kajuh, Karel Destovnik 133, 364, 365
 Kališnik, Štefan 181, 265, 271
 Kamenik, Ignac 71, 353
 Kapko Bakić, Dragica 258
 Karadžić, Vuk Stefanović 48, 153, 413
 Kardelj, Edvard 108
 Kastelec, Matija 342, 344
 Kenda Jež, Karmen 11, 38
 Kette, Dragotin 61, 201
 Kidrič, Boris 25, 62
 Kidrič, France 330, 361
 Kirn, Rafka 293
 Klabus, Vital 343
 Klasinc, Anton 72
 Kleist, Heinrich von 61
 Klevišar, Metka 343
 Klopčič, Mile 265
 Kmecl, Matjaž 13, 74, 139, 145, 182, 226,
 227, 228, 229, 230, 234, 260
 Knific, Tadeja 20, 365
 Kobe, Zdravko 20, 372
 Koblar, France 98, 267
 Kocbek, Edvard 183
 Kocjan Barle, Marta 19, 21, 151, 187, 188,
 333, 366, 372, 374, 385, 386, 396
 Kolarič, Rudolf 70, 112, 265, 267, 273, 347
 Kolar, Marija 282, 293
 Kolšek, Peter 11, 12, 20, 50, 92, 114, 358, 359
 Končina, Marija 39, 358
 Kopitar, Jernej 28, 43, 51, 52, 60, 65, 66,
 67, 70, 71, 72, 74, 78, 92, 100, 104, 113,
 118, 122, 126, 145, 153, 163, 255, 256,
 290, 298, 342, 347, 348, 352, 361, 393,
 413, 414, 415
 Korošec, Tomo 72, 87, 103, 108, 117, 273,
 293, 327, 405

Koruza, Jože 182
 Košar, Jože 69, 72
 Kosmač, Ciril 359
 Kosovel, Srečko 37
 Košuta, Miran 11, 29
 Kotnik, Stanko 266
 Kovačević, Slobodan 209
 Kovač, Zvonko 143, 144
 Koželj, Marjan 20, 371
 Kozlevčar Černelič, Ivanka 269
 Kramberger, Igor 20, 364
 Kranjc, Marijan 145, 147
 Krašovec, Jože 358, 359
 Kreft, Bratko 155, 231, 232, 267
 Krek, Gregor 289
 Krek, Janez Evangelist 108, 121, 289
 Krelj, Sebastijan 79, 145, 211, 213, 285,
 347, 353, 363
 Križaj Ortar, Martina 72, 396
 Krleža, Miroslav 70
 Kržišnik, Erika 17, 21, 272, 273, 274, 359,
 401, 411, 421
 Kuhar, Peter 237, 238
 Kumerdej, Blaž 43, 71
 Kumer, Zmaga 29, 286
 Kunst Gnamuš, Olga 275
 Kušljan, Vena 293

L

Lagerlöf, Selma 61
 Lászlo, Bulcsú 59
 Leech, Geoffrey 292
 Lenarčič, Simon 20, 367, 368, 369, 370
 Lendovšek, Josip 72
 Lermontov, Mihail Jurjevič 61, 117
 Lesica, Ivan 311, 389
 Leskovar, Matej 20, 358
 Leskov, Nikolaj Semenovič 61
 Lesničar Pučko, Tanja 11, 12, 110
 Levec, Fran 63, 80, 92, 108, 215, 321, 343,
 345, 373, 406, 407, 419
 Levinsson, Stephen 292
 Levstik, Fran 35, 37, 51, 52, 53, 58, 111,
 117, 183, 225, 298, 393
 Likar, Ivan 19, 216, 217, 218, 219, 344
 Linhart, Tomaž 43

Lipnik, Jože 13, 137, 138
Liška, Janko 257
Logar, Nataša 372, 376, 380, 387, 395
Logar, Tine 131, 132, 248, 283, 293, 327,
347
Lorenzi, Janko 152
Lozej, Matija 20, 371
Lueger, Karl 199, 200, 231
Luštrek, Mojca 20, 365, 366, 367

M

Madžarevič 358
Mahnič, Joža 19, 113, 327, 328
Maister, Rudolf 39, 40, 76
Majcenovič 399, 405
Majcen, Stanko 39, 40
Majdič, Viktor 19, 258, 259, 345, 346, 347,
348, 349
Makovec Černe, Jasna 272, 273
Marinovič, Glorija 11, 12, 123
Markelj, Milan 11, 127
Martinet, André 30
Matičetov, Milko 330
Medved, Jakob 193, 195, 196, 197
Megiser, Hieronymus 344
Menart, Janez 12, 13, 81, 125, 131, 132,
260, 271, 391, 412
Merkù, Pavle 19, 20, 329, 330, 331, 332,
353
Merše, Majda 278
Metelko, Franc Serafin 51, 60, 63, 65, 66,
86, 100, 133, 352, 370
Meze, Joža 269
Mihelič, Stane 69, 115, 124
Miklavčič, Maks 98
Miklošič, Fran 20, 51, 52, 53, 66, 86, 113,
224, 277, 283, 347, 361, 393
Mikuš, Radivoj Franciscus 59, 168
Milič, Jolka 17, 263, 264, 265
Mitrić, Nebojša 209
Moder, Janko 19, 82, 149, 189, 231, 249, 260,
271, 340, 343, 359, 360, 364, 405, 419
Motnikar, Vlado 351
Mrdavšič, Vera 293
Mrevlje, Andrej 161, 163

Müller, Jakob 259, 262
Murko, Anton 72, 100
Murn, Josip Aleksandrov 61, 189

N

Naglič, Miha 11, 98, 358
Nahtigal, Rajko 58, 59, 66, 67, 70, 71, 72,
86, 112, 347, 352, 361
Natlačen, Marko 74
Nekrasov, Nikolaj Aleksejevič 117
Nežmah, Bernard 360, 361
Novak, France 258, 269
Novak Kajzer, Marjeta 31, 152
Novak, Vilko 237, 276, 278

O

Obilič, Miloš 192
Oblak, Vatroslav 72, 224, 347
Ocvirk, Anton 58, 117, 166
Okorn, Alenka 293
Oprešnik, Miloš 148, 149
Orel, Irena 391
Orešnik, Janez 13, 73, 87, 153, 154, 226,
254, 288, 292
Orožen, Martina 288
Orzechowska, Hanna 15
Osredkar, Mari 20

P

Pahor, David 381
Paljk, Jurij 20, 358
Paternu, Boris 120, 144, 182, 227, 284,
287
Pavel, Avgust 52
Pavlica, Josip 402
Pečjak, Vid 215
Perne, Anže 370
Peterca, Miroslav 205, 206, 207
Petračkova, Vera 288
Petre, Fran 25, 59, 70, 112, 124
Petrović, Svetozar 59
Pihlar, Tatjana 88, 358
Pleteršnik, Maks 65, 66, 73, 85, 97, 100,
113, 126, 132, 179, 248, 269, 277, 321,

- 324, 325, 330, 342, 347, 352, 367, 369,
370, 372, 373, 379, 382, 388, 389, 391,
392, 413, 415, 416, 418, 419, 421
- Podbevšek, Katarina 359
- Pogačnik, Jože 29, 182
- Pogorelec, Breda 74, 83, 86, 87, 91, 114,
144, 231, 274, 282, 288, 293
- Pohlin, Marko 43, 63, 66, 67, 72, 85, 100,
298, 367
- Poljanec, Marjan 20, 370
- Porekar, Zmago 76
- Pregl, Slavko 12, 13, 131, 132
- Prešeren, France 20, 34, 35, 37, 38, 42, 44,
53, 61, 65, 76, 109, 116, 143, 145, 146,
152, 163, 182, 183, 235, 255, 256, 286,
289, 294, 298, 303, 335, 405, 418
- Prešeren, Janez 145, 146
- Pretnar, Bogi 11, 12, 118
- Priestly, Tom 288
- Prijatelj, Ivan 65, 89, 290, 335
- Puhovski, Žarko 13, 141, 142, 143
- Puškin, Aleksander Sergejevič 48, 61, 117
- Q**
- Quirk, Randolph 99
- R**
- Ramovš, Fran 52, 58, 59, 63, 66, 67, 69, 70,
71, 72, 82, 85, 86, 92, 100, 109, 112, 113,
114, 115, 221, 224, 233, 246, 261, 272,
278, 285, 287, 289, 305, 321, 325, 330,
331, 333, 344, 345, 350, 351, 352, 360,
361, 373, 378, 388, 391, 398
- Rebula, Alojz 263, 264, 359
- Regen, Ivan 101
- Riffaterre, Michel 70
- Rigler, Jakob 13, 16, 17, 46, 50, 73, 74, 81,
85, 86, 91, 95, 96, 102, 107, 125, 139,
140, 230, 231, 232, 258, 265, 266, 267,
268, 269, 271, 283, 284, 285, 289, 311,
327, 339, 347, 352, 389, 393, 399, 409,
412, 421, 422
- Rošker, Jana 14, 165, 166, 167
- Rotar, Janez 123, 183
- Rotovnik, Mitja 181
- Rozman, Silva 145, 146
- Rupel, Mirko 70, 112, 221, 273, 329, 330,
350, 399, 401
- S**
- Saje, Mitja 14, 155, 156, 157, 158, 161,
206
- Savnik, Roman 228, 327
- Scott, Walter 58, 61
- Senica, Drago 20, 358
- Shakespeare, William 61
- Simić, Zvonko 209
- Simoniti, Primož 286
- Skaza, Aleksander 144, 166
- Skušek, Zoja 12, 134, 135, 136, 250, 251,
252
- Slodnjak, Anton 58, 59, 70, 71, 111, 112,
117, 124
- Smolej, Viktor 182
- Snoj, Jerica 20, 21, 372, 373, 392, 394
- Snoj, Vladimir F. 145, 147
- Sotlar, Irena 412
- Sovre, Anton 70, 156, 329
- Stabej, Marko 20, 95, 360, 362, 363
- Stankiewicz, Edward 59, 71
- Starič, Peter 153, 154
- Stich, Alexander 254
- Stieber, Zdzislaw 59, 71
- Stipšič, Jakov 284
- Stritar, Josip 136, 210, 252
- Stupan, Bogomir 69
- Stupan, Helena 61, 399
- Suhadolnik, Stane 17, 91, 152, 188, 231,
265, 266, 267, 268, 269, 270, 271,
323, 327, 340, 352, 364, 379, 394,
402, 422
- Suša, Majda 11, 45, 53, 80
- Š**
- Šeruga Prek, Cvetka 351, 398
- Škaljić, Abdulah 377, 391
- Škerl, Uroš 11, 105
- Škofic, Jožica 398
- Školč, Jožef 74

Škrabec, Stanislav 11, 20, 51, 52, 53, 59, 60, 66, 70, 72, 86, 97, 98, 100, 103, 109, 110, 111, 114, 119, 120, 122, 126, 134, 154, 187, 224, 240, 246, 250, 270, 277, 291, 293, 298, 330, 331, 338, 341, 342, 347, 358, 389, 393, 397, 399, 405, 413, 421
Škreb, Zdenko 59, 70
Škvarč, Ana 56, 116
Šmalc, Matej 329
Šolar, Jakob 14, 69, 70, 91, 98, 133, 182, 273, 329, 334, 386
Špacapan, Črtomir 358
Špelič, Miran 20, 371
Štrukelj, Peter 20, 367
Šuštar, Milan 20, 370
Švigelj, Tomaž 145, 147

T

Tasič, David 150
Tesnière, Lucien 30
Tišler, Miha 18
Tivadar, Hotimir 21, 397
Tolstoj, Lev Nikolajevič 117
Tomažič, Agata 362
Tomšič, France 91, 267, 287, 330, 352
Toporišič, Andrej 118
Toporišič, Eva 119, 122, 123
Toporišič, Janez 56
Toporišič, Jože 9, 13, 14, 25, 27, 30, 39, 40, 45, 49, 54, 56, 63, 67, 71, 76, 77, 81, 84, 86, 88, 91, 92, 99, 102, 105, 106, 111, 113, 115, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 148, 149, 151, 152, 153, 158, 166, 167, 195, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 230, 231, 232, 265, 266, 270, 271, 276, 278, 281, 282, 283, 284, 288, 304, 310, 311, 323, 343, 348, 351, 352, 384, 385, 397, 407, 412, 422
Toporišič, Jožefa 56
Toporišič, Jože, roj. 1823 57, 76
Toporišič, Reza 116
Toporišič, Tomaž 118
Toporišič, Tone 57
Torkar, Igor 15, 239, 241

Torkar, Silvo 207, 208, 209
Trdina, Janez 273, 274
Trobevšek, Marko 17, 62, 187, 290, 293
Trop, Alenka 20, 370
Trubar, Primož 17, 53, 79, 88, 92, 94, 108, 123, 149, 182, 211, 213, 277, 285, 289, 293, 298, 344, 348, 408
Trubeckoj, Nikolaj Sergejevič 59, 71, 100, 112, 168
Tucovič, Vladka 411, 418, 419
Turk, Ivan 371

U

Umek Krnel, Duša 79
Urbančič, Boris 12, 13, 73, 131, 132, 137, 138, 139, 140, 200, 201, 202, 203, 204, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 248, 249, 257, 262, 345, 349

V

Valjavec, Matija 97, 389
Vasmer, Max 59, 70, 266
Velkovrh Bukilica, Vesna 19, 341
Verovnik, Tina 21, 372, 384, 387
Veršič, Ivan 17, 149, 281
Vidmar, Josip 12, 71, 131, 132, 152, 231, 232, 260, 265, 267, 283, 298
Vidmar, Tit 131
Vidovič Muha, Ada 20, 21, 72, 87, 144, 258, 269, 288, 358, 372, 373, 387, 388, 397, 411, 422
Vincenot, Claude 184
Vodnik, France 260
Vodnik, Valentin 43, 97, 146, 298, 341, 399
Vodušek, Božo 60, 64, 259, 265, 266, 339
Vogel, Milan 358
Volfand, Jože 20, 372
Vondrák, Václav 288
Vratovič, Vladimir 59
Vraz, Stanko 37
Vukadinović, Mišo 20, 371
Vuk, Vili 14, 20, 170, 358

W

Weiss, Peter 20, 365, 370, 414

Z

Zabukovec, Dušanka 359
Zadnikar, Janez 11, 27, 131
Zadavec, Franc 144, 182
Zadavec, Jože 20, 120, 358
Zagožen, Franc 75
Zajc, Dane 152, 278, 279, 280
Zavrl, Franci 150, 151
Zdolšek, Josip 57
Zdovc, Pavle 331, 332, 338, 353
Zlobec, Marijan 20, 358
Zois, Žiga 43, 52, 298
Zorko, Zinka 293

Zrimšek, Ivo 293
Zupan, Vitomil 178

Ž

Žabkar, Jože 58
Žagar, France 62, 72, 87, 97, 101, 178, 182,
183
Žbogar, Žarko 145
Žekš, Boštjan 20
Žele, Andreja 20, 21, 372, 384, 395
Žnidar, Veronika 98
Župančič, Oton 30, 61, 66, 92, 160, 183,
305, 349

Prvi del monografije tvorijo vsi večji intervjuji, v katerih akademik Jože Toporišič predstavlja svojo življenjsko ter poklicno pot. V drugem delu so obravnavana glavna pravopisna vprašanja, ki so bila zasnovana kot kritika starih pravopisnih pravil, vse do obsežnih in natančnih odgovorov na posamezna vprašanja in kritične odzive strokovne javnosti ob izidu pravopisnega slovarja leta 2001.

Linguistica et philologica

25

28 €

<http://zalozba.zrc-sazu.si>